T 2.9020

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XXXVII

1988

ianuarie — februarie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

(97)

07 IUL -

2014

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Responsabil de număr: FLORA ŞUTEU

Adresa redacţiei:
Str. Spiru Haret nr. 12
R-79638 Bucureşti, sectorul I
Telefon: 14 26 80 sau 15 74 30,
int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
R-79717 Bucureşti, sectorul I
Telefon: 50 76 80, int. 129

T 29020
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVII 1988 Nr. 1
ianuarie — februarie

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ

RODICA ZAFIU, Natura relațională a sensului și tehnica lexicografică 3

GRAMATICĂ

GH. D. TRANDAFIR, Cazuri particulare ale relației sintactice dintre subiect și predicat, dintre subiectivă și regenta ei (II) 11
IOAN N. BÎTEA, Conjuncția *iar* în limba română contemporană 21

LIMBĂ LITERARĂ

ION ȘTEFAN, Formule de adaptare a unei categorii de neologisme 29

FILOLOGIE

VIOLETA BARBU, Cele mai vechi traduceri din Voltaire în limba română (II) . 39
ALEXANDRU MAREȘ, Traduceri necunoscute ale lui Dosoftei din perioada celui de-al doilea exil polon (III) 55

ONOMASTICĂ

ION M. UNGUREANU, Cîteva elemente toponimice mehedințene 65

NOTE ȘI COMENTARII

GH. D. TRANDAFIR, Despre coordonarea disjunctivă 73
ION GHEȚIE și AL. MAREȘ, În legătură cu istoria articolului genitival din dacoromână 81

RECENZII

MIOARA AVRAM, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1986 (Flora Șuteu) 85
Studii și materiale privitoare la terminologia românească de etnobotanică, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1986 (Florentina Zgraon) 91

NOTE BIBLIOGRAFICE

TIMOTEI CIPARIU, *Opere*. I, p.95 ; AL. GRAUR, *Puțină gramatică*, p. 95; HELGA GRÖSSMANN OSTERLOH, *Die deutschen Einflüsse auf das Rumänische. Probleme — Kriterien — Anwendungen*, p. 96.

LR, anul XXXVII, nr. 1, p. 1—96, București, 1988

44354.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

NATURA RELAȚIONALĂ A SENSULUI ȘI TEHNICA LEXICOGRAFICĂ

RODICA ZAFIU

0. Concepția generală asupra sensului și a semnificării constituie o paradigmă epistemică al cărei reflex durabil, nu întotdeauna conștient, îl găsim în tehnica lexicografică. Părînd să-și urmeze doar propriile tradiții și regulile de autoreglare, practica lexicografică suferă presiunea unui model, de obicei conservator, a unei viziuni dominante la un moment dat asupra semnificației. O cercetare istorică ar putea dovedi legătura dintre teoriile semantice — impuse și devenite bun comun pentru o anumită epocă — și practica lexicografică. Vom încerca să prezentăm în cele ce urmează unele aspecte ale acestei legături, așa cum se manifestă ea în sincronie, în stadiul actual al tehnicii lexicografice [1], pentru a determina care dintre multiplele ipoteze teoretice asupra naturii sensului a devenit tipar dominant și în ce mod se face simțită influența lui în redactarea definiției. S-ar părea că sensul este gîndit și descris mai ales în mod absolut, ca esență, în afara naturii sale relaționale, a capacității sale de a participa la sensul propozițional.

1. Modelul dominant în interpretarea sensului este cel *conceptualist* [2] — adecvat perfect formulei dicționarelor explicative curente (care nu sînt nici albume de ilustrații, nici colecții de obiecte, nici instrucțiuni de uz situațional). În cadrul viziunii conceptualiste este însă importantă diferența dintre două tipuri de interpretare a naturii conceptului: ca entitate completă, saturată, autonomă sau ca unitate de relație, incompletă. Paradigma dominantă — cel puțin în varianta ei de uz comun, de aplicație practică — ni se pare a fi cea a caracterului complet, autonom, al conceptului. Modelele clasice ale semnului lingvistic (în forma binară, saussureiană, ca și în cea ternară) permit și chiar induc, subtextual — prin simplitatea și unicitatea schemei — anumite extrapolări, privind: a) caracterul unitar al faptelor de sens; b) caracterul complet, suficient sieși, al sensului lexical. Unificarea aspectelor sub care apare sensul se face sub dominația modelului explicativ (nu prezentat ca atare, dar evident din exemplificări, analize, discuții) al categoriei *numelui*, în special a substantivului cu *referință concretă*. Desigur că modelele semnului au o aplicație mai largă, dar maxima lor adecvare pare să se realizeze în situația descrisă mai sus,

[1] Exemplele folosite în continuare provin în cea mai mare parte din *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), București, Ed. Academiei, 1975, dar și din *Dicționarul limbii române* (DLR), serie nouă, București, Ed. Academiei, 1965—1986 și din *Dicționarul limbii române moderne* (DLRM), București, Ed. Academiei, 1958.

[2] Vezi Emanuel Vasiliu, *Asupra naturii conceptuale a sensului*, în „Analele Universității București. Limba și literatura română", XXXIII, 1984, p. 71—78.

într-o semantică de tip „conceptualist-obiectualist". Caracterul complet al referentului determină caracterul saturat al sensului.

Între teoriile reprezentării, preocupate în primul rînd de ideea legăturii dintre limbaj și lume, și cele funcționale, care aduc în discuție uzul, convenția, comportamentul lingvistic, punînd accentul pe activitatea de semnificare — ca practică socială [3] — primele se dovedesc mai puternice, în orice caz mai adecvate semanticii lexicale de care are nevoie dicționarul, situației de izolare (urmate, în mod ideal, de reconstrucția schematică a tipurilor de contexte) a unor elemente atomare din fluxul comunicării. Viziunea „reprezentaționalistă" [4] are însă cel puțin două variante (generînd cele două interpretări ale naturii conceptului menționate mai sus): 1) statică — în care lumea este un inventar de obiecte și limbajul o nomenclatură [5] — și 2) dinamică — în care, ca în prima etapă a filozofiei lui Wittgenstein, lumea este alcătuită din stări de lucruri, obiectele nu pot exista în afara relațiilor lor potențiale, iar limbajul reprezintă aceste stări prin „formele sale", prin structurile sale propoziționale [6]. Cuvîntul izolat își conține, prin „forma" sa logică, prin tipul de sens căruia îi aparține, posibilitatea unor anumite relații contextuale: conceptul său este o *funcție*, cu un număr de argumente, o *schemă de acțiune*, un fascicul de „indicatoare de direcție" asemănătoare în mare măsură celor lexicalizate în prepoziții. Este evident că folosim termenul „funcție" nu pentru relația de referire, ci pentru cea din interiorul sistemului lingvistic [7]: prin saturarea funcției, se obține mai întîi un *sens* complet, și abia în al doilea rînd un referent (o stare de lucruri) cu valoare de adevăr determinabilă.

De fapt, natura relațională a sensului poate fi înțeleasă în cel puțin două moduri: a) paradigmatic, prin locul ocupat de fiecare sens în sistemul limbii, într-un cîmp semantic, la intersecția unor raporturi de antonimie, sinonimie, hiponimie etc.; b) sintagmatic, prin valențele combinatorii ale unității de semnificație, prin incompletitudinea funciară a sensului cuvîntului. Cel de-al doilea aspect este cel care ne interesează. Relațiile din interiorul sistemului limbii sînt bine reprezentate la toate categoriile de cuvinte; cele sintagmatice stabilesc diferențieri. Ele atestă valoarea prioritară a enunțului în definirea semnificației și artificialitatea izolării

[3] Vezi Tullio de Mauro, *Introducere în semantică*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 39.

[4] Pentru raportul dintre „un continuum v a r i a t" al lumii și limbaj, vezi I. Coteanu, *Semantica și funcția reflexivă a limbii*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. VII, București, Ed. Academiei, 1977, p. 15—21.

[5] „Semnele lingvistice au deci ca referenți obiectele" — Paul Miclău, *Semiotica lingvistică*, Timișoara, Ed. Facla, 1977, p. 70.

[6] Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, London, Routledge & Kegan Paul, 1969: "If I can imagine objects combined in states of affairs, I cannot imagine them excluded from the *possibility* of such combinations" (2.0121, p. 9); "What constitutes a propositional sign is that in it its elements (the words) stand in a determinate relation to one another" (3.14, p. 21) ș.a.m.d.

[7] Ca prelungire și aplicare „gramaticalizată" a sugestiilor lui Frege din *Funcție și concept* și *Despre concept și obiect* (Gottlob Frege, *Scrieri logico-filosofice*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 245—270; 289—305). "The formal description of verbs as incomplete expressions (Fregean concepts) treats them as *functions* which yield propositions when a suitable number of arguments is added" — Dumitru Chițoran, Alexandra Cornilescu, *Elements of English Sentence Semantics*, București, TUB, 1986, p. 347.

cuvîntului, subunitate ale cărei legături-tip cu contextul încearcă să le refacă articolul de dicționar.

Sensurile cuvintelor izolate sînt parțial nedeterminate, precizarea lor și referința realizîndu-se prin saturarea contextuală (în cazul numelor : articulare, descripție [8]) a cel puțin unei valențe; nucleul abstract al sensului este o regulă aplicabilă unor variabile care îi modifică trăsăturile din zona periferică și sfera de referință.

2. Modul tradițional de a concepe sensul, așa cum este el reflectat și în tehnica lexicografică, preferă variantei dinamice, relaționale, a reprezentării, pe cea statică, de izolare. Chiar discuțiile teoretice asupra raportului intensiune/extensiune, sens lingvistic/sens enciclopedic etc. au în vedere mai ales modelul numelui cu referent obiectual, concret. Modelul ideal al sensului relațional îl constituie, în schimb, *verbul. Centru al enunțului* [9], *verbul poate deveni și centru al teoriei semantice, impunînd modelul său relațional celorlalte tipuri de sens lexical.* Desigur, nu înlocuind o parțialitate prin alta : specificul diferitelor categorii semantice se cere păstrat și subliniat ; doar punctul de vedere poate fi schimbat, îngăduind să se observe, într-o gradualitate previzibilă, valori și fapte noi. Pare de altfel evident faptul că sensul lingvistic nu poate fi tratat absolut unitar, în afara limitelor impuse de o tipologie morfosintactică și semantică. Chiar problemele generale, semiotice — raportul semnificant—semnificat, referința, arbitrariul — se pun diferit pentru diversele categorii de cuvinte. Caracterul relațional — respectiv prefigurarea relației în însuși nucleul semantic al cuvîntului — reprezintă totuși o trăsătură esențială a semnului lingvistic, chiar dacă ea nu apare în egală măsură la toate categoriile de termeni. A o urmări nu trebuie însă să însemne, o repetăm, a reduce la un singur tipar cazurile divergente. Relația nu este însă exterioară și facultativă, ci definitorie, pentru foarte multe categorii semantice : verbe și derivate verbale, adjective și derivate adjectivale, deictice și anaforice, nume de relații, conectori prepoziționali etc.

3. Revenind la legătura dintre modul de a înțelege sensul și modul de a redacta o *definiție lexicografică*, observăm în primul rînd că tratarea în dicționar a verbului — situat, așa cum am văzut, la periferia sau chiar în afara modelului curent — se află mult în urma rezolvării celorlalte categorii — prin inconsecvențe, lipsa unor subclase rezolvate similar, dispersie semantică (înregistrarea unui număr destul de mare de sensuri accidentale sau explicabile prin sensul de bază), circuite extrem de scurte etc.

Două elemente sînt esențiale pentru definirea nucleului semantic al verbului : a) categoriile care precizează natura funcției, a relației (în termeni împrumutați logicii acțiunii și constituind categorii semantice de bază) [10] ; b) argumentele, valențele prin a căror saturare verbul realizează o descriere de stare.

[8] Vezi Gottlob Frege, *op. cit.*, p. 292—293.

[9] Vezi Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române. Partea I. Sintaxa grupului verbal*, București, TUB, 1976, p. 41—43; Dumitru Chițoran, Alexandra Cornilescu, *op. cit.*, p. 347 : "Semantically, the verb plays the central role, determining the number and the nature of the terms that may combine with it to form well-formed propositions".

[10] Dumitru Chițoran, Alexandra Cornilescu, *op. cit.*, p. 348—378.

În tratarea lor lexicografică, se observă anumite inadecvări :

3.1. Foarte adesea, în definirea verbelor, mai ales a celor de bază, cu sensuri prime și esențiale, se adoptă, în locul unor categorii specific verbale, o formulă „obiectualizantă", preferîndu-se expresiile idiomatice construite în special după modelul *verb+substantiv*, în care verbul, cu sens ultraabstract, este de obicei unul dintre frecventele *a da*, *a lua*, *a face*, *a fi*, *a avea* etc. Explicațiile acestei tendințe pot fi mai multe : 1) considerente practice, tehnice, de economie a redactării (explicațiile pot fi date mai ușor, formulate mai firesc, la substantive, drept pentru care verbele nu le mai repetă, ci trimit la ele ; a se vedea, în DEX, cupluri ca *pariu — paria*, *ruină — ruina* ș.a.) ; 2) proliferarea „stilului nominal" [11], ca tendință de abstractizare „cultă", „elegantă", „impersonală" a limbii contemporane (care preferă, în unele dintre stilurile ei, pe *a da dovadă* lui *a dovedi*, pe *a efectua o vizită* lui *a vizita*, pe *a da citire* lui *a citi* etc.) ; 3) presiunea ascunsă a concepției semantice dominate de modelul obiectual, în care verbul, periferic și imprecis, trebuie redus la elementul controlabil : nominalul.

Vom exemplifica astfel de situații prin cîte un prim sens verbal tratat în DEX :

a afla = (1) a lua cunoștință despre ceva [...] [12]
a ști = (1) a avea cunoștință (de...) [...]
a cunoaște = (1) a lua cunoștință în mod just de [...]
a înțelege = (1) a-și face, a avea o idee clară și exactă despre un lucru [...]
a gîndi = (1) a-și forma o idee despre un lucru [...] ș.a.m.d.

Acest tip de definire este discutabil din două motive : mai întîi, pentru că expresiile în cauză sînt false definiții analitice ; simple sinonime, ele nu aduc nimic în plus în înțelegerea sensului ; adesea, explicarea lor la unul dintre cuvintele componente se face chiar prin verbul la care apar ca definiție, într-o inadmisibilă circularitate nemediată (de exemplu, s.v. *da*, *a da de* = a găsi, iar *a găsi* = (1) a da de (sau peste) cineva ; s.v. *cunoștință*, *a avea* (sau *a lua*) *cunoștință de ceva* = a ști etc.) ; apoi, pentru că prin raportarea la alte verbe decît hiperonimele lor reale, cuvintelor definite li se maschează elemente importante din structura semantică de adîncime, li se neutralizează opoziții specifice. Formulele în discuție dau doar iluzia clarității, fără avantajul exactității [13].

Rezolvarea definiției verbale prin simpla trimitere la un substantiv se poate observa și comparînd tratamentul diferit al perechilor următoare,

[11] S. Ullmann, *Précis de sémantique française*, Berne, Francke S.A., 1952 : „La stylistique normative préfère le style substantif à cause de sa concision et de son élégance" (p. 143).

[12] Fragmentele omise, aici și în continuare, conțin doar sinonime sau descriu alte sensuri, fără să modifice definițiile pe care le luăm în considerare.

[13] Se pune totuși problema de principiu dacă definiția lexicografică — material și punct de pornire pentru diverse analize semantice — trebuie sau nu să reproducă schema logică a unei analize riguroase, sau măcar să o facă transparentă în structura sa de suprafață. Desigur că nu — scopul practic al dicționarului și constrîngerile stilistice de textualizare a definiției (care evită, ca orice text, redundanțele, formulele greoaie etc.) acționînd împotriva tendinței de schematizare. Tot atît de adevărat este însă că nici unul dintre elementele esențiale stabilite de analiză nu trebuie să lipsească din textul organizat după propriile sale legi.

în DEX :

(a) *a vedea* = (1) a (se) percepe cu ajutorul văzului.
văz = unul dintre cele cinci simțuri, cu ajutorul căruia se percep imaginile [...]

(b) *a auzi* = (1) a percepe sunetele, zgomotele cu ajutorul auzului.
auz = simț cu ajutorul căruia se percep sunetele.

Dacă în (a) tot specificul definiției verbale este lăsat în seama substantivului, în (b) o parte din trăsături sînt repetate la verb. S-ar zice că exemplele de mai sus ar ilustra chiar modelul relațional al sensului verbului, cu o relație foarte generală stabilită cu obiectele sau cu noțiuni tratate ca obiecte ; de fapt, relația reală, cu conținutul ei propriu, nu este surprinsă, indicîndu-se, în schimb, cu claritate, preferința pentru definirea nominalelor.

Există chiar cazuri în care definiția verbală care trimite la substantiv ar putea fi rezolvată autonom la fel de economic și mult mai corect — dată fiind evidenta dependență semantică de verbul respectiv a substantivului care este chiar un derivat al său :

a răspunde = (1) *a da un răspuns* [14] la o întrebare sau la cuvintele adresate de cineva.

răspuns = (1) ceea ce se spune, se scrie, se comunică celui care întreabă ceva.

Impresia de inversare a rolurilor este și mai evidentă atunci cînd substantivul prin care se explică verbul, abstract verbal al acestuia, este lipsit de o definiție propriu-zisă :

a întreba = (1) a(-și) pune întrebări, în scopul de a afla un răspuns.
întrebare = acțiunea de *a (se) întreba*.

(În plus, *a pune întrebări* este definit, s.v. *pune*, pur și simplu prin *a întreba*).

3.2. Argumentele, posibilitățile combinatorii ale verbului, sînt indicate doar parțial în definiții. Dincolo de inconsecvențe, de neprecizarea tipului semantic al complinirii chiar atunci cînd aceasta determină diferitele sensuri ale verbului polisemantic [15], se observă limitarea la două valențe sintactice : subiectul și obiectul direct. Parantezele explicative de tipul *(Despre ...)* pentru subiect și *(Complementul indică ...)* pentru obiectul direct, nu prea numeroase în DEX, foarte frecvente în DLR, sînt extrem de importante pentru definirea sensului relațional al verbului. Indicarea funcției de diferențiere semantică a obiectului indirect este accidentală, cel mult cuprinsă în formularea definiției, prin apariția formei *cuiva* (în DEX, s.v. *vorbi*, definiția „A se adresa cuiva" delimitează un subsens al sensului general prin prezența obiectului indirect). Obiectul prepozițional cu construcție obligatorie [16] nu apare (v., în DEX, *abuza*,

[14] Pentru structura *a da* + *substantiv*, vezi și *a sfătui* = (1) a da cuiva un sfat (DEX), *a povățui* = [...], a da povețe (DLRM), la care formularea corespunde legăturii etimologice, derivării verbului din substantiv.

[15] Sensurile lui *a părăsi*, 5, după DEX (3 principale și 2 secundare), nu sînt decît particularizări ale unei unice relații, în funcție de termenul cu care aceasta se stabilește și care desemnează : persoane, locuri, activități, stări mentale. În textul definiției, legătura dintre sensuri este destul de puțin vizibilă, fiind mascată de lexicalizările diferite.

[16] Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*, p. 97—98.

apela, beneficia, consta etc.) nici măcar atunci cînd, ca în DLR, presiunea citatelor ar trebui să determine o explicație (v., de exemplu, *predispune*).

O descriere riguroasă a modelului semantic al verbului ar putea produce atît o reorientare a teoriei semantice, prin repunerea unor probleme discutate mai ales din altă perspectivă, cît și o reorganizare a tehnicii lexicografice.

4. Pentru a determina gradul în care modelul relațional se aplică altor categorii de sensuri lexicale, este absolut necesară cunoașterea diferențiată și sistematică a acestor categorii, ca și a tipurilor de utilizări. Tehnica lexicografică își dovedește o bine venită independență față de teoria semantică, în genere unificatoare [17], prin stabilirea unor tipologii care reglează o tratare diferențiată a sensurilor. Prima mare împărțire, tradițională, în clase morfologice, este pertinentă semantic, cu toate că nu se suprapune perfect tipurilor de funcționare semantică a numelor, deicticelor, conectorilor etc. Mai interesante sînt tipologiile care se stabilesc în interiorul claselor mari; substantivele, de exemplu, diferă semantic a) prin domeniu, prin categoriile particulare de referenți (care influențează structura conceptuală și modul de referire), ca: nume de specii naturale, nume de obiecte funcționale, produse, termeni pentru mărimi fizice [18], termeni de relație, nume de acțiuni etc. — și b) prin mecanism, prin tipurile de referire: naturale ori normative, reglementate prin încadrarea într-un sistem terminologic [19]. Clasele de referință nu introduc un criteriu extralingvistic, fiecare tip impunînd de fapt un mecanism semantic particular: numele de specii, de exemplu, își determină mult mai precis extensiunea decît cele de produse; în cazul acestora din urmă, nucleul semantic este constituit de funcția obiectului, trăsăturile descriptive variind nu numai subiectiv, ci și obiectiv.

Raportul dintre nucleul și periferia sensului, dintre zona cu reguli precise de aplicare și cea a situațiilor incerte, testabile, depinde de tipurile enunțate mai sus. Cuvintele care încorporează în sensul lor, nesaturat, diagrama contextelor posibile, pot fi explicate prin modelul verbal. În cazul unor substantive, nucleul poate fi constituit dintr-o singură relație, de exemplu „are cel puțin un părinte comun cu" *(frate)*; „are dreptul de a dispune de" *(stăpîn)* și din variabile. Valorile pe care le iau aceste variabile pot să modifice ceea ce ține de fapt de periferia sensului; sensurile diferite pe care le înregistrează dicționarul la cuvîntul *stăpîn* țin strict de valorile pe care le ia unul dintre argumentele sale: obiect, persoană-proprietate, persoană angajată, membru al unei colectivități subordonate în ansamblul ei, gospodărie. În dicționare, formularea definițiilor, aglomerarea sinonimelor accentuează diferențele dintre astfel de

[17] Vezi, la Ludwig Wittgenstein, în *Philosophical Investigations*, Oxford, Basil Blackwell, 1958, critica acelei concepții asupra limbajului uman care nu tratează diferențiat tipurile de cuvinte, reducînd totul la denumirea de obiecte. Din această perspectivă, filozoful consideră chiar noțiunea de „sens al cuvîntului" o sursă de confuzie în înțelegerea funcționării limbajului (p. 4).

[18] "Natural-kind words", "names of artifacts", "phisical magnitude terms" — la Hilary Putnam, *Mind, Language and Reality, Philosophical Papers*. Vol. II, Cambridge—London—New York—Melbourne, Cambridge University Press, 1975, p. 198—204, 242 ș.a.

[19] Pentru delimitarea tranșantă a acestor două tipuri, vezi Anca Măgureanu, *Sens, referent, definiție*, în SCL, XXXVII, 1986, nr. 2, p. 92—96.

sensuri. Conceperea relațională, nesaturată, a sensului implică, evident, atribuirea unui grad sporit de abstractizare conceptuală, deci și o mai mare concentrare semantică. O posibilă soluție lexicografică mergînd în acest sens ar fi cea a indicării — în situații de acest tip — a sensului general și a tuturor tipurilor de combinații posibile, sensul lor particular subînțelegîndu-se pe baza regulilor normale de derivare semantică.

Argumentelor din grupul verbal le corespunde în grupul nominal mai ales relația cu genitivul, obligatorie în unele cazuri (la forme articulate), demonstrînd caracterul de funcție al conceptului nominal. Cum posibilitatea relației substantivului cu un genitiv este generală, sensul nominal poate fi oricînd descris ca o funcție mai puternică sau mai slabă, cu un argument ale cărui variabile îi modifică mai mult sau mai puțin sensul periferic. Aplicarea modelului verbal este susținută și de comportamentul transformărilor de nominalizare, de corespondența genitivului dintr-o structură transformată *(alungarea omului, mersul piticului)* cu un argument al funcției verbale inițiale.

Indicarea lexicografică a argumentelor funcțiilor nominale este și mai redusă decît în cazul verbului : includerea mărcii relaționale în definiție — „considerat în raport cu" (DEX, DLR) sau în paranteza explicativă — „urmat de determinări care indică domeniul" (DLR) — sînt tehnicile consacrate.

În fond, ceea ce separă, în planul puterii explicative a teoriei, concepția „obiectualistă" de cea „relațională" este că aceasta din urmă ar putea avea mai multe șanse să explice fenomenul rămas incontrolabil al *compunerii sensului* din elementele sale atomare.

Octombrie 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

CAZURI PARTICULARE ALE RELAȚIEI SINTACTICE DINTRE SUBIECT ȘI PREDICAT, DINTRE SUBIECTIVĂ ȘI REGENTA EI

(II)

GH. D. TRANDAFIR

2.14. Funcția principală a semnului lingvistic este referențială, cognitivă sau denotativă. Altfel spus, el trimite la realitatea obiectivă sau fictivă extralingvistică. Uneori însă cuvîntul constituie propriul său referent, adică este utilizat cu funcție autonimică [39]. De exemplu, termenul *vehicul* din enunțurile :

(a) *Vehicul înseamnă mijloc de transport.*

(b) *Vehicul constă din trei silabe.*

este un autonim, pe cînd în

(c) *Vehiculul s-a defectat.*

același cuvînt indică un obiect din realitatea exterioară limbii, deci nu are funcție autonimică.

Caracterul autonimic al unui element se definește distribuțional prin posibilitatea de a figura într-un context la dreapta unui clasem (termen care indică o clasă) supraordonat lui : **cuvîntul** *scaun*, **verbul** *a citi*, **sintagma** *prietenul meu bun*, **propoziția** *Activitatea se desfășoară normal* etc. Aplicînd acest criteriu la exemplele (a) și (c), constatăm că (a) este reperat (**Cuvîntul** *vehicul înseamnă mijloc de transport*), dar (c), nu (**Cuvîntul** *vehicul s-a defectat*), deci în (c) *vehicul* nu prezintă valoare autonimică.

Menționăm că lingvistica modernă distinge în limbă două niveluri : limba-obiect (limba comună, supusă analizei) și metalimba (limba științifică, utilizată de cercetători în descrierea limbii comune). Notăm, de asemenea, că cele două ipoteze specificate ale limbii coincid din punct de vedere sintactic, dar se deosebesc sub raport lexical și stilistic, metalimba fiind în principiu monosemantică și obiectivă [40].

După ce am delimitat conceptul de autonim și pe cel de metalimbă, abordăm problema relației dintre autonim și predicatul propoziției respective, căreia Doina Bogdan-Dascălu i-a consacrat articolul

[39] Pentru conceptul de autonimie, vezi R. Jakobson, *loc. cit.*, p. 178.

[40] Vezi L. Hjelmslev, *op. cit.*, p. 156—157 ; Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, București, 1973, p. 15—16, 52.

Unele aspecte ale raportului dintre limbajul-obiect și metalimbaj [41], singurul din lingvistica noastră referitor la această temă.

Analizînd raportul sintactic dintre autonimul și predicatul propoziției *Pădurile este substantiv*, autoarea opinează că adevăratul subiect al acesteia este suportul autonimic sau clasemul subînțeles, *cuvîntul*, deoarece cu el se acordă în număr verbul copulativ *este*, nu cu autonimul *pădurile*, considerat subiect de unii cercetători [42]. În concluzie se afirmă că „*întrebuințarea autonimică a unui cuvînt* [îi] *anulează* [acestuia] *orice raport sintactic*" [43]. Acest principiu este infirmat însă de autoare tot atît de categoric : „Ipostaza autonimică a unui cuvînt e și mai clară atunci cînd el e subiect al unei propoziții în care ipostaza sa nonautonimică e nume predicativ : **Scurt** *e scurt*" [44]. În alt loc se recunoaște și existența relației sintactice între autonim și clasem : „[. . .] am ajuns la concluzia că autonimia poate fi pusă în evidență [. . .] și de *prezența* unui determinant, cu condiția ca acesta să fie un *clasem* : **vorba** *frate*" [45]. Relevăm încă o contradicție : se admite că autonimele „nu pot fi comutate cu zero" [46], deci ele se integrează organic în structura enunțului, deși se susține și teza opusă, că ele nu contractează nici un raport sintactic.

Examinăm alt exemplu cu autonimie din același articol :

(d) **Pădurilor** *este la dativ plural.*

Omiterea autonimului, ca și aceea a predicatului, conduce la destructurarea enunțului, cf. *Pădurilor este la dativ plural*, **Este la dativ plural* și **Pădurilor . . . plural.* Rezultă că autonimul *pădurilor* și predicatul *este la dativ* contractează o relație de interdependență. Dacă admitem că subiectul propoziției respective este clasemul *cuvîntul*, atunci propoziția considerată este falsă, întrucît categoria gramaticală de *dativ*, din componența predicatului nominal, precum și cea de *plural* exprimă caracteristici ale autonimului *pădurilor*, nu ale clasemului *cuvîntul* (**Cuvîntul** *este la dativ plural*).

Analizăm două exemple mai complexe și — presupunem — mai relevante :

(e) *Substantivul* **copiii** *se scrie cu trei i.*

(f) *Pronumele* **eu** *este monosilabic, iar substantivul* **vară** *este bisilabic.*

În (e), grupul predicativ *se scrie cu trei i* se referă la autonimul *copiii*, ca și cînd acesta ar avea funcție de subiect, dar predicatul *se scrie* este acordat în persoană și în număr cu clasemul *substantivul*, ca orice predicat cu subiectul său, deși din punct de vedere semantic nu se raportează la el.

În (f), verbul copulativ *este*, din componența predicatului nominal, se acordă în persoană și în număr cu clasemul *pronumele*, nu cu autonimul *eu ;* numele predicativ *monosilabic* se acordă în gen, număr și caz cu același

[41] În LR, XXX, 1981, nr. 1, p. 3—7.

[42] Vezi Valeria Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 112 ; D. Crașoveanu, *op. cit.*, p. 5, nota 1 ; Ecat. Teodorescu, *op. cit.*, p. 110 ; I. Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 578 ; C. Dimitriu, *Sintaxa*, p. 154 ; D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, 1983, p. 81 ; Mioara Avram, *op. cit.*, p. 261.

[43] *Art. cit.*, p. 6.

[44] *Ibidem*, p. 5.

[45] *Loc. cit.*

[46] *Ibidem*, p. 7.

clasem, dar îl califică pe autonimul *eu*, nu pe clasemul *pronumele*, care este cvadrisilabic; numele predicativ *bisilabic* se acordă în gen, număr și caz cu clasemul *substantivul*, nu cu autonimul *vară*, deși pe acesta îl descrie.

Ocurența aceleiași categorii gramaticale la predicat și la autonim, în unele exemple, este accidentală și se explică realmente, în toate situațiile, prin acord cu clasemul.

În practica limbii, clasemul nu se exprimă, în general, dar subînțelegerea lui este indispensabilă, deoarece indică fenomenul de autonimie, făcînd astfel posibilă decodarea mesajului; în schimb, exprimarea autonimului este obligatorie.

Considerăm că funcția de subiect nu poate să fie realizată nici numai de autonim (pentru că acesta nu impune predicatului categoriile de număr și persoană și nici nu are cazul regizat de predicat) și nici numai de clasem, în raport cu care predicatul este independent din punct de vedere semantic. Autonimul și clasemul sînt termeni complementari, care constituie obiectul unei singure selecții pentru o funcție sintactică unică, cea de subiect [47]. Secvența *clasem în nominativ* + *autonim* nu formează un subiect multiplu, dar ocurența mai multor secvențe *clasem în nominativ* + *autonim* coordonate între ele constituie un subiect multiplu : (**Pronumele**) eu *și* (**pronumele**) **tu** *sînt în nominativ.*

Menționăm că în aceeași propoziție pot să existe autonime și cu alte funcții sintactice decît cu cea de subiect :

(g) *(Substantivul)* **munților** *depinde* **de** *(substantivul)* **crestele**, în care *(substantivul* + *)* **munților** reprezintă subiectul, iar **de** *(substantivul* + *)* **crestele**, un complement indirect.

În propozițiile cu autonime, unul și același predicat contractează simultan o relație de interdependență semantică cu autonimul, probată prin nonomisibilitatea nici unuia dintre cei doi termeni implicați în relație, precum și restricții formale reciproce cu clasemul, manifestate prin acord și recțiune.

În cadrul subiectului unic, clasemul stă obligatoriu în cazul nominativ, iar autonimul poate să fie în oricare caz sau în nici unul, dacă este nedeclinabil :

(h) *(Verbul)* **pleacă !** *este la imperativ.*

Nu se poate susține că *pleacă !*, din exemplul (h), s-a substantivat și că reprezintă singur subiectul, fiindcă nu posedă nici o caracteristică formală nominală. Nu este plauzibilă nici ipoteza că *pleacă !* ar fi exterior subiectului, pentru că despre el „se spune ceva cu ajutorul predicatului" [48].

Admițînd izomorfismul dintre fonologie [49] și sintaxă, considerăm că, în propozițiile cu autonimie, unul și același subiect se prezintă sub două ipostaze : autonimul, generator al sensului propoziției, cu ocurență obligatorie, și clasemul, generator al structurii propoziției, fie realizat, fie subînțeles, dar totdeauna existent. Autonimul este deci interdependent

[47] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 540.
[48] Vezi *Gramatica Academiei*, II, p. 87.
[49] Referitor la teoria fonemului constituit din două sunete, vezi A. Martinet, *Un ou deux phonèmes?*, în *La linguistique synchronique. Études et recherches*, Paris, P.U.F., 1968, p. 109—123.

cu clasemul și ambele contractează o relație de interdependență cu unul și același predicat [50].

În consecință, definițiile (sau măcar descrierile) curente ale conceptelor de subiect și de relație a subiectului cu predicatul trebuie revizuite, spre a include și cazul particular al propozițiilor cu autonimie, a căror frecvență în procesul însușirii și al studierii limbii materne și a celor străine este considerabilă.

2.15. În monografia sa despre acordul în limba română, G. Gruiță consideră autonimul „un substantiv (sau pronume) la plural, cu o utilizare specială" [51]. În realitate autonimul se exprimă prin oricare parte de vorbire și chiar prin elemente lingvistice care nu sînt părți de vorbire și care pot să fie și la numărul singular, iar implicațiile acestui fenomen în relațiile dintre subiect și predicat sînt mult mai complexe decît le descrie autorul [52].

2.16. Probleme speciale de acord ridică și predicatul de persoana a II-a al propozițiilor interogative directe (principale) cu subiectul exprimat prin pronume interogativ. Fenomenul respectiv este curent în limbajul popular și în cel familiar [53]:

(a) *Care pleci [plecați] la București, c-a tras la peron 3401* (E. Barbu, T., p. 233).

(b) *Cine ești acolo?*

Particularitatea acestor propoziții constă în dezacordul gramatical în persoană dintre subiect și predicat.

În (a), subiectul, realizat prin pronumele interogativ *care*, este de persoana a III-a singular, iar predicatul corespunzător *(pleci, plecați)* se află la persoana a II-a. În (b), interogativul cu funcție de subiect este *cine*, iar raportul lui cu *ești* se manifestă după același model ca în (a).

Relațiile structurale de acest tip se caracterizează prin interdependența dintre subiect și predicat, prin recțiunea de către predicat a nominativului subiectului și prin acordul predicatului cu subiectul numai în număr, nu și în persoană, care este a III-a la interogativul cu funcție de subiect și a II-a, la predicat. Acest dezacord formal în persoană se explică prin situația de comunicare specială, în care persoana reală (referentul), exprimată prin pronume interogativ de persoana a III-a gramaticală (fiindcă în general aceasta nu participă la dialog), este considerată interlocutor, deci de persoana a II-a gramaticală, cu care se marchează predicatul. Altfel spus, acordul dintre predicat (de persoana a II-a) și subiect (de persoana a III-a) se realizează, în astfel de structuri, după sens, nu după formă.

Construcția propoziției principale interogative cu predicatul și subiectul neacordate formal în persoană este, după părerea noastră, viabilă și tolerată de norma limbii literare, recomandabilă fiind însă cea cu părțile principale de propoziție acordate și în persoană, în speță: *Care pleacă la București [...]? Cine este acolo?*

[50] Această soluție exclude interpretarea autonimului ca atribut al clasemului.

[51] *Acordul în limba română*, București, 1981, p. 85.

[52] Vezi *supra*, **2.13.**

[53] Cf. Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, p. 128; G. Gruiță, *op. cit.*, p. 76; D. Irimie, *op. cit.*, p. 96, DA. Tomul I. Partea a II-a, București, 1940, s.v. *care*.

2.17. Marina Rădulescu apreciază că n-au fost descrise acceptabil relațiile formale dintre subiect și predicat în situația în care unul dintre ele este exprimat prin termen invariabil (infinitiv, gerunziu, supin sau — adăugăm noi — participiu) și nici relațiile formale dintre propoziția subiectivă și propoziția regentă corelativă. Astfel, Domnia sa opinează că restricțiile formale reciproce (acordul și recțiunea) dintre subiectul și verbul sintagmelor *terminîndu-se ședința* și *de a pricepe și tu* „se evidențiază" dacă înlocuim modul nepersonal cu forma corespunzătoare a verbului la un mod personal" [54].

Constatăm că în structura construcțiilor derivate, verbul prezintă în plus desinența de persoană și număr (acord), rezultată din transformare. Ocurența acestui morfem la indicativul *s-a terminat* și la conjunctivul *să pricepi* nu „evidențiază" însă prezența lui și la gerunziul *terminînd*, și la infinitivul *a pricepe*, cum consideră autoarea. Prin metoda substituției nu se demonstrează identitatea de formă sau de sens a membrilor clasei de substituție respective, ci numai poziția lor sintactică similară, deci predicatul actualizat prin verb la mod nepersonal nu realizează relația de acord cu subiectul respectiv.

Despre restricția formală orientată de la predicat spre subiect și de la predicatul regentei spre propoziția subiectivă se afirmă : „(1) dacă predicatul unei propoziții este exprimat prin expresie verbală impersonală sau verb (reflexiv) impersonal — vezi sintagma *nu se poate spune* — , atunci subiectul ei nu poate fi exprimat decît prin verb la infinitiv sau la supin, (2) dacă predicatul regentei este exprimat prin expresie verbală impersonală, prin adverb predicativ sau prin verb (reflexiv) impersonal, atunci propoziția subiectivă nu poate fi introdusă decît prin conjuncție subordonatoare *(că* sau *să)*" [55]. Numai predicatul nominal și cel cu verb copulativ în regentă + predicativă ar selecta subiect manifestat atît prin infinitiv sau supin, cît și prin substantiv sau pronume, precum și subiectivă atît conjuncțională, cît și pronominală.

Teza cu caracter absolut că predicatul realizat prin verb unipersonal se construiește cu subiect exprimat exclusiv prin verb la infinitiv sau la supin este unilaterală.

Propoziția cu predicat unipersonal are frecvent subiectul manifestat și prin substantive sau pronume, nu numai prin infinitiv sau supin :

(1) *Nu se poate* **gafă** *mai mare decît asta.*
(2) *Îmi place* **sportul.**
(3) **Asta** *nu se admite.*
(4) *S-a întîmplat un* **accident** *de circulație.*
(5) **Legea** *nu se discută, ci se execută.*

Adăugăm că subiectul unei propoziții cu predicatul actualizat prin verb sau expresie verbală unipersonală se poate reda și prin verb la gerunziu, nu numai la infinitiv sau supin :

(6) *Se vede fulgerînd* [56].

[54] *Art. cit.*, p. 22.
[55] *Ibidem*, p. 22—23.
[56] Cf. D. Crașoveanu, *op. cit.*, p. 12 ; V. Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 114 ; I. Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 580—581 ; G. G. Neamțu, *Predicatul în limba română*, București, 1986, p. 23 ; Mioara Avram, *op. cit.*, p. 261.

Regula referitoare la relația sintactică dintre predicatul regentei și conectivul subiectivei este de asemenea lacunară. Deficiența aceasta surprinde cu atît mai mult cu cît structura în discuție este descrisă pertinent în *Gramatica Academiei* [57]. Dăm cîteva exemple de enunțuri cu predicatul regentei exprimat prin verbe sau expresii verbale unipersonale și cu subordonatele lor introduse prin pronume relative, interogative, nehotărîte, adverbe relative sau conjuncțiile *dacă* și *de*, nu exclusiv prin *că* și *să*, cum susține autoarea.

(7) *Se aude* cum *cîntă apa*. Sadoveanu, O. XVIII, p. 99.

(8) *Se știe* cine-*i vinovatul*.

(9) *Înlîi mă interesează* ce *se petrece cu voi*. Lăncrănjan, *Cordovanii*, I, p. 169.

(10) *Nu-i bine* ce *faci*.

(11) *Mi-ar plăcea* dacă *m-ai vizita mai des*.

(12) *Era și mai rău* de *mă vedea tata*.

Prin urmare predicatele realizate prin verbe și expresii unipersonale nu impun ocurența unui subiect de o anumită clasă morfologică sau a unor conective subordonatoare de un tip determinat.

Cu privire la relațiile formale dintre subiect (subiectivă) și predicatul propoziției sau al regentei subiectivei, Domnia sa consideră că subiectele actualizate prin verb la infinitiv sau supin, precum și subiectivele conjuncționale impun persoana a III-a singular verbului cu funcție de predicat sau din componența predicatului : „Fenomenul acesta poate fi interpretat ca recțiune, sau, dacă verbul la infinitiv, supin sau propozițiile respective sînt asimilate clasei substantivului, ca un fenomen de „acord", în accepția gramaticii tradiționale" [58].

Explicarea ocurenței persoanei a III-a singular la predicatul din regentă prin substantivarea verbului la infinitiv sau supin, precum și a subiectivei este arbitrară. Nominalizarea infinitivului, supinului și a propoziției subiective implică modificarea structurii enunțului. Să aplicăm procedeul preconizat de M. Rădulescu la unul dintre exemplele sale : *E ușor să scrii versuri → E ușoară scrierea de versuri*. Constatăm următoarele transformări în forma enunțului dat : adverbul *ușor* devine adjectivul *ușoară*, predicatul subiectivei *(să scrii)* se convertește în substantiv *(scrierea)*, complementul direct *versuri* se preface în atributul substantival prepozițional *de versuri;* fraza se contrage în propoziție. E drept că în enunțul rezultat prin transformare predicatul *e ușoară* se acordă în număr și persoană cu subiectul *scrierea*, dar e tot atît de clar că nu se pot trage concluzii valabile asupra structurii frazei primare pe baza propoziției (restructurate) derivate din aceasta.

O interpretare similară conduce la atribuirea desinenței de persoană și număr predicatului exprimat prin adverbul *firește*. Astfel, în enunțul *Firește (Bine) că plecăm mîine*, „restricția formală impusă de subiectivă regentei poate fi evidențiată și în acest caz dacă înlocuim adverbul predicativ cu expresia verbală impersonală corespunzătoare : *E firesc (E bine)*

[57] Vol. al II-lea, p. 269.

[58] Marina Rădulescu, *art. cit.*, p. 23.

să plecăm mîine" [59]. Concluzia că predicatul *firește* comportă categoria de persoană și număr ar fi adevărată numai dacă s-ar proba că el se încadrează în aceeași clasă de substituție cu adverbul *firesc*. Spre deosebire de acesta, *firește* nu poate să figureze în nici un context după *a fi* și înaintea lui *să* (**E firește să plecăm mîine*) [60]. În consecință, nici funcția lor sintactică nu este identică. De asemenea, nici desinența de persoana a III-a singular a predicatului regentei nu poate să fie impusă de subiectiva conjuncțională prin recțiune, întrucît recțiunea se realizează numai în cadrul aceleiași propoziții.

Se susține că delimitarea subiectului (subiectivei) de numele predicativ (propoziția predicativă) „se realizează prin t o p i c ă, în sensul că subiectul (subiectiva) precedă verbul copulativ, în timp ce numele predicativ (predicativa) se plasează după verbul copulativ" [61].

Criteriul diferențierii prin topică a subiectului (subiectivei) de numele predicativ (predicativă) este însă neconcludent, deoarece topica celor doi termeni este relativ liberă : ordinea lor indicată de autoare se inversează uneori sau ambii pot să fie postpuși verbului copulativ :

(13) **Verzi** *sînt* **dealurile** *tale*, **frumoase pădurile** *și* **dumbrăvile** [...] **limpede și senin cerul** *tău*. Al. Russo, *Cîntarea României*, Editura Tineretului, 1962, p. 115.

(14) **Bine** *ar fi* [...] **ca fețele bisericești să fie mai altfel.** Creangă, *O.*, p. 180.

(15) *Nu lăsa să mai jefuiască și să strice, că-i* **destul cît au făcut** *și* **ce au făcut.** Rebreanu, *Răscoala*, ESPLA, 1954, p. 308.

Așadar, între subiectivă și regenta ei nu există relații formale necesare nici unilaterale, nici bilaterale, ci numai interdependență semantică.

3. Concluzii

3.1. Subiectul gramatical și predicatul exprimat prin verb la mod personal (pentru conjunctivul perfect activ și prezumtivul format cu conjunctivul auxiliarului *a fi* vezi **3.2.**) contractează între ele r e l a ț i i d e i n t e r d e p e n d e n ț ă b i p l a n ă : s e m a n t i c ă (nici unul dintre cei doi termeni implicați în relație nu poate fi omis) și f o r m a l ă (acord și recțiune). Părțile principale de propoziție subînțelese sau deductibile se catalizează și participă la realizarea relației de interdependență.

De la această regulă generală, gramatica înregistrează o serie de excepții, reale sau fictive, dintre care unele aparțin limbii, iar altele, lingvisticii.

3.2. Infinitivul și gerunziul din așa-numitele construcții absolute (deci cu subiect propriu diferit de al propoziției în care apar) nu se acordă în număr și persoană cu subiectul respectiv, deoarece ele sînt invariabile, deci incompatibile cu categoriile de număr și persoană, dar contractează relația de interdependență cu acesta și îi regizează categoria cazului nominativ.

[59] *Loc. cit.*, nota 41.

[60] Acesta este și argumentul principal invocat de unii cercetători (în special de Ecat. Teodorescu) în contestarea funcției predicative a adverbelor din categoria lui *firește*, soluție pe care o adoptăm și noi.

[61] M. Rădulescu, *art. cit.*, p. 24.

Avînd în vedere existența relației de interdependență între subiect și verbul la mod nepersonal din „construcțiile absolute", nu împărtășim punctul de vedere că atare construcții se analizează în „subiect secundar" subordonat unui verb la mod nepersonal cu funcție de complement al predicatului propoziției.

Menționăm că în aceeași categorie cu modurile nepersonale specificate mai sus se înscriu și conjunctivul perfect activ, precum și prezumtivul format cu conjunctivul prezent al auxiliarului *a fi*, care sînt de asemenea moduri și timpuri neflexibile. Tot în această categorie se încadrează și predicatul interjecțional.

Relația de interdependență semantică dintre un verb la mod nepersonal și un subiect gramatical, precum și cea de recțiune orientată de la acest verb la subiectul respectiv justifică interpretarea sintagmei respective drept propoziție. Adoptăm deci concepția predicativității modurilor infinitiv, gerunziu, participiu sau supin din „construcțiile absolute", singura care explică plauzibil ocurența subiectului și relația lor de interdependență cu acesta.

3.3. Unii cercetători susțin teza că acordul în număr și persoană se realizează și de formele verbale la moduri nepersonale, precum și de adverbele predicative, teză pe care o „evidențiază" prin substituirea lor cu forme verbale la moduri personale. Remarcăm însă că apartenența unor elemente la aceeași clasă de substituție demonstrează numai identitatea lor sintagmatică, nu și pe cea morfologică ori semantică.

3.4. În anacoluturile cu subiect independent sau suspendat, relația dintre subiect și predicat nu se realizează din cauza inexistenței unui predicat corespunzător (care nu e nici subînțeles, nici deductibil).

3.5. Este eronată opinia logicistă conform căreia verbul la mod personal din propoziția subordonată nu îndeplinește nici o funcție sintactică.

3.6. Predicatul exprimat prin imperativul narativ și subiectul respectiv contractează relația de interdependență, predicatul impune subiectului nominativul, dar nu se acordă cu el în număr și persoană.

3.7. Vocativul este un caz cu expresie și conținut specifice. Substantivul în vocativ este la persoana a II-a, fiindcă desemnează, în comunicare directă, pe interlocutor (destinatar), la fel cu pronumele personal și de politețe de persoana a II-a.

Substantivul în cazul vocativ se integrează exclusiv într-un grup nominal, nu are funcție de subiect și, implicit, nu contractează o relație sintactică directă cu predicatul enunțului respectiv, de care este izolat prin intonație și pauză, dar, în funcție de contextul în care apare, poate să fie parte de propoziție (apoziție, atribut adjectival) sau nu, să îndeplinească numai funcție de termen regent în relația de subordonare, să constituie singur o propoziție sau să nu exercite nici un fel de funcție sintactică.

3.8. În enunțul cu autonimie, unul și același predicat realizează simultan o relație de interdependență semantică cu autonimul, demonstrată prin nonomisibilitatea nici unuia din cei doi termeni menționați, precum și restricții formale reciproce cu clasemul, manifestate prin acord și

recțiune. Clasemul și autonimul constituie două ipostaze ale subiectului unic. Funcția de subiect nu poate fi actualizată nici numai de autonim, pentru că acesta nu impune predicatului categoriile gramaticale de număr și persoană și nu are cazul regizat de predicat, și nici numai de clasem, în raport cu care predicatul este independent din punct de vedere semantic. Clasemul și autonimul sînt termeni complementari care constituie împreună obiectul unei singure selecții și reprezintă o funcție sintactică unitară, de subiect, în poziția sintactică discutată aici. În general clasemul nu se exprimă, dar subînțelegerea lui este indispensabilă, deoarece indică fenomenul de autonimie, facilitînd astfel decodarea mesajului; în schimb, exprimarea autonimului este obligatorie.

3.9. În propozițiile interogative directe cu subiectul exprimat prin pronume interogativ, relațiile acestuia cu predicatul se caracterizează, uneori, în limbajul popular și familiar, prin interdependență, prin recțiunea de către predicat a nominativului subiectului și prin acordul numai în număr, nu și în persoană, care la predicat este a II-a.

3.10. Între propoziția subiectivă și regenta ei nu se stabilesc relații formale necesare nici unilaterale, nici bilaterale, ci numai de interdependență semantică.

Februarie 1987

Craiova, Calea Bucureşti, bloc E-5

CONJUNCȚIA *IAR* ÎN LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

IOAN N. BÎTEA

1. În literatura de specialitate întîlnim afirmații care presupun existența următoarelor patru puncte de vedere contradictorii cu privire la statutul categorial al morfemului (morfemelor) actualizat(e) în limba română contemporană de *iar* coordonator[1]:

(i) **iar** este o conjuncție adversativă[2];

(ii) **iar** este asociat cu un tip de coordonare care nu a fost delimitat pînă în prezent și are proprietăți comune cu coordonarea copulativă și cea adversativă[3];

(iii) există două conjuncții coordonatoare **iar**: una copulativă și alta adversativă[4];

(iv) există trei conjuncții coordonatoare **iar**: una copulativă, una adversativă și una care marchează un tip de coordonare care nu a fost delimitat pînă în prezent și are proprietăți comune cu coordonarea copulativă și cea adversativă[5].

2. În lucrarea de față vom încerca să stabilim statutul morfologic al lui *iar* coordonator și să verificăm dacă vreunul din aceste patru puncte de vedere corespunde realității lingvistice.

[1] Această precizare e necesară pentru că există și un **iar** adverbial.

[2] Vezi, de exemplu, Suzana Carmen Dumitrescu, *Coordonarea prin joncțiune în limba română*, București, 1979, p. 311; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată [...] Morfologia*, Iași, 1979, p. 368–369; Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, 1982, p. 273.

[3] Vezi Gh. Dragomirescu, *Sintaxa propozițiilor independente cu privire specială asupra coordonatelor adversative comparate cu concesiva*, Brașov, 1939, p. 18 („conjuncția *iar* este copulativă și adversativă în același timp"), apud S. C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 80; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 526 (conjuncția **iar** se află „la limita dintre valoarea copulativă și cea adversativă"); Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986, p. 329 („Conjuncția *iar* exprimă un raport de coordonare oarecum intermediar între raportul copulativ și cel adversativ (slab)").

[4] Vezi, de pildă, Rodica Ocheșanu, *Conjuncția*, în *Gramatica limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită (prescurtat GLR), vol. I, București, 1966, p. 394; Elena Carabulea, *Coordonarea părților de propoziție*, în GLR, vol. al II-lea, p. 213, 223; Mircea Mitran, *Sintaxa frazei. Coordonarea*, în GLR, vol. al II-lea, p. 242, 244, 249; Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, ediția a II-a revizuită și completată, București, 1970, p. 327, 330; Barbu B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*, București, 1971, p. 231–232; Gh. D. Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982, p. 123, 133; Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, 1983, p. 229, 237; Theodor Hristea, *Părțile de vorbire neflexibile*, în Theodor Hristea (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediția a treia revăzută și din nou îmbogățită, București, 1984, p. 272; M. Avram, *op. cit.*, p. 222, 329, 332.

[5] Vezi R. Ocheșanu, *lucr. cit.*, p. 394 („Există situații cînd conjuncția *iar* are valoare mixtă, copulativă și adversativă").

LR, anul XXXVII, nr. 1, p. 21–28, București, 1988

În acest scop vom examina îndeaproape construcțiile în care figurează *iar* coordonator — mai exact, vom delimita, pe de o parte, proprietățile distribuționale ale acestui *iar*, iar pe de altă parte presupoziția și relația semantică actualizate de construcțiile în cauză — și le vom compara atît în construcțiile considerate a fi adversative, cît și cu cele considerate a fi copulative.

3. În literatura de specialitate, termenii *coordonare adversativă* și *coordonare copulativă* sînt asociați cu structurile (1)—(3):

$$(1)\qquad X-\left\{\begin{array}{l} P-\left\{\begin{array}{l}\left\{\begin{array}{l}dar\\ însă\end{array}\right\}-\left(\left\{\begin{array}{l}\left\{\begin{array}{l}cu\ \ toate\ \ acestea\\ \ldots\ldots\ldots\ldots\end{array}\right\}\\ (nu)-și\end{array}\right\}\right)\\ iar\\ numai\ că\end{array}\right.\\ și\ -\left(\left\{\begin{array}{l}cu\ \ toate\ \ acestea\\ \ldots\ldots\ldots\ldots\end{array}\right\}\right)\end{array}\right\}-Y$$

unde P → {(,), (—), (;), (.), (!), (!)} [6]

(2) $nu-X-ci-Y$

(2b) $nu-\left\{\begin{array}{l}V\\ SV\end{array}\right\}-X-ci-Y$

(3) $X-\left\{\begin{array}{l}P\\ și\end{array}\right\}-\left\{\begin{array}{l}nicidecum\\ nu\end{array}\right\}-Y$

unde $P \rightarrow \{(,),\ (-)\}$

și, respectiv, structurile (4)—(6):

(4) $\left\{\begin{array}{l}atît\\ nu\ \ numai\end{array}\right\}-X-\left\{\begin{array}{l}cît\\ ci\ \ și\end{array}\right\}-Y$

(5) $X-\left\{\begin{array}{l}precum\ \ și\\ și\ \ cu\end{array}\right\}-Y$

(6) $(și)-X-(și)-Y-(\ldots)-((și)-W)$

Analiza noastră se va baza pe aceste definiții extensionale [7].

4.1.1. Este ușor de constatat că există atît contexte în care actualizările conectorilor adversativi (**ci, dar, însă, numai că, și**) nu sînt substituibile nici măcar în limitele gramaticalității cu *iar*—comparați enunțurile (7a), 8a), (9a), (10a), (11a) și (12a) cu secvențele (7b), (8b), (9b), (10b),

[6] Aceste structuri (care nu sînt întru totul explicite) furnizează date referitoare la punctuație numai acolo unde aceasta are valoare diferențiatoare.

[7] Nu ne-am propus să verificăm dacă structurile (1)—(3) sau structurile (4)—(6) actualizează într-adevăr unul și același tip de coordonare — pe de o parte pentru a nu complica expunerea, iar pe de altă parte deoarece *iar* coordonator trebuie raportat la structurile pe care le-au avut în vedere gramaticienii cînd au definit coordonarea adversativă și, respectiv, cea copulativă.

(11b) și, respectiv, (12b):
(7a) *Dan este înalt, dar (și) voinic.*
(7b) **Dan este înalt, iar (și) voinic* [8].
(8a) *Dan este înalt, însă nu și voinic.*
(8b) **Dan este înalt, iar nu și voinic.*
(9a) *Vasile e de acord — numai că nu știu de ce.*
(9b) **Vasile e de acord — iar nu știu de ce.*
(10a) *Daniela a recitit cartea și totuși nu a înțeles nimic.*
(10b) **Daniela a recitit cartea, iar (totuși) nu a înțeles nimic.*
(11a) *Mihai o iubește pe Flavia și nu pe Cristina.*
(11b) **Mihai o iubește pe Flavia, iar nu pe Cristina* [9].
(12a) *Mihai o iubește nu pe Flavia, ci pe Cristina.*
(12b) **Mihai o iubește nu pe Flavia, iar pe Cristina.*

cît și contexte în care *dar, însă, numai că* și *și* adversativ [10] pot fi substituiți în limitele gramaticalității (dar nu și ale sinonimiei) cu *iar* — vezi (13a)—(14b):

(13a) *Mircea pleacă la București, (dar/însă/numai că/iar) Vlad pleacă la Buziaș.*
(13b) *Mircea pleacă la București (și totuși/, iar) Vlad pleacă la Buziaș* [11].
(14a) *Marinela a rămas acasă, (dar/însă/numai că/iar) Delia a venit cu noi.*
(14b) *Marinela a rămas acasă (și totuși/, iar) Delia a venit cu noi.*

4.1.2. Din (13a)—(14b) rezultă că pot fi întîlnite contexte în care *iar* este substituibil în limitele gramaticalității cu actualizări ale conjuncțiilor adversative **dar, însă, numai că** și, respectiv **și**.

Există însă și contexte în care substituirea lui *iar* cu *dar, însă, numai că* sau *și* adversativ este gramaticală — comparați enunțurile (15a și (16a) cu secvențele (15b)—(15c) și, respectiv, (16b)—(16c):

(15a) *Mircea pleacă la București, iar Vlad la Buziaș.*
(15b) **Mircea pleacă la București, (dar/însă/numai că) Vlad la Buziaș.*
(15c) **Mircea pleacă la București și totuși Vlad la Buziaș.*
(16a) *Mircea merge mai întîi la București, iar apoi la Buziaș.*
(16b) **Mircea merge mai întîi la București, (dar/însă/numai că) apoi la Buziaș.*
(16c) **Mircea merge mai întîi la București și totuși apoi la Buziaș.*

4.1.3. Întrucît *iar* apare și în contexte în care nu pot figura *dar, însă, numai că* sau *și* adversativ, iar acestea, la rîndul lor, pot apărea și în contexte din care *iar* este exclus, rezultă că distribuția lui *iar* coordonator este echipolentă față de distribuțiile lui **dar, însă, numai că** și **și** adversativ.

[8] Cf. B. B. Berceanu, *op. cit.*, p. 233; M. Avram, *op. cit.*, p. 332.
[9] M. Avram consideră că asemenea secvențe sînt gramaticale, deoarece *și* din structura (3) este substituibil în limitele sinonimiei cu *iar* — *op. cit.*, p. 320, 332.
[10] În ceea ce îl privește pe *ci*, acesta este cerut întotdeauna de un *nu* anterior și nu poate fi înlocuit niciodată cu *iar*.
[11] Am recurs la două scheme în loc de una singură pentru a atrage atenția asupra faptului că, spre deosebire de *dar, însă, numai că* și *iar, și* adversativ uneori nu este precedat de nici un semn de punctuație. Vezi și schemele (15b)—(15c) și (16b)—(16c).

4.2.1. În limba română contemporană [12], *iar* coordonator este întotdeauna substituibil în limitele sinonimiei cu *și* copulativ [13] — comparați enunțurile (15a), (16a), (17a) și (18a) cu enunțurile (15d), (16d), (17b) și, respectiv, (18b):

(15d) *Mircea pleacă la București și Vlad la Buziaș.*
(16d) *Mircea merge mai întîi la București și apoi la Buziaș.*
(17a) *Mircea pleacă la București, iar Vlad pleacă la Buziaș.*
(17b) *Mircea pleacă la București și Vlad pleacă la Buziaș.*
(18a) *Marinela a rămas acasă, iar Delia a venit cu noi.*
(18b) *Marinela a rămas acasă și Delia a venit cu noi.*

Că acest *și* este copulativ și nicidecum adversativ [14] ne-o arată faptul că el nu este defel sinonim cu *dar* [15] — (comparați (15d), (16d), (17b) și (18b) cu (15c), (16c), (17c) și, respectiv, (18c):

(17c) *Mircea pleacă la București și totuși Vlad pleacă la Buziaș.*
(18c) *Marinela a rămas acasă și totuși Delia a venit cu noi.*

(vezi § **5.2.**).

4.2.2. Reciproca nu este însă valabilă: *și* copulativ nu poate fi substituit în limitele gramaticalității cu *iar* în toate contextele [16] — comparați enunțurile (19a) și (20a) cu secvențele (19b) și, respectiv, (20b):

(19a) *Mircea pleacă la București și la Buziaș.*
(19b) **Mircea pleacă la București, iar la Buziaș.*
(20a) *Adrian are două fetițe și un băiat.*
(20b) **Adrian are două fetițe, iar un băiat.*

4.2.3. În concluzie, distribuția lui *iar* este inclusă în cea a lui *și* copulativ și mai mică decît aceasta (altfel spus, distribuția lui *iar* este defectivă în raport cu cea a lui *și* copulativ) [17].

4.3. Spre deosebire de *dar*, *însă*, *numai că*, *ci* și *și* adversativ, *iar* coordonator este întotdeauna facultativ — eliminîndu-l obținem enunțuri care au același înțeles (același conținut propozițional și aceeași presu-

[12] Această precizare este necesară, deoarece există un *iar* coordonator sinonim cu *dar* (vezi, de exemplu, DLRM, p. 369; R. Ocheșanu, *lucr. cit.*, p. 394; B. B. Berceanu, *op. cit.*, p. 232), dar el este un arhaism.

[13] Vezi B. B. Berceanu, *op. cit.*, p. 233. Cf. S. C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 230, 344. Credem că acesta e motivul pentru care s-a afirmat că **iar** adversativ se apropie de conjuncțiile copulative (vezi E. Carabulea, *lucr. cit.*, p. 224; M. Mitran, *lucr. cit.*, p. 250; S. C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 77, 311; Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 135; M. Avram, *op. cit.*, p. 332) și, respectiv, că **iar** copulativ prezintă o nuanță adversativă (vezi V. Șerban, *op. cit.*, p. 327; B. B. Berceanu, *op. cit.*, p. 231; I. Iordan, V. Robu, *op. cit.*, p. 684).

[14] Cf. S. C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 80 („Între conjuncțiile *și* și *iar* se poate aplica (sic!) un raport de comutare cu condiția ca raportul dintre cele două propoziții să se apropie puțin de cel adversativ, ceea ce înseamnă că mai ales *și* poate înlocui pe *iar*, tocmai pentru că *și* poate avea, din cauza conținutului (sic!) său destul de vag, valori mai variate decît *iar*"). Afirmația aceasta are ca premisă caracterul adversativ al lui *iar* — caracter pe care nu l-a demonstrat încă nimeni și care, după cum vom arăta în continuare (vezi § **5.1.1.** — § **6.4.**), este iluzoriu.

[15] Există doi *și* adversativi: cel din structura (1) — substituibil în limitele sinonimiei cu *dar* ori *însă* — și cel din structura (3). În cazul nostru nu poate fi vorba decît de cel dintîi. În ceea ce privește punctul de vedere că aici am avea de-a face cu un al treilea *și* adversativ, vezi § **5.1.1.** — § **6.4.**

[16] Vezi nota 8.

[17] Se mai poate spune că relația dintre distribuția lui *iar* coordonator și distribuția lui *și* copulativ este privativă în dauna celei dintîi sau, ceea ce este același lucru, în favoarea celei de-a doua.

poziție) ca și enunțurile inițiale. Comparați enunțurile (15a), (16a), (17a) și (18a) cu enunțurile (15e), (16e), (17d) și, respectiv, (18d):
(15e) *Mircea pleacă la București, Vlad la Buziaș.*
(16e) *Mircea merge mai întîi la București, apoi la Buziaș.*
(17d) *Mircea pleacă la București, Vlad pleacă la Buziaș.*
(18d) *Marinela a rămas acasă, Delia a venit cu noi.*

Este ușor de constatat că, întrucît este sinonim cu *și* copulativ, acest *iar* nu este univoc recuperabil (sau subînțeles): nu se poate preciza dacă enunțurile de mai sus provin din (15a), (16a), (17a) și, respectiv, (18a) prin eliminarea lui *iar* sau din (15d), (16d), (17b) și, respectiv, (18b) prin omiterea lui *și* [18].

4.4. Asemenea lui *și* copulativ, *iar* coordonator se deosebește de *ci*, *dar*, *însă*, *numai că* și *și* adversativ prin faptul că atunci cînd cei doi constituenți coordonați nu sînt legați de o ordine fixă în timp sau în spațiu (adică atunci cînd construcția articulată de *iar* nu exprimă succesiunea) [19], poziția lor unul față de celălalt este practic liberă — comparați (17a) și (18a) cu (17e) și, respectiv, (18e):
(17e) *Vlad pleacă la Buziaș, iar Mircea pleacă la București.*
(18e) *Delia a venit cu noi, iar Marinela a rămas acasă.*
și pe (16a) — care exprimă succesiunea — cu (16f):
(16f) **Mircea merge apoi la Buziaș, iar mai întîi la București* [20].

Schimbarea ordinii celor doi constituenți coordonați este gramaticală cu condiția ca

(i) în *Y* (constituentul inițial din dreapta) să fie introduși în prealabil toți constituenții săi imediați subînțeleși [21] — comparați (15a) cu (15f):
(15f) **Vlad la Buziaș, iar Mircea pleacă la București.*
și cu (17e) — în care imediat după *Vlad* apare constituentul subînțeles *pleacă* (care lipsește din (15g)) și

(ii) *Y* să nu conțină o actualizare a morfemelor **alt** ori **celălalt**, al cărei corelat figurează în *X* (constituentul inițial din stînga) [22] — comparați (21a) și (22a) cu (21b) și, respectiv, (22b):
(21a) *Unii pleacă acum, iar alții vor pleca peste un sfert de oră.*
(21b) **Alții vor pleca peste un sfert de oră, iar unii pleacă acum.*
(22a) *Unii pleacă acum, iar ceilalți vor pleca peste un sfert de oră.*
(22b) **Ceilalți vor pleca peste un sfert de oră, iar unii pleacă acum.*

5.1.1. Construcțiile adversative care exemplifică structura (1) exprimă fie simultaneitatea — vezi, de pildă, (7a), (8a), (9a) și (10a) —, fie succesiunea — vezi, de exemplu, (23) și (24):
(23) *Mircea merge mîine la București, dar după aceea se duce la Buziaș.*
(24) *Corina a fost inițial de acord, însă ulterior s-a răzgîndit.*

[18] Presupunem că enunțurile (15a), (16a), (17a) și (18a) au aceeași intonație ca și enunțurile (15e), (16e), (17d) și, respectiv, (18d).

[19] Ordinea celor doi constituenți coordonați nu poate fi inversată în limitele sinonimiei atunci cînd *Y* include un constituent deictic al cărui referent este denotat direct de un constituent imediat al lui *X* — vezi Ioan N. Bîtea, *Construcțiile disjunctive ireversibile*, LR, XXXV (1986), nr. 1, p. 12, 18.

[20] Dacă se postulează că *mai întîi* și *apoi* nu fac parte din constituenții coordonați, atunci aceștia sînt permutabili în limitele gramaticalității (dar nu și ale sinonimiei) — comparați (16a) cu *Mircea merge mai întîi la Buziaș, iar apoi la București.*

[21] Această condiție este valabilă pentru toate tipurile de coordonare.

[22] Vezi I. N. Bîtea, *Construcțiile disjunctive* ..., p. 13—14, 18—19.

În ceea ce privește construcțiile care ilustrează structurile (2a)—(3), ele exprimă incompatibilitatea între două propoziții: emițătorul o respinge pe una dintre ele, negînd-o, și o afirmă pe cealaltă în locul ei [23]. Astfel, în enunțul (11a) emițătorul respinge propoziția (25):

(25) *Mihai o iubește pe Cristina.*

și afirmă în locul ei propoziția (26):

(26) *Mihai o iubește pe Flavia.*

iar în enunțul (12a) respinge propoziția (26) și o afirmă în locul ei pe (25).

5.1.2. Construcțiile coordonate articulate de *iar* exprimă, la rîndul lor, fie simultaneitatea [24] — vezi, de exemplu, (17a) și (18a) — , fie succesiunea — vezi, de pildă, (16a), (21a) și (22a).

5.1.3. Prin urmare, din punctul de vedere al relației semantice fundamentale exprimate, construcțiile în care apare *iar* coordonator nu au nimic comun cu cele care ilustrează structurile (2a)—(3), dar se aseamănă cu cele în care figurează *dar*, *însă*, *numai că*, ori *și* adversativ.

5.2. Mai mult, două enunțuri care se deosebesc din punct de vedere morfematic numai prin faptul că, unde într-unul apare *dar*, *însă*, *numai că* ori *și* adversativ în celălalt figurează *iar*, exprimă una și aceeași conjuncție logică de propoziții (adică au același conținut propozițional) [25]. Astfel, enunțurilor rezumate de schemele (13a)—(13b) și (14a)—(14b) le corespund conjuncțiile de propoziții (27) și, respectiv, (28):

(27) (MIRCEA PLEACĂ LA BUCUREȘTI) & (VLAD PLEACĂ LA BUZIAȘ)

(28) (MARINELA A RĂMAS ACASĂ) & (DELIA A VENIT CU NOI) [26]

5.3.1. În cazul lui *dar*, *însă*, *numai că* și *și* adversativ, constituentul coordonat din stînga este înfățișat ca fiind previzibil, în timp ce constituentul coordonat din dreapta este prezentat ca fiind în contradicție cu ceea ce s-a afirmat ori presupus anterior — din care cauză enunțurile (7a), (8a), (9a) și (10a) se opun unor enunțuri ca (29), (30), (31) și, respectiv, (32):

(29) *Dan este înalt și slab.*

(30) *Dan este înalt și voinic.*

(31) *Vlad e de acord — și știu de ce.*

(32) *Daniela a recitit cartea și a înțeles totul.*

cu referire la care, emițătorul enunțurilor (7a), (8a), (9a) și (10a) acceptă constituentul coordonat din stînga și respinge constituentul coordonat din dreapta [27].

5.3.2. *Iar* coordonator nu are rolul de a marca vreunul din cei doi constituenți coordonați ca fiind în contradicție cu cele afirmate ori presupuse anterior — din care cauză o construcție articulată de *iar* nu se opune unei construcții articulate de *și* copulativ, așa cum construcțiile coordonate din (7a), (8a), (9a) și (10a) se opun construcțiilor copulative

[23] Vezi B. B. Berceanu, *op. cit.*, p. 232, și D. Irimia, *op. cit.*, p. 238.

[24] Simultaneitatea este relativă.

[25] Cf. S. C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 308, și Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 131.

[26] Aceste conjuncții sînt exprimate și de enunțurile (17a) și, respectiv, (18b), în care în locul lui *iar* figurează *și*.

[27] Enunțurile (29)—(32) fie au fost enunțate anterior, fie sînt derivate pornind de la premise enunțate anterior sau presupuse a fi acceptate de vorbitori.

din (29), (30), (31) și, respectiv, (32) — , iar ordinea celor doi constituenți coordonați nu afectează întotdeauna sensul construcției sau al enunțului (vezi § 4.4.).

5.3.3. În concluzie, deși construcțiile în care figurează *iar* coordonator exprimă aceeași relație semantică fundamentală și același conținut propozițional ca și construcțiile paralele în care sînt actualizate **dar, însă, numai că** ori **și** adversativ, *iar* este asociat cu o presupoziție diferită de cea prezentată de acești patru conectori adversativi — fapt verificat de deosebirea de ordin semantic dintre (17a) și (17c) ori (18a) și (18c).

5.4. Întrucît *iar* coordonator este substituibil în limitele sinonimiei cu *și* copulativ, înseamnă că orice construcție coordonată articulată de *iar* exprimă aceeași relație semantică și aceeași presupoziție ca și construcția copulativă paralelă.

6.1. După ce am prezentat principalele proprietăți ale construcțiilor în care figurează *iar* coordonator, urmează să verificăm dacă vreunul din cele patru puncte de vedere referitoare la *iar* menționate în § **1.** este compatibil cu aceste proprietăți — adică să stabilim de cîte conjuncții este vorba și cu cîte tipuri de coordonare avem de-a face.

Concluziile la care ajungem se bazează pe următoarele premise :

(i) **iar** este marca unui raport de coordonare *C* recunoscut în prezent dacă sînt îndeplinite următoarele două condiții : (a) **iar** este în distribuție identică, (cvasi)complementară ori echipolentă cu cel puțin o conjuncție care este asociată cu *C* și (b) relația semantică și presupoziția actualizate de construcțiile în care apare *iar* sînt identice sau în orice caz foarte asemănătoare cu relația semantică și presupoziția actualizate de construcțiile care îl exemplifică pe *C* ;

(ii) dacă nu sînt îndeplinite condițiile (i) (a) și (i) (b), **iar** marchează un tip de coordonare care nu a fost delimitat pînă în prezent.

6.2.1. Deși este în distribuție echipolentă cu constituenții conjuncționali adversativi *dar*, *însă*, *numai că* și, respectiv, *și*, iar construcțiile în care apare exprimă aceeași relație semantică și același conținut propozițional ca și construcțiile în care figurează *dar*, *însă*, *numai că* sau *și* adversativ, *iar* coordonator nu poate fi considerat adversativ, pentru că presupoziția cu care este asociat nu este identică ori asemănătoare cu aceea a construcțiilor în care apar cei patru constituenți conjuncționali menționați.

6.2.2. Am putea fi tentați să credem că *iar* coordonator este totuși adversativ, deoarece constituenții pe care îi leagă se caracterizează prin paralelism și/sau sînt înfățișați în opoziție ori contrast.

O asemenea intuiție nu ar avea însă nici o justificare, pentru că

(i) există construcții articulate de *iar* care nu prezintă aceste proprietăți — vezi, de exemplu, (33) și (34) :

(33) *Am făcut plajă pînă la prînz, iar apoi ne-am dus la masă.*

(34) *Raluca s-a pieptănat vreo zece minute, iar apoi s-a închis în baie.*

(ii) aceste proprietăți nu sînt întîlnite la toate construcțiile în care sînt actualizate **dar, însă, numai că** ori **și** adversativ — vezi, de pildă, (9a)și (10a) (în care constituenții coordonați nu sînt paraleli și nici nu se opun unul altuia) și

(iii) există numeroase construcții copulative care prezintă ambele proprietăți în discuție [28] — vezi, de exemplu, (35) și (36):

(35) *Acum e vorba de libertate și robie.*

(36) *Paul în același timp o iubește și o urăște.*

Altfel spus, cele două proprietăți menționate mai sus nu sînt în nici un caz specifice construcțiilor adversative ori construcțiilor cu *iar*.

6.3. Pe de altă parte, distribuția lui *iar* coordonator este strict inclusă în cea a lui *și* copulativ, iar construcțiile în care figurează *iar* exprimă aceeași relație semantică, același conținut propozițional și aceeași presupoziție ca și construcțiile paralele în care este actualizat **și** copulativ — de unde rezultă că există o singură conjuncție **iar**, care este copulativă. În sprijinul acestui punct de vedere mai pot fi aduse cel puțin două argumente:

(i) *iar* este întotdeauna facultativ și

(ii) atunci cînd construcția coordonată nu exprimă succesiunea, constituenții coordonați de *iar* sînt permutabili (în condițiile specificate în § 4.4.).

6.4. În concluzie, nici unul din cele patru puncte de vedere referitoare la statutul morfologic al lui *iar* coordonator menționate în § **1.** nu este acceptabil : atîta timp cît coordonarea copulativă este astfel definită încît să includă construcții de genul celor din enunțurile (15d)—(15e), (16d)—(16e), (17b)—(17d) și (18b)—(18d), conectorul **iar** trebuie inclus în clasa conjuncțiilor copulative [29].

August 1987

Timișoara, str. Abrud nr. 18

[28] În plus, pot fi întîlnite numeroase construcții alternante și, respectiv, disjunctive care prezintă ambele proprietăți menționate — încă un motiv ca să nu redefinim coordonarea adversativă în așa fel încît să fie ilustrată numai de construcții ce îndeplinesc amîndouă proprietățile.

[29] Redefinirea coordonării copulative în vederea excluderii construcțiilor de genul acesta nu poate avea drept rezultat lărgirea sferei coordonării adversative — deoarece aceste construcții nu au suficiente puncte comune cu cele care exemplifică structurile (1)—(3).

FORMULE DE ADAPTARE A UNEI CATEGORII DE NEOLOGISME

ION ȘTEFAN

Substantivele neologice provenite din cuvintele latine formate prin derivare cu sufixul *-tas*, ca *activitas*, *auctoritas* etc. au avut în română, în decursul timpului, pînă la fixarea formei actuale, mai multe formule de adaptare, a căror prezentare credem că nu este lipsită de interes, deoarece reflectă nesiguranța, oscilările autorilor care au recurs la astfel de neologisme. Primele împrumuturi din această categorie, foarte rare la început, probabil și datorită caracterului lor abstract, datează în română de la sfîrșitul secolului al XVII-lea. În DLR se citează un exemplu din opera lui Dosoftei, din *Viețile sfinților*, carte publicată în 1682, o formă de plural : „*proprietățile* trupului", prima atestare a lui *proprietate* avînd deci sensul de „însușire". Și la singular, terminația atribuită de Dosoftei acestor substantive noi este identică cu cea de astăzi, cărturarul mitropolit zicînd, în aceeași scriere, *crudelitate* „cruzime" [1], de la lat. *crudelitas*. Această formulă a dispărut însă din literatura noastră pînă spre sfîrșitul secolului următor, fiindu-i substituite altele. Sînt, după cîte știm, trei atestări ale unor împrumuturi de acest gen, cu terminația *-as*, prin urmare copie fidelă a nominativului singular din latină, și anume două în Moldova, la D. Cantemir, și una în Muntenia, tot de pe la începutul secolului al XVIII-lea. D. Cantemir explică în romanul său *Istoria ieroglifică*, datînd de pe la 1705, două împrumuturi de acest fel, în „scara numerelor și a cuvintelor streine tîlcuitoare" : *activitas* „făcătorie, lucrarea lucrului" și *cfidditas* „ceință, singură ființa lucrului, ceea ce iaste", cuvînt care corespunde lat. *quidditas*. În corpul propriu-zis al romanului, însă, Cantemir dă genitivului singular al termenului *activitas* aceeași formă cu cea de azi : „toate din fire așe sînt tocmite și rînduite, ca fieștecare în țîrcălamul hotarălor sale să se contenească și sfera *activității* sale să nu covîrșească" [2]. Ca atare, putem presupune că în declinarea acestor substantive, Cantemir urma modelul latin. În Muntenia, într-unul din calendarele pe anii 1693—1704, traduse din italiană de Ioan Romanul pentru Constantin Brîncoveanu, este atestat cuvîntul *curiozitas*, deci tot sub forma nominativului singular din latină, glosat cu un termen grecesc : „curiozitas, adecă perierghia" (p. 22) [3]. Dar același împrumut apare în traducerea lui Ioan Romanul și

[1] Cf. Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, București, Editura Minerva, 1971, p. 149 ; cf. și I. Gheție, *Istoria limbii române literare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 118.

[2] D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, vol. I, București, Editura Minerva, 1983, p. 212.

[3] Citățm după Emil Vîrtosu, *Foletul novel*, București, 1942.

cu formula italiană de adaptare, cu *-ta* : „ține lumea în *curiozita*" (p. 122). Prima atestare a unei forme cu *-ta* la aceste împrumuturi este deci mult anterioară lui Ienăchiță Văcărescu. Și tot în traducerea menționată, împrumutul citat capătă și o desinență de plural, ce va reveni sporadic în secolul al XIX-lea : „frumoase *curiozitate*, zău, se vor vedea" (p. 151). În calendarele amintite sînt, prin urmare, două forme de singular : *curiozitas* și *curiozita*, și una de plural, *curiozitate*, care se suprapune cu nominativul singular din limba literară.

În Transilvania, împrumuturile de acest gen au fost introduse mai tîrziu, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, dar cu altă terminație, și anume *-aș*, care persistă pînă la începutul veacului următor, chiar și după adoptarea terminației acceptate de limba literară. În intervalul de circa o jumătate de veac au circulat în Ardeal cîteva cuvinte cu această terminație : *securitaș*, *comoditaș*, *capacitaș*, *comunitaș*, *universitaș*, care sînt de genul neutru, cu pluralul în *-uri*. Într-o scrisoare din 1750 a episcopului Inochentie Micu Klein se spune : „să fie cu *securitaș*", adică „cu securitate, în siguranță" [4]. Într-una din versiunile românești de la Șchei ale memoriului redactat în limba latină *Supplex libellus valachorum*, versiune datînd din 1792, se află aceeași formă : „pentru *securitașu*", corespunzătoare lat. *de securitate* [5]. Și episcopul Ioan Bob atribuia terminația *-aș* acestor neologisme. Într-o scrisoare din 1785, el spune : „doară ar vrea foarte cu bun *comoditaș* a trăi" [6], iar într-o epistolă din 1801 : „după *capacitașul său*" [7], formă în care recunoaștem pe actualul *capacitate*. În alt loc, Ioan Bob folosește cu sensul de „incomoditate", ca substantiv, cuvîntul *incomod*, dar pentru antonimul său recurge tot la forma citată mai sus, *comoditaș* : „trebuie și cu al său *incomod* a învăța întru a sa casă, că muierilor nu-i datoare megia a face *comoditaș*" [8]. Formele *comoditaș* și *capacitaș* nu sînt înregistrate în DA. În schimb, în DA se dau două exemple pentru cuvîntul *comunitaș*, pe care le reproducem direct după sursa indicată în dicționar. Primul exemplu este extras dintr-o scrisoare din 1772, redactată la Bălgrad (Alba Iulia); vom lungi citatul, față de cel din DA, pentru a releva varianta *incomodație* pentru *incomoditate* (sau *incomoditaș*) : „smerenia noastră din inimă poftește, precum dumitale, așa și la tot cinstitul *comunitașul* dum(itale) întreagă sănătate, liniștită viață și dorit progres spre sporirea sufletescului și trupescului bine. Lîngă aceasta supăr cu această *incomodație* ca să iai osteneală aceste doaă cărți aicea încuiate a le trimite fără zăbavă unde sînt însemnate" [9]. Celălalt exemplu, tot din Ardeal, este o inscripție din 1815, poate ultimul an în care mai apare terminația *-aș* la aceste împrumuturi : „Această sf(întă) bis(erică) s-au rădicat... în nemeșul și privileghiatul oraș Dobra prin cheltuiala *comunitașului* a legii neunite" [10]. R. Todoran citează, într-un

[4] Zenovie Pîclișanu, *Corespondența din exil a episcopului Inochentie Micu Klein*, București Editura Cultura Națională, 1924, p. 115.

[5] A. Rădulțiu, L. Gyémánt, *Supplex libellus valachorum în variantele românești de la Șchei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, p. 125.

[6] Petru Maior, *Scrisori și documente inedite*, București, Editura pentru Literatură 1968, p. 19.

[7] *Op. cit.*, p. 51.

[8] *Op. cit.*, p. 19. *Megie* înseamnă „parohie".

[9] N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XII, p. 86.

[10] *Ibidem*, vol. XIII, p. 90.

studiu despre terminologia juridică-administrativă din Transilvania la începutul secolului al XIX-lea, următorul exemplu : „de obște voință a *comunitașurilor* (obștelor)". Este de menționat că forma *comunitașuri* îi aparține lui Samuel Micu, căruia i se atribuie introducerea formulei actuale, cu *-tate*, și se află într-o traducere din 1802, *Statuta sau legile scaonelor săsești*, tipărită la Sibiu. R. Todoran citează, în același studiu, și o formă *universitaș*, tot cu sensul de „comunitate" : „dacă apeluiește la *universitașiu*" [11]. Cuvîntul l-a descoperit într-o lucrare a lui V. Aaron din 1805, un praxis destinat forumurilor bisericești. Autorul studiului menționat consideră că terminația *-aș* a fost introdusă prin filieră maghiară, fapt ce se precizează și în DA.

Nu insistăm asupra formelor cu terminația *-ta*, aceeași cu cea din italiană, deoarece ne-am ocupat de ele într-un alt articol [12]. Exceptînd exemplul citat din *Foletul novel*, terminația *-ta* este adoptată, mai întîi, de Ienăchiță Văcărescu, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, însă ulterior va fi mai frecvent utilizată în Moldova, datorită mai ales lui G. Asachi, și aproape deloc în Ardeal. La Ienăchiță Văcărescu se întîlnesc mai des împrumuturi de acest fel în gramatica sa din 1787 : *gheneralita* (p. 108) [13], *diversita* (p. 117), *cvantita* (p. 119), *cvalita* (p. 117) și mai puțin în istoria împăraților otomani, unde apare cuvîntul *semplicita*, corespunzător actualului *simplitate* : „obicinuiesc evropeii să arate la aceste o *simplicita* și la oamenii acei ce văd întîiu" (p. 280). Formele cu *-ta* s-au bucurat de oarecare răspîndire pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor. În *Gramatica fizicii*, tălmăcită pe la 1790 de Amfilohie Hotiniul, din limba italiană, lucrare rămasă în manuscris, traducătorul a apelat la împrumuturi ca *electricita*, *porozita* [14]. Într-un document manuscris din Moldova de pe la 1804, se spune : „Pentru *curiozita*, însămniază aice i carte ci au scris cătră împărăteasa o samă de giupînesă văduve" [15]. În „Albina românească", ziarul lui G. Asachi, în 1829 apare același cuvînt, *curiozita* (p. 36). În notele lui de călătorie, D. Golescu scrie *nobilita* (p. 124), *soțieta* (p. 117) [16]. Atît la acesta, cît și la G. Asachi, se întîlnesc însă și formele păstrate în limba literară. De pildă, D. Golescu întrebuințează termenul *universitate* (p. 175).

[11] CILRL, III, p. 123, 124.

[12] *Încadrarea morfologică a unei categorii de neologisme în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în LR, 1987, nr. 3, p. 193—198.

[13] Citățm după Poeții Văcărești, *Opere*, București, Editura Minerva, 1982.

[14] Cf. N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică, 1962, p. 79, 30.

[15] Apud Ileana Vîrtosu, *Une curiosité etymologique : roum. curiozitate*, în RRL, 1975, nr. 6, p. 708. Autoarea rectifică data celei mai vechi atestări a lui *curiozita*, care după DA ar fi 1837, cînd a apărut la Buda *Noul Erotocrit* al lui Anton Pann, de unde se dă citatul în dicționar. La Anton Pann, cuvîntul are o dublă terminație, el folosindu-l și pe *curiozitate* în *Povestea vorbei*. Citînd ambele forme, B. Cazacu și I. Fischer atrag atenția că fluctuațiile acestea nu se explică numai prin procesul de adaptare, ci se pot datora uneori și căilor deosebite pe care au pătruns în română, *curiozita* din italiană, *curiozitate* din latină și franceză. (*Neologismele în scrierile lui Anton Pann*, în CILRL, I, p. 50).

[16] D. Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, București, Editura Eminescu, 1971. În *Aritmetica* lui G. Asachi, editată la Iași în 1843, se găsește o formă *exacteță*, după it. *esalezza* (p. 7) ; în franceză, termenul corespunzător este *exactitude* ; în română, cuvîntul s-a încetățenit cu sufixul *-tate*.

Formele cu *-ta* au avut mai multe desinențe pentru plural. Cea mai frecventă, după cum am arătat și în articolul nostru citat mai înainte, este cea actuală, cu *-tăți*. Și la D. Golescu găsim un asemenea exemplu : „am cercetat toate chipurile ce au pe la *universități*, instituturi și pansioane" (p. 171). Cuvîntul *novita* a circulat cu pluralul în *-ale*, ca termenii împrumutați din limba turcă, cum sînt *basma*, *oca* etc. (a se vedea, pentru exemple, DA și DLR). O altă desinență de plural pare să fie cea în *-tate*. În afară de exemplul dat mai sus din *Foletul novel*, am mai putea cita, din însemnările de călătorie ale lui D. Golescu : „fizicii, astronomii, *antichitatele* și esteticii" (p. 176). Tot el scrie : „cînd începe cinevaș să cuvînteze pentru *raritatele* Vienii ce să coprind în zidiri trebuie să numească întîi biserica sfintului Ștefan" (p. 124). Deci *raritate* în loc de *rarități*. În „Curierul românesc" din 1830 există o formă de genitiv singular de acest fel : „hotarele *neutralitatei*" (p. 426). Nu avem însă certitudinea că, în toate cazurile citate, desinența *-tate* indică un plural sau un genitiv-dativ singular al formelor în *-ta*. În sfîrșit, menționăm și un plural care pare să fie identic cu singularul : „apoi pă-mprejur *ofichialita* cu pene albe în cap, iar domnul singur în carătă, cu iniformă militărească" [17]. *Ofichialita* credem că înseamnă „oficialități", dovadă și faptul că se precizează : „domnul singur în carătă". Textul este din 1834, din Muntenia.

O circulație mai restrînsă a avut o formulă franceză de adaptare a neologismelor de care vorbim, cu *-te*. Ea este atestată, mai întîi, la Ienăchiță Văcărescu, în lucrarea despre împărații otomani : *neutralite* [18]. În piesa lui C. Facca, Elenca îi declară tînărului Dumitrache că i-ar făgădui din parte-i „amur și *fidelite*" [19]. Tot după model francez, mai există o formulă, din secolul al XVIII-lea, izolată, aflată într-un manuscris, o traducere făcută în Moldova după *Aventures de Télémaque* de Fenelon, pe la 1786 : *-tă* : „Atuncea cînd noi zăbovim căutînd la schele cu o *curiozită*" [20]. Figurează în text și o variantă *curiozit*, oxitonă : „fiul său ... nu avea nici omenia pentru străini, nici *curiozit* pentru știință" [21]. De asemenea, se află, tot acolo, și o formă a cazurilor oblice : „grăbești-te ... di agiuns să faci *curiozitatii* mele" (în original : „hatez-vous à satisfer à ma *curiosité*") [22]. Se știe că în română avem și o serie de împrumuturi ca *decolteu*, *dicteu*, din fr. *decolletée*, *dictée*, de genul neutru, cu pluralul în *-uri* [23]. I. L. Caragiale atribuie aceeași terminație unui alt împrumut

[17] Apud Șt. Cazimir, *Alfabetul de tranziție*, București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 37.

[18] Poeții Văcărești, *op. cit.*, p. 288.

[19] C. Facca, *Comodia vremii* (Franțuzitele), București, 1906, p. 35. În lucrarea sa *L'influence du français sur le roumain*, Dijon, 1973 (p. 117), Ana Goldiș Poalelungi nu citează și formele cu *-te*, ci spune doar că sufixul fr. *-ité* sau *-té* este redat în română prin *-itate* și *-tate*, adăugînd că limba noastră „a adoptat un mare număr de substantive franceze abstracte derivate de la adjective cu ajutorul acestor două sufixe". (De fapt, este un singur sufix.)

[20] Ileana Vîrtosu, *art. și loc. cit.*, p. 707.

[21] *Ibidem* ; autoarea crede că această variantă este o eroare de grafie și că trebuie însumată formei *curiozită*.

[22] *Ibidem*. Intenția autoarei este, între altele, de a rectifica datele din DA cu privire la cele mai vechi atestări ale lui *curiozitate*, pe care ea le plasează la sfîrșitul secolului al XVIII-lea ; de fapt, cuvîntul a fost folosit, sub formele *curiozitas* și *curiozita*, la începutul secolului, după cum am arătat mai sus.

[23] La C. Negruzzi, totuși, o formă feminină, *panaceea*, din fr. *panacée* (exemplu citat de Paula Diaconescu, în SILRL, II, p. 54).

din franceză, *nuvoteu*, după *nouveauté*" „Critica nu va putea să trateze *nuvoteul* dramatic ca pe o modă literară" [24]. (Finalul frazei, care opune „nuvoteul dramatic" modei literare se explică prin faptul că, la plural, etimonul francez desemnează și țesăturile la modă.) *Nuvoteu* nu este notat în DLR.

În 1832, I. Heliade Rădulescu respinge atît formele franceze cu *-te*, cît și pe cele italienești cu *-ta*, dovadă că ambele erau încă utilizate la acea dată. El scrie : „Alții cunoscînd limba franțozească dau la multe ziceri trebuincioase forma franțozească, cum *calite*, *ocazion*, *recomandațion*, *formalite*, care de alții știind italienește se zic : *calita*, *ocazione*, *recomandațione*, *formalita*, în vreme ce ca să fie românești trebuie a se zice *calitate*, *ocazie*, *recomandație*, *formalitate*" [25]. Chiar în lucrarea sa despre paralelismul dintre limba română și cea italiană, din 1840, deși se întreba ce piedică ar aduce înțelesului dacă scriitorii, luîndu-se după limbile vechi, făcîndu-și cazuri „ar trage rădăcina *bonita* din *bonitate* și ar zice : aceasta este o *bonita* însemnată, efect a *bonității*, *bonității*, pe *bonita*, de la *bonitate*" [26], totuși Heliade dă, în vocabularul inclus în lucrare, o mulțime de cuvinte din această categorie, cu formula *-tate* : *adversitate*, *diversitate*, *facilitate*, *legalitate*, *legitimitate*, *mutabilitate*, *naționalitate*, *notabilitate*, *particularitate*, *vizibilitate*, *simțibilitate*, *timporalitate*, *unanimitate*, *versatilitate*, *versabilitate*, *vîntozitate* etc.[27].

Sînt atestate și forme după model german, cu *-tet*, care sînt de genul neutru, în prima jumătate a secolului trecut, în Transilvania și în Banat. Într-un document din anul 1830, întocmit la Brașov, am dat de o formă *soțietet* : „s-au învoit *szoțietetu* negutzetorilor" [28], același cuvînt revenind și într-un act din 1838, tot din Brașov : „speținicația documentelor ce trimetem domnii tale în pricina *soțietetului* nostru greco-românesc" [29]. În Banat, în cronica lui Nicolae Stoica, scrisă pe la 1826, apare o formă *curiozitet*, deci tot cu terminație după model german : „Întră alte lucruri de mirare ce să descoperea, mai vîrtos mai mulți domni de la Timișoara veniră din *curiozitet*" [30]. În DA este înregistrat un exemplu anterior,

[24] I. L. Caragiale, *Opere*, vol. IV, București, Editura pentru Literatură, 1965, p. 255.

[25] *Opere*, vol. II, București, Editura Fundațiilor pentru Literatură și Artă, 1943, p. 210.

[26] *Op. cit.*, vol. II, p. 248. Forma *bonitate* îi era cunoscută și lui D. Țichindeal, alături de *bunătate* (cf. *Fabule*, Timișoara, Editura Facla, 1975, p. 193 : „adesoori pentru *bonitatea* sa pătimesc").

[27] În 1847, în *Vocabular de vorbe streine*, apar cuvinte ca *solenități*, ca înlocuitor al lui *alai*, turcesc, *siguritate*, pentru *amanet*, *desonestate*, în loc de *bicisnicie*, slav, *umilitate*, pentru *smerenie*, *calamitate*, în loc de *nenorocire*, *temeritate*, *celeritate*, *culpabilitate* și altele. De aceea, ne pare improprie introducerea formei *novitate* de către N. Iorga, în istoria sa consacrată literaturii române din secolul al XIX-lea, în pasajul în care, explicînd titlul foii literare a lui Heliade, CAS, apreciază că acesta nu însemna altceva decît că se adresa nu numai boierimii, profesorilor sau „negustorimii doritoare de a ști oarecare *novitate* de pe toate plaiurile lumii", ci și „doamnelor române" (N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, București, 1907, p. 266). De altfel, *novitate* cîștigase teren mai ales în Moldova, poate și din cauză că „Albina românească" avea o rubrică permanentă cu *novitate din afară*. Ca atare, nu este de mirare că, în 1840, și C. Negruzzi și-l imagina pe provincialul întors de la Iași debitînd prietenilor *novitate* din capitală (*Păcatele tinerețelor*, București, Editura Minerva, 1986, p. 266).

[28] D. Z. Furnică, *Din trecutul românesc al Brașovului*, București, 1937, p. 18.

[29] *Op. cit.*, p. 37.

[30] Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, ediție îngrijită de Damaschin Mioc, Timișoara, Editura Facla, 1981, p. 173. L. Ciocîrlie reproduce într-un roman al său fraze din această cronică, ușor prelucrate : „cum și cu alți domni din Temeșvar au venit să le vadă din *curiozitet*" (*Un Burgtheater provincial*, București, Editura Cartea Românească, 1984, p. 52). Se vede că este aproape același text cu cel citat de noi din cronică.

o variantă a lui *comunitate*, din fabulele lui D. Țichindeal, publicate la Buda în 1814, *comunitet*. Reproducem un alt exemplu decît cel inclus în dicționar, din aceeași carte : „căci cum întregul *comunitet* așa și fieșcarele însuș de sine cînd nu cu sănătoasă înțelegere și cu înțelepte sfaturi se îndreaptă de primejdii iaste și trăbue să pătimească rău" [31]. În DA se precizează că, în cazul de față, terminația *-tet* ar putea să aibă și model sîrbesc. Țichindeal cunoștea însă și modalitatea actuală de încadrare a acestor neologisme : „cine ar vrea într-o *comunitate* să viețuiască în vreo dregătorie" (p. 67). De asemenea, apare în fabulele amintite și o desinență de genitiv singular, *-tatei :* „acelora care se învață pentru slujbele *comunitatei*" (p. 68), ceea ce demonstrează că existau fluctuații și în construcția cazurilor oblice. S-a făcut, de altfel, observația că, deși un termen ca *universitate* a intrat în română pe la 1780, totuși, între 1798 și 1799, pe paginile de titlu ale cărților românești editate la tipografia din Buda sînt trei variante pentru genitivul singular : *universitatei*, *universitații*, *universității* [32].

Terminația *-tet* s-a păstrat pînă astăzi, de pildă într-un cuvînt cum este *comitet*, căruia în DEX i se atribuie origine rusească *(komitet)* și franceză *(comité)*. În DA se precizează că neologismul *comitet* este de origine franceză, venit însă prin filieră rusă, cele mai vechi exemple date fiind din jurul anului 1840. Probabil că terminația *-tet*, de proveniență nelatină, rusească în acest caz, i-a determinat pe A. T. Laurian și I. C. Massim ca, în dicționarul lor purist, să nu-l înregistreze pe *comitet* ca un cuvînt-titlu, ci să menționeze la alt împrumut, *comitat*, că acesta are, între altele, și sensul de „comisiune", adăugînd : „în acest înțeles și sub forma *comitet*, dar *comisiune* e de preferat formei *comitet*". (Sensul acestuia nu se suprapune însă cu înțelesul lui *comisie.)*

Conchidem că, în decursul timpului, începînd din jurul anului 1700, în afara terminației fixate în limba literară pentru integrarea neologismelor de care vorbim, s-au încercat și alte formule, și anume : *-as*, *-aș*, *-ta*, *-te* (și *-tă)*, *-tet*, adică după model, în ordine : latin, maghiar, italian, francez și german. Distribuția geografică a acestor formule este următoarea : *-as*, *-ta* în Muntenia și Moldova, *-te* în Muntenia, *-aș* în Transilvania, *-tet* în Transilvania și Banat. Dintre acestea, formele cu *-aș* și *-tet* sînt neutre, celelalte feminine. Substantivele cu terminația *-ta*, *-te* și *-tet* sînt oxitone. Dintre formulele menționate, o răspîndire mai mare a avut-o cea cu *-ta*, care a ajuns pînă în jurul anului 1850, pluralul *novitale* fiind folosit, după cum se poate vedea în DLR, și după această dată. Unele substantive, cum este, de exemplu, *curiozitate*, au avut cinci forme : *curiozitas*, *curiozita*, *curiozitet*, *curiozită*, *curiozitate*, altele doar trei : *comunitaș*, *comunitet*, *comunitate*, *soțieta*, *soțietet*, *soțietate/societate* sau numai două : *comoditaș*, *comoditate*, *porozita*, *porozitate ;* numărul celor cu două terminații, cu *-ta* și cu *-tate*, este destul de mare.

În legătură cu introducerea formulei actuale de adaptare, cu *-tate*, care este analogică, s-a spus că în timp ce alți scriitori din vremea lui

[31] D. Țichindeal, *Fabule*, *ed. cit.*, p. 131.

[32] Ileana Vîrtosu, *art.* și *loc. cit.*, p. 710. Forma morfologică *universitatei* se va menține încă mulți ani ; pe foaia de titlu a *Bibliotecii românești* a lui Zaharia Carcalechi, deci în 1821, se menționează : „în tipografia *universitatei* din Buda".

credeau că trebuie să zică *unita*, *cualita*, ca în italiană, Samuel Micu „folosește neologisme de tipul *universitate*, cu sufixul *-itate*, ca azi, adică pleacă de la cazurile latinești oblice. Foarte probabil, a impus acest mod de adaptare a neologismelor" [33]. Formula de adaptare fixată în limba literară a fost introdusă în jurul anului 1780, deci cam în același timp cu *-ta*, fiind impusă de reprezentanții Școlii Ardelene (am văzut că inițiativa lui Dosoftei n-a avut ecou). Samuel Micu scrie pe la 1780 : „Prin probabile, *probabilitate* ... se înțelege cînd ni se pare că oarecare lucru e adevărat așa, însă nu am temei ca acela cît cu bună seamă și de tot să mă pot încrede" [34]. În al său *Procanon*, carte publicată în 1783 la Blaj, Petru Maior întrebuințează cuvîntul *soțietate* [35]. În *Catehismul cel mare*, tipărit tot în 1783, la Blaj, Gh. Șincai folosește pluralul *proprietăți* [36]. Același termen apare și la Samuel Micu, pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea : „asăurile sau *proprietățile* și osibirile sufletului" [37]. În 1799, în gramatica sa, Paul Iorgovici utilizează cuvinte ca *adversitate*, *parțialitate* [38]. Tot în 1799, în *Viața lui Bertoldo și a lui Bertoldino*, tipărită la Sibiu, avînd denumirea de *romanț*, apare neologismul *curiozitate* [39]. Pe la 1800, Gh. Șincai folosește, în *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*, termeni tehnici ca *elasticitate*, *electricitate* [40]. În 1800 este tipărită la Buda traducerea lui Ioan Molnar *Istorie universală adecă de obște*, unde se întîlnesc împrumuturi ca *soțietate*, *curiozitate*, *nobilitate* [41]. În *Țiganiada* lui I. Budai Deleanu apar cuvinte ca *autoritate* (*Atunci prin legături de sînge/ Și prin de-aproape frățietate/ Era supuși fără de-a să plînge/ Oamenii, sub astă autoritate*) (p. 346) [42], *proprietăți* (p. 352), *soțietate* (p. 339). În *Lexiconul de la Buda*, din 1825, sînt înregistrate neologismele *caducitate*, *proprietate*, *soțietate* (se observă frecvența ultimelor două cuvinte în scrierile ardelene). Rezultă și din exemplele arătate mai sus că formula de adaptare a împrumuturilor de care vorbim, cu sufixul *-tate*, plecînd deci de la acuzativul latinesc și prin analogie cu cuvinte moștenite ca *bunătate*, *vietate*, a fost propusă de reprezentanții Școlii Ardelene, de la care se va propaga treptat în toate ținuturile românești. În jurul anului 1800 încep să fie atestate și dincoace de munți neologisme cu sufixul *-tate*. Într-un text tradus din franceză în Moldova pe la 1800 este folosit termenul *societate* [43].

[33] G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980, p. 627.

[34] Apud Pompiliu Teodor, *Interferențe iluministe europene*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984, p. 131.

[35] *Școala Ardeleană*, ediție critică de Fl. Fugariu, vol. I, București, Editura Minerva, 1983, p. 5.

[36] *Op. cit.*, vol. I, p. 38.

[37] Samuel Micu, *Scrieri filozofice*, București, Editura Științifică, 1966, p. 147.

[38] P. Iorgovici, *Observații de limba românească*, ediție îngrijită de Doina Bogdan Dascălu și Crișu Dascălu, Timișoara, Editura Facla, 1979, p. 173, 197.

[39] *Școala Ardeleană*, vol. I, *ed. cit.*, p. 349 („la aceasta numai *curiozitatea* l-a îndemnat").

[40] Cf. N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 81.

[41] *Școala Ardeleană*, vol. I, *ed. cit.*, p. 513, 516, 517.

[42] I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*, București, ESPLA, 1958. *Proprietăți* nu înseamnă „averi", ci „însușiri" : *Acel om cu un suflet așa mare / Și proprietăți neasămănate*. De altfel, însuși autorul scrie că „*proprietate* este cuvînt strămoșesc și însemnează însușirile deosăbi a unii persoane sau unui lucru, precum a focului este firea a arde și a încălzi ; această fire ce nu să cuvine altui lucru fără numai lui însuș, să chiamă de către unii de ai noștri *însușime* sau *alsăuire*" (p. 352).

[43] Cf. „Studii", 1966, nr. 5, p. 928.

N-au lipsit, firește, nici calcurile lingvistice în procesul de denumire a noțiunilor vehiculate de aceste neologisme. La D. Cantemir ne întîmpină calcurile *cîtință* și *feldeință*, în locul împrumuturilor *cantitate* și *calitate:* „la întrebarea ceinței, dă răspunderea *cîtinții* și a *feldeinții*" [44]. Stolnicul Const. Cantacuzino apelează la un derivat de la *soț* „tovarăș", *soțiire*, pentru *societate*, probabil prima atestare a acestei noțiuni în literatura noastră : „*soțiire* omenească" [45]. La Antim Ivireanul apare forma *alsăuire* în loc de *proprietate:* „*alsăuiri* ce are luna" [46]. Un calc *asăuri*, cum am văzut, îi este cunoscut și lui Samuel Micu. Acesta recurge și la calchieri ca *uninţă* și *cîtinţă* [47], ultimul cuvînt datînd, de fapt, din vremea lui Cantemir. Interesante sînt unele calcuri aflate într-un manuscris al unui curs de filozofie ținut la Sf. Sava pe la 1825—1826, atribuit lui Eufrosin Poteca. În loc de *identitate* se zice *aceiașime*, dîndu-se în paranteză cuvîntul grecesc corespunzător, iar în loc de *egalitate* se recurge la derivatul *atîțime:* „Ontologhia ... nu era altceva decît un șir de hotărîri de ființă și făptuiri, estime și neestime, sostanță și mod, de unime, adevăr, bunătate, rînduială și săvîrșirea estimilor, de *aceiașime* ... și *deosăbime*" [48]. Iar mai departe : „Asemănarea și *atîțimea* (cît, atît) iar au deosăbire, pentru că *atîțime* se zice după *cîtățime*, iar asemănarea după felurime" [49]. La A. T. Laurian întîlnim calcul *fericitate*, după lat. *felicitas* sau fr. *félicité* [50], acest din urmă cuvînt fiind atribuit, românizat, de V. Alecsandri, unui personaj din comedia lui, *Iorgu de la Sadagura*, *felicitate* [51]. A fost remarcat, la B. P. Hasdeu, calcul *omenitate* [52], care nu s-a păstrat, pentru *umanitate*. De altfel, mai înainte, într-o traducere a unei scrieri politice franțuzești, C. Conachi folosea, pentru adjectivul *uman*, calcul *omenelnic:* „Evropa în ziua de astăzi este *omenelnică* și politefsită" [53].

Este de remarcat și felul cum sînt glosate, îndeosebi în primele decenii ale secolului trecut, unele dintre aceste neologisme. Dăm numai cîteva exemple : *egalitate* (potrivire) [54], *neutralitate* (neamestecări), dar și invers, neamestecări *(neutralitate)* [55], *sensualitate* (simțiri trupești) [56], *varietate* (deosebire) [57], *simplicitate* (prostie) [58] etc. În *Regulamentul organic* (1832), la „tabla de cîte se coprind în cele noă capitole", ni se atrage atenția că în cuprins este legiferat și „chipul *contabilității* casei vistieriei,

[44] D. Cantemir, *op. cit.*, vol. I, p. 88.

[45] Stolnicul Const. Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*, București, Editura Minerva, 1984, p. 48.

[46] Antim Ivireanul, *Opere*, București, Editura Eminescu, 1972, p. 62.

[47] Samuel Micu, *Scrieri filozofice*, *ed. cit.*, p. 88, 90.

[48] *Scrieri literare inedite*, București, Editura Minerva, 1981 (publicate de Paul Cornea ș.a.), p. 286—287.

[49] *Op. cit.*, p. 288.

[50] A. T. Laurian, *Cuvînt academic pronunțat în colegiul național*, București, 1845, p. 5.

[51] V. Alecsandri, *Comedii*, București, Editura Minerva, 1984, p. 169.

[52] Cf. LR, 1979, nr. 1, p. 15.

[53] *Scrieri literare inedite*, *ed. cit.*, p. 141.

[54] CR, 1829, p. 229.

[55] CR, 1830, p. 426; tot în „Curierul românesc", în 1839, apar *fatalitate* (ursită) și *celebritate* (slavă de li s-a dus vestea) (p. 356, 360); de asemenea, *pietate* (evlavie) (p 31).

[56] „Foae literară" (Brașov), 1838, p. 15.

[57] T. Stamati, *Manual de istorie naturală*, Iași, 1841, p. 21.

[58] *Istoria imperii rosiene*, de Ivan Kaidanov, tradusă de G. Asachi, Iași, 1832, p. XII. D. Țichindeal zisese, în loc de *simplitate*, *prostietate* (*Fabule*, *ed. cit.*, p. 217).

adecă a ținerii și dării socotelilor în bună rînduială" ; parafraza lămurește înțelesul termenului *contabilitate*.

Notăm, în continuare, cîteva substantive din această categorie, mai puțin obișnuite, întîlnite în diverse scrieri. Astfel, Eufrosin Poteca avea în uz derivatul *felitate* : „Acum dar, dacă am cunoscut întru om aceste *felități*, aceste însușiri, am cunoscut și ce este omul" [59]. Tot la el apare un derivat *supțirătate*, cu un sens cam neclar, poate „sagacitate" : „să întrebuințăm și *supțirătatea* lui Aristotel spre alegerea adevărului din minciună" [60]. Eftimie Murgu folosea, cam în aceeași vreme, un cuvînt rar, *perspicuitate*, din lat. *perspicuitas* „transparență, claritate, evidență" : „*perspicuitatea* care se naște din simțirea cea dinlăuntru este criteriu al adevărului..." [61]. Cuvîntul nu figurează în DLR, dar este notat în *Dicționarul limbii române* al lui A. T. Laurian și I. C. Massim. Lui A. T. Laurian îi era familiar cuvîntul *ruditate*, neînregistrat în DLR : „superstiția și *ruditatea*" [62]. În zilele noastre am reținut o formă *onomatopoeticitate* (zece silabe) [63], care, fiind greu de pronunțat, va rămîne, probabil, un exemplu izolat. Într-o traducere a scrisorilor lui James Joyce frapează un derivat ca *mobilizabilitate* [64], cuvîntul corespunzător din engleză fiind, se pare, creație a scriitorului irlandez. De asemenea, în traducerea unui eseu al lui Unamuno dăm peste termenul *anchetatorialitate* [65], pentru care însuși autorul își cere iertare. Insolite ni se par creații ca *tuitate*, derivat de la pronumele personal *tu*, *ileitate*, *ipseitate*: „axîndu-mi cercetarea asupra textului, am utilizat termenii *identitate* vs *alteritate*, aceasta din urmă divizată în *alteritate* complementară vs *alteritate* absolută, cărora le corespund în linii mari instanțele *eu* — *tu* — *el*, putînd fi denumite și *identitate* sau *ipseitate*, *tuitate* și *ileitate*" [66].

S-a arătat, de altfel, că sufixul *-tate* a devenit, în româna contemporană, deosebit de productiv, putîndu-se cita creații care nu au un etimon corespunzător în franceză, de unde am împrumutat marea majoritate a neologismelor. Iorgu Iordan afirmă că româna depășește azi franceza în creații cu sufixul *-tate* și citează cuvinte ca *bombasticitate*, *imundicitate*,

[59] Citățm după : *Antologia gîndirii românești*, vol. I, București, Editura Politică, 1967, p. 187. În alt loc se spune : „Fizica cercetează numai *felitățile* și însușirile trupurilor și ale elementurilor" (p. 188). Textul este din 1829.

[60] *Op. cit.*, vol. I, p. 191.

[61] *Curs de filozofie* ținut la Academia Mihăileană (1834—1835, 1835—1836), Timișoara, Editura Facla, 1986, p. 264.

[62] A. T. Laurian, *op. cit.*, p. 7 ; termenul este înregistrat și în *Dicționarul limbii române*, alcătuit de autor împreună cu I. C. Massim.

[63] LR, XXVIII, 1979, nr. 3, p. 281.

[64] James Joyce, *Corespondență*, București, Editura Univers, 1983, p. 352.

[65] *Eseiști spanioli*, antologie și traducere de Ov. Drimba, București, Editura Univers, 1982, p. 213. Juriștii nu mai zic „principiul contradicției", ci al *contradictorialității* (cf. Grațian Porumb, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, vol. I, București, Editura Științifică, 1960, p. 299).

[66] Alexandra Indrieș, *Polifonia persoanei*, Timișoara, Editura Facla, 1986, p. 13. S-a precizat că formațiile cu sufixul *-tate* sînt substantive feminine raportabile la adjective, substantive, verbe, numerale (cf. Magdalena Popescu Marin, *Contribuții la studiul derivării cu sufixele din seria -(t)ate*, în SMFC, VI, 1972, p. 57—59, studiu la care trimitem pentru alte detalii privitoare la derivatele de care vorbim aici). Al. Indrieș formează însă derivate, cum am văzut, și de la pronume. Vezi pentru derivatele cu *-tate* și I. Coteanu ș.a., *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985, p. 179—181.

stufozitate, care nu există în limba franceză [67]. Iorgu Iordan arată că la G. Călinescu se găsesc foarte multe cuvinte de acest fel și reproduce o serie de neologisme cu sufixul *-tate* din *Cronicile optimistului*. Deschidem altă carte a lui G. Călinescu, unde citim : *macabritate* (p. 98) [68], *febrilitate* (p. 99), *profunditate* (p. 114), *fenomenalitate* (p. 147), *arhaitate* (p. 185), *discutabilitate* (p. 317), *efemeritate* (p. 262), *transluciditate* (p. 235), *sinistritate* (p. 279), *directivitate* (p. 388) etc. Se pare că unii dintre termenii citați, ca *macabritate*, *sinistritate*, neînregistrați în DEX, sînt creații proprii ale scriitorului. Un cuvînt rar, tot la G. Călinescu, *ampolozitate* : „stilul de o ridiculă ampolozitate" [69] (în it. *ampollosita*), ar putea fi pus în legătură și cu lat. *ampulla*, „vas mic și pîntecos", de unde, prin metaforizare, stil umflat, emfatic.

Ni se pare surprinzătoare frecvența mare a acestor neologisme, pentru că multe dintre ele sînt cuvinte lungi, de opt silabe (*conștiinciozitate*, *imponderabilitate*, *proporționalitate*) și chiar de nouă (*incomprehensibilitate*, *incomensurabilitate*, *interdisciplinaritate*, *exteritorialitate*). Este drept că sînt și termeni speciali, cum ar fi *elasticitate*, *conductibilitate*, *permeabilitate*, *plasticitate*, *maleabilitate*, fără de care nu se pot concepe studii de fizică, de pildă, și alții. Dar sînt și creații ce nu aduc un spor de informație față de cuvintele din care sînt derivate. De pildă, „*arbitrarietatea* unei soluții" nu are un spor de sens în comparație cu „arbitrariul unei soluții". De altfel, nu puține sînt creații momentane, fără șansa de a se menține. Nu credem că citind fraza lui C. Noica : „Stejarul trebuia să țină de *stejaritate*, așa cum somnul ținea de *dormitivitate*" [70], își va însuși cineva derivatele *stejaritate* și *dormitivitate*. Cu asemenea considerații depășim însă cadrul pe care ni l-am propus pentru acest articol.

Septembrie 1987

București, Piața Națiunile Unite 3—5

[67] Iorgu Iordan, *Le sufixe roumain -(i)tate*, în *Mélanges Marcel Cohen*, Paris, Mouton, 1970, p. 377.

[68] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, compendiu, București, Editura Minerva, 1983 ; referitor la *arhaitate*, Ș. Cioculescu declară : „nu mă împac nici cu substantivul *arhaitate*" (*Dialoguri literare*, București, Editura Minerva, 1987, p. 43 ; cuvîntul nu figurează în DEX).

[69] G. Călinescu, *Aproape de Elada*, București, colecția Capricorn, 1985, p. 195.

[70] „România literară", 1987, 5 II, p. 19. Se observă că asemenea derivate nu au plural, ca și *obiectualitate*, *literaritate*, *poeticitate*, *metaforicitate*, *contemporaneitate*, *lexicalitate* („*postlexicalitatea* este o imitare a *lexicalității*", scrie N.Manolescu în *Despre poezie*, București, Editura Cartea Românească, 1987, p. 27), *onctuozitate*, cuvînt pe care I. Codru Drăgușanu îl folosea sub forma *unctuozitate* (vezi DLR) etc.

CELE MAI VECHI TRADUCERI DIN VOLTAIRE ÎN LIMBA ROMÂNĂ (II)*

VIOLETA BARBU

VII.1. Analiza particularităților fonetice, morfologice și lexicale ale celor două traduceri păstrate în copia cea mai veche, **ms.rom. 499**, pune în evidență existența a două straturi de limbă : unul muntenesc, preponderent, și unul moldovenesc.

În domeniul foneticii se înregistrează un număr de fenomene specifice graiului sudic, având valoare de normă în T și P. Astfel, formele cu [e] final netrecut la [i] : *vreame* (T, 7^{v}/19), *iaste* (T, 7^{v}/25), *începe* (P, 9^{r}/13) etc. sînt majoritare față de formele în care această trecere s-a produs : *veachi* (T, 7^{v}/19), *metahiriseşti* (pers. a treia pl. ; P, 9^{v}/23), *ci* (P, 10^{r}/28) [42]. Valoare de normă are și conservarea diftongului [eá] la finala cuvintelor : *zicea* (P, 10^{r}/22), *vrea* (P, 10^{r}/30), *credea* (P, 10^{v}/5) [43]. Labiodentala [f] a fost păstrată nealterată în toate cazurile, cu o singură excepție : *heară* (P, 9^{r}/13). Pretutindeni, conform normei muntenești, au fost notate fricativele [z] și [j] înainte de [o] și [u], în cuvinte de tipul : *auză* (P, 9^{v}/9), *Dumnezeu* (P, 10^{r}/21), *junghia* (T, 9^{r}/10) [44].

Pentru o altă serie de fenomene este specifică o concurență între formele caracteristice graiului sudic și cele specifice graiului moldovenesc, fără să se mai poată vorbi de o preponderență a celor dintîi : [e] medial aton netrecut la [i] apare în cuvinte ca : *defăimare* (T, 8^{r}/8), *gheneral* (T, 8^{r}/28), *adevereşte* (T, 7^{v}/22), dar am înregistrat și numeroase situații în care această transformare s-a produs : *viniți* (P, 9^{r}/6), *zilile* (T, 7^{v}/8 ; P, 10^{r}/15), *brațile* (P, 9^{v}/6), *damilor* (P, 10^{r}/23) [45]. Durificarea consoanelor [s] și [ț] în *îmbogățască* (P, 10^{v}/5), *folosință* (P, 10^{v}/15), *săcurea* (P, 9^{v}/13) este concurată de forme de tip muntenesc : *seamnile* (T, 7^{v}/13), *înălțimii* (T, 8^{r}/8) [46]. Aceeași oscilație caracterizează și grafiile cu [ș] înainte de [ea] în poziție „moale" : *șapte* (P, 10^{r}/16) și *șepte* (T, 8^{v}/23).

Specific graiului moldovenesc este în schimb tratamentul labialelor [v] și [m], care apar de cele mai multe ori în forma dură : *să mulțămască* (P, 9^{v}/6), *să margă* (P, 10^{r}/23), *vacuri* (P, 9^{v}/23) [47], dar și *să mulțămească*

* Prima parte a acestui studiu a apărut în LR, XXXVI, 1987, nr. 6.

[42] I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 392, 395.
[43] *Ibidem*, *loc. cit.*
[44] *Ibidem*, p. 393, 397.
[45] *Ibidem*, p. 392, 395.
[46] *Ibidem*, p. 393, 395.
[47] *Ibidem*, p. 392, 395.

(P, 9v/18). Toate trăsăturile fonetice de importanţă secundară sînt specifice graiului moldovenesc : [r] dur în *strîg* (T, 8v/29), *strîca* (P, 9r/19) ; [u] trecut la [o] în *poronci* (T, 9r/13) ; menţinerea lui [m] în *rump* (P, 9v/31) ; formele de articol posesiv sînt majoritar invariabile : *fierul cel biruitoriu* a *Rosiei* (P, 9r/6), *stăpînitoriu* a *Dardanialilor* (P, 9v/1), *cavalieri* a *prăpastii Maltii* (P, 10r/10), dar am întîlnit şi forme variabile : *ai Capadochii* (T, 7v/20), *al Ţarigradului* (T, 8v/22) [48].

Pluralul substantivului *mînă* respectă uzul consacrat în graiul moldovenesc : *mînule* (P, 10v/22), ca şi substantivele cu radicalul în *-r* care primesc la plural *-ă* : *fiarăle* (P, 10r/3).

Elementele lexicale ne îndrumă, la rîndul lor, spre Moldova : *dihonie* (T, 8v/10) [49], *înspăima* (T, 8v/24) [50], *mindiriu* (T, 7v/30) [51] sau spre Moldova şi Ţara Românească : *oturaclîc* (T, 8r/7) [52], *tingire* (T, 8r/7) [53].

VII.2. Existenţa celor două straturi de limbă puse în valoare de cele două texte comportă mai multe explicaţii : a) traducerea a fost efectuată de un muntean şi copiată în Moldova ; b) traducerea, efectuată în Moldova, a fost muntenizată de un copist aparţinînd ariei sudice ; c) traducerea a fost efectuată de un cărturar moldovean familiarizat cu norma muntenească a limbii tipăriturilor moldoveneşti din perioada 1750—1780 [54] şi a fost copiată tot în Moldova. Grafiile hipercorecte de tipul *să să auzi* „să să auză" (P, 9v/9) pentru persoana a treia singular şi *faţi* (T, 9r/20), explicabile numai în cazul unui moldovean care vrea să evite formele durificate ale consoanelor [z] şi [ţ] neacceptate de norma literară, tind să elimine soluţia b). Între celelalte două variante opţiunea este dificilă, avînd în vedere pe de o parte faptul că în această epocă „manuscrisele se sustrag în general procesului de muntenizare" [55], iar pe de alta conţinutul propagandistic şi destinaţia publică a **ms. rom. 499**, în stare să-i confere un caracter oficial, capabil de a motiva, în bună parte, adoptarea normei literare de tip muntenesc. Cert este faptul că prima copie a traducerilor a circulat în Moldova, la Roman, unde s-a executat direct după ea cea de-a doua copie, **ms. rom. 1408**. La un moment dat, cele două manuscrise din biblioteca Episcopiei Romanului au fost despărţite, **ms. rom. 499** intrînd în colecţia personală a episcopului Melchisedec, titularul eparhiei în anii 1879—1892, iar cel de-al doilea a fost dus la mănăstirea Neamţ.

VIII.1. În tentativa de a identifica pe autorul celor două traduceri, natura eminamente politică a conţinutului lor poate servi ca prim punct de reper, căci ea presupune un anumit tip de convingeri transpuse într-un comportament social corespunzător. Din acest punct de vedere, presupusul traducător trebuie să fi fost un cărturar filorus [56] şi, în consecinţă, un

[48] *Ibidem*, p. 393.

[49] Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicţionarul limbii române literare vechi (1640—1780). Termeni regionali*, Bucureşti, 1987, s.v.

[50] I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Ediţiei de G. Ştrempel, Bucureşti, 1982, glosar s.v.

[51] DLR, s.v.

[52] DLR, s.v.

[53] M. Costinescu, M. Georgescu, F. Zgraon, *op. cit.*, s.v.

[54] I. Gheţie, *op. cit.*, p. 405.

[55] *Ibidem*, p. 404.

[56] **Ms. rom. 1408** conţine însă şi o scriere cu caracter antirusesc : *Facerea lui Ioan Sighismund fon Ţinten de la Cîmpii Elisii* (f. 57r—59v).

adversar al dominației otomane, bun cunoscător al limbilor franceză și neogreacă, familiarizat cu ideile Luminismului francez și care să fi fost implicat, într-un fel sau altul, în evenimentele din intervalul 1772—1774. În posesia acestui portret-robot, dintre numele familiare peisajului literar al celei de-a doua jumătăți a veacului al XVIII-lea — Mihai Cantacuzino, Dionisie Eclesiarhul, Ianache Văcărescu, Chesarie Rîmniceanul, Leon Gheucă, Gavriil Callimachi, Gherasim arhimandritul, Dosithei Obradović, Vartolomei Măzăreanul, Ioniță Canta, Ioniță Chira, Gherasim Putneanul — foarte puține întrunesc condițiile enumerate, care corespund de fapt ideologiei cercului format în jurul mitropolitului Leon Gheucă [57] : Iordache Darie Dărmănescu [58], Gherasim arhimandritul [59], Ioniță Chira [60], Gherasim Putneanul [61]. Circumscrisă mai întîi de către Nicolae Iorga [62], activitatea acestui grup de intelectuali, cu oculte resorturi politice, a fost judicios analizată și evaluată în contextul Luminilor din Europa centro-orientală de către Alexandru Duțu [63].

Pentru că cele două pamflete voltairiene adoptă, așa cum vom încerca să arătăm, un tip special de discurs căruia i-au fost adaptate lexicul, sintaxa, tehnicile stilistice și retorice, este de dorit ca o comparație adecvată să se realizeze cu texte contemporane de o factură, pe cît posibil, similară : pamflete, scrieri politice și istorice, panegirice. Atenția ni s-a oprit astfel asupra unor scrieri care vehiculau o ideologie luministă apropiată de cea promovată în T și P : modelul monarhului luminat și al statului întemeiat pe armonia dintre supuși și ocîrmuitori (*Întîmplările lui Telemahos* (=A) [64], panegiricul intitulat *Leon, episcop Rom⟨an⟩ schi către Constandin Dimitriu Moruzi voievod cînd s-au mazilit, 1782, iuniu 4* (=PM) [65], *Palatul crailor leșăști* [66]), atitudinea antiotomană și antifanariotă (*Cuvînt a unui țăran către boieri* (=CT) [67], *Corespondențiie între doi străini* (=CS) [68]), importanța

[57] V. **ms. rom. 1567**, *Pomelnicul Mitropoliei Moldovei*, f. 13v ; Al. I. Ciurea, *Leon Gheuca*, Chișinău, 1942 ; Al. Duțu, *Coordonate ale culturii românești în sec. XVIII (1700—1821)*, București, 1968, p. 225—226 ; Ileana Vîrtosu, *Un manuscris românesc al Întîmplărilor lui Telemac de Fénelon : filieră, localizare, datare, paternitate*, în LR, XXV, 1976, nr. 1, p. 34—36.

[58] N. Iorga, *Francmasoni și conspiratori în Moldova secolului al XVIII-lea*, în AARMSI, s. III, t. VIII, 1928, p. 301.

[59] Gherasim arhimandritul este traducătorul *Tainei francmasonilor* (**ms. rom. 451**, 1787), al *Istoriei Americii* (**ms. rom. 40**) și al *Istoriei craiului Sfeziei Carol al doisprezecelea*, după Voltaire (BCU Iași, **ms. IV-5**, 1792).

[60] În 1772 este trimis la Constantinopol împreună cu Ianache Cuza spre a înmîna doleanțele boierimii și clerului din Moldova, v. *Uricariul*, IV, p. 420 ; pentru Leon Gheucă traduce din grecește *Istoria Rusiei*, cf. N. Iorga, *Cărți și scriitori români din veacurile XVII—XIX*, în AARMSL, s. II, t. XXIX, 1906, p. 17.

[61] V. N. A. Ursu, *Un scriitor român necunoscut din secolul al XVIII-lea*, în AIIAI, XXIII, 1986, nr. 1, p. 239—254.

[62] *Francmasoni și conspiratori*, passim.

[63] *Op. cit.*, p. 224—236.

[64] **Ms. rom. 1576** ; asupra traducătorului acestui text s-au emis opinii contrare : N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 253, optează pentru Gherasim Putneanul, pe cînd I. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 35—36, înclină spre Leon Gheucă.

[65] **DI, CXCIII/103**, care a suscitat, în privința paternității, discuții identice cu cele prilejuite de **ms. rom. 1576.**

[66] **Ms. rom. 47**, f. 4r—9r, atribuit de N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 245, aceluiași Gherasim Putneanul.

[67] **Ms. rom. 1667**, f. 9v—11r, atribuit lui Gherasim Putneanul, cf. N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 245—246.

[68] **Ms. rom. 1667**, f. 20r—23r, cu aceeași atribuire la N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 245.

acordată instrucției ca mijloc esențial de soluționare a problemelor sociale (A, CS), preocuparea pentru istorie și pentru configurația politică a Europei (*Istoria craiului Sfeziei Carol al doisprezecelea* (=I) [69]).

Cum acest din urmă text constituie prima traducere din Voltaire datată și semnată (Gherasim, arhimandritul Mitropoliei Iașilor, 1792, **ms. IV-5** de la BCU Iași), imediat următoare lui T și P din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, este firesc ca autorul ei să ne rețină, în primul rînd, atenția [70]. Supunînd textele unei analize contrastive [71] se constată, sub rezerva că manuscrisul care ne-a stat la îndemînă reprezintă o copie efectuată în 1805, indirectă [72], o serie de diferențe în traducerea acelorași termeni din limba-sursă. Este cazul termenului *plénipotentiaire*, prezent în originalul francez al lui T [73], neînțeles de traducătorul **ms. rom. 499**, care-l redă prin *sol* (T, 7^{v}/22, 8^{r}/23), tradus corect însă de Gherasim arhimandritul: *plinipotentul* (**ms. rom. 4619**, f. 42^{r}, 104^{r}, 104^{v}, 106^{v} etc.), *plinipotențiii* (f. 52^{v}). Cuvîntul *affront* este transpus în T, 8^{r}/24 prin sintagma *batjocuri și defăimări*, în timp ce în I termenul este introdus ca atare în limbă: *afront* [74]. O traducere diferită au primit și termenii: *comte: contea* (T, 8^{r}/24) și *graful* (I, 52^{v}); *prince: oblăduitor* (P, 9^{r}/1, 10^{v}/6) și *prințip* (I, 104^{r}, 105^{r}, 106^{v}); *Etats: locurile* (T, 9^{r}/23) și *staturi* (I, 49^{r}); *huissier: ceauș* (T, 8^{r}/1) și *cămăraș* (I, 34^{v}); *confédérés: confederații* (P, 10^{v}/25) și *confederanți* [75]; *province: eparhie* (T, 8^{r}/27) și *provinție* (I, 104^{v}). Expresia *plus de trois cents* este tălmăcită și ea în mod deosebit: *mai mulți decît trei sute* (T, 7^{v}/16) și *mai mult de trei sute* (I, 106^{r}). Căi diferite au urmat traducătorii și în interpretarea cuvintelor: *destin: prooriznos* (P, 10^{v}/21) și *soartă* (I, 105^{v}); *ignorance: neînvățătură* (P, 10^{r}/18) și *neștiință* (I, 105^{v}). Tratamentul numelor proprii înregistrează, la rîndul său, soluții divergente: în timp ce Gherasim arhimandritul folosește cu consecvență *Țara Leșască* (I, 42^{r}, 52^{v} etc.) acest termen nu apare niciodată în T și P, unde s-a folosit peste tot *Polonia* (T, 7^{v}/2, 7^{v}/13; P, 10^{v}/21); numele regelui Franței Ludovic al XIV-lea este păstrat netradus, *Luis*, în T, 8^{r}/12, față de *Ludovic* în I [76]; capitala Rusiei, *Petreburg* în T, 7^{v}/10, devine *Peterburg* în I, 42^{r}.

Deși folosește și un izvor grecesc, traducătorul pamfletelor nu abuzează de elenisme, pentru care Gherasim arhimandritul manifestă o preferință vădită, adăugînd neologismelor sufixe grecești [77]. Este greu de imaginat ca un traducător pus în fața acelorași termeni, chiar dacă în perioade diferite, să opteze pentru soluții într-atît de diverse, cu atît mai

[69] **Ms. rom. 4619**, copie din 1805, v. Olga Cosco, *Primele cărți franceze traduse în românește. Istoria lui Carol al XII-lea de Voltaire*, în „Cercetări literare", I, 1934, p. 102—117.

[70] N. A. Ursu, *Cine este Gherasim, traducătorul lui Voltaire (la 1792)?*, în „Cronica", 21, nr. 1, 1986, p. 6.

[71] Liviu Onu, *Concordanțele lingvistice sau capcanele stabilirii paternității unui text. Probleme de metodă*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 1, p. 44—54, nr. 2, p. 119—132; idem, studiul filologic la Herodot, *Istorii*, București, 1984, p. 498—504.

[72] O. Cosco, *op. cit.*, p. 105; pentru confruntarea cu textul francez am folosit ediția princeps din 1731.

[73] Am utilizat ediția din 1792, v. *supra* n. 1.

[74] O. Cosco, *op. cit.*, p. 112.

[75] *Ibidem*.

[76] *Ibidem*, p. 110.

[77] *Ibidem*, p. 111.

mult cu cît anumite pasaje din I — cum ar fi de pildă arestarea ambasadorului rusesc de către sultanul Mustafa — sînt relatate și în T, dar cu echivalări diferite [78]. Într-o altă traducere, efectuată tot din franțuzește, *Taina francmasonilor*, apelativul *monsieur* a fost tradus de Gherasim arhimandritul prin *monsio* și glosat *care va să zică domnule* (**ms. rom. 1787**, f. 132^{r}/8); pentru același cuvînt, în T, 8^{r}/13 găsim *musiu*, iar la 7^{v}/22 forma grecească *kir*. Credem că sînt suficiente temeiuri pentru a-l exclude pe Gherasim arhimandritul din rîndul celor susceptibili de a fi transpus în românește cele două pamflete ale lui Voltaire.

VIII.2. Păstrîndu-ne în limitele fixate de cercul aflat sub influența lui Leon Gheucă și de factura ideologică a textelor examinate, a doua personalitate care s-a impus atenției noastre a fost Gherasim Putneanul, identificat într-un studiu recent al lui N. A. Ursu [79] ca traducător și autor al scrierilor originale cuprinse în **ms. rom. 47** și **ms. rom. 1667**. Numele său este strîns legat de cel al episcopului Gheucă, sub a cărui păstorire la Roman (1768—1786) Gherasim a fost dichiu (1778—1785) [80], precum și de cel al bisericii Sfînta Precista din Roman, unde el a fost egumen din 1785 pînă în 1797 [81]. Or, aici a fost efectuată copia conținută în miscelaneul **ms. rom. 1408**, în al cărui cuprins regăsim, alături de cele două opere ale lui Voltaire, textul *Palatul crailor leșăști* (f. 52^{r}—56^{v}), care reproduce cu maximă fidelitate prototipul aflat în **ms. rom. 47** (f. 4^{r}—9^{r}), considerat de N. A. Ursu drept autograf al lui Gherasim Putneanul [82]. Cu excepția acestei atribuiri, bizuită pe criteriul identității grafiei, textele din **ms. rom. 1667**, precum și panegiricul închinat de Leon Gheucă lui Constantin Moruzi au fost supuse examenului concordanțelor lingvistice și stilistice [83], iar paternitatea lui Gherasim Putneanul asupra traducerii *Întîmplărilor lui Telemahos* din **ms. rom. 1576** a fost doar enunțată [84]. Sub această rezervă, am considerat util totuși să reliefăm aici cîteva trăsături comune desprinse din cercetarea paralelă a **mss. rom. 47, 499, 1576, 1667** și Arhivele Statului București **DI, CXCIII/108.** Deși sînt departe de a se constitui ca puncte de sprijin pentru o eventuală atribuire, ele pot sugera ideea unei posibile înrîuriri stilistice, în măsura în care se face abstracție de influența comună exercitată de modelele străine asupra cărora și-a pus pecetea aceeași școală retorică franceză din prima jumătate a sec. al XVIII-lea: Voltaire, Fénelon, Fléchier, Massillon [85].

Cea dintîi asemănare ce se cere evidențiată o constituie tipul de discurs folosit în P și în PM [86], așa-numitul pseudodiscurs direct, în care impresia prezenței este realizată prin atribuirea fictivă a unui discurs

[78] *Regnant* = *împărat* (T, 8^{r}/22) = *sultan* (I, 104^{v}).

[79] V. *supra* n. 61.

[80] N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 251.

[81] *Ibidem.*

[82] *Ibidem*, p. 245.

[83] *Ibidem*, p. 246—251.

[84] *Ibidem*, p. 253.

[85] Al. Duțu, *op. cit.*, p. 228, 234.

[86] N.A. Ursu, *op. cit.*, p. 253 îl consideră opera lui Gherasim Putneanul, iar I. Virtosu, *op. cit.*, p. 35—36 o scriere a lui Leon Gheucă.

sau a unui dialog uneia sau mai multor persoane [87]. Astfel, în finalul poemului său, Voltaire împrumută „stihurile ghermanicești" lui *Ioan Plokof, sfeatnicul lui Olstein: „Într-acesta chip mijloceaște la Hersonicul chimbricesc un cetățan ce iubește lucrurile cele mari și urăște pre turci, pri vrăjmașii tuturor meșteșugurilor*" (P, 10^{v}/18—20). La sfîrșitul panegiricului, Gherasim Putneanul, după opinia lui N. A. Ursu adevăratul autor al lucrării [88], încearcă să acrediteze ideea că această „înaltă alcătuire" și „izvodire" aparține episcopului Leon Gheucă: „*Cine printr-aceste (de este cuvîntul cel mai adevărat al omului haracter) să nu cunoască, întocma pe cît să cuvine, mai mult pe însuși acela ce le-au scris, decît pentru carele le-au însemnat? Nici o îndoială nu mai rămîne că toți, cu un glas mare, mă vor întovărăși a zice: acesta este marele Leon . . .*" (PM, 1^{v}).

Atît N. A. Ursu [89], în privința scrierilor CI, CT, *Predica despre rugăciune* din **ms. rom. 47**, cît și Ileana Vîrtosu în privința lui PM [90] au evidențiat prezența acelorași mijloace retorice: apostrofa, invocația, exclamația, întrebările retorice, cel dintîi punîndu-le pe seama influenței lui Massillon și Fléchier, iar cea de-a doua pe seama stilului declamator al lui Fénelon. Este sigur că discursul injonctiv, exprimat cu ajutorul verbelor la imperativ și al apostrofei [91], și cel interogativ, formă abilă de a declanșa argumentarea, de a făuri alternative cu complicitatea cititorului [92], sînt dominante retorice caracteristice expresiei literare curente din Franța secolului al XVIII-lea [93]. Voltaire însuși este un exponent al acestei tendințe stilistice și de aceea el nu trebuie exclus din rîndul scriitorilor pasibili de a exercita o influență nu numai la nivelul concepțiilor istorice, ideologice și politice, ci și în materia discursului, conferindu-i culoare, vervă și toată gama de nuanțe cuprinsă între reprosul amar și îndemnul patetic: „*Deci atîtea biruințe strîgă cu înalt glas la ceaialaltă Evropă: urmați și tiraniia turcului iaste pierdută!*" (T, 8^{r}/28—8^{v}/1); „*Nici o îndoială nu mai rămîne că toți, cu un glas mare, mă vor întovărăși a zice: Acesta este marele Leon, arhiereul acela carele, unind cuvîntul cu fapta, cîte binevoiește noroadelor, toate le scrie domnilor, ca toți, vrînd acea adevărată a lor fericire, pe el să asculte și lui să urmeze!*" (PM, 1^{v}); „*Întru arme, o, oblăduitorilor și creștinești aristocrații, ce atîta vreame vă mîncați cu totul unul pre altul pentru interesuri prea mici și fără de socoteală!*" (P, 9^{r}/1—3); „*Și voi, rămîneți întru lineșe! Voi, o, oblăduitorilor, de atîtea ori batjocuriți de cătră acest neam sălbatic. . .!*" (P, 9^{v}/15—16); „*O, împărați! O, crai! O, domni! O, stăpînitorii noroadelor! Țineți urechile voastre deschise și Scripturile ascultați cînd strigă: Iubiți dreptatea, cei ce judecați pămîntul. . .*" (CI, 6^{r}—6^{v}); „*Tu, noul oblăduitoriu, ce iubești facerea de bine și slava cea adevărată!*" (P, 9^{v}/23); „*Preavestitul*

[87] G. B. Vico, *Delle istituzioni oratorie, opera inedita volgarizzata dal latino*, Novi, Moretti, 1844, p. 151.

[88] N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 253.

[90] *Ibidem*, p. 246—247.

[89] *Op. cit.*, p. 36.

[91] Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *Traité de l'argumentation. La nouvelle rhétorique*, Bruxelles, 1970, p. 214.

[92] L. Wittgenstein, *Philosophische Untersuchungen*, Oxford, 1953, p. 10.

[93] V. César Chesneau Du Marsais, *Despre tropi*, trad. rom. de M. Carpov, București, 1981, passim.

acela Ioan Sobieţschii, biruitorul otomanilor, de ar fi venit încă o dată în lume, ce vrea zice văzînd pre cii de un neam cu dînsul uniţi cu turcii asupra diadohului său?" (T, 8v/29—31); „*Aduceţi-vă aminte de moşii domniilor voastre şi vedeţi fericiţii aciia bătrîni cum să purta!*" (CT, 10r).

Intervenţia vocii auctoriale, cu valoare emfatică, se face resimţită atît în T şi P, cît şi în celelalte scrieri analizate: „*Tot aceaea strîg şi eu acum!*" (T, 8v/10): „*Veacinicul Dumnezeu al tuturor porunceaşte (zicea acesta)...*" (P, 10r/21—22); „*Tinerii aceştia, (zic)...*" (CS, 21r); „*Pre aceşti fii, zic, ...*" (PM, 1r); „*Auziţi, (zic), şi de o faceţi...*" (CI, 6v); „*Veniţi, zice, fiii mei, veniţi...*" (CI, 9r).

Predilecţia manifestată pentru construcţiile circumstanţiale negative de excepţie introduse prin locuţiunea prepoziţională *fără numai* este vizibilă în scrierile examinate, mai ales că în T şi P aceste construcţii lipsesc din izvorul traducerii: „*Spre apărarea lor nu au alta, fără numai neşte fermanuri*" (T, 7v/23); „*Şi aceasta întru nimică alta, fără numai că n-au vrut să tălmăcească...*" (T, 8r/17—18); „*Nu iaste tare fără numai din dihoniile noastre*" (T, 8v/10); „*Cine dar nu să află la Evropa fără numai un neam mic*" (P, 10r/6); „*Nu iaste alt fără numai un blestem*" (CT, 9v); „*N-am cheltuit-o într-alt lucru, fără numai pre amăruntul*" (CS, 20r); „*Nu se poate alt aştepta fără numai lucruri nevreadnice*" (CS, 20v); „*Sau nu ne aducem aminte de ei fără numai să-i hulim*" (CI, 6v) etc.

Aceste procedee comune, cărora li s-ar putea adăuga preferinţa pentru construcţiile binare, epitetul dublu, modalitatea de a glosa termenii mai puţin familiari, constituie dovada unui proces diacronic de cristalizare stilistică în care circulaţia celor două traduceri pare să fi jucat un rol pe care am încercat să-l punem în valoare. Dincolo de datele modeste ale acestei concluzii, problema paternităţii celor două texte rămîne deschisă.

IX.1. În 1772, cînd T şi P au ajuns la Curtea Ecaterinei a II-a, ele au fost tipărite în jurnalul *Večera*, în numărul 23 al aceluiaşi an, p. 179—183 [94]. În limba rusă *Plîngerea lui Ioan Plokof* a fost tradusă în 1771 [95], iar *Toaca împăraţilor* de-abia opt ani mai tîrziu [96], cînd a fost publicată laolaltă cu o a doua ediţie a *Poemului*. Tot la Curtea din St. Petersburg, aşa cum a demonstrat pentru prima oară Ariadna Camariano-Cioran [97], s-a efectuat versiunea grecească a celor două scrieri de către Evghenie Vulgaris. Sub forma unor broşuri, ele au circulat lipsite de orice indiciu privind locul şi data tipăririi ori numele autorului şi al tălmăcitorului. Biblioteca Academiei păstrează coligate şapte asemenea scrieri politice (cota II.40779—II.40782), al căror conţinut este legat de evenimentele deceniului 1760—1770; ele au o altă ordine decît cea stabilită de A. Camariano-Cioran [98], şi anume: 1) Στοχασμοὶ εἰς τοὺς παρόντας κρισί-

[94] Vezi G. R. Zaborov, *Russkaia literatura i Volter*, Leningrad, 1978, p. 33, n. 89.

[95] *Ibidem*.

[96] *Ibidem*.

[97] A. Camariano-Cioran, *Spiritul revoluţionar francez şi Voltaire în limba greacă şi română*, Bucureşti, 1946, p. 88—91.

[98] Autoarea a folosit un alt exemplar, aflat în biblioteca sa, *ibidem*, p. 82—92; **ms. rom. 499** păstrează ordinea textelor din exemplarul Bibliotecii Academiei.

μους καιρούς τοῦ κράτους τοῦ ὀθωμανικοῦ (p. 1—40); 2) Ἱκετηρία τοῦ γένους τῶν Γραικῶν πρὸς πᾶσαν τὴν χριστιανικὴν Εὐρῶπην (p. 1—10); 3) Λόγος τοῦ παπᾶ Νικολάου τοῦ Χαριστησκίου κηρυχθεὶς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Τολερανσκίῳ χωρίῳ τῆς Λιτουανίας κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς τῶν Μάγων Προσκυνήσεως (p. 1—4): 4) Οὐολταίρου επιστολὴ πρὸςτὴν Αυτοκρατόρισσαν τῶν Ρώσσων (p. 1—6); 5) Οὐολταίρου το Διεγερτικὸν τῶν βασιλέων (p. 1—4); 6) Ἰωάννου Πλοχώφ, βουλευτοῦ ἐν τῇ Ἡγεμονίᾳ τοῦ Χόλοτεϊν περὶ τοῦ παρόντος πολέμου. Ποιμάτιον (p. 1—7); 7) Τὸ ἱερὸν τῆς δόξης. Ποίημα ἱστορικὸν ἀφιερωθὲν πρὸς τὴν ἱερὰν Αὐτοκρατορικὴν Μεγαλειότητα Αἰκατερίνης τῆς τροπαιούχου ὀνόματι, δευτέρας ἰμπερατορίσσης τεκαι αὐτοκρατορίσσης πασῶν Ρωσσιῶν(p. 1—31); Numai ultimul pamflet poartă indicaţia : Πετρούπολει, 1772.

Descrierea acestui volum poate să suplinească lipsa indiciilor elementare pe care editorii i le-au refuzat. Tomul, avînd dimensiunile 230 × 180 mm, este legat în Ţările Române, în scoarţe din piele brună pe lemn, coperta anterioară avînd imprimat un medalion central conţinînd *Răstignirea*, iar cea de-a doua un alt medalion cu *Pogorîrea Sf. Duh*. La legat s-au folosit pagini dintr-o tipăritură românească : *Minei pe octombrie* (Rîmnic, 1776). Cartea poartă pe prima şi pe ultima filă ştampila Colegiului Naţional Sf. Sava, iar pe f. 1 liminară verso o însemnare cu caracter domestic în neogreacă : „Inul care l-am primit de la Ioan Olarul şi l-a lăsat lui Niţu Băcanul, adică două snopuri, ocale 4 şi dramuri 35, pe care l-am cîntărit cu cîntarul lui, ianuarie 2, 1776". Pe spatele ultimei file tipărite am descifrat semnăturile unor Dimos Arghiropoulos şi Hristor Ianopoulos [99]. Culegerea a circulat deci în Ţara Românească, fiind probabil legată în anul 1776.

Toate cele şapte scrieri au fost tipărite pe acelaşi sortiment de hîrtie, fără filigran; vinietele titlului celui de-al cincilea pamflet, T — un medalion cu cifra imperială a Ecaterinei surmontat de coroană şi înconjurat de trofee militare — pot constitui un indiciu privitor la locul imprimării, tot aşa cum nu este lipsit de importanţă că ornamentele care încadrează numerotaţia filelor celor două traduceri din Voltaire sînt identice cu cele ale scrierii de sub numărul 7, singura datată şi localizată. Mai mult chiar, din cele şase caiete ale volumului, cel de-al patrulea este alcătuit din paginile 5—7 ale *Poemului lui Ioan Plokof* şi primele douăsprezece pagini ale ultimei scrieri, ceea ce credem că este îndeajuns pentru a conchide că cel puţin ultimele trei fascicole ale volumului au apărut împreună, în 1772, la St. Petersburg.

Punînd pe trei coloane textul francez al ediţiei Louis Moland, textul românesc al lui T din **ms. rom. 499** şi traducerea lui Vulgaris, A. Camariano-Cioran constată că „textul românesc prezintă puţine deosebiri faţă de cel franţuzesc şi foarte multe faţă de versiunea greacă, ceea ce dovedeşte că traducătorul român a tradus direct după originalul franţuzesc şi nu după versiunea greacă, cum se obişnuia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea" [100]. Într-adevăr, Evghenie Vulgaris este ceea ce se cheamă un traducător care interpretează şi prelucrează textul-model, fiind vizibil faptul că cel puţin pentru porţiunea în care A. Camariano-

[99] Cu ajutorul amabilităţii lui M. Carataşu, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

[100] *Op. cit.*, p. 134.

Cioran și-a făcut sondajul, versiunea românească urmărește îndeaproape originalul francez, în timp ce cea neogreacă operează cu numeroase schimbări de topică a frazelor, amplificări și abateri. Cu toate acestea, există, socotim, serioase temeiuri pentru a crede că traducătorul român și-a controlat sistematic tălmăcirea avînd în față versiunea realizată de Vulgaris. Chiar în porțiunea pe care s-a realizat comparația din studiul Ariadnei Camariano-Cioran, termenul *assassinat* (p. 104) [101] a primit în T, 7^{v}/1, traducerea *tălhărească*, *îndrăzneață faptă*. Termenul are în limba franceză sensul secundar de „atentat asupra cuiva", folosit de Voltaire pentru a desemna tentativa de suprimare de către confederații de la Bar a regelui Stanislas Ponjatowski. Traducerea românească a ținut seama de acest sens particular al cuvîntului, alegînd și modificînd varianta oferită de versiunea Vulgaris : ἀνόσιος και δυσσεβεστάτη ἐπιβουλὴ (p. 1) [102]. În afa a unei glose, versiunea românească conține un adaos de informație istorică, absent în originalul voltairian, dar prezent în tălmăcirea neogreacă : „*La întîlnirea ce s-au făcut la anii 1658*" (T, 8^{r}/15), cf. και ἀντίω τὴν ἔνταξίν εν ἔτει *1658* (p. 3). Numele marelui vizir *Jeju Ali bacha* (p. 105) a fost tradus *Gheghen Ali pașa* (T, 7^{v}/27), cf. Γεγὲν Ἀλὶ Πασσᾶς (p. 2). Forma coruptă *Tavioane* (T, 7^{v}/22), sub care apare substantivul propriu *Avignon* însoțit de articol genitival, nu poate fi explicată decît prin τὴν Ἀβενιῶνα (p. 4).

Fără să mai reluăm demonstrația pe deplin convingătoare a Ariadnei Camariano-Cioran care, sprijinindu-se pe existența unor pasaje în traducerea românească ce nu puteau să provină decît din originalul francez, din moment ce ele fuseseră omise de Vulgaris, a formulat concluzia enunțată anterior, sîntem în măsură să adăugăm, cu deplină certitudine, că traducătorul român nu a utilizat *numai* originalul franțuzesc, ci a avut permanent *en regard* tălmăcirea neogreacă de la St. Petersburg. În ceea ce privește P, concluziile aceleiași cercetătoare, după care poemul versificat de Vulgaris nu a influențat cu nimic traducerea românească, rămîn pe deplin valabile și în continuare [103].

IX.2. A decide asupra calității unei traduceri înseamnă a folosi, prin corelare, multiple criterii operaționale furnizate de domenii între care există sau nu relații de contiguitate : filologie clasică, lingvistică, literatură comparată, statistică lexicală, etnografie, sociologia jargoanelor, retorica formală, poetică și gramatică [104]. În căutarea unui model teoretic, care să se sustragă empirismului, să fie suficient de coerent și de lax în același timp, integrînd pe cele mai importante dintre aspectele enumerate inițial : lingvistic, statistic, gramatical și retoric, ne-am oprit la lucrarea *The Theory and Practice of Translation* a cercetătorilor americani Eugene A. Nida și Charles R. Taber (Leyden 1969). Modelul preconizat de Nida — Taber are în vedere obținerea unei eficiențe maxime în

[101] Cifra din paranteză reprezintă numărul paginii din ediția 1792.

[102] Cifra din paranteză reprezintă numărul paginii din broșura aflată la BAR sub cota II.40779.

[103] Traducerea liberă, în versuri, a lui Evghenie Vulgaris se îndepărtează și mai mult decît Οὐολταίρου το Διεγερτικὸν τῶν βασιλέων de originalul francez, cf. A. Camariano-Cioran, *op. cit.*, p. 137—138.

[104] G. Steiner, *După Babel. Aspecte ale limbii și traducerii*, trad. rom. de V. Negoiță, St. Avădanei, București, 1983, p. 299.

traducerea unor texte în care este dezvoltată funcția persuasivă, cea care determină o schimbare comportamentală. Considerînd că textele T și P prezintă în plan semiotic particularitățile codului ideologic în stare să determine această funcție (*inventio* [105] și *dispositio* [106]), am ales din modelul celor doi cercetători acele criterii care stabilesc natura și calitatea unei traduceri prin depășirea opoziției clasice traducere literară/traducere literală [107], întemeindu-se pe un sistem de priorități [108]: 1) echivalarea contextuală are prioritate asupra celei verbale („word-for-word"), din moment ce cuvintele acoperă nu puncte, ci arii de sens diferite de la o limbă la alta; 2) echivalența dinamică are prioritate asupra corespondenței formale; cea dintîi măsoară gradul în care receptorul mesajului poate să răspundă efectiv în aceeași măsură ca și receptorul din limba-sursă, cu alte cuvinte echivalența dinamică testează funcțiile informativă, expresivă și imperativă ale mesajului tradus; 3) forma orală are prioritate asupra celei scrise, mai ales în situația numelor proprii care trebuie adaptate la sistemul fonologic al receptorilor; 4) formele care sînt utilizate sau acceptate de către mediul pentru care este efectuată traducerea au prioritate asupra celor care se bucură în mod tradițional de un prestigiu mai mare.

IX.2.1. Transferul de sens este fără doar și poate problema cea mai importantă și mai complexă a evaluării calității unei traduceri, iar rezultatele examinării lui pot să dea seamă de prioritățile 1) și 4). Această examinare comportă mai multe faze: marcarea transferului în context (marcare sintactică), relații ierarhice între categorii de sens, contrast și alunecări în ariile semantice, sensul figurat.

Cele dintîi aspecte care se impun atenției sînt cele legate de erorile totale de traducere datorate: a) ignorării sensului cuvîntului din limba-sursă: *les garnisons* (p. 104) ≠ *seamnile* (T, 7^{v}/13), *huent* (p. 105) ≠ *împing* (T, 8^{r}/2), *viennent s'étendre* (p. 105) ≠ *pun tingirile* (T, 8^{r}/7), *le rocher* (p. 184) ≠ *prăpastii* (P, 10^{r}/10), *lourd* (p. 182) ≠ *nebunul* (P, 9^{v}/1), *l'avarice* (p. 185) ≠ *oastea* (P, 10^{v}/3), *les écuyers* (p. 186) ≠ *călărețiii* (P, 10^{r}/22) etc.[109]; b) confuziei dintre forma fonetică asemănătoare a două cuvinte: *je le veux* (p. 182) ≠ *văz aceasta și eu* (P, 9^{r}/15), unde *je veux* „vreau, doresc", a fost confundat cu *je vois* „văd"; *de se ressaisir* (p. 184) ≠ *înspre a se sătura* (P, 10^{r}/11), unde *se ressaisir* „a reintra în posesia", a fost confundat cu *se rassassier* „a se sătura".

Schimbările în componentele centrale ale sensului presupun selectarea anumitor sememe secundare din aria de sens a cuvîntului original,

[105] V. Umberto Eco, *Tratat de semiotică generală*, București, 1982, p. 370: prin *inventio*, ca particularitate a codului ideologic, se înțelege o serie de aserțiuni semiotice bazate pe puncte de vedere anterioare, în care selecțiile circumstanțiale ce atribuie o proprietate dată unui semem ignoră sau ascund alte proprietăți contradictorii, care sînt în egală măsură specifice acelui semem.

[106] *Ibidem*, p. 371: *dispositio* este un tip de argumentare care, atunci cînd compară premise diferite, le alege pe acelea care nu posedă mărci contradictorii, disimulînd — conștient sau nu — acele premise care ar putea compromite desfășurarea argumentelor.

[107] R. Knox, *Trials of a Translator*, New York, 1949, p. 118.

[108] E. Nida, Ch. Taber, *op. cit.*, p. 14 și urm.

[109] Ori de cîte ori nu se va menționa traducerea corespunzătoare din versiunea grecească, realizată de E. Vulgaris, se va înțelege că ea nu prezintă abaterile existente în traducerea românească.

care trec apoi pe locul central: *les coups* (p. 104) = *ranile* (T, 7v/2), sub influența termenului grecesc πληγαὶ, folosit de Vulgaris (p. 1) în loc de πλήγματα; *est né* (p. 104) = *iaste și iscusită* (T, 7v/11); dintre sememele verbului *naître* („a se naște, a fi sortit, a fi capabil"), a fost selectată cea din urmă; *dans la personne de ce ministre* (p. 106) = *pe obrazul solilor* (T, 8r/23), sub influența modelului neogrec δια του προσωπου τοῦ εἰρημένον μινιστρου (Vulgaris, p. 2); *acharnés les uns contre les autres* (p. 182) = *că mîncați cu totul unul pre altul* (P, 9v/1).

Traducerea românească a lui T înregistrează și un caz de folosire în sens figurat a unui cuvînt individual, transfer înfăptuit fără vreun contact cu modelul, care uzează de sensul propriu: *les barbares tyrans de Constantinople, souillés si souvent du sang de leurs frères et de leurs visires,* **traitent** *ttous les rois de l'Europe* (p. 104) = *varvarii tirani ai Țarigradului, cea adeasea să spurcă cu sîngele vizirilor și a celoralalți de o credință cu dînșii,* **negutitoarea** *pre toți împărații Evropei* (T, 7v/17—19). Termenul *traitent* este tradus cu *negutitorea*, spre deosebire de un alt pasaj, T, 8r/20, unde același cuvînt francez este echivalat prin *a metaherisi;* numai în acest al doilea caz, traducătorul român s-a lăsat călăuzit de versiunea Vulgaris, care folosește verbul μετέρχονται (p. 1) pentru ambele situații. Verbul *a metaherisi*, care avea în epocă și sensul curent de „a trata" [110], a fost înlocuit cu „a negutători", folosit la sensul figurat de „a face să devină obiect de comerț" [111].

Redistribuirea componentelor semantice a fost realizată în cele două traduceri atît în a) manieră analitică (prin expansiune, inclusiv calc lingvistic), cît și în b) manieră sintetică, prin comprimare ori suprimare totală: a) *prévenir* (p. 104) = *să apuce mai înainte* (T, 7v/9); *conjurer* (p. 104) = *împreună jurător* (T, 7v/9); *leurs frères* (p. 104) = *a celoralalți de o credință cu dînșii* (T, 7v/17); *compatriotes* (p. 107) = *cei de un neam cu dînsul* (T, 8v/31); *l'équilibre* (p. 186) = *cumpăna cea dreaptă* (P, 10v/12) etc. b) *que ceux qui épousent tranquillement la mer toutes les années fendent les flots par* **les broues** *de cent navires* (p. 184) = *și cei ce trec marea cu linește în toți anii și rump valurile cu o sută de corăbii* (P, 9v/30—31); *les éspagnols qui bravent dans Oran les puissances de l'Afrique* (p. 184) = fără traducere în P; *superstition imbécille* (p. 184) = fără traducere în P; *qui croyaient s'enrichir par* **le fanatisme** *qu'ils* **inspiraient** (p. 185) = *ce credea ca să să îmbogățască din nebunie* (P, 10v/5); *il dissimule ces affronts* (p. 106) = fără traducere în T; *ce fameux* **Piast** *Jean Sobiesky* (p. 107) = *prea vestitul acela Ioan Sobiețschii* (T, 8v/29) etc.

IX.2.2. Modificări în structura gramaticală a cuvintelor: a) modificări ale clasei gramaticale: adv. → adj.: *qu'ils ont fait* **plus** *de trois cent milles* (p. 104) = *și au robit și mai* **mulți** *decît trei sute de mii* (T, 7v/16); adj. → verb: **souillés** *si souvent* (p. 104) = *cea adeasea* **să spurcă** (T, 7v/17); adj. → subst.: *vous resteriez* **tranquilles** (p. 183) = *și voi rămîneți întru* **linește** (P, 9v/16) etc. b) modificări ale categoriilor morfologice: sg. → pl.: *un ambassadeur* (p. 105) = *unii soli* (T, 7v/29); pl. → sg.: *des songes*

[110] *Uricariul*, VI, p. 385, scrisoare către enoriași a mitropolitului Gavriil, 30 iulie 1773, *Ponturile păcii* (Brăila sau București, 1774), BAR cota A 388, f. 2r.

[111] Cu acest sens apare la Dosoftei, *Viețile sfinților*, 216v/26, și în prefața *Bibliei* din 1688, 3/47.

flatteurs (p. 183) = *vis amăgitoriu* (P, 9ᵛ/5); *d'humiliations en humiliations* (p. 105) = *din defăimare în defăimare* (T, 8ʳ/9); *princes* (p. 185) = *oblăduitoriule* (P, 10ᵛ/6). În transpunerea timpurilor, modurilor și diatezei verbale se remarcă tendința de a echivala condițional-optativul prezent prin modul indicativ prezent: *n'oseraient* (p. 106) = *nu îndrăzniți* (T, 8ᵛ/24), *on craindrait* (p. 106) = *vă teamiți* (T, 8ᵛ/25), ca și aceea de a echivala în toată partea finală a lui P modul indicativ, timpul imperfect, prin indicativ prezent.

IX.2.3. Transformări sintactice. a) Transformarea de personalizare a construcțiilor impersonale: *on tremblerait* (p. 107) = *vă cutremurați* (T, 8ᵛ/23), *on frémirait* (p. 107) = *vă înspăimați* (T, 8ᵛ/26), *on craindrait* (p. 107) = *vă teamiți* (T, 8ᵛ/25). b) Transformare de relativizare: *M. Porter, ci-devant plénipotentiaire* (p. 105) = *Kir Porter, carele au stătut sol* (T, 7ᵛ/22). c) Transformare cauzală: *vous ne manquerez pas l'occasion de vous égorger* (p. 107) = *pentru că nu vă va lipsi vreamea cea cu prilej spre a vă junghea cu totul* (T, 9ʳ/11) sub influența versiunii grecești δὲν θέλει λείψει (Vulgaris, p. 4). d) Construcții participiale transformate în construcții gerunziale: *le sardanapale de Stamboul endormi dans la mollesse* (p. 182) = *sardanapalul Țarigradului, adormit fiind întru nebuneasca iubire de dulceață* (P, 9ʳ/8—9), *ce barbare couchait sur un sopha* (p. 105) = *lățit fiind preste mindiriul lui* (T, 7ᵛ/30).

IX.2.4. Mijloace lexicale din rîndul cărora trebuie evidențiate mai întîi cuvintele cu valoare neologică [112]: *baili* (T, 8ʳ/11), *contea* (T, 8ʳ/24) [113], *cavalieri* (P, 10ʳ/10) [114], *cruceate* (T, 8ᵛ/32), *duminican* (T, 7ᵛ/5) [115], *Austru* (T, 8ʳ/25) [116], *imperatriță* (T, 8ᵛ/5) [117], *musiu* (T, 8ʳ/13) [118], *taburea* (T, 7ᵛ/31) [119], *politică* (T, 9ʳ/6) [120], *ministrii* (T, 8ʳ/21) [121], *cu trei unghiuri*

[112] J. Byck, *Vocabularul științific și tehnic în secolul al XVIII-lea*, în *SCL*, IV, 1954, nr. 1—2, p. 31—43; N. A. Ursu, *Observații asupra adaptării adjectivelor neologice la sistemul morfologic al limbii române*, în LR, XIII, 1964, nr. 5, p. 413—414; idem, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962; Mirela Teodorescu, *Neologismele și primele relații de călătorie românești*, în LR, XIII, 1964, nr. 6, p. 587—603; Gh. Chivu, *Stilul celor mai vechi texte științifice românești (1640—1780)*. V. *Stilul textelor filosofice*, în LR, XXXI, 1981, nr. 5, p. 505—514; E. Buză, Gh. Chivu, Al. Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421—1760)*, ms. aflat sub tipar (DÎLR).

[113] În T, 8ᵛ/7, termenul e folosit invariabil: *contea*; tot invariabil, în forma *conte*, într-un document din 1735 publicat de N. Iorga, *Studii și documente*, XIV, p. 31, apud DÎLR s.v.; *conte* la Vartolomeu Măzăreanul, *Jurnalul călătoriei în Rusia* (1772), p. 259, apud M. Teodorescu, *op. cit.*, p. 591; *coantele*, **ms. rom. 40** (1795), f. 11ᵛ.

[114] *Cavalerii de Rodos*, D. Cantemir, *Hronicul vechimii moldo-vlahilor*, ed. Gr. Tocilescu, p. 451, apud DÎLR s.v.; *cavaleri*, Barbu Știrbei, *Jurnalul călătoriei la Karslbad* (1796—1797), p. 8, apud M. Teodorescu, *op. cit.*, p. 591.

[115] *Dominicain* (Voltaire, ed. 1792, p. 104).

[116] *Gheografie Nouă*, Bibl. Arh. St. Iași, ms. 121, trad. din neogreacă, circa 1780, f. 38ᵛ, apud N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice*, glosar s.v.

[117] **Ms. rom. 348**, f. 66ᵛ, scrisoare a lui Rumianțev către cler și boieri, mai 1772; N. Iorga, *Călătoriile în Rusia ale preotului bănățean Mihail Popovici (1770—1771)*, Arad, 1901, p. 26; Vartolomeu Măzăreanul, *Jurnal...*, p. 264, 265, 266, 267, apud M. Teodorescu, *op. cit.*, p. 593.

[118] V. *supra*.

[119] Atestările din DLR încep cu sec. al XIX-lea.

[120] Cu sensul de „politețe" în **ms. rom. 343**, *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei*, traducere din franceză din 1783, f. 3ᵛ.

[121] Cu sensul de „înalt dregător", în *Foletul Novel* (1694), f. 30ʳ, apud DÎLR s.v.; *Ponturile păcii*, 1774, f. 7ʳ; cu sensul de „preot" în **ms. rom. 4619**, f. 98ʳ.

(T, 8r/6)[122], *confederații* (P, 10v/25)[123], *dame* (P, 10r/23)[124], *săcret* (P, 10r/19)[125] etc.

Dintre termenii de origine neogreacă o parte s-au bucurat de o intensă circulație în epocă : *diadoh* (T, 8v/32)[126], *a metaherisi* (T, 8r/20)[127], *scopos* (T, 7v/9)[128], *pronomii* (T, 7v/25)[129], *mindir* (T, 7v/30)[130], iar alții își justifică prezența prin confruntarea traducerii cu versiunea neogreacă : *coloson* (T, 8v/9)[131], *prooriznos* (P, 10v/20)[132].

În pasajele referitoare la ceremonialul aulic otoman au fost întrebuințați cîțiva termeni de origine turcească, care nu apar ca atare în izvorul francez, ceea ce conferă tălmăcirii românești o exactitate sporită sub raport istoric, firească de altfel pentru opera unui intelectual din lumea turcocrației : *ceauș* (T, 8r/1)[133], *ferman* (T, 7v/23), *suret* (T, 7v/24)[134], *taht* (T, 8r/26)[135], *oturaclîc* (T, 8r/7)[136], *uleamà* (P, 9r/11)[137].

IX.2.5. Factori formali destinați unor efecte speciale : au fost incluse în această categorie tehnici retorice servind argumentării[138] și modalități de structurare a discursului[139]. Nu am considerat necesar să reliefăm cazurile de transpunere fidelă a tropilor și figurilor retorice pe care le înregistrau pamfletele voltairiene, spre a nu atribui traducerilor românești performanțe stilistice intrinseci modelului. Numai acolo unde aportul creator al traducătorului a dat la iveală soluții originale, indiferent de calitatea lor, numai acolo trebuie căutate virtuțile sau, dimpotrivă, scăderile traducerii.

a) Relația orator—auditor este tratată de către traducătorul român într-un mod original, prin substituirea sintactică a unui timp sau mod verbal de către un altul (vezi **IX.2.3.**), în scopul de a face mai percutant contactul dintre mesaj și receptor. În ceea ce privește P, unde acest

[122] Termeni echivalenți *triangulare*, *triunghicească* au fost atestați la începutul sec. al XIX (1813, 1818), apud N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice*, glosar s.v.

[123] *Foletul Novel* (1694), p. 161, apud DÎLR s.v.

[124] *Ibidem*, p. 85, 147, apud DÎLR s.v.

[125] *Sicret* atestat într-un document din 1736, apud DÎLR s.v.

[126] **Ms. rom. 1334,** jurnalul de călătorie în Rusia al preotului Mihai Popovici (1770—1771), f. 40r.

[127] V. nota 110.

[128] **Ms. rom. 4841,** f. 12r, *Meșteșugul doftoricesc* (a doua jumătate a sec. XVIII), **ms. rom. 533,** f. 42r ; idem, apud N. A. Ursu, *op. cit.*, glosar s.v. ; scrisoarea episcopului Iacov către mitropolitul Leon, 30 iunie 1788, la Al. Ciurea, *Figuri de ierarhi moldoveni. Iacov Stamati 1749—1803*, Iași, 1946, p. 224.

[129] Document din 1772, *Uricariul*, VI, p. 371 ; document din 1773, *ibidem*, p. 399.

[130] Axinte Uricariul, *Letopisețul*, în M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, II, București, 1872, p. 150.

[131] Atestările din DLR încep cu sec. XIX cînd termenul, sub forma *colos*, a intrat prin filieră franceză.

[132] De la ngr. προορισμός = menire, destinație.

[133] Cu sensul special de „mareșal al curții, cu misiunea de a introduce pe ambasadorii străini".

[134] Copie sau traducere de pe un act sau scrisoare, v. Pseudo Enache Kogălniceanu, *Letopisețul Țării Moldovei 1733—1774*, ed. A. Ilieș, I. Zmeu, București, 1987, glosar s.v.

[135] „Tron împărătesc", v. C. Cîrstoiu, *Ianache Văcărescu. Viața și opera*, București, 1974, p. 207.

[136] În forma *oturac* „popas" la Nicolae Costin, *Letopiseț*, în M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 87.

[137] În forma *ilemà* „cleric musulman, cărturar" la Ianache Văcărescu, v. C. Cîrstoiu, *op. cit.*, p. 208.

[138] V. Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *op. cit.*, p. 207—242.

[139] E. Nida, C. Taber, *op. cit.*, p. 168—183.

contact este realizat mai cu seamă printr-o avalanșă de verbe la imperativ și substantive în vocativ, aceste forme au fost scrupulos păstrate, fără să se opereze vreo schimbare a modului verbal.

b) În operația de alegere a calificărilor și îndeosebi în folosirea epitetului se remarcă o insistență deosebită asupra epitetului calificativ, mergînd pînă la amplificarea construcțiilor cu sintagme absente în original, care nu se explică nici prin raportare la versiunea greacă : *dans la molesse* (p. 185) = *nebuneasca iubire de dulceață* (P, 9r/8), *dans un cachot* (p. 105) = *temniță prea adîncă și întunecată* (T, 8r/16—17) [140].

c) În clarificarea și ambiguizarea noțiunilor trebuie notat efortul traducătorului de a glosa în text acele cuvinte sau toponime pe care le considera mai puțin familiare cititorilor români. Aceste glosări lipsesc, de asemenea, din tălmăcirea lui Vulgaris : *un petit tabouret* (p. 105) = *preste o tabureà, și aceasta iaste un scaon mic, fără de razim* (T, 7v/31), *l'île du Soleil* (p. 184) = *ostrovul Soarelui adică a Rodului* (P, 10r/11).

d) Complexitatea unor **figuri de alegere** (figures de choix) [141] ca sinecdoca, metonimia, antonomaza a depășit posibilitățile de înțelegere și mijloacele expresive ale traducătorului român, care le-a redus la gradul de expresivitate zero : *le Turc* (p. 106) = *turci* (T, 8v/26), *trône des Constantins* (p. 184) = *scaunul Țarigradului* (P, 9r/4), *le grand Caire :* (p. 185) = *Eghipetul* (P, 10v/1).

e) Aceleași dificultăți le-a întîmpinat cărturarul român în transpunerea unor **figuri de comuniune** (figures de communion) [142]. *Prolepsa* [143], prin care autorul introduce în discurs obiecții pentru a le răspunde apoi el însuși, își pierde forța de expresie în tălmăcirea românească, prin transformarea în aserțiuni a numeroaselor interogații retorice la care face apel Voltaire : *Comment cette Porte Ottomane traite-t-elle les ministres d'une puissance à qui elle veut faire la guerre ? Elle commence par les faire mettre en prison !* (p. 105) = *Chipul cu care obișnuiaște otomaniceasca Poartă a metaherisi pre ministrii unii puteri asupra căriia vrea să veasteascâ războiul iaste să-i închidă* (T, 8r/20—22). *Ironia*, figură de comuniune prin care stilul voltairian se individualizează, este slujită în T și P de *aluzie* și de *jocul de cuvinte*, a căror subtilitate nu a fost sesizată de traducătorul român : *Et cette malheureuse inaction s'appelle politique !* (p. 108) = *Această neînnorocită nelucrare să numeaște politică* (T, 9r/5—6) ; *Sera-ce la S-te Vierge devant laquelle ces assassins jurèrent sur l'évangile, entre les mains d'un dominicain, de tuer le meilleur et le plus sage souverain qu'ait jamais eu la Pologne ? Il est vrai que notre-dame de Csentochova fait tous les jours des miracles, mais elle n'a pas fait celui de prévenir les desseins des conjurés ; et jusqu'ici notre-dame de Pétersbourg est la seule qui venge l'honneur des chrétiens* ... (p. 104) : ironia se naște, în acest pasaj, din relația semantică *la S-te Vierge — notre-dame de Csentochova — notre-dame de Pétersbourg*, ultimele două perifraze denumind celebra icoană a Madonei negre de la Czestochowa și, respectiv, pe împărăteasa

[140] O sintagmă similară, *rea și întunecoasă închisoare*, întîlnim la banul Mihai Cantacuzino, autorul *Genealogiei Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București, 1902, p. 127.

[141] Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *op. cit.*, p. 234—235.

[142] *Ibidem*, p. 240—241.

[143] *Ibidem*, p. 235.

Ecaterina a II-a ; pentru Vulgaris, jocul de cuvinte a trecut drept irevereņios, aşa încît el a suprimat pasajul în traducerea sa [144] ; versiunea românească estompează cu totul contrastul pe care se întemeiase figura, utilizînd pentru toţi cei trei termeni amintiţi acelaşi echivalent : *stăpînitoarea* (T, 7^{v}/4, 7, 10).

IX.2.6. În consecinţă, raportată la izvorul francez şi la versiunea neogreacă a lui Evghenie Vulgaris, traducerea românească urmează, în majoritatea cazurilor, calea echivalării verbale, care nu poate duce decît la rezultate de nivel modest (vezi *supra*) ; situaţiile de echivalare contextuală, pe care am încercat să le punem în lumină, sînt provocate, de cele mai multe ori, nu de dorinţa de a asigura traducerii un grad superior de claritate şi coerenţă, ci doar de necesitatea de a depăşi, cu orice chip, numeroasele dificultăţi pe care modelul le ridica în faţa traducătorului.

Şansa de a decide mai exact asupra valorii transpunerii în româneşte a celor două texte voltairiene s-ar mări considerabil dacă studiile de acest fel asupra unor alte tălmăciri contemporane din limba franceză ar fi mai numeroase, înlesnind o comparaţie.

X. Călăuziţi de prudenţa necesară oricărei investigaţii ştiinţifice, putem afirma, la capătul acestui studiu, că **mss. rom. 499** şi **1408** conservă o traducere românească a pamfletelor *Toaca împăraţilor* şi *Plîngerea lui Ioan Plokof*, realizată cu maximă probabilitate în intervalul 1772—1774, la scurt timp după alcătuirea lor de către Voltaire. Din acest motiv, dar mai ales pentru faptul că sînt, pînă în momentul de faţă, primele transpuneri în româneşte ale operei patriarhului de la Ferney, ele ocupă un loc aparte în istoria pătrunderii şi difuzării ideologiei Luminilor în ţările române.

Dacă dovezile lingvistice nu oferă o soluţie clară problemei localizării, cele de ordin cultural — precum şi circulaţia manuscriselor — ne îndrumă către Moldova, mai precis spre cercul de intelectuali din jurul episcopului de Roman şi apoi mitropolitului Leon Gheucă. Pe baza criteriilor analizei contrastive, am încercat să arătăm că este puţin probabil ca T şi P să fie opera celui mai de seamă traducător din Voltaire al epocii de care ne ocupăm, Gherasim arhimandritul.

Copie directă, **ms. rom. 499** a fost, în acelaşi timp, modelul copiei păstrate în **ms. rom. 1408**. În efectuarea traducerii *Toaca împăraţilor*, cărturarul a făcut apel atît la originalul francez, cît şi, pentru control, la versiunea neogreacă realizată de Evghenie Vulgaris şi apărută la St. Petersburg în 1772. Influenţa tălmăcirii lui Vulgaris nu se mai face însă resimţită în *Plîngerea lui Ioan Plokof*, care urmează cu fidelitate textul francez.

Raportate la aceste izvoare şi puse la încercare după criterii semantice, morfologice, sintactice, lexicale şi retorico-stilistice, traducerile româneşti îşi dezvăluie nivelul modest. Cu toate acestea, nu le este străin un efort merituos de adaptare, vizibil mai ales în domeniul lexical, precum şi preocuparea de a asigura, printr-o serie de transformări morfosintactice, un efect cît mai percutant şi mobilizator asupra cititorilor.

[144] A. Camariano-Cioran, *op. cit.*, p. 134.

În vîltoarea unor evenimente pe care contemporanii înșiși le considerau cruciale, traducătorul nu a avut răgazul necesar cumpănirii îndelungi a cuvintelor. Totuși, pentru cultura românească, ele sînt semnul unui „timp norocos", după expresia lui Dositheі Obradović, în care „au străbătut razele învățăturii și ale filosofiei pînă la marginile tătărești... Nu este acum tînăr în Iași care să nu știe afară de limba sa, elinește și franțuzește, mulți latinește și italienește" [145].

Octombrie 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[145] Apud. Al. Ciurea, *Leon Gheucă*, Chișinău, 1942, p. 18, și Mirko Jivković, *Dositeji Obradović u kontekstu srpsko-rumunskih odnosa*, București, 1972, p. 140.

TRADUCERI NECUNOSCUTE ALE LUI DOSOFTEI DIN PERIOADA CELUI DE-AL DOILEA EXIL POLON (III)*

ALEXANDRU MAREȘ

7. Ultima scriere din ms. rom. 34 pe care o vom aduce în discuție este populara legendă hagiografică *Viiața și petrecire și pre⟨a⟩mănuntul poveste a precuvi⟨o⟩sului părintele nostru Vasilie Novi, scrisă* [143] *de Grigorie călugărul, ucinicul sfinț⟨i⟩i sale* (f. 74r—106v). Copia lui Toader Jora este incompletă, păstrînd numai primele trei părți ale legendei (viața sfîntului, vedenia lui Grigorie privind călătoria sufletului prin cele 21 de vămi ale văzduhului și minunile sfîntului; *desinit:* „... de vreme dară ce pre sfinție sa vădzură în ulițile lor învățind și zăci de minuni făcînd"); filele pe care era transcrisă partea finală, cuprinzînd vedenia lui Grigorie despre judecata de apoi, s-au pierdut.

Numărul mare al slavonismelor (*idoloslujenie* „idolatrie" < идолослоужениѥ, 92v/5; *jestosîrdie* „înăsprirea inimii" < жестосръдиѥ, 94v/14, 17; *pogreși* „a greși" < погрѣшити, 89v/3; *stegni* „a ajunge" < стигнѫти, 91r/2 etc.), dintre care unele se înregistrează chiar în titlurile vămilor (*Pentru poruganii*, vama a II-a; *Pentru praznoslovie*, vama a VII-a; *Srebroliubiia*, vama a X-a etc.), precum și reproducerea unui scurt citat în slavonă (ps. 127, v. 2: трꙋ п⟨л⟩о свои⟨х⟩ сънѣѧ „ostenelile roadelor tale vei mînca", 99r/18) indică folosirea de către traducător a unei surse în limba slavonă.

Cercetările mai vechi consacrate unor versiuni românești din secolele al XVII-lea — al XIX-lea ale acestei scrieri nu oferă nici un indiciu în privința identificării originalului, întrucît nu cuprind referiri la vreo redacție slavonă a *Vieții sfîntului Vasile cel Nou* [144]. Investigațiile pe care le-am întreprins în această direcție, deși au avut un caracter limitat, nu s-au dovedit totuși inutile.

Singura versiune slavonă publicată în secolul al XVII-lea, deci de o audiență mai largă, este inserată în culegerea *Vieților sfinților* alcătuită de Dimitrie al Rostovului (Moscova, 1689). Ea nu a putut însă constitui izvorul traducerii românești. Pentru a ne rezuma la cîteva exemple, notăm că în ediția moscovită lipsește partea consacrată minunilor, vămile

* Primele două părți ale articolului au fost publicate în LR, XXXVI, 1987, nr. 5 p. 413—426, și nr. 6, p. 515—523.

[143] Scris: скрисе.

[144] Vezi M. Gaster, *Literatura populară română*, București, 1883, p. 439—444; Ovid Densușianu, *Studii de filologie română*, București, 1898, p. 287—291; D. Rousso, *Studii bizantino-române*, București, 1907, p. 21—27; N. Cartojan, *op. cit.*, vol. II, p. 167—178.

sînt în număr de 20, ordinea lor fiind diferită de cea existentă în copia lui Toader Jora, iar întinsa parte referitoare la judecata de apoi este rezumată în cîteva rînduri [145]. Traducătorul român nu a putut apela nici la *Viaţa sfîntului Vasile cel Nou* din *Marele minei al cetii*, alcătuit de Macarie *(Великая Минеи четиu)*, care a servit drept izvor şi lui Dimitrie al Rostovului [146], întrucît şi această redacţie prezintă deosebiri structurale faţă de textul reprodus în ms. rom. 34 [147].

Din cîte ne-am putut da seama, traducerea românească s-a întemeiat pe o redacţie slavonă a scrierii de tipul celei publicate de St. Novaković după un manuscris care a aparţinut Bibliotecii Naţionale din Belgrad [148]. Această redacţie cuprinde cele patru părţi amintite ale scrierii pe care le conţine şi ms. rom. 34 şi se regăseşte în numeroase manuscrise sud-slave şi est-slave. Traducerea românească urmează cu destulă fidelitate textul manuscrisului belgrădean, aşa cum se poate observa şi din confruntarea celor două eşantioane reproduse mai jos :

Versiunea slavonă

и абие царь повелѣ паракимоуменоу своемѹ, иемоуже бѣ име самона, сръдчнинъ родомъ, патриикы же саномъ, великоу чьсть wтъ царя ⟨имѣше⟩[149], семоуже по повелѣ w свет'кмъ извѣстно оувѣдѣти кто бо есть и wтъ коудѣ ходитъ, и ч'то иесть дѣло его. самона же сѣде на соудищи, призва прѣподобна, мнѣше же ꙗко поклонити се емоу пришедъ, ꙗкоже обычаи есть ⟨къ⟩[150] вельмоужемъ.

(Ediţia Novaković, p. 64)

Ms. rom. 34

Şi îndată învăţă împăratul preparachimimenul său, ce-l chema Samona, de rudă sarachinească, patrichie de boierie, mare cinste de la împăratul avînd, acestuia poronci pentru sfîntul cu de-adinsul să cerci cine este şi de unde vine şi ce lucru face. Iară Samona şedzu la scaunul cel de giudecată şi, chemînd pre sfîntul, să gîndie că, viind i s-a închina, cumu-i obiceiul la mai marile.

(f. 74^{v}/7—15)

Ceea ce trebuie să menţionăm în legătură cu această redacţie slavonă este faptul că cele 21 de vămi, al căror conţinut şi succesiune se identifică

[145] Neavînd posibilitatea să consultăm versiunea moscovită a primei ediţii (1689) şi nici pe cea a ediţiei ulterioare (din care la BARSR se păstrează vol. I, 1764, vol. II şi IV, 1767, dar nu şi vol. III, în care *Viaţa sfîntului Vasile cel Nou* figurează sub data de 26 martie), ne-am adresat traducerii româneşti a lucrării lui Dimitrie al Rostovului, păstrate în *Vieţile Sfinţilor*, tipărite la mănăstirea Neamţ în 1813 (luna martie). Pentru traducerea seriei de 12 volume publicate la mănăstirea Neamţ după colecţia similară a lui Dimitrie al Rostovului, vezi Émile Turdeanu, *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés roumaines*, Leiden, 1985, p. 373—375.

[146] Vezi *Vieţile sfinţilor*, mănăstirea Neamţ, 1813 (26 martie), f. 206^{r}: „Pentru acest lucru (judecata de apoi; n.n. Al. Mareş) singur Grigorie foarte pre larg au scris, care să află în Mineiul cel mare al cetii. Iară aicea aceasta mai în scurt povestindu-să, vremea iaste a o sfîrşi".

[147] De exemplu, ea nu cuprinde cele patru minuni atribuite sfîntului, iar numărul şi succesiunea vămilor conţinute sînt diferite; vezi ms. rom. 4241, f. 135^{r}—195^{r}, care păstrează traducerea versiunii ruse efectuate de Vartolomei Măzăreanu la mănăstirea Putna în 1767.

[148] *Život sv. Vasilija Novog*, în „Spomenik" (izdanija Kraljevske Srpske Akademije), XXIX, 1895, p. 64—113.

[149] Cf. St. Novaković, *op. cit.*, p. 64, nota 44.

[150] *Ibidem*, p. 64, nota 47.

cu ale traducerii românești, sînt lipsite, în schimb, de titlurile pe care le conține copia lui Toader Jora. Surprindem aici o trăsătură care individualizează numai un grup de manuscrise aparținînd redacției slavone, anume copiile cercetate de St. Novaković. Cînd facem această observație, avem în vedere existența acestor titluri și în versiunea grecească a scrierii [151], ceea ce dovedește că ele au fost păstrate și în traducerea slavonă a *Vieții sfîntului Vasile cel Nou*, prin intermediul căreia au pătruns și în traducerea românească. Renunțarea la titlurile vămilor, operată într-un punct necunoscut al difuzării manuscrise a textului slavon, a afectat, prin urmare, numai o parte a copiilor efectuate. De altfel, prezența în reprezentările iconografice de pe pereții mănăstirilor bucovinene a celor 21 de vămi, fiecare în parte însoțită de aceeași denumire în limba slavonă [152] pe care, în traducere sau adaptare românească, o regăsim și în versiunea lui Toader Jora, atestă cunoașterea de către vechii zugravi a unei redacții slavone a scrierii în care vămile respective erau intitulate [153]. Aceasta nu putea fi decît cea aflată și la baza traducerii românești, ea fiind singura redacție în limba slavonă, după cîte știm, în care cele 21 de vămi se succed în aceeași ordine pe care o ilustrează și reprezentările iconografice bucovinene. Prezentăm, în continuare, inscripțiile slavone care însoțesc vămile respective în scenele iconografice [154] în paralel cu titlurile vămilor corespunzătoare din traducerea românească (cu caractere cursive am reprodus glosările efectuate de traducător).

Reprezentările iconografice	*Ms. rom.* 34
1 клеветнїе	Vamă de clevete
2 ⟨п⟩оржганїе	Pentru poruganii
3 зависнтнїе	Pentru zavistie, *păre rău de binele creștin*
4 лъжїкнїе	Pentru minciuni
5 —[155]	Pentru mînie și aprigie
6 гръдосное	Pentru mîndrie
7 празнословїе	Pentru praznoslovie, *de cuvinte dișarte*
8 лиѵва и ласть	Pentru camătă și amăgitură
9 —[155]	Pentru neadivărătate și slavă deșartă
10 сребролюбїе	Srebroliubiia, *iubire de argint*
11 пиѧньство	Pentru beții
12 помнѣнїе зав	Pentru ține minte răul
13 —[155]	Pentru farmece și pentru otrăvi

[151] Vezi ms. gr. 571 (BARSR), copiat la Constantinopol în 1695, f. 91r—105r, avînd titlurile respective scrise cu miniu.

[152] Vezi P. Henry, *Folklore et iconographie religieuse. Contribution à l'étude de la Peinture Moldave*, extras din *Bibliothèque de l'Institut Français de Hautes Études en Roumanie (Mélanges 1927)*, București, 1928, p. 8.

[153] Cf. și N. Cartojan, *op. cit.*, vol. II, p. 172, care admitea că „zugravul vechilor mînăstiri bucovinene s-a conformat în această privință textului din literatura scrisă, pe care călugării mînăstirilor din acea vreme îl citeau probabil în limba slavă".

[154] Reproduse după P. Henry, *op. cit.*, p. 8.

[155] Cuvînt indescifrabil.

14	ѡбѫдєнїє	Pentru îmbuibare pîntecelui
15	ідолослѫ(женїє)	Pentru idoloslujenie
16	мѫжелѣганїє	Pentru culcuş bărbătesc
17	—[155]	Pentru precurvie
18	разбоиничєство	Pentru tîlhuşagu
19	татьба (?)	Pentru furtuşag
20	блѫдос⟨тво⟩[156]	Pentru curvie
21	немолжєствосрдїє[157]	Pentru nemilosirdie şi jestosîrdie

Din comparaţia întreprinsă se mai pot desprinde încă două observaţii. Prima evidenţiază tendinţa traducătorului de a adapta în transpunerea sa o serie de termeni aparţinînd originalului slavon *(idoloslujenie, jestosîrdie, poruganii, praznoslovie, srebroliubiia)*, tendinţă vizibilă, de altfel, şi în alte părţi ale textului: *cnedzu*, f. 103r/7 (ed. Novaković, p. 78: кнезь), *mudrăstvuieşti*[158], f. 105v/9 (ed. Novaković, p. 80, nota 511: моудрьствоуѥ), *nepostignitului*, f. 74r/5 (ed. Novaković, p. 64: непостижнаго), *ogodnicul*, f. 96r/15 (ed. Novaković, p. 75: огодникь), *⟨prazno⟩slovie*, f. 83v/3 (ed. Novaković, p. 69: празнословєсиа) etc.; urmărirea îndeaproape a originalului slavon transpare şi în calchierea unor unităţi frazeologice, cum ar fi, de pildă, *pre lung ceas stînd* (93v/20), traducerea cuvînt de cuvînt a contextului на дльгъ часъ стаѫ „stînd timp îndelungat" (ed. Novaković, p. 73). A doua observaţie este prilejuită de glosările pe care traducătorul se simte dator să le efectueze pentru o serie de slavonisme menţinute în transpunerea românească: *praznoslovie* glosat *de cuvinte dişarte*, *srebroliubiia* glosat *iubire de argint*, *zavistie* glosat *păre rău de binele creştin*. În alte locuri ale traducerii, prezenţa glosărilor, nefiind indicată printr-un semn special, a dus uneori la un rezultat cu totul opus celui urmărit de traducător. Astfel, între termenul *nepostignitului* (f. 74r/5; cf. ed. Novaković, p. 64: непостижнаго „neajunsului") şi glosa care îl însoţea, *neajunsului*, un copist al textului a introdus conjuncţia *şi*, dînd naştere unei construcţii pleonastice: *nepostignitului şi neajunsului*. O denaturare a textului se observă şi în pasajul „ne pogorîm într-aceli ci le dzic catahtonii pre ispoved⟨a⟩nia" (96v/15—16; cf. ed. Novaković, p. 75: сньдохомь къ прѣисподнѣꙗ „coborîm în subteran"), unde pentru echivalarea termenului прѣисподнѣꙗ, traducătorul a apelat la perifraza, „aceli ci le dzic catahtonii" (< gr. καταχθόνιος „subteran"), căreia i-a alăturat însă şi termenul slavon. Necunoaşterea semnificaţiei termenului din urmă a creat convingerea unui copist al textului că grafia прѣисподнѣꙗ ascunde de fapt sintagma пре исповѣданиїа, pe care a re-

produs-o sub forma пре ипокѣиїа.

Cine a fost traducătorul acestei scrieri hagiografice? În căutarea răspunsului la această întrebare trebuie să avem în vedere două constatări

[156] Cf. P. Henry, *op. cit.*, p. 8: блѫдос...

[157] O formă contrasă din немилосрѫдиѥ şi жестосрѫдиѥ; cf. şi P. Henry, *op. cit.*, p. 9, nota 2. Prima parte a cuvîntului rezultat (немол) este, probabil, consecinţa unei lecţiuni greşite sau pur şi simplu o greşeală a vechiului zugrav. Litera в în жествосрѫдїє nu îşi justifică prezenţa.

[158] Scris: мъ дрѣвдѣиї.

preliminare : 1) traducătorul avea cunoștințe și de limba greacă, întrebuințînd, în afara termenului amintit *catahtonii*, încă un grecism neatestat pînă în prezent, *epitimii* „mustrări", f. 94r/14 (< gr. επιτιμία „mustrare, dojană" ; cf. în ed. Novaković, p. 74 : запрѣщеннемь „mustrări, reproșuri") ; 2) traducătorul era moldovean, dovadă numeroșii termeni regionali la care face apel, înregistrați în epoca veche numai în scrierile autorilor din această regiune : *avidoma* „într-adevăr" (80v/3—4) [159], *buigui* „a (se) tulbura" (80v/13 : *să buiguiază)* [160], *grozlivă* „grozavă" (81r/19) [161], *holcă* „gălăgie, larmă" (81r/15, 86r/3) [162], *isțeli* „a (se) vindeca" (76v/17 : *să isțălie)* [163], *înfoca* „a (se) aprinde de patimă" (75r/13 : *să înfocă)* [164], *pripi* „a surprinde" (89r/3—4 : *pripindu)* [165], *strălumina* „a străluci" (96r/6 : *străluminînd)* [166], *struji* „a produce răni" (76r/2 : *să strujască)* [167], *tîlhușagu* „tîlhărie" (93r/20) [168] etc. ; cf. și locuțiunea adjectivală *de stavăr* „capabil, statornic" (78r/9) [169] și locuțiunile adverbiale *de atocma* „întocmai" (78r/3) [170] și *nici leac* „deloc, nici un pic" (82v/1) [171].

La dezvăluirea identității acestui moldovean cunoscător al limbilor slavonă și greacă contribuie un mare număr de elemente lexicale (creații personale sau împrumuturi din slavonă), înregistrate pînă în prezent exclusiv în scrierile lui Dosoftei : *adivărătate* „adevăr" (97r/15 ; cf. și *neadivărătate* „neadevăr", f. 87v/13), în *Liturghierul* din 1679, în *Molitvenicul* din 1681 și în *Viețile sfinților* [172], *asta* „a sta" (88r/7 : *astîndu)* în *Liturghierul* din 1679 și în *Viețile sfinților* [173], *bîlie* „ierburi" (99r/10 : *bîlii)* în *Viețile sfinților* [174], *bogonosnic* „purtător de Dumnezeu" (105r/2) în *Viețile sfinților* [175], *cerpi* „a scoate apa (din fîntînă)" (98r/3 : *cerpie)* în *Viețile sfinților* [176], *idoloslujenie* „idolatrie" (92v/3) în *Molitvenicul* din 1681 și în *Viețile sfinților* [177], *nelutatec* „nepămîntesc" (98r/4 : *nelutatece)* în *Viețile sfinților* [178], *pogreși* „a greși" (89v/3 : *să pogreșiră)* în *Viețile*

[159] DA, s.v.

[160] DA, s.v. ; Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu și Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640—1780). Termeni regionali*, București, 1987, s.v. (se va cita în continuare DLRLV).

[161] DA, s.v.

[162] DA, s.v. ; Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie* (ediție N. A. Ursu), p. 84, 139 ; DLRLV, s.v.

[163] DA, s.v. ; DLRLV, s.v.

[164] DA, s.v.

[165] DLR, s.v. ; DLRLV, s.v.

[166] D. Pușchilă, *op. cit.*, p. 67 ; DLR (manuscris), s.v.

[167] DLR (manuscris), s.v.

[168] DLR, s.v.

[169] DLR (manuscris), s.v. *stavăr* ; DLRLV, s.v. *stavăr*.

[170] TDRG, s.v. *tocmai ;* DA, s.v. *a-tocma* ; DLRLV, s.v. *atocma*[1].

[171] Constantin Lacea, *op. cit.*, p. 87 ; DA, s.v. *leac*.

[172] Constantin Lacea, *op. cit.*, p. 83 ; D. Pușchilă, *op. cit.*, p. 63 ; DA, s.v. („Abstract verbal format de Dosoftei") ; Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie* (ediție N. A. Ursu), p. 14, 55 etc.

[173] DA, s.v. ; Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie* (ediție N. A. Ursu), p. 263, 317.

[174] DA, s.v. („La Dosoftei, probabil, împrumut literar din paleosl. *bylьje* «ierburi»") DLRLV, s.v.

[175] Constantin Lacea, *op. cit.*, p. 100 ; DA, s.v.

[176] DA, s.v. („Slavism la Dosoftei").

[177] D. Pușchilă, *op. cit.*, p. 81 ; BARSR, CRV II 73 (28 aprilie, f. 101r).

[178] Constantin Lacea, *op. cit.*, p. 118 ; V. Bogrea, în DR, IV, partea 2, 1924—1926, p. 835—836 ; DLR, s.v. ; cf. *lutatec* „pămîntesc" în *Molitvenicul* din 1681 (D. Pușchilă, *op. cit.*, p. 75).

sfinţilor [179], *poruganie* „batjocură" (85r/14 : *poruganii*) în *Vieţile sfinţilor* [180], *praznoslovie* „cuvinte deşarte" (87r/9) în *Vieţile sfinţilor* [181], *priviti* „a saluta" (103r/14 : *să privetească*) [182], *spogreşi* „a greşi" (91r/17 : *spogreşindu*) în *Vieţile sfinţilor* [183], *supra* „asupra" (95v/2) [184]; cf. şi locuţiunea adverbială *cu steji* „în grabă" (93r/1) în *Psaltirea în versuri* şi în prologul tragediei *Erofili* [185].

La această listă se mai pot adăuga o serie de alţi termeni, înregistraţi în epoca veche numai în traducerile lui Dosoftei : *ciolănel* „mădular mic, oscior" (82r/16 : *ciolănelile*) [186], *holci* „a face gălăgie" (84r/12 : *holcind*) în *Vieţile sfinţilor* [187], *scăpătat* „apus, vest" (96v/18) [188] şi *strălucoare* „strălucire" (96r/8 : *strălucori*) în *Psaltirea în versuri*, în *Liturghierul* din 1679, în *Molitvenicul* din 1681 şi în *Vieţile sfinţilor* [189]; cf. şi *lucoare* „lumină, strălucire" (97v/19 : *lucorile*), care, în afara unor atestări provenind din texte scrise în sec. al XVI-lea [190], nu a mai fost înregistrat decît în traducerile lui Dosoftei : *Acatistul* din 1673, *Psaltirea în versuri* şi *Molitvenicul* din 1681 [191].

Alte două cuvinte, neînregistrate pînă în prezent de dicţionarele limbii române, aparţin, după opinia noastră, de asemenea lui Dosoftei :

înferbăzător „înfierbîntat" (< *înfierbăza* + suf. *-tor*) : „mîrsioş spre înferbăzători" (94v/6). Verbul *(în)fierbăza* a fost înregistrat „numai la Dosoftei şi numai sub formele infinitivului substantivat şi participiului adjectiv" : *(în)fierbădzare* „înfierbîntare, foc, ardoare", *(în)fierbădzat* „aprins, înflăcărat, înfierbîntat, iritat" [192].

orbicios „orb" (< *orbici* + suf. *-os*) : „orbicioşilor le da videre" (77r/3) ; cf. *orbici* „a nu mai vedea bine, a orbi", înregistrat numai în *Vieţile sfinţilor* [193] — probabil, o formaţie personală a cărturarului moldovean.

În sfîrşit, tot spre Dosoftei ne îndreaptă atenţia şi termenul *ager* „duh", în sintagma „ager viclean" (89v/19—20), neînregistrat de dicţionare cu acest sens. După părerea noastră, semnificaţia „duh" poate fi acordată cuvîntului şi în alte două contexte aparţinînd traducerilor lui Dosoftei : „dracul şi agerii lui" (*Molitvenicul* din 1681) [194] şi „S-a făgăduit c-a trimite

[179] DLR, s.v.
[180] BARSR, CRV II 73 (28 aprilie, f. 101r).
[181] *Ibidem*.
[182] Pentru atestări, vezi LR, XXXVI, 1987, nr. 6, p. 517 şi nota 107.
[183] DLR (manuscris), s.v. ; DLRLV, s.v.
[184] Pentru atestări, vezi LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 418—419 şi nota 44.
[185] Dosoftei, *Psaltirea în versuri, 1673*. Ediţie critică de N. A. Ursu. Cu un cuvînt înainte de Înalt Prea Sfinţitul Iustin Moisescu, Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Iaşi, 1974, p. 1007 şi 1051 ; Dosoftei, *Opere* (ediţie N. A. Ursu), p. 377.
[186] Pentru atestări, vezi LR XXXVI, 1987, nr. 6, p. 518 şi nota 110.
[187] DA, s.v. *holcă;* cf. şi *holcitură* „răzvrătire, întărîtare, gîlcevire" în *Liturghierul* din 1679 (Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie* (ediţie N. A. Ursu), p. 144).
[188] Pentru atestări, vezi LR, XXXVI, 1987, nr. 6, p. 518 şi nota 112.
[189] DLR (manuscris), s.v. ; Dosoftei, *Psaltirea în versuri* (ediţie N. A. Ursu), p. 45 etc. ; Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie* (ediţie N. A. Ursu), p. 124 ; DLRLV, s.v.
[190] DHLR II, p. 498.
[191] TDRG, s.v. ; Dosoftei, *Psaltirea în versuri* (ediţie N. A. Ursu), p. 65, 119 etc. ; DLRLV, s.v.
[192] DA, s.v. *înfierbăza*.
[193] DA, s.v. *orbici*.
[194] D. Puşchilă, *op. cit.*, p. 77.

ager viclean la casa lui Myron" *(Viețile sfinților)* [195]; în ultimul context, de remarcat întrebuințarea cuvîntului în aceeași sintagmă „ager viclean" pe care am întîlnit-o și în copia din ms. rom. 34.

La dovezile de pînă acum în favoarea atribuirii traducerii lui Dosoftei se mai adaugă una pe care o furnizează un pasaj din *Viețile sfinților*. Sub data de 28 aprilie, la sfîrșitul textului consacrat „sfinților 9 mucenici de Nizina", Dosoftei a inserat următoarea notă asupra căreia a atras atenția N. A. Ursu: „Să știi, iubite cetitoriule, de ceste 21 de vămi ce le-am scris din svetii Vasilie Novii, că într-acesta prolog numai trei le spune pre nume, alalte le tace. Dară noi nu le-am lăsat nescrise, pentru folosul sufletesc" [196]. Nota este importantă, întrucît dovedește că Dosoftei avea cunoștință de *Viața sfîntului Vasile cel Nou* încă din perioada cînd lucra la traducerea colecției sale de proloage, elaborată de-a lungul a două decenii (circa 1658—1678) [197]. Urmărind succesiunea și denumirile celor 21 de vămi inserate în prologul respectiv din *Viețile sfinților*, ne dăm seama că redacția slavonă cunoscută lui Dosoftei a fost una de tipul celei pe care o urmează și traducerea românească a *Vieții sfîntului Vasile cel Nou* din copia lui Toader Jora. Mai mult decît atît, denumirile vămilor din versiunea tipărită [198] sînt în majoritatea cazurilor identice cu denumirile vămilor din traducerea românească manuscrisă: *Întîi, la clevete* (VS) — *Vamă de clevete* (ms. rom. 34); *Na 2: de porăganie, de batgiocurie* (VS) — *Vama 2: pentru poruganii* (ms. rom. 34); *Na 3: de zavistie* (VS) — *Vama 3: pentru zavistie, păre rău de binele creștin* (ms. rom. 34); *Na 7: de praznoslovie, voroave deșearte* (VS) — *Vama șept⟨e⟩: pentru praznoslovie, de cuvinte dișarte* (ms. rom. 34); *Na 12: ținearea minte răului* (VS) — *Vama 12: pentru ține minte răul* (ms. rom. 34); *Na 14; îmbuibarea pîntecelui* (VS) — *Vama 14: pentru îmbuibare pîntecelui* (ms. rom. 34); *Na 15: idoloslujeniia* (VS) — *Vama 15: pentru idoloslujenie* etc. Numeroasele soluții de traducere identice pe care le evidențiază această comparație nu pot fi puse pe seama hazardului și conduc, deopotrivă cu argumentele lingvistice înfățișate, la concluzia traducerii de către Dosoftei a *Vieții sfîntului Vasile cel Nou* (redacția păstrată în ms. rom. 34).

8. Într-o cercetare întreprinsă în urmă cu zece ani, N. A. Ursu a atribuit mitropolitului moldovean o traducere a *Vieții sfîntului Vasile cel Nou* [199], diferită de cea existentă în copia lui Toader Jora. Vechimea traducerii examinate de cercetătorul ieșean urcă foarte probabil înaintea ultimului deceniu al secolului al XVII-lea, cea mai veche copie cunoscută fiind executată de ieromonahul Selevestru la Agapia Veche între 21 și 31 ianuarie 1691 [200].

Îi datorăm lui Dosoftei efectuarea ambelor traduceri ale acestei scrieri hagiografice? Faptul în sine nu constituie o noutate, întrucît și în privința altor texte, e drept de dimensiuni mult mai reduse, Dosoftei

[195] DA, s.v., unde nu se precizează sensul cuvîntului din acest citat.

[196] N. A. Ursu, *Alte traduceri necunoscute din tinerețea lui Dosoftei*, în LR, XXVII, 1978, nr. 5, p. 504; cf. CRV II 73 (28 aprilie, f. 101^{v}).

[197] BRV I, p. 245.

[198] BARSR, CRV II 73 (28 aprilie, f. 101^{r}).

[199] *Alte traduceri necunoscute din tinerețea lui Dosoftei*, p. 495—507.

[200] BARSR, ms. rom. 1284; pentru perioada copierii textului, vezi însemnările copistului din josul filelor 129^{r} și 171^{r}.

ne-a lăsat două și chiar trei transpuneri sensibil diferite [201], a căror existență se poate explica, de la caz la caz, prin distanța în timp dintre traduceri, prin utilizarea unor originale străine deosebite și, nu în ultimul rînd, prin înclinația sa naturală pentru înnoirea permanentă a expresiei literare. Nu am întreprins o cercetare aparte asupra traducerii atribuite de N. A. Ursu lui Dosoftei, dar nu este greu de observat că în cuprinsul ei urmele uzului lingvistic care îl individualizează pe cărturarul moldovean sînt, în ciuda întinderii textului, destul de puține [202].

În altă ordine de idei, ne-a atras atenția precizarea pe care traducătorul a anexat-o la sfîrșitul traducerii sale : „Și să știț, fraților și iubiții lui Hristos, că acesta sfînt are o carte mare, care-i tiparnică pre limba grecească, că au făcut multe minuni. Iară noi am scris numai cestea pe scurt" [203]. La o examinare atentă, creditul pe care în mod firesc ar trebui să-l acordăm acestei mărturii nu ni se pare întru totul justificat. Faptul că traducerea românească se păstrează într-o copie din anul 1691, iar cea mai veche ediție neogreacă cunoscută datează din anul 1693 [204] nu pot fi prea ușor trecute cu vederea, deși nu ar fi exclus ca această contradicție să se datoreze unei lacune a bibliografiei grecești. Surprinzătoare este însă afirmația traducătorului că „noi am scris numai cestea pe scurt", care lasă loc interpretării că în română originalul grecesc a fost transpus în mod rezumativ [205]. Sondajele pe care le-am efectuat ne-au permis să constatăm că, în privința cuprinsului, această traducere nu se depărtează decît foarte rar [206] de traducerea pe care i-am atribuit-o în prezentul articol lui Dosoftei. În plus, între aceste două traduceri există o anumită înrudire, care poate fi sesizată și din compararea celor două pasaje alăturate.

Ms. rom. 34

Deci într-aceste eu leșinîndu și într-aiuri întorcîndu-mi ochii ca să nu-i văzu acei negri și întunecoș draci și îndată vădzuiu pre doi oarecarii frumoș tineri întrat cătră mine, păr de aur în capetile lor avîndu și albi ca omătul. Și aceștie stătură de dreapta lîngă patul meu,

Ms. rom. 1284

Deci într-aceastea slăbind și aiurea ochii miei întorcînd ca să nu vădzu pre acei întunecaț diavoli, iată de grabă vădzuiu pre doi oarecarii tineri întrînd cătră mine preaîmfrîmsețat foarte, avînd părul capului lor de aur și feațăle lor ca o zăpadă de albe. Și îndată stătură

[201] Vezi, de exemplu, cele patru minuni referitoare la sfintele icoane, existente în traducerea rezumativă a *Cronografului* lui Cigalas (ms. rom. 3456) și, într-o traducere diferită, în cuprinsul capitolului *Pentru pre ci vremi s-au scornit iconoboreniia...*; cf. LR, XXXVI, 1987, nr. 6, p. 516 și nota 93; pentru alte exemple, vezi p. 516 și nota 95, precum și Doru Mihăescu, *Cronografele românești (Cu privire specială asupra tipului Danovici) II*, p. 159—161.

[202] Cf. N. A. Ursu, *Alte traduceri necunoscute din tinerețea lui Dosoftei*, p. 499—502 (particularitățile inserate sub numerele 9, 10, 16, 18—20).

[203] Apud N. A. Ursu, *Alte traduceri necunoscute din tinerețea lui Dosoftei*, p. 496.

[204] Este vorba de traducerea în neogreacă a lui Atanasie Varuha, tipărită de Atanasie Zangaropulos; vezi D. Rousso, *op. cit.*, p. 24; Giuliano Pesenti, *Un rifacimento greco-volgare della Vita di S. Basilio, scritta da Gregorio asceta*, în „Byzantinische Zeitschrift" 30, 1929/30, p. 316—323; N. Cartojan, *op. cit.*, vol. II, p. 168.

[205] Cf. și N. A. Ursu, *Alte traduceri din tinerețea lui Dosoftei*, p. 496.

[206] Lipsa intitulării vămilor în traducerea păstrată în ms. rom. 1284 constituie principala deosebire.

linișor vorovind către sine. Deci dzisă unul de aceștie către acei întunecaț cu mînie : „O, întunecaților și procleților . . .”

(f. 81^{v}/1—10)

de-a dreapta aproape de patul mieu, linișor vorovind între dînșii. Deci dzise unul de⟨n⟩tru dînșii cu mînie către acei întunecați diavoli : „Întunecaților și procleaților . . .”

(f. 131^{v}/29—132^{r}/3)

Constatările de față pun sub semnul întrebării afirmația traducătorului că ar fi întreprins o transpunere rezumativă sau selectivă a originalului străin. Dacă spusele tălmăcitorului conțin totuși un sîmbure de adevăr, atunci nu ar fi exclus ca elaborarea traducerii să fie rezultatul colaționării unui izvor străin (neogrec ?), conținînd o redacție mai dezvoltată, cu o copie a traducerii pe care i-am atribuit-o lui Dosoftei. Într-o asemenea ipoteză, traducătorul nu a urmărit în textul străin decît pasajele existente în copia traducerii românești pe care o prelucra, ceea ce ar justifica afirmația sa că a scris „pe scurt”. Într-o altă explicație, traducătorul a putut remania traducerea atribuită de noi lui Dosoftei prin colaționarea ei cu un text slavon aparținînd redacției folosite și de mitropolitul moldovean ; avînd însă cunoștință de existența unei ediții neogrecești conținînd o versiune mai amplă decît versiunea slavonă utilizată, a notat că a scris „pe scurt” pentru a atrage atenția că elaborarea sa nu atingea dimensiunile celei tipărite. În sfîrșit, este cazul să ne întrebăm dacă afirmațiile oarecum contradictorii din cuprinsul notei anexate traducerii aparțin într-adevăr traducătorului. „Noi am scris” nu este, decît în ultimul rînd, echivalentul lui „noi am tălmăcit” și, în consecință, afirmațiile respective ar putea să aparțină și unui copist căruia îi era cunoscută o ediție neogreacă cu un cuprins mai bogat decît cel al traducerii românești existente în copia sa. Dincolo de aceste speculații, un fapt este evident : lămuriri depline în privința elaborării acestei traduceri nu vor putea fi obținute decît printr-o cercetare care se va raporta permanent atît la versiunile slavone și neogrecești ale scrierii, cît și la versiunea românească din ms. rom. 34.

Septembrie 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

CÎTEVA ELEMENTE TOPONIMICE MEHEDINȚENE

ION M. UNGUREANU

Zona cercetată reprezintă o arie carstică subcarpatică, situată la poalele munților Mehedinți, bogată în nume topice cu trăsături caracteristice graiului din nord-vestul Olteniei.

Toponimele, deosebit de productive în sensuri lexicale și în valori stilistice, păstrează și unele particularități fonetice specifice Banatului: *Cruśe̯a Fi̯éći, Đe̯álu Máre, Ogáșu Feći̯áscă, Śo̯áca Gálbină* ș.a.

Datorită mișcărilor de populații dintr-o parte în alta, precum și legăturilor tradiționale, există interferențe toponimice pe ambele maluri ale Dunării (zona „Porțile de Fier") și chiar pe arii mai întinse: *Băcía, Bígăr, Bîrda, Br̥nița, Ceír, Custúră, Dîlbóca, Dîlbocíța, Lespezéle, Lúmnic, Mastácăni, Rúdina, Sanúni, Șípot, Șiróca, Tîlva, Topólnița, Tresteníc, Vîrbița* — în Mehedinți, și: *Băcía, (Pîrîu) Bigăr, Bîrdo, Br̥nița, Cieriș, Custúr, Dîlboca, Lespide, Lomu, Lomnic, Lomnița, Mastacăn, Rudina, Sanuni, Șopot, Șiroca, Tîlva (cu Frasini), Topolnik, Topolnița, Tr̥stenik, Vîrbiț* ș.a. — pe malul drept al Dunării, în Iugoslavia.

Corespondențe pe ambele maluri ale Dunării se observă și în structurile morfologice. De pildă, în zona Voivodina, se mai păstrează infinitivul lung în *furáre* și *vre̯áre* (cu *e̯a* netrecut la *e*).

Trăsături comune cu numele de locuri mehedințene sînt relevante și în: *Báhna* (și *Bágna*) 'pîrîu, sat' — iug. *Bágna* — ucr. *bahno*; *Cámena* 'stîncă', bg., scr., rus. *kámenь* 'piatră'; *Crac* 'deal în prelungire' < v. sl. *krakъ*, cu o largă arie de răspîndire: Bucovina, Transilvania, Oltenia ș.a.[1].

În satele din nordul județului Mehedinți au fost înregistrate peste 450 de toponime care au la bază apelativul *crac*. Numai la Obîrșia Cloșani am notat: *Cracu Béucii, ~ Búlzului, ~ Cárului, ~ cu Víe, ~ Fágu-al Máre, ~ Fúndu Palăncii, ~ Gențîșoárelor, ~ Jugástrului, ~ Lung, ~ Pléșî, ~ Plopi, ~ Scurt, ~ Teíș, ~ Ćire̯ácului, ~ Zmeurárului.* Remarcăm productivitatea și expresivitatea acestui apelativ în sintagmele toponimice: *Crácu Cárpei, ~ cu Cárpe, ~ Comorîște, ~ cu Cérini, ~ cu Cociol, ~ cu Dorînga, ~ cu Drágoste, ~ Deșelát, ~ Frunzárului, ~ Ge̯ánțului, ~ Glaméii, ~ Grúniului, ~ Grúiului, ~ Lemne̯ác, ~ Părincíșului, ~ Prosácului, ~ Rúștiu, ~ Saráiului, ~ Salíștii, ~ Sfînta, ~ Slătinicului, ~ Stobórilor, ~ Șáua, ~ Șúlmei, ~ Ursóńu, ~ Vádului, ~ Vírului, ~ Zacatórii, ~ Zméului, ~ Zmeurárului.*

Anumite perechi de toponime reflectă **forma alungită a dealurilor**: *Crácu Lat* (frecv. 1) — *~ Lung* (10) — *~ Scurt* (1), **preferința pentru**

[1] Cf. IORDAN, TR, p. 332, nota 1: „apelativul *crac* apare des în toponimie".

nominativ : *Crácu Moára* (1) **sau genitiv** : *Crácu Mórii* (10) 'dealuri cu pîraie și mori de apă', **dimensiunea** *Crácu al Máre* (1) — ~ ~ *Mic* (1), ~ *Líperu Máre* (1), ~ ~ *Mic* (1), **concurența lexematică** : *moș* — *moșneag* (sg.), *moșnegi* (pl.) : *Crácu Moșnégilor* (1) — ~ *Móșului* (1).

Numele de locuri *Dîlboca*, *Dîlbocata*, *Dîlbocița* — reprezintă îndeosebi cavități carstice, depresiuni, văi și, prin extensie, pîraie, sate etc.[2]. Astfel de denumiri sînt frecvente în Mehedinți (și în alte puncte din România), în Iugoslavia, Bulgaria și în alte arii geografice.

Vom prezenta în continuare cîteva nume de locuri specifice acestor zone carstice :

Glăméi (< v.sl.), *La Glămíe*, sinonime cu : *dîmb*, *gîlmă*, *hîlm*, *movilă* [3] — sînt dealuri boltite sau conice, asemănătoare gruiurilor.

Higi [4], cu derivatele și sinonimele sale, cu o frecvență aproape neobișnuită pentru idiomurile în care se preferă circulația termenilor *crîng*, *lăstăriș*, *sihlă*, *tufiș*, *zăvoi* etc., formează un adevărat microsistem toponimic : *Higeac*, *Hugeac* (și *Huceac*, *Huceag*), *Higiu*. Cu *Higi* și *Huci* 'izvor, tufișuri cu mărăcini, hățiș, desiș cu pădure de lăstari' par a se înrudi *Hușnița* 'pîrîu', *Husnicioara* 'sat', *Hișteag* 'mărăcinișuri' (< rus. *hušča* 'tufiș' ; comp. și *gušča* 'desiș') din județul Mehedinți.

Lăpúșnicu 'vale cu salvia officinalis și Telekia speciosa', (< bg. *lopuš*) [5] este concurat de *Lăptucul Oii*, *Lăpuș de Oaie*, *Lipian*, *Ochiul Boului* [6] și, mai ales, de *Jaleș*, larg reprezentat în onomastica din nord-vestul Olteniei.

Lúmnic 'sat în județul Mehedinți' poate fi pus în legătură cu *Lómu* 'deal pe partea dreaptă a Dunării' ; *Lómuri* 'locuri arabile în Bazinul Cernii' (comp. sb. *lòmiti* 'a ara un loc pentru întîia oară').

Predélu 'deal între văi' (< sl. *prědělŭ* 'limită, hotar, graniță'), *Predealu Mare* — ~ *Mic* MH 'dealuri în prelungire' [7]. În județele Bihor și Buzău indică 'creastă de munte'.

[2] Vezi IORDAN, TR, p. 105 (*Dîlboca* și *Dîlbocița* (Tu S) < bg. *dьlbok* 'adînc, scobit'), unde se prezintă și o mare varietate a sinonimelor din această serie toponimică. GRAUR, NL, 128, precizează că femininele sînt mult mai frecvente decît masculinele. Cf. Șt. Pașca, în DR, XI, 1948, p. 84—96. Vezi și SDT, p. 138.

[3] DA notează și forma *Glam*. Vezi și SEW 326, 554.

[4] Cf. v. ceh. *hušč(e)*, polon. *gaszcz* 'desiș' ; vezi *hîns*, *hățiș*, variantă a lui *huci* 'pădure de lăstari ; tufiș' ; vezi și T. Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română*, 1931, p. 66 : *huci*=*hugi* 'loc cu pădure de nepătruns, dosiște cu sol apos și desiște de lozie, răchită etc.' ; *huceac* = *huceag* 'deal cu huci' ; *higiu* 'loc cu pădurice'. Cf. CADE : *huceag* (Mold., Bucovina) 'pădure tînără și deasă — tufiș, desiș, crîng, hățiș'. GRAUR, NL, 120, indică alături de *Huciu* și sinonimele : *Crîngu*, *Rediu*, *Sihla*, la care, așa cum precizează, „se pot adăuga numele cu „poiană" : în limba galică, „poiană" se zicea *ialo-*, de unde nume franțuzești cu *Verneuil* (*verne*, alt cuvînt de origine galică, înseamnă „arin" : vezi și *Bonneuil*, § 41) ; în Belgia *Waterloo* 'poiană apoasă', în URSS *Iasnaia Poliana* „poiana luminoasă", în țara noastră *Poiana Țapului* și multe altele".

[5] IORDAN, TR, p. 454, dă și un *Lăpușnicel* (Boz) < *Lăpușnic* (Lug), SDT, p. 149 (*Rečnik Mesta*, II, p. 232 ; pentru a explica toponimul rom. *Lăpușnic* < sl. **Lăpušniku*, la nota 19, prezintă numele topic scr. *Lapušnik*).

[6] Vezi alte sinonime în DE.

[7] Cf. E. Petrovici, în DR, X_2, p. 255. „Tratamentul *ea* a lui *ĕ* accentuat ne trimite iarăși la graiurile bulgărești".

În partea de nord a județului Mehedinți, la hotar cu Banatul, se păstrează faza arhaică *ea* în : *Le̯ámne* 'pădure la Obîrșia Cloșani', *(Fîntîna) Re̯áše* 'cișmea la Bodeni', *(Bisăricúța) Ve̯áke* 'deal la Godeanu de Obîrșia, pe care se găsește o biserică mică de lemn', *(Válea) Ve̯árde* 'luncă între satele Godeanu și Selișteʼ [8].

Se păstrează *ă* (< lat. *a*) în al doilea termen din sintagma toponimică *(Cróvu) Părié̯telui* 'loc lîngă lacul Zaton, la Ponoare', care are la bază apelativul *părié̯te* (< lat. *par(i)etem*) [9].

Diftongii *ai, ei, oi, ui* — creați și prin anticiparea elementului palatal, frecvenți în apelativele : *stráiḱină* [10], *uréiḱe, oiḱ, pădúiḱe*, fenomen cunoscut în Oltenia, sud-estul Transilvaniei și izolat în Muntenia, a fost semnalat în numele topice : *(Drúmu) Dumitráiḱilor* 'cale', *(Grădína lu) Iordáiḱe* 'livadă', (~ ~) *Meláiḱe*, (~ ~) *Petráiḱe* 'fînețe', *(Țarina lu) Táiḱe*, (~ ~) *Tudoráiḱe* 'grădină', *(Fîntîna) Véiḱe* 'cișmea'.

Vocalele palatale *e, i* > *ă, î* după *m, s, z, ț, ș* și, uneori, după *cr, tr, st, str* :

— **în elemente toponimice monosilabice** : *(Ogáșu Fîntînii) Răș* 'făgaș' ; *(Coveiu di la Podu-al) Săc* 'cot al drumului', *(Motru) Săc* 'pîrîu între Gorj și Mehedinți', *(Valea cu) Stăi* 'depresiune cu stînci (= stei de piatră)' ; *Șăs* 'platou' ; *Zîd* 'dig' ;

— **în oxitone** : *Busăști* 'sat' ; *(Podu lu) Dumnezău* 'punte carstică' ; *Prosăc* 'vale' ; *Gruieț̆ál* 'delușor' ; *Linț̆ăști* 'deal' ; *Obîrșăni* 'cătun' ; *Rogoj̆ál* 'păpuriș de baltă' ; *Cerăt* 'coastă' ; *Ponorăl* 'fost sat pe dealul Morminț ; gaură carstică prin care se scurge apa în pămînt' ; *Ulmăt* 'pășune' ; *(Dealu) Ascuț̆ît* 'stîncă' ;

— **în paroxitone** : *Săstu* 'depresiune' ; *Lespezăle* 'stîncă' ; *Corneț̆álu* (și *Corneț̆ăle*) 'deal' ; *Ženț̆ăle* 'bolduri mari de stîncă' ; *Țăpe* 'deal' ; *Izvorălu* 'sat' ; *(Fîntîna cu Apă) Răce* 'cișmea' ; *(Fîntîna) Răše* 'izvor, cișmea, puț' ; *Stăiu* 'stîncă' ; *Ascuț̆ítu* 'pisc' ; *(Piatra) Lespezíță* 'stîncă'.

— **în proparoxitone** *(La) Bisărică* 'instituție de cult' [11], *Bisărica Véke ; (Urmele) Șărpelui* 'scursură' ; *(Apa) Ponorălului* 'pîrîu' ; *(Ogașu) Ulmătului* 'făgaș' ; *(Dealu) Crățului* 'colină'.

În formele diminutivale *Bisăricuța (lu Nicodim)* 'loc în Valea Morilor' și ~ *(Veáke)* 'biserică mică din lemn', *e* > *ă* chiar dacă accentul a trecut pe silaba penultimă.

[8] În comuna Bresnița de Ocol este întîlnit, și după labiale, fenomenul de preiotare (*é* > *ie*) : *fiéță* „fețe", *miéră* „mere" *viérde* „verde", apărut în limba română prin influență slavă. Cf. DENSUSIANU, ȚH, p. 22.

Vezi și Marius Sala, *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, București, Edit. Acad. R. S. România, 1970, **1.2.2.1.**, p. 22 ; Cf. și Radu Flora, *Interferențe lingvistice*, în „Lumina — Relațiile iugoslavo-române (sinteză)", XXII, Panciova, 1968, nr. 6, p. 386.

[9] Cf. RUSU, GO, p. 38.

[10] Cf. ROSETTI, ILR, p. 508, fonetismul se explică prin influența lui *i* următor. Boris Cazacu, *Studii de dialectologie română*, București, Editura Științifică, 1966, p. 61 ș.u., optează pentru „anticiparea elementului palatal al lui *ḱ, ǵ*, care, grupat cu vocala accentuată precedentă consoanei oclusive palatale, formează diftongii *ai, ei, oi, ui* : *stráiḱină* (lit. *strachină*), *uréiḱe* (lit. *ureche*), *oiḱ* (lit. *ochi*), *roiḱ*[1]*e* (lit. *rochie*), *pădúiḱe* (lit. *păduche*)" ; vezi și N. Drăganu, *Manuscrisul năsăudean și săsisme vechi*, în DR III, p. 503 ; vezi, de asemenea, Gr. Brâncuș, *Graiul din Oltenia*, în LR, 1962, XI, nr. 3, p. 250. Am mai notat fonetismul *peréiḱe* într-un cîntec popular din județul Buzău (Emisiune TVR din 22 iunie 1969).

[11] RUSU, GO, p. 42.

În cadrul vocalelor neaccentuate, asemenea unor graiuri din Banat, și în nord-vestul Olteniei *ă* protonic > *a*: *Balaoána* 'pădină', *(Aria) Batrînă* 'platou', *Curmatúra* 'tăietură; vale', *Curatúra* 'deal', *Fagaráș* 'deal cu pădure', *Padúrea* 'lăstăriș', *Pamîntu (Bisăriși)* 'locuri arabile, pădure, fînețe';

e > *ă* acc. și neacc.: *Crémăna* 'deal', *Cuptoáră* 'loc cu zgură', *Izvoáră* 'sursă de apă', *Întră Ogășă* 'pîrîu', *(Rîu) Rătezát* 'ponor', *Sălíștea* 'deal', *(Vîrfu) Deșălát* 'pisc teșit', *Vînéță* 'cîmp'.

Diftongul *ea* se monoftonghează la *é* în numele topic *Curé* 'curea' și în cuvintele: *avé, mé, salté*. În comuna Șișești MH, și diftongul *ia* este monoftongat: *(Poiána) Unkéșului*. Relevăm că aici pronunția: *a mę, a tă, avę, cîrépi, curé, unkéș* este un fonetism întîlnit frecvent în graiul femeilor.

ea — *a*/*ă*: *Cureáua*/*Curáua* 'tarlale'; *Rea*/*Ra*/*Ră* — *(Coasta) Ra* 'pantă abruptă'; *(Valea) Ra* (și ~ *Ră*) [12] 'pîrîu'; *Seácă*/*Sácă* — *(Valea) Sácă*/*(~) Seácă* 'pîrîu'. Această alternanță este activă în zona în care *-ea* — *-e*, fenomen frecvent în Crișana, Banat, Maramureș, nordul Transilvaniei și în Moldova [13].

Și consonantismul toponimelor zonei cercetate are puncte comune cu graiurile din Banat. Oclusivele dentale *t, d* devin africate prepalatale sub influența unui iot următor. Fenomenul este întîlnit și în graiurile sîrbocroate, în sudul Crișanei, sud-vestul Transilvaniei, în Moldova, nordul și nord-estul Transilvaniei [14].

t (+ *e, i, ea*) > *ć*: *Ćicári* (= *ticari*) 'pădure tînără și deasă', *Múnće* 'stînci spre munte', *Pálćini* 'lăstari de paltin', *Pésćerța* 'grotă', *Púnće* 'pod de bîrne', *Salísće* 'sat', *Rárisćea di la Sanúni* 'pădure';

d (+ *e, i, ea*) > *đ*: *Godeánu* 'sat', *Đeálu* 'culme', *Padína* 'vale', *Sandilári* 'loc unde se făcea șindrilă', *(Valea) Veárde* 'matcă'.

Se păstrează *đ* [15] în *Brađ* 'pădure de brad', *Búđa (Plaiului)* 'coamă de deal', (La) *Vărđăríle* 'locuri la Obîrșia Cloșani'.

Se menține *-mn-* etimologic în: *Scámne* 'deal cu mai multe padini', *(Padurea) Scámnelor* 'codru', *Scámnu (Hoțílor)* 'poiană între bolduri' [16].

În graiul din nord-vestul Olteniei există grupul *mń* în *amńęaz* (formă folosită de majoritatea vorbitorilor) și, sporadic, *mńęa, mńel*, în vorbirea ciobanilor mai ales. În numele de locuri, însă, am întîlnit numai forma cu *i*: *(Cîmpu) Mielului* 'pășune' (cf. subiecții din Cerna-Sat).

n > *ń*: *Grúńu* 'pisc', *(Cracu) Grúńului* 'deal', *(Ogașu)* ~ 'făgaș'. În *Grunćéi* 'deal la Cracu Muntelui', *n* apare depalatalizat.

Poziție consolidată pare a avea și consoana *n* (nemuiată), deci cu o durată mai mică decît a consoanei *ń* (muiată), întrucît este frecventă

[12] Cf. TEAHA, CN, p. 54; Ion Calotă, *Arhaisme în toponimia comunei Livezi*, jud. Vîlcea, în LR, 1969, 5, p. 496; cf. și M. Gregorian, în AO, p. 244.

[13] ROSETTI, ILR, p. 91.

[14] D. Macrea, *Studii de istorie a limbii și a lingvisticii române*, București, 1965, p. 71, Marin Petrișor, *Graiuri mixte și graiuri de tranziție. Cu privire la un grai mixt din nord-nord-vestul Olteniei*, în LR, XI, 1962, 1, p. 89—90; M. Gregorian, *Graiul și folclorul din Oltenia nord-vestică și Bănatul răsăritean (regiunea din stînga și din dreapta Cernei)*, Craiova, 1938, p. 21, 40; Gr. Rusu, *Probleme de fonetică și fonologie dialectală*, în CL, XI, 1966, 2, p. 347—349.

[15] Cf. RUSU, GO, p. 89.

[16] Cf. DENSUSIANU, ȚH, p. 29; ILR, II, p. 214.

în apelative și în nume de locuri de tipul : *Bîrnesoanele* 'văi', *Casǫáne* 'deal cu vie', *Dîrpesoánea* 'pădure și locuri arabile', *Gruioáne* 'piscuri conice pe dealul Șușiței'.

În cîteva localități, sufixul *-oiu/-on* (*-oń*) este variabil : *Cîrstóiu* — *Cîrstónoiu* 'loc arabil' ; *Gîrdǫáia* — *Gîrdǫánea* 'pîriu, sat, deal, vale' ; *Musuroáie* — *Musuroáne* 'movile', *Musuroáiele* 'deal'.

ș > *s* și *j* > *z* [17] :

— **în poziție inițială :** *(La) Să* 'culme', *Salápa* 'parte de sat', *Sarpári* 'grohotiș', *Sîcoála* 'școală', *Sîputu* 'izvor' ;

— **în interiorul cuvîntului :** *Apsoára* 'pîriiaș' *(Fîntîna) Armásului* 'cișmea', *Arsîste* 'deal', *Arsîță* 'culme expusă soarelui', *(Garîna) Curmezîsă* 'luminiș în pădure', *Mósu* 'stîncă', *Blózu* 'loc arabil' ;

— **în poziție finală :** *(Fúrca lu) Nicús* 'vale ramificată', *Prăgus* 'trecătoare', *Teis* 'deal'.

ĉ > *ś* : *(Crácu cu) Agliśe* 'deal cu aglice', *Bardáś* 'platou pe deal', *(Crácu) Bisăriși* 'deal pe care se află biserica', *Bobośéi* 'izlaz', *Fataśúne* 'făgaș', *Furśitúră* 'bifurcație de deal', *Părínś* 'deal'.

ĝ > *ź* : *Cîrlíźe* 'potecă pe sub stînci', *Faźétu* 'pădure', *Źeánțu* 'pisc', *Țențále* 'bolduri mari de piatră, asemănătoare cornetelor', *(Su) Țențîsoáre* 'pădure', *(Părău) Źérului* 'pîriiaș pe Valea Gerului'.

Se păstrează *l* etimologic : *(Dósu) Vălesăci* 'pădure la Bădițești', *(Ișteágu) Văli Mari* 'deal cu tufe, feregar, mărăcini'. Acest fonetism l-am întîlnit numai în sintagmele toponimice. Se observă în primul nume topic — *(Dósu) Vălesăci* — contopirea atributului adjectival cu cel substantival genitival, ceea ce restrînge grupul nominal (substantiv-adjectiv), fără a se diminua, însă, expresivitatea sintagmei care, prin aglutinare, capătă un fel de exotism. În grai, formele *cale/căli*, *vale/văli* nu sînt uzuale. Entopicele au *i* atît la genitiv singular, cît și la plural [18].

Datorită statutului său în inventarul lexicului, numele de loc rămîne neschimbat uneori secole de-a rîndul, conservînd stări lingvistice care au dispărut cu timpul din vorbirea obișnuită : *Bradovîr* 'deal', *Costăréle* 'rîpă cu versanții abrupți', toponim simțit și ca diminutiv (comp. *Măturéle*, *Păduréle*, *Văduréle* etc.), *Costăníța* 'drum pe deal', *Cusácu* 'loc în pădure', *Fuieroága* 'prăpastie' (păstrat și ca apelativ în anumite puncte), ~ *Valîntîlor* 'pantă abruptă', *Jalarău* 'cărare pe stînci', *Șelevárda* 'deal terasat ca un amfiteatru, fost sat lîngă Bresnița de Ocol', *Travăi* 'făgaș, deal între văi' (și *Cracu Travăiului* 'culme la Gornenți' — formă cu afereză : *[în]travăi* care, probabil, a luat naștere din *între* (v. și CDDE, 881) + văi (= *între văi* > *întră văi* > *ntrăvăi* > *travăi*, cu *ă* protonic > *a*).

[17] Cf. Tache Papahagi, *Aromânii* (curs litografiat), 1932, p. 71 ; Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, vol. II, p. 119 ș.u. ; PHILIPPIDE, OR, II, p. 215, Gh. Ivănescu, *Probleme capitale ale vechii române literare*, în BPh, XI—XII, 1944—1945, cap. III, p. 236—264 ; Mircea Borcilă, *Un fenomen fonetic dialectal : rostirea lui ș ca s și a lui j ca z în graiurile dacoromâne I. Răspîndirea și situația actuală a fenomenului*, în CL, X, 1965, 2, p. 269—279. II. *Locul și reflexele fenomenului în microsistemul graiului*, în CL XI, 1960, 1, p. 71—76 ; RUSU, GO, p. 94 ș.u.

Matilda Caragiu Marioțeanu *(Compendiu de dialectologie română*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 195) afirmă că depalatalizarea consoanelor prepalatale, care devin dentale, este o tendință relativ recentă.

[18] Cf. DENSUSIANU, ȚH, p. 45 ; ROSETTI, ILR, p. 377 ; vezi și ALR I, vol. I, h. 112, 123.

Unele toponime compuse aglutinate sînt de origine slavă : *Belareca* 'pîrîu în Bazinul Cerna', *Ciornogláva* 'pisc', *Dragobóstea* 'dealuri la Buseşti', *Malaréca* 'pîrîu la Baia de Aramă', *Nicogláva* 'pisc la Şişeşti', *Pedegláva* 'vîrf de deal la Ilovița' ; altele par să aibă sensuri relicte : *Carnebrég*, *Ciociár* (în pronunția bătrînilor și a femeilor — *Śośár*), *Cociól*, *Crácu cu Cociól* 'dealuri', *Ciúgna* 'cîmpie la poalele dealului Chicioru', *(Ogáșu) Cokíntelui* 'făgaș', *(Dealu) Curálmilor* 'platou și vale cu pădure în jur', *(Valea) Cușidului* 'depresiune cu pădure și fînețe'.

Studierea proceselor care stau la baza toponimizării explică problemele esențiale ale toponimiei din zona cercetată.

Numele de loc formate dintr-un singur element au la bază fie **antroponime** : *Basarábă* 'loc arabil', *Bunceni* 'parte de sat', *Dába* 'deal', *Fóma* 'culme, pîrîu', *Gantéști* 'parte de sat', *Moláni* 'cătun', *Părpălești* 'parte de sat', *Pistrîța* 'sat', *Vîrláni* 'cătun' ; fie **apelative toponimizate și entopice** : *Arțáru* 'deal, pădure, pîrîu', *Bólduri* 'piscuri', *Ciútura* 'adîncitura izvorului', *Cărpiniș* 'izlaz', *Cîmpușelu* 'pășune', *Copăcélu* 'deal', *Copăcioasa* 'pădure, cătun', *Frásînu* 'pădure', *Frunți* 'dealuri drepte', *Ghergheléu* 'deal, parte de sat', *Gorúnu* 'vîrf de deal', *Procésu* 'loc arabil', *Nări* 'găuri în stîncă', *Săua* 'deal', *Scăuniș* 'culme în trepte', *Tîlva* 'pisc', *Zgău* 'scobitură în stîncă'.

Toponimele formate din antroponime sînt foarte productive și au ca trăsătură distinctivă raportul de posesiune.

Cele care provin de la apelative au o situație diferită. Unele sînt nume specific geografice sau entopice (*Deal*, *Munte*, *Pîrîu*, *Rîu* etc.), altele sînt rezultatul transferului numelor de obiecte din mediul înconjurător (*Cucúi*, *Scáune*, *Șea* etc.).

Această complexitate rezidă și în varietatea funcțională a apelativului. *Arțaru*, *Copăcelu*, *Copăcioasa*, *Frasinu*, *Gorunu*, *Mesteacănu* sînt nume de arbori cu funcție metonimică. Așa au fost numite la început pădurile respective, apoi numele a trecut asupra dealului, pîrîului, satului etc. Dacă în prezent pădurea nu mai există, dealul, pîrîul, satul vor menține totuși denumirea timp îndelungat. În asemenea cazuri, avem de-a face cu un transfer al numelor de locuri. *Arțáru* s-a numit mai întîi o pădure, deci numele îi era specific, reflecta realitatea, mai ales dacă era o pădure numai de arțari. Toponimul, trecînd asupra altor obiecte nespecifice : dealul *Arțáru*, pîrîul *Arțáru*, devine productiv și mai rezistent în timp.

Transferul toponimelor explică și unele schimbări de gen. Astfel, toponimul se adaptează, uneori, după genul obiectului : *Curmezîșu* 'deal' — *Curmezîșa* 'vale', *Fuerógu* 'deal cu pantă abruptă ; ogaș' — *Fuieroágă* 'prăpastie' ; *Maiágu* 'deal' — *Maiága* 'pădină' ; *Pojorîtu* 'pîrîu' — *Pojorîta* 'pădure' ; *Puciósu* 'deal' — *Pucioása* 'loc cu apă sulfuroasă' ; *Purcărétu* 'deal' — *Purcăreáța* 'pădure' ; *Stîrminósu* 'deal, pîrîu' — *Stîrmina* 'pantă abruptă'.

În sintagmele toponimice bilexematice, al doilea termen exprimă, de obicei :

— **raporturi de proprietate** : *Bálta Molánilor*, *Coásta Bábii*, *Cróvu Pópii*, *Cúla Severinencii*, *Cúlmea Gevrínii* [19], *Cureáua Gurgeáscă* 'locuri arabile', *Curătúra Flórii* 'pășune', *Fîntîna Tolmánilor* 'cișmea'.

[19] Nu-i exclus ca al doilea termen să fie nume de persoană, ca și *Gevrin*, *Lovrin*.

— **caracteristici ale genericului sau apartenența :** *Apa Căldă* 'izvor mineral' ; *Aria Bătrînă* 'platou' ; *Cascáda Vúlpii* 'cădere de apă' ; *Cioáca Frunzárului* 'vîrf de deal' ; *Dealu Copăciului*, ~ *Runcușórului* [20] 'coline' ; *Fáța Gorgánului* 'pantă' ; *Gắura Lúpului* 'grotă' ; *Gorúnii Pădúrii* 'codru' ; *Gúra Magúrii* 'vale' ; *Ierúga Mótrului* 'pîrîu' ; *Lúnca Pádeșului* 'matcă', ~ *Leurdișului* 'vale' ; *Ogășu Lázului* 'pîrîu' ; *Páiu Úrsului* 'deal' ; *Pădúrea Scámnelor* 'codru' ; *Pîrîu Arțárului* 'scursură, matcă' ; *Piátra Cocóșului* 'pisc', ~ *Cerbului* 'stîncă' ; *Toáia Pátului* 'bulboană', *Válea Bîrnii* 'pîrîu' ; ~ *Sátului*, ~ *Schitului* 'pîraie'.

— **amintirea unor întîmplări, evenimente sau relații sociale :** *Aliánța Sátului* 'loc arabil' ; *Bisăricúța lu Nicodím* 'loc în Valea Morilor' ; *Crácu Războiului* 'deal' ; *Icoána Máre* 'întretăieri de drumuri' ; *Pătulele Împărățești* 'platou' ; *Pómu cu Păcáte* 'loc arabil', *Războinicu Máre*, ~ *Mic* 'coastă de deal, vale' ;

— **repere de orientare :** *Crácu din Míjloc* 'deal' ; *Drúmu din Crac* 'cale' ; *Fîntîna din Balóși* 'cișmea' ; *Geánțu din Fagi* 'stîncă', *Périi din Gorgáni* 'livadă', *Părắu din Plopi* 'scursură, matcă' [21] ;

— **dimensiuni :** *Balabánu Máre*, ~ *Mic* 'dealuri' ; *Cúrchea Mare*, ~ *Mică* 'pîrîu' ; *Eléna Máre*, ~ *Mică* 'pîrîu, deal' ; *Jiána Máre*, ~ *Mică* 'pîraie' ; *Jumánca Máre*, ~ *Mică* 'pîrîu, deal' ;

— **credințe și legende :** *Mérii Dochíei* 'pășune' ; *Coásta Drácilor* 'pantă abruptă' ; *Péștera Iad* 'grotă cu ponor căruia nu i se cunoaște adîncimea' ; ~ *lu Iorgován* 'grotă'.

Unele nume de locuri au în componența lor elemente mai vechi care formează nucleul toponimelor alcătuite din doi sau mai mulți termeni : *Áiu* 'deal cu usturoi sălbatic', *Lánu* ~ 'loc arabil', *Pîrîu* ~ 'scursură' ; *Frásin* 'pădure', *Fîntîna* ~ 'cișmea'.

În concluzie, se poate afirma că aria cercetată este bogată în toponime cu trăsături lingvistice interesante, specifice nord-vestului Olteniei, iar particularitățile fonetice, lexicale, morfologice și sintactice sînt apropiate sau identice cu cele din graiul respectiv.

BIBLIOGRAFIE

CDDE	I. A. Candrea, O. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elemente latine (A—Putea)*, fasc. I—IV, București, Editura Socec, 1907—1914.
DE	Al. Borza, *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.
DENSUSIANU, ȚH	O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915.
GRAUR, NL	Al. Graur, *Nume de locuri*, București, Editura Științifică, 1972.
ILR II	*Istoria limbii române*, vol. II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969.
IORDAN, TR	Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1963.
PHILIPPIDE, OR	Al. Philippide, *Originea românilor*, vol. I, Iași, 1923 ; vol. II, Iași, 1927.
ROSETTI, ILR	Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, Editura Științifică, 1976.

[20] De la apelativul *runcșor* și-au luat numele dealul și satul.

[21] Datorită folosirii prepoziției *din*, unele toponime de la acest paragraf au nuanță metaforică.

RUSU, GO — Valeriu Rusu, *Graiul din nord-vestul Olteniei*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.

SDT — Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*. Volum îngrijit de I. Pătruț, B. Kelemen, I. Mării, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970.

SEW — Erich Berneker, *Slavisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1908—1913.

TEAHA, CN — Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1961.

★

Pentru transcrierea fonetică, vezi, de exemplu, *Fonetică și dialectologie*, vol. V, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1963, p. 163—169.

Noiembrie 1986

Drobeta-Turnu Severin, Aleea Castanilor nr. 1

DESPRE COORDONAREA DISJUNCTIVĂ

GH. D. TRANDAFIR

1. Într-o serie de lucrări recente asupra coordonării disjunctive, I. N. Bîtea susține integrarea relației apozitive în sfera coordonării, ca un tip distinct al acesteia, sub denumirea de coordonare metalingvistică.

2.1. Încadrarea relației apozitive în categoria coordonării este justificată prin următorul raționament: „(1) **Sau** apozitiv este indiscutabil conector coordonator; (2) ceilalți conectori metalingvistici sînt substituibili în limitele acceptabilității imanente cu **sau** apozitiv; (3) **adică, alias, așadar, deci, prin urmare, respectiv** și **vasăzică** apozitivi aparțin aceleiași clase distribuționale (paradigmatice) ca și **sau** apozitiv, fiind deci conectori coordonatori. Premisa metodologică pe care se bazează acest raționament este principiul structuralist conform căruia morfemele care au distribuție cvasiidentică sau identică aparțin uneia și aceleiași clase morfematice" [1].

Principiile pe care se sprijină argumentarea precedentă sînt vulnerabile.

Identitatea distribuțională a lui **sau** apozitiv cu aceea a conectorilor apozitivi specificați nu demonstrează că ei aparțin aceleiași clase morfologice, ci numai că actualizează aceeași funcție sintactică în contextele lor comune, dar fără nici o implicație de ordin morfologic. Dimpotrivă, eficiența distribuției este cu atît mai mare cu cît constituenții clasei de distribuție, numită și clasă de substituție sau sintagmatică, prezintă realizări mai diferite ca structură. Citățm în acest sens opinia lui H. A. Gleason, autoritate incontestabilă în materie: „Les classes syntagmatiques ont des membres de longueur et de structure interne très variable, ce qui fait précisément l'utilité de ce concept" [2].

Aplicînd metoda analizei distribuționale la enunțurile următoare:

(a) *Citește* **reviste.**

(b) **Le** *citește.*

(c) *Citește* **ce-l interesează.**

constatăm că constituenții *reviste*, *le* și *ce-l interesează*, care aparțin aceleiași clase de distribuție, realizează aceeași funcție sintactică (obiecte directe), dar se deosebesc radical din punct de vedere morfologic.

2.2. De asemenea, din distribuția parțial comună a conjuncției disjunctive **sau** cu întregul inventar al conectivelor apozitive *(adică,*

[1] Vezi I. N. Bîtea, *Conectorii metalingvistici: adverbe ori conjuncții?*, în LR, XXXV, 1986, 5, p. 387–390, nota 11.

[2] Vezi *Introduction à la linguistique*, Paris, Librairie Larousse, 1969, p. 113; Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române, Probleme și interpretări*, București, 1973, p. 25–27; P. Caussat et al., *La linguistique*, Paris, Librairie Larousse, 1977, p. 131–132.

LR, anul XXXVII, nr. 1, p. 73–79, București, 1988

alias, așadar, deci, prin urmare, respectiv, vasăzică) nu rezultă că acestea din urmă sînt conjuncții coordonatoare.

Structuralismul aplică în descrierea acestei categorii de fenomene conceptul de neutralizare a opoziției de conținut. Unul dintre termenii opuși din punct de vedere semantic (numit marcat sau intensiv) posedă o caracteristică ce se anulează în anumite contexte în favoarea altui termen (numit nemarcat sau extensiv). De exemplu, în enunțul (e):

(d) — *Jupîne gazdă [...] adă-ne degrabă ulciorul să cinstim cu acești frați dintr-o durere.*

(e) — **Dusu-m-am** *și* **m-am întors** *numaidecît, a strigat Haramin.*

formele de perfect compus *dusu-m-am* și *m-am întors* își pierd valoarea specifică de timp trecut și își asumă pe cea de timp viitor („mă voi duce" și „mă voi întoarce").

Subliniem faptul că perfectul compus (termenul marcat) se menține în limbă cu forma și cu sensul său propriu în toate celelalte contexte în care nu se neutralizează.

Suprimarea valorii (funcției) disjunctive a conjuncțiilor **ori** și **sau** în profitul celei apozitive prezintă analogie cu cazul discutat sub (e), așa cum ilustrează enunțurile următoare:

(f) *Terenul are* 3 *ari*, **sau** 300 m^2.

(g) *Terenul are* 3 *ari*, **adică** 300 m^2.[3]

Concluzia care se degajă este deci că, într-o anumită distribuție și într-un context situațional determinat, valoarea disjunctivă a conjuncțiilor **ori** și **sau** se neutralizează în avantajul valorii apozitive a conectivelor **adică** și **(și) anume.**

Prin urmare, conjuncțiile **ori** și **sau** cu valoare apozitivă sînt sinonime cu adverbele apozitive **adică** și **(și) anume** (termeni nemarcați, extensivi), dar **ori** și **sau** cu valoare exclusivă sau copulativă, pe de o parte, ca și adverbele apozitive în totalitatea lor, pe de altă parte, își mențin caracteristicele formale și semantice respective.

Cele trei categorii de valori ale conjuncțiilor disjunctive (exclusivă, copulativă și apozitivă) sînt atestate în dicționarele și gramaticile limbii române începînd din secolul trecut [4], dar numai cîțiva cercetători încadrează adverbele apozitive în sistemul conjuncției [5].

3.1. I. N. Bîtea combate definiția curentă a coordonării disjunctive, pe care o formulează astfel: „*Coordonarea disjunctivă exprimă o gamă*

[3] Vezi I. N. Bîtea, *Puncte de vedere despre coordonarea disjunctivă*, în LR, XXXVI, 1987, 1, p. 35—45, pe care autorul le analizează însă invers decît noi.

[4] Vezi Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, 1896; ed. a IX-a, 1943, s.v. **sau**.

[5] Vezi I. Oiță, *Despre propozițiile explicative*, în LR, X, 1961, 5, p. 445—461; Șt. Iacob, *Determinante lexico-gramaticale ale verbului*, în CL, X, 1965, 1, p. 119—130; B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, București, 1971, p. 60, 233; I. N. Bîtea și Dana Bîtea, *Observații asupra lui* **sau** *apozitiv*, în LR, XXXI, 1982, 2, p. 117—126; I. N. Bîtea, *Conectorii metalingvistici: adverbe ori conjuncții?*, în LR, XXXV, 1986, 5, p. 387—390; Al. Toșa, *Elemente de morfologie*, București, 1983, p. 130.

Pentru conceptul de neutralizare a opoziției de conținut gramatical (polisemie gramaticală), vezi Andrei Avram, *Despre neutralizarea opoziției lingvistice*, în „Elemente de lingvistică structurală", 1967, p. 131—147; L. Hjelmslev, *Prolégomènes à une théorie du langage*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1968, p. 221; J. Dubois et al., *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Librairie Larousse, 1974, s.v. *neutralisation*, p. 336.

largă de relații semantice ce se întinde de la asociere (specifică coordonării copulative) *pînă la excluderea reciprocă (disjuncție exclusivă)*" [6].

Deficiența ei principală ar consta în faptul că se bazează pe criteriul onomasiologic (formal): [...] „deși recurg la definirea semasiologică [semantică], gramaticienii respectivi delimitează în realitate acest tip de coordonare pornind de la conjuncțiile **fie, ori** și **sau** pe care le consideră disjunctive (deci în mod onomasiologic)" [7].

Aplicînd criteriul semantic, autorul constată că conectivele numite disjunctive nu exprimă în realitate numai valoare exclusivă, ci și copulativă și metalingvistică (apozitivă), deci ele n-ar trebui considerate disjunctive în toate contextele în care figurează.

În concluzie, afirmă că relația disjunctivă s-ar limita la exprimarea valorii exclusive, iar conjuncțiile **fie, ori** și **sau** ar fi disjunctive numai cînd actualizează valoare exclusivă, iar atunci **cînd** redau valoare copulativă sau apozitivă s-ar îngloba în categoria conjuncțiilor copulative, respectiv apozitive.

Abordînd problema clasificării conjuncțiilor după criteriul formal și semantic (iar nu după cel semantic și formal), noi opinăm că **fie, ori** și **sau** își mențin calitatea de conjuncții disjunctive în toate construcțiile în care apar, iar atunci cînd exprimă alte valori, acestea trebuie să fie specificate, pentru ca descrierea să fie completă.

Considerăm, de exemplu, că în enunțul

(h) *Un contact este o lamă metalică ce închide* **ori** *[„și"] deschide un circuit* [8].

conjuncția disjunctivă **ori** are valoare copulativă, dar nu că, *ipso facto*, **ori** se convertește în conjuncție copulativă.

Interpretarea adoptată de noi este mai evidentă și, implicit, mai concludentă în construcțiile în care elementul neutralizat semantic aparține unei clase lexico-gramaticale flexibile. Astfel, în enunțul

(i) *Eu vă vorbesc frumos, iar voi dă-i și dă-i cu prostia.*

(Rebreanu, R., p. 310), constituentul *dă* („dați") se analizează corect ca formă de imperativ, persoana a II-a singular cu valoare de indicativ prezent, persoana a II-a plural (acordîndu-se prioritate formei), iar nu ca indicativ prezent, persoana a II-a plural (conform criteriului semantic preconizat de autor).

3.2. În argumentarea punctului său de vedere, I. N. Bîtea utilizează impropriu termenii *onomasiologie* și *semasiologie*, dacă și-a propus drept criteriu pentru definirea lor desfășurarea cercetării.

Investigația onomasiologică nu pornește de la formă la sens și nici cea semasiologică nu procedează de la sens la formă [9], cum susține Domnia sa, ci invers.

[6] Vezi *Puncte de vedere...*, p. 35.
[7] *Ibidem*, p. 36.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*.

Se știe că semnificația inițială a cuvintelor se poate modifica, uneori chiar se opune celei exprimate de etimon, ca, de exemplu, în cazul lui *atom* (gr. *atomos*), care avea la origine sensul de „indivizibil", iar acum, pe cel de „divizibil".

Prin urmare, nu trebuie să ne surprindă, dar nici să nu ignorăm faptul că limba actuală asociază semnificanții *semasiologie* și *onomasiologie* cu altă semnificație decît altădată și decît I. N. Bîtea în prezent.

Reproducem, spre exemplu, definiția lor după Georges Mounin: „**La sémasiologie** [...] tend à ne plus désigner que l'étude des significations, des signifiés, ou concepts, en partant des mots. Tandis qu'à l'inverse, **l'onomasiologie** vise à décrire l'étude des dénominations, des signifiants à partir des concepts" [10] (s.n. — G.T.).

4. I. N. Bîtea respinge teza, unanim admisă, că „relația semantică exprimată de construcțiile disjunctive cu mai mult de doi constituenți coordonați este mai slabă decît cea exprimată de construcțiile disjunctive binare" [11], bazîndu-se pe exemple ca acestea:

(j) *Alina a plecat în concediu* **fie miercuri, fie joi, fie vineri.**

(k) *Alina a plecat în concediu* **fie miercuri, fie joi.**

Aceasta nu-l împiedică însă ca, ulterior, să afirme că „două sau mai multe alternative sînt mai mult sau mai puțin similare". Cu alte cuvinte, admite că, în fond, construcțiile disjunctive se diferențiază semantic între ele în funcție de numărul constituenților coordonați.

În concluzie, construcțiile disjunctive sînt clasificate în exclusive și neexclusive („ori se exclud, ori nu se exclud"), ignorîndu-se faptul că problema de elucidat era relația dintre numărul constituenților disjuncți exclusivi și intensitatea disjuncției dintre ei, deci construcțiile disjunctive cu valoare neexclusivă (copulativă sau apozitivă) nu trebuiau luate în considerare.

Așadar, raționamentul autorului este contradictoriu și sofistic (comițîndu-se eroarea de *ignoratio elenchi*).

Pentru noi, sensul exclusiv al enunțului (j) este mai atenuat, mai vag decît al celui de sub (k).

5.1. Același autor neagă opinia curentă că „relația semantică exprimată de o construcție disjunctivă e mai puternică dacă fiecare constituent disjunct este precedat de o conjuncție disjunctivă" [12].

Punctul de vedere potrivit căruia semnificația disjuncției manifestate prin asemenea construcții „este aceeași, indiferent dacă numai ultimul constituent coordonat este precedat de conjuncție ori dacă toți constituenții coordonați sînt precedați de conjuncție" [13] se ilustrează prin enunțurile:

(l) *Cred că Ducu o va invita acum* **ori** *pe Rodica,* **ori** *pe Alina.*

(m) *Cred că Ducu o va invita acum pe Rodica* **ori** *pe Alina* [14].

[10] Vezi *La linguistique*, Paris, Seghers, 1976, p. 133; Ion Coteanu, *Limba română contemporană*. Vol. II. *Vocabularul*, București, 1975, p. 125; J. Dubois et al., *op. cit.*, s.v. *onomasiologie, sémasiologie.*

[11] Vezi *Puncte de vedere...*, p. 41.

[12] *Ibidem*, p. 42.

[13] *Ibidem.*

[14] *Ibidem*, p. 41.

Nu ne raliem la acest principiu pentru considerentele următoare:

În (l), relația disjunctivă exclusivă dintre constituenții *pe Rodica* și *pe Alina* este reliefată atît prin ocurența înaintea fiecăruia dintre ei a conjuncției **ori**, cît și prin accentuarea intensă a acesteia. Subliniem faptul că **ori** antepus primului constituent indică anticipat sensul disjunctiv al acestuia.

În schimb, în (m), valoarea disjunctivă a primului termen disjunct *(pe Rodica)*, neprecedat de elementul **ori**, nu poate fi sesizată ca atare decît la apariția conjuncției **ori**, postpusă acestuia. Înaintea percepției lui **ori**, care îi marchează valoarea disjunctivă, constituentul *pe Rodica* poate fi interpretat, în mod egal, ca termen coordonat copulativ sau adversativ, ori ca termen regent ori explicat (de o apoziție). În plus, conjuncția **sau** plasată între constituenții disjuncți, nefiind accentuată sintactic, valoarea disjunctivă a construcției este sensibil estompată.

Este deci evident că relația disjunctivă este mai puternică dacă mărcile care o exprimă se acumulează prin antepunere la fiecare dintre constituenții coordonați și se subliniază prin accent sintactic (emfatic).

5.2. Relevăm afirmația că structurile cu fiecare constituent coordonat precedat de **fie, ori, sau** prezintă într-adevăr „un caracter emfatic — ceea ce este cu totul altceva decît a vorbi despre grade de intensitate ale relației semantice exprimate de construcțiile de acest fel" [15].

În realitate, sintagmele „emfază a unui constituent" și „grad de intensitate mai puternic al unui constituent" (realizat prin mijloace fonetice sau/și sintactice) sînt sinonime, nu contradictorii, cum afirmă autorul [16].

6. Conjuncția este definită — se știe — ca parte de vorbire neflexibilă prin care se exprimă relații de coordonare în propoziție și relații de coordonare și de subordonare în frază.

Ca orice conectiv, ea presupune ocurența a doi termeni între care stabilește o relație sintactică. Coordonarea disjunctivă, pe care o avem în vedere aici, se poate realiza și între mai mulți termeni. Elementul **sau (ori)** apare fie între doi termeni, fie înaintea fiecăruia dintre ei, intrînd în corelație cu el însuși, ca în enunțurile:

(n) *Pentru munca în grădină oferă bani* **sau**$_2$ *produse.*

(o) *Pentru munca în grădină oferă* **sau**$_1$ *bani,* **sau**$_1$ *produse.*

Comparînd funcția sintactică a lui **sau**$_1$ din (o), care precedă termenul *bani*, cu **sau**$_2$ din (n), care este situat între termenii pe care îi coordonează *(bani* sau *produse)*, constatăm, pe de o parte, că **sau**$_1$ este, prin forța lucrurilor, nerelațional, pentru că nu stă între doi constituenți situați pe același plan, pe care să-i conecteze; pe de altă parte, ipoteza că **sau**$_1$ coordonează pe *bani* (determinant) cu *oferă* (regentul său) ar reprezenta o anomalie.

Deci elementele **sau**$_2$ și **sau**$_1$ se deosebesc între ele din punct de vedere distribuțional și, *ipso facto*, sintactic: primul este relațional, iar al doilea, nu.

[15] *Ibidem*, p. 42.

[16] Pentru conceptul de emfază, vezi Iorgu Iordan și Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 550—555; Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986, p. 240; J. Dubois et al., *op. cit.*, s.v. *emphase, emphatique, emphatiser.*

Literatura de specialitate nu discerne, în general, această valoare dublă a conjuncțiilor disjunctive. Citām din *Gramatica Academiei* un pasaj tipic în acest sens: „Cînd sînt legate prin coordonare disjunctivă mai multe unități sintactice, conjuncția poate fi pusă înaintea fiecăreia dintre ele (inclusiv la cea dintîi) ...: *Ori îmi dai înapoi calul, ori mi-l plătești, ori te dau în judecată*" [17].

Este clar că **ori** inițial nu are funcție de conjuncție, căci în acest caz ar trebui să figureze între constituenții pe care îi conectează.

Remarcăm, de asemenea, că între cele două categorii de **sau** (relațional/nerelațional) există diferențe specifice de ordin fonetic: accent, intonație și pauză.

Sau relațional, plasat între constituenții pe care îi leagă, se caracterizează prin accent neutru, contur intonațional uniform, care cuprinde și constituenții pe care îi conectează, și absența pauzei la stînga lui; **sau** nerelațional, antepus atît primului, cît și celorlalți constituenți coordonați din serie, poartă accent intens (emfatic), este precedat de pauză lungă, conține silaba proeminentă și aparține aceluiași contur intonațional descendent cu termenul coordonat următor.

Conjuncțiile **ori** și **sau** accentuate neutru și **ori** și **sau** accentuate emfatic sînt, respectiv, în distribuție complementară, adică nu se pot substitui reciproc în nici un context, deci se opun sub raport sintactic: **ori** și **sau** cu accent neutru actualizează funcția de conjuncție între constituenții pe care îi coordonează; **ori** și **sau** cu accent emfatic precedă și pe primul constituent al seriei fără să-l lege la stînga cu alt constituent și nu conectează între ei nici pe ceilalți constituenți ai seriei.

În construcțiile disjunctive emfatice, funcția relațională a conectivelor **ori** și **sau** se neutralizează în favoarea funcției (valorii) adverbiale (nerelaționale); ele se subordonează constituenților postpuși lor.

Conjuncțiile **ori** și **sau** accentuate emfatic apar obligatoriu în corelație cu ele însele, fiind analoage, din acest punct de vedere, conjuncției **fie**, sinonimă cu ele.

Statutul semantic și sintactic al conjuncțiilor **fie**, **ori** și **sau** emfatice este similar cu al lui **și** emfatic, a cărui valoare adverbială este unanim acceptată, pe cînd valoarea adverbială a conjuncțiilor disjunctive cu accent emfatic este ignorată absolut [18].

Interpretăm deci conjuncțiile disjunctive cu valoare adverbială (nerelațională) ca variante de conținut ale conjuncțiilor disjunctive propriu-zise.

În consecință, în definirea și denumirea unei unități sintactice polisemantice trebuie să se specifice atît forma, cît și conținutul acesteia, acordîndu-se prioritate formei.

[17] Vezi vol. II, p. 247.

[18] Un punct de vedere adiacent cu cel propus de noi, vezi la Iorgu Iordan și Vl. Robu, care tratează corelativele **fie ... fie**, **ori ...ori** și **sau ... sau** ca elemente adverbiale cu funcție de mărci ale coordonării alternative (*op. cit.*, p. 554); o descriere mai detaliată și mai apropiată de soluția noastră prezintă G. G. Neamțu, *Observații asupra conjuncțiilor corelative disjunctive*, în LR, XXXI, 1982, 6, p. 504—507; Gh. D. Trandafir, *Observații asupra coordonării* (II), în LR XXXV, 1986, p. 478—479.

În speță, conjuncțiile disjunctive accentuate emfatic vor fi denumite c o n j u n c ț i i d i s j u n c t i v e c u v a l o a r e a d v e r b i a l ă. Astfel, detectăm o nouă valoare a conjuncției disjunctive, pe lîngă cele deja recunoscute : disjunctivă (exclusivă), copulativă și apozitivă.

Prin urmare, nu acceptăm teza conform căreia conjuncția disjunctivă emfatică ar realiza funcție coordonatoare, iar emfaza n-ar prezenta relevanță semantică. Coordonarea disjunctivă cu caracter emfatic se exprimă prin juxtapunere, nu prin joncțiune, ca cea disjunctivă neemfatică [19].

7. Concepția că enunțurile disjunctive „se împart în două clase, după cum receptorul este o b l i g a t sau nu s ă o p t e z e [sic] pentru una din alternativele prezentate de emițător" [20] este de asemenea contestată.

Printre enunțurile care „exemplifică d i s j u n c ț i a e x c l u s i v ă" figurează și

(p) *Doriți să vă odihniți ori doriți să gustați ceva?* [21],

care însă, din perspectiva receptorului, poate fi interpretat ca ilustrînd și valoare copulativă. Altfel spus, este susceptibil să exprime și acceptarea sau refuzul ambelor propuneri ale emițătorului, nu numai opțiunea pentru una dintre ele :

(r) *Doresc să mă odihnesc și să gust ceva* sau

(s) *Nu doresc nici să mă odihnesc și nici să gust ceva.*

Or, a considera vorbirea exclusiv din unghiul unuia dintre agenții săi înseamnă a ignora faptul că ea reprezintă în realitate un act interpersonal [22].

Ca atare, considerăm justificată divizarea construcțiilor disjunctive în două clase după criteriul admiterii de către receptor a uneia sau a tuturor acțiunilor, situațiilor, calităților etc. enunțate, chiar dacă în felul acesta apare discordanță între pozițiile celor doi participanți la comunicare.

Natural, soluția preconizată de noi este valabilă numai dacă relația disjunctivă codată ca exclusivă este decodabilă și drept copulativă. Cu alte cuvinte, dacă relația disjunctivă respectivă este ambiguă.

Iunie 1987 *Craiova, Calea București, bloc E-5*

[19] Vezi Gh. D. Trandafir, *art. cit.*, p. 478—479.
[20] Vezi I. N. Bîtea, *Puncte de vedere...*, p. 43.
[21] *Ibidem.*
[22] Vezi I. Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, București, 1973, p. 17, 61—65.

ÎN LEGĂTURĂ CU ISTORIA ARTICOLULUI GENITIVAL DIN DACOROMÂNĂ

ION GHEȚIE și AL. MAREȘ

În lucrarea *Limba română în secolele al XII-lea — al XV-lea (fonetică—fonologie—gramatică)*, scrisă în colaborare cu Em. Vasiliu [1], Liliana Ionescu-Ruxăndoiu se ocupă, între altele, de evoluția articolului genitival dacoromânesc în perioada mai sus amintită. După ce menționează opinia lui O. Densusianu, conform căreia seria variabilă *(al, a, ai, ale)* ar reprezenta o inovație a graiurilor dacoromâne de sud, forma invariabilă *(a)* fiind mai veche și etimologică, D-sa se oprește, pe scurt, asupra explicației pe care am dat-o pe marginea aceluiași fenomen în *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea* (București, 1974). Pentru a face mai ușoară discuția, reproducem integral pasajul în cauză: „I. Gheție și Al. Mareș consideră că, dimpotrivă, seria variabilă ar fi fost mult mai răspîndită în secolul al XVI-lea, înaintea acestui secol ea fiind, probabil, singura cunoscută în dacoromână. Ultima opinie menționată ni se pare greu de demonstrat dacă ținem seama de datele faptice de care dispunem" [2].

În realitate, autoarea nu produce nici un fel de „date faptice", ci se mulțumește să adere la punctul de vedere susținut de Densusianu (împreună cu Lambrior, Hasdeu și Candrea). Potrivit concepției lingvistului român, articolul genitival „este rezultat al fuziunii dintre prepoziția *a* (< lat. *ad)* și formele articolului hotărît enclitic". În felul acesta s-ar explica diferențele regionale, admițînd că „în anumite graiuri dacoromâne (mai ales în cele din aria nordică) această fuziune nu s-a produs, prepoziția *a* fiind tratată ca marcă suficientă a genitivului". Aceste considerente i s-au părut suficiente Lilianei Ionescu-Ruxăndoiu pentru a conchide că „răspîndirea teritorială a celor două serii în discuție a prezentat, probabil, de la început — deci din perioada la care ne referim — această particularitate" [3].

Înainte de a prezenta pe larg argumentele în favoarea explicației noastre, să examinăm mai îndeaproape opinia lui Densusianu. În *Histoire de la langue roumaine*, acesta pornește de la larga răspîndire a seriei variabile la Coresi, la care apar însă și cîteva exemple cu *a* invariabil. Acest *a* era des întrebuințat în secolul al XVI-lea, constatare care îl determină pe

[1] București, 1986 (curs multigrafiat).

[2] *Op. cit.*, p. 151. În realitate, în lucrarea citată am afirmat că „*la un moment dat*, înaintea secolului al XVI-lea, *al (ai, a, ale)* a fost răspîndit pe întreg teritoriul dacoromânesc și că art. pos. invar. *a* provine din femininul *a* al seriei variabile" (p. 232). Nu excludem, așadar, ca *a* invariabil să fi fost cunoscut și înainte de 1500.

[3] *Op. cit.*, p. 152.

autor să afirme că, pe cît se pare, „la zone linguistique caractérisée par cette particularité était alors de beaucoup plus étendue qu'aujourd'hui (on sait qu'actuellement c'est surtout en Moldavie qu'on dit *a*, au lieu de *al* etc.)" [4]. Concluzia lui Densusianu ne apare nefundată, dacă admitem că, după toate probabilitățile, la Coresi *a* invariabil provine din originalele nordice puse la contribuție de diaconul muntean, și nu din graiurile muntenești. Nici răspîndirea din zilele noastre a formei invariabile, așa cum o stabilește autorul, nu este conformă realității. *A* circulă în secolul nostru, potrivit ALR, în Banat, Transilvania (cu excepția sudului) și în Moldova și nu „cu precădere" în această ultimă regiune [5]. Menționăm că peste tot în zonele amintite *a* invariabil este singurul atestat, nefiind concurat, în genere, de formele seriei variabile (întîlnite doar sporadic în puncte izolate din Banat, Hațeg, Maramureș și Moldova de unii dialectologi) [6].

Pentru a stabili care dintre cele două tipuri de articol genitival este mai vechi și are șanse de a fi circulat și înainte de 1500, am întreprins o comparație între răspîndirea lor actuală și răspîndirea din secolul al XVI-lea, așa cum poate fi ea dedusă din textele scrise în această perioadă.

Am văzut mai sus că în graiurile din secolul nostru *a* invariabil este întrebuințat în cea mai mare parte a Dacoromaniei, cu excepția Olteniei, Munteniei, sudului Transilvaniei și Dobrogei, unde are curs seria variabilă.

Textele neliterare (documente și însemnări) din secolul al XVI-lea, care au calitatea de a ne prezenta mai veridic limba vorbită decît cele literare, ne oferă o situație în bună parte schimbată. Seria variabilă este atestată nu numai în sudul teritoriului dacoromân, ci și în unele zone unde se vorbeau graiuri de tip nordic (Banatul—Hunedoara și Moldova), majoritare fiind aici formele variabile. La sfîrșitul expunerii consacrate articolului genitival în monografia *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, eram în măsură să stabilim următoarea repartiție dialectală :

Seria variabilă: Țara Românească, Moldova (unele zone), Banat — Hunedoara (unele zone), Transilvania de sud-est ;

a invariabil : Transilvania de nord-est, Banat—Hunedoara (unele zone), Moldova (unele zone) [7].

Nu mult diferită este situația ce ne întîmpină în monumentele literare ale aceluiași secol. Textele scrise (copiate, tipărite) în Banat—Hunedoara, Transilvania de nord și Moldova prezintă, în numeroase cazuri, seria variabilă, dublată uneori de *a* invariabil, în timp ce în textele sudice (coresiene) predomină net seria variabilă, atestarea formei invariabile fiind rarisimă [8].

Dacă în privința textelor literare ar putea fi invocată eventualitatea unor „împrumuturi" interregionale (*al, a, ai, ale*, respectiv *a* invariabil au pătruns în texte din originalele sudice, respectiv nordice, copiate sau tipărite), nu aceeași explicație poate fi adusă în discuție în legătură cu

[4] HLR, II, p. 170.

[5] Vezi ALR, II, SN, vol. VI, h. 1665, 1667, 1671, 1672, 1673 ; vezi și hărțile publicate de R. Todoran în LR, V, 1956, nr. 2, p. 42 și B. Kelemen în CL, XI, 1966, nr. 1, p. 31—32.

[6] *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 232.

[7] *Ibidem*, p. 232—234.

[8] Vezi pe larg I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 217, 224, 230, 237, 245, 251, 258, 264—266.

prezența formelor în chestiune în documente și însemnări. În cazul acestora, avem a face cu texte originale, alcătuite de localnici (în majoritatea lor persoane cu o instrucție modestă). Singura înrîurire care s-ar fi putut exercita asupra lor a fost cea a normei literare locale, împrejurare ce nu modifică cu nimic datele problemei.

Rezultă de aici că tabloul dialectal oferit de scrierile secolului al XVI-lea este sensibil diferit de acela sugerat de observațiile lui Densusianu, acceptate de Liliana Ionescu-Ruxăndoiu. Nu *a* invariabil, ci (tocmai pe dos) seria variabilă era mai răspîndită decît astăzi, fiind cunoscută, practic, în întreagă Dacoromania. Ulterior, formele variabile au dispărut treptat din graiurile de tip nordic, vorbite în Banat, Transilvania de nord și Moldova, unde s-a impus *a* invariabil, răspîndit pe arii relativ restrînse în secolul al XVI-lea [9]. Ipoteza că seria variabilă reprezenta în nord, în anii 1500—1600, un fenomen recent la care s-a renunțat ulterior presupune o evoluție complicată și pare puțin probabilă. Acceptînd-o, ar însemna că *a* invariabil a fost singurul cunoscut la un moment dat în întreagă Dacoromania, fiind apoi concurat de seria variabilă. Aceasta s-a răspîndit după un timp oarecare pretutindeni, determinînd regresul sensibil al formei invariabile. Numai pentru scurtă vreme, însă, deoarece *a* cunoaște un reviriment neașteptat și inexplicabil și elimină seria variabilă din mai bine de jumătate din teritoriul lingvistic dacoromân.

Concluzia necesară a acestui mod de a privi lucrurile este că inițial seria variabilă era singura cunoscută pe toată întinderea Dacoromaniei, iar *a* invariabil reprezintă o inovație a graiurilor nordice, provenind din femininul *a* al seriei variabile. Desigur, e foarte greu, dacă nu imposibil, să stabilim momentul apariției lui *a* invariabil. Deținem două atestări ale acestei forme, anterioare anului 1500 (Ștefan *a* lu Has, Mateș *a* lu Coțani, 1425)[10]. Ele provin din Țara Românească, dar nu constituie o dovadă sigură că *a* invariabil a fost cunoscut pe atunci și în graiurile sudice. Avem a face, foarte probabil, așa cum a remarcat însuși Densusianu în legătură cu situații similare, cu omiterea primului din cei doi *l* care se succedau : *al lu* > *a lu* [11]. E posibil, așadar, ca în secolele al XII-lea — al XV-lea, graiurile dacoromâne să fi posedat ambele forme, după cum e cu putință ca, la un moment dat, ele să nu se fi folosit decît de seria variabilă. Eventualitatea ca în întreg teritoriul dacoromân să fi fost răspîndit numai *a* invariabil trebuie cu desăvîrșire exclusă.

Dacă toate cele spuse mai sus sînt adevărate, atunci etimologiile propuse de Pușcariu — Philippide (**illu, illa, illi, illae*) și de I. Coteanu (din pron. dem. *al (ăl), a, ai (ăi), ale (ăle)*)[12] sînt singurele care trebuie reținute.

[9] Atestările sporadice ale seriei variabile în graiurile nordice actuale trebuie socotite a fi niște vestigii ale mai vechii stări de lucruri, cînd *al, a, ai, ale* circulau pretutindeni în nord.

[10] Vezi DERS, s.v. *al*, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 232—233 (și nota 7).

[11] HLR, II, p. 169—170.

[12] Vezi asupra lor *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 232.

Septembrie 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

MIOARA AVRAM, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1986, 414 p.

Normativă și corectivă, gramatica Mioarei Avram nu se adresează tuturor, ci doar celor care sînt „interesați" și „care vor să fie îndrumați" (p. 5). Autoarea și-a propus să dea „elemente de gramatică românească utile pentru practica limbii" *(ib.)*, mai ales pentru perfecționarea acestei practici. Substanța cărții o formează regulile morfologice și sintactice ale limbii române literare actuale, corelate cu cele mai semnificative greșeli care se întîlnesc în exprimarea curentă. La o lectură avizată, mai atentă, se observă însă nu numai bogata colecție de greșeli din exprimarea românească actuală, colecție pe care autoarea a avut-o la îndemînă mai ales prin rîvna proprie, ci și informația la zi în mișcarea de idei a domeniului.

1. Baza bibliografică a lucrării este *Gramatica Academiei*, ediția a II-a din 1963 (GA), completată cu tot ceea ce autoarea a considerat util din punct de vedere practic, aplicativ. Completarea s-a făcut atît din cercetările proprii, ale autoarei, cît și din „lucrări mai vechi și mai noi" ale altor lingviști. Într-o „măsură mai mare" s-a apelat, în acest scop, la două cărți „esențiale pentru cunoașterea limbii române contemporane" (p. 7). Acestea aparțin îndrumătorilor Mioarei Avram în studiul gramaticii : Iorgu Iordan *(Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, apărută în două ediții, în 1943 și, respectiv, în 1948) și Alexandru Graur *(Tendințele actuale ale limbii române*, 1968). Restul bibliografiei este trecut sub tăcere, întrucît menționarea ei „nu ar aduce servicii reale cititorilor nespecialiști avuți în vedere, iar specialiștii știu unde s-o găsească" (p. 7). Și totuși ! Conștientă de faptul că „lucrarea... ar fi cîștigat în putere de convingere și eficiență dacă toate afirmațiile conținute ar fi fost însoțite de citate (pentru exprimările corecte și incorecte) și de indicații bibliografice exacte cu privire la locul unde se găsește formulată sau comentată o normă oarecare", autoarea invocă și motivul economiei de spațiu tipografic care a determinat-o să renunțe, „cel puțin deocamdată", la trimiterile bibliografice *(ib.)*.

Lucrarea este scrisă în spiritul *Gramaticii Academiei*, în spiritul a ceea ce, în lingvistica românească, a făcut școală sub denumirea, aproape inefabilă, de gramatică tradițională. Principiile de structurare a materiei expuse și sistemul de corelații între paragrafe (în scopul completării informației) sînt preluate din GA. Desigur, în *Gramatica pentru toți* (GT) titlurile de capitole sau paragrafele nu sînt absolut aceleași ca în GA. După un *Cuvînt înainte* (p. 5 — 8) urmează o *Introducere* (p. 9—15) cu șapte paragrafe, intitulate : *Gramatica și părțile ei*, *Gramatica și logica*, *Originea și stabilitatea structurii gramaticale*, *Caracterul sistematic al structurii gramaticale și al gramaticii ca studiu al ei*, *Tipuri de gramatici*, *Terminologia, definițiile și formularea regulilor gramaticale*, *Norma gramaticală*. În continuare, cuprinsul gramaticii este împărțit în două secțiuni mari, corespunzătoare celor două volume ale GA, *Morfologia* (p. 19—234) și *Sintaxa* (p. 237—375), fiecare secțiune avînd cîte o scurtă introducere și capitole consacrate unităților morfologice și sintactice recunoscute, prin GA, ca existînd în gramatica limbii române (cele zece părți de vorbire și cele 21 de specii și subspecii de părți de propoziție paralele cu cele 21 de propoziții subordonate). Secțiunea de sintaxă se încheie cu două subcapitole ale capitolului mare intitulat *Fraza : Contragerea propozițiilor și dezvoltarea părților de propoziție* (p. 365—371) și *Vorbirea directă și indirectă* (p. 372—375). În final, lucrarea cuprinde două capitole aparte : *Topica* (p. 376—379) și *Sinonimia sintactică* (p. 380—385). O substanțială *Încheiere* (p. 386—397), urmată de o listă a abrevierilor și de un glosar-indice, închide paginile cărții.

Lipsită de bibliografie și de citate, *Gramatica pentru toți* ne apare, dacă facem abstracție de caracterul ei corectiv, ca un fel de nouă gramatică a Academiei rescrisă și rezumată pe înțelesul publicului larg. Este o realitate pe care o sesizează, cred eu, cu ușurință, cititorii mai puțin „avuți în vedere", adică specialiștii. Constatarea că, după aproape un sfert de veac de la tipărirea ultimei ediții a tratatului academic, o autoritate în materie de gramatică românească și unul dintre principalii realizatori ai tratatului amintit îi reexaminează acestuia toate capitolele, nu poate să nu trezească satisfacția pe care o provoacă toate actele de cultură de interes major. Prin recenta lucrare a Mioarei Avram, gramatica academică apare revăzută, adăugită și, în esență, îmbunătățită. Autoarea completează nu numai indicațiile normative din GA, ci și definițiile și clasificările acesteia, corectînd în mod tacit anumite interpretări din prestigioasa lucrare. În corelație cu regulile gramaticale se fac în GT și precizări de ortografie, ortoepie și punctuație. Se corectează și reflexul nedorit al *Gramaticii Academiei* în manu-

alele școlare. Se clarifică ceea ce, prin aceste manuale mai ales, s-a dovedit a nu fi corect asimilat. Precizările de acest fel, împreună cu noutățile de gramatică descriptivă din GT sînt prea numeroase pentru a putea fi enumerate toate într-o recenzie. Printre ele se înscriu : distincția operată între cele două accepțiuni ale termenilor *gramatică*, *morfologie* și *sintaxă* (structură obiectivă proprie limbajului natural și model rațional, deci studiu, al acestei structuri) (p. 5, 19, 237) ; transpunerea discuției asupra raportului dintre *sintaxă și logică* pe planul mai general și, implicit, mai puțin angajant al raportului dintre *limbă și gîndire* (p. 10) ; tabloul foarte minuțios al repartiției pe genuri a substantivelor după terminație (p. 34) sau repartiția desinențelor *-e* și *-uri* la neutre după terminația sau structura silabică a temei ori a rădăcinii (p. 42) ; prezentarea clasificării structurale a adjectivelor variabile cu 5, 4, 3 și 2 forme (p. 84) ; determinarea statutului de pronume și adjectiv demonstrativ de calificare pentru *(ca) atare*, precum și de adjectiv demonstrativ de calificare pentru *așa*, *asemenea* și *astfel de* (p. 139) și de pronumeral pentru *n* din expresii ca *n lucruri* (p. 118) ; crearea unui paragraf aparte pentru *numeralul ordinal adverbial* (p. 112) ; delimitarea clasei de verbe pronominale cu reflexiv neaccentuat (p. 152) ; demonstrarea caracterului necopulativ al verbelor *a constitui* și *a reprezenta* (p. 48) ; delimitarea unui conjunctiv-prezumtiv (p. 161) ; sistematizarea normelor de alcătuire a construcțiilor negative (p. 247) ; delimitarea coordonării alternative (p. 239, 317, 331) și a unui atribut în acuzativ diferit de cel prepozițional (p. 278) ; precizarea relației ierarhice între complement și subspeciile sale care „pot da impresia unor părți de propoziție autonome" (p. 256), dar nu sînt decît realizări structural sau semantic diferite ale aceleiași părți de propoziție (p. 289) ; sistematizarea regulilor de contragere și dezvoltare a propozițiilor și, respectiv, a părților de propoziție (p. 365—371) ; rolul sinonimiei sintactice în șlefuirea exprimării (p. 380—386) ; descrierea calităților exprimării corecte (claritatea) și elevate (variația, simetria, naturalețea, cursivitatea, eufonia) (p. 387—393) ; precizarea punctuației specifice conjuncției *or* (p. 333) ; menționarea expresă a permisiunii a) de a scrie cu majusculă formele neaccentuate ale pronumelui personal cînd se află în corelație cu un pronume de reverență (p. 127), b) de a scrie fără apostrof forma abreviată a anului calendaristic : *87*, în loc de *'87* (p. 115) ; succinta justificare a calificativului *accentuat* la respectivele forme flexionare ale pronumelui personal : „accentuat (mai exact accentuabil)" (p. 119) ; corectarea tacită a DOOM-ului prin notația *minimum/minim* s.n. (p. 35), care arată că e vorba de două variante în norma literară, nu de două cuvinte diferite, cum rezultă din lucrarea amintită (corectarea are efect, prin ricoșeu, și asupra variantelor *maximum* și *maxim* s.n., care se află exact în aceeași situație). Trebuie să precizez aici că *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, 1982 (DOOM), menționat de autoare atît ca sursă de informare pentru cititor, cît și ca proprie sursă de informare (p. 7), a fost elaborat mai ales sub îndrumarea Mioarei Avram și i-a facilitat autoarei, în bună măsură, formularea regulilor din secțiunea de *Morfologie* cuprinsă în GT. Așa se explică, cred eu, și faptul că această secțiune este de două ori mai mare decît cea de sintaxă (deosebire notabilă față de *Gramatica Academiei*).

Observații de gramatică descriptivă și normativă de tipul celor enumerate mai sus te întîmpină în carte la tot pasul, ca puncte de vedere proprii, prin care se validează și idei puse în circulație, în studii anterioare, de alți cercetători. Deși, după caracterizarea autoarei GT, „nu este o descriere completă, exhaustivă a structurii gramaticale românești și nu reprezintă o contribuție teoretică originală la studiul acesteia" (p. 6), lucrarea are valoarea unei cărți de referință atît prin calitățile sale intrinseci, cît și datorită prestigiului autoarei. Din acest punct de vedere, cartea vine în sprijinul profesorilor de limba română, destul de greu încercați de controversele actuale din domeniul gramaticii descriptive românești. Gramatica școlară se orientează, prin programă, după GA. În decursul unui sfert de veac, regulile și clasificările acesteia au fost supuse unor variate interpretări critice, unele acceptabile sau chiar necesare, altele nu. Mi se pare, de aceea, salutară apariția unei gramatici semnate de Mioara Avram care, ca voce autorizată, poate pune capăt multora dintre aceste controverse, oferind o bază pentru îmbunătățirea programei școlare de gramatică.

2. Mioara Avram și-a propus să scrie în primul rînd o gramatică corectivă și numai în al doilea rînd una normativă. Desigur, o lucrare corectivă este implicit și normativă (nu se poate explica, corecta sau preveni o greșeală de exprimare dacă nu se arată norma, dar nu este același lucru dacă norma se aduce în discuție din perspectiva abaterilor existente sau din perspectiva manifestărilor ei obiective în uzul literar actual, independent de existența vreunei abateri de la acest uz). În *Gramatica pentru toți*, obiectivul principal l-a reprezentat corectarea sau prevenirea greșelilor de exprimare, prin descrierea și explicarea formei considerate, de tradiția literară, corecte, deci în conformitate cu norma, în accepțiunea în care termenul este folosit în carte. Prin aceasta, lucrarea s-a transformat în altceva decît este *Gramatica Academiei* în ambele sale ediții. Totodată, prin aceasta, lucrarea dobîndește o foarte mare utilitate practică. Cunoașterea și difuzarea, prin școală, presă, radio și televiziune a recoman-

dărilor cuprinse în ea vor contribui, neîndoielnic, la ,,creșterea și cinstirea" limbii române literare actuale, pe care autoarea o slujește cu exemplară competență de peste trei decenii.

Autoarea *Gramaticii pentru toți* se arată conștientă de complexitatea domeniului abordat și de dificultățile pe care trebuie să le învingă pentru a face credibil și acceptabil demersul său corectiv. Ca măsuri de prevedere, pentru eventuale nedumeriri critice, Mioara Avram își explică în *Introducere* (p. 13) modul de compunere a textului.

Pe de o parte, D-sa atrage atenția asupra faptului că pentru înțelegerea ,,normelor și indicațiilor corective" sînt necesare definiții și clasificări proprii oricărei gramatici descriptive, chiar dacă acestea sînt ,,aparent" fără utilitate practică. Cu această precizare sînt întru totul de acord. Mă întreb numai, printre altele, dacă discutarea verbului neregulat *a la*, verb neliterar, considerat ,,popular" în DEX și ,,rar" în gramatica pe care o recenzez (p. 194), este numai aparent lipsită de utilitate practică. Sînt de acord că prin menționarea lui în seria verbelor neregulate, cititorii care nu-l cunosc află că înseamnă ,,a spăla". Nu mi se pare corect însă să se afirme că acest verb are, la conjunctivul prezent pers. a 3-a sg. și pl., formele *să lea / să leie / să laie*, ca ,,variante admise în normă". Nefiind literar, el nu ar fi trebuit să fie luat în considerare pentru normă ! Pe de altă parte, cu referire la formularea regulilor gramaticale, în același capitol al cărții, este precizat efectul inevitabil pe care îl are, într-o gramatică, expunerea simplificată impusă de preocuparea pentru accesibilitate : diminuarea rigorii științifice. Și cu această afirmație sînt întru totul de acord. Mă despart categoric de autoare în ceea ce privește afirmația că anumite ,,restricții prudente", ca expresiile *de obicei, în general, în special*, care însoțesc o regulă, fără alte precizări, ,,ca și listele de exemple încheiate cu *etc.* sau *și altele* — care nu sînt totdeauna ușor de completat de către cititor — nu reprezintă altceva decît încercări de rezolvare a contradicției dintre rigoarea științifică și simplificare, dintre exactitate (minuțiozitate) și accesibilitate" (p. 13—14). După părerea mea, în asemenea cazuri nu e vorba de abandonarea rigorii de dragul accesibilității (sau al simplității), ci de cu totul altceva. E vorba de ,,stadiul ignoranței noastre", adică a lingviștilor, după inspirata butadă a regretatului Uriel Weinreich. Oricît s-ar strădui, lingvistul nu poate să țină pasul cu permanenta mișcare a limbii. De altfel, Mioara Avram știe că așa stau lucrurile, de vreme ce admite că asemenea ,,restricții" denotă *prudență*. Numai că această prudență nu este legată în nici un fel de accesibilitate, ci exclusiv de spiritul riguros științific care observă că, dintr-o anumită serie de fapte, nu se poate stabili norma cu precizie. Din punctul de vedere al accesibilității unei lucrări, ar fi de dorit (utopie !) să nu existe asemenea situații. Dar ele sînt inevitabile și tocmai acest lucru ar fi util să li se comunice și cititorilor. Un domeniu al științei devine mai accesibil nespecialiștilor atunci cînd se ,,umanizează" prin îndoielile celor care îl practică, decît dacă aceste îndoieli, nesiguranțe sau obscurități ale cunoașterii sînt prezentate ca teritorii de specialitate în care nu se poate pătrunde,fiindcă sînt ,,prea" înalte. Tot ce este ,,bine cunoscut" poate fi transmis în formă accesibilă oricui. Iar ceea ce nu este bine (complet) cunoscut e mai educativ să fie transmis ca informație incompletă, dar completabilă, decît ca formă simplificată a unui adevăr inaccesibil pentru nespecialist și pe care numai specialistul e stăpîn.

Cu valoare de ,,restricție prudentă" se folosește în carte și adverbul *ca* : ,,La substantivele neutre alternanța vocalică *o-oa*, corelată cu pluralul *-e*, este admisă la unele substantive ca *hematom — hematoame*, nu și în *simptom — simptome* (nu *simptoame)*" (p. 43). Sau ,,Datorită sensurilor și întrebuințărilor lor după prepoziții ca *a* sau *de* apar mai ales substantive nearticulate" (p. 70). Ultimul pasaj, referindu-se la o problemă de structură gramaticală (construcția prepozițională), nu la una pur lexicală (termeni tehnici neologici, ca în cazul *hematom* și *simptom)*, poate incita pe cititor la o încercare de a-și completa, cu alte pagini ale cărții, informația dată prin *ca*. Dacă încearcă să vadă care este asemănarea dintre *a* și *de*, pentru a putea deduce, implicit, ce alte prepoziții sînt ca acestea, la capitolul *Prepoziția* găsește pe *de*, o dată în serie cu ,,a_1 (vechi)" și a_2 (neologic") (p. 210), altă dată în serie numai cu a_1 (ambele mai abstracte decît *lîngă)* sau în opoziție cu a_2, care are un singur sens (p. 211). O prepoziție *a* apare alături de *de* în seria celor primare, dar acolo apare și *cu*, tocmai prepoziția-excepție pentru construcția normală cu substantiv nearticulat (p. 213). Lăsînd la o parte inconsecvența de notare a prepozițiilor *a* vechi și *a* nou, o dată ca *a*, altă dată ca a_1, respectiv a_2, procedeu pentru care Mioara Avram are, desigur, o explicație, din exemplul dat cred că se observă cum asemenea restricții nu fac deloc norma mai accesibilă. Această observație, ca și altele de aceeași natură cîte s-ar mai putea face, dezvăluie dificultatea cea mai mare cu care s-a confruntat autoarea în compunerea textului : stabilirea normei.

3. Cu privire la o gramatică de acest fel, evident că și în jurul conceptului de normă, nu numai în jurul formelor despre care se afirmă că aparțin normei se pot duce interminabile

discuții și nu toate cu folos pentru publicul larg. Totuși cred că, din ambele puncte de vedere, în legătură cu GT, vor fi utile cîteva observații.

Autoarea trece destul de repede peste teoria normei lingvistice, în general, și a celei literare românești, în special. Cititorii pot să creadă, sînt lăsați să creadă că și în domeniul gramaticii, ca și în domeniul ortografiei, ar exista un punct de vedere „(oficial) în vigoare" (v. p. 6, 116, 387), fiindcă nu li se precizează cine, unde, cînd și cum dă sau a dat acest statut unei anumite forme de exprimare. La un moment dat, din cauza unei mai puțin fericite exprimări, norma apare ca un fel de birou de invenții și inovații, apt să acționeze și să decidă asupra dinamicii limbii, „în scopul verificării prealabile a unor inovații" (p. 15; termenul lingvistic *inovație* lipsește din glosarul final). Cu o astfel de premisă, recomandările se fac „în conformitate cu normele" (de exemplu, la p. 77) și, în spiritul filologilor Școlii Ardelene, se amintește „simțul limbii nealterat" al unor vorbitori (p. 183). A crea impresia că norma este și în domeniul gramaticii o literă de lege, chiar dacă în cîteva fraze din paragraful dedicat normei gramaticale, teoretic, se menționează diferența dintre aceasta și cea ortografică, are dezavantajul că îi limitează pe cititori la condiția unor școlari docili, ascultători, neînvățați să gîndească și să pună întrebări supărătoare. E comod, dar nu duce prea departe în dezvoltarea unei culturi.

4. În ceea ce privește recomandările normative nu sînt multe observații de făcut, întrucît autoarea prezintă totul nuanțat cu multă grijă, ținînd, în general, seama nu numai de opoziția *corect — incorect / literar — neliterar*, ci și de cerințele adecvării stilistice a exprimării corecte. S-ar putea ca nevoia de variație a propriului text să o fi îndemnat, uneori, ca pentru o formă morfologică regională să folosească calificativul general de *variantă neliterară* (v. p. 169: *să fi știută*), iar alteori indicația *reg.* (p. 175: *iesă, iasă*). Unele forme de exprimare literare simțite ca „mai solemne" sînt considerate pedante sau prețioase: *acel(a) ce* în loc de *cel ce* (p. 145; cred că interpretarea acestei structuri ca o greșeală de exprimare, la p. 137, este o exagerare). În schimb, *jumătate* și *sfert* sînt calificate ca „sinonime populare" pentru *doime* și, respectiv, *pătrime* (p. 105; aici *popular* apare prin opoziție cu „livresc", de aceea cred că ar fi fost mai potrivit să se folosească expresia *uzual de origine populară*, decît *popular* pur și simplu).

Semnalez în continuare alte cîteva probleme, mai mult sau mai puțin de detaliu, în tratarea cărora punctul meu de vedere se deosebește de al autoarei.

GT, ca și DOOM, recomandă pentru verbul *a absolvi* cu sensul de „a încheia o etapă de învățămînt" un prezent indicativ și conjunctiv cu *-esc (eu absolvesc, el absolvește)*, pe care uzul literar actual nu-l agreează. Mi-am verificat această impresie personală cu cea a altor publiciști. Nici unul nu a acceptat să spună: *X absolvește liceul*, ci numai *absolvă*.

Substantivul *oaspe*, tot în conformitate cu DOOM, s-ar părea că a ieșit din uz: „limba literară actuală a ales singularul refăcut *oaspete*", se spune în GT (p. 44). Observația mi se pare prea categorică. În ce mă privește, mărturisesc că îl evit pe *oaspete*, iar despre *oaspe*, cred că va rămîne viu în limba română literară cît timp se va studia *Scrisoarea a III-a* în școală („începînd cu acel oaspe Ce din vechi se pomenește, cu Dariu a lui Istaspe").

Despre pluralul *pane de motor*, în loc de *pene*, se afirmă în GT că apare „în mod nejustificat" după modelul *masă*$_1$ — *mase*, în opoziție cu *masă*$_2$ — *mese* (p. 44). Lipsa de justificare este însă numai de natură etimologică (*masă*$_1$ și *masă*$_2$ sînt cuvinte diferite și din punct de vedere istoric, iar *pană*$_1$ — de pasăre — și *pană*$_2$ — de motor — au la bază același etimon latinesc). Aplicarea diferențierii *masă — mese* și *mase* la *pană — pene* și *pane* nu este chiar atît de lipsită de justificare, întrucît pluralul *pane* se bazează pe un fel de *simț al neologiei* propriu vorbitorilor români cultivați și pe care îl au în vedere unele importante norme ortografice. Pluralul *pene* (de motor) este, la origine, un plural popular și poate fi interpretat ca o confuzie între o *pană de pasăre* și o *pană de automobil* (vezi Al. Graur, *Puțină gramatică*, București, Editura Academiei R.S.R., 1987, p. 135). Ar fi o eroare să încercăm să-l impunem astăzi pe *pane* (cînd toți tehnicienii repară numai *pene*), dar nici nu putem să spunem că pluralul cu *a*, deci fără alternanță, este nejustificat.

Verbul *a rage*, prin modul în care este tratat, impune o discuție mai largă cu privire la acceptarea, în normă, a paradigmelor hibride. La p. 154, în GT, se arată că *a rage* are regional o variantă *a răgi*. Aceasta lipsește din DOOM, dar o ia în considerare dicționarul morfologic Lombard—Gâdei, apărut aproape concomitent cu DOOM-ul (Alf Lombard, Constantin Gâdei, *Dictionnaire morphologique de la langue roumaine*, Lund, București, 1981). La p. 157, *a rage* este pus, în GT, alături de *a concede*, ca verb defectiv de forme flexionare provenite de la „tema perfectului". În DOOM, numai la *a concede* se spune „neîntrebuințat la timpuri trecute". Este evident, cred eu, că pentru a denumi, la trecut, acțiunea de *a rage*, în limba română literară actuală există formele verbului *a răgi (a răgit, răgi, răgise)*. La *a concede* nu există asemenea forme. Deci defectiv este numai *a concede*. *A rage* nu este

defectiv sau este defectiv, dar în alt mod. În româna literară actuală paradigma incompletă a variantei literare *(rage)* este completată cu cea a variantei regionale *(răgi)*. Lectura *Gramaticii pentru toți* lasă impresia că se încearcă, pe cît posibil, diminuarea unor astfel de paradigme hibride în româna literară. Numai așa se poate explica apariția formelor *rîndunea—rîndunele* alături de *cățea—cățele*, iar *rîndunică—rîndunici* alături de *bunică—bunici* (p. 42), neadmițîndu-se faptul că *rîndunică* (la fel cu *bucățică*, *bonețică*, *păpușică*) formează pluralul în *-ele*. Paradigma acestui cuvînt funcționează astăzi într-o formă hibridă. Am întîlnit cel puțin o dată în poezii pentru copii (de același autor) la singular forma *rîndunică*, iar la plural *rîndunele*. Se poate spune că autorul a greșit? Din punctul de vedere al normei formulate în DOOM și GT, da! Realitatea actuală a limbii literare române cred însă că este alta (v. și *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia.* Ediție revizuită și adăugită, București, EDP, 1985, p. 147). Cam la fel stau lucrurile și cu verbul *a șovăi* (p. 156). Paradigma hibridă *șovăiesc*, *șovăiești* și *șovăie* are o motivare foarte puternică: evitarea omonimiei dintre persoanele I și II, care contrazice preferința generală actuală pentru tipurile flexionare tari. Nu cred că e bine ca, în stabilirea normelor, să ignorăm asemenea „impulsuri" naturale ale vorbitorilor nelingviști. De altfel, faptul că un cuvînt are paradigmă hibridă nu se poate observa prea ușor. De unde să bănuim care este singularul lui *rîndunele* pe care îl întîlnim în vorbirea cuiva? Presupun că de aceea au și rămas unii lingviști, deocamdată, cu impresia că *rîndunică* se declină altfel decît *bucățică*. Sau poate se mai adaugă ceva: genitiv-dativul singular al acestui nume de pasăre apare mai frecvent în forma *rîndunici* (deși pluralul este *rîndunele*), din cauza numelui de floare *rochița-rîndunicii*. În aceste considerații mă conduc exclusiv după propriul meu idiolect, dar cred că ipotezele ar merita să fie verificate prin texte, înainte de a se stabili norma. În sfîrșit, o ultimă „perplexitate", ca să mă exprim mai sugestiv. La p. 195 (§ 176), după ce se arată că *a vrea* și *a voi* sînt două verbe sinonime și că cel de al doilea îl concurează pe primul, se face următoarea precizare: „Întrucît la unele timpuri și moduri este preferat cînd unul, cînd altul dintre aceste verbe *(a vrea* la prezentul indicativ: *a voi* la imperfect), uneori cu deosebiri între persoanele aceluiași timp (la perfectul simplu nu se folosesc formele de 1 și 2 sg. de la *a voi*, dar se folosesc formele pentru celelalte persoane ... se creează impresia că ele își împletesc formele în flexiune". Și nu și le împletesc?!

Pluralul substantivului *raport* pune probleme de semantică pe care DOOM le încurcă puțin, iar GT le simplifică, dar fără să facă toate precizările necesare ca să putem spune că le și descurcă. În DOOM, *raport* cu pluralul *rapoarte* înseamnă nu numai „dare de seamă", ci și „citul dintre două mărimi", iar cu pluralul *rapoturi* înseamnă „relație". Dar și „citul dintre două mărimi" este o „relație", de aceea, cînd în GT se spune numai *rapoarte* „dare de seamă" și *raporturi* „relație" (p. 42), nu știm sigur dacă s-a schimbat norma sau s-a omis „citul dintre două mărimi".

5. Este de salutat preocuparea pentru p r o n u n ț a r e, rară în gramaticile noastre normative de pînă acum. Cred însă că autoarea nu are dreptate în privința articolului *- i* (masculin nominativ-acuzativ plural: *lupii;* feminin genitiv-dativ singular: *cărții;* rar, și masculin genitiv-dativ singular: *popii*). La p. 68 D-sa susține că „normele ortoepice recomandă și pronunțarea lui, cel puțin în stilul solemn și în tempo lent". Nu știu de unde s-au extras aceste norme ortoepice. Lucrările care descriu pronunțarea românească literară actuală cunoscute de mine susțin că *-i* final ca articol (la masculin și feminin), atunci cînd ortografic apare terminația *-ii* precedată de consoană, nu se pronunță (vezi chiar GA I, p. 87, punctul 3, cu precizarea că exemplele *copiii* și *scinteii* sînt date greșit ca ilustrare a nepronunțării articolului, întrucît în aceste forme *-i* articol se pronunță ca *i* vocalic). Mai mult decît atît, se precizează că, în româna literară actuală, opoziția de articulare este neutralizată la clasa substantivelor care au forma nearticulată în *-i* silabic (pe lîngă GA, *loc. cit.*, v. și *Limba română contemporană*, p. 138). De aceea a scrie *membrii* în loc de *membri* este *numai o greșeală de ortografie*, nu și de gramatică (cf. p. 394). Este ca și cum am scrie fără cratimă forme pronominale conjuncte, pe care, oricum le-am scrie, tot la fel le pronunțăm. Este adevărat că, în asemenea situații, gramatica intervine ca un reper de corectitudine grafică, dar scrierea greșită nu deformează structura gramaticală a românei literare orale, ci numai pe cea a românei scrise, ceea ce ține exclusiv de actuala convenție ortografică.

Fiindcă m-am ocupat aici de f o n e t i c ă, aș vrea să mai semnalez cîteva inadvertențe din GT în acest domeniu. La p. 54 forma articulată *teii* nu ilustrează regula pe care o stabilește autoarea, întrucît terminația *i* semivocalic din *tei* nu devine *i* vocalic cînd se adaugă articolul *i*, ci rămîne *i* semivocalic. Este altă situație decît în *frații* sau *cărții*, forme articulate terminate în *i* vocalic și care se opun unor forme nearticulate cu *-i* șoptit. În ceea ce privește afirmația că acest *-i* șoptit devine vocalic „cînd se adaugă articolul *-i*" *(ib.)*, aceasta poate fi acceptată numai dacă se admite că formele articulate scrise cu *-ii* după consoană se pronunță

cu diftong descendent, deci cu *-ĭĕ*. Întrucît mi-am exprimat îndoiala cu privire la existența unei asemenea pronunțări, este evident că nici descrierea procesului fonetic care se produce pentru crearea opoziției dintre forma articulată și cea nearticulată la cuvinte ca *frații* și *cărții* nu mi se pare, din punct de vedere sincronic, conformă cu realitatea de azi a structurii gramaticale românești.

În glosar, calificativul *șoptit* cu referire la *i* este definit prin „nesilabic în poziție postconsonantică, redus la un apendice palatal al consoanei precedente". Autoarea s-a pus de acord, prin această definiție, cu GA, pentru care acest *i* este „un timbru suplimentar palatal al consoanei" (I, p. 47). Nu cred că este utilă reactualizarea, prin GT, a unei anumite interpretări „funcționale" a lui *i șoptit*. După cum se știe, concluzia de fonetică experimentală contrazice această interpretare, care pe plan fonologic impune, de fapt, segmentarea lui *i* împreună cu consoana (v. *Limba română contemporană*, p. 61), segmentare pe care autoarea n-o aplică în tabloul alternanțelor (p. 27).

În sfîrșit, din lista abrevierilor de la p. 397 lipsește *k*, notație fonetică pentru *c* din *bască* și *mac*, utilizată în carte la p. 27. Faptul că semnele fonetice sînt cuprinse în lista de abrevieri mi se pare un punct de vedere original perfect acceptabil. În fond, un semn fonetic nu face altceva decît să abrevieze o întreagă serie de denumiri fonetice referitoare la articularea unui sunet.

6. Alte scăpări de detaliu : la p. 7, anul de pe coperta ultimului îndreptar ortografic (ediția a IV-a) este 1983, nu 1984 ; la p. 25, numărul la verb nu trebuie raportat la *autor*, ci la *subiectul gramatical* ; la p. 136, *cel* ca pronume literar nu apare numai în *cel ce*, ci și în *cel care* (cf. p. 144).

Din cauza sporului de colocvialitate pe care Mioara Avram și l-a impus în această carte, apar unele forme de exprimare discutabile : „cazul este o categorie *prin excelență gramaticală*" (p. 25) ; „... în privința variantelor *prezentate de desinențe*" (p. 48) : „trebuie evitat măcar *abuzul de această construcție*" (p. 147) ; „... fiind *de departe* mult mai folosit" (p. 161) ; „*în scris* acestea [= intonația și pauza] sînt redate prin mijloace *grafice*" (p. 239).

7. Ca orice lucrare densă în conținut, *Gramatica pentru toți* incită la multe și variate „critici", chiar dacă cititorul are convingerea că posibilitățile proprii sînt inferioare celor pe care le dovedește autoarea. În speranța unei reeditări a acestei valoroase lucrări, am menționat mai sus cîteva dintre observațiile care au rezultat după o foarte atentă lectură a cărții. În același scop țin să-i semnalez autoarei cîteva completări utile pentru originalul glosar-indice din anexa gramaticii sale : *cod*, *codifica*, *derivat mofional*, *plan*, *substantiv mobil*, *situație de comunicare*, *sufix lexico-gramatical*, *uz* și *valoare*. Din cauza folosirii ultimului termen, apar în carte anumite exprimări evazive, ca să nu spun neclare. În GA, lucrare fără glosar terminologic, *valoare* este o dată glosat sui-generis în text : „cuvintele au pe de o parte unul sau mai multe sensuri lexicale, iar pe de alta diverse sensuri gramaticale (valori sau funcțiuni)" (I, p. 15). Întrucît *sau* din paranteza citată poate fi atît disjunctiv, cît și alternativ sau chiar apozitiv, nu se înțelege prea bine ce înseamnă în gramatica românească acest termen : „funcțiune" sau numai „sens" care nu implică o *funcțiune* aparte? Mioara Avram nu explică cuvîntul în glosar, dar îl folosește foarte frecvent în contexte variate : conversiunea este pusă în relație cu „valorile morfologice diferite dezvoltate de un cuvînt unic la origine", care reprezintă, de fapt, „omonime lexico-gramaticale, realizate prin procedeul numit schimbarea valorii (categoriei sau funcției) gramaticale" (p. 22) ; despre subiectul *ai casei* din *ai casei îl așteaptă* se spune că este format cu un articol posesiv cu „valoare apropiată de un pronume" (p. 73) ; pronumele demonstrativ *asta* poate avea „valoare neutră" (p. 135) ; construcția prepozițională formată din *a* + *acuzativ* are „valoare de genitiv" și trebuie considerată un atribut genitival (p. 279) ; sufixul *-isim* are „valoare de superlativ", dar nu e sufix gramatical (p. 26) ; unele cuvinte de tipul *conform*, *contrar* au „valoare apropiată de o prepoziție" (p. 205 și p. 210) sau, după unii cercetători, „valoare de prepoziție" (p. 299) etc.

Nu mă îndoiesc că reexaminînd glosarul, autoarea va observa și inadvertențele existente, ca, de exemplu, faptul că la *impersonal* apare un *vezi* fără nici o trimitere. Îi atrag de asemenea atenția că *determinare* apare în text la p. 65 și la p. 66 cu o altă accepțiune decît cea din glosar, iar *izolare*, la p. 101, la fel.

Gramatica pentru toți este o carte scrisă pentru cititori culți, harnici și răbdători, deprinși să citească cu creionul în mînă. Ea nu este o lucrare perfectă, dar reușește să fie mai mult decît ceea ce autoarea a țintit. Aceasta se explică prin faptul că meritele textului covîrșesc

cu mult neajunsurile lui. *Gramatica pentru toți* nu este o carte distractivă, ci profund instructivă. Lingvistica românească se poate mîndri cu o asemenea lucrare adresată tuturor iubitorilor de gramatică.

Octombrie 1987

FLORA ȘUTEU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

Studii și materiale privitoare la terminologia românească de etnobotanică, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1986, 3 f. nenumerotate + 102 p. + XI p. [Universitatea din Timișoara, Centrul de Științe Sociale] (multigrafiat)

Volumul publicat de cercetătorii timișoreni în anul 1986 reunește șapte studii consacrate lexicului românesc etnobotanic, îmbinînd rezultatele unor cercetări mai vechi în domeniul respectiv cu materialul înregistrat în cursul anchetelor pe teren efectuate de autori sau de colaboratori apropiați ai acestora.

Primele trei file, nenumerotate, prezintă *Cuprinsul* acestei culegeri (în limbile română, franceză, germană, engleză) și un *Cuvînt înainte* (semnat de Maria Purdela Sitaru și Livia Vasiluță), care constituie, el însuși, o prezentare concisă a volumului : „Se analizează dimensiunile și caracteristicile compunerii în constituirea terminologiei etnobotanice, probleme particulare, mai ales în ordine diacronică, ridicate de fitonimele metaforice, bogăția și diversitatea termenilor etnobotanici populari proveniți de la nume de boli sau a fitonimelor literare, populare sau regionale pătrunse în toponimia bănățeană. Alte articole reconsideră și valorifică cercetări etnobotanice mai vechi sau înregistrează termeni și sensuri cu circulație actuală (și) în aria lingvistică a Banatului".

În lucrarea *Contribuția lui Simion Mangiuca la studiul terminologiei etnobotanice românești* (p. 1—13), Doina Babeu analizează cu precădere vechea cercetare *De însemnătatea botanicei românești* a învățatului bănățean Simion Mangiuca, publicată în numerele 43—49 din anul 1874 ale revistei „Familia". „Prețuită încă de la apariție, folosită ulterior ca sursă de informare" (p. 1), această contribuție, „inedită ca bogăție și varietate a materialului, ca metodă" (p. 1), l-a consacrat pe autorul ei drept întemeietor al cercetărilor de etnobotanică românească, cu toate că limitele concepției sale mitologizante și latiniste sînt evidente. Doina Babeu selectează o serie de 37 de termeni botanici regionali, culeși de însuși Simion Mangiuca prin anchete pe teren efectuate într-o zonă bănățeană cu centrul în Oravița, și îi prezintă, în ordine alfabetică, consacrînd fiecăruia o scurtă notă lexicală, în care, după definiție, notează atestări ulterioare, aducînd la zi informația bibliografică, și semnalează, cînd este cazul, sinonime ori/și variante ale formei respective.

Olimpia Berca face loc unor *Observații cu privire la structura formațiilor compuse din lexicul botanic popular* (p. 14—24), pe baza materialului oferit de D. Brandza în *Prodromul florei române*, București, 1879—1883 (p. 14, subsol). Avînd în vedere specificul compunerii (ca procedeu de formare a cuvintelor), autoarea studiază atît „*structura formală* a compuselor, sintaxa elementelor constitutive" (p. 15), cît și „*semantica elementelor*, adică raporturile lexico-semantice în care se angajează termenii ce alcătuiesc compusul" (p. 15). În limitele materialului studiat, Olimpia Berca observă că formațiile compuse prin subordonare sînt mult mai numeroase decît cele realizate prin coordonare sau juxtapunere. În cadrul compunerii prin subordonare, majoritare sînt structurile de tipul substantiv + substantiv (atribut genitival sau prepozițional) și substantiv + adjectiv (atribut adjectival). Cu privire la aspectul lexico-semantic, se constată o mare diversitate a combinațiilor semice, preponderente fiind totuși mutațiile din regnul animal în cel vegetal. Sistemul tinde să se ordoneze în serii constituite dintr-un număr redus de elemente fixe care grupează în jurul lor numeroase elemente variabile : *coada-cocoșului*, *coada-mîței*, *coada-racului* etc.

Semnalăm o eroare, de amănunt, fără implicații asupra fondului cercetării. După analiza structurii formale constînd în substantiv în nominativ + substantiv cu valoare de atribut genitival, autoarea arată că „nume de plante, structurate după acest tipar, se înregistrează încă din secolul al XVII-lea, cum se vede dintr-o listă publicată de I. Coteanu : « *fodormenta kaluluj, iarba sherpeluj, okjul bouluj* (ANON. CAR.) ... »" (p. 15). Formele citate nu pot fi preluate din lista publicată de I. Coteanu, căci aceasta nu este *Anonymus Caransebesiensis*, ci *Nomina vegetabilium* a preotului József Benkö din zona Brașovului, care a publicat-o în 1783 în revista „Magyar Könyvház", Pozsony, II, p. 407—432[1]. Lista din 1783 poate ilustra cu

[1] Vezi I. Coteanu, *Prima listă a numelor românești de plante*, București, 1942.

prisosință tipul de structură formală în discuție prin alte exemple, însă cele invocate se regăsesc în paginile dicționarului bănățean de la sfîrșitul secolului al XVII-lea cunoscut sub numele de *Anonymus Caransebesiensis* [2].

Observații asupra bibliografiei românești de etnobotanică și *Bibliografia românească de etnobotanică (selectivă)*, p. 25—41, sînt contribuții semnate de Elena Bercea și Livius Bercea. Autorii disting, în evoluția etnobotanicii ca știință, trei tipuri de contribuții : 1. liste de nume de plante ; 2. dicționare și enciclopedii etnobotanice ; 3. cercetări lingvistice propriu-zise despre numele românești de plante, privind mai ales etimologia, formarea cuvintelor, semantica.

Cu privire la listele de termeni populari botanici, considerăm necesar ca, înainte de contribuția lui József Benkö (*Nomina vegetabilium*, 1783 — vezi *supra*), să amintim cea dintîi listă cunoscută cu nume românești de plante, mai veche cu aproximativ 80 de ani. Publicată de M. Gaster [3] și cunoscută de Gr. Crețu [4], ea a fost readusă în atenția specialiștilor abia în 1976 de către M. Moraru și Cătălina Velculescu, care o menționează cu prilejul descrierii ms. rom. BAR 2456 : „f. 52ᵛ : Lix⟨ic⟩on. Aicea scriem erbile sloveneaște отвѣтом. (...) f. 72ᵛ : Žде пишем древеса ⟨*v. mai sus—Lexicon*⟩ "[5]. În 1981 Magdalena Georgescu a consacrat un articol acestor două file de glosar slavo-român, publicînd și textul integral al listei de plante (coloana românească în transcriere interpretativă), însoțit de fotocopii [6].

În legătură cu lista *Nomina vegetabilium* din 1783, precizăm că ea conține 620, nu 612 nume românești de plante [7].

Mai adăugăm că, după informația dată de I. Coteanu [8], pot fi amintite, pentru sfîrșitul secolului al XVIII-lea, și contribuțiile lui Sam Kräutner (1793) și Veszelski Antal (1798), care, direct sau mediat, fructifică și îmbogățesc lista din 1783 a lui József Benkö.

Bibliografia românească de etnobotanică, deși selectivă, înregistrează 206 titluri și, neîndoielnic, va fi de un real folos nu numai celor interesați de terminologia botanică în sine, ci și celor ce au în vedere lexicul românesc în general, dialectologia și istoria limbii române.

În studiul său, *Etnobotanică și lexicografie* (p. 42—59), Maria Foarță remarcă „identitatea unor denumiri metaforice ale plantelor pe întreaga arie europeană" (p. 42), constînd în clișee ce corespund denumirii științifice actuale, care derivă, adesea, din vechea taxonomie greco-latină. Clișeele metaforice au la bază „o anumită universalitate a raporturilor de analogie" (p. 43), în principal asemănarea cu „alte forme existențiale, mai ales animaliere și umane" (p. 43). Practic, însă, întrucît tiparul analogic prezintă variații, aceeași denumire ajunge să desemneze mai multe specii de plante, ceea ce face ca în etnobotanică să fie frecvente cazurile de confuzie taxonomică. Autoarea admite că, la nivelul terminologiei etnobotanice populare, confuziile taxonomice sînt înlăturate, de regulă pe zone restrînse, fie prin distincții variate, fie prin sinonimie sau prin menționarea unor proprietăți curative, cînd este cazul, însă rămîne în discuție problema fișei onomastice din dicționarele de etnobotanică, care „oferă tabloul unor mari variații și chiar confuzii taxonomice" (p. 44). Maria Foarță observă că etnobotanica românească, deși „în mare parte originală, este un sistem deschis împrumuturilor și contaminărilor" (p. 46). Fără a contesta vechimea etnobotanicii românești, autoarea o consideră „mult mai deschisă «inovațiilor tîrzii»" (p. 47). Întrucît etnobotanica „este știința empirică cea mai apropiată, dacă nu inclusă, *iatrosofiei*" (p. 47), „începînd cu sec. XVII, prin tot mai frecvenții farmaciști, *spițeri* (...), speciile medicinale, cu numele lor științific (...), erau și ele tot mai bine cunoscute la noi. Începînd, deci, cu anul 1600, pătrunderea masivă de împrumuturi și nume calchiate corect după cel științific nu poate fi pusă la îndoială. Stă mărturie chiar dicționarul lui Borza, cînd înregistrează nume evident de circulație medievală" (p. 48).

Referindu-se la lista lui Crăiniceanu (1889/1890), care, deși „conștient de incorectitudinea primelor liste de nume românești de plante, datorate unor specialiști străini, care frecvent traduceau numele străine ale plantelor" (p. 48), procedează la fel, „traducînd și adaptînd" (p. 48), încît din lista lui nu rezultă care sînt numele autentice populare, autoarea atinge o altă problemă, anume corectitudinea surselor bibliografice ale dicționarelor etnobotanice. Astfel, cu toate că multe din numele neautentice notate în lista lui Crăiniceanu nu au fost

[2] Vezi *Anonymus Caransebesiensis. Cel mai vechi dicționar al limbei române, după manuscriptul din biblioteca Universității din Pesta*, în „Tinerimea română", I, București, 1898, p. 339, 343, 357.

[3] *Chrestomatie română*, I, 1891, p. XCVIII, 355—357.

[4] *Introducere* la Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tîlcuirea numelor din 1649*, București, 1900, p. 51.

[5] *Bibliografia analitică a literaturii române vechi. Volumul I. Cărțile populare laice*, partea I, București, 1976, p. 213.

[6] *Cea mai veche listă cu nume românești de plante*, în LR, XXX, 1981, nr. 1, p. 13—21.

[7] Vezi I. Coteanu, *op. cit.*, p. 34.

[8] *Ibidem*, p. 6.

incluse în marile dicționare etnobotanice (Z. Pantu, Al. Borza), altele, în pofida acribiei autorilor lor, s-au „consacrat" prin aceste însemnate lucrări științifice și „contează, astăzi, ca fapt de limbă populară" (p. 49). Greșelile de notație, preluate de la o sursă la alta, duc la adevărate avataruri filologice, cum este cazul **speribanei tărcate* (în loc de *spetează tărcată*), eroare perpetuată din 1791 (Sigerius, autorul ei) pînă în 1968 (dicționarul lui Al. Borza). Maria Foarță conchide că studiul terminologiei etnobotanice românești presupune o „reverificare atentă a tuturor surselor" (p. 51) și o „cercetare complexă care îmbină lingvistica, etnobotanica, botanica, medicina, folcloristica și, nu în ultimul rînd, informația istorică" (p. 52—53).

Maria Purdela Sitaru, în lucrarea *Un sistem denominativ în terminologia românească de etnobotanică* (p. 60—73), se ocupă de „crearea, în mod sistematic, a numelor de plante cu efect terapeutic (autentic sau doar presupus) prin apelul la categoria numelor etnoiatrice" (p. 60), fapt lingvistic specific uzului popular, care se concretizează în „trei mari subcategorii" (p. 60) : 1. cele mai numeroase formații sînt alcătuite din doi termeni aflați în raport atributiv (genitival sau prepozițional), primul fiind un termen botanic generic, al doilea desemnînd boala pentru care se recomandă folosirea plantei respective : *buruiană de brîncă, iarba dalului și a faptului* etc. ; 2. termeni simpli sau compuși care, în afara unui context, pot desemna atît un nume popular de boală, cît și unul etnobotanic : *armurar, holeră, vărsat* etc. ; *cel perit, de călcătură* etc. ; 3. termeni în care este evidentă prezența unui sufix, cum sînt falsele diminutive, prezentînd sufixele *-ea, -ică, -ice, -işor, -uță*, și elemente lexicale care înglobează sufixele nume de agent *-nic, -ătoare*.

Studiul vocabularului etnobotanic de proveniență etnoiatrică a prilejuit Mariei Purdela Sitaru interesante concluzii de ordin lingvistic, privind semantica termenilor, conservarea unor arhaisme, a unor fonetisme etimologice sau dialectale etc.

În contribuția sa, *Nume de plante în toponimia românească din Banat* (p. 74—87), Rodica Sufletel înregistrează un bogat material toponimic bănățean, derivat de la nume de plante : pomi fructiferi, copaci, arbuști, buruieni, plante de cultură, flori sau termeni botanici generici. Autoarea studiază în continuare „raportul dintre denumirile de plante, limba literară și nomenclatura botanică oficială" (p. 80), insistînd asupra variantelor fonetice, sensurilor și cuvintelor specifice Banatului.

Livia Vasiluță, în *Note lexicale (Cu privire specială la Banat)*, p. 88—102, se referă la cuvintele : *aglică, boboloașe, clăbățul-cucului, cocoșel, cucurujor, drugoane, frunziță, gheorghiț, gura moronului, mălai moale, mălăiel negru, milurcă, nudli, spetează, șinghilie, unguroaică, unguroancă*. Domnia sa exploatează și, totodată, supune unui examen critic informația oferită de dicționarele lingvistice și de cele etnobotanice, adăugînd, în același timp, noi atestări și noi puncte de vedere cu privire la termenii amintiți.

Discutînd termenul *boboloașe*, autoarea notează unele date cu privire la semantismul formei bănățene *bobolos: „*adjectivul *bobolóș*, frecvent în Banat, determină și alte nume de vegetale de formă (aproape) sferică, globuloasă : *ceapă* **boboloașe** (...). Ca substantiv, *bobolóș* întrebuințat în domeniul vegetalelor numește mici globule (cu masă compactă) de formă (aproape) sferică" (p. 90). Ne întrebăm dacă nu cumva ar putea fi invocată, în același sens, și forma *boboașă* „cartof", atestată în *Anonymus Caransebesiensis (Boboshë)* și în glosarul lui Al. Viciu [9].

Cele șapte studii prezentate se încheie, după caz, cu secțiunile : *Note, Sigle și abrevieri (Bibliografie, Abrevieri)* și un *rezumat*, redactat în limbile engleză, franceză sau germană. Cîteva remarci, cu totul minore, în legătură cu aceste anexe. Secțiunea denumită *Sigle și abrevieri / Bibliografie / Abrevieri* ar fi putut să apară o singură dată, la sfîrșitul volumului, înglobînd alfabetic toate lucrările la care s-au făcut trimiteri prin sigle, cu atît mai mult cu cît unele dintre ele se repetă : vezi, de exemplu, siglele BORZA, D. și BORZA, 1968 pentru aceeași lucrare, la p. 11, 57, 100. Rezumatele studiilor ar fi putut fi redactate în aceeași limbă străină. Sînt, evident, aspecte puțin însemnate, dar ele lasă loc unei impresii de lipsă de unitate a volumului, de alăturare grabnică a unor studii, deși publicarea lor laolaltă este justificată tematic.

Un *Indice de cuvinte* (p. I—XI) reprezintă ultima secțiune a volumului.

Contribuțiile cercetătorilor timișoreni reunite în volumul prezentat s-au constituit, într-adevăr, într-o „mărturie elocventă a generozității și actualității temei" discutate *(Cuvînt înainte)*. Credem însă că studiul terminologiei românești de etnobotanică nu se poate dispensa de cercetarea vechilor texte românești, anterioare listei tipărite în 1783 de József Benkö. Lexicoanele bi- și trilingve ale secolului al XVII-lea conțin, cu siguranță, nume de plante, atît calchiate, cît și populare. Ele ar fi oferit exemple adecvate Mariei Foarță, care, în studiul său, apelează, din lipsă de material, presupunem, la dicționarul lui Al. Borza pentru ilustrarea

[9] Vezi DA, s.v.

situației de după anul 1600 a terminologiei etnobotanice românești (vezi *supra*). Deosebit de bogate în lexic etnobotanic sînt textele medicale din secolul al XVIII-lea, atît *Meșteșugul doftoriei* și *Meșteșugul doftoricesc* (ms. rom. BAR nr. 933 și 4841, ambele datate aproximativ 1760—1770), cît și colecțiile de rețete inserate în manuscrisele epocii (vezi, spre exemplu, ms. rom. BAR nr. 312, f. 257^{r}—258^{r}, nr. 2807, f. 48^{r}—51^{v}, nr. 2183, f. 160^{r}—165^{v}, nr. 3093, f. 144^{v}—151^{v}, nr. 4104, f. 69^{r}, 119^{r}—121^{v}, nr. 1739, f. 15^{r}—24^{v} etc.).

Octombrie 1987

FLORENTINA ZGRAON
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

TIMOTEI CIPARIU, *Opere*, I. Ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil. Introducere de G. Istrate, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, LVII+ 475 [—478] p.

Ediția de față răspunde unei necesități de mult semnalate în cultura română, aceea de a avea reunite într-un corpus judicios întocmit cele mai importante lucrări ale întiiului filolog și lingvist român modern. Într-adevăr, cu excepția *Crestomației* (retipărită la Blaj în 1916), nici una din cercetările eruditului canonic ardelean n-au fost reeditate în secolul nostru, ceea ce a făcut dificil accesul specialiștilor la opera, de o inestimabilă valoare, a lui Cipariu.

Volumul I al ediției lui Carmen-Gabriela Pamfil cuprinde *Principie de limbă și de scriptură* (p. 1—182), *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi* (p. 183—276) și *Crestomație sau Analecte literare* (p. 277—408). Ele sînt precedate de un documentat studiu *(Timotei Cipariu în conștiința urmașilor)*, semnat de Gavril Istrate (p. V—XXIX), și de o *Notă asupra ediției* (p. XXXI—LVII) și se încheie prin *Facsimile* (p. 409—412), *Note și traduceri* (p. 413—432), *Sigle* (433), *Abrevieri* (p. 435—436) și doi *Indici:* de cuvinte, forme și elemente derivative (p. 437—465) și de autori (p. 467—471).

Scrise într-o ortografie ultraetimologică, în care nu o dată excepțiile însoțesc reguli complicate, lucrările lui Cipariu pun numeroase și, aparent, imposibil de depășit probleme de interpretare. Încumetîndu-se să întreprindă actul de mare temeritate de a edita cele trei opere mai sus amintite, Carmen-Gabriela Pamfil a trebuit să efectueze o muncă îndelungată și anevoioasă, pîndită de cel puțin două riscuri : de a „moderniza", adică de a accepta normele limbii literare actuale, sau, dimpotrivă, de a reține, ca autentice, unele grafii lipsite de valoare fonetică reală, socotindu-le drept forme viabile de limbă. Cercetătoarea ieșeană a depășit cu succes aceste dificultăți, reușind să ne dea o ediție în toate privințele exemplară. *Nota asupra ediției*, care expune și justifică pe larg sistemul de transcriere adoptat, ne încredințează că în marea majoritate a cazurilor, dacă nu în totalitatea lor, s-a mers pe calea cea bună. A rezultat de aici un text stabilit cu exactitate și acurateță, căruia putem să-i acordăm toată încrederea. Editoarea a procedat corect reproducînd *Crestomația* cu litere chirilice, ca în original. Translitarația sau transcrierea interpretativă n-ar fi avut, în acest caz, nici o rațiune.

Notele concentrează o bogată informație, ținută la zi, iar *Indicii* își dovedesc la tot pasul utilitatea.

În concluzie, putem spune că Academia a adus un binemeritat omagiu primului ei vicepreședinte, publicînd, cu prilejul centenarului morții lui Cipariu, primul volum de *Opere*, îngrijit de Carmen-Gabriela Pamfil. Sîntem convinși că următoarele volume, a căror apariție e bine să se succeadă la intervale cît mai scurte de timp, vor constitui tot atîtea reușite editoriale.

Un cuvînt de apreciere Editurii Academiei și tipografiei ieșene, care au asigurat excelente condiții grafice acestei cărți.

ION GHEȚIE

AL. GRAUR, *Puțină gramatică*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, 224 p.

Acum peste o jumătate de veac, acad. Al. Graur semna sub pseudonimul Gh. Reviga, în ziarul „Adevărul", o rubrică zilnică de cultivare a limbii. Acesta a fost începutul unei activități de informare a publicului larg cu privire la variate probleme de ortografie, gramatică, vocabular, pe care uzul literar al epocii le aducea la lumină, activitate căreia îi sîntem și astăzi martori. Dintr-o bine venită inițiativă, Editura Academiei R.S.R. re-publică sub titlul *Puțină gramatică*, același cu titlul rubricii din „Adevărul", o parte însemnată din aceste articole apărute între 1930 și 1937, completate cu cîteva articole de la alte rubrici ale aceluiași ziar sau din ziarul „Dimineața".

Cartea se citește astăzi cu un interes ieșit din comun. Faptele examinate și concluziile autorului au uneori valoare lingvistică documentară, dar își păstrează actualitatea prin conți-

nutul ştiinţific al expunerii. Stilul clar, lapidar, direct şi viu, care în acad. Al. Graur are un reprezentant unic la noi, face din lectura acestei cărţi unul dintre cele mai autentice momente de delectare intelectuală. Notele care se înşiră în ordinea cronologică a apariţiei lor, cuprinzînd toate exprimarea clară a unei atitudini faţă de o stare de fapt din vorbirea românească literară antebelică, au căpătat prin patina vremii valoare artistică. Cartea ar putea fi socotită o culegere de schiţe în care personajele sînt cuvinte şi expresii româneşti din anii 1930—1937, pe lîngă care se strecoară ici şi colo cîte un vorbitor, cu nedumeriri, păreri, cu mină scandalizată sau cu bunăvoinţă întrebătoare. Se pare că „reeditarea publicisticii lingvistice" a acad. Al. Graur din anii '30, '50 va continua. Acest volum ne face să aşteptăm evenimentul cu cel mai mare interes.

FLORA ŞUTEU

HELGA CRÖSSMANN OSTERLOH, *Die deutschen Einflüsse auf das Rumänische. Probleme — Kriterien — Anwendungen.* Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1985, 250 p.

Lucrarea cuprinde, pe lîngă un *Cuvînt înainte*, cinci capitole : *Probleme ale istoriei limbii române* (p. 1—45), *Germanii în România — istoria şi limba lor* (p. 46—87), *Studii cu privire la influenţa germană asupra românei* (p. 88—138), *Scurtă prezentare a influenţei germane în domeniul vocabularului* (p. 139—227) şi *Premise şi constatări fundamentale cu privire la influenţa germană asupra românei* (p. 228—237). Cartea se încheie cu trei anexe cuprinzînd : 1) siglele revistelor şi culegerilor periodice de lingvistică, româneşti şi străine, consultate, 2) sursele lexicografice care au stat la baza extragerii materialului (DEX, DA, DLR, LTR, Scriban) şi 3) bibliografia generală a lucrării.

În 1980, cînd terminase extragerea materialului, autoarea se pregătea să elaboreze o lucrare de interpretare a unui inventar de fapte. În procesul de examinare a acestui material, s-au evidenţiat probleme cu caracter mai general, care au impus o lărgire a cadrului întregii discuţii spre o problematică insuficient aprofundată atît pentru română, cît şi pentru germană : premisele istorice. Depăşind astfel informaţia directă despre influenţa germană oferită de lucrările de lexicografie, autoarea a obţinut un tablou mai cuprinzător al ansamblului de fapte care trebuie luate în considerare pentru a putea cerceta această influenţă în întreaga ei complexitate.

Observînd cum, în cea mai mare parte, componente ale acestei influenţe germane se încadrează, pentru română, în procesul general de romanizare sau de românizare, autoarea îşi încheie cercetarea cu concluzia că influenţa germană este mai variată şi mai bogată în fapte decît s-a acceptat, în general, pînă acum. D-sa subliniază însă că nu a interesat-o demonstrarea unei influenţe germane mai puternice decît se crede în general, ci „o mai obiectivă apreciere a acesteia, precum şi sesizarea caracterului ei multilateral, viziune prin care capacitatea de asimilare proprie românei în diversele sale domenii, dezvoltarea sa istorică şi imensul efort intelectual legat de această dezvoltare se pun în evidenţă mai nuanţat" (p. 237).

FLORA ŞUTEU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date din text în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R-79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, Serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei ; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t — tocăliță)**, 1982, 376 p., 75 lei ; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei ; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei ; tom X, partea 1, litera **S (s — sclabuc)**, 1986, 400 p., 79 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei ; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei ; tom V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei ; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei ; tom VII **(1985)**, 1986, 224 p., 19 lei, tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei ; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, 1987, 226 p., 16 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV + 286 p. + 420 p. broșura, 383 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a.

RM — ISSN 0025 — 3253

LR, ANUL XXXVII, nr. 1, p. 1—96, București, 1988

I.P. Informația c. 1682

42 200

Lei 20

I 29021

2022

LIMBA ROMÂNĂ

2

ANUL XXXVII
1988
martie — aprilie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- IUL. 2005
.... 2014

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Responsabil de număr: GRIGORE BRÂNCUŞ

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue « Limba română » paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à : „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei :
Str. Spiru Haret nr. 12
R—79 638 Bucureşti
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei 125
R—79 717 Bucureşti
Telefon : 50 76 80, int. 129

I 29021

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVII 1988 Nr. 2
martie—aprilie

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ

EMANUEL VASILIU, Semn și cunoaștere 99

GRAMATICĂ — VOCABULAR

GH. D. TRANDAFIR, Despre „legătura relativă" 103
STELIAN DUMISTRĂCEL, O distincție necesară: sensuri neologice ale cuvîntului *gresie* 107

ONOMASTICĂ

ILIE DAN, Toponimia unei localități cu populație mixtă: *Cacica* (Județul Suceava) 119

DIALECTOLOGIE

LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, Normă și abatere de la normă în graiuri 129

FILOLOGIE

ALEXANDRU MAREȘ, Traduceri necunoscute ale lui Dosoftei din perioada celui de-al doilea exil polon (IV) 135
VIOLETA BARBU, Probleme și orientări în editarea literaturii medievale . . 143

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

C. DIMITRIU, Actualitatea *Sintaxei* lui Timotei Cipariu 155

CULTIVAREA LIMBII

LAURA VASILIU, *La cotele* 163

NOTE ȘI COMENTARII

ION GHEȚIE, În legătură cu concordanțele lingvistice dintre aromână și graiurile din Banat 165
GH. D. TRANDAFIR, Observații asupra unor puncte de vedere noi despre categoria comparației 171
IOAN N. BÎTEA, Din nou despre coordonare 183

44460

CONSULTAȚII

MIOARA AVRAM, *Big* 195

RECENZII

ION COTEANU, MARIUS SALA, *Etimologia și limba română. Principii — probleme*, București, Editura Academiei R.S.R., 1987 (*Alexandra Moraru*) 197
MIOARA AVRAM, *Probleme ale exprimării corecte*, București, Editura Academiei R.S.R., 1987 (*Coman Lupu*) 198
Magyar-román filológiai tanulmányok [Studii filologice maghiaro-române], Budapest, 1984 (*Ion Gheție*) 199

NOTE BIBLIOGRAFICE

NAGY BÉLA, *Viața și activitatea lui Dimitrie Eustatievici*, p. 201; EM. VASILIU, LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, *Limba română în secolele al XII-lea — al XV-lea. Fonetică — Fonologie — Gramatică*, p. 201.

SEMN ȘI CUNOAȘTERE

EMANUEL VASILIU

Într-una dintre lucrările sale consacrate „semanticii moderne", K. Baldinger discută chestiunea relației obiect—concept(sens)—cuvînt, atrăgînd atenția asupra faptului că există situații în care vorbitorii nu întîmpină nici o dificultate în a distinge între ele două sensuri, dar întîmpină dificultăți în a distinge „realitățile" (= obiectele) care corespund acestor sensuri : „ce este imprecis — se întreabă autorul citat — obiectul mental [adică sensul, n.n. E.V.] sau realitatea? Știm să distingem foarte bine între obiectul mental 'casa' și obiectul mental 'palacio' [exemplele la care autorul se referă sînt din limba spaniolă, E.V.]. Știm foarte bine să facem distincția între obiectele mentale 'dia' și 'noche', între 'joven' și 'viejo'. Dificultățile apar cînd vrem să aplicăm obiectele noastre mentale la realitățile care nu corespund exact schemei noastre mentale. Nu știm dacă e vorba de o 'cabaña' sau de o 'casa' în cazul în care obiectul real are în același timp trăsături ale unei 'cabaña' și trăsături ale unei 'casa'. Realitatea nu corespunde nici unuia nici altuia dintre obiectele noastre mentale. Nesiguranța noastră își are originea [...] tocmai în faptul că noi deținem o idee prea precisă despre ceea ce trebuie să fie o 'cabaña' și o 'casa' " [1]. Și mai departe : „În general, realitatea nu cunoaște limite, ci numai tranziții fără limite (sp. gradaciones sin limites). În aceste cazuri — și acesta e cazul normal — limitele nu există în realitate, ci în limbaj" [2].

Cu altă ocazie [3] mi-am formulat rezervele cu privire la punctul de vedere al lui K. Baldinger, încercînd să arăt că, în fond, nu avem a face cu absența unor limite clare *între lucruri*, ci cu concepte *insuficient de bine determinate* (și nu „prea precise", cum consideră K. Baldinger) și care — în consecință — nu pot capta lucruri net delimitate între ele.

După cum se poate observa, punctul de vedere pe care l-am adoptat explică indistincția dintre lucruri prin indistincția dintre concepte, punînd astfel sub semnul întrebării ideea că realitatea însăși ar prezenta un tablou fără contururi clare între lucruri.

În fond, problema reală ni se pare acum a fi următoarea : nu cumva caracterul nedeterminat al conceptelor noastre (= sensurile) nu este

[1] K. Baldinger, *Teoria semantica moderna*, Madrid, Ediciones Alcalá, 1970, p. 49—50.
[2] Id., *ibid.*, p. 50.
[3] E. Vasiliu, *Some Problems in Semantic Investigation*, în Rebecca Posner & John N. Green (Eds.), *Trends in Romance Linguistics and Philology*, Vol. 2, The Hague, Paris, New York, Mouton, 1981, p. 118—121.

LR, anul XXXVII, nr. 2, p. 99—102, București, 1988

decît *reflectarea* în conștiință a unui tablou al realității lipsit de contururi nete? Altfel spus: nu cumva „tensiunea" dintre presupusa claritate a conceptelor noastre și caracterul „gradual" al distincțiilor din realitate este o simplă iluzie în sensul că semnificațiile (= concepte) sînt tot atît de vag delimitate între ele ca și lucrurile care le corespund?

S-ar părea, la prima vedere, că o astfel de idee s-ar putea — eventual — sprijini pe caracterul *reflectoriu* al conștiinței noastre.

În realitate însă, „tensiunea" dintre cele două ordine de fapte (realitate și „schemă conceptuală") nu numai că *există*, ci există în forma semnalată de Baldinger, și anume: conceptele noastre sînt mai net delimitate între ele decît obiectele cărora le corespund.

Ceea ce urmează este o încercare de a arăta că ideea unei tensiuni între „schema conceptelor" și obiectele reale de care vorbea K. Baldinger nu trebuie și nu poate fi respinsă în numele caracterului reflectoriu al conștiinței.

Caracterul *activ* al conștiinței care cunoaște a fost relevat începînd din antichitate: Platon consideră că prin cuvinte — care numesc lucrurile — putem *distinge* între ele înseși lucrurile [4]. Aristotel [5] vorbește despre „intelectul activ" [6]. F. de Saussure [7] consideră că „imaginea acustică" are rolul de a delimita din „masa amorfă" a gîndirii „conceptele" văzute independent de semne (cuvinte): „conceptele" asociate semnificanților (= imagini acustice) devin „semnificații" ale semnelor (văzute de F. de Saussure ca *semnificant* și *semnificație*). Prin urmare, pentru de Saussure, conceptele nu capătă existență decît în urma delimitărilor — realizate prin intermediul semnificanților — în fluxul indistinct al gîndirii „fără semne". Conceptele deci — putem considera — sînt rezultatul unei *activități* a conștiinței.

Citîndu-l pe Ath. Joja [8], Anton Dumitriu [9] observa: „Gîndirea este în esența ei abstractă și urmărește esențialul și generalul prin care se aprofundează cunoașterea naturii și transformarea ei. Dar nu e mai puțin adevărat [...] că gîndirea abstractă întrerupe fluiditatea și sparge unitatea, bogăția obiectelor și multiplicitatea lor de relații". În acest sens este invocat următorul pasaj din Lenin, *Caiete filozofice* (p. 234): „Noi nu putem reprezenta, exprima, măsura și înfățișa mișcarea fără să nu (sic) întrerupem continuitatea ei, fără să nu (sic) o simplificăm, să luăm *grosso-modo*, să fragmentăm și să mortificăm ceea ce e viu. Reprezentarea mișcării de către gîndire este întotdeauna o simplificare [...]".

Caracterul „fluid" al realității menționat de Anton Dumitriu corespunde perfect ideii lui Baldinger pe care am citat-o la începutul acestui articol, anume că „realitatea nu cunoaște limite, ci numai gradații".

[4] *Cratylos*, 388 b 6—8, 10—12 (text stabilit și tradus de Louis Méridier, Paris, Les belle lettres, 1931).

[5] *De anima* III, 5, 430 a, ap. Anton Dumitriu, v. nota 6.

[6] Pentru această caracterizare v. Anton Dumitriu, *Teoria logicii*, București, Editura Academiei RSR, 1973, p. 172.

[7] F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, publié par Charles Bally et Albert Sechehaye avec la collaboration de Albert Riedlinger, Paris, 1971 (prima ediție, 1916; Payot), p. 155.

[8] *Studii de logică* I, 1960, II, 1967, București, Editura Academiei.

[9] *Istoria logicii*, București, EDP, 1969, p. 631.

„Limitele" precise între obiectele reale sînt rezultatul „conceptualizării", adică al faptului că actul cunoașterii se realizează prin intermediul unei gîndiri „prin esența ei abstractă", cum spune Anton Dumitriu, adică, putem noi adăuga, o gîndire care nu e aptă să reflecte tocmai „fluiditatea" sau „trecerile" din realitate.

Am putea spune că rolul activ al intelectului constă, dacă nu în primul rînd, cel puțin *și* în „izolarea" (benefică pentru cunoaștere) a obiectelor, prin „conceptualizare".

Pe baza celor arătate, putem spune că, în măsura în care intelectul cunoaște realitatea *prin concepte* — și, într-adevăr, acesta este modul în care cunoașterea realității are loc — între schema conceptuală a intelectului și realitate nu poate exista o suprapunere perfectă, întrucît, în cadrul schemei conceptuale, acestea sînt clar delimitate între ele, în timp ce frontierele dintre lucruri sînt — după cum am văzut — graduale. Mai departe, în măsura în care semnele lingvistice se referă la realitate prin intermediul conceptelor, este firesc să ne așteptăm ca nu tot ceea ce limba distinge prin cuvinte să corespundă unor obiecte în mod net distincte între ele.

Cum putem explica atunci faptul că, în anumite cazuri, vorbitorii unei anumite limbi pot, fără dificultăți majore, identifica în realitate obiecte care sînt numite prin cuvinte diferite?

O explicație acceptabilă ar putea fi găsită în teoria lui Cassirer a „formelor simbolice" și a conceptelor. Indivizii iau cunoștință de realitatea obiectivă prin intermediul „datelor senzoriale". Datele senzoriale provenind de la același obiect real sînt variabile și depind de condițiile concrete în care individul are experiența obiectului real. În momentul în care datele senzoriale ajung să fie prezente în conștiință, ele devin „conținuturi ale conștiinței". Unui obiect real sau unei clase de obiecte reale îi corespund deci *mai multe* „conținuturi ale conștiinței" și fiecare dintre aceste conținuturi este, în principiu, *variabil*, datorită faptului că simțurile sînt în permanență impresionate de realitatea înconjurătoare. Acesta este de altfel și motivul pentru care Cassirer vorbește de „fluxul" permanent [10] al datelor noastre senzoriale (provenite de la „același obiect" sau de la aceeași clasă de obiecte), care determină instabilitatea continuă a „conținuturilor de conștiință".

În momentul în care unul dintre aceste conținuturi este numit printr-un semn, el se stabilizează și, ulterior, devine simbol al tuturor celorlalte conținuturi de conștiință și, prin aceasta, un *simbol* al *totalității* conținuturilor de conștiință determinate de un obiect sau de o clasă de obiecte. În felul acesta se ajunge la ceea ce numim un *concept* [11].

Revenind la întrebarea pe care ne-am pus-o puțin mai sus, putem sugera următorul răspuns : în cazul în care conținutul de conștiință devenit „simbol al totalității" este foarte clar și — prin aceasta — apt de a caracteriza efectiv un anumit obiect, semnul acestui conținut-simbol,

[10] Ni se pare util să atragem aici atenția asupra termenilor folosiți de cei care s-au ocupat de acest aspect: Anton Dumitriu vorbește de „fluiditatea" realității; de Saussure vorbește despre o „nebuloasă în care nimic nu este necesar delimitat" (*op. cit.*, p. 154); Cassirer vorbește despre „fluxul" permanent al „conținuturilor de conștiință", v. nota 11.

[11] Ernst Cassirer, *The Philosophy of Symbolic Forms*, Vol. I. *Language* (translated by Ralph Manheim, preface and introduction by Charles W. Hendel), New Haven—London 1953/1966 (tirajul al 6-lea), p. 85—89.

deci *cuvîntul*, poate servi la identificarea fără dificultate a obiectului. Cînd conținutul-simbol nu are această calitate (sau o are în mai mică măsură), identificarea este mai dificilă. Aceasta deoarece un conținut-simbol insuficient de clar poate fi cu relativă ușurință confundat cu alte conținuturi-simbol, etichetate cu alte semne. De ex., obiectele denumite *deal* și *munte* pot fi insuficient de tranșant distincte între ele numai în măsura în care nu deținem „conținuturi de conștiință" suficient de caracteristice legate de cele două obiecte. Putem considera, mai departe, că situațiile citate de Baldinger cad, în mod firesc, sub incidența aceluiași principiu explicativ.

Revenind la explicația pe care am dat-o într-altă parte lipsei de concordanță dintre schema conceptuală a limbii și realitate, explicație pe care — la începutul acestui articol — am considerat-o insuficientă, putem spune că „gradul de indeterminare" al unui concept — invocat în legătură cu discordanța menționată — este în dependență de ceea ce am putea numi „forța caracterizatoare" a conținutului de conștiință cu funcție de reprezentant al întregului : cu cît această forță este mai redusă, cu atît conceptul vehiculat de un cuvînt este mai indeterminat, și invers. În sprijinul acestui mod de înțelegere a lucrurilor vine și observația, la îndemîna oricăruia dintre cei care se ocupă de aspectele „pragmatice" ale limbii, că vorbitorii care au avut *experiența directă* a obiectelor denumite de un cuvînt, *X*, au o capacitate mai mare de a distinge obiectele cărora *X* li se poate aplica de obiectele cărora *X* nu li se poate aplica, în comparație cu vorbitorii care nu au avut o experiență directă a obiectelor semnificate de *X*.

Noiembrie 1987

Facultatea de Filologie
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

DESPRE „LEGĂTURA RELATIVĂ"

GH. D. TRANDAFIR

Relația sintactică interpropozițională denumită **legătură relativă** a fost foarte puțin studiată în lingvistica noastră. Cu excepția unui articol special pe care i l-a consacrat Frieda Edelstein, ea n-a fost decît tangențial consemnată în gramaticile românești ale limbii latine, dicționarele explicative ale limbii române sau în lucrările gramaticale cu tematică adiacentă [1].

Cercetătoarea menționată conchide că „în anumite situații, atît pronumele, cît și adjectivul sau adverbul relativ pot echivala cu o conjuncție coordonatoare + pronume, adjectiv ori adverb demonstrativ și pot lega ca atare o propoziție principală de o alta principală (nu numai de o subordonată)" *(art. cit.*, p. 343).

Așadar pronumele, adjectivele și adverbele relative ar cumula o dublă funcție relațională : coordonatoare și, respectiv, subordonatoare, după cum sînt sau nu substituibile cu un pronume, adjectiv ori adverb demonstrativ. Constituentul relativ cu valoare demonstrativă ar reprezenta, deci, un conectiv coordonator.

Se naște însă întrebarea dacă relativul *care* cu sens demonstrativ poate să funcționeze ca element jonctiv [2]. Soluția adecvată a problemei în discuție reclamă o analiză mai cuprinzătoare a statutului sintactic și semantic al pronumelor și adverbelor relative.

[1] Radu I. Sbiera, *Gramatica latină*, ed. a III-a, Cernăuți, 1929, p. 192 ; DA, tomul I, partea a II-a, București, 1940, s.v. *care ;* Ion Neculce, *Cronica*, I, ed. a III-a, revăzută, întregită, îngrijită de Al. Procopovici, Craiova, 1942, p. XLI ; M. Iliescu, *Concurența dintre pronumele relative* **care** *și* **ce**, SG, I, 1956, p. 28 ; Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, SG, I, 1956, p. 132—133 ; M. Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, SG, I, 1956, p. 151, nota 3 ; N. I. Barbu, Toma Vasilescu, *Gramatica limbii latine*, București, 1958, p. 192 ; Boris Cazacu, *Studii de limbă literară*, București, 1960, p. 90—92 ; Ion Oiță, *Despre propozițiile explicative*, în LR, X, 1961, 5, p. 448 ; Leumann — Hofmann — Szantyr, *Lateinische Grammatik. Auf der Grundlage des Werkes von Fr. Stolz und Joseph Hermann Schmalz*, II, München, 1965, p. 569—571 ; Elsa Nilsson, *Les termes relatifs et les propositions relatives en roumain moderne, Étude de syntaxe descriptive*, Lund, Suède, 1969, p. 12—14, 50—55 ; Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, I, ed. a II-a, București, 1971, p. 282, 328 ; Frieda Edelstein, *Despre „legătura relativă" în limba română*, în CL, XVI, 1971, 2, p. 337—343 ; M. Gabrea, *Observații asupra pronumelor* **care, cine, ce**, în LR, XXI, 1972, 2, p. 127—133 ; Frieda Edelstein, *Despre sintaxa relativului* **care**, în CL, XXIII, 1978, 1, p. 93—96 ; M. Avram, *Note asupra pronumelui* **ceea ce**, în SCL, 1980, 4, p. 356—357 ; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, p. 350—351 ; Gh. Trandafir, *Observații cu privire la interpretări recente ale funcțiilor și relațiilor de subordonare intrapropozițională* (II), în LR, XXXIV, 1985, 2, p. 103—105, 107 ; Elena Berea Găgeanu, *Pronumele interogativ-relativ*, în LL, III, 1985, p. 330—331 ; Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986, p. 345.

[2] Vezi *Gramatica Academiei*, II, p. 240—253, 260—264 ; D. D. Drașoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL, XIII, 1968, p. 19—32.

LR, anul XXXVII, nr. 2, p. 103—105, București, 1988

(1) *Aspectul blocului, al cartierului / în* **care** *trăim* (A) */ este un motiv de mîndrie pentru majoritatea cetățenilor* (B) /. **Care** („(dar) *aceasta*") *nu exclude răspunderea celorlalți* (C) /. („Scînteia", nr. 12428/7.VIII.1982, p. 4, col. 4).

(2) *L-a asigurat* (A) */ că va cerceta cazul* (B) /, *după* **care** („(și) (că) după aceea, apoi") *va proceda în consecință* (C) /.

(3) *A relatat destul de vag accidentul* (A) /, *de* **unde** („(și) din aceasta") *se deduce* (B) */ că nu-l cunoscuse direct* (C) /.

(4) *Tînăra femeie a mai adăugat* (A) */ că a costat-o o sumă mare de bani* (B) /; *la* **care** („iar) la aceasta") *medicul i-a răspuns* (C) */ că era cît pe aci* (D) */ s-o coste și viața* (E) /. („Scînteia", nr. 12445/28. VIII. 1982, p. 2, col. 1).

(5) *Tînăra femeie a mai adăugat* (A) */ că a costat-o o sumă mare de bani* (B) /, (sumă) *la* **care** *nu se așteptase* (C) /.

(6) *Conțescu se bîlbîia* (A) /, *din* **care** *cauză* („(și) din această cauză") *evita* (B) */ să vorbească* (C) */ și facea numai semne* (D) / (Călinescu, B.I., p. 673).

(7) *Astfel Stănică nu fusese în măsură de a o prezenta multelor sale rubedenii* (A) /, **ceea ce** („(și) aceasta") *îl jigni în adîncul sufletului* (B) / (Călinescu, E.O., p. 314).

(a) În propozițiile precedente (1)C, (2)C, (3)B, (4)C și (7)B, elementul relativ este sinonim și substituibil cu demonstrativele cu formă de feminin singular și sens neutru **aceasta** și **aceea.**

(b) Relativele din (1)A și (5)C se află în distribuție complementară cu pronumele demonstrative **aceasta** și **aceea,** fiecare fiind exclus în contextul celuilalt. Compară *Aspectul cartierului în* **care** *trăim* cu **Aspectul cartierului în* **aceasta** *trăim.*

Prin urmare, același morfem exprimă două valori, relativă și demonstrativă, ultima rezultînd din neutralizarea celei relative în contexte în care relativul substituie una sau mai multe propoziții.

(c) Relativul cu valoare demonstrativă este precedat de pauză lungă și de intonație descendentă, marcată prin punct (vezi *supra*, (1)C), punct și virgulă ((4)C) sau prin virgulă ((3)B), iar relativul propriu-zis se separă sau nu prin pauză (în scris, prin virgulă) de propoziția regentă, în funcție de caracterul izolat ((5)C) sau neizolat ((1)A) al propoziției pe care o introduce.

(d) Așa cum rezultă din (a), relativul cu sens demonstrativ (inclusiv *(ceea ce)*) și demonstrativele **aceasta, aceea** aparțin aceleiași clase de distribuție, deci au aceeași poziție sintactică. Funcția subordonatoare a relativelor *care* și *unde* (termeni marcați ai opoziției de conținut) se neutralizează în unele contexte în favoarea demonstrativului (termenul nemarcat al opoziției de conținut), *care nu are funcție relațională, deci relativul echivalent cu un termen demonstrativ nu este conectiv*, ci exclusiv constituent intrapropozițional.

(e) Relația de coordonare dintre propoziția cu relativ demonstrativ în poziție inițială și coordonata antecedentă se realizează prin juxtapunere, independență (în cazul segmentării frazei), pauză și intonație.

Relativul cu valoare demonstrativă exprimă funcții sintactice variate în propoziția în care apare : subiect ((1)C, 7B), atribut adjectival ((6)B), complement circumstanțial de timp ((2)C) etc.

Indiferent de caracterul formal al coordonării, între propoziţiile respective există prin definiţie o relaţie semantică, generată de coreferenţialitatea relativului cu valoare demonstrativă cu un constituent antecedent. Cele două propoziţii coordonate prin juxtapunere sau aparentă independenţă (în cazul fragmentării frazei, ca în (1)B + C) pot să fie ambele ori principale, ori subordonate (ca în (2)B + C), nu numai principale, cum se susţine în general.

Constituenţii relativi *care*, *ceea ce* şi *unde* sînt echivalenţi adesea cu o conjuncţie coordonatoare + pronume sau adjectiv demonstrativ, dar această conjuncţie coordonatoare nu apare niciodată în enunţul concret considerat şi nici nu poate fi catalizată în acesta, deci ea nu poate fi tratată drept conectiv coordonator în enunţul respectiv [3].

Ca atare, „legătura relativă" nu se realizează nici printr-o conjuncţie coordonatoare explicită, nici prin relativ cu valoare demonstrativă, cum se admite unanim.

În acest caz, nu se justifică propunerea de revizuire a definiţiei pronumelui relativ şi a adverbului relativ spre a li se atribui şi funcţie de conectiv coordonator atunci cînd au sens demonstrativ [4].

(f) Apartenenţa pronumelui relativ compus *ceea ce* la aceeaşi clasă de distribuţie cu pronumele demonstrativ (vezi *supra*, (7)) exclude interpretarea lui, în această poziţie, drept conectiv, funcţie cu care demonstrativul este incompatibil. Sub raport semantic, numai relativul **ceea ce** este coreferent cu un antecedent, încît o p i n i a c ă î n t r e a g a p r o p o z i ţ i e în c a r e f i g u r e a z ă **ceea ce** a r f i a p o z i t i v ă e s t e f a l s ă. De altfel, presupusa propoziţie apozitivă introdusă prin **ceea ce** nici nu admite antepunerea unui adverb sau locuţiuni adverbiale explicative (**adică, (şi) anume, cu alte cuvinte** etc.). De exemplu, enunţul **Astfel Stănică nu fusese în măsură de a o prezenta multelor sale rubedenii, **adică** ceea ce îl jigni în adîncul sufletului* este incorect [5].

În concluzie, „legătura relativă" este în realitate o relaţie interpropoziţională coordonativă în care propoziţia secundă are în poziţie iniţială un pronume, adjectiv, adverb sau locuţiune adverbială relative care substituie una sau mai multe propoziţii şi sînt sinonime cu un pronume sau adjectiv demonstrativ cu formă de feminin singular şi valoare neutră. Relativul cu valoare demonstrativă neutră este echivalent cu o unitate sintactică antecedentă şi nu are funcţie relaţională, deci nu trebuie considerat conectiv relativ. În atare modele structurale, coordonarea se realizează prin juxtapunere, pauză şi intonaţie specifice sau prin aparentă independenţă, în cazul segmentării frazei respective, iar propoziţiile coordonate în discuţie pot fi principale ori subordonate, nu apozitive.

[3] Pentru conceptul de *cataliză*, vezi L. Hjelmslev, *Prolégomènes à une théorie du langage*, Paris, Éd. de Minuit, 1968, p. 129—131; J. Dubois et al., *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Larousse, 1974, s.v. *catalyse*, p. 77.

[4] Cf. Frieda Edelstein, *art. cit.*, p. 343; Gh. D. Trandafir, *Observaţii cu privire la interpretări recente ale funcţiilor şi relaţiilor de subordonare intrapropoziţionale* (II), în LR, XXXIV, 1985, 2, p. 103—105, 107.

[5] Pentru interpretarea neapozitivă a modelului de propoziţie descris sub (f), vezi I. Oiţă, *art. cit.*, p. 448, şi în special C. Dimitriu, *Sintaxa*, p. 350—351, nota 237.

Noiembrie 1987 *Craiova, Calea Bucureşti, bl. E-5*

O DISTINCȚIE NECESARĂ: SENSURI NEOLOGICE ALE CUVÎNTULUI *GRESIE*

STELIAN DUMISTRĂCEL

I.1.1. O semnificație 'piatră formată din particule mici de nisip' (= 'varietate de piatră') a cuvîntului *gresie* apare înregistrată în dicționarele limbii române de la sfîrșitul secolului trecut : în LM 1873 (s.v. *gresse*) sensul este însă motivat de existența „varietății" celei mai cunoscute, „*gressea* cu care se ascut cuțitele". În unele dintre dicționarele ce au apărut ulterior, se delimitează un sens din mineralogie (petrografie). Așa, de exemplu, în DA 1934 (s.v. *gresie*, **I.1.**) găsim definiția „piatră compusă din grăunțe mici de nisip", ilustrată printr-un citat din textul unei schițe geografice din 1906 a lui S. Mehedinți. Același sens apare la Cioranescu 1958—1966 (**1.** „grés, asperón"; nr. 3877) și, mai apoi, în DEX 1975 („rocă sedimentară foarte dură, formată prin cimentarea nisipurilor cu diverse materiale") sau în M. D. ENC. 1978 („rocă sedimentară detritică, formată prin cimentarea nisipurilor cu silice..."; în continuare : 'rocă sedimentară detritică').

Sensul „cute de ascuțit coasa, făcută din astfel de piatră" este considerat în DA **(I.2.)** drept unul ce a rezultat pornind de la primul, prin e x t e n s i e; el ocupă același loc (ceea ce pare să indice, în principiu, acceptarea aceluiași raport semantic) la Cioranescu (**2.** „muela, piedra de amolar"), în DEX și în M. D. ENC. (**2.** „cute făcută din gresie [1]").

I.2. Pentru existența unui sens 'varietate de piatră' în vorbirea populară, ca bază a celui din terminologia geologică, după DA, *loc. cit.*, ar putea fi luat în considerație, cu rezerve, doar răspunsul la ancheta Hasdeu din Drajna de Sus — Prahova : „un fel de piatră" (?), întrucît explicația citată tot aici după Tudor Pamfile („din gresie, gospodarii își fac cute sau arceriu de ascuțit coasa") îi aparține autorului : în glosarul din „Șezătoarea", la care acesta trimite, găsim doar textul „arceriu — cute de ascuțit coasa" (II, 1893, p. 126).

Apariția apelativului *gresie* în toponimie (Iordan 1963 : 91, s.v. *piatră*), deși poate fi invocată drept un indiciu privind existența sensului 'varietate de piatră', nu suplinește inexistența dovezilor d i r e c t e în favoarea sensului în discuție, cu atît mai mult cu cît numele de locuri formate pornind de la acest substantiv înregistrate la Iordan *(loc. cit.)* se înscriu în aria sudică *gresie* 'piatră de ascuțit coasa' și au putut avea ca punct de plecare utilizarea cuvîntului cu a c e s t sens. Subliniem însă că, prin contrast, sensul 'piatră de ascuțit' poate fi considerat unul definitoriu pentru graiurile din sudul țării și datorită faptului că povestitorii populari aparținînd acestei arii (spre deosebire de cei din nord și din vest, ce folosesc termenul *cute)* numesc *gresie* obiectul-talisman care,

LR, anul XXXVII, nr. 2, p. 107—117, București, 1988

aruncat în calea urmăritorului, se transformă în munte (vezi, de exemplu, la Ispirescu, după DA, s.v., **I.2.**).

1.3. Se poate observa, totodată, că, în esență, *gresie* 'piatră de ascuțit', ca să nu mai vorbim de semnificația 'varietate de piatră', nu se impune drept sens etimologic al acestui element autohton al vocabularului limbii române, întrucît, prin compararea cu alb. *gërresë*, *gresë* „răzuitoare; acțiunea de a răzui" (Brâncuș 1983 : 83) și dat fiind și sensul 'piesă de lemn în construcția carului' (cf. DA, s.v., **II.1.**), trebuie să avem în vedere un sens inițial 'răzuitoare' și pentru cuvîntul din idiomul populației autohtone (geto-dacice) care stă la baza rom. *gresie*. Deoarece raporturile dintre sensurile 'varietate de piatră' și 'piatră de ascuțit' (referitor la numele unei unelte propriu-zise) < 'răzuitoare' fac obiectul unui alt articol [1], subliniem faptul că raportul dintre sensurile 'piatră de ascuțit' și 'rocă sedimentară detritică' ale acestui cuvînt se dovedește o problemă de istorie a limbii române literare.

2.1. Este de remarcat, în primul rînd, absența semnificațiilor 'varietate de piatră' și 'rocă sedimentară detritică' la Tiktin 1911, pentru care *gresie* este un regionalism muntenesc, utilizat cu sensurile : **1.** „cute; Wetzstein" și **2.** „perinoc; Achsschemel des Bauernwagens". Pe de altă parte, în două dintre dicționarele de bază ale limbii române, a fost separat un neologism *gres* (substantiv neutru) numind tocmai noțiunea „rocă sedimentară detritică", explicat prin fr. *grès*. Așa se prezintă lucrurile la Candrea 1926—1931 (unde se înregistrează și varianta *grez*) și la Scriban 1939, s.v., punct de vedere întru totul justificat dacă ținem seama de situația ce se constată în terminologia științifică românească din secolul al XIX-lea.

2.2. La autorii primelor traduceri și adaptări ale unor lucrări străine din domeniul științelor naturii, pentru a numi „roca sedimentară detritică" găsim unele calcuri, respectiv încercarea de a adopta termeni din alte limbi. Astfel, la Cihac 1837 *năsîp-piatră* corespunde germ. *Sandstein* (p. 471; cf. și *piatră năsîpoasă*, p. 336). *Piatră de năsip* este pentru Cobălcescu 1859 corespondentul românesc al germ. *San*[d]*stein* și al fr. *grès* (p. 15), dar autorul, sub influența textului francez adaptat în limba română, ce utiliza termeni din engleză, propunea chiar împrumutul *sandston* (*loc. cit.*: „sandstonul... e un cvarț cu testură gresiformă [!] ce formează pămînturi, grămăzi și fragmente de diferite colori"). Deși preia din franceză adj. *gresiformă*, cum se vede și din alt context ([psamitul] „e compus din piatră de năsip și din lut, are textură gresiformă și șistogresiformă"; *op. cit.*, p. 18), observăm că geologul moldovean, care probabil nici nu cunoștea regionalismul muntenesc *gresie*, nu găsește termenului franțuzesc *grès* nici un avantaj față de cel de origine engleză *sandstone*.

2.3. După *Repertoriul de cuvinte și forme* al monografiei *Neologismele limbii române în perioada 1760—1860* redactată de N. A. Ursu și Despina Ursu [2], neologismul *gres* pare a fi atestat prima dată la 1852. Termenul este înregistrat în traducerea din franceză a unui manual de chimie, aparținîndu-i lui Alexie Marin, unde aflăm definiția : „Gresul este un nisip quartzos lipit printr-un ciment calcariu sau silicios" (Marin 1852 : 177).

[1] *Semnificația originară a cuvîntului GRESIE ca element autohton al vocabularului limbii române*, ce urmează să apară în numărul următor din această revistă.

[2] Cărora le mulțumim și aici pentru informațiile puse la dispoziție.

Remarcăm că autorul traducerii, deși născut la Craiova, unde a fost profesor la începutul carierei sale didactice, desfășurată în cea mai mare parte la licee și la Facultatea de Științe din București (Istrati 1895 : 98 și urm.), nu pare să sesizeze vreo legătură între *gresie* și sensul fr. *grès*, adoptînd în românește grafia cuvîntului străin.

O adevărată biografie are acest cuvînt, ca împrumut tehnic, la oameni de știință din Moldova, care îl folosesc curent pînă în primele decenii ale secolului al XX-lea[3]. *Gres* devine, începînd din 1862, termenul obișnuit în scrierile primului geolog român, Grigore Cobălcescu (care a făcut studii în Franța) : „[calcarul de Repedea este raportat] la gresul de Fontainebleau"; „Beaudent atribuiește gresul carpatic formațiunii carbonifere" (Cobălcescu 1862 : 697, 699); [la Slănic se află] „gresul oligocen superior (gresul de Măgură)"; „ascuțitul unui gres puternic"; „gresuri și nisipuri cu nodule feruginoase; gresuri nisipoase albastre"; „urmează gresuri foarte lutoase ce alternează cu luturi nisipoase"; „bancuri de gres"; „gresuri albii"; „gresul cu bombe (germ. *Kugelsandstein*, fr. *grès à boules*)"; „straturile de gres, bancurile de gres"; „gresul din Dealul Sării"; „scisturile și gresurile de la Slănic" (Cobălcescu 1883 : 14, 16, 17, 19, 20, 24, 30, 64, 69, 72); „gresul cretaceu"; „petrolul se află în bancuri de gres sau de nisip"; „gresurile de la Șipote" (Cobălcescu 1887 : 12, 15, 23).

Gres (*~ compact*) este numită roca folosită pentru construcții și din care se fac pietre de moară de către Ion Ionescu de la Brad (1866 : 250, 437, 438, 452 ; 1868 : 550). Cu sensul 'strat de gresie' (prezent și în unele dintre contextele citate de la Cobălcescu), termenul apare la Petru Poni, care încearcă adaptarea fonetică *gresiu:* „La Cîmpeni, sulfurele se află sub formă de vine într-un gresiŭ intercalat între straturi puternice de marnă"; [pirita se găsește] „în place, pe gresiŭ" (Poni 1900 : 3, 14; la p. 14 și forma de pl. *gresii* [!]). Cu sensul 'rocă sedimentară detritică', *gres* apare apoi la Ion Simionescu, care a studiat la Viena și la Grenoble și a fost profesor la universitățile din Iași și din București : „gresurile și năsipurile de la Ciorteşti" (Simionescu 1901 : 4); „gresuri și calcaruri"; „gresuri tari (pături de gres)" (Simionescu 1902 : 35); „gresuri calcaroase și nisipuri" (Simionescu 1903 : 19); „gresuri compacte" (Simionescu 1904 : 3). Exclusiv *gres* (pl. *gresuri*) se găsește și la Sevastos 1908 : 2—5, 7—12 etc. (cf. și gen.-dat. *gresiului*, p. 28, și pl. *gresiuri*, p. 28, 32).

2.4. Un neologism propriu-zis este și *grezie*, tot cu sensul 'rocă sedimentară detritică', termen care, după informațiile din *Repertoriul de cuvinte și forme* al lucrării citate mai sus, apare în traducerea lui Gh. Șincai *Istoria naturei sau a firei* (ms. autograf din jurul anului 1810). Dat fiind faptul că Șincai a tradus din germană (o lucrare a lui I. H. Hellmuth) și că textul cuprinde numeroase neologisme, unele de proveniență latină (cf. N. A. Ursu 1962 : 31—32), este de presupus că *grezie* (cuvîntul este explicat în text : „grezia sau stanul de sfărîmituri") reprezintă adaptarea fonetică în românește a unui termen latinesc savant, *gressius* ori *gresum*. Formele sînt citate în Littré 1960 ca aflîndu-se la baza fr. *grès* (s.v.), iar problema corespondentelor românești în *-ie* ale unor neologisme de

[3] În manuscrisul literei *S* din *Dicționarul limbii române* (serie nouă), s.v. *smalț*, am găsit o atestare a neologismului datînd din 1835 : în revista lui Gheorghe Asachi „Albina românească" (anul citat, p. 68), la rubrica *Varietăți*, descriindu-se descoperirea unei fosile, după „foi publice" franțuzești, se vorbește de o piatră „numită gres" (în textul francez paralel: „un petit banc de grès").

origine latină cu finalele *-us* și *-um* în texte din Transilvania și Banat din jurul anului 1800, de tipul *genius — genie, studium — studie* (vezi și numele proprii *Antonie, Claudie, Ovidie* etc.), a fost discutată de către D. Ursu 1965 : 116—117 (cf. și Munteanu — Țâra 1983 : 294).

Trebuie să precizăm că localitatea Rîciu (jud. Mureș), în care s-a născut Gh. Șincai, punctul 243 din rețeaua *Atlasului lingvistic român* I (ancheta Sever Pop), se află în afara zonei transilvănene a ariei sudice *gresie* 'piatră de ascuțit coasa' (cf. Pușcariu 1936 : harta 13). Prin urmare, este greu de crezut că Șincai ar fi cunoscut cuvîntul (muntenesc) *gresie*, care, de altfel, nici nu figurează în dicționarele lui Samuel Klein (1801), al lui Ioann Bobb (1822—1823), ori în *Lexiconul de la Buda* (1825).

3.1. Cu sensul tehnic de 'rocă sedimentară detritică', cuvîntul *gresie* își face apariția la sfîrșitul secolului al XIX-lea în scrierile unor geologi originari din aria sudică (muntenească-oltenească) în care termenul este folosit în graiurile populare cu sensul curent 'piatră de ascuțit coasa' (= cute). Este vorba de Grigore Ștefănescu, în ale cărui definiții și descrieri termenul revine frecvent : [rocile conglomerate] „se numesc gresii cînd fragmentele sînt boabe mici" ; [în categoria rocilor silicioase conglomerate] „putem cita diferitele gresii, conglomeratele silicioase și cuarțitul" (Gr. Ștefănescu 1890 : 21, 23 ; cf. 38, 215 ; cf. 1897 : 5). Tot printre r o c i apare *gresie* și la Sabba Ștefănescu, ca exemplu de rocă stratificată ori silicioasă (S. Ștefănescu 1892 : 17, 24). În manualul său de geologie, autorul dă și o clasificare a gresiilor „după felul substanțelor din care este compus cimentul" ce leagă nisipul aglutinat : *gresia silicioasă, gresia micacee, gresia calcaroasă* (p. 25).

3.2. Dată fiind prezența lui *gres* 'rocă sedimentară detritică', reprezentînd preluarea fr. *grès*, la Alexie Marin (cf. **2.3.**) și păstrarea termenului la oamenii de știință din Moldova (pornind de la același model) pînă în primele decenii ale secolului al XX-lea, folosirea cu acest sens a cuvîntului *gresie* de către Grigore Ștefănescu și Sabba Ștefănescu trebuie interpretată ca o inovație semantică aparținîndu-le celor doi geologi munteni. Înlocuirea fr. *grès* prin *gresie* a fost favorizată de o apropiere fonetică fortuită (întrucît cuvîntul francez este de origine germanică, vechiul german de sus *grioz*, după REW[3], nr. 3870[b], eventual printr-un intermediar latinesc savant avînd această bază ; cf. **2.4.**) și de existența, în graiurile din sudul țării, a sensului '*piatră* de ascuțit coasa' al acestui cuvînt (asupra legăturii cu numele de locuri ne referim în articolul citat în nota 1).

Posibilitatea unei asemenea creații semantice este ușor de acceptat dacă ținem seama de faptul că terminologia domeniului era la sfîrșitul secolului al XIX-lea, dacă nu nesatisfăcătoare, cel puțin fluctuantă și deschisă inovațiilor. Grigore Ștefănescu folosește neologismul *argil* alături de *humă* (1890 : 21) și numește *ghețari* pe cei „ficși" (p. 63), pe cînd aisbergurile sînt *ghețoi* (p. 64). Așadar, în ultimul caz, autorul nu ezită să numească o noțiune nouă, necunoscută, printr-un regionalism (oltenesc), însemnînd 'țurțuri de gheață ce atîrnă la streașină' (cf. DA 1934, s.v. ; ALR II s.n., III, h. 801/848 ; NALR. Olt. II, h. 320, în puncte din județele Mehedinți, Gorj, Dolj și Slatina). De altfel, într-o caracterizare de ansamblu, s-a observat că „limba scrisului lui Gr. Ștefănescu este limba poporului ridicată la treapta științei" (Ilie 1958 ; 17 ; cf. 36, 37). Un caz ce dovedește măcar inventivitatea autorului și facilitează intuirea căilor

pe care Grigore Ștefănescu încearcă să introducă o creație românească în locul unui cuvînt străin este apariția cuvîntului *ulie* pentru a numi cărbunele pentru care, ulterior, s-a adoptat termenul *huilă* (după fr. *houille*). *Ulie* apare chiar în titlul unui articol publicat în 1897, *Existența uliei în România*, și cuvîntul este plăsmuit sub influența lui *ulei* (cărbunele avînd „culoare neagră lucioasă"; Gr. Ștefănescu 1897 : 5; art. *ulia;* cf. „stratul de *uliă*", p. 6; „*ulii* jurasice", p. 7). Autorul, care a făcut studii în Franța, pare să fi avut în vedere posibilitatea acceptării unui paralelism *ulie (uliă)* — *ulei*, după modelul fr. *houille* — *huile* ('ulei'). Și la Sabba Ștefănescu, *op. cit.*, alături de neologisme a căror adaptare fonetică și încadrare morfologică sînt în curs de precizare *(argil*, p. 17; *pudingă* și *bregie silicioasă*, p. 25), regionalismele sînt prezente și ele. Astfel, diferite accidente ale terenului sînt numite *ogașuri*, *ududoaie* sau *coruge* (p. 52).

II.1. Un alt sens neologic al lui *gresie* este cel prezentat în DEX 1975 după cum urmează : „**3.** Nume dat unor obiecte de olărie dură și opacă, avînd la bază o argilă plastică". La o formulare a definiției aproape identică, tot sub sensul **3.** (cu paranteza de circulație *arte plastice*), în M. D. ENC. 1978, se adaugă : „Originară din Extremul Orient, în Europa *gresia* a fost folosită mai ales în Germania și Anglia". Lăsînd la o parte faptul că legătura între acest sens al lui *gresie* și cel de 'varietate de piatră' este greu de acceptat, se poate constata, fără echivoc, că numele nu se referă la un produs de ceramică (populară) românească, ci la un element de plastică de import, a cărui denumire a fost cunoscută din lucrări de specialitate străine. Se poate susține că, utilizat cu acest sens, *gresie* provine de fapt dintr-o sintagmă, *gresie ceramică*, consemnată de DLRC 1956, cu explicația „produs ceramic compact, cu aspect sticlos, fabricat prin ardere din argile refractare cu adaos de feldspați și cuarț" (s.v., **1.**). De altfel, sintagma apare și într-o lucrare ce înregistrează terminologia din domeniul construcțiilor și arhitecturii, cu următoarea explicație : „material de construcții (brută, semifină, fină, antiacidă)" *(Lexicon* 1986, s.v. *gresie)*.

2. Cu semnificația 'obiecte de olărie' *gresie (ceramică)* reprezintă preluarea în română a fr. *grès(-)cérame*, care, pe lîngă sensul „espèce de terre glaise naturellement mêlée d'un sable fin, avec laquelle on fait la poterie dite de grès", cunoaște și utilizarea specială „poterie, pots fabriqués avec cette glaise" (Littré 1960, s.v. *grès*, **1.**). Ne aflăm, prin urmare, în fața unei noi adaptări formale *grès* — *gresie*, similară celei pe baza căreia *gresie* a primit sensul 'rocă sedimentară detritică' (și favorizată de aceasta), inovație pe care o atribuim geologilor munteni Grigore Ștefănescu și Sabba Ștefănescu (și acceptată imediat; cf. *gresie*, *grezie* la Mrazec 1895 : 108). Căci înainte de adoptarea acestei corespondențe lexicale, în loc de *gresie ceramică*, la Alexie Marin, probabil tot pentru *grès cérame* dintr-un text tradus din limba franceză, apare *olărie de gresŭ*, însemnînd „olărie cu pastă densă, prea tare, sonoră, opacuă, cu grani mai mult sau mai puțini fini... Pasta se compune... de argilă plastică degrassată cu nisip, silex sau ciment de gresŭ" (Marin 1858 : 79).

Și sintagma *gresie ceramică* referitoare la domeniul materialelor de construcție a fost preluată după franceză; *grès cérame* „céramique obtenue par cuisson de terres argileuses fines" apare într-un dicționar francez de construcții (Barbier et alii 1964 : 86; cf. *Dicționar* 1981 : 182).

III.1. Faptele analizate dovedesc că pentru a denumi noțiunea „rocă sedimentară detritică formată prin aglutinarea de nisipuri", în scrieri din ultimele patru decenii ale secolului trecut și din primele decenii ale secolului al XX-lea, s-a folosit neologismul *gres (grez)*, împrumut din franceză, și că poate fi consemnat, accidental, și neologismul *grezie*, adaptare fonetică, la Gh. Șincai, a unui termen latinesc savant, fără consecințe directe pentru utilizarea lui *gresie* ca termen tehnic în domeniul geologiei. Începînd de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, *gresie* a fost introdus în scrieri de specialitate apărute la București cu sensul 'rocă sedimentară detritică, consolidată, formată prin cimentarea granulelor de nisip'. În secolul al XX-lea, cuvîntul apare și în sintagma *gresie ceramică* cu sensurile 'olărie dură, opacă, cu grăunte fin, avînd la bază o argilă plastică' și 'material de construcție avînd la bază o argilă plastică'. Aceste sensuri au fost atribuite termenului *gresie* pornind de la semnificații ale fr. *grès* și *grès-cérame*, contiguitatea fonetică între cuvîntul românesc și cel franțuzesc favorizînd stabilirea unei corespondențe lexicale nemotivate etimologic și nejustificate decît parțial semantic.

2.1. În primele decenii ale secolului al XX-lea, școala geologică bucureșteană impune în terminologia științifică românească cuvîntul *gresie* pentru a denumi noțiunea „rocă sedimentară detritică". Acest fapt este ilustrat cel mai pregnant, mai întîi, de evoluția ce se constată în terminologia folosită de Gheorghe Macovei, care în teza de doctorat, susținută la Iași, scria *grez* (Macovei 1909 : 60, 98), *grezuri* (p. 69, 96), pentru ca mai apoi, alături de *gresuri* (Macovei 1911 : 2, 12) să găsim, paralel, *gresii* (p. 2, 3, 9, 15) și *grezie* (p. 10, 12); însăși apariția variantei *grezie* (cu *z*), ca și la alți autori, citați în continuare, se poate explica de la *grez (grezuri)*. Termenul curent devine însă *gresie* (Macovei—Atanasiu 1921 : 3), semnificative pentru opțiunea autorului în discuție și pentru consecințele asupra terminologiei românești contemporane fiind formele și sintagmele din ultima ediție a cursului său de geologie stratigrafică. Aici întîlnim consecvent *gresii* (Macovei 1954 : 15, 67, 82—84, 101—109, 195—199, 246—251, 348—354, 467) și sînt consemnate numele unor specii caracteristice teritoriului românesc (prezente și în numeroase lucrări ale altor geologi) : *gresia de Tarcău (op. cit.*, p. 36, 393), *~ de Cosăuți* (p. 103, 392), *~ de Măgura* (p. 390), *~ de Fusaru* (p. 393). Mai mult, în această lucrare, ce prezintă o sinteză în ceea ce privește terminologia românească modernă a domeniului, se poate observa continuarea procesului de fixare a lui *gresie* în sintagme corespunzînd unor denumiri moderne din alte limbi : *vechea gresie roșie* (p. 119, 122) și *noua gresie roșie superioară* (p. 228) pentru engl. *old red sandstone* și, respectiv, *upper new red sandstone*, ori *gresia cu trestii* (p. 227) pentru germ. *Schilfsandstein*.

Dacă pentru Ion Simionescu, în deceniile trei și patru ale secolului nostru, *grezie* era cel mult consemnat ca un sinonim al lui *grez* („Nășipul cimentat formează *grezul* sau *grezia*, obișnuita piatră de tocilă"; Simionescu 1927 : 39; „*grezul*, *grezia* sau piatra de tocilă"; Simionescu—Bădărău 1940 : 25), căci utilizat constant este doar termenul *grez* (1927 : 39, 224, 257, 313, 320; 1940 : 25, 142 154), la numeroși geologi de la Iași constatăm, pentru aceeași perioadă, adoptarea termenului *gresie (grezie)*, ce apare uneori paralel cu *gres (grez)*; alteori putem însă remarca abandonarea ultimului începînd de la un moment dat. Pentru prima situație

citäm teza de doctorat a lui Mihai D. David, în care *grezie* (pl. *grezii ;* David 1922 : 8, 11, 12, 14, 20, 23, 27, 33—37) predomină față de *grez* (pl. *grezuri ;* p. 12, 16, 18, 19, 22, 23, 26, 34), sau lucrări ale lui Theodor Văscăuțanu (elev al lui I. Simionescu), fost profesor la Iași între 1925 și 1933 (Turculeț 1986 : 326), la care întîlnim *gresie sarmatică, ~ roșcată* (Văscăuțanu 1923 : 2, 3), *gresie, ~ surie sau roșcată* (1929 : 2, 3 ; cf. și Văscăuțanu—Savul 1927 : 6, 7 ; *grezie*, p. 10), dar, paralel, și *grez (calcaros ;* Văscăuțanu 1925 : 3), *gresuri* (1929 : 1, 4, 6). Colaborator al lui Ion Atanasiu, Neculai Gh. Macarovici scrie la început *grez* (Macarovici 1929 : 5, 9), dar renunță la acest termen în favoarea lui *gresie* (1930 : 2, 5 ; cf. 1945 ; 5, 8).

Un rol important în adoptarea termenului *gresie* de către geologii de la Iași pare să-l fi avut Ion Atanasiu. Format la școala bucureșteană și colaborator la Institutul Geologic al României (1919—1931), Ion Atanasiu, în scrierile căruia acesta era termenul uzual (cf. Macovei—Atanasiu 1921 : 3 ; „depozite permiene reprezentate prin conglomerate, gresii și calcare" ; „gresii calcaroase cenușii" ; Atanasiu 1923 : 1), a predat la Iași (între 1931 și 1940 ; cf. Jeanrenaud 1986 : 325) un curs de stratigrafie, din care selectăm cîteva exemple : „gresii cu urme de plante" ; „gresii roșii vărgate" ; „gresii roșii" ; „gresiile de Babin" ; „gresii șistoase" (Atanasiu 1933—1934 : 11, 58, 117).

Pentru terminologia geologică românească modernă a specialiștilor din Transilvania și din celelalte provincii de peste munți, trebuie considerat hotărîtor faptul că primul profesor de specialitate la Universitatea Daciei Superioare, înființată la Cluj în 1919, a fost Ion Popescu-Voitești, elev al lui Grigore Ștefănescu și colaborator al Institutului Geologic din București (1909—1919). În anii profesoratului la Cluj (1919—1936), perioadă cînd a predat și la Timișoara (Ilie 1957 : 130—133), acesta și-a publicat și cursul, pe baza căruia constatăm folosirea consecventă a termenului *gresie* (Popescu-Voitești 1921 : între p. 80 și 469, passim). Autorul, originar din jud. Gorj, are prilejul să confrunte la un moment dat utilizarea lui *gresie* cu sensurile 'varietate de piatră' și 'bucată de piatră pentru ascuțit coasa' : „Gresiile, ca piatră de construcție, au o întrebuințare foarte mare, mai ales la construirea podurilor, la fabricarea pietrelor de tocile și ca *gresii* (cutie [!]) de ascuțit coasele" *(op. cit.*, p. 83).

În perioada contemporană, specialiștii din București, Iași și Cluj-Napoca, dacă avem în vedere principalele centre universitare ale țării, folosesc pentru noțiunea „rocă sedimentară detritică" exclusiv termenul *gresie* (cf. Alexandrescu 1966 : 529, 530, 534 ; Mutihac 1968 : 11, 25—28 ; 48—55, 73—76, 98 ; Ionesi 1971 : 10, 21—41, 72—83, 183 ; Turculeț 1970 : 73—75 ; Mészáros 1960 : 37—40 ; Marincaș—Voiculescu 1965 : 7—9, 16, 18).

2.2. Trebuie să consemnăm, totodată, că vechiul împrumut din franceză *gres (grez)* nu a dispărut fără a lăsa urme în terminologia geologică românească.

2.2.1. Ne referim la faptul că de la acest substantiv (și, desigur, sub influența fr. *gréseux, -euse)* s-a format adj. *gresos (grezos)*, ce apare mai întîi la unii autori care folosesc și subst. *gres (grez ;* cf. **2.1.**). Este cazul lui Gh. Macovei, de la care selectăm exemplele : (argilă) *grezoasă* (1909 : 69), (bancuri, calcare) *gresoase* (1911 : 2, 3), (banc, calcar) *grezos* (p. 8, 14),

(facies) *grezos-nisipos* (p. 18), al lui Mihai D. David, cu (concreţiuni) *grezoase* (1922 : 13), ori al lui Th. Văscăuţanu : (marnă) *grezoasă* (1923 : 2, 6 ; 1925 : 3, 4), (calcar) *grezos* (1923 : 6 ; 1925 : 2, 3, 4) [4]. Adjectivul este însă folosit şi de către geologii munteni în ale căror scrieri am întîlnit exclusiv subst. *gresie*, cum ar fi I. Popescu-Voiteşti : (facies) *gresos* (1911 : 3), (marne, straturi) *gresoase* (p. 2—4), respectiv (facies) *grezos* (1921 : 416), (roci conglomerate, marne) *grezoase* (p. 120, 439, 469).

În forma *grezos (grezoasă)*, adjectivul este utilizat curent în literatura modernă de specialitate ; cf. Macovei 1954 : între p. 85 şi 460, passim ; Alexandrescu 1966 : 527 (şi în compuse de tipul *grezos-calcaros*, *marno-grezos*, p. 530, 531) ; Mutihac 1968 : 31, 72 ; Ionesi 1971 : 26, 153 (cf. *calcaro-grezos*, p. 51, 72). În tradiţia terminologiei geologice româneşti (întrucît altfel ar fi fost de aşteptat un derivat **gresios*, ca *beldios*, *drojdios*, *prăpăstios*, de la *beldie*, *drojdie*, *prăpastie*), unii autori au însă, tacit, în vedere subst. *gresie* 'rocă sedimentară detritică', întrebuinţînd forma *gresos (gresoasă)* : Mészáros 1960 : 40 ; Marincaş—Voiculescu 1965 : 7—9, 18 ; Turculeţ 1970 : 73 (cf. şi în compuse : *greso*-marnos, *greso*-siltitic, p. 74, 75).

2.2.2. În sfîrşit, este de remarcat chiar păstrarea subst. *grez*, poate şi sub influenţa adj. *grezos*, în compusul *grezo-calcare* : „un orizont de grezo-calcare" (Ionesi 1971 : 12 ; pentru conţinutul noţiunii, cf. *calcaro-gresii*, p. 74) ; „orizontul grezo-calcarelor inferioare" (Dicea 1974 : 29 ; pentru raportarea la adjectiv, cf. „orizontul grezo-aleurolitic", p. 52, 96) ; în ceea ce priveşte analiza elementelor ce formează compuse de acest tip (subst. + vocală de legătură + subst.), vezi *gazoanalizator*, „probabil creaţie pe teren românesc" (*Formarea cuvintelor* I : 135).

3. „Întîlnirea" dintre *gresie* şi fr. *grès* în terminologia ştiinţifică românească a avut pentru semantismul cuvîntului românesc efecte parţial comparabile cu acela pe care l-a avut asupra lui *arie* 'teren special amenajat pentru treieratul cerealelor', element moştenit din latină, confruntarea cu neologismul *area*, termen latinesc savant, şi cu fr. *aire*, calchiate în secolul al XIX-lea în ceea ce priveşte sensul 'măsură a unei suprafeţe (exprimată în valori numerice)'. În urma unui proces de interferenţă formală (şi numai parţial şi semantică) cu fr. *grès* (împrumutat anterior şi păstrat paralel în formele *gres*, *grez*), dintr-un element regional (muntenesc), cu sensul curent 'bucată de *piatră* pentru ascuţit (coasa)' (< 'răzuitoare'), *gresie* a devenit un termen al limbii literare, cu semnificaţia 'rocă sedimentară detritică'. Familiarizarea unui număr tot mai mare de vorbitori cu acest sens al cuvîntului, prin manualele şcolare şi prin vocabularul a diferiţi specialişti (agronomi, constructori), a contribuit la acceptarea unui sens general 'piatră formată din particule mici de nisip' al lui *gresie*, recunoscut astăzi ca unul curent, dar fără să i se poată dovedi, aşa cum am arătat mai sus **(I.1.2.)**, o bază dialectală sau un punct de plecare în vorbirea populară (de unele aspecte semantice în diacronie ne ocupăm în articolul anunţat în nota 1).

[4] Fată de statutul lui *gres (grez)* în dicţionarele româneşti şi dată fiind absenţa în acestea a adj. *gresos (grezos)*, în paragraful **2.2.1.**, ca şi în cel precedent, am prezentat un număr mai mare de exemple, în scopul de a facilita selectarea materialului la redactarea articolelor consacrate acestor cuvinte în volumul din *seria nouă* a *Dicţionarului limbii române* al Academiei R. S. România.

Semnificativ, în această ordine de idei, ne apare faptul că la Candrea 1926—1931 — care, după cum am văzut **(I.2.1.)**, are separat un cuvînt *gres* 'rocă sedimentară detritică' — *gresie* [1.] înseamnă „piatră formată din grăunțe mărunte de nisip", definiție apropiată ca formulare de aceea din DA 1934 (cf. **I.1.1.**), dar care în acest dicționar se referă atît la noțiunea „rocă sedimentară detritică" din domeniul geologiei, cît și la aceea de „varietate de piatră", adoptată în uzul curent. La baza oscilațiilor în ceea ce privește stabilirea statutului cuvîntului *gresie* 'bucată de piatră pentru ascuțit' în diferite dicționare ale limbii române moderne, asupra cărora atrage atenția Gheție 1975 : 561, 571—573, se află, de fapt, poziția adoptată de acestea privind existența unui sens 'piatră formată din particule mici de nisip' în vorbirea curentă. Atunci cînd acest sens este acceptat (*gresie* 'bucată de piatră pentru ascuțit' fiind considerat unul rezultat prin e x t e n s i e de la primul), nu este de mirare că *gresie* apare ca termen literar, așa cum se prezintă lucrurile (spre deosebire de Tiktin 1911 și Scriban 1939 ; cf. **I.2.1.**) la Candrea sau, ca să adăugăm o nouă interpretare, la Șăineanu D. U., pentru care ordinea sensurilor este următoarea : „**1.** piatră formată din grăunți mici de nisip. **2.** un fel de argilă amestecată cu nisip fin ['gresie ceramică' !]. **3.** varietate de gresie cu care se ascute coasele . . . **4.** lemnul de pe osia carului, numit și scaunul dinainte, iar în Mold. *perinoc*" (s.v. *gresie*).

4. Date fiind aspectele semantice aduse în discuție, pentru prezentarea corectă a originii și evoluției cuvîntului *gresie* în dicționarele limbii române, nu mai poate fi considerată suficientă raportarea la alb. *gërresë* 'răzuitoare' (ca în DA 1934, DEX 1975, M. D. ENC. 1978 ș.a.), ci, datorită sensului neologic 'rocă sedimentară detritică', la care se adaugă cele din sintagma *gresie ceramică*, în paragraful etimologic al redactării cuvîntului se impune și trimiterea la fr. *grès* (și *grès cérame*).

Totodată, pentru analiza semnificației inițiale a elementului autohton *gresie* din vocabularul limbii române (comparat cu alb. *gërresë*), conchidem că se elimină din discuție sensurile neologice identificate, problema esențială constituind-o raporturile originare dintre sensul 'bucată de piatră pentru ascuțit' (> 'varietate de piatră' ?) și cel de 'piesă de lemn în construcția carului'.

BIBLIOGRAFIE

ALR II s.n., III — *Atlasul lingvistic român*, [partea a II-a], serie nouă, vol. III, București, 1961.
Barbier et alii 1964 — Maurice Barbier, Roger Cadiergues, Gustave Stoskopf, Janine Flitz, *Dictionnaire technique du bâtiment et des travaux publics* [2], Paris.
Brâncuș 1983 — Gr. Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București.
Candrea 1926—1931 — *Dicționarul limbii române din trecut și astăzi*, în I.-Aurel Candrea — Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, București.
Cioranescu 1958—1966 — Alejandro Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Universidad de La Laguna.
DA 1934 — *Dicționarul limbii române*, t. II, partea I, F-I, București.
DEX 1975 — *Dicționarul explicativ al limbii române*, București.
Dicționar 1981 — *Dicționar ilustrat de construcții și arhitectură român-francez*, de Alexandru Teodoru, Dan F. Dumitrescu, Dinu Constantinescu ; coordonator acad. Ștefan Bălan, București.
DLRC 1956 — *Dicționarul limbii române contemporane*, vol. II, București.
Formarea cuvintelor I — *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, *Compunerea*, de Fulvia Ciobanu și Fînuța Hasan, București, 1970.
Gheție 1975 — Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București.

Ilie 1957 — Mircea Ilie, *Ion Popescu-Voiteşti*, în *Figuri de geologi români*, vol. I, Bucureşti, 119—180.

1958 — Mircea Ilie, *Gregoriu Ştefănescu*, în *Figuri de geologi români*, vol. II, Bucureşti, 11—54.

Iordan 1963 — Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti.

Istrati 1895 — C. Istrati, *Alexiu Marin*, în „Buletinul Societăţii de Ştiinţe Fizice", IV, 5—6, 98—104.

Jeanrenaud 1986 — Pierre Jeanrenaud, *Ion Atanasiu*, în vol. *Universitatea din Iaşi 1860—1985. Dezvoltarea ştiinţei*, Iaşi, 324—325.

Lexicon 1986 — *Lexicon de construcţii şi arhitectură*, II, Bucureşti.

Littré 1960 — E. Littré, *Dictionnaire de la langue française*, IV, Paris.

LM 1873 — A. T. Laurian şi I. C. Massim, *Dicţionariul limbei romane ...*, t. I, Bucureşti.

M. D. ENC. 1978 — *Mic dicţionar enciclopedic*, ediţia a doua, revăzută şi adăugită, Bucureşti.

Munteanu — Ţâra 1983 — Ştefan Munteanu, Vasile D. Ţâra, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, ediţie revăzută şi adăugită, Bucureşti.

NALR. Olt. II — *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Oltenia*, vol. II, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, Bucureşti, 1970.

Puşcariu 1936 — Sextil Puşcariu, *Les enseignements de l'Atlas linguistique de Roumanie*, în „Revue de Transylvanie", III, 1, 13—22 + 15 hărţi.

REW³ — W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, ediţia a III-a, Heidelberg, 1935.

Scriban 1939 — August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi.

Şăineanu D.U. — Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române*, ediţia a şaptea, Craiova, s.a.

Tiktin 1911 — H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, II, Bucureşti.

Turculeţ 1986 — Ilie Turculeţ, *Theodor Văscăuţanu*, în vol. *Universitatea din Iaşi 1860—1985...*, Iaşi, 326.

D. Ursu 1965 — Despina Ursu, *Încadrarea morfologică a substantivelor neologice în limba română din perioada 1760—1860*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", XVI, 113—121.

N. A. Ursu 1962 — N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti.

SURSE PRIVIND TERMINOLOGIA GEOLOGICĂ ROMÂNEASCĂ

Alexandrescu 1966 — Grigore Alexandrescu, *Stratigrafia „flişului curbicortical" din partea de nord a Moldovei (Carpaţii Orientali)*, în „Studii şi cercetări de geologie", t. 11, 2, 527—535.

Atanasiu 1923 — Ion Atanasiu, *Cretacicul din munţele Beneş (Tulgheş, jud. Ciuc)*, extras din „Dări de seamă ale şedinţelor Institutului Geologic", XI, 3 p.

1933—1934 — Ion Atanasiu, *Curs de geologie. Stratigrafia*, text manuscris editat de M. Grigoraş, cota V 1306, Biblioteca Facultăţii de Geologie — Geografie a Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi.

Cihac 1837 — J. Ch. Cihac, *Istoria naturală*, Iaşi.

Cobălcescu 1859 — Gr. Cobălcescu, *Eleminte de geologie pentru clasele gimnaziale*, prelucrată după Beudent, de..., Iaşi.

1862 — Gr. Cobălcescu, *Calcariul de la Răpidea*, în „Revista română de ştiinţe, litere şi arte", II, 686—699.

1883 — Gr. Cobălcescu, *Studii geologice şi paleontologice asupra unor tărîmuri terţiare din unele părţi ale României*, Bucureşti.

1887 — Gr. Cobălcescu, *Despre originea şi modul de zăcere al petrolului în general şi în particular în Carpaţi*, Bucureşti.

David 1922 — Mihai D. David, *Cercetări geologice în Podişul Moldovenesc*, extras din „Anuarul Institutului Geologic al României", IX, 151 p.

Dicea 1974 — Oprea Dicea, *Studiul geologic al regiunii Voroneţ — Suha Mică — Plotoniţa*, Bucureşti.

Ionescu 1866 — Ion Ionescu, *Agricultura română din judeţul Dorohoi*, Bucureşti.

1868 — Ion Ionescu, *Agricultura română din judeţul Mehedinţi*, Bucureşti.

Ionesi 1971 — Liviu Ionesi, *Flişul paleogen din bazinul Văii Moldovei*, Bucureşti.

Macarovici 1929 — Niculae Gh. Macarovici, *Notă preliminară asupra depozitelor pliocene din sudul Moldovei*, extras din [Academia Română], „Memoriile Secţiunii Ştiinţifice", seria III, t. VI, memoriul 6, 18 p.

1930 — Niculae Gh. Macarovici, *Asupra geologiei sudului Basarabiei*, extras din „Dări de seamă ale şedinţelor Institutului Geologic", XVIII, 6 p.

1945 — Niculae Gh. Macarovici, *Vîrsta calcarelor de Odesa*, extras din „Revista ştiinţifică «V. Adamachi»", XXXI, 1—2, 9 p.

Macovei 1909 — G. Macovei, *Basenul terţiar de la Bahna (jud. Mehedinţi)*, teză de doctorat susţinută la Universitatea din Iaşi, Bucureşti.

1911 — G. Macovei, *Asupra vîrstei şi variaţiei faciesurilor terenurilor din Dobrogea meridională*, extras din „Dările de seamă ale şedinţelor Institutului Geologic al României, II, 19 p.

1954 — G. Macovei, *Geografie stratigrafică*. Cu privire specială la teritoriul Republicii Populare Române, Bucureşti.

Macovei — Atanasiu 1921 — G. Macovei, I. Atanasiu, *Asupra raporturilor tectonice dintre zona cristalină şi zona flişului în regiunea dintre Valea Bicazului şi Valea Bistricioarei*, extras din „Dări de seamă ale şedinţelor Institutului Geologic", IX, 4 p.

Marin 1852 — Alecsie Marin, *Prescurtare de himie* de J. Pelouze şi E. Fremy, tradusă în limba română de..., I, Bucureşti.

1858 — Alecsie Marin, *Technologie* de H. Guillery ..., tradusă de..., Bucureşti.

Marincaş — Voiculescu 1965 — Valeria Marincaş, Lucian Voiculescu, *Contribuţiuni la studiul flişului senonian din regiunea Sebeş*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Series Geologia—Geographia, 2, 7—19.

Mészáros 1960 — N. Mészáros, *Depozitele paleogene din regiunea Letca — Lozna*, în vol. *Comunicări de geologie — geografie* (1957—1959), Bucureşti, 35—43.

Mrazec 1895 — L. Mrazec, *Consideraţiuni asupra zonei centrale a Carpaţilor româneşti*, în „Buletinul Societăţii de Ştiinţe Fizice", IV, 5—6, 105—110.

Mutihac 1968 — V. Mutihac, *Structura geologică a compartimentului nordic din sinclinalul marginal extern (Carpaţii Orientali)*, Bucureşti.

Poni 1900 — Petru Poni, *Fapte pentru a servi la descrierea mineralogică a României*, Bucureşti.

Popescu-Voiteşti 1921 — Ion Popescu-Voiteşti, *Elemente de geologie generală* cu o privire generală asupra geologiei României, Bucureşti.

Sevastos 1908 — R. Sevastos, *Descrierea geologică a regiunii Codăeşti şi Răducăneni din Moldova de nord*, extras din „Anuarul Institutului Geologic al României", II, 45 p.

Simionescu 1901 — Ion Simionescu, *Descrierea cîtorva fosile terţiare din nordul Moldovei*, [Academia Română], „Publicaţiunile Fondului Vasilie Adamachi", VI, Bucureşti.

1902 — Ion Simionescu, *Constituţiunea geologică a ţărmului Prutului din nordul Moldovei*, *ibidem*, VII, Bucureşti.

1903 — Ion Simionescu, *Contribuţiuni la geologia Moldovei dintre Siret şi Prut*, *ibidem*, IX, Bucureşti.

1904 — Ion Simionescu, *Asupra cîtorva peşti fosili din terţiarul românesc*, *ibidem*, XII, Bucureşti.

1927 — Ion Simionescu, *Tratat de geologie* cu exemple luate în deosebi din România, Bucureşti.

Simionescu — Bădărău 1940 — Ion Simionescu, T. A. Bădărău, *Elemente de geologie* pentru cursul superior de liceu, ediţia a X-a, Bucureşti.

Gr. Ştefănescu 1890 — Gregoriu Ştefănescu, *Curs elementar de geologie*, Bucureşti.

1897 — Gregoriu Ştefănescu, *Existenţa uliei în România*, extras din „Analele Academiei Române", seria II, t. XIX, 7 p.

S. Ştefănescu 1892 — Sabba Ştefănescu, *Geologie*. Curs elementar de introducere în studiul Pămîntului, Bucureşti.

Turculeţ 1970 — Ilie Turculeţ, *Observaţii asupra denumirii şi orizontării stratelor cu* **Aptychus** *din Carpaţii Orientali româneşti*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi" (serie nouă), Secţiunea II, b. Geologie, t. XVI, 71—77.

Văscăuţanu 1923 — Th. Văscăuţanu, *Asupra cretacicului superior din nordul Basarabiei*, extras din [Academia Română], „Memoriile Secţiunii Ştiinţifice", seria III, t. I, memoriul 13, 13 p.

1925 — Th. Văscăuţanu, *Asupra formaţiunilor mediterane din nordul Basarabiei*, *ibidem*, t. III, memoriul 6, 18 p.

1929 — Th. Văscăuţanu, *Asupra prezenţei ordovicianului în basinul moldo-podolic*, *ibidem*, t. V, memoriul 11, 9 p.

Văscăuţanu — Savul 1927 — Th. Văscăuţanu, M. Savul, *Asupra fosforiţilor paleozoici din nordul Basarabiei*, extras din „Revista minelor din România", X, 1, 17 p.

Noiembrie 1987

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor
Iaşi, str. Codrescu nr. 2

TOPONIMIA UNEI LOCALITĂȚI CU POPULAȚIE MIXTĂ: *CACICA* (JUDEȚUL SUCEAVA)

ILIE DAN

Pînă la reforma administrativă din 1968, localitatea Cacica din județul Suceava a fost comună de sine stătătoare, iar de la această dată comuna cu același nume include și satele vecine : Pîrteștii de Sus, Solonețul Nou și Maidan. Dacă primul dintre cele trei sate este foarte vechi (*Pîrtești* este atestat întiia oară la 13 aprilie 1415), Cacica și celelalte sînt localități constituite în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Acest fapt explică și lipsa atestărilor documentare vechi pentru satele respective.

Pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea zonele în care se vor constitui viitoarele așezări umane cuprindeau fînețe, păduri și poieni, aparținînd locuitorilor din Pîrtești (abia la 1786, sub stăpînirea austriacă, localitatea a fost împărțită în Pîrteștii de Sus și Pîrteștii de Jos). Zona era cunoscută pe o arie largă datorită unei particularități naturale : fîntîni cu apă sărată (una mai există și astăzi !), căreia localnicii îi spun *slatină*, apelativ întîlnit și în toponimele *Slatina*, *Slatina Pîrteștilor* și *Slatina Veche*.

Existența zăcămintelor de sare a determinat evoluția viitoare a comunei și structura etnică a populației. E vorba de înființarea exploatării de sare, în 1791, care și-a extins activitatea mai tîrziu, în urma construirii între 1880 și 1891 a căii ferate Burdujeni — Cîmpulung (din 1936 se produce aici sare extrafină).

Importanța economică a zonei determină autoritățile austriece (în timpul Mariei Tereza și al lui Iosif al II-lea) să colonizeze la Cacica lucrători specializați (mai ales din Galiția), care erau germani, slovaci, polonezi, ucraineni. Unii dintre ei au lucrat la exploatări forestiere și la cele două (azi există doar una) fabrici de cherestea.

Satul Cacica se compune din 2 părți : un platou între dealul *Troian* și rîul Soloneț, locuit de români, și zona din jurul Salinei, numită înainte vreme *Bahna*, unde s-au instalat coloniștii, pentru care s-a construit o biserică catolică și o școală rurală în limba germană (în 1816). Acestora li s-au adăugat, în timp, și imigranți ardeleni.

Între 1830 și 1840 a luat ființă satul *Maidan*, situat între orașul Solca și Mănăstirea Humorului, prin așezarea unor slovaci și ucraineni (ei se instalaseră și în localitățile vecine — Pleșa, Poiana Micului, Solca), pentru exploatările forestiere din zonă, încît la începutul secolului nostru satul număra 29 de case și 172 de locuitori (cf. *Dicționarul* lui Grigorovitza). În momentul de față trăiesc în Maidan 412 locuitori, dintre care numai 2 familii sînt de români (locuiesc în cătunul *Runc*, alături de ucraineni și polonezi).

LR, anul XXXVII, nr. 2, p. 119—127, București, 1988

Satul Solonețul Nou (fostă comună, pînă în 1968) s-a constituit din cîteva familii de slovaci și polonezi veniți din Galiția ca tăietori de lemne în împrejurimile orașului Solca. Pe la 1840 era deja sat constituit, care la 1870 avea școală proprie. S-a numit *Solonețul Nou* pentru a-l deosebi de *Solonet*, sat component al comunei Todirești, care datează încă din sec. al XIV-lea (atestat la 13 aprilie 1415). Satul nou înființat apare la 1856 în actele oficiale cu forma germană *Neu Solonetz* (Arhivele Statului Suceava, ORPOT, nr. 91).

Am considerat necesare aceste repere istorico-sociale pentru a înțelege structura etnică a populației din comuna Cacica și specificul toponimiei din zonă.

În ansamblu, populația românească a fost majoritară în satele Pîrteștii de Sus și Cacica, dar minoritară în Maidan și Solonețul Nou.

Se reflectă această situație în toponimia comunei? Fără îndoială. Ca și în alte regiuni, simbioza dintre români și alte populații a lăsat urme și în toponimie. Spre deosebire însă de alte arii, în localitatea din județul Suceava, deoarece străinii s-au așezat aici foarte tîrziu, ei au găsit la venirea lor toponime create de români pentru realitățile geografice existente. În consecință, ei le-au preluat de la români și numai în puține cazuri (doar în microtoponimie) au tradus numele românești sau au creat toponime noi, în limba lor (de fapt, majoritatea dintre ei vorbeau, și vorbesc, un dialect carpatic al limbii naționale).

Se confirmă și în cazul localității sucevene afirmația lui Iorgu Iordan : „Convietuirea pe același teritoriu a mai multor neamuri de oameni duce la rezultate foarte interesante pentru toponimie (ca și pentru limbă, în general). Dacă simbioza durează vreme îndelungată, se ajunge la bilingvism" (*Toponimia românească*, p. 3—4). Astfel se explică traducerile, adaptările semantice sau fonetice, precum și tautologiile toponimice. Date fiind condițiile social-istorice în care a avut loc (destul de tîrziu) contactul românilor (care au fost tot timpul populația majoritară) cu străinii aduși din Imperiul austriac, reflexele acestei situații în toponimie pot fi constatate numai într-o mică măsură (cantitativ și calitativ). În cazul comunei Cacica, toponimia nu prezintă o nomenclatură „pestriță și complicată" (Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 5) ca în alte zone ale țării. Lucrul e de înțeles, deoarece populația adusă la salină și la exploatările forestiere, instalîndu-se aici la începutul și mijlocul sec. al XIX-lea, nu a putut determina schimbări importante în „peisajul" toponimic local, întrucît majoritatea formelor de relief (și, cu siguranță, cele mai importante) purtau la acea vreme numele date de români.

Așa se explică faptul că numele de locuri din comuna Cacica prezintă trăsăturile caracteristice ale toponimiei românești în general și ale celei din bazinul Sucevei — valea Solonețului, în special. Afirmația de mai sus privește atît etiologia și etimologia numelor de locuri, cît și formanții topici (substantivarea adjectivelor, construcții genitival-posesivale, articulare, derivarea cu sufixe, construcții prepoziționale și cu recțiune curentă) și prezența în toponimie a unor trăsături specifice ale graiurilor din nordul Moldovei.

Indiferent de durata și intensitatea simbiozei etnice dintr-o regiune, cercetarea toponimică poate pune în evidență interesante aspecte istorice, sociale sau etnologice, pentru că, așa cum afirma E. Nègre (*Les noms de*

lieux en France, 1963, p. 6), „Les noms de lieux portent la marque de leur époque et sont des témoins de l'implantation et de l'extension des peuples et des civilisations".

Care sînt, prin urmare, constatările care se pot face cu privire la straturile din toponimia comunei Cacica din județul Suceava? În primul rînd, trebuie să subliniem caracterul românesc al numelor de locuri. Cu puține excepții (din satele Maidan și Soloneț Nou), românii sînt „creatori de toponimie" (germ. *die Namengeber*), indiferent dacă e vorba de apelative românești sau străine, de nume de persoană sau de sufixe românești utilizate frecvent pe întreg teritoriul daco-român la formarea toponimelor (cu funcție personală, locală, diminutivală, colectivă etc.). Statistic, din 536 de nume topice înregistrate prin anchete de teren, 503 sînt românești (A) și numai 33 sînt de origine străină (B) (ucraineană, slovacă, germană, poloneză).

În prima categorie grupăm toponime propriu-zise, termeni entopici cu sens toponimic, sintagme prepoziționale (numeroase și recente, mai ales cu *în, la, pe*), de diferite structuri, și un însemnat număr de tipul : *termen entopic* + *determinant*. Iată doar cîteva exemple : *Arșița, Bahna, Bîtca, Ciuha, Codru, Dealul Mare, După Runc, Făgăniș, Fundoaia, Gîrla Morii, Humărie, Icoana Imășel, În Tîrși, La Bursuci, Leordiș, Lunca, Mestecăniș, Pădurea Mare, Paltinul, Piciorul Mare, Pîrîul cel din Mijloc, Socărìa, Tàrnița, Trei Izvoare, Valea Bună* ș.a.

În ceea ce privește apelativele românești de la baza numelor de locuri din prima grupă, se observă că majoritatea sînt termeni entopici de largă circulație în limba română : *arșiță, bahnă, bîtcă, cărare, ciuhă, coastă, cot, cruce, deal, dîmb, drum, fîntînă, groapă, iaz, imaș, izvor, livadă, obcină, pădure, piatră, picior* („deal între două văi"), *pîrîu, poiană, rîpă, toloacă, țarină, uliță, vale, vîrf*.

În construcțiile prepoziționale, care dovedesc că procesul de toponimizare a apelativelor e în plină desfășurare, întîlnim și alte nume comune, a căror raportare la referent (obiectul denumit) este evidentă : *biserică, cabană, colț, cuib, fabrică, gară, grădină, centru, baracă, școală, salină, parchet, bordei, poartă, saivan, stîlp* ș.a.

I. A. Cu mult mai interesante sînt însă o serie de termeni întîlniți și în alte zone din țară (unii au chiar un caracter general românesc), care nu mai circulă în prezent decît ca toponime, și numai rareori sînt cunoscuți în arii izolate și ca nume comune. Este cazul următoarelor exemple (cele mai multe discutate în amănunt de către Iorgu Iordan — *Toponimia românească*, p. 18—334 și Emil Petrovici — *Studii de dialectologie și toponimie*, p. 225—304).

Arșiță — deal în partea de sud-vest — (lat. *arsicia*), ca sinonim al termenilor *curătură, runc, laz ; Bîtcă* — deal în partea de vest — „munte mic, vîrf de colină", la care DA indică „origine necunoscută" (cf. Iordan, 34 și 413) ; *Blîndeț* — afluent pe partea dreaptă a Solonețului — rom. *blînd* (lat. *blandus*) + suf. *-eț ; Leordiș* — pîrîu, afluent al Solonețului, la intrarea în satul Pîrteștii de Sus (*leurdă* — var. *leordă* + suf. *-iș ; leurdă* „allium ursinum", cp. și bg. *levurda ;* CADE, 705—707 — f. et.) ; *Corhàn* — deal în partea de sud-vest a Solonețului Nou, în hotar cu Pleșa (rom. *corhan* — ucr. *Kurhan* „deal" — Scriban, 349 ; TDRG, I, 415 — et. nec. ; DA, t. I, p. II, 712 : f. et. ; Iordan, BIFR, I, 130 : rut. *kurhàn* sau

rus. *kurgàn ;* Al. Philippide, *OR*, II, 376 — *cuman :* notăm că nu e folosit termenul *corhană* înregistrat de Iordan cu sensul „coastă, povîrniș" și de V. Arvinte, Ursu, Bordeianu, *Glosar*, p. 27 cu sensul de „pădure tînără", dar are o largă circulație verbul *a corhăni* în terminologia forestieră) ; *Custura* — pîrîu și deal mic în partea de vest a comunei Cacica (apelativ *custură* „creastă stîncoasă de munte" — DEX, et. nec. ; Scriban, 384, *cuțitură ;* Șăineanu, 188, *cuțitură) ; Jîtărie* — parte de țarină lîngă dealul *Troian : jitar* „paznic de cîmp" (înlocuit azi cu *paznic)* + suf. *-ărie* — TDRG, II, 873 — v.sl. ; CADE, 679 — v.sl. ; Șăineanu, 349 — rus. *žitar ;* Scriban, 715, v.sl. *žitarĭ ;* DM, 436, bg. sl. *žitar) ; La Rohàtcă* — loc de intrare în pădurea din vestul localității Cacica (apelativul *rohatcă* — folosit pînă acum vreo 20 de ani : CADE, 1077 — rus. ; Șăineanu, 552, ceh *rohatka* „barieră" ; Scriban, 1134 — rus. *rogatka* „barieră cu dinți de fier" ; Ștefănescu, *El*, 55 — rus. *rogatka) ; Muncèl* — deal la sud de satul Cacica (întîlnit și în localitățile Bălăceana, Humoreni, Părhăuți, Pîrtești de Jos, Todirești) — lat. *monticellus* (CADE, 809 ; Șăineanu, 413 ; Scriban, 841 ; DM, 521 ; DLR, t. VI, fasc. 12—13, 988 ; cf. Iordan, *Top. rom.*, 37) ; *Òbcina* — vîrf de munte la sud-vest de Cacica. Sinonim : *Obcina Cacichii* (apare în documentele austriece la 1856, scris *Opczyna),* (CADE, 869 : ceh *občina ;* Scriban, 436 : ceh *občin* „hotar de ogor" ; Petrovici, *Studii*, 189 — sl. de est *občina*, cf. ucr. *opčina*, rus. *občina ;* mai înainte și M. Ștefănescu, *El*, 64, afirma : „*Obcina* și *opcina* din vorbirea și toponimia românească, răspîndite în Bucovina și în nordul Moldovei, trebuie socotite ca împrumuturi rusești în limba română și nu sud-slave" ; o întreagă discuție se găsește la E. Janitsek, *Apelativul și toponimul obcină*, în LR, 2, 1977, p. 175—181) ; *Plèșa* — vîrf de munte și afluent al Solonețului (cu excepția CADE, 955, care dă ca etimon rut. *pliš*, celelalte dicționare — Șăineanu, 488 ; Scriban, 997 ; DM, 130 — indică v.sl. *plěši*, care, ca apelativ-metaforă, avea semnificația de „deal, loc lipsit de vegetație", sens indicat și de Porucic, *Lex.*, 24. Surprinzător, Grigorovitza, *Dicț.*, 164, înregistrează toponimul *Pleșul* (munte, 841 m) „în apropierea localității Cacica" ; *Prelùcă* (circulă la români cu forma *Pîrlucă)* — parte de pădure și poiană mare în hotar cu Mănăstirea Humorului (CADE, 954, indică bg. *preluka*, dar Scriban, 1039 și DM, 656 dau ucr. *pryluka*, etimologie reluată și în DEX, 656 ; E. Petrovici, *Studii*, 294, îl trece, pe bună dreptate, în rîndul substantivelor românești de origine slavă cu care românii au creat nume de locuri, alături de *Grind*, *Hîrtop*, *Ostrov*, *Prislop*, *Stînca*, *Tarnița*, *Trestia*, *Zăvoi) ; Prihòd*, teren arabil între Cacica și Solonețul Nou, la origine cu sensul de „trecătoare peste munți sau dealuri" (apelativul românesc *prihod* — răspîndit în toată țara, întîlnit și în *Prihodiște*, după cum a arătat Petrovici, *Studii*, 230, 233, nota 85, are la bază un vechi slav *prehod*, „trecătoare, trecere") ; În *Ròdina* — partea de est a satului Pîrteștii de Sus (același toponim denumește și un cătun al satului Pîrteștii de Jos — unii vorbitori pronunță *Rogina)* avem, evident, de-a face cu apelativul *rovină*, care cunoaște variantele *roghină*, *rojină*, cu sensul de „depresiune, groapă, loc mlăștinos" (ca la Porucic, 35, 39, 45, 47, 50) — bg. *rovina*, care avea sensul, afirmă Iordan, Drăganu, Graur, de „groapă, șanț" — vezi Iordan, *Top. rom.*, 29 ; numele topic *Rodina* se întîlnește în Maramureș, iar *Rogina* în Bistrița-Năsăud — înregistrat de V. Țâra (Tiktin, III, 1341 ; CADE, 1083 ; Șăineanu, 555, îl dau toți ca v. sl. ;

Scriban, 1140, ca v. sl., bg. sîrb, iar DM, 725, bg. *rovina*, sb. *rovine*); *Runc* — deal, cătun, platou (întîlnit în 6 localități de pe valea Solonețului) amintește de un apelativ foarte frecvent (lat. *runcus* — verbul *runcare*; CADE, 1087; Scriban, 1143; DM, 720, sinonim cu *arșiță*, *curătură* — lat., *curățitură*, *laz* — sl. *lăzuitură*, *seciu* (*săciu*) — lat., *tăietură* — vezi întreaga discuție la N. Drăganu, *Rom.*, 150, nota 2 și Iordan, *Top. rom.*, 23, 361, 458 și G. Popovici — *Runc*, în CL, nr. 9, 1891, 705—716); *Tărniță* — parte de pădure între Cacica și Mănăstirea Humorului (toponimul — frecvent întîlnit în nomenclatura topică românească — a fost înregistrat în zonă în localitatea Păltinoasa, de lîngă Gura Humorului; ucr. *tarnica* „șea de lemn", folosit metaforic cu sensul de „trecătoare, potecă, pas", ca și cuvîntul de origine latină *șa*; numai Șăineanu, 642, și Scriban, 1299, presupun un etimon sîrbesc; pentru *tarniță* și termenii sinonimi se poate consulta excelentul studiu datorat lui Emil Petrovici, *Nume românești de trecători peste culmi*, în *Studii*, p. 264—274, iar la p. 274 există o hartă cu răspîndirea termenului *tarniță*, în ALR I, punctele 289, 94, 96, 249, 98, 100, 103 — în M-ții Apuseni; 349, 341, 345, 354, 351, 350, 348, 388, 386, 375, 347, 361, 360, 363, 365, 215, 258, 217, 211, 218, 213, 214, 227, 228, 230, 576, 573, 556, 554 — în Maramureș, nord-estul Transilvaniei; 385, 378 — Bucovina; 551 Moldova — Pipirig (de menționat că apelativul *tarniță*, cu sensul „șea de lemn", a circulat în graiul local pînă prin 1955); *Troiàn* — deal pe partea dreaptă a Solonețului, hotar între satele Cacica și Pîrteștii de Sus (apare în actele oficiale la 1856 sub forma *Trojan*) amintește, de asemenea, de un apelativ des întîlnit în toponimia românească, avînd inițial sensul de „val de pămînt" (CADE, 1337; Scriban, 1350 și DM, 883, trimit la v. sl. *trojanŭ*). Într-un recent studiu, *Despre toponimul Troian*, în S.O., III, 1982, p. 97—105, Mircea Homorodean consideră explicarea rom. *troian* printr-un v. sl. *trojanŭ* — lat. *Trajanus* — ca nesatisfăcătoare și propune interpretarea „mitologică" a toponimului *Troian* (din punct de vedere fonetic, formele *Trajanus* sau *Trojanus*, cum a arătat încă O. Densusianu, ar fi trebuit să dea în română **trăin* sau **truin*), ceea ce-l determină să pornească în explicarea etimologică a termenului în cauză de la sensul de „drum natural adîncit", fiind deci un termen românesc „privitor la căile de comunicație" (p. 101), deci propune, după G. Giuglea, ca etimon rom. *troi* (*-traju* + suf. *-an*); *Vàrnița* — afluent al Racovei, în hotar cu Botoșana (menționat și de Grigorovitza, 234), are la bază un apelativ românesc *varniță* „construcție amenajată pentru arderea pietrei de var" (Rosetti, *ILR*, 430 — v. sl. *varinica*; dat de Eremia, *N.*, 122; de fapt e *var* + *-niță*; *var* — sl. *varŭ*; CADE, 1402; Șăineanu, 688; Scriban,1391; DM, 917); *Zamca* — deal, parte de pădure, în partea de est, în hotar cu Pîrteștii de Jos (menționat în actele cadastrale la 1856) reprezintă un apelativ românesc *zamcă* cu sensul de „cetate, fortăreață, castel, întărătură". Chiar dacă CADE și Scriban indică originea veche slavă a termenului, el provine, cum a arătat I. Iordan (*op. cit.*, p. 536), din ucr. *zamok* (genitiv *zamkà*) „cetate, castel".

I. B. Altă categorie de termeni din prima grupă e reprezentată de toponimele care au la bază apelative pe cale de dispariție sau ieșite din uz, dar care erau folosite altădată numai în Bucovina sau chiar numai în zona submontană dintre Rădăuți și Gura Humorului. Unii provin, sigur, din germana austriacă, impuși pe cale administrativă, juridică, mili-

tară, culturală. Alții, din ucraineană sau polonă. Prioritar, ei se referă la terminologia forestieră, a meșteșugurilor și a administrației. Includem aici toponime create de români ca următoarele : *Ciuha* — vîrf de munte în hotar cu Mănăstirea Humorului ; după cum a arătat V. Arvinte *(Die Deutschen Entlehungen in der Rumänischer Mundarten*, Berlin, 1971, 165), apelativul *ciuhă* a trecut din terminologia agricolă în cea forestieră. Are de obicei sensul de „sperietoare, momîie", din care s-a desprins cel de „semn de hotar" și „vîrf de deal" (acesta din urmă este întîlnit în Poiana Sibiului, cf. AUT, V, 1967, p. 2 — *Ciuha)*. S-au propus diferite etimologii : bg. — DA, t. I, p. II, 498 ; Scriban, 280 „rudă cu bg. *čuhal*" ; L. Támas, *Et. Wört.*, 233 : ung. *csuha* (și *csava)*, Lacea, DR, II, 901 — tc. *ĉoha*. Se pare însă că reprezintă mhd. *Schiuhe ; La Berèznic* — loc la marginea pădurii, unde și-a avut casa un pădurar. În secolul trecut apelativul *bereznic* „pădurar" era destul de răspîndit în Bucovina. De la înființarea Fondului religionar al Bucovinei el era concurat de termenul *feșter* (de origine germană — *Förster)* care circulă și azi în graiul bătrînilor (înregistrat de DA, I, p. I, 546 ; CADE, 140 și Scriban, 165) ; provine din ucr. *po-bereznek* „brigadier silvic, pădurar" — ucr. *bereznik* „pădure, desiș de mesteacăn" (Hrincenko, I, 51) ; *La Zapciu* — teren arabil situat pe *Dealul Cojocului*. Apelativul a circulat în zonă cu sensul de „persoană care se ocupă cu întreținerea drumurilor și pădurilor", dar nu a cunoscut sensul general de „executor, jandarm, administrator", care provine din turc. *zabtčy* (Scriban, 1427) ; *Obșinèt* — pășune în hotarul dintre Cacica și Pîrteștii de Sus (termenul a fost înregistrat și în Pîrteștii de Jos, unde se cunosc variantele *Hobșînet* și *Hopșînet)*. Apelativul, care a fost înregistrat și în comuna Berchișești, din fostul raion Gura Humorului, cu sensul de „porțiune de pădure defrișată în care pasc vitele" (cf. LR, XII, 1963, nr. 3, p. 534) este, așa cum a arătat Ștefan Binder (AUT, IV, 1966, 230), de origine germană : *Abschnitt* „porțiune", cu fonetismul dialectal german *o* în locul lui *a ; Oșleàg* (și *Șlag)* — tăiere de pădure (parchet) la nord de Solonețul Nou (în comuna Botoșana am notat varianta *Hoșleaga)*. Apelativul *șlag (șleag)* a fost înregistrat în ALR, s.n., vol. II, h. 586, V. Arvinte, *Glosar regional*, 68 „parchet, pădure în exploatare", *Lexic regional*, I, 105 (Rădăuți) și MCD, I, 288 (Șieu Măgheruș). Forma *obșleag*, cu sensul „exploatare de păduri", a fost atestată pentru localitățile bucovinene Bilca, Frătăuții Vechi, Frătăuții Noi, Gălănești, Putna, Straja, Vicovul de Sus,Vicovul de Jos. El provine din germ. *Abschlag* „ceea ce cade la tăiere", cunoscînd variantele *hoșliag* (comuna Marginea — Suceava) și *oșlag* (Pecenișca — Banat — cf. ALR, s.n., II, h. 611 — *exploatare de pădure*, p. 366, 365, 386, 2, 53, 76) ; *Pe Știric* — parte de teren pe lîngă calea ferată, între gara Cacica și *Crucea Drumului*. În Năsăud și Carei a fost înregistrată forma *știec* cu sensul „linie ferată" (cf. BIFR, VI, 149 ; LR, I, nr. 1, 10) ; în zona anchetată de noi circulă *știc* și *șticușor* cu același sens, originea fiind și ea aceeași : germ. *Streke* (vezi Arvinte, *Glos. regional*, 70) ; *Șnaiț* — drum forestier pe vîrful obcinei (germ. *Schneise* „linie, frontieră în pădure" — *Dicț. germ.-rom.*, EA, 1966, p. 848).

II. În cea de-a doua categorie de nume de locuri din Cacica includem toponimele străine, între care deosebim mai multe categorii :

II. A. Cele general cunoscute, impuse pe cale oficială :

— *Cacìca* — sat și comună — tradiția locală atribuie termenul originii rusești : *Kàčka* „rață". Poate fi invocat mai degrabă termenul ucr. *Kačka* „rață" (Hrincenko, II, 228, III, 97), ca și polonezul *kakzkà* (Vl. Iliescu, *Mic dicționar polon-român*, 1963, p. 55). Românii au schimbat accentul de pe prima silabă pe penultima, potrivit accentuării unor feminine în limba noastră — *furnică*, *frumușică*, *rîndunică*.

— *Maidàn* (menționat în acte la 1856 — *Maydan*) — sat. Termenul entopic este, evident, *maidan* (tc. *meydan*, *maydan*), căruia Porucic (*Lex.*, 28) îi dă sensul de „ridicătură lată în mijlocul unui loc plan" (întîlnit și în bulgară, sîrbocroată, rusă), dar provenit din ucr. *maydan*. De altfel, în zonă nu este cunoscut apelativul *maidan* (sînt folosiți *imaș*, *toloacă*, *tăpșan*). În Banat, termenul provine din sîrb. *màjdan* „mină" (Petrovici, DR, IX, 1936—1938, 236, nota 4).

II. B. — cele create de ucraineni, slovaci și polonezi, întîlnite numai în satele Soloneț Nou și Maidan :

— *Berezènca* — pădure de mesteacăn în apropierea pîrîului Neagra. Și polnoglasia, și sufixul ne arată că e vorba de un termen ucrainean *berezenka*, avînd același sens, „pădure de mesteacăn".

— *Cremècia* — parte de pădure în sudul satului Maidan. Toponimul a fost înregistrat în hărțile militare austriece. Azi a dispărut. Reprezenta, probabil, o formă dialectală poloneză *Kremeci*, avînd la bază germ. *Kram* „magazie de mărfuri, depozit".

— *Curuțova-Gura* — deal în partea de sud-vest a satului Soloneț Nou. Primul termen e un genitiv posesiv, personal, de la polonezul românizat *Kuruț* (pol. *kur*, *a* „cocoș") + suf. *-ova* (cf. Brükner, 282). Al doilea e o formă poloneză dialectală *gura* (din *gora*) „munte, deal". Deci „Dealul Cocoșului".

— *Huriàne* — uliță lîngă *Conțoaia*. Sensul toponimului este „cei de la munte, munteni", deoarece e format din ucr. *hura* „munte, colină, deal, înălțime" și sufixul general slav. *-ane*.

— *Iàma* — cătun în partea de sud a Cacicăi (are la bază ucr. *iama* „groapă, văgăună, fundoaie" — vezi și Hrincenko, IV, 540).

— *Iurcu Polina* — poiană în pădure la sud-vest de Cacica ; are la bază numele de persoană polonez *Jurku* (de la *Jurek*) + pol. *polina* „poiană".

— *Kasàrnea* — loc în pădure la sud-vest de Soloneț Nou, unde a existat o cazarmă în timpul stăpînirii austriece. Forma toponimului ne arată că e vorba de o pronunție ucraineană a germ. *Kaserne*, contaminat, poate, și cu rusescul *kazarma*.

— *Poleàna* — poiană în pădure (Maidan) — ucr. *poljana* (dar poate fi și o adaptare a rom. *poiană* — des întîlnit în toponimia localității).

— *Polìna* — teren viran lîngă salină. Același etimon, însă adaptat pronunției slovacilor.

— *Pot Creșiem* — măgură lîngă pădurea *Călugărița* (SN). E o construcție prepozițională în poloneza dialectală din *pot* „sub" + *creșie* „măgură" (un informator credea că înseamnă „vulcan").

— *Sadagùra* — livadă cu pomi fructiferi, între drumul județean 174 și calea ferată (C). Un toponim *Gurăsada* a atestat Suciu — *Dicț.*, I, 275 — în Ilia — Hunedoara (1292) și Petrovici (DR, X, p. II, 1943, p. 340), care crede că forma corectă ar fi *Gura Sadului*. În Cacica însă e

vorba de o formă dialectală poloneză, *sada (sanda)* cu sensul de „plantație, livadă" și pol. *gura* „deal, munte".

— *Scală* — vîrf ascuțit de deal (SN). Originea este clară : ucr. *skalá* „stîncă" (Hrincenko, IV, 130).

— *Șfapschi-Ogrùd* — poiană cultivabilă la marginea pădurii (SN). Sintagma cuprinde 2 termeni polonezi : primul e un derivat de la etnicul *șvab*, iar al doilea *ogrud* „grădină" (explicație dată de informatorul Cohula Zeta).

— *Tam Kuneț* — uliță în SN. E o construcție prepozițională formată din ucr. *tam* „acolo" + *kuneț* „capăt, sfîrșit". Nu este exclus să fie o creație a unui informator; *Wasărleitung* — conductă de apă care pleacă din *Vatra Pușcaș* și captează pîraiele pentru salină (4,5 km). Construită de austrieci, era normal ca termenul german să se impună (azi îl folosesc numai cei în vîrstă) : germ. *Wasser* „apă" + *Leitung* „conductă".

— *Velica Poleàna* — deal cu fînețe la nord de SN ; ucr. *velika* „mare" + ucr. *poljana*. Toponimul este cunoscut și folosit și de către români.

II. C. Urmează cîteva exemple de traduceri, contaminări și tautologii toponimice :

— *Bubàica* — parte de pădure la sud de Cacica. Chiar dacă există în graiurile ucrainene (carpatice), termenul *bubajka* e un împrumut : românescul *bobeică* (Scriban trimite la *bob;* DA, I, 588 indică *beucă* — et. nec.).

— *Casioțova Piatra* — stîncă mare la marginea pădurii (SN). În traducere „Stînca lui Kaseț". Un genitiv polonez dialectal s-a contaminat cu rom. *piatră* (de origine latină).

Un exemplu interesant îl constituie cele două toponime pentru aceeași realitate : românii o definesc *Lutu Roșu*, iar ucrainenii *Cervena Zemlea:* ucr. *cêrvenii* „roșu" (Hrincenko, IV, 453) și *zemlia* „pămînt, sol, ținut, lut" (*ibidem*, 510). În fapt, toponimul românesc a fost tradus.

— *Dealul Curuțova-Gura* — deal înalt (Maidan) — este o creație românească și astfel se explică tautologia : „*Dealul Dealului lui Kuruț*". În aceeași situație se află toponimul *Dealul Pot-Creșiem* (ultimul însemnînd „măgură, deal" în poloneză). Credem că și numele de loc *Hanisăm* (SN) nu poate fi raportat (cum crede N. A. Constantinescu, *DOR*, 85) la germ. *Hans* (de aici *Hănsăm)*, ci reprezintă o adaptare la fonetica poloneză a numelui românesc *Onisîm* (cu largă circulație în zonă).

Toponimul *Na plaiu* (SN) e o traducere în graiul ucrainean a numelui de loc *Pe plai* (apelativul românesc fiind împrumutat de vorbitorii străini).

O tautologie parțială reprezintă și toponimul *Piatra Scală*. Creatorii lui sînt românii care au alăturat termenul *piatră* cuvîntului ucrainean *skalà* „stîncă".

În cazul toponimului *Riminsa Livada* (C) avem o contaminare între un cuvînt ucrainean și apelativul românesc *livadă*.

O tautologie, prezentă în multe zone ale țării, ne întîmpină și în toponimia comunei Cacica : *Valea Dolinei* (S), în care rom. *vale* (lat. *vallis)* este alăturat cuvîntului ucrainean *dolina*.

Veșnaia Balta — loc mlăștinos la sud de satul Cacica. Toponimului românesc *Balta*, vorbitorii de limbă ucraineană i-au adăugat un determinant : *vyšna (ja)* „de sus".

II. D. În sfîrșit, în toponimia comunei Cacica există și cîteva nume de loc al căror tip formativ și a căror structură fonetică dovedesc originea lor străină, cu toate că, în absența unor dicționare dialectale ale limbilor poloneză, ucraineană și slovacă pe care trebuie să le consultăm, nu le putem preciza etimonul. Aparțin însă cu siguranță acestui strat. Iată exemple : *Clifchi* (SN), *Kapeț* (probabil un nume de persoană polonez — M), *Sapodac* — M — deal mic, *Schiuntel* (germ.?) SN, *Studinka* (ucr.?), SN, *Za Droskem* (M), *Za Chalupom* (pol. „împrejmuire de gard") SN, *Za Hodamovom* SN, *Za Palatcztcem*, *Zapolištea*, *Za Schiunte Brezova* (slovac?) — SN. După cum observăm, în cazul unora dintre aceste toponime avem de a face cu prepoziția *za* (ucr., pol.) „dincolo, de, după, în spate" și un substantiv sau un nume de persoană.

Unele nume de persoană străine *(Iacuprec*, *Hipil*, *Lefco*, *Jefco*, *Stroca*, *Boiciuc*, *Stokmaier*, *Tonco*, *Jehăliuc*, *Klain)*, care apar în numele de loc sau în sintagmele toponimice românești legate de raporturi de proprietate, probează același contact între români și populația colonizată.

Ceea ce se cuvine remarcat e faptul că, lăsînd la o parte numele oficiale ale localităților *(Cacica*, *Maidan)*, numele de locuri create de populația minoritară se referă la toponimia strict minoră (cărări, drumuri, poieni, stînci) ; fac excepție numele oficiale ale localităților Cacica și Maidan. Pe de altă parte, aceste toponime denumesc realitatea geografică circumscrisă celor două sate — Soloneț Nou și Maidan, și anume la zona pășunilor și a pădurilor. Cu una, două excepții, aceste nume sînt cunoscute numai de populația care vorbește limba creatorilor acestor toponime.

Modelul toponimic românesc este predominant, constatîndu-se totuși traduceri, contaminări și calcuri. Prin forța lucrurilor,toponimele create de ucraineni, polonezi și slovaci au o pondere neînsemnată. Nu putem vorbi aici de un „bilingvism toponimic", deoarece toponimia comunei Cacica poartă, în ansamblu (în plan istoric, etimologic și structural), o marcantă amprentă românească.

ABREVIERI

C	Cacica
M	Maidan
S	Solca
SN	Soloneț Nou

N. A. Constantinescu, *DOR* — N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, 1963.
Drăganu, *Rom.* — Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și onomasticii*, 1933.
Eremia, *N.* — A. I. Eremia, *Nume de localități*, Chișinău, 1970.
Hrincenko, I, II, IV — B. Hrincenko, *Slovar' ukrainskogo jezyka*, Berlin, 1925.
Grigorovitza, *Dicț.* — Em. Grigorovitza, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, 1908.
Philippide, *OR* — A. Philippide, *Originea românilor*, Iași, I—II, 1925—1928.
Porucic, *Lex.* —T. Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română*, Chișinău, 1931.
Rosetti, *ILR* — Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1986.
Suciu, *Dicț.* — Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I—II, 1967—1968.
Ștefănescu, *El* — Margareta Ștefănescu, *Elemente ruseşti — rutene din limba românească și vechimea lor*, Iași, 1925.
Tamás, *Et. Wört.* — L. Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapest, 1966.

Septembrie 1987

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August nr. 11

NORMĂ ȘI ABATERE DE LA NORMĂ ÎN GRAIURI

LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU

1. Conceptele de n o r m ă și a b a t e r e se află în același tip de raporturi ca și conceptele de c o r e c t i t u d i n e și g r e ș e a l ă pe care le subordonează : ele se opun, dar, în același timp, au caracter corelativ, delimitarea lor presupunînd cu necesitate raportarea unuia la celălalt [1].

Examinînd semnificația termenului „normă" în diverse limbi, G. H. von Wright a sesizat polisemantismul acestuia și lipsa de claritate a referentului pe care îl desemnează [2]. Cf. și definiția din DEX, s.v. : „Regulă, dispoziție etc. obligatorie, fixată prin lege sau prin uz", care presupune stabilirea unor raporturi de echivalență între „normă", „regulă" și „dispoziție". Aria de sens comună acestor termeni este însă foarte restrînsă, astfel încît este dificil să dăm curs sugestiei, introduse prin „etc.", de a completa seria sinonimică menționată. Cele două trăsături caracteristice semnalate : obligativitatea și codificarea, implică, de asemenea, o diversitate de situații, căci coerciția pe care o presupune codificarea explicită (prin lege) este diferită de aceea determinată de o codificare implicită (prin uz).

Tipologia pe care o propune von Wright, analizînd diversitatea normelor posibile, include trei grupuri majore : r e g u l i, p r e s c r i p ț i i și i n s t r u c ț i u n i, și trei grupuri minore, situate „între" grupurile majore : o b i c e i u r i, p r i n c i p i i m o r a l e și r e g u l i i d e a l e [3]. Dintre acestea, mai ales două prezintă interes pentru discuția de față : regulile și obiceiurile.

În linii generale, ele corespund celor două tipuri numite generic „reguli" de J. R. Searle : regulilor constitutive și, respectiv, regulilor reglementative [4]. Von Wright pune însă în evidență faptul că obiceiurile seamănă numai în unele privințe cu regulile — care au rolul de a crea o formă de activitate umană — , în altele fiind similare prescripțiilor — comenzi sau permisiuni date de pe o poziție de autoritate. De reguli le apropie însușirea de a configura tipare de comportament specifice unei comunități, iar de prescripții faptul că exercită o „presiune normativă" asupra membrilor comunității, determinîndu-i să se conformeze acestor tipare. Autoritatea normativă este însă, în acest caz, comunitatea însăși, iar promulgarea lor este implicită.

[1] Vezi Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală*, București, 1972, p. 9.
[2] Georg Henrik von Wright, *Normă și acțiune*, București, 1982, p. 18.
[3] *Ibidem*, p. 23—32.
[4] Vezi John R. Searle, *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge, 1970, p. 33—36.

LR, anul XXXVII, nr. 2, p. 129—133, București, 1988

Atît în viziunea lui von Wright, cît și în viziunea lui J. R. Searle, regulile gramaticale se caracterizează prin capacitatea de a institui un anumit tip de comportament uman : comunicarea prin limbă (ele sînt „reguli", respectiv, „reguli constitutive"). Distincțiile introduse de von Wright ne dau însă posibilitatea de a deosebi între normele interne ale unei limbi, cele care exprimă așa-numita „competență lingvistică" a vorbitorilor acelei limbi, normele codificate explicit, care intră în clasa prescripțiilor, și normele care exprimă așa-numita „competență comunicativă" [5], de utilizare strategică a limbii respective într-o anumită comunitate, care ar reprezenta clasa obiceiurilor.

2. În mod obișnuit, noțiunea de normă este utilizată exclusiv în legătură cu limba standard. În realitate însă, se poate vorbi despre norme cu referire la orice varietate lingvistică, indiferent de natura și dimensiunile comunității care o folosește. Normele limbii standard sînt normele comunității celei mai cuprinzătoare : națiunea, și, spre deosebire de normele unor comunități locale, se caracterizează prin concretizare sub forma prescripțiilor. De remarcat că prescripțiile sînt rezultatul selecției operate de autoritatea normativă asupra sistemelor de norme ale diverselor comunități care utilizează o anumită limbă.

Normele comunităților locale se realizează sub forma regulilor și a obiceiurilor, care instituie și guvernează comportamentul social-comunicativ al membrilor acelei comunități. Existența unei codificări implicite a normelor comunităților locale este dovedită de reacția membrilor acestora față de utilizarea neadecvată — sub aspect gramatical și/sau situațional — a formelor lingvistice, reacție care poate merge de la comentariul evaluativ direct pînă la neînțelegerea semnificației unor enunțuri. Neconformarea la aceste norme, ca și la alte norme comportamentale caracteristice unei comunități, atrage izolarea individului, tratarea lui ca un *outsider*.

Analizînd rolul limbajului în constituirea diverselor tipuri de norme, von Wright relevă faptul că, spre deosebire de reguli și prescripții, care sînt „formulate" și, respectiv, „promulgate" prin intermediul limbajului, în cazul obiceiurilor, limbajul nu are o funcție esențială [6]. Un punct de vedere asemănător exprimă și Dell Hymes în legătură cu procesul achiziționării competenței comunicative (pe care, așa cum precizam anterior, o exprimă obiceiurile). Comportamentul verbal adecvat într-o comunitate dată este asimilat „cunoștințelor culturale *tacite*" utilizate în desfășurarea și interpretarea vieții sociale [7].

Însușirea obiceiurilor se realizează, după von Wright, îndeosebi prin imitație. S-ar putea observa totuși că și regulile sistemului limbii materne se însușesc prin imitație. Regulile variantei standard și normele comportamentului comunicativ specific unei națiuni sînt însă conștientizate în cursul procesului de instrucțiune. Conștientizarea regulilor sistemelor locale și a normelor din categoria obiceiurilor este rezultatul comparației intra- și extracomunitare, efectuate empiric de vorbitor.

[5] Pentru acest concept, vezi Dell H. Hymes, *On Communicative Competence*, în J. B. Pride, Janet Holmes (eds.), *Sociolinguistics*, Harmondsworth, 1972, p. 279 ; cf. și Dieter Wunderlich, *Begriffzusammenhang innerhalt der Soziolinguistik*, trad. rom. în L. Ionescu-Ruxăndoiu, D. Chițoran, *Sociolingvistica*, București, 1975, p. 180.

[6] G. H. von Wright, *op. cit.*, p. 113.

[7] „Tacit cultural knowledge" ; vezi Dell H. Hymes, *lucr. cit.*, p. 279.

3. „Formularea" explicită a constatărilor pe care le prilejuiesc astfel de comparații — deci a unor norme cu funcționare limitată spațial (și social) — reprezintă un caz particular. Comentariile vorbitorilor asupra structurii codului lingvistic local și a modului în care îl folosesc sînt declanșate, de obicei, de comunicarea cu *outsideri*. Ancheta dialectală (sau sociolingvistică), situație de comunicare artificială, în cadrul căreia interacțiunea verbală devine ea însăși subiect de discuție, creează, prin excelență, ocazia explicitării nesistematice a unor norme locale [8]. În felul acesta, cercetătorul obține date nu numai despre elementele care, din perspectiva vorbitorului, definesc norma lingvistică și comunicativă a comunității studiate, ci și despre elementele pe care membrii comunității le consideră abateri.

De cele mai multe ori, comentariile informatorilor au următorul conținut :

(a) Delimitează anumite forme specifice comunității lor de cele ale altor comunități.

O femeie în vîrstă din satul Ogradena, jud. Mehedinți, observă că, în trei sate învecinate (Dubova, Eșelnița și Ogradena), același obiect, piedica pentru roțile carului, este numit diferit : „noi‿i zîśém *mîță* . . . / / iș́élnița-i̯ spúńe [. . .] dubova-i zíśe *śovátă* . . . / iș́élnița-i̯ spúńe *oćíc* / / i̯ácă / sínt'em trei̯ sáće ai̯íśa / și sínt'ẽ‿rumíń toț / ắi̯a-i̯ spun śovátă / noi̯ spúńem mîță / ắi̯a zîc oćíc / /" (PF, p. 219 ; subl. ns.).

O remarcă de același fel este consemnată în ALR s.n., IV : în punctul 105, situat în sud-vestul Transilvaniei, subiectul a indicat pentru noțiunea „girează (un împrumut)" termenul *jere̯ázǎ*, precizînd că termenul *ĉizăș́ắsc* se folosește în satele din jur (vezi harta 1010).

Uneori sînt menționate diferențe față de comunități îndepărtate geografic. Un subiect din com. Băiculești, jud. Argeș, care, în timpul primului război mondial, fusese în Moldova, preciza că acolo : „la cartóv‿le zîĉá barabúle / / la várză-i̯ zîĉá curék / / e ! la . . .la mălái̯‿i zĉa făínă de păpușói̯ / / i̯erá tu̯átă vórba la ei̯ șḱimbátă / / la ũ‿u̯óm mai̯ bătrín îi̯ zîĉá / nu-i̯ zîĉái̯ néne sau̯ cutáre / „măi bădíi̯o" / / așá ierá vórba la i̯ei̯" (TM, I, p. 124 ; de remarcat însă desinența muntenească *-o* la vocativul substantivului *bădie*).

În harta 971 din ALR s.n., IV, subiectul din punctul 784 (situat în zona subcarpatică estică a Munteniei) adaugă la răspunsul *ĉártă* mențiunea : „În Moldova se spune *sfádă*".

Anumite observații ale informatorilor sesizează existența unor diferențe lingvistice între comunitățile rurale și cele urbane. În comentariile la răspunsurile înregistrate de Emil Petrovici în ALR, orășenii sînt numiți adesea „boieri", denumire care nu implică nici un fel de raportare la statutul de clasă al vorbitorilor. Cf., de exemplu, ALR s.n., IV, harta 950 : „*bi̯inóc* spun boierii ; țăranii : *u̯oḱi̯ánă*" (pct. 537) ; harta 1045 : „Punem pe cratiță un *tái̯er* ; la boieri se punea *căpáć*ʳ (pct. 848). Alteori, opoziția se stabilește explicit între exprimarea orășenilor și a sătenilor. Cf. harta 1015 : „*fáĉe cumérț* se spune la oraș, *fáĉe negóț* la sate" (pct. 886).

[8] Aceste comentarii au reținut de multă vreme atenția dialectologilor. În ALR, sînt consemnate sistematic. Dintre studiile care le-au utilizat, menționăm : I.-A. Candrea, *Constatări în domeniul dialectologiei*, în „Grai și suflet", I, 1924, fasc. 2, p. 199 ; B. Cazacu, *Despre reacția subiectului vorbitor față de fenomenul lingvistic*, în *Studii de dialectologie*, București, 1966, p. 45—49.

(b) Semnalează existența, în interiorul codului lingvistic local, a unor subcoduri dependente de vîrsta, sexul sau statutul sociocultural al vorbitorilor.

În ALR s.n., IV, în punctul 76, subiectul însoțește răspunsul *abițîdár*ⁱ de detaliul : „Bătrînii întreabă pe copii : da ai tu *bucfár*ⁱ = *cárce?*" (harta 913). În harta 1023 din același volum, pentru noțiunea de „o jumătate de kg", sînt notate, în punctul 346, răspunsurile *ũ◡fᵘontᵘ* și *ẑumătățe die kílă* ; subiectul a adăugat însă precizarea „bătrînii și femeile zic *ũ◡fᵘontᵘ*".

O femeie de 36 de ani din Urechești (jud. Vrancea), relatînd o discuție dintre socrii ei, comentează replica soacrei, menționată în stil direct : „da ĉ-ai dumneata", astfel : „că deĉ bătríni să stimeáză" (TM, II, p. 453). Deci adresarea cu *dumneata* între soți nu corespunde normei în uz a comunității pentru generațiile mai tinere.

Informatoarea din Ogradena, ale cărei observații le-am menționat sub (a), face următorul comentariu : „ai t'íner[ⁱ] ¹će vorbésc alfiél acúma / da noi nu . . ./ / cu *ĉe*, cu *ᵘúnd'e* / cu *aĉéia* / cum zîs[ɛ]c . . . féćil'-ál'a / / míie párke mi-e greu cîn◡le-aúd . . . / ke míie nu-m pícă bíne să zîc◡cu aĉéia, cu úndi / [. . .] / / la noi nu-i așá . . . / noi ai bătríń . . ." (PF, p. 219). Ea semnalează deci regresia fricatizării africatelor și a palatalizării dentalelor în exprimarea tinerilor, sugerînd, în același timp, că norma locală de comunicare nu admite amestecul celor două tipuri de subcoduri.

Deosebirile lingvistice explicabile prin statutul sociocultural diferit sînt, de asemenea, sesizate. Ele pot fi sursa unor inhibiții verbale. O femeie din generația medie, din com. Mănești (jud. Prahova), povestind despre împrejurările în care l-a cunoscut pe viitorul ei soț, face următoarea remarcă : „și io . . . am fugît dă elᵘ / / că *nu știeám ĉe să vorbésc* / că vorbiá um pic cam politicós / stătúse pátru ĉinĉ anⁱ în oráș [fusese servitor la Ploiești— n.n.] / ș-ieréa . . . mai șkimbátă vórba / / și io am fugi / că nu știean◡ĉe să-i răspúnd" (TM, II, p. 139).

Informații de tipul celor discutate sub (a) și (b) conferă unor forme lingvistice valoarea de indice diagnostic al vorbitorului.

(c) Semnalează evoluția normei locale în decursul timpului.

Mulți informatori relevă faptul că anumite forme au devenit periferice sau au ieșit din uzul curent al comunității. Cf., de exemplu, ALR s.n., IV, harta 913, punctul 36 (Banat) : subiectul adaugă la răspunsul *abiețedár* : „demult o zîs *bucfáriⁱ*" ; harta 964, punctul 279 (nord-vestul Transilvaniei) ; indicînd termenii *armátă* și *ᵘǫste*, subiectul precizează despre ultimul „se zice rar", iar în punctul 260 (nord-estul Transilvaniei), subiectul răspunde *ᵘǫst'e*, dar specifică : „s-o zîs mai d'emult".

O femeie de 43 de ani din com. Băneasa (jud. Constanța) dă următoarele lămuriri :

„cînd eráu◡cᵘopíⁱ tíner[ⁱ] / așá zⁱĉám / andróc / nu zⁱĉám fuáie / / șorț / [. . .] / șórțurⁱ de bucătărie / atún◡zⁱĉám fústă / nu zⁱĉám șorțurⁱ / / mámili noáste / zⁱĉá fústă / / ĉⁱumbⁱér / / ligád◡la cap / / [. . .] / acúma spúnim batíĉi / și basmá" (TGD, p. 394).

Comentariile vorbitorilor pot oferi un material util pentru cunoașterea specificului relației normă—abatere în graiurile locale, dar valoarea lor cognitivă nu trebuie absolutizată. Precizarea „așa-i zicem noi" sau

„așa se zice pe la noi", care însoțește adesea răspunsurile subiecților, nu semnalează întotdeauna o formă lingvistică specifică pentru comunitatea respectivă, ci este un mod automatizat de a-l asigura pe anchetator că subiectul are permanent în vedere cerința autenticității datelor furnizate. Cf., de exemplu : „fășem *salátă* / așá să spúńe la noi aiíș" (PF, p. 94); „um‿pig‿de maĝún[i] / sau *ĝem* cum să zîce la noi aîca" (TM, II, p. 451).

Cu aceeași rezervă trebuie luate și indicațiile etimologice date de unii informatori. Subiectul din com. Băneasa (jud. Constanța) relevă prezența unor cuvinte turcești în graiul local, dar include în lista lor, alături de *cimber* și *basma* (TGD, p. 395), cuvintele *țață* și *lel(i)ță* (TGD, p. 397), iar un alt subiect, din aceeași comună, menționează, în aceeași ordine de idei, cuvîntul *ceașcă* (TGD, p. 392).

Interpretarea definitivă a faptelor comentate nu poate fi decît rezultatul confruntării aprecierilor subiective ale vorbitorilor cu punctul de vedere al specialistului.

4. Exemplele discutate sub **3.** pun în evidență existența unui sistem implicit de codificare socială a normelor și a devierilor de la normă, pe care membrii oricărei comunități sînt capabili să le recunoască și să le interpreteze [9]. Indiferent de mărimea variațiilor din sistemul lingvistic al unei comunități, competența comunicativă a membrilor acesteia — care se exprimă prin norme din clasa denumită de von Wright obiceiuri — presupune o corelație precis reglementată între datele situației de comunicare și modul de efectuare a selecției materialului actualizat, cu menținerea distinctă a subcodurilor recunoscute. În comunitățile în care comunicarea se realizează în grai, schimbarea subcodului funcționează aproape exclusiv ca marcă a discontinuității situaționale. Schimbarea de cod metaforică ni se pare mai puțin probabilă, fiindcă, în asemenea comunități, ansamblul normelor situaționale este, de obicei, conceput ca inviolabil [10].

ABREVIERI

ALR s.n., IV	*Atlasul lingvistic român*, serie nouă, sub direcția acad. Emil Petrovici, vol. IV, 1965.
PF	Cornelia Cohuț, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier"*, I, *Texte. Sintaxă*, București, 1973.
TGD	*Texte și glosar dialectal Dobrogea*, publicate de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, 1987.
TM, I, II	*Texte dialectale Muntenia*, I, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, [București], 1973; II, publicate sub redacția lui B. Cazacu, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană și Magdalena Vulpe, București, 1975.

Noiembrie 1987

Facultatea de Filologie
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

[9] Vezi Susan M. Ervin-Tripp, *Language Acquisition and Communicative Choice*, Stanford, 1973, p. 302.

[10] Pentru distincția între schimbarea de cod situațională și metaforică (engl. *situational switching* și *metaphorical switching*), vezi J. A. Fishman, *Language in Sociocultural Change*, Stanford, 1972, p. 6; vezi și L. Ionescu-Ruxăndoiu, D. Chițoran, *Sociolingvistica*, . . . p. 156—157. Schimbarea metaforică presupune, pe lîngă comunitatea setului de norme situaționale, existența aceleiași concepții cu privire la inviolabilitatea lor; altfel, este afectată înțelegerea între interlocutori.

TRADUCERI NECUNOSCUTE ALE LUI DOSOFTEI DIN PERIOADA CELUI DE-AL DOILEA EXIL POLON (IV)*

ALEXANDRU MAREŞ

9. Cercetarea textelor din manuscrisul academic 34 ne-a permis să-i atribuim lui Dosoftei traducerea a trei scrieri : două cu caracter hagiografic (*Viaţa sfîntului evanghelist Luca* şi *Viaţa sfîntului Vasile cel Nou*) şi una de polemică religioasă, din care s-au transpus în româneşte nouă capitole [207]. După cum am mai arătat, tot în copia lui Toader Jora se păstrează încă o traducere atribuită recent mitropolitului moldovean (*Legenda lui Afrodiţian Persul*), ceea ce face ca în cuprinsul acestui preţios manuscris să regăsim cel puţin patru traduceri care pot fi puse în seama lui Dosoftei [208]. Reunirea copiilor acestor traduceri într-un manuscris care conţine şi copia unei transcrieri efectuate în Polonia, înainte de 25 martie (sau mai) 1691, de către unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai mitropolitului exilat — arhimandritul, iar mai tîrziu episcopul de Rădăuţi, Neculai — nu poate fi întîmplătoare, după cum nu se poate datora hazardului nici prezenţa în acelaşi manuscris a celor două scrieri referitoare la viaţa şi înstrăinarea relicvelor sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava. Înainte de a încerca să stabilim motivele care au putut determina actuala structură tematică a manuscrisului academic 34, considerăm necesar să facem cîteva scurte observaţii în legătură cu vechimea celor patru traduceri atribuite lui Dosoftei.

Pentru început ne vom referi la capitolele aparţinînd colecţiei de scrieri polemice, traduse din slavonă. Prezenţa interpolării privind vizitarea Lavrei Pecersca ne oferă un prim termen *a quo* al intervalului în care se încadrează traducerea, căci, după cum este cunoscut, evenimentul respectiv s-a petrecut într-una din zilele lunii martie 1684 [209]. Cum însă, în cuprinsul textului, traducătorul face cîteva referiri la ediţia *Vieţii sfinţilor* [210], considerăm că acţiunea de traducere urmează să fie plasată

* Primele trei părţi ale articolului au fost publicate în LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 413—426, nr. 6, p. 515—523, şi LR, XXXVII, 1988, nr. 1, p. 55—63.

[207] La cele şapte capitole, dintre care două lacunare, prezente în ms. rom. 34, urmează a se adăuga încă două capitole existente în versiunea din ms. rom. 3138; vezi LR, XXXVI, 1987, nr. 6, p. 516—519.

[208] Nu am ţinut seama în acest calcul de prelucrarea *Vieţii sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava*, participarea cărturarului moldovean la remanierea versiunii din *Cazania* lui Varlaam nefiind sigură ; cf. LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 418—419.

[209] Vezi LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 425, nota 76.

[210] *Ibidem*, p. 423 ; LR, XXXVI, 1987, nr. 6, p. 517 şi nota 99.

după apariţia ultimului volum al acestei tipărituri [211], deci, foarte probabil, după părăsirea de către Dosoftei a Moldovei la sfîrşitul lui septembrie 1686.

Tot în ultima perioadă a vieţii mitropolitului poate fi situată şi efectuarea traducerii *Vieţii sfîntului evanghelist Luca*. Unele comentarii din această scriere poartă în mod evident pecetea preocupărilor şi, în egală măsură, a frămîntărilor lui Dosoftei din anii celui de-al doilea exil. Astfel, ştirea referitoare la românii nord-dunăreni din vremea împăratului Constanţiu, absentă chiar din rîndul numeroaselor interpolări operate de Dosoftei la traducerea rezumativă a *Cronografului* lui Cigalas (datînd probabil din 1685 [212]), nu o regăsim decît într-o însemnare a sa făcută în Polonia la 1 ianuarie 1690. Localizarea traducerii în Polonia este pusă în evidenţă şi de comentariul din partea finală a scrierii, în care sînt consemnate nenorocirile abătute asupra Moldovei în acele vremuri de nesiguranţă. Izbăvirea ţării „de pradă, de foamete şi de moarte", ţine să precizeze Dosoftei, nu este posibilă cîtă vreme „slugile sfinţi⟨i⟩i sale asuprim şi-i scoatem din ţară, besericile stau pustii, rămîn creştinii fără de învăţătură, legaţi supt toate asuprelile" (ms. rom. 34, f. 62^{v}/17—20). Înregistrarea acestor realităţi vitrege vădeşte din partea sa o libertate de gîndire şi, mai ales, de exprimare pe care nu credem că ar fi putut-o manifesta atîta timp cît s-ar fi aflat în Moldova. De altfel, interpretarea noastră este confirmată de descrierea în culori sumbre pe care acelaşi autor a lăsat-o Moldovei din vremea lui Constantin Cantemir în versurile alcătuite în Polonia şi anexate la ultima redacţie a poemului despre domnitori moldoveni. Pentru economia expunerii, vom reproduce din rîndul acestor versuri pe cele privind alungarea din ţară a unei părţi a cleru lui moldovean, eveniment pe care îl înregistrează şi comentariul amintit din *Viaţa sfîntului evanghelist Luca* („slugile sfinţi⟨i⟩i sale asuprim şi-i scoatem din ţară"):

„Avem şi pentru preuţ osîndă destulă,
Că-i asuprim de-i scoatem din casa sătulă,
Făcîndu-le pedeapsă şi grea supărare,
De nu mai au în ţară popii aşezare" [213].

În ceea ce priveşte *Viaţa sfîntului Vasile cel Nou*, perioada aproximativă în care s-a efectuat traducerea este greu de stabilit. Am arătat într-un alt loc al expunerii că, încă din vremea elaborării colecţiei sale de proloage, Dosoftei avea cunoştinţă de o redacţie slavonă a biografiei acestui sfînt, de acelaşi tip cu cea care a stat la baza traducerii păstrate în ms. rom. 34. Pe de altă parte, comparînd denumirile celor 21 de vămi din versiunea *Vieţilor sfinţilor* cu denumirile corespunzătoare din traducerea românească a *Vieţii sfîntului Vasile cel Nou*, am putut stabili un mare număr de

[211] Data publicării volumului al IV-lea din această ediţie nu ne este cunoscută. Se presupune că s-ar fi tipărit în 1686, la scurt timp după apariţia volumului al III-lea, de asemenea nedatat, dar care consemnează la sfîrşitul textului un eveniment petrecut în luna iulie 1686; vezi BRV I, p. 246.

[212] Acest an este notat la sfîrşitul unor contexte din ms. rom. 3456, f. 304^{v} şi 339^{r}; cf. şi titlul *Cronografului* (f. 7^{r}), în care se consemnează că evenimentele relatate merg „de la faptul lumii pînă la anul 7194" (= 1685 sau 1686). Unele adnotări marginale ale traducătorului sînt efectuate în anul 1689; vezi f. 215^{v} şi 323^{v}.

[213] Dosoftei, *Opere* (ediţie N. A. Ursu), p. 8.

soluții de traducere identice [214]. Sînt însă aceste constatări suficiente pentru a putea plasa efectuarea traducerii în perioada de timp (1658—1678) cînd, după propria sa mărturisire, Dosoftei a lucrat la alcătuirea masivei sale colecții hagiografice? Desigur, un răspuns definitiv nu poate fi formulat. Se poate, în schimb, presupune că traducerea este probabil anterioară anului 1691, cînd, după cît se pare, o prelucrare a ei era copiată la Agapia Veche de către ieromonahul Selevestru [215]. Această posibilitate rezultă și din examinarea altor fapte pe care le vom înfățișa ceva mai departe.

Nu dispunem, de asemenea, de nici un indiciu concludent referitor la perioada în care Dosoftei a putut traduce *Legenda lui Afrodițian Persul*. S-a încercat, este drept, încadrarea traducerii în deceniul al optulea, pe considerente stilistice și de conținut, nerelevante însă, care ar apropia-o de versiunile *Acatistului* și *Paraclisului*, tipărite la Uniev în 1673 [216]. Cel puțin sub raportul conținutului, apropierea de aceste tipărituri nu ni se pare demonstrabilă, *Legenda lui Afrodițian Persul* fiind legată în mod nemijlocit de nașterea Mîntuitorului, și nicidecum de cultul Fecioarei Maria. Ne întrebăm, totodată, dacă constatările, de altfel pertinente, ale lui Dragoș Moldovanu, privind „sintaxa foarte dificilă, cu multe calcuri din grecește" [217], pot stabili o punte de legătură reală între „legenda" atribuită lui Filip Prezviterul și versiunile *Acatistului* și *Paraclisului*, care sînt traduse din slavonă.

Faptul că în ms. rom. 34 aceste patru traduceri ale lui Dosoftei au fost transmise împreună cu *Istoria Suzanei* [218] ar putea constitui un indiciu, desigur nu inatacabil, că ele erau deja alcătuite la o dată anterioară numirii lui Neculai ca episcop de Rădăuți (25 martie sau mai 1691). Spre o asemenea încheiere ne îndreaptă atenția și constatarea că, îndeosebi din anul 1690 și pînă la jumătatea anului 1693, activitatea literară a lui Dosoftei, orientată exclusiv spre cele două mari centre ale ortodoxismului răsăritean, Kievul și Moscova, s-a concretizat în mai multe traduceri, unele de mari proporții, efectuate din neogreacă în limba rusă [219].

[214] Cf. LR, XXXVII, 1988, nr. 1, p. 61.
[215] *Ibidem*, p. 62—63.
[216] Dragoș Moldovanu, *op. cit.*, p. 419.
[217] *Ibidem*.
[218] Cf. J. Gouillard care constată că, în manuscrisul lui Toader Jora, succesiunea unora dintre texte urmează ordinea cronologică a sărbătorilor ortodoxe (*Viața sfîntului evanghelist Luca* — 18 octombrie; *Legenda lui Afrodițian Persul* — 25 decembrie; *Istoria Suzanei* — duminica Sfinților Părinți, puțin înainte de Crăciun; *Viața sfîntului Vasile cel Nou* — 26 martie), ceea ce presupune întrebuințarea lor liturgică (*op. cit.*, p. 122). În ms. rom. 3138 nu regăsim decît două scrieri (*〈Colecția de polemică religioasă〉* și *Viața sfîntului evanghelist Luca*) și, poate, nu în mod întîmplător, dacă avem în vedere că ele sînt și singurele dintre cele patru traduceri despre care avem dovezi certe că au fost realizate în Polonia.
[219] La începutul anului 1690, el trimitea patriarhului Ioachim al Moscovei traducerea *Epistolelor sfîntului Ignatie Teoforul*. Înainte de 8 septembrie al aceluiași an era terminată traducerea *Istoriei bisericești* a lui Gherman, arhiepiscopul Constantinopolului. În a doua jumătate a anului 1691 era încheiată și masiva traducere (463 de pagini) a *Tratatului asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, aparținînd lui Simeon, arhiepiscopul Tesalonicului. *Constituțiile sfinților apostoli* (158 de pagini) erau gata traduse la 1 ianuarie 1692, iar la 6 iulie 1693 era încheiată încă o traducere de mari proporții (353 de pagini), reprezentînd o culegere de cuvîntări din operele lui Ioan Hrisostom, Efrem Sirul etc. Tot din această perioadă (1690—1693) datează și alcătuirea lucrării *Despre prefacerea sfintelor taine*; pentru toate aceste informații, vezi Nestor Vornicescu-Severineanul, *op. cit.*, p. 11—19.

Centralizînd scurtele noastre observaţii pe marginea vechimii celor patru traduceri, putem reţine următoarele încheieri : 1) capitolele aparţinînd colecţiei de teologie polemică şi *Viaţa sfîntului evanghelist Luca* au fost traduse în Polonia, după septembrie 1686 şi, probabil, înaintea anului 1690 ; 2) la rîndul lor, traducerile *Vieţii sfîntului Vasile cel Nou* şi *Legenda lui Afrodiţian Persul* sînt, probabil, anterioare anului 1690 (posibilitatea ca efectuarea ambelor traduceri sau măcar a uneia dintre ele să urce în timp înaintea deceniului al nouălea nu poate fi exclusă). În consecinţă, dintre traducerile existente în ms. rom. 34 trei sînt legate în mod sigur de activitatea desfăşurată în Polonia de Dosoftei şi de arhimandritul Neculai, iar alte două copii aparţin unor traduceri pe care mitropolitul moldovean le-ar fi putut realiza tot atît de bine în perioada exilului polon (probabil ante 1690), cît şi la o dată anterioară părăsirii Moldovei (septembrie 1686).

Transmiterea împreună a acestor scrieri în ms. rom. 34 probează că ele au fost reunite laolaltă, probabil după moartea lui Dosoftei, iar culegerea rezultată a ajuns mai tîrziu, în împrejurări necunoscute, în posesia acelui Constantin Bălăcian, despre a cărui identitate nu deţinem, din păcate, nici o informaţie. Nu putem preciza dacă, transcriind textele respective, enigmaticul copist a găsit de cuviinţă să le anexeze *Viaţa sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava* (în măsura în care aceasta nu figura deja în izvodul său direct) şi textul *Înştiinţării*... Chiar dacă joncţiunea cu ultimele două texte s-ar fi realizat pentru prima dată abia în cadrul manuscrisului lui Toader Jora [220], opţiunea pentru realizarea unei asemenea structuri tematice nu poate fi explicată în mod satisfăcător decît admiţînd că înstrăinarea relicvelor sfîntului Ioan cel Nou era considerată un eveniment inseparabil de hotărîrile pe care Dosoftei le-a adoptat în ultimii săi ani de viaţă. Prin voinţa marelui cărturar, moaştele fuseseră strămutate în Polonia, unde veghind asupra lor şi a odoarelor mitropoliei, el nu uitase nici un moment, consemnînd chiar în scris, că ele urmau să fie înapoiate Moldovei. În jurul anului 1750, cînd problema redobîndirii sfintelor relicve şi a tezaurului mitropoliei era din nou în actualitate, realizarea unor copii manuscrise cuprinzînd urmele activităţii literare desfăşurate de Dosoftei în Polonia, precum şi cele două scrieri referitoare la viaţa şi înstrăinarea moaştelor sfîntului Ioan cel Nou, ne apare ca o acţiune cu totul firească.

10. În contextul literaturii religioase româneşti din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cele patru traduceri atribuite lui Dosoftei nu prezintă, fiecare în parte, o importanţă egală.

Culegerea de scrieri polemice, din care învăţatul mitropolit a transpus nouă capitole, a fost, cum deja am arătat, tradusă integral în româneşte cu aproximativ două decenii mai devreme de către Staicu Grămăticul [221]. Originalul direct folosit de „grămăticul şi slujitorul besearecii domneşti"

[220] Avem în vedere partea iniţială a manuscrisului (f. 1—106), realizată în intervalul 1754—1756. După cum am arătat, filele 107r—121r cuprind o *Învăţătură pe scurt împotriva a multor rele închipuiri carii neştiind fac unii creştini*..., transcrisă de acelaşi copist în ultimul pătrar al veacului al XVIII-lea. Asupra acestui text, cu numeroase elemente aparţinînd credinţelor populare şi mitologiei est-slave, intenţionăm să ne oprim într-un articol viitor.

[221] Vezi LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 420 ş.u.

din Tîrgoviște nu l-a constituit însă un manuscris sau o carte ucraineană [222], ci, după cîte ne-am dat seama, o tipăritură rusească [223], identificabilă probabil cu *Sbornicul* apărut la Moscova în 1644, cunoscut sub denumirea *Книга Кириллова* „Cartea lui Chiril" [224]. Judecînd după cuprinsul traducerii lui Staicu, textele reunite în această ediție rusească combăteau, de pe pozițiile ortodoxismului, o mare varietate de „eresuri" (iudaic, maniheic, armean, luteran, calvin etc.), prezentînd, totodată, un pronunțat caracter anticatolic, evidențiat de prezența unor scrieri cum ar fi : *Cuvînt spre latini* a lui Maxim Grecul [225], *Poslania către Mihail, cneazul bulgăresc* a lui Fotie, patriarhul Constantinopolului [226], și „poslaniile" lui Meletie Pigas, patriarhul Alexandriei, adresate cneazului Constantin Vasile de Ostrog, episcopului Ghedeon al Lvovului etc. [227], într-un moment cînd existența bisericii ortodoxe ucrainene era grav amenințată de catolicism.

Fie că s-a adresat acestei tipărituri rusești, fie alteia cu un cuprins parțial sau integral identic, selecția operată de Dosoftei denotă o orientare incontestabil anticalvină, atît prin tematica capitolelor traduse (referitoare la sfînta euharistie, la cultul crucii, al icoanelor și al sfinților), cît și

[222] Cum lasă să se înțeleagă Diomid Strungaru *(op. cit.*, p. 16), singurul care pînă în prezent a cercetat mai stăruitor ms. rom. 1570; cf. Dan Horia Mazilu, care susține că Staicu „traduce din slavona ucraineană o lucrare polemică cu orientare «mixtă»" *(Proza oratorică în literatura română veche.* Partea a II-a, București, 1987, p. 61).

[223] În unul din versurile anexate *Predosloviei* se specifică că această carte „după pohtirea împărătească iasă cu stringerea în tipariu chipuită" (ms. rom. 1570, f. 3[r]).

[224] Dintre tipăriturile rusești anterioare anului 1667, *Cartea lui Chiril* este singura care prezintă caracteristici comune cu cele ale traducerii lui Staicu. Din datele sumare oferite de bibliografiile rusești care ne-au fost accesibile, reiese că *Sbornicul* supranumit *Cartea lui Chiril* se individualizează prin următoarele trăsături : 1) ediția se deschide printr-o *Prezentare a capitolelor* (*Оглавление*), urmată de o *Prefață* (*Предисловие*) și versuri în acrostih (*Акростихида*); 2) cuprinsul este dispus în 57 de capitole; 3) titlul *Postfeței* debutează prin următoarele cuvinte : *Описание сея предобрыя книги...* „Descrierea acestei preabune cărți" (I. Karataev, *Описание славяно-русскихъ книгъ напечатанныхъ кирилловскими буквами, Санктпетербургъ*, 1883, p. 506, nr. 563; A. S. Zernova, *Книги кирилловской печати изданные в Москве в XVI—XVII века*, Москва, 1958, p. 59, nr. 169). Aceleași particularități le prezintă și traducerea lui Staicu : 1) ea debutează cu o „Scară" a textului, intitulată *Arătarea capetelor care sînt într-această carte* (f. 1[r]—2[v]), urmată de *Predislovie* (f. 2[v]—3[r]) și versuri în „acrostihid" (f. 3[r]—6[v]); 2) cuprinsul însumează exact 57 de capitole : 9 aparținînd primei scrieri *(Cartea spre al optulea veac* a lui Chiril, patriarhul Ierusalimului) + 48 ale culegerii de scrieri „de la mulți sfinți părinți"; 3) titlul complet al postfeței este următorul : *Descrierea aceștii preabune cărți, cum după porîncă [...] scrisă au fost* (f. 164[r]; parantezele unghiulare marchează spațiul liber lăsat de traducătorul român în locul în care în textul originalului era consemnat numele comanditarului acestei ediții). Neputînd să consultăm un exemplar din ediția tipărită la Moscova în 1644 și nici lucrarea special consacrată acestei cărți de către A. Lilov (*O так называемой Кирилловой книге*, Казань, 1858), ne rezervăm dreptul să revenim într-o contribuție viitoare asupra problemei originalului urmat de Staicu.

[225] Vezi titlul capitolului 36 în „Scara" manuscrisului 1570, f. 2[r], iar pentru text vezi ms. rom 1917, f. 285[r]—341[v]. Scrierea este de fapt o prelucrare făcută de Maxim Grecul lucrării patriarhului Fotie al Constantinopolului; cf. D. M. Bulanin, *Переводы и послания Максима Грека*, Ленинград, 1984, p. 82—94.

[226] Vezi ms. rom. 1570, capitolul 47, f. 140[r]—153[r] (filele cu începutul textului s-au pierdut). Pentru această epistolă a patriarhului Fotie, vezi D. M. Bulanin, *op. cit.*, p. 91—92, 94.

[227] Vezi titlul capitolelor 37—46 în „Scara" manuscrisului 1570 (f. 2[r—v]), iar pentru text vezi ms. rom. 1917, f. 342[r]—402[v] (se păstrează numai primele 5 epistole, iar a cincea e incompletă). Pentru cuprinsul acestor epistole, vezi Iv. Malișevschi, *Александрийский патриархъ Мелетий Пигасъ и его участие въ дѣлахъ русской церкви*, Томъ II, Кіевъ, 1872 (volum nouă inaccesibil).

prin adnotările şi comentariile sale personale [228]. Referirile critice la adresa calvinilor, mai rar şi a luteranilor, prezente de altfel şi în unele comentarii la traducerile, alcătuite cam în aceeaşi perioadă, păstrate în ms. rom. 3456, evidenţiază o atitudine combativă pe care scrierile publicate în Moldova nu ne lasă să o întrevedem decît în prea mică măsură [229]. A tradus şi, în parte, a prelucrat cele nouă capitole amintite cu gîndul probabil la pericolul pe care încercările prozelitiste calvine îl reprezentau pentru românii transilvăneni. O reacţie, am spune, tîrzie, Dosoftei neavînd de unde să bănuiască că foarte curînd în Transilvania locul propagandei calvine va fi luat de propaganda catolică, mult mai puternică decît prima şi cu efecte păgubitoare de lungă durată pentru biserica ortodoxă. Oricum, atitudinea anticalvină [230] pe care o subliniază traducerile româneşti efectuate în Polonia merită a fi reţinută ca o componentă deloc neînsemnată a personalităţii învăţatului mitropolit. În sfîrşit, trebuie să reţinem faptul că aceste capitole nu reprezintă o simplă traducere, ci, după cum am arătat, o prelucrare, pe alocuri substanţială, în care Dosoftei a folosit numeroase scrieri aparţinînd sfinţilor părinţi şi altor autori bisericeşti [231]. Nu am urmărit să stabilim raţiunile care l-au determinat să se abată atît de des de la litera textului slavon, dar în destule locuri este vizibilă tendinţa sa de a îmbogăţi şi chiar de a reînnoi argumentaţia originalului. Dovezile la care recurge Dosoftei sînt preluate în genere din surse patristice, deci aparţinînd sfintei tradiţii, repudiate de protestanţi, dar nu lipsesc nici surse mai recente, cum ar fi, bunăoară, scrisoarea adresată teologilor din Tübingen de către patriarhul Ieremia al II-lea Tranos. De remarcat creditul pe care în cursul unei dispute polemice cărturarul moldovean îl acordă miracolelor creştine, o serie de interpolări reliefînd încercările sale de a argumenta cultul crucii, al icoanelor şi al relicvelor sfinte prin invocarea aşa-ziselor minuni produse de acestea [232]. Este desigur o trăsătură întîlnită şi la unii dintre înaintaşii săi, Petru Movilă şi Varlaam [233], a cărei persistenţă nu poate fi disociată de prestigiul foarte mare pe care tema miracolelor îl avea încă în secolul al XVII-lea, în special în cadrul ortodoxismului răsăritean.

Interesul constant manifestat de Dosoftei pentru biografiile sfinţilor a stat desigur şi la baza traducerii *Vieţii sfîntului Vasile cel Nou* şi a *Vieţii sfîntului evanghelist Luca*. Prima dintre transpuneri nu reprezintă însă o premieră în cadrul literaturii române, întrucît populara legendă hagiografică a cunoscut o traducere mai timpurie în româneşte, păstrată într-o copie transilvăneană de la jumătatea secolului al XVII-lea [234]. Posibilitatea ca traducerea *Vieţii sfîntului Vasile cel Nou*, efectuată de Dosoftei, să fi suferit ulterior o prelucrare prin colaţionarea ei cu o sursă străină, acţiune anterioară anului 1691 şi încheiată probabil cu punerea

[228] Vezi LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 423, şi nr. 6, p. 517.

[229] Vezi citatul din *Vieţile sfinţilor*, reprodus în LR, XXXVI, 1987, nr. 6, p. 519.

[230] Cf. Nestor Vornicescu-Severineanul, *op. cit.*, p. 19.

[231] Pentru intervenţiile sale, vezi LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 421—424, şi nr. 6, p. 516.

[232] Vezi LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 422, nota 62 (minunea cu evreul care s-a culcat într-o „capişte pustie"), p. 424 (miracolele la care a participat Dosoftei), şi nr. 6, p. 516, nota 93 (minunile sfintelor icoane).

[233] N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti*, vol. I, 1928, p. 304 ; P. P. Panaitescu, *L'influence de l'œuvre de Pierre Mogila archevêque de Kiev dans les Principautés roumaines* (extrait des „Mélanges de l'École Roumaine en France", V, 1926), Paris, 1926, p. 12.

[234] Filiala Cluj-Napoca a Bibliotecii Academiei R. S. România, ms. rom. 100, f. 39^{r}—64^{v}.

în circulaţie a unei versiuni care a cunoscut în continuare o largă audienţă, nu trebuie neglijată şi este rostul unei cercetări viitoare să o confirme sau, dimpotrivă, să o infirme. În privinţa *Vieţii sfîntului evanghelist Luca*, exceptînd forma abreviată din *Vieţile sfinţilor*, nu ne este cunoscută o altă versiune românească de amploarea celei păstrate în copia lui Toader Jora. Avînd în vedere interpolările efectuate de Dosoftei, precum şi alte adaosuri care, în egală măsură, ar putea să-i aparţină, este posibil ca scrierea să reprezinte, în totalitatea ei, o creaţie a mitropolitului moldovean, rezultată prin punerea la contribuţie a mai multor surse. Prelucrare parţială sau totală, scrierea prezintă un interes deosebit prin conţinutul unora dintre comentariile lui Dosoftei. Din rîndul acestora se detaşează amplul comentariu în care se expun informaţii istorice referitoare la românii nord- şi sud-dunăreni, asupra căruia intenţionăm să revenim într-o contribuţie viitoare. Pînă atunci considerăm necesar să atragem atenţia că, în cuprinsul său, Dosoftei face o observaţie despre limba aromânilor, subliniind marea utilitate a cuvintelor din acest idiom romanic („să află în graiul lor de mare triabă cuvinte"), ceea ce pare să confirme ipoteza originii sale macedoromâne, contestată în vremea din urmă de unii autori [235].

În sfîrşit, traducerea *Legendei lui Afroditian Persul*, singura de altfel pe care o înregistrează literatura română veche, în unica copie din ms. rom. 34 [236], aduce în peisajul acesteia una dintre cele mai interesante legende apocrife privitoare la materia *Noului Testament*.

11. În încheiere, ţinem să reamintim ideea pe care o reliefează în mod cert două dintre aceste traduceri, şi anume că, în condiţiile vitrege ale exilului, preocupările cărturăreşti în limba română ale lui Dosoftei au continuat cel puţin pînă în anul 1690. Cum în aceeaşi perioadă se încadrează şi definitivarea ultimei redacţii a poemului despre domnitorii Moldovei, precum şi traducerea în versuri a prologului tragediei *Erofili*, ne dăm seama că anii celui de-al doilea exil polon delimitează o etapă importantă în cadrul activităţii literare în limba română a acestui mare şi neobosit cărturar.

Decembrie 1987

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[235] Vezi Dosoftei, *Psaltirea în versuri* (ediţie N. A. Ursu), p. X—XIII, şi Dosoftei, *Opere* (ediţie N. A. Ursu), p. VIII—XII (opiniile exprimate de Iustin Moisescu şi, respectiv, de Al. Andriescu).

[236] Cf. N. Cartojan, *op. cit.*, vol. II, p. 82, unde se afirmă că scrierea s-ar fi păstrat „în cîteva manuscripte din Biblioteca Academiei Române".

PROBLEME ȘI ORIENTĂRI ÎN EDITAREA LITERATURII MEDIEVALE

VIOLETA BARBU

Treiben mag der Philologe sehr viel Verschiedenes, mag's auch auf verschiedene Weise treiben, aber eins muss er sein, wenn er etwas Bleibendes leisten will: vir bonus, discendi peritus.

Scopul paginilor care urmează nu depășea inițial modesta tentativă de a repune în discuție unele probleme de terminologie românească legate de tipurile de ediții: diplomatică și critică. Decurgînd, prin natura ei, dintr-un întreg proces de evoluție metodologică a editării textelor vechi, a cărui examinare diacronică în spațiul românesc este deja familiară specialiștilor grație valoroaselor contribuții semnate de Liviu Onu [1], Ion Gheție și Alexandru Mareș [2], accepția acestor termeni nu a putut rămîne străină de teoria și practica editorială europeană. Această indispensabilă conectare a fost realizată, într-un cadru mai amplu, de Liviu Onu [3] și, într-un sens aplicat concret terminologiei, de către Vladimir Drimba [4].

Rămînînd în perimetrul acelorași opoziții pertinente, relevate de studiile amintite — general/specific, teorie/practică —, încercarea de față s-a văzut nevoită să înregistreze mai întîi, într-o ingrată manieră sintetică, căci ea a neglijat cuvenitele nuanțări, cîteva tendințe globale, manifestate în ultimele trei decenii pe plan european în atitudinea față de tipurile constituite de ediții. Paradoxal, această atitudine nu putea fi descrisă într-un istoric al evoluției termenilor, ea neputînd fi separată de orizontul epistemologic al științei editării textelor, pe care se profilează problema autorității metodei. Cum starea fundamentală a domeniului este tocmai aceea a unei crize metodologice, fără a mai relua principalele teorii devenite clasice, prelucrate în spirit critic de studiul lui Liviu Onu, ne-am mărginit la desprinderea cîtorva concluzii inspirate de practica editorială europeană de dată recentă, pe care le-am dori profitabile pentru experiența filologică românească.

[1] *Critica textuală și editarea literaturii române vechi*, București, 1973, și capitolul *Tehnica editării textelor vechi românești* din lucrarea realizată împreună cu Elena Barboricâ și Mirela Teodorescu, *Introducere în filologia română* [2], București, 1978, p. 111—153.

[2] *Introducere în filologia românească*, București, 1974, p. 143—152.

[3] *Critica textuală și editarea literaturii române vechi*, p. 30—33.

[4] *Ediție diplomatică și ediție critică*, în „Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte", seria IV, tom VII, 1985, p. 85—92.

LR, anul XXXVII, nr. 2, p. 143—153, București, 1988

Dintr-o astfel de perspectivă, partea a doua a studiului va aborda unele aspecte concrete legate de tipurile de ediții, terminologia și clasificarea lor în stadiul actual al editării textelor vechi românești.

În 1927, cînd Ulrich von Willamowitz-Moellendorff punea punct cu fraza care prefațează aceste pagini scurtei sale istorii a filologiei [5], probitatea, erudiția și competența rămîneau încă să întreacă rigoarea metodei, la al cărei spirit geometric nu se voiau reduse. Noblețea ușor desuetă a acestui model umanist avea să lumineze palid drumul pe care filologia europeană, vreme de patruzeci de ani, și l-a croit cu pasiune încrezătoare, uzînd de instrumentele teoretice, de normele impuse tocmai de savanții pe care-i portretizase Willamowitz-Moellendorff: Karl Lachmann [6], Louis Havet [7], Paul Maas [8], dom Henri Quentin [9], Joseph Bédier [10]. Pentru o mentalitate asaltată de ispita obiectivității, a preciziei, a pozitivismului, seducția exercitată de restricțiile infailibile ale acestor metode venerabile a ridicat din oceanul tatonărilor un continent ferm, pe care filologii au clădit, în aceste decenii, știința alcătuirii unei ediții, principiile întocmirii unui aparat critic, complicata rețea de criterii a stematologiei, savanta artă a conjecturii. Chiar și atunci cînd teoriile clasice au fost supuse unui examen critic [11], punctul de vedere al acestor demersuri nu a părăsit niciodată în chip fundamental limitele sistemelor consacrate de tradiția astfel constituită a filologiei.

Un moment de inevitabilă criză a fost însă înregistrat, în toate simptomele sale, de L. M. J. Delaissé, alături de François Masai, unul dintre pionierii codicologiei moderne, într-un articol-program, *Edition et codicologie* [12], expunînd punctul de vedere al savanților de la Centrul belgian de arheologie și istorie a cărții, înființat de Fr. Masai.

Pentru Delaissé, etapa Lachmann—Bédier—Quentin în teoretizarea editării unui text medieval reprezintă „o perioadă de incertitudini

[5] *Geschichte der Philologie*[3], Leipzig, 1959, p. 76.

[6] Cristalizată în trei trepte: *recensere, emendare, originem detegere*, metoda celebrului filolog german, editor al *Noului Testament* și al unor capodopere ale antichității, a fost explicit expusă în prefața ediției sale la *Operele* lui Lucrețiu publicată în 1850. În stadiul *recensere*, în care se stabilește familia de manuscrise pentru întocmirea ediției, Lachmann le elimină din discuție pe cele interpolate și consideră că, în stabilirea manuscrisului de bază, criteriul fundamental trebuie să fie vechimea; el este totodată promotorul teoriei reconstruirii arhetipului cu ajutorul mai multor manuscrise.

[7] *Manuel de critique verbale appliquée aux textes latins*, Paris, 1911, tratat practic de artă a conjecturii, bazat pe o clasificare riguroasă, după criterii formale și psihologice, a greșelilor copiștilor și pe un impresionant număr de exemple concrete. Valoarea metodologică a broșurii *Règles pour éditions critiques*, Chartres, s.a., este limitată, fiind elaborată ad-hoc, pentru colecția „Les classiques de l'histoire de France au Moyen Âge", patronată de Asociația Guillaume Budé.

[8] Autorul celui mai des utilizat compendiu de critică textuală, *Textkritik*, Oxford, 1949.

[9] Care a fructificat experiența editării *Vulgatei* în studiul teoretic, devenit clasic, *Essai de critique textuelle*, Paris, 1926.

[10] Studiile sale pornesc de la practica editorială a publicării capodoperelor literaturii medievale franceze, *Chanson de Roland*, *Tristan et Iseut* etc. Contribuția teoretică cea mai importantă: *La tradition manuscrite du Lai de l'Ombre. Réflexions sur l'art d'éditer les anciens textes*, în „Romania" 54, 1928, p. 161—196, 321—356; el a impus principiul folosirii unui singur text de bază.

[11] Vezi valoroasa bibliografie referitoare la această problemă la L. Onu, *op. cit.*, p. 20—43.

[12] „Scriptorium" VII, 1953, p. 125—130.

și de tatonări" [13]. În istoria pluricentenară a acestui domeniu, se exprima pentru întîia dată o prudentă rezervă față de „omniscienţa" filologului de tip tradiţional, în numele unei aspiraţii crescute către obiectivitate. Analiza eruditului belgian refuză accesul la această calitate editorilor care, bizuindu-se exclusiv pe sprijinul experienţei filologice, nu-și mai permit, e adevărat, să reconstituie o operă în ţinuta ei originară, dar cred că pot decide, pe temeiuri strict filologice, asupra configuraţiei unei steme, asupra alegerii unui anume codice ca text de bază, asupra datării, paternităţii sau localizării. În această concepţie, un manuscris nu poate depăși statutul mediocru de „martor" al operei pe care filologul o studiază [14]. În lumina criticii lui Delaissé, am putea afirma că opera este însuși manuscrisul.

O tendinţă în practica editorială pe cale de a se naște și căreia L. M. J. Delaissé îi acordă un credit mai mare — chiar raportată la o categorie intermediară de filologi care exploatează, mai mult sau mai puţin empiric, informaţiile furnizate de manuscris asupra propriei sale istorii [15] — este aceea care disociază, în două etape distincte ale anchetei, „observaţiile arheologice" [16] referitoare la manuscris de consideraţiile de ordin filologic. Primul nivel de date este recoltat printr-o examinare atentă a caracteristicilor codicologice, pornind de la detalii de tipul: sistemul de înţepare a suportului și de liniere, caracteristicile suportului cu toată complexitatea pe care o presupun relevarea filigranelor, stabilirea formatului colii [17] sau a modului de prelucrare a pergamentului, maniera de îmbinare în caiete, studiul paleografic al scrierii, reclamele, signatura, sistemul decoraţiei și legătura. Singura modalitate de a face profitabilă arheologia manuscrisului pentru problemele fundamentale ale filologiei (datare, localizare, paternitate, filiaţie) este depășirea stadiului individual-descriptiv prin apelul la studiile tipologice care dau posibilitatea comparaţiei și analogiei.

Explorările în arheologia cărţii medievale apusene beneficiază de un număr considerabil de instrumente de lucru, în toate compartimentele amintite: monografii de scriptorii [18], în care producţia de manuscrise dintr-un anume atelier este descrisă atît sub raportul conţinutului, cît și sub cel al meșteșugului; studii metodologice privind datarea hîrtiei fără filigran [19]; cataloage cu eșantioane de scriere extrase din texte datate și

[13] L.M.J. Delaissé, *op. cit.*, p. 125.

[14] *Ibidem*, p. 129.

[15] Descrierea codicologică aplicată unui manuscris, fără a o corela cu datele de aceeași factură recoltate de la o familie similară de codice, nu depășește, în mod fatal, acest empirism,

[16] L.M.J. Delaissé, *op. cit.*, p. 129—130.

[17] L. Gilissen, *Prolégomènes à la codicologie. Recherches sur la construction des cahiers et la mise en page des manuscrits médiévaux*, Gent, 1977.

[18] Vezi, de pildă, seria *Scriptoria medii aevi Helvetica*, Genève, I—V, 1948, VIII, 1950,. VI, 1952 etc.; H. Buchthal, H. Belting, *Patronage in Thirthenth-Century Constantinople. An Atelier of Late Byzantine Book illumination and Calligraphy*, Washington, Dumbarton Oaks, 1978.

[19] Jean Irigoin, *Les premiers manuscrits grecs écrits sur papier et le problème du bombycin*, în „Scriptorium" IV, 1950, p. 194—204; idem, *Papiers orientaux et occidentaux*, în „La Paléographie grecque et byzantine. Paris 21—25 octobre 1974. Colloques internationnaux du C.N.R.S.", p. 45—53.

semnate de scribi [20]; studii asupra legăturilor specifice unui anumit atelier sau unei epoci date [21]; repertorii iconografice și stilistice ale decorației manuscriselor [22], spre a nu mai vorbi despre performanțele de precizie la care a ajuns paleografia, a cărei acribie poate găsi pînă și într-un semn de punctuație un indiciu cert pentru o atribuire [23].

Școala belgiană [24], ale cărei concepții sînt împărtășite și de Charles Samaran [25], afirmă deci independența arheologiei cărții și a expertizei manuscriselor sub numele unei noi științe, *codicologia* [26], complementară, dar nesubordonată filologiei. Teoriile și principiile care-i stau la bază și prin care se delimitează de *codicografie* [27], ca set de norme destinat indexării și repertorierii fondurilor de carte existente în biblioteci, sînt reunite în cele două volume intitulate *Codicologica*, apărute în 1976 și, respectiv, 1978 [28].

Din perspectiva acestei noi discipline, preferința arătată *ediției diplomatice*, ca releveu exact al unui manuscris, primește, prin accentul pus asupra înfățișării externe, o motivație clară; ea este singura capabilă să păstreze acele indicii în stare să refacă istoria textului: modul exact de lucru al autorului, în cazul unui autograf, gradul de intervenție al corectorului sau al altor scribi în cazul unei copii. De aceea, Delaissé recomandă ediția diplomatică pentru editarea autografelor și ca instrument de lucru pentru filologi, care, înainte de a trece la ediția critică a unei opere păstrate în copii mai tîrzii, ar avea la dispoziție un releveu perfect al manuscrisului considerat a fi cel mai bun dintr-o anumită familie [29]. Studiul devenit exemplar, prin poziția radicală și riguroasă adoptată în privința *ediției diplomatice*, este cel al lui Fr. Masai, fondatorul revistei *Scriptorium* [30]. Principiile fundamentale ale teoriei lui Masai au fost

[20] K. Lake, S. Lake, *Dated Greek Minuscule Manuscripts to the Year 1200*, London — Boston, 1924—1945; vol. I—X; A. Turyn, *Codices graeci Vaticani saeculis XIII et XIV scripti annorumque notis instructi*, Città del Vaticano, 1964; idem, *Dated Greek Manuscripts of the XIIIth and XIVth Centuries in the Libraries of Italy*, London, 1972 (2 vol.); Ch. Samaran, R. Marichal, *Catalogue des manuscrits en écriture latine portant des indications de date, de lieu ou de copiste*, tomurile II și III, Paris, 1962—1974.

[21] Elisabeth Baras, Jean Irigoin, Jean Vezin, *La reliure médievale*, Paris, 1978; Berthe Van Regemorter, *La reliure des manuscrits grecs*, în „Scriptorium" VIII, 1954, p. 3—23 etc.

[22] Cf. *Lexikon des christlischen Ikonographie*, Rom — Freiburg — Basel, 1968 sq.

[23] Leon Gilissen, *L'expertise des écritures médiévales*, Gand, 1973.

[24] Ai cărei principali reprezentanți sînt Fr. Masai, L.M.J. Delaissé, H. Vanderhaven etc.

[25] Vezi articolul său *Codicographie et codicologie*, în *Une longue vie d'érudit. Récueil d'études de Charles Samaran*, Genève, 1978, p. 903—904.

[26] L.M.J. Delaissé, *Towards a History of the Medieval Book*, în *Miscellanea André Combes*, Roma, 1967, vol. II, p. 27—39. Arheologia cărții nu vizează numai istoria acesteia prin elementele ei materiale, ci și plasarea conținutului și a înfățișării manuscrisului în cadrul gustului epocii, în perspectiva istoriei ideilor și a mentalităților; codicologia, *in lato sensu*, se ocupă cu istoria textelor conservate, iar *in stricto sensu*, ca „arheologie", cu tehnica artizanală a cărții manuscrise.

[27] Vezi Ch. Samaran, *loc. cit.*

[28] *Codicologica I. Théorie et principes*, ed. A. Gruys, Leiden, 1976; *Codicologica II. 1. Eléments pour une codicologie comparée. 2. Essais méthodologiques*, ed. A. Gruys, Leiden, 1978.

[29] L.M.J. Delaissé, *op. cit.*, p. 130.

[30] *Principes et conventions de l'édition diplomatique*, în „Scriptorium" IV, 1950, fasc. 2, p. 177—193; pentru activitatea lui Fr. Masai, vezi *Miscellanea codicologica Fr. Masai dicata*, ed. P. Cockshaw, Gent, 1979, p. XXIII—XLVI.

judicios reliefate în filologia noastră de Vladimir Drimba, într-o intervenție recentă [31] : reproducerea exactă a textului, cu toate particularitățile sale grafice, ortografice, de punctuație, cu toate accidentele materiale și grafice, semnalate printr-un sistem de sigle [32], în text și nu în aparatul critic, de tip pozitiv. Intervenția editorului se mărginește la separarea cuvintelor scrise în *scriptio continua* și la completarea marcată (prin paranteze sau prin litere cursive ori subliniate) a abrevierilor, orice alt tip de emendare fiind exclus. Alături de avantajul major al obiectivității, pus în valoare deja de Vl. Drimba, ediția diplomatică este capabilă de a oferi filologului și alte cîștiguri. Dintre cele reliefate de Masai, merită cu prisosință să fie amintite : 1) ediția diplomatică clădită pe principiul manuscrisului unic prezintă în ,,text" mărturia unui singur codice, neemendat, permițînd utilizarea ei, așa cum dorea și Delaissé, în scopul întocmirii unei *ediții critice* [33] ; 2) prin sistemul semnelor critice, ea pune în valoare nu munca editorului, ci pe cea a scribului [34] ; 3) prezența în subsolul unei astfel de ediții a unui aparat critic pozitiv poate înlesni oricărui cercetător integrarea unui nou manuscris, necunoscut editorului, fără ca munca de comparare a tuturor variantelor să mai fie reluată.

Motivul principal pentru care aceste avantaje sînt deliberat ignorate, chiar în cazul unor manuscrise dificil de descifrat, aflate într-o stare de conservare precară [35], este concurența păgubitoare pe care o face reproducerea fotomecanică. Pentru a decide asupra oportunității uneia dintre cele două modalități de redare fidelă a unui manuscris, s-au iscat chiar pătimașe polemici [36], evitabile, credem, dacă s-ar fi ținut seama, cu toată seriozitatea, de superioritatea sistemului preconizat și pus în practică de L. M. J. Delaissé și Fr. Masai [37]. Chiar dacă editorul evită deliberat toate

[31] *Op. cit.*, p. 88—89.

[32] Sistemul propus de Fr. Masai notează, cu ajutorul a 16 semne speciale, adăugirile, eliminările și substituirile ; Vl. Drimba consideră acest sistem complicat, propunînd reducerea lui la tipurile principale, ,,cu condiția ca în aparat să se precizeze fiecare procedeu de suprimare, substituire etc.", *op. cit.*, p. 89, n. 18 ; avem de ales deci între încărcarea textului editat și cea a aparatului ; la această dilemă, L.M.J. Delaissé a răspuns hotărît că dificultatea de a citi un text întrerupt de semne convenționale, lipsa lui de ,,lizibilitate", nu trebuie să descurajeze, din moment ce acest fel de ediții se adresează exclusiv specialiștilor, *op. cit.*, p. 130 ; soluția practică de a tipări sistemul de sigle pe o fișă separată simplifică mult consultarea unei astfel de ediții.

[33] Fr. Masai, *op. cit.*, p. 178 : ,,Pour bien utiliser un document en vue d'une édition critique et à toutes autres fins ultérieures, il faut d'abord pouvoir le lire de façon impéccable".

[34] *Ibidem*, p. 193, spre deosebire de sistemul de semne critice editat de Uniunea Academică Internațională : Joseph Bidez, A. B. Drachmann, *Emploi des signes critiques, disposition de l'apparat dans les éditions savantes de textes grecs et latins*, Bruxelles — Paris, 1938.

[35] Vezi soluția, criticată de altfel, adoptată de Achim Masser, *Eine Unbekannte Handschrift vom Evangelium Nicodemi Heinrichs von Hesler*, în ,,Zeitschrift für Deutsche Philologie" 91, 1972, Heft III, p. 321—336, care editează critic un text conservat în stare precară, cu găuri și ștersături.

[36] Vittore Branca, *Edizione diplomatica o/e riproduzione?*, în ,,Lettere italiane" XXIX, 1977, p. 233—239, în care autorul optează pentru cea din urmă.

[37] L.M.J. Delaissé, *Le manuscrit autographe de Thomas à Kempis et ,,L'Imitation de Jésus Christ". Examen archéologique et édition diplomatique du Bruxellensis 5855-61*, I—II, Bruxelles, 1956, și Dom H. Vanderhaven, Fr. Masai, P. M. Corbett, *Aux sources du monachisme bénédictin, Tome I. La règle du maître. Edition diplomatique des mss. latins 12205 et 12634*, Paris, 1953.

operațiile de emendare paleografică și conjecturală [38], el este responsabil totuși de descifrarea textului și, mai ales, întrebuințînd semnele speciale prin care se marchează adaosurile, eliminările și substituirile, depune efortul, deloc neglijabil, de a reproduce, în măsura posibilului, înfățișarea originară a textului, înainte de a se fi intervenit prin corectări, ștersături, decolorare, înțepături, expunctări etc. O reproducere fotomecanică, în desăvîrșite condiții tehnice, nu poate suplini aceste beneficii.

De la apariția celor două ediții-model datorate lui Delaissé și Fr. Masai, reabilitînd formula diplomatică, căzută în desuetudine după un moment de largă utilizare la începutul secolului [39], ea s-a impus din nou atenției cercetătorilor. Intervenția salutară a Școlii belgiene a revitalizat și a extins o metodă de editare care tindea, confruntată cu ofensiva ediției critice, să se limiteze la publicarea documentelor. Aplicațiile ulterioare au demonstrat cu succes viabilitatea ei și în domeniul manuscriselor autografe [40], inclusiv din epoca modernă, și ca o etapă indispensabilă ediției critice, cel puțin pentru cele mai importante opere ale patrimoniului medieval [41].

Semnele unei generalizate crize metodologice în editarea textelor medievale au fost mai acut resimțite însă de către școala filologică germană, tocmai pentru că tradiția ei se revendica în modul cel mai pur și consecvent de la teoriile lachmanniene și principiile teoretice ale lui Bédier și Paul Maas. Ele au devenit treptat o „regulă mecanică", a cărei supremație trebuia uzurpată și înlocuită cu prioritatea și dreapta cumpănire a editorului [42]. Începînd cu colocviul internațional de la Oxford care a dezbătut problemele moștenirii medievale și ale criticii de text (1966) [43], această tendință de supunere a metodei la specificul fiecărui text în parte, conștiința că sistemele intrate în uz pentru întocmirea ediției critice erau adecvate în primul rînd operelor filologiei clasice, pe baza cărora au și fost elaborate, au început să cîștige teren, astfel încît, în 1968, la Wiesbaden [44], toate aspectele privitoare la editarea textelor medievale germane au fost așezate sub semnul, pe de o parte, al necesității acute de a elabora

[38] În sensul acordat acestor termeni de A. Chiari, *La edizione critica*, în vol. *Problemi ed orientamenti critici di lingua e letteratura italiana*, II, Milano, 1951, p. 270—271.

[39] Vezi, de pildă, T. Casini, *Il codice Laurenziano-Rediano 9*, Bologna, 1900, ediție diplomatică în care sînt întregite abrevierile, încadrate între paranteze pătrate cuvintele care aparțin altei scrieri și în paranteze rotunde cele expunctate; G. Lega, *Il Canzoniere Vaticano-Barberino, latino 3953*, Bologna, 1905, cu întregirea abrevierilor și redarea cursivă a literelor sau cuvintelor expunctate etc.

[40] Vezi, de exemplu, editarea diplomatică a autografului *Decameronului* lui Boccaccio de către Ch. Singleton, Florența, 1975; o analiză a ediților diplomatice mai recente, reproducînd autografele unor opere de Kafka, Fontane, Hölderlin, la H. W. Seifert, *Untersuchungen zur Methode der Herausgabe deutscher Texte*, Berlin, 1963, p. 103—168.

[41] Vezi comunicarea lui Eberchardt Nellmann despre tradiția manuscrisă a poemului *Parsifal* în *Kolloquium über Probleme altgermanischer Editionen*, hsg. v. Hugo Kuhn, Wiesbaden, 1968, în care propune o ediție diplomatică a manuscrisului St. Galen, urmată de două ediții critice, una a acestui manuscris, iar cealaltă a celui mai bun din grupa G.

[42] „Gegenüber dem Glauben an die mechanische Regel gewinnt das Judicium des Herausgebers zunehmend Raum", Peter F. Ganz, *Lachmann as an Editor of Middle High German Texts*, în *Probleme mittelalterlicher Überlieferung und Textkritik. Oxforder Kolloquium, 1966*, hrsg. v. P. F. Ganz u. W. Schröder, Berlin, 1968, p. 12—30.

[43] Vezi *supra* n. 42.

[44] Vezi *supra* n. 41.

o metodă generală, aplicabilă la specificul acestui tip de literatură, iar pe de alta al aprehensiunii, explicit exprimate, că butada lui Joseph Bidez „Tous les cas sont spéciaux" are toate șansele să fie adevărată.

Ce l-a făcut pe autorul unui studiu normativ, cu mari ambiții de valabilitate, să ajungă la o concluzie paradoxală și totodată descurajantă pentru orice demers de teoretizare [45]? Poate lumina unui adevăr, ca acela la care se gîndise, în 1927, Willamowitz-Moellendorff, poate diversitatea soluțiilor pe care aspectul și conținutul textelor, configurația irepetabilă a fiecărei tradiții manuscrise au impus-o de-a lungul vremii editorilor, rezolvări de a căror justețe trebuia să dea seama, în primul rînd, eficiența în depășirea dificultăților ridicate de text, mai degrabă decît adecvarea la o metodă sancționată de practica editorială. În chip simptomatic, la cele două colocvii amintite, convocate tocmai din profunda nevoie de teoretizare a unui domeniu atît de complex și de dificil cum este editarea textelor medievale, toate intervențiile au avut un caracter aplicativ. Pe de o parte, era în această imposibilitate de a trece din sfera cazului special în cea a generalității o recunoaștere și o repetare a principalului neajuns metodologic al teoriilor ce se voiau înlocuite : punctul lor de vedere unilateral, încredințat experienței unui text determinat. Ea era însă și consecința firească a unei extreme specializări impuse de acribia indispensabilă a editorului și de bogăția covîrșitoare a materialului de studiu, de a cărui povară vorbise deja Fr. Masai [46]. O trăsătură a acestei specializări se poate desprinde cu ușurință din tendința filologilor de a se consacra aproape exclusiv editării operei unui singur scriitor sau tradiției bogate a unei opere anume, tocmai din convingerea că problemele sînt ireductibile la un model, imposibil de înseriat ori extrapolat și că rezolvarea lor în mod satisfăcător impune o aprofundare exhaustivă conjugată cu supunerea totală față de particularitățile textelor. Ar fi o dovadă de superficialitate dacă n-am consemna aici totuși cîteva concluzii generale ce n-au neapărat valoare de premisă pentru evoluția viitoare a științei editării textelor în formula ediției critice. Ele s-au născut mai puțin din miezul unor studii teoretice, cît din două decenii de intensă și valoroasă practică editorială ; de aceea, ele înregistrează doar acele experiențe omologate care se pot adăuga achizițiilor moștenite, precum și interogațiilor ce nu au, în stadiul de față, decît marea calitate de a fi fost formulate :

a) valoarea științifică a unei ediții trebuie judecată și după aportul ei teoretic la experiența generală a domeniului ;

b) fiecare ediție trebuie să se recomande explicit ; structura și conținutul ei vor fi elaborate de editor și judecate ulterior după categoriile de public cărora le este adresată : filologi, lingviști, istorici, paleografi, studenți etc. ;

c) munca de editare critică întreprinsă de filolog poate fi substanțial înlesnită, evitîndu-se colaționările inutile, cu ajutorul unor studii speciale care să urmărească numai tradiția manuscrisă a operei [47] ; în același sens

[45] J. Bidez, A. B. Drachmann, *Emploi des signes critiques*....

[46] *Op. cit.*, p. 183.

[47] Romuald Mattmann, *Studien zur handschriftlichen Überlieferung von Ciceros „De inventione"*, Fribourg, 1975 ; Rudolf Kassel, *Der Text der aristotelischen Rhetorik, Prolegomena zu einer Kritischen Ausgabe*, Berlin — New York, 1971.

își aduc contribuția edițiile diplomatice sau cele facsimilate [48]; acestea din urmă nu solicită un efort și o pregătire specială și pot, prin urmare, să fie realizate de filologii din centrele provinciale care au îndatorirea științifică de a introduce în circulație, cît mai rapid, un număr sporit de texte din categoria celor care prezintă un interes cultural deosebit;

d) din 1911, cînd Louis Havet publica celebrul său manual de critică verbală, de o impresionantă erudiție și de o mare valoare practică, arta conjecturilor a intrat într-o fază de moderată prudență [49]; expresia acestei tendințe se regăsește în obligația, de la care nu se admite abdicare, de a discuta și motiva în aparatul critic emendările atunci cînd sînt de ordin conjectural și nu paleografic [50];

e) studiul introductiv al ediției prevede în etapa *recensio* [51] prelucrarea materialului privind și *tradiția indirectă*, legată de operă, indispensabilă pentru corecta înțelegere a conținutului: sursele sale, versiunile în alte limbi, comentariile elaborate pe marginea ei, evidența pasajelor excerptate din ea și citate în alte opere, opera ca izvor de imitări, aluzii, prelucrări;

f) prezența necesară în subsolul ediției a celui de-al doilea palier de note, numit *fontes*, pentru toate textele ce prelucrează diverse tipuri de izvoare (istorice, literare, religioase); identificarea acestor surse se împerechează în mod consecvent cu lămuriri concise asupra naturii informațiilor furnizate de text;

g) un aport considerabil la progresul tuturor domeniilor ce beneficiază de publicarea textelor antice ori medievale îl constituie rigoarea și bogăția indicilor: este deja în uzul edițiilor critice — și orice tendință de superficialitate este reprimată cu blînda severitate a autorității savanților reputați — prezența nu numai a glosarelor de termeni, a indicilor de persoane, locuri și surse ale operei, ci și a celor de citate din autorii antici *(loci paralleli)*, din Scriptură *(loci biblici)* sau din tradiția patristică apuseană ori răsăriteană;

[48] Un tip nou de ediție alcătuită din fotocopii, întîmpinată cu unanimă aprobare, conține facsimile negru pe alb, mărite de cîteva ori, ale tuturor copiilor unei opere risipite în diferite biblioteci ale lumii; vezi *Heinrich von Morungen. Abbildungen zur gesamten Handschriften Überlieferung*, hg. v. Ulrich Müller, Göppingen, 1971.

[49] La colocviul de la Wiesbaden din 1968 a fost pusă în discuție obiecția, fundamentală, considerată întemeiată, pe care D. S. Lihaciov, *Textologija. Na materiale russkoi literatury X—XVII*, Moscova — Leningrad, 1962, o aduce practicii literare apusene: prea incisivă tendința de reconstruire a stadiilor anterioare ale textului, în loc ca el să fie redat așa cum s-a transmis de către tradiție în procesul dinamic de devenire a operei, în care manuscrisul nu este decît o etapă. Pentru orientările practice ale textologiei rusești actuale, vezi *Textologija i poetika russkoi literatury XI—XVII vekov (Trudy otdela drevnerusskoi literatury* XXXII), Leningrad, 1977.

[50] Potrivit sensului stabilit pentru acești termeni de către A. Chiari, *op. cit.*, p. 270—274. Emendarea conjecturală trebuie să țină seama de *usus scribendi* al autorului și al infidelilor transmițători; cele cinci etape stabilite de autor *(interpungere, mutare, transponere, delere, supplere)* constau în normalizarea punctuației, restabilirea formelor corupte printr-o altă combinare a literelor, dispunerea cuvintelor textului în altă ordine mai apropiată de sensul textului sau de stilul autorului, suprimarea interpolărilor și, respectiv, completarea lacunelor.

[51] *Ibidem*, p. 259—260.

h) tendința de raționalizare a aparatului critic [52], mai întîi printr-o limitare solid argumentată a numărului de manuscrise reținute din ansamblul tradiției, iar apoi prin impunerea din ce în ce mai generală a formulei negative, se conjugă cu elaborarea unor reguli științifice de normalizare a ortografiei [53];

i) diferențele specifice dintre textele în proză și cele în versuri, cu problemele speciale pe care le ridică versificația în calitate de criteriu al emendărilor, au adus în ultima vreme propuneri de adaptare a aparatului critic la aceste particularități [54]; edițiile de texte versificate trebuie să beneficieze și de un indice metric;

j) pentru edițiile de tip filologico-lingvistic, studiul detaliat de limbă se învecinează, rareori, în același volum cu textul editat; în majoritatea cazurilor, cînd nu face obiectul unui volum complementar — cum este recomandabil [55] — el este înglobat în materialul notelor critice sau sintetizat, în principalele sale aspecte, în studiul introductiv; uzanța distribuirii materialului în volume separate (studiu introductiv și ediție; studiu lingvistic) duce la crearea unei relative independențe a fiecăruia dintre ele și, implicit, la lărgirea ariei destinației lor.

Pîndită de dificultăți la acest moment de răscruce, în căutarea unei noi formule de lucru, ediția critică a căzut ușor pradă, la sfîrșitul deceniului șapte, unui neopozitivism mai vehement decît cel de care încercase să se elibereze : colaborarea cu teoria limbajelor și cu informatica.

De la apariția, în 1966, a revistei *Computers and the Humanities*, editată de J. Raben, două programe paralele, unul german [56] și altul francez [57], au abordat în mod intensiv elaborarea indicilor și concordanțelor unor texte medievale celebre; trecînd la transpunerea în practică, colectivele franceze au realizat, în intervalul 1970—1980, douăzeci și

[52] Vezi, de pildă, G. Steer, *Grundsätzlische Überlegungen und Vorschlage zur Rationaliesierung des Lesartenapparates*, cu discutarea sistemului de semnalare a variantelor Schmiedel — Nestlé, în dezbaterile Colocviului de la Wiesbaden. Tot acestui deziderat trebuie să-i atribuim și propunerea lui C. Segre, formulată la Napoli în 1974, ca toate lecțiunile unui manuscris să nu mai fie tratate izolat, pe rînd, variantă cu variantă, ci într-un sistem, vezi *Congresso internazionale di linguistica e filologia romanza, Napoli, 15—20 aprile 1974. Atti*, Napoli — Amsterdam, 1976, vol. I, *Promesse ideologiche della critica testuale*, p. 479—514.

[53] W. Woesler, *Die Normalisierung historischer Orthographie als wissenschaftliche Aufgabe*, în „Zeitschrift für deutsche Philologie" 105, 1986, nr. 4.

[54] H. Zeller, *Die Typen des germanistischen Varianten Apparats und ein Vorschlag zu einem Apparat für Prosa*, în „Zeitschrift für Deutsche Philologie", 105, 1986, nr. 4.

[55] Un exemplu clasic îl oferă Emile Renauld, a cărui ediție a *Cronografiei* lui Psellos (*Michel Psellos. Chronographie ou Histoire d'un siècle de Byzance (976—1077)*, 2 vol., Paris, 1926—1928) a fost precedată de un studiu lingvistic (*Étude de la langue et du style de Michel Psellos*, Paris, 1920) și de un glossar (*Lexique choisi de Psellos. Contribution à la lexicographie byzantine*, Paris, 1920).

[56] Inițiatorii programului german, elaborat cu începere din 1968, sînt profesorii Hugo Moser, Karl Stackmann și Gerald Ungcheuer; indicațiile normative sînt cuprinse în studiul lui W. Lenders, H. D. Lutz, R. Römer, *Untersuchungen zur automatischen Indizierung mhd. Texte*, Bonn, 1969.

[57] O trecere în revistă a activității centrelor de la Liège, Aix-en-Provence și Nancy, în „Romania" 101, 1980, nr. 4, p. 567—568.

cinci de lucrări de asemenea factură, publicate în colecția *Textes et traitements automatiques* [58]. Dacă vom menționa că ele pun la dispoziția filologilor și lingviștilor indicele cu intrări lematizate al unui text, ordonate alfabetic, urmate de un indice de frecvență, trimiterea la dicționarul de referință, sumară analiză gramaticală și context definit automatic printr-un rînd de manuscris sau de tipăritură (130 de semne), utilitatea acestor instrumente de lucru nu mai are nevoie de vreo altă justificare. Repertoriul este însoțit de tablouri generale de frecvență a categoriilor gramaticale și de un indice de referințe [59]. Lipsa de unitate în criteriul alegerii textului (ediție sau manuscris) și al modului de indexare (lematizare sau forma brută din text) rămîne singurul repros adus acestei întreprinderi.

În paralel cu elaborarea concordanțelor, demersurile teoretice în scopul pătrunderii informaticii în procese mai complexe ale editării textelor și-au încercat pe rînd șansele, dar, spre deosebire de indici, ele au fost primite cu o mai mare rezervă [60].

De la aceste începuturi, o generație de informaticieni a putut să se inițieze în lingvistica transformațională și în filologia medievală, și, reciproc, filologi temerari și-au însușit tehnica codificării și rulării unui program. Cert este că, după cincisprezece ani, în 1986, nimeni, nici chiar fanaticii noii interdisciplinarități nu mai depășesc rezerva termenului „auxiliar" [61] atunci cînd descriu colaborarea dintre filolog și computer. Acestuia din urmă rămîn să-i fie încredințate doar operațiile considerate de rutină. Trebuia poate să existe, cu tot dinadinsul, acest contrast între regula mecanică și suplețea spiritului critic, pentru ca acele virtuți pe care le exaltase Willamowitz-Moellendorff să se impună cu o nouă forță.

În definitiv, tot acest traseu sinuos parcurs de știința editării textelor de sensul termenilor diplomatic/critic, în ultimele patru decenii, s-a croit printre ruinele a două mituri : cel al infailibilității metodei și cel al omniscienței editorului critic. Din luciditatea cu care Louis Havet avertiza asupra ireductibilului caracter ipotetic al oricărei operații critice — „la critique de textes n'a de positif que ses matériaux qui ne sont pas elle" [62] — și din prudența cu care François Masai atrăgea atenția asupra a ceea ce el

[58] Primul indice apărut în această colecție se datorează cercetătorilor Guy de Poerk R. van Deyck și R. Zwaenepoel, *Concordance du Charroi de Nimes*, Mallier, 1970.

[59] V. *Chronique*, în „Romania" 101, 1980, nr. 4, p. 570—572.

[60] Pentru aplicarea automatizării în stematologie, v. Liviu Onu, *op. cit.*, p. 29, n. 1 ; v. de asemenea Winfried Leuders, *Lexikographischen Arbeiten zu Texten den älteren deutschen Literatur mit Hilfe von Datenverarbeitungslagen*, în „Zeitschrift für Deutsche Philologie" 90, 1971, Heft III, p. 321—336.

[61] Vezi de pildă Andrea van Arkel, *Advantages and disadvantages of computer aided editing*, în „Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik", 24, 1986, p. 24—39 și, în același număr al revistei, Evelyn Scherabon-Firschow, *On the multiple use of the computer in medieval text editing*, p. 42—48.

[62] L. Havet, *op. cit.*, p. 22 ; în viziunea lui Havet, dintre toate științele umaniste, numai, arheologia se bucură de privilegiul de a nu uza de procedeul reconstrucțiilor imaginare, tărîm în care stăpînește istoria ; în spiritul acestei concepții, poate, codicologia și-a dorit să devină o „arheologie a cărții".

numea „la tyranie d'un positivisme grossier" [63], ce ar putea stăpîni pe editorii care folosesc fără discernămînt ediția diplomatică, s-a născut împotrivirea în fața rigidității modelelor confecționate.

La utilizarea complementară a celor două tipuri de ediții se gîndea același savant belgian atunci cînd propunea o nouă etică a muncii editorului : „Să supui munca ta, în toată complexitatea ei, sagacității tuturor cercetătorilor, pentru a ajunge, grație unor tentative parțiale și complementare, la o penetrație mai adîncă a textului" [64].

Decembrie 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[63] Fr. Masai, *op. cit.*, p. 177.
[64] *Ibidem*, p. 184.

ACTUALITATEA *SINTAXEI* LUI TIMOTEI CIPARIU

C. DIMITRIU

1. Personalitate de primă mărime a lingvisticii românești din secolul trecut, Timotei Cipariu a cunoscut soarta multora dintre cei ce au avut ceva de spus în acest domeniu : opiniile contemporanilor și ale urmașilor au mers de la negarea oricărei valori a demersurilor lui științifice [1] pînă la ridicarea pe piedestal a savantului care s-a aplecat asupra unor probleme fundamentale ale lingvisticii românești [2].

O preocupare constantă a lui Timotei Cipariu a fost aceea privitoare la fenomenul gramatical românesc prezentat sincronic, în acest domeniu publicînd un *Compendiu de gramateca limbei române*, Blaj, 1855 (reluat în mai multe ediții) și *Gramateca limbei române*, partea I, *Analitica*, București, 1869, partea a II-a, *Sintetica*, București, 1877 (în *Suplementu la sintactică*, intitulat *Despre limba română*, Blaj, 1877, Timotei Cipariu nu se preocupă de gramatica sincronică, ci, pe scurt, de originea și evoluția limbii române). În cele peste 500 de pagini de gramatică ale lui Timotei Cipariu [3] găsim, pe de o parte, o sinteză originală a cunoștințelor din epocă privitoare la acest domeniu, iar pe de altă parte, rezultatele unor investigații proprii, prin care lingvistul de la Blaj se deosebește de contemporani și de înaintași. Cum este și firesc, nu toate aserțiunile din gramatica lui Cipariu au caracter peren, ci unele dintre ele sînt astăzi depă-

[1] De exemplu, în epocă, Titu Maiorescu (*Critice*, București, 1874, p. 54—55) apreciază că „opurile care se încearcă a silui o limbă, precum sînt... *Gramatica* D. Cipariu..., nu merită de a fi calificate decît de curiozități literare fără valoare practică în ceea ce privește direcția lor originală la formarea limbii" ; în același sens, în zilele noastre, Iorgu Iordan (*Limba română contemporană*, București, 1956, p. 765) afirmă că gramatica lui Cipariu „constituie un exemplu de rătăcire științifică datorită concepției greșite despre limbă...".

[2] Pentru exemplificare, apelăm la *Raportul comisiunei însărcinate cu cercetarea celor trei manuscripte de gramatică*, prezentat la 10/22 septembrie 1868 de I. C. Massim, unde se spune — privitor la gramatica lui Cipariu — că „comisiunea s-a aflat față cu o lucrare în adevăr serioasă, conștiincioasă și plină de profundă erudițiune și vaste cunoștințe asupra obiectului, lucrare care ar face onoare și literaturilor celor mai avute și mai dezvoltate în această parte a filologiei și pe care orice academie ar putea-o încorona..." („Analele Societății Academice Române", tom I, București, 1869, p. 161); relevînd valoarea gramaticii lui Cipariu, Mioara Avram (*Prima gramatică academică a limbii române*, în LR, XV, 1966, nr. 5, p. 497) subliniază „actualitatea ei în sensul posibilității de utilizare pentru îmbogățirea situațiilor cunoscute în gramatici : ... în gramatica lui Cipariu sînt descrise o serie de fenomene și reguli care lipsesc din studiile actuale de gramatică. Este aici un titlu de glorie a lui Cipariu..." (pentru o informare amplă în această privință, vezi studiul introductiv semnat de G. Istrate la volumul I de *Opere* ale lui Timotei Cipariu, ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, București, 1987, p. VII passim).

[3] Nu am luat în considerație *Compendiul*, care într-un fel sau altul „a intrat" în *Gramatică*, și nici „fonologia" și „derivațiunea" din *Analitică*, întrucît acestea sînt exterioare gramaticii.

șite. Din această ultimă categorie notăm : numărul părților de vorbire, care la Cipariu este de numai opt, prin luarea în considerație — pe lîngă cele comune cu gramaticile actuale — și a participiului și includerea în alte clase a articolului, adjectivului și numeralului (*Analitica*, p. 169 passim) ; formarea participiului pe baza infinitivului scurt, la conjugările a II-a și a III-a „mutînd vocala caracteristică... din *e* în *u*" — *bate/bătut* (*Analitica*, p. 285 ; precizăm că în această ultimă privință autorul însuși oferă și soluția acceptată ulterior, potrivit căreia la baza participiului stă „preteritul indicativului" — p. 285—286) etc. După părerea noastră, dacă ne oprim asupra gramaticii lui Cipariu, de la a cărei tipărire au trecut mai mult de o sută de ani, nu trebuie să facem acest lucru cu intenția de a releva elementele perimate — chiar dacă într-un anumit sens și acestea au un rol în dezvoltarea științei gramaticii —, ci mai ales pentru a evidenția, pe de o parte, soluțiile ce depășesc epoca [4], iar pe de altă parte, ceea ce numim convențional „problemele deschise". Interesul pentru acestea din urmă rezultă din aceea că, deși au fost sesizate încă din vremea lui Timotei Cipariu (unele pentru prima dată la noi chiar de acesta), totuși, nu și-au găsit nici în zilele noastre o rezolvare acceptată de majoritatea specialiștilor.

2. Din multiplele „probleme deschise" întîlnite în gramatica lui Cipariu, în cele ce urmează ne oprim doar la una din domeniul sintaxei, această opțiune fiind motivată — în afara valorii intervențiilor lui Cipariu — și de faptul că pentru prima dată la noi (am putea spune chiar și singura dată) sintaxei propriu-zise i se acordă un spațiu mai mare decît morfologiei [5].

Problema de sintaxă la care ne referim în cele ce urmează este aceea a numărului părților de propoziție, discuțiile în această privință luînd amploare în special în ultimele decenii, cînd se pot distinge două tendințe : una — prin apropierea sintaxei de logică — reduce numărul părților de propoziție, care, în felul acesta, apar ca unități eterogene din punctul de

[4] Vezi Mioara Avram, studiul citat, p. 497 passim.

[5] Pentru ilustrarea acestei idei ne oprim la cîteva dintre gramaticile românești mai importante pînă la ultima gramatică academică (*Gramatica limbii române*, publicată sub auspiciile Academiei, București, 1963—1966 (= *Gram. Acad.*). Din punctul de vedere al raportului dintre morfologie (indiferent de denumirea acestei discipline și lăsînd la o parte fonetica, derivarea etc.) și sintaxă (cu eventualele elemente de logică, dar fără preocupările de stilistică), aceste opere pot fi grupate astfel : a) *gramatici în care morfologiei i se acordă un spațiu mult mai mare decît sintaxei* (S. Micu, Gh. Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, 1780, 1805 : cca 50 p. morfologie — cca 10 p. sintaxă ; Ienache Văcărescu, *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orînduelelor gramaticii românești*, Rîmnic — Viena, 1787 : cca 100 p. morfologie — cca 30 p. sintaxă ; Radu Tempea, *Gramatica românească*, Sibiu, 1797 : cca 160 p. morfologie — c ca 30 p. sintaxă ; C. Diaconovici Loga, *Gramatica românească*, Buda, 1822 : cca 130 p. morfologie — cca 40 p. sintaxă ; I. Iordan, *Gramatica limbii române*, București, 1937 : cca 140 p. morfologie — cca 30 p. sintaxă) ; b) *gramatici în care morfologia și sintaxa au o întindere mai mult sau mai puțin apropiată* (Dimitrie Eustatievici Brașoveanu, *Gramatica rumânească*, 1757, publicată de N. A. Ursu, București, 1969 : cca 100 p. morfologie — cca 80 p. sintaxă ; I. Eliade, *Gramatică românească*, 1828 : cca 70 p. atît pentru morfologie, cît și pentru sintaxă ; Gh. Săulescu, *Gramatică românească*, Iași, 1833 : cca 200 p morfologie — cca 150 p. sintaxă ; I. Nădejde, *Gramatica limbii române*, Iași, 1884 : cca 100 p. morfologie — cca 70 p. sintaxă ; H. Tiktin, *Gramatica română*, Iași, 1891—1893 : cca 200 p. și la morfologie și la sintaxă ; *Gram. Acad.* : cca 400 p. atît la morfologie, cît și la sintaxă. *Spre deosebire de toate acestea, Cipariu afectează morfologiei cca 200 p., iar sintaxei aproape 300.*

vedere al informației semantice și gramaticale; alta — punînd accent pe faptul că obiectul sintaxei diferă de al logicii — sporește numărul părților de propoziție în intenția ca, prin aceasta, să se ajungă la unități mai omogene semantic și gramatical.

Prima tendință poate fi ilustrată la noi cu teoria lui G. Ivănescu [6], care consideră că, la fel ca în judecată, și în propoziție există numai *subiect* și *predicat*, care, lingvistic, pot fi concretizate în cuvinte luate cîte unul sau în sintagme (sintagma subiect și sintagma predicat); cînd subiectul și predicatul sînt exprimate prin sintagme, în cadrul acestora se disting elementele determinate (completate) de cele determinante (complemente) [7], ultimele putînd fi la rîndul lor cuvinte sau sintagme, cu precizarea că sintagmele pot avea și „formă" de propoziție secundară [8], datorită faptului că aici verbul la mod personal nu mai poate funcționa ca predicat, întrucît «i-a fost luată» independența, necesară predicatului, de către elementul de relație subordonator în frază (p. 206); așa stînd lucrurile, sintagma cu „formă" de propoziție secundară se comportă ca un adjectiv sau participiu, exprimînd „o notă din conținutul noțiunii" (p. 206) și înglobîndu-se în sintagma subiect sau în sintagma predicat. Generalizînd, subiectul și predicatul — după G. Ivănescu — pot fi *simple*, cînd sînt constituite din cîte un singur cuvînt, și *dezvoltate*, cînd conțin determinate și determinante, ultimele putînd fi concretizate nu numai în cuvinte, ci și în „propoziții" secundare (cum se întîmplă în contextul *o teorie care n-a căpătat încă aprobarea învățaților nu se dovedește prin aceasta a fi o teorie eronată*, unde subiectul dezvoltat este *o teorie care n-a căpătat încă aprobarea învățaților*, cuprinzînd determinatul *o teorie* și determinantul constituit dintr-o „formă" de propoziție secundară *care n-a căpătat încă aprobarea învățaților*—p. 206).

Problema *subiectului* și a *predicatului* — care împreună cu *copula* reprezintă „părțile esențiale" [9] ale propoziției — a fost pusă, teoretic, și de Timotei Cipariu [10]. Referindu-se la subiectul și predicatul propoziției, Cipariu apreciază că acestea pot fi *simple* și *compuse* sau *complexe* și *necomplexe* (p. 22). Subiectul și predicatul sînt simple sau compuse în funcție de numărul ideilor sau noțiunilor și complexe sau necomplexe după cum ideile sau noțiunile sînt ori nu exprimate printr-un complex de mai multe cuvinte. Lăsînd la o parte subiectul și predicatul compus, cunoscute astăzi sub denumirea de subiect și nume predicativ multiplu, subiectul „e simplu — spune Cipariu — cînd reprezentează numai o idee, fie aceasta expresă sau numai cu un cuvînt, sau cu mai multe împreună, pr. în propusețiunile următoare: **Dumnezeu** *e bun;* **oamenii** c e i m a i î n ț e l e p ț i *sînt totodată și mai modești;* **popoarele** c a r e n u a u c u l t u r ă *sînt*

[6] *Gramatica și logica. II. Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice*, AUT, II, 1964, p. 193—214.

[7] *Ibidem*, p. 196.

[8] Pentru distincția între propozițiile care sînt determinante în cadrul sintagmelor și cele care nu au această caracteristică, vezi p. 196—197 și 208 passim.

[9] *Sintetica*, p. 12.

[10] După părerea noastră, singura lucrare de la noi, anterioară celei a lui Cipariu, care poate fi citată pentru valoarea comentariului în legătură cu subiectul și predicatul, este gramatica lui Eliade (vezi nota 5), p. 129 passim (vezi și studiul Valeriei Guțu-Romalo la ediția din 1980 a acestei gramatici, p. 504 passim).

sălbatice. În toate aceste propuseţiuni subiectul e simplu, deşi este expres prin mai multe cuvinte, pentru că complexul acelor cuvinte nu reprezentează decît cîte o singură noţiune, aşa cît nu se poate omite nici unul din aceste cuvinte fără de a schimba natura ideei reprezentate printr-însa" (p. 23). Aceleaşi caracteristici apar şi la predicatul simplu, unde sînt valabile exemplele de la subiectul simplu, la care sînt adăugate şi altele cu aceeaşi structură *(ibidem)*. Subiectul — spune în continuare Cipariu, cu precizarea că din exemplificare rezultă că îl are în vedere numai pe cel simplu — „e complex cînd numele, pronumele... are un adaos ce-l restrînge, îl explică sau îl determină, precum în propuseţiunile: **eu**, c a r e-s a c u m v e c h i d e z i l e, *nu sînt departe de mormînt*; **legea** l u i M o i s e *e cuprinsă în testamentul vechi*, iar subiectul necomplex e cînd se exprimă numai cu un nume, pronume..., precum... **minciuna** *încă-i vorbă*" (p. 23). Predicatul complex şi necomplex e definit — mutatis mutandis — la fel cu subiectul corespunzător, pentru predicatul complex dîndu-se exemplele: *oamenii* **sînt orbi** p e n t r u l u c r u r i l e c e n u v o r a l e v e d e a; *eu* **scriu** î n t o a t e z i l e l e d o u ă t r e i l i n i i r o m â n e ş t e (p. 24).

Rezumînd, în afara subiectului şi predicatului compus (pentru care vezi mai sus), subiectul şi predicatul propoziţiei pot fi, după Timotei Cipariu, *simple necomplexe*, cînd se exprimă prin cîte un singur cuvînt, şi *simple complexe*, cînd se exprimă printr-un „nume" însoţit de un „adaos", care adaos poate fi concretizat în unul sau mai multe cuvinte fără predicat sau într-o propoziţie secundară (vezi exemplele de mai sus).

Aşadar, dacă facem comparaţie între teoria lui Timotei Cipariu şi cea a lui Gheorghe Ivănescu în privinţa structurii subiectului şi a predicatului — lăsînd, bineînţeles, la o parte terminologia, unele imprecizii în exprimare şi anumite discontinuităţi în demonstraţie, normale în faza în care se afla ştiinţa gramaticii româneşti în vremea în care a scris Cipariu —, atunci găsim că *ideile acestor doi specialişti sînt comune, ceea ce dovedeşte actualitatea gîndirii lui Cipariu în problema discutată*. Avem în vedere că atît pentru Timotei Cipariu, cît şi pentru Gheorghe Ivănescu, subiectul şi predicatul pot avea în structura lor: cîte un singur cuvînt şi atunci subiectul şi predicatul sînt numite simple necomplexe de către Timotei Cipariu şi simple de către Gheorghe Ivănescu; cîte un grup de cuvinte fără indice de predicaţie sau conţinînd propoziţii secundare, cînd Timotei Cipariu le numeşte simple complexe, iar Gheorghe Ivănescu dezvoltate.

3. Tendinţa de sporire a numărului părţilor de propoziţie pentru a se ajunge la unităţi sintactice mai omogene semantic şi gramatical s-a manifestat uneori prin apelul la „clase" şi „subclase". Într-un anumit sens, aici poate fi citat şi Gheorghe Ivănescu, care este de părere că termenii atribut—atributivă şi complement—completivă nu sînt potriviţi pentru realităţile în legătură cu care sînt utilizaţi, ceea ce rezultă şi din accepţiile lor diferite în gramaticile unor limbi (de exemplu, în gramatica franceză *atribut* are sensul de *predicat*, faţă de gramatica română, unde *atributul* este un *determinant* al numelui). Considerînd adecvată teza că atributul este subordonat substantivului (nu subiectului), iar complementul verbului şi adjectivului (nu predicatului), Gheorghe Ivănescu apreciază că procedează bine aceia care pun atributul, complementul şi propoziţiile corespunzătoare pe aceeaşi treaptă cu substantivul, verbul şi adjectivul,

nu cu subiectul și predicatul, cu precizarea că „atît complementul cît și atributul... sînt complemente, adică completări ale unui substantiv, verb sau adjectiv...” (p. 195). Realitatea pe lîngă care stau *complementele* ar trebui numită *completat*, dar termenii mai convenabili în acest sens sînt cei consacrați de *determinat* și *determinant*. Așadar, cînd singurele părți de propoziție, subiectul și predicatul, sînt reprezentate prin sintagme, „atît în cadrul sintagmei subiect, cît și în cadrul sintagmei predicat, vom distinge determinate și determinante” (p. 196 ; vezi și mai sus, sub **2.**).

Dacă la Gheorghe Ivănescu determinantul este doar un element component al singurelor două părți de propoziție, subiectul și predicatul, la Petru Zugun [11] *adjunctul*, care corespunde realităților denumite prin determinant, este una dintre cele trei părți de propoziție posibile în limba română, alături de *subiect* și *predicat*. Pentru stabilirea acestor trei părți de propoziție, autorul consideră că trebuie apelat la raportul de inerență și raportul de subordonare, care reprezintă un criteriu „suficient pentru identificarea tipurilor fundamentale de părți de propoziție” (p. 105). Astfel, raportul de inerență justifică existența părților principale de propoziție, subiectul și predicatul ; apariția raportului de subordonare între atribut, complement etc., pe de o parte, și regentele acestora, pe de altă parte, conduce la ideea că atributul, complementul etc. nu reprezintă fiecare cîte o parte de propoziție, ci toate la un loc se constituie într-o singură parte de propoziție, adjunctul (p. 106). Subiectul, predicatul și adjunctul, ca tipuri fundamentale de părți de propoziție, sînt de fapt niște clase mai mult sau mai puțin eterogene, gradul cel mai mare de eterogenitate întîlnindu-se la adjunct. Ca urmare, pentru obținerea omogenității, în cadrul clasei adjunctului se pot crea anumite subclase prin apelul la diferite criterii (p. 109—110) : natura morfologică a regentului face ca adjuncții să fie atribute dacă regentul este un substantiv sau pronume, complemente dacă regentul este un verb, adjectiv, adverb sau interjecție ; numărul regenților duce la gruparea adjuncților în atribute și complemente, cînd subordonarea este la un singur regent, sau atribute circumstanțiale, elemente predicative suplimentare și nume predicative, cînd subordonarea este la doi regenți ș.a.m.d.

Ce găsim în *Sintetica* lui Cipariu în această privință ? Considerînd propoziția „un complex de cuvinte” (p. 11), Cipariu apreciază că acestea (cuvintele) reprezintă părțile propoziției, care pot fi *esențiale* și *neesențiale (accidentale)*. Pentru a deosebi părțile de propoziție esențiale de cele neesențiale (accidentale), autorul apelează la ceea ce astăzi este cunoscut sub numele de testul comutării cu zero : o propoziție de tipul *omul, oricît de lungă să-i fie viața, totuși în urmă caută să moară, fiind muritor* poate fi redusă la *omul caută să moară* care, „deși mai scurtă..., exprimă complet cugetul vorbitorului...”, la fel cu prima, în care, cu toate că sînt mai multe cuvinte, „cugetul tot nu este altul”, întrucît „vorbele adause numai dau mai multă claritate cugetului principal” (p. 11). Prin scurtare, propoziția inițială a ajuns să fie constituită doar din părțile ei esențiale [12], cele neesențiale — reprezentate prin „toate celelalte cuvinte din prepuseţiune,

[11] *Părțile de propoziție*, în CL, XXIII, 1978, nr. 1, p. 105 passim.

[12] Facem abstracție de faptul că în structura predicatului indicat de Cipariu intră două verbe aflate la moduri personale.

afară de subiect, predicat și copulă" (p. 21) — fiind comutate cu zero. Din felul în care sînt caracterizate realitățile numite de Cipariu *dependențe*, poate rezulta [13] că acestea (dependențele) sînt de fapt părțile neesențiale (accidentale) de propoziție considerate global, ca o clasă : „dependențe se numesc toate acele cuvinte în propuseţiune care depind de la altul și dependența lor exprimă relațiunea lor către acela de la care depinde; așa un substantiv poate să depindă de la alt substantiv... sau de la un verb sau de la vreo prepuseţiune..." [14]. Mai limpede apare acest lucru la p. 127, unde se spune că „prin dependență, ce se numește regim, cuvintele regente se consideră domnitoare peste celelalte, iar cele dependente ca supuse acelora și ca de un rang mai jos". Faptul că în cadrul „dependenței", considerată ca o clasă, se pot crea subclase, rezultă din precizările de la recțiune, unde se ține cont de natura morfologică a regentului : „recțiunea este de trei specii : nominală, verbală și particulară" (p. 126 unde se precizează că *particulară* este derivat de la *particulă*), de unde și părțile de propoziție neesențiale (accidentale), adică atributul, complementul etc.

Cu alte cuvinte, dacă nici aici nu luăm în considerație terminologia și anumite caracteristici ale stilului din a doua jumătate a secolului trecut (vezi finalul la **2.**), putem aprecia că în admiterea unei clase cuprinzătoare a părților de propoziție secundare *există elemente comune în teoria lui Timotei Cipariu și teoria întîlnită la Gheorghe Ivănescu și Petru Zugun, ceea ce probează încă o dată actualitatea gîndirii gramaticale a lui Timotei Cipariu*. Aceste elemente comune constau în opoziția dintre părțile principale de propoziție luate global, ca o clasă, și părțile secundare de propoziție, luate de asemenea global, ca o clasă, ultimele fiind numite *dependențe* de către Timotei Cipariu, *determinante* de către Gheorghe Ivănescu și *adjuncți* de către Petru Zugun. Realitatea numită *dependențe*, *determinante* sau *adjuncți* intră în raport de subordonare cu regenți de tip nominal și regenți de tip verbal la toți specialiștii citați mai sus (cu precizarea că Cipariu trece în rîndul regenților și propoziția), tipul regenților permițînd stabilirea de subclase mai omogene (atribute, complemente etc.) în cadrul clasei mai eterogene a „subordonatelor".

4. O altă manifestare a tendinței de înmulțire a părților de propoziție este aceea care operează numai cu „clase", omogenitatea urmînd să se obțină în cadrul acestora (nu al „subclaselor"). Reprezentanții acestui punct de vedere sporesc numărul „claselor", adică al părților de propoziție, mai precis, al părților de propoziție secundare, care pot fi două (atributul și complementul [15]), trei (atributul, complementul și elementul predi-

[13] Reținerea pe care o manifestăm aici este motivată de faptul că la p. 22 „dependențele" sînt puse pe același plan cu atributul, apositul, circumstanțialul și complementul, iar la p. 28 se arată că și predicatul este o „dependență" (față de subiect).

[14] Vezi p. 27—28, unde Cipariu descrie și altă realitate, pentru care astăzi se folosesc termenii de regenți și subordonați de grade diferite (1, 2, 3...) : „într-o propuseţiune complexă, [dependențele, n.n.] pot să fie cît de multe, încît și cuvintele dependente pot să-și aibă mai încolo dependențele sale", exemplul conținînd un șir de șase genitive depinzînd de un nominativ.

[15] Vezi, de exemplu, *Gram. Acad.*, II, p. 148, 149 etc.; B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, București, 1971, p. 43, 46 etc.

cativ suplimentar [16]), patru (atributul, complementul, elementul predicativ suplimentar și apoziția [17]) și chiar cinci (atributul, complementul, circumstanțialul, elementul predicativ suplimentar și apoziția [18]).

Oprindu-ne, în cele ce urmează, la teza că există patru părți de propoziție secundare, a patra fiind *apoziția*, notăm că, de obicei, aceasta (apoziția) nu este considerată o funcție de sine stătătoare, ci este încadrată la atribut : apoziția — găsim în majoritatea lucrărilor de gramatică — este un atribut substantival sau pronominal în nominativ sau în același caz cu determinatul [19]. Analiza comparativă a apoziției și a atributului, cu raportări și la celelelalte părți de propoziție secundare, arată însă că, pe lîngă unele asemănări, între apoziție și atribut există și două deosebiri esențiale. Una dintre aceste două deosebiri vizează informația semantică : în timp ce atributul exprimă *o caracteristică*, în sens generic, a determinatului (*vis* **misterios**, *rege*-**al poeziei** etc.), apoziția exprimă *un alt nume* al obiectului sau realității indicate prin antecedent (*Arald*, **mîndrul rege**; *acolo*, **lîngă izvoară** etc.). Cea de a doua deosebire esențială dintre apoziție și atribut — care trebuie pusă în legătură și cu complementul (circumstanțialul) și atributul circumstanțial (completiv) — privește antecedentul : dacă atributul determină numai regenți de tip nominal — spre deosebire, pe de o parte, de complement (circumstanțial) care determină numai regenți de tip verbal, iar pe de altă parte, de atributul circumstanțial (completiv), care determină *simultan* și un regent de tip nominal, și un regent de tip verbal —, apoziția are *uneori* antecedenți de tip nominal și *alteori* antecedenți de tip verbal (vezi exemplele de mai sus). Luînd în considerație aceste particularități esențiale și urmărind obținerea unor *clase* (în cazul nostru *părți de propoziție secundare*) mai omogene, am apreciat că apoziția este o parte de propoziție de sine stătătoare — deosebită de atribut, comple-

[16] Prima lucrare de amploare în care la atribut și complement se adaugă elementul predicativ suplimentar este *Gram. Acad.*, II, p. 206 passim. Un istoric al acestei părți de propoziție la noi l-am făcut în *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, 1982 [= GES], p. 353 passim, unde pentru realitatea respectivă utilizăm termenul de atribut circumstanțial (completiv). Mioara Avram, studiul citat, p. 498, a arătat că această parte de propoziție a fost întrevăzută de Ciparíu : „despre exemple ca *apele au crescut mari, oamenii au pierit toți, . . . au umblat desculți, au venit setoase*, el [Timotei Ciparíu, n.n.] spune că « propusățiunea se pare cu două predicate sau cu doi numinativi », ceea ce e foarte aproape de teoria elementului predicativ suplimentar . . ., de care se apropie și observația că al doilea acuzativ al verbelor « ce însemnează punerea întru o stare nouă, pr. *aleg, chem, fac, numesc, pun* etc. » și al altora ca *a crede, a crește* în construcții de tipul *noi l-am crezut om de omenie, l-am crescut mare* etc. « se poate considera ca predicatul celui întîi »".

[17] Pentru această teză, vezi mai departe, în text.

[18] Susținînd teza potrivit căreia *complementul* trebuie deosebit de *circumstanțial* (GES, p. 237), am apelat la modalitatea *dominantă* de manifestare a legăturii dintre subordonat și regent, care poate fi : *dominantă gramatical*, cînd regentul este insuficient și, în consecință, complementul este indispensabil realizării unei comunicări finite ; *dominantă semantic*, cînd regentul este suficient și, ca urmare, circumstanțialul este facultativ (din punctul de vedere al „limbii", în opoziție cu „vorbirea"), comunicarea putînd exista și fără circumstanțial (GES, p. 152 sqq.). Pentru deosebirea *complementului* de *circumstanțial* — indiferent de terminologie —, de obicei se citează în cercetările mai noi I. Iordan, *op. cit.*, p. 534—535, 647—648 etc., iar în cercetările mai vechi, H. Tiktin, *op. cit.*, II, p. 23. Și în această problemă, însă, *trebuie pornit de la Ciparíu, care face distincție între „complemente, încît complinesc cugetul și înțelesul propusețiunii și al părților ei" și „cercumstanțe, încît exprimă unele împrejurări determinative sau modificative în propusețiuni"* (p. 22 ; vezi și p. 28—31).

[19] Vezi în acest sens diferite lucrări de gramatică, de la H. Tiktin, *op. cit.*, II, p. 59 și 78—79, pînă la *Gram. Acad.*, II, p. 120, 128—129 și 135.

ment (circumstanțial) și atributul circumstanțial (completiv) —, care determină un substantiv sau substitut al acestuia, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și exprimă un alt nume al obiectului sau realității indicate de antecedent [20].

Faptul că apoziția nu se circumscrie atributului, ci este o parte de propoziție cu existență proprie, a fost formulat de Timotei Cipariu, care, la părțile secundare de propoziție, încadrează apoziția alături de circumstanțiale și complemente și în afara atributului. Părțile neesențiale (accidentale) de propoziție — spune Timotei Cipariu — se numesc „*atribute*, încît atribuie ceva la determinarea vreunui cuvînt din propusețiune, ...*aposite* sau *apusețiuni*, încît se pun și se adaug la vreo parte a propusețiunii, ...*cercumstanțe*..., *complemente*..." [21]. Preocupat de deosebirea apoziției de atribut, Cipariu apelează atît la părțile de vorbire prin care se exprimă aceste funcții („peste tot, numele substantive adause la alt nume ca explicațiune, se consideră apusețiune, iar adjectivele și participiile de atribute"), cît și la semnificațiile funcțiilor respective („atributul e distinctiv, iar apositul explicativ" [22]).

Rezumînd cele spuse în acest paragraf și făcînd abstracție, ca și mai sus, de terminologia și stilul din a doua jumătate a secolului trecut, urmează că *și în privința funcției sintactice de apoziție există apropieri între opinia lui Timotei Cipariu și aceea întîlnită în unele lucrări din zilele noastre (GES), fapt ce subliniază din nou actualitatea gîndirii gramaticale a lui Timotei Cipariu.* Apropierile la care ne referim constau în admiterea apoziției ca o funcție sintactică de sine stătătoare, care funcție se deosebește de atribut prin ceea ce transmite în legătură cu determinatul.

5. Generalizînd, din comentariile pe care le-am făcut rezultă că *Sintetica* lui Timotei Cipariu reprezintă un moment deosebit de important în evoluția ideilor privitoare la sintaxa limbii noastre. Fără a avea o teorie unitară — poate și datorită surselor de informație variate —, Timotei Cipariu se pronunță în cîteva „probleme deschise" de sintaxă a limbii române, în legătură cu care, din a doua jumătate a secolului trecut și pînă astăzi, specialiștii au oferit soluții variate. Actualitatea „sintaxei" lui Timotei Cipariu rezultă din aceea că soluțiile sale — unele exprimate pentru prima dată la noi —, chiar dacă nu au fost preluate de contemporani și de urmași, au fost formulate din nou în sintaxa noastră din ultimele decenii.

Octombrie 1987

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August nr. 11

[20] Vezi GES, p. 98 și 324—353.

[21] P. 22. Exemple de apoziții de tipul *Traian* **împăratul**, *eu* **bătrînul și nepotencioșul**, *Adame*, **făptura mînilor mele** etc. se găsesc la p. 26—27. Pentru „dependență" ca parte de propoziție de sine stătătoare, vezi mai sus, sub **3**.

[22] P. 27. Faptul că în teoria lui Timotei Cipariu apar și contradicții nu interesează în discuția de față. Mai notăm — chiar dacă nu are legătură directă cu problema de care ne ocupăm aici — că în exemple ca *deșteaptă-te, române* sau *veniți, 'fiilor*, cuvintele *române* și *fiilor* sînt considerate apoziții, întrucît pronumele „*tu* și *voi* sînt retăcute, pentru că de sine se înțeleg" *(ibidem)*.

LA COTELE...

LAURA VASILIU

S-a scris în repetate rînduri despre „expresiile « la modă »" [1], fenomen denumit și prin alte formule, precum „șlagăre stilistice" [2] și „~ lexicale" [3] sau „clișee (lingvistice)" [4] (acestea din urmă conțin termeni preluați din terminologii tehnice — muzicală și, respectiv, fotografică — foarte sugestivi pentru conceptul la care se referă).

S-a arătat [5] că fenomenul, deosebit de frecvent în publicistică și în vorbirea cu caracter oficial (interviuri, mese rotunde etc.), constă în copierea conștientă și, mai ales, inconștientă a unor formule lingvistice cu caracter oarecum fix, frapante prin noutatea lor, și a căror folosire foarte largă e determinată în special de factori extralingvistici. Adoptarea acestor modele se datorește uneori faptului că ele răspund necesității vorbitorilor de a reda cît mai exact, prin formule apreciate de ei ca sigure, un anumit conținut. Alteori însă întrebuințarea lor nu e justificată prin conținutul comunicării, ci doar prin moda pe care o reprezintă ele la un moment dat, modă care se impune cu atît mai repede cu cît mijloacele ei de lansare au un prestigiu mai mare pentru vorbitorii respectivi.

Cu cît aceste modele au mai mult succes, cu atît își pierd mai repede virtuțile. Prin folosirea excesivă, scade pînă la dispariție tocmai expresivitatea stilistică asociată noutății [6]. Apoi, prin folosirea nejustificată de conținut, formulele devin din ce în ce mai goale de sens [7], ajungînd să fie plasate în contexte (tot mai numeroase) total nepotrivite.

Cei care s-au ocupat de acest fenomen lingvistic au atras atenția asupra evoluției pe care o urmează în mod normal și inevitabil „expresiile la modă". Și totuși sau, mai bine zis, în mod firesc, alte și alte expresii obțin rolul de „vedete lingvistice" [8] și se înscriu pe același tip de traiectorie. Mai puțin firesc mi se pare faptul că majoritatea „clișeelor" criticate de lingviști persistă în uz (mă refer, de exemplu, la formulele *pe*

[1] V. Flora Șuteu, *Expresii „la modă"*, în LR, VIII, 1959, nr. 3, p. 55—58.

[2] V. Iorgu Iordan, *Șlagăre stilistice*, în „Luceafărul" IV, 1961, nr. 21(80), p. 11 (articol reprodus în volumul autorului *Limba literară. Studii și articole*, Craiova, 1977, p. 73—77).

[3] Id., *Șlagăre lexicale*, în LL, 1975, II, p. 240—249.

[4] V. Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală*, București, Editura Științifică, 1972, p. 237—248, și Flora Șuteu, *lucr. cit.*, p. 58.

[5] V. lucrările citate mai sus.

[6] V. Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, Editura Științifică, 1975, p. 13, 21.

[7] V., de ex., aprecierile lui Iorgu Iordan (1977, p. 75) cu privire la „repetarea intolerabilă a unui epitet atît de vag ca sens, nu prin el însuși, ci prin faptul că se asociază cu tot felul de substantive și, de aceea, spune orice sau, mai degrabă, nu spune nimic" (e vorba de adjectivul *major*).

[8] V. Iorgu Iordan, în LL, p. 242.

LR, anul XXXVII, nr. 2, p. 163—164, București, 1988

parcurs, în principal, major etc.). Mă întreb cît timp trebuie să treacă pentru ca o asemenea modă lingvistică să apară vorbitorului nespecialist ca golită de expresivitate? În orice caz, cred că e în afara oricărei îndoieli că soarta recomandărilor specialiștilor continuă să fie aceea a bine cunoscutului *Appendix Probi*.

Voi încerca totuși și eu să atrag atenția asupra unei formule care a făcut carieră în ultimii ani, și anume *la cota* ... sau *cotele*...

Două exemple: (1) *Să vedem ce înseamnă această întreprindere* **la cota** *anului* **1987** (Clubul curioșilor, 22.IX.1987)[9]; (2) *Ritmurile sînt înalte* **la cotele** *lui* **'86** (Interviu 13.VIII.1986). Termenul *cotă (-ele)*, transferat din topografie sau hidrologie *(cota/-ele apelor)*, presupune, pe de o parte, un determinant precum *exigență* sau *realizare*, care precizează natura cotei, pe de alta, unul precum *(cel mai) înalt*, care arată valoarea ei superlativă. Această interpretare se dovedește prin exemple ca: (3) *E hotărît să acționeze la cotele* **cele mai înalte ale exigenței** (Orele serii, 30.IX.1987); (4) *Răspunzînd la cotele* **înalte de exigență** *am obținut rezultate* [=note] *foarte bune* (Școala și viața, 10.XI.1987).

Las la o parte ambiguitatea (derutantă a) prepoziției *la*, care ajunge să exprime sensuri relative foarte diverse („în raport cu...", „din punctul de vedere al..." — v. ex. 1; „conform cu..." — v. ex. 4 etc.) sau chiar să înlocuiască o întreagă propoziție („în așa fel încît să atingă..." — v. ex. 3). Ceea ce mi se pare mai elocvent pentru calitatea stilului e faptul că toate aceste variante ale formulei la care m-am referit redau într-o formă pretențioasă și nu foarte clară un conținut care s-ar putea exprima clar, simplu și scurt, fără eforturi speciale. De ex.: *răspunzînd la cotele înalte de exigență* = *răspunzînd* **foarte bine.** Dar cît de „strălucitoare" sînt formulele: *cele mai înalte cote ale respectabilității* (Emisiune pentru tineret, 15.IX.1987), *Nu mi-am propus aceasta, dar dacă lucrările mele exprimă..., înseamnă că am atins niște* **cote de realizare** (Dialogul artelor, 22.X.1987) și cît de „șterse" echivalentele lor semantice: *o înaltă responsabilitate, am realizat ceva important.*

Firește, stilul este o componentă cît se poate de subiectivă a limbajului și este meritorie grija acelora care nu vorbesc sau scriu la întîmplare, ci sînt atenți la construirea discursului lor. Dar mă întreb ce efect stilistic poate să provoace un text ca: *pregătirea pentru înălțimi,* **la cote de înălțimi** (Colocvii radio-școală, 16.XI.1987), în care caracterul abscons al conținutului este cuplat cu o expresie banalizată prin foarte deasă întrebuințare.

Noiembrie 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[9] Exemplele sînt extrase din diverse interviuri, emisiuni culturale sau educative pentru tineret ori marele public transmise la radio, dar ele se întîlnesc cu aceeași frecvență în general în publicistica actuală; voi menționa numai rubrica și data emisiunii din care am extras exemplul.

ÎN LEGĂTURĂ CU CONCORDANŢELE LINGVISTICE DINTRE AROMÂNĂ ŞI GRAIURILE DIN BANAT

ION GHEŢIE

Într-un articol recent [1], N. Saramandu s-a ocupat de unele asemănări existente în fonetica, morfologia şi lexicul dialectului aromân şi ale graiurilor bănăţene. Arătînd că o mai atentă şi mai amănunţită cercetare a concordanţelor dintre aromână şi dacoromână, pe baza datelor oferite de atlasele lingvistice, ar releva prezenţa unor astfel de concordanţe la nivelul graiurilor şi precizarea mai exactă a ariei de răspîndire a fenomenelor, autorul înşiră o serie de particularităţi lingvistice care ilustrează afinităţile dintre idiomurile mai sus amintite. După opinia D-sale, „aromâna prezintă numeroase particularităţi comune cu graiurile (nord-)vestice ale dacoromânei, îndeosebi cu graiurile din Banat şi, în cadrul acestora, în special cu cele din sudul provinciei" [2]. Şi mai departe : „Considerăm că analiza, chiar sumară, a concordanţelor dintre aromână şi graiurile din Banat confirmă datele istorice, în sensul că Banatul a făcut parte din teritoriul în care s-a menţinut vreme îndelungată contactul între romanitatea nord- şi sud-dunăreană şi s-a produs circulaţia nord—sud" [3]. Concluzia cu care se încheie cercetarea e următoarea : „Considerăm, pe baza concordanţelor prezentate, că aromânii făceau parte în perioada menţionată [e vorba de româna primitivă] din grupul românilor apuseni sau vestici, la care îşi relevă apartenenţa nu numai din punct de vedere geografic, ci şi genetic. Dacă nu s-ar fi izolat, în cursul istoriei, de dacoromână, graiurile aromâne s-ar fi încadrat astăzi printre graiurile româneşti (nord-)vestice" [4].

Mai înainte de a intra în fondul chestiunii, să amintim că la o încheiere asemănătoare a ajuns în 1965 I. Coteanu, examinînd „elementele latineşti din vocabularul fundamental al aromânei, care nu apar în vocabularul fundamental al dacoromânei" [5]. Dintre cuvintele înregistrate de autor, 35 „au poziţie centrală în vocabularul aromânei, dar apar periferice în dacoromână, întîlnindu-se numai în Banat, Oltenia şi sud-vestul Transilvaniei" [6] (se au în vedere termeni ca *agru*, *auă*, *auş*, *deapăr*, *feamăn* etc.). Constatare care-l îndreptăţea să conchidă : „E deci foarte pro-

[1] *Concordanţe lingvistice între aromână şi graiurile din Banat* (= *Concordanţe*), în LR, XXXV, 1986, nr. 3, p. 225—233.

[2] *Ibidem*, p. 230.

[3] *Ibidem*, p. 231.

[4] *Ibidem*.

[5] *Premise pentru stabilirea vocabularului străromânei* (*II*), în SCL, XVI, 1965, nr. 6, p. 759.

[6] *Ibidem*, p. 790.

babil ca izoglosele acestora din urmă să fi despărțit teritoriul străromânesc într-o zonă care cuprindea viitoarea aromână și graiurile dacoromânești amintite" [7].

Trecînd acum la particularitățile lingvistice aduse în discuție de N. Saramandu pentru a-și susține punctul de vedere, vom observa, înainte de toate, prezența unui număr de fenomene răspîndite pe teritorii care depășesc cu mult Banatul (și zonele limitrofe), ceea ce face ca ele să sprijine numai în parte concluziile D-sale.

Am înregistrat astfel mai multe particularități care caracterizează nu numai Banatul, ci și nordul Transilvaniei (împreună cu Crișana), precum și Moldova (uneori și părți ale Olteniei), adică zonele în care se vorbea odinioară și, după opinia noastră, se vorbește și astăzi subdialectul nordic al dacoromânei. În această situație se găsesc, de exemplu, conservarea vocalei [e] după [b] în *beșică*, *beșină*, rostirea dură a consoanelor [s], [dz], [z] și [ț], care explică plurale de tipul *brață*, *mață*, *buză*, *grasă* etc., păstrarea lui [a] etimologic în *blastăm*, *blastămă*, cuvinte (sau variante fonetice) ca *lungoare* „tifos", *mîță* „pisică", *sudoare* [8]. În alte cazuri, fenomenul adus în discuție se găsește răspîndit atît în Banat, cît și în cea mai mare parte a Transilvaniei (cu Crișana). Situația e ilustrată de păstrarea lui [e] ca urmare a rostirii moi a consoanei [r] în *crepa*, lipsa preiotării lui [i] inițial, de exemplu în cuvîntul *inimă*, și termenii *beli* „a jupui", *muiere* „femeie", *orb de un ochi* „chior", *păcurar* „cioban", *pătură* „foaie de plăcintă", *semn* „aluniță" (care apare și prin Moldova și Muntenia) [9].

Toate aceste fenomene pun în lumină afinitățile existente între dialectul aromân și graiurile de tip nordic ale dacoromânei, dar nu confirmă părerea că „Banatul a făcut parte din teritoriul în care s-a menținut vreme îndelungată contactul între romanitatea nord- și sud-dunăreană și s-a produs circulația nord—sud", după cum nu susțin integral nici ideea enunțată în titlu *(Concordanțe lingvistice între aromână și graiurile din Banat)*. Ar fi fost, credem, mai potrivit dacă autorul se oprea numai asupra fenomenelor specifice Banatului (și regiunilor limitrofe, adică Hunedoarei, nord-vestului Olteniei și sudului Crișanei).

O a doua observație pe care o facem pe marginea selecției întreprinse de N. Saramandu rezidă în faptul că a inclus în lista sa un număr foarte mare de particularități arhaice. Răspîndite astăzi într-un spațiu geografic mai mult sau mai puțin restrîns, ele puteau circula în trecut (și în majoritatea cazurilor au circulat cu certitudine) pe o arie mult mai întinsă, fiind chiar generale în dacoromână. De la S. Pușcariu și pînă la G. Ivănescu s-a susținut că „nu păstrarea elementelor vechi, ci inovațiile sînt cele ce ne permit deducții asupra unei mai strînse legături între două dialecte și, prin urmare, asupra unei comunități geografice care a trebuit să existe între ele" [10]. (E adevărat că atît Pușcariu, cît și Ivănescu au admis că, în anumite condiții, și arhaismele ar putea fi utile în operația sus-amintită, dar nu ne spun nimic despre maniera în care am putea

[7] *Ibidem*.
[8] *Concordanțe*, p. 226—228, 230.
[9] *Ibidem*, p. 226—227, 230.
[10] G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 302; vezi și S. Pușcariu, *Limba română* Vol. I. *Privire generală*, București, 1940, p. 246.

distinge elementele utile de cele lipsite de valoare.) N. Saramandu cunoaște foarte bine aceste afirmații, dar susține că principiul nu ar trebui absolutizat și dă un exemplu (palatalizarea labialelor), pe care îl interpretează însă inadecvat [11].

Asemenea particularități arhaice, a căror mărturie nu este, în principiu, probatoare, sînt, printre altele : lipsa preiotării lui [i] inițial în cuvinte ca *inimă* sau a labializării lui [o] la inițiala cuvîntului în *ochi*, *om* etc., conservarea diftongilor [ęa], [ǫa], care n-au evoluat la [ia], [ua], conservarea lui [e] în *beșică*, *beșină*, păstrarea diftongului [ęa] ([ia]), în poziția [e] în *l̨iamne*, *k̨iaie*, vocala [e] netrecută la [ă] după dentala [t] în *piepten*, [-u] silabic în *okiu*, *muș̨kiu*, [a] în *blastăm*, *blastămă*, accentul etimologic în unele cuvinte, păstrarea consoanelor [dz] în *budză*, *dzice*, [ń] în *călcáń*, *rîńe*, [l'] în *căl'*, *văl'*, forma de singular *nare*, perfectele simple tari *(dzîș, spuș)* sau termeni de origine latină, precum : *anțărț*, *muiere*, *păcurar*, *miață* „febră" (dacă acceptăm etimonul lat. *agnitia*) [12]. În toate aceste cazuri, este posibil în teorie (și, adeseori, dovedit) ca particularitățile respectvie să fi circulat în trecut pe arii mult mai întinse, uneori în întreagă Dacoromania. Acesta e motivul pentru care ele nu pot pune în lumină de o manieră probantă afinitățile speciale dintre graiurile bănățene și dialectul aromân.

Trebuie să arătăm în acest sens că simpla raportare la răspîndirea unui fenomen conform ALR nu este suficientă în problema ce ne preocupă, dacă nu e întărită de datele oferite de istoria limbii, în speță de dialectologia istorică. Ca să dăm cîteva exemple, vom spune că [dz], răspîndit astăzi numai în Banat, nord-estul Transilvaniei și nordul Moldovei, avea curs pînă în secolul al XVII-lea în întreagă Dacoromania, cu excepția Țării Românești și a sud-estului Transilvaniei [13]. [ń] putea fi întîlnit pînă în secolul al XVI-lea și în Moldova și în Țara Românească [14]. Perfectele simple tari circulau în epoca veche nu numai în Banat, ci și în Țara Românească [15]. Deschizînd dicționarele Academiei vom constata că *anțărț* era cunoscut în trecut și în alte zone ale teritoriului dacoromân, ca și *păcurar* de altfel. Cît despre *muiere*, el a fost cu siguranță panromânesc, sensul de „femme" al lui *femeie* datînd numai din secolul al XVI-lea.

Există în afara acestor fenomene o serie de alte particularități care se pretează discuției. Nu e sigur astfel că în *pecurar*, *per*, *mer*, *pęană*, *vęargă*, rostiri întîlnite prin Banat—Hunedoara (începînd cu secolul al XVI-lea și pînă astăzi), am avea a face cu conservarea lui [e], respectiv [ęa] etimologici, și nu cu niște fonetisme refăcute [16]. O asemenea certitudine ne lipsește și în cazul lui *tînăr* [17]. În cazul opoziției sg./pl. la sub-

[11] *Concordanțe*, p. 230, n. 20.

[12] *Ibidem*, p. 226—230.

[13] I. Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 187—190, I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 146—148.

[14] I. Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 158—162, I. Gheție, *op. cit.*, p. 136—137.

[15] Vezi articolul nostru *Note asupra localizării textelor vechi după criterii lingvistice*, în LL, XVII, 1968, p. 193.

[16] I. Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 129—130, 133—134, I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, p. 126—128.

[17] I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, p. 113.

stantive și adjective *(fin — fiń, bun — buń)*, prezentă atît în Banat (și într-o mare parte a Transilvaniei), cît și în dialectul aromân, credem că nu avem a face cu efectul aceleiași legi fonetice. În domeniul dacoromân, [ń] se datorează, după părerea noastră, palatalizării dentalelor (în speță, palatalizării lui [n]), fenomen posterior românei primitive, la fel ca în *ińimă, ńimică* etc. *Ochiul (ăl) orb* „tîmplă" este în Banat și Transilvania un calc după magh. *vakszem*, în timp ce în aromână trebuie să comporte o altă explicație, fiind, deci, o formație independentă [18].

Se găsesc între fenomenele citate de N. Saramandu unele inovații care ar putea pleda, în principiu, în favoarea punctului de vedere susținut de D-sa : consonantizarea elementului semivocalic din diftongul [aŭ] în băn. *capt, lăbda* și ar. *caftu, alavdu* [19], tendința de a apocopa pe [-e] la substantivele masculine de declinarea a III-a : băn. *flutur, iepur, puric (purec), viezur*, ar. *flitur, l'epru, puric, ḑoγiur*, forma *a scria*, aux. *ar* de la ind. perf. comp. 3 pl., formele de singular de tipul *cureauă, măseauă, neauă* (dacă nu sînt etimologice), la care se pot adăuga termeni cum ar fi băn. *foc(ărie), ginere de soră, gușă, morminți, soarte*, corespunzînd ar. *foc, ḑinire di sor, guṣe, murminți, soarte* etc. [20].

Unele coincidențe de felul celor de mai sus sînt frapante și întăresc impresia generală că între graiurile bănățene și dialectul aromân există o afinitate structurală, pe care nu intenționăm, de altfel, s-o negăm, cu atît mai mult cu cît lista concordanțelor poate fi sporită (cf. articolul lui I. Coteanu citat mai sus). Afinitatea aceasta structurală acoperă însă și o relație genealogică? Pentru a fi siguri de aceasta ar trebui să se probeze în prealabil două lucruri : 1) că extinderea inovațiilor a fost întotdeauna cea de astăzi (există și inovații în regres) și 2) că ele datează din perioada de comunitate a dialectelor, deci dinaintea secolelor al XII-lea — al XIII-lea. E posibil, așa cum a arătat Philippide [21], să avem a face cu inovații apărute independent în cele două idiomuri, după ce legăturile dintre ele au încetat de mult.

Înseamnă acest fapt că trebuie să părăsim orice încercare de a sonda trecutul dialectelor noastre pe baza comparației dintre ele? După părerea noastră, nu. N. Saramandu a procedat foarte bine punînd în discuție o problemă care, într-o bună zi, ar putea fi rezolvată. Pentru a ne apropia de un asemenea țel, care astăzi e un simplu deziderat, ar trebui mai întîi de toate să se formuleze niște criterii cît de cît riguroase de delimitare a ceea ce este fapt recent de limbă de inovațiile datînd din epoca românei primitive (nu excludem să se apeleze și la arhaisme, cu condiția ca în prealabil să se demonstreze că ele au avut întotdeauna o circulație limitată la teritoriul actual) [22]. Ar fi necesar, de asemenea, să se întoc-

[18] Probabil e vorba de un calc după slavă; după această limbă a fost calchiat și magh. *vakszem* (vezi S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 287).

[19] În legătură cu acest fenomen, vezi E. Petrovici, *Toponimice slave din Valea Almăjului (Banat)*, în DR, VIII, 1934—1935, p. 179.

[20] *Concordanțe*, p. 226—230.

[21] *Originea românilor*, vol. II, Iași, 1927.

[22] Vezi lucrarea noastră *Diferențieri dialectale în româna primitivă*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 1, p. 79—84.

measeă, pe baza acestor criterii, o listă pe cît posibil exhaustivă a concordanțelor dintre graiul bănățean și dialectul aromân, folosindu-se în acest scop toate sursele existente, nu numai atlasele lingvistice. În principiu, cu cît vor fi mai numeroase asemenea particularități comune, cu atît șansa ca ele să fi apărut independent în cele două idiomuri va fi mai mică. Abia după efectuarea acestor două operații, va putea fi întreprinsă o cercetare temeinică destinată să transpună cunoștințele noastre din sfera impresiei în domeniul faptului științific controlabil.

Noiembrie 1987

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

OBSERVAȚII ASUPRA UNOR PUNCTE DE VEDERE NOI DESPRE CATEGORIA COMPARAȚIEI

GH. D. TRANDAFIR

1. Într-un articol analitic și critic, Marina Rădulescu reconsideră statutul lexical și gramatical al categoriei comparației, sistemul gradelor de comparație și clasificarea lor în limba română, propunînd numeroase soluții originale. Abordăm prin excelență problemele care, după opinia noastră, sînt discutabile [1].

2. Autoarea combate principiul conform căruia categoria comparației se realizează și între două adjective sau adverbe care exprimă calități simultane ale aceluiași referent [2], ca în enunțurile:

(1) *El este tot atît de înalt cît și de voinic.*
(2) *El este pe cît de înalt pe atît de voinic.*
(3) *El este la fel de înalt și de voinic.*
(4) *El este deopotrivă (de) înalt și (de) voinic.*
(5) *El este înalt și voinic în egală (aceeași) măsură.*

După concepția Domniei sale, adjectivele *înalt* și *voinic* din sintagmele *tot atît de înalt cît și de voinic*, *pe cît de înalt pe atît de voinic*, *la fel de înalt și de voinic*, *deopotrivă de înalt și de voinic*, *înalt și voinic în egală (aceeași) măsură* n-ar fi la gradul comparativ de egalitate, ci la gradul pozitiv, în raport de coordonare copulativă.

Gradul de intensitate efectiv al calității exprimate de adjectivul comparat se poate detecta numai dacă se cunoaște gradul de intensitate al calității manifestate de adjectivul cu care acesta se compară.

Astfel, în enunțul:

(6) *El este tot atît de silitor cît și de inteligent,*

adjectivul *silitor*, la comparativul de egalitate, poate să însemne *„mai (puțin) silitor"*, *„foarte (puțin) silitor"* sau *„cel mai (puțin) silitor"*, după cum intensitatea calității actualizate de adjectivul *inteligent* este la un nivel obișnuit, inferior, superior sau maxim [3].

[1] Vezi Marina Rădulescu, *Despre categoria comparației în limba română*, în LR, XXXVI, 1987, 1, p. 14–28.

[2] În favoarea acestui punct de vedere, cf. H. Tiktin, *Gramatica română*, ed. a III-a, București, 1945, p. 67–68; *Gramatica Academiei*, II, 1963, p. 186; Gh. Trandafir, *Aspecte controversate ale categoriei comparației în româna contemporană*, în LR, XXVI, 1977, 1, p. 23–32; Gabriela Pană Dindelegan, *Structura adverb + de + adjectiv (sau adverb): descriere sintactică și interpretare semantică*, în SCL, XXXII, 1981, 6, p. 593–610; Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986, p. 91–93; Jean-Claude Chevalier et coll., *Grammaire Larousse du français contemporain*, Paris, Larousse, 1964, p. 197; Jean Dubois et coll., *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Larousse, 1974, s.v. *comparatif*, p. 101.

[3] Vezi *infra*, **6.6.**; Gabriela Pană Dindelegan, *art. cit.*, p. 607.

În consecință, semnificația reală a enunțului (6) ar putea fi și „El este foarte silitor și foarte inteligent", în cazul că referentul ar fi „foarte inteligent", iar dacă l-am interpreta ca enunț copulativ necomparativ, nivelul intensității exprimate de cele două adjective specificate s-ar situa exclusiv la gradul pozitiv :

(7) *El este silitor și inteligent.*

E clar că dacă se exclude ideea de comparație — cum procedează autoarea — sensul enunțului (6) se modifică, deci teza Domniei sale, după care comparativul de egalitate a două adjective desemnînd calități diferite simultane ale aceluiași referent ar reprezenta o „coordonare copulativă între două adjective", este falsă.

Nu este mai puțin adevărat însă că două adjective care exprimă calități ale aceluiași referent comparate între ele pot să contracteze concomitent și o relație de coordonare copulativă, care uneori prevalează asupra relației comparative, ca, de exemplu, în *El este înalt și voinic în egală (aceeași) măsură*, după cum tot atît de just este că intensitatea a două calități ale aceluiași referent, necomparate între ele, se realizează exclusiv prin coordonare, ca în enunțul

(8) *El este foarte înalt și voinic*[4].

3. M. Rădulescu omite din categoria comparației a două calități simultane ale aceluiași referent și construcțiile corelative de tipul **mai mult (mai curînd, mai degrabă)** + primul adjectiv (sau adverb) + **decît/ ca** + al doilea adjectiv (sau adverb). De exemplu, enunțul

(9) *Ea era mai mult moartă decît vie*

ar echivala cu

(10) „*Ea părea moartă, și nu vie*"[5] (în care adjectivele *moartă* și *vie* contractează între ele un raport adversativ), nu cu :

(11) „*Ea nu era nici complet moartă și nici deplin vie*" sau cu

(12) „*Ea era și moartă* (în mare măsură), *și vie*" (în mai mică măsură) (în care adjectivele respective se coordonează copulativ).

De asemenea, enunțul

(13) *Lucrarea e mai mult greșită decît corectă* nu se parafrazează în

(14) „*Lucrarea este greșită, nu corectă*" (în care adjectivele *greșită* și *corectă* se opun), ci în

(15) „*Lucrarea este și greșită* (într-un grad mai mare), *și corectă* (într-un grad mai mic) sau cu

(16) „*Lucrarea nu este nici total greșită, nici absolut corectă*" (în care adjectivele respective se coordonează copulativ).

Remarcăm că enunțurile (10) și (14) diferă de (9) și, respectiv, de (13) atît ca structură (mărcile de comparație corelative *mai mult ... decît* sînt substituite cu conjuncții adversative, explicite sau implicite), cît și ca semnificație, deci descrierea sintactică și interpretarea lor semantică nu este valabilă și pentru (9) și, respectiv, (13), cum admite autoarea.

Considerăm că în construcții ca (9) și (13), adjectivele exprimă, respectiv, nivelul superior al calității unui referent în comparație cu nivelul altei calități a aceluiași referent, deci ele reprezintă un comparativ

[4] Vezi M. Rădulescu, *art. cit.*, p. 16.
[5] *Ibidem*, p. 16—17.

rativ de superioritate[6], nu „o opoziție realizată prin [...] coordonare adversativă sau subordonare opozițională" [7].

Același model de enunțuri este descris și de D. Crașoveanu, care conchide că ele, „fixate sub formă de comparație [...], pot fi privite ca *inanalizabile în interiorul lor din punct de vedere funcțional*. Considerarea lor *în bloc* drept *o singură parte de propoziție* se înscrie ca o altă posibilitate de interpretare sintactică [...] decît cea propusă de *Gramatica Academiei*, II, p. 184—185" [8] (s. aut.).

Deși se declară de acord cu soluția preconizată de D. Crașoveanu, totuși autoarea n-o adoptă și tratează sintagmele menționate ca fiind constituite din adjective (sau adverbe) libere, coordonate adversativ între ele [9].

Nu vedem o dificultate insurmontabilă în privința încadrării în sistemul comparației a unui enunț ca :

(17) *Ea este mai curînd cea mai silitoare decît foarte inteligentă* [10].

Avem a face, considerăm noi, cu un **comparativ** (după cum indică mărcile corelative *mai curînd ... decît*) **superlativ** (corespunzător formei adjectivelor comparate între ele) [11].

4. Printr-o interpretare surprinzătoare a elementului *puțin* din structura formanților gradelor de comparație de inferioritate, autoarea exclude din categoria comparației comparativul de inferioritate *(mai puțin interesant)*, superlativul absolut de inferioritate *(foarte puțin interesant)* și superlativul relativ de inferioritate *(cel mai puțin interesant)*.

Într-un enunț ca *El este mai puțin sensibil decît tine*, sintagma *mai puțin*, analizată în general ca morfem al comparativului de inferioritate *(mai puțin + sensibil)* sau ca adverb la comparativul de superioritate *(mai puțin)*, este tratată ca o combinație între morfemul de comparativ *mai + puțin sensibil*, adjectiv compus din adverbul *puțin* și adjectivul *sensibil*.

„Primul argument" în favoarea descrierii secvenței de tipul *puțin sensibil* ca adjectiv compus îl constituie „sinonimia dintre *mai* **puțin sensibil** *decît tine* și *mai* **insensibil** *decît tine*" [12].

Alt argument tot atît de concludent — după opinia Domniei sale — ar fi acela că „sensul sintagmei în discuție este diferit de suma sensurilor celor două elemente care o compun" [13].

Demonstrația în sprijinul tezei sale, prezentată mai sus, nu este edificatoare :

(a) *mai* **puțin sensibil** *decît tine* nu este sinonim cu (b) *mai* **insensibil** *decît tine*. În (a), ambii referenți comparați sînt „sensibili", primul în mai mică măsură decît al doilea, iar în (b), nici unul dintre referenți nu

[6] Cf. Em. Vasiliu, Sanda Golopenția Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, 1969, p. 285—287 ; B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, București, 1971, p. 227—228 ; Gh. Trandafir, *art. cit.*, p. 27 ; Mioara Avram, *op. cit.*, p. 93.

[7] Vezi M. Rădulescu, *art. cit.*, p. 17.

[8] În LL., 1980, 3, p. 380—387.

[9] Vezi M. Rădulescu, *art. cit.*, p. 17, nota 13.

[10] *Ibidem, loc. cit.*

[11] Cf. Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 406.

[12] Vezi M. Rădulescu, *art. cit.*, p. 22.

[13] *Loc. cit.*

posedă calitatea de „sensibil". „*Puțin*" nu echivalează cu *in-*(„nimic"), deci nici „*puțin sensibil*" cu „*insensibil*".

De asemenea, în sintagma *puțin sensibil*, fiecare dintre termeni își menține independența semantică, deci nu formează împreună o unitate semantică diferită de suma sensurilor celor două elemente componente. În contextele *mai puțin sensibil*, *foarte puțin sensibil*, *cel mai puțin sensibil*, adverbul *puțin* este substituibil cu zero sau cu alt lexem (*mai sensibil*, *foarte sensibil*, *cel mai sensibil*, *mai pronunțat sensibil* etc., ceea ce denotă că măcar în unele poziții sintactice nu s-a desemantizat, iar dacă *puțin sensibil* ar fi un cuvînt compus — cum îl consideră autoarea — atunci el ar trebui să constituie un singur cuvînt, nu un grup sintactic liber [14].

Dacă sintagma *mai puțin sensibil* s-ar analiza *mai* (morfem de comparativ) + *puțin sensibil* (adjectiv compus) — cum propune M. Rădulescu — ar rezulta că ea reprezintă comparativul de superioritate al adjectivului compus *puțin sensibil*, iar nu un comparativ de inferioritate, cum admite majoritatea gramaticienilor.

5. După ce elimină din sistemul comparației comparativul de egalitate și comparativul de superioritate prin care se compară două calități simultane ale aceluiași referent (*El este tot atît de ambițios cît și de capabil*, respectiv *El este mai mult ambițios decît capabil*), precum și comparativul de inferioritate, superlativul relativ de inferioritate și superlativul absolut de inferioritate, M. Rădulescu definește și clasifică cele cinci grade de comparație recunoscute de Domnia sa : pozitivul, comparativul de egalitate prin care se actualizează aceeași calitate, de intensitate egală, posedată concomitent de referenți deosebiți (*Sandu este la fel de serios ca Maria*), comparativul de superioritate, superlativul relativ și superlativul absolut.

După concepția sa, toate aceste cinci grade de comparație presupun, pe plan semantic și formal, comparația, iar clasificarea lor se efectuează după criteriul gradului de intensitate al aceleiași calități posedate de referenți diferiți.

Se omit deci din categoria comparației adjectivale care exprimă aceeași calitate a unuia și aceluiași referent în circumstanțe deosebite și cele care manifestă două calități simultane ale aceluiași referent.

6.1. Pozitivul este ilustrat prin construcții comparative ca :

(a) *X este tînăr față de Y.*

(b) *X este mic în comparație cu mine.*

(c) *Furtuna de azi a fost slabă pe lîngă cea de ieri.*

(d) *E îndrăzneață pentru o fată de vîrsta ei.*

(e) *E înaltă ca fată.*

Particularitatea semantică a construcțiilor (a)—(e) ar consta în faptul că aceeași calitate se afirmă la referentul ce se compară și se neagă sau se admite existența calității opuse

[14] Vezi Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, *Compunerea*, București, 1970, p. 9—17 ; Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, 1985, p. 142—143.

la referentul cu care se compară [...] „c e e a c e n u f a c e c o m p a r a t i v u l d e s u p e r i o r i t a t e" [15] (s.n. — G.T.).

Încadrarea acestui tip de construcții la gradul pozitiv, iar nu la comparativul de superioritate [16], s-ar justifica nu numai prin forma, ci și prin sensul adjectivului. Altfel spus, construcția cu al doilea termen introdus prin prepozițiile sau locuțiunile prepoziționale *față de, în comparație cu, în raport cu, pe lîngă, pentru, ca* s-ar distinge în mod absolut ca sens de cele cu adjectivele la comparativul de superioritate.

Acest punct de vedere este însă infirmat de realitatea lingvistică și chiar de autoare.

Pentru noi este evident că sensul enunțului *X este* **mic** *în comparație cu mine* (care nu sînt „mic", ci „mare") poate și să coincidă cu cel al comparativului de superioritate *X este mai mic decît mine* (care sînt fie nu tot atît de „mic" cît X, fie, pur și simplu, „mare") : în ambele enunțuri calitatea „mare" (opusă față de „mic") poate să caracterizeze termenul cu care se compară primul.

De altfel, o interpretare identică cu a noastră a fenomenului în discuție constatăm și la M. Rădulescu, care își contrazice astfel teza susținută anterior : „În construcțiile în care comparativul de superioritate se raportează la pozitiv, nu se poate spune cu certitudine dacă termenul al doilea posedă sau nu însușirea : *X a scris un roman mai interesant decît Y* (romanul scris de Y poate fi interesant sau *nu*" [17] (s.n.—G.T.).

6.2. Remarcăm, de asemenea, că definiția precedentă a „pozitivului comparativ" este unilaterală. Adjectivul care exprimă calitatea comună a celor doi referenți comparați se poate construi și invers, adică s-o n e g e la termenul care se compară și s-o a f i r m e la termenul cu care se compară :

Rochia aceasta mi se pare preferabilă și nici **nu este scumpă** *față de cealaltă* (care **este scumpă**).

În acest caz, este inadecvată definiția pozitivului drept construcția în care „la termenul cu care se face comparația, nivelul intensității calității în discuție este 0" [18].

6.3. În mod analog, considerăm inacceptabilă absolutizarea principiului că gradul comparativ de superioritate, superlativul absolut și superlativul relativ „indică faptul că termenul de la care pornește comparația posedă însușirea într-un grad mai mare decît termenul cu care este comparat". Exemplul următor ilustrează ideea opusă :

Dan e mai mare decît Radu, dar **nu e mai puternic decît el.**

6.4. Considerăm că pozitivul exprimă intensitatea calității la un nivel obișnuit, standard, servind ca punct de reper pentru ierarhizarea celorlalte grade de comparație. N-am putea, de exemplu, spune despre un om că este *mai curajos, mai puțin curajos, foarte curajos, cel mai curajos* etc. dacă nu l-am compara cu altul sau cu alții care posedă însușirea „curajos" și invers, n-am putea califica pe cineva *curajos* decît prin com-

[15] Vezi M. Rădulescu, *art. cit.*, p. 24.
[16] Cum procedează M. Avram, în *op. cit.*, p. 93.
[17] *Art. cit.*, p. 27, nota 31.
[18] *Ibidem*, p. 26—27.

paraţie cu el însuşi în circumstanţe diferite sau cu altcineva care posedă caracteristica respectivă la grade mai mici sau mai mari de intensitate decît cea normală [19].

6.5. Nu ne raliem nici la punctul de vedere că „t o a t e valorile categoriei comparaţiei [deci şi pozitivul] se manifestă în planul expresiei prin *construcţii de comparaţie*" [20].

Chiar dacă am adopta teza că pozitivul se realizează şi cu termenul de comparaţie introdus prin prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale *în comparaţie cu, faţă de, în raport cu, pe lîngă, pentru, ca*, totuşi n-am putea s-o generalizăm, deoarece modelul respectiv ar reprezenta numai un caz particular al construcţiei pozitivului, care apare în general fără termen de comparaţie explicit.

6.6. Comparativul de egalitate exprimă — după concepţia Domniei sale — aceeaşi calitate, de intensitate egală, a d o i r e f e r e n ţ i d i f e r i ţ i. Gradul exact al intensităţii calităţii exprimate de comparativul de egalitate rezultă din context, în care este indicat de gradul de intensitate al calităţii termenului cu care se face comparaţia :

(a) — *Viorel e totuşi* **silitor**, *dacă n-a rămas niciodată corigent.*
— *Din păcate* **tot atît de silitor** *e şi Radu al nostru* (adică „silitor" la un nivel obişnuit).
(b) — *Viorel e* **mai silitor** *decît o bună parte dintre colegi.*
— **Tot atît de silitor** *e şi Radu* (adică „mai silitor").
(c) — *Viorel e* **cel mai bun** *la matematică din clasă.*
— **La fel de bun** *este Radu la fizică* (adică „cel mai bun").
(d) — *Viorel e* **foarte silitor.**
— **Tot atît de silitor** e şi Radu (adică „foarte silitor").

Observăm că forma comparativului de egalitate exprimă intensitatea calităţii la fiecare dintre gradele de comparaţie în funcţie de context. Aşadar, opoziţia semantică a gradelor de intensitate se neutralizează, comparativul de egalitate fiind sinonim (în variaţie liberă) cu fiecare dintre ele în contexte determinate.

Construcţia cu comparativul de egalitate în care ar figura şi morfemul gradului de comparaţie a cărui intensitate este asumată, în poziţie de neutralizare, de comparativul de egalitate respectiv, ar fi incorectă :

La fel de* **cel mai *bun e Radu.*

Tot atît de* **mai *silitor e şi Radu.*

În consecinţă, enunţul *El este* **deopotrivă** *foarte înalt şi foarte voinic* [21], invocat de autoare pentru a respinge teza existenţei comparativului de egalitate între două adjective care exprimă calităţi diferite ale aceluiaşi referent, este nereperat şi, ca atare, neconcludent.

7.1. S u p e r l a t i v u l a b s o l u t se realizează uneori şi în mod r e l a t i v, cu termenul de comparaţie introdus prin prepozi-

[19] Vezi Bernard Pottier, *Systématique des éléments de relation. Étude de morphosyntaxe structurale romane*, Paris, Klincksieck, 1962, p. 153—156 ; Al. Graur, *Gramatica azi*, Bucureşti, 1973, p. 71—72 ; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iaşi, 1979, p. 104—106 ; M. Avram, *op. cit.*, p. 91 ; I. N. Bitea, *Observaţii asupra unor opinii despre adverb*, în SCL, XXXVIII, 1987, 2, p. 151—159.

[20] Vezi M. Rădulescu, *art. cit.*, p. 23.

[21] *Ibidem*, p. 16.

țiile sau locuțiunile prepoziționale *în comparație cu, în raport cu, față de, pe lîngă, pentru, ca* :

X este foarte tînăr față de Y.

X este foarte mic în comparație cu mine.

Furtuna de azi a fost foarte slabă pe lîngă cea de ieri.

Romanul este foarte interesant în raport cu tot ce s-a scris în ultima vreme.

E foarte îndrăzneață pentru o fată de vîrsta ei.

E foarte înaltă ca fată .

7.2. Fenomenul sintactic al gradelor de comparație în general relative, manifestate uneori în mod absolut (cu al doilea termen implicit), a fost semnalat mai de mult [22]:

Cîteva ronduri de flori dădeau parcului o înfățișare **mai vastă** *și* **mai prietenoasă** (Rebreanu, R., p. 525).

Aurul a năvălit printre stînci, strecurîndu-se în **cele mai mici și mai întortochiate** *crăpături* (Bogza, P. I, p. 175).

Considerăm că gradele de comparație implică existența fie a doi referenți deosebiți, fie a unui referent în circumstanțe diferite, fie a două calități ale aceluiași referent.

Primul termen al comparației este obligatoriu exprimat, iar al doilea se realizează, în general, în unele construcții, numite relative, relaționale sau explicite (comparativul și superlativul) și este subînțeles sau presupus în altele, numite absolute sau implicite (pozitivul și variante ale comparativului și superlativului, în special ale *superlativului absolut).*

8. Interpretarea semantică și/sau analiza sintactică efectuate de autoare sînt uneori arbitrare : „După cum reiese din ultimul exemplu [*Aceasta este cea mai înaltă clădire din lume*], termenul care definește mulțimea obiectelor posedînd însușirea care se compară [...] este uneori exprimat prin altă parte de propoziție decît un complement, și anume prin nume predicativ + determinant ((1) *este cea mai înaltă clădire din lume* = (2) *este cea mai înaltă dintre clădirile din lume*") [23].

Relevăm că, în enunțul (1), constituentul *clădire* nu desemnează „mulțimea obiectelor" comparate, ci un singur obiect din clasa respectivă. Ca orice adjectiv, superlativul relativ *cea mai înaltă* nu denumește obiectele nici singur, nici împreună cu un substantiv, ci le califică. Sintagma *cea mai înaltă clădire* nu constă din numele predicativ *cea mai înaltă* și determinantul *clădire*, ci din numele predicativ *clădire (Aceasta este ... clădire)* și atributul adjectival *cea mai înaltă*, determinantul acestuia, deci *clădire* este regentul, nu determinantul adjectivului *cea mai înaltă.*

Interpretarea admisă de autoare corespunde enunțului din structura de adîncime (2), care este pur mental, abstract, neconcludent, nu și celui din structura de suprafață (1), singurul concret, pe care îl ia în mod expres drept obiect al analizei sale.

Sinonimia enunțurilor (1) și (2) nu implică și identitatea lor structurală, cum concepe Domnia sa.

[22] Vezi *Gramatica Academiei*, I, 1963, p. 127—129.

[23] Vezi M. Rădulescu, *art. cit.*, p. 25.

9. Opinii interesante asupra comparației adjectivului și adverbului formulează recent și I. N. Bîtea [24].

După ce combate punctul de vedere al Georgetei Ciompec conform căruia comparativul de superioritate se folosește frecvent cu valoare de superlativ relativ în enunțuri de tipul : (3) *Care vine mai repede* **dintre voi?** (4) *A scris mai mult* **decît toți ceilalți teoreticieni** [25], acesta conchide :

„Comparativul de superioritate și superlativul relativ sînt în variație liberă dacă și numai dacă constituentul (adverbial ori adjectival) care ilustrează comparativul de superioritate nu este însoțit de un complement comparativ" [26].

Se știe că poziția sintactică a unui element lingvistic se stabilește cu ajutorul analizei distribuționale (contextuale). Forma de comparativ de superioritate *mai repede*, din enunțul (3), figurează în contextul „verb ... *dintre*", specific formei de superlativ relativ. În acest context, formele celor două grade de comparație în discuție sînt realmente în variație liberă, ambele exprimînd același grad de intensitate al însușirii, și anume pe cel superlativ relativ : *care vine* **mai repede** *dintre voi?* = *care vine* **cel mai repede** *dintre voi?* Altfel spus, în contextul „verb ... *dintre* + complement comparativ", valoarea comparativului de superioritate se neutralizează în favoarea celei de superlativ relativ, deci, în această distribuție, opoziția de conținut dintre comparativul de superioritate și superlativul relativ se suprimă [27].

În exemplul (4), complementul comparativului de superioritate se introduce prin prepoziția *decît*; comparativul de superioritate *mai mult* exprimă tot valoare de superlativ, deși se deosebește distribuțional de (3) : forma de superlativ relativ nu apare în contextul caracteristic comparativului de superioritate *(*A scris* **cel mai mult decît** *toți ceilalți teoreticieni)* din cauza elementului *ceilalți*, care exprimă e x c l u d e r e a referentului termenului comparat dintre referenții termenului de comparație.

În construcțiile de acest tip, valoarea de superlativ relativ a comparativului de superioritate nu este marcată gramatical, prin complementul de comparație introdus prin prepoziția *dintre*, ci lexical, complementul comparativului de superioritate desemnînd întreaga mulțime a referenților comparați (prin determinantul său *toți*), deci inclusiv termenul comparat *(el*, subînțeles).

Așadar, complementul comparativului de superioritate cu valoare de superlativ relativ se construiește fie cu prepozițiile **dintre, din** „dintre", fie cu prepoziția **decît** + termen cu sens de t o t a l i t a t e.

Dacă din enunțurile de tipul celor descrise mai sus se omite complementul comparativului de superioritate, prin care se marchează valoarea

[24] Vezi I. N. Bîtea, *Observații asupra unor opinii despre adverb*, în SCL, XXXVIII, 1987, 2, p. 151—159.

[25] Vezi G. Ciompec, *op. cit.*, p. 177—178. De fapt, ideea respectivă apare pentru prima dată în lingvistica noastră la H. Tiktin, *op. cit.*, p. 134.

[26] Vezi I. N. Bîtea, *art. cit.*, p. 158.

[27] Vezi pentru această interpretare a fenomenului sintactic considerat, L. Hjelmslev, *Prolégomènes à une théorie du langage*, Paris, Les Éditions de Minuit, p. 221, iar pentru alt mod de interPretare, *Gramatica Academiei*, I, 1963, p. 129, și M. Avram, *op. cit.*, p. 94.

de superlativ relativ a comparativului de superioritate, atunci opoziția dintre aceste grade de comparație devine absolută :

(5) *El vine* **mai repede** ≠ *El vine* **cel mai repede.**

(6) *El a scris* **mai mult** ≠ **El a scris cel mai mult.**

I. N. Bîtea susține, împotriva evidenței, că gradul comparativ de superioritate și cel superlativ relativ sînt în variație liberă numai dacă „comparativul de superioritate nu este însoțit de un complement comparativ" [28].

10. Nu subscriem fără rezerve nici la teza autorului că, „din punctul de vedere al relației dintre referenții celor doi constituenți nominali din asemenea enunțuri, superlativul relativ și comparativul de superioritate sînt de fapt similare și nicidecum deosebite [29].

Citatul precedent se raportează la teoria după care, în construcția cu comparativ de superioritate, referentul termenului comparat este e x c l u s din mulțimea referenților desemnați de termenul cu care acesta se compară *(Ion învață mai bine* **decît ceilalți**), iar în cea cu superlativ relativ, referentul termenului comparat este i n c l u s în mulțimea cu care acesta se compară *(Ion învață cel mai bine* **dintre elevi**).

Exemplele pe care le analizează justifică relativ satisfăcător opinia sa : gradul de intensitate al caracteristicii exprimate printr-un adverb la comparativul de superioritate și al celei redate printr-un adverb la superlativ aproape coincid : dacă *Ion învață cel mai bine* **dintre elevi** înseamnă că *Ion învață mai bine* **decît ceilalți** și viceversa : dacă *Ion învață mai bine* **decît ceilalți** reiese că *Ion învață cel mai bine* **dintre elevi.**

10.1. Dar nu acesta este cazul general. Să substituim relațiile de excluziune dintre referenții enunțului cu adjectivul la comparativul de superioritate

(7) *Fetele sînt mai ordonate* **decît** *băieții*

cu relații de incluziune între aceiași referenți, dar cu adjectivul la superlativ relativ. Rezultă construcția incorectă

(8) **Fetele sînt cele mai ordonate* **dintre** *băieți.*

Anomalia acestei construcții este determinată de faptul că secvența *adjectiv la superlativ relativ* + *dintre* postulează i n c l u d e r e a tuturor referenților comparați *(fetele, băieții)* în aceeași mulțime, condiție nesatisfăcută în (8).

10.2. De asemenea, enunțul cu adjectivul la comparativul de superioritate admite atît singularul, cît și pluralul complementului comparativ :

(9) *El este mai silitor* **decît colegul** *său*/**colegii** *săi,*

pe cînd adjectivul la superlativul relativ se construiește numai cu pluralul complementului comparativ sau cu singularul unor complemente comparative coordonate între ele :

(10) *El este cel mai silitor* **dintre colegii** *săi,*

nu și cu un complement comparativ la numărul singular :

(11) **El este cel mai silitor* **dintre colegul** *său.*

[28] Vezi I. N. Bîtea, *art. cit.*, p. 158.

[29] *Ibidem*, p. 157.

(12) *Radu este cel mai înalt dintre* **el, Victor şi Mircea** (**dintre ei**) este un enunţ corect, fiindcă referentul complementului de comparaţie include şi referentul termenului comparat (**el** = **Radu**), dar

(13) **Radu este cel mai înalt dintre* **Victor şi Mircea**

este o construcţie nereperată, deoarece referentul termenului comparat este exclus dintre referenţii termenului cu care acesta se compară (*Victor şi Mircea*). În ultimul caz, adjectivul este utilizabil numai la comparativul de superioritate :

(14) *Radu este mai înalt decît Victor şi Mircea.*

Prin urmare, spre deosebire de comparativul de superioritate, superlativul relativ reclamă ca numărul referenţilor din ambii termeni ai comparaţiei să fie de minimum trei, dintre care unul constituie referentul termenului comparat, care se include în mulţimea referenţilor cu care acesta se compară.

În alte lucrări gramaticale se susţine că termenul de comparaţie poate să fie şi la numărul singular sau un adverb : „Al doilea termen al comparaţiei la superlativul relativ este, de obicei, un substantiv sau un substitut al lui, adesea la plural [...] sau la singular (cînd arată locul sau timpul) precedat de prepoziţiile *din* sau *în*; el poate fi însă şi un adverb precedat de prepoziţia *de* :

(12) *Îs cel mai vechi om* **din divizie.**

(13) *Eşti cel mai viclean* **de aici**" [30].

În realitate *divizie* şi *aici* din enunţurile (12) şi, respectiv, (13) nu reprezintă pe cel de al doilea termen al comparaţiei, care este subînţeles în ambele enunţuri : *dintre oamenii* [31].

10.3. Nu se poate deci generaliza principiul că relaţiile dintre referenţii celor doi constituenţi comparaţi din enunţurile cu adjectivul (sau adverbul) la comparativul de superioritate şi, respectiv, la superlativul relativ sînt similare.

11. Avînd în vedere faptul că, în poziţie de neutralizare, comparativul de egalitate este echivalent ca intensitate a calităţii cu fiecare dintre membrii sistemului de comparaţie [32], că gradul comparativ de superioritate este echivalent, în contexte determinate, cu superlativul relativ [33] şi că intensitatea extremă poate fi exprimată, în anumite construcţii, de superlativul absolut [34], o clasificare a gradelor de comparaţie bazată exclusiv pe criteriul semantic al opoziţiei de intensitate a calităţii este, prin forţa lucrurilor, inadecvată [35].

În atare situaţii, criteriul formal trebuie să prevaleze asupra celui semantic.

[30] Vezi *Gramatica Academiei*, vol. I, 1963, p. 129 ; M. Avram, *op. cit.*, p. 94.

[31] Vezi Gh. D. Trandafir, *Aspecte controversate ale categoriei comparaţiei în româna contemporană*, în LR, XXVI, 1977, 1, p. 30, republicat în *Probleme controversate* ..., p. 24.

[32] Vezi *supra*, **6.6.**

[33] Vezi H. Tiktin, *op. cit.*, p. 134 ; Georgeta Ciompec, *op. cit.*, p. 177—178.

[34] Al. Graur, *Gramatica azi*, Bucureşti, 1973, p. 73 ; M. Avram, *op. cit.*, p. 93.

[35] Vezi M. Rădulescu, *art. cit.*, p. 27.

12. Relevăm în articolul Marinei Rădulescu unele teze inedite instructive, precum și contribuția la aprofundarea altora insuficient studiate : existența comparației, explicite sau implicite, la toți membrii categoriei (p. 23—24) ; realizarea uneori în mod relativ (cu complement de comparație explicit) a superlativului absolut (p. 24) ; descrierea și definirea pertinentă a celor două tipuri de superlativ (absolut și relativ — p. 24,25) și modul de exprimare a calității maxime în construcții în care cei doi termeni comparați desemnează trei obiecte (p. 25).

Septembrie 1987

Craiova, Calea București, bl. E-5

DIN NOU DESPRE COORDONARE

IOAN N. BÎTEA

0. Rîndurile de față înmănunchiază notițe critice pe marginea lucrării lui Gh. D. Trandafir (GDT) *Observații asupra coordonării* [1].

Comentariile noastre — care urmăresc să pună în evidență păreri și formulări inadecvate referitoare la coordonare și sînt prezentate în ordinea în care apar în text afirmațiile și formulele vizate — nu au menirea să ofere răspunsuri la întrebările presante cu privire la acest fenomen sintactic, ci să sugereze cum trebuie să se procedeze pentru a se ajunge la o descriere coerentă și exhaustivă a coordonării.

1.1. GDT susține că așa-zisul *și* conclusiv „este substituibil cu conjuncția conclusivă *deci*" și că „elementele *și* și *deci* (...) în contextele lor comune (...) sînt variante libere, adică sinonime" (p. 393).

1.2. Atunci cînd discutăm despre așa-zisul *și* conclusiv și despre *deci*, trebuie să avem în vedere următoarele : (i) *și* și *deci* pot apărea atît singuri, cît și împreună — în construcțiile care ilustrează structurile A—*și*—*deci*—B și, resepctiv, A—*și*—X—*deci*—B (unde $X-Y \rightarrow B$) (p. 391, 392, 393) ; (ii) în construcțiile care exemplifică structurile conclusive A—*deci*—B și, respectiv, A—X—*deci*—B (unde $X-Y \rightarrow B$), imediat după constituentul coordonat din stînga se subînțelege (adică poate fi introdus în limitele sinonimiei) un *și;* (iii) în orice construcție conclusivă care ilustrează structura A—*și*—B, după *și* se subînțelege un *deci* ori un constituent similar [2] : (iv) în toate construcțiile care exemplifică structura conclusivă paratactică $A-B$, între cei doi constituenți coordonați se subînțelege *și* urmat de *deci* ori de un constituent similar.

1.3. Două elemente sînt în variație liberă într-un anumit context dacă ele nu pot figura alături și înlocuirea unuia cu celălalt nu are repercusiuni în plan semantic.

Întrucît pot apărea împreună și, în plus, în orice construcție în care figurează numai unul dintre ei celălalt poate fi introdus în limitele gramaticalității, înseamnă că nu există contexte conclusive în care *și* și *deci* nu pot apărea împreună.

Mai mult, deoarece construcțiile în care figurează numai unul dintre ei sînt interpretate ca și cum amîndoi ar fi prezenți, celălalt putînd fi introdus în limitele sinonimiei [3], se poate spune că nu există de fapt contexte în care apare numai unul dintre ei.

[1] Vezi LR, XXXV, 1986, nr. 5, p. 391—400, și LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 474—483.

[2] Gramaticienii nu s-au pus de acord în ceea ce privește membrii acestei clase de constituenți. Noi vom presupune că e vorba de *de aceea, deci, în concluzie, în consecință* și *prin urmare.*

[3] Vom presupune că *de aceea, deci, în concluzie, în consecință* și *prin urmare* sînt intersubstituibili în limitele sinonimiei (cf. Gh. D. Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale,* Craiova, 1982, p. 140).

LR, anul XXXVII, nr. 2, p. 183—193, București, 1988

Prin urmare, așa-zisul *și* conclusiv și *deci* nu sînt niciodată în variație liberă.

1.4. Deoarece nu există contexte în care să nu poată figura amîndoi, construcțiile conclusive în care apare numai unul dintre ei sînt interpretate de parcă amîndoi ar fi prezenți, iar ordinea lor este întotdeauna fixă (*deci* apare de fiecare dată în dreapta lui *și*), rezultă că așa-zisul *și* conclusiv și *deci* nu sînt nici propriu-zis intersubstituibili (ei nu au aceeași distribuție), nici sinonimi (dacă ar fi, secvența *și deci* ar fi pleonastică, iar *și* nu ar putea cere un *deci* în dreapta lui, după cum nici *deci* nu ar presupune întotdeauna un *și* în stînga lui).

1.5. Deoarece nu sînt semantic echivalenți și pot apărea împreună în limitele gramaticalității, așa-zisul *și* conclusiv și *deci* trebuie să îndeplinească roluri sintactice diferite.

De aceea, dacă postulăm că *și* și *deci* sînt amîndoi conjuncționali, susținem în ultimă instanță că în construcțiile conclusive cei doi constituenți coordonați sînt legați de doi constituenți conjuncționali cu roluri diferite în structura enunțului [4], deosebindu-se, deci, de celelalte tipuri de constituenți coordonați — care pot fi uniți numai de cîte un singur constituent conjuncțional. Această poziție este însă inacceptabilă, pentru că ea conferă construcțiilor conclusive un caracter excepțional.

Așadar, nu ne rămîne decît să postulăm fie că în asemenea construcții *și*, *deci*, *și deci* și *și* ... *deci* sînt alomorfele locuțiunii conjuncționale **și deci** (în care caz trebuie să acceptăm existența locuțiunilor conjuncționale **și de aceea**, **și în concluzie**, **și în consecință** și **și prin urmare** [5]), fie că *și* și *deci* actualizează o conjuncție și, respectiv, un adverb (în care caz sîntem obligați să admitem existența adverbului conclusiv **deci** și a locuțiunilor adverbiale conclusive **de aceea**, **în concluzie**, **în consecință** și **prin urmare**) sau o marcă a constituenților conclusivi (în care caz trebuie să stabilim o nouă clasă de morfeme gramaticale sau lexicale)[6].

2.1. Oprindu-se asupra coordonării alternative, GDT afirmă că „într-un enunț ca următorul: *Cînd la umbră se dosește* [luntrea], *cînd s-arată la lumină*, verbele exprimă acțiuni reciproc exclusive (cînd *se dosește*, nu *se arată*, iar cînd *se arată* nu *se dosește*, dar finalmente ambele acțiuni se realizează: *se dosește* **și** *se arată*), care se succedă, dar practic se însumează", din care cauză pretinde că acest tip de coordonare ar fi „un caz particular al coordonării disjunctive care se definește prin juxtapunerea de constituenți succesivi și adiționali care au ca element inițial același adverb corelativ" (p. 398).

2.2. Aici GDT dă dovadă de inconsecvență: dacă sîntem de acord că „Definirea tipurilor de relații coordinative interpropoziționale se bazează pe criteriul semantic, pe sensurile integrale ale propozițiilor considerate" (p. 393), atunci în cazul construcției citate de Domnia sa nu ne interesează doar sensurile predicatelor celor două propoziții

[4] Vezi Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, 1983, p. 241.

[5] Această soluție este implauzibilă, deoarece implică existența a cinci (sau mai multe) locuțiuni sinonime care au aceeași structură etimologică și o parte comună (**și**).

[6] Și într-un caz, și în celălalt, propoziția conclusivă va fi marcată de *de aceea*, *deci*, *în concluzie*, *în consecință* sau *prin urmare* și nu mai putem vorbi de *și* conclusiv (vezi și **6.4**).

coordonate, ci sensurile acestor propoziții (care nu vizează unul și același moment și, din cauza aceasta, cum arată și GDT, nu actualizează disjuncția exclusivă).

2.3. Dacă acceptăm — așa cum pare să procedeze și GDT (p. 396—397) — punctul de vedere conform căruia coordonarea disjunctivă actualizează disjuncția exclusivă [7], atunci tipul alternativ nu poate fi considerat „un caz particular al coordonării disjunctive", pentru simplul motiv că el nu actualizează disjuncția exclusivă (vezi și **17.2.**).

2.4. Este incorect să se spună că în construcțiile alternative ar fi vorba de „constituenți succesivi", deoarece constituenții coordonați alternativi nu sînt întotdeauna succesivi în plan sintagmatic, între ei putînd fi intercalați constituenți incidenți.

Nu se poate spune nici că o construcție alternativă ar exprima succesiunea : în asemenea construcții, propozițiile coordonate sau din care provin prin contragere constituenții coordonați exprimă a l t e r n a n ț a (care nu presupune o ordine fixă în timp ori în spațiu [8], motiv pentru care constituenții coordonați alternativi sînt permutabili în limitele sinonimiei [9]), nu s u c c e s i u n e a (care presupune întotdeauna o anumită ordine în timp sau în spațiu și este actualizată de construcții copulative ireversibile și de construcții adversative, de asemenea ireversibile).

2.5. Precizarea „care au ca element inițial același adverb corelativ" nu are ce căuta aici, pentru că, pe de o parte, există construcții alternative în care nu apar constituenți corelativi [10] (vezi propozițiile *Sîmbăta Mihnea merge la Lipova ori la Lugoj.* și *Concediul și-l petrec la mare sau la munte.* [11]), iar pe de altă parte, pot fi întîlnite construcții copulative și, respectiv, disjunctive care prezintă această caracteristică (vezi propozițiile *Mihaela a fost și la munte, și la mare.* și *Radu a fost la cinema sau joi, sau vineri.*).

3. Potrivit lui GDT, „Singura concluzie viabilă care derivă din identitatea de distribuție a lui *sau* [apozitiv] și *adică* [apozitiv] este că cele două elemente au aceeași funcție sintactică în contextele comune și numai în acestea" (p. 396) [12].

Acceptînd teza structuralistă că părțile de vorbire sînt clase distribuționale, rămînem la părerea că, întrucît au distribuții parțial identice (mai exact, distribuția lui **adică** apozitiv este inclusă în cea a lui **sau**)

[7] Vezi Ioan N. Bîtea, *Construcțiile pseudodisjunctive copulative. Prezentare generală*, în LR, XXXIV, 1985, nr. 2, p. 113—114, și Ioan N. Bîtea, *Puncte de vedere despre coordonarea disjunctivă*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 1, p. 35—37.

[8] Nici măcar în construcțiile binare nu poate fi vorba de exprimarea succesiunii, deoarece nu se poate stabili care dintre cele două propoziții coordonate în discuție indică starea inițială.

[9] Comparați propozițiile *Sîmbăta Mihnea merge ba la Lipova, ba la Lugoj.* și *Concediul și-l petrec cînd la munte, cînd la mare.* cu propozițiile *Sîmbăta Mihnea merge ba la Lugoj, ba la Lipova.* și *Concediul și-l petrec cînd la mare, cînd la munte.*

[10] Se poate susține că în asemenea construcții *ori* și *sau* se subînțeleg în stînga fiecărui constituent coordonat — în care situație obiecția noastră nu mai este valabilă.

[11] Aceste propoziții au atît o interpretare disjunctivă, cît și una alternativă. Aici ne interesează doar aceasta din urmă.

[12] GDT nu utilizează termenul d i s t r i b u ț i e cu sensul consacrat.

(vezi **5.2.**)[13] și, în plus, joacă unul și același rol în structura sintactică a enunțului în care sînt actualizate[14], morfemele **sau** apozitiv și **adică** apozitiv aparțin uneia și aceleiași părți de vorbire.

4.1. Asemenea altor gramaticieni, GDT acceptă premisa neverificată că raportul de coordonare și raportul apozitiv sînt entități contrare : „*sau* [apozitiv] și *adică* [apozitiv] nu pot să cumuleze în aceeași poziție sintactică și funcție coordinativă, și funcție apozitivă, deoarece teza că doi constituenți coreferențiali ar contracta simultan atît relația coordinativă, cît și relația apozitivă este exclusă" (p. 397 ; vezi și p. 482).

4.2. Această premisă este neîntemeiată.

În primul rînd, coordonarea nu exclude coreferențialitatea constituenților coordonați — vezi, de pildă, propozițiile *Această plantă este numită abaca ori cînepa de Manila.*, *Această plantă a fost numită cînd abaca, cînd cînepa de Manila.*, *Această plantă a fost numită la început ori abaca, ori cînepa de Manila.*, *Ei îi spuneau abaca, dar nu și cînepa de Manila.*, *Această plantă a fost numită la început abaca, nu cînepa de Manila.*, în care întîlnim construcțiile *abaca ori cînepa de Manila* ; *cînd abaca, cînd cînepa de Manila* ; *ori abaca, ori cînepa de Manila* ; *abaca, dar nu și cînepa de Manila* și, respectiv, *abaca, nu cînepa de Manila*, care sînt, indiscutabil, coordonate (mai precis, copulativă[15], alternativă, disjunctivă, adversativă și, respectiv, exclusivă[16]) și în care apar constituenții coreferențiali *abaca* și *cînepa de Manila*[17]. Prin urmare, nu este defel exclus să existe un tip de coordonare în cazul căreia constituenții coordonați să fie întotdeauna coreferențiali.

În al doilea rînd, conectorii apozitivi (metalingvistici) au proprietățile specifice conectorilor coordonatori[18], iar construcțiile apozitive prezintă proprietățile fundamentale comune construcțiilor copulative, adversative, disjunctive, alternative, exclusive și conclusive (constituenții coreferențiali ilustrează nondependența sintactică, sînt distribuțional echivalenți, pot fi eliminați în limitele gramaticalității și coerenței și sînt uniți uneori de un conector) — de unde rezultă că și construcțiile apozitive

[13] Deși am recunoscut că nu am investigat îndeaproape distribuțiile lui **sau** apozitiv și **adică** apozitiv — vezi Ioan N. Bîtea și Dana Bîtea, *Observații asupra lui* **sau** *apozitiv*, în LR, XXXI, 1982, nr. 2, p. 119 (nota 17) —, în lucrările de pînă acum am susținut că aceste două morfeme au aceeași distribuție — vezi I. N. Bîtea și D. Bîtea, *art cit.*, p. 119, 124, 125 ; Ioan N. Bîtea, **Adică** *apozitiv. vs.* **(și) anume** *apozitiv în limba română contemporană*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 5, p. 398 ; Ioan N. Bîtea, *Conectorii metalingvistici: adverbe ori conjuncții?*, în LR, XXXV, 1986, nr. 5, p. 389.

[14] Vezi I. N. Bîtea și D. Bîtea, *art. cit.*, p. 125, și I. N. Bîtea, *Conectorii* ..., p. 388, 389.

[15] Pentru interpretarea copulativă a unor asemenea enunțuri, vezi Ioan N. Bîtea, *Observații pe marginea unor construcții cu* **sau** *copulativ*, în LR, XXXII, 1983, nr. 3, și I. N. Bîtea, *Construcțiile* ...

GDT însuși dă un exemplu de construcție copulativă axată pe *și* în care constituenții coordonați sînt coreferențiali — *Iată ce-mi scrie fratele meu și moșul vostru.* (p. 474).

[16] Prin *coordonare exclusivă* înțelegem tipul de coordonare actualizat de structurile $A-\{și/,\}-\{nicidecum/nu\}-B$ și $nu-A-ci-B$.

[17] Vezi Florin Marcu și Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, ediția a III-a, București, 1978, p. 13.

[18] Vezi I. N. Bîtea și D. Bîtea, *art. cit.*, p. 125—126, și I. N. Bîtea, *Conectorii* ..., p. 388—390.

sînt coordonatoare [19]. De aceea, cine susține că raportul apozitiv nu e coordonator trebuie să demonstreze că **adică** și ceilalți conectori apozitivi nu au proprietățile specifice conectorilor coordonatori și/sau că raportul apozitiv nu prezintă proprietățile comune tipurilor de coordonare recunoscute în prezent [20].

5.1. Să admitem — de dragul discuției — că atunci cînd examinăm „raportul dintre *sau* apozitiv și *adică* apozitiv pe baza opoziției de conținut, *sau* apozitiv reprezintă termenul marcat, căruia într-o anumită distribuție (sic !) i se neutralizează sensul coordinativ în profitul (sic !) sensului apozitiv al adverbului *adică* (termenul nemarcat, extensiv (sic !)) fără să i se schimbe forma" (p. 397) [21].

Dacă este adevărat că „elementul marcat (...) prezintă o caracteristică în plus față de cel nemarcat, și anume caracteristica suprimabilă" (p. 397), atunci în mod necesar rezultă că *sau* apozitiv prezintă întotdeauna valoarea apozitivă (lucru la urma urmei firesc, căci altfel n-am vorbi de *sau* apozitiv în contextele în care el nu e substituibil în limitele gramaticalității cu *adică* apozitiv) și că nu e defel corect să se spună că *sau* apozitiv „în poziția de neutralizare dobîndește valoare apozitivă", cum pretinde GDT (p. 397).

Dacă *sau* apozitiv prezintă întotdeauna valoare apozitivă, atunci sau GDT se înșală cînd afirmă că „*sau* și *adică* nu pot să cumuleze în aceeași poziție sintactică și funcție coordinativă, și funcție apozitivă" (p. 397) sau avem dreptate că raportul apozitiv este un tip de coordonare (vezi **4.2.**).

5.2. Deși *adică* apozitiv este întotdeauna substituibil în limitele sinonimiei cu *sau* apozitiv, distribuțiile lui **sau** apozitiv și **adică** apozitiv nu sînt identice — din cauză că (i) spre deosebire de **adică**, **sau** poate fi actualizat și în construcții cu mai mult de doi constituenți coreferențiali (comparați *Aceste trei aspecte, fațete sau laturi sînt importante.* cu **Aceste trei aspecte, fațete, adică laturi, sînt importante.*) și (ii) **adică** este incompatibil cu unii indicatori metalingvistici cu care e compatibil **sau** (comparați *Descrierea sau hipotipoza, cum vreți să-i spuneți, e rar folosită.* cu **Descrierea, adică hipotipoza, cum vreți să-i spuneți, e rar folosită.*).

Este ușor de constatat că orice construcție în care *sau* este substituibil în limitele sinonimiei cu *adică* prezintă toate caracteristicile fundamentale ale construcțiilor în care *sau* nu e substituibil în limitele gramaticalității cu *adică* (*sau* poate fi însoțit de un indicator metalingvistic, constituenții uniți de *sau* sînt coreferențiali și pot fi eliminați și permutați în limitele gramaticalității și coerenței) și ale construcțiilor coordonate în general — de unde rezultă că în realitate *sau* apozitiv este totdeauna coordonator.

6.1. GDT distinge numai trei tipuri de coordonare : c o p u l a t i v ă, o p o z i t i v ă și c o n c l u s i v ă, considerînd că tipul opozitiv ar reuni structurile disjunctive, structurile adversative și, respectiv, struc-

[19] Vezi I. N. Bîtea și D. Bîtea, *art. cit.*, p. 126 ; I. N. Bîtea, *Observații pe marginea ...*, p. 181 ; I. N. Bîtea, **Adică** ..., p. 403.

[20] Pînă în prezent nimeni nu a demonstrat așa ceva.

[21] Deși nu s-a afirmat ori demonstrat pînă acum că **sau** apozitiv și **adică** apozitiv nu au distribuții identice, GDT nu dă exemple din care să reiasă că aceste două morfeme se deosebesc din punct de vedere distribuțional ori semantic.

turile exclusive *nu—A —ci—B* și *A— {și/,} — {nicidecum/nu}—B* (p. 399—400, 482).

6.2. Cele trei tipuri de structuri etichetate de GDT ca opozitive au însă proprietăți structurale, sintactice și semantice diferite : (i) structurile exclusive și cele adversative sînt prin definiție binare[22], în timp ce unele structuri disjunctive pot conține mai mult de doi constituenți coordonați ; (ii) structurile exclusive sînt întotdeauna reversibile *(nu A, ci B* este întotdeauna sinonimă cu *B — {și/,} — {nicidecum/nu}—A*, iar *A — {și/,} — {nicidecum/nu} — B* este întotdeauna sinonimă cu *nu— B —ci—A)*, structurile disjunctive sînt de două feluri : reversibile și ireversibile, iar structurile adversative sînt prin definiție ireversibile ; (iii) un enunț care conține o construcție disjunctivă exemplifică disjuncția exclusivă, în timp ce enunțurile care conțin o construcție adversativă sau exclusivă ilustrează conjuncția logică — cu precizarea că în cel de-al doilea caz emițătorul respinge una dintre propoziții, negînd-o, și o propune pe cealaltă în locul ei.

6.3. De aceea, structurile disjunctive, adversative și, respectiv, exclusive nu pot fi tratate ca subtipuri ale unuia și aceluiași tip de coordonare (vezi și **7.** și **8.2.**).

6.4. În absența unei definiții riguroase a asocierii, dacă susținem că structurile copulative actualizează asocierea (p. 474, 482) și, în plus, ne hotărîm să reunim structurile coordonate în funcție de relația semantică actualizată (așa cum preconizează GDT), atunci, pentru a fi consecvenți, trebuie să grupăm laolaltă coordonarea copulativă și cea conclusivă — pentru că amîndouă exprimă asocierea, specificul construcțiilor conclusive constînd în faptul că ele asociază minora și concluzia unui silogism.

7. GDT scrie negru pe alb că principala deosebire dintre coordonarea disjunctivă și cea exclusivă „rezidă în faptul că în coordonarea disjunctivă constituenții coordonați se exclud reciproc, pe cînd în coordonarea „exclusivă" numai unul din termeni, și anume cel pozitiv (introdus prin *ci*)[23] exclude pe cel negativ" (p. 399).

În realitate, constituenții coordonați sînt înfățișați de emițător ca excluzîndu-se reciproc și într-un caz, și în celălalt, el presupunînd că acceptarea unuia dintre ei impune respingerea celuilalt (sau a celorlalți, în cazul construcțiilor disjunctive cu mai mult de doi constituenți coordonați).

Cele două tipuri de coordonare în cauză se deosebesc prin faptul că în cazul construcțiilor disjunctive nu se precizează care constituent coordonat trebuie acceptat, în timp ce în cazul construcțiilor exclusive emițătorul specifică în mod explicit care constituent trebuie acceptat și care trebuie respins.

8.1. Nu ne putem declara mulțumiți de felul în care este tratată coordonarea adversativă în lucrarea lui GDT.

[22] Dacă admitem că și structura *și—A(...)—și—W* este adversativă (cum propunem în Ioan N. Bîtea, *Noi structuri adversative*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 6, unde expunem concepția despre coordonarea adversativă pe care ne bazăm aici), atunci și structurile adversative vor fi de două feluri : cu doi și, respectiv, cu mai mult de doi constituenți coordonați.

[23] Vezi **9.4.**

8.2. Acest tip de coordonare — pe care Domnia sa îl numește „coordonarea opozitivă neexclusivă (adițională)" (p. 400, 482) — nu ilustrează o p o z i ț i a nici dacă, urmînd exemplul lui GDT, prin constituenți opuși înțelegem constituenți cu sensuri diferite (p. 388) — deoarece, pe de o parte, există construcții adversative în care constituenții coordonați sînt sinonimi (vezi **4.2.**) [24], iar pe de altă parte, în acest caz toate construcțiile coordonate în care constituenții coordonați nu sînt sinonimi ar exemplifica coordonarea adversativă ...

Oricum, în construcțiile adversative constituentul coordonat din dreapta intră în opoziție de fapt nu cu constituentul coordonat din stînga — cum crede GDT, însușindu-și definiția tradițională a acestui tip de coordonare —, ci cu un constituent care nu apare în enunț (dar poate fi reconstituit) și pe care emițătorul îl respinge.

8.3. Denumirea „coordonarea opozitivă neexclusivă (adițională)" este nepotrivită și din cauză că există construcții care ilustrează schema *A*—{*dar*/*însă*}—*nu*—*și*—*B* (vezi, de pildă, propozițiile *Eu mă duc la Lugoj, dar nu și la Lipova.* și *Radu era înalt, însă nu și voinic.*), în care nu poate fi vorba de adăugarea (adiționarea) constituentului din dreapta la cel din stînga [25].

9.1. Nici una dintre schemele propuse de GDT pentru tipurile și subtipurile de coordonare din clasificarea Domniei sale (p. 400, 482) nu este satisfăcătoare.

9.2. Dintre schemele utilizate de GDT pentru coordonarea copulativă și cea disjunctivă — *A și B*, respectiv *A sau B* — rezultă că aceste tipuri de coordonare ar fi actualizate numai de construcții binare, că schemele *și A, și B* și *sau A, sau B* nu ar descrie construcții copulative și, respectiv, disjunctive, că numai *și* și *sau* pot figura în asemenea construcții și că *sau* nu poate fi copulativ — păreri pe care Domnia sa nu le împărtășește.

9.3. Schema pentru coordonarea adversativă—*A, dar B* — nu poate fi considerată acceptabilă atît pentru că din ea nu reiese că *dar* este în variație liberă cu *însă, numai că* și *și* adversativ [26], cît și din cauză că mai există și alte structuri adversative [27].

9.4. În dreptul coordonării exclusive — denumită de GDT „coordonarea opozitivă unilaterală exclusivă" (p. 400, 482) — apare numai schema *nu A, ci B*, deși atît relația semantică în cauză, cît și raportul sintactic respectiv sînt actualizate și de construcțiile care exemplifică schema *A*—{*și*/,}—{*nicidecum*/*nu*}—*B* [28] — lucru de care, de altfel, GDT pare să-și fi dat seama, deoarece vorbind despre acest tip de coordonare,

[24] Acest neajuns al poziției lui GDT dispare dacă postulăm că raportul coordonator are caracter interpropozițional și interpretăm constituenții coordonați nepropoziționali ca provenind prin contragere din propoziții.

[25] Desigur, enunțurile în care apare o construcție adversativă actualizează conjuncția logică — dar în această privință ele seamănă cu cele în care apare o construcție alternativă, conclusivă ori copulativă.

[26] Sîntem de părere că în limba română contemporană **iar** este conjuncție copulativă — vezi Ioan N. Bîtea, *Conjuncția* **iar** *în limba română contemporană*, în LR, XXXVII, 1988, nr. 1.

[27] Vezi I. N. Bîtea, *Noi structuri ...*

[28] Vezi și Barbu B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*, București, 1971, p. 232.

Domnia sa scrie că D. Irimia „descrie detaliat acest tip de relaţie, *demonstrînd* (sublinierea noastră — I.N.B.) că el poate fi realizat şi prin conjuncţiile *şi, iar* sau prin parataxă, cu condiţia ca acestea (sic !) să preceadă termenul negativ : *Ai venit să mă ajuţi, iar nu să mă deranjezi., Arta e tensiune, nu contemplaţie*". (p. 399).

9.5. Din schema coordonării conclusive — *A, deci B* — nu reiese nici că *deci* este facultativ, poate fi precedat de *şi* şi este în variaţie liberă cu *de aceea, în concluzie, în consecinţă* şi *prin urmare* (pe care GDT nici măcar nu îi pomeneşte), nici că *de aceea, deci, în concluzie, în consecinţă* şi *prin urmare* pot fi întîlniţi şi în interiorul lui *B*, nici că există structura conclusivă paratactică *A — B* (vezi **1.2.**).

10. Morfemele corelative **nici, şi, fie, ori** şi **sau** nu pot fi în nici un caz adverbe, cum pretinde GDT (p. 476, 478, 479, 482), deoarece ele nu au proprietăţi distribuţionale, sintactice ori semantice ale adverbelor de timp, de loc şi de mod propriu-zise [29] (mai precis, sînt actualizate întotdeauna imediat în stînga unui constituent coordonat, nu au actualizări ce se constituie în părţi de propoziţie şi nu prezintă sens lexical) şi nu pot aparţine aceleiaşi părţi de vorbire ca şi acestea.

Întrucît au rolul de a marca anumite tipuri de constituenţi coordonatori, aceste morfeme trebuie încadrate fie în rîndul conjuncţiilor coordonatoare (în care caz trebuie abandonată concepţia potrivit căreia conjuncţia coordonatoare este conector (p. 481)[30]), fie într-o parte de vorbire nouă [31].

11.1. GDT opinează că în propoziţii ca *Mihai cu Kiraly se gătiră îndată de oaste.* şi *Mihai şi Kiraly se gătiră îndată de oaste.* „constituenţii *cu* şi *şi* sînt în raport de variaţie liberă" (p. 476) şi că în propoziţii ca *Doamna şi cu neamurile ei i-au dat lui Ştefăniţă otravă.* „conectivele *şi* şi *cu* în contact formează un grup sintactic liber, tautologic, ce intensifică raportul copulativ dintre membrii subiectului multiplu" (p. 477).

11.2. Dacă admitem, asemenea lui GDT, că propoziţiile rezumate de schema *Doamna {şi/cu/şi cu} neamurile ei i-au dat lui Ştefăniţă otravă.* sînt gramaticale în raport cu limba literară contemporană şi sinonime (p. 477), atunci trebuie să susţinem că nu există contexte de acest fel în care *şi* şi *cu* să nu poată figura împreună şi că toate construcţiile de acest gen în care apare numai unul dintre ei sînt interpretate ca şi cum amîndoi ar fi prezenţi — căci (i) ori de cîte ori apare singur, *şi* poate fi urmat în limitele sinonimiei de *cu* şi (ii) ori de cîte ori *cu* apare singur, imediat în stînga lui poate fi introdus în limitele sinonimiei *şi*.

În consecinţă, în subiecte multiple cum sînt cele din propoziţiile rezumate de schema de mai sus *şi* şi *cu* nu sînt în variaţie liberă (vezi şi **1.3.**).

[29] Avem convingerea că numai morfemele cunoscute sub numele de adverbe de mod propriu-zise, adverbe de timp şi, respectiv, adverbe de loc sînt în mod sigur adverbe.

[30] Pentru formulări explicite ale acestei concepţii, vezi şi C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată* [.] *Morfologia*, Iaşi, 1979, p. 366—370; G. G. Neamţu, *Observaţii asupra conjuncţiilor corelative disjunctive*, în LR, XXXI, 1982, nr. 6, p. 505, 506; Georgeta Ciompec, *Elementele de relaţie*, în Ion Coteanu (coordonator), *Limba română contemporană* [.] *Fonetica. Fonologia. Morfologia.* Ediţie revizuită şi adăugită, Bucureşti, 1985, p. 279.

[31] Din această clasă distribuţională ar mai face parte şi morfemele corelative **acum, aici, ba** şi **cînd**, specifice coordonării alternative.

11.3. Deoarece nu sînt în variație liberă, nu există contexte în care să poată figura numai unul dintre ei, construcțiile în care apare numai unul dintre ei sînt interpretate ca și cum amîndoi ar fi prezenți, iar atunci cînd figurează împreună între cei doi membri ai unui subiect multiplu ordinea lor este fixă, înseamnă că *și* și *cu* nu sînt de fapt propriu-zis intersubstituibili și nici sinonimi (dacă secvența *și cu* ar fi într-adevăr pleonastică, imediat după *și* nu s-ar subînțelege de fiecare dată *cu*, iar imediat în stînga lui *cu* nu s-ar subînțelege întotdeauna *și*) (vezi și **1.4.**) [32].

11.4. Cele arătate în **11.2.** și **11.3.** ne îndreptățesc să afirmăm că în contextele menționate *și*, *cu* și *și cu* actualizează o locuțiune conjuncțională, și anume locuțiunea **și cu** [33], care se deosebește de majoritatea locuțiunilor prin faptul că prezintă și actualizări incomplete (parțiale) [34].

12. Oricît ar părea de ciudat, GDT dă de înțeles că *fie* coordonator nu precedă în mod obligatoriu fiecare constituent coordonat: „Uneori elementul coordonator *sau*, *ori*, *fie* (sic !) precedă pe fiecare din unitățile implicate în relație" (p. 478), „Elementele *fie* (sic !), *ori*, *sau* plasate între termenii coordonați (deci nu și înaintea primului) sînt exclusiv conjuncții" (p. 482).

13. În legătură cu *fie*, *ori* și *sau* corelativi, GDT declară pe de o parte că sînt coordonatori (p. 478), iar pe de altă parte că „au valoare adverbială nerelațională (sic !)" (p. 479, 482), nebăgînd de seamă că aceste două poziții nu sînt compatibile.

14. Potrivit lui GDT, *fie*, *ori* și *sau* actualizează adverbe cînd precedă fiecare constituent coordonat și conjuncții cînd nu precedă primul constituent coordonat (p. 479, 482).

Această ipoteză are șanse să fie luată în serios numai dacă se precizează că în realitate *fie* precedă întotdeauna fiecare constituent coordonat al construcțiilor în care apare și că *ori* și *sau* sînt conjuncționali cînd nu pot fi introduși în limitele gramaticalității în stînga fiecărui constituent coordonat (deoarece în multe construcții *ori* și *sau* pot fi introduși în stînga fiecărui constituent coordonat — comparați propozițiile *Sîmbăta Mihnea merge la Lipova ori la Lugoj.* și *Vom veni joi sau vineri.* cu propozițiile *Sîmbăta Mihnea va merge ori la Lipova, ori la Lugoj.* și, respectiv, *Vom veni sau joi, sau vineri*).

15.1. Oprindu-se asupra enunțului (1) *Semnul „=" este interpretat „se definește" sau „este același lucru ca și"*., GDT susține că *„se definește"* și *„este același lucru ca și"* „nu contractează între ei nici relația de contradicție, nici relația de contrarietate și nici nu segmentează sensul termenului supraordonat, ci sînt identici (sic !), fiecare dintre ei exprimînd sensul integral al semnului „=" „și că din cauza aceasta enunțul (1) „este adevărat, dar tautologic, deci inacceptabil" (p. 479), motiv pentru care, continuă Domnia sa, *ori* din enunțul (2) *Toate substantivele sînt comune ori proprii.* „prezintă valoare relațională diferită de a lui *sau*" din (1) (p. 480).

[32] Asta nu înseamnă că inițial secvența nu a fost pleonastică, ci că în prezent ea nu este considerată tautologică de către vorbitori.

[33] Vezi, de pildă, Fulvia Ciobanu, *Prepoziția*, în *Gramatica limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, vol. I, București, 1966, p. 333.

[34] Vezi și locuțiunea **și anume**, care prezintă atît o actualizare integrală — *și anume* —, cît și una parțială — *anume*.

15.2. Această luare de poziție are mai multe puncte slabe.

În primul rînd, dacă a adevărat că „*se definește*" și „*este același lucru ca și*" nu sînt termeni contrari, atunci ei nu sînt subordonați unuia și aceluiași termen supraordonat și deci nici nu se poate pune problema ca ei să segmenteze intensiunea ori extensiunea vreunui alt termen. În al doilea rînd, „*se definește*" și „*este același lucru ca și*" sînt totuși subordonați unuia și aceluiași termen supraordonat, și anume termenului *interpretările semnului* „=", a cărui extensiune [35] o segmentează. În al treilea rînd, acești termeni nu sînt în nici un caz identici, ci coreferențiali și, eventual, semantic echivalenți. În al patrulea rînd, deoarece oamenii nu sînt perfecți, tautologiile nu sînt întotdeauna inacceptabile. În al cincilea rînd, în concepția noastră *sau* din (1) are aceeași valoare ca și *ori* din (2), deoarece atît (1), cît și (2) exprimă o conjuncție de propoziții (vezi și **16.2.**); oricum, enunțul (1) poate fi echivalent semantic cu un enunț ca *Semnul* „=" *este interpretat de unii* „*se definește*", *iar de ceilalți* „*este același lucru ca și*". sau ca *Semnul* „=" *este interpretat în unele lucrări* „*se definește*", *iar în celelalte lucrări* „*este același lucru ca și*"., în care caz enunțul (1) exprimă, asemenea enunțului (2), o judecată divizivă (perechile de constituenți *unii — ceilalți* și *unele lucrări — celelalte lucrări* denotă submulțimi complementare) [36] și *sau* are și pentru GDT exact aceeași valoare relațională ca și *ori* din (2).

16.1. Vorbind despre enunțul (3) *În fiecare sîmbătă Mircea merge fie la Arad, fie la Lipova.*, GDT pretinde că aici „*fiecare sîmbătă*" înseamnă „una și aceeași sîmbătă dintr-o serie de sîmbete", de unde rezultă că Mircea ar merge *și* la Arad, *și* la Lipova în aceeași sîmbătă, dacă *fie ... fie* ar stabili relația copulativă", cum am propus noi [37], și că din cauza aceasta enunțul (3) nu e semantic echivalent cu (4) *În unele sîmbete Mircea merge la Arad, iar în celelalte sîmbete el merge la Lipova* (p. 480).

16.2. Spre deosebire de GDT, care consideră că *fie* este copulativ numai cînd poate fi substituit în limitele sinonimiei cu *și*, noi sîntem de părere că *fie* are caracter copulativ ori de cîte ori constituenții coordonați sînt interpretați ca provenind prin contragere din propoziții copulative [38].

În interpretarea avută în vedere, enunțul (3) nu încorporează alternative : propozițiile *În fiecare sîmbătă Mircea merge la Arad.* și *În fiecare sîmbătă Mircea merge la Lipova.* pot fi adevărate numai dacă (3) este fals (comparați-l în această privință pe (3) cu *Rodica este fie în clasa a V-a, fie în clasa a VI-a.*, care încorporează alternativele *Rodica este în clasa a V-a.* și *Rodica este în clasa a VI-a.*). Întrucît nu se referă la o sîmbătă anume, ci la totalitatea zilelor de sîmbătă, iar cei doi constituenți coordonați sînt asociați cu submulțimi complementare ale mulțimii zilelor de sîmbătă, enunțul (3) are același conținut propozițional și aceeași presupoziție ca și enunțul (4), fiind, deci, sinonim cu acesta. Așadar, enunțul (3) exprimă și el o judecată divizivă, de unde rezultă că aici *fie* este, totuși, conform interpretării noastre, copulativ.

[35] Termenii contrari segmentează extensiunea termenului supraordonat, nu intensiunea lui (cum am susținut anterior — vezi I. N. Bîtea, *Construcțiile ...*, p. 120).

[36] Pentru această interpretare, vezi Ioan N. Bîtea, *Constituenți cu referent partițional*, în SCL, XXXVIII, 1987, nr. 5.

[37] Vezi I. N. Bîtea, *Construcțiile ...*, p. 117—118.

[38] Idem, p. 113—114 și *supra*.

17.1. În *Concluzii*, GDT își rezumă astfel părerile referitoare la coordonarea alternativă : „Considerăm raportul alternativ un caz particular al coordonării disjunctive în care constituenții care se opun reciproc finalmente se asociază. Termenii alternanți sînt juxtapuși și precedați de același adverb corelativ. Altfel spus, relația alternativă are caracter mixt : disjunctiv și copulativ". (p. 482).

17.2. Acest punct de vedere se bazează pe premise inacceptabile.

În primul rînd, dacă este adevărat că coordonarea copulativă este „raportul dintre constituenți care se asociază" și că „relația copulativă conectează și constituenți cu sensuri opuse (contrare sau contradictorii)" (p. 474 ; vezi și p. 482), atunci coordonarea alternativă seamănă din punct de vedere semantic cu coordonarea copulativă [39], nicidecum cu cea disjunctivă (vezi și **2.3.** și **6.2.**), și nu poate fi „un caz particular" al acesteia din urmă. Aici GDT distinge relația semantică dintre constituenții coordonați nepropoziționali de relația semantică dintre constituenții coordonați propoziționali (expliciți sau subînțeleși, din care provin prin contragere constituenții coordonați nepropoziționali) și dă prioritate celei dintîi, fără să-și justifice această decizie — deși există și constituenți alternativi propoziționali, iar Domnia sa postulează că „Definirea tipurilor de relații coordinative interpropoziționale se bazează (...) pe sensurile integrale ale propozițiilor considerate" (p. 393).

În al doilea rînd, juxtapunerea constituenților coordonați și prezența unui constituent corelativ în stînga fiecărui constituent coordonat nu sînt specifice nici coordonării disjunctive, nici celei copulative, nici celei alternative (vezi **2.5.**).

În consecință, ultimul enunț din paragraful citat mai sus nu este validat de cele două enunțuri precedente și nici nu este o reformulare a celui de-al doilea. Oricum, el este indiscutabil un nonsens, deoarece din el reiese că tipul alternativ prezintă atît proprietăți specifice coordonării disjunctive, cît și proprietăți specifice coordonării copulative — lucru logic imposibil, căci proprietățile specifice unui tip de coordonare sînt prin definiție incompatibile cu cele specifice oricărui alt tip de coordonare. Oricum, dacă GDT ar avea totuși dreptate, coordonarea alternativă ar trebui să fie simultan o variantă a coordonării disjunctive și o variantă a coordonării copulative (o situație cel puțin bizară) și nu s-ar mai putea susține că tipul alternativ ar fi o variantă numai a uneia dintre ele.

18. Din comentariile noastre rezultă cu claritate că atîta timp cît nu pornim de la o definiție explicită și riguroasă a coordonării (care enumeră — sau ne permite să precizăm în mod neechivoc — proprietățile specifice construcțiilor coordonate), nu apelăm în mod sistematic, consecvent, la principii metodologice explicite și verificate și nu ne verificăm premisele, nu vom reuși să realizăm progrese reale în studiul coordonării, iar acest fenomen sintactic va rămîne un subiect foarte controversat.

Noiembrie 1987 *Timișoara, str. Abrud nr. 18*

[39] Într-o altă lucrare, GDT a afirmat că tipul alternativ „nu exprimă ideea de opoziție" și „este în realitate copulativ" *(op. cit.*, p. 131).

BIG

Denumirea *BIG* se poate citi pe firmele multor unități comerciale, dintre care mai cunoscute sînt, în București, magazinele din cartierele Berceni și Titan. Ea provoacă adesea nedumeriri și discuții în legătură cu sensul și originea.

BIG este o formație relativ recentă — de circa 20 de ani [1] — alcătuită prin compunerea unor abrevieri reduse la inițialele unor cuvinte : *b* de la *băcănie*, *i* de la *industriale* (eliptic pentru *produse industriale*) și *g* de la *Gospodina* [2] (respectiv produse de acest tip). Compusul siglat are aspectul unui cuvînt simplu, care — întîmplător sau nu — este identic cu un adjectiv englezesc însemnînd „mare", ceea ce face pe unii cunoscători ai limbii engleze să creadă că aceasta ar fi originea denumirii, cu atît mai mult cu cît unitățile comerciale denumite *BIG* sînt, de fapt, complexe sau supermagazine, deci de mari proporții. În acest sens este semnificativă reacția scriitorului Romulus Vulpescu, care, cu ani în urmă, relata un dialog între două cumetre : — *Unde fuseși, țato?* — *La BIG, soro*, însoțindu-l de comentariul hazliu *Of course, lady!* [3]

Nu este exclus ca apropierea de cuvîntul englezesc *big* să fi stat în intenția autorilor acestei denumiri, întrucît există o tendință actuală, pe plan mondial, de a da compuselor din abrevieri un aspect cît mai asemănător cu acela al unor cuvinte reale din limba proprie sau din limbi de circulație internațională [4]. În acest scop se stabilesc anumite abrevieri literale sau/și segmentale (fragmente de cuvinte) și, mai ales, se alege o anumită ordine a abrevierilor constitutive care permite lectura globală, nu pe litere, ci cursivă și, în același timp, eufonică [5]. După cum se exprimă un lingvist francez [6], „Promotorii de asociații și de organisme noi se străduiesc să găsească sigle foarte apropiate de jocul de cuvinte, nu numai din joacă sau dintr-un simț al umorului, ci și din grija de publicitate : o siglă « vorbitoare » se înregistrează mai repede, se reține mai bine și face să se cunoască mai rapid activitățile grupului pe care îl desemnează".

Dintre diversele variante de topică posibile la combinarea inițialelor *B, I, G*, patru nu ar fi permis decît lectura pe litere, de tip *C.F.R.* :

[1] În *Dicționar de cuvinte recente*, București, 1982, cuvîntul este datat 1975 pe baza unui citat în care se anunță înființarea magazinului bucureștean BIG Berceni ; acesta a fost însă precedat de magazinul cu același nume din cartierul Titan.

[2] Vezi același dicționar și firmele care conțin (și) denumirea explicită.

[3] Din păcate, nu am trimiterea exactă ; după cîte îmi amintesc, articolul respectiv a apărut în „Săptămîna" la începutul anilor '70.

[4] Vezi *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I. *Compunerea*, București, 1970, p. 152 unde se dau exemple românești și străine.

[5] Pentru schimbarea topicii la compusele din abrevieri vezi la Maria Dumitrescu și Aurelia Surjicov, *Abrevierea în limba română*, în LR XXXVI, 1987, nr. 5, p. 391, exemple ca *HERVIL* (= Întreprinderea de Echipament Hidraulic din Rîmnicu-Vîlcea) și *ANUROM* (= Asociația Română pentru Națiunile Unite).

[6] Henri Mitterand, *Les mots français*, Paris, 1965, p. 66.

acestea ar fi fost *IBG*, *IGB*, *BGI* și *GBI*. Lectura legată nu e posibilă decît în variantele *GIB* sau *BIG*, dintre care soluția *BIG* are atît avantajul asemănării cu englezescul *big*, cît și pe acela de a pune pe primul loc profilul de băcănie, cu pondere mai mare în aceste unități decît aceea a produselor de tip Gospodina.

Se pot aduce diverse obiecții — de ordin gramatical și semantic — alăturării celor trei cuvinte *(băcănie, industriale, Gospodina)* în denumirea de la baza celei actuale, observîndu-se că termenii nu sînt omogeni din punct de vedere morfologic, nici complementari ca sferă semantică sau că ei n-ar cuprinde toate profilurile unității comerciale denumite. Aceasta arată că s-a operat o alegere și în privința cuvintelor reținute pentru generarea siglei. Procedeul aranjării unor asemenea denumiri este curent și a fost descris plastic în următorii termeni : „În loc ca sigla să se nască din denumire, denumirea este aceea care se adaptează la siglă" [7].

Raportul dintre sigla *BIG* și englezescul *big* este de același tip cu cel dintre vechiul *M.A.T.* (= Monopolul Alcoolului și Tutunului) și rom. *mat* sau dintre actuala firmă timișoreană *ELBA* (= Electrobanat) și numele proprii geografice (insulă în Marea Ligurică și fluviu în Europa centrală) : o omonimie care favorizează, prin confuzie sau prin sugestie, impunerea denumirii ca atare, făcînd să nu se remarce sau să se uite caracterul ei de siglă compusă din abrevieri. Nu totdeauna însă omonimia are aceste efecte ; se pot cita și exemple de compuse din abrevieri la care tocmai dorința de evitare a confuziei omonimice a impus lectura pe litere a unor formații care s-ar fi pretat la o lectură cursivă : vechiul *C.A.M.* (= Casa Autonomă a Monopolurilor) și actualele *c.a.p.* (= cooperativă agricolă de producție) și *C.A.R.* (= Casa de Ajutor Reciproc), toate omonime cu cuvinte vechi și uzuale *(cam, cap, car)*.

Fiind vorba de un compus din abrevieri literale, se pune problema dacă nu e obligatorie scrierea lui *BIG* cu punct după fiecare literă. Într-adevăr, scrierea *B.I.G.* ar reliefa fără echivoc structura compusă a denumirii, dar ea nu este singura corectă. Normele ortografice actuale[8] admit scrierea compuselor din inițiale cu sau fără punct după fiecare abreviere literală, deci atît *B.I.G.*, cît și *BIG*, cu preferință pentru prima variantă. Ambiguitatea scrierii *BIG*, în care formația nu mai e transparentă, permite trecerea spre scrierea *Big* (tot ca nume propriu) sau *big* (ca substantiv comun, în contexte de tipul *Există și alte biguri?*).

Decembrie 1987

MIOARA AVRAM
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[7] Id., *ibid.*
[8] Vezi DOOM, p. XXXVIII.

ION COTEANU, MARIUS SALA, *Etimologia și limba română. Principii — probleme*, București, Editura Academiei, 1987, 160 p.

Recent apărută la Editura Academiei, *Etimologia și limba română. Principii — probleme*, ai cărei autori sînt acad. Ion Coteanu și dr. Marius Sala, este o lucrare care, adresîndu-se unui public mai larg, tuturor celor interesați de problemele limbii și ale istoriei cuvintelor, își propune să ofere o imagine generală a cercetării etimologice; ea relevă totodată faptul că abordarea acestui domeniu implică o cunoaștere aprofundată a istoriei limbii române, a legilor care o guvernează, ca și a comparatisticii, presupunînd de asemenea și familiarizarea cu o serie de date de istorie culturală, în general, și lingvistică, în special, a popoarelor și a limbilor cu care limba română se află ori s-a aflat în contact.

Partea întîi (p. 13—93), cuprinzînd primele 5 capitole (1. *Ce este etimologia*, 2. *Gruparea cuvintelor*, 3. *Etimonul*, 4. *Acțiunea și consecințele metaforei*, 5. *Etimologie directă, etimologie indirectă, etimologie multiplă și etimologie populară*), a fost redactată de Ion Coteanu, iar M. Sala este autor al părții a doua (p. 94—155), cap. 6 (*Straturi etimologice*).

Materia cărții este sistematizată în cîteva secțiuni în care se prezintă, într-o manieră larg accesibilă și atractivă, datorită nu numai clarității expunerii, ci și faptului că ea este însoțită de numeroase ilustrări, cele mai importante aspecte metodologice ale problemei: forma principală (și formele secundare ale cuvintelor), sensurile (în ordinea importanței sau a vechimii atestărilor), răspîndirea dialectală, poziția în ansamblul lexicului, gruparea cuvintelor (capacitatea de derivare și compunere, inclusiv posibilitățile de transfer în cadrul numelor proprii toponime și antroponime — care oferă imaginea vitalității și, mai ales, a vechimii termenilor).

Făcînd o justă delimitare a ponderii care trebuie acordată criteriilor morfofonetice și semantico-onomasiologice în raport cu celelalte (criteriul geografic, datele de natură socio-istorică și culturală etc.), autorii subliniază în mod explicit, dar și prin materialul exemplificator prezentat, că numai prin coroborarea și studierea deopotrivă a aspectelor lingvistice și extralingvistice este posibilă elucidarea originii unor cuvinte și, o dată cu aceasta, conturarea mai exactă și precizarea locului și a rolului limbii române în comunitatea romanică și balcanică.

Lucrarea are atît un caracter teoretic, cît și practic. Ea avansează soluții etimologice noi pentru o serie de cuvinte (v. *frișcă*, p. 65; *mausoleu*, p. 67; *suflet*, p. 35 etc.). Alteori reia etimologii propuse în lucrări anterioare, pentru care se aduc uneori argumente suplimentare (v. *aer*, p. 103; *băiat*, p. 68—71; *brașoavă*, p. 47; *copil*, p. 79—87; *împărătuș*, p. 53—54; *jabră*, p. 126—127; *lovi*, p. 31; *mura, saramura*, p. 71—72; *popor*, p. 90—93; *provă*, p. 145; *șmirac*, p. 127; *talpă*, p. 105—106 etc.) sau surprinde o serie de raporturi de echivalență cu termeni corespunzători (romanici sau neromanici). Nu mai puțin semnificativ și important este faptul că sînt prezentate o serie de informații noi (în raport cu cele cuprinse în dicționarele limbii române sau în alte lucrări de specialitate) de natură formală, semantică, geografică sau cronologică; prin operația de restabilire formală și semantică a etimoanelor se încearcă totodată desprinderea semnificației inițiale sau reconstituirea aspectului fonetic ori morfologic primar al unor elemente lexicale, exemplificările depășind nu de puține ori cadrul strict al limbii române (v. *afla*, p. 33; *apăra*, p. 42—43; *blană*, p. 56—63; *căsătoriu, căscioară*, p. 17—18; *copil*, p. 79—87; *dihanie*, p. 36; *duh*, p. 35—36; *gard*, p. 68; *inimă*, p. 37; *îmbuca*, p. 63—64; *îndura*, p. 40—41; *lovi*, p. 32; *mai*, p. 67—68; *marfă*, p. 46—47; *merge*, p. 55—56; *peți*, p. 38—39; *război*, p. 48—50; *sufla, umfla*, p. 33—34; *vină*, p. 31 etc.).

Sistematizînd principalele căi de penetrație a cuvintelor străine în limba noastră, lucrarea relevă totodată și caracterul unitar, omogen al acesteia, caracter conferit atît de elementul latin sau autohton, cît și de modul specific de preluare a împrumuturilor de diverse proveniențe, prin care lexicul românesc și-a dobîndit identitatea.

Totuși, ar putea fi formulate anumite rezerve pe care le avem în legătură cu o serie de soluții etimologice adoptate în lucrare. Astfel, de exemplu, *apos* (p. 98) nu poate fi moștenit din lat. *aquosus*, așa cum greșit îl consideră diverse lucrări (inclusiv DA). Această etimologie, reluată de M. Sala și J. Balacciu (v. SCL XXXIV, 1983, nr. 4, p. 312—313), care situează cuvîntul *apos* într-o categorie mai largă de „derivate certe moștenite din limba latină", nu se susține formal: ar însemna să admitem un dublu tratament al grupului latin (vocală) + *quo*: 1) > *co* (> *că*, în situația în care cuvîntul era aton în frază), respectiv 2) > * *po*. După

cum se știe însă, numai (vocală) + *qu* + (*a*) > *p* (*aqua* > *apă*, *equa* > *iapă* etc.). Tratamentul lui *qu* diferă însă în cazurile în care este urmat nu de vocala *a*, ci de *o* (și de *e*, *i*, de altfel). În mod obligatoriu, lat. *aquosus* > rom. **acos* : în afara pierderii legăturii dintre cuvintele din aceeași familie (*apă* — **acos*), s-ar fi creat și o confuzie supărătoare, derivatul latinesc putînd fi pus în legătură, în mod normal, cu baza rom. *ac* < lat. *acus*. De aceea, adj. lat. *aquosus* (panromanic, cu *excepția* românei) nu a lăsat urme în limba noastră : cf. însă adj. rom. *apătos* (< lat. **aquatosus* sau format de la *apăt*, cf. și DA, HEM etc.), care se întîlnește în textele vechi românești, dar care a fost apoi scos aproape cu totul din uz de derivatul românesc *apos* (*apă* + *-os*).

Tot așa, *arboret* (p. 98, cf. și M. Sala, J. Balacciu, *art. cit. supra*) are și el, credem, foarte puține șanse de a fi un derivat moștenit din lat. *arboretum*, așa cum îl considera REW, punct de vedere adoptat de M. Sala. Termenul este atestat abia în 1903, la P. Antonescu (*Amenajamentul pădurei după munții statului*, București, 1903 ; cf., tot acolo, și *sub-arboret*), singurele atestări (ap. DA). Chiar și *arbure*, termen moștenit din latină, era rar deja prin secolul al XVII-lea (cf. și DA), fiind puternic concurat încă din primele monumente ale scrisului românesc de *lemn*, *copaci*. Abia spre sfîrșitul secolului al XIX-lea va fi reintrodus prin dubletul neologic *arbor(e)*. De aceea, păstrarea din latină a unui derivat *arboret* (mai ales în absența variantei cu *u*, *arburet*) este greu de admis. Personal cred că este vorba de un italienism, un termen tehnic forestier (< it. *arboreto*, cf. și semicalcul *sub-arboret*, în același context, la P. Antonescu), dacă nu, de un derivat tîrziu de la dubletul neologic.

Subliniem însă că, chiar dacă în unele situații de acest fel, criteriul formal, cronologic sau semantic ne determină să avem reticențe în legătură cu unele etimologii prezentate, acest fapt nu este în măsură că contravină viabilității metodei și nici direcției de cercetare, care s-a dovedit a fi principial justă și fertilă.

Considerăm, de aceea, că volumul reprezintă fără îndoială o contribuție utilă și care se citește cu interes, constituind în același timp și un instrument de lucru ușor de consultat (datorită și repertoriului lexical din indicele final) atît de cei care vor să se familiarizeze cu problemele cercetării originii cuvintelor, cît și de către specialiști.

Decembrie 1987

ALEXANDRA MORARU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

MIOARA AVRAM, *Probleme ale exprimării corecte*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, 279 p.

Prin ținuta sa științifică exemplară, *Probleme ale exprimării corecte* răspunde tuturor exigențelor cercetării lingvistice actuale. Reunind lucrări publicate de-a lungul a peste trei decenii, cartea Mioarei Avram reprezintă cea mai complexă contribuție de pînă acum în domeniul cultivării limbii.

Un argument în acest sens îl constituie varietatea faptelor abordate, autoarea punînd în discuție orice aspect care prezintă însemnătate pentru corectitudinea și unitatea limbii române, de la ortografie și ortoepie, pînă la formarea cuvintelor. Complexitatea este conferită de asemenea de interesul larg pe care volumul îl are pentru istoria limbii (prin surprinderea unor tendințe actuale în evoluția românei), pentru istoria lingvisticii românești (prin valorificarea critică a unui imens număr de lucrări de specialitate), pentru didactica limbii (prin raportarea permanentă la conținutul programei școlare și al manualelor de gimnaziu). În aceeași ordine de idei, trebuie menționată viziunea dinamică pe care Mioara Avram o propune asupra cercetării lingvistice : deseori discutarea unor fenomene din româna actuală capătă o deschidere mai amplă prin explicarea lor în perspectivă romanică sau prin utilizarea unor elemente de diacronie.

Un alt detaliu demn de reținut este modul însuși în care autoarea își organizează demersul, prin interpretarea unei anumite erori în strînsă relație cu diferitele varietăți ale românei, cu nivelul de educație lingvistică a vorbitorilor, cu tendințe/greșeli înregistrate în alte compartimente ale limbii.

Volumul cuprinde șapte secțiuni, care grupează tematic aspectele examinate : I. *Probleme generale* (în care sînt fixate coordonatele unei discuții despre problema unității limbii române actuale), II. *Ortografie și ortoepie*, III. *Gramatică*, IV. *Punctuație*, V. *Vocabular*, VI. *Formarea cuvintelor*, VII. *Frazeologie*.

Privite în ansamblu, putem distinge trei categorii de fapte investigate :

1. probleme controversate : verbele reflexive formate cu *auto-*, scrierea cu *â* etc. ;

2. probleme inedite sau mai puțin cercetate : conjunctivul fără *să*, gerunziul perfect, evoluția negațiilor auxiliare, atributul în dativ subordonat unui infinitiv lung, particularități sintactice ale unor compuse recente etc. ;

3. probleme des semnalate și larg discutate, dar reluate într-o formulare proprie, sintetică, pornindu-se de la noi exemple : pronumele relative *care* și *ceea ce*, acordul în limba română etc.

Caracterul (nedeclarat) polemic al majorității lucrărilor convertește *Probleme ale exprimării corecte* într-o pledoarie pentru rigoare în știința limbii, pentru exactitate în folosirea limbii. Atentă observatoare a fenomenelor lingvistice, Mioara Avram se dovedește a fi și o rafinată cunoscătoare a istoriei problemei cultivării limbii, prin foarte detaliatul aparat critic care completează informațiile din volum.

Delimitarea teritorială — și uneori socioculturală — a unor abateri de la normă (vezi folosirea lui *ca*, a lui *decît* etc.), soluțiile propuse în rezolvarea unor controverse, înregistrarea unor tendințe în limba literară actuală și cadrul teoretic al interpretării diferitelor fenomene fac din *Probleme ale exprimării corecte* un prețios instrument de lucru pentru specialiști. Prin datele de analiză gramaticală oferite și prin destinația didactică a cercetărilor autoarei, cartea Mioarei Avram devine indispensabilă în procesul de predare și învățare corectă a limbii, fiind — în acest sens — singura lucrare de tip academic.

Decembrie 1987

COMAN LUPU
Facultatea de Filologie
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

Magyar-román filológiai tanulmányok [Studii filologice maghiaro-române], Budapest, 1984 [ELTE, Román Filológiai Tanszék], un vol. de 524[—525] p. [multigrafiat]

Născut în Transilvania, în 1913, profesorul Sámuel Domokos și-a făcut studiile universitare la Cluj, în anii '30, unde i-a avut ca profesori, printre alții, pe S. Pușcariu, N. Drăganu, G. Giuglea, S. Pop și E. Petrovici. Promovat doctor al Universității „Eötvös Loránd" din Budapesta, a devenit cadru didactic la Catedra de Limba Română a acestui institut de învățămînt superior, ocupînd funcțiile de asistent și, apoi, de profesor pînă în anul 1983. A publicat un mare număr de valoroase studii și articole consacrate limbii și literaturii române și, cu precădere, vieții și operei lui Octavian Goga (*Octavian Goga, a költő és a műfordító* [Octavian Goga, poetul și traducătorul], Budapest, 1971, care a stat la baza lucrării traduse în românește în 1978 sub titlul *Octavian Goga. Anii studenției. Traducerile.* A desfășurat și o bogată activitate de traducător din românește.

Volumul de față i-a fost oferit profesorului Sámuel Domokos de colegii, prietenii și foștii elevi și studenți, cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani și al pensionării. Precedat de un cuvînt înainte semnat de Béla Nagy (*Praefatio ad lectorem*) (p. 1—3) și de bibliografia lucrărilor celui sărbătorit, întocmită de Lajos Madár (p. 4—16), el conține un număr de 51 de contribuții, datorate unor cercetători români și maghiari, majoritatea de istorie și critică literară și de lingvistică, alături de care apar și unele lucrări de istorie (culturală), etnografie, folclor, artă.

În cele ce urmează vom examina cercetările de lingvistică. În număr de 8, ele ocupă un loc relativ modest în economia volumului.

În *România răzleață* (p. 38—41), Rodica Bogza Irimie pune în discuție unele fenomene de limbă care ar apărea, izolat, în graiul românilor din Ungaria și care se regăsesc în subdialectul muntean (rostirea dură a lui *d* în *dă*, a lui *p* în *pă*, demonstrativele *ăl, ăla, aia* etc.). În realitate, aceste particularități se întîlnesc într-o bună parte a subdialectului crișean (din care face parte și graiul românilor din Ungaria), iar unele afinități existente între acest subdialect și cel muntean au fost puse în lumină într-un articol al subsemnatului (*Concordanțe între graiurile din Muntenia și Crișana*, în SCL, XXXII, 1981, nr. 5, p. 479—486), care a rămas necunoscut autoarei.

I. Goția atrage atenția în articolul *Problema unui grai de tranziție din zona Mureșului în secolul al XVII-lea* (p. 67—71) asupra unor particularități de limbă prezente în tipări-

turile bălgrădene din secolul al XVII-lea, caracteristice pentru „graiul literar" în uz, la data respectivă, în zona Mureșului mijlociu. Semnificativă pentru varianta literară bălgrădeană din secolul al XVII-lea ar fi, după autor, „oscilația între trăsături specifice sudului țării, graiului vorbit și literar muntean și trăsături caracterizînd graiul vorbit și literar maramureșean-bihorean" (p. 68). Este ceea ce am afirmat noi înșine în *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 304, cînd am susținut că „varianta literară reflectată de textele scrise la Bălgrad se caracterizează printr-o serie de particularități care o fac să oscileze între norma nord-ardeleană și cea munteană". Tot atunci am arătat că varianta sud-vest — ardeleană „este apropiată de varianta literară bănățeană-hunedoreană, așa cum a apărut ea constituită la sfîrșitul perioadei precedente" *(ibidem)*. În ultimii ani ai secolului, ea suferă puternice înrîuriri din partea variantelor moldoveană și muntean, fără ca finalmente ea să renunțe la trăsăturile proprii *(ibidem*, p. 351—359).

Lucrarea lui Mircea Zdrenghea, *Probleme de limbă în opera lui Gheorghe Șincai* (p. 215—223), se ocupă, pe scurt, de activitatea lingvistică a scriitorului ardelean, scoțind în evidență contribuțiile sale esențiale în acest domeniu. Interesantă ni se pare observația autorului că ortografia lui Șincai, aplicată în ediția a doua, din 1805, a *Elementelor*, semnată numai de el, se întîlnește cu 15 ani înainte în *Prima principia latinae grammatices*, apărută la Blaj. Cît privește afirmația lui Șincai din *Cuvîntul înainte* la *Catehismul cel mare* din 1783, că în lucrarea sa el „s-a sîrguit" să folosească numai cuvintele „tocma românești", ea nu arată „dorința lui Șincai de a crea o limbă literară românească bazată pe elemente existente în limba vorbită undeva [?] pe teritoriul locuit de români" (p. 220), ci pe elementele de origine latină („tocma românești" însemnînd aici „originare, genuine, provenind din « limba-mamă »").

În *A Kalocsai román nyelvtan* [Gramatica românească din Kalocsa] (p. 409—420), Béla Nagy face o descriere a lucrării *Institutiones Lingvae Valachicae sive Grammatica compendio exhibita*, o gramatică manuscrisă a limbii române, scrisă în latinește, cu exemplele românești traduse în această limbă. Dacă datarea propusă, cu rezerve, de autor (Oradea, 1768?) s-ar confirma, am avea a face cu una dintre primele gramatici ale limbii noastre, ceea ce ar spori sensibil importanța ei și ar face cu atît mai prețios studiul profesorului budapestan. Pentru că veni vorba de datare și de localizare, precizăm că gramatica lui Macarie, la care se face aluzie la p. 410—411, n-a fost alcătuită nici la mănăstirea Dragomirna, nici la Iași (în 1774), ci la schitul Sihla în 1772, așa cum a arătat (SLLF, II, p. 11) Mariana Costinescu și a notat însuși autorul pe f. 11^{v} a manuscrisului.

István Schütz examinează în *À propos de quelques éléments communs du léxique roumain et du léxique albanais* (p. 522—537) un număr de șapte perechi de cuvinte albaneze și române, în care termenii românești ar fi împrumutați din albaneză, fapt ce ar permite „l'établissement plus précis de la frontière occidentale du berceau de la langue roumaine" (p. 524). Formulată în acești termeni, ipoteza lingvistului maghiar ni se pare riscantă și, în orice caz, insuficient fundată pe fapte, ceea ce o face ușor criticabilă. Evident că nu toate coincidențele dintre albaneză și română trebuie explicate prin substrat. Dar *minz* și *pîriu* intră cu certitudine în această categorie, tot astfel cum *Făt (-Frumos)*, *spăla* și *tîrg* n-au nimic a face cu corespondentele albaneze citate de autor. În privința lui *zanë — zînă*, Schütz uită că atît cuvîntul albanez, cît și cel românesc au fost explicate prin lat. *Diana* (pentru cuvîntul românesc s-a adus în discuție și lat *divina)*. E greșit apoi să se considere că în mitologia albaneză *zanë* este „une jeune fille (ou jeune femme) surhumaine, d'une beauté extraordinaire, mais tout de même guerrière, cruelle et vengeresse" (p. 525), în timp ce la români *zîna* „s'est radoucie pour devenir la fée bienfaisante" (p. 526). Există și în mitologia românească destule zîne rele.

Studiile lui Mózes Gálffy, *Román nyelvi szerkezeti hatás a magyarói nyelvjárásban* [Influența lingvistică structurală a românei asupra graiului din Aluniș] (p. 316—328) și Zsemlyei János, *A Kis-Szamos vidéki magyar tájszólás román kölcsönszavainak mezőösszefüggéseiről* [Împrumuturile românești privitoare la relațiile agrare în graiul maghiar din zona Someșului Mic (p. 471—478) prezintă un bogat material faptic (cuvinte, calcuri lexicale și frazeologice), judicios analizat, care atestă înrîurirea limbii române asupra unor graiuri maghiare din Transilvania. Aceleiași probleme îi este consacrată și lucrarea *Román jövevényszavainak legújabb rétegéhez* [În legătură cu cel mai recent strat al cuvintelor de proveniență românească din limba maghiară] (p. 231—239) a lui Ferenc Bakos, care prezintă și atestări din textele literare maghiare apărute în România în perioada 1930—1971.

Decembrie 1987

ION GHEȚIE
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

NAGY BÉLA, *Viața și activitatea lui Dimitrie Eustatievici*, Budapesta, Tankönyvkiadó, 1987, 204 p.

Studiilor nu prea numeroase consacrate vieții și activității lui Dimitrie Eustatievici li s-a alăturat recent o carte apărută la Editura Didactică din Budapesta.

Autorul, Nagy Béla, profesor de limba română la Universitatea „Eötvös Loránd" din capitala Ungariei, prezintă în primele capitole cîteva date sumare despre viața și activitatea autorului *Gramaticii românești* (*Strămoșii lui Dimitrie Eustatievici*, p. 5—18, *Nașterea și copilăria lui Dimitrie Eustatievici*, p. 19—25, *Studiile lui Dimitrie Eustatievici*, p. 27—39, *Constantin Mavrocordat și Gramatica românească*, p. 41—45, *Cercetări despre viața și activitatea lui Dimitrie Eustatievici*, p. 47—56). Urmează o privire de ansamblu nu totdeauna exactă asupra gramaticilor anterioare anului 1757 (*Gramatici românești pînă la 1757*, p. 57—62) și o descriere în detaliu a structurii și cuprinsului copiei autografe a primei gramatici a limbii române, căreia vrea să-i precizeze totodată izvoarele, importanța și influența în epocă (*Gramatica lui Dimitrie Eustatievici*, p. 63—158). După un scurt capitol final consacrat ultimilor ani din activitatea învățatului brașovean (*Dimitrie Eustatievici și școlile românești din Transilvania*, p. 159—169), sînt inserate *bibliografia* lucrărilor utilizate (p. 171—175), *notele* pentru cele opt capitole ale lucrării (p. 177—195) și un indice (selectiv?) de nume proprii (p. 197—201).

Potrivit lui Nagy Béla, volumul reprezintă „prima monografie completă consacrată vieții și activității lui Eustatievici" (p. 56). Afirmația, surprinzătoare pentru toți cei care știu că, în 1969, N. A. Ursu a publicat un substanțial studiu asupra aceluiași subiect în introducerea la ediția *Gramaticii românești*, își găsește explicația într-o altă precizare a autorului: „lucrarea a fost concepută în limba maghiară și prezentată unui cerc de specialiști sub formă de teză de candidatură ... în 1966" (p. 3).

Cercetătorul maghiar ne-a oferit deci, în 1987, o traducere a unui text redactat în urmă cu două decenii, în speranța că „modesta sa contribuție va servi la o și mai bună cunoaștere a operei și vieții lui Dimitrie Eustatievici" (p. 3).

GH. CHIVU

EM. VASILIU, LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, *Limba română în secolele al XII-lea — al XV-lea. Fonetică — Fonologie — Gramatică*, București, [T.U.B.], 1986, 223 [224] p.

Considerat cu modestie un curs destinat studenților de la facultățile de filologie (p. 2), recentul volum publicat prin multigrafiere de Tipografia Universității din București reprezintă prima cercetare sistematică asupra stadiului atins de fonetica, fonologia și gramatica românei nord-dunărene între secolele al XII-lea și al XV-lea.

În absența unor texte ilustrative pentru această „etapă intermediară" din evoluția limbii noastre, autorii îi reconstituie sistemul lingvistic prin compararea datelor oferite, în primul rînd, de româna comună (ea însăși rezultat al unei reconstrucții) și de scrierile păstrate din secolul al XVI-lea. Sînt puse de asemenea la contribuție o serie de informații rezultate din analiza graiurilor nord-dunărene contemporane și din studierea „românismelor" depistate în textele scrise pe teritoriul actual al României, în latină, slavonă sau maghiară, anterior secolului al XVI-lea.

Chestiunile teoretice și metodologice ridicate de abordarea acestui extrem de interesant, dar totodată foarte dificil subiect sînt prezentate în cele patru capitole ale *Introducerii (Limba română după sec. al XII-lea*, p. 11—18, *Condițiile de evoluție a românei nord-dunărene (dialectul dacoromân) în sec. al XII-lea — al XV-lea*, p. 19—28, *Metoda de studiu*, p. 29—40, *Observații finale*, p. 41—42). Partea întîi a cărții este consacrată *foneticii și fonologiei (Schimbări fonetice*, p. 43—89, *Sistemul fonologic*, p. 90—103). În partea a doua *(Gramatica*, p. 104 — 208) este descris, în subcapitole consacrate, cu excepția interjecției, tuturor părților de vorbire, sistemul morfologic al vechii dacoromâne. În capitolul final autorii sintetizează elementele caracteristice pentru *Româna nord-dunăreană în secolele al XII-lea — al XV-lea* (p. 209—214), insistînd asupra caracterului de continuitate al acesteia în raport cu româna comună (și, indirect, cu latina), respectiv asupra caracterului unitar al primei etape din evoluția dacoromânei, în raport cu răspîndirea sa geografică. O relativ cuprinzătoare *bibliografie* (p. 215—223) încheie o lucrare utilă pentru toți cei ce studiază istoria limbii noastre.

GH. CHIVU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date din text în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

R—79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Academia Republicii Socialiste România. Institutul de Lingvistică al Universității din București. **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație.** Ediția a IV-a, 1983, 286 p., 16,50 lei.

Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte, seria IV, tom III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei; tom VII **(1985)**, 1986, 224 p., 19 lei; tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 436 p., 48 lei.

Academia Republicii Socialiste România. **Dicționarul limbii române** (DLR). Serie nouă. Redactori responsabili: Iorgu Iordan, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Alexandru Graur, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Ion Coteanu, membru al Academiei Republicii Socialiste România. Tomul VIII. Partea a 5-a. Litera **P (Presin — Puzzolană)**. Redactori responsabili ai tomului VIII (partea a 5-a): Ion Coteanu, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Mircea Seche, doctor în filologie, șeful Sectorului de lexicologie de la Institutul de Lingvistică din București, 1984, p. 1343—1866, 100 lei; Tomul X. Partea 1. Litera **S (S — Sclabuc)**. Redactori responsabili ai tomului X (partea 1): Ion Coteanu, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Mircea Seche, doctor în filologie, șeful Sectorului de lexicologie de la Institutul de Lingvistică din București, 1986, 400 p., 79 lei; Tomul X. Partea a 2-a. Litera **S (Scladă — Semințărie)**. Redactori responsabili ai tomului X (partea a 2-a): Ion Coteanu, membru al Academiei R. S. România, Ion Dănăilă, cercetător științific principal, șeful Sectorului de lexicologie și lexicografie de la Institutul de Lingvistică din București, Mircea Seche, doctor în filologie, șeful Sectorului de lexicologie de la Institutul de Lingvistică din București, Elena Ciobanu, cercetător științific principal, 1987, p. 389—692, 64 lei.

Academia Republicii Socialiste România. Institutul de Lingvistică al Universității din București. **Dicționarul explicativ al limbii române** (DEX), 1984, 1060 p., 250 lei.

Studii clasice, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 176 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

Analize de texte poetice. Antologie (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, 1987, 226 p., 16 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

TIMOTEI CIPARIU, **Opere**. I. Ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil. Introducere de Gavril Istrate, 1987, 476 p., 53 lei.

AL. MAREȘ, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea**, 1987, 422 p., 1757 fig., 92 lei.

Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina, vol. 1, 1987, XXXIV + 286 p. + 420 p. (broșura), 322 lei.

RM — ISSN 0025—3523

LR, anul XXXVII, nr. 2, p. 97—202, București, 1988

I.P. Informația c. 2033

42 200

Lei 20

I 29022

- - 7077

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XXXVII

1988

mai — iunie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- IUL. 2005
2014

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GR. BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Responsabil de număr : ION GHEŢIE

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à : „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei :
Str. Spiru Haret nr. 12
R—79638 Bucureşti
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei 125
R—79717 Bucureşti
Telefon : 50 76 80, int. 129

I 29022

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVII 1988 Nr. 3 mai—iunie

SUMAR

GRAMATICĂ — VOCABULAR

IOAN N. BÎTEA, Statutul categorial al lui *fie* corelativ 205

STELIAN DUMISTRĂCEL, Semnificația originară a cuvîntului *gresie* ca element autohton al vocabularului limbii române (I) 213

KATALIN DUMITRAȘCU, Cuvintele de origine maghiară și germană în *Glossariul* lui Laurian și Massim 223

FILOLOGIE

VIOLETA BARBU, Probleme și orientări în editarea literaturii române vechi 231

ALEXANDRU MAREȘ, Dispozițiile sinodului transilvănean din anul 1627. Contribuții filologice 243

GERNOT NUSSBÄCHER, Contribuția lui Gebhard Blücher la dezvoltarea filigranologiei românești 255

LIMBĂ LITERARĂ

IOAN OPREA, Originea sufixelor adjectivale compuse din perioada premodernă a limbii române literare 259

GH. CHIVU, Normă și grai în *Codex Sturdzanus* 273

NOTE ȘI COMENTARII

IOAN TEODOR STAN, Răspuns unei recenzii 279

RECENZII

AL. MAREȘ, *Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987 (Ion Gheție) 281

NICOLAE ANDREI, *Dicționar etimologic de termeni științifici (Elemente de compunere greco-latine)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987 (Carmen Bordea) 282

GHEORGHE BRANCOVICI, *Cronica românească*. Ediție critică de Damaschin Mioc și Marieta Adam-Chiper. Studiu introductiv de Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987 (Alexandru Mareș) 285

44568

NOTE BIBLIOGRAFICE

MARIANA COSTINESCU, MAGDALENA GEORGESCU, FLORENTINA ZGRAON, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640—1780). Termeni regionali*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 287 ; *Lesebuch zur frühen rumänischen Literatur* (*Studien zur rumänischen Sprache und Literatur*, hrsg. von Dieter Messner und Johann Pögl, Heft 1), Arbeitkreis für rumänische Sprache und Literatur, Salzburg, 1983 ; FELIX KARLINGER, *Gesammelte Aufsätze zur rumänischen Literatur und Kulturgeschichte* (*Studien zur rumänischen Sprache und Literatur*, hrsg. von Dieter Messner und Johann Pögl, Heft 7), Arbeitkreis für rumänische Sprache und Literatur, Salzburg, 1985, p. 288.

CRONICĂ

CAMELIA STAN, „Probleme de etimologie" (București, 17—18 noiembrie 1987) 289

LR, anul XXXVII, nr. 3, p. 203—290, București, 1988

STATUTUL CATEGORIAL AL LUI *FIE* CORELATIV

IOAN N. BÎTEA

1.1. Părerile gramaticienilor români în legătură cu statutul categorial al lui *fie* corelativ [1] pot fi rezumate sub forma următoarelor două teze : (i) *fie* corelativ actualizează un singur morfem (sau, ceea ce este același lucru, există un singur *fie* corelativ), (ii) acest morfem este ori o conjuncție coordonatoare [2], ori un adverb [3].

1.2. Lucrarea noastră își propune să verifice aceste două teze, urmărind deci să stabilească, pe de o parte, dacă este vorba într-adevăr de un singur morfem sau avem de-a face cu cel puțin două morfeme, iar, pe de altă parte, care este statutul categorial al acestui morfem (dacă este unul singur), respectiv al acestor morfeme (dacă sînt cel puțin două).

2.1. Analiza noastră se bazează pe teza structuralistă că *o parte de vorbire este o clasă distribuțională* și corolarul ei că *morfemele care satisfac același context diagnostic (ori sistem diagnostic de contexte) fac parte din una și aceeași clasă distribuțională).*

2.2. În general, în rîndul conjuncțiilor coordonatoare sînt incluse atît morfeme ca **iar, și cu, dar, însă, numai că** și conectorii apozitivi (metaingvistici), cît și morfeme corelative ca **fie, ori, sau și și** [4].

[1] Această denumire este improprie (din cîte ne putem da seama, avem de-a face cu un morfem discontinuu care are actualizări parțiale), dar am reținut-o pentru că s-a impus.

[2] Vezi, de pildă, Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ediția a II-a, București, 1956, p. 634 ; Rodica Ocheșeanu, *Conjuncția*, în *Gramatica limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită (prescurtat *GLR*), vol. I, București, 1966, p. 393 ; Elena Carabulea, *Coordonarea părților de propoziție*, în *GLR*, vol. al II-lea, p. 221 ; Mircea Mitran, [*Sintaxa frazei.*] *Coordonarea* în *GLR*, vol. al II-lea, p. 247 ; Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă și stilistică*, București, 1968, p. 98 ; Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, ediția a II-a revizuită și completată, București, 1970, p. 329 ; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979, p. 365, 369 ; Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, 1982, p. 273 ; Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, 1983, p. 239 ; Alexandru Toșa, *Elemente de morfologie*, București, 1983, p. 139 ; Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986, p. 221, 222, 229, 330.

[3] Vezi G. G. Neamțu, *Observații asupra conjuncțiilor corelative disjunctive*, în LR, XXXI, 1982, nr. 6, p. 505 ; G. G. Neamțu, *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, București, 1986, p. 191—194 (pentru un examen critic al argumentelor aduse de autor în sprijinul acestei ipoteze, vezi Ioan N. Bîtea, *Observații pe marginea unor argumente referitoare la* fie *corelativ*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 6), și Gh. D. Trandafir, *Observații asupra coordonării*, II, în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 479. Vezi și Iorgu Iordan și Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 554 (în această lucrare, *fie* corelativ apare încadrat — fără nici o explicație — și în rîndul conjuncțiilor coordonatoare — p. 525, 527).

[4] *Și* copulativ și *ori* și *sau* copulativi, alternativi și disjunctivi fie sînt de două feluri : corelativi și conectori (în care caz trebuie să postulăm că există atît morfeme corelative **ori, sau** și **și**, cît și morfeme-conectori **ori, sau** și **și**), fie sînt întotdeauna corelativi, dar în anumite contexte bine determinate din punct de vedere gramatical nu pot figura în structura de suprafață decît imediat în stînga ultimului constituent coordonat (spre deosebire de prima ipoteză, aceasta presupune un cadru teoretic transformațional-generativ). Aici nu ne vom pronunța în această problemă.

LR, anul XXXVII, nr. 3, p. 205—211, București, 1988

Aceste două clase de morfeme au însă proprietăți distribuționale diferite : în timp ce morfemele din prima clasă pot fi actualizate numai între constituenții coordonați ai unei construcții coordonate binare sau între ultimii doi constituenți coordonați ai unei construcții cu cel puțin trei constituenți coordonați, morfemele corelative figurează — implicit sau explicit — imediat în stînga fiecărui constituent coordonat din construcțiile respective. De aceea, cele două clase de morfeme menționate mai sus nu pot fi subclase ale uneia și aceleiași părți de vorbire, pentru că nu satisfac unul și același context diagnostic.

2.3. Așa cum e definit în prezent, adverbul nu constituie în nici un caz o clasă distribuțională [5] — de unde rezultă că această parte de vorbire nu a fost încă definită și delimitată în mod satisfăcător [6] (așa se și explică de ce adverbul este foarte controversat). De aceea, este indicat să se dea dovadă de multă circumspecție cînd este vorba să se includă un morfem în rîndul adverbelor. În ceea ce ne privește, sîntem de părere că, în absența unui criteriu distribuțional explicit, numai adverbele care prezintă asemănări semantice, distribuționale și sintactice cu adverbele de loc, de timp și, respectiv, de mod propriu-zise [7] pot fi considerate adverbe [8].

2.4. Orice analiză satisfăcătoare a lui *fie* corelativ trebuie să țină seama de faptul că acesta este întotdeauna substituibil în limitele sinonimiei cu *ori* sau *sau* [9], cum se poate constata comparînd enunțurile (1), (3), (5), (7), (9) și (11) cu enunțurile rezumate de schemele (2), (4), (6), (8), (10) și, respectiv, (12) :

(1) *Semnul „=" va fi citit fie „se definește", fie „este același lucru ca și".*
(2) *Semnul „=" va fi citit {ori/sau} „se definește", {ori/sau} „este același lucru ca și".*
(3) *Substantivele sînt fie comune, fie proprii.*
(4) *Substantivele sînt {ori/sau} comune, {ori/sau} proprii.*
(5) *Seara fie citea, fie se plimba, fie primea musafiri.*
(6) *Seara {ori/sau} citea, {ori/sau} se plimba, {ori/sau} primea musafiri.*

[5] Morfemele considerate în mod curent adverbe nu au nici o proprietate distribuțională comună definitorie — vezi Ioan N. Bîtea, *Conectorii metalingvistici : adverbe ori conjuncții ?*, în LR, XXXV, 1986, nr. 5, p. 390, și Ioan N. Bîtea, *Observații asupra unor opinii despre adverb*, în SCL, XXXVIII, 1987, nr. 2, p. 151—153.

[6] Acest lucru nu trebuie să ne surprindă : cele trei proprietăți comune pe care le au morfemele considerate de regulă a fi adverbe — invariabilitatea morfologică, posibilitatea actualizării aparente într-o sintagmă verbală în structura de suprafață și aparenta neîncadrare în vreuna din celelalte părți de vorbire — nu sînt în nici un caz suficiente pentru a circumscrie o clasă distribuțională (pe de o parte, mai există și alte părți de vorbire care se caracterizează prin invariabilitate morfologică și posibilitatea actualizării aparente într-o sintagmă verbală, iar, pe de altă parte, se prea poate ca un asemenea morfem să se încadreze totuși într-o altă parte de vorbire — vezi I. N. Bîtea, *Conectorii...*, p. 390).

[7] Cf. St. Iacob, *Determinantele lexico-gramaticale ale verbului*, în CL, X, 1965, nr. 1, p. 120, 130.

[8] Această poziție este justificată și în situația în care mai există și alte clase de adverbe : întrucît membrii unei clase trebuie să aibă cel puțin o proprietate comună, iar adverbele de timp, de loc și de mod au proprietăți comune (printre care trebuie să figureze și proprietatea definitorie (ori proprietățile definitorii) a (ale) adverbelor), un morfem care nu prezintă proprietățile distribuționale, sintactice și semantice comune acestor tipuri de morfeme nu poate fi considerat adverb, deoarece în mod cert nu are proprietatea definitorie (sau proprietățile definitorii) a (ale) adverbelor.

[9] Se pare că uneori construcția în cauză este gramaticală numai dacă sînt introduși anumiți constituenți subînțeleși.

(7) *În concediu mergea fie la Sovata, fie la Olănești, fie la Govora.*
(8) *În concediu mergea {ori/sau} la Sovata, {ori/sau} la Olănești, {ori/sau} la Govora.*
(9) *Acel triunghi e fie dreptunghic, fie isoscel, fie oarecare.*
(10) *Acel triunghi e {ori/sau} dreptunghic, {ori/sau} isoscel, {ori/sau} oarecare.*
(11) *Azi Teodor va veni fie cu Geta, fie cu Mirela, fie cu Tatiana.*
(12) *Azi Teodor va veni {ori/sau} cu Geta, {ori/sau} cu Mirela, {ori/sau} cu Tatiana.*

Întrucît satisfac unul și același context diagnostic (vezi și § **2.2**), morfemele corelative **fie, ori** și **sau** trebuie să aparțină uneia și aceleiași părți de vorbire.

3.1. Asemenea lui *ori* și *sau* corelative (vezi § **2.4**), *fie* corelativ poate fi întîlnit în trei tipuri de construcții coordonate [10], și anume : în (i) construcții copulative — vezi, de pildă, enunțurile (1) și (3), care în interpretarea pe care o avem în vedere [11] au același sens ca și unul din enunțurile (13a)—(13c) :

(13a) *Semnul „=" va fi citit și „se definește", și „este același lucru ca și".*
(13b) *Semnul „=" va fi citit în unele locuri „se definește", iar în celelalte locuri „este același lucru ca și".*
(13c) *Semnul „=" va fi citit de unii „se definește", iar de alții „este același lucru ca și".*

și, respectiv, ca enunțul (14) :

(14) *Unele substantive sînt comune, iar celelalte sînt proprii.*

(ii) construcții alternative — vezi, de exemplu, enunțurile (5) și (7), care în interpretarea pe care o avem în vedere prezintă același sens ca și enunțurile rezumate de schemele (15) și, respectiv, (16) :

(15) *Seara {ba/cînd} citea, {ba/cînd} se plimba, {ba/cînd} primea musafiri.*
(16) *În concediu mergea {ba/cînd} la Sovata, {ba/cînd} la Olănești, {ba/cînd} la Govora.*

și (iii) construcții disjunctive — vezi, de pildă, enunțurile (9) și (11), care încorporează alternativele (17a)—(17c) și, respectiv, (18a)—(18c) :

(17a) *Acel triunghi e dreptunghic.*
(17b) *Acel triunghi e isoscel.*
(17c) *Acel triunghi e oarecare.*
(18a) *Azi Teodor va veni cu Geta.*
(18b) *Azi Teodor va veni cu Mirela.*
(18c) *Azi Teodor va veni cu Tatiana.*

3.2. Întrucît construcțiile în care apare *fie* corelativ actualizează trei tipuri distincte de coordonare, respingem teza potrivit căreia ar exista un singur morfem corelativ **fie** și postulăm existența a trei morfeme corelative omonime **fie** : unul copulativ, unul alternativ și unul disjunctiv [12].

4.1. În sprijinul ipotezei că morfemele corelative **fie** au caracter conjuncțional pot fi aduse patru argumente principale : (i) *fie* corelativ

[10] În lucrările anterioare am vorbit numai de *ori* și *sau* copulativi și disjunctivi, deoarece nu am acordat coordonării alternative statutul de tip aparte de coordonare.
[11] Enunțurile (1), (3), (5) și (7) pot avea și interpretare disjunctivă.
[12] Prin urmare, există cîte trei morfeme corelative **fie, ori** și **sau**.

nu are niciodată sens lexical (vezi § **5.3.1**) ; (ii) *fie* corelativ nu este compatibil cu nici o funcție sintactică tradițională (altfel spus, nu constituie niciodată o parte de propoziție tradițională [13]) ; (iii) orice *fie* corelativ nu numai că are o poziție fixă, dar precedă întotdeauna un constituent coordonat — de unde rezultă că nu este exclus să fie marcă a anumitor tipuri de constituenți coordonați, (iv) *fie* corelativ este substituibil în limitele sinonimiei cu *ori* și *sau* [14] (vezi § **2.4**).

4.2. Argumentele (i) și (ii) sînt valide, interdependente — în sensul că un constituent care nu are sens lexical nu poate constitui o parte de propoziție tradițională și viceversa : un constituent care nu reprezintă o parte de propoziție tradițională nu poate avea sens lexical — și relevante (conjuncțiile sînt morfeme ale căror actualizări nu au sens lexical și nu constituie părți de propoziție tradiționale).

Aceste două argumente în sine nu sînt însă hotărîtoare în stabilirea statutului categorial al celor trei morfeme corelative **fie** — fiindcă nici prepozițiile nu au sens lexical și nu pot fi actualizate de părți de propoziție.

4.3. În ceea ce privește argumentele (iii) și (iv), acestea pot fi aduse în sprijinul ipotezei în discuție numai dacă se acceptă premisa că toți constituenții corelativi care precedă constituenții coordonați (deci și *ori* și *sau*) au caracter conjuncțional. Or, după cum am arătat în § **2.2**, această premisă nu este validă. Prin urmare, argumentele (iii) și (iv) nu sînt relevante pentru ipoteza că cei trei *fie* corelativi ar fi conjuncționali, deoarece ele nu o pot infirma ori confirma.

4.4. În concluzie, morfemele corelative **fie** nu sînt conjuncții coordonatoare.

5.1. În favoarea ipotezei că morfemele corelative **fie** sînt adverbe pot fi aduse, din cîte ne putem da seama, două argumente principale : (i) aceste morfeme seamănă din punct de vedere distribuțional și funcțional cu **și** corelativ, care este considerat adverb [15], (ii) atunci cînd marchează alternanța, *fie* corelativ e sinonim cu *acum*, *aici*, *ba* și/ sau *cînd* corelative [16], iar acestea par a fi la rîndul lor substituibile în limitele sinonimiei cu un constituent adverbial ori cu o sintagmă nominală cu funcție de complement circumstanțial de timp (adică par a fi constituenți adverbiali) [17].

5.2. Primul argument se bazează pe premisa că **și** corelativ este adverb ; dacă acceptăm această premisă, atunci indiscutabil trebuie

[13] Indiferent dacă sistemul părților de propoziție tradiționale este satisfăcător sau nu, dacă acceptăm (i) și (ii) rezultă că *fie* corelativ nu poate fi niciodată o parte de propoziție în sens tradițional.

[14] În acest caz avem de-a face cu următorul raționament : (i) morfemele care satisfac același context diagnostic sau sistem diagnostic de contexte aparțin uneia și aceleiași clase distribuționale ; (ii) morfemele corelative **ori** și **sau** satisfac același context diagnostic ca și morfemele corelative **fie** ; (iii) morfemele corelative **fie**, **ori** și **sau** aparțin uneia și aceleiași clase distribuționale ; (iv) morfemele corelative **ori** și **sau** sînt conjuncții, (v) deci morfemele corelative **fie** sînt și ele conjuncții.

[15] Acesta este argumentul pe care îl are în vedere Gh. D. Trandafir (*art. cit.*, p. 479).

[16] După cum rezultă din (22), (24) și (27), *fie* nu este întotdeauna substituibil cu oricare dintre ele.

[17] Vezi Ioan N. Bîtea, *Puncte de vedere despre coordonarea disjunctivă*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 1, p. 38—39.

să postulăm că și **acum, aici, ba, cînd, fie, ori** și **sau** corelative sînt adverbe, deoarece satisfac unul și același context diagnostic. Această premisă este însă inacceptabilă : întrucît nu are sens lexical, nu este compatibil cu funcția de complement circumstanțial (sau cu vreo altă funcție sintactică tradițională) și este actualizat numai imediat în stînga unui constituent coordonat, și corelativ nu seamănă din punct de vedere semantic, sintactic ori distribuțional cu morfeme ca **acolo, atunci** sau **repede** — ceea ce, în virtutea celor arătate în § **2.3.**, ne împiedică să-l considerăm adverb.

5.3.1. Cel de-al doilea argument se bazează pe echivalența semantică și sintactică a structurilor (19), (20) și (21) :

(19) {*fie/ ori/ sau*} — *X* — ({*fie/ ori/ sau*} — ...) — {*fie/ ori/ sau*} — *W*

(20) {*acum/ aici/ ba/ cînd*} — *X* — ({*acum/ aici/ ba/ cînd*} — ...) — {*acum/aici/ba/cînd*}—*W*

(21) {*în unele situații*$_1$/ *uneori*$_1$} — *X* — ({*în unele situații*$_2$/ *uneori*$_2$} — ...) — {*iar/ și*} — {*în celelalte situații* {*uneori*$_n$/ *alteori/ în restul timpului*}} — *W*

unde *în unele situații*$_1$, ..., *în celelalte situații* și, respectiv, *uneori*$_1$, ..., *uneori*$_n$ / *alteori/ în restul timpului* au referenți distincți.

Nu încape nici o îndoială că aceste trei structuri sînt într-adevăr semantic și sintactic echivalente atunci cînd structura (19) exprimă alternanța — comparați enunțul (5) cu enunțurile rezumate de schema (22) și cu (23) :

(22) *Seara* {*ba/ cînd*} *se plimba,* {*ba/ cînd*} *citea,* {*ba/ cînd*} *primea musafiri.*

(23) *Seara uneori se plimba, uneori citea, iar alteori primea musafiri.*

respectiv cu enunțurile rezumate de schema (24) și cu (25) :

(24) *În concediu mergea* {*ba/ cînd*} *la Sovata,* {*ba/ cînd*} *la Olănești,* {*ba cînd*} *la Govora.*

(25) *În concediu mergea uneori la Sovata, uneori la Olănești, iar alteori la Govora.*

5.3.2. Lucrurile nu sînt însă atît de simple cum par la prima vedere. În primul rînd, *fie* corelativ poate fi întîlnit și în construcții disjunctive — unde el nu este sinonim cu *acum, aici, ba* și/ sau *cînd.* Comparați enunțurile (1) și (2) — care, în funcție de context, au interpretare disjunctivă sau alternantă, cu enunțurile (5) rezumate de (26) și, respectiv, (27) :

(26) *Acel triunghi e* {*acum/ aici/ ba/ cînd*} *dreptunghic,* {*acum/ aici/ ba/ cînd*} *isoscel,* {*acum/ aici/ ba/ cînd*} *oarecare.*

(27) *Azi Teodor va veni* {*ba/ cînd*} *cu Geta,* {*ba/ cînd*} *cu Mirela,* {*ba/ cînd*} *cu Tatiana.*

care sînt gramaticale și coerente numai dacă au interpretare alternativă. De asemenea, comparați enunțurile (28) și (30) — care nu pot avea decît interpretare disjunctivă — cu secvențele rezumate de schemele (29) și, respectiv, (31) :

(28) *Aseară Walter a sosit la Arad fie cu acceleratul, fie cu rapidul.*

(29) **Aseară Walter a sosit la Arad* {*acum/ aici/ ba/ cînd*} *cu acceleratul,* {*acum/ aici/ ba/ cînd*} *cu rapidul.*

(30) *Ștefan s-a căsătorit fie în 1981, fie în 1982, fie în 1983.*

(31) **Ștefan s-a căsătorit* {*acum/ aici/ ba/ cînd*} *în 1981,* {*acum/ aici/ ba/ cînd*} *în 1982,* {*acum/ aici/ ba/ cînd*} *în 1983.*

Mai mult, în contextele disjunctive *fie* corelativ nu poate fi substituit cu nici un adverb. Asta înseamnă că în asemenea contexte *fie* corelativ ori nu e constituent adverbial, ori actualizează un adverb de alt tip sau cu un alt sens decît **acum, aici, ba** și **cînd** corelative (în care caz, se înțelege, trebuie să postulăm existența a două adverbe **fie** corelative).

În al doilea rînd, din echivalența structurilor (19) și (21) rezultă că, într-o construcție care o ilustrează pe cea dintîi, cel puțin doi constituenți corelativi (primul și ultimul) au nu numai referenți distincți, ci și sensuri diferite : spre deosebire de corelativul său (corelativii săi), ultimul *acum, aici, ba* și, respectiv, *cînd* este echivalent nu cu o sintagmă nominală ori un constituent adverbial, ci cu un constituent conjuncțional (*iar* sau *și*) plus o sintagmă nominală ori un constituent adverbial [18]. Or, deși de regulă au referenți distincți, actualizările unuia și aceluiași morfem deictic (de exemplu, **acolo, atunci, el**) trebuie să aibă unul și același sens (în caz contrar nu pot fi considerate actualizări ale unuia și aceluiași morfem).

În al treilea rînd, se poate susține cel puțin la fel de bine că enunțurile (5) și (7) sînt semantic și sintactic echivalente cu enunțurile (32) și, respectiv, (33) :

(32) *În unele seri se plimba, în alte seri citea, iar în celelalte seri primea musafiri.*

(33) *În unele concedii mergea la Sovata, în alte concedii mergea la Olănești, iar în celelalte concedii mergea la Govora.*

— în care caz construcțiile care exemplifică structura (19) primesc o descriere transformațională [19].

5.4. Deoarece nu are sens lexical, nu constituie niciodată o parte de propoziție tradițională și întotdeauna precedă un constituent coordonat într-o construcție copulativă, alternativă ori disjunctivă, *fie* corelativ nu poate avea caracter adverbial, deoarece nu seamănă cu actualizările adverbelor de loc, de timp sau de mod propriu-zise.

Altfel spus, încadrarea morfemelor corelative **fie** (ca, de altfel, și a morfemelor corelative **acum, aici, ba, cînd, ori, sau** și **și**) [20] în clasa adverbelor nu are nici o justificare distribuțională [21] sintactică ori semantică, fiind, deci, arbitrară. Așa se face că orice încercare de includere a lui **fie** corelativ în rîndul adverbelor este din capul locului sortită eșecului.

[18] Nu se poate susține că fiecare sintagmă nominală ori constituent adverbial este precedat(ă) de un *iar* sau de un *și*.

[19] Vezi Ioan N. Bîtea, *Construcțiile pseudodisjunctive copulative. Prezentare generală*, în LR, XXXIV, 1985, nr. 2, p. 117—118, și I. N. Bîtea, *Puncte* ..., p. 42.

[20] Toate aceste morfeme prezintă aceleași proprietăți distribuționale și sintactice, aparținînd, deci, uneia și aceleiași părți de vorbire.

[21] Sistemul diagnostic de contexte propus de Georgeta Ciompec pentru adverb — vezi *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, 1985, p. 28—29 — nu este adecvat, deoarece permite includerea în clasa adverbelor atît a adverbelor propriu-zise, cît și a unor morfeme care nu seamănă din punct de vedere distribuțional, semantic și sintactic cu adverbele de loc, de timp și de mod (vezi I. N. Bîtea, *Observații asupra unor opinii* ..., p. 151—153) ; cu toate acestea, *fie* corelativ nu poate figura în nici unul din cele trei contexte propuse de Georgeta Ciompec — vezi agramaticalitatea secvențelor * *(nu) se călătorește fie*, **fie (nu) se călătorește* (această secvență este agramaticală dacă postulăm că aici *fie* este corelativ — pentru că din ea nu reiese că *fie* ar fi corelat cu un alt *fie*) și * *(nu) se fie călătorește*.

5.5. Existența punctului de vedere discutat în această secțiune (conform căruia *fie* și celelalte morfeme corelative ar fi adverbe) are, din cîte ne putem da seama, următoarea explicație : conjuncția coordonatoare este considerată un tip de conector (adică este interpretată — prin analogie cu prepoziția și cu conjuncția subordonatoare — ca morfem ale cărui actualizări au rolul de a lega cîte doi constituenți : pe cel care le precedă de cel care urmează după ele) [22], iar adverbul este definit în mod extensional (prin enumerare), fără să se verifice dacă definiției extensionale îi corespunde într-adevăr o definiție intensională adecvată (adică fără să se cerceteze dacă morfemele etichetate drept adverbe au într-adevăr vreo proprietate comună specifică).

6. În concluzie, cele trei morfeme corelative **fie** nu sînt nici conjuncții, nici adverbe. Deoarece ele nu pot fi nici substantive, adjective, pronume, articole, numerale, verbe, prepoziții sau interjecții, aceste morfeme nu se înscriu în nici una din părțile de vorbire tradiționale. Ele trebuie însă să facă parte dintr-o clasă de morfeme lexicale ori gramaticale. De aceea, ele se încadrează — împreună cu celelalte morfeme corelative de acest fel **(acum, aici, ba, cînd, ori, sau, și, nici)** — fie într-o parte de vorbire nouă (o posibilitate cît se poate de plauzibilă, dat fiind că delimitarea și definițiile părților de vorbire tradiționale lasă de dorit [23]), fie într-o clasă nouă de morfeme gramaticale.

În ceea ce ne privește, optăm pentru cea de-a doua soluție — pentru că morfemele în discuție nu au sens lexical [24], iar actualizările lor au menirea să marcheze constituenți coordonați.

7. Pe scurt, respingem cele două teze referitoare la *fie* corelativ prezentate în § **1.1** și susținem că există de fapt trei morfeme corelative **fie** — unul disjunctiv, unul copulativ și unul alternativ — și că toate trei aparțin unei clase de morfeme care nu a fost delimitată și definită pînă în prezent (mai precis, unei clase de morfeme gramaticale).

Decembrie 1987 *Timișoara, str. Abrud nr. 18*

[22] Vezi C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 366—370 ; G. G. Neamțu, *art. cit.*, p. 505, 506 ; Georgeta Ciompec, *Elemente de relație*, în Ion Coteanu (coordonator), *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, ediție revizuită și adăugită, București, 1985, p. 279 ; Gh. D. Trandafir, *art. cit.*, p. 481.

[23] Vezi, de pildă, Barbu B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*, București, 1971, p. 38.

[24] Sîntem de părere că numai morfemele care au sens lexical pot fi incluse în părți de vorbire — vezi Petru Zugun, *Cuvîntul. Studiu gramatical*, București, 1983, capitolul 3 : *Noțiunea de cuvînt*.

SEMNIFICAȚIA ORIGINARĂ A CUVÎNTULUI *GRESIE* CA ELEMENT AUTOHTON AL VOCABULARULUI LIMBII ROMÂNE

I

STELIAN DUMISTRĂCEL

0.1. Rezultatele anchetelor pentru ALR I [1] și ALR II, ca și pentru NALR (printre care și cele efectuate în sudul Moldovei) confirmă, în linii generale, informațiile din dicționarele românești și din diferite lucrări lexicologice cu privire la răspîndirea teritorială și semantica termenului *gresie* în graiurile dacoromâne. În același timp, aceste date oferă posibilitatea examinării aprofundate a implicațiilor aspectului semantic în ceea ce privește considerarea lui *gresie* ca un element autohton din vocabularul limbii române și relevarea deficiențelor explicării lui prin raportare la cuvinte de origine germanică sau de alte origini.

0.2. Semnificațiile substantivului *gresie* au fost ordonate în *Dicționarul limbii române* al Academiei (s.v.) după următoarea schemă generală: **I.1.** „Piatră compusă din grăunțe mici de nisip" (= 'rocă sedimentară detritică, formată prin cimentarea nisipurilor cu silice...'); **2.** P. ext. „Cute de ascuțit coasa făcută din astfel de piatră"; **II.** P. anal. (cu **I.2.**) **1.** „Bucată de lemn care vine deasupra osiei dinainte a carului ..."; (◆) „Spetează de lemn suprapusă osiei pe care stă capul grindeiului plugului"; **2.** (Pl.) *„Gresii:* citat fără explicare între părțile morii". Menționăm că în dicționare anterioare fusese selectat un număr redus de sensuri: două la Tiktin, s.v. (cele marcate cu **I.2** și **II.1** în schema de mai sus), sau trei la Candrea, s.v. (sensurile **I.1**, **2** și **II.1** din DA). Pe de altă parte, în dicționare apărute ulterior, fie că sînt reținute sensurile înregistrate de I.-A. Candrea (de exemplu, la Cioranescu), fie că, în conformitate cu conținutul lucrării, se menționează doar sensurile [1.] 'rocă sedimentară detritică' și [2.] 'piatră de ascuțit coasa' (cf. DEX, s.v., M. D. ENC., s.v.). Dar ultimele două dicționare consemnează și un sens nou, [3.] „olărie dură, opacă, cu grăunte fin, avînd la bază o argilă plastică".

0.3. Într-un articol precedent [2], am arătat că sensul din domeniul artelor plastice, citat mai sus, ca și un altul, 'material de construcție', au fost calchiate după sensuri ale fr. *grès-cérame* și că, de asemenea, semnificația 'rocă sedimentară detritică' a fost atribuită rom. *gresie*, în diferite lucrări de specialitate, de către geologi originari din aria sudică (muntenească-oltenească), la sfîrșitul secolului al XIX-lea, pornind de la sensul

[1] Pentru siglele și abrevierile utilizate vezi *Bibliografia* de la sfîrșitul articolului (cele uzuale nu au fost trecute).

[2] *O distincție necesară: sensuri neologice ale cuvîntului* **gresie**, în LR, XXXVII, 1988, nr. 2, p. 107–117.

LR, anul XXXVII, nr. 3, p. 213–222, București, 1988

de bază al fr. *grès*. De altfel, semnificația 'rocă sedimentară detritică' (considerată ca aparținînd vorbirii populare și limbii comune în DA) nu a fost înregistrată de Tiktin și nici de către Scriban și, așa cum se va putea constata și în continuare, existența ei nu poate fi dovedită în vorbirea populară; ea aparține terminologiei geologice, care a adoptat, treptat, un regionalism muntenesc.

0.4. Chiar în condițiile scoaterii din discuție a sensurilor neologice la care ne-am referit mai sus, inclusiv admițînd inexistența unei semnificații 'varietate de piatră' în vorbirea populară, termenul *gresie* prezintă un dublu semantism derutant (cf. § **II.1 — 3**): 'bucată de piatră pentru ascuțit unelte tăioase din fier' și 'piesă de lemn în construcția a diferite vehicule și instalații', formulări ce rezultă din cercetarea utilizării cuvîntului în graiurile populare. Pentru a determina semnificația lui originară, datele oferite de dicționarele limbii române se cer comentate și completate în direcția stabilirii uzurilor curente și a raporturilor dintre acestea, în funcție de semantica etimonului. Se impune verificat, de asemenea, statutul de regionalism al acestui cuvînt, care este prezentat în mod clar drept unul muntenesc numai de către H. Tiktin.

I.1.1. Cea mai veche atestare în scris a termenului pare să dateze din 1652 și consemnează sensul general de 'răzuitoare', 'unealtă de răzuit din piatră'. La Candrea găsim un citat din *Îndreptarea legii* (București, 1652, p. 761, r. 21), sub sensul „cute (de ascuțit coasa, cuțitele etc.) ...", interpretare semantică îndreptățită, întrucît contextul descrie obținerea unui medicament pentru ochi prin frecarea *topaziei* pe o *grese*: „Care [to]pazie o freacă dohtorii pe o grease și deacă o freacă nu iase de întrînsa rușală...". Un sens apropiat îi este atribuit și subst. *cute* în *Dicționariu rumanesc, latinesc și unguresc* (I, Cluj, 1822) al lui I. Bobb, o unealtă a giuvaergiului, căreia i se dă drept corespondent latinescul (medieval) *navia, -ae*, fiind numită „cute de curățit piatra prețioasă" (s.v. *cute*). Datorită atestării din *Îndreptarea legii*, *gresie* și *cute* pot fi socotiți ca doi termeni a căror veche concurență este atestată și de textele scrise, aflîndu-se în aceeași situație cu acei analizați de către Adriana Ionescu (14—16), în a cărei listă perechea în discuție nu figurează însă (pentru *cute* în texte din secolul al XVII-lea, cf. DA, s.v.).

Cu sensul '(bucată de) piatră cu care se ascute coasa', *gresie* apare în secolul al XIX-lea la Anton Pann, în expresiile *și-a găsit coasa gresia* (în serie cu *la așa barbă așa răsătură*; *Povestea vorbii*, II, București, 1853, p. 52) și *dă și cu coasa și cu gresia* („Nu judecă"; *ibid.*, III, București, 1853, p. 12). Prima expresie a fost semnalată încă de Cihac (s.v. *gresie*) și este prezentă și în alte dicționare (dar nu a fost notată în DA), ceea ce modifică poziția cuvîntului în clasificarea propusă de Cătălina Vătășescu (131, unde rom. *gresie* apare printre cuvintele pentru care nu s-au înregistrat expresii), cu atît mai mult cu cît a fost consemnată și o locuțiune verbală *a da la gresie* „wetzen, schleifen, abziehen" (Polizu, s.v. *gresie*). Vorbirii familiare pare să-i aparțină expresia *a avea (a fi cu) burta gresie* „a avea (sau a fi cineva cu) burta umflată, țeapănă" (Udrescu, s. v. *gresie*).

1.2. Poziția pe care o ocupă cuvîntul în graiurile din sudul țării se poate deduce și după faptul că de la varianta *grese* s-a creat un derivat

verbal (a) *gresui*: „îi dă cu gresea, ... o gresuiește [coasa]" (Glosar Olt., s.v.), dar și dacă ținem seama de productivitatea sa semantică: cu sensul 'petic de pământ rămas nearat între două brazde, greș', *gresie* apare la doi informatori din nordul Olteniei (NALR. Olt. IV, h. 596/915, 916). Desigur, în acest caz o contaminare *greș — gresie* nu se exclude, dar denumiri metaforice comparabile cum sînt *amnar* și *ic* (*loc. cit.*, pct. 918, 922, 923, 929, 933; 906) permit interpretarea utilizării termenului *gresie* prin raportare la forma pietrei cu care se ascute coasa.

2. În afara faptului că dicționarele nu înregistrează cuvîntul în texte populare sau culte reprezentînd aria nordică dacoromânească, statutul de termen regional sudic al lui *gresie* cu sensul '(bucată de) piatră cu care se ascute coasa' se verifică prin datele înregistrate în diferite lucrări de geografie lingvistică și în folclor (cf. § **2.2** și **II.2.1.1**).

2.1. Pe baza răspunsurilor la întrebarea 941 din chestionarul ALR I, Sextil Pușcariu a publicat o hartă ce marchează clar opoziția între *cute*, ca termen nordic, și *gresie*, notat pentru Oltenia, Muntenia cu sud-estul Transilvaniei și Dobrogea (Pușcariu, h. 13). Această arie este confirmată de răspunsurile la anchetele pentru NALR: termenul este întrebuințat în Oltenia (mai puțin o arie restrînsă nord-vestică; NALR. Olt. III, MN, pl. 75 [1073]), în Muntenia (mai puțin frecvent într-o arie limitată nord-estică, unde apare (și) *piatră*; cf. și TD. Muntenia II, 197, 265), în Dobrogea și în sud-estul Transilvaniei [3] (pentru această din urmă zonă, cf. și *gresie* '(bucată de) piatră pe care se ascute briciul, arcer'; ALR II, s.n., II, 514/182). În sudul Moldovei, *gresie* '(bucată de) piatră cu care se ascute coasa' a fost înregistrat în pct. 661 din rețeaua NALR, localitatea Mera, jud. Vrancea.

2.2. Fără să ne oprim asupra atestării cuvintelor *cute* și *gresie* în texte reprezentînd alte specii folclorice, observăm că termenii utilizați pentru noțiunea respectivă în limba literaturii populare pot fi comparați dată fiind prezența unei pietre în basmele ce ilustrează motivul aruncării în calea urmăritorilor a unor obiecte *talisman* sau *miraculoase* care se transformă în obstacole. Această piatră se numește *gresie* la muntenii D. Stăncescu, P. Ispirescu, I. C. Fundescu, N. D. Popescu (Șăineanu, 495, 511, 825, 826), dar și la un folclorist ardelean, Ion Broju *(ibid.*, p. 701), originar din Cincu Mare (jud. Brașov) [4], localitate ce se plasează în aria sud-estică transilvăneană *gresie* delimitată mai sus pe baza ALR I (pentru același termen în basme aromâne, cf. **3.2**). Obiectul-talisman este denumit *cute* în basmele publicate de culegători din Transilvania cum sînt Silviu Moldovan, I. Romonțanu, I. Pop Reteganul, Gr. Sima (Șăineanu, 372—373, 548, 617, 703), dar și din Bucovina *(ibid.*, p. 384, un basm înregistrat de Fr. Miklosich; cf. și la Eminescu, *Făt Frumos din lacrimă*). Prezența aceluiași termen într-un basm de la Ispirescu trebuie coroborată

[3] Răspunsurile din anchetele cu chestionarul NALR pentru Muntenia și Dobrogea și, respectiv, Transilvania ne-au fost puse la dispoziție de Teofil Teaha și Grigore Rusu, cărora le mulțumim și cu acest prilej.

[4] Și care, între 1895 și 1904, a fost capelan al districtului Sibiu. Informațiile biografice le datorăm bunăvoinței cercetătoarei Elena Dunăreanu, de la Biblioteca municipală „Astra" din Sibiu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

cu apariția în acest text a unor elemente ardelenești ca *rît* 'pășune, livadă', *boltă* 'prăvălie' (Șăineanu, 550—551)[5].

Pentru semnificația termenului *gresie* (și *cute*) trebuie reținut și faptul că ceea ce se transformă în *stei de piatră* (*ibid.*, p. 495), *stană* ~ (p. 617), *zid* ~ (p. 826), *stîncă* (p. 548), respectiv în *munte de plumb* (p. 550) nu este o bucată de piatră oarecare, ci u n e a l t a de piatră folosită pentru ascuțit (din aceeași serie fac parte amnarul, pieptenele, peria, acul, cuțitul, urciorul etc.).

Tot în aria transilvăneană *gresie* se înscrie o atestare a acestui cuvînt în versurile „Ia coasa și gresia/ Și coseşte cînepa", pe care I. G. Bibicescu le-a cules probabil din Vîlcele (actualul județ Covasna; cf. *Poezii populare din Transilvania*, București, 1970, p. 173; pentru circulația textului, cf. și versurile similare din Vîlcele-din-Topești, jud. Gorj, la Pamfile, *Agricultura la români*, București, 1913, 171).

2.3. O atestare a lui *gresie* în aria de nord *cute* poate fi luată în considerație pornind de la Tudor Pamfile. Tiparul de turnat nasturi de cositor utilizat de către un locuitor din Rîșca (com. Bogdănești, jud. Suceava) „cu un spirit inventiv nemaipomenit" este descris drept „o *gresă*, gresia, de o *schioapă*, care slujea pe o parte ca *arceriu*, ascuțitoare pentru briciuri", pe cealaltă parte găsindu-se orificiile care dădeau forma nasturilor (Pamfile, p. 396). Evident, autorul subliniază cuvinte și fonetisme atribuite zonei, dar prezența cuvîntului *gresie* în nordul Moldovei pare îndoielnică; el poate aparține unui idiolect, ca o achiziție personală (poate fi pusă în discuție proveniența meșteșugarului sau originea celui de la care și-a însușit acesta practica respectivă). Pe de altă parte, Pamfile neglijează uneori specificul lingvistic local. Astfel, în DA, sub sensul **I.1** se înregistrează după Pamfile, *op. cit.*, p. 378, propoziția „din *gresie* gospodarii își fac *cute* sau *arceriu* de ascuțit coasa"; în acest context *gresie* îi aparține lui T. Pamfile, căci, deși el trimite la „Șezătoarea", II, 1893, p. 126, aici aflăm doar glosa „arceriu — cute de ascuțit coasa". Prin urmare, este vădit că autorul, care cunoștea termenul *gresie* din graiurile din sudul Moldovei (de unde era originar), îl folosește ca pe unul „popular", dar îi atribuie și sensul tehnic din lucrările de geologie 'rocă sedimentară detritică', care începuse să se impună în limba literară.

3. Sursele bibliografice parcurse pentru a completa informațiile asupra cuvîntului *gresie* din dicționarele românești aduc confirmarea utilizării curente a acestuia în graiurile din sudul țării cu sensul **I.2** din DA. În favoarea sensului **I.1** din dicționarul citat poate fi invocată prezența apelativului în toponimia românească și unele date privind dialectele din sudul Dunării.

3.1.1. Pentru un sens 'varietate de piatră', în general, al cuvîntului *gresie* în graiuri nu există atestări (concludente) în dicționarele limbii române. Această absență poate fi verificată prin faptul că termenul nu

[5] Tot atît de semnificativă este amprenta regională în traduceri din secolul al XIX-lea: pentru *cotem* din textul lui Titus Livius (*Ab urbe condita*, I, XXXVI) apare *cute* (de trei ori) într-o traducere apărută la Blaj, a lui Ioan Antoneli (*Istoria poporului roman...*, Blaj, 1860, p. 79), pe cînd termenul folosit de brașoveanul Nicolae Barbu este *gresie* (*Istoria romană de Titu Liviu...*, București, 1884, p. 35; cf. *Schleifstein*, *Wetzstein* în traducerea germană a lui Fr. Dor. Gerlach, *Römische Geschichte...*, Stuttgart, 1864, p. 49).

apare printre cei înregistrați pe diferite hărți din atlasele lingvistice românești ca răspunsuri la întrebările ce vizează realități care, potențial sau în mod sigur, puteau fi numite (și) prin *gresie*. Avînd în vedere aria sudică a cuvîntului, ne referim, mai întîi, la roca aflată în stare naturală. Printre termenii ce denumesc noțiunea „grohotiș" s-au înregistrat aici doar *piatră*, *pietriș* și adj. *pietros* (ALR II, s.n., III, 811/182, 192, 682, 762, 812, 848), iar printre cei referitori la „colț de stîncă" s-a înregistrat exclusiv *piatră* nu numai în zona montană *(vol. cit.*, 814/192, 762, 784, 833), ci și în zona de cîmpie (pct. 723, 728, 899, 987). *Pietriș* și „viitură cu *piatră*" apar printre termenii ce numesc noțiunea „agest" (NALR. Olt. II, 334/912, 941; 914). *Piatră* și *pietre* sînt unele dintre răspunsurile la întrebarea „Ce este aspru?" (ALR II, I, MN [2181]/172, 192, 705, 791, 833, 858, 958); cf. și *pietre* și *pietroi* pe două hărți din ALR II, s.n., vol. V (1431/762, 833; 1451/848, 899). Dar și printre răspunsurile la întrebarea referitoare la noțiunea „carieră de piatră", în graiurile din Oltenia s-au notat doar termenii *piatră* și *pietriș* (NALR. Olt. II, MN, pl. 46 [1621]/911, 927, 938, 947, 971, 988; 912, 923); cf. și nume de locuri cum sînt *La Piatră* „carieră de piatră" pe teritoriul com. Bîrsești, jud. Vîlcea (C. Alessandrescu, *Dicționarul geografic al județului Vîlcea*, București, 1893, p. 212), *Pietroși*, „vale", com. Păușești-Mîglași, din același județ, „unde se află cariere de piatră pentru construcție" (MDG, IV, 719), sau *Lespezile* „rîpă" și „loc izolat" pe teritoriul jud. Buzău; *Dealul Lespezilor*, în jud. Vîlcea (MDG, IV, 157—158).

Date negative pentru zona în discuție oferă, de asemenea, răspunsurile la o serie de întrebări privitoare la construcții în care se utilizează acest material: „gard *de piatră*" (ALR II, I, MN [3838]/ 858, 987) și „temelie *de piatră*" (la casă; *vol. cit.*, 223/682, 728, 876; cf. și NALR. Olt. II, harta 187 „piatră".) Referitor la această ultimă realitate, concludentă este necunoașterea lui *gresie* 'varietate de piatră' de către un informator dintr-o localitate situată în zona de cîmpie din jud. Prahova, care descrie utilizarea, la construirea temeliei de la casă, a lespezilor din roca numită în limba literară prin acest termen: „iar jos, acolo... sub talpă, se zidea un fel de... de *piatră din aia lată*" (subl. n.; TD. Muntenia II, p. 134; cf. și p. 253, 714, unde apelativul *piatră* apare de asemenea în descrieri ale construcției casei, și p. 274—275, 437, pentru construcția fîntînii; același termen este prezent în textele referitoare la casă și fîntînă în TD. Oltenia, p. 41, 55, 185, 222, 231, 395).

3.1.2. Singura atestare ce ar putea fi invocată pentru prezența în vorbirea populară a cuvîntului *gresie* cu sensul 'varietate de piatră' este un răspuns la ancheta Hasdeu din Drajna de Sus (Prahova): „un fel de piatră" (DA, s.v. *gresie*, **I.1**). Localitatea fiind situată în aria sudică *gresie* '(bucată de) piatră cu care se ascute coasa', nu este însă exclus ca informatorul (sau corespondentul lui Hasdeu) să fi avut în vedere chiar această semnificație.

3.1.3. Corespondența toponimică *Piatra — Gresia* consemnată de Iordan (91) poate fi, în principiu, analizată avînd în vedere a c e l a ș i sens, întrucît, mai întîi, numele de locuri pornind de la apelativul *gresie* se plasează în aria la care ne-am referit mai sus. Lăsînd deocamdată la o parte cele trei nume de localități *Gresia* înregistrate în MDG (III, 639),

păstrate pînă astăzi (I. Iordan et alii, 150), observăm că lista acestui dicționar mai cuprinde două categorii de nume în care este prezent același apelativ : hidronime (patru) și oronime (două). Evident, trebuie să apreciem inventarul din MDG doar ca avînd valoarea unui sondaj în ceea ce privește toponimele formate de la apelativul în discuție, mai ales datorită faptului că, procedînd la unele verificări și pe baza altor surse, putem adăuga acestui grup un număr de alte opt toponime.

Deoarece am constatat că *gresie* 'varietate de piatră' nu constituie un uz popular, iar, etimologic, nu există o legătură directă între apelativul *gresie* (prin raportare la alb. *gërresë*, cu sensul de 'răzuitoare' ; cf. **II.1.4**) și *piatră*, considerăm corespondența din toponimie ca una limitată geografic și ulterioară, de după stabilirea unei echivalențe semantice între cei doi termeni pe a l t ă bază.

3.1.3.1. Ținînd seama de concluziile ce se desprind din § **3.1.1** și **3.1.2**, luăm în discuție mai întîi hidronimele. Date asupra unei motivații denominative se găsesc în analiza lingvistică făcută de Iorgu Iordan pentru *Gresarea*, numele unui pîrîu de pe teritoriul jud. Vîlcea (MDG, III, 639), prezentat ca un posibil derivat, cu sens colectiv, de la *gresă* (Iordan, 91). Construcția se regăsește în toponimul, neconsemnat în MDG, *Gresar* „loc izolat, com. Oteșani, plaiul Horezul" (C. Alessandrescu, *op. cit.*, s.v.). Între cele două nume este exclusă o relație directă, căci „locul izolat" din Oteșani se află în valea Luncavățului, dar în această zonă s-a înregistrat un hidronim *Gresára* (afluent al Luncavățului ; NALR. Olt. V, p. XIV), care poate avea ca punct de plecare numele „locului". *Gresarea* apare ca nume al unei ape în albia căreia se află *gres(i)e* 'piatră de ascuțit' ; pentru semnificația derivatului, cf. nume ca *Humariul*, pîrîu în jud. Botoșani (MDG, III, 751), ca și unele dintre numele de pîraie *Pietrișul* (MDG, IV, 711). La rîndul său, *Gresar* poate numi un loc în care se găsește *gresie* 'piatră de ascuțit' ; cf., în aceeași zonă, *Vărar*, *Cărbunar*, acestea nume de dealuri (com. Stoenești, Vîlcea ; NALR. Olt. V, p. XIII) [6].

Același mobil al denominației se regăsește în două hidronime formate cu subst. *vale ;* din cauza dubiului ce rămîne în legătură cu acela înregistrat în MDG, ne referim mai întîi la *Vale*[a] *Gresilor*, pîrîu pe teritoriul jud. Sibiu (Treuenfeld, II, 44 ; în conformitate cu grafia textului (în unele cazuri), *s : z*, prin urmare *Valea Grezilor*). Pe teritoriul județului Ialomița a fost înregistrat numele *Valea Gresiei*, „vale" ce desparte satul Făurei de Nenciulești (MDG, III, 639). Consultarea hărților cu relieful zonei exclude raportarea la vreo formă de relief pozitivă ; pe o hartă cu ridicări topografice din 1856 este reprezentată o ruptură de teren cu pante relativ abrupte, orientată spre *Iezerul Mostiștii* (*Harta 1864*, careul XI/7). Rămîne în discuție statutul acestui nume (notat *Vallea Gressei* pe harta citată) față de *Valea Greci*, considerată „numirea populară" în *Dicționarul geografic al județului Ialomița* (de Ion I. Provianu ; Tîrgoviște, 1897, p. 147), informație nepreluată în MDG, *loc. cit.*

[6] În jud. Vîlcea apar și alte nume de locuri avînd sens colectiv formate cu *-are* (*-ere*) : *Frunzarea* (pădure), *Văcarea* („poiană... numită astfel fiindcă aici pasc vara multe vite" ; C. Alessandrescu, *op. cit.*, p. 159, 465) ; cf. și *Groșerea* (pîrîu și vale), *Vîlvarea* (deal ; *ibid.*, p. 185, 533).

În ceea ce privește motivația, hidronimele de tipul *Valea Gresiei* au corespondente în nume topice din aria de nord *cute*, cum sînt *Pîrău Cuții* (Giuglea et alii, 58) sau *Părău Cutoñului*: „aici ar putea avea semnificația «loc cu (multă) piatră numită cute»" *(ibid.;* cf. și *Valea Cuți*, nume de loc pe teritoriul satului Vermeș, jud. Caraș-Severin; NALR. Banat, *Date*, p. 121). Lucrările de specialitate consemnează, de altfel, faptul că în neolitic, printre locurile de aprovizionare cu materie primă pentru confecționarea uneltelor se aflau și „prundurile rîurilor", un loc aparte pe teritoriul țării noastre ocupîndu-l, din acest punct de vedere, zona Prutului mijlociu — Rădăuți — Ripiceni — Ștefănești sau carierele de pietrișuri de pe malul Dunării (Păunescu, 84). Referitor la identificarea albiei apelor curgătoare ca loc de unde se procură piatra folosită pentru ascuțit, semnificative sînt un sinonim al lui *cute* înregistrat în graiuri din Bucovina, *prundar* „cute făcută din piatră de rîu" (DLR, s.v., **I.3**), ca și unii termeni ce numesc, în aceeași zonă, piatra din care se face unealta respectivă: *păstrăv* „piatră pestriță din care se confecționează cutea" (*ibid.*, s.v. *păstrăv*[2], **2**); *pisoc* „piatră care se găsește pe malul apelor de munte și din care se face cutea" (*ibid.*, s.v. *pisoc*[2]).

În același grup în ceea ce privește motivul denominației încadrăm *Matca Gresia*, nume al unei ape ce curge prin com. Vladimir, jud. Gorj (NALR. Olt. V, p. XVI; cf. și *Gresîia*, parte a așezării).

Numele de pîriu *Gresia* de pe teritoriul județului Prahova (MDG, III, 639) trebuie pus în legătură cu oronimul *Gresia*, neconsemnat în sursa citată, dar înregistrat în zona limitrofă pe harta ce cuprinde teritoriul județelor din sudul României, de la 1864, pe care nu apar nici hidronimul în discuție, nici numele identic al așezării învecinate *(Harta 1864*, careul IX/3). Raportul dintre hidronim și oronim este greu de precizat; pentru comparație vezi însă, de exemplu, numele de „gîrlă" *Piatra*, ce se explică prin faptul că „izvorăște din coastele dealului cu același nume" (MDG, IV, 695).

Pentru hidronimul *Greșul*, cf. **3.1.4.**

3.1.3.2. Oronimul *Gresia* „munte" pe teritoriul actualului județ Dîmbovița și „deal" în județul Buzău (MDG, III, 639)[7] poate fi interpretat ca avînd drept punct de plecare sensul 'specie de piatră din care se face unealta de ascuțit obiecte tăioase din fier' al apelativului; o astfel de motivație denominativă este invocată, de pildă, în cazul *Cuțile* „munte; acolo este și piatră de cuți" (Giuglea et alii, 55). Putem avea însă în vedere, desigur, și f o r m a referentului.

În zona montană din sud-vestul Moldovei, numele *Piscu Gresiilor* apare pentru un masiv înconjurat de Pîrîul Ciupagului, care se varsă în pîrîul Reghiorul, afluent al Milcovului *(Atlas 1895—1897*, foaia Vidra). În ancheta pentru *Dicționarul toponimic al Moldovei*, în zona satului Reghiu, jud. Vrancea, s-a înregistrat numele *Grésîn* „poiană în Fundul Gropii", dar și 'vale (cu scurgere temporară)', întrucît s-a precizat că *Gresînu* „pornește dintr-o adîncitură și merge în virog"[8]. Acest nume

[7] Informații puse la dispoziție de cercetătoarea Gabriela Macovei, din colectivul de toponimie de la Iași, căreia îi mulțumim și aici.

[8] Vezi și *Gresia* „munte"; „deal aproape de Cîmpulung" și „pădure, Bughea de Sus", la C. Rădulescu-Codin, *Muscelul nostru*, Cîmpulung, 1922, p. CIII.

reprezintă forma uzuală (cel puțin astăzi) pentru toponimul de pe harta din 1897, redat *Piscul Gresin* pe harta militară 1962 (1 : 25.000, careul Năruja). Deși mai puțin analizabil în forma *Gresîn*, semnificația lui se apropie de aceea a hidronimelor formate cu substantivul *valea*. Pe de altă parte, oronimul *Gresia* poate reflecta un sens ulterior al apelativului (cf. **3.1.4**).

3.1.3.4. Numele de a ș e z ă r i reprezintă, desigur, ultimul strat denominativ, inductorul fiind descifrabil cel puțin în două cazuri : după informațiile din MDG (III, 639), localitatea *Gresia* din județul Prahova se află la izvorul pîrîului cu același nume, iar numele așezării omonime din jud. Buzău poate fi raportat la dealul *Gresia* din vecinătate. Fără o explicație imediată rămîn, deocamdată, numele cătunului *Gresia*, com. Bălțați, din jud. Teleorman (*ibid.* ; cf. și *Gresia Bucească*, moșie), și acela de *Gresa*, pe care îl purta o așezare locuită de aromâni, de pe țărmul Adriaticei (Capidan, 245 ; albanez ?).

3.1.4. Evoluția semantică *gresie* 'răzuitoare, ascuțitoare' > 'bucată de piatră de ascuțit' (semnificație prezentă în hidronimele citate) constituie punctul de plecare pentru sensul 'varietate de piatră din care se confecționează uneltele de ascuțit', ce poate fi presupus în oronime de tipul *Piscul Gresiilor* sau *Gresia*. Pe această cale s-a putut ajunge la r e s e m a n t i z a r e a apelativului dovedită de legătura ce se poate stabili, în cîteva cazuri, cu numele de locuri avînd la bază magh. *köves* „de piatră" (Iordan, 91) : pîrîul *Gresia* se varsă în gîrla *Chiojdul*, satul *Gresia* făcea parte din comuna *Star-Chiojdul* (MDG, III, 639). Ținînd seama de aceste corespondențe, putem accepta că și *Greșul*, numele unui pîrîu din jud. Vrancea, poate fi pus în legătură cu apelativul *gresie* (cum susținea Iordan, 91, invocînd, în ceea ce privește fonetismul *s : ș*, paralela *grisă : griș*), deoarece izvorăște din „locul numit *Piatra Scrisă*" (MDG, *loc. cit.* ; vezi și numele de sat *Greșu*, din com. Tulnici, la I. Iordan et alii, 150, situat pe acest pîrîu). Pentru *gresie* 'greș', cf. **1.2.**

3.1.5. Trebuie însă subliniat faptul că această extensie semantică, a cărei vechime nu o putem preciza, se constată numai în toponimia unei zone montane relativ restrînse, fără consecințe pentru istoria cuvîntului autohton *gresie* în graiurile populare din sudul țării, care, așa cum am văzut mai sus (cf. **3.1.1**), nu cunosc utilizarea apelativului cu sensul de 'varietate de piatră' (și cu atît mai puțin cu acela de 'piatră', în general). În graiurile din această zonă, în afară de sensul paralel 'piesă de lemn în construcția a diferite vehicule și instalații' (cf. **II.2.1.1**), *gresie* este cunoscut în mod cert doar cu semnificația limitată de '(bucată de) piatră pentru ascuțit uneltele tăioase din fier, cute', păstrînd legătura cu semnificația originară, etimologică, 'răzuitoare, ascuțitoare', care probabil a împiedicat o dezvoltare semantică pe seama cuvîntului de origine latină *piatră*.

3.2. Dintre dialectele din sudul Dunării, apelativul este prezent în cel istroromân *(grește* 'piatră de ascuțit') și aromân (vezi informațiile bibliografice la Brâncuș, 83). După Tache Papahagi (DDA, s.v.), arom. *grease* (*greasă*) este un corespondent al rom. *gresie* cu sensurile **I.1** și **I.2** din DA : „gresie ; grès, pierre à aiguiser". Dacă cel de al doilea sens este înregistrat după I. Dalametra, *Dicționar macedo-român* (Bucu-

rești, 1906), ca și după Pericle Papahagi, dintr-un basm în care întîlnim motivul aruncării pietrei de ascuțit ce se transformă într-un munte înalt de piatră (*Basme aromâne și glosar*, București, 1905, p. 153, 154), sensul 'grès' a fost extras dintr-un text reprezentînd traducerea în aromână a poemului *Enoch Arden*, a lui Tennyson, făcută de Zicu Ad. Araia. De fapt, poetul aromân a tradus din limba română (Tache Papahagi vorbește de o „transpunere în dialect din limba literară" (!) ; *Poeții Z. A. Araia și T. Caciona*, București, 1932, p. X). În 1911, Araia dispunea de traducerea în românește făcută de Haralamb G. Lecca (*Enoch Arden*, ediția I, 1896, ediția a II-a, 1907, ambele apărute la București). Textul din aromână citat de Papahagi (s.v. *grease*), „case ... acupirite cu albe pločĭ di grease", reprezintă transpunerea pentru „case-adăpostite sub coperișuri roșii" de la Lecca (ed. I, p. 13, ed. a II-a, p. 11 ; în engleză : "red roofs about a narrow wharf..."). Prin urmare, *grease* 'grès' îi aparține lui Araia, dar este greu de spus dacă reprezintă un uz popular (în mod curent, în contexte comparabile, în aromână apare doar *pločĭ ;* cf. Papahagi, s.v. *ploače*, citatele pentru sensul 'dalle, pierre plate' : „case ... ănvălite cu pločĭ", sau „pločĭle di pi case"). Adăugat ca determinant pe lîngă *pločĭ*, pentru conturarea unei imagini, substantivul este susceptibil de a aparține vocabularului traducătorului, care putea cunoaște atît fr. *grès*, cît și rom. literar *gresie* (poetul aromân a făcut liceul la Bitolia și, între 1898 și 1899, a urmat cursurile Facultății de Litere din București și pe cele ale Școlii Superioare de Agricultură de la Herăstrău ; T. Papahagi, *Antologie aromânească*, București, 1922, p. 154).

În orice caz, dacă avem în vedere situația cuvîntului *gresie* în graiurile populare românești, atribuirea sensului 'varietate de piatră' arom. *grease* pe baza traducerii citate a lui Zicu Ad. Araia este puțin probantă.

4. Față de cele constatate în § **2** și **3**, sensul curent în graiurile din sudul țării al lui *gresie* se dovedește a fi acela de 'bucată de piatră pentru ascuțit coasa sau alte unelte tăioase din fier'.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Atlas 1895—1897	*Atlasul Moldovei*, scara 1 : 50.000, București.
Brâncuș	Gr. Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, 1983.
Capidan	Th. Capidan, *Românii nomazi. Studiu din viața românilor din sudul Peninsulei Balcanice*, în „Dacoromania", IV, 1927, partea I, 183—352.
Giuglea et alii	G. Giuglea, M. Homorodean, I. Stan, *Toponimia comunei Rîu de Mori (Țara Hațegului)*, în *Fonetică și dialectologie*, V, 1963, 41—68.
Glosar Olt.	*Glosar dialectal Oltenia*, întocmit, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe, București, 1967.
Harta 1864	*Charta României Meridionale*, publicată din ordinea Măriei Sale Principelui domnitor Alessandru Ioanne I, București.
Ionescu	Adriana Ionescu, *Lexicul românesc de proveniență autohtonă în textele din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, rezumatul tezei de doctorat, București, 1978.
Iordan	Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963.
I. Iordan et alii	Ion Iordan, Petre Gîștescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, 1974.

MDG — *Marele dicționar geografic al României*, alcătuit și prelucrat... de George Ioan Lahovari, G. I. Brătianu și Grigore G. Tocilescu, București, vol. III, 1900, IV, 1901.

NALR. Moldova și Bucovina — *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina*, materiale din arhiva lucrării, la Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Universității „Al. I. Cuza", Iași.

Pamfile — Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*, București, 1910.

Păunescu — Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970.

Polizu — G. A. Polizu, *Vocabular româno-german...*, înavuțit și cores de G. Bariț, Brașov, 1857.

Pușcariu — Sextil Pușcariu, *Les enseignements de l'Atlas linguistique de Roumanie*, în „Revue de Transylvanie", III, 1936, 1, 13—22 + 15 hărți.

TD. Muntenia — *Texte dialectale Muntenia*, publicate, sub redacția lui Boris Cazacu, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană și Magdalena Vulpe, vol. II, București, 1975.

TD. Oltenia — *Texte dialectale Oltenia*, publicate, sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe, București, 1967.

Șăineanu — L. Șăineanu, *Basmele românilor...*, București, 1895.

Treuenfeld — Ignaz Lenk von Treuenfeld, *Siebenbürgens geographisch-, topographisch- ... und orographisches Lexikon*, vol. II, Viena, 1839.

Udrescu — D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967.

Vătășescu — Cătălina Vătășescu, *Expressions formées de mots autochtones communs aux langues roumaine et albanaise*, în RRL, XXXI, 1986, 2, 125—133.

Noiembrie 1987

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Codrescu nr. 2

CUVINTELE DE ORIGINE MAGHIARĂ ȘI GERMANĂ ÎN *GLOSSARIUL* LUI LAURIAN ȘI MASSIM

KATALIN DUMITRAȘCU

Multă vreme a fost răspîndită în conștiința lingvistică românească judecata extrem de severă după care *Dicționarul limbei române* de Laurian și Massim reprezintă, inclusiv sub aspect etimologic, un eșec total[1]. Unii cercetători recenți descoperă însă anumite merite ale lucrării, ele constînd printre altele în miile de etimologii valabile (în total sau în parte) ale elementelor neologice latino-romanice[2] sau ale elementelor latine moștenite[3].

Față de o oarecare reabilitare a *Dicționarului*, persistă părerea, care tinde să devină definitivă, că *Glossariul* „este o operă cu totul modestă la capitolul etimologii,... exemplele pozitive fiind aici atît de izolate, încît nu pot constitui aproape nici un merit pentru ansamblul lucrării"[4]. Tot Mircea Seche pare să fie mai puțin exclusivist în aceeași privință cînd efectuează o comparație „cu totul restrînsă" a *Glossariului* cu *Dicționarul etimologic* al lui Alexandru Cihac și observă că „înaintea lui Cihac cei doi filologi latiniști au indicat sursele latinești reale ale unor termeni românești explicați de contemporanul lor prin slavă ori prin altă sursă neromanică" și „chiar și în cazul unor termeni de origine străină opera lexicografică latinistă este adesea mai exactă decît aceea a lui Cihac"[5].

În intenția de a ne convinge de valoarea lucrării în discuție, date fiind părerile oarecum contradictorii, am întreprins cercetarea cuvintelor care au primit în *Glossariu* etimologie maghiară sau germană.

Prima constatare ce se impune privește numărul mare de cuvinte de origine maghiară înregistrate de cei doi lexicografi. Între ele figurează și elemente de mare circulație, precum și altele răspîndite numai „dincolo de Carpați" sau regionalisme „cunoscute numai românilor care trăiesc printre unguri, unele căzute în desuetudine" (după *Glossariu*). Iată cîteva exemple din ultimele categorii: „*biu* (p. 70) necunoscut dincoace de Carpați", ca și *barnaciu* (61), *bercu* (66) etc.; „*uega* (568) dincoace de Carpați nu se aude și dincolo se aude numai între românii care locuiesc printre unguri"; „*bicau* (68) *pedeca*, *belciugu*, cuvînt căzut în desuetudine și dincolo de Carpați, unde pare că a fost în uz" (după *Glossariu*).

[1] N. Quintescu, I. Șiadbei apud Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, vol. I., București, 1966, p. 170.

[2] *Ibidem*, p. 169–180.

[3] Petru Zugun, *Cuvinte regionale în dicționarul academic latinist*, în *Materiale și cercetări dialectale*, II, Cluj-Napoca, 1983, p. 433–444.

[4] Mircea Seche, *op. cit.*, p. 171, 176.

[5] *Ibidem*, p. 178.

LR, anul XXXVII, nr. 3, p. 223–230, București, 1988

Indicațiile etimologice apar enunțate inconsecvent, cînd cu toată fermitatea, cînd cu semnul întrebării, chiar și în cazuri simple, cînd escamotate, mergînd pînă la omiterea oricărei păreri. Astfel, la *aleanu* (15) se respinge chiar o etimologie latină, propusă în *Lexiconul de la Buda*, în favoarea celei maghiare: „...Vorbă aproape necunoscută între românii din România liberă; și din această cauză, cum și din împregiurarea că contrazice întru toate legile fonetice ale limbei, nu se poate admite că ar veni din *alienus* = străinu, cînd stă așa de aproape ungar. *ellen* = advers". În foarte multe cazuri se alătură etimonul maghiar al cuvîntului, constatîndu-se, fără alte explicații, descendența cuvîntului românesc: „*aldamasiu* (15)... din ungaric *áldamás; borvisu* (86) ... din ung. *borvis*". Uneori se sugerează o posibilă descendență: „*tolciariu* (563) ... compară ung. *tölcsér; varmegia* (571) ... compară ung. *vármegye*". Unele etimoane sînt puse sub semnul întrebării, cînd fără motiv, cînd inspirat în cazuri în care nici azi nu s-a ajuns la o mai mare certitudine. Iată cîteva exemple: „*arsieu* și *harsieu* (29) din ungar. *ásó*?; *arpacasiu* (28) ... din ungar. *árpakása*?", dar justificat la *afina* (6) „...din ungurescul *áfonya*?". Etimonul maghiar apare uneori ca variantă posibilă, concurată, de regulă, de o etimologie latină: „*biosu* (69) ... din ungar. *bő*? sau în loc de *vivosu, viuosu* din *vivus, vivere*?; *birau* (69) ... *biru, biruire* sînt ungurești sau de altă origine sau din *vir*...". Adesea etimologia maghiară propusă este însoțită de indicarea răspîndirii în Transilvania a cuvîntului în discuție, faptul acesta fiind invocat uneori chiar în favoarea etimologiei maghiare. Acest procedeu se dovedește valabil, mai ales dacă este coroborat cu tratamentul fonetic nelatin, cum este cazul la *alean*. Nu puține sînt cazurile cînd pe lîngă un cuvînt de origine maghiară nu apar decît indicații sumare, chiar și atunci cînd s-a propus anterior o etimologie maghiară în lucrări des citate de autorii *Glossariului: belsiugu* (66) nu are decît definiție, deși la Pontbriant[6] se derivă din *bőség*.

Pe lîngă asemenea cazuri de indicare a unei etimologii mai clare sau mai puțin clare, transpare purismul autorilor. Aceștia califică numeroase cuvinte din această categorie ca „barbarismi" sau le consideră „cuvinte de respins": „beteagu (67)... cuvînt de respins ca și derivatele"; „*zurgalleu* (584) ... barbarism". Uneori respingerea termenilor capătă forme astăzi amuzante, ca în pasajul referitor la *tău* „lac": „*tou* (563),... lacu..., derivate *toutiu*... lacusioru; *touire*... a forma lacu — radicea e ung. *tó*; rămînă la dînșii, noi n-avem lipsă de atari barbarismi".

În urma examinării tratamentului aplicat de autorii *Glossariului* elementelor lexicale de origine maghiară, se creează impresia că ei au oscilat între atitudinea științifică și cea puristă. Nenumărate semne arată că purismul lor nu a reușit să le anihileze cunoștințele. Totuși, cititorul de azi poate rămîne uneori cu impresia jenantă că autorii au abdicat în mod conștient de la punctul de vedere științific. Firește, această observație este valabilă în cazul întregului compartiment nelatin al lexicului limbii române. De competența autorilor, probabil în cea mai mare măsură a lui Laurian, bun cunoscător al limbii maghiare, ne conving unele articole.

[6] Raoul de Pontbriant, *Dicțiunaru româno-francesu*, București, Göttingen, Paris, Leipzig, 1862.

De exemplu : etimologia maghiară apare numai ca parte a unei etimologii multiple, ca „*husariu*...fr. *hussard*, germ. *husar*, ung. *huszár*" (298), sau verigă a etimologiei prin filieră, ca la „*vitediu*...., compară cu ung. *vitéz* cu toate că și ungurii l-au împrumutat de la alții" (575). Autorul surprinde și schimbările de sens intervenite pe teren românesc, ca de exemplu în „*tudumania* (567),...contradictiune, protestatiune...după formă s-ar părea a consuna cu ung. *tudomány* = scientia ...însă după înțeles corespunde cu ung. *ellentmondás* = contradictione". Tot ca semn de competență în materie putem interpreta și combaterea unor etimologii maghiare propuse în lucrări anterioare pentru cuvinte de altă origine, de exemplu la *buzdugan*, care primise etimologie maghiară, după *buzogány*, la Pontbriant, eitmologie pe care *Glossariul* o respinge (p. 110).

În cîteva cazuri, elementele maghiare sînt încadrate la alte grupări etimologice, eventual între cele cu etimologie necunoscută. Iată și cîteva exemple : „*bateru* (63) „batăr",...de unde?" ; la *bardă*, se respinge ipoteza că ar fi slav, pătruns în română prin filieră maghiară, și se optează pentru originea romanică (60) ; pentru evident maghiarul *láb*, care a dat în română *labă*, autorii ne propun o întinsă comparație cu sanscrita și greaca (340), care însă nu convinge. Se consemnează și greșeli care se datorează faptului că diferitele litere au fost elaborate separat de cei doi autori și nu s-au coordonat unele date, cum pare că s-a întîmplat în cazul cuvîntului *elesceu* (sic !), unde, deși apare în cuprinsul articolului cuvîntul ung. *halastó*, se propune o bizară filieră : „gr. ἕλος = baltă, să se fi format în românește, de unde apoi a trecut la unguri" (239). De bună seamă, este o scăpare care nicidecum nu-i aparține lui Laurian, fiindcă la litera *H* apar *halesteu* și *helesteu* și se indică etimologia corectă : „compară cu ung. *halas-tó*" (282).

Alte exemple sînt edificatoare pentru discuțiile în contradictoriu ale celor doi autori în privința etimologiilor, uneori vizînd cuvinte de origine maghiară. În aceste discuții este corectă cînd părerea unuia, cînd a celuilalt. În cazul lui *agrisiu* „agriș", lui Massim îi aparține o vastă demonstrație în care cuvîntul este comparat cu it. *agresto* și se presupune că termenul din română a pătruns în maghiară. Laurian adaugă o observație — „nu cumva este și *agrestia* în joc?" Azi se consideră că *agriș* vine din magh. *egres*, care la rîndul lui este împrumut italian [7].

Dintr-o altă intervenție a lui Laurian transpare o ușoară dezaprobare a teoriilor forțat latinizante ale lui Massim : la *mereu* (371), considerat azi împrumut din ung. *merő*, *merev* [8], după inițiala lui Massim, prin care se înțelege că lui îi aparțin cele enunțate, Laurian adaugă : „Cu toate acestea credem că e bine a mai medita și a nu precipita decisiunea".

Laurian și Massim aveau la dispoziție numeroase indicații etimologice în dicționarele consultate de ei. Comparația prin sondaj cu cîteva din acestea poate scoate în evidență contribuția *Glossariului* în determinarea stocului de cuvinte de origine maghiară din limba română. Acestuia îi revine prioritatea în indicarea multor etimologii corecte. Sub acest aspect, *Glossariul* se dovedește net superior *Lexiconului de la Buda*, în

[7] Cf. Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966, p. 58.

[8] *Ibidem*, p. 529 și DEX, p. 540.

care, deși în coloana rezervată cuvintelor maghiare apare corespondentul maghiar, care este, în același timp, și etimonul real al termenului românesc, autorii propun alte etimoane. Dintre numeroasele exemple citățm numai rom. *agrișu*, magh. *egres* ... etim. it. *agro*; rom. *aldui*, magh. *áldni* ... etim. lat. *allaudo*, ca și rom. *alcătui*, magh. *alkotni* ... etim. *al* + it. *quotare*. Laurian și Massim, conștienți de aceste greșeli, corectează prestigiosul lexicon, uneori chiar criticîndu-l, ca în cazul lui *alean* citat mai sus, la care adăugăm și exemplul următor : la *alcatuire* (15) se citește : „scris în Dicționarul de Buda *alquotuire*, ca venit din *al* (ce același dicționar nu explică) și vechi ital. *quotare*, care ar fi avut aceeași însemnare cu românescul *alcatuire*, etimologie neadmisibile, ca una ce nu împlinește condițiunile de formă ale unei bune etimologii, fără a se adauge că nici înțelesul prefixului *al* nu se explică". În *Lexiconul de la Buda* acționează puternic tendința autorilor lui de a inventa etimologii latinești, ignorînd altă proveniență, tendință de care nu este eliberat nici *Dicționarul limbei române* de Laurian și Massim. Lexiconul însă nu cere expres înlăturarea din limba literară a acestor cuvinte. În felul acesta purismul latinist se manifestă în două forme : forțarea etimologiei latine a unor cuvinte chiar împotriva evidențelor, ca în *Lexiconul de la Buda*, și, pe de altă parte, recunoașterea originii străine, în speță maghiare, a unor cuvinte, cu recomandarea de a fi eliminate din limba literară, ca în *Glossariul* lui Laurian și Massim. Deși ambele puncte de vedere sînt viciate de prejudecăți, cel de-al doilea duce la stabilirea unor etimologii reale.

Am mai efectuat o confruntare, restrînsă la literele *A* și *B*, cu *Dicțiunarul româno-francesu* al lui Raoul de Pontbriant.

Sub raport numeric, *Glossariul* oferă un material mai bogat de posibilă proveniență maghiară, fiindcă înregistrează și numeroase cuvinte cu circulație mai redusă. Avantajul dicționarului lui Pontbriant constă în faptul că nu este dominat de purism și că, în limita cunoștințelor autorului, se dau indicații etimologice aproape la toate elementele înregistrate. Este drept că la Pontbriant nu regăsim cuvintele *afină*, *aghistină*, *alean*, dar se indică etimologia corectă pentru *belșug* < *bőség*, *beteag* < *beteg*, *beteșug* < *betegség*, *biru* < *bér*, *bizui* < *bízni*, cazuri în care *Glossariul se* rezumă la indicații parțiale sau se abține. Pontbriant, în schimb, se dovedește mai puțin bun cunoscător al limbii maghiare (dacă era măcar) și astfel *Glossariul* iese avantajat sub aspectul amănuntelor privitoare la etimologia cuvintelor de origine maghiară. Laurian și Massim indică drept etimon pentru rom. *altoi* ungurescul *oltony*, acolo unde Pontbriant oferă *oltóág*. Merită să fie amintit faptul că nici în DEX nu apare etimonul corect, ci *oltvány*. Toate lexemele maghiare în discuție sînt sinonime, dar forma termenului românesc se explică cel mai convenabil prin *oltony*, avînd în vedere și forma dialectală rom. *oltoň*. O altă carență a dicționarului lui Pontbriant în comparație cu *Glossariul* o constituie încadrarea la grupa maghiară a numeroase cuvinte de altă origine, ca *brazdă*, *buzdugan* etc.

O ultimă confruntare se cere făcută cu dicționarul etimologic, reprezentativ pentru epocă, al lui Alexandru Cihac [9]. Am restrîns sfera de comparație numai asupra listei cuvintelor începătoare cu *A* din dicțio-

[9] Alexandru Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, vol. II : *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort S/M, 1879.

narul lui Cihac, evident cele considerate maghiare de autor. Ca etalon pentru a determina corectitudinea părerilor, am alăturat dicționarele moderne : DA, DLRM, DEX și dicționarul lui Tamás.

Cihac, II, p. 475—477	LM	DA	DLRM	DEX	Tamás
acaț „agăț"	lat.	lat.	lat.	lat.	—
acău	—	magh.	—	—	+
afin	magh.?	et. necun.	f.et.	et. necun.	—
alac	gr.	et. necun. cf. ung. *alakor*	magh.	magh.	+
alău	f.et.	magh.	—	—	+
alcătuesc	magh.	magh.	magh.	magh.	+
aldămaș	magh.	magh.	magh.	magh.	+
alerg	lat.	lat.	lat.	lat.	—
aleș	slav	magh.	—	—	+
aleveș	f.et.	cf. ung. *elevesedik*	—	—	+
amăgesc	lat.	gr.	lat.	lat.	—
anin	lat.	lat.	lat.	lat.	—
antal	—	pol., rut., rus.	ucr.	ucr.	+?
aprod	f.et.	magh.	magh.	magh.	+
Ardeal	—	—	—	—	—
areciu	tc.	tc.	tc.	tc.	—
aripă	lat.	lat.	lat.	lat.	—
arpăcaș	magh.?	magh.	magh.	magh.	+
arșău	magh.?	magh.	—	magh.	+
arțog	f.et.	magh.	magh.	magh.	+
atîrn	gr.	rom.	rom.	rom.	—
atrățel	f.et.	magh.?	—	—	+

La această listă se cuvin adăugate acele cuvinte pe care le regăsim la Laurian și Massim ca provenite din maghiară, explicație acceptată azi, dar care la Cihac au primit altă etimologie. Este cazul următoarelor cuvinte : *aghistina*, *alean*, *altoi* și *aldaș* cu *aldui*.

Analiza listei de mai sus scoate în evidență faptul că în *Glossariu* nici un element latin nu s-a rătăcit între cele maghiare, azi fiind recunoscută etimologia latină pentru *agăța*, *alerga*, *amăgi*, *anina*, *aripă* (după DEX **accaptiare*, **allargare*, **ammagire*, **anninare*, **alapa*). Laurian și Massim propuseseră pentru aceleași cuvinte următoarele etimologii : *accatiare* (I, 18) ; *allargare* „verb format din *ad* și *largu* ca și *allungare* din *ad* și *lungu*" (I, 50) ; *ammagire* „derivat probabil de la *magu*, *magus*, care înseamnă și *fermecătoriu*, și *înșelătoriu*, și *ammagitoriu*" (I, 56) ; *anninare* (I, 65) și *ala* (I, 86) [10]. Ca atare, autorii *Glossariului* și-au dat și aici măsura exemplară a cunoașterii fondului lexical latin al limbii române, ceea ce este un merit al *Dicționarului limbei române* redactat de ei și un semn al superiorității lui față de dicționarul lui Cihac.

Aceeași listă comparativă ilustrează însă și scăderea esențială a *Glossariului :* escamotarea etimologiilor nelatine. Ca argument este suficient să observăm că din cele 12 etimologii maghiare propuse de Cihac confir-

[10] Cifrele din paranteze trimit la *Dicționarul limbei române* al lui Laurian și Massim.

mate ulterior de DA (9 ca sigure și 3 ca probabile) în *Glossariu* apar numai 4 (dintre care 2 cu semnul întrebării), 5 cuvinte fiind lăsate fără etimologie, altele două căpătînd altă etimologie și unul fiind neînregistrat. Chiar dacă adăugăm și cei 5 termeni separat înregistrați în *Glossariu* (2 cu semnul întrebării), se ajunge la concluzia că la litera *A* Laurian și Massim admit numai 9 etimologii maghiare, dintre care 4 probabile. Așadar, Cihac se dovedește mai realist în acceptarea descendenței maghiare a unor cuvinte, în ciuda faptului că etimoanele date de el denotă o slabă cunoaștere a limbii maghiare. Pare curios faptul că apropie rom. *aripă* de magh. *röp, röpül, repül* „a zbura", că la el *alău* capătă drept etimon un sinonim al adevăratului său etimon (*foglaló* la Cihac, *elő* (*pénz*) la Tamás), că *alerg* i se pare provenit din *nyargalni* !

Mircea Seche presupune că Cihac a consultat dicționarul lui Laurian și Massim și că a fost influențat pe alocuri, în volumul al doilea al lucrării sale, de opera latinistă [11]. În urma comparației de mai sus, noi credem că, cel puțin în cazul elementelor maghiare, Cihac nu a ținut seamă de părerea autorilor *Glossariului*, deși ei au dovedit mai mare scrupulozitate atît în delimitarea listei de cuvinte, cît și în observarea legilor fonetice caracteristice împrumutului din maghiară în română. Evident este însă faptul că atitudinea lor puristă a putut vicia rezultatele sub aspect cantitativ.

În concluzie trebuie să spunem că, deși *Glossariul*, sub aspectul cercetat de noi, este o operă inegală, prin înregistrarea unui număr relativ mare de cuvinte, prin numeroasele etimologii corecte propuse, unele prima dată în lingvistica românească (*aghistina, alcătui, alean, bănui* etc.), precum și prin indicațiile privind circulația acestor cuvinte, prezintă un pas important în cunoașterea elementelor lexicale de origine maghiară ale limbii române.

În ceea ce privește elementele lexicale de origine germană, o primă calitate a *Glossariului* constă în bogăția listei de cuvinte. Ca ilustrare, reproducem cuvintele de origine germană începătoare cu *Ș*, înregistrate la litera *S* din cauza scrierii etimologizante (p. 535—551) :

șilou = un pește	*Schiel*	*șnep* „găină de cîmp"	*Schnepfe*
șanț	*Schanze*	*ștab*	*Stab*
		ștend „putină"	*Stander*
șină	*Schienne*	*ștengă* „prăjină"	*Stange*
șopru, șopron	*Schopen*	*șterc* „apretol"	*Starkmehl*
șiret „alice"	*Schrot*	*știolna* „gura minei"	*Stollen*
șrof *șurup* *șrup*	*Schraube*	*știuc* *ștuc* „fragment"	*Stuck*
șuncă	*Schinken*	*ștocfiș* = un pește	*Stockfisch*
șură	*Scheuer*	*ștraf* *ștrof* „pedeapsă"	*Strafe*
șorț	*Schurze*		
șuster	*Schuster*		
șlic „pulbere de metal"	*Schlick*	*ștraf* „dungă"	*Streif*
		ștrinf „ciorap"	*Strumpf*
șmag „gust de ceva alterat"	*Geschmack*	*ștufă* „vină de metal"	*Stufe*

[11] Mircea Seche, *op. cit.*, p. 177.

După cum se poate observa, lista cuprinde cuvinte general cunoscute, ca *șanț*, *șină*, alături de unele cu circulație restrînsă, ca *ștocfiș*, *șnep*. În această ultimă categorie intră și termeni tehnici, ca *șlic*, *șterc*, *ștufă* etc. Autorii dau uneori indicații asupra circulației cuvintelor. Se precizează de exemplu la *ștuc* (p. 549) că „în România liberă nu se aude", iar la *știolna* (p. 549) că „dincoace de Carpați nu se aude". Trebuie remarcat faptul că se indică mai multe variante românești provenite din același etimon german, oferind posibilitatea de a urmări procesul lent de adaptare fonetică, diferită și după loc. Este cazul variantelor *șrof*, *șrup* și *șurup*, care redau germ. *Schraube*, sau al variantelor *ștraf* și *ștrof*, care provin din germ. *Strafe*.

O scădere a listei de cuvinte de origine germană este încărcarea sa cu elemente de altă origine. Autorii dau ca germane pe *stîrv* (548), *gleznă* (269), de fapt slave, pe *jimblă* (334), de fapt maghiar etc. Autorii nu indică o eventuală filieră a pătrunderii cuvîntului german, după cum, poate, ar fi fost cazul la *șiret* „alice", care are un etimon intermediar în magh. *sörét*[12]. De asemenea, se preferă etimologia unică germană în cazul unor cuvinte, avînd în realitate etimologie multiplă. De exemplu, rom. *felcer* are, după DEX, trei surse posibile — germană, rusă și maghiară. În alte cazuri se apelează totuși la etimologia multiplă. Astfel, la *husar* se indică trei surse eventuale, franceza, germana și maghiara, iar la *ștachetă* (546) apar ca surse italiana și germana.

În puține cazuri autorii *Glossariului* încadrează unele cuvinte de origine germană la alte grupări etimologice : *fleac* (350) primește etimologie greacă, iar *țandăra* (559) etimologie latină, avînd în realitate etimoane germ. : *Fleck* și *Zunder*, sas. *Zänder*.

Pe lîngă bogăția listei de cuvinte, în mare parte cu etimologii corecte, se remarcă și exactitatea sensurilor. La cuvîntul *hingher* (287), pentru Transilvania se dă și sensul „călău", iar pentru teritoriul de „dincoace de Carpați" numai sensul actual, „cel ce prinde ciini vagabonzi".

Elementele lexicale de origine germană, asemenea tuturor elementelor nelatine, sînt considerate „barbarismi", uneori „inadmisibili în limba română" (p. 550, 557 și passim). Totuși, astfel de obiecții nu însoțesc niciodată termenii tehnici, ceea ce arată obiectivitate din partea autorilor, nealterată de purism.

Fidelitatea înregistrărilor, precum și corectitudinea indicațiilor etimologice nu trebuie să fie puse la îndoială (cu mici excepții), fiindcă Laurian era un foarte bun cunoscător al limbii germane, inclusiv al variantei săsești, fiind el însuși originar din Fundus Regius. Ca sursă lexicografică autorii *Glossariului* citează dicționarul bilingv al lui C. A. Polizu și pe cel al lui Sab. Pop. Barcianu[13].

Frecventa observație a autorilor că formele românești sînt „corupte" față de etimonul german este o indicație asupra adaptării fonetice românești. Este de presupus, mai ales cînd este vorba de cuvinte de origine germană reperate exclusiv în Transilvania, că în „coruperea" originalului a jucat un rol și dialectul săsesc.

[12] Lajos Tamás, *op. cit.*, p. 733.

[13] Informații despre aceste dicționare la Mircea Seche, *op. cit.*, p. 40—41 și 42.

În urma celor spuse, conchidem că *Glossariul* este valoros datorită faptului că încearcă să schițeze o imagine a influenței limbii germane asupra limbii române din a doua jumătate a secolului trecut, influență care a avut o intensitate diferită în funcție de variantele teritoriale și stilistice, fapt observat corect de cei doi lexicografi.

Opera latinistă se dovedește superioară *Dicționarului etimologic* al lui Cihac și sub aspectul elementului lexical de origine germană, chiar prin simpla înregistrare a acestor elemente, știut fiind că ilustrul lexicograf și etimolog nu le-a acordat atenție. În privința corectitudinii etimologiilor, *Glossariul* reprezintă o contribuție valoroasă, care premerge lucrărilor lui Mîndrescu și Borcia, socotiți pionieri ai cercetării elementului lexical de origine germană în limba română[14].

Fără a contesta observația lui Mircea Seche că autorii *Glossariului* au avut tendința „de a subevalua aportul neromanic la îmbogățirea lexicului limbii române"[15], sperăm că am reușit să argumentăm faptul că, în cazul influenței maghiare și germane, ei, probabil mai ales Laurian, au dat dovadă de o vastă informație pentru epoca lor, purismul neîmpiedicîndu-i să înregistreze elementele de origine maghiară și germană și, adesea, să le interpreteze corect.

Ca atare sîntem de părere că nu este justificată omiterea operei lexicografice a lui Laurian și Massim în discuțiile purtate în jurul unor cuvinte încă neexplicate sau insuficient explicate din punct de vedere etimologic. Pledează pentru consultarea ei faptul că, de exemplu, I. I. Russu a găsit indicații de luat în seamă în favoarea originii autohtone a cuvintelor *beregată* și *leagăn*, trecute cu vederea pînă la el[16]. Nu este, așadar, întîmplător faptul că azi putem înregistra două sistematice cercetări ale elementelor lexicale neromanice aparținînd lui Lajos Tamás și lui I. I. Russu[17], care, pentru a găsi puncte de sprijin în lămurirea originii cuvintelor, au în vedere și părerea exprimată de Laurian și Massim.

Ianuarie 1988

Facultatea de Filologie
Craiova, str. Al. I. Cuza nr. 13

[14] Cf. Werner Bahner, *În legătură cu studiile despre elementele germane din vocabularul limbii române*, CL, VIII, 1963, p. 83—93.
[15] Mircea Seche, *op. cit.*, p. 171.
[16] I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, București, 1981, p. 43.
[17] Lajos Tamás, *op. cit.*, p. 16, 35, 58, 62 și passim ; I. I. Russu, *op. cit.*, passim.

PROBLEME ȘI ORIENTĂRI ÎN EDITAREA LITERATURII ROMÂNE VECHI*

VIOLETA BARBU

Departe de a fi un domeniu recent, ușor de acomodat la modele extrapolate, editarea textelor românești, confruntată pentru perioada veche și cu dificultatea specifică a folosirii unui alt alfabet [1], se bucură la noi de o tradiție — e-adevărat, discontinuă — veche de aproape trei sute de ani. Cumpenei veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea îi aparțin cronologic revizuirea de către „dascălii locului" a traducerii *Vechiului Testament* efectuate de Nicolae Milescu (ms. rom. 45 BAR Cluj) prin colaționare și adăugarea unui aparat critic [2], proiectul lui Nicolae Mavrocordat de a întocmi o ediție manuscrisă a lucrării Αμφιλοχία a patriarhului Filotei al Constantinopolelui [3], urmate, în 1723, de ediția critică a *Lexiconului Sf. Chiril*, apărută în Țara Românească sub îngrijirea lui Stefan Bergler, asistat de același Nicolae Mavrocordat [4].

Istoria, nescrisă încă, a filologiei românești care ar debuta cu aceste momente ar trebui să înregistreze și evoluția conceptelor de ediție diplomatică/ediție critică, punctată în principalele sale etape de analiza întreprinsă de Ion Gheție și Alexandru Mareș [5], intervenția teoretică de importanță fundamentală semnată de Liviu Onu [6], oprindu-se și asupra momentului de confuzie terminologică surprins și elucidat de către Vladimir Drimba [7]. Acesta din urmă a demonstrat convingător că principalul criteriu de clasificare a edițiilor nu poate fi altul decît *modul de reproducere*

* Prima parte a acestui studiu a apărut în LR, XXXVII, 1988, nr. 2, p. 143—153.

[1] În această situație, în Europa, se mai află literaturile turcă, bosniacă și albaneză. Pentru soluțiile de transcriere a unor texte aromânești, albaneze și bulgărești, redactate la origine în alfabet grecesc, v. *Das Lexikon Tetraglosson des Daniil Moschopolitis*, Neu editiert von J. Kristophen, în „Zeitschrift für Balkanologie" X/1, 1974, p. 10—13.

[2] Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă*, Cluj, 1979, p. 123—124.

[3] V. însemnarea de pe ms. YAB' de la mănăstirea Patmos, în M. Beza, *Urme românești în răsăritul ortodox* [2], București, 1937, p. 186 : „Proprietatea mea, Nicolae Mavrocordat Constantinopolitanul, transcrisă cu cheltuieli proprii de pe o carte necorectată, puține îndreptări fiind aduse prin alăturarea de alte copii. Și dacă vreodată, făcîndu-se voia lui Dumnezeu și căpătînd binecuvîntarea la lucru, voi da de cartea veche păstrată la sf. Munte, am să adaug și lipsurile ; și, prin cercetări exacte și multe silinți împlinind astă carte, ca pe un tezaur am s-o trec celor după mine. 1707, iunie 20".

[4] Din scrisoarea lui Nicolae Mavrocordat către Hrisant Notaras (8 septembrie 1723) reiese că ediția avea la bază trei ms. : unul din biblioteca Mavrocordaților, unul trimis de Hrisant și altul procurat de la Veneția prin Nicolae Caragiani, v. *Biblioteci umaniste românești*, București, 1974, p. 147, și V. Cândea, *op. cit.*, p. 123, n. 46.

[5] I. Gheție, Al. Mareș, *Introducere în filologia românească*, București, 1974, p. 144—148.

[6] *Critica textuală și editarea literaturii române vechi*, București, 1973.

[7] *Ediție diplomatică și ediție critică*, în *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, seria IV, tom VII, 1985, p. 85—92.

a textului ales spre publicare [8]. Criteriul acesta se bizuie, credem, pe opoziția fundamentală : reproducere fidelă (diplomatică) / reproducere emendată (critică), consecință a scopului diferit căruia îi slujesc cele două tipuri de ediții : releveu exact al unui manuscris (ediție diplomatică) [9] și 1) lecțiune corectă a unui text corupt, 2) redarea vechiului veșmînt, alterat de timp, dat de autor operei sale, 3) judecarea nu atît a cadrului în care textul a fost imaginat de autorul său, cît a modului în care a fost corupt din variate cauze (ediție critică) [10].

Într-adevăr, la o analiză critică mai atentă, celelalte criterii invocate pînă acum se dovedesc mai puțin operatorii :

1) Principiul versiunii unice [11] nu este o caracteristică specifică ediției diplomatice, ci și majorității edițiilor critice moderne, pentru care s-a abandonat de multă vreme ambiția reconstituirii arhetipului cu sprijinul mai multor copii care să alcătuiască, într-un mozaic de lecțiuni, textul de bază. Punctele în care cele două tipuri de ediții interpretează într-o manieră diferită principiul versiunii unice corespund etapelor *dēlere* și *supplere* în succesiunea momentelor ediției critice stabilită de A. Chiari [12] : izolarea și eliminarea adaosurilor ce nu aparțin autorului și completarea lacunelor. Pentru aceste două situații, editorul critic are posibilitatea de a apela și la alte copii, care devin, pe porțiuni restrînse, texte de bază, posibilitate care îi este refuzată editorului diplomatic, care publică un *manuscris*, și nu o operă, împreună cu avatarurile suferite de ea pe firul tradiției. În mod paradoxal, chiar cercetătorii care au definit ediția diplomatică după criteriul versiunii unice au teoretizat sau au aplicat completarea lacunelor manuscrisului de bază cu ajutorul altor copii [13], recurgînd chiar la adăugarea, în primul plan al ediției, a interpolărilor ulterioare păstrate în alte versiuni [14]. Deși nu poate aspira la calitatea de soluție optimă, această rezolvare a problemei prelucrărilor ulterioare există în

[8] *Ibidem*, p. 87.

[9] François Masai, *Principes et conventions de l'édition diplomatique*, în „Scriptorium" IV, 1950, fasc. 2, p. 185.

[10] Alberto Chiari, *La edizione critica*, în *Problemi ed orientamenti critici di lingua e di letteratura italiana*, II, Milano, 1951, p. 232.

[11] E. Barborică, L. Onu, M. Teodorescu, *Introducere în filologia română* [2], București, 1978, p. 119 : „edițiile diplomatice sînt ediții în care editorul publică numai una dintre versiunile cunoscute ale operei respective" ; cf. I. Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 144—145 : „spre deosebire de edițiile critice, edițiile diplomatice își întemeiază textul pe o singură versiune", o poziție mai nuanțată la p. 157 : „problema nu trebuie însă înțeleasă în mod rigid".

[12] A. Chiari, *op. cit.*, p. 274.

[13] L. Onu, în subcapitolul *Coordonatele unei ediții științifice* din *Critica textuală...*, p. 195, recomandă pentru cronica lui Ureche completarea paginilor sau secvențelor grafice lacunare din ms. de bază (copia de la Casa Dosoftei din Iași) cu ms. rom. 174 BAR.

[14] „... deoarece ele pot prezenta interes sub aspecte foarte variate : istoric, documentar, literar-artistic, cultural, psihologic, stilistic, lingvistic, etc. " (L. Onu, *op. cit.*, p. 174). Locul lor ar fi în „anexe sau în subsol" *(loc. cit.)* sau — pentru a evita dificultățile de ordin tehnic — chiar „în primul plan al textului" (p. 396), după cum se poate vedea din modelul de ediție diplomatică la *Letopisețul* lui Ureche propus de același autor. Astfel, interpolările de gradul al doilea, operate de Misail Călugărul și Axinte Uricariul, sînt intercalate în ms. de bază al ediției cu mențiunile de rigoare, utilizîndu-se ms. rom. 169 și, respectiv, 174 de la BAR.

uzul editorial[15], cu condiția de a nu i se atribui denumirea de „diplomatică". În cazul în care interpolările și prelucrările sînt masive și dificil de circumscris ori unele copii provin din regiuni cu trăsături dialectale puternic individualizate, spre a nu pierde contribuția deloc neglijabilă a acestor versiuni, cărora rigorile selectivității, intrinseci unei ediții critice, le-ar interzice prezența în aparatul critic, se recurge chiar la editarea lor succesivă, în cadrul aceleiași lucrări[16]. Accentul pus asupra versiunii unice ca mijloc de a deosebi, din punct de vedere structural, ediția diplomatică de conceptul reconstructiv al ediției critice, devenit desuet, ar trebui transferat în planul diferenței calitative dintre „științific" și „neștiințific" pentru evaluarea unei ediții critice. Așa, de pildă, o ediție ca aceea întocmită de Constantin Giurescu în 1914 la *De neamul moldovenilor* a lui Miron Costin și care „ne oferă un text reconstituit arbitrar, cam în felul celebrului text reconstituit de I.-A. Candrea pentru *Psaltirea Scheiană*"[17], nu prezintă, într-adevăr, „o garanție științifică"[18]. Ea nu este însă, tocmai din această cauză, „o ediție diplomatică corectată"[19], nici în sensul acordat noțiunii de Fr. Masai sau A. Chiari, și nici, cu atît mai puțin, în accepția lui Liviu Onu[20], ci doar o ediție realizată după o rețetă perimată.

2) Structura ediției — înțelegînd prin aceasta prezența variantelor, a notelor, a comentariilor și a indicilor[21] — nu stă la baza opoziției diplomatic/critic, toate elementele amintite fiind, de fapt, comune oricărei ediții științifice. Astfel, un text publicat diplomatic poate fi însoțit de variante, cu condiția ca ele să nu devină punctul de plecare al unor emendări[22]. Dimpotrivă, ediția critică a unei opere transmise într-o singură versiune va fi lipsită de palierul variantelor, dar va beneficia de un aparat critic în care să fie menționate intervențiile editorului în textul de bază[23]. Tot pe criterii structurale a fost definită și „ediția academică"[24], termen care acoperă însă în întregime definiția ediției critice.

[15] V., de pildă, ediția întocmită de Hermann Joseph Frede, *Ein neuer Paulus*. Text und Kommentar, I—II, Freiburg i. Br. 1974, la *Codex latinus medii aevi* 1 al Bibliotecii Muzeului Ungar din Budapesta; textul are inserate fragmente de comentariu aparținînd unui anonim, care au fost ulterior reluate și remaniate de către Pelagius; editorul a inclus, între croșete, și pasajele pelagiene.

[16] Vezi, de exemplu, ediția îngrijită de Alesandre Micha la capodopera epicii medievale franceze, *Lancelot*, I—VI, Paris—Genève, 1977—1980.

[17] L. Onu, *op. cit.*, p. 288.

[18] *Ibidem.*

[19] „Ambele ediții [Constantin Giurescu—P. P. Panaitescu] deși sînt etichetate astăzi peste tot ca ediții «critice» sînt în fond ediții diplomatice corectate", *ibidem*, p. 295.

[20] Cf. *ibidem*, p. 30, n. 2.

[21] „Printr-o modificare a sensului inițial, termenul de ediție critică a ajuns să fie atribuit edițiilor diplomatice care cuprind variante, note și comentarii, studiu introductiv, indici, etc.", I. Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 145.

[22] Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 90.

[23] V., de pildă, ediția întocmită de L. Onu și L. Șapcaliu la Herodot, *Istorii*, București, 1984.

[24] „Cînd edițiile diplomatice reproduc variantele (în ipoteza că versiunea publicată are variante) și conțin comentarii de critică textuală, bibliografie comentată, indici, la rigoare facsimile, ilustrații, etc., ele se mai numesc și *ediții academice*" (E. Barborică, L. Onu, M. Teodorescu, *op. cit.*, p. 120).

3) Critica textuală, ca operație ce ar diferenția ediția critică modernă de cea diplomatică [25], a fost interpretată însă, în filologia noastră, într-o manieră care estompează deosebirile dintre cele două tipuri. Pentru I. Gheție și Al. Mareș, etapele specifice criticii textuale sînt: alegerea textului de bază prin confruntarea tuturor versiunilor, consemnarea în aparat a variantelor la textul de bază [26], etape pe care le regăsim, așa cum arăta și Vl. Drimba [27], într-o ediție diplomatică a unui text transmis în mai multe versiuni. Or, ceea ce constituie specificul criticii textuale este arta conjecturii, a *stabilirii textului de bază* cu ajutorul emendărilor, operație finală consecutivă circumscrierii tradiției manuscrise (*recensio*), confruntării versiunilor (*collatio*), stabilirii principalilor martori reținuți pentru alcătuirea aparatului critic (*eliminatio codicum descriptorum*), întocmirii stemei (*classificatio*) [28]. Această succesiune este corect și complet formulată la Liviu Onu: „examenul critic al textelor înțeles ca studiu comparativ" și „critica textuală, adică eliminarea eventualelor neadvertențe ale textului publicat în primul plan" [29]; dar confuzia rezidă în faptul că edițiile model „diplomatice corectate", propuse de autor pentru cronicarii Grigore Ureche și Miron Costin [30], corespund, prin amplele și amănunțitele studii asupra tradiției manuscrise și prin exigența și competența critică conjecturală, tocmai definiției ediției critice enunțată de însuși L. Onu. Dacă s-a produs undeva o „substituire de sensuri" [31], atunci ea s-a petrecut la nivelul noțiunii de „ediție diplomatică interpretativă", chemată să desemneze, de fapt, o ediție critică. Prin adăugarea la cele *numai patru* operații permise de A. Chiari [32], de la care L. Onu preia termenul, a „corectării unor erori evidente de nume proprii sau de date calendaristice" [33], a eliminării divergențelor dialectale tipice, a corectărilor lexicale sau frazeologice [34] sau a altor numeroase tipuri de emendări [35], limita diplomaticului a fost definitiv transgresată. Îmbinare creată *ad-hoc* prin extinderea sensului „ediției diplomatice interpretative", „ediția diplomatică corectată" [36] este, în sine, o sintagmă contradictorie, căci operația de *corectare*, cu excepția cazurilor particulare admise de A. Chiari,

[25] „Această nouă accepție a termenului de ediție critică este justificată numai în măsura în care editorul a întreprins, în realitate, un examen critic al textelor", *ibidem*.

[26] I. Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 145.

[27] *Op. cit.*, p. 87.

[28] A. Chiari, *op. cit.*, p. 259—271.

[29] E. Barborică, L. Onu, M. Teodorescu, *op. cit.*, p. 120.

[30] L. Onu, *op. cit.*, p. 32—33.

[31] E. Barborică, L. Onu, M. Teodorescu, *op. cit.*, p. 120.

[32] „Si dà tuttavia il caso di edizioni, che pur posson dirsi diplomatiche, in cui le parole sono divise (mentre non lo sono nel manoscritto se il manoscritto è antico) e sciotte le abreviazione messe (con le lettere soppresse dall' abbrevizione tra parentesi tonde), e indicate le breve omissioni facili a correggersi (con le lettere saltate messe tra parentesi quadre), e magari poste tutte le interpunzioni (previa però una precisa avvertenza al lettore)", A. Chiari, *op. cit.*, p. 258. Reproducînd definiția lui Chiari, L. Onu, *op. cit.*, p. 33, n. 1, adaugă după cele patru operații un *etc.*, care, după cum se vede, nu aparține textului citat.

[33] L. Onu, *op. cit.*, p. 30, n. 2.

[34] *Ibidem*, p. 193.

[35] L. Onu în ediția citată (v. *supra*, n. 23) a *Herodotului* de la Coșula stabilește, în prefață, nu mai puțin de 33 de emendări, p. XLV—LII.

[36] L. Onu, *Critica textuală*, p. 33.

este, prin definiție, specifică criticii textuale, așa cum o demonstrează clar și convingător chiar lucrarea lui L. Havet invocată de L. Onu [37].

Ținînd seama de aceste precizări, se pot formula propuneri pentru o nouă clasificare a edițiilor și cîteva mărunte precizări de ordin terminologic cu valoare practică :

1) *Edițiile fotomecanice* (*facsimilate* pentru manuscrise, *anastatice* pentru tipărituri) trebuie să părăsească statutul de apendice al unei ediții critice, cîștigîndu-și dreptul la autonomie pentru motivele arătate în prima parte a acestui studiu. În vederea obținerii unui contrast mai puternic între alb și negru, se preferă în ultima vreme facsimilele în reproducere lineară [38].

2) *Edițiile diplomatice*, în accepția pe care Fr. Masai o acordă noțiunii (reproducere fidelă a textului, a tuturor alterărilor materiale și a corecturilor ulterioare cu ajutorul unui sistem de sigle, rezolvarea scrierii continue și a abrevierilor [39]), sînt recomandabile, așa cum aprecia cu justețe Vl. Drimba [40], în cazul textelor scrise în alfabet latin sau cu slove chirilice, dar cu o grafie dificilă, pentru care soluția optimă rămîne transliterația diplomatică riguroasă. Ediția diplomatică ar fi formula ideală pentru cele aproape optzeci de lucrări inedite aparținînd patrimoniului Școlii Ardelene, care așteaptă, de aproape două sute de ani, să vadă lumina tiparului [41]. Editorii operelor aparținînd secolelor XIX—XX ar trebui, de asemenea, să o prefere ori de cîte ori s-ar afla în fața unui manuscris autograf cu variante numeroase, asupra căruia autorul a revenit în repetate rînduri. Modelele la care se poate recurge nu ne lipsesc. Ele au fost concepute de : Vl. Drimba, pentru *Codex Cumanicus* [42] — prin adaptarea sistemului de sigle preconizat de Fr. Masai — și Liviu Onu, pentru un fragment din traducerea latinească realizată de I. Budai Deleanu la *Letopisețul* lui Grigore Ureche [43].

Dacă editorul va opta pentru *ediția diplomatică interpretativă*, el va putea opera în text, conform definiției lui A. Chiari, încă două tipuri de modificări : întregirea marcată prin paranteze pătrate a omisiunilor evidente și normalizarea punctuației [44]. Formula „text stabilit", pe care Vl. Drimba o consideră adecvată ediției diplomatice [45], este în realitate specifică celei critice, căci editorul diplomatic nu „stabilește" un text, ci îl publică pe cel oferit, ca atare, de un manuscris anume. Toți editorii care uzează astăzi de tehnica diplomatică precizează aceasta *expressis verbis* în titlul ales ediției pe care o îngrijesc.

[37] Louis Havet, *Manuel de critique verbale appliquée aux textes latins*, Paris, 1911, lucrare impregnată de convingerea că ediția critică, beneficiară exclusivă a criticii de text, este superioară „conservatorismului sistematic", etichetă sub care trebuie să înțelegem comoditatea formulei diplomatice practicate la începutul secolului, cf. p. 1, 17.

[38] Vl. Drimba, *Problèmes d'une nouvelle édition du Codex Cumanicus*, în RRL XV, 1970, nr. 3, p. 212.

[39] Fr. Masai, *op. cit.*, p. 188—189.

[40] Vl. Drimba, *Ediție diplomatică și ediție critică*, p. 90.

[41] *Ce facem cu patrimoniul Școlii Ardelene?*, în „Tribuna" XXVII, 1983, nr. 12, 13, 14, 15, 17, 18.

[42] Vl. Drimba, *Problèmes d'une nouvelle édition...*, p. 209—213 (principiile ediției) și 214—221 (model de ediție).

[43] L. Onu, *op. cit.*, Anexa II, p. 427—434.

[44] V. *supra*, n. 32.

[45] Vl. Drimba, *Ediție diplomatică și ediție critică*, p. 89.

3) *Ediția critică* se întemeiază pe munca de interpretare a editorului care tinde să redea unui text, cu ajutorul criticii textuale, vechiul veșmînt voit și dat de autor, dar pe care timpul sau alți factori i l-au alterat [46]. O varietate tipologică, corespunzătoare experienței bogate acumulate în acest domeniu, rămîne să se bizuie, în toate cazurile, pe ceea ce poate fi numit elementul constant al unei ediții critice, anume, operația de emendare paleografică și conjecturală.

a. Ediție critică a unei opere manuscrise păstrate într-o singură versiune [47] sau a unei tipărituri [48]. În locul variantelor, în subsol apar emendările unor erori de grafie sau de tipar, variante posibile de lecțiune sau de construcții, caracterul corupt al unor secvențe din manuscris, amputări sau mutilări de fraze etc.

b. Ediție critică a unei opere manuscrise păstrate în mai multe versiuni, între care unele contaminate sau conectate [49]. În această situație-tip se află majoritatea scrierilor aparținînd patrimoniului culturii vechi românești, iar soluția optimă este cea practicată în ultimele decenii de filologii și istoricii care s-au confruntat cu problemele ridicate de editarea lor : alegerea unui manuscris de bază din stema rezultată în urma studierii aprofundate și comparative a întregii tradiții manuscrise, iar apoi stabilirea textului într-o formă cît mai apropiată de cea a originalului, cu sprijinul lecțiunilor oferite de variantele de prim rang, menționate în aparatul critic. Îndreptarea erorilor ține seama de greșelile paleografice (datorate abrevierilor, omoteleutiei, permutărilor, aplografiei, salturilor de tip *bourdon* etc. [50]) ori celor conjecturale (interpunctuația, combinarea defectuoasă a unor litere, topica aberantă, adaosuri, interpolări, lacune etc.) [51].

c. Ediție critică a unei opere păstrate în două redacții diferite, cînd deosebirile sînt fie radicale, fie numai sub raportul amplificărilor. Este firesc ca, în cazul din urmă, să se recurgă la editarea în primul plan a uneia dintre variante, aleasă după criterii bine motivate și însoțită în aparatul critic de diferențele prezentate față de cealaltă. Nu altfel a procedat și L. Onu pentru cele două redacții — în cinci și respectiv șapte capitole — ale operei costiniene *De neamul moldovenilor* [52]. Cînd însă autorul a conceput două variante relativ autonome ale operei, ele sînt la fel de îndreptățite să ocupe primul plan al unei ediții, fiind recomandabilă dispunerea pe două coloane paralele, fiecare însoțită de aparatul ei critic [53].

[46] Cf. A. Chiari, *op. cit.*, p. 259, și Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 88.

[47] Herodot, *Istorii*, *ed. cit.*

[48] *Învățături preste toate zilile (1642)*, édition, étude linguistique par Willem van Eeden, tomes I—II, Amsterdam, 1985.

[49] L. Onu, *Texte contaminate și texte conectate*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, II, București, 1971, p. 127—134, și J. Gysel, *Le problème de la contamination*, în „Novum Testamentum" 18, 1976, p. 133—157.

[50] A. Chiari, *op. cit.*, p. 271 ; v. și clasificarea greșelilor după cauzele care le-au produs la L. Havet, *op. cit.*, 119—123.

[51] A. Chiari, *op. cit.*, p. 273—274. Operațiile care corespund emendărilor conjecturale amintite sînt : *interpungere*, *mutare*, *transponere*, *delere* și *supplere*.

[52] L. Onu, *op. cit.*, Anexa III, p. 435—440.

[53] În acest fel se procedează în ediția Démosthène, *Discours d'apparat „Epitaphios"*, *„Eroticos"*, texte établit et traduit par Robert Clavand, Paris, 1974, pentru dubla redacție a discursului *Epitaphios*.

d) *Ediție sistematică*[54] a unei opere care, prin factura și conținutul ei, a fost obiectul unor numeroase adaosuri ulterioare, toate avînd dreptul de a fi considerate ca parte integrantă a corpului operei. Noțiunea, creată ad-hoc pentru lucrările cu caracter juridic sau liturgic, urmărește evoluția, în toată integritatea ei, a unui corpus de decrete care, la capătul cîtorva secole de transformări și intruziuni, a căpătat un caracter compozit. Ediția sistematică își propune degajarea formei primitive și marcarea, în ordine cronologică, a articolelor introduse ulterior[55]; de aceea, alături de copii, editorul este chemat să deosebească, prin coordonate ce țin de critica internă a conținutului, diferitele „recenzii" ale operei[56], adică starea fundamentală a textului într-o anumită epocă.

4. Un tip distinct de ediție este cea care-și întemeiază textul pe cel al unei ediții anterioare. Ea poate fi : *revizuită* (păstrarea aceluiași text de bază, emendat prin introducerea în aparatul critic a unor noi versiuni[57]), *corectată* (unei ediții anterioare i se propune un număr de lecțiuni diferite[58]) sau *comentată* (aparatul critic conține în palierul de informații un comentariu pe de-a-ntregul nou).

5. *Ediția genetică* pune în valoare travaliul creator al scriitorului prin publicarea tuturor variantelor conținute de un autograf. Într-o modalitate apropiată de cea a ediției diplomatice, editorul conservă punerea în pagină originală a textului (*ediție genetică descriptivă*[59]). *Ediția genetică cu aparatul autorului*[60] oferă un subsol în care sînt ordonate variantele abandonate de autor. În sfîrșit, cînd editorul are ambiția de a ilustra cronologic diversele stadii evolutive ale textului, el poate utiliza varianta *sinoptică*[61], prin punerea în paralel, pe coloane verticale, într-o suită diacronică, a tuturor variantelor. Efortul considerabil pe care-l reclamă întocmirea unei astfel de lucrări, extrem de laborioasă în toate detaliile ei, este pe deplin răsplătit de radiografia exactă pe care o oferă asupra operei. Interzicînd oricărui alt document, cu excepția textului finit, accesul la judecata de valoare, noile orientări ale criticii literare, și îndeosebi cele de tip fenomenologic-structuralist, au redus importanța edițiilor genetice la domeniul istoriei literare.

Dacă experimentarea unui număr de soluții editoriale aproximativ egal cu cel al textelor propuse atenției cititorilor poate fi simptomatică pentru gradul înalt de adecvare metodologică la particularitățile cazului individual[62], bilanțurile mai noi ale activității filologice de editare a

[54] V., de pildă, *Le Synodikon de l'Orthodoxie*, édition et commentaire par Jean Gouillard, extrait de „Travaux et mémoires" II, 1967, p. 1—316.

[55] *Ibidem*, p. 37.

[56] *Ibidem*, p. 9.

[57] Nicolò Pasero, *Guglielmo IX d'Aquitania, Poesie*, Modène, 1973.

[58] V. P. Papini Stati, *Thebais*, ed. Alfredus Klotz, editionem correctiorem curavit Thomas C. Klinnert, Leipzig, 1973.

[59] Hans Werner Seifert, *Untersuchungen zur Methode der Herausgabe deutscher Texte*, Berlin, 1963, p. 135—140.

[60] *Ibidem*, p. 157—163.

[61] *Ibidem*, p. 168—192.

[62] V. partea întîi a acestui studiu în LR XXXVII, 1988, nr. 2, p. 141—149.

textelor vechi românești [63] au recunoscut în varietatea, mai curînd calitativă, a rezultatelor reflexul unor variate cauze : diferențele de formație și competență ale editorilor (lingviști, filologi, istorici, istorici literari, juriști), lipsa de unitate a eforturilor, generată de absența unui cadru instituțional adecvat (comisie academică de editare a textelor vechi, societate științifică care să editeze un buletin de specialitate, secție de bibliologie și textologie în cadrul facultăților filologice [64] etc.) Deși s-au formulat propuneri pentru eliminarea lor, acești factori n-au încetat să acționeze diminuant asupra producției și calității editoriale. De aceea procentul scăzut de nereușite[65] dintr-un număr de aproape douăzeci de ediții de texte vechi românești care au văzut lumina tiparului în ultimii zece ani trebuie văzut ca rod al eforturilor individuale ale fiecărui editor. Ridicatul nivel calitativ al unor recente ediții critice ca acelea întocmite de : I. Gheție și M. Teodorescu la *Manuscrisul de la Ieud* [66], N. A. Ursu la *Psaltirea* lui Dosoftei [67], Mariana Costinescu la *Codicele Voronețean* [68], Al. Roman-Moraru, Gh. Chivu, I. Gheție, M. Georgescu, Em. Buză și Fl. Zgraon pentru unele *Texte literare românești din secolul al XVI-lea* [69], Dan Slușanschi la *De antiquis et hodiernis Moldaviae Nominibus* și *Historia Moldovlachica* ale lui Dimitrie Cantemir [70], M. Teodorescu la *Răspuns împotriva catehismului calvinesc* al mitropolitului Varlaam [71], L. Onu la *Herodotul* de la Coșula [72] și Willem van Eeden la *Învățături preste toate zilele* **(1642)** [73], este un necesar stimulent pentru tot ceea ce se întreprinde astăzi în acest domeniu. Aceste ediții demonstrează în primul rînd o corectă orientare metodologică în tehnica editării, domeniu în care nesiguranțele manifestate de alți specialiști nu mai sînt în strictă dependență de formația lor.

[63] L. Onu, I. Gheție, *Activitatea filologică românească în etapa actuală. Realizări și perspective*, în SCL XXX, 1979, nr. 3, p. 251—255. L. Onu, *Préoccupations modernes concernant l'édition des textes de la littérature roumaine des XVIe—XVIIIe siècles*, în RESEE XX, 1982, nr. 2, p. 189—201.

[64] L. Onu, I. Gheție, *op. cit.*, p. 252—253.

[65] V., de exemplu, Nicolae Costin, *Opere*. I. *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601. Letopisețul Moldovei de la 1709 la 1711*, ediție cu studiu introductiv, note, comentarii, indice și glosar de Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, cu prefață de G. Ivănescu, Iași, 1976, lucrare care deține un trist record al lecțiunilor greșite, al omisiunilor de cuvinte, al inconsecvențelor de transcriere, al erorilor de informație (vezi recenzia Alexandrei Roman-Moraru, în LR XXVII, 1978, nr. 5, p. 567—571). În ediția Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, studiu introductiv, ediție, glosar și indice de Damaschin Mioc, București, 1969, editorul apelează la principii de transcriere eronate, încercînd să restabilească o ipotetică pronunție a autorului, direcție în care persevorează și în ediția a doua, „revizuită" (? !), publicată la Timișoara în 1981 (v. recenzia lui I. Gheție în LR XX, 1971, nr. 3, p. 315).

[66] Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice, București, 1977.

[67] Ediție critică, note și variante, glosar de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, București, 1978.

[68] Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic, București, 1981.

[69] Ediții critice, coordonator I. Gheție, București, 1982.

[70] Reprezentînd volumul IX, partea I, din seria *Operelor complete* ale lui Dimitrie Cantemir, prefață de V. Cândea, ediție critică, traducere, introducere, note și indici de D. Slușanschi, București, 1983.

[71] Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic, București, 1984.

[72] Ediție îngrijită de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu, prefață, studiu filologic, note, glosar de Liviu Onu, indice de Lucia Șapcaliu, București, 1984.

[73] Edition et étude linguistique, I—II, Amsterdam, 1984.

Reguli fundamentale ale întocmirii ediţiilor ştiinţifice sînt neglijate uneori în numele unor „inovaţii" mai puţin izbutite : includerea în textul de bază a unei porţiuni dintr-un alt manuscris, fără ca cititorul să fie avertizat în nota asupra ediţiei, marginal sau în aparatul critic [74]; inserarea între paranteze, în textul de bază şi nu în aparatul critic — absent de altfel —, a notaţiilor marginale aparţinînd autorului sau a unor emendări editoriale [75]; imprimarea cu aldine în text a unor formulări care se regăsesc numai în manuscrisul de bază, în locul folosirii în aparat a termenului *omite* [76]; rectificarea tacită a unor „evidente greşeli de scriere" [77]; menţionarea în aparatul critic a unor variante fonetice în situaţia în care nota asupra ediţiei anunţa că vor fi indicate numai cele lexicale şi morfologice [78] etc.

Structura studiilor introductive este destul de variată. Cînd în componenţa ei intră un studiu filologic şi unul lingvistic, cum este cazul ediţiilor întocmite de L. Onu, Anton Goţia [79] sau de membrii colectivului de limbă literară şi filologie de la Institutul de Lingvistică, ea se bucură de calitatea de a fi completă. Dorinţa perfect întemeiată de a concentra în această primă secţiune a ediţiei toate problemele legate de text (paternitate, localizare, datare, filiaţie, izvoare, limbă, trascriere etc.) credem că trebuie să se conjuge cu grija de a nu priva cititorul de comoditatea consultării în aparatul de subsol a unor observaţii particulare de limbă sau emendări.

Un text transmis într-un anumit număr de copii trebuie să beneficieze, în mod necesar, nu numai de descrierea lor codicologică, ci şi de prezentarea concluziilor operaţiei de colaţionare, de aşa manieră încît stema, cu care se soldează această etapă, să fie justificată cititorului. Amănunţita comparaţie a copiilor realizată de Aurora Ilieş în prefaţa ediţiei critice la *Letopiseţele Ţării Moldovei* atribuite lui Pseudo-Enache Kogălniceanu şi Ioan Canta [80] merita să se finalizeze într-o clasificare mai relevantă decît lista lacunelor din cele opt manuscrise ce păstrează ultima cronică [81].

A ordona variantele în modul cel mai scrupulos cu putinţă într-un aparat critic impresionant, cum este cel elaborat de G. Ştrempel pentru cronica lui Neculce [82], fără a le utiliza în scopul restabilirii unor forme

[74] Gheorghe Brancovici, *Cronica românească*, ediţie critică de Damaschin Mioc şi Marieta Adam-Chiper, studiu introductiv de Damaschin Mioc, Bucureşti, 1987, p. 68—69.

[75] Dionisie Eclesiarhul, *Hronograf (1764—1815)*, transcriere după original, indice şi glosar de Dumitru Bălaşa, studiu introductiv de D. Bălaşa şi N. Stoicescu, note şi comentarii de N. Stoicescu, Bucureşti, 1987 ; pentru *marginalia* v. p. 101, 120, 121 etc. ; pentru emendări v. p. 88, 124.

[76] *Cronica lui Ion Neculce copiată de Ioasaf Luca. Manuscrisul „Mihail"*, ediţie de Zamfira Mihail şi Paul Mihail, Bucureşti, 1980, p. XVII.

[77] Johann Filstich, *Tentamen Historiae Vallachicae*, Bucureşti, 1979, p. 19.

[78] V. *ed. cit. supra*, n. 76, p. 17, cf. *Ucraina/ Ocraina*, p. 28 ; *scoborît/ coborît*, p. 31 ; *fevruar/ făurar*, p. 35, etc.

[79] Ioan Zoba din Vinţ, *Sicriul de aur*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Anton Goţia, Bucureşti, 1984.

[80] Îngrijită împreună cu Ioana Zmeu, Bucureşti, 1987.

[81] *Ibidem*, p. LXXXVIII.

[82] Ediţie critică şi studiu introductiv de G. Ştrempel, Bucureşti, 1982.

corupte, dintre care cele mai evidente privesc numele propriii [83] sau datele calendaristice [84], înseamnă a nu fructifica pînă la capăt efortul uriaș implicat de acest studiu comparativ.

Poziții oscilante sînt de remarcat și în modul de alcătuire a aparatului critic, a notelor și a comentariilor. Deși factura istorică sau literară a textelor editate reclamă adesea informații detaliate sau identificarea surselor (*fontes*), acestea sînt absente, cu cîteva remarcabile excepții [85], sau împinzesc studiul introductiv, căruia îi conferă o nedorită tentă monografică. Aceeași fluctuație se remarcă și în privința consemnării în aparat a particularităților paleografice ale manuscriselor în edițiile ce nu sînt îngrijite de lingviști : de la omisiune totală pînă la o descriere subtilă ce concurează fidelitatea reproducerii diplomatice [86].

A rămas la latitudinea fiecărui editor întrebuințarea termenilor care desemnează în aparatul critic adaosuri, omisiuni, repetări etc. O concepție unitară ar cruța aparatul critic de un întreg balast verbal și ar încadra edițiile românești în uzanțele internaționale, unde au rămas consacrați, din motive de eleganță și concizie, termenii latini [87].

O ultimă observație din această sumară examinare critică a activității editoriale din ultimul deceniu privește alcătuirea indicilor și a glosarelor. Indicii exhaustivi, cu menționarea grafiei și a tuturor ocurențelor, în forma în care au fost concepuți pînă acum prezintă unicul inconvenient al asocierii criteriului formei din text cu cel al formei din limba actuală [88]. Experiența pozitivă a glosarelor însoțite de trimiteri la text, care înlesnesc consultarea acestora și de către specialiștii în limbă [89], ar trebui generalizată și la nivelul altor ediții care adoptă acest mod de indexare.

Într-o cultură ca a noastră, în care hegemonia cărții manuscrise s-a retras tîrziu și anevoios, povara responsabilității ce apasă asupra editorului este din cele mai mari. Discernămîntului, erudiției și competenței sale le este încredințat un material înzestrat cu o plurivalență documentară : lingvistică, istorică, literară, culturală, religioasă, juridică etc. Cauza acestei plurivalențe nu este numai intrinsecă textului, ca rezultat al omogenității structurilor mentale ale societății care l-a produs ; ea derivă și din actul nostru de interpretare, căci fiecare carte manuscrisă sau tipărită este chemată să suplinească o variată gamă de informații — de limbă, istorice,

[83] V., de exemplu, formele corupte *Angria* și *Olandria*, p. 645, neemendate, în ciuda variantelor corecte oferite de subsol și chiar de același copist la p. 395 : *Anglie, Olandie*. A se compara cu recomandările lui L. Onu referitoare la emendări, Herodot, *Istorii*, *ed. cit.*, p. LII — LIII, punctele 2 și 3, și cu modul just în care procedează A. Ilieș în *ed. cit. supra*, n. 81.

[84] V., de pildă, eroarea cronicarului privind primul an de domnie al lui Constantin Duca (1691 în loc de 1693), care se păstrează neemendată în textul ediției, p. 348, deși editorul o semnalează în studiul introductiv la p. 76.

[85] V. notele și comentariile la opera lui Filstich, cele ale lui D. Slușanschi la Cantemir, *Opere complete*, IX/I, N. A. Ursu la *Psaltirea* lui Dosoftei, bogatul material informativ și bibliografic sistematizat în notele lui N. Stoicescu la ediția cronicii lui Dionisie Eclesiarhul.

[86] V. sistemul de semne convenționale folosit de D. Slușanschi, *op. cit.*, p. 25.

[87] Add. (addidit), om. (omisit, omiserunt), scripsi, ante, post, delevit, repetivit, alm. (alia manu) sau manus posterior, img. (im margine), lacunam statui etc.

[88] W. van Eeden, *op. cit.*, II, p. 623—624 : „le lexique de la langue du XVIe siècle et celui de la langue standarde actuelle forment deux ensembles distincts".

[89] V., de pildă, glosarele alcătuite de L. Șapcaliu la ediția *Istoriilor* lui Herodot ori de N. A. Ursu la *Psaltirea* lui Dosoftei.

culturale —, care de atîtea ori ne lipsesc. Tocmai de aceea, o ediție nu poate fi gîndită, credem, ca monopol al formației editorului. Tradiția ce pare să fi lăsat pe seama istoricilor publicarea documentelor și a cronicilor, pe seama lingviștilor editarea textelor religioase, ca fiind cele mai vechi, pe seama juriștilor textele juridice este numai în parte îndreptățită. În editarea unui text, secțiunile auxiliare (studiu introductiv, note și comentarii, indice, glosar) pot, la rigoare, să denote existența unui interes accentuat îndeosebi pentru o anumită latură a operei (istorică, lingvistică, juridică etc.). Atenția acordată însă reproducerii textului nu poate fi selectivă sau concentrată doar asupra datelor, persoanelor sau a unor circumstanțe particulare. Întîi, pentru că rigoarea și obiectivitatea nu trebuie să cunoască, în orice domeniu al științelor umaniste, decît o singură măsură : cea maximă. În al doilea rînd, pentru că arbitrarul, o dată pătruns cu voia editorului într-o ediție, se instalează apoi, fără voia lui, și asupra aspectelor în privința cărora el își închipuie că veghează cu vigilență. În al treilea rînd, pentru că faptele de limbă, care sînt cel mai adesea denaturate în edițiile alcătuite de specialiștii nelingviști, au în ansamblul lor, și fiecare în parte, o importanță decisivă în problemele de paternitate, datare, filiație, localizare, izvoare, cărora le oferă soluțiile cu cele mai mari șanse de valabilitate[90]. Or, tocmai aceste concluzii sînt temeiul pe care se pot construi teoriile fundamentale care definesc, într-un anume moment, rostul unei culturi. O dovadă peremptorie că această dimensiune a existat pe deplin în edițiile elaborate de filologi cu o solidă formație lingvistică la textele din secolul al XVI-lea, considerate poate de celelalte categorii de specialiști drept pedante, sofisticate și unilateral alcătuite, o constituie sinteza realizată de I. Gheție și Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română* (București, 1985). Ea evaluează, într-un context general, și achizițiile ferme aduse de aceste ediții, izbutind să închege o teorie unitară, coerentă și bazată pe fapte, asupra acestui aspect fundamental din evoluția culturii românești.

O ediție a unui text vechi românesc ar trebui să fie deci un instrument de lucru care să servească, în egală măsură, specialiștilor din toate domeniile amintite. Iar dintre ei, cel mai chemat să îndeplinească o misiune atît de complexă este, fără îndoială, filologul. „Die Aufgabe der Philologie ist das Erkennen des vom menschlichen Geist Producierten"[91]. Această asertiune formulată în secolul trecut, prea generală poate pentru culturile cu o altă structură, rămîne actuală pentru noi.

Ianuarie 1988

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[90] Aceeași idee a fost exprimată de curînd și de L. Onu, cf. *Acribie filologică și organizare în valorificarea moștenirii culturale* (I), în *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, Seria IV, tom VIII *(1986)*, București, 1987, p. 57.

[91] Cuvintele îi aparțin lui August Boeckh, v. *Encyclopädie und Methodologie der philologischen Wissenschaften*, hrsg. v. August Bratuschek, Leipzig, 1877, p. 10.

DISPOZIȚIILE SINODULUI TRANSILVĂNEAN DIN ANUL 1627. CONTRIBUȚII FILOLOGICE

ALEXANDRU MAREȘ

1. Acum mai bine de o sută de ani, Timotei Cipariu a publicat, printre alte texte inedite din *Istoria bisericii* a lui Petru Maior, un act ardelenesc din 1627, cunoscut ulterior în literatura de specialitate sub denumirea *Canoanele mitropolitului Dosoftei* [1]. Cuprinzînd un ansamblu de dispoziții referitoare la conduita preoților și credincioșilor ortodocși din Transilvania, textul nu a reținut pînă în prezent decît atenția istoricilor bisericii românești [2]. Dezinteresul lingviștilor și al istoricilor față de *Canoane* se explică, probabil, prin faptul că publicarea lor nu a fost însoțită de nici o precizare asupra caracterului textului (original, copie sau traducere), iar transcrierea lui Petru Maior, reprodusă de Cipariu, nu inspira deplină încredere [3].

Scurtele noastre considerații au menirea să pună în lumină cîteva aspecte necunoscute pe care le relevă cercetarea acestui text deosebit de prețios, reprezentînd, în ansamblul vechilor noastre scrieri juridico-administrative, prima redactare românească a hotărîrilor unui sinod transilvănean.

2. Provenind din fondul fostei Biblioteci Centrale din Blaj [4], *Canoanele mitropolitului Dosoftei* se păstrează în prezent la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România (ms. rom. 297). Întregul text este cuprins pe două file volante, scrise pe ambele fețe cu o cerneală brună destul de ștearsă. Pe o a treia filă, de asemenea volantă și a cărei hîrtie este de aceeași fabricație cu primele două [5], se află cîteva însemnări în limba slavonă. Deși scrierea este mai neîngrijită pe fila din urmă, nu este totuși greu de stabilit că însemnările sînt scrise de aceeași mînă ca și

[1] *Acte și fragmente*, Blaj, 1855, p. 150—153.

[2] Alexandru Grama, *Instituțiunile calvinești în biserica românească din Ardeal*, Blaj, 1895, p. 11—12; N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, București, vol. I, 1928, p. 234—235; Ștefan Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, vol. I, Sibiu, 1935, p. 187—188, 484, 486—487; Mircea Păcurariu, *Legăturile bisericii ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII*, Sibiu, 1968, p. 14—15; idem, *Istoria bisericii ortodoxe române*, Sibiu, 1972, p. 156—157.

[3] Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 300.

[4] Nicolae Comșa, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală din Blaj*, 1944, p. 202, nr. 309.

[5] Filigranele hîrtiei, de proveniență poloneză, aparțin tipului *družina*; cf. Jadwiga Siniarska-Czaplicka, *Filigrany papierni położonych na obszarze rzeczypospolitej Polskiei od początku XVI do połowy XVIII wieku*, Wroclaw—Warszawa—Kraków, 1969, nr. 90—113.

primele două file [6]. Rămase pînă în prezent inedite, însemnările ne dezvăluie identitatea copistului şi ne furnizează indicii asupra modului în care s-a difuzat textul original. Cuprinsul lor este următorul :

f. 3r : † повокн сїа книга. намѣ. молтвн іере мих҃аи и съ жителницъ свод стака. по мисло и накладо w срца своего и помощїа. бжїа. въ селн ѕменни. да би и била памѣ wцѣ и прawцѣ и и ротеле и памѣ на вѣкн. и живи да бжде за здравїе телесное и за спенїе дша свон. и за wпѕщенїе грѣхо свон. бъ да и поко на [вѣ]кн въ беконнжж жинъ съ въсѣ домо свон амн. в лѣ зрле [6]. „A înnoit această carte, anume Molitvenic, preotul Mihail şi cu soţia sa Stanca, după gîndul şi porunca inimii lui şi cu ajutorul lui Dumnezeu, în satul Urmeniş, ca să le fie pomenirea părinţilor şi străbunilor lor şi neamurilor lor pomenire în veci. Şi viilor să le fie pentru sănătatea trupească şi pentru mîntuirea sufletelor lor şi pentru iertarea greşelilor lor. Dumnezeu să-i odihnească în veci, în viaţă veşnică, cu toată casa lor, amin. În anul 7135" (= 1627).

f.3v (în partea superioară) :† нкwленїе wца и съ поспѣшенїе сна и съвршенїе стгw дх҃а. пwнwвн сѣ сїа книга. на нмѣ молтвни ржкwж мнw грѣшна [7] и недоина въ ереа прѣкните. іере. кртїа w мwдова w дръжавѣ сѣчаско w селw бане къ дн̃и кралѣ белѣ гавръ въ лѣ зрле мца їю а̃ д̃ на дн̃ь с[в]тыѣ бе сребръници коми и дамїа „Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvîrşirea Sfîntului Duh s-a înnoit această carte, anume Molitvenic, cu mîna multpăcătosului şi nedestoinicului între preoţi prezviterul preot Crîstian [8] din Moldova, din ţinutul Sucevei, din satul Bănești, în zilele craiului Betlen Gabăr, în anul 7135 (= 1627 ; n.n.), luna iulie, ziua 1, în ziua sfinţilor fără de arginţi, Cozma şi Damian".

f. 3v (în partea inferioară) : кѕпи сїн мтвни. іере мих҃аи съ жителницж [сво]ж стака. въ село ѕменни [...] [9] за не. г. зла. да сѣ знае. „A cumpărat acest Molitvenic preotul Mihail cu soţia sa, Stanca, în satul Urmeniş [...] pentru ea 3 galbeni. Să se ştie".

[6] În josul paginii o însemnare ulterioară, tot în slavonă, dar cu cerneală neagră, al cărei text nu poate fi citit decît parţial (colţul din partea inferioară a filei fiind rupt şi înlocuit la restaurare cu o altă bucată de hîrtie): разрапѣкет сѧ ннир [...] раздѣкме и нераз [...] и ныколи не скочав [...] „s-a rupt acum [...] am despărţit şi [...] şi niciodată nu [...].

[7] Cuvîntul a fost omis şi s-a scris deasupra textului însemnării, locul lui în context fiind indicat printr-o cruce.

[8] Grafia кртїа poate primi şi interpretările *Cirstian* şi *Cristian*.

[9] Lacună datorată degradării filei ; vezi *supra*, nota 6.

Așadar, din cuprinsul însemnărilor aflăm că la 1 iulie 1627 preotul Mihail din satul Urmeniș (județul Maramureș sau Bistrița-Năsăud) a cumpărat un *Molitvenic* pe care îl restaurase preotul Crîstian, originar din nordul Moldovei. Cum, sub raportul scrierii și al provenienței hîrtiei, cele trei file prezintă aceleași particularități, putem presupune că, la data restaurării, ele făceau, de asemenea, parte din manuscris. Ulterior, probabil în secolul al XVIII-lea, aceste file au fost detașate din cuprinsul *Molitvenicului* de către o persoană care și-a dat seama de valoarea lor documentară. În sfîrșit, scribul însemnărilor și, totodată, al *Canoanelor* nu poate fi altul decît restauratorul *Molitvenicului*, adică preotul Cristian.

3. În ce împrejurări acest text, al cărui caracter oficial este evidențiat de pecetea mitropoliei din Bălgrad [10] aplicată în partea inferioară a filei 1^{v} (vezi fig. 1), a ajuns să fie legat între paginile unui *Molitvenic* vîndut într-un sat oarecare din Transilvania? Răspunsul nu este greu de întrevăzut. Textul, după cum se știe, consemnează rezultatul unui sinod ortodox transilvănean în care au fost adoptate o serie de măsuri disciplinare referitoare la conduita credincioșilor și, în special, a preoților. Este lesne de înțeles că numeroasele dispoziții și pedepse stipulate cu acest prilej nu puteau fi memorate de participanții la sinod. Pe de altă parte, noile reglementări trebuiau aduse și la cunoștința preoților care nu participaseră la această întrunire. Două motive care fac loc presupunerii că textul original al *Canoanelor* a fost multiplicat prin copiere în cadrul sinodului, probabil la Alba-Iulia, și autentificat prin aplicarea peceții mitropoliei pe fiecare duplicat eliberat. Una dintre aceste copii, executată la fața locului de preotul Crîstian [11], a fost apoi legată la sfîrșitul unui *Molitvenic* vîndut de același preot în satul Urmeniș. Data din însemnare (1 iulie), confirmată și de indicația calendarului bisericesc на днь с[в]ты҃хъ бе҃ сребр'ънниць коми и дамїа ,,în ziua sfinților fără de arginți Cozma și Damian''), se referă, după cum am arătat, la vînzarea *Molitvenicului* în care fusese anexată copia autentificată a *Canoanelor*, și nu la ținerea sinodului, cum a crezut Petru Maior. În stabilirea datei acestui sinod, învățatul arlean a mai comis și greșeala de a interpreta pe д҃ (prescurtarea pentru дънь ,,zi'') drept slovă-cifră, de unde a rezultat lecțiunea 4 iulie [12], adoptată ulterior de toți istoricii bisericii românești. În consecință, data care se atribuie desfășurării sinodului și, implicit, redactării *Canoanelor* (4 iulie 1627) trebuie abandonată, ambele acțiuni fiind anterioare datei de 1 iulie 1627.

[10] O pecete identică se regăsește în scriscarea adresată bistrițenilor de același Dosoftei în 8 septembrie c. 1627 (Arhivele Statului Cluj-Napoca, fondul *Arhiva grănicerească din Năsăud*, nr. 164); în cîmpul peceții sînt reprezentați cei trei arhangheli, hramul mitropoliei din Alba-Iulia, iar inscripția circulară cuprinde următorul text: † сїа печат бѣлъградскїи храмь т⟨рн⟩ с⟨вѧтн⟩ а⟨рхангєлн⟩ тронце ,,Această pecete este hramul belgrădean cei trei sfinți arhangheli ai treimii''.

[11] Judecînd după felul îngrijit al scrierii, cu elegante inițiale, nu ar fi exclus ca acest preot să se fi aflat în slujba lui Dosoftei, la îndemnul căruia să fi executat mai multe copii ale *Canoanelor*.

[12] Vezi Timotei Cipariu, *op. cit.*, p. 154.

4. În elaborarea dispozițiilor acestui sinod un rol precumpănitor l-a avut însuși mitropolitul Dosoftei, originar din Moldova [13], care precizează că „am scos și am ales den Svînta, cum trebuiaște a ținea leagea lui Dumn⟨ă⟩dzău" (1r/1—2). „Svînta" din care s-a extras o parte din materia „canoanelor" nu poate fi decît o pravilă bisericească, cu ale cărei

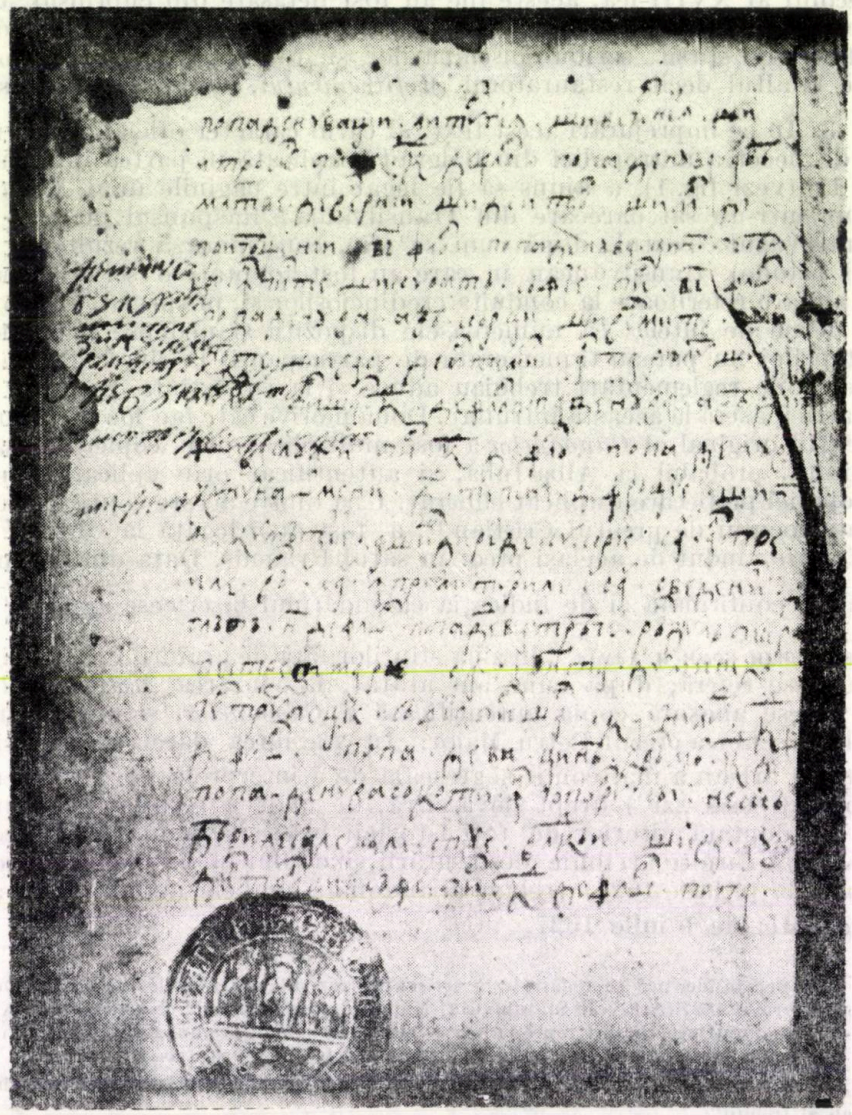

Fig. 1

[13] Vezi „Arhivu pentru filologie și istorie", Blaj, nr. XXXIX, 20 octombrie, 1870, p. 780—781. Pentru legăturile lui cu Moldova, pe cînd se afla în scaunul vlădicesc din Alba-Iulia, vezi Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 336—337.

precepte textul său prezintă asemănări de conținut și redactare [14]; singurele deosebiri importante privesc, pe de o parte, aplicarea pedepselor, care în *Canoane* au un caracter laic, fiind concretizate în amenzi, iar, pe de altă parte, stabilirea gradelor de rudenie, socotite, în mod curios, potrivit canonului catolic [15].

Unii termeni cunoscuți exclusiv din scrieri moldovenești (*mîniac* „măscărici" [16], 2r/1; *svedenici* „cumnați" (?) [17], 1v/12) sau înregistrați în secolul al XVII-lea numai la scriitori moldoveni (*gloabă* „amendă" [18], 1r/10, 18 etc.; *va provodi* „va oficia slujba prohodului" [19], 2r/19), eventual și fonetismul *Dumnădzău* (1r/6, 9 etc.), cu primul *e* asimilat la *ă* (întîlnit și într-o scrisoare a mitropolitului [20]), par să-și datoreze prezența contribuției aduse de Dosoftei la elaborarea textului. Chiar unele maghiarisme, cum ar fi *birșag* „amendă" (1r/13, 1v/8), *feleluiesc* „garantez" (2v/6), *șpan* „prefect" (2r/13), puteau să apară sub pana lui Dosoftei, care la data desfășurării sinodului se afla în Transilvania de peste cinci ani. (De altfel *feleluiesc* este înregistrat și în amintita scrisoare pe care înaltul prelat a adresat-o bistrițenilor.) Atribuind lui Dosoftei rolul principal în elaborarea *Canoanelor*, nu trebuie să pierdem din vedere posibilitatea ca la definitivarea textului original, în faza de redactare sau poate de copiere a ciornei alcătuite de mitropolit, să fi participat și un cleric ardelean, deși în sprijinul unei asemenea colaborări nu pot fi aduse probe irecuzabile. În delimitarea și atribuirea diverselor trăsături dialectale nu putem, de asemenea, neglija faptul că dispozițiile acestui sinod ne-au parvenit într-o copie da-

[14] Cf. *Pravila lui Coresi*. Text stabilit, studiu filologic, studiu lingvistic și indice de Gheorghe Chivu, București, 1982, p. 227: („Popa, de va fi bețiv sau curvari, să se leapede de preuție"); Radu Constantinescu, *Pravile românești din secolul al XVII-lea. Texte inedite*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 1, p. 71 („Preutul cela ce-ș va lăsa a sa besérică și ai săi poporăni și să va duce la altă besérică..."), p. 74 („Préutul giucător și săltător să (să) lase de popie"), p. 78 („Preutul de va sluji singur..."); *Îndreptarea legii. 1652*, [București, 1962], p. 107 („Iară păcatele carele apără de preoție sînt aceastea:... Sau au făcut ucidere... Sau iaste fur..."), p. 110 („Iară care preot nu va purta grijă de besearica lui, ce o va urgisi și cu toată cinstea de nu o va curăți..."), p. 125 („cliricul să n-aibă prăvălie de vînzare de vin, carea să chiamă prost cîrciumă") etc.

[15] Vezi comentariul lui Petru Maior reprodus de Timotei Cipariu, *op cit.*, p. 155—156; cf. și p. 190, alineatul *d*).

[16] DLR, s.v. *mîniac;* Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640—1780)*, București, 1987, p. 187—188.

[17] Termenul a mai fost înregistrat în *Pravila* lui Lucaci cu sensul „cumnat"; vezi *Pravila ritorului Lucaci*. Text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, București, 1971, p. 130. Editorul include cuvîntul în categoria termenilor de origine obscură, furnizînd totuși o explicație a etimologiei lui dintr-un v. sl. * свьсть („sora soției") + suf. *-nic* (cu trecerea lui *t* în *d*). După părerea noastră, cuvîntul este înrudit mai curînd cu v. sl. съведениѥ „coniunctio" (Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1862, s.v.), de la care provine adjectivul сведенныи, înregistrat în sintagmele сведенныи братъ „frate vitreg" și сведенная сестра „soră vitregă" (Fr. Miklosich, *Dictionnaire abrégé de six langues slaves*, Petersburg—Moscova—Viena, 1885, s.v.). Nu este exclus ca *svedenic* din textele românești să reflecte un etimon slav neînregistrat încă * съведеникь.

[18] DA, s.v. *gloabă*.

[19] DLR, s.v. *prohodi*.

[20] Nu știm însă dacă această scrisoare adresată bistrițenilor (8 septembrie 1627; cf *supra*, nota 10) este scrisă de Dosoftei sau de către o persoană din anturajul său. În textul ei, labiala *f* apare palatalizată (*va hi*, 1r), dar și intactă (*să fie*, 1v): cf. însă o însemnare autografă a mitropolitului din 21 aprilie 1622, pe filele unei *Cazanii* tipărite în 1619, unde labiala s-a păstrat intactă: *să fie* („Arhivu pentru filologie și istorie", p. 781).

torată unui moldovean, deci unei persoane care ar fi putut să contribuie într-o anumită măsură la accentuarea aspectului moldovenesc al limbii textului [21].

5. În *Canoanele mitropolitului Dosoftei* este consemnată obligația preoților de a avea cărți pentru oficierea cultului, fără a se specifica însă limba în care erau redactate acestea (slavonă sau română). În conformitate cu hotărîrile adoptate, preotul urma să știe bine liturghia, slujba vecerniei și a utreniei („itrosul"), să aibă pregătite rugăciunile pentru aceste slujbe, ca și rugăciunile necesare împărtășaniei („priceaștenii"). În primul rînd, i se pretindea însă preotului să știe „Tetrăievanghelul de-nțeles", cerință ce pare a viza o scriere românească, căreia preotul trebuia să-i adîncească sensurile fundamentale pentru a putea comenta textul pericopelor evanghelice în fața enoriașilor săi. De acord cu știrile documentare, care consemnează în vremea principelui Gabriel Bethlen o recrudescență a propagandei calvine în rîndul românilor transilvăneni [22], această interpretare ar fi întărită și de recomandarea aceluiași mitropolit cunoscută dintr-o însemnare datînd din 21 aprilie 1622 : „. . . rumânéște să știți cum vă veți curăți de păcate și cum veți mulțemi vecinicului împărat de bine și de milă. A treia cum vă veți ruga lui Dumnedzău și cu ce veți dubîndi împărățiia ceriului, să nu-l preimiți să vă fie preut în sat" [23]. Deși o bună parte din textul însemnării nu s-a păstrat, ceea ce creează nelămuriri în privința condițiilor pe care trebuia să le întrunească preotul pentru a fi acceptat de comunitatea sătească, T. Cipariu și N. Iorga desprind din conținutul ei străduința lui Dosoftei de a introduce limba română în oficierea cultului religios [24]. Pe această linie de interpretare, N. Iorga considera că sinodul întrunit sub Dosoftei în 1627 a hotărît „întrebuințarea la slujbă a cărților românești", care nu puteau fi altele decît cele care se mai păstrau de pe vremea activității tipografice a lui Coresi [25]. Urmărind cărțile de cult consemnate în copia preotului Crîstian, se poate ușor constata că acestea se regăsesc între cărțile tipărite de diaconul muntean : *Tetraevanghelul* (1561), *Vecernia* și *Slujba de dămîneață* (ambele cuprinse în *Molitvenicul* din anexa *Tîlcului evangheliilor*, c. 1567—1568), *Liturghierul* (1570). În mod sigur, exemplare ale acestor ediții se mai păstrau în 1627 prin unele părți ale Transilvaniei, dar nu credem că ele erau suficiente pentru a împlini nevoile tuturor parohiilor ortodoxe ardelenești. Opinia lui Iorga, dacă este să o acceptăm, trebuie reformulată în sensul că versiunile cărților coresiene, în special prin copiile manuscrise existente, ca și prin cele care urmau să fie executate, puteau servi la acea dată naționalizării serviciului religios. Firește, nu este exclus ca în primul sfert al secolului al XVII-lea în Transilvania să fi existat și alte traduceri românești

[21] Dat fiind caracterul oficial al copiei sale, nu credem că preotul Crîstian și-a permis să opereze substituiri la nivel lexical, ci cel mult a putut introduce pe alocuri unele fonetisme moldovenești. Nu avem însă cum să stabilim, pentru a ne rezuma la un singur exemplu, dacă fonetismul *poronceaște* (1r/7), întîlnit în secolul al XVII-lea frecvent în scrierile moldovenești (Ion Gheție, *op. cit.*, p. 117, 347), își datorează prezența în text mitropolitului Dosoftei sau preotului Crîstian ; cf. în text și *poruncă* (2r/10).

[22] Ștefan Metеș, *op. cit.*, p. 186, 464—465 și 494.

[23] „Arhivu pentru filologie și istorie", p. 781.

[24] *Ibidem*, p. 781 ; N. Iorga, *op. cit.*, p. 234—235.

[25] N. Iorga, *op. cit.*, p. 234—235.

ale cărților de cult amintite. Despre o traducere integrală a *Bibliei*, efectuată în timpul și sub imboldul principelui Gabriel Bethlen, avem cunoștință dintr-o informație semnalată de T. Cipariu [26]. Textul traducerii nu a ajuns pînă la noi, după cum, fapt ce nu poate fi neglijat, nu ne-a parvenit nici măcar un singur manuscris românesc copiat în Transilvania în deceniul trei al secolului al XVII-lea, care să cuprindă vreunul din titlurile cărților consemnate în cuprinsul *Canoanelor* [27]. Absența unor asemenea copii manuscrise ne face să credem că dispozițiile lui Dosoftei, în măsura în care se refereau la cărți de slujbă în limba română, au fost urmate numai de o parte, probabil nu prea însemnată, a clerului ortodox. În tot cazul, caracterizarea făcută de N. Iorga lui Dosoftei („sprijinitor fățiș al calvinismului") [28] este mai mult decît discutabilă. Că asupra mitropolitului bălgrădean s-au exercitat presiuni pentru introducerea limbii române în biserică nu se îndoiește nimeni, dar că acesta împreună cu soborul său au adoptat o asemenea hotărîre nu este prin nimic dovedit.

La o cercetare a textului dintr-un unghi favorabil opiniei lui Iorga, s-ar putea afla unele indicii despre anumite concesii făcute de Dosoftei adepților noii credințe. Astfel, faptul că denumirea *Pravilei*, sursa de fapt a unora din dispozițiile sale, este ocolită (în text i se spune *Svînta*) poate fi interpretată ca o încercare de disimulare, cunoscută fiind critica calvinilor la adresa acestei cărți [29]. În același fel, ar putea fi explicată și absența din rîndul cărților de cult a *Slujbei de înmormîntare*, care la calvini se reduce la cîteva predici [30], sau chiar lipsa unei dispoziții privind interzicerea pentru preot de a se căsători a doua oară. Un asemenea mod de a examina textul echivalează cu a-i face lui Dosoftei proces de intenții, faptele relevate putînd la fel de bine să constituie simple omisiuni involuntare ale autorului acestor dispoziții. De altfel, deși *Slujba de înmormîntare* nu este înregistrată între cărțile de cult, într-un loc al textului se vorbește despre condițiile în care preotul *va provodi* „va face slujba prohodului" (2^r/9).

Mai importante pentru aprecierea politicii lui Dosoftei ne apar însă alte fapte, care dovedesc statornicia sa pe linia păstrării și apărării cultului oriental. Este vorba de hotărîrile privind ținerea posturilor (1^r/12), de referirile care se fac la pomenirea morților (2^r/10—11, 2^v/1) și, în special, de dispozițiile referitoare la respectarea zilelor de sărbătoare (2^v/9—14). Ultima prevedere i-a surprins pe cercetătorii istoriei bisericii românești datorită numărului mare al sărbătorilor stipulate, un număr aproape întreit față de cel recomandat optsprezece ani mai tîrziu în *Șapte taine* [31]. Toate aceste sărbători sînt legate de numele unui sfînt (*Septembrie*, **1**: Sf. Simeon Stîlpnicul; **6**: Minunea Sf. Arhanghel Mihail; **8**:

[26] *Principia de limba și de scriptura*, Blaj, 1866, p. 105.

[27] *Molitvenicul* manuscris, cercetat de N. Drăganu (*Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, în DR, II, 1922, p. 254—326) și datat de acesta într-un interval de timp foarte larg (ultimul deceniu al secolului al XVI-lea — secolul al XVII-lea), conține slujba înmormîntării, neamintită între cărțile de slujbă a căror cunoaștere de către preoți era hotărîtă de sinodul patronat de Dosoftei.

[28] *Op. cit.*, p. 235.

[29] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, I, București, 1925, p. 187.

[30] Vezi N. Drăganu, *op. cit.*, p. 267.

[31] Tim. Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 154—155; Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 484—485; Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, p. 156.

Nașterea Maicii Domnului etc.) sau de venerarea crucii (*Septembrie*, **14** : Înălțarea sfintei cruci ; *Mai*, **7** : Arătarea semnului sfintei cruci etc.), iar recomandarea lor survine într-un moment cînd Gabriel Bethlen încerca pe căi croite cu destulă diplomație atragerea românilor la calvinism. Este fără îndoială vorba de o încercare temerară a mitropolitului Dosoftei de a contracara efectele acestei propagande [32]. Cum altfel am putea explica împrejurarea că, în vreme ce calvinii interziceau cultul sfinților și al crucii, sinodul patronat de Dosoftei venea să înmulțească sărbătorile prilejuite de comemorarea acestora, prescriind chiar amenzi pentru cei care ar fi lucrat în zilele respective? Că oficialitățile din Transilvania au dezavuat această politică reiese, după părerea noastră, destul de limpede din faptul că la puțină vreme după încheierea sinodului, în octombrie 1627, Dosoftei era nevoit să părăsească scaunul vlădicesc, locul său fiind luat de Ghenadie din Brad.

6. În final, vom spune cîteva cuvinte despre calitatea reproducerii publicate de Cipariu (textul este redat în alfabet chirilic după transcrierea lui Petru Maior). Confruntarea acestei reproduceri cu originalul scoate la iveală numeroase lecțiuni greșite și omisiuni, din rîndul cărora spicuim cîteva : дра (1r/6) reprodus траг (151/5), е (1r/4) reprodus есте (151/2), мънїꙗ (2r/1) reprodus мънїат (152/11), сведени (1v/12) reprodus сведнічі (152/2—3), петръіеѵлълѹ (1r/19) reprodus ѱалтіреа? (151/17) ; е (1r/1) omis, са (2r/9) omis etc. Reproducerea este la fel de deficitară și în privința respectării particularităților fonetice : ѕ este pretutindeni notat з (зіле, 151/12 ; аѹзі 152/9 etc.), iar unele fonetisme particulare cu o singură ocurență în text (порочѣще, 1r/7 ; бецїѹ, 1r/17) sînt înlocuite prin fonetismele actuale (порѹнчѣще, 151/5, respectiv бецік, 151/15). Asemenea inexactități și altele nesemnalate fac reproducerea publicată de Cipariu inutilizabilă pentru lingviști și îndreptățesc constatarea lui Ioan Micu Moldovan : „publicațiunea este cu scăderi, merită a se republica" [33].

ANEXĂ

Reproducînd în continuare, în transcriere interpretativă, *Canoanele mitropolitului Dosoftei*, ținem să precizăm care au fost principalele noastre intervenții în text : a) de regulă, slovele suprascrise au fost coborîte în rînd fără a fi menționate ; au fost totuși culese cu caractere cursive cele aflate la sfîrșitul cuvîntului, după care ar fi putut urma *u* sau *i* ; b) grafiile prezentînd omisiuni de litere explicabile prin abreviere sau suprascriere s-au întregit tacit ; c) slovele omise au fost întregite între

[32] Interpretare întrevăzută de Petru Maior ; vezi Tim. Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 154—155.

[33] Apud Nicolae Comșa, *op. cit.*, p. 202.

paranteze unghiulare (⟨ ⟩), iar slovele sau cuvintele aflate în porțiunile de text ilizibile sau degradate au fost marcate între paranteze drepte ([ ]); d) slovele-cifră au fost reproduse prin cifre arabe; e) semnele diacritice nu s-au reprodus; f) punctuația a fost modernizată; g) cele două tabele scrise în limba slavonă (f. 2ᵛ) au fost reproduse în alfabet chirilic, cu excepția slovelor-cifră echivalate prin cifre arabe. În aparatul critic s-au consemnat greșelile de transcriere, grafiile asupra cărora scribul a revenit ulterior, precum și cele care se pretează la o dublă interpretare; tot aici s-au înregistrat traducerile cuvintelor slavone din cele două tabele amintite.

1ʳ Eu, vlădica Dosofteiu de Belgra*d*, a*m* sco*s* și a*m* ale*s* den Svînta cu*m* trebuiaște a ținea leagea lui Dumn⟨ă⟩dzău prentru ispăsenie sufletului, să nu margă în munca de veaci cela ce e crești*n*, să nu-*l* mîne Dumnădzău la munci și împărățiia [1] cerului să o dobândească, această lume să nu aibă nemi*c* mai drag de Dumnădzău și ce poronceaște să slujească. Întîiu [...] [2] cine nu va asculta [3] de preutu*l* său cumu-*l* va învăța [4] leagea lui Dumnădzău să facă și de ce-*l* va opri să fie opri*t*, gloabă [5] 50 de florinți. Cela ce nu va ispovedi omu*l* de patru ori întru a*n*, cela ce nu va posti 4 pos*t* [6] întru a*n* fie de care post, birșa*g* 7 florinți. Cela ce nu va ținea [7] 2 dzile într-o săptămînă, bi*r* [8] 24 de florinți.

Popa de nu-*ș* va ținea preoțiia cu curăție, de va fi bețiu sau fu*r* sau uciga*ș*, să fie gloabă [9] vlădicăe⟨i⟩ 50 de florinți. Preutu*l* carele nu va
1ᵛ ști Tetrăievanghelu*l* [10] de-nțele*s*, bi*r* 24./Popa de nu va ști liturghiia și vecerniia și itrosu*l* bine, 24 de florinți. Popa de nu va avea molitve de vecernii și de itro*s* și molitve de priceaștenii, 12 florinți. Popa de nu va ținea beseareca în cinste și curată, să fie bi*r* [8] 12 florinți. Popa de nu va avea cărți și veșmi⟨n⟩te și unealte și vase de antemi*s* altariului și a hramului, birșa*g* 24 de florinți. Popa de [11] nu va avea diia*c* și va sluji, bi*r* [8] 24 de florinți. Popa de [12] va cununa oamenii [13], 4 stepene de frăție și 3 de cumătrie, așișdiri de cuscrie, sau a*l* treile vă*r*, sau împrumuturile, sau svedenici, gloabă [14] 50 de florinți. Popa de-i va treace rîndul besericii pestre dzi mare [15] sau svînta duminecă pentru beție, să fie birșa*g* scaunului 24 de florinți. Popa de va ținea crîcimă, 24 de f[lorinți]. Popa de nu va socoti în poporu*l* său nescăderile [16] sale [17] să le spuie vlădicăi și va audzi
2ʳ dintr-alți, să fie bi*r* [8] 24 de florinți. Popa// de va fi mîniia*c* sau giucăto*r*, bi*r* [8] 12 florinți. Popa de va fi lotru și-*ș* va însoți [18] bucate⟨le⟩ cu lotri⟨i⟩, bucatele aceluia să fie vlădicești [19] și să nu fie popă. Popa de va îmbla [20]

[1] Scris: ѿпъръцїꙗ. [2] Nu se disting decît primele litere: съ. [3] Scris: ва аскꙋтъ. [4] Scris inițial ѿваца, apoi primul а a fost modificat în ъ. [5] Scris: глоѡабъ. [6] Scris: по; altă lecțiune posibilă: *posturi*. [7] Scris: ва чинѣ. [8] Scris: би; altă lecțiune posibilă: *birșag*. [9] Scris: глобъ. [10] Scris: теръіеѵлълꙋ. [11] Scris inițial пе, apoi п a fost modificat în д. [12] Scris în continuare нꙋ, a cărui prezență modifică înțelesul contextului; cf. Timotei Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 190, alineatul d). [13] Scris: ѡмени. [14] Scris: глъбъ. [15] е scris peste o altă literă. [16] Scris: нескъдѣриле. [17] Scris inițial съле, apoi peste ъ s-a scris а. [18] Scris: ѿсоцїи. [19] Scris: фвлнецїи. [20] Scris: ѿбла.

cu arme și cu pușcă, gloabă [21] 12 florinți. Popa de nu va avea haine lungi pînă la glezne, 12 florinți gloabă [22]. Popa de va mearge pre poporu*l* altui popă sau va cununa oameni [13] fără știrea vlădicăi, gloabă [22] 100 de zlo*ț*. Popa de va cumeneca sau va provodi pre cela o*m* ce nu ascultă de poruncă vlădicăi sau va face pamente [23], 100 de florinți. Popa de va mearge la o besearică fără știrea vlădicăi, să fie lepăda*t* den preoție și să-*l* dea la șpa*n*. Popa de va ținea leage celora ce giură pre strîmb și cu ochii săi nu ști, să nu fie popă. Cine va răpi fata, bi*r* [8] 40 de florinți și de pe soțiia lui cîte 20 de florinți. Și cine-i va cununa să se scoață den popie. Iară de să vo*r* împăca [24] cu părinți⟨i⟩ lo*r*, e*l* să-i cunune și să-i ia 20 de
2v florinți. / Popa de va blagoslovi masa de pamente fără slujbă, să fie răma*s* 50 de florinți. Popa de nu va cînta liturghie cu 7 prescure [25], bi*r* [8] 12 florinți, iară omu*l* pînă nu va plăti popei să nu-i slujască. Omu*l* cela ce va dzice: „Cunună-mă, preote, că-ți feleluiesc de vlădica că ne iaste slugă", acela popă de va asculta de ace*l* o[m], gloabă [22] 50 de zlo*ț*.

Dosoftei, vlădica de Belgra*d*, cu to*t* săboru*l* nostru izvodit-a*m* dzilele ceale mari de peste a*n*, carele nime să nu cuteadze a lucra nici [26] șie, nici [26] în clacă, că cine va lucra să fie de gloabă [14] 6 florinți, iară popa de nu va spune sărbătoarea, bi*r* [8] 12 florinți [27].

										ве҃ки п҃ѧки [31]
м҃ [28]	с҃ [29]	1	6	8	14	23	26		1	рѣ҃. м҃. м҃. [32]
м҃	ѡ҃	6	9	14	18	23	26		2	пре҃ бл҃го[...] [33]
м҃	н҃	1	8	13	14	16	21	30	3	пре҃ въскре҃ [34]
м҃	д҃	5	6	9	13	25	29		4	пре҃ въне҃нїе [35]
м҃	ге҃	1	6	7	25	27	30		5	пре҃ съше҃тв[...] [36]
м҃	ф҃	2	3	24					6	пре҃ петрѡ҃ [37]
м҃	м҃	9	25	26	сѫ҃	лазо҃ [30]			7	пре҃ ѹспе҃не [38]

[21] Scris: глъ. [22] Scris: гло҃. [23]. Scris: памѣте҃. [24] Scris: ѳпъка҃. [25] Scris: прекѹ҃; altă lecțiune posibilă: *prescuri*. [26] Scris: ни҃; altă lecțiune posibilă: *nice*. [27] Sub text urmează două tabele redactate în limba slavonă: în cel din stînga sînt indicate datele sărbătorilor pentru fiecare lună a anului, iar în cel din dreapta sînt înregistrate cele 12 vineri mari. [28] În prima coloană, pe verticală, abrevierea м҃ = мѣсѧць „lună". [29] În coloana a doua, pe verticală, sînt trecuta lunile anului, începînd cu luna septembrie (с҃) și terminînd cu luna august (а҃). [30] În traducere: *Sîmbăta lui Lazăr*. [31] În traducere: *Vinerile mari*. [32] În traducere: *Înainte de 40 de mucenici*. [33] În traducere: *Înainte de Buna-Vestire*. [34] În traducere: *Înainte de Paști*. [35] În traducere: *Înainte de Înălțare⟨a Domnului⟩*. [36] În traducere: *Înainte de Pogorîre ⟨a Sfîntului Duh⟩*. [37] În traducere: *Înainte de ⟨Sfîntul⟩ Petru*. [38] În traducere: *Înainte de Adormire ⟨a Maicii Domnului⟩*.

с̃ м	п̃ а	23	25						8	пре д ѹсѣнов к [...] [39]
с̃ м	и̃ м	7	8	21	25				9	пре д възвиж д [...] [40]
с̃ м	н̃ ю	18	24	29	30				10	пре д андре [...] [41]
с̃ м	л̃ ю	8	15	17	20	22	25	27	11	пре д млад [...] [42]
с̃ м	в̃ а	1	2	6	15	25	29		12	по възвиж [...] [43]

Februarie 1988

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret, nr. 12

[39] În traducere : *Înainte de Tăiere⟨a capului Sfîntului Ioan Botezătorul⟩.* [40] În traducere : *Înainte de Înălţare ⟨a crucii⟩.* [41] În traducere : *Înainte de ⟨Sfîntul⟩ Andrei.* [42] În traducere : *Înainte de uciderea celor 14000 de prunci* (?). [43] În traducere : *După Înălţarea⟨?⟩.*

CONTRIBUȚIA LUI GEBHARD BLÜCHER LA DEZVOLTAREA FILIGRANOLOGIEI ROMÂNEȘTI

GERNOT NUSSBÄCHER

În cercetarea istoriei culturii medievale românești, îndeosebi a celei din secolul al XVI-lea, deceniul al șaptelea al secolului nostru a adus o serie de contribuții foarte valoroase. Printre acestea se numără și rezultatele remarcabile ale filigranologiei, disciplină care cu ajutorul filigranelor — mărcile de fabrică ale hîrtiei vechi — poate ajuta la datarea unor documente, manuscrise sau tipărituri, permițînd astfel încadrarea cronologică mai corectă a unor întîmplări și fenomene istorice, ale căror date nu ne-au fost transmise direct.

Printre cercetătorii filigranelor din țara noastră un loc deosebit îi revine chimistului brașovean Gebhard Blücher, care s-a impus prin rezultatele cercetărilor sale atît practice, cît și teoretice, chiar și pe plan internațional, și de la a cărui dispariție prematură se împlinesc în acest an două decenii.

Gebhard Blücher s-a născut la 15 ianuarie 1934 la Brașov, manifestînd încă din tinerețe un interes viu pentru domenii foarte variate. Pe lîngă preocupări practice, îi plăceau matematica, muzica, astronomia, sportul și drumeția, interesîndu-se deopotrivă de literatură, istorie și genealogie.

După absolvirea Facultății de Chimie a Universității „Victor Babeș" din Cluj-Napoca, Blücher a lucrat în mai multe întreprinderi și instituții. Preocupările sale de cercetător l-au determinat să se transfere la sfîrșitul anului 1962 la Laboratorul de Izotopi nou înființat la Brașov, el devenind un colaborator valoros la multe lucrări de medicină nucleară, publicate în reviste de specialitate din țară și din străinătate.

La începutul anului 1966, dr. Ludovic Demény de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din București a adus la Brașov primele informații privind noua metodă de reproducere a filigranelor cu ajutorul izotopilor radioactivi, elaborată la Leningrad. Prin intermediul dr. Arnold Huttmann, a fost trezit interesul lui Blücher de a aplica această metodă și la noi. Fără să cunoască decît în principiu metoda de la Leningrad — cunoscută și sub denumirea de metoda Erastov — Blücher a folosit izotopul Ca^{45} înglobat într-o masă gelatinoasă pentru a putea face o adeziune optimă la hîrtia cercetată.

În munca sa, Blücher s-a bucurat de sprijinul prof. Tiberiu Coliban, directorul Arhivelor Statului din Brașov, și al dr. Ioan Gödri, directorul

LR, anul XXXVII, nr. 3, p. 255—257, București, 1988

Laboratorului de Izotopi, colaborînd, de asemenea, și cu autorul acestor pagini, în calitate de consultant istoric.

Au fost executate cîteva sute de reproduceri cu izotopi ale filigranelor hîrtiei de proveniență transilvăneană din secolul al XVI-lea. Pe baza lor, Blücher a început alcătuirea unui repertoriu al filigranelor morii de hîrtie din Brașov (1546—1600), prima inițiativă de acest fel din țara noastră și cea mai importantă pentru istoria culturii românești din secolul al XVI-lea.

La 2 noiembrie 1966, Blücher a prezentat o primă comunicare publică a cercetărilor sale. La 19 mai 1967, în aula Bibliotecii Universitare din București, Blücher a prezentat primele rezultate ale datărilor unor tipărituri românești vechi păstrate fragmentar.

După cercetarea arhivelor și bibliotecilor brașovene, începînd din vara anului 1967 a început cercetarea documentelor și tipăriturilor vechi din București, Sibiu, Cluj, Tîrgu-Mureș, Sighișoara și chiar din Budapesta. Gebhard Blücher a dedicat aproape întregul său timp liber cercetărilor sale, care au fost urmărite și sprijinite cu un interes viu. În mod deosebit, Blücher s-a bucurat de ajutorul prof. univ. dr. Sigismund Jakó, care lucrase deja în domeniul istoriei hîrtiei și al filigranelor.

Aplicîndu-și înclinațiile matematice în domeniul filigranelor, Blücher a elaborat primul un model matematic asupra „vieții" unei variante de filigran. Prin această lucrare, încheiată în februarie 1968, el a precizat bazele teoretice pentru aprecierea posibilităților și limitelor filigranologiei în ce privește datarea.

Drept recunoaștere a meritelor sale în domeniul filigranologiei, la 13 iunie 1968 a fost cooptat membru al Asociației Internaționale a Istoricilor Hîrtiei (IPH).

Aflîndu-se într-o perioadă de cercetări încordate, care îl făceau chiar să uite de sănătatea sa, nu a dat importanță unei gripe, care i-a curmat viața cu totul neașteptat și fulgerător în dimineața zilei de 5 octombrie 1968. Dispariția prematură a cercetătorului neobosit Gebhard Blücher a constituit o mare pierdere pentru filigranologia românească și internațională.

Abia după moartea sa, între anii 1968 și 1974, i-au apărut principalele lucrări. Ele au fost și sînt în continuare citate în publicațiile de specialitate din țară și din străinătate.

În esență, principalele realizări și merite ale lui Gebhard Blücher constau în următoarele :

— introducerea betagrafiei în România ;
— alcătuirea unui repertoriu al filigranelor morii de hîrtie din Brașov (1546—1600), prima întreprindere de acest fel din țara noastră și începerea repertoriilor pentru morile de hîrtie din Cluj (1562—1601) și Sibiu (1574—1599). Prin volumul de documentare, prin concepția și realizarea lor, aceste repertorii depășesc toate repertoriile elaborate înainte de introducerea betagrafiei, chiar și pe plan internațional ;
— elaborarea unui model matematic asupra „vieții" unei variante de filigran, ceea ce constituie o realizare inedită pe plan mondial, permițînd fundamentarea teoretică a posibilităților și limitelor datărilor cu ajutorul filigranelor ;

— elaborarea pe baza filigranelor a unei metode de calculare a tirajului, precum și de calculare a producției de carte și a tipăriturilor pierdute.

Gebhard Blücher a analizat tipăriturile chirilice românești din secolul al XVI-lea din punctul de vedere al filigranologiei și a putut ajunge la unele rezultate remarcabile. El a reușit să dateze 12 dintre cele 40 de tipărituri păstrate din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Astfel, lui Gebhard Blücher îi datorăm în bună măsură faptul că nu mai avem „pete albe" privind datarea tipăriturilor românești.

Cercetările lui Gebhard Blücher au fost continuate și au dat mai multe rezultate noi și importante. Totuși, posibilitățile oferite de aceste cercetări pentru aplicarea filigranologiei nu sînt încă epuizate.

Considerăm, în încheiere, că este utilă prezentarea unei liste bibliografice a lucrărilor lui Gebhard Blücher, pentru a ușura accesibilitatea operei sale științifice și în viitor [1].

LISTA PUBLICAȚIILOR LUI GEBHARD BLÜCHER

1 *Arta albă și izotopii radioactivi*, în „Magazin istoric", I, 1967, nr. 2.

2 *Filigranele brașovene și tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, p. 421—426.

3 *Wasserzeichen und frühe Drucke*, în „Neuer Weg", XIX, nr. 5665, 20 iulie 1967; retipărit în „IPH-Information", Hannover, Neue Folge, I, nr. 4, oct. 1967, p. 54—55.

4 *Isotopenphotographie in der Wasserzeichnung*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", X, 1967, nr. 1, p. 140—141.

5 *Forscher über Kronstädter Frühdrucke*, în „Neuer Weg", XX, nr. 6015 din 4 sept. și nr. 6021 din 11 sept. 1968; retipărit în „Börsenblatt für den deutschen Buchhandel", Frankfurter Ausgabe, XXV, nr. 16/25 febr. 1969, p. 407—411.

6 *Bestimmung der Auflagehöhe von Kronstädter Drucken des 16. Jahrhunderts mit Hilfe der Wasserzeichen*, în „Magyar Könyvszemle", Budapesta, anul 84, 1968, nr. 4 p. 343—350.

7 *Datierungsmöglichkeiten mit Hilfe von Wasserzeichen. Ein mathematisches Modell*, în „Papiergeschichte", Mainz, XVIII, nr. 5/6, dec. 1968, p. 58—63.

8 *Din istoria hîrtiei și tiparului chirilic din Brașov în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în *Cumidava*, III, 1969, p. 159—178.

9 *Contribuții la istoria hîrtiei și a tiparului din a doua jumătate a secolului al XVI-lea de la Brașov*, în *Studia bibliologica*, III, București, 1969, p. 429—458.

10 *Kronstädter Drucke und Papier des 16. Jahrhunderts*, în *Gutenberg-Jahrbuch 1969*, anul 44, Mainz, p. 11—17.

11 *Posibilitățile de datare cu ajutorul filigranelor, un model matematic*, în „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 10, p. 618—623.

12 *Considerații filigranologice asupra Evangheliarului slavon al lui Lavrentie*, în „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 12, p. 741—742.

13 *Ein unbekannter Hermannstädter Druck aus dem Jahre 1593*, în „Revue roumaine d'histoire", IX, 1970, nr. 2, p. 237—242.

14 *Kronstädter Drucke und ihr Papier im 16. Jahrhundert. Datierungsversuche mit Hilfe der Wasserzeichen*, în *Siebenbürgisches Archiv*, Dritte Folge, X, Köln—Wien 1974, p. 62—90.

Decembrie 1987 *Brașov, str. Dealul de Jos nr. 12*

[1] Despre Gebhard Blücher v. și: Al. Mareș, *Filigranele hîrtiei întrebuințate în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București 1987, p. XII — XIII, XXI — XXVIII, XXXIX — XL, XLIX, LII (cu note bibliografice); Gernot Nussbächer, *Din cronici și hrisoave. Contribuții la istoria Transilvaniei*, București 1987, p. 159—160, 170—174, 178; 194 — 200, 206 — 210 (cu note bibliografice).

ORIGINEA SUFIXELOR ADJECTIVALE COMPUSE DIN PERIOADA PREMODERNĂ A LIMBII ROMÂNE LITERARE

IOAN OPREA

1. Cercetate în mod special sau numai tangențial abordate, o serie dintre problemele procesului de modernizare a limbii române literare au rămas încă la nivelul discuțiilor de principiu, al controverselor, sau au fost chiar scăpate din vedere. Acomodarea împrumuturilor neologice și productivitatea afixelor (vechi sau noi) în cadrul acestui proces sînt chestiuni asupra cărora trebuie revenit, deși au beneficiat de studii speciale. Acest imperativ decurge din faptul că se resimte pentru anumite aspecte necesitatea de a se depăși faza descrierii de fapte și de a se trece la explicarea fazelor prin care un fenomen sau altul apare, se generalizează și, eventual, dispare. În același spirit trebuie determinate tendințele generale în care s-a încadrat un anumit fenomen și măsura în care aceste tendințe mai sînt sau nu actuale.

2. Dintre sufixele adjectivale neologice, *-ic* are astăzi o mare utilizare, îndeosebi în limbajul științific și filozofic. Acest sufix a fost însă evitat pînă la 1830—1840, învățații acomodînd pînă atunci adjectivele neologice în forme cu terminația *-icesc*. Abia începînd cu E. Murgu, I. Heliade Rădulescu, A. T. Laurian, T. Cipariu etc. forma actuală capătă o întrebuințare largă și, după 1850, devine exclusivă. Utilizarea după aceea a lui *-icesc* este anacronică și, chiar dacă unii învățați, precum Iosif Fericean (*Logica*, Brașov, 1881), preferă să-l folosească în mod constant, ei nu reușesc decît să dea un aspect vetust și nefiresc textelor lor.

În legătură cu originea și funcționarea lui *-icesc* au existat mai multe opinii. Ladislau Gáldi, plecînd de la faptul că în limba română nu există un sufix *-icesc*, a considerat că „trebuie admis că grecescul *-ικός* a fost redus întîi la *ic* și că i-a urmat *-esc*, care este un vechi sufix productiv în română și s-a adăugat la această formă prescurtată. În acest caz, dublete precum *catagráfic* și *catagraficésc* ar reprezenta cele două faze ale evoluției"[1]. Gáldi precizează apoi că, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, terminația *-icesc* era pe punctul de a deveni un sufix productiv în limba română, căci cu ajutorul lui se derivau adjective direct de la substantive (*sofismaticesc* — de la *sofismă* < ngr. σόφισμα). Observînd că în bulgară există un sufix cu formă, structură și funcții asemănătoare (acest sufix este aici un împrumut din rusă), Gáldi conchide că ne aflăm în fața unui procedeu de tip balcanic de adaptare a adjectivelor din limba greacă. Se pune însă întrebarea: de ce s-a constituit numai în cazul unui

[1] Ladislas Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des phanariotes*, Budapest, 1939, p. 110.

LR, anul XXXVII, nr. 3, p. 259—271, București, 1988

tip de adjective un procedeu de adaptare comun pentru limbi diferite, asemenea fenomene „balcanice" nemaiîntîlnindu-se la alte tipuri de cuvinte?

3. Ulterior, Fulvia Ciobanu [2] a observat că opinia lui Gáldi după care dintre cele două forme de adaptare (cu *-ic* și cu *-icesc*) forma cu *-esc* (adică *-icesc*) ar fi posterioară aceleia cu *-ic* nu corespunde realității. Apoi, crede cercetătoarea, nu trebuie făcută o apropiere între română și bulgară, ci între română și rusă, aceasta fiind sursa sufixului atît pentru limba bulgară, cît și pentru limba română. De altfel, arată Fulvia Ciobanu, o asemenea origine rusească pentru românescul *-icesc* fusese sugerată mai înainte de către Iorgu Iordan. În limba română, sufixul *-icesc* a fost apropiat de *-esc* și de aici a urmat o schimbare a accentului, *-и́ческий* din rusă devenind în română *-icésc*. Adjectivele cu *-icesc* împrumutate din rusă au fost puse în legătură ulterior cu corespondentele lor grecești, astfel că *-icesc* a fost analizat ca *ic* + *esc*. „S-a stabilit o corespondență între *-icesc* și gr. *-ικός*" [3] și astfel procedeul adaptării de acest tip s-a putut extinde.

După Fulvia Ciobanu, *-icesc* nu este deci un sufix compus, el a putut fi evaluat astfel numai prin analiză ulterioară, dar limba noastră l-a preluat ca atare. Se notează apoi că, „asemănător ca formă și avînd funcție identică, sufixul *-icesc* ajunge să-l concureze pe *-esc* în anumite adjective cu caracter savant" [4]. Așadar, adjectivele cu *-esc* și cele cu *-icesc* n-ar reprezenta decît rezultatul unui joc liber de sufixe (dar *-esc* era vechi românesc și realiza derivări, iar *-icesc* abia venise, după autoare, împreună cu adjectivele, din limba rusă !). Creșterea frecvenței adjectivelor în *-icesc* în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea „se datorește influenței limbii ruse moderne" [5]. Este amintită chiar Școala Ardeleană în acest context, arătîndu-se că reprezentanții ei foloseau deseori forme în *-icesc* (din rusă?). Contradicții evidente apar cînd autoarea face clasificarea etimologică a adjectivelor în *-icesc*; se identifică o clasă de „adjective care au numai corespondent rusesc", dar, pe pagina următoare, unde ar urma să se dea exemple de acest tip de adjective, se vorbește despre „adjective intrate prin filieră rusească din franceză și germană", iar „unele dintre ele sînt la origine latinești" [6]. Deci aceste adjective nu au „numai corespondent rusesc" și nu este vorba de cuvinte vechi din această limbă.

Concluzia studiului este paradoxală, în evidentă discordanță cu demonstrația anterioară vizînd originea rusească a sufixului : „Istoria sufixului *-icesc* este o dovadă de felul în care sufixele se influențează reciproc și își condiționează dezvoltarea. *Marea circulație a lui* **-esc** *a contribuit la apariția și la dezvoltarea lui* **-icesc** (subl. n.). Acesta la rîndul lui l-a sprijinit pe *-esc*" [7]. Anterior autoarea notase că „l-a concurat".

4. În urma unor investigații asupra problemelor împrumuturilor neologice din limba română, N. A. Ursu notează că „un sufix adjectival

[2] Fulvia Ciobanu, *Sufixul adjectival* **-icesc**, în SFC, I, 1959, p. 101—116.
[3] *Ibidem*, p. 104.
[4] *Ibidem*, p. 106.
[5] *Ibidem*, p. 108.
[6] *Ibidem*, p. 109—110.
[7] *Ibidem*, p. 116.

deosebit de frecvent la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și pînă în jurul anului 1830, mai ales în Muntenia și Moldova, dar și în Transilvania, este sufixul *-icesc*, provenit din rus. *-ический*" [8]. Se arată apoi că unele adjective cu acest sufix „ne-au venit sau ne-au putut veni atunci din limba rusă", dar că „majoritatea au primit sufixul *-icesc* pe teren românesc, prin substituirea sufixelor similare proprii limbilor din care au pătruns la noi cuvintele respective" [9]. (Nu există însă sufixe „similare" lui *-icesc* în limbile respective: italiană, franceză, latină, germană.) Ca atare, explicațiile etimologice date de N. A. Ursu în lucrare conțin în multe cazuri compararea cu adjectivele rusești în *-ический*. Sistemul de indicare a etimologiei este totuși diversificat fără a realiza însă întotdeauna o rezolvare adecvată, potrivit situațiilor concrete; se atestă cel mai adesea lipsa unui principiu călăuzitor care să denote consecvență și unitate.

5. Pe baza constatărilor desprinse din analiza unor texte juridice și administrative din primele decenii ale secolului al XIX-lea, Romulus Todoran [10] respinge explicația prin influența rusească pentru învățații transilvăneni, menținînd-o numai pentru Moldova și Muntenia. Ar exista deci pentru *-icesc* o etimologie internă în cazul ardelenilor și una rusească la învățații din principate. Sufixul compus *-alicesc* a fost creat însă, după Romulus Todoran, exclusiv pe terenul limbii române.

6. Reluînd problema într-o lucrare specială [11], N. A. Ursu susține că „*-icesc* a fost creat pe teren românesc, cu ajutorul sufixului mai vechi *-esc*, în procesul de adaptare a adjectivelor neogrecești terminate în -ικός la sistemul morfologic al limbii române" [12]. N. A. Ursu notează apoi: „Gáldi — ignorînd faptul că formele scurte sînt ulterioare — crede că -ικός s-a redus întîi la *-ic* și apoi, cu vechiul *-esc*, s-a creat sufixul compus *-icesc*. În realitate, trecerea de la -ικός la *-icesc* s-a făcut direct, fiind înlesnită de faptul că sufixul vechi românesc *-esc* avea aceleași valori ca și sufixul adjectival neogrecesc, iar în limba română de atunci existau deja unele derivate cu *-esc*, de la substantive terminate în *-ică* sau *-nic* (*biserică, vlădică; duhovnic, voinic* etc.) care au putut favoriza apariția și dezvoltarea sufixului nou *-icesc*" [13]. Dar, dacă este adevărat că formele în *-ic* sînt ulterioare celor în *-icesc*, a nu admite că grecescul -ικός s-a redus mai întîi și apoi s-a adăugat *-esc* (fără a presupune desigur că forma redusă a circulat ca atare) înseamnă a exclude posibilitatea de a explica pe *-icesc* ca fiind format pe teren românesc (căci nu poate fi vorba să fi fost preluat de la puținele derivate cu *-esc* ale substantivelor amintite). *Cum* s-a trecut „direct" de la -ικός la *-icesc* nu putem afla din afirmațiile lui N. A. Ursu. Sînt greu de interpretat apoi remarce ca următoarele: „sufixul originar a fost înlocuit cu sufixul *-icesc*" [14] (de unde a fost luat însă *-icesc* ca să înlocuiască sufixul originar?) sau, mai departe: adjectivele cu sufixe compuse „sînt create pe teren românesc, însă nu de la substan-

[8] N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, p. 123.
[9] *Ibidem*, p. 124.
[10] R. Todoran, *Contribuții la studiul terminologiei juridico-administrative românești din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea*, în CILL, III, 1962, p. 133—134.
[11] N. A. Ursu, *Observații asupra adaptării adjectivelor neologice la sistemul morfologic al limbii române în jurul anului 1800*, în LR, XIII, 1964, nr. 5, p. 413—422.
[12] *Ibidem*, p. 415.
[13] *Ibidem*.
[14] *Ibidem*.

tivele corespunzătoare, ci de la adjectivele străine corespunzătoare, cărora li s-au substituit sufixele originare prin sufixul românesc *-icesc*, respectiv *-(al)nic*"[15]. Introducînd în discuție și alte sufixe adjectivale compuse, N. A. Ursu acordă, în mod firesc, o atenție deosebită lui *-alnic*; despre un sufix variabil *-(al)nic*, care poate avea sau nu în compunere pe *al*, nu poate fi însă vorba.

N. A. Ursu combate afirmația Fulviei Ciobanu potrivit căreia numeroase adjective în *-icesc* ne-au venit din rusă și arată că, în ce privește adjectivele în *-alnic*, „ca și în cazul adjectivelor în *-icesc*, explicația fenomenului numai prin influență rusească nu este satisfăcătoare pentru realitatea lingvistică din Transilvania și Banat"[16]. Așadar, concluzia este aceeași cu cea la care ajunsese pentru *-icesc* Romulus Todoran.

După N. A. Ursu, „sufixul *-nic*... nu putea să înlocuiască decît pe rusescul *-ный* și pe germanul *-isch*"[17]. În acest caz, ar urma că neologismele românești în *-alnic* (la fel s-ar prezenta situația cu cele în *-arnic*) ne-au venit cu precădere din rusă și din germană. Dar atît rusescul *-ный*, cît și germanul *-isch*, chiar cînd lucrurile s-ar prezenta astfel, sînt prea îndepărtate fonetic de românescul *-nic* pentru a-i putea sugera întrebuințarea. Altceva trebuie însă remarcat : în rusă și în germană adjectivele latinești în *-alis* sau *-aris* se acomodează prin crearea unor sufixe compuse, cum se întîmpla atunci și în română, dar în mod cu totul independent. În continuare, N. A. Ursu notează că, „la adjectivele de origine latină, franceză sau italiană terminate, respectiv, în *-alis*, *-al*, *ale* și în *-arius*, *-aire*, *-are*, sufixul *-nic* a fost adăugat, ca și *-icesc*, luînd naștere astfel sufixele compuse *-alnic* și *-arnic*"[18]. Cît privește adjectivele latine, este vorba de cele în *-aris*, iar nu de cele în *-arius*, care găseau o adaptare ușoară după modelul vechiului *-ariu*. Sufixul *-nic* nu trebuie pus pe același plan cu *-icesc* (acesta este un compus neologic), ci cu *-esc*, chiar dacă spre sfîrșitul perioadei de trecere la limba modernă *-icesc* alternează uneori cu *-esc* sau cu *-nic*.

7. Trecînd la identificarea cauzelor, N. A. Ursu este de părere că, „pe lîngă influența rusească exercitată asupra limbii române, la explicarea productivității și a frecvenței adjectivelor neologice terminate în *-icesc* și *-nic* [anterior fusese însă respinsă explicația prin influența rusească] în jurul anului 1800 trebuie să avem în vedere și anumiți factori lingvistici de natură internă, care au acționat asupra dezvoltării limbii române literare în această perioadă"[19]. Printre principalele cauze „interne", N. A. Ursu consideră importantă pe aceea că „traducătorii, în general cu o pregătire filologică modestă, le adaptează la normele fonetice și morfologice ale limbii române literare de atunci. În mod firesc, timp de cel puțin 3—4 decenii au rămas în vigoare normele lingvistice constituite pînă în acea epocă"[20]. Se pun însă următoarele întrebări : Care erau aceste norme ? Folosirea lui *-icesc* și *-alnic*? Această folosire era însă un fapt nou, care tocmai atunci se realiza. Adaptările adjectivelor prin *-icesc* sau *-alnic*

[15] *Ibidem*, p. 417.
[16] *Ibidem*, p. 419.
[17] *Ibidem*, p. 420.
[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*.

nu s-au realizat fiindcă traducătorii aveau sau nu aveau pregătire filologică (Cantemir și reprezentanții Școlii Ardelene posedau o asemenea pregătire) și nici nu trebuie invocată o asemenea cauză pentru a explica situația. De fapt, altă dată N. A. Ursu pune pe seama diortositorilor sau copiștilor unificarea limbii literare, realizată pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, un fenomen mult mai complex. Traducătorii, de obicei cunoscători ai mai multor limbi și mari oameni de cultură, nu ar fi putut produce fapte lingvistice din neștiință. Comportă, de asemenea, discuții și afirmația că „unii cărturari din jurul anului 1800 manifestau rezervă față de sufixele adjectivale neologice care se vor impune în limba română literară abia în cursul secolului al XIX-lea, încercînd să suplinească lipsa lor prin sufixe deja existente în limbă" [21]. Dar dacă acestor sufixe li se suplinea „lipsa", cărturarii de atunci nu aveau față de ce să manifeste rezervă. Nu o asemenea rezervă ducea la evitarea sufixelor neologice actuale *-ic*, *-al*, *-ar*, ci faptul că modernizarea nu se putea realiza decît *în trepte*, fenomen foarte necesar pentru limba literară din acel timp, care, fiind caracterizată printr-un adstrat neromanic, urma, în integrarea elementelor greco-latine, principii care se întîlnesc în unele limbi slave și germanice. În situația de atunci, folosirea sufixelor actuale ar fi produs prejudicii comprehensiunii, ar fi însemnat un șoc prea puternic pe un teren încă nepregătit suficient.

După N. A. Ursu, în jurul anului 1800 are loc „trecerea de la sistemul morfologic al vechii române literare la un sistem morfologic nou, caracteristic limbii române literare moderne" [22]. Este greu de intuit ce înseamnă „sistem morfologic" în concepția autorului, căci dacă este vorba de o „înlocuire", aceasta este a unui sistem de adaptare sau, eventual, a unui sistem derivativ, „sistemul morfologic" nu avea cum să se înlocuiască; oare nu arătau învățații de atunci că „țesătura limbii" (deci tocmai structura morfologică) dovedește cel mai mult latinitatea românei? O altă problemă care se pune este aceea dacă într-adevăr în jurul anului 1800 s-a produs o schimbare hotărîtoare în sensul modernizării. Fiind în discuție adaptarea adjectivelor, ar trebui să constatăm aici această schimbare. Dar N. A. Ursu însuși menționa la începutul lucrării sale [23] că modernizarea limbii noastre s-a produs în două etape importante, prima cuprinzînd ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea și primele trei-patru decenii ale secolului următor, de la 1830 și pînă pe la 1860 (sau, mai degrabă, 1880) urmînd etapa a doua. Această distincție, preluată de la G. Ivănescu [24], privește și fenomenele legate de întrebuințarea și înlocuirea sufixelor adjectivale compuse.

8. Pentru a exemplifica în mod concret teoria sa, N. A. Ursu ia în discuție situația adaptării cuvîntului *eroic* [25] : după autor, *iroicesc* a apărut „prin înlocuirea lui *-ικός* cu sufixul românesc *-icesc*"; *heroicesc* este o formă „creată de la germ. *heroisch* sau lat. *heroicus*, prin înlocuirea sufixului *-isch* ori lat. *-icus* cu sufixul *-icesc*"; forma *eroicesc* „sîntem

[21] *Ibidem*, p. 421.
[22] *Ibidem*.
[23] *Ibidem*, p. 413—414, cf. și p. 422.
[24] Vezi G. Ivănescu, *Formarea terminologiei filozofice românești moderne*, în CILL, I, 1956, p. 173.
[25] *Art. cit.*, p. 418.

înclinați să o explicăm prin fr. *héroïque*, cu înlocuirea sufixului *-ique* prin *-icesc*", „poate fi explicată însă și prin it. *eroico*, admițînd o substituire similară de sufix, ori prin romanizarea radicalului formei *iroicesc*, sub influența lui *erou*, precum și printr-o eventuală derivare de la *erou* cu sufixul *-icesc*", în cazul lui *iroic* „probabil... sufixul mai nou *-ic* a înlăturat pe mai vechiul *-icesc* din forma *iroicesc*". Cum se poate observa, N. A. Ursu nu menționează nicăieri de unde a apărut *-icesc* și oferă în general mai multe explicații chiar pentru aceeași formă (în cazul lui *eroicesc* ar fi imposibil să se mai imagineze vreuna). Această avalanșă explicativă (uneori bazată pe supoziții) este oarecum surprinzătoare și denotă o mare imprecizie. A oferi toate posibilitățile, fără măcar a le grada, dovedește că lucrurile nu au fost suficient meditate, că efortul argumentativ, indispensabil în cazul unei selecții, este evitat în favoarea unor improvizați conjecturale.

O altă obiecție care se poate ridica este aceea că N. A. Ursu, deși acordă inițial lui *-esc* un rol în adaptarea adjectivelor, ulterior nu mai ia în discuție acest sufix, menționîndu-l numai pe *-icesc*, căruia îi acordă același statut ca lui *-nic* în procesul adaptării. Concluzia studiului devine astfel frapantă prin nemenționarea lui *-esc*: „în procesul adaptării morfologice a adjectivelor neologice, vechea română literară utiliza mai ales sufixele adjectivale *-icesc* și *-nic*, cu variantele lor compuse *-alicesc*, *-aricesc*, *-alnic* și *-arnic*" [26]. Dar sufixul *-icesc* este la rîndul lui un compus neologic, iar nu vechi românesc, iar compusul *-alesc*, nemenționat de autor, nu ar mai putea fi explicat prin *-icesc* sau *-nic*, ci prin *-esc*. Fără îndoială, „vechea română literară" nu utiliza aceste sufixe compuse (ea nu le cunoștea de altfel și uza numai de *-esc* și de *-nic*), ci numai limba literară modernă în faza ei de început, care poate fi apreciată și ca fază ultimă a vechii limbi literare.

9. Ulterior, Despina Ursu [27], într-o lucrare consacrată adaptării adjectivelor neologice în perioada 1760—1860, a reluat discuțiile referitoare la sufixele compuse, aducînd o serie de alte precizări. Despina Ursu, la fel ca unii dintre autorii anteriori, notează că „suf. *-icesc* nu este de proveniență rusă, ci s-a format în limba română, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, pe baza sufixului mai vechi *-esc*, în procesul adaptării adjectivelor grecești terminate în *-ικός* și a celor latinești terminate în *-icus*" [28]. Autoarea susține apoi că „*-icesc* este corespondentul românesc al gr. *-ικός*, lat. *-icus*, fr. *-ique*, it. *-ico*, germ. *-isch* și al rus. *-ический*, iar adjectivele neologice în *-icesc* întîlnite în scrisul intelectualilor din toate provinciile românești au deci etimologie multiplă, în funcție de formația culturală a celor care le-au folosit, de regiunea și epoca în care au trăit, de limba după care au tradus ori au prelucrat textele respective" [29]. Ar fi fost mai nimerit să se formuleze ideea că, în funcție de cauzele enunțate, adjectivele respective au origine diversă, care atunci cînd privește același element lexical este numită etimologie multiplă. Se constată că *-icesc* este echivalat ca atare cu sufixele din limbile din care

[26] *Ibidem*, p. 422.

[27] Despina Ursu, *Adaptarea adjectivelor neologice în limba română din perioada 1760—1860*, în SLLF, I, 1969, p. 131—154.

[28] *Ibidem*, p. 140.

[29] *Ibidem*, p. 141.

ne-au venit adjectivele și deci se are în vedere aceeași substituire de sufix. Despre *-icesc* se afirmă însă apoi că este „creat din elementul *-ic* al sufixelor străine corespunzătoare și sufixul românesc *-esc*" [30]. În acest caz rămîn încă în suspensie problemele principale : care este modalitatea prin care s-a creat sufixul compus ; de ce sufixul grecesc -ικός (și corespondentele lui din celelalte limbi) nu a fost înlocuit cu *-esc* (așa am fi avut într-adevăr o substituire de sufix) ; dacă avem a face cu un sufix *-icesc* în toate cazurile în care îl întîlnim ca terminație adjectivală la neologismele împrumutate sau, mai precis, dacă trebuie evaluat ca entitate sufixală oricînd apare la un adjectiv neologic românesc ; dacă într-adevăr *-ic* selectat din adjectivele provenite din toate limbile menționate a participat efectiv la formarea unui sufix *-icesc*. În cazul în care se admite o „substituire" sau o „înlocuire" de sufix, ar însemna că *-icese* trebuia să existe deja, iar dacă se consideră că tocmai atunci se forma înseamnă că nu exista și deci calificăm drept sufix o realitate ce nu funcționa ca atare (ca mijloc derivativ de sine stătător). Fără rezolvarea unor asemenea chestiuni, originea și productivitatea sufixului *-icesc* nu este lămurită

Nici Despina Ursu nu include sufixul *-esc* printre elementele derivative de adaptare a adjectivelor, arătînd că *-alnic*, *-alicesc* și *-arnic*, *-aricesc* „sînt de fapt compuse din elementele *al* și, respectiv, *ar* ale sufixelor străine corespunzătoare și sufixele românești *-icesc* și *-nic*" [31]. În acest mod se exclude explicația pentru formele *-alesc* și *-alnicesc*. Pentru ultima se propune totuși o soluție, dar cu alternativă : „Sporadic, în textele din Transilvania apare și un compus al lui *-alnic*, cu *-esc* sau cu *-icesc*, în forme ca *districtualnicesc*, *literalnicesc*, *național nicesc*, *parohialnicesc* și altele. Probabil că la aceste forme curioase s-a ajuns de la cele în *-alnic*, prin confuzia lui *ic*, din *-alnic*, cu sufixul neologic *-ic*, care — fiind încă neobișnuit — a fost înlocuit cu corespondentul său *-icesc*" [32]. Dacă elementul *-ic* (din *-nic* al lui *-alnic*) de la neologisme a fost evitat pînă la a fi înlocuit, cum susține Despina Ursu, rămîne neexplicat modul în care a luat naștere *-icesc*, pe care autoarea îl considera format din *ic* al adjectivelor străine la care s-a adăugat *-esc*. Este mai normal ca această „evitare" să fie considerată nu ca o înlocuire, ci ca o adăugare a lui *-esc*.

Despina Ursu respinge, din aceleași motive ca în cazul lui *-icese*, o posibilă origine rusească pentru *-alnic* și *-arnic*. Și în aceste situații rămîn însă nerezolvate problemele reale ale formării și funcționării sufixelor compuse.

10. Ca un corolar al concluziilor la care a ajuns în legătură cu adaptarea adjectivelor neologice în limba română, Despina Ursu susține ideea că formele adjectivale cu sufixe compuse și cele cu sufixele neologice simple ar fi variante ale aceluiași cuvînt, căci *-icesc*, *-alicesc*, *-aricesc*, *-alnic* și *-arnic* „sînt variante mai vechi ale formelor în *-ic*, *-al* și *-ar*" [33]. În consecință, este criticată înregistrarea separată practicată de *Dicționarul limbii române*, serie nouă. Obiecția este reluată într-un articol ulterior semnat de Despina și N. A. Ursu [34], propunîndu-se aceeași unifi-

[30] *Ibidem*, p. 149.
[31] *Ibidem*.
[32] *Ibidem*, p. 151.
[33] *Ibidem*, p. 153.
[34] Despina Ursu și N. A. Ursu, *Observații asupra etimologiei neologismelor* în **Dicționarul limbii române**, în AnL, XXI, 1970, p. 127—145.

care a articolelor de dicționar. Dar, dacă modalitatea de rezolvare a etimologiei în *Dicționarul limbii române* nu este întotdeauna optimă, așa cum arată autorii articolului, nu poate fi admisă totuși părerea potrivit căreia adjectivele în *-ic* și cele în *-icesc* ar trebui să figureze sub același cuvînt-titlu, chiar dacă corelația dintre ele ar trebui să fie mai evidentă în dicționar. De fapt, *-ic* și *-icesc*, precum și *-al* și *-alnic*, *-alnicesc*, *-alesc*, *-alicesc* sau *-ar* și *-arnic*, *-aricesc* sînt sufixe diferite și reflectă tipuri distincte de adaptare la limba română, din care au rezultat, deci, *cuvinte diferite*.

11. În urma acestei amănunțite analize a lucrărilor speciale consacrate temei, se poate constata că problema originii sufixelor adjectivale compuse din perioada premodernă a limbii române literare nu a fost soluționată, deși eforturi laborioase au creat impresia unor explicații ale fenomenelor. A susține că *-icesc* s-a creat pe baza lui *-esc*, eventual cu *ic* de la sufixele străine, nu înseamnă a fi lămurit într-adevăr lucrurile. Situația se prezintă în același mod în cazul celorlalte sufixe compuse. De fapt, în momentul actual nu sîntem departe de explicațiile date de Ladislau Gáldi și de Romulus Todoran, chiar dacă aceste explicații necesită corectări și completări.

În principiu, trebuie găsite răspunsuri satisfăcătoare la următoarele întrebări : Cum s-au creat sufixele compuse? De ce au fost create aceste sufixe? Cînd au fost ele create? Care sînt cauzele înlăturării lor? Care este productivitatea lor? În ce complex lingvistic real se încadrează asemenea fenomene?

12. Procesul de realizare a sufixelor compuse își are începutul și motivațiile în modul general de acomodare a cuvintelor străine la limba română de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și pînă în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cînd se introduceau în limba noastră cuvinte (savante) din greacă sau din latină, se înlăturau în mod constant terminațiile nespecifice românei : *-ος* , *-us*, *-ις* (*-is*). Fenomenul este ușor observabil la substantive, din acest proces rezultînd forme ca *analis* (sau *analiz*) de la gr. ανάλυσις, lat. *analysis*, *ipotes* (sau *ipotez*) din gr. ὑπόθεσις, lat. *hypothesis*, *filosof* din gr. φιλόσοφος, lat. *philosophus*, *scop* din lat. *scopus*, ngr. σκόπος etc.

De la adjectivele grecești în *-ικός* sau de la cele latinești în *-icus*, prin înlăturarea terminațiilor respective, rezulta o formă în *-ic*, care, pentru a căpăta aspect de adjectiv românesc, primea sufixul consacrat *-esc*. Existența paralelă a derivatelor de la substantive cu *-esc* (iar nu cu *-icesc*) dovedește că acesta era considerat sufixul derivativ românesc. Astfel, cînd se pleca de la substantivele *filosof* sau *filosofie* se crea adjectivul *filosofesc* (care apare deja la Mardarie Cozianul), dar cînd se adapta gr.φιλοσοφικός sau lat. *philosophicus*, rezulta adjectivul *filosoficesc*. În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și, mai ales, în primele decenii ale secolului următor, a existat desigur și conștiința unui sufix *-icesc*, care a putut funcționa ca atare sau, cum se exprima Gáldi, care era pe punctul de a deveni un sufix productiv. Această situație a fost favorizată pe de o parte de mulțimea și frecvența adjectivelor care îl conțineau și, pe de altă parte, de faptul că acum încep să circule și forme „neadaptate" în *-ic*, creîndu-se paralelismul sufixal *-ic*, *-icesc* (care se adăuga la cel dintre *-esc* și *-icesc*). Datele problemei nu se schimbă chiar dacă la Antim Ivi-

reanul se întîlnește derivatul *matericesc* (din *materie* + *-icesc*), căci aceasta este produsul unei analogii, iar nu al unei derivări propriu-zise. În cazul împrumuturilor din limbile moderne (italiană, germană, franceză), adjectivele în *-icesc* se explică tot în acest fel, modelul acomodărilor după greacă și latină inițiind acest fenomen. Așadar, cînd vorbim de realizarea sufixului compus *-icesc*, trebuie să precizăm că împrumuturile din greacă și din latină au participat la crearea lui și la impunerea conștiinței unui asemenea sufix, celelalte limbi oferind numai material pentru manifestarea unui asemenea mod de adaptare la limba română. Adjectivele în *-icesc*, împrumutate din oricare dintre limbile menționate, nu s-au realizat cu ajutorul unui sufix *-icesc; -ic-* din acest compus face parte din cuvintele împrumutate, fiind tema lor de adaptare, iar nu un mijloc derivativ românesc. Cînd *-icesc* apare în acomodarea altor adjective decît a celor latinești în *-icus*, grecești în -ικός, franceze în *-ique*, italiene în *-ico* sau cînd cu ajutorul lui se derivă adjective de la substantive, i se poate atribui statutul de sufix. Situația se prezintă oarecum diferit în cazul împrumuturilor din germană, dar etimologia multiplă a adjectivelor (care avea de obicei în vedere și greaca sau latina) motivează și aici inserția lui *-ic* (în locul lui *-isch*) ca bază de adaptare, fără a solicita o explicație specială.

În aceste circumstanțe, nu se poate admite explicația printr-o „substituire" a sufixelor străine cu un sufix românesc *-icesc* (cum credeau Despina și N. A. Ursu), căci s-a produs numai *o adaptare a adjectivelor împrumutate cu ajutorul vechiului* **-esc**. Abia spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cînd *-icesc* este utilizat pentru românizarea unor adjective latinești în *-alis* sau în *-aris* și la derivarea de adjective de la substantive se poate vorbi de existența acestui sufix[35].

În perioada blăjeană a activității sale profesorale (dintre 1840 și 1847), Simion Bărnuțiu adapta adesea adjectivele neologice înlocuind lat. *-icus* și germ. *-isch* cu rom. *-esc*, acest învățat realizînd într-adevăr o substituire de sufix : *categoresc*, *cosmologesc*, *dialogesc*, *metodesc*, *monadologesc*, *simvolesc* [36].

13. Deoarece sufixul grecesc -ικός și cel latinesc *-icus* realizau pe de o parte adjectivul care indica ceea ce ține de o doctrină sau de un sistem de gîndire și, pe de altă parte, substantivul care denumea pe partizanul doctrinei sau sistemului, au fost unele cazuri cînd *-icesc* apărea și în acomodarea substantivului. Astfel, la Petru Stamatiadi [37] întîlnim substantivul *stoicesc*, pl. *stoicești* (< gr. στοϊκός).

Acest homomorfism dintre adjectiv și substantiv a putut apoi avea un rol în renunțarea la adaptarea adjectivelor în forma *-icesc*. Se adoptau inițial, pe de o parte, *cinic*, *platonic*, *stoic* etc. cu semnificația „adept al filozofiei cinice, platonice, stoice", deci substantiv masculin, adaptarea făcîndu-se ca la celelalte substantive, prin înlăturarea terminației, iar,

[35] Despina Ursu (*art. cit.*, p. 151) consideră că *-icesc* a înlocuit și compusele germane *-anisch*, *-inisch*, rezultînd în limba română cuvinte ca *republicanicesc*, *spartanicesc*, *transalpinicesc*, *țisalpinicesc*. Dar este evident că avem a face în aceste cazuri cu echivalarea obișnuită și sistematică a terminației *-isch* cu *-ic* și adăugarea lui *-esc*.

[36] Vezi, pentru aceasta, Ioan Oprea, *Un făuritor al limbii și culturii românești moderne : Simion Bărnuțiu*, în AnL, XXIX, 1983—1984, A, p. 530.

[37] E. Vulgaris, *Atîrnare în loc de scrisoare asupra tarafului ochelliștilor pentru firea a toată lumea*, [traducere de Petru Stamatiadi], Iași, 1919, p. 5.

pe de altă parte, adjective cu aspect diferit obținute prin adăugarea lui *-esc : cinicesc, platonicesc, stoicesc*, cu semnificația „care ține de cinism, de platonism, de stoicism". La fel stăteau lucrurile în cazul cîmpului denominativ pentru științe : *fizic, matematic, metafizic* reprezentau sensul substantival „fizician", „matematician", „metafizician", dar sensul adjectival „care ține de fizică, de matematică, de metafizică" revenea unor cuvinte cu altă formă : *fizicesc, matematicesc, metafizicesc*. De forma acestor adjective se îndepărta în acest caz și numele științelor respective, care erau substantive de genul feminin : *fizică, matematică, metafizică*. Modelul greco-latin, precum și cel al limbilor romanice moderne, sugera însă forme similare, chiar dacă erau cuvinte diferite, atît pentru substantivele, cît și pentru adjectivele din familiile respective. Ca atare, omogenizarea s-a produs în forma *-ic*, care corespundea și tendințelor înnoitoare ce se manifestau tot mai mult în limbă [38].

Factorul care a realizat însă în cea mai mare parte renunțarea la adaptările de tipul *-icesc* (ca și la cele de tipul *-alnic, -arnic* etc.) a fost reacția latinistă, îndeosebi de după 1840, și creșterea influenței limbilor moderne (care a cerut și mijloace mai simple de adaptare). În acest context, noile împrumuturi au avut de la început sufixul *-ic*, în cazul celor mai vechi, în *-icesc*, producîndu-se atît r e d u c e r e a sufixului compus, cît și, de multe ori, reîmprumutarea cuvintelor. Ion Heliade Rădulescu includea opțiunea pentru *-ic* într-un context mai larg de preferințe pentru formele scurte [39].

14. Explicația compuselor *-alnic* și *-arnic* se găsește în același mod de adaptare prin înlăturarea terminațiilor nespecifice de la cuvintele străine împrumutate (în primul rînd a lat. *-is*) și prin adăugarea unui sufix românesc vechi (*-nic*). Faptul că germanului *-isch* îi corespunde în cazul celor mai multe adjective împrumutate atunci *-icesc* (iar mai tîrziu *-ic*) dovedește că el nu a avut un rol important în acomodarea de acest tip prin sufixele *-alisch* și *-arisch*. Italiana și franceza au avut de asemenea un rol redus, fiindcă influența acestor limbi era mică în perioada în care se întrebuințau adjectivele în *-alnic* și în *-arnic*. Rezultă că punerea în circulație a unor asemenea terminații adjectivale (apreciate apoi ca sufixe compuse) s-a realizat în primul rînd pe baza împrumuturilor din latină. Cînd *-isch* (din *-alisch*) german a fost echivalat cu *-icesc* sau cu *-ic*, ca la alte grupe de adjective, au rezultat cuvinte românești în *-alicesc* sau în *-alic : moralicesc, moralic* < germ. *moralisch*. Dar *-alic* putea apărea, după 1820, și prin reducerea compusului *-alicesc*, atunci cînd în limba română încep să circule adjective în *-ic* alături de cele în *-icesc*. Conștiința unor sufixe adjectivale *-alnic* și *-arnic* s-a putut crea ușor datorită existenței unor terminații la cuvintele vechi precum : *-alnic, -olnic, -elnic, -arnic, -ornic* [40].

[38] Este drept că, în cazul unora dintre aceste familii de cuvinte, s-a produs ulterior, mai ales sub influența francezei (dar fenomenul fusese inițiat și de latină prin terminația *-ianus*), o nouă diferențiere a formei substantivului masculin de cea a adjectivului (de data aceasta se diferențiază substantivul), îndeosebi în domeniul denumirii științelor. Dar acum nu mai este vorba de o adaptare românească, ci de o integrare mai accentuată în modelul romanic.

[39] Vezi „Curierul rumânesc", IV, 1832, nr. 88, p. 345—346.

[40] Despina Ursu (*art. cit.*, p. 151) atestă situații cînd *-alnic* și *-elnic* apar în locul lui *-bil* (de fapt în locul lui *-abil*).

Că *-nic* era considerat în mod obișnuit sufixul, iar nu *-alnic* sau *-arnic*, o dovedesc variantele *-alesc*, *-alicesc*, *-alic* și *-aricesc*, în care *-esc*, *-icesc*, *-ic* alternează cu *-nic*. De aceea, acomodarea lat. *legalis* producea pe *legalnic*[41] (prin înlocuirea lui *-is* cu *-nic*), în vreme ce derivarea de la *lege* realiza adjectivul *léginic*[42] (creat la fel ca *stihinic* de mai tîrziu). Prin alternarea sufixelor, s-a ajuns ca adjectivele cu neologicul *al* (provenit din lat. *-alis* sau din echivalentele lui din limbile moderne) să aibă în compunere mai multe sufixe : *-nic*, *-esc*, *-icesc*, *-ic* (acestea două din urmă fiind ele însele neologice). Adăugarea sufixului *-esc* a fost favorizată mai ales de influența germană, cum o probează unele forme întrebuințate de reprezentanții Școlii Ardelene, care substituiau adesea pe *-isch* cu *-esc* (germ. *europäisch* > rom. *europesc*, germ. *dakisch* > rom. *dăcesc*) și, ca atare, germ. *-alisch* devenea deseori în română *-alesc* sau *-ălesc* (germ. *mineralisch* > rom. *minerălesc*). Analogic, fenomenul se putea produce și cînd adjectivul german se termina în *-al* : germ. *normal* > rom. *normălesc*. În deceniul al doilea al secolului al XIX-lea, adjectivele în *-al* încep să fie deja uzuale la unii învățați, la alții apar însă, după italiană, forme în *-ale*. Tendința reducerii sufixelor compuse este ilustrată la bănățeanul Ioan Mihuț prin forma insolită *-aln* (de la *-alnic*) : *shoalelor naționalne*[43].

15. După 1830, adjectivele în *-al* devin majoritare, traducerile după latină (mai ales de filozofie) sau prin compararea cu echivalente latinești impunînd redarea lui *-alis* prin simpla înlăturare a terminației și acceptarea sufixului nou. Folosirea formelor cu *-ale* pentru feminin singular de către unii latiniști (A. T. Laurian, T. Cipariu) sau pentru ambele genuri de către alții (I. Heliade Rădulescu) nu a stînjenit adaptarea de acest tip. Nu au avut consecințe nici alte modalități de redare, precum unele forme din prima jumătate a secolului al XIX-lea, care urmăreau situația din franceză : *arteriel*, *criminel*, *spirituel* sau *familier*, *particuler* etc. O serie de alte încercări făcute de Bărnuțiu[44] (lat. *-alis* transpus prin *-ar*, în cursurile de la Blaj, și prin *-ariu*, în cele de la Iași, sau prin *-esc* — situație întîlnită rar și la predecesori : *modesc* < lat. *modalis* la Samoil Micu) nu au reprezentat, de asemenea, decît fenomene efemere.

Sufixul latin *-aris* al adjectivelor de tipul *doctrinaris*, *familiaris*, *particularis*, *singularis* a fost adaptat în limba noastră, așa cum s-a arătat, în mod asemănător cu *-alis*. Unii latiniști (S. Bărnuțiu, T. Cipariu) au asimilat redarea sufixului *-aris* cu cea a lui *-arius* : *doctrinariu*, *singulariu* etc.

16. În procesul de acomodare a adjectivelor neologice în limba română, s-a instituit, într-o primă fază, principiul de adaptare prin înlo-

[41] Cuvînt întrebuințat printre alții de Eufrosin Poteca : Heineccius, *Filosofia cuvîntului și a năravurilor, adecă loghica și itica elementare, cărora să pune înainte istoria filosoficească,...* acum în limba românească de Eufrosin Dimitrie Poteca, Buda, 1929, p. 187. Probabil și alți învățați din epocă l-au folosit. Vezi, pentru aceasta, Despina Ursu și N. A. Ursu, *Observații privitoare la adaptarea neologismelor în limba română*, în LR, XV, 1966, nr. 2, p. 249.

[42] H. Tiktin (*Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, s.v.) atestă cuvîntul în documente din deceniul al doilea al secolului al XIX-lea. Eftimie Murgu îl folosea adesea pentru a traduce lat. *legitimus* (vezi Eftimie Murgu, *Curs de filosofie ținut la Academia Mihăileană, 1834—35 ; 1935—36*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Victor Țîrcovnicu, Timișoara, 1986, p. 128, 142, 170, 172, 173 etc.).

[43] Ioan Mihuț, *Manuductor pentru învățătorii sholasticești sau îndereptare către cuviincioasa împlinire a diregătoriei învățătorești*, Buda, 1818, p. III.

[44] Vezi Ioan Oprea, *art. cit.*, p.530.

cuirea terminațiilor din limbile-sursă cu vechi sufixe românești. Pe măsură ce adjectivele acomodate astfel au devenit tot mai numeroase, aceste sufixe împreună cu *-ic*, *-al*, *-ar* au început a fi evaluate ca elemente derivative noi de sine stătătoare (*-icesc* fiind singurul care a funcționat și în concurență cu sufixele vechi). Formele adjectivale în *-alesc* (cu *-esc*), *-alicesc* (cu *-icesc*), *alnicesc* (cu *-nic* și *-esc*), *-alic* (din germ. *-alisch* sau din *-alicesc* prin reducerea lui *-esc*), *-aln* (din *-alnic* prin reducerea lui *-ic*), *-aricesc* (cu *-icesc*), cu o întrebuințare nesistematică și efemeră, se explică printr-un joc al sufixelor caracteristic epocii, sufixele vechi, împreună cu neologicul *-icesc* [45] (care avea asupra celorlalte un ascendent temporal și de frecvență), avînd rolul de a acorda indigenatul neologismelor împrumutate. Procesual, fenomenele s-au putut petrece și prin înlocuirea unui sufix cu altul sau prin reducerea sufixelor compuse.

17. Ca urmare a faptelor prezentate mai sus, rezultă că nu putem vorbi de existența sufixelor adjectivale compuse decît în momentul în care sînt simțite ca mijloace derivative de sine stătătoare. De aceea, nu se poate atribui o mare productivitate (și frecvență) acestor sufixe în perioada de trecere de la limba veche la limba modernă, chiar dacă terminațiile adjectivelor de atunci ar putea sugera acest lucru ; frecvență mare avea adaptarea cu ajutorul sufixelor vechi (*-esc* și *-nic*). Sursele principale ale împrumuturilor pe baza cărora s-au creat sufixele compuse au fost latina și greaca, fapt explicabil ținînd cont de faptul că formarea limbajului științific și filozofic a avut un rol însemnat în procesul creării acestor sufixe. În același sens și-au adus contribuția și anumite conjuncturi culturale și opțiuni deliberate ale oamenilor de cultură români.

Renunțarea la adaptarea cu ajutorul sufixelor vechi a reprezentat un fenomen de accentuată apropiere a limbii române literare de limbile literare romanice occidentale, nici uneia dintre acestea nefiindu-i specifică acomodarea elementelor latino-grecești prin adăugarea de sufixe vechi (și crearea de sufixe compuse), și, totodată, de îndepărtare de un model care există în unele limbi literare europene neromanice (în rusă și în alte limbi slave, în germană și în alte limbi germanice). Limba română literară se îndepărta atunci de aceste limbi și din alt punct de vedere : renunța la vechile calcuri și accepta ca atare împrumuturile propriu-zise.

Deși se vorbește în mod obișnuit de renunțarea la tipul de încadrare din perioada premodernă a limbii române literare, crearea sufixelor adjectivale compuse nu a rămas fără urmări pentru limba actuală (este destul să amintim menținerea unor adjective precum *spitalicesc*, *localnic* etc.). Limba de astăzi poate uza și de alte sufixe compuse, fără a fi însă rezultatul proceselor de atunci, care s-au constituit în alte moduri sau au fost împrumutate ca atare.

Crearea sufixelor adjectivale compuse din etapa premodernă a limbii române literare se înscrie ca o trăsătură a perioadei de trecere de la limba veche la limba modernă. Printre fenomenele de mare importanță petrecute acum, precum îmbogățirea accelerată a vocabularului, unificarea vechilor dialecte (G. Ivănescu) sau variante (I. Gheție) literare pe filonul aceleiași

[45] Interesant este că acest sufix (*-icesc*) nu este înregistrat de Giorge Pascu (*Sufixele românești*, București, 1916), în vreme ce *-alnic* și *-arnic* sînt luate în discuție. De altfel, Pascu nu amintește printre sufixele neologice nici pe *-ic*.

baze dialectale, se înscriu și unele procese tranzitorii cu acțiune limitată în timp, specifice numai anumitor faze din cadrul perioadei. Modificările rapide se reflectă în cazul limbii literare (unde voința are un rol important) în multitudinea de soluții și mijloace propuse. Astfel, adaptarea cuvintelor străine se putea face în această etapă în maniere variate: 1) prin înlăturarea terminațiilor străine nespecifice limbii române; 2) prin înlocuirea terminațiilor străine cu sufixe românești (și crearea sufixelor compuse); 3) prin substituirea unor sufixe străine cu altele vechi românești.

Procedeul adaptării prin augmentare (înlocuirea unei desinențe cu un sufix) trebuia să devină însă anacronic cînd dislocarea adstratului slavo-grecesc devenise o realitate, iar influența latino-romanică se exercita în formele cele mai simple și mai firești prin omogenizarea pe baza modelului latinesc.

Ianuarie 1988

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str.T.Codrescu nr. 2

NORMĂ ȘI GRAI ÎN *CODEX STURDZANUS*

GH. CHIVU

I.1. Analiza limbii fiecăreia dintre scrierile românești păstrate în *Codex Sturdzanus* permite stabilirea, aproape fără excepție, a două straturi lingvistice. Primul dintre acestea, precumpănitor ca număr de fenomene specifice, aparține copistului. Cel de-al doilea, ilustrat prin particularități lingvistice mai puțin numeroase, este semnificativ pentru originalul pus la contribuție.

Constatarea este firească pentru epoca de alcătuire a celei mai vechi culegeri de „cărți poporane", cum numea B. P. Hasdeu scrierile apocrife transcrise în miscelaneul în discuție [1], și, dacă ne oprim acum asupra ei, nu o facem pentru a semnala fenomenul. Din datele obținute într-o analiză anterioară [2], vom încerca să obținem elemente utile pentru caracterizarea normei lingvistice în uz în zona de copiere, respectiv în aceea de proveniență a textelor. Ne vom îndrepta apoi atenția asupra a trei scrieri măhăcene ale căror copiști au renunțat în mod deliberat la particularitățile variantei lingvistice în care scriau în favoarea acelora existente în originalele transcrise, într-o primă și singulară încercare de instituire a unei norme unice supradialectale.

2. Date filologice diverse (însemnări finale, grafia textelor, modul lor de succesiune, structura caietelor, sorturile de hîrtie) au arătat [3] că cele șaisprezece scrieri românești cuprinse în *Codicele Sturdzan* au fost transcrise de șase copiști. Patru dintre aceștia (popa Grigorie și trei „colaboratori" ai săi anonimi) erau, după cum indică elemente lingvistice și filologice multiple, măhăceni sau locuitori ai unor sate din apropierea Măhaciului. Ceilalți vorbeau, în schimb, un grai localizabil în nordul Hunedoarei.

Potrivit acestei constatări, au fost copiate în Măhaci sau în împrejurimi *Legenda Duminicii* (inclusiv fila 1, adăugată ulterior, de o altă persoană decît popa Grigorie), *Rugăciunea de scoatere a dracului*, *Fragmentul liturgic*, *Legenda Sfintei Vineri*, *Întrebarea creștinească*, *Frați dragi*, *Moartea lui Avram*, *Oarecire era un părinte*, *În știre să vă fie oamenilor*, *Zise Domnul* și un *descîntec*, astăzi aproape ilizibil din cauza ștergerii cernelii. Transcrierea celorlalte cinci texte românești, *Apoca-*

[1] B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni, II. Cărțile poporane ale românilor în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, București, 1979.

[2] Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* **Codicele Sturdzan**, în *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1982, p. 37–92.

[3] Vezi, pentru detalii asupra opiniilor exprimate mai jos, studiul nostru *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 59–71.

LR, anul XXXVII, nr. 3, p. 273–277, București, 1988

lipsul apostolului Pavel, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Legenda Sfîntului Sisin*, *Cugetările în ora morții* și *Să nești re buru creștiru*, s-a făcut, potrivit datelor de care dispunem, în nordul Hunedoarei.

Analiza detaliată a scrierilor citate[4] a dovedit că cele mai multe dintre ele au un original localizabil în sud-estul Transilvaniei sau chiar în Țara Românească. Excepție fac doar *Legenda Duminicii*, copiată de popa Grigorie de pe un text din sudul Transilvaniei (foarte probabil din zona Sibiu—Făgăraș), și omilia *Frați dragi*, pentru care același copist a avut la dispoziție o scriere bănățeană.

II. Trei sînt deci ariile lingvistice importante reprezentate de textele românești păstrate în *Codex Sturdzanus*: nordul Transilvaniei, Banat—Hunedoara și sud-estul Transilvaniei — Țara Românească[5].

1. Potrivit datelor extrase în primul rînd din textele „semnate" de popa Grigorie, graiul din zona Măhaciului, localitate situată în nordul Transilvaniei, era caracterizat prin închiderea lui *e* aton medial la *i* (*chima* 90^{v}/9, *ficiorii* 97^{r}/8, *oamini* 91^{r}/2—3, *șidzîndu* 80^{v}/18), absența epentezei semivocalei *i̯* (în *cîne* 96^{r}/5, *mînre* 119^{v}/14—15, *pînre(a)* 119^{v}/8, 15—16), rotacizarea lui *n* latin intervocalic (*se adura* 78^{v}/7, *creștiri* 76^{r}/6—7, *lura* 5^{r}/1, *vecirilor* 120^{v}/6), păstrarea africatelor *dz* (*audzi* 80^{r}/3—4, *dzise* 110^{r}/2, *vădzutele* 117^{r}/12—13) și *ğ* (*agiute* 4^{v}/9, *giudețu(l)* 109^{r}/16), pluralul *mîru* (3^{r}/8, 117^{r}/17) și caracterul invariabil al articolului posesiv genitival (*a*, masc. sg., 95^{v}/8).

Specifice graiurilor de tip nordic erau, de asemenea, la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea fonetismul *curundu* (96^{v}/12), durificarea consoanelor *s*, *dz*, *ț* (*pusără* 90^{v}/6, *spăsănie* 109^{r}/2; *dzuoa* 8^{r}/10; *oțăt* 3^{r}/9), pronumele negativ *nemică* (77^{r}/14, 122^{r}/7, 9; vezi și *fărnemică* 117^{r}/15) și formele verbale etimologice *semu* (120^{v}/10) și *seți* (116^{v}/16).

Într-o zonă care cuprindea în primul rînd nordul Transilvaniei și al Moldovei, puteau fi întîlnite, în epoca alcătuirii *Codicelui Sturdzan*, trecerea lui *a* aton medial la *ă* (*Sătanu* 76^{r}/8), conservarea vocalei *e* în *detoriu(l)* (7^{v}/10, 13) și a diftongului *i̯u* în *menciurosul* (118^{r}/1), rostirea dură a dentalei *t* (*voiu blăstăma* 3^{v}/13, *blăstămat* 97^{r}/15—16), transformarea lui *n* în *m* (*sîmt(u)* 77^{v}/7, 94^{r}/18, *sîmta* 90^{v}/6, *simțeți* 2^{r}/16) și a lui *dz* în *ğ* (*gice* 121^{r}/17), rostirea moale a consoanei *r* (în cuvinte de tipul *reu* 120^{v}/2, *ride* 8^{r}/5—6, *omori* 96^{r}/3), forma verbală etimologică *și* (ind. pr. 3 sg., 116^{v}/7, 9) și adverbul *mainte* (94^{r}/2, 110^{r}/3).

Avînd în vedere atestările din textele vechi românești, graiul popii Grigorie din Măhaci și al „colaboratorilor" săi anonimi era caracterizat,

[4] Vezi Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 311—316; Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* **Codicele Sturdzan**, p. 44—59.

[5] Localizarea majorității fenomenelor discutate a fost făcută cu ajutorul datelor cuprinse în lucrările Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, și Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975. Pentru a nu încărca excesiv aparatul, am făcut aici trimitere doar la studiile în care se discută răspîndirea teritorială a fenomenelor pe care cei doi autori nu le au în vedere. Detalii asupra unora dintre localizări se află în notele studiului nostru citat în nota anterioară.

fără îndoială, şi prin utilizarea formei „tari" de conjunctiv prezent *să lucre* (3^{v}/2, 7^{v}/12) şi a prepoziţiei *aden* (5^{v}/4)[6].

Dacă ţinem seamă de fonetismul *ciri* „cine" (107^{v}/10), întîlnit în însemnarea cu care Grigorie încheie transcrierea *Întrebării creştineşti*, în graiul măhăcean avea curs şi închiderea la *i* a lui *e* aton aflat în finala cuvîntului (*ispiti*, subst., 120^{v}/12—13, *să o mănînci*, 3 sg., 94^{v}/11—12, *năpasti*, sg., 120^{v}/9, *zmenteaşti*, 3 sg., 122^{r}/5).

În acelaşi mod trebuie privite, de asemenea, procliza articolului hotărît feminin (*ale ei noastre credinţe* 120^{v}/14—15) şi utilizarea termenilor *făgădui* „a găzdui"[7] (122^{r}/6), *găvozd* „cui de fier"[8] (3^{r}/9), *polată* „palat"[9] (94^{v}/3), *scrîşca* „a scrîşni"[10] (3^{v}/6—7) şi *smicurat* „sfărîmat"[11] (92^{v}/21).

2. În nordul Hunedoarei, zona în care au fost transcrise de doi copişti anonimi aşa-zisele „texte bogomilice" şi prima variantă a *Omiliei la Paşti* (*Să neştire buru creştiru*) şi din care provenise, foarte probabil, originalul omiliei *Fraţi dragi*, era în uz tot un grai de tip nordic.

Potrivit datelor furnizate de scrierile menţionate, acesta era caracterizat, în domeniul vocalismului, prin transformarea lui *ă* în *a* (în *să praznuiască* 64^{r}/4—5), conservarea vocalei centrale (în *năr*od 18^{v}/11—12, *năroade* 23^{v}/8), închiderea la *i* a lui *e* aton medial (*despuitoriului* 17^{r}/5—6, *ominescu* 31^{r}/5—6) sau final (*laturi*, sg., 40^{v}/4, *rugăciuni*, sg., 37^{v}/15), absenţa epentezei lui *i* (în *cînilor* 21^{r}/10), asimilarea vocalică din *curundu* (52^{r}/13—14) şi transformarea diftongului *ea* final accentuat în *e* (*ave* 59^{v}/3, *dzăce* 22^{v}/3, *n-ară pute* 23^{v}/1).

În cadrul consonantismului, pot fi consemnate conservarea fără excepţie a grupului *sv* în cuvintele de origine slavă (*osventit* 60^{v}/10, *svîntul* 62^{v}/14), păstrarea africatelor *dz* (*amiadzădzi* 16^{v}/3, *Dumnedzeu* 59^{v}/6—7, *dziş* 59^{r}/12, *vădzuş* 60^{r}/2) şi *ğ* (*agiută* 33^{r}/8, *giudeţu* 17^{r}/10, *veri giura* 61^{v}/11), rotacizarea sporadică a lui *n* în termenii de origine latină (*dirainte* 53^{v}/4, *neştire* 63^{v}/2, *ţirutul* 67^{v}/8), caracterul dur al consoanelor *s*, *dz* şi *ţ* (*dusără* 29^{r}/9—10, *mersă* 28^{r}/7; *Dumnedzău* 21^{v}/8, *dzua* 62^{v}/9; *ţapă* 39^{v}/11), rostirea moale a fricativei *ş* (*şede* 23^{v}/8, *şepte* 32^{r}/2) şi a vibrantei *r* (*bori* 61^{v}/2, *iareşi* 59^{v}/13—14; *boreşte* 61^{r}/10, *ureşte* 49^{r}/6).

La nivel morfologic se remarcă forma uneori invariabilă a articolului posesiv (*a*, masc. sg. şi pl., 11^{r}/8, 16^{r}/12, 18^{v}/8; n. pl., 41^{r}/14), utilizarea pronumelor negative *nimea* (38^{v}/16) şi *nemică* (14^{r}/9; vezi şi *nimică* 34^{v}/5), păstrarea formelor verbale etimologice *sem* (11^{v}/17) şi *seţi* (12^{r}/3) şi prezenţa adverbului *mainte* (46^{r}/15).

[6] Atestată în secolul al XVI-lea doar în *Palia de la Orăştie*, această prepoziţie nu avea curs în graiul muntenesc, de vreme ce Coresi a considerat sintagma *adinsere* (CT, 38^{v}/9) cuvînt de sine stătător.

[7] Vezi O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine* (= DHLR), II, Paris, 1938, p. 436; *Dicţionarul limbii române* (= DA), Tom II, partea I, Bucureşti, 1934, s.v.

[8] Vezi DHLR, II, p. 509; DA, s.v.

[9] Vezi I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"* (= CADE), Bucureşti, 1931, s.v.

[10] Vezi DHLR, II, p. 307, 529—530; DA, s. v. *crâşca*.

[11] Vezi DHLR, II, p. 502; CADE, s.v. *smicura*.

În sfîrșit, în domeniul vocabularului notăm utilizarea cuvintelor *scrîșca* (29^{v}/6), *scrîșcare*[12] (45^{v}/6), *șterc*[13] (49^{r}/11) și *tină* (59^{r}/8—9).

Particularităților nordice enumerate, concordante adesea cu cele specifice normei în uz în Măhaci, trebuie să le fie alăturate cîteva fenomene, care, potrivit cunoștințelor actuale de dialectologie istorică, erau proprii Banatului și sud-vestului Transilvaniei. Avem în vedere conservarea lui *n'* în *dintîni* (64^{v}/16—17) și *să vine* „să vie" (119^{r}/6, 9), fonetismele *beut* (*am beut* 43^{v}/5—6, *ați beut* 44^{v}/7—8) și *beuturile* (39^{r}/2), forma pronominală *tei* „tăi" (scris *tiai*, 38^{v}/14—15), adverbul *aclo* (modificat în *acolo* 51^{r}/4) și termenii *beții* (50^{r}/8), *cîștigă* „grijă"[14] (119^{v}/14) și *fericat* „fericit" (53^{v}/6—7, 54^{r}/1).

3. Prin originalele transcrise de copiștii măhăceni sau nord-hunedoreni, în *Codicele Sturdzan* a pătruns o serie de trăsături ale graiului muntenesc.

Notăm, în domeniul vocalismului, asimilarea lui *ă* la *i* (în *ridică* 32^{v}/2, *să ridice* 18^{r}/11—12), prezența lui *i* epentetic (în *cîine* 55^{r}/11, *mîini(le)* 32^{r}/14—32^{v}/1, 47^{r}/7, *pîine* 53^{v}/13), transformarea lui *u* în *î* (*frîmseațe* 80^{v}/19—20; *porînca* 16^{v}/8) sau *o* (*preotul* 49^{v}/11) și reducerea diftongului *iu* la *i* (în *mencinoșilor* 49^{r}/13—14).

În cadrul consonantismului, se remarcă prezența lui *z* (*auzi* 90^{r}/15, *căzu* 93^{v}/7, *zile* 96^{r}/16) și *j* (*ajunsu* 64^{r}/8, *județelor* 12^{r}/14—12^{v}/1), rostirea totdeauna moale a labialelor (*să izbăvească* 109^{r}/8, *să meargă* 91^{r}/9, *veacu* 109^{r}/2) și durificarea generală a fricativelor *ș*, *j* și a vibrantei *r* urmate de *ea* în poziție „moale" (*greșalele* 109^{v}/19; *slujaște* 15^{r}/17; *boraște* 61^{r}/13).

La nivel morfologic se impune atenției, alături de pluralul de tipul *mî(i)nile* (12^{v}/12—13, 56^{r}/9) și a caracterului variabil al articolului genitival (*al* 64^{r}/2, *ai* 65^{r}/14), utilizarea adverbului *acum(u)* (29^{v}/10, 76^{r}/13, 109^{r}/1), inovația muntenească rar atestată, în epocă, chiar în tipăriturile coresiene.

Din vocabularul specific originalelor sud-est transilvănene sau muntenești, în *Codicele Sturdzan* s-a păstrat un singur termen, *boiereasă* „soție" (90^{r}/5).

III. Ponderea scăzută a particularităților specifice originalelor arată că și copiștii *Codicelui Sturdzan*, asemenea tuturor slujitorilor vechiului scris românesc, modificau textele pe care le reproduceau cu scopul de a le subordona propriului sistem lingvistic. În aceste condiții, abaterile de la norma copistului sînt datorate exclusiv neatenției sale.

Cu toate acestea, transcriind *Întrebarea creștinească*, *În știre să vă fie oamenilor* și *Zise Domnul*, popa Grigorie și un scrib măhăcean anonim au respectat cu maximă fidelitate originalele avute la dispoziție. Intervențiile în textul transcris sînt extrem de puțin numeroase[15] și vizează

[12] Vezi, supra, nota 10.

[13] Vezi DHLR, II, p. 501; *Dicționarul limbii române (DLR)*, Serie nouă, Tom XI, partea I, Litera Ș, București, 1978, s.v.

[14] Vezi DA, s.v.; DHLR, II, p. 293.

[15] Vezi, pentru detalii, I. Gheție, *Influența cărților coresiene și dispariția rotacismului în textele nordice*, în LR, XXII, 1973, nr. 4, p. 298; idem, *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare a limbii române literare*, în *Studii de limbă literară și filologie*, III, București 1974, p. 113—114.

doar accidental introducerea unor fenomene specifice nordului Transilvaniei [16]. Mai mult decît atît, sub presiunea normei scrierii copiate, căreia i-a respectat uneori chiar forma slovelor şi aşezarea textului în pagină, popa Grigorie a introdus, în însemnarea de la finele *Întrebării creştineşti*, fonetismul *z* (*zilele* 107^{v}/8), inexistent în propria rostire.

Explicaţia acestei atitudini se află în tipul originalelor care au stat la baza celor trei texte măhăcene citate: *Întrebarea creştinească* este, după cum se ştie, o copie fidelă a *Catehismului* coresian [17], iar *În ştire să vă fie oamenilor* şi *Zise Domnul* sînt extrase din *Pravila* tipărită la Braşov în 1560—1562 [18].

În contact cu cele două tipărituri, cei doi copişti măhăceni au renunţat deci, într-o primă şi singulară încercare de instituire a unei norme unice supradialectale, la particularităţile variantei nord-transilvănene căreia îi aparţineau, în favoarea acelora specifice variantei literare muntenești.

Într-o epocă în care variantelor regionale ale românei literare vechi nu li se opunea o limbă unică de cultură [19], atitudinea celor doi copişti poate fi considerată o anticipare a evoluţiilor viitoare.

Februarie 1988

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[16] Preotului măhăcean i se datorează notarea închiderii lui *e* aton final la *i* în *să ştiĭ* (3 sg., 98^{v}/12; vezi şi *trebuiaşti*, modificat în *trebuiaşte*, 101^{v}/11—12) şi înlocuirea, tot o singură dată, a lui *j* cu *ğ* (*agiutoriu* 104^{v}/15).

[17] Vezi I. Gheţie, *Filiaţia catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 162—165.

[18] Vezi Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus; Pravila sfinţilor părinţi** *(fragment)*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 281—287; idem, *Pravila lui Coresi*, în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1982, p. 154.

[19] Pentru chestiunile teoretice privind relaţia dialectal-literar în cadrul istoriei limbii române, vezi I. Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, p. 43—87; B. Cazacu, *Limba română literară. Probleme teoretice şi interpretări de texte*, Bucureşti, p. 31—34.

RĂSPUNS UNEI RECENZII

IOAN TEODOR STAN

În LR, XXXV, 1986, 1, p. 70—71, Ion Gheție recenzează lucrarea *Din istoria foneticii românești (Fonetica—fonologia 1780—1880)*, de 116 pagini, pe care am publicat-o în anul 1984, la Cluj-Napoca.

În încheierea recenziei sale, Ion Gheție afirmă: „oprim aici seria observațiilor (...), convinși fiind că cititorii și-au format o idee destul de exactă asupra lucrării prezentate în rîndurile de față" (p. 71). La acest citat adaug: cititorii și-au făcut o idee destul de exactă asupra *modului cum a înțeles* Ion Gheție cele scrise de mine în această lucrare, pentru că eu am scris cu totul *altfel* de cum mă prezintă autorul recenziei.

Esența diferențelor de vederi constă în următoarele: la capitolul *Fonetică* pe mine m-au interesat numai *particularitățile* fonetice (așa cum arătam în încheierea *Cuvîntului înainte*), ceea ce era *aparte* față de uzul general, „abaterile" de la limba literară și *nu etimologia* cuvintelor, nu procesele fonetice care au avut loc într-o etapă anterioară perioadei studiate. Cînd am vorbit de *schimbări fonetice* (p. 77—85), nu am înțeles că acestea s-au petrecut în secolul al XIX-lea, ci că se păstrează încă în acest secol și de aceea ele trebuie reliefate.

La observațiile lui Ion Gheție (de la p. 70) îi răspund că *da*, *într-adevăr*, m-am ocupat la *fonetică* de „fonetismul arhaic și regional", iar de „sunetul evoluat, acceptat, de regulă, în aspectul normat al limbii" la capitolul *fonologie* (pe care o ocolește Ion Gheție, neanalizînd-o în recenzie).

Reiau cîteva dintre exemplele date de Ion Gheție prin care îmi reproșează că eu aș fi comis „erori, adesea elementare": a) Cuvîntul *pahar*. Pe mine nu m-a interesat că provine din scr. *pehar*, pentru că, desigur, nu în secolul al XIX-lea a intrat acest cuvînt în limba română; am avut în vedere numai faptul că în operele unor scriitori ca Budai-Deleanu, Negruzzi, Barițiu, Eminescu găsim și forma *păhar*, deci cu *ă* în loc de *a* din limba literară. De aceea am pus relația **a** : **ă** (p. 5); b) Cuvintele *izvoraște*, *tîraște*, *uraște*. Ion Gheție spune: „nu e corectă formularea că în *izvoraște*, *tîraște*, *uraște* am avea un *a* tonic netrecut la *ă*". Exemplele respective sînt date alături de *flacări*, *lampele*, *paserile*, *rane*, *salele*. Pentru mine important a fost doar faptul că în aceste cuvinte din secolul al XIX-lea *a* tonic nu este trecut la *ă* ca în formele literare, nu etimologia lor. c) „În *cămașe*, *cenușe*, *coaje*, *grije*, *e* nu provine din *ă*, cum crede autorul" — spune Ion Gheție. Nici eu nu cred că *e* provine din *ă* (deși în cazul ultimelor două, care provin din slavă, s-ar mai putea discuta), dar cred, în schimb, că formele cu *e* la finala absolută trebuie

puse în relație cu *ă* din limba literară și reliefate ca particularități ale perioadei în discuție; d) Nu m-am înșelat nici cînd e vorba de *jăli, jălind* „considerînd că am avea de a face cu o evoluție a lui *e* la *ă*" (îl știu chiar și conjuga, în slava veche, cu transliterarea *žaliti* însă, nu *jaliti*); și în acest caz este vorba de păstrarea unei forme arhaice raportate la forma literară *a jeli* din secolul al XIX-lea; e) În ce privește dubletele *îmbii — ambii, farmăc — farmec, derept — direpț, experiință — experiență, solenitate — solemnitate* etc. am avut în vedere doar semnalarea existenței primelor ca forme arhaice sau „nenormate" în secolul al XIX-lea, nefăcînd nici un fel de incursiuni etimologice.

Criticabile ar putea fi, eventual, punctul de vedere care a stat la baza alcătuirii acestei lucrări, lipsa de trimiteri la diferite istorii ale limbii române literare (inclusiv la istoria lui Ion Gheție, unde *fonetica* (1836—1881) e tratată pe 4 pagini), lipsa de comentarii sau explicații însoțitoare la exemple. În nici un caz însă nu în maniera în care a făcut-o Ion Gheție.

Orice critică dreaptă, la obiect, menită să ducă la perfecționarea activității de cercetare științifică, a calității muncii intelectuale și exprimată într-un limbaj academic, deschis spre dialog, este oricînd bine venită din partea unui specialist, cunoscut și recunoscut, de talia lui Ion Gheție. Nu însă și în cazul contrar.

Decembrie 1987

Facultatea de Filologie
Cluj-Napoca, str. Horea nr. 51

AL. MARES, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea,** București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, LV + 421 [—424] p. [Institutul de Lingvistică din București — Direcția Generală a Arhivelor Statului]

La mai bine de douăzeci de ani de la începerea lucrărilor și după alți zece de nenumărate avataruri, a căror prezentare nu-și are locul în recenzia de față, a apărut recent sub egida Institutului de Lingvistică din București și a Direcției Generale a Arhivelor Statului primul repertoriu de filigrane, demn de acest nume, care vede lumina tiparului în țara noastră. Inițiat și alcătuit în cadrul colectivului de limbă literară și filologie al sus-amintitului institut, el a fost conceput, înainte de toate, pentru a fi util întocmirii monografiei *Originile scrisului în limba română* (București, 1985). Dincolo de această destinație imediată, el a devenit un instrument indispensabil pentru filologii și istoricii preocupați de investigarea trecutului nostru și, în acest cadru, de datarea documentelor și monumentelor vechii noastre literaturi. Lucrarea cuprinde un *Cuvînt înainte* (p. VII), *Lista depozitelor și a fondurilor de documente, manuscrise și tipărituri cercetate* (p. VIII—IX), un amplu *Studiu introductiv*, numărînd opt capitole (p. XI—LV), reproducerea filigranelor (p. 1—364), o *Anexă*, conținînd anii și localitățile în care au fost redactate textele, locul și fondul de păstrare (p. 365—417), și două rezumate, în engleză (p. 419) și rusă (p. 421).

Înainte de a ne ocupa mai pe larg de studiul introductiv, vom menționa că repertoriul înmănunchează un număr de 1757 de filigrane obținute prin copiere manuală pe foaie de calc (cu contururile trase apoi în tuș). Așa cum se arată în ultimul capitol al studiului, ele au fost grupate în două mari categorii : filigranele morilor transilvănene (din Brașov, Cluj, Sibiu) și filigranele hîrtiei străine, repartizate pe figuri heraldice (*animale, litere, obiecte, plante* etc.).

Primul capitol al studiului, *Stadiul actual al cercetărilor de filigranologie în țara noastră*, conține, în esență, o trecere în revistă și, totodată, un istoric al preocupărilor de filigranologie de la noi. Concluzia pe care o desprindem la capătul lui este că, în afara lui D. P. Bogdan, G. Blücher, G. Nussbächer, L. Deményi și S. Jakó, interesul manifestat pentru această disciplină s-a redus, în general, la semnalarea unor filigrane puse la contribuție cu prilejul datării cutărui sau cutărui text. Se cuvine să atragem atenția asupra faptului că G. Blücher a întreprins alcătuirea unui repertoriu al filigranelor de pe hîrtia autohtonă din secolul al XVI-lea, servindu-se de betagrafiile obținute cu ajutorul izotopilor radioactivi, care conferă reproducerilor o „exactitate absolută" (p. XII).

Următorul capitol (*Scopul și limitele lucrării*) ne avertizează că repertoriul a fost obținut pe baza examinării unui număr limitat de texte (deși ele sînt de ordinul miilor). A fi parcurs absolut toate tipăriturile, documentele și manuscrisele din secolul al XVI-lea ar fi depășit puterile unui singur om sau l-ar fi condamnat la o inimaginabil de dificilă muncă pe tot parcursul vieții.

Vom trece în grabă peste capitolele III (*Considerații preliminare*), de un pronunțat caracter tehnic și metodologic, și IV (*Scurt istoric al morilor de hîrtie transilvănene*), care concentrează totalitatea informațiilor utile referitoare la începuturile fabricării hîrtiei în țara noastră în cadrul morilor întemeiate la Brașov, în 1546, de J. Benkner și Hans Fuchs, la Cluj, în 1564, de G. Heltai, și la Sibiu, în 1574, de consiliul orașului.

Capitolul V (*Proveniența hîrtiei străine întrebuințate în țările române*) descrie exhaustiv specimenele de hîrtie care au circulat la noi în secolul al XVI-lea. Autorul atrage atenția asupra faptului că numărul lor este mult mai mare decît credea D. P. Bogdan, care a întreprins în 1955 o operație similară. Descrierea se face pe figuri heraldice, autorul rezumîndu-se, așa cum declară de altfel, să indice „originea filigranelor înregistrate" (p. XXX), se înțelege cînd aceasta era cunoscută. Considerăm că n-ar fi fost de prisos dacă se menționa cu acest prilej (firește, în limita posibilităților) și intervalul în care a circulat, în țara de origine sau aiurea, hîrtia prevăzută cu filigranul respectiv. O contribuție esențială a autorului o constituie încercarea de a cunoaște aria de răspîndire a hîrtiei străine comercializate la noi. Concluzia la care se ajunge este că în anumite zone se desfăcea cu predilecție un anumit tip de hîrtie, care e posibil să nu fi circulat în alte părți. Filigranologia devine în această perspectivă nu numai un mijloc de datare, ci și unul de localizare a textelor. Astfel desfacerea în cvasiexclusivitate a hîrtiei de Schweidnitz

(filigran :*mistreţul*) în Moldova ne permite să presupunem, cu un grad foarte ridicat de probabilitate, că manuscrisele redactate pe această hîrtie sînt de proveniență moldovenească [1].

Cele mai importante contribuţii la progresul ştiinţei filigranologice le aduce Al. Mareş în capitolul VII (*Durata de consum a hîrtiei. Posibilităţile de datare prin filigrane*). În principiu, exactitatea datării prin filigrane depinde de cunoştinţele de care dispunem asupra perioadei de desfacere a unui stoc din hîrtia produsă de o anumită fabrică la un moment dat. Trecînd peste unele cazuri excepţionale, C. M. Briquet, acest clasic al filigranologiei, a stabilit că în secolele XV—XVI un stoc oarecare de hîrtie se desfăcea în maximum 15 ani de la fabricarea lui. Alţi cercetători (de exemplu, Lihaciov) au redus acest interval la 10 ani. O şi mai mare precizie dobîndim examinînd hîrtia fabricată de fiecare moară în parte pe baza unui număr cît mai mare de filigrane identice. Autorul a urmărit durata de consum a hîrtiei pentru fabricile transilvănene (din Braşov, Cluj şi Sibiu). El a examinat fiecare variantă în parte (cu intervalul ei de circulaţie) şi a raportat numărul atestărilor care depăşesc anumite limite cronologice la numărul total al atestărilor. Rezultatele obţinute sînt aproximativ aceleaşi şi dacă se examinează durata de circulaţie a fiecărei variante în parte prin prisma atestărilor ei documentare. Astfel, hîrtia braşoveană şi clujeană de format obişnuit se desfăcea în maximum cinci ani, iar cea sibiană în şase ani. Pentru hîrtia de proveniență străină de acelaşi format durata de consum se plasează în limitele a 5—10 ani (din motive de prudenţă, credem că e mai bine să se aibă în vedere ultima cifră). Foarte bine reprezentată în arhivele şi bibliotecile noastre pentru a putea fi cercetată mai amănunţit, hîrtia fabricată la Schweidnitz (filigran : *mistreţul*) se desfăcea în maximum 7 ani. În mod experimental, autorul a datat prin filigrane cîteva monumente de limbă al căror an de imprimare ne este cunoscut. În trei cazuri s-a ajuns la date identice, în alte trei diferenţa fiind de 2—3 ani. E cazul să menţionăm aici că, punînd la contribuţie materialul existent în repertoriu, Al. Mareş a stabilit cu maximum de precizie posibilă data scrierii unor vechi monumente de limbă, dintre care vom aminti trei din textele rotacizante : *Psaltirea Voroneţeană* (1551—1558), *Codicele Voroneţean* (1563—1583) şi *Psaltirea Scheiană* (1573—1578)[2].

Asupra capitolului VIII (*Structura repertoriului*) ne-am oprit mai sus. Considerăm că ar fi fost deosebit de util pentru cititor dacă ar fi găsit sintetizate, într-un capitol IX, rezultatele cele mai generale ale acestui studiu foarte documentat şi atît de bogat în sugestii. Întregul studiu ar putea constitui punctul de plecare pentru alcătuirea unui *Compendiu de filigranologie*, care, venit din partea unei persoane cu autoritatea ştiinţifică a lui Al. Mareş, ar interesa deopotrivă pe specialiştii din ţară şi din străinătate.

Lucrare monumentală, de o valoare inestimabilă, atît prin materialul concentrat într-însa, cît şi prin comentariile făcute pe marginea lui şi a filigranologiei în general, *Filigranele hîrtiei întrebuinţate în ţările române în secolul al XVI-lea* constituie una din marile reuşite ale filologiei româneşti din zilele noastre.

Februarie 1988

ION GHEŢIE
Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

NICOLAE ANDREI, **Dicţionar etimologic de termeni ştiinţifici (Elemente de compunere greco-latine)**, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987, 292 p.

Pînă la apariţia lucrării pe care o prezentăm, în lexicografia românească nu exista un dicţionar consacrat exclusiv elementelor de compunere savantă de origine greco-latină. Deşi în DLRM, DN, DEX sînt incluşi formanţi lexicali de tip savant, aceştia sînt relativ puţini şi au un statut lingvistic discutabil : în DEX, de pildă, lipsesc ADENO-, AMPELO-, ANEMO-

[1] Vezi I. Gheţie, *Hîrtia sileziană şi textele rotacizante*, în LR, XXI, 1972, nr. 6, p. 571—572 ; Al. Mareş, *O nouă psaltire slavo-română manuscrisă din secolul al XVI-lea*, în SLLF, II, p. 297—298 ; I. Gheţie — Al. Mareş, *Originile scrisului în limba română*, Bucureşti, 1985, p. 36.

[2] Vezi *Datarea* **Codicelui Voroneţean** în LR, XXXI, 1982, nr. 1, p. 41—50, *Datarea* **Psaltiriilor Scheiană şi Voroneţeană**, în LR, XXXIII, 1984, nr. 3, p. 191—198.

etc.; în toate dicționarele amintite, prefixele sînt confundate cu elementele de compunere, HIPER-, HIPO-, META- etc. fiind puse pe același plan cu AERO-, AGRO, MACRO-, MICRO- etc. Lacunele acestea ale lexicografiei românești erau însă suplinite de inventarul elementelor de compunere care încheie primul volum, *Compunerea*, al lucrării *Formarea cuvintelor în limba română* (Editura Academiei, București, 1970), lucrare în care găsim explicate, cu claritate și cu rigoare științifică, mecanismul formării termenilor științifici cu bază grecească și latinească, din perspectivă morfologică, dar și sub aspectul relațiilor sintactico-semantice (p. 19—25, 130—151, 184—194, 211—213). Dar *Formarea cuvintelor în limba română* este un tratat, și nu un dicționar. Profesorul de limba română Nicolae Andrei, stimulat de acad. Al. Graur, a înțeles necesitatea elaborării unui dicționar al elementelor de compunere savantă, necesitate mai stringentă acum ca oricînd, în epoca „exploziei informaționale", cînd intensificarea activității tehnico-științifice are drept consecință îmbogățirea terminologiei, iar vocabularul omului de cultură devine tot mai receptiv la împrumuturi și creații lexicale neologice.

Titlul lucrării pe care o prezentăm nu-și are acoperire în conținutul ei: este un dicționar „cu etimologii", și nu unul „etimologic", și aceasta pentru că autorul nu prezintă etimologia fiecărui termen științific, ci doar etimologia directă și cea primară a elementelor de compunere care stau la baza formațiilor savante înregistrate. Problema stabilirii etimologiei directe a celor ≈14 000 de neologisme inventariate ar fi necesitat o cercetare cu mult mai laborioasă: este adesea dificil să precizăm dacă un termen științific provine numai din franceză sau/și din altă limbă modernă, avînd de-a face, în ultimul caz, cu o etimologie multiplă, care reflectă varietatea căilor de penetrație a cuvintelor „internaționale" în limba română. În plus, etimologia primară este deficitară în ceea ce privește explicarea unor fenomene fonetice cum ar fi dispariția aspirației la inițiala vocalică a unor etimoane grecești care stau la baza unor elemente de compunere finale (ex. rom. -EDRU „latură, bază, față, fundament" < fr. -ÈDRE, it. -EDRO < gr.-εδρον — cf. τετρέδρον —, substantivare a neutrului adjectivelor în -εδρος de tipul πολύεδρος — < ἕδρα „față, bază"; rom. -EMIE „sînge, sanguin" < fr. -ÉMIE, germ. -ÄMIE, it. -EMIA < gr. -αιμια „stare a sîngelui" — cf. πολυαιμία „abundență de sînge" —, formant nominal abstract derivat de la elementul adjectival -αιμος —cf. πολύαιμος „cu sînge abundent" —, care are la origine pe αἷμα,-ατος „sînge") și redarea grupurilor vocalice grecești αι și οι în latină prin *ae*, respectiv *oe* (v. cazul lui -EMIE menționat mai sus; în fr., lat. *ae* devine *é*; pentru gr. οι cf. σολοικισμός > lat. *soloecismus*). Considerăm că o „morfetimologie"[1] de tipul celei pe care o propune Henri Cottez ar fi fost bine venită: cei care vor consulta dicționarul lui Nicolae Andrei ar fi avut astfel posibilitatea să identifice formanții savanți moderni prin raportarea lor la sistemul de compunere primar (vezi mai sus morfetimologia primară a rom. -EDRU și a rom. -EMIE).

Lucrarea prezentată se remarcă printr-o structură clară și funcțională: după expunerea, într-un *Cuvînt înainte*, a principiilor de elaborare, urmează îndrumări utile — reflex al tehnicii de redactare — pentru consultarea dicționarului, lista abrevierilor, inventarul elementelor de compunere, iar după dicționarul propriu-zis o bibliografie selectivă.

Așa cum precizează autorul în prefață, conceptul de element de compunere este definit în conformitate cu principiile lingvistice expuse în vol. I al tratatului *Formarea cuvintelor în limba română*: delimitarea prefixelor față de elementele de compunere se face pe baza asocierii criteriilor semantico-noțional și etimologic[2] al proveniență din cuvinte autosemantice sau din instrumente gramaticale (elementele de compunere au sensuri lexicale, ca și substantivele, adjectivele, pronumele, numeralele și verbele din care provin, pe cînd prefixele exprimă, de obicei, relații, ca și prepozițiile din care provin cele mai multe dintre ele). În consecință, dicționarul nu include următoarele prefixe neologice: ANA-, ANTE-, ANTI-, APO-, CATA-, CIRCUM-, CONTRA-, DIA-, DIS- (< lat.), EPI, EXO-, EXTRA-, HIPER-, HIPO-, INFRA-, INTER-, JUSTA-, META-, PARA-, PERI-, POST-, PRO-, SUPER-, TRANS-, ULTRA-. Date fiind categoriile de public cărora, în intenția autorului (cf. *Cuvînt înainte*, p. 6), le este destinat dicționarul, ar fi fost, credem, pertinente o caracterizare succintă a compunerii savante față de compunerea din vocabularul comun, o descriere simplă și clară a compușilor de tip

[1] Termenul îi aparține lui Henri Cottez, *Dictionnaire des structures du vocabulaire savant: éléments et modèles de formation*, ed. a II-a, Paris, Le Robert, 1982, p. XIV; în capitolul introductiv, p. XIII—XVI, găsim o descriere a metodei numite de autor „morphétymologie" și considerată a fi singura riguroasă pentru explicarea originii formațiilor savante. Metoda aceasta, fără a fi denumită și într-o formă concisă, a fost aplicată la noi încă din 1970, deci înaintea primei ediții (1978) a dicționarului lui Henri Cottez, în TFC, vol. I (cf. lista principalelor elemente de compunere, p. 243—260).

[2] Pentru limitele celor două criterii cf. TFC, vol. I, p. VIII.

tematic din punctul de vedere al formării lor, ca și unele precizări terminologice referitoare la noțiunile de greacă tîrzie, latină tîrzie și latină savantă.

Inventarul temelor lexicale de origine greacă și latină este mărit în mod nejustificat prin considerarea unor prefixe ca gr. α- privativ și a unor prepoziții (care au, e drept, și statut de adverb în greacă) ca formînd un singur element de compunere împreună cu radicale grecești, ele însele elemente de compunere ; un exemplu ilustrativ în acest sens : în loc de 4 elemente — A- privativ-negativ, BIO-, CARPO- și CAUSTO- —avem 6 : BIO- „viață, ființă vie", CARPO- „fruct, sămînță, carpelă, ovar, fructificație, germinație", CAUSTO-„care arde, combustibil", ABIO- „lipsa vieții, stare anorganică", ACARPO- „fără semințe, fără fructe", ACAUSTO- „care nu arde, necombustibil".

Din omiterea prefixelor (*v. supra*) și a sufixelor neologice (de ex. -ISM, -IST, -ITA, -OM ș.a.), combinată cu sensul unic al trimiterilor (de la compușii cu elemente inițiale la elementele finale alcătuitoare, nu și invers), rezultă neînregistrarea unui număr considerabil de termeni importanți pentru domeniile de activitate în care sînt folosiți : *anabolism, catabolism, metabolism, analiză, sinteză, sinestezie, idiosincrazie, endemie, epidemie, amaurază* etc.

Structura fiecărui articol al dicționarului este următoarea :

— elementul de compunere de bază și sensul/sensurile lui în română ; la elementele de compunere inițiale înregistrate fără vocală de legătură se face trimitere la cele de bază ;

— etimonul primar cu sensul/sensurile din greacă și latină și etimologia directă multiplă ;

— elementele de compunere inițiale sînt ilustrate prin formațiile la care participă cu trimiteri la elementele alcătuitoare mediane sau/și finale înregistrate la litera respectivă ;

— categoria gramaticală a acestor formații ;

— definiția termenilor științifici, precizată uneori și prin menționare asinonimelor.

Cum majoritatea termenilor sînt concepte științifice, definițiile clare și detaliate conferă dicționarului un caracter explicativ și enciclopedic : sînt înregistrați termeni din anatomie, agronomie, astronomie, biochimie, biologie, botanică, chirurgie, chimie, climatologie, citologie, embriologie, etnografie, ecologie, fizică, genetică, geologie, geografie, matematică, zoologie etc.

Lucrarea are și un caracter normativ, combătînd, implicit, prin partea etimologică și cea semantică, uzuri greșite, ca „topografia locului", „ortografie greșită", „caligrafie frumoasă". Pentru scrierea corectă a unor neologisme autorul a consultat *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM), *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (1983), *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX) ; atunci cînd termenii înregistrați prezentau în literatura de specialitate grafii fluctuante și nu figurau în lucrările menționate, scrierea corectă a fost stabilită prin analogie cu alți termeni, „prin respectarea spiritului limbii române literare" (*Cuvînt înainte*, p. 5—6). „Formele grafice concurente ale elementelor de compunere au fost trecute, între paranteze, alături de forma recomandată de ortografia oficială sau recomandabilă în conformitate cu principiile forurilor academice" (*Îndrumări pentru folosirea dicționarului*, p. 7).

Ne îngăduim să facem, în cele ce urmează, și unele observații de detaliu referitoare la etimologii și la partea semantică.

În prezentarea originii elementelor de compunere, s-a optat pentru o etimologie directă multiplă și s-ar putea găsi pentru unii formanți două etimoane primare, grecesc și latinesc :

ANATOMO- „anatomie" ; sensul adjectival „anatomic" e omis, deși apare într-una din formațiile citate de autor (*anatomopatologie* „disciplină care studiază leziunile anatomice ale diferitelor organe ale omului") : gr. ἀνατομία, lat. tz. *anatomia ;*

ANGELO- „înger" : gr. ἄγγελος „mesager, trimis" ; autorul omite sensul identic cu cel din română atestat în greaca posterioară epocii clasice, în *Noul Testament*, de pildă, și împrumutat de latina creștină : lat. *angelus* „vestitor, înger" ;

BACTERIO- „bacterii" : gr. βακτήριον „bastonaș" ; lat. mod. *bacterium ;*

CLIMA-/CLIMATO- „climă, climat, climateric" : gr. κλίμα, -ατος cu sensurile 1) „înclinare, pantă (a solului, a muntelui etc.)" ; *particular* 2) „înclinare a pămîntului spre pol pornind de la ecuator", *de unde* sensul de „regiune, zonă geografică, climat" ; lat. tz. *clima -atis* ;

COMEDIO- „comedie, lucrare dramatică" : gr. κωμῳδία „comedie" ; lat. *comoedia* „idem" (autorul amintește doar sensul etimologic al gr. κωμῳδία) ;

FOSFORO, „fosfor, fosforescent, luminos" ; gr. φωσφόρος ; lat. mod. < lat. *phosphorus* „purtător de lumină", „Luceafărul de dimineață" ;

ISTORIO- „istorie, evoluție istorică" : gr. ἱστορία, „povestire, narațiune" ; lat. *historia* cu sensurile 1) *(rar)* „cercetare" 2), „istoria (ca știință)", 3) *(concret)* „operă istorică", 4) „povestire, istorisire" ;

OCEANO- „ocean, mare": gr. ὠκεανός; lat. *oceanus;*
-SILAB/-SILABIE „silabă": gr. συλλαβή „asamblare", „silabă"; lat. *syllaba* „silabă".
În toate exemplele amintite mai sus, autorul nu a citat cel de-al doilea etimon, împrumut grecesc în latina antică sau modernă.

Semnalăm unele inadvertențe: genitivul grecescului *itea*, „salcie" este *iteas* (nu există în greacă un tip de declinare în -α, -εος; gr. *kommedia* se scrie cu un singur *m*; la CORALO- „coral, coralier", forma corectă a etimonului este *korallion*; sub -LOGIE „știință, studiu, cercetare", etimonul grecesc trebuie precedat de cratimă (-λογια este formant lexical, și nu un cuvînt grecesc independent: cf. γενεαλογία, θεολογία, μυθολογία „studiul miturilor", φυσιολογία „științele naturii").

Bazat pe o documentare vastă (cf. bibliografia selectivă care încheie lucrarea), dicționarul în sine, prin bogăția informației etimologice și lexicale, atestă consultarea unor dicționare etimologice, explicative, enciclopedice, normative, generale și de diverse specialități. Semnalăm totuși o omisiune importantă dacă ținem seama de valoarea și actualitatea unei lucrări ca aceea a lui Henri Cottez [3]: în schimb, C. Alexandre, *Dictionnaire grec-français* (Paris, 1895 și L. Quicherat, A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français* (Paris, 1908) nu-și aveau locul într-o bibliografie selectivă.

În concluzie, sugerăm autorului ca la o viitoare ediție să modifice titlul lucrării sau să refacă partea etimologică, să dezvolte *Cuvîntul înainte* într-un capitol introductiv mai substanțial și, eventual, să realizeze un sistem de trimiteri cu dublu sens; se impune de asemenea eliminarea inadvertențelor de detaliu. Chiar în forma actuală, considerăm că dicționarul prezentat se va consulta cu un real profit pentru diversele categorii de public cărora le este destinat.

CARMEN BORDEA
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret 12

GHEORGHE BRANCOVICI, **Cronica românească.** Ediție critică de Damaschin Mioc și Marieta Adam-Chiper. Studiu introductiv de Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, 91 p.

Alcătuită în Țara Românească în intervalul 1684—1687 și destinată personalităților politice de la curtea lui Șerban Cantacuzino, cronica lui Gheorghe Brancovici este, după cum indică și titlul (*Cronica slovenilor, Iliricului, Misii cei din Sus și cei din Jos Misii*), în primul rînd o istorie a slavilor de sud, deși în cuprinsul ei sînt incluse și pasaje consacrate rușilor și polonilor, precum și unele știri de istorie românească. Punînd la contribuție diverse izvoare (anale sîrbești, letopisețe rusești, cronicile lui Bonfini și Cromer, *Cosmografia* lui Sebastian Münster etc.), această compilație urmărește un dublu scop: pe de o parte, să evidențieze legătura genealogică a tuturor slavilor, dar în special a celor sudici, legați de români printr-un trecut comun de luptă împotriva turcilor, iar pe de altă parte să demonstreze descendența autorului din neamul despoților sîrbi.

Dintre cele zece manuscrise în care s-a transmis cronica, Damaschin Mioc și Marieta Adam-Chiper au ales drept text de bază pe cel al manuscrisului 1528 de la Arhivele Statului din București, considerat cel mai apropiat de arhetip. În privința întregirii lacunelor, în *Nota asupra ediției* nu găsim nici o referire la manuscrisul (manuscrisele) folosit(e) în acest scop, ci numai precizarea că „Parantezele ascuțite ⟨ ⟩ arată completările editorilor" (p. 34). Însumînd doar 19 rînduri, această secțiune a ediției nu cuprinde, cum ar fi fost de așteptat, indicații despre manuscrisul reprodus ca text de bază (această informație o aflăm în *Studiul introductiv*, p. 24) sau despre felul în care a fost alcătuit aparatul critic. Transcrierea calificată de editori interpretativă este, în bună măsură, o echivalare mecanică, după cum ne dăm seama din faptul că ѥ a fost redat prin *e* în *bătae* (p. 45), *ertîndu-i* (p. 49), *au eșit* (p. 68), *războae* (p. 45) etc., că ѵ a fost redat prin *y* în *Mysii* (p. 37, 43), *Mysiile* (p. 50) etc. sau că reduplicarea lui ѧ a fost menținută în *Illiricului* (p. 37, 43, 46 etc.); cf. însă și *Iliricului* (p. 37, 43), scris probabil cu un singur ѧ. Nu ne putem pronunța în privința exactității transcrierii, întrucît nu am confruntat textul ediției cu cel al manuscrisului de bază. Comparînd, în schimb, un scurt fragment (cel

[3] V. nota 1.

referitor la anecdota lui Mateiaș Craiul) cu textul manuscrisului academic 156 din care a fost reprodus, am constatat o lecțiune greșită (*cărunțise*, în ediție, p. 68, în loc de *încărunțise*, în ms., f. 51^{v}) și omisiunea unui cuvînt (*i-au dăruit volnicie*, în ediție, p. 69 — *i-au dăruit veacinică volnicie*, în ms., f 52^{r}). Cîteva sondaje întemeiate pe parcurgerea concomitentă a textului publicat și a aparatului critic evidențiază unele omisiuni întregite fără a fi semnalate în aparatul critic (vezi p. 37, rîndurile 17—18) sau fără a fi încadrate între paranteze unghiulare (vezi p. 39, rîndul 18, p. 40, rîndul 20, și p. 68, rîndul 6, pînă la p. 69, rîndul 11 ; în ultimul exemplu s-a omis și indicarea marginală a filei 51^{r} din manuscrisul academic 156, valorificat pentru întregirea omisiunii).

Scris cu competență, *Studiul introductiv* (p. 5—33) se ocupă pe larg de viața lui Gheorghe Brancovici și de o serie de probleme pe care le ridică exegeza cronicii sale (data și împrejurările scrierii, structura și concepția ei, izvoarele, valoarea istorică și literară, descrierea și filiația manuscriselor etc.). Notăm cîteva observații pe care ni le-a prilejuit parcurgerea acestei secțiuni a ediției. În rîndul pasajelor referitoare la români, invocate de Damaschin Mioc pentru a proba importanța documentară a cronicii (p. 22—23), două pasaje, și anume cele cuprinse într-o copie efectuată la Brașov în 1770 (manuscrisul academic 1358, f. 39 și, respectiv, f. 45^{v}), nu trebuiau reproduse, întrucît sînt amplificate pe traseul difuzării cronicii cu știri inexistente în manuscrisul de bază, deci care nu-i pot fi atribuite lui Brancovici. Prezența între izvoarele compilației lui Brancovici a unei cronici interne muntene (p. 21) ni se pare discutabilă atîta timp cît singura mențiune la o asemenea sursă provine din aceeași copie tîrzie a brașoveanului Eustatie Popovici (ms. 1358, f. 45^{v}). În sfîrșit, considerăm că ar fi trebuit adusă în discuție sau măcar semnalată ipoteza lui Dragoș Sebastian Neamțu, potrivit căreia Radu Popescu a fost tributar *Cronicii* lui Brancovici pentru o serie de informații (*Paternitatea și datarea cronicii „Istoriile domnilor Țării Românești"*, în „România literară", 2, 1969, nr. 50, p. 12—13) ; recent, cu dovezi convingătoare, a susținut același lucru și Dumitru Velciu (*Cronicarul Radu Popescu*, București, 1987, p. 136—137, 141, 179 etc.).

Ediția mai cuprinde o *Bibliografie selectivă* (p. 34—35) și un *Indice* de nume proprii (p. 85—91), dar nu și un glosar, a cărui prezență o impuneau nenumăratii termeni din textul cronicii cu semnificații puțin sau deloc cunoscute astăzi : *alcuranul* (p. 73), *bobou* (p. 69), *coftirie* (p. 69), *devișărmea* (p. 72), *imam* (p. 72), *némișug* (p. 69), *samoderjeț* (p. 72), *sininat* (p. 72), *titulus* (p. 72), *volnicie* (p. 69) etc., care, după cum se poate constata, sînt culeși de pe numai cinci pagini ale ediției.

Publicarea actualei ediții este bine venită, întrucît înlesnește celor interesați contactul cu o scriere pe care pînă în prezent nu o puteau consulta decît din edițiile perimate sub raport științific ale lui Aron Densușianu (1893) și N. Iorga (1917), prima reproducînd un manuscris acefal, a doua publicînd un text cu omisiuni și lecțiuni greșite.

Februarie 1988

ALEXANDRU MAREȘ
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

MARIANA COSTINESCU, MAGDALENA GEORGESCU, FLORENTINA ZGRAON, **Dicționarul limbii române literare vechi (1640—1780).** *Termeni regionali*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, 330 p.

Elaborat în cadrul Colectivului de limbă literară și filologie al Institutului de Lingvistică din București, *Dicționarul limbii române literare vechi* se înscrie în seria cercetărilor pe care acest reputat colectiv le-a consacrat evoluției limbii române literare.

Dicționarul propriu-zis (p. 42—330) este precedat de toate lămuririle necesare înțelegerii și utilizării lui : un *Cuvînt înainte*, semnat de autoare, o *Introducere* (p. 7—18) cuprinzătoare, semnată de Mariana Costinescu, și o amănunțită și clară prezentare a *normelor tehnice* (p. 19—26), făcută de Magdalena Georgescu. Urmează *abrevierile* (p. 27—38) și *bibliografia* (p. 39—40).

„Lucrarea de față — se precizează în *Introducere* — își propune să urmărească și să ilustreze modul în care se reflectă, la nivelul lexicului, diferențierea regională a limbii române literare din perioada 1640—1780" [1]. Cercetarea a avut în vedere deci limba de cultură, supusă (cu deosebire prin circulația textelor) influențelor din alte graiuri sau din alte limbi. Prin urmare limba textelor dintr-o anumită zonă geografică nu coincide cu limba vorbită la nivelul graiurilor în aceeași zonă. A devenit astfel necesară precizarea conceptului de *termen literar regional*, definit drept „un cuvînt (sau sens) care a circulat în uzul literar al unei zone mai restrînse decît întreaga Dacoromanie" (p. 9).

Pentru a oferi o imagine cît mai cuprinzătoare asupra lexicului regional literar din perioada cercetată, autoarele au întregit materialul extras din sursele de bază (DLR, TDRG, TEW) cu un bogat material furnizat de 257 de texte (criterii judicioase au determinat alegerea lor) la care au apelat direct.

Identificarea termenului regional a ridicat însă numeroase dificultăți. În principiu pentru verificarea apartenenței unui termen la o anumită zonă geografică s-a apelat la confruntarea cu răspîndirea în timp a cuvîntului și cu repartiția lui în graiurile actuale. Dar cum fiecare cuvînt a pus probleme noi, metoda n-a putut fi aplicată mecanic și s-au impus numeroase rectificări și nuanțări (a fost atrasă în discuție, printre alte informații menționate în *introducere*, și aria de circulație a derivatelor). În urma selecției operate pe baza tuturor criteriilor stabilite și riguros respectate, au rezultat circa 2000 de termeni. Acești termeni sînt ordonați alfabetic în dicționar. La fiecare cuvînt-titlu se dau indicații gramaticale și, firește, de răspîndire teritorială. Definiția cuvîntului (sau a sensului) este urmată de citate ilustrative grupate pe regiuni istorice. În alineate separate sînt menționate formele gramaticale, variantele, etimologia, derivatele incluse în glosar și, la sfîrșit, seria sinonimică a fiecărui cuvînt (sau sens).

Selectarea unui material restrîns față de numărul cuvintelor depistate în texte (rigoarea criteriilor stabilite ne determină să credem că acesta a fost însemnat cantitativ) [2] presupune o cercetare minuțioasă și competentă a fiecărui termen în parte printr-un enorm efort ce se cuvine subliniat.

[1] Această perioadă a constituit și obiectul altor contribuții ale cercetătorilor din colectiv : vezi Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975 ; Gh. Chivu, *Stilul celor mai vechi texte științifice românești (1640—1780)*, I, în LR, XXIX, 1980, nr. 2, p. 111—122 ; II, în LR, XXX, 1981, nr. 1, p. 45—60 ; III, în LR, XXX, 1981, nr. 2, p. 138—147 ; IV, în LR, XXX, 1981, nr. 3, p. 221—231 ; V, în LR, XXX, 1981, nr. 5, p. 505—514. Este în curs de apariție și *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche*.

[2] Pentru valorificarea acestui prețios material s-ar putea realiza articole consacrate cel puțin termenilor cu arii geografice bine delimitate la nivelul limbii vorbite, dar generalizați la nivelul limbii de cultură (ne referim la cuvinte din categoria celor discutate în *Introducere* sub II.5.).

LR, anul XXXVII, nr. 3, p. 287—288, București, 1988

Dicționarul limbii române literare vechi, o lucrare densă, redactată cu deosebită acuratețe științifică, oferă cercetătorilor limbii române literare un bogat material, adesea inedit [3], și o imagine a lexicului din perioada 1640—1780, cu toate că „lista nu este exhaustivă" (p. 17). Privit în ansamblu, *Dicționarul* relevă ce a însemnat în evoluția limbii literare acest interval de 140 de ani la care se referă, aruncînd o lumină nouă asupra perioadei care i-a urmat.

LUCREȚIA MAREȘ

Lesebuch zur frühen rumänischen Literatur (Studien zur rumänischen Sprache und Literatur. hrsg. von Dieter Messner und Johann Pögl, Heft 1), Arbeitkreis für rumänische Sprache und Literatur, Salzburg, 1983, 85 p.

FELIX KARLINGER, **Gesammelte Aufsätze zur rumänischen Literatur und Kulturgeschichte, (Studien zur rumänischen Sprache und Literatur,** hrsg. von Dieter Messner und Johann Pögl, Heft 7), Arbeitkreis für rumänische Sprache und Literatur, Salzburg, 1985, 129 p.

Întîmpinăm cu interes și bucurie, în ciuda întîrzierii cu care ne-au parvenit publicațiile, inițiativa Cercului de Studii pentru Limba și Literatura Română de pe lîngă Institutul de Romanistică de la Salzburg de a aborda probleme ale culturii vechi românești. Ele și-au găsit locul printre preocupări mai vechi referitoare la cărțile populare românești în contextul celorlalte literaturi romanice, studii desfășurate în cadrul Asociației Internaționale de Cercetare a Cărții Populare Romanice.

În scopul lărgirii sferei de cunoaștere a literaturii române vechi, sub îngrijirea lui Felix Karlinger și Johann Pögl primul caiet din seria studiilor de limbă și literatură română a fost conceput ca o crestomație de texte vechi românești. Volumul cuprinde un număr de șaisprezece fragmente extrase din texte religioase (*Tatăl nostru* în versiunile Luca Stroici și Coresi, *Liturghierul* lui Coresi, *Psaltirile* lui Coresi și Dosoftei, *Palia de la Orăștie*), cărți populare (*Călătoria Maicii Domnului la iad* din *Codex Sturdzanus*, *Alexandria* din *Codex Negoeanus*, *Varlaam și Ioasaf* și *Floarea Darurilor*), literatură istorică (cronicile lui Grigore Ureche și Miron Costin, *Cronograful* lui Mihail Moxa, *De neamul moldovenilor* al lui Miron Costin, *Cronica* lui Radu Greceanu și *Letopisețul Cantacuzinesc*) și un document redat în întregime, scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung. Fragmentele, reproduse după diverse ediții și ordonate cronologic, sînt însoțite de un comentariu succint, referitor la conținutul, limba și importanța culturală a textului, de o traducere în limba germană și, în unele cazuri, de note de informație istorică sau cu caracter lingvistic.

Studiul introductiv, datorat lui F. Karlinger, își propune să analizeze pe scurt două aspecte : care este începutul „literaturii" românești — în accepția integratoare a termenului — și în ce sens a evoluat ea pînă la începutul secolului al XVIII-lea. Mărturisită în finalul prefeței, impresia autorului că asupra multor probleme fundamentale ale începutului scrisului în limba română planează încă incertitudinea s-ar putea diminua, credem, dacă s-ar consulta studiile de filigranologie întreprinse de Al. Mareș (1982—1984) în vederea datării psaltirilor rotacizante și a *Codicelui Voronețean*. O sistematizare a stadiului cercetărilor legate de originile scrisului românesc, precum și teoriile care se pot formula, cu prudența reclamată de întemeierea pe o o bază strict documentară, asupra timpului și locului efectuării primelor traduceri și a curentului cultural care le-a determinat au făcut recent obiectul studiului de sinteză *Originile scrisului în limba română* (București 1985), ai cărui autori sînt I. Gheție și Al. Mareș.

Caietul al șaptelea al seriei reunește douăsprezece studii consacrate de Felix Karlinger literaturii și istoriei culturii românești. Alături de mai multe studii comparatiste referitoare la circulația unor motive din literatura populară, ne-au reținut atenția *Observațiile asupra unor probleme ale traducerilor românești din psalmi* (p. 75—84) și studiul comparativ asupra unei cărți românești populare din secolul al XVI-lea, *Călătoria Maicii Domnului la iad* (p. 57—73).

Aceste două lucrări ale Cercului de Limbă și Literatură Română de la Salzburg reprezintă o nouă mărturie despre interesul de care se bucură în universitățile apusene literatura și limba română veche.

VIOLETA BARBU

[3] Vezi în acest sens contribuțiile Magdalenei Georgescu, *Completări la Dicționarul Academiei*, în LR, XXIX, 1980, nr. 3, p. 205—210, și *Alte completări la Dicționarul limbii române*, în LR, XXX, 1981, nr. 5, p. 529—540.

„PROBLEME DE ETIMOLOGIE"

(București, 17 — 18 noiembrie 1987)

Sesiunea științifică anuală avînd ca obiect problemele cercetării în domeniul etimologiei a fost organizată în zilele de 17 și 18 noiembrie 1987 la Institutul de Lingvistică din București.

Lucrările au fost deschise de acad. I. Coteanu, directorul institutului. S-au prezentat șaptesprezece comunicări. Participanții — specialiști din mai multe centre universitare — au adus în discuție principii teoretice și metodologice fundamentale în studiul etimologic, originea formei și/sau înțelesului unor unități ale limbii române, formulînd interpretări noi cu privire la materialul lingvistic analizat, indicînd surse și atestări care nu au fost avute în vedere în lucrări anterioare. Cele mai multe comunicări au ca punct de plecare etimologiile din *Dicționarul limbii române* (DLR).

Astfel, Vasile Breban, în *Probleme ale cercetării etimologice*, a relevat unele dificultăți în stabilirea etimologiei, subliniind aspecte cum sînt: necesitatea ca sursele populare (exclusiv utilizate în DLR pentru un cuvînt ca *pinjos*, înregistrat cu etimologie necunoscută) să fie completate cu surse care atestă existența altor variante ale cuvîntului (*pinjoș, -ă*), cu scopul identificării etimonului (în acest caz, un termen maghiar); explicarea elementelor lexicale românești (de exemplu, *șomoiag/șomoiog*, împrumutat din maghiară) prin cuvinte cu circulație restrînsă la anumite variante ale limbii de origine ș.a. G. Mihăilă, în *Etimologii românești pe baza DLR (litera S)*, a prezentat explicații etimologice propuse pentru cuvinte din fasciculele recent elaborate ale DLR; unele puncte de vedere au fost susținute de autor cu atestări noi (de exemplu, încadrarea cuvîntului *socratic* între împrumuturile din neogreacă); s-a precizat sensul unor termeni arhaici (*sorocovăț*) pornindu-se de la sensul etimonului; originea elementelor de vocabular este un indiciu pentru interpretarea acestora ca unități distincte omonime, și nu ca forme ale unui cuvînt polisemantic (*sorean* „pește", *soreană* „floarea-soarelui") ș.a. Andrei Avram — *Despre sensurile lui* **mîzgă** *și originea lui* **mîzgui** — a demonstrat, în opoziție cu punctul de vedere adoptat în DLR, că *mîzgă*$_1$ „ploaie măruntă (amestecată cu ninsoare)" este un cuvînt diferit de *mîzgă*$_2$, cu alte sensuri — „sevă; noroi moale, lipicios și alunecos" etc. —, acesta din urmă de origine slavă; *mîzgă*$_1$, influențat formal de *mîzgă*$_2$, aparține, împreună cu verbul *mîzgui* „a ploua sau a ninge încet și mărunt, a cădea ploaie amestecată cu zăpadă", unei familii lexicale cu vocala etimologică *i* în radical, păstrată în varianta veche *mizg;* autorul a atras atenția asupra existenței în limba albaneză a unui verb asemănător ca formă și avînd același înțeles cu rom. *mîzgui*.

O atenție specială a fost acordată limbii române considerate în context latino-romanic. Victoria Popovici s-a referit la *Probleme de etimologie în lexicul moștenit din latină exclusiv în limba română* (dificultăți în stabilirea inventarului acestuia determinate de originea controversată a unor cuvinte, de cunoașterea insuficientă a vocabularului altor idiomuri romanice, în special a celui vechi și dialectal etc.). Al. Ionașcu — *Rom.* **altiță** — a propus explicarea cuvîntului prin derivare pe teren românesc din adjectivul *alt* (< lat. *altus*), cu sufixul de proveniență slavă *-iță*. Jana Matei — *Rom.* **mire** — a adus argumente, mai ales semantice, în sprijinul uneia dintre explicațiile etimologice care s-au dat substantivului rom. *mire*, și anume aceea de cuvînt moștenit din lat. *miles*. Teofil Teaha — *Verbul* **a căpăra** *în graiurile românești actuale* — a susținut etimologia latină a cuvîntului (din lat. *caperare*). Sanda Reinheimer Rîpeanu, în *„Dublete" etimologice în limba română*, a examinat perechi de termeni neologici cu același etimon francez și cauzele diferențierii formale, semantice, stilistice a acestor termeni în limba română (rom. *decoleta, decolta* < fr. *décolleter* ș.a.). Magdalena Popescu-Marin — *Cu privire la etimologia numelui* **Carpați** — a semnalat formații toponimice răspîndite în romanșă care conțin rădăcina prelatină *crap-/carp-* „stîncă, piatră" și sufixe de origine latină; această rădăcină a fost pusă în legătură cu radicalul oronimului *Carpați*, subliniindu-se evoluția lor convergentă în română și în romanșă; autoarea a adus și alte argumente care infirmă etimologia acceptată de istorici — numele *carpi* al unei populații dacice. Din domeniul romanisticii este și comunicarea Oanei Sălișteanu-Cristea, *„Dublete" etimologice în limba italiană;* autoarea a pus în relație variantele

pe care un cuvînt împrumutat din latină pe cale cultă le-a avut în diferite epoci și pe această bază a precizat statutul lor etimologic de cultism/semicultism, corectînd informațiile cuprinse în dicționare etimologice și explicative ale limbii italiene, în care forme semiculte (*malinconia, coccodrillo* etc.), generalizate prin uz în defavoarea celor culte corespunzătoare (*melancolia, crocodilo* etc.), sînt încadrate greșit în clasa cultismelor.

Alți autori au analizat aspecte ale raporturilor dintre limba română și limbi slave cu care aceasta s-a aflat în contact: Mihai Mitu, *Note etimologice* (cu privire la cuvinte vechi și regionale — *saltison, șcaboarcă* etc. — pe care le explică prin împrumut din polonă); Virgil Nestorescu, *Despre unele cuvinte de origine bulgară* (*jigni/jegni, mocioriță/moceriță, polomoti*, considerate pînă acum ca avînd altă proveniență sau proveniență necunoscută); Ion Robciuc, *Cu privire la unele cuvinte de origine slavă* (*canțiler*, explicat de autor prin sîrbocroată pentru Țara Românească și prin polonă pentru Moldova, formele cu *c* [č] în loc de *ț* datorîndu-se influenței ulterioare latino-romanice ș.a.); Dorin Gămulescu, *Note etimologice* (cu referire la dublete româno-sîrbe); Zamfira Mihail, *Etimologia unor nume de unelte populare* (argumente lingvistice și etnologice în favoarea ipotezei — pentru care optează I. Coteanu și M. Sala în *Etimologia și limba română*, București, 1987, p. 50 — că accepția „instrument de țesut" a cuvîntului de origine slavă *război* a apărut în limba română, de unde a fost preluată în unele limbi slave, cum este bulgara).

Vasile Ioniță a avut în vedere *Apelativizarea, onimizarea, transonimizarea. Implicații etimologice ale acestora*, iar Lia Brad, *Unele sufixe verbale de origine neogreacă* (etimologia directă; vechimea, productivitatea, aspecte ale distribuției în limba română).

Participanții la discuții au formulat în intervențiile lor observații pe marginea comunicărilor și argumente de natură să susțină sau să infirme unele soluții etimologice prezentate. Gr. Brâncuș a încadrat toponimul *Carpați* între elementele de substrat (cf. *Vocabularul autohton al limbii române*, București, 1983, p. 24), atrăgînd atenția asupra corespondenței formale și semantice dintre cuvintele *carpă* „piatră mare pe malul unei ape", din graiul muntenesc, și *carpë* „stîncă", din limba albaneză; de asemenea, a respins explicarea verbului *părui* „a (se) bate trăgînd(u-se) de păr" prin derivare și de la substantivul *par* (la V. Breban, care admite și etimologia din DLR: *păr* + sufixul *-ui*), întrucît este de părere că un cuvînt ca *par* nu poate reprezenta sub aspect semantic baza unui verb reflexiv reciproc. A. Bantaș a arătat că este greu de acceptat preluarea directă din engleză a cuvîntului românesc *spardec*, din limbajul marinăresc (etimologie prezentată de G. Mihăilă), din motive de ordin lingvistic și extralingvistic. Discuțiile au condus la concluzii cu caracter general, cum sînt: necesitatea de a se distinge cu mai mare precauție originea directă de cea indirectă în stabilirea etimologiei faptelor de limbă (acad. I. Coteanu), importanța cercetării sistematice a raporturilor limbii române cu celelalte limbi romanice (M. Sala), utilitatea îmbinării lingvisticii cu etnologia în studiul etimologic (Gr. Brâncuș) etc.

Sesiunea a fost interesantă și utilă prin varietatea temelor abordate și a materialului lingvistic examinat, prin diversitatea punctelor de vedere expuse, prin rigoarea științifică și prin competența argumentărilor.

Ianuarie 1988

CAMELIA STAN
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

INTREPRINDEREA

PORȚELANUL

ALBĂ IULIA produce o gamă variată de articole din porțelan și vitrus

APULUM

MADE IN ROMANIA

-cești
-farfurii
-servicii de masă, cafea, ceai
-articole decorative
-bibelouri

ALBA IULIA

MADE IN ROMANIA

Calitatea porțelanului de ALBA IULIA este atestată de cererea mare pe piețele occidentale: S.U.A., Canada, Anglia, R.F.G., Franța, Olanda etc.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termeni de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R—79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei ; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t — tocăliță)**, 1982, 379 p., 75 lei ; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei ; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, **105 lei** ; tom X, partea 1, litera **S (s — sclăbuc)**, 1986, 400 p., 79 lei ; tom X, partea a 2-a, litera **S (scladă — semințărie)**, 1987, 303 p., 64 lei.

*** **Memoriile Secției de Științe filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei ; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei ; tom V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei ; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei ; tom VII **(1985)**, 1986, 224 p., 19 lei ; tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei.

*** **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

*** **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

*** **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. V, 1984, XXXV + 202 p., 225 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

*** **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei ; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

*** **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1 168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, 1987, 226 p., 16 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

*** **Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV + 286 p. + 420 p. (broșura), 382 lei.

ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română, 1987, 160 p., 11,50 lei.**

AL. MAREȘ, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române, în secolul al XVI-lea**, 1987, 422 p (1757 fig.).

TIMOTEI CIPARIU, **Opere**, vol. I, 1987, LVII + 476 p., 53 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

*** **Dicționar german-român**, ediția a II-a, cca 1300 p., cca 350 lei.

*** **DEX—Supliment**, 208 p., cca 40 lei.

RM—ISSN 0025—3523

LR, ANUL XXXVII, nr. 3, p. 203 — 290, București, 1988

I. P. Informația c. 1583 | 42 200 | **Lei 20**

29023

2022

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XXXVII

1988
iulie — august

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

(97)

- IUL. 2005

14

CONSILIUL DE REDACȚIE

Acad. AL. GRAUR — *redactor-șef*
FLORA ȘUTEU — redactor-șef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacție
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE — membru al colegiului de redacție
VALERIA GUȚU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacție

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, revistele se pot procura prin poștă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P. O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, București, Calea Griviței, nr. 64—66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue «Limba română» paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P. O. BOX 12—201, telex 10 375, prsfi r, București, Calea Griviței nr. 64—66.

Adresa redacției:
Str. Spiru Haret nr. 12
R—79 638 București
Telefon: 14 26 80 sau 15 74 30, int. 205

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei 125
R—79 717 București
Telefon: 50 76 80, int. 129

I 29023

BIBLIOTE... SIBIU ...

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVII 1988 Nr. 4
iulie—august

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ (BRL, 30, 1987)

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ȚARA NOASTRĂ ÎN CURSUL ANULUI 1987 *

de

ION DĂNĂILĂ și ELEONORA POPA **

SUMAR

În atenția cititorilor 293

I. *Documentare și informare* 293

1. Bibliografii 293
2. Periodice 294
3. Volume omagiale, culegeri 295
4. Semnalări, referate 296
5. Rezumate și titluri de teze de doctorat . . . 297

II. *Generalități* 297

1. Manifestări științifice 297
2. Cronici, dări de seamă 301

III. *Lingvistică generală* 302

1. Lingvistică teoretică 302
2. Lingvistică matematică și aplicată 311

IV. *Limba română* 313

1. Generalități 313
2. Istoria lingvisticii românești 314
3. Istoria limbii române 317
4. Dialectologie 319

a. Generalități 319
b. Graiurile dacoromâne 320

* Au fost incluse și titluri din anii precedenți, extrase din culegeri, periodice etc. care nu ne-au parvenit la timp.

** A colaborat parțial Rodica Zafiu.

44695.

c. Aromână 321
d. Istroromână 321
e. Meglenoromână 321

5. Filologie 321
6. Fonetică şi fonologie 326
7. Gramatică 327

a. Generalităţi 327
b. Morfologie 327
c. Sintaxă 328

8. Lexicologie 330

a. Semantică 330
b. Formarea cuvintelor 333
c. Etimologii 333
d. Lexicografie 334

9. Limbă literară 338

a. Generalităţi 338
b. Stilistică, poetică, limba scriitorului 338
c. Cultivarea limbii 343

10. Onomastică 346

a. Generalităţi 346
b. Antroponimie 346
c. Toponimie 347

11. Ortografie, ortoepie, punctuaţie 348

V. *Balcanistică* 349
VI. *Filologie clasică* 349
VII. *Germanistică* 351
VIII. *Orientalistică* 355
IX. *Romanistică* 355
X. *Slavistică* 358
XI. *Tracologie* 359
XII. *Limba albaneză* 360
XIII. *Limba chineză* 360
XIV. *Limba hitită* 360
XV. *Limba japoneză* 360
XVI. *Limba maghiară* 360
XVII. *Limbi fino-ugrice* 362
XVIII. *Limbi indo-europene* 362
XIX. *Limbi indo-iraniene* 362
XX. *Limbi mayane* 363
XXI. *Limbi semitice* 363
XXII. *Limbi turcice* 363
XXIII. *Limbi artificiale* 363
XXIV. *Metodica predării limbilor* 363

1. Generalităţi 363
2. Limba română 363
3. Limbi străine 366
4. Manuale, cursuri, ghiduri etc. 371

XXV. *Varia* 373
XXVI. *Aniversări* 374
XXVII. *In memoriam* 374
Abrevieri 375
Indice alfabetic 383
1. Autori 383
2. Cuvinte 403

ÎN ATENȚIA CITITORILOR

Din dorința de a oferi cititorilor o bibliografie cît mai cuprinzătoare și date fiind dificultățile pe care le întîmpinăm în aflarea, la timp, a lucrărilor de lingvistică de circulație mai restrînsă (locală sau județeană) apărute în țara noastră, ne adresăm — pe această cale — autorilor de astfel de lucrări, rugîndu-i să ni le semnaleze, trimițînd informațiile bibliografice necesare pentru BRL pe adresa :

Redacția revistei „Limba română"
— Pentru BRL —
Str. Spiru Haret nr. 12
79638 București

Dacă este posibil, ar fi de preferat ca autorii să trimită un exemplar din lucrare la această adresă. Imediat ce au fost fișate pentru BRL și după ce, eventual, au fost citite pentru recenzare, lucrările primite vor fi predate bibliotecii Institutului de Lingvistică al Universității din București ca donații din partea autorilor. Confirmarea primirii lucrărilor o va constitui însăși includerea acestora în BRL.

Avem în vedere aici articolele, studiile, notele, recenziile etc. de lingvistică publicate în periodice locale care nu au intrat încă în circuitul BRL (vezi secțiunea *Abrevieri* a bibliografiei), precum și culegerile, volumele, cursurile universitare etc. de lingvistică editate de centrele universitare din țară, de consiliile de cultură, de muzeele municipale, județene sau locale, de filialele societăților științifice etc.

Autorii bibliografiei mulțumesc anticipat tuturor celor care vor răspunde prezentului apel.

I. *DOCUMENTARE ȘI INFORMARE* *

1. BIBLIOGRAFII

1. BERCEA, ELENA, BERCEA, LIVIUS, *Observații asupra bibliografiei românești de etnobotanică*, SMTRE, 25—41 [cu o bibl. de 206 de titluri; rés. fr.].
2. BRATU, ION I., *Contribuții la bibliografia paremiologiei românești (I)*, Proverbium, **2**, 47—52.
3. CORNEA, PAUL, *Primul volum al* **Bibliografiei românești moderne**, BulSȘF, 1985, 6—12. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **15.**

* Numerele de ordine culese cu caractere **aldine** trimit la titluri de cărți sau de volume separate.

Pentru a economisi spațiul grafic, numele editurilor sau acelea ale instituțiilor sub egida cărora a apărut lucrarea (ultimele apar în paranteze rotunde, la sfîrșitul indicației bibliografice) au fost abreviate, iar prescurtările respective apar la locul lor alfabetic în secțiunea *Abrevieri*. Același tratament l-au primit și indicațiile referitoare la rezumate, precum și termenii bibliografici uzuali. Din același motiv, titlurile recenziilor la cărțile incluse în BRL (în anul în curs sau în anii precedenți) au fost reduse la un număr minim de informații, suficient numai pentru identificarea lucrării recenzate, după care am pus puncte de suspensie în paranteze drepte ; cu ajutorul unei trimiteri, cititorul va putea afla și titlul complet al lucrării recenzate.

4. DĂNĂILĂ, ION, POPA, ELEONORA, *Bibliografia românească de lingvistică (BRL, 29, 1986)*, LR, **36**, nr. 4, 1987, 249—354 [a colaborat Rodica Zafiu]. Vezi și nr. 17.
5. IANCU, MARIN, *Întregiri la „Bibliografia românească modernă", volumul întîi (1984)*, BulSȘF, 1986, 13—17. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **15**.
6. MĂLINAȘ, CONSTANTIN, *Contribuții la „Bibliografia românească modernă, volumul întîi (1984)*, BulSȘF, 1985, 13—18. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **15**.
7. NEGREANU, CONSTANTIN, *Contribuția colecției* **COGITO** *la cunoașterea tezaurului paremiologic și aforistic românesc (I)*, Proverbium, **2**, 36—40.
8. SIMONESCU, DAN, *Inițiative și realizări ale S.Ș.F. în domeniul* **Bibliografiei naționale retrospective**, BulSȘF, 1986, 5—7.
9. VIȘINESCU, VICTOR, **Bibliografia românească modernă.** *Perspective*, BulSȘF, 1986, 8—12. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **15**.
10. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Articole din periodice și seriale*, București, [TBCS], **34**, nr. 7—24, 1986; **35**, nr. 1—19, 1987 (BCS).
11. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Cărți, albume, hărți*, București, [TBCS], **35**, nr. 12—24, 1986; **36**, nr. 1—8, 1987 (BCS).
12. * * * *Bibliografia românească modernă. 1831—1918.* vol. II (*A—K*). Prefață de Gabriel Ștrempel. Coordonare generală: Gabriel Ștrempel. Coordonare bibliografică: Neonila Onofrei, Valeria Trifu. Autori: Tamara Teodorescu, Rodica Fochi, Florența Sădeanu, Lucia Miclescu, Lucreția Angheluță. Au mai participat la elaborarea fișelor și aranjarea fișierelor: Bagdasar Ion, Barbosa Octavian, Bălășescu Sevastia, Băncilă Ileana, Bugeanu Dan, Cortez-Mătasă Elena, Dumitrescu Constanța, Georgescu Dan, Gilorteanu Cornelia, Haneș Gheorghina, Marian Eva, Mischie Maria, Onofrei Neonila, Papacostea-Danielopolu Cornelia, Pîrvulescu Titus, Protopopescu Natalia, Radu Vasile, Sasu-Țimerman Dorotea, Sălăgean Sergiu, Stoica Maria, [București], EȘE/SȘF, 1986, 896 p. (BARSR). Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **15**.
13. * * * *Limba română și școala*, Semenicul, **11**, 1987, 38.
14. * * * *Selective Bibliography. Books Published between December 1 — February 28, 1986*, RomBooks, nr. 2, 1986, 56—64; *Books Published between March 1 — May 31, 1986*, nr. 3, 57—64; *Books Published between June 1 — August 31, 1986*, nr. 4, 53—64; *A Selective Bibliography. Books Published between September 1 — November 30, 1986*, nr. 1, 1987, 54—64; *Selective Bibliography. Books Published between December 1, 1986 — February 28, 1987*, nr. 2, 50—64.
VEZI și nr. 85, 100, 148, 1832, 1854, 1836, 1840, 1842—1844.

Recenzii

15. MAREȘ, LUCREȚIA, V. Frățilă și L. P. Bercea, *Bibliografia onomasticii românești* [...], LR, **36**, nr. 3, 1987, 243—245. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **5**.
16. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Bibliografia retorumantscha (1552—1984) e Bibliografia de la musica vocala retorumantscha (1661—1984)*, Lia Rumatscha, Cuira, 1986, 640+ 303 p., SCL, **38**, nr. 4, 1987, 360—361 [de Jachen Curdin-Arquint, P. Vigeli-Berther, Norbert Berther, Ines Gartmann, Cristoph Jörg, Giusep Pelican, Gieri Ragaz, Rico Vital, Isidor Winzap, Hendri Spescha, Iso Camartin, Bernard Cathomas].
17. S[CHNEIDER], E[DUARD], *Beiträge zur Sprachwissenschaft*, NBZ, **31**, nr. 7702, 22 sept. 1987, 3. Vezi nr. 4.
VEZI și nr. 404.

2. PERIODICE

17 bis. *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași* (Serie nouă). Secțiunea III. e. *Lingvistică*, Iași, [TUI], **32**, 1986. Vezi și nr. **48**.
18. *Analele Universității București. Limba și literatura română*, București, [TUB], **35**, 1986.
19. *Analele Universității București. Limbi și literaturi străine*, București, [TUB], **35**, 1986.
20. *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, București, EARSR, **24**, nr. 1, 2, 1987.
21. *Cercetări de lingvistică*, Cluj-Napoca, EARSR, **32**, nr. 1, 2, 1987.
22. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Sibiu, VASRR, **29**, nr. 2, 1986.
23. *Limba română*, București, EARSR, **36**, nr. 1—6, 1987.
24. *Limba și literatura română*. Revistă trimestrială pentru elevi, București, [f.e.], **16**, nr. 1—3, 1987 (SȘF).
25. *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények*, Cluj-Napoca, EARSR, **30**, nr. 2, 1986; **31**, nr. 1, 1987.

26. *Revue des études sud-est européennes*, Bucureşti, EARSR, **25**, nr. 1—3, 1987.
27. *Revue roumaine de linguistique*, Bucureşti, EARSR, **32**, nr. 1—6, 1987.
28. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Philologia*, Cluj-Napoca, [TUCN], **31**, nr. 1, 2, 1986.
29. *Studii şi cercetări lingvistice*, Bucureşti, EARSR, **38**, nr. 1—6, 1987.
VEZI şi nr. 48.

Recenzii

30. DROTLEF, DIETER, *Von Coresi bis Brukenthal. Zu*: „*Forschungen zur Volks- und Landeskunde*", Heft 2 (Bd. 28) 1985, KarpRund, **19**, nr. 9, 1986, 6. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 14 bis.
31. FĂGĂRĂŞANU, SIMONA, *Analele Universităţii Timişoara*. Seria *Ştiinţe filologice*, vol. XXIV, 1986, 108 p., LL, nr. 2, 1987, 293—295. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 11.
32. GHEŢIE, ION, *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, tomul XXX, 1985, A. *Lingvistică* [...], LR, **36**, nr. 6, 1987, 547. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 12.
33. IONICĂ, ION, „*Géolinguistique*". Bulletin du Centre de Dialectologie, Université des Langues et Lettres de Grenoble, I (1984), II (1985), SCL, **38**, nr. 2, 1987, 166—169.
34. MAREŞ, LUCREŢIA, *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, tomul XXX, 1985, A. *Lingvistică* [...], SCL, **38**, nr. 4, 1987, 353—354. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 12.
35. MAREŞ, LUCREŢIA, „*Cahiers de lexicologie*". Revue internationale de lexicologie et lexicographie, XLII, 1983—I, 128 p., SCL, **38**, nr. 3, 1987, 261—262.
36. MAREŞ, LUCREŢIA, *Limba română*, Anul XXXV, 1986, nr. 1—6. Bucureşti, Editura Academiei, LL, nr. 1, 1987, 128—129. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 15.
37. ROZKOŠ, PAVEL, „*Jazykovedný časopis*" XXXVI, „*Veda*", Vydavatel'stvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 1985, 200 p., 1986, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 172—180.
38. ROZKOŠ, PAVEL, „*Voprosy jazykoznanija*", CCS, **4**, nr. 2, 1986, 185—192.
39. VLĂDUŢ, D., *Thesaurus*. Boletín del Instituto Caro y Cuervo, Tomo XL, Mayo—Agosto de 1985, Numero 2, 241—486 p., CCS, **4**, nr. 2, 1986, 182—185.
40. ZAFIU, RODICA, *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi* (serie nouă) Secţiunea III. e. *Lingvistică*. Tomul XXXI, anul 1985, 103 p., LR, **36**, nr. 1, 1987, 89—90. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 9.
VEZI şi nr. 384, 396, 451, 1384, 1459, 1460, 1464, 1474, 1477, 1513, 1521.

3. VOLUME OMAGIALE, CULEGERI

41. * * * *Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice*. Seria A. *Comunicări. Sesiuni ştiinţifice 1984—1985*. [Vol.] 6—7. Volumul apare sub îngrijirea unui colectiv format din: Ioan Ilişiu, Valeriu Rusu, Ion Ionică, Bogdan Marinescu, Bucureşti, [f.e.], 1987, 420 + 4 p. multigr. (CCES).
42. * * * *Buletinul Filialei Ploieşti a Societăţii de Ştiinţe Filologice*. Colectivul de redacţie: Veronica Mănescu, Ion Dumitru, Dragoş Nedelescu, Ieronim Tătaru, Ştefan Năstăsescu, Constantin Popovici, Ploieşti, [f.e.], 1986, 167 p. Vezi şi nr. 53.
43. * * * *Buletinul Societăţii pe anul 1985. Buletinul Societăţii pe anul 1986*. Comitetul de redacţie: Marica Anghelescu, redactor principal; B. Cazacu, preşedinte S.Ş.F.; I. C. Chiţimia, vicepreşedinte al S.Ş.F.; I. Hangiu, secretarul S.Ş.F., redactor-şef; G. Mihăilă, vicepreşedinte al S.Ş.F, Bucureşti, [f.e.], 1985: 224 p.; 1986: 144 + [16] p.i.a.t. cu fasc. şi fot. (SŞF). Vezi nr. 49.
44. * * * *Caiet de semiotică* (4). Colegiul de redactare: Ivan Evseev, Livius Ciocîrlie, Maria Foarţă, Smaranda Vultur, Pia Teodorescu-Brînzeu, Timişoara, TUT, 1985, 158 p. multigr. (UT. FF). Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **295**.
45. * * * *Caietul „Cercului de studii"*. [vol.] **4**, nr. 2. Colegiul de redacţie: Crişu Dascălu, Sergiu Drincu, Olimpia Pavel, Dumitru Vlăduţ (secretar), Timişoara, TUT, 1986, 216 p. multigr. (UT. CŞC). Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **28**; **28**, 1985, nr. **57**; **27**, 1984, nr. 51; **26**, 1983, nr. **56**.
46. * * * *Limbă şi literatură*, Bucureşti, [f.e.], nr. 4, 1986, nr. 1—2, 1987 (SŞF). Vezi şi nr. 63.
47. * * * *Lingvistică. Poetică. Stilistică*. Pregătirea pentru tipar a volumului a fost asigurată de un colectiv alcătuit din Sorina Bălănescu, Livia Cotorcea, Dumitru Irimia (coordonator) şi Constantin Parfene, Iaşi, [f.e.], 1986, 312 p. [cuprinde comunicările la Colocviul Naţional de [Lingvistică — Poetică — Stilistică, Iaşi, 16—18 iun. 1985, org. de FF a U SŞF Fil. Iaşi]. Vezi şi nr. 54.

48. * * * *Omagiu Profesorului dr. doc. G. Ivănescu, membru corespondent al Academiei R. S. România, la a 75-a aniversare*, [Iași], [TUI], 1987, XIV + 104 p. (= **Analele științifice ale Universității „Al I. Cuza" din Iași.** Serie nouă. Secțiunea III. c. *Lingvistică*, Tomul XXXIII, Anul 1987).
VEZI și nr. **360**, 511, **929**, **1271**, **1417**, **1512**, **1758**, **1760**.

Recenzii

49. ANDREI, IULIA, *Buletinul Societății de Științe Filologice*, ÎnvLicTehn, **34**, nr. 8, 1986, 30 [pe anul 1986]. Vezi nr. 43.
50. BULGĂR, GH. *Un romanist german — cercetător al limbii române*, RLit, **20**, nr. 37, 1987, 20 [vol. *Bedeutungen und Ideen in Sprachen und Texten*, Berlin 1987, omagiu lui Werner Bahner la 60 de ani].
51. P. DOMBI ERZSEBET, *Textul și coerența. Semiotică și poetică* 2 [...], NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 190—191. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **33**.
52. GOGA, YVONNE, *Victor Hugo* [...], StUBB, **31**, nr. 2, 1986, 78—80. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **34**.
53. HÂRLAV, CONSTANTIN, *Buletinul Filialei Ploiești a Societății de Științe Filologice din R. S. România*, Tribuna, **31**, nr. 45, 1987, 2 [pe anul 1986]. Vezi nr. **42**.
54. ILIASA-FRIGURĂ, DOINA, *Lingvistică, poetică, stilistică* [...], Semenicul, **11**, 1987, 30. Vezi nr. **47**.
55. ILIN, STANCU, Academia R. S. România, *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, Seria IV, tomurile I—VII [...], REF, **32**, nr. 1, 1987, 90—91. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 57; **24**, 1981 la sigla **MSȘFLA**; **26**, 1983, nr. **61**; **27**, 1984, nr. **59**; **28**, 1985, nr. **59**; **29**, 1986, nr. **32**.
56. NATU, FLORENTINA, *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, seria IV, tomul VII, 1985 [...], LR, **36**, nr. 5, 1987, 461—462. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **32**.
57. NEAGOE, VICTORELA, **ACRONYMES.** *Mélanges de toponymie et de dialectologie en hommage à Pierrette Dubuisson*. Dijon, A.B.D.O., 1987, 152 p., SCL, **38**, nr. 4, 1987, 357—358.
58. NEȚ, MARIANA, Jørgen Dines Johansen and Harly Sonne (eds.), in collaboration with Hartmut Haberland, **Pragmatics and Linguistics.** *Festschrift for Jacob L. Mey on his 60th Birthday 30th October 1986*, Odense University Press, 1986, 248 p., SCL, **38**, nr. 4, 1987, 344—348.
59. POP, LIANA, *In Honor of Charles A. Ferguson. The Fergusonian Impact*. J. A. Fishman, A. Tabouret-Keller, M. Clyne, B. Krishnamurti, M. Abdulaziz Eds., vol. I — 545 p., vol. II — 598 p., Mouton de Gruyter, Berlin, New York, Amsterdam, 1986, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 187—190.
60. SLEVOACĂ, ȘTEFAN, *Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților*, GB, **44**, nr. 1—2, 1985, 97—100. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **61**.
61. ȘERBAN, FELICIA, *Semiotica și poetica* (2). *Textul și coerența* [...], CL, **32**, nr. 1, 1987, 79—80. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **33**.
62. * * * *Caietele Eminescu — 1986*, RLit, **20**, nr. 24, 1987, 10 [vol. VII; semnat: Lector]. Vezi sigla **CE**.
63. * * * *„Limbă și literatură"*, vol. I/1987, Luceafărul, **30**, nr. 30, 1987, 2; *Vol. II/1987*, nr. 51, 6 [semnat: Catagraf]. Vezi nr. **46**.
VEZI și nr. 145, 146, 376, 388, 391, 553, 933, 1172—1174, 1380, 1461, 1528, 1667.

4. SEMNALĂRI, REFERATE

64. * * * *Buletin de informare documentară în cultură*. Seria: *Literatură*, București, [TBCS], nr. 1—6, 1987 (BCS).
65. * * * *Cărți în curs de apariție*, București, [f.e.], nr. 1—4, 1987 (CEd).
66. * * * *Cărți noi în științele istorice*. Referate și recenzii. Material documentar în sprijinul cadrelor didactice și catedrelor de științe sociale, București, [f.e.], nr. 2, 1986.
67. * * * *Cărți străine intrate în bibliotecile din România. Lingvistică*. Seria 4, București, [TBARSR], nr. 1—12, 1986 (BARSR).
68. * * * *Din sumarul periodicelor străine*. Seria: *Literatură — Lingvistică*, [București], [TBCUB], nr. 1—2, 1987 (BCUB).
69. * * * *Romanian Books*. Quarterly Magazine brought out in English, French, German and Russian by the Publishing Centre, Bucharest, nr. 2—4, 1986; nr. 1—2, 1987.
70. * * * *Romanian Scientific Abstracts*, Bucharest, [f.e.], nr. 1—4, 1986; nr. 1, 1987 (ASPS. OIDSPS).

71. * * * *Științele sociale și politice din România. Progrese și realizări*, București, [f.e.], nr. 3—4, 1986; nr. 1—2, 1987 (AȘSP. OIDȘSP).
72. * * * *Științele sociale și politice peste hotare. Direcții și tendințe.* Pentru documentarea cercetătorilor și cadrelor didactice de specialitate, București, [f.e.], nr. 1—2, 1987 (AȘSP. OIDȘSP).

5. REZUMATE ȘI TITLURI DE TEZE DE DOCTORAT

73. DUMITRESCU, ANCA, *Grupul nominal în româna și engleza contemporană.* — Rtd. —. Conducător științific: Prof. dr. doc. Emanuel Vasiliu, București, [TUB], 1987, [II] + 28 p. multigr. (UB. FF).
74. REGUȘ-SESERMAN, ASPAZIA, *Formarea cuvintelor în documentele slavo-române.* — Rtd. — . Conducător științific: Prof. dr. Gheorghe Bolocan, București, [TUB], 1987, [II] + 21 p. multigr. (UB. IL).
75. STOIANOVA, DANIELA NICOLAEVA, *Temporalitate și aspectualitate în limbile română și bulgară.* — Rtd — . Conducător științific: Prof. univ. dr. doc. Emanuel Vasiliu, București, [TUB], 1987, [II] + 25 p. multigr. (UB. FF).
76. SUVAC, AUREL, *Terminologia pescuitului la lipovenii din Dobrogea.* — Rtd — Conducător științific: Prof. dr. Gh. Bolocan, București, [TUB], 1987, [II] + 25 p. multigr. (UB. IL).
77. VASILESCU, LUCREȚIA, *Metode computaționale în lingvistică.* — Rtd — . Conducător științific: Acad. prof. Ion Coteanu, București, [TUB], 1987, [II] + 27 p. multigr. (UB. FF).
78. VIȘAN, VIOREL, *Norme et usage dans l'enseignement du français.* — Rtd — . Conducător științific: Prof. dr. Paul Miclău, București, [TUB], 1984, [II] + 21 + [IV] p. multigr. (UB. FLLS. CLLF).
79. * * * *Teze de doctorat din domeniul limbii și literaturii ruse, susținute la Universitatea din București* (Continuarea listei din *Limbă și literatură rusă*, 1983, p. 488), FilR, **11**, 1986, 290. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 92.

II. *GENERALITĂȚI*

1. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

80. ANDREI, GHEORGHE, *Sesiunea „100 de ani de la nașterea lui Vasile Voiculescu" (Buzău, 6—7 noiembrie 1984)*, BulSȘF, 1985, 172—174.
81. ANGHEL, PETRE D., *Consfătuirea pe țară a cadrelor didactice care predau limba română la studenții străini (Craiova, 26—27 aprilie 1985)*, BulSȘF, 1985, 177—179.
82. APOSTOLESCU, CARMEN, *Al IV-lea Simpozion Național de Stilistică—Poetică—Semiotică „Text și textualitate" (Cluj-Napoca, 14—15 noiembrie 1986)*, SCL, **38**, nr. 3, 1987, 264—266.
83. AVRAM, MIOARA, *Al XIV-lea Congres Internațional al Lingviștilor (Berlin, 10—15 august 1987)*, SCL, **38**, nr. 6, 1987, 545—548.
84. BARBU, ELISABETA, *Al II-lea Congres Internațional de Psiholingvistică Aplicată*, Tomis, **22**, nr. 11, 1987, 15 [Kassel — R.F.G. 1987].
85. BERTEA, M., *Sesiune națională*, Tribuna, **31**, nr. 32, 1987, 2 [cu tema: Metodologia cercetării în științele filologice. Bibliografia națională a cărților și periodicelor românești, Craiova, 1987].
86. BÎRLEA, PETRE GHEORGHE, *Sesiune de comunicări: „Grigore Alexandrescu — 100 de ani de la moartea poetului" (Târgoviște, 6—7 decembrie 1985)*, BulSȘF, 1986, 99—100.
87. CANTEMIR, NATALIA, *Simpozion polono-român la Cracovia*, Cronica, **42**, nr. 44, 1987, 10 [4—7 sept. 1987].
88. CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA, *Romaniștii — mijlocitori între culturi*, RLit, **20**, nr. 43, 1987, 24 [A XX-a Sesiune a Romaniștilor, Freiburg, 10—13 sept. 1987].
89. CARAVIA, PAUL, *Simpozion al Comisiei de Studii Interdisciplinare*, RF, **34**, nr. 5, 1987, 475 [cu tema: Conexiunile disciplinare și dezvoltarea cunoașterii științifice (Teorie, metode și aplicații), București, 24—25 apr. 1987].
90. CHIȚIMIA, I. C., *Sesiunea „Literatura populară și școala"*, BulSȘF, 1985, 171—172 [Borca, Piatra-Neamț, 28—29 oct. 1984].
91. COMȘA, EUGEN, *Al. IX-lea Simpozion Național de Tracologie, 29—30 octombrie 1986, Oradea*, TD, **8**, nr. 1—2, 1987, 221—222.
92. COTEANU, ION, *La spiritualité roumaine, objet d'étude. La 28e édition vue par les organisateurs*, AR, **10**, nr. 33, 1987, 65 [Cours d'été et colloques scientifiques sur la langue,

la littérature et l'art du peuple roumain, Universitatea din București, 23 iul. — 8 aug. 1987; conv. cons. de Constantin Lupu].

93. COTORCEA, LIVIA, *Colocviul Național de Lingvistică—Poetică—Stilistică*, AUI, **32**, 1986, 103—104 [Iași, 14—15 iun. 1985].
94. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, *Interdisciplinaritatea și științele umane*, LMȘ, nr. 2, 1986, 180—181 [dezbaterile: *Problematica antropologiei în științele limbii și literaturii*, 14 n. 1986 și *Implicațiile sociologiei în cercetarea limbii și literaturii*, 28—29 mart. 1986, org. de FLLS a UB, CLLF].
95. DUȚU, OLGA, *Analiza dinamic-contextuală a operei literare*, Tomis, **22**, nr. 5, 1987, 12 [colocviu org. de SȘF Fil. Constanța, GRLA, IȘJ Constanța, 17—18 mai 1987].
96. FAICIUC, I., *Al IV-lea Simpozion Național de Dialectologie*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 86—88 [Sibiu, 31 oct. — 1 n. 1986].
97. GEORGESCU, MIHAELA, *Sesiunea „Dialogul între culturi: Teoria traducerii — teoria receptării" (Giurgiu, 18—19 mai 1985)*, BulSȘF, 1985, 180—182.
98. GIOSU, ȘTEFAN, *Al III-lea Simpozion Național de Dialectologie (Iași, 5—6 octombrie 1984)*, BulSȘF, 1985, 168—171.
99. IRIMIA, DUMITRU, *Colocviul „Lingvistică—poetică—stilistică" (Iași, 14—15 iunie 1985)*, BulSȘF, 1985, 186—188.
100. ITU, IUSTINA, *Simpozionul „Bibliografia națională retrospectivă a cărților și periodicelor românești" (Brașov, 4 mai 1985)*, BulSȘF, 1985, 179—180.
101. L.D., *Simpozion: 100 de ani de la moartea lui T. Ciparîu*, Transilvania, **16**, nr. 10, 1987, 55 [Sibiu, 10 sept. 1987].
102. MAREȘ, LUCREȚIA, *Sesiunea științifică „Probleme de etimologie" (București, 26—27 noiembrie 1986)*, SCL, **38**, nr. 2, 1987, 178—179.
103. MEDELEANU, M., *Despre predarea limbii și literaturii române*, Semenicul, **11**, 1987, 8 [dezbatere cu tema: Probleme specifice ale predării limbii și literaturii române în clasele a VIII-a și a IX-a, Reșița și Oțelu Roșu, 1986].
104. MIHAIL, ZAMFIRA, *350 de ani de la nașterea lui Nicolae Milescu Spătarul. Simpozion științific, noiembrie 1986*, VS, **80**, nr. 2, 1987, 157—159 [București].
105. MIHĂILĂ, G., *Simpozionul internațional Vuk Karadžić*, RLit, **20**, nr. 45, 1987, 24.
106. NEGREANU, CONSTANTIN, *Al II-lea simpozion de paremiologie românească (Drobeta — Turnu-Severin, 16—17 iunie 1986)*, BulSȘF, 1986, 104—105.
107. N[EȚ], M[ARIANA], *L'expression et les stratégies du dramatique*, CREL, **14**, nr. 3, 1987, 150—153 [colocviu, București, 11—16 mai 1987, org. de IL].
108. PIȚIGOI, GH., *Sesiune: „Tradiție și inovație în predarea limbii și literaturii române (Rm. Vîlcea, 9—10 iunie 1985)*, BulSȘF, 1985, 185.
109. POPA, CARMEN, *Seminar științific*, ÎnvLicTehn, **35**, nr. 7, 1987, 10 [Giurgiu, 6 iun. 1987, consacrat literaturii, lingvisticii și metodicii, org. de IȘJ Giurgiu și SȘF Fil. Giurgiu].
110. POPESCU, LUMINIȚA, *Sesiunea „Exprimare scrisă — exprimare orală în predarea/învățarea limbilor moderne" (Târgoviște, 27 mai 1986)*, BulSȘF, 1986, 103—104.
111. SĂLIȘTEANU, OANA, *Al IV-lea Simpozion Național de Stilistică—Poetică—Semiotică (Cluj-Napoca, 14—15 noiembrie 1986)*, LR, **36**, nr. 3, 1987, 246—247.
112. SILVESTRI, ARTUR, *Chișineu-Criș. O „capitală" a limbii române*, Contemporanul, nr. 33, 1987, 7 [simpozionul: Valori ale limbii și literaturii române, 21—22 mai 1987].
113. STAN, CAMELIA, *Expresia și strategiile dramaticului (București, 11—16 mai 1987)*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 470—471.
114. ȘTEFAN, VALERIA, *Centenar George Topîrceanu (Cîmpulung Muscel, 26—27 aprilie 1986)*, BulSȘF, 1986, 101—103.
115. TĂTARU, IERONIM, *Sesiunea „I. L. Caragiale" (Ploiești, 4 iunie 1985)*, BulSȘF, 1985, 183—184.
116. THEODOROS, CLAUDIUS, *Paideia umanioarelor*, FS, **14**, nr. 1, 1986, 12—13 [sesiune de comunicări org. de Fil. Timișoara a SSC].
117. VAIMBERG, S., *Raporturile limbii române cu limbile popoarelor vecine*, LMȘ, nr. 2, 1986, 182 [dezbatere cu tema: Raporturile limbii române cu limbile popoarelor vecine și problema uniunii lingvistice balcanice, București, 16 apr. 1986, FLLS, CLS].
118. VLAD, C., BORCILĂ, M., *Al IV-lea Simpozion Național de Stilistică—Poetică—Semiotică*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 88—89 [Cluj-Napoca, 14—15 n. 1986].
119. VLĂDUȚ, PEGULESCU, ANCA, *Al doilea simpozion de paremiologie românească*, Proverbium, **2**, 1—4 [= 57—60; Drobeta — Turnu-Severin, 16—17 iun. 1986, org. de SȘF, IȘJ și CPD Mehedinți].

120. WOLF, S., *Al VI-lea Congres Internațional al Profesorilor de Limbă și Literatură Rusă*, LMȘ, nr. 2, 1986, 183—184 [Budapesta, 11—16 aug. 1986].
121. * * * *Al doilea simpozion de paremiologie românească*, REF, **24**, nr. 1, 1987 [Drobeta-Turnu-Severin, 16—17 iun. 1986, org. de SȘF, IȘJ și CPD Mehedinți].
122. * * * *Conferința Națională a Cercurilor Științifice Studențești — 1986 (Comunicări la subsecția Filozofie)*, RF, **34**, nr. 3, 1987, 302—303.
123. * * * *Cursurile de vară de limba, literatura, istoria și arta poporului român, ediția 1986, București, 21 iulie — 16 august 1986*, AUBLLR, **35**, 1986, 101—102.
124. * * * *Eminescu și traducerile din poezia lui (Simpozion la MLR)*, Manuscriptum, **18**, nr. 1, 1987, 22—32 [București, 15 ian. 1986; prezentare de Manuela Tănăsescu; participanți: Al. Balaci, Paul Miclău, Ana Cartianu, Andrei Bantaș, Amita Bhose, Bálogh Jozsef, D. Vatamaniuc].
126. * * * *Idișul la Oxford*, RCM, **31**, nr. 617, 1987, 3 [Al II-lea simpozion de iarnă pentru limba și literatura idiș, org. de Centrul de Studii Postuniversitare de la Oxford].
127. * * * *Ils ont revenus en Roumanie*, AR, **10**, nr. 33, 1987, 6 [int. cu Martin Uzelac, Sheila Jones, Martin Riou, participanți la Cursurile de vară și colocviile științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român, București, 1987; int. cons. de Constantin Lupu].
128. * * * *Masa rotundă „Nume de localități din Banat", 18—19 mai*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 177 [1984, Timișoara; Rodica Suflețel, *Cu privire la unele nume de sate din Banat*; Șt. Binder, *Colonizările străine din Banat*; Viorica Goicu, *Observații privind scrierea numelor de locuri*].
129. * * * *Nicolae Milescu-Spătarul. Aniversări UNESCO. 350 de ani de la nașterea marelui cărturar*, Manuscriptum, **18**, nr. 1, 1987, 47—58 [simpozion org. de MLR, București, 8 sept. 1985; participanți: Virgil Cândea, I. C. Chițimia, Nicolae Ciobanu, Dan Horia Mazilu, Zamfira Mihai].
130. * * * *Sesiunea de comunicări științifice pe teme de bibliologie și biblioteconomie, 26—27 octombrie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 225—229 [1984, Bucuresti; Pandele Olteanu, *Aspecte și postulate în textologia românească veche*; Gh. Mihăilă, *24 de manuscrise slavo-române într-o colecție celebră din Leningrad*; Gabriel Țepelea, *Scrieri românești în limba latină*; Mihai Gherman, *Contribuții la istoria primei liste românești de plante, tipărită*; Lucreția Angheluță, Neonila Onofrei, *Enciclopedii românești apărute în ultimii 40 de ani*; Valeriu Moldoveanu, *Ion Bianu și dezvoltarea culturii românești. Ion Bianu și dezvoltarea bibliotecilor și bibliologiei românești*; Lucia Chiricâ, Iancu Braunștein, *Alexandru Philippide — 125 de ani de la naștere*; Elena Cernea, *Cărțile românești în tipografiile sibiene și vieneze din „Veacul luminilor"*; Dragoș Morărescu, *Xilografii cărților lui Dosoftei: Tim Cosowski, Vlahos, Stancul Faurul*; Ion-Radu Mircea, *Noi manuscrise slavo-române în biblioteci străine*; Olimpia Guțu, *Probleme de terminologie legate de descrierea și catalogarea manuscriselor slavone de redacție românească*; Lizica Papoiu, *Tipărituri românești în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu în patrimoniul Muzeului Militar*; Doina Medrea, *Principii de organizare și valorificare a colecției de foi volante vechi în Biblioteca Academiei R. S. România (perioda anilor 1642—1947)*; Elena Dima, *Însemnări cu valoare de document pe cărți românești vechi din bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului*; Stancu Ilin, *Arhiva „B. P. Hasdeu" și unele probleme ale unei ediții critice*].
131. * * * *Sesiunea științifică „Raportul discurs-povestire în științele limbii și literaturii, 17—18 februarie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 150—151 [1984, București; Paul Miclău, *Distincția discurs/povestire în poezia modernă*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1343; Angela Ion, *Discurs narativ și metadiscurs în romanul balzacian*; Mariana Tuțescu, *Destinul unei opoziții structurale*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 306; Maria Murăreț și Ion Murăreț, *Raportul dintre discurs și povestire în retorică*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 251].
132. * * * *Simpozionul „Informatica și aplicațiile ei", 28 noiembrie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 242—243 [1984, Cluj-Napoca; în cadrul „Zilelor academice clujene"; E. Muntean, *Dezvoltarea limbajelor procedurale de programare*; C. Tarția, *Aspecte din teoria formală a limbajelor*].
133. * * * *Simpozionul „Probleme ale studierii fondului latinesc al limbii române", 6 decembrie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 256,—257 [1984, București; I. Fischer, *Criza prefixării în latina târzie*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1203; Emanuel Vasiliu, *Asupra depalatalizării rom. com. *s*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 536; Marius Sala, *Lexicul românesc moștenit din latină*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 532; Al. Ionașcu, *Originea adverbului românesc „prea"*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 904; Haralambie Mihăescu, *Latinitatea limbii române în cadrul romanității în sud-estul Europei*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1345].
134. * * * *Simpozionul „Tezaurul antroponimic și toponimic al României" 29 noiembrie — 1 decembrie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 243—245 [1984, Cluj-Napoca; în cadrul „Zile-

lor academice clujene"; I. Pătruț, *Obiective și perspective în onomastica românească*, vezi nr. 1267; I. I. Russu, *Antroponimie slavă la romanicii orientali*; G. Istrate, *Numele proprii în opera lui Mihail Sadoveanu*; Marica Pietreanu, *Probleme de gramatică și de ortografie la numele proprii românești*; I. Mării, *Note antroponimice*; I. Nuță, *Dicționarul de porecle și supranume ale Moldovei și Bucovinei. Principii și metode*, vezi nr. 1280; N. Goga, *Verbalizări antroponimice în limba română*, vezi nr. 889; A. Pop, *Numele propriu — un paradox semantic*, vezi nr. 1269; Felicia Șerban, Elena Popescu, *Nume proprii în primele traduceri românești ale „Cîntării cîntărilor"*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 516; Simion Dănilă, *Numele lui Eminescu*, vezi nr. 1275; Rodica Marian, *Numele proprii în balada fantastică*; G. Vasiliu, *Preocupări de onomastică în presa transilvăneană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, vezi nr. 546; T. Oancă, *Antroponime cu dublu sufix de apartenență*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1137; Gr. Țopan, *Nume de persoane din comunele Unguraș și Sînmărtin (jud. Cluj)*, vezi nr. 1285; V. Radu, *Zoonimia satului Cornia (jud. Maramureș)*; I. Faiciuc, *Nume colective derivate de la nume de localități din nord-vestul Banatului*; Piroska Benedek, *Prenumele maghiare din Transilvania sub aspect geografic și sociolingvistic*, vezi nr. 1531; J. H. Birleanu, *Particularități dialectale reflectate în antroponimia din Valea Șomuzului Mare (jud. Suceava)*, vezi nr. 1273; V. M. Ungureanu, *Contribuții la studiul „terapeuticii" prin onomastică la români*, vezi nr. 1286; Șt. Vișovan, *Din antroponimia folclorului maramureșan*, vezi nr. 1276; I. Roșianu, *Prenumele locuitorilor din Lancrăm (jud. Alba)*, vezi nr. 1284; Al. Cristureanu, *Prenume moldovenești după* **ALR I, ALR II** *și* **Chestionarul IV**, vezi, nr. 1274; E. Janitsek, *Probleme ale redactării unei monografii onomastice a Maramureșului*, vezi nr. 1266; V. Hossu, *Antroponimul* **Cîndea**, *o creație pe teren românesc*; Mariana Istrate, *Nume eufemistice pentru „diavol"*, vezi nr. 1279; V. Goran, *Implicațiile stilistice ale poreclelor la copii*, vezi nr. 1278; V. Chelaru, *Onomastica românească în viziunea onomastului Petar Skok*; I. Istrate, *Despre sensul numelui propriu*; Veronica Mocanu, **Prometeu**, *nume și sens*; I. Toma, *Categoriile sociogeografice în toponimie*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1172, **29**, 1986, nr. 1327; D. Moldovanu, *Structurile toponimice și reprezentarea lor sistematică*; V. Iancu, *Dificultăți în decodarea numelor de locuri*, vezi nr. 1301; M. Homorodean, *Există tautologii toponimice?*, vezi nr. 1298; V. C. Ioniță, *Terminologie și concepte onomastice*, vezi nr. 1265; A. Răduțiu, *Nume populare de sate oficializate în secolul al XVIII-lea*, vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1324; Gh. Radu, *Termeni entopici dialectali din Țara Chioarului (Maramureș)*; Gabriela Macovei, *Termenii geografici populari din Vrancea pentru noțiunea de „vîrf ascuțit" și reflexele lor toponimice*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 577; Gh. Moldoveanu, *Asupra toponimului* **Arva**, vezi nr. 1303; E. Pavel, *Relicte morfo-sintactice în toponimia Văii Ampoiului*, vezi nr. 1307; V. Cojocaru, *Aspecte ale stratificării toponimelor în bazinul mijlociu al Trotușului*; Al. Savu, *Un topic carpatic interesant:* **Ciumîrna**; Viorica Goicu, *Termeni pentru noțiunea de „stradă" în Banat*, vezi nr. 1296; A. Rezeanu, *Principii de atribuire și modificare a numelor de străzi*, vezi nr. 1313; S. Bodzei, *Noi observații privind calcurile toponimice*, vezi nr. 1288; I. Penișoară, *Microtoponime de origine turcă din Dobrogea*; V. Cesăreanu, *Toponimia localității Năsal (jud. Cluj)*; V. Băjănică, *Nume de locuri provenite de la nume de persoane*, vezi nr. 1287; D. Loșonți, *Alte toponime pentru noțiunea de „înălțime, ridicătură"*; M. Lozbă, *Toponime cu radical turcic pe teritoriul daco-român de la est de Carpați*; V. Simionescu, *Toponimia localităților Nermed și Clocotici (jud. Caraș-Severin)*, vezi nr. 1315; N. Felecan, *Note privitoare la cîteva toponime majore din Maramureș*; I. Calotă, *Despre flexiunea unor toponime compuse*, vezi nr. 1290; P. Filipescu, *Toponime personale în comuna Răchitoasa (jud. Bacău)*, vezi nr. 1294; S. Vlad, *Aspecte sociolingvistice în toponimia Munților Apuseni*, vezi nr. 1323; Magdalena Vulpe, *Reflectarea toponimiei în hărțile turistice*, vezi nr. 1325; Elisabeta Faiciuc, *Toponimie istorică în Dragomirești (Maramureș)*, vezi nr. 1292; D. Loșonți, C. Lupea, *Din toponimia localității Racovița (jud. Sibiu)*; Chr. Ionescu, *Probleme ale etimologiei toponimice*; Rodica Suflețel, *Toponime bănățene în* **-ca**; N. Petre, *Motivat și nemotivat în toponimia urbană*, vezi nr. 1310].

135. * * * *Simpozionul „Zilele Bibliotecii Academice Clujene", 30 noiembrie — 1 decembrie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 248—249 [1984, Cluj-Napoca; în cadrul „Zilelor academice clujene", 26 noiembrie — 1 decembrie 1984; M. Gherman, *Prima traducere românească din Matei al Mirelor*; Maria Ursuțiu, *Producția tipografică clujeană în secolul al XVI-lea*].

136. * * * *Ședința publică de comunicări a Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte 25 ianuarie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 147 [1984, București; B. Cazacu, *Ce este istoria limbii române literare?*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 508].

137. * * * *Şedinţa publică de comunicări a Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte, 11 aprilie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 161 [1984, Bucureşti, B. Cazacu, *Recitind „Cugetările" lui Al. Russo*, vezi BRL, **27**, 1984, nr. 513].
138. * * * *Şedinţa publică de comunicări a Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte, 25 aprilie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 164 [1984, Bucureşti, Lucia Wald, *Lazăr Şăineanu. Omul şi opera*, vezi BRL, **28**, 1985, nr. 485].
139. * * * *Şedinţa publică de comunicări a Secţiei de Ştiinţe Tehnice „Analiza şi sinteza semnalului vocal", 27 aprilie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 166—167 [1984, Bucureşti; Eugeniu Oancea, *Metode de prelucrare a semnalului vocal*; Corneliu Burileanu, *Caracterizarea unui vocabular limitat de cuvinte pronunţate izolat în vederea recunoaşterii automate*; Cezar Radu, *Utilizarea modulaţiei delta-adaptive în codarea numerică a semnalelor vocale*; Grigore Stolojanu, Valentin Podaru, Florin Cetina, *Compresia numerică a semnalului vocal*; Nicolae Roman, *Compresia semnalului de vorbire prin separarea funcţiei de inteligibilitate şi de energie*; Horia Teodorescu, Loreley Buchholtzer, Leonid Teodorescu, *Asupra unei clase de modele a organului fonator*; Horia Teodorescu, Ioan Tofan, *O abordare categorială în recunoaşterea formelor vorbirii*; Ion Bogoş, *Din experienţa elaborării uno, sisteme de recunoaştere automată a comenzilor verbale*; Constantin Posa, Horia Teodorescu, *Sistem pentru reeducarea vorbirii utilizînd analiza formatică*; Mircea Constantinescu Dana Cristescu, *Sistem de anoliză şi recunoaştere automată a vorbirii*; Sorin Duşan, *Metode suplimentare pentru perceperea vorbirii*; V. Enătescu, L. Codreanu, M. Bocu, *Analiza medicală automată a vocii*].
140. * * * *Şedinţa publică de comunicări „Semiotică şi filozofie", 12 iunie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 189 [1984, Bucureşti; Alexandru Boboc, *Semiotică şi filozofie*].
141. * * * *Simpozionul „Istorie şi folclor", 27 noiembrie*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 241 [1984, Cluj-Napoca; în cadrul „Zilelor academice clujene", 26 noiembrie — 1 decembrie 1984; P. Mureşan, *Toponimie şi demografie în judeţul Cluj la sfîrşitul sec. XIX şi începutul sec. XX*].

VEZI şi nr. 148, 149, 508.

Recenzii

142. BULGĂR, GH., *Civilizaţie şi limbaj în cîmpul romanităţii*, Tribuna, **31**, nr. 35, 1987, 2 [Actele celui de-al XII-lea Congres al Limbii Franceze (Bienala curentă), ed. de A. Guillermou].
143. COJOCARU, DANA, *Naučne tradicii i novye napravlenija v prepovadanii russkogo jazyka i literatury. Šestoj meždunarodnyj kongress prepodavatelej russkogo jazyka i literatury*. Doklady sovetskoj delegacii, Moskva, „Russkij jazyk", 1986, 280 s., FilR, **11**, 1986, 269—271.
144. PAVEL, MARIA, *Stylistique, rhétorique et poétique dans les langues romanes. Actes du XVII*ème *Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes (Aix-en-Provence, 29 août — 3 septembre 1983)*, vol. nr. 8, 1986, Publications Université de Provence, Diffusion Jean Laffite, Marseille, 507 p., AUI, **32**, 1986, 101—102.
145. PEDESTRAŞU, A., *Šestoj meždunarodnyj kongress prepodavatelej russkogo jazyka i literatury. Naučnye tradicii i novye napravlenija v prepodavanii russkogo jazyka i literatury*, Sbornik tezisov, Budapešt, 1986, [Sekcija 1, 208 s.; Sekcija 2, 239 s.; Sekcija 3, 155 s.; Sekcija 3, 112 s.; Sekcija 5 i 6, 268 s.; Sekcii 7 i 8, 144 s.; Kruglye stoly i naučnye seminary, 221 s.], FilR, **11**, 1986, 264—268.
146. URIŢESCU, DORIN, *Actes du XVII*e *Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes (Aix-en-Provence, 29 août — 3 septembre 1983)*. Avant-propos par Jean-Claude Bouvier, Aix-en-Provence, Publications Université de Provence, Vol. I — 1986;, vol. 2, 3 — 1985; vol. 4 — 1984; vol 6 — 1986; vol. 7 — 1985; vol. 8, 9 — 1986, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 455—465.

2. CRONICI, DĂRI DE SEAMĂ

147. HANGIU, ION, *Din activitatea societăţilor ştiinţifice ale cadrelor didactice*, TribŞc, **17**, nr. 306, 1987, 5.
148. VLĂDUŢ, DUMITRU, *Din activitatea ştiinţifică a Centrului de Ştiinţe Sociale (decembrie 1985 — decembrie 1986)*, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 193—205.
149. * * * *Activitatea filialelor şi a subfilialelor în anul 1984*, BulSŞF, 1985, 189—209; *Activitatea filialelor şi a subfilialelor în anul 1985*, BulSŞF, 1986, 104—124 [elaborată de Marica Anghelescu, pe baza informaţiilor primite de la filiale şi subfiliale].

150. * * * *Activitatea Subcomisiei de Cultivare a Limbii Române*, AnEA IL, **3**, 1983, 200—201 [a Academiei R. S. România].
151. * * * *Din activitatea Filialei Ploiești a S.Ș.F. și a subfilialelor sale, în anul 1986*, Bul SȘF—Ploiești, 1986, 141.
VEZI și nr. 8, 9.

III. *LINGVISTICĂ GENERALĂ*

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

152. AGRIGOROAIEI, VALENTINA, *Sur la relation syntaxe — sémantique dans les modèles chomskyens et leurs développements*, AUI, **32**, 1986, 23—31 [cu bibl.].
153. ALEXE, DAN, *Arte poetice ale Renașterii în Țările de Jos*, APRen, 531—536.
154. ANDREESCU, GABRIEL, *Linguistic Items as Stable and Unstable Objects: an Epistemological Puzzle*, RRL, **32**, nr. 5, 1987, 497—505 [cu bibl.].
155. ANGHELESCU IRIMIA, MIHAELA, *Arte poetice și retorice ale Renașterii în Anglia*, APRen, 439—456.
156. ANGI ISTVÁN, *Metaforak I. Egy elemzés elemzése*, Korunk, **46**, nr. 4, 1987, 334—338; *II. A zenei általánosítás viszonyrendje*, nr. 8, 645—650.
157. APOSTOLESCU, CARMEN, *Definire și figurare*, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 70—73.
158. APOSTOLESCU, CARMEN, *Narativul, un mod de realizare a liricului*, AUBLLR, **35**, 1986, 49—56.
159. BACONSKY, RODICA, *„Barthes par Barthes" ou la lecture en question*, StUBB, **31**, nr. 2, 1986, 18—23 [cu 1 sch.; Engl. Ab.].
160. BAHTIN, M. M., *Discursul poetic și discursul romanesc*, TLP, 217—248 [fragm. din M. Bahtin, *Probleme de literatură și estetică* ..., p. 130—157; notă biobibl. p. 210—216]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **261.**
161. BAJČURA, UZBEK Š, *Jazyki, jazykovaja i etničeskaja situacija v Kanade (Po dannym knigi „Jazyki Kanady", prinadležaščej kollektiv* [...] *The Languages of Canada* by J. K. Chambers, ed., Ottawa, 1979), RRL, **32**, nr. 1, 1987, 63—68.
162. BALÁZS LADISLAU, *Interferența între teorie și practică*, StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 19—25 [cu bibl.; Engl. Ab.].
163. BARTHES, ROLAND, *Romanul scriiturii. Antologie.* Selecție de texte și traducere de Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu. Prefață de Adriana Babeți. Postfață de Delia Șepețean-Vasiliu, București, EU, 1987, 380 p.
164. BÂRLIBA, MARIA CORNELIA, *Sens, signification, information*, RRSSPh, **30**, nr. 3—4, 1986, 290—296.
165. BELÎI, ANDREI, *Despre cuvîntul poetic*, TLP, 22—28; *Rădăcina și sensul*, 28—30; *Cuvîntul în poezie*, 30—31; *Organismul poetic*, 31—35; *Poeticitatea*, 35; *Ritmul*, 36—41 [fragm. din *Jezl Aarone*, în „Skify", I, II, 1917, p. 155—212; notă biobibl. p. 22—26].
166. BENKÖ OTTO, *Între emițător și dincolo de congeriflux. Etape ale dezvoltării și transformării informației în comunicare. (Ipoteze de lucru).* Metodologia pentru elaborarea temei de cercetare pe anul 1986, Timișoara, [TUT], 1986, 43 p. multigr. (CȘS).
167. BERCESCU, SORINA, *Arte retorice și arte poetice din Renaștere în Franța*, APRen, 215—237.
168. BIRIȘ, IOAN, *Lingvistică generativă și epistemologie genetică (I). Înfruntarea a două metode în filozofia științei: baconiană și kepleriană*, Orizont, **38**, nr. 18, 1987, 13; *(II). Generativiștii și limitele structuralismului lingvistic*, nr. 22, 14; *(III)*, nr. 26, 14; *(IV). „Nucleul fix" și opinia biologilor*, nr. 31, 14.
169. BIRÓ BÉLA, *A paradoxon, avagy az abszolút semmi*, Tett, nr. **4**, 1986, 47—52.
170. BÎRĂ, ELENA, *Contrastive Discourse Analysis. Language and Culture-Specific Differences within a Universal Framework*, AUBLLS, **35**, 1987, 67—72.
171. BÎTEA, IOAN N., *Complementary in Natural Language*, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 93—105.
172. BÎTEA, IOAN N., *Constituenții cu referent partiționat. Schiță de analiză*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 434—438 [Engl. Ab.].
173. BOBOC, ALEXANDRU, *Limbajul între comprehensiune și „tăcere" — Heidegger și filozofia contemporană a limbajului —*, RF, **34**, nr. 2, 1987, 190—196.
174. BOCIORT, IGNAT FLORIAN, *Contextual și intrinsec în meditația asupra esteticii limbii*, Orizont, **38**, nr. 42, 1987, 2—3. Vezi și nr. 294.
175. BORCILĂ, MIRCEA, *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice*, SCL, **38**, nr. 3, 1987, 185—195 [Engl. Ab.].

176. BORCILĂ, MIRCEA, *Probleme actuale ale analizei discursului*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 63—70 [Engl. Ab.].
177. BOTEZ, VICTOR, *Comunicare și valoare în presă*, București, EARSR, 1987, 183 p.; cap. *Valori expresive românești în unele genuri publicistice [I]*, PN, **31**, nr. 7, 1987, 11—14 și *(II)*, nr. 8—9, 31—34 (p. 125—150 din vol.).
178. CANDIESCU, CĂLIN, *O interpretare logico-semantică a predicației, descripțiilor și numelor proprii*, PL, **9**, 1986, 26—47 [cu bogată bibl.; Engl. Ab.]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 287.
179. CANTEMIR, NATALIA, *Direcții de cercetare în stilistica secolului XX*, LPS, 227—232.
180. CARPOV, MARIA, *Captarea sensurilor. Coordonate analitice*, București, EE, 1987, 172 p.
181. CARPOV, MARIA, *Poziția lui Paul Zumthor (II)*, RITL, **24**, nr. 2—3, 1986, 42—45.
182. CARPOV, MARIA, *„... Rien d'humain ne saurait être étranger à l'homme ..." — Le texte éclaté ou la quête de l'Autre —*, CREL, **14**, nr. 3, 1987, 11—22.
183. CARPOV, MARIA, *Stratificarea în limbaj ca tensiune centru — periferie*, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 57—62; rez. rom. în LPS.
184. CASTELVETRO, LODOVICO, *Încercare de comentariu la tratatul lui Dionis* **Despre îmbinarea cuvintelor**, APRen, 137—145 [text publicat în *Le fonctionnement des concepts dans un texte de Castelvetro*, de M. Nasta, Padova, Ed. Antenore, 1977, p. 34—63; trad. și note (p. 145) de Doina Condrea Derer]; *Poetica lui Aristotel tradusă și explicată*, 146—149 [fragm. din *Poetica d'Aristotele volgarizzata et sposta*, Basel, 1576; trad. de Dan Alexe; notă introd. (p. 137) de Doina Condrea Derer].
185. CAZACU, B., *Comportements linguistiques dans le développement de la recherche dialectale*, RRL, **32**, nr. 1, 1987, 3—14.
186. CHIȚORAN, OANA, *Adverbs and Levels of Textualization*, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 153—165.
187. COLIBABA, ANCA, *Intertextualitate poetică*, LPS, 198—201.
188. COMLOȘAN, DOINA, *Retorica obiectelor și forța persuasivă a limbajului dramatic*, CSem, **4**, 1985, 1—18.
189. CONDREA DERER, DOINA, *Poetica Renașterii italiene*, APRen, 8—27.
190. CONSTANTINESCU, LIGIA, *Ironia și productivitatea textului*, LPS, 183—187 [Herman Melville, *Encantadas*].
191. CONSTANTINESCU, LIGIA, *On Irony. Starting from G. Ivănescu's „Examination of 'the So-called Figures of Speech' "*, Omagiu Ivănescu, 82—86.
192. CONSTANTINESCU, MIRCEA, *Aristotel despre specificul acțiunii retorice*, AUBF, **36**, 1987, 39—43.
193. COSĂCEANU, ANCA, *Enunțarea — repere semiotice*, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 74—77.
194. COSĂCEANU, ANCA, *L'énonciation — repères sémiotiques et philosophiques*, RRSSPh, **30**, nr. 3—4, 1986, 269—272.
195. COSMA, ANTON, *Literatura ca sistem comunicant*, Transilvania, **16**, nr. 5, 1987, 33—34, 41.
196. COTORCEA, LIVIA, *La syntaxe et la sémantique du texte poétique*, AUI, **32**, 1986, **59**—66.
197. COTORCEA, LIVIA, *Teoria limbajului poetic. Școala filologică rusă și sovietică*. Antologie, note biobibliografice, studiu introductiv și traducere [de ...], [Iași], [TUI], 1985, LX+356 p. multigr. (UI). Vezi și nr. 411.
198. CREȚAN, GABRIELA, *Despre imperiul semnelor*, Luceafărul, **30**, nr. 41, 1987, 6.
199. CRIȘAN, ION, *Comunicarea în cadrul relației știință — tehnologie*, RE, nr. 48, 1987, 15—16.
200. CULEA, HARALAMBIE, *Relevanța formelor de comunicare / de masă, de grup etc./ pentru abordarea dihotomiei rural-urban*, AnICED-A, **6—7**, 1987, 355—365.
201. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, *La pluralité des niveaux de comparaison dans l'analyse contrastive*, RRL, **33**, nr. 3, 1987, 231—236.
202. DANTE, ALIGHIERI, *Cartea întîi. 17*, APRen, 28—29; *18*, 29—30 [fragm. din *Despre arta cuvîntului în limba vulgară*, trad. de Petru Creția, în *Opere*, ed. de Virgil Cândea, EU, 1971, p. 564—567; notă introd. (p. 28) de Doina Condrea Derer].
203. DASCĂLU, CRIȘU, *The Sign-Scape in between Language and Text*, CSem, **4**, 1985, 19—25 [rez. rom.].
204. DĂNĂILĂ, LEON, GOLU, MIHAI, *Role of the Interaction of the Two Cerebral Hemispheres in the Integration of the Language System*, RRSSPs, **31**, nr. 1, 1987, 87—99; versiune românească, *Interacțiunea emisferelor cerebrale în mecanismul limbajului*, RPsih, **33**, nr. 1, 1987, 41—53 [Engl. Ab.].

205. DELMINIO, GIULIO CAMILLO, *Despre imitație*, APRen, 46—50 [fragm. din *Della imitazione*, din vol. *Trattati di poetica e retorica del'500*, I, Laterza, 1970—1972, p. 163 ș.u.]; *Tratat despre subiectele care s-ar putea potrivi stilului elocvent*, 51—55 [fragm. din *Trattato delle materie che posseno venire sotto lo stile dell'eloquente*, din vol. de mai sus, p. 321—323, 326 ș.u.]; *Topica sau despre elocință*, 55—59 [fragm. din *La topica o vero della eloquzione*, din vol. de mai sus, p. 359 ș.u.; trad. și notă introd. (p. 45) de Doina Condrea Derer].
206. DINESCU, VIOREL, *Limbaj poetico-matematic*, Săptămîna, nr. 52, 1987, 3 [despre Ștefan Odobleja, *Psychologie consonnantiste*].
207. DOBRE, ANETA, *Curentele literare ruse de la sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea și ideea de receptare*, FilR, **11**, 1986, 224—240 [rez. pes.].
208. DRAGOȘ, ELENA, *Discursul literar și actele de discurs*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 56—62 [Engl. Ab.].
209. DRAGOȘ, ELENA, *Text Connexity. Text Coherence. Aspects. Methods. Results*, NyIK, **31**, nr. 1, 1987, 92—94.
210. DRESSER, MATTHIAS, *Teoria elocuțiunii retorice. Expusă și completată cu precepte și exemple, atît sacre, cît și filozofice, pentru a conduce la înțelegerea și alcătuirea discursului*, APRen, 563—570 [fragm. din *Elocutionis rhetoricae doctrina praeceptis et exemplis cum sacris, tum philosophicis exposita et locupleta, ut ad intelligendum et formandum orationem conducat*, Frankfurt, 1578; trad., notă introd. (p. 562) și note (p. 570) de Elena Popescu].
211. DUVOY, JEAN-FRANÇOIS, *Point de vue sur la recherche onomastique; l'anthroponymie régionale et ses moyens actuels*, AUI, **32**, 1986, 85—87.
212. EGYED PETER, *Jegy és jel*, NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 103—110 [rez. rom.].
213. FABRI, PIERRE, *Marea și adevărata artă a retoricii generale. Cartea I. Despre invenție*, APRen, 238—239; *Cartea a II-a. Arta de a ritma. Ritmul*, 240—241 [fragm. din *Le grand et vrai Art de pleine Rhétorique*, ed. A. Héron, Rouen, 1890; trad., notă introd. (p. 238) și note (p. 239—240, 241—243) de Alexandra Emilian].
214. FARKAS, ÁGNES, *Hipotézis a koʼtőiʼg megformált villagkép szerkezetéről és funkciójáról*, NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 111—120 [rez. rom.].
215. FOARȚĂ, MARIA, *Proiecție și identificare*, CSem, **4**, 1985, 41—52 [Engl. Ab.].
216. FOARȚĂ, MARIA, WÜRTZ, BRUNO, *Ontologizarea poeticii ca teorie a receptării*, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 73—84.
217. GĂITĂNARU, ȘTEFAN, *Delimitarea numeralului ca parte de vorbire*, LR, **36**, nr. 5, 1987, 366—376 [cu 1 sch.].
218. GEORGESCU EMIL, REZEANU, ADRIAN, *Orientări actuale în onomastică*, Orizont, **38**, nr. 43, 1987, 7 [despre Holger Steen Sørensen].
219. GHEI, N. K., *Cuvîntul-semn. Cuvîntul-imagine*, TLP, 320—339 fragm. din N. K. Ghei, *Hudožestvennost' literatury. Poetika. Stil'*, Moscova, 1975, p. 29—42; notă biobibl. p. 318—319].
220. GHINZBURG, L. I., *Despre poetic*, TLP, 275—284 [fragm. din Lidia Ghinzburg, *O lirike*, în „Sovetskij pisatel'" Leningradskoe otdelenie, 1974, p. 9—16; notă biobibl. p. 273—274].
221. GHIȘE, DUMITRU, *Cuvinte despre cuvinte*, Tribuna, **31**, nr. 7, 1987, 1.
222. GHIȚĂ, ELENA, *Une écriture doublement référentielle*, CSem, **4**, 1985, 53—64 [rez. rom.]
223. GRIGORIEV, V. P., *Unele probleme ale poeticii lingvistice*, TLP, 344—354 [fragm. din vol. *Teorija poetičeskoj reči i poetičeskaja leksikografija*, Sčeadrinsk, 1971, p. 3—12; notă biobibl. p. 340—343].
224. GUȚU ROMALO, VALERIA, *În problema semanticii enunțului*. Rezumat, LPS, 14. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 176.
225. GYURCSIK, ILIE, *Aspecte semiotice ale spectacolului păpușeresc*, CSem, **4**, 1985, 65—78 [rés. fr.].
226. GYURCSIK, MARGARETA, *Hipercodificarea în discursul narativ*, LPS, 63—60.
227. HARTULAR, ANCA, *Bilingualism and Diglossia. Terminological Aspects*, RRL, **33**, nr. 3, 1987, 245—247.
228. HELIADE RĂDULESCU, ION, *Prefață la* **Regulile sau Grammatica poeziii**, în vol. *Arte poetice. Romantismul*. Coordonator Angela Ion. Studiu introductiv de Romul Munteanu, București, EU, 1982, p. 572—575 [din vol. *Opere*, II, ed. D. Popovici, București, 1943; cu o notă introd. de Mihai Zamfir, p. 570—571].
229. HOPÂRTEAN, MARIANA, *La notion d'adverbe*, StUBB, **31**, nr. 2, 1986, 52—62 [Engl. Ab.].
230. HULBAN, HORIA, *Abordarea operei literare din perspectiva micro- și macrostilisticii*, LPS, 233—236.

231. ILIESCU, ADRIAN-PAUL, *From Different Kinds of Language — Use to Different Kinds of Scientific Approach*, RRSSPh, **30**, nr. 3—4, 1986, 273—278.
232. ILIESCU, ADRIAN-PAUL, *Ludwig Wittgenstein: damnațiunea gîndirii*, VR, **82**, nr. 5, 1987, 65—67.
233. ILIESCU, ADRIAN-PAUL, *Poeticul — o contracunoaștere*, AUBLLR, **35**, 1986, 8—12.
234. IONESCU, ANDREI, *Arte poetice și retorice ale Renașterii în Portugalia*, APRen, 425—436.
235. IONESCU, CORNEL MIHAI, *Semn și diferență. I. „Fizica" și „metafizica" semnului*, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 63—69 [la Jacques Derrida].
236. IVANCIU, NINA, *Sens și contrasens din perspectiva ficțiunii literare*, LPS, 87—92.
237. IVĂNESCU, G., *Syntaxe, sémantique, pragmatique*, AUI, **32**, 1986, 1—22.
238. JIRMUNSKI, V. M., *Probleme de poetică*, TLP, 179—195 [fragm. din *Zadači poetiki*, din vol. *Teorija literatury. Poetika. Stilistika*, Leningrad, 1977, p. 18—39; notă biobibl. p. 175—178].
239. JOJA, CRIZANTEMA, *Logique et grammaire dans la phénoménologie du langage*, Noesis, **12**, 1986, 145—151 [deutsch. Zus.].
240. LARIN, B. A., *Metode și preliminarii la o estetică a limbii*, TLP, 156—165 [fragm. din vol. *Estetika slova i jazyk pisatelja*, Leningrad, 1974, p. 27—52; notă biobibl. p. 153—155]; *Lirica și limbajul poetic*, 166—174 [din același vol., p. 78—101].
241. LOTMAN, I. M., *Arta ca sistem semiotic*, TLP, 288—298; *Limba ca material al literaturii*, 298—304; *Poezia și proza*, 305—317 [fragm. din I. M. Lotman, *Lecții de poetică structurală*. Trad. de Radu Nicolau, București, EU, 1970, p. 52—79; notă biobibl. p. 285—287]. Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 282.
242. LUPEANU, CONSTANTIN, *Despre știință sau arta traducerii*, Contemporanul, nr. 41, 1987, 12.
243. MANCAȘ, MIHAELA, *Retorica — o posibilă gramatică a poeziei*. Rezumat, LPS, 61. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 191.
244. MARCUS, SOLOMON, *A nyelvek kihívása. A nyelv — NYELV megkülönböztetés*, A Hét, **18**, nr. 32, 1987; 8; *Emberi nyelvek természetes nyelvek, formális nyelvek*, nr. 36, 15.
245. MARCUS, SOLOMON, *A paradoxon, mint a józan ész meghaladása*, Tett, nr. 4, 1986, 47—50.
246. MARCUS, SOLOMON, *Artă și știință*, București, EE, 1986, 336 p. **(Sinteze)** [cu ind. de nume]. Vezi și nr. 385, 394, 395, 399, 403, 406.
247. MARCUS, SOLOMON, *Liric și narativ; de la comportament la text*, AUBLLR, **35**, 1986, 3—7.
248. MARCUS, SOLOMON, *Scenariile comunicării*, Ateneu, **24**, nr. 6, 1987, 12.
249. MARCUS, SOLOMON, *Semiotica indicatorilor sociali*, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 47—56.
250. MARDARE, C., *„L'IMPORTANT C'EST LA pROSE". Reflecții asupra „donatorului de text"*, LPS, 70—76.
251. MARGA, ANDREI, *De la „filozofia conștiinței" la „paradigma comunicativă"*, RF, **34**, nr. 1, 1987, 93—97 [la Jürgen Habernas].
252. MĂGUREANU, ANCA, *Cooperare, politețe, raționalitate. Lilota ca strategie discursivă*, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 9—14 [rés fr.].
253. MĂGUREANU, ANCA, *Despre dialogul dramatic*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 374—380 [cu 4 sch.; rés. fr.].
254. MĂINEA, MIHAELA, *Language and Knowledge in Chomsky's Semiology*, RRL, **32**, nr. 1, 1987, 15—26.
255. MÂRZA, ȘTEFAN, *Un posibil punct de vedere asupra informației*, Transilvania, **16**, nr. 2, 1987, 30—31.
256. MELANCHTON, PHILIPP, *Despre figuri*, APRen, 555—556; *Despre contrarii*, 556; *Despre comparații*, 556; *Cele trei genuri de exprimare*, 557—559; *Scrisoarea lui Plinius cel Tînăr despre stil (Adresată lui Cornelius Fuscus)*, 560—561 [fragm. din *Elementarum Rhetoricas Libri duo: Martini Crussii questionibus*, Basileae, 1567; trad. de Ionel Marinescu; notă introd. (p. 555) de Hans Müller].
257. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Act, Activity, Text*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 259—264.
258. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Function, Constitutional Model and Timeless Matrix. Structure in Folklore Research*, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 87—91.
259. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Speech Act, Macro-Speech Act and Litterary Text. Points of View*, RRL, **32**, nr. 4, 1987, 327—331.
260. MIHĂILĂ, RODICA, *Factori modelatori într-o poetică a modernismului: natura discontinuităților și dialectica elementelor de continuitate*, LPS, 93—96.
261. MIHĂILĂ, RODICA, *Funcționarea și structura discursului dramatic în piesa înregistrată pe disc*, SCL, **38**, nr. 6, 1987, 491—495 [Engl. Ab.].

262. MIȘCOL, OLTEA, *Cultura ca limbaj. Teoria semiotică a culturii*, RF, **34**, nr. 5, 1987, 428—435.
263. MONTAIGNE, MICHEL EYQUEM DE, *Eseuri. Cartea I, cap. XXXVII. Despre tînărul Cato*, APRen, 302; *Cartea a III-a, cap. VI. Despre versurile lui Vergiliu*, 302—304; *Cartea I, cap. XXVI. Despre creșterea copiilor*, 304—305 [fragm. din *Œuvres complètes* ed. de Albert Thibaudet et Maurice Rat, Gallimard, 1950; trad. notă, introd. (p. 301) și note (p. 305) de Aurora Nasta].
264. MÜLLER, HANS, *Umanism Renascentist și arte poetice în Germania*, APRen, 547—554.
265. MUNTEANU, GEORGE, *Trei tipuri de lectură. I*, Steaua, **38**, nr. 1, 1987, 20—25; *II*, nr. 2, 4—7.
266. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Principii ale cercetării limbajului poetic. O revenire la conceptele antichității*, Omagiu Ivănescu, 76—81.
267. MURĂREȚ, MARIA, MURĂREȚ, ION, *Grammaire du texte, rhétorique et art d'écrire*, AUBLLS, **35**, 1986, 50—52.
268. MUREȘANU, ILEANA, *Polisemie și creativitate*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 109—115 [rés. fr.].
269. MUREȘANU-IONESCU, MARINA, *Semioza infinită și statutul discursului literar*, LPS, 57—60 [cu 1 sch.].
270. MURVAI, OLGA, *Unele probleme ale bilingvismului și plurilingvismului*, AUBLLS, **35**, 1986, 86—88.
271. J. NAGY MÁRIA, *A műelemzések metaforafogaemáról*, NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 155—160 [rez. rom.].
272. NASTA, DAN ION, *Jocuri de limbaj și legitimări în perspectiva postmodernismului*, VR—CCrit, nr. 1—2, 1986, 93—105.
273. NEBRIJA, ANTONIO DE, *Prolog la* **Gramatica castiliană**, APRen, 336—340 [fragm. după ed. P. Galindo, L. Ortiz, Madrid, 1946; trad., notă introd. (p. 335) și note (p. 340) de Andrei Ionescu].
274. NÉMETH JÁNOS, *Emocionalis nyelv*, Tett, nr. 3, 1986, 10—12.
275. NEȚ, MARIANA, *Citatul literar — normă lingvistică și uz*, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 15—32 [Engl. Ab.].
276. NEȚ, MARIANA, *Limbaj și (meta)text dramatic*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 365—369 [Engl. Ab.].
277. NEȚ, MARIANA, *Métatexte et manipulation*, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 183—186 [analiza unui text din Al. Dumas, *Trois entr'actes pour „L'amour médecin"*, actul I, scena a VI-a; cu textul în an.].
278. NEȚ, MARIANA, *Text și figură*, SCL, **38**, nr. 6, 1987, 479—490 [Engl. Ab.].
279. NEȚ, MARIANA, *Texte littéraire et système métatextuel — une relation dialectique*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 265—269.
280. NICOLAU, EDMOND, *Comunic, deci exist*, Magazin, **30**, nr. 20, 1987, 4.
281. NOVICOV, MIHAI, *Disjuncția și conjuncția în analiza textului poetic*, LPS, 77—84.
282. OPREA, IOAN, *Considerații asupra trăsăturilor structurii discursului filozofic*, Rezumat, LPS, 260.
283. OPRESCU, ION, *Functional Specialization of Cerebral Hemispheres and Linguistic Behaviour*, RRSSPs, **31**, nr. 1, 1987, 51—56.
284. PATRIZI, FRANCESCO, *Despre poetică*, APRen, 177—181 [fragm. din *Della Poetica*, Ferrara, 1586; trad., notă introd. (p. 177) și note (p. 181) de Dan Alexe].
285. PAVEL, CONSTANTIN, *Lectură și comunicare*, Cronica, **22**, nr. 36, 1987, 8.
286. PAVEL, MARIA, *Stratificare și simbol*, LPS, 159—162.
287. PÂRVU, SORIN, *Din nou despre „eroarea intențională"*, LPS, 85—86.
288. PELETIER DU MANS, JACQUES, *Arta poetică. Cartea I. Capitolul V. Despre imitație*, APRen, 275; *Capitolul VI. Despre traduceri*, 276; *Cartea a II-a. Capitolul I. Despre rima poetică*, 276—278 [fragm. din *L'art poétique de Jacques Peletier du Mans*, ed. André Boulanger, Paris, Les Belles Lettres, 1930; trad., notă introd. (p. 274) și note (p. 278) de Alexandra Emilian].
289. PETRI, LUCREȚIA, *Remarks on Voice and Age*, AUBLLS, **35**, 1986, 89—91 [rez. rom.].
290. POP, LAURENȚIU, *Propaganda politică și limbajul*, StUBBPh, **31**, nr. 1, 1986, 67—73 [cu bibl.].
291. POP, LIANA, *„Ce mai faci?" sau alternativa referinței la dialog*, StUBB, **31**, nr. 2, 1986, 39—44 [Engl. Ab.].
292. POP, LIANA, *Dramatic vs. nondramatic în dialog*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 381—391 [cu 1 tab.; rés. fr.].
293. POP, LIANA, *Valences discursives*, RRL, **32**, nr. 4, 1987, 377—394.

294. POPA, FL., *Toate cuvintele sînt necesare?*, ScTin SLA, **7**, nr. 47, 1987, 10 [pe marginea art. lui Ignat Florian Bociort de la nr. 174].
295. POPÂRDA, OANA, *La dimension sémantique du signe linguistique dans la conception de G. Ivănescu*, Omagiu Ivănescu, 22—26.
296. POPÂRDA, OANA, *La négation — une modalité argumentative*, AUI, **32**, 1986, 34—38; rez. rom. în LPS, 17.
297. POTEBNEA, A. A., *Poezia. Proza*, TLP, 6—21 [fragm. din *Mysl'i jazyk*, în vol. *Estetika i poetika*, Moscova, 1976, p. 174—213; notă biobibl. p. 3—5].
298. RAȚIU, DAN, *Pentru un nou concept de semnificație a termenilor și a propozițiilor*, RF, **34**, nr. 3, 1987, 283—288.
299. RONSARD, PIERRE DE, *Mic tratat de artă poetică franceză*, APRen, 280—287 [fragm. din *Abrégé de L'art Poétique français*, în *Œuvres complétes*, ed. Paul Laumonier, Paris, Alphonse Lamerre, 1914—1919, t. VII; trad. de Ionel Marinescu; notă introd. (p. 279—280) și note (p. 287—288) de Sorina Bercescu].
300. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Argumentation, néo-rhétorique et stratégie discursive*, RRSSPh, **30**, nr. 3—4, 1986, 278—290 [cu bibl.].
301. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *La pertinence du cadre goffmanien pour une analyse complexe de l'acte „saluer"*, RRL, **32**, nr. 5, 1987, 489—495 [cu bibl.].
302. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Observații privind specificul dialogului teatral*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 408—414 [rés fr.].
303. RUSU, VALERIU, *Aspecte ale urbanizării în perspectiva dialectală*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 320—326.
304. SADKOWSKI, WACLAW, *Traducerea ca act critic*, Sec. 20, nr. 295—297, 1985, 333—335 [trad. de Andrei Dârlău].
305. SĂTEANU, C., *O problemă de semantică: hiponimia*, StUBB, **31**, nr. 2, 1986, 31—38 [cu 2 sch.; Engl Ab.].
306. SCALIGERO, GIULIO CESARE, *Poetica. Cartea I. Necesitatea, originea, utilitatea și îngrijirea vorbirii*, APRen, 109—110 [fragm. din *Poetices libri septem*, Genevae, 1561; trad. de Radu Săndulescu]; *Discurs în apărarea lui Marcus Tullius Cicero, împotriva cărții lui Erasmus „Ciceronianum"*, 111—113 [fragm. din *Oratio pro M. Tullio Cicerone in Ciceronianum Erasmi*, Köln, 1600; trad. și note (p. 113) de Dan Alexe; notă introd. (p. 109) de Radu Săndulescu].
307. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Analiza dinamic-contextuală a operei literare*, Tomis, **22**, nr. 5, 1987, 12.
308. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Un contexte décisif pour la linguistique contemporaine: l'école de Prague et la Gestaltpsychologie*, RRL, **32**, nr. 5, 1987, 425—452 [cu bibl. și 2 an.].
309. STAN, CAMELIA, *Fenomene de elipsă gramaticală în dialog*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 415—419 [rés. fr.].
310. STOENESCU, ȘTEFAN, *„Niciodată ca o dată", relația narativ — liric în poemul scurt*, AUBLLR, **35**, 1986, 38—44 [la Thomas Dylan].
311. SZABÓ ZOLTÁN, *Historicity in Text Linguistics and Its Importance for Diachronic Stylistic Studies*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 277—281.
312. ȘKLOVSKI, V. B., *Arta ca procedeu*, TLP, 47—70 [fragm. din vol. *Poetică și stilistică. Orientări moderne*, de Mihail Nasta și Sorin Alexandrescu, București, EU, 1972, p. 157—171; trad. de Margareta Nasta; notă biobibl. p. 42—46]. Vezi BRL, **12**, 1972, nr. 232.
313. ȘOMCUTEANU, MIRCEA, *Condiția comunicării ziaristice (I)*, PN, **31**, nr. 5, 1987, 17—19; *(II)*, nr. 6, 13—15, 40.
314. ȘPET, G. G., *Structura cuvîntului* **in usum aestheticae**, TLP, 132—152 [fragm. din vol. *Estetičeskie fragmenty*, I, Petrograd, 1922, p. 7—78; notă biobibl. p. 130—131].
315. TABARCEA, CEZAR, *De ce o narațiune trebuie să se „închidă"*, AUBLLR, **35**, 1986, 19—23.
316. TEODORESCU, ANDA, *Spațiul ca matrice narativ-poetică*. AUBLLR, **35**, 1986, 13—18.
317. TEODORESCU, ECATERINA, *Grup funcțional*. Rezumat, LPS, 16. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 840.
318. TEODORESCU, ECATERINA, *Sintaxă morfologică, sintaxă funcțională*, Omagiu Ivănescu, 38—40.
319. TEODORESCU, ECATERINA, *Termeni constitutivi, termeni extensivi; natura relațiilor pe care le contractează*, AUI, **32**, 1986, 32—33.
320. TIUGAN, MARILENA, *Consecințe comportamental-verbale ale ruralizării urbanului*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 327—338 [cu 1 tab., 2 an.].
321. TIUGAN, MARILENA, *Perspectivă metodologică asupra realității socio-culturale a satului românesc contemporan*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 266—275.

322. TÎNIANOV, I. N., *Problema limbajului versificat*, TLP, 75—94 [fragm. din vol. *Problema stihotvornogo jazyka*, Leningrad, 1924, p. 48—119; notă biobibl. p. 71—74].
323. TODORAN, EUGEN, *Funcțiile axiale ale sensului poetic*, MomEm, 101—117 [la M. Eminescu; cu 2 fig.].
324. TOHĂNEANU, G. I., *„Fața nevăzută" a cuvîntului poetic*, MomEm, 139—145 [la M. Eminescu].
325. TOMAȘEVSKI, B. V., *Limbaj artistic și limbaj practic*, TLP, 98—101; *Clasificarea problemelor stilisticii*, 101; *Lexicul poetic*, 102—104; *Selectarea cuvintelor provenite din medii lingvistice diferite*, 106—115; *Modificarea sensului cuvîntului (Semantica poetică. Tropii)* 116—125; *Sintaxa poetică*, 125—126; *Eufonia*, 126; *1. Eufonia cantilativă*, 127; *2. Eufonia calitativă*, 127—128; *Forma grafică*, 128—129 [fragm. din vol. *Teoria literaturii. Poetica*, trad., pref. și comen. de Leonida Teodorescu, București, EU, 1973, p. 31—131; notă biobibl. p. 95—97].
326. TRISSINO, GIAN GIORGIO, *Poetica. Partea a șasea*, APRen, 97—103 [fragm. din *La quinta e la sesta divisione della Poetica*, din vol. *Trattati di poetica e retorica dell'500*, II, Laterza, 1970, 1972, p. 45—50, 51—52; trad., notă introd. (p. 97) și note (p. 103) de Doina Condrea Derer].
327. TURCU, AURELIA, *Problematica ecartului metonimic*, AnEAIL, **3**, 1983, 155—166.
328. TÚROS ENDRE, *Kétféle kodrendszer Látásmód és nyelvi készeség*, Tett, nr. 2, 1986, 23.
329. TUȚESCU, MARIANA, *L'Argumentation*, București, TUB, 1986, 200 p. multigr. (UB. FLLS. CLLF). Vezi și nr. 375.
330. TUȚESCU, MARIANA, *L'argumenthème, trait pertinent du discours*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 283—289.
331. UNGUREANU, MANUELA, *Fenomenologie și semantică logică. Delimitări și apropieri tematice*, RF, **34**, nr. 1, 1987, 58—61; English version: *Phenomenology and Logical Semantics; Thematic Boundaries and Closeness*, RRSSPh, **30**, nr. 3—4, 1986, 318—377.
333. USPENSKI, BORIS, *Despre cadru*, VR, **82**, nr. 8, 1987, 53—58 [trad., notă introd. (p. 52) și note (p. 58—59) de Liviu Petrescu].
334. VALDÉS, JUAN DE, *Dialog despre limbă*, APRen, 344—366 [fragm. din *Diálogo de la lengua*, ed. José F. Montesinos, Madrid, La Lectura, 1928; notă introd. (p. 344) și note (p. 366—367) de Andrei Ionescu].
335. VASILIU, EMANUEL, *'Meaning and Use' revisited*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 299—302.
336. VASILIU, EMANUEL, *Noțiunea de „semn" și semioticile nonlingvistice*, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 3—8 [Engl. Ab.].
337. VASILIU, EMANUEL, *Nume și eidos: de la Cratylos la F. de Saussure*, Omagiu Ivănescu, 1—7.
338. VASILIU, EMANUEL, *Sens și coerență*, LPS, 9—14.
339. VASILUȚĂ, LIVIA, *Gramaticile generativ-transformaționale „întîlnesc" textul*, *CCS*, **4**, nr. 2, 1986, 58—72 [Engl. Ab.].
340. VÂNTU, ILEANA, *Aspecte ale raportului lingvistic/social: factorii de variabilitate și lexicul*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 204—211.
341. VÂNTU, ILEANA, *Language and the Real World. New Remarks*, RRL, **32**, nr. 4, 1987, 411—415 [cu 7 fig.].
342. VINOGRADOV, V. V., *Despre teoria limbajului poetic*, TLP, 253—272 [fragm. din vol. *Stilistika. Teorija poetičeskoj reči. Poetika*, Moscova, 1963, p. 150—159; notă bibobibl. p. 249—253].
343. VINOKUR, G. O., *Poezia și stilistica practică*, TLP, 200—209 [fragm. din vol. *Kul'tura jazyka. Očerki lingvističeskoj tehnologii*, Moscova, 1925, p. 163—172; notă biobibl. p. 196—199].
344. VIVES, JUAN LUIS, *Cartea despre decăderea artelor*, APRen, 368—372 [fragm. din Marcelino Menéndez Pelayo, *Historia de las ideas estéticas en España*, ed. a IV-a, Madrid, 1974, vol. I, p. 628, 630—635, 633—635]; *Tratat despre suflet*, 373—382 [fragm. din *Tratado del alma*, Espasa-Calpe, tercera edición, Madrid, 1957, p. 83—86, 141—143, 173—178; trad., notă introd. (p. 368) și note (p. 382) de Andrei Ionescu].
345. VÎRTOSU, ILEANA, *Écriture et prononciation (II)*, LMȘ, nr. 2, 1986, 130—136. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 278.
346. VŠEHRD, VIKTORÍN KORNEL ZE, [*Prefață la*] *Cărțile sfîntului Ioan Gură-de-Aur despre îndreptarea celui căzut*, APRen, 617—619 [fragm. din *Antologie za starší české literatury. Pracovní kniga pro studium jazyka českého na pedagogických institutech* de Miloslav Šváb, Praga, SPN, 1964, p. 238 s.u.; trad., notă introd. (p. 617) și note (p.619) de Tiberiu Pleter].
347. VULTUR, SMARANDA, *Configurația intertextuală. Precizări*, CSem, **4**, 1985, 133—143 [rés. fr.].

348. VULTUR, SMARANDA, *Narativitate și transgresiune lirică în poezia lui Mircea Ivănescu*, AUBLLR, **35**, 1986, 29—33.
349. WALD, HENRI, *Dincolo de limbaj?*, RLit, **20**, nr. 26, 1987, 19.
350. WALD, HENRI, *Expresivitatea ideilor*, București, ECR, 1986, 330 p.
351. WALD, H., *Imposibilitatea gîndirii fără cuvinte*, RLit, **20**, nr. 15, 1987, 19.
352. WALD, LUCIA, *Implicații semantice în reconstrucția etimonului indo-european (Aspecte metodologice)*, SCL, **38**, nr. 2, 1987, 97—104 [Engl. Ab.].
353. WALD, LUCIA, *Ipoteze privitoare la relațiile dintre familia limbilor indo-europene și alte familii de limbi*, LR, **36**, nr. 1, 1987, 3—13.
354. WILLIAMS, RAYMOND, *Cuvinte cheie*, Sec. 20, nr. 295—297, 1985, 127—134 [fragm. din vol. *Keywords. A Vocabulary to Culture and Society*; trad. de Adina Kenereș]; *Mijloace de comunicare*, 135—141 [fragm. din *Media, Politics and Culture*, ed. by Carl Gardner, Macmillan Press, Ltd., 1979; trad. de Adina Kenereș; s.t.c.: Limbaj și societate].
355. WITTGENSTEIN, LUDWIG, *Investigații filozofice*, VR, **82**, nr. 5, 1987, 68—78 [prez., selecție și trad. de Adrian-Paul Iliescu].
356. ZAFIU, RODICA, *Dramatic/dialogic*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 392—398 [rés. fr.].
357. ZAFIU, RODICA, *Reprezentarea în secvență descriptivă*, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 23—28 [Engl. Ab.].
358. ZAHARIA, MIHAI, *La critique littéraire en tant que discours modulateur*, StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 76—80 [Engl. Ab.].
359. ZAROJANU, TUDOR CĂLIN, *A systemic Semiotic Approach to Theater*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 181—186.
360. * * * *Arte poetice. Renașterea*. Selecția, prezentarea și traducerea textelor: Doina Condrea Derer, Sorina Bercescu, Alexandra Emilian, Aurora Nasta, Ionel Marinescu, Andrei Ionescu, Mihaela Anghelescu Irimia, Hans Müller, Elena Popescu, Radu Săndulescu, Dan Alexe, Ion Petrică, Aurel Covaci, Tiberiu Pleter, Mihai Moraru, Szabolcs Molnár, Francesca Băltăceanu, Ștefan Rostas, Dan Slușanschi, București, EU, 1986, 703 p. [cu ind. de nume]. Vezi și nr. 376.
361. * * * *Gîndirea — cea mai perfecționată „unealtă" din Univers*, Munca, **43**, nr. 14, 1987, 6 [vezi mai ales cap. *Al doilea sistem de semnalizare;* dezbatere la care participă Vladimr Eșanu, Marcel Uluitu, Ștefan Popescu, Cantemir Rîșcuția, Vasile Degan, Anania Farcaș; texte cons. de Ion Văduva-Poenaru].
362. * * * *Retorică ziaristică [I]. Cine comunică se și comunică*, PN, **31**, nr. 1, 1987, 25—28; *(II). Din perspectivă semiotică*, nr. 2, 13—15; *(III). Un factor esențial în definirea textului*, nr. 3, 25—27; *(IV). Echivalențe, substituții, transformări*, nr. 4, 21—23; *(V). Indicele „de interes uman"*, nr. 5, 13—15; *(VI). Dimensiunile semantice ale textului*, nr. 6, 21—23; *(VII). Dimensiunea pragmatică a textului*, nr. 7, 15—17; *(VIII). Delimitări și opțiuni*, nr. 8—9, 41—41; *(IX). Opera ziaristică*, nr. 10, 23—25 [rubr. realizată de Constantin Lupu și Mircea Hamza].
363. * * * *Wie wir sprechen und schmecken. Zwei Fähigkeiten, durch die sich der Mensch von allen anderen Lebewesen unterscheidet*, Raketenpost, nr. 12, [3], în NW, **39**, nr. 11787, 23 apr. 1987.

VEZI și nr. 47, 82, 95, 107, 113, 118, 131, 139, 140, 427, 436, 445, 488, 500, 506, 512, 513, 517, 529, 619—621, 626, 627, 811, 1050, 1093, 1102, 1130, 1391, 1402, **1416**, 1431, 1432, 1445, 1455, 1481, 1494, 1502, 1503, 1506, 1553, 1588, 1720, 1814.

Recenzii

364. ALBU, RODICA, Paul Kugler, *The Alchemy of Discourse. An Archetypal Approach to Language*, Lewisburg, Bucknell University Press (1982), 142 p., AUI, **32**, 1986, 91—92.
365. AVRAM, ANDREI A., *Limbă și cultură*, Ramuri, **24**, nr. 3, 1987, 10 [Nadia Anghelescu, *Limbaj și cultură* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **120**.
366. AVRAM, ANDREI A., Nadia Anghelescu, *Limbaj și cultură* [...], RRL, **32**, nr. 1, 1987 69—70. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **120**.
367. BALACCIU-MATEI, JANA, Guillermo Rojo, *El lenguage, las lenguas y la lingüística*, Universidad de Santiago de Compostela, 1986, 63 p., SCL, **38**, nr. 4, 1987, 354—355.
368. BALACCIU-MATEI, JANA, Michel Malherbe, *Les langues de l'humanité. Une encyclopédie des 3 000 langues parlées dans le monde*, Paris, Éditions Seghers, 1983, 444 p., SCL, **38**, nr. 4, 1987, 348—350.
369. BALTAG, CEZAR, *Mit, gîndire, limbaj*, VR, **82**, nr. 4, 1987, 78—81 [Nadia Anghelescu, *Limbaj și cultură* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **120**.
370. BANTAȘ, ANDREI, B. de Luca, U.Grillo, P.Pace, S. Ranzoli, *Language in Literature:*

Exploring Literary Texte, Torino, Loescher Editore, ediția a II-a — 1986, vol. I — 244 p., vol. II — 422 p., SCL, **38**, nr. 4, 1987, 355.

371. BARBU, ELISABETA, Bärbel Techtmeier, *Das Gespräch. Funktionen, Normen und Strukturen*, Berlin, Akademie-Verlag, 1984, 201 p., RRL, **32**, nr. 1, 1987, 70—73 [en français].
372. BÎTEA, IOAN N., Alain Berrendonner, *Cours critique de grammaire générative*, Presses Universitaires de Lyon, Éditions Universitaires de Fribourg, Lyon—Fribourg, 1983, 320 p., RRL, **32**, nr. 2, 1987, 201—202.
373. BÎTEA, IOAN N., Catherine Fuchs, *La paraphrase*, Paris, Presses Universitaires de France, 1982, RRL, **32**, nr. 1, 1987, 73—75.
374. BÎTEA, IOAN N., John R. Searle, *Intentionality* [.] *An Essay in the Philosophy of Mind*. Cambridge University Press, Cambridge—London—New York—New Rochelle—Melbourne—Sydney, 1983, 278 p., RRL, **32**, nr. 2, 1987, 199—201.
375. BÎTEA, IOAN N., Mariana Tuțescu, *L'argumentation* [...], RRL, **32**, nr. 4, 1987, 418—420. Vezi nr. **329**.
376. CARAVIA, PAUL, *Les poétiques de la Renaissance*, RR, **41**, nr. 11, 1987, 81—86 [*Arte poetice. Renașterea* ...]. Vezi nr. **360**.
377. CARPOV, MARIA, *Des Temps*, AUI, **32**, 1986, 81—85 [Solomon Marcus, *Timpul* ...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **235**.
378. CÂNDEA-MARINESCU, IOANA, Nadia Anghelescu, *Limbaj și cultură* [...], SCL, **38**, nr. 3, 1987., 254—256. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **120**.
379. DRAGOȘ, ELENA, Oswald Ducrot, *Le dire et le dit*, Paris, Les Éditions du Minuit, 1984, 237 p., CL, **32**, nr. 2, 1987, 165—166.
380. EVSEEV, IVAN, I. M. Lotman, *Despre semiosferă (Trudy po znakovym sistemam*, XVII, Tartu, 1984), CSem, **4**, 1985, 145—149.
381. FLOREA, LIGIA STELA, Roland Eluerd, *La pragmatique linguistique*, Paris, Nathan Université, 1985, 204 p., CL, **32**, nr. 2, 1987, 163—165.
382. ILIESCU, ADRIANA, *Critica lingvistică*, RLit, **20**, nr. 21, 1987, 9 [B. Cazacu, *Limba română literară* ...]. Vezi BRL, **29**, 1985, nr. **969**.
383. LUPU, COMAN, *Lingvistică și cultură*, Transilvania, **16**, nr. 2, 1987, 36, 47 [Nadia Anghelescu, *Limbaj și cultură* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **120**.
384. MANGIULEA, MIHAI, *Poetica*. Zeitschrift für Sprach- und Literaturwissenschaft. 61. Band 1984, Heft 3—4, Verlag B.R. Grüner — Amsterdam, CREL, **14**, nr. 2, 1986, 149—152.
385. MIHĂIEȘ, MIRCEA, Solomon Marcus, *Artă și știință*, VSt, **31**, nr. 20, 1987, 8. Vezi nr. **246**.
386. NEGREANU, CONSTANTIN, *„Proverbium"*. Yearbook of International Proverb Scholarship. The Ohio State University, Volume 1, 1984, 350 p. Volume 2, 1985, 167 p., REF, **32**, nr. 1, 1987, 102—105.
387. NEGREANU, CONSTANTIN, Wolfgang Mieder, *Antisprichwörter*, Vol. II, Wiesbaden, 1985, 222 p., LL, nr. 2, 1987, 291—293.
388. NEȚ, MARIANA, Pierre Swiggers et Willy Van Hoecke (eds.), *Mots et parties du discours. Word and Word Classes. Wort und Wortarten*, Paris, Peters Leuven, Leuven University Press, 1986, 103 p., SCL, **38**, nr. 3, 1987, 248—252.
389. NEȚ, MARIANA, *„Versus"*, Quaderni di studi semiotici 41 (maggio-agosto 1985), Milano, Bompiani, 28 p., SCL, **38**, nr. 2, 1987, 169—174.
390. PANȚIRU, MIHAI, V. N. Bondarenko, *Otricanie kak logiko-grammatičeskaja kategorija* (Negația — o categorie logico-gramaticală), Moscova, 1983, 211 p., AUI, **32**, 1986, 89—91.
391. PASAT, MIHAELA, *Semnificație și comunicare* [...], CSem, **4**, 1985, 155—158. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **326**.
392. PAVEL, MARIA, *Forme sonore du langage. Structure des représentations en phonologie*, sous la direction de François Dell, Daniel Hirst, Jean-Roger Vergnaud, Paris, Hermann, 1984, 208 p., AUI, **32**, 1986, 98—99.
393. PÂNZARU, IOAN, Paul Zumthor, *Introduction à la poésie orale*, Paris, Seuil, 1983, 308 p., CREL, **14**, nr. 2, 1986, 138—140.
394. RĂZVAN, ȘTEFAN, *Les mathématiques dans l'art*, Roum, nr. 8, 1987, 55 [Solomon Marcus, *Artă și știință* ...]. Vezi nr. **246**.
395. REDLOW, THEODOR, *Modelare matematică, semiotică și lectură generativă în studiul operei de artă*, Arta, **34**, nr. 4, 1987, 34—35 [Solomon Marcus, *Artă și știință*...]. Vezi nr. **246**.
396. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *„Semiotische Berichte"* (1986), nr. 1—2, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 91—93.

397. SĂLIȘTEANU, OANA, Enrico Arcaini, *Analisi linguistica e traduzione*, Bologna Pàtron Editore, 1980, 248 p., SCL, **38**, nr. 1, 1987, 83—85.
398. SĂLIȘTEANU, OANA, *„Versus"*, Quaderni di studi semiotici (1984), nr. 38/39 (maggio-dicembre), 208 p.; (1985), nr. 40 (gennaio-aprile), 128 p., SCL, **38**, nr. 1, 1987, 89—90.
399. SCARLAT, MIRCEA, *Ochiul și microscopul*, VR, **32**, nr. 5, 1987, 79—83 [Solomon Marcus, *Artă și știință* ...]. Vezi nr. **246.**
400. SCHVEIGER, P., P. Scall (Ed.), *Contributions to Functional Syntax, Semantics, and Language Comprehension*, Praha, Academica, 1984, 370 p., CL, **32**, nr. 1, 1987, 81—85.
401. SLAMA-CAZACU, TATIANA, Augusto Ponzio, *Interpretazione e scrittura. Scienza dei segni ed eccedenza letteraria*, Verona, Bertani editore, 1986, 186, p., SCL, **38**, nr. 2, 1987, 164.
402. SLAMA-CAZACU, TATIANA, Geneviève Calbris, Jacques Montredon, *Des gestes et des mots pour le dire*, Paris, Clé International, 1986, 159 pp. (dessins de Zaü), RRL, **32**, nr. 4, 1986, 420—421.
403. SPORICI, VASILE, *Solomon Marcus despre știință și artă. De la mimesis la simbol*, Ateneu, **24**, nr. 11, 1987, 9 [Solomon Marcus, *Artă și știință* ...]. Vezi nr. **246.**
404. ȘANDRU OLTEANU, TUDORA, José Polo, *Epistemología del lenguaje e historia de la lingüística. Momentos de su desarrollo bibliográfico en el ámbito hispano-hablante*, Madrid, Ed. Gredos, 1986, 179 p., SCL, **38**, nr. 3, 1987, 259.
405. TARTLER, GRETE, *„Starea de veghe a gîndirii despre limbă"*, RLit, **20**, nr. 6, 1987, 19 [Nadia Anghelescu, *Limbaj și cultură* ...], Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **120.**
406. TĂNASE, AL., *Numărul de aur și problema limbajului poetic*, RLit, **20**, nr. 44, 1987, 8 [Solomon Marcus, *Artă și știință* ...]. Vezi nr. **246.**
407. TĂNASE, EUGENIA-MIRA, *Semnificație și comunicare*, FS, **15**, nr. 1, 1987, 9 [antologie de Solomon Marcus]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **326.**
408. TOMA, RADU, Umberto Eco, *Semiotics and Philosophy of Language*, The MacMillan Press, Ltd., 1984, 242 p., SCL, **38**, nr. 1, 1987, 88—89.
409. VÂNTU, ILEANA, Bärbel Techtmeier, *Das Gespräch. Funktionen, Normen und Strukturen*. Berlin, Akademie-Verlag, 1984, 201 p., CLTA, **24**, nr. 1, 1987, 90—91.
410. VÂNTU, ILEANA, Thierry Debaty-Luca, *Théorie fonctionnelle de la suffixation. (Appliquée principalement au français et au wallon du Centre)*, Paris, 1986, 343 pp. + II pp, RRL, **32**, nr. 4, 1987, 421—422.
411. VLĂDUȚ, DUMITRU, *Școala filologică rusă și sovietică. Teoria limbajului poetic* [...], CCS, **4**, nr. 1, 1986, 141—148. Vezi nr. **197.**
412. VULCĂNESCU, ROMULUS, *Elemente de stilistică antropologică*, VR, **81**, nr. 11, 1986, 87—89 [Mihai Rădulescu, *Stilistica spectacolului* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **245.**
413. VULTUR, SMARANDA, George Lakoff et Mark Johnson, *Les métaphores dans la vie quotidienne* (Traduit de l'américain par Michel Defornel avec la collaboration de Jean-Jacques Lecercle), Ed. de Minuit, 1985, 255 p., CCS, **4**, nr. 2, 1987, 163—166.
414. WALD, HENRI, Vasile Florescu, *La rhétorique* [...], CREL, **14**, nr. 1, 1987, 140—142. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **335.**
415. WÜRTZ, BRUNO, Hannelore Link, *Rezeptionsforschung. Eine Einführung in Methoden und Probleme*, Verlag K. Kohlhammer, Stuttgart, 1976, 220 p., CCS, **4**, nr. 2, 1987, 166—170.

VEZI și nr. 54, 59, 449, 451, 564, 1154, 1158, 1160, 1166, 1176, 1177, 1180, 1185, 1187, 1516.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ȘI APLICATĂ

416. AGRIGOROAIEI, VALENTINA, CĂRĂUȘU, ALEXANDRU, *Modèles logico-temporels pour représenter des structures temporelles du français (une extension du système K_1)*, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 171—181.
417. ANDONIE, RĂZVAN, *On the Inference of Probabilistic Regular Grammars*, CLTA, **24**, nr. 1, 1987, 3—5.
418. ANDONIE, RĂZVAN, *Semiotic Aggregation in Computer Vision*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 103—107.
419. ANDREESCU, GABRIEL, *Algorithms and Meanings in Mathematical Poetics*, CLTA, **24**, nr. 1, 1987, 7—15.
420. ANDRONIC, ZENAIDA, *Legătura dintre imagine — cuvînt — acțiune în jocul didactic la deficienții de auz*, MCDDL, 146—154 [cu bibl. și num. fig.].
421. BĂLĂNESCU, TUDOR, GHEORGHE, MARIAN, *Branching Grammars with Regulated Rewriting*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 109—114.

422. BĂLĂNESCU, TUDOR, GHEORGHE, MARIAN, *Program Tracing and Language of Action*, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 167—170.
423. BOLDAN, MIHAI, *Corectarea tulburărilor de pronunție de tipul sigmatismelor și parasigmatismelor*, MCDDL, 216—222 [cu bibl.].
424. BONDREA, EMILIA, *Sur le discours radiophonique*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 115—119.
425. BUCURESCU, IRINA, PASCU, ANCA, *Fuzzy Contextual Grammars*, RRMPA, **32**, nr. 6, 1987, 497—507.
426. BURILEANU, CORNELIU, *Revoluția tehnologiei vorbirii*, Contemporanul, nr. 37, 1987, 6—7.
427. CETERCHI, RODICA, *Change, Entropy, Information and Communication*, CLTA, **24**, nr. 1, 1987, 17—36.
428. CRĂCIUNESCU, ROMULUS, NOVAC, CORNEL, NOVAC, VIORICA, PĂUN, DAN, TRIFU, ADRIANA, BERNEANU, GETA, *Mijloace de învățământ elaborate pentru cunoașterea elevilor deficienți de auz, programarea structurării limbajului, controlul și evaluarea cunoștințelor la diferite niveluri de școlarizare*, MCDDL, 160—166 [cu bibl.].
429. DUMITRANA, MAGDALENA, *Unele aspecte ale formării pluralului substantivelor la elevii handicapați de auz, din clasele I—IV*, MCDDL, 171—188 [cu bibl.].
430. IANCU, MARIUS, *Informational Energy and Correlation for Some Poems by Ion Barbu and Lucian Blaga*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 121—128 [cu 2 fig.].
431. LUCANU, DOREL, *A Representation Theorem for Regular Array Languages*, BullMath, **31**, nr. 2, 1987, 137—145.
432. MAMALI, CĂTĂLIN, MARCUS, SOLOMON, *A Psycho-Linguistic Approach to Development*, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 109—135 [cu 3 sch., 1 tab. și 2 an. cu listă de termeni].
433. MARCUS, MONICA, PĂUN, GHEORGHE, *Valence GSM-Mappings*, BullMath, **31**, nr. 2, 1987, 219—229.
434. MARCUS, SOLOMON, *Provocarea matematicii (LXXVI)*, VSt, **31**, nr. 1, 1987, 5; *(LXXVII)*, nr. 2, 2; *(LXXVIII—LXXX)*, nr. 5—7, 2; *(LXXXI)*, nr. 8, 4; *(LXXXI)*, nr. 11, 2; *(LXXXII)*, nr. 13, 2; *(LXXXIII)*, nr. 14, 2; *(LXXXIV)*, nr. 16, 2; *(LXXXV)* nr. 17, 2; *(LXXXVI—XCI)*, nr. 21—26, 2; *(XCII—XCIV)*, nr. 28—30, 2. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 275; **28**, 1985, nr. 403.
435. MARCUS, SOLOMON, TĂTĂRÂM, MONICA, *Human Communication: A Graph-Theoretic Approach*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 129—137 [cu 1 fig.].
436. MARCUS, SOLOMON, TĂTĂRÂM, MONICA, *Semantics of Individual and Global Crisis; their Indicators and Interactions*, CLTA, **24**, nr. 1, 1987, 57—76 [cu 10 tab. și 7 fig.].
437. OBROCEA, N., MECU, C., CONSTANTINESCU, M., GÎNJU, E., MĂGUREANU, N., POPESCU, K., PRODAN, E., RĂDUȚIU, P., TUDORACHE, R., *Modalități de stimulare și ameliorare a calității comunicării orale și scrise la elevii din școala ajutătoare*, MCDDL, 66—79 [cu bibl.].
438. ORMAN, GABRIEL V., *Some Remarks Concerning the Derivational Functions*, BUBrM, **27**, 1985, 47—50.
439. PĂUN, GHEORGHE, *Classes of Iterated GSM's Suggested by Suspicious Communications Questions*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 139—144.
440. PĂUN, GHEORGHE, *On the Fidelity of some Measures of Syntactic Complexity*, CLTA, **24**, nr. 1, 1987, 77—86 [cu 3 tab.].
441. PETRARCU, RUXANDRA, *Recuperarea deficienților de limbaj la unii copii handicapați*, MS, **33**, nr. 32, 1987, 6.
442. PETRESCU, ALEXANDRU, *A General Relation in Languages: Strings Having a Common Substring*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 145—148.
443. POPESCU, EMIL, *Linguistic Moderate Domination*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 149—157.
444. POPESCU, EMIL, *Sur la structure des sous-ensambles d'un ensemble préordoné*, BUBrM, **27**, 1985, 51—54.
445. POPESCU, IULIAN, *Stil și mentalități scripturale (Propuneri pentru o estetică a scriiturii)*, LPS, 237—244.
446. STOICA, LUANA IRINA, *Generative Grammars and Musical Harmony*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 159—179 [cu 5 fig. și 2 tab.].
447. TĂTAR, DOINA, *Some Remarks about the Theory of Transformational Grammars*, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 137—141.
448. * * * *Metodologii contemporane în domeniul defectologiei și logopediei*, București, TUB, 1987, 254 p. multigr. (UB. FIF. CPP) [coordonare științifică: Emil Verza]. Vezi și nr. 450.

VEZI și nr. 77, 84, 132, **246**, 308, 1093, 1721.

Recenzii

449. CRIŞAN, ALEXANDRU, Malcom Coulthard, *An Introduction to Discourse Analysis*, Harlow, Essex, Longman, 1985, 195 pp., CLTA, **24**, nr. 1, 1987, 87—88.
450. DIMA, SILVIA, SIRIAN, VLAD, *Metodologii contemporane* [...], RPed, **36**, nr. 5, 1987, 63—64. Vezi nr. **448**.
451. POPOVICI, ALEXANDRU A., „*Poetics*" vol. 13, nr. 1/2, April 1984, „*The Formal Study of Drama*", II, CLTA, **24**, nr. 1, 1987, 88—90.
VEZI şi nr. 377, 385, 394, 395, 399, 403, 406, 1473.

IV. *LIMBA ROMÂNĂ*

1. GENERALITĂŢI

452. ALEXANDRU, IOAN, *Iubirea de frumos. Limba română*, Flacăra, **36**, nr. 25, 1987, 11.
453. ALEXANDRU, IOAN, *Mireasma limbii române*, Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 4.
454. BARNETT, FRANK, „*Am făcut numeroase cercetări pentru aprofundarea istoriei limbii române*", TribRom, **16**, nr. 349, 1987, 2 [int. cons. de Madeleine Karacaşian].
455. BENIUC, MIHAI, *Despre limba românească*, JL, iunie, 1987, 1, 15, în Ateneu, **24**, nr. 7, 1987.
456. CARACOSTEA, D., *Puterea de creaţie a limbii strămoşeşti*, TribRom, **16**, nr. 351, 1987, 1.
457. CARLTON, CHARLES, M., *Parmi les Roumains, je me sens chez moi*, RR, **41**, nr. 2, 1987, 73—75 [int. cons. de Gh. I. Florescu].
458. DELETANT, DENNIS J., „*Vin în România în fiecare an*", Dialog, **18**, nr. 119, 1987, 3 [int. cons. de Marius Cristian].
459. DOMINTE, CONSTANTIN, *Instrumente utile*, Albina, **90**, nr. 6, 1987, 10 [la rubr.: Limba noastră-i o comoară].
460. HARUYA, SUMIYA, „*Limba română este o limbă fermecătoare*", RN, **16**, nr. 131—132—133, 1987, 2465—2468, 2471.
461. HORIA, ALEXANDRU, *Spiritul limbii*, Luceafărul, **30**, nr. 35, 1987, 3.
462. IANCU, DORIN, *Cu Alf Lombard la Lund*, RLit, **20**, nr. 31, 1987, 20.
463. IRIMIA, NICOLAE, *Limba română*, Semenicul, **11**, 1987, 9.
464. MAGHERU, PAUL, *Limba română ca punte a prieteniei*, RLit, **20**, nr. 27, 1987, 23 [limba română în Cehoslovacia].
465. NISTOR, CORNELIU, *Studiul limbii şi literaturii române la Berlin*, LL, nr. 4, 1986, 476—482.
466. ROSETTI, AL., *Limba română — autohtonie şi continuitate istorică*, MI, **21**, nr. 10, 1987, 22—25.
467. STOICA, ION, *Lectorats roumains aux États-Unis*, RR, **40**, nr. 3, 1986, 81—84.
468. ŞTEFAN, EUGENIA, *Limbă şi naţiune: realitate istorică şi intercondiţionare*, RevUNESCO, **28**, nr. 3, 1986, 224—227.
469. TAIGO, ITO, „*În România am devenit doctor în filologie*", TribRom, **15**, nr. 328, 1986, 2; English Version, 10 [int. cons. de M. Karacaşian].
470. * * * „*Am descoperit limba română cum descoperi o comoară ...*", Cronica, **22**, nr. 32, 1987, 9 [int. cons. de Rodica Albu, cu Ioan Hîrjoabă, Hildrun Glass, César Dominique Moreno, Mauro Barindi, Maria José Muslera Gomez, Martin Angeli, Robert Faulkner, participanţi la cursurile internaţionale org. de UI).
471. * * * „*Ca un fagure de miere...*", Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 3 [semnat: Manuscriptum].
472. * * * *În întîmpinarea Conferinţei Naţionale a Partidului. Limba română — un tezaur pentru azi şi pentru mîine*, Orizont, **38**, nr. 43, 1987, 2—3 [anchetă realizată de Simona Constantinovici, la care au participat: Ştefan Munteanu, Ioan Muţiu, Vasile D. Ţâra].
VEZI şi nr. 87, 92, 123, 127, 911, 1666, 1851.

Recenzii

473. BULGĂR, GH., Mariano Baffi: „*Românii în căutarea Romei*", TribRom, **16**, nr. 334, 1987, 11 [ed. Nagard-Drăgan, Roma].
474. MAGDA, MARGARETA, *Rumänistik in der Diskussion: Sprache, Literatur u. Geschichte*, Günter Holtus; Edgar Radtke (Hrsg.), Tübingen, Narr, 1986, 435 p. (=**Tübinger Beiträge zur Linguistik**, 259), SCL, **38**, nr. 4, 1987, 356—357.

2. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

475. ARDELEAN, I., *Timotei Cipariu (1805—1886). 100 de ani de la moarte*, TelR, **135**, nr. 33—34, 35—36, 1987, 1, 5.
476. AVRAM MIOARA, *La bicentenarul gramaticii lui Ienăchiță Văcărescu*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 467—476.
477. BABEU, DOINA, *Contribuția lui Simeon Mangiuca la cercetarea etimologică a vocabularului românesc*, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 3—17 [rés. fr.].
478. BABEU, DOINA, *Contribuția lui Simeon Mangiuca la studiul terminologiei etnobotanice românești*, SMTRE, 1—13 [Engl. Ab.].
479. BERCA, OLIMPIA, *C. Diaconovici-Loga*, Contemporanul, nr. 32, 1987, 15.
480. BRÂNCUȘ, GR., *Problemele dialectologiei în opera lui B. P. Hasdeu*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 477—483.
481. BUCUR, MARIN, *Moses Gaster și N. Iorga în corespondență cu Karl Krumbacher*, Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 158—163.
482. BUDAI-DELEANU, IOAN, *Scurte observații, asupra Bucovinei*, IGLR, 144 [notă introd. (p. 141—144) și note (p. 145)]; *Fundamenta gramatices linguae romanicae. Prefața*, 146—151 [note p. 151—152]; *Temeiurile gramaticii românești*, 153—156 [note p. 156]; *Lexiconul românesc-nemțesc. Prefață*, 157—160; *Introducere istoricească*, 160—174 [note p. 174—176; nota introd. și notele de Ion Coja].
483. BULUȚĂ, GH., *Romanian Encyclopaedic Dictionaries*, RomBooks, nr. 4, 1986, 18—19.
484. CANTACUZINO, CONSTANTIN STOLNICUL, *Istoria Țării Românești*, IGLR, 36—41 [fragm. din *Cronicari munteni*, ed. Mihail Gregorian, vol. I, București, 1961, p. 38—39, 43, 45, 46, 52, 55, 68, 71—72, 73; note de Const. Dominte, p. 41—45].
485. CANTEMIR, DIMITRIE, *Descrierea Moldovei, partea a III-a, cap. al IV-lea, Despre limba moldovenilor*, IGLR, 52—57 [fragm. din ed. lui V. Cândea]; *Despre numele antice și de astăzi ale Moldovei*, 57—59; *Istoria moldo-vlahică. Cartea a II-a. Cap. I*, 59—60 [notă introd. (p. 50—52) și note (p. 60—62) de I. Coja].
486. CAZACU, BORIS, *Centenar Hasdeu*. **Etymologicum Magnum Romaniae**, Orizont, **38**, nr. 35, 1987, 6.
487. CHIVU, GH., *Opinii recente asupra celui mai vechi dicționar românesc*, LR, **36**, nr. 3, 1987, 208—215 [ale lui Francisc Király, *Din istoricul ortografiei românești* ...; despre datarea dicționarului *Anonymus Caransebesiensis*). Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **444**.
488. CIPARIU, TIMOTEI, *Cuvînt la inaugurarea Asociației Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român*, IGLR, 273—274 [fragm. din ed. a II-a, Blaj, 1962, p. 6; notă introd. (p. 269—273) și note (p. 274)]; *Principii de limbă și de scriptură*, 275—280 [fragm. din ed. Blaj, 1866, p. 254—261; note p. 281—283]; *Gramatica limbii române. I. Analitica*, 284—285 [fragm. din ed. Buc., 1869, p. 3—4; note p. 285—287]; *Gramatica limbii române. II. Sintetica*, 287—289 [fragm. din ed. Buc., 1877, p. 1—2, 4—5; note p. 290—291; nota introd. și notele de Ioana Prioteasa].
489. CIPARIU, TIMOTEI, *Opere*, [Vol.] I. Ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil. Introducere de Gavril Istrate, București, AERSR, 1987, 477 p. [cuprinde *Principii de limbă și de scriptură, Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi* și *Crestomația sau Analecte literare*].
490. CIULEI, AUREL, *G. Coșbuc — traducător*, RN, **15**, nr. 122—123—124, 1986, 2329—2330.
491. CORESI, *Întrebare creștinească*, IGLR, 11 [fragm. din pref. la ed. din 1559, după Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare* ...; comen. de Const. Dominte, p. 18].
492. COSTIN, MIRON, *De neamul moldovenilor. Din ce țară au ieșit strămoșii lor*, IGLR, 33—34 [fragm. din *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Buc., 1958, p. 271—272; note de Ioana Prioteasa, p. 34—35]. Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 454.
493. COSTIN, NICOLAE, *Pentru numele niamului acestor țări și pentru portul lor și pentru graiul sau limba lor*, IGLR, 46—48 [fragm. din *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, cap. XII, din *Opere*, I, ed. de G. Ivănescu, Iași, EJ, 1976, p. 54—55; comen. de Const. Dominte, p. 48—49]. Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 528
494. DELEANU, MARCU MIHAIL, *Retro(per)spectivă filologică*, Semenicul, **11**, 1987, 5—7.
495. DIACONOVICI-LOGA, CONSTANTIN, *Gramatică românească pentru îndreptarea tinerilor*, IGLR, 210—221 [fragm. din ed. Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Timișoara, EF, 1973, p. 37—43, confruntată cu ed. princeps, Buda, 1822; notă introd. (p. 207—209) și note (p. 221—224) de Const. Dominte]. Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 666.
496. DOMINTE, CONST., *În seria veche a revistei*, Albina, **90**, nr. 10, 1987, 10 [preocupări de lingvistică; v.r. nr. 459].

497. DOMINTE, CONST., *Scriitori ecleziaşti: Coresi, Simion Ştefan, Ioan Zoba, Radu Greceanu, Antim Ivireanu*, IGLR, 5—11.
498. DROTLEFF, DIETER, *Philologe, Historischer, Publizist, Schullmann, Timotei Cipariu, ein guter Kenner auch der sächsischen Kultur*, KarpRund, **20**, nr. 36, 1987, 6.
499. DUICU, SERAFIM, *Pe urmele lui Samuil Micu-Clain*, Bucureşti, EST, 1986, 342, p. Vezi şi nr. 558.
500. DUR, ION, *Limba română în „republica limbilor"*, Transilvania, **16**, nr. 6, 1987, 16—18 [idei despre limbă la M. Eminescu].
501. EUSTATIEVICI BRAŞOVEANU, DIMITRIE, *Gramatica românească*, IGLR, 67—89 [fragm. din ed. N. A. Ursu, Buc., EŞ, 1969; notă introd. (p. 63—66) şi note (p.89—92) de Ion Coja]. Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 611.
502. FRISCH, HELMUTH, *Noţiunea de fonem la Sextil Puşcariu*, AUBLLR, **35**, 1986, 68—76.
503. GÁLL ERNŐ, *Timotei Cipariu és a román nyelvi — nemzeti mozgalom*, IS, **35**, nr. 8, 1987, 166—173.
504. GIOSU, ŞTEFAN, *Dialectul aromân în concepţia lui G. Ivănescu*, Omagiu Ivănescu, 58—66.
505. GOIA, VISTIAN, *B. P. Hasdeu şi discipolii săi*, Bucureşti, EM, 1987, 219 p. **(Universitatis)**. Vezi şi nr. 561.
506. GOLESCU, IORDACHE, *Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticeşti*, IGLR, 198—202 [fragm. din ed. Buc., 1840; notă introd. (p. 196—198) şi note (p. 202—206) de Ecaterina Goga].
507. GÖLLNER, CARL, *Ion Slavici über den Gebrauch der deutschen Muttersprache (1885)*, FVL, **29**, nr. 2, 1986, 93—96.
508. GRAUR, ALEXANDRU, *Ştiinţele filologice, literatura şi artele, realizări şi perspective în epoca marilor transformări socialiste*, AA, **34**, 1986, Anul 118 (1984), 140—141.
509. GRECEANU, RADU, *Mineiul pe decembrie (Buzău, 1698)*, IGLR, 14—15 [fragm. din însemnarea de la fila 132, după Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, Buc., 1971, p. 98; comen. de Const. Dominte, p. 19]. Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 454.
510. GRECU, VICTOR V., *Unificarea limbii române literare în preocupările* **Gazetei Transilvaniei**, LL, nr. 1, 1987, 15—19.
511. HANGIU, I., *Un deceniu de la tipărirea primului Buletin al S. Ş. F.*, BulSŞF, 1985, 4—5.
512. HELIADE RĂDULESCU, ION, *Gramatica românească*, IGLR, 235—244; *Ce este gramatica şi în cite se-mparte?* 245—251 [fragm. din ed. Valeriei Guţu Romalo, Buc., EŞE, 1980, p. X—XI, XII—XIV, XV—XVII, XXIV—XXVII, XXVII—XXXII, 1—9]; *Repede aruncătură de ochi asupra limbei şi începutului românilor*, 252—256; *Scrisori către Costache Negruzzi (III)*, 256—261 [fragm. din *Scrieri lingvistice*, ed. de Ion Popescu-Sireteanu, Buc., EŞ, 1973, p. 69—70, 72—73, 78—79, 122, 124—127, 127—128; notă introd. (p. 225—234) şi comen. (p. 262—268) de Const. Dominte]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 1048; **16**, 1973, nr. 397.
513. IORGOVICI, PAUL, *Observaţii de limbă românească*, IGLR, 180—192 [fragm. din ed. Doina Bogdan-Dascălu şi Crişan Dascălu, Timişoara, EF, 1979, p. 77—81, 91—95, 103—107, 111—113, 127—131, 135—149, 163—165, 225—227, 231—241; notă introd. (p. 111—179) şi note (p. 193—195) de Lucia Wald]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 706.
514. IVĂNESCU, G., *Locul lui Iorgu Iordan în istoria lingvisticii române*, Omagiu Ivănescu, 95—104.
515. IVĂNESCU, G., *Preocupări lingvistice la „Junimea"*, ConvLit, **93**, nr. 2, 1987, 12.
516. IVIREANUL, ANTIM, *Prefaţa „Gramaticii slavoneşti" (Snagov, 1697)*, IGLR, 15—16 [fragm. din *Opere*, ed. de Gabriel Ştrempel, Buc., EM, 1972, p. 402—404]; *Didahii*, 1—17 [fragm. din *Cazanie la Adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu (15 august)*, în *Opere*, ed. cit., p. 18; comen. de Const. Dominte, p. 19—20]. Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 537.
517. LAURIAN, AUGUST TREBONIU, *Tentamen criticum . . .*, IGLR, 297—30 [fragm. din *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae Romanae in utraque Dacia, vigentis vulgo valachicae*, Viena, 1840, p. LVII—LVIII, LXX, 45, 46, 68, 212, 219; trad. de Katalina Dumitraşcu]; *Discurs la deschiderea cursului de filosofie*, 301—303 [fragm. din Ilie Popescu Teiuşan şi Vasile Netea, *August Treboniu Laurian*, Buc., EDP, 1970, p. 280—281]; *Ortografia cuvintelor*, 304—310 [fragm. din A.T. Laurian şi I.C. Massim, *Prefaţiune* la *Dicţionariul limbei române*, Buc., 1871, p. XXI—XXIV; notă introd. (p. 292—296) .şi note (p. 310—314) de Const. Dominte]. Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 689.
518. MAIOR, PETRU, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia. Dissertaţie pentru începutul limbei româneşti*, IGLR, 113—121 [fragm. din *Scrieri*, I—II, ed. Fl. Fugariu, Buc., EM, 1976; notă introd. (p. 107—112) şi note (p. 121—124)]; *Disertaţie (pentru literatura*

cea veche a românilor), 125—128 [note p. 129—130]; *Ortografia română sau latino-valahică*, 131—134 [note p. 134—135]; *Dialogu pentru începutul limbei române*, 136—139 [fragm. din ed. cit. p. 304, 309, 311, 313, 317, 327—328; note p. 139—140; nota introd. și notele de Ecaterina Goga]. Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 554.

519. MAIORESCU, IOAN, *Itinerar în Istria și Vocabular istriano-român*, IGLR, 319—330 [fragm. din ed. a II-a, de T. Maiorescu, Buc., 1900, p. 28—39; notă introd. (p. 315—318) și note (p. 331—333) de Ioana Prioteasa].
520. MICU, SAMUIL, ȘINCAI, GH., *Elementele limbii daco-romane sau românești*, IGLR, 99—101 [fragm. din ed. Mircea Zdrenghea, Cluj-Napoca, 1980; notă introd. (p. 93—98), note (p. 101—106) de Ecaterina Goga].
521. MIHĂILĂ, GH., *200 de ani de la apariția gramaticii românești a lui Ianache Văcărescu: „Soarele pentru toți românii la București răsare"*, RLit, **20**, nr. 23, 1987, 12—13 [*Observații sau băgări de samă . . .*, Rîmnicu Vîlcea, 1787].
522. NUȚĂ, ION, *A. Lambrior, autor al unui curs de poetică*, LPS, 307—311.
523. OPREA, IOAN, *Contribuția lui Timotei Cipariu la formarea terminologiei filozofice românești moderne*, Omagiu Ivănescu, 92—94.
524. PAMFIL, CARMEN-GABRIELA, *Aspecte ale etimologismului ciparian*, Omagiu Ivănescu, 87—91.
525. PAMFIL, CARMEN-GABRIELA, *Latina populară la baza românei în concepția lui Timotei Cipariu*, LR, **36**, nr. 3, 1987, 173—184.
526. PETRESCU, LIVIU, *Junimea*, LL, nr. 2, 1987, 187—195.
527. POPA, MIRCEA, *„Părintele filologiei române"*, RLit, **20**, nr. 41, 1987, 1 [s.t.c.: O pregnantă personalitate a culturii românești, Timotei Cipariu].
528. POPA, MIRCEA, *Timotei Cipariu — l'Européen*, RR, **41**, nr. 12, 1987, 85—88.
529. POPESCU, TITU, *D. Caracostea despre virtualitățile expresive ale limbii*, Transilvania, **15**, nr. 12, 1986, 41—42, 53.
530. POPESCU-SIRETEANU, ION, *Contribuția lui Ioan Caragiani la cercetarea onomasticii aromânești*, SO, **4**, 1987, 80—87.
531. PRELIPCEANU, ION, *Radu I. Sbiera*, PagBuc, **6**, nr. 7, 1987, 11, în ConvLit, **93**, nr. 7, 1987.
532. PRIOTEASA, IOANA, DOMINTE, CONST., *Cronicarii: Gr. Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Nicolae Costin*, IGLR, 21—30.
533. PUMNUL, ARON, *Formăciunea cuvintelor românești*, IGLR, 340—352 [fragm. din *Voci asupra vieții și însemnătății lui Aron Pumnul*, ed. de Ioan G. Sbiera, Cernăuți, 1889, p. 254—257, 261—262, 263, 264—267; notă introd. (p. 334—339) și comen. (p. 353—357) de Const. Dominte].
534. RAICU, ANDA, *Timotei Cipariu*, RP, **16**, nr. 11, 1987, 14.
535. RUSU, VALERIU, *Studiile de dialectologie în institute academice în ultimele patru decenii*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 10—16.
536. RUXĂNDOIU, PAVEL, *Iordache Golescu și proverbele românești*, Proverbium, **2**, 18—24 [Engl. Ab.].
537. SANDA, GEORGE, *George Topîrceanu: proiecte rămase în manuscris*, BulSȘF, 1986, 51—54 [v. mai ales despre *Dicționarul de rime*].
538. SOFRONIE, M., *Prima enciclopedie românească*, VR, **81**, nr. 10, 1987, 36—38 [de C. Diaconovici, Sibiu, 1898—1904].
539. STROE, PETRE, *Timotei Cipariu, părintele filologiei românești*, LL, nr. 2, 1987, 262—268.
540. SURDU, ALEXANDRU, *Colaborator la Lexiconul Brockhaus*, Luceafărul, **30**, nr. 49, 1987, 1, 6 [M. Eminescu].
541. TOHĂNEANU, G.I., *G. Călinescu și neologismele*, RLit, **20**, nr. 39, 1987, 9 [la rubr.: Limba noastră].
542. ȚEPELEA, GABRIEL, *Un fiu al Bihorului: academicianul Alexandru Roman*, ÎndrBis—Oradea, **3**, 1986, 90—96 [cu bibl.].
543. ȚEPOSU, RADU G., *Gramatici românești*, Flacăra, **36**, nr. 7, 1987, 9 [gramatica lui Ienăchiță Văcărescu].
544. URECHE, GRIGORE, *Letopisețul Țării Moldovei. Pentru limba noastră moldovenească*, IGLR, 31—32 [fragm. după ed. P.P. Panaitescu, Buc., 1955, p. 61; note de Ioana Prioteasa, p. 32].
545. VALMARIN, LUISA, *Latinitatea românilor ca armă politică, de la Școala Ardeleană pînă azi*, [I], Tribuna, **31**, nr. 34, 1987, 8; [*II*], nr. 35, 8; [*III*], nr. 37, 8; [*IV*], nr 38, 8 [trad. de Ștefan Damian]; version en français, *La latinité des Roumains comme arme politique*, RR, **41**, nr. 12, 1987, 88—90.
546. VASILIU, GABRIEL, *Preocupări de onomastică în presa transilvăneană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, SO, **4**, 1987, 88—93. Vezi și nr. 134.

547. VIRIŞ, IOAN, TOSICI, MILAN, *Constantin Diaconovici-Loga*, Orizont **38**, nr. 26, 1987, 4.
548. ZOBA DIN VINT, IOAN, *Sicriiul de aur*, IGLR, 13—14 [fragm. din ed. lui Anton Goţia, Buc., EM, 1984, p. 10; comen. de Const. Dominte p. 19]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 907.
549. * * * *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*. [Vol.] I—II Ediţie îngrijită, prefaţă, traduceri, note şi indice de I. Oprişan, Bucureşti, EM, I: 1986, 23 p.; II: 1987, 218 p. **(Documente literare)** [vol. I: corespondenţa emisă; vol. II: corespondenţa primită; interesează corespondenţa cu Matteo Bartoli, Ioan Bianu, Mozes Gaster, Constantin D. Găluşcă, Gustav Gröber, Pericle Papahagi, Mario Roques, Herman Suchier, Gustav Weigand]. Vezi şi nr. 556, 557, 559, 562, 565.
550. * * * *G. Călinescu şi contemporanii săi (Corespondenţă primită)*. [Vol. I—II. Ediţie îngrijită, note şi indice de Nicolae Mecu, Bucureşti, I: 1984, 342 p.; II: 1987, 312 p. **(Documente literare)** [interesează corespondenţa de la Mariano Baffi, Al. Cioránescu, Iorgu Gane, Iorgu Iordan, Ramiro Ortiz].
551. * * * *George Barițiu (1812—1893) — 175 de ani de la nașterea omului politic, istoricului și publicistului român* —, AnivCult, **26**, nr. 1, 1987, 373—440 [cu bibl. (p. 416—435) şi citate din unele studii din bibl. (p. 435—440)].
552. * * * *Ienăchiță Văcărescu*, **Observaţii sau Băgări de seamă asupra regulelor gramaticii rumâneşti** [...], *Rîmnic, 1787.— 200 de ani de la apariţia lucrării* —, AnivCult, **26**, nr. 1, 1987, 351—369 [cu bibl. (p. 359—364) şi citate din unele studii din bibl. (p. 364—369)].
553. * * * *Istoria gîndirii lingvistice româneşti — Texte comentate* —.Vol. I. Redactor responsabil: Lucia Wald. Colectivul de redacţie : Ion Coja, Constantin Dominte, Ecateriana Goga, Ioana Prioteasa, Lucia Wald, Bucureşti, [TUB], 1987, 36 p. multigr. (UB. FF).
554. * * * *Noul Testament (Bălgrad 1648)*, IGLR, 12—13 [fragm. din *Predoslovinie către cetitori*, după Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, Buc., EM, 1971, p. 96—97; comen. de Const. Dominte p. 18—19]. Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 454.
555. * * * *Petru Maior*, **Istoria pentru începutul românilor în Dachia**, *Buda, 1812 — 175 de ani de la apariţia lucrării* —, AnivCult, **26**, nr. 1, 1987, 177—205 [cu bibl. (p. 191—196) şi cu citate din unele studii din bibl. (p. 197—205)].
VEZI şi nr. 101, 130, 137, 138, 191, 228, 576, 650, 770, 791, 879, 995, 1597.

Recenzii

556. ANGHELESCU, MIRCEA, *„Cît de tîrziu, numai să fie bun" : Al. Philippide*, Transilvania, **16**, nr. 6, 1987, 42—43 [*Alexandru I. Philippide în dialog* ...]. Vezi nr. **549.**
557. ANTONESCU, NAE, *Alexandru I. Philippide în dialog* [...], Steaua, **38**, nr. 7, 1987, 61. Vezi nr. **549.**
558. BUZAŞI, ION, Serafim Duicu: *Pe urmele lui Samuil Micu-Clain* [...], Steaua, **37**, nr. 12, 1986, 50—51. Vezi nr. **499.**
559. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Alexandru I. Philippide şi Junimea*, RLit, **20**, nr. 16, 1987, 7 [*Alexandru I. Philippide în dialog* ...]. Vezi nr. **549.**
560. DRINCU, SERGIU, Francisc Király, *Din istoricul ortografiei* [...], SCL, **38**, nr. 3, 1987, 256—258. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **444.**
561. FANACHE, V., Vistian Goia: *B. P. Hasdeu şi discipolii săi*, Steaua, **37**, nr. 11, 1987, 48—49. Vezi nr. **505.**
562. GHERMAN, MIHAI, Alexandru I. Philippide, *Opere alese* [...], CL, **32**, nr. 1, 1987, 78—79. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **311.**
563. OALLDE, PETRU, *Un monument al limbii noastre*, Flamura, **39**, nr. 3616, 3 mart. 1987, 6 [Fr. Király, *Din istoria ortografiei* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **444.**
564. POPESCU-SIRETEANU, ION, *Un eveniment pentru lingvistica românească*, Forum, **29**, nr. 5, 1987, 84—86 [Alexandru I. Philippide, *Opere alese* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **311.**
565. TRANDAFIR, CONSTANTIN, *Al. I. Philippide — o figură fascinantă*, Contemporanul, nr. 43, 1987, 12 [*Alexandru I. Philippide în dialog* ...]. Vezi nr. **549.**

3. ISTORIA LIMBII ROMÂNE

566. ALEXANDRESCU, MARIA, *Formarea limbii şi a poporului român*, Publicitate, dec. 1986, [2], în Ateneu, **23**, nr. 12, 1986, [la rubr.: Consultaţii şcolare].
567. ANDRIESCU, AL., *Elemente de stil oral în* **Noul Testament de la Bălgrad (1648)** *şi* **Biblia de la Bucureşti (1688)** *în comparaţie cu* **Biblia lui Micu (1795)** *şi* **Noul Testament de la Viena**, AUI, **32**, 1986, 47—53.
568. ANDRIESCU, AL., **Scris-vorbit** *în vechea română literară*, Omagiu Ivănescu, 47—51.

569. BERCIU, DUMITRU, MARINESCU, LUCIA, FISCHER, IANCU, TUDOR, GHEORGHE, *Teze false privind formarea poporului și limbii române*, RLit, **20**, nr. 15, 1987, 12—14; MI, **21**, nr. 5, 1987, 47—56; AP, **43**, nr. 16, 1987, 8—10; RI, **40**, nr. 6, 1987, 634—639; version française, *Thèses fausses sur la formation du peuple et de la langue roumaine*, RPdH, **12**, nr. 3, 1987, 74—99; RR, **41**, nr. 7, 1987, 72—87; AR, **10**, nr. 16, 1987, 10—12; versiune în maghiară, *Hamis tételek a román nép és a román nyelv kialakulásáról*, A Hét, **18**, nr. 16, 1987, 6—8 [în *Istoria Transilvaniei*, ed. Béla Köpeczi, Budapesta, 1986].
570. CARA, REMUS, *Continuitate lingvistică în Bihor*, BulCD,—Oradea, **5**, nr. 2, 1976, 18—20.
571. CHEIE, PAULINA, *Neologismul de origine italiană în opera lui Gh. Asachi*, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 18—24 [deutsch. Zus.].
572. COSTINESCU, MARIANA, GEORGESCU, MAGDALENA, ZGRAON, FLORENTINA, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640—1780). Termeni regionali*, București, EȘE, 1987, 332 p. (IL). Vezi și nr. 1020.
573. COTEANU, I., *Originea și dezvoltarea limbii române*, SLRB, 9—15 [fragm. din art. din BulInfȘt, 1985]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1573.
574. DAN, PETRE I., *Locul formării poporului român și a limbii române și continuitatea sa pe vatra strămoșească*, TelR, **135**, nr. 17—18, 19—20, 1987, 3.
575. DENSUSIANU, NICOLAE, *Dacia preistorică*. Text stabilit de Victorela Neagoe. Studiu introductiv și note de Manole Neagoe, București, EMer, 1986, 735 p. Vezi și nr. 615.
576. DOMINTE, CONST., *„Torna, torna fratre!"*, Albina, **90**, nr. 8, 1987, 10 [v.r. nr. 459].
577. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Limba — reflectare a istoriei și spiritualității*, Cronica, **22**, nr. 15, 1987, 2 [la rubr.: Patrimoniul cultural național].
578. DUR, ION, *Filozofie în limba română*, Transilvania, **16**, nr. 5, 1987, 9—11 [terminologia filozofică la Lazăr-Leon Asachi, Eftimie Murgu, Samuil Micu].
579. GHEȚIE, ION, *Diferențieri dialectale în româna primitivă*, LR, **36**, nr. 1, 1987, 79—84.
580. GHEȚIE, ION, *Din nou despre „momentul 1750" în procesul de unificare a românei literare* [pe marginea art. lui N. A. Ursu, *Cu privire la „momentul 1750" în dezvoltarea limbii române literare*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 520—531, în care se discută art. aut. *Contribuții la problema unificării limbii române literare, Momentul 1750*, LR, **20**, 1971, nr. 2, 113—124]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 535; **13**, 1970/1971, nr. 751.
581. GHEȚIE, ION, *Originea dialectelor române*, LR, **36**, nr. 2, 1987, 136—146.
582. GHEȚIE, ION, *Originea graiurilor dacoromâne*, LR, **36**, nr. 3, 1987, 225—230.
583. HANGIU, I., *Începuturile literaturii scrise*, SLRB, 24—26.
584. MIHĂESCU, N., *Pe marginea unui comentariu*, Săptămîna, nr. 10, 1987, 2 [Theodor Hristea, rec. la Al. Rosetti, *Istoria limbii ...*]. Vezi nr. 607 și BRL, **29**, 1986, nr **511.**
585. PAVEL, MARIA, *Continuité et discontinuité lexicale dans l'histoire du roumain et du français*, Omagiu Ivănescu, 33—37.
586. PLĂMĂDEALĂ, ANTONIE, *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul după acte, documente și corespondențe*, Sibiu, TTE, 1986, 358 p. Vezi și nr. 615 bis.
587. ROSETTI, AL., *Despre notarea unor inovații fonetice în secolul al XVI-lea*, SCL, **38**, nr. 3, 1987, 183—184 [rés. fr.].
588. RUSU, VALERIU, *Temeiuri etnobotanice ale continuității*, Cronica, **22**, nr. 23, 1987, 2 [v.r. nr. 566].
589. SARAMANDU, MANUELA, *Terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780—1850*, București, [TUB], 1986, 316 p. multigr. (UB. FLLR). Vezi și nr. 599, 606.
590. SCHILLER, ERIKA, *Observații privitoare la antroponimia românească maramureșeană din secolul al XVIII-lea*, SO, **4**, 1987, 238—251.
591. SILVESTRI, ARTUR, *Investigații filologice*, Pentru patrie, **38**, nr. 6, 1987, 28 [făcute de Gheorghe I. Șerban asupra „Breviarului" din Eutropius, în legătură cu continuitatea]; *„Retragerea aureliană" — o dezlegare gramaticală*, nr. 7, 28.
592. SIMION, LIDIA, *Modernizarea lexicului social-politic în presa pașoptistă*, CICSE, **2**,1986, 188—193 [s.t.c.: Tradiție și modernitate în gîndirea social-poitică din secolele XVIII—XIX].
593. SIMON, H. J., *Pentru latinitatea limbii române*, Orizont, **38**, nr. 36, 1987, 8 [directorul Institutului de Romanistică din Graz; prez. și trad. de Ileana Oancea].
594. ȘTEFAN, ION, *Încadrarea morfologică a unei categorii de neologisme în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, LR, **36**, nr. 3, 1987, 193—198.
595. ȘTEFĂNESCU-DRĂGĂNEȘTI, VIRGILIU, *Contacte lingvistice între români și populații conlocuitoare în fosta Dacie spre sfîrșitul primului mileniu al erei noastre*, Steaua, **37**, nr. 10, 1987, 48—50.

596. TOMA, ION, *Grai și suflet românesc*, VM, **39**, nr. 5, 1987, 22.
597. VĂTĂȘESCU, CĂTĂLINA, *Romanitatea orientală în raporturile ei cu limbi autohtone din sud-estul Europei. Comparație între istoria limbii române și a limbii albaneze*, CICSE, [1], 1985, 62—65, **2**, 1986, 204—209.
VEZI și nr. 74, 133, 136, 454, 482, 510, 512, 513, 517, 525, 545, 555, 669, 711, 841, 882, 911, 945, **952**, 1032, 1370, 1371, 1522—1524, **1790**, **1810**, 1867—1869, 1875, 1880, 1882, 1884, 1893, 1896, 1902, 1909.

Recenzii

598. BĂLAN, ION DODU, *Un om rar*, Contemporanul, nr. 5, 1987, 12 [s.t.c.: O carte de referință în dezbatere: „Istoria limbii române" de Al. Rosetti]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **511**.
599. CAZACU, B., Manuela Saramandu, *Terminologia juridic-administrativă* [...], LL, nr. 1, 1987, 111—113. Vezi nr. **589**.
600. CÂRLAN, NICOLAE, *Trei cărți de lingvistică*, „Zori noi". Organ al Comitetului Județean Suceava al P.C.R. și al Consiliului Popular Județean, Suceava, **41**, nr. 11698, 23 apr. 1987, 3 [Tache Papahagi, *Din epoca* ...; Angela Bidu-Vrănceanu, *Structura* ...; Georgeta Ciompec, Constantin Dominte, Narcisa Forăscu, Valeria Guțu Romalo, Emanuel Vasiliu, *Limba română contemporană* ...]. Vezi BRL, **24**, 1984, nr. **657**; **29**, 1986, nr. **856**, **1764**.
601. CHIRILĂ, GEORGE, *Opera unei vieți*, Contemporanul, nr. 5, 1987, 13 [v.t.c. nr. 598]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **511**.
602. COTEANU, I., *Acreditarea în lumea internațională*, Contemporanul, nr. 5, 1987, 13 [v.t.c. nr. 598]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **511**.
603. CRÎNGULEANU, ION, Al. Rosetti, *Istoria limbii române* [...], Cutezătorii, **19**, nr. 9, 49, 1986, 7 [la rubr.: Limba noastră-i o comoară]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **511**.
604. GÎRMACEA, CORNELIA, *Operă fundamentală a istoriei limbii române*, TribȘc, **17**, nr. 297, 1987, 2 [Al. Rosetti, *Istoria limbii române* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **511**.
605. GRAUR, AL., *„Istoria limbii române"*, RLit, **20**, nr. 49, 1987, 7 [de Al. Rosetti]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **511**.
606. GUȚU ROMALO, VALERIA, Manuela Saramandu, *Terminologia juridic-administrativă* [...], LR, **36**, nr. 6, 1987, 547. Vezi nr. **589**.
607. HRISTEA, THEODOR, *O prestigioasă istorie a limbii române*, RLit, **20**, nr. 8, 1987, 12—13 [de Al. Rosetti]. Vezi nr. 584 și BRL, **29**, 1986, nr. **511**.
608. IERONIM, CEZAR, *Une synthèse prestigieuse*, Roum, nr. 2, 1987, 54 [Al. Rosetti, *Istoria limbii române* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **511**.
609. IONESCU, I., I. Fischer, *Latina dunăreană* [...], BO, **104**, nr. 7—8, 1986, 159—163. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516**.
610. MIHĂILĂ, G., *Monumentala construcție*, Contemporanul, nr. 5, 1987, 12—13 [v.t.c. nr. 598].
611. MOLDOVAN, VICTORIA, *Imaginea în stilurile nonartistice* [...], CL, **32**, nr. 2, 1987, 161—162. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **492**.
612. ONU, LIVIU, Tache Papahagi, *Din epoca* [...], RESEE, **35**, nr. 1, 1987, 97. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **657**.
614. PĂCURARIU, M., N. Stoicescu și I. Hurdubețiu, *Continuitatea daco-romanilor* [...]. BO, **104**, nr. 1—2, 1986, 121—122. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **664**.
615. ȘARAMBEI, NICOLAE, *La Dacie préhistorique*, RR, **41**, nr. 5, 1987, 130—133 [de Nicolae Densusianu]. Vezi nr. **575**.
615 bis. ȚEPELEA, GABRIEL, *Miron Romanul — apărător al limbii și culturii naționale*, RLit, **20**, nr. 8, 1987, 8 [Antonie Plămădeală, *Lupta împotriva deznaționalizării* ...]. Vezi nr. **586**.
616. * * * *Istoria limbii române — The History of Romanian Language*, RomBooks, nr. 2, 1987, 40 [de Al. Rosetti]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **511**.
VEZI și nr. 560, 563, 1525.

4. DIALECTOLOGIE

a. Generalități

VEZI nr. 96, 98, 185, 303, 320, 321, 480, 535.

b. Graiurile dacoromâne

617. BABA, LUCIA, *Particularități ale graiului din comuna Covăsînț, județul Arad*, AnEAIL, **3**, 1983, 170—172.
618. CHIOREANU, MIHAELA, *Unele probleme cu care sînt confruntați viitorii absolvenți ai liceului pedagogic*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 346—354.
619. DASCĂLU, LAURENȚIA, *Modalități de redare a mesajului în mesaj în vorbirea populară*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 228—239.
620. HARTULAR, ANCA, *Schimbări de mediu și schimbări de vocabular*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 282—288.
621. MAGDA, MARGARETA, *Probleme lingvistice ale unui mediu nou creat (Orașul Victoria, jud. Brașov)*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 289—304.
622. MAGDA, MARGARETA, *Aspecte ale evoluției social-culturale a mărginenilor Sibiului reflectate în graiul actual*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 253—263.
623. MARIN, MARIA, *Notes sur les parlers roumains de l'est de la Transylvanie (à partir d'une recherche récente)*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 251—257.
624. MARIN, MARIA, *Prezentul indicativ în graiurile dacoromâne*, LL, nr. 2, 1987, 149—163.
625. MĂRGĂRIT, IULIA, *Neologismul, expresie a dinamicii graiurilor din Muntenia*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 240—252.
626. NEAGOE, VICTORELA, *De la oral la scris. Reflecții pe marginea documentelor dialectale*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 305—319.
627. NEAGOE, VICTORELA, *Dinamica structurilor demografice și a sistemelor lingvistice pe cele două versante ale Carpaților Meridionali (Cu privire specială la Oltenia subcarpatică)*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 212—227 [cu 4 h.].
628. RUSU, VALERIU, *Semnificații etnolingvistice ale unor denumiri etnobotanice*, REF, **24**, nr. 2, 1987, 192—196.
629. SCHILLER, ERIKA, BODZEI, SIGISMUND, *Observații privitoare la sufixul* **-oc** *în subdialectul maramureșean*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 41—49 [rés. fr.].
630. TURCULEȚ, ADRIAN, *Rostirile* **[z]iespe** *și* **[s]iris(t)ău** *în graiurile moldovenești*, Omagiu Ivănescu, 71—75.
631. URIȚESCU, DORIN, *Continuitate formală în evoluția dialectelor limbii române*, SCL, **38**, nr. 4, 1987, 278—296 [cu 14 sch; rés. fr.].
632. VÂNTU, ILEANA, *Spontaneitate și standardizare în textele populare*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 276—281.
633. VULPE, MAGDALENA, *Sur une particularité régionale dans l'emploi des indéfinis*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 303—307.
634. ZUGUN, PETRU, *Literarizarea limbii folclorului edital*, LR, **36**, nr. 5, 1987, 408—412.
635. * * * *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina.* [Vol.] I de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț. Cartografi: Eugenia Achiței, Areta Macavei, București, EARSR, 1987, XXXIV + 286 p. (ARSR. UI. CLILF) [I: Hărți introductive, h. A—J; II: Hărți lingvistice, h. I—XCII, 1—107; III: Material lingvistic necartografiat, pl. 1—43].
636. * * * *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina. Date despre localități și informatori* de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, București, EARSR, 1987, 420 p. multigr. (ARSR. UI. CLLIF).
637. * * * *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia.* [Vol.] V de dr. Teofil Teaha, dr. Ion Ionică, dr. Valeriu Rusu, București, EARSR, 1984, XXXVI + 202 p. (ARSR. CCES. ICED) [hărțile lingvistice 830—1031]. Vezi și nr. 641, 643.
638. * * * *Texte dialectale. Muntenia.* [Vol.] III de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, [București], [f.e.], 1986, 1250 p. multigr. (CCES. ICED. SDial. **Seria I.** *Texte și glosare*, 4). Vezi și nr. 644 și BRL, **18**, 1975, nr. 516; **16**, 1973, nr. 567.
639. * * * *Texte dialectale și glosar. Bistrița-Năsăud.* Publicate de Maria Marin și Marilena Tiugan, [București], [f.e.], 1987, XXXI + 326 p. multigr. (CCES. ICED, **Seria II.** *Texte și glosare*, 6) [cu ind. tematic].
640. * * * *Texte dialectale și glosar. Dobrogea.* Publicate de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, [București], [f.e.], 1987, CXXVII + 506 p. multigr. (CCES. ICED, **Seria II.** *Texte și glosare*, 5).

VEZI și nr. 320, 321, 478, 512, 570, **572**, 579, 581, 582, 814, 874, 893, 906, 907, 916, 922, **929**, 939, 963, 1113, 1124, 1274, 1276, 1297, 1317, 1325.

Recenzii

641. BELTECHI, EUGEN, *Noul Atlas Lingvistic român, pe regiuni — Oltenia*, vol. V [...], CL, **32**, nr. 2, 1987, 152—154. Vezi nr. **637**.
642. DĂNILĂ, SIMION, Vasile Ioniță, *Metafore ale graiurilor* [...], LL, nr. 1, 1987, 113—116. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **574**.
643. GIOSU, ȘTEFAN, *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*. V [...], AUI, **32**, 1986, 93—96. Vezi nr. **637**.
644. MIHAIL, ZAMFIRA, *O școală de tradiție*, Luceafărul, **30**, nr. 45, 1987, 6 [*Texte dialectale. Muntenia*, vol. III ...]. Vezi nr. **638**.
645. ȘEULEANU, ION, *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar* [...], StUBB, **31**, nr. 2, 1986, 75—76. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **711**.
VEZI și nr. 933.

c. Aromână

646. SARAMANDU, NICOLAE, *Aromâna și raporturile ei cu greaca (pe marginea unei lucrări recente)*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 439—451 [Achille G. Lazarou, *L'aroumain et ses rapports avec le grec*, Salonic, 1987, 304 p. + 5 hărți].
647. SARAMANDU, NICOLAE, *Cercetarea aromânei vorbite în mediu orășenesc*, AnICED—A, **6—7**, 1987, 338—345.
VEZI și nr. 504, 520, 581.

d. Istroromână

648. SÂRBU, RICHARD, *Texte istroromâne și glosar (Cu un studiu introductiv* **Istroromâna — azi**), Timișoara, TUI, [IV] + 125 p. multigr. (UT) [studiul introd. p. 1—24].
VEZI și nr. 510, 581.

e. Meglenoromână

649. SCĂRLĂTOIU, ELENA, *Contribuții la cercetarea meglenoromânei vorbite în Dobrogea*, CICSE, **2**, 1986, 210—216.
650. SCĂRLĂTOIU, ELENA, MARCU, LIVIU, *Dicționar meglenoromân, explicativ și etimologic*, CICSE, [**1**], 1985, 74—77 [de Th. Capidan, 1936].
VEZI și nr. 581.

5. FILOLOGIE

651. ANDRONIC, *Viața preacuviosului părintelui nostru Grigorie Țamblac, Igumenul sfintei monastiri Neamțului, din Moldaviia și mitropolitul Kievului, Galițkiei și a toată Rossiia, adunate întru acest chip de...*, Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 42—47 [transliterație de Paul Mihail]. Vezi și nr. 691.
652. AVRAM, ANDREI, *Afirmații nefondate în legătură cu interpretarea grafiei chirilice*,, LR, **36**, nr. 3, 1987, 231—235 [în rec. lui Al. Rosetti de la nr. 780, unde se fac referințe și la art. autorului *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice* ..., SCL, **15**, nr. 1—5, 1964]. Vezi nr. 780 și BRL, [**7**], 1964/1965, nr. 89.
653. BARBU, VIOLETA, *Cele mai vechi traduceri din Voltaire în limba română (I)*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 525—532.
654. BERCEANU, BARBU, *Încă o dată despre „discursul de recepție nerostit" al lui Tudor Arghezi*, RITL, **24**, nr. 2—3, 1986, 346—347 [răspuns la art. Stelei Toma din RITL, **32**, nr. 4, 1984]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1084; **26**, 1983, nr. 1197.
655. BRANCOVICI, GHEORGHE, *Cronica românească*. Ediție critică de Damaschin Mioc, și Marieta Adam-Chiper. Studiu introductiv de Damaschin Mioc, București, EARSR, 1987, 95 p. (AȘSP. IINIB. **Cronicile medievale ale României**, XI) [cu 2 fot. și ind.].
656. CAZIMIR, ȘTEFAN, *Alfabetul de tranziție*, București, CR, 1986, 147 p. Vezi și nr. 743, 745, 749, 768.
657. CERNAT, MIHAI, *Primele noastre cronici*, Albina, **90**, nr. 2, 1987, 7; *Letopisețele de la Putna*, nr. 3, 7; *Letopisețul lui Grigore Ureche*, nr. 4, 7 [la rubr.: Manuscrise și cărți rare].
658. CHIȚIMIA, I. C., *Mîndria de neam și de cartea lui veche*, Contemporanul, nr. 21, 1987, 8 [ms. de la Ieud; s.t.c.: Mari tradiții ale continuității noastre spirituale, Ieud].
659. CHIȚIMIA, I. C., *Spătarul Nicolae Milescu, enciclopedist și personalitate de valoare universală*, VS, **80**, nr. 2, 1987, 117—121.
660. CHIVU, GH. *Observații filologice pe marginea unui text din* **Codicele Sturdzan**, LR, **36**, nr. 1, 1987, 64—69 [ultimul text al codicelui, *Frați dragi*, copiat de popa Grigorie din

Măhaci, omilie după un fragm. din *Evanghelia* după Matei, în versiunea lui Coresi, *Tetraevanghelul*].

661. CHIVU, GH., *Studii străine despre vechi texte românești*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 539—541 [de J. Scharpé, *Retrouvailles slavo-roumaines: un archétype slave inédit du début de la „Legenda Sîntei Vineri"*, în vol. *Legende, dialecte, littérature*. Études romanes à la memoire de Hugo Plonteaux, Louvain, 1983, p. 410—429; Nagy Béla, *A Kalocsai román nyelvtar*, în vol. *Magyar-román filológiai tanulmányok*, Budapest, 1984, p. 409—420; Giuseppe Piccillo, *Influssi ungheresi e particolarità dialettali de Banato nel „Catehismus" di Gsurgs Buitul (1636—1702)*, în „Revue de linguistique romane", **50**, 1986, nr. 351—382].

662. CIUCĂ, MARCEL-DUMITRU, *Jurnal Constantin Hurmuzachi. Un călător în anul 1764*, Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 66—70.

663. COCORA, GABRIEL, *Biblia de la Buzău*, ÎndrBis—Buzău, **1**, 1982, 226—232 [de Filotei, episcop al Buzăului, 5 vol., 1854—1856].

664. CONSTANTINESCU, RADU, *Pravile românești din secolul al XVII-lea. Texte inedite*, LR, **36**, nr. 1, 1987, 70—78 [din *Codicele* de la Dragomirna, sec. al XVIII-lea].

665. COSTIN, MIRON, *Viiața lumii. Predoslovie — Voroavă la cetitoriu*, APRen, 664—666; *Înțelesul stihurilor, cum trebuiește să să citească*, 664—665; *Înțelesul pildelor ce sînt în stihuri*, 665—666 [fragm. din *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, ESPLA, 1958, p. 318—324; notă introd. (p. 663) de Mihai Moraru].

666. COȘMAN, CONSTANTIN, [s.t.c. de la nr. 658], Contemporanul, nr. 21, 1987, 8.

667. CRISTACHE PANAIT, IOANA, *Kiriacodromionul de la Alba Iulia, 1699. La 280 ani de la apariție*. ÎndrPast—Alba-Iulia, **4**, 1980, 137—140.

668. DEMÉNY, LAJOS, DEMÉNY, LIDIA A., *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea*. Studii, articole, comunicări. Introducere de prof. dr. doc. Dan Simonescu, București, EK, 1986, 351 p. (**Biblioteca Kriterion**) [cu 85 de pl. facs.]. Vezi și nr. 747, 751, 778, 780, 781.

669. DIMITRIU, C., *Particularități fonetice în* **Codicele** *popii Bratul*, Orăgiu Ivănescu, 52—57.

670. DIONISIE ECLESIARHUL, *Hronograf (1764—1815)*. Transcriere după original, indice și glosar de Dumitru Bălașa. Studiu introductiv de Dumitru Bălașa și Nicolae Stoicescu. Note și comentarii de Nicolae Stoicescu, București, EARSR, 1987, 184 p. (**Cronicile medievale ale României**, X).

671. DOSOFTEI, *Psăltire a svîntului proroc David pre limbă rumânească*. [*Dedicația către domnitor*], APRen, 668; [*Cuvînt către cititor*], 669—670 [fragm. din ed. princeps, Uniev, 1673]; [*Viața și petreacerea svinților*], 670—672 [notă introd. (p. 667) de Mihai Moraru].

672. DUDAȘ, FLORIAN, *Circulația tipăriturilor coresiene*, ÎndrBis—Oradea, **4**, 1987, 81—83.

674. DUDAȘ, FLORIAN, *Manuscrisele românești din bisericile Bihorului*. Partea a II-a. *Literatura medievală și catalogul manuscriselor*. Cuvînt înainte de Prea Sfințitul Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, Oradea, EEORO, 1986, 370 p. + 1 h. î.a.t. [cu ind. de nume și locuri]. Vezi și nr. 782 și BRL, **29**, 1986, nr. **642.**

675. DUMITRIU-SNAGOV, ION, *Ion Neculce. Un document din Biblioteca Vaticanului*, Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 50—51; **18**, nr. 2, 1987, 68—69. Vezi și nr. 701.

676. FAUST, REMUS, *425 de ani— Tetraevangheliarul de la Brașov*, TelR, **135**, nr. 3—4, 1987, 3 [al lui Coresi].

677. GOROVEI, ȘTEFAN S., *„Unde ni sînt cronicarii!?...*", Luceafărul, **30**, nr. 12, 1987, 10 [despre editarea cronicilor].

678. HASDEU, B. P., *Opere*. [Vol.] I. *Poezii*. Ediție, note, comentarii, variante și indice de Stancu Ilin. Studiu introductiv de George Munteanu. Traducerea versurilor de Raluca Tulbure și Victor Tulbure, București, EM, 1986, 533 p. (**Scriitori români**).Vezi și nr. 758.

679. IONIȚĂ, VIOREL, *Biblia în limba română*, ÎndrBis—Timișoara, **7**, 1986, 41—44.

680. IORDACHE, STELIAN GH., *Un document românesc inedit din secolul al XVI-lea*, RA, **64**, vol. 49, nr. 4, 1987, 447—453 [din colecția „Documente" a FAS Galați, cota XXXII/2].

681. KOGĂLNICEANU, ENACHE [PSEUDO-], *Letopisețul Țării Moldovii de la domnia întîi și pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat Voevod (1733—1774)*. CANTA, IOAN, *Letopisețul Țării Moldovii de la a doua și pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat Voevod (1741—1769)*. Ediție critică de Aurora Ilieș și Ioana Zmeu. Studiu introductiv de Aurora Ilieș, București, EM, 1987, XCII+267 p. (**Restitutio. Cronici moldovenești**) [cu 16 fot. și facs. cu 3 an.: Anexa I: ms. 62 BARSR, ⟨*Autobiografia lui Enache Kogălniceanu*⟩, p. 178—80; Anexa II: ms. 62, BARSR, *Istorie ce au scos domnilor și boerilor*, p. 180—184; Anexa III: ms. 1733 Arhivele Statului, Iași, *Cîti cărți au tălmăcit și au și scris arhimandritul Varfolomiiu Mazirianul* ..., p. 185—187; cu gl. și ind. gen.].

682. MAREȘ, AL., *Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea*, București, EARSR, 1987, LV+ 423 p. (IL. DGAS) [p. 3—364 cu 1757 repr. la scara 1/1;

p. 365—417 cu o an. indicînd data, locul și fondul de păstrare a filigranelor; Engl. Ab., pycc. pe3.

683. MAREȘ, ALEXANDRU, *Traduceri necunoscute ale lui Dosoftei din perioada celui de-al doilea exil polon (I)*, LR, **36**, nr. 5, 1987, 413—428; *(II)*, nr. 6, 515—523 [în ms. 34 BARSR].

684. MAREȘ, AL., *Un desen al lui Udriște Năsturel reprezentînd propria sa stemă heraldică*, SCIAP, **34**, 1987, 28—32 [cu 4 facs.].

685. MĂLINAȘ, CONSTANTIN, *Carte românească veche de pe valea Bistrei, în Bihor*, ÎndrBis—Oradea, **4**, 1987, 90—94.

686. MĂLINAȘ, CONSTANTIN, *Drumul spre Academie*, Familia, **23**, nr. 10, 1987, 8—9 [s.t.c.: O personalitate controversată din trecutul Bihorului — Vasile Mangra].

687. MÂRZA, EVA, *Tipărituri românești vechi în biblioteca parohiei ort[odoxe] rom[âne] de la Ighiu (jud. Alba)*, ÎndrPast—Alba-Iulia, **4**, 1980, 147—149.

688. MÂRZA, IACOB, *Expoziția „Tipografia de la Blaj, focar de cultură și civilizație românească (1750—1830)"*, RMM, **24**, nr. 5, 1987, 29—34 [Blaj, 1987, cu 6 facs.].

689. MICOROI, TRAIAN, *Aspecte istoriografice privitoare la cartea veche manuscrisă și tipărită din Biblioteca Episcopiei Aradului*, ÎndrBis—Arad, **1**, 1984, 70—73.

690. MIHAIL, EUGENIA-ZAMFIRA, Milescu, *Opere*. Ediție critică, CICSE, [1], 1985, 20—21 [în curs de apariție].

691. MIHAIL, PAUL, *Un manuscris inedit al vieții lui Grigore Țamblac*, Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 39—47. Vezi și nr. 651, 726.

692. MIHAIL, ZAMFIRA, *Nicolae Milescu — Spătarul. „Călătoria" unui* **Jurnal de călătorie**, Manuscriptum, **18**, nr. 2, 1987, 59—64. Vezi și nr. 695.

693. MIHĂILĂ, GHEORGHE, *Edițiile „Cronicii universale" a lui Mihail Moxa*, AUBLLS, **35**, 1986, 15—20..

694. MILESCU, NICOLAE, *Carte aleasă pe scurt despre cele nouă muze și despre cele șapte arte liberale. Despre cele nouă muze și despre Apolon*, APRen, 660—662 [fragm. din Nikolaj Spafarij, *Estetičeskie traktaty*, ed. O.A. Belobrova, Leningrad, Nauka, 1978, trad. și notă introd. (p. 659) de Mihai Moraru]; *Carte aleasă despre cele nouă muze și despre cele șapte arte liberale (I)*, LL, nr. 1, 1987, 76—81; *(II)*, nr. 2, 242—246 [trad. și prez. de Crina Bocșan a predosloviei și a primelor două cap. din lucrarea menționată mai sus].

695. MILESCU, NICOLAE SPĂTARUL, *Cărticica despre tătari (fragmente)*, Manuscriptum, **18**, nr. 2, 1987, 65—67 [prez. de Zamfira Mihail]. Vezi și nr. 692.

696. MORARU, MIHAI, *Umanism filologic și arte poetice în Renașterea literară românească*, APRen, 643—651.

697. MUCKENHAUPT, ELISABETA, *Tipografia și legătoria de carte de la Șumuleu-Ciuc*, Ateneu, **24**, nr. 10, 1987, 10.

698. NĂSTASE, RADU, GHIȚĂ, ALEXANDRU, *Valori bibliofile în Biblioteca Sfintei Episcopii a Buzăului*, ÎndrBis—Buzău, **1**, 1982, 245—248.

699. NĂSTUREL, UDRIȘTE, *Despre dărnicie*, APRen, 657—658 [fragm. după V. Cândea, *Rațiunea dominantă*, Cluj-Napoca, ED, 1978; notă introd. (p. 656) de Mihai Moraru]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 584.

700. NEAGA, NICOLAE, *Importanța multilaterală a* **Noului Testament de la Bălgrad**, ÎndrPast—Alba-Iulia, **4**, 1980, 132—135.

701. NECULCE, ION, *O samă de cuvinte ce sînt alese dintr-acest* **Ceasornic al domnilor**, *care s-au scris aice osebi [I]*, Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 52—60; *[II]*, **18**, nr. 2, 1987, 69—75 [prez., trans. și adn. de Ion Dumitriu-Snagov]. Vezi și nr. 675.

702. NIȚU, VALERIU, *Centenar Timotei Ciparîu. Biblioteca și manuscrisele lui Timotei Ciparîu*, DCon, nr. 9, 1987, B, în Vatra, **17**, nr. 9, 1987.

703. NUSSBÄCHER, GERNOT, *Contribuții noi privind datarea și imprimarea* **Cazaniei I** *a diaconului Coresi*, LR, **36**, nr. 3, 1987, 236—240 [cu 2 tab.].

704. NUSSBÄCHER, GERNOT, *Contribuții privind istoria tipografiei românești din Alba Iulia în secolul al XVII-lea*, Apulum, **23**, 1986, 191—195 [cu 1 an.; deutsch, Zus.].

705. OLTEAN, VASILE, *Diaconul Coresi. 430 de ani de la tipărirea primei cărți coresiene:* **Micul octoih** *(12 iulie 1556—14 ianuarie 1557)*, TelR, **135**, nr. 25—26, 27—28, 1987, 7.

706. OLTEAN, VASILE, *430 de ani de la prima carte coresiană la Brașov*, Astra, **21**, nr 3, 1987, 7 [*Octoihul mic*].

707. OLTEAN, VASILE, *Diaconul Coresi — ctitorul limbii române literare —* , TelR, **135**, nr. 5—6, 7—8, 1987, 6.

708. OLTEANU, VIRGIL, *Tiparul românesc în secolul al XVI-lea*, Biblioteca, nr. 3, 1987, 28—29.

709. ONU, LIVIU, *Și totuși Spătarul Nicolae Milescu ... O problemă controversată de paternitate literară (I)*, RITL, **33**, nr. 4, 1985, 108—114; *(II)*, **34**, nr. 1, 1986, 77—79; *(III)*, nr. 2—3,

291—285; *(IV)*, nr. 4, 105—109 [combate părerea lui N. A. Ursu după care Dosoftei ar fi autorul versiunii finale a *Bibliei* care a intrat în ed. 1688].

710. POPA, LILIANA, *Simion Pantea, editor și răspînditor de carte românească*, Apulum, **23**, 1986, 239—244 [cu 1 an.; deutsch. Zus.].

711. PUIU-FĂRCAȘ, SIDONIA, *„Istoria naturei sau a firei" (Histoire de la nature) de Gheorghe Șincai, le premier manuel d'histoire naturelle en langue roumaine*, Noesis, **12**, 1986, 44—50 [Engl. Ab.].

712. RĂDULESCU, MIHAI, *Picu Pătruț, ilustrator al lui E. Sue și S. Gessner*, Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 124—139.

713. ROȘU, TITUS L., *Știri și însemnări despre cultura și școala românească din Bihor în secolele XVII—XIX (documente)*, ÎndrBis—Oradea, **3**, 1986, 27—32.

714. RUSU, ADRIAN ANDREI, *Două cărți sălăjene în anul 1470 (Repere de circulație a cărții românești din Transilvania)*, AMP, **10**, 1986, 499—503.

715. RUSU, VALERIU, *Simbol al identității culturale*, Contemporanul, nr. 21, 1987,9 [v.t.c. nr. 658].

716. SIMION, ȘTEFAN, *Noul Testament sau împăcarea au leagea noao a lui Is. Hs. Predoslovie către măriia sa, craiul Ardealului*, APRen, 653—654; *Predoslovie către cetitori*, 654—655 [fragm. după ed. princeps, Alba-Iulia, 1648; notă introd. (p. 652—653) de Mihai Moraru].

717. SIMONESCU, DAN, *Coresi — tipograf și editor român (sec. XVI)*, SCD, **29**, nr. 1—2, 1987, 93—100.

718. STREZA, LIVIU, *Trei manuscrise liturgice românești din sec. XVII—XVIII*, ST, **38**, nr. 1, 1986, 119—122 [ms. IX, *Liturghier-Molitvelnic*, ms. 19, *Miscelaneu*, ms. 37, *Molitvelnic*, din Biblioteca Arhiepiscopiei Sibiului].

719. ȘERBU, DUMITRU, *Cu privire la vechimea unui document de limbă română*, Contemporanul, nr. 21, 1987, 8 [v.t.c. nr. 658].

720. ȘTEFĂNESCU MITU, ADRIANA, **Cugetările lui Oxenstiern** *și ecourile lor în cultura românească (II)*, LL, nr. 1, 1987, 29—40 [ms. dintr-o colecție particulară din Buc., atribuit lui Grigorie Hudeci și datat cca 1798, cuprinzînd cartea I a *Cugetărilor*].

721. ȘTREMPEL, GABRIEL, *Catalogul manuscriselor românești. BAR 3101—4413.* [Vol.] III, București, EȘE, 1987, 494 p. Vezi și nr. 740, 748 și BRL, **21**, 1978, nr. 767; **26**, 1983, nr. **865.**

722. ȘTREMPEL, GABRIEL, *Faptă de veche simțire românească. Fondul de carte rară al Bibliotecii Academiei*, TribRom, **16**, nr. 332, 1987, 6; English Version, 10; deutsche Version, 14.

723. ȘTREMPEL, GABRIEL, *Nicolae Costin — un cronicar de la răspîntie de veacuri*, MI, **21**, nr. 51, 1987, 19—23.

724. TĂTARU, NICOLAE, *Valori în colecțiile muzeelor din Eparhia Buzăului*, Îndr. Bis—Buzău, **2**, 1983, 94—97.

725. TEODORESCU, DORIN, *Carte românească veche tipărită în Transilvania, existentă în județul Olt*, RMM, **24**, nr. 8, 1987, 56—60 [cu 1 tab.; rés, fr.].

726. ȚAMBLAC, GRIGORIE, *De la Țarigrad la insula Chios*, Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 71—76 [prez. de Marcel-Dumitru Ciucă]. Vezi și nr. 691.

727. ȚARĂLUNGĂ, ECATERINA, *D. Cantemir în arhiva Gr. Tocilescu*, Manuscriptum, **18**, nr. 2, 1987, 88—102.

728. URECHE, GRIGORE, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită de P. P. Panaitescu. Repere istorico-literare alcătuite de Mircea Scarlat, București, EM, 1987, 263 p. (**Patrimoniu**). Vezi și nr. 769.

729. URSU, N. A., *Concordanțe lingvistice între* **Psaltirea în versuri** *a lui Dosoftei și unele psaltiri românești din secolul al XVII-lea*, LR, **36**, nr. 5, 1987, 427—442 [concordanțe cu *Psaltirea* din *Vechiul Testament* din ms. 45, *Psaltirea Moldovenească*, *Psaltirea de la Bălgrad*].

730. VELCIU, DUMITRU, *Grigore Ureche — mare vornic și cărturar*, MI, **21**, nr. 11, 1987, 7—9.

731. VELCIU, DUMITRU, *Între Miron Costin și Constantin Cantacuzino. A cunoscut stolnicul* **De neamul moldovenilor?** *(I)*, LL, nr. 2, 1987, 166—176.

732. VELEA, MARIN, *Macarie Ieromonahul — 150 de ani de la moartea sa (1836—1986)*, GB, **45**, nr. 5, 1986, 101—111.

733. VETIȘANU, VASILE, *Argument al unei vechi civilizații*, Contemporanul, nr. 21, 1987, 9 [v.t.c. nr. 658].

734. ZAMFIRESCU, DAN, *Grigore Țamblac. Legenda lui în cultura română*, Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 22—38.

735. * * * *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului.* Vol. V. *1640—1644.* Întocmit de Marcel Dumitru Ciucă, Doina Duca-Tinculescu, Silvia Vătafu-Găitan, București, [f.e.], 1985, 868 p. (DGAS). Vezi și nr. 764 și BRL, **25**, 1982, nr. **1236.**

736. * * * *Manuscrise de origine românească din colecții străine. Repertoriu.* Întocmit de Radu Constantinescu, București, [f.e.], 1986, 298 p. (DGAS). Vezi și nr. 742, 746, 773, 779.

737. * * * *Mihai Viteazul în conștiința europeană.* [Vol.] 1. *Documente externe.* Ediție de documente întocmită de: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bondoc, Eugenia Ciocan, Tahsin Gemil, Elena Moisiuc, Cornelia Moraru, Mircea Mușat, Emilia Poștăriță, Maria Soveja, Vasile Șimandan, Constantin Vlad, Mircea Voiculescu. Colectivul de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bondoc, Mircea Mușat. Au mai colaborat: T. Bucur, V. Costake, I. Dumitriu-Snagov, I. Gămulescu, M. Paicu, M. Szabo, N. Trandafirescu, D. Zaharia, București, EARSR, 1982, 695 p. [vezi mai ales doc. rom. nr. 137 (p. 372—374, note p. 374—376), 142 (p. 392—393, note p. 393), 148 (p. 413—414) și 190 (p. 513—514); cu 16 fasc., 1 h., 5 fot; cu ind. de n.pr.].

738. * * * *Neagoe Basarab (1512—1521) 450 de ani de la începutul domniei în Țara Românească* —, AnivCult, **26**, nr. 1, 1987, 35—102 [cu o bibl. despre *Învățături* (p. 50—89) și cu citate din unele studii din bibl. (p. 90—102)].

739. * * * *Un melod român: Picu Pătruț*, ÎndrBis-Oradea, **4**, 1987, 174—178 [cu 5 poezii în an.].

VEZI și nr. 3, 5—9, **12**, 85, 100, 104, 129, 130, 135, 458, 481 494, 531, 539, 577, 634, 1355, 1484, 1485, 1565, 1904.

Recenzii

740. ANGHELESCU, MIRCEA, *Manuscrisele Academiei*, Transilvania, **16**, nr. 9, 1987, 33—34 [Gabriel Ștrempel, *Catalogul* ..., III]. Vezi nr. **721.**

741. BARBU, VIOLETA, Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demény, *Carte și tipar* [...], LR, **36**, nr. 5, 1987, 454—456. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **668.**

742. BARBU, VIOLETA, *Manuscrise de origine românească din colecții străine* [...], LR, **36**, nr. 3, 1987, 241—243. Vezi nr. **736.**

743. BOERESCU, DAN-SILVIU, *Alfabetul de tranziție*, ConCom, nr. 3, 1987, 8 [de Ștefan Cazimir]. Vezi nr. **656.**

744. BOGHIAN, M., Florian Dudaș, *Manuscrisele românești din bisericile Bihorului* [...], MA, **31**, nr. 4, 1986, 138—139. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **643.**

745. BULGĂR, GH., *Semnele comunicării*, ScTin SLA, 7, nr. 31, 1987, 5 [Ștefan Cazimir, *Alfabetul* ...]. Vezi nr. **656.**

746. BULUȚĂ, GHEORGHE, *Nouveaux aspects de la culture roumaine*, RR, **41**, nr. 7, 1987, 98—99 [Radu Constantinescu, *Manuscrise* ...]. Vezi nr. **736.**

747. BULUȚĂ, GHEORGHE, *Nouvelles recherches sur l'histoire du livre*, RR, **41**, nr. 4, 1987, 99—100 [Lajos Demény, Lidia A. Demény, *Carte* ...]. Vezi nr. **668.**

748. BULUȚĂ, GHEORGHE, *Un tezaur al culturii naționale*, Luceafărul, **30**, nr. 39, 1987, 2 [Gabriel Ștrempel, *Catalogul* ..., III]. Vezi nr. **721.**

749. CAZACU, B., Ștefan Cazimir, *Alfabetul de tranziție* [...], LL, nr. 2, 1987, 273—276. Vezi nr. **656.**

750. CERNOVODEANU, PAUL, Cornelia Papacostea-Danielopolu și Lidia Demény, *Carte și tipar* [...], RI, **39**, nr. 12, 1986, 1243—1245. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **668.**

751. CERNOVODEANU, PAUL, Demény Lajos and Lidia A. Demény, *Carte* [...], RRH, **25**, nr. 3, 1987, 281—282. Vezi nr. **668.**

752. CHIȚIMIA, I. C., *„Contribuții" la literatura română medievală*, RITL, **24**, nr. 4, 1986, 143—145 [Dan Simonescu, *Contribuții* ...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **680.**

753. CORNEA, PAUL, Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi*, Manuscriptum, **18**, nr. 1, 1987, 180—181. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **697.**

754. DEMÉNY, LUDOVIC, *Originile scrisului în limba română*, CNȘI, nr. 2, 1986, 26—35 [de Ion Gheție și Alexandru Mareș]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **648.**

755. DURĂ, NICOLAE V., Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi* [...], BO, **104**, nr. 9—10, 1986, 145—146. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **697.**

756. DUȚU, ALEXANDRU, Florian Dudaș, *Manuscrisele românești medievale din Crișana* [...], RESEE, **25**, nr. 1, 1987, 95. Vezi **29**, 1986, nr. **643.**

757. DUȚU, ALEXANDRU, Picu Pătruț, *Miniaturi și poezie* [...], RESEE, **25**, nr. 1, 1987, 95—96. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **694.**

758. GEORGESCU, NICOLAE, *Ediția Hasdeu*, Luceafărul, **29**, nr. 48, 1986, 6 [*Opere.* I. *Poezii*, ed. Stancu Ilin]. Vezi nr. **678.**

759. GH. C., Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi* [...], MA, **31**, nr. 6, 1986, 147—149. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **697.**
760. GIOSU, ŞTEFAN, Ion Gheţie, Alexandru Mareş, *Originile scrisului* [...], AUI, **32**, 1986, 96—98. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **648.**
761. GUŢU, OLIMPIA, Radu Constantinescu, *Vechiul drept* [...], RESEE, **25**, nr. 1, 1987, 100. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **637.**
762. HOLBAN, IOAN, Traian Vedinaş, *Coresi*, ConvLit, **43**, nr. 10, 1987, 15. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **696.**
763. IONESCU, I., Varlaam, *Opere* [...], GB, **44**, nr. 3—4, 1985, 277—280 [ed. Mirela Teodorescu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **901.**
764. IONESCU-NIŞCOV, TR., * * * *Catalogul documentelor Ţării Româneşti* [...], RI, **40**, nr. 9, 1987, 957—958. Vezi nr. **735.**
766. LĂUDAT, I. D., Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Lazăr-Leon Asachi* [...], MMS, **62**, nr. 4, 1986, 119—123. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **697.**
767. MAMINA, ION, Florian Dudaş, *Manuscrise româneşti medievale din Crişana* [...], AISt, **33**, nr. 1, 1987, 144—145. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **643.**
768. MANOLESCU, NICOLAE, *Portul şi limba*, RLit, **20**, nr. 3, 1987, 9 [Ştefan Cazimir, *Alfabetul* ...], Vezi nr. **656.**
769. MANOLESCU, NICOLAE, *Repere istorico-literare*, RLit, **20**, nr. 51, 1987, 10 [Grigore Ureche, *Letopiseţul* ...]. Vezi nr. **728.**
770. MARINESCU, GH., *Lazăr-Leon Asachi în cultura română*. TelR, **135**, nr. 33—34, 35—36, 1987, 2 [de Antonie Plămădeală]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **697.**
771. MÂRZA, IACOB, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, *Cartea românească veche* [...], RA, **64**, vol. 49, nr. 2, 1987, 227—228 [de Elena Dima, Gheorghe Buluţă şi Simona Ceauşu]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **715.**
772. MEHEDINŢEANU, TEOFIL, Ioan Zoba din Vinţ, *Sicriul de aur* [...], MO **38**, nr. 2, 1986, 142—143. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **907.**
773. MITU, MIHAI, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, *Manuscrise de origine românească* [...], RA, **64**, vol. 49, nr. 3, 1987, 228—230. Vezi nr. **736.**
774. MUREŞIANU, I. B., Florian Dudaş, *Manuscrisele româneşti medievale din Crişana* [...], MB, **37**, nr. 1, 1987, 119—120. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **643.**
775. NEAGA, N., Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demény, *Carte şi tipar* [...], MA, **31**, nr. 5, 1986, 139. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **668.**
776. PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, CORNELIA, Cătălina Velculescu, *Cărţi populare* [...], RESEE, **25**, nr. 1, 1987, 191—192. Vezi BRL, 1984, nr. **902.**
777. PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, CORNELIA, Gh. Buluţă, Sultana Craia, *Manuscrise miniate* [...], RESEE, **25**, nr. 1, 1987, 101—102. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **783.**
778. PIPPIDI, ANDREI, Lajos Demény, Lidia A. Demény, *Carte* [...], RESEE, **25**, nr. 3, 1987, 283—285. Vezi şi nr. **668.**
779. RÎNZIŞ, FILOFTEIA, Radu Constantinescu, *Manuscrise de origine românească* [...], RI, **40**, nr. 6, 1987, 652—653. Vezi nr. **736.**
780. ROSETTI, AL., *Un faux-pas*, CREL, nr. 2, 1986, 157—158 [despre editarea de către Willem von Eeden a textului *Învăţături preste toate zilele* (1642), édition et étude linguistique, 2 vol., Amsterdam, Rodopi, 1985].
780 bis. SEBESTYEN MIHÁLY, *Könyv- és nyomdatörténet — korszerűen*, A Hét, **18**, nr. 26, 1987, 10 [Demény Lajos, Demény Lidia A., *Carte* ...]. Vezi nr. **668.**
781. SIMONESCU, DAN, Demény Lajos, Demény Lidia A., *Carte* [...], RomBooks, nr. 2, 1987, 5. Vezi nr. **668.**
782. ŢEPELEA, GABRIEL, *Valorificarea unor vechi manuscrise*, RLit, **20**, nr. 48, 1987 8 [Florian Dudaş, *Manuscrisele româneşti din bisericile Bihorului* ..., Partea a II-a ...]. Vezi nr. **674.**
783. VELCULESCU, CĂTĂLINA, Herodot, *Istorii* [...], Synthesis, **13**, 1986, 90—91. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **811.**
784. * * * Florian Dudaş, *Manuscrisele româneşti medievale din Crişana* [...], RomBooks, nr. 4, 1986, 6—7. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **643.**
VEZI şi nr. 30.

6. FONETICĂ ŞI FONOLOGIE

785. AVRAM, ANDREI, *O problemă de terminologie în legătură cu palatalizarea labialelor*, SCL, **38**, nr. 6, 1987, 537—540.

786. ROSETTI, A., *Sur les diphtongues du roumain*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 205—206.
787. TASMOWSKI-DE RYCK, LILIANA, *Les alternances morpho-phonétiques dans le vocabulaire minimal du roumain*, RRL, **32**, nr. 5, 1987, 461—488.
788. ULIVI, ANCA, *În legătură cu accentuarea unor neologisme în limba română actuală*, SCL, **38**, nr. 4, 1987, 310—322 [rés. fr.].
789. URIȚESCU, DORIN, *Arbitrary Phonological Conditioning in Morphemics. A Romanian Case*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 293—298.
790. URIȚESCU, GABRIELA, URIȚESCU, DORIN, *On Fronting of Unrounded Vowels after Velars in Daco-Romanian*, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 41—47 [rez. rom.].
VEZI și nr. 133, 502, 619, 630, 669, 945, 1268, 1273, 1330, 1454, 1601, **1796**.

Recenzii

VEZI nr. 600.

7. GRAMATICĂ

a. Generalități

791. TOȘA, AL., *Epistemul gramaticii lui Ciapriu*, DCon, nr. 9, D, în Vatra, **17**, nr. 9, 1987.
VEZI și nr. 459, 476, 479, 495, 501, 506, 512, 513, 521, 543, 552, 1198, **1224**, 1243, 1249, 1253, 1257, 1487, 1592, 1645, 1878.

Recenzii

792. BADEA, ȘTEFAN, *Gramatica pentru toți*, RLit, **20**, nr. 9, 1987, 7 [de Mioara Avram; v.r. nr. 541]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **794**.
793. GHERGHINA, MARIA, Mioara Avram, *Gramatica pentru toți* [...], LLR, **16**, nr. 1, 1987, 60—61. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **794**.
794. G[ÎRMACEA], C[ORNELIA], *Gramatica pentru toți*, TribȘc, **17**, nr. 297, 1987, 2 [de Mioara Avram]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **794**.
795. MIHĂESCU, N., *O chestiune de principiu*, Săptămîna, nr. 24, 1987, 2; *Așa să fie?* ..., nr. 26, 2 [Mioara Avram, *Gramatica pentru toți* ...; la rubr.: Cronica limbii române]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **794**.
796. TEIUȘ, SABINA, Mioara Avram, *Gramatica pentru toți* [...], CL, **32**, nr. 2, 1987, 154—156. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **794**.
VEZI și nr. 1260.

b. Morfologie

797. AVRAM, LARISA, *The Romanian Prezent and the Norwegian Presens. A Semantic Description*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 207—212 [cu 1 tab.].
798. AVRAM, MIOARA, *Condiții gramaticale de folosire a conjunctivului fără să*. Rezumat, LPS, 19—20 [cu o addenda la art. din Collegium, **1**, 1985, 28—32]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 803.
799. BÎTEA, IOAN N., *Observații asupra unor opinii despre adverb*, SCL, **38**, nr. 2, 1987, 151—159 [pe marginea vol. Georgetei Ciompec, *Morfosinteza adverbului românesc* ...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **776**.
801. BÎTEA, IOAN N., *Observații pe marginea unor argumente referitoare la* **fie** *corelativ*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 533—537 [pe marginea vol. lui G. G. Neamțu, *Predicatul* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **833**.
802. BRÂNCUȘ, GR., *Conjugările românești*, Cutezătorii, **20**, nr. 21, 1987, 7 [v.r. nr. 603].
802 bis. CILIANU-LASCU, CORINE, *La nominalisation des verbes de changement d'état en roumain et en français*, AUBLLS, **35**, 1987, 61—63 [cu 1 sch.; s.t.c.: Table ronde: Le groupe nominal en perspective contrastive].
803. CORNILESCU, ALEXANDRA, *A Note on Dative Clitics and Dative Case in Romanian*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 213—224.
804. CORNILESCU, ALEXANDRA, URDEA, DANIELA, *Relații și elemente anaforice în limba română: construcții cu pronumele reflexive* **se** *și* **sine**, LR, **36**, nr. 2, 1987, 105—122.
805. CUZA, MARIANA, *Observații asupra nominalizării acțiunii și rezultatului în română și în italiană*, AUBLLS, **35**, 1987, 63—65 [v.t.c. nr. 802].
806. DIACONESCU, PAULA, *Pronumele personal ca indicator*, LR, **36**, nr. 2, 1987, 95—104 [cu 2 sch.].

807. DUȚU, LUCIA, *Câteva considerații cu privire la folosirea pronumelui relativ „care"*, Tomis, **22**, nr. 2, 1987, 12 [la rubr.: Școala; s.t.c.: Proba de verificare a cunoștințelor la limba și literatura română pentru admiterea în treapta I de liceu].
808. GAWELKO, MAREK, *La categorie linguistique du nombre dans les langues française, roumaine et polonaise, et la tendance à l'abstraction*, RRL, **32**, nr. 4, 1987, 355—363 [cu 1 tab.].
809. GRUIȚĂ, G., *Contribuții la studiul numeralului românesc*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 21—29 [Engl. Ab.].
810. IRIMIA, DUMITRU, *Dialeza dinamică*. Rezumat, LPS, 18. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 813.
811. IRIMIA, DUMITRU, *Structura gramaticală a limbii române. Numele și pronumele. Adverbul*, Iași, EJ, 1987, 216 p. Vezi și nr. 828.
812. KURUNZI, BEATA, *Pasivul în textele de specialitate de limbă română, germană și engleză*, ȚVN, nr. 59—60, 1982, 9—11.
813. ORZA, RODICA, *Moțiunea substantivelor feminine — nume de păsări în graiurile limbii române*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 36—40 [rés. fr.].
814. PLĂTĂREANU, DOLORES, *Pluralul în* **-i** *al femininelor cu desinența în* **-ă** *este un fenomen de proveniență regională*, LL, nr. 1, 1987, 10—14.
815. POALELUNGI, GH., *Prepoziții „flexibile"*, RN, **16**, nr. 131—132—133, 1987, 2494——2495.
816. POALELUNGI, GH., *Variante verbale*, Pentru patrie, **38**, nr. 4, 1987, 26; *Între verbe*, nr. 8, 28 [la rubr.: Limba română este patria mea].
817. POPESCU, FLOREA I., *Adjectivul pronomial posesiv*, LLR, **16**, nr. 1, 1987, 7—8.
818. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Adjectivele defective din limba română contemporană*, LR, **36**, nr. 5, 1987, 357—365.
819. RĂDULESCU, MARINA, *Despre categoria comparației în limba română*, LR, **36**, nr. 1, 1987, 14—28 [cu 1 sch.].
820. SĂCEANU, EUSTAȚIA, SĂCEANU, IANCU, *Valori ale verbului „a fi" în limba română*, Publicitate, n. 1987, [IV], în Ateneu, **24**, nr. 11, 1987 [la rubr.: Consultații școlare pentru admiterea în treapta I de liceu].
821. STOIANOVA, DANIELA, *Exprimarea modurilor acțiunii (Aktionsart) în limbile română și bulgară*, SCL, **38**, nr. 6, 1987, 525—536 [Engl. Ab.]
822. STOYANOVA, DANIELA, *Temporal and Aspectual Values of the Imperfect in Romanian and Bulgarian*, RRL, **32**, nr. 6, 1987, 529—540 [cu 1 sch].
823. TABARCEA, CEZAR, *Trecut, prezent și viitor*, Cutezătorii, **21**, nr. 40, 1987, 11 [v.r. nr. 603; st.c.: Gramatica de fiecare zi].
824. TRANDAFIR, GH. D., *Note asupra statutului relațional al prepoziției în limba română*, LR, **36**, nr. 5, 1987, 450—453.
825. VASILIU, LAURA, *Despre substantivarea unei categorii de adjective*, LPS, 26—28.
826. VIȘAN, VIOREL, *La forme modale dans la relative determination en roumain et en français*, AUBLIS, **35**, 1986, 57—59 [v.t.c. nr. 802].
VEZI și nr. 75, 133, 217, 229, 429, 594, 624, 633, 787, 789, 791, 837—839, 850, 910, 1046, 1201, **1224**, 1247, 1250, 1254, 1281, 1290, 1307, 1406, 1441, 1454, 1495, 1499, **1604**, 1613, 1624, 1664, **1790**, **1796**, **1805**, **1810**.

Recenzii

827. ZUGUN, PETRU, Alexandru Toșa, *Elemente de morfologie* [...], AUI, **32**, 1986, 92 — 93. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **984**.
828. * * * Dumitru Irimia, *Structura gramaticală* [...], Forum, **29**, nr. 4, 1987, 86. Vezi nr. **811**.
VEZI și nr. 600, 1260—1264, 1827.

c. Sintaxă

829. BÎTEA, IOAN N., *Noi structuri adversative*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 497—504.
830. BÎTEA, IOAN N., *Observații pe marginea unor construcții cu supin*, LR, **36**, nr. 5, 1987, 377—387.
831. BÎTEA, IOAN N., *Puncte de vedere despre coordonarea disjunctivă*, LR, **36**, nr. 1, 1987, 35—45.
832. BOSIANU, GH., [s.t.c. nr. 852], Ramuri, **24**, nr. 7, 1987, 15. Vezi și nr. 852.

833. BRONSERT, S., *Prepoziția concesivă în română, bulgară și germană (O privire confruntativă)*, SCL, **38**, nr. 6, 1987, 517—524 [deutsch. Zus.].
834. CINCU, GEORGETA, *Probleme de sintaxă*, Publicitate, iun. 1987, [VI], în Ateneu, **24**, nr. 6, 1987 [v.r. nr. 820].
835. CORNILESCU, ALEXANDRA, *Further Development in the Theory of Clitics: the Romanian* **Se** *Reflexive Constructions*, AUBLLS, **35**, 1986, 81—85.
836. COSĂCEANU, ANCA, *Particularités du groupe nominal hétérogène*, AUBLLS, **35**, 1986, 55—56 [în rom. și în fr.; v.t.c. nr. 802].
837. COSMESCU, MARIN, *Analiză de text*, Publicitate, iun. 1987, [VI], în Ateneu, **24**, nr. 6, 1987; *Pentru o analiză complexă a textului literar*, Publicitate, n. [IV], în Ateneu, nr. 11 [v.r. nr. 820].
838. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, *Les derives adj.-N en perspective contrastive*, AUBLLS, **35**, 1986, 59—61 [v.t.c. nr. 802].
839. DIACONESCU, ION, *Modalizare și modalizatori*, LL, nr. 1, 1987, 5—9.
840. DIMITRIU, C., *Apozitive de gradul al doilea*, LR, **36**, nr. 1, 1987, 29—34 [cu 1 sch.].
841. DIMITRIU, C., *„Dublarea" complementului direct și a complementului indirect în* **Biblia de la București**, AUI, **32**, 1986, 39—46.
842. DRINCU, SERGIU, *Acordul predicatului verbal cu subiectul multiplu coordonat disjunctiv*, LLR, **16**, nr. 3, 1987, 5—7.
843. GĂGEANU, ANCA, *Aspecte ale acordului gramatical*, LLR, **16**, nr. 2, 1987, 9—11.
844. GRUIȚĂ, G., *Subordonata consecutivă*, LLR, **16**, nr. 1, 1987, 8—11.
845. IRIMIA, DUMITRU, *Coordonarea opozitivă*, Omagiu Ivănescu, 41—46.
846. LOZBĂ, MIHAI, *Categoria determinării în limba română*, LPS, 21—25.
847. LUPU, COMAN, *Divergences entre le roumain et l'espagnol dans le groupe nominal*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 249—250.
848. NOVAC, ALEXANDRINA, *Observații asupra condițiilor lexico-morfologice de realizare a exercițiilor de transformare*, Tomis, **22**, nr. 2, 1987, 12 [v.r. nr. 807].
849. NOVAC, ALEXANDRINA, ROTUND, NICOLAE, *Proba de verificare pentru admitere în treapta I, limba și literatura română. I. Exerciții sintactice de transformare prin contragere*, Tomis, **22**, nr. 3, 1987, 12 [la rubr.: Școala].
850. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Verbe impersonale și construcția lor*, LLR, **16**, nr. 2, 1987, 3—6.
851. POGORILOVSCHI, LIANA, *L'elemento predicativo supplementare: tratti semantici del verbo reggente in romeno e italiano*, RRL, **32**, nr. 4, 1987, 395—399.
852. PURCARU, ILIE, *O nouă teorie sintactică?*, Ramuri, **24**, nr. 7, 1987, 14 [pe marginea art. lui Gh. Bosianu de la nr. 832].
853. TRANDAFIR, GH. D., *Cazuri particulare ale relației sintactice dintre subiect și predicat, dintre subiectivă și regenta ei*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 485—496.
VEZI și nr. 73, 172, 201, 296, 309, 798, 801, 802, 804, 806, 820, 1111, 1201, **1224**, 1307, 1389, 1398, 1399, **1415**, 1435, 1447, 1454, 1490, 1604, 1606, 1614, 1638, 1809.

Recenzii

854. ANTONESCU, NAE, *Sintaxa la răspîntie*, Tribuna, **31**, nr. 9, 1987, 6 [G. G. Neamțu, *Predicatul* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **833**.
855. GRUIȚĂ, G., G. G. Neamțu, *Predicatul* [...], CL, **32**, nr. 2, 1987, 156—158. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **833**.
856. GUȚU ROMALO, VALERIA, G. G. Neamțu, *Predicatul* [...], LR, **36**, nr. 5, 1987, 461. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **833**.
857. GUȚU ROMALO, VALERIA, Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române* [...], LR, **36**, nr. 1, 1987, 91. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1769**.
858. MILAȘ, CONSTANTIN, G. G. Neamțu, *Predicatul* [...], StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 75—76. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **833**
860. SARI, VASILE, G. G. Neamțu, *Predicatul* [...], LLR, **16**, nr. 2, 1987, 57—58. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **833**
861. SĂTEANU, C., Miorița Ulrich, *Thetisch und kategorisch. Funktionen der Anordnung von Satzkonstituenten am Beispiel des Rumänischen und anderer Sprachen*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1985, 311 p., CL, **32**, nr. 1, 1987, 80—81.
862. ȘUTEU, FLORA, Miorița Ulrich, *Thetisch und kategorisch. Funktionen der Anordnung von Satzkonstituenten am Beispiel des Rumanischen und anderer Sprachen*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, [1985], 311 p., LR, **36**, nr. 2, 1987, 162—167.
VEZI și nr. 1260—1264, 1423, 1831.

8. LEXICOLOGIE

a. Semantică

863. ANDREI, M., *Neologismele*, Publicitate, dec. 1987, [IV], în Ateneu, **24**, nr. 12, 1987 [v.r. nr. 820].
864. ANDREI, M., ANDREI, CECILIA, *Bioterminologie (II)*, Natura, **38**, nr. 1, 1987, 41—50 [*c-f*]; *(III)*, nr. 2, 45—55 [*g—o*].
865. ANGELESCU, GABRIEL, *Terminologia Forestieră*, DCon, nr. 11, D, în Vatra, **17**, nr. 11, 1987.
866. ANGHEL, IOANA, *Note lexicale și etimologice*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 116—117 [urechiușă, urici].
867. BADEA, ȘTEFAN, *„Trivial" și sensurile lui*, RLit, **20**, nr. 47, 1987, 8 [v.r. nr. 541].
868. BELTECHI, EUGEN, *Note lexicale și etimologice*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 117—122 [barz, -ă].
869. BIDIAN, V., LOȘONȚI, V., RUSU, GR., *Note lexicale și etimologice*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 30—35 [barabéte, barzaón, bándaónc, bándár, bárdáún, bárnáói, bățán, bázgáún, bînzár, bînzói, bîrzán, bîrzioánă, bîză, bîzălău, bîzáón, bizgár, bîzgói, boándă, boánză, boárnă, boárză, bombár, bondalău, bongár, bongău, bornár, bungói, bunzár, buzgán, căcîce, ciripoáică, ciuriclău, cirtițói, cloțán, ficiórul pópii, gongói, guz, guzác, guzán, guzgán, guzói, guzuitúră, guzunói, hărăbéte, hîrcióg, muscán, muscoácă, păsăre cicăcioásă, păsăre de cásă, păsărea grîului, păsăre de grîu, păsăre de șúră, păsăre surăriță, păsăre țigăneáscă, păsăre urîtă, păsărói cicăciós, păsăroi de cásă, păsărói de grîu, păsărói de șúră, păsărói urît, potcán, sobolán, sobolár, soboli, sobolitură, sobór, șobolán, șumurói, șuriță, suriți, țărînúș, țărmurúș, țigănúșă, vábrie, văbrói, vărăbéte, vrăbiu, vrăbiónț, vrăbiór, vrăbiuț, vrăbói]; nr. 2, 1987, 123—128 [alés, bátcă, bátiță, bărăcău, băteálă, bilíță, budurău, buigău, călíscă, căpțán, cleștár, clócă, clúpsă, clúscă, comihér, crici, cúșcă, dîlbínă, fîntînă în gheață, gîldău, gréier, leșér, leștéu, língură, liúngură, maiamúță, maiemúcă, mamúță, mămúcă, mămúică, mămuie, mămuiuță, móină, moimúță, momúiță, oblón în gheață, ochi, ol, pópă, produh, burdúf, produșcă, șoricăríță, știuburói, toplíță, vad, vădălău, vultoáre]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 855; **28**, 1985, nr. 819.
870. BOCȘE, MARIA, *Tradițional și contemporan în organizarea interiorului locuinței bihorene (Zona văii superioare a Crișului Negru)*, Biharea, **16**, 1986, 397—439 [cu num. fig.; rés. fr.].
871. BRÂNCUȘ, GRIGORE, *Aventura unui cuvînt*, Cutezătorii, **21**, nr. 5, 1987, 7 [mînă; v.r. nr. 603].
872. BULGĂR, GH., *Valori expresive ale lexicului în textele literare*, LLR, **16**, nr. 1, 1987, 5—7.
873. CACUCI, STELIAN-RADU, *Dicționar enigmistic [I]*, FS, **14**, nr. 5—6, 1986, 10 [monoverb, biverb, triverb, criptografie]; *(II)*, nr. 7, 10 [metagramă, metagramă anagramată]; *(III)*, nr. 8, 10 [rebus, criptorebus].
874. CHIOREANU, MIHAELA, *Note lexicale*, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 25—28 [cuv. din *Fișierul subdialectului bănățean*: bloj, boáctăr, bobálă, bréntă, cart, cîrtóg, cîrtogí, conc, îmblojí, jujău, lioártă, năláp, votcól, zbor, zborí; deutsch. Zus.].
875. COJOCARU, GEORGE, *Ingineria tehnologică*, RE, nr. 18, 1987, 15; *Dezvoltarea tehnologică*, nr. 21, 17 [la rubr.: Lexicon].
876. CONSTANTINESCU, GR., D., HAȚIEGANU-BURUIANĂ, ELENA, *Să ne cunoaștem plantele medicinale, proprietățile lor terapeutice și modul lor de folosire*, București, EMed, 1986, 256 p. + 23 foi cu fig. color [v. mai ales cap. 2.4.1. *Despre etimologia denumirilor științifice* (p. 185—190); 2.4.2. *Etimologia denumirilor științifice ale plantelor medicinale incluse în lucrare* (p. 193—295); 2.5. *Tabel rezumativ al denumirii și folosirii plantelor noastre medicinale spontane și de cultură* (p. 216—230); 2.6. *Denumirile latine și române ale produselor vegetale* (p. 231—233); 2.7. *Termeni botanici* (p. 234—238); 2.8. *Termeni medicali* (p. 239—243); 2.9.—2.13. Index alfabetic cu denumirile plantelor medicinale în limba română (p. 244—245), latină (p. 246—247), maghiară (p. 248—249), germană (p. 250—251) și rusă (p. 252—253)].
877. COTEANU, I., *Din nou despre impactul terminologiei tehnico-științifice*, LR, **36**, nr. 3, 1987, 185—192.
878. CRIȘAN, ION, *Sistematologie*, RE, nr. 45, 1987, 17 [v.r. nr. 875].
879. CUCERZAN, EUGEN S., *Ion Slavici și terminologia filozofică românească*, NU, **14**, nr. 2—3, 1987, 2.

880. CUCERZAN, EUGEN S., *Terminologia filozofică românească*, Tribuna, **31**, nr. 36, 1987, 1, 3.
881. D. B., *Lexic de informatică documentară*, Biblioteca, nr. 3, 1987, 26—27 [*d—f*]; la rubr.: Vocabular].
882. DIMITRIU, C., *Particularități sintagmatice în* **Biblia de la București**, LPS, 33—41.
883. DUMISTRĂCEL, STELIAN, **A publica:** *„a face cunoscut pe cale orală", „a tipări"*, LL, nr. 2, 1987, 164—166.
884. DUMITRAȘCU, SORIN, *Sintagmatic și paradigmatic*, Contemporanul, nr. 35, 1987, 15.
885. ENĂCHESCU, T. A., *Cuvinte uitate*, DCon, nr. 1, D, în Vatra, **17**, nr. 1, 1987 [goman, gomăni, gomănaș, gomănar, sîniori, țărcători, palancă]; DCon, nr. 2, D, în nr. 2 [săvai, mișcoi, vartă, varta, vardist]; Dcon, nr. 5, D, în nr. 5 [pirostrie, brudiu, -ie, cocon, coconie, mîzdă, poticală, sîmbră, miglă]; DCon, nr. 6, D, în nr. 6 [chiar, chiarifica, cuvînt, obraz, bere]; DCon, nr. 8, D, în nr. 8 [aret, mursă]; DCon, nr. 10, D, în nr. 10 [pembé, fistichiu, stacojiu, tibișir, afierosi, aburí, imă]; DCon, nr. 11, D, în nr. 11 [Eliseu, flor, selbă, orcan, confia, vil, -ă, lins, pizmă, pizmi, gîrbă, mișelălate, silță]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 866; **28**, 1985, nr. 835.
886. FOARȚĂ, MARIA, *Etnobotanică și lexicografie*, SMTRE, 42—59 [Engl. Ab.].
887. FUGARIU, FLOREA, *Șarpele pe cearceaf*, Luceafărul, **30**, nr. 20, 1987, 6 [istiță, iutiță; la rubr.: Cuvinte].
888. GHEORGHIU, ALEXANDRU, *Efecte ale cercetării științifice*, RE, nr. 11, 1987, 17; nr. 14, 19 [v.r. nr. 875].
889. GOGA, NICOLAE, *Verbalizări antroponimice în limba română actuală și reflexele lor denotativ-conotativ semantice*, SO, **4**, 1987, 29—38. Vezi și nr. 134.
890. GRECU, DOINA, *Note lexicale și etimologice*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 128—133 [pistól, pliscóci, pómpă, proáscă, pușcálă, púșcă, pușcóci, pușculiță, pușcúță, șptiț, plășcă, prăștie, protáp, púșcă, prișcă, măciúcă, mosút, părăscúță, pîrpăriță, poápă, prisnilíe, preznél, príznerie, púrice, răscitoáre, roátă, titiréz, torcăitoáre, torcătór, surcél, sprínten, mínge, míngină, poárcă, pólmă, popíc, purceá, roátă, tópcă].
891. GUȚU ROMALO VALERIA, *Limba română despre ea însăși*, PagBuc, **6**, nr. 4, 1987, I, în ConvLit, **93**, nr. 4, 1987.
892. GUȚU ROMALO, VALERIA, *Pericolele sinonimiei*, LLR, **16**, nr. 2, 1987, 6—8.
893. HOREA, ANCA, *Termeni dialectali privind războiul de țesut și prelucrarea cînepii (Localitatea Greoni, județul Caraș-Severin)*, AnEAIL, **3**, 1983, 167—169.
894. IONESCU, I., *Documente de limbă vorbită*, TelR, **135**, nr. 33—34, 35—36, 1987, 1, 2 [cuvînt, solz].
895. I. P., *Riscul de preț în comerțul exterior (II)*, RE, nr. 1, 1987, 30; *Switch*, nr. 4, 31; *Subproducție internațională*, nr. 6, 31; *Consulting-engineering. Cooperarea economică internațională tripartită*, nr. 8, 31; *Leasing*, nr. 16, 31 [la rubr.: Glosar], Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 873.
896. I.T.M., *Glosar universitar*, VSt, **31**, nr. 38, 1987, 10 [amfiteatru, aulă]; nr. 39, 10 [anonim]; nr. 40, 10 [autogospodărire]; nr. 41, 10 [asistent]; nr. 42, 10 [cămin]; nr. 43, 10 [catedră]; nr. 48, 10 [alma mater]; nr. 50, 10 [cercetare]; nr. 51, 10 [decan].
897. IUGA, NICOLAE, *Cuvinte uitate*, DCon, nr. 4, D, în Vatra, **17**, nr. 4, 1987 [muruială, dehonosta, tăroasă, tărhat, tară, lespede, fatie]. Vezi și nr. 958.
898. LOZBĂ, MARCELA, *Observații privind sensul și forma unor componente în structura unităților frazeologice românești*, LPS, 29—32.
899. MĂRII, I., *Note lexicale și etimologice. 1. samel. 2. samuraslă. 3. saplic. 4. sarma. 5. saur. 6. săgeác. 7. sălmăjac. 8. sărman. 9. săpătugă. 10. seamă. 11. scară, scăriță. 12. scăfică. 13. scălán. 14. scălda, scăldare. 15. scămá. 16. scămăli. 17. scăpoci, scăpós. 18. scîndură. 19. scindurie, scirpălui*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 133—138.
900. MIHĂESCU, N., *Cuvinte cu sens figurat ...*, Săptămîna, nr. 6, 1987, 2; *Cum este ... văzut verbal „a vedea" ...*, nr. 42, 2; *Cuvintele „nărăvașele"*, nr. 46, 2 [v.r.nr. 795].
901. NEGREA, RADU, *Garanții bancare*, RE, nr. 18, 1987, 31; *Analiza acreditivului bancar*, nr. 21, 31; *Eficiența asigurării*, nr. 26, 29; *Contractul de reprezentanță*, nr. 28, 31; *Falimentul băncii partenerului*, nr. 32, 31; *Societăți fictive*, nr. 36, 29; *Decontări irevocabile*, nr. 44, 31; *Limitele vinculației*, nr. 48, 30 [v.r. nr. 895]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 881; **28**, 1985, nr. 851; **27**, 1984, nr. 1065; **26**, 1983, nr. 1049; **25**, 1982, nr. 1501.
902. NISIPEANU, RODICA, **Arnică** *și* **... arnici**, RP, **16**, nr. 11, 1987, 14 [la rubr.: Dicționar „RP"].
903. OANCEA ILEANA, *„Romanic" — „romantic"*, LLR, **16**, nr. 2, 1987, 12—14.
904. PÂRLOG, HORTENSIA, *Analiza anunțurilor publicitare la nivelul vocabularului*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 505—513.

905. POALELUNGI, GH., *Apropierea de cuvinte*, Pentru patrie, **38**, nr. 3, 1987, 28 [despre neologisme]; *Receptarea neologismelor*, nr. 5, 28; *Arabescuri*, nr. 6, 28 [v.r. nr. 816].
906. PURDELA SITARU, MARIA, *Das Verhältnis zwischen Pflanzen- und Tiernamen einerseits und Krankheitsnamen andererseits in der Terminologie der rumänischen Volksmedizin*, RRL, **32**, nr. 6, 1987, 596—577.
907. PURDELA SITARU, MARIA, **Storĭ (sturĭ), storénie, storáină.** *Sensuri și etimologie*, SCL, **38**, n. 4, 1987, 294—301 [deutsch. Zus.].
908. PURDELA SITARU, MARIA, *Un sistem denominativ în terminologia românească de etnobotanică*, SMTRE, 60—73 [deutsch. Zus.].
909. REGNEALĂ, MIRCEA, *Termeni de bază din domeniul micrografiei*, Biblioteca, nr. 1, 1987, 26—28 [v.r.nr. 881].
910. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Genul substantivelor împrumutate de română din franceză*, LR, **36**, nr. 1, 1987, 46—55.
911. SARAMANDU, NICOLAE, *Terminologia agrară și unitatea limbii române*, Flacăra, **36**, nr. 36, 1987, 16.
912. ȘERBAN, VALENTINA, *Note lexicale și etimologice*, CL, **32**, nr. 2, 1987,138—139 [urdina, urdinare, urdiniș].
913. ȘINCAI, ANA, *Delimitări terminologice*, Biblioteca, nr. 3, 1987, 27.
914. TODORAN, ROMULUS, *Note lexicale și etimologice*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 140—141 [pipernici, pipernicí, pirnicí, toi, toaie, mălăișcă].
915. TOHĂNEANU, G.I., **Brazdă**, *Orizont*, **38**, nr. 10, 1987, 15; *„Numele trandafirului"*, nr. 12, 5; **Împungaci**, nr. 14, 5; *Cula Mereuț*, nr. 16, 5 [mereu mereuaș, mereuț]; **Far**, nr. 22, 9; **Miez**, nr. 5; **Mennet**, nr. 27, 4; *Puțină pedagogie*, nr. 30, 5; **Erudiție**, nr. 33,5; **Fruntarii**, nr. 35, 9; **Acele stelelor**, nr, 43, 5; **Lăsământ**, nr. 47, 5; **Margine**, nr. 52, 9 [la rubr.: Limba română]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 892; **28**, 1985, nr. 872; **27**, 1984, nr. 1075, 1076; **26**, 1983, nr. 1068; **25**, 1982, nr. 1541.
916. TOMI, NATALIA, *Termeni din domeniul viticulturii, comuna Covăsînț, județul Arad*, AnEAIL, **3**, 1983, 173—177.
917. TOPALĂ, EUGEN, *Incertitudini și risc în cercetare*, RE, nr. 23, 1987, 17 [v.r. nr. 875].
918. TOȘA, I., *Contribuții la studiul așezărilor rurale românești*, Biharea, 1986, 339—354 [rés. fr.].
919. ȚAȚOMIR, NICOLAE, *Expresii argotice*, Cronica, **22**, nr. 47, 1987, 2.
922. VASILUȚĂ, LIVIA, *Note lexicale (Cu privire specială la Banat)*,SMTRE, 88—102 [aglică, boboloáșe, clăbățul-cúcului, cocosél, cucurujór, drugoáńe, frunzíță, gheorghíț, gúra marónului, mălái, moále, mălăiél négru, milúrcă, núdlispetează, șinghilíe, unguroáică, unguroáncă; rés. fr.].
923. VICOLEANU, IOAN, *Polisemia, Cuvinte omonime*, Publicitate, ian. 1987, [VI], în Ateneu, **24**, nr. 6, 1987 [v.r.nr. 820].
924. VLAD, SABIN, *Note lexicale și etimologice*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 142—143 [piédin, poponeață, potă, tăițéi].
925. VOICULESCU, MARIN GH., *Scrisul medical ca tehnică și artă*, București, EARSR, 1987, 144 p. Vezi și nr. 932, 938.
926. * * * *Dicționar*, Cutezătorii, **21**, nr. 17, 1987, 19 [arie, oratoriu, cantată, concert, concerto grosso, fugă, lied, madrigal, melodie, uvertură, rapsodie, rondo, sonată, simfonie].
927. * * * *Mic dicționar de neologisme*, Cutezătorii, **21**, nr. 12, 1987, 7 [frust, frustrat, lucrativ, realiza, interludiu, specios, invoca, nișă, statiza].
928. * * * *Mic vocabular de Pesah*, RCM, **31**, nr. 620, 1987, 7.
929. * * * *Studii și materiale privitoare la terminologia românească de etnobotanică*, Timișoara, TUT. 1986, 102 + XI p. multigr. (UT. CȘS) [cu ind. de cuv.]. Vezi și nr. 933.
VEZI și nr. 1, 130, 201, 305, 340, 477, 478, 523, 577, 278, 585, **589**, 594, 620, 625, 628, 785, 791, 939, 942, 944, 946, 951, 957, 958, 963, 983 993, 1027—1029, 1045, 1047, 1058, 1081, 1087, 1103, 1134, 1144, 1201, 1208, 1230, 1237, 1241, 1273, 1279, 1281, 1291, 1296, 1298, 1312, 1317, 1322, 1347, 1348, 1431, 1499, 1505, 1533, 1600, 1601, 1620, 1789 **1792.**

Recenzii

930. GHIȚĂ, ANDREEA, G.I. Tohăneanu, *Cuvinte românești* [...], LL, nr. 4, 1986, 525—529. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **891.**
931. GRAUR, AL., *Cuvinte românești*, RLit, **20**, nr. 17, 1987, 8 [de G.I. Tohăneanu; v.r. 541]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **891.**
932. MIHAILIDE, MIHAIL, *Acuratețea scrisului științific*, Contemporanul, nr. 43, 1987, 12 [Marin Gh. Voiculescu, *Scrisul medical* ...]. Vezi nr. **925.**

933. NATU, FLORENTINA, *Studii şi materiale privitoare la termiologia de etnobotanică* [...], SCL, **38**, nr. 5, 1987, 467—468. Vezi nr. **929**.
934. RUJA, ALEXANDRU, G.I. Tohăneanu, *Cuvinte româneşti*, Familia, **23**, nr. 8, 1987. Vezi BRL, 1986, nr. **891**.
935. RUSU, VALERIU, *Cultură şi mitologie*, Luceafărul, **30**, nr. 19, 1987, 6 [Mihai Coman, *Mitologia populară românească*, Buc., EM, 1986].
936. SARI, VASILE; *Valoroasă cercetare asupra vocabularului limbii române contemporane*, Forum, **29**, nr. 7—8, 1987, 141—143 [Angela Bidu-Vrănceanu, *Structura vocabularului*...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **856**.
937. STOICHIŢOIU, ADRIANA, Angela Bidu-Vrănceanu, *Structura vocabularului* [...], LL, nr. 4, 1986, 521—524. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **856**.
938. * * * „*Scrisul medical ca tehnică şi artă*", MS, **33**, nr. 36, 1987, 7 [de Marin Gh. Voiculescu]. Vezi nr. **925**.
VEZI şi nr. 590, 600, 606, 642, 1261, 1262.

b. Formarea cuvintelor

939. BERCA, OLIMPIA, *Observaţii cu privire la structura formaţiilor compuse din lexicul botanic popular*, SMTRE, 14—24 [cu 1 fig.; Engl. Ab.].
940. DUMITRESCU, MARIA, *Abrevierea în limba română*, AUBLLS, **35**, 92—96 [au colaborat studenţii: Buică Laurenţiu, Comăşescu Maria, Florea Cristina, Olteanu Simona, Popescu Daniela, Roşcu Polidor, Lupu Claudia, Sîrbu Maria, Ungureanu Ramona; cu 2 tab.].
941. DUMITRESCU, MARIA, SURJIKOV, AURELIA, *Abrevierea în limba română*, LR, **36**, nr. 5, 1987, 388—398 [cu 2 sch. şi 1 an.].
942. POALELUNGI, GH., „*Neolog*...*erie*", Pentru patrie, **38**, nr. 2, 1987, 28 [v.r.nr. 816].
943. TOHĂNEANU, G.I., *Cuvinte noi*, Orizont, **38**, nr. 39, 1987, 8 [cu suf. *-iza*]; **Dormitor**, nr. 41, 5 [despre suf. *-tor*; v.r.nr. 915].
VEZI şi nr. 533, 629, 791, 825, 889, 904, 970, 975, 1062, 1253.

Recenzii

VEZI nr. 1466.

c. Etimologii

944. ARVINTE, V., *Expr.* **iarbă de puşcă**, Omagiu Ivănescu, 67—70.
945. AVRAM, ANDREI, *Etimologia cuvîntului* **mălai** *şi o problemă de fonetică istorică a limbii române*, SCL, **38**, nr. 2, 1987, 120—125.
946. BALÁZS L., *Despre originea şi evoluţia semantică a rom.* **gînd**, SCL, **38**, nr. 4, 1987, 302—309 [rés. fr.].
947. BRĂTESCU, GH., *Etimologii vechi şi noi*, Magazin, **30**, nr. 25, 1987, 5 [pe marginea art. Aureliei Bălan-Mihailovici, *Despre „crestăturile valahe"*, Transilvania, **15**, nr. 2, 1986; s.t.c.: Contribuţia ştiinţei şi tehnicii la îmbogăţirea vocabularului]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 914.
948. BRÂNCUŞ, GRIGORE, **Munte**, TribRom, **15**, nr. 313, 1986, 11; **Vale**, nr. 314, 11; **Galben**, **16**, nr. 332, 1987, 11; **Bun**, nr. 333, 11; **Oaie**, nr. 335, 11; **Corn**, nr. 336, 11; **Bărbat**, nr. 338, 11; **Fapt**, nr. 340, 11 [la rubr.: Povestea cuvintelor].
949. BRÂNCUŞ, GRIGORE, **Ţară**, Cutezătorii, **20**, nr. 40, 1986, 10—11; **Pîine**, nr. 51, 10; **Pace**, **21**, nr. 12, 1987, 7 [la rubr.: Istoria unui cuvînt]; **Casa**, nr. 17, 8 [la rubr.: Etimologie]; *Nume de arbori*, nr. 23, 7 [brad, fag, carpen, frasin, jugastru, stejar, gorun, arbore, copac]; **Familie**, nr. 27—30, 13; *Diviziunile timpului*, nr. 45, 7 [la rubr.: Povestea cuvintelor; v.r. nr. 603].
950. BURDUJA, MIHAI, *Istoria unor* ... *cuvinte*, VM, **40**, nr. 11, 1987, 20 [troian, joffre, şovinism, grog, calambur].
951. CORTEZ, PAUL, *Numele patronimic în terminologia medicală*, MS, **33**, nr. 10, 1987, 6—7.
952. COTEANU, ION, SALA, MARIUS, *Etimologia şi limba română. Principii — Probleme*, Bucureşti, EARSR, 1987, 160 p. [cu ind. de cuv.].
953. DOMINTE, CONSTANTIN, *Cuvinte de substrat*, Albina, **90**, nr. 12, 1986, 10; „*Et. nec.*", **91**, nr. 3, 1987, 10; *Dublete etimologice*, nr. 4, 10 [v.r. nr. 459].
954. DOMINTE, CONSTANTIN, *Originea drom. fam.* **ferches**, SCL, **38**, nr. 2, 1987, 145—150; deutsche Version, *Von „fărtich" zu „ferches". Deutsch-rumänische Sprachkontakte*, Karp-Rund, **20**, nr. 26, 1987, 5.
955. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Argumentele lexicului românesc*, Cronica, **22**, nr. 40, 1987, 1, 2 [la rubr.: Patrimoniu naţional].

956. HOMORODEAN, MIRCEA, *Implicații istorice ale unor paralelisme romanice lexicale și toponimice*, StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 32—37 [Engl. Ab.].
957. HRISTEA, THEODOR, *Din problemele etimologiei frazeologice românești*, LR, **36**, nr. 2, 1987, 123—135.
958. IANCU, VICTOR, *Scrisori deschise*, DCon, nr. 7, C, D și 15 din Vatra, **17**, nr. 7, 1987 [pe marginea art. lui Nicolae Iuga de la nr. 897].
959. IONAȘCU, AL., *Etimologia drom.* **arnici**, SCL, **38**, nr. 3, 1987, 208—211 [Engl. Ab.].
960. PĂDURARIU, N., *De unde provine cuvîntul...*, AP, **42**, nr. 36, 1986, 10 [amiral, coifură, colonel]; nr. 37, 10 [tun, iperită, baionetă]; nr. 39, 10 [băiat, bătrîn]; *Este corect spus ...*, nr. 41, 10 [rachetă de croazieră]; *De unde provine cuvîntul ...*, nr. 42, 10 [monitor, distrugător]; nr. 45, 10 [crucișător, grenadă, mitralieră]; **43**, nr. 7, 1987, 10 [buzdugan, mire, submarin, torpilă]; nr. 20, 10 [focos, sat]; nr. 26, 10 [..escaladarea războiului ..."]; nr. 39, 10 [brigadă, caporal, dorobanț, eghilet]; nr. 48, 10 [misie; la rubr.: Lingvistică].
961. PICCILLO, GIUSEPPE, FERRO, TERESA, *La postile di Matteo Bartoli all'* **Etimologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache** *di Sextil Pușcariu. III*, SCL, **38**, nr. 4, 1987, 323—343 [lit. *P—Z*]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 930; **28**, 1985, nr. 914.
962. POALELUNGI, GH., *Sensuri și forme*, Pentru patrie, **38**, nr. 7, 1987, 28; *Frenezie lingvistică*, nr. 9, 28 [v.r. nr. 816].
963. POP, VASILE, *Lexicul păstoresc — document al continuității. Cîteva considerații privitoare la terminologia păstorească din Cîmpia Transilvaniei*, DCon, nr. 2, C, în Vatra, **17**, nr. 2, 1987.
964. POPESCU-FISCHER, SEBASTIANA, *Elemente lexicale vechi grecești și reflexul lor în limba română. Materiale pentru* **Dicționarul etimologic al limbii române**, SCL, **38**, nr. 3, 1987, 234—240. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 932.
965. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Rom.* **țară** *în contextul romanic*, SCL, **38**, nr. 2, 1987, 115—119.
966. REIMHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Cuvinte de origine franceză*, SCL, **38**, nr. 2, 1987, 110—114 [axilă, burat, cord, crenat, criptic, detailist, digitație, eremit, eseistic, estiv, motoretă, consumabil, oblicitate, costier, busc, elogia, dialectologic, deplasabil, eruptivism, lunatism, buclaj; rés. fr.].
967. RUS, VIDA, **Crai nou** — *etimologie populară*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 452—454.
968. RUSSU, IOAN I., *Cuvinte geto-dacice în limba română*, ÎndrPast—Alba-Iulia, **4**, 1980, 108—110.
969. SARAMANDU, NICOLAE, *Concordanțe etimologice și lexicale româno-albaneze* (**bearcă, buș, „pumn", urdori, cocobarză, corcoduș**), SCL, **38**, nr. 2, 1987, 126—141.
970. SLUȘANSCHI, DAN, **Carpații**, RP, **16**, nr. 6, 1987, 16; **Dunărea**, nr. 7, 17; **Someșul, Mureșul, Oltul**, nr. 9, 16; **Tisa — Timiș—Prahova**, nr. 10, 14, **De republica**, nr. 12, **14** [v.r. nr. 902].
971. SOARE, ION, *Considerații etimologice privind toponimia majoră a județului Vîlcea*, SV, **7**, 1986, 179—190.
972. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *A Functional Approach to the Study of Recent English Borrowings in Romanian*, AUBLLR, **35**, 1986, 84—92.
973. STRUNGARU, DIOMID, *Asupra etimologiei verbului* **acira**, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 38—46, [rés. fr.].
974. SUCIU, EMIL, *Note etimologice privitoare la unele împrumuturi din limba turcă (III)*, SCL, **38**, nr. 2, 1987, 142—144 [altalîc, angará, baargîc, baigúș, baltalîc, baschíu, bulmeá, burlán, buzlúc, cambúr, carapelít, cazălpelít, chiocéște, ciubúc, cîr, cîrîntîi, cîrmóg, crîmleán, daiác, dălgîci, gelbereá, ghiusturcá]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 1291; **24**, 1981, nr. 1242; **27**, 1984, nr. 1116.
975. ȘUTEU, FLORA, *Pitorescul latent*, RP, **16**, nr. 5, 1987, 16 [pitoresc]; **Rîndunica**, nr. 8, 16—17 [v.r. nr. 902].
976. TOHĂNEANU, G. I., **Fonclirea** ..., Orizont, **38**, nr. 37, 1987, 5 [v.r. nr. 915].
VEZI și nr. 102, 477, 571, 577, 588, 594, 596, 863, 866—869, 871, **876**, 885, 890, 894, 899, 904, 905, 907, 910—912, 914, 915, 924, **977**, 1081, 1288, 1293, 1303, 1316, 1581.

d. Lexicografie

977. ANDREI, NICOLAE, *Dicționar etimologic de termeni științifici (Elemente de compunere greco-latine)*, București, EȘE, 1987, 292 p. Vezi și nr. 1020.
978. ANDREI, NICOLAE, *Rebus dicționar. Cuvinte cu 4 litere*, **A—L**, București, EST, 1986, 277 p. Vezi și nr. 1008.

979. BAGEACU, VIOREL, *Dicţionar frazeologic persan-român*, Bucureşti, TUB, 1987, 216 p. multigr. (UB. FF) [în colab. cu Monica Broşteanu].

980. BENKŐ ANDRAS, *Zenei kislexikon*, Bukarest, KK, 1986, 559 p. **(Kézi könyvek).** Vezi şi nr. 1018.

981. BOERU, SPIRIDON, BOTZAN, NICOLAE, BRAŞOVEANU, GHEORGHE, CAZAN, EUGEN, CLARIAN, MARCU, DOBRE, VIRGIL, MANTZ, NICOLAE, MIHAIU, GHEORGHE, MIHNEA, IULIAN, PRICOP, GHEORGHE, ROŞCA, MIRCEA, SÎRBU, ENACHE, STANCIU, IONEL, *Dicţionar de îmbunătăţiri funciare. A—M*. Coordonatori: Pricop Gheorghe, Clarian Marcu, Bucureşti, EC, 1987, 180 p.

982. BREBAN, VASILE, *Dicţionar general al limbii române*, Bucureşti, EŞE, 1987, 1159 p. Vezi şi nr. 1020.

983. BULGĂR, GH., *Precizări despre neologisme*, Săptămîna, nr. 11, 1987, 7 [pe marginea rec. lui C. V. Tudor la dicţionarul lui F. Marcu]. Vezi nr. 1024, 998 şi BRL, **29**, 1986, nr. **944.**

984. CONSTANTIN, PAUL, *Dicţionar universal al arhitecţilor*, Bucureşti, EŞE, 1986, 352 p.

985. DĂNESCU, MARCEL, *Filatelia de la A la Z*, [Bucureşti], ESP, [1987], 422 p. [vers. amplificată şi în culori a *Dicţionarului filatelic* din 1979, de acelaşi autor; cu o listă de termeni filatelici în română, engleză, franceză, germană şi rusă, p. 397—421]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 872.

986. HANGIU, I., *Dicţionar al presei literare româneşti (1790—1982)*. Argument de Ion Dodu Bălan, Bucureşti, EŞE, 1987, 511 p. [cu ind. de nume şi de titluri de reviste]. Vezi şi nr. 1013.

987. MARCU, FLORIN, *Un răspuns necesar*, Săptămîna, nr. 15, 1987, 7 [pe marginea rec. lui C. V. Tudor la dicţionarul autorului şi a răspunsului lui Gh. Bulgăr]. Vezi nr. 1024, 983, 997 şi BRL, **29**, 1986, **944.**

988. MARCU, FLORIN, *Wichtiges sprachliches Nachschlagewerk*. Gespräch mit dem „Fremdwörterbuch" — Autor ..., KarpRund, **30**, nr. 6, 1987, 4—5 [int. cons. de Dieter Drotleff]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **944.**

989. MATEI, HORIA C., *Mic dicţionar al lumii antice. Ţări — Popoare — Oraşe*, Bucureşti, EAI, 1986, 416 p. **(Dicţionarele Albatros)**. Vezi şi nr. 1011.

990. NEGUŢ, SILVIU, *Căutători de noi tărîmuri*, Bucureşti, EE, 1987, 464 p. (Colecţia **Clepsidra**).

991. PARPALĂ, EMILIA, IBRAHIM, SHAMIL, *Dicţionar român-arab*. [Vol..] I. [*A—I*], Craiova, [TUC], 1985, 430 p. r ultigr. (UC).

992. PIETREANU, MARICA, *Dicţionarele, instrumente ale muncii intelectuale*, LLR, **16**, nr. 3, 1987, 7—11.

993. POPA, VALDEMAR, *Dicţionarul — un instrument de lucru al elevului la filozofie*, RPed, **36**, nr. 6, 1987, 21—34.

994. ROŞU, LUCIAN, *Treptele antropogenezei. Mic dicţionar al oamenilor fosili*, Bucureşti, EŞE, 1987, 192 p.

995. SANDA, G., *„Dicţionar de rime"*, RN, **15**, nr. 119—120—121, 1986, 2242—2244 [al lui G. Topîrceanu].

996. STANCIU, CORNELIU, BOCŞAN, CRINA, MAXIMCIUC, VALENTINA, *Dicţionar de construcţii rus-român*, Bucureşti, ET, 1986, 1004 p.

997. TUDOR, CORNELIU VADIM, *Cîteva precizări*, Săptămîna, nr. 17, 1987, 3 [pe marginea răspunsului lui F. Marcu, *Un răspuns necesar*, la rec. autorului la *Mic dicţionar de neologisme*]. Vezi nr. 987, 1024, 983, 998 şi BRL, **29**, 1986, nr. **944.**

998. TUDOR, CORNELIU VADIM, *Un referent vehement*, Săptămîna, nr. 12, 1987, 2 [răspuns la art. lui Gh. Bulgăr, *Precizări despre neologisme*, în legătură cu rec. aut. la dicţionarul lui F. Marcu, *Mic dicţionar de neologisme*]. Vezi nr. 983, 1024, 987, 997 şi BRL, **29**, 1986, nr. **944.**

999. TURTOI, DUMITRU, PAŞCOVICI, FLOAREA, SĂRARU, ION, *Dicţionar de chimie şi tehnologie chimică român-rus*, Bucureşti, ET, 1986, 732 p.

1000. VESCU, VICTOR, *Povodom nekih napisa o rumunsko-srprkoj leksikografiji*, KŽ, **31**, nr. 2, 1987, 90—92.

1001. * * * *Dicţionarul limbii române (DRL)*. Serie nouă. Tomul X. Partea a II-a. Litera *S*. *SCLADĂ—SEMÎNŢĂRIE*. Redactori responsabili: Iorgu Iordan, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Alexandru Graur, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Ion Coteanu, membru al Academiei Republicii Socialiste România. Partea a 2-a a tomului al X-lea a fost elaborată în cadrul Sectorului de lexicologie şi lexicografie al Institutului de Lingvistică din Bucureşti, de următorul colectiv: Redactori: Dan Bugeanu, Lucreţia Mareş, Radu Michăescu, Aurelia Mihăilovici, Eleonora Popa, Elena Stîngaciu, Zizi Ştefănescu-Goangă, Filofteia Tănăsescu, Stela Toma, Tatiana

Țugulea. Revizori: Elena Ciobanu, Ion Dănăilă, Valentina Hristea, Luiza Seche, Elena Stîngaciu, Tatiana Țugulea. Revizie finală: Ion Dănăilă, Luiza Seche. Au fost consultați pentru etimologiile din acest tom: Alexandru Graur, Grigore Brâncuș, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Gheorghe Mihăilă, Nicolae Ursu. Pentru cuvintele cu răspîndire locală din porțiunea *SCLADĂ—SEMÎNȚĂRIE* a fost consultat Stelian Dumistrăcel. Corelații: Cristina Gherman. Redactori responsabili ai tomului al X-lea (partea a 2-a): Ion Coteanu, Elena Ciobanu, Ion Dănăilă, Mircea Seche, București, EARSR, 1987, [IV] + 300 p. [p. 389—689] (ARSR).

1002. * * * *Mic dicționar enciclopedic*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Coordonare generală: Mircea Măciu, Nicolae C. Nicolescu, Valeriu Șuteu, Gheorghe Timcu, Vasile Văcaru. Redactori: Rodica Chiriacescu, Doina Cioacă, Dinu Constantinescu, Petre Dan, Gheorghe Firca, Gheorghe Gheorghe, Dan Ghina, Dinu Grama, Viorica Gramatopol, Vasile Iacob, Elena Lazăr, Adrian Mitiș, Gabriel Florin Matei, Horia C. Matei, Ion Mihai, Adrian Minculescu, Dinu Ioanițiu Nechita, Silviu Neguț, Florica Plopeanu, Marcel D. Popa, Smaranda Popescu, Isabela Popovici, Alexandru Stănciulescu, Emilia Tomescu, Anicuța Tudor, Carmen Zgăvîrdici. Au colaborat: Gabriela Adameșteanu, Vasile Barbu, Sergiu Celac, Ileana Cîndroveanu, Niculae Gheran, Elena Hanciu, Constanța Ranghеț, Constantin Romanciuc, Elvira Elena Sburlea, Adriana Sofian, Georgeta Stoica, Gheorghița Voicu. Colaboratori: Constantin Albu, Simion Alterescu, Iosif Andrei, Stan Apostol, Ion Ardelean, Mioara Avram, Gheorghe Badrus, Nicolae Bagdasar, Iosif Balogh, Paul Baltagi, Ion Banu, Ovidiu Bădina, Constanța Bărboi, Petre Bărbulescu, Octavian Bâscă, Stelian Beldescu, Alexandru Beldie, Petre Bieltz, Emil Bittman, Gheorghe Bilteanu, Ovidiu Bîrlea, Atanasie Bîrsan, Marcian D. Bleahu, Alexandru Boboc, Alexandru Bolintineanu, Vasile Breban, Maria Brezeanu, Dan Bugeanu, Alexandra Burnei, Gheorghe Buzatu, Nicolae Caloianu, Ion Cantacuzino, Ion Caproșu, Ilie Ceaușescu, Ion Chiper, Dumitru D. Chiriac, Grigore Chiriță, Leonida Cihodaru, Elena Ciobanu, Șerban Cioculescu, Sterie Ciulache, Petre Codreanu, N. N. Constantinescu, Florin Constantiniu, Eugenia Contraș, Cristina Corciovescu, Irina Coroiu, Octavian Lazăr Cosma, Zorela Creța, Petru Creția, Gheorghe Crețoiu, Traian Crețu, Vasile Cucu, Alexandru Dănescu, Viorica Dene, Emilian Dobrescu, Henric Dona, Dumitru Dragu, Gheorghe Dragu, Ovidiu Drimba, Iosif Drimuș, Mihai Dulea, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Sidonia Fărcaș, Florica Ficșinescu, D. Filipescu, Olga Flegont, Irina Fortunescu, Gheorghe Georgescu, Tiu Georgescu, Dumitru Ghișe, Nicolae Gogoneață, Alexandru Graur, Eugenia Guțulescu, Gherghina Hanеș, Constantin Herbst, Vasile Herdea, Valentina Hristea, Georgeta Ianovici, Florica Ichim, Alfons Ifrim, Nestor Ignat, Octavian Iliescu, Mircea Ioanid, Grigore Ionescu, Ion Ionescu-Muscel, Silvian Iosifescu, Simon Julman, Emil Lăzărescu, Dimitrie Macrea, Ion Mamina, Nicolae Manolescu, Lucreția Mareș, Ion Marin, Adrian Marino, Constantin Maximilian, Florica Mezincescu, Dumitru Micu, Sanda Mihăiescu, Ștefan Marius Milcu, Ion Mitran, Roman Moldovan, Eugen Munteanu, Costin Murgescu, Ilie Murgulescu, Mircea Mușat, Stelian Neagoie, Ion Nestor, Ivanciu Nicolae Văleanu, Remus Niculescu, Brîndușa Nuțescu, V. Olariu, George Oprescu, Andrei Oțetea, Șerban Papacostea, Mihai Papadopol, Simion Pauliuc, Amelia Pavel, Paul Petrescu, Alexandru Pezderka, Alexandru Piru, Emil Pop, Ilie Popescu, Tiberiu Popescu, Petre Popescu Gogan, Călin Popovici, Valentin Popovici, Florian Potra, Nestor Prisca, Eudocțiu Procopovici, David Prodan, Petre Raicu, Dan Rădulescu, Remus Rădulеț, Cornel Răduț, E. Rogai, Eleonora Roman, Valter Roman, Gheorghe Roșca, R. Rotaru, Marius Sala, Marcel Sand, Alexandru Savu, Florența Sădeanu, Eugen Schileru, Ioan Scurtu, Marcel Segărceanu, Luiza Seche, Mircea Seche, Dan Simonescu, Radu Sommer, Viorel Soran, Irimie Staicu, Alexandra Stancu-Ardeleanu, George Stănilă, Nicolae Sterescu, Nicolae Stoicescu, Vladimir Streinu, Bogdan Stugren, Constantin Suter, Leon Șimanschi, Constantin Șișiroi, I. M. Ștefan, Nicolae Ștefănescu, Ștefan Ștefănescu, Zizi Ștefănescu, Nicolae Ștefiea, Gabriel Ștrempel, Nicolae-Șerban Tanașoca, Filofteia Tănăsescu, P. Teodor, Nicolae Teodorescu, Ion Tocan, Sebastian Tologea, Dumitru Trancă, Ovidiu Trăsnea, Vladimir Trebici, Dumitru Tudor, Victor Tufescu, I. Tulpan, Nina Turcu, Șerban Țițeica, Cristian Țopescu, Tatiana Țugulea, Zeno Vancea, Paul Varga, Laura Vasiliu, Mihai Vasiliu, Valeria Velcea, Rodica Vîlcu, Gheorghe Vlăduțescu, Mihaela Vlăsceanu, Dan Volanschi, Alexandru Vulpe, Bernard Wechsler, Eugenia Zaharia, Ileana Zamfirescu, Mihai Zamfirescu, Florin Zăgănescu, Gheorghe Zgură, Elena Zottoviceanu, Alexandru Zub. Coordonare lexicografică: Vasile Breban, București, EȘE, 1987, 1910 p. Vezi și nr. 1005, 1015, 1026 și BRL, **21**, 1977, nr. 1115; **16**, 1972, nr. 857.

1003. *Ortopedia și traumatologia. Mică enciclopedie*. Coordonatori: Andrei Voinea. Autori: Nicolae Gorun, Constantin Șișiroi, Doru Lucian Vesei, Andrei Voinea. Revizie știin-

ţifică: Andrei Firică. Redactare şi coordonare lexicografică: Carmen Zgăvîrdici, Bucureşti, EŞE, 1987, 366 p.
VEZI şi nr. 458, 482, 483, 486, 487, **499**, 512, 513, 537, 538, **572**, 650, 886, 964, 1280, 1330, **1297**, **1792**, **1821**.

Recenzii

1004. BĂLAN-MIHAILOVICI, AURELIA, Preot Dr. Ioan Mircea, *Dicţionar al* **Noului Testament** [...], BO, **54**, nr. 5—6, 1986, 165—174. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **940**.
1005. BĂLĂTICĂ, MARIAN, *Despre enciclopedii*, Contemporanul, nr. 21, 1987, 12 [*Mic dicţionar enciclopedic*, ed. a III-a]. Vezi nr. **1002**.
1006. BORDEA, CARMEN, Florin Marcu, *Mic dicţionar de neologisme*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 543—545. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **944**.
1007. BULGĂR, GH., *Rolul şi sensul neologismelor*, RLit, **20**, nr. 42, 1987, 8 [Florin Marcu, *Mic dicţionar de neologisme* ...; v.r. nr. 541]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **944**.
1008. BULGĂR, GH., *Un dicţionar erudit*, *Rebus*. Revistă bilunară editată de Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste sub egida revistei „Flacăra", Bucureşti, **31**, nr.17, 1987, 27 [Nicolae Andrei, *Rebus dicţionar. A—L* ...]. Vezi nr. **977**.
1009. DAMIAN, TEODOR, Preot Profesor Dr. Ioan Bria, *Dicţionar de teologie ortodoxă*, Tel R, **135**, nr. 5—6, 7—8, 1987, 5. Vezi BRL, **25** 1982, nr. **1590**.
1010. D. F., *Lucrări lexicografice în premieră*, Luceafărul, **30**, nr. 24, 1987, 8 [Mile Tomici, *Dicţionar român-macedonean* şi *Dicţionar macedonean-român* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **951**, **952**.
1011. DIAMANT, BETINIO, *O interesantă apariţie editorială*, RCM, **31**, nr. 616, 1987, 6 [Horia C. Matei, *Mic dicţionar al lumii antice* ...]. Vezi nr. **989**.
1012. DRĂGUŢ, VASILE, *Un dicţionar indispensabil*, Arta, **33**, nr. 11, 1986, 36—37 [Georgeta Stoica, Paul Petrescu, Maria Bocşe, *Dicţionar de artă populară* ...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **944**.
1013. DUGNEANU, PAUL, *Le Dictionnaire de la presse littéraire roumaine*, RR, **41**, nr. 10, 1987, 87—89 [de I. Hangiu]. Vezi nr. **986**.
1014. ENĂCHESCU, T. A., *Mic dicţionar de neologisme*, DCon, nr. 9, D, în Vatra, **17**, nr. 9, 1987 [de Florin Marcu]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **944**.
1015. GÎRBEA, HORIA, *Banca de date*, Flacăra, **36**, nr. 12, 1987, 11 [*Mic dicţionar enciclopedic*, ed. a III-a]. Vezi nr. **1002**.
1016. IONILĂ, FLORIN-LAZĂR, Mile Tomici, *Dicţionar român-macedonean* [...], *Dicţionar macedonean-român* [...], LR, **36**, nr. 5, 1987, 456—460. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **951**, **952**.
1017. ISAC, PAULA, Florin Marcu, *Mic dicţionar de neologisme* [...], LLR, **16**, nr. 3, 1987, 59—60. Vezi BRL, 1986, nr. **944**.
1018. LÁSZLO FERENC, *Zenei Kislexikon*, Utunk, **42**, nr. 6, 1987, 4 [de Benkő Andras]. Vezi nr. **980**.
1019. LEREA, H., *Un dar pentru vacanţă!*, Flacăra, **36**, nr. 32, 1987, 11 [*Dicţionarul limbii române pentru elevi* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1156**.
1020. MÂCIU, MIRCEA, *Noi ducţionare generale şi pe domenii*, Magazin, **30**, nr. 40, 1987, 4 [sub tipar la EŞE: Vasile Breban, *Dicţionar general* ...; Nicolae Andrei, *Dicţionar etimologic* ...; M. Sala (red. resp.) *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*; Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicţionarul limbii române literare vechi* ...]. Vezi nr. **982**, **572**, **979**.
1021. MILIN, JIVKO, *Rumunsko-srpsko-hrvatski rečnik*, KŽ, **31**, nr. 1, 1987, 117—118 [de Mirko Jivkovici]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **943**.
1022. PLEŞA, ROMULUS, *Un nou dicţionar de neologisme*, Astra, **21**, nr. 3, 1987, 10[de Florin Marcu]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **944**.
1023. RUS, VIDA, Mile Tomici, *Dicţionar român-macedonean* [...]; *Makedonsko-romunski rečnik* [...], RRL, **32**, nr. 6, 1987, 582—583. Vezi BRL, **29**, 1986, **951**, **952**.
1024. TUDOR, CORNELIU VADIM, *Filologicale*, Săptămîna, nr. 8, 1987, 3 [Florin Marcu, *Mic dicţionar de neologisme* ...]. Vezi şi nr. 987, 983, 997, 998 şi BRL **29**, 1986, nr. **944**.
1025. VERZAN, SABIN, Pr. Dr. Ioan Mircea, *Dicţionar al* **Noului Testament** [...], GB, **44**, 5—6, 1985, 433—435. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **940**.
1026. * * * *Moment editorial*, Magazin, **30**, nr. 13, 1987, 8 [*Mic dicţionar encilopedic*, ed. a III-a]. Vezi nr. **1002**.
VEZI şi nr. 558, 1326, 1327, 1460, 1824.

9. LIMBĂ LITERARĂ

a. Generalităţi

1027. ANGHEL, VALERIU, *Valori indispensabile*, Luceafărul, **30**, nr. 15, 1987, 1, 7 [răspuns la art. lui Grigore Sorescu, *Limba literară actuală* ...]. Vezi nr. 1029.
1028. ISTRATE, GAVRIL, *„Limba literară actuală"*, Luceafărul, **30**, nr. **16**, 1987, 1, 2 [pe marginea art. lui Grigore Sorescu]. Vezi nr. 1029.
1029. SORESCU, GRIGORE, *Limba literară actuală*, Luceafărul, **30**, nr. 9, 1987, 1, 7. Vezi şi nr. 1027, 1028.
VEZI şi nr. 136, 488, 568.

Recenzii

VEZI nr. 611.

b. Stilistică, poetică, limba scriitorului

1030. ANDREI, AL., *Semnificaţii etice în paremiologia românească*, Proverbium, **2**, 13—17 [rés. fr.].
1031. ANDREI, M., *Comentariul literar-stilistic*, Publicitate, mai, 1987, [VI], în Ateneu, **24**, nr. 5, 1978 [v.r. nr. 820].
1032. ANDRIESCU, AL., *„Noul Testament de la Bălgrad", „Biblia de la Bucureşti" — consideraţii stilistice*, LPS, 245—249.
1033. ANGELESCU, GABRIEL, *Fănuş Neagu: „Dincolo de nisipuri"*, LLR, **16**, nr. 2, 1987, 35—36.
1034. ANGELESCU, SILVIU, *Procedee literare şi figuri de stil: repetiţia şi enumeraţia*, LLR, **16**, nr. 1, 1987, 11—13; *Procedee literare şi figuri de stil: metafora şi metonimia*, nr. 2, 19—21; *Procedee literare şi figuri de stil: hiperbola şi litota*, nr. 3, 12—14.
1035. ANTEMIA, MIHAELA, *Ochiul şi paradigma cuprinderii*, CE, **7**, 1986, 291—298 [la M. Eminescu].
1036. ANTONESCU, GEORGETA, *Semnele povestitorului în fabulele lui Grigore Alexandrescu*, LL, nr. 2, 1987, 177—186.
1037. APOSTOLESCU, CARMEN, *Un model textual al* **Psalmilor** *lui Tudor Arghezi*, LPS, 110—115.
1038. AVASILOAIE, ANCA EVELINA, *Atribute ale indeterminării în lirica eminesciană: mitul feciorei*, CE, **7**, 1986, 157—162.
1039. AVRAM, MIOARA, *Analiza punctuaţiei unui text literar*, LL, nr. 1, 1987, 91—99 [două texte din vol. Mihaela Butoi şi Gh. Constantinescu-Dobridor, *Limba română*, Manual pentru clasa a VI-a, Buc., EDP, 1984: Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti, *Privighetoarea* şi Mihail Sadoveanu, *Luarea Grivifei*, p. 316—320].
1040. AVRĂMUŢ, VIORICA, *Exigenţele comentariului literar în clasele liceale*, LL, nr. 1, 1986, 502—507.
1041. BADEA, ŞTEFAN, *Nume şi porecle în literatură*, RLit, **20**, nr. 52, 1987, 7 [v.r.nr. 541].
1042. BADEA, ŞTEFAN, *Numele proprii eminesciene. Observaţii prozodice şi stilistice*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 420—432 [Engl. Ab.].
1043. BĂLAN, ION DODU, *Eminescu*, Cutezătorii, **21**, nr. 2, 1987, 9 [v.r.nr. 603].
1044. BĂLAN, ZAMFIR, *Fănuş Neagu — creaţia ludică*, LPS, 150—153.
1045. BĂRAN-MIHAILOVICI, AURELIA, *Vasile Voiculescu*, **Grai valah**. *Încercare de definire poetică a specificului lexicului românesc*, LPS, 116—121.
1046. BERTEA, MIRCEA, *Creangă între două structuri verbale*, Tribuna, **31**, nr. 14, 1987, 1, 6.
1047. BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *Valoarea stilistică a combinărilor de cuvinte*, LLR, **16**, nr. 1, 1987, 14—15.
1048. BOGDAN-DASCĂLU, DOINA, DASCĂLU, CRIŞU, *Reflecţii despre tipologia textelor*, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 51—57 [Engl. Ab.].
1049. BOMHER, NOEMI, *Motivul cărţii sacre în „Povestea magului călător în stele"*, LPS, 102—104.
1050. BORCILĂ, MIRCEA, *Paradoxul funcţiilor metaforice în poetica lui Blaga*, Tribuna, **31**, nr. 23, 1987, 2.
1051. BULGĂR, GH., *Tudor Arghezi. Meşteşugul cuvintelor*, RN, **16**, nr. 131—132—133, 1987, 2442—2444.
1052. BULGĂR, GH., *Variantele în opera lui Creangă*, Ateneu, **24**, nr. 2, 1987, 8.
1053. BUZAŞI, ION, *Andrei Mureşanu: „Un răsunet"*, LLR, **16**, nr. 1, 1987, 21—24.

1054. CALENIC, CEZAR, *Tudor Arghezi — artist al cuvîntului*, SLRB, 115—118.
1055. CANTEMIR-VLAD, ELENA, *Cîteva observații asupra unor modalități de construire a pseudo-proverbelor*, Proverbium, **2**, 41—46.
1056. CARA, MARIA, *Sugestii pentru analiza literară a poeziei „Rondelul rozei ce înflorește" de Alexandru Macedonski*, BulCD—Oradea, **5**, nr. 4, 1976, 40—42.
1057. CAZACU, B., *Poezia umoristică a lui George Topîrceanu*, BulSȘF, 1986, 36—41.
1058. CAZIMIR, ȘTEFAN, *Văzute și nevăzute. 1. Cuvinte din „Amintiri" explicate de însuși Creangă*, RLit, **20**, nr. 9, 1987, 13.
1059. CERNICOVA, GALINA, *Relația „narativ-liric" din perspectivă istorico-literară și structurală*, AUBLLR, **35**, 1986, 24—28.
1060. CERNICOVA-BUCĂ, MARIANA, *Generarea imaginii poetice în* **Dincolo de aceste ruini** *de Constantin Nisipeanu*, LPS, 135—138 [cu 3 an.].
1061. CHISCOP, LIVIU, *Gala Galaction*, **La Vulturi**, Publicitate. oct., 1987, [VI], în Ateneu, **24**, nr. 10, 1987 [v.r.nr. 820].
1062. CHIVESCU, ROMEO, *Concizia în expresie: limitele funcționalității*, LPS, 266—270 [la abrevieri].
1063. CIOCÎRLIE, CORINA, *Une analise pragmatique du dialogue dans le roman „Les Moromete" de Marin Preda*, RRL, **32**, nr. 6, 1987, 559—567 [trad. de Maria Ivănescu, Buc., EM. 1986].
1064. CIOCULESCU, ȘERBAN, *„Eu" și „noi" în memorialistica românească*, RLit, **20**, nr. 33, 1987, 7; *Al. I. Odobescu între „eu" și „noi"* [*I*], nr. 34, 10; (*II*), nr. 35, 7; *Memorialiștii noștri moderni între „eu" și „noi"*, nr. 36, 7.
1065. COLESCU, MIRELA, *M. Sadoveanu: „Luarea Griviței"*, LLR, **16**, nr. 3, 1987, 25—26.
1066. CORODI, VASILE, *Șt. O. Iosif, traducător al lui Shakespeare* [*I*], Manuscriptum, **17**, nr. 4, 1986, 140—149; *(II)*, **18**, nr. 1, 1987, 131—141.
1067. COTORCEA, LIVIA, **Viața ca o pradă** — *structură și semnificație*, LPS, 139—144.
1068. CRĂCANĂ, LUCIA, **Determinare și nedeterminare**: *„Odă (în metru antic)"*, CE, **5**, 1984, 179—184.
1069. CREȚU, NICOLAE, *Ion Creangă și energia limbajului*, ConvLit, **93**, nr. 3, 1987, 6.
1070. CVASNÎI CĂTĂNESCU, MARIA, *Nichita Stănescu:* **A cincea elegie**. *Tentația realului*, LL, nr. 2, 1987, 233—237.
1071. DAD, MARIAN, *„Cartea Oltului" de Geo Bogza (Analiză de text)*, BulSȘF-Ploiești, 1986, 47—50.
1072. DERȘIDAN, ALEXANDRINA, DERȘIDAN, IOAN, *Octavian Goga: „Dăscălița"*, LLR, **16**, nr. 2, 1987, 30—33.
1073. DIACONESCU, VIORICA, *Proză eminesciană — ipostază a imaginarului arhitectonic*, LL, nr. 2, 1987, 196—206.
1074. DINESCU, VIOREL, *Traduttore — traditore*, Săptămîna, nr. 19, 1987, 7 [vers. G. Coșbuc și Eta Boiciu a *Divinei Comedii*].
1075. DOBRE, MARIA, *Ion Barbu:* **Mod**; *o lectură „imanentistă" a textului*, LR, **36**, nr. 3, 1987, 199—207.
1076. DOMINTE, CONSTANTIN, *Ion Minulescu: „Sosesc corăbiile" („Les bateaux arrivent") — Harmonie et „technique" de la composition*, CREL, **14**, nr. 2, 1987, 111—120.
1077. DRAGOȘ, ELENA, *Interferențe discursive (Observații pe marginea schiței* **Țal!**... *de I.L. Caragiale)*, StUBB, **31**, nr. 2, 1986, 24—31 [Engl. Ab.].
1078. DRĂGAN, MARIA, *V. Alecsandri: „Iarna"*, LLR, **16**, nr. 1, 1987, 24—26.
1079. DRĂGHICI, CAMELIA-FELICIA, *Marin Sorescu et les hypostases du „silence" dans la dramaturgie contemporaine*, CLTA, **24**, nr. 1, 1987, 37—49.
1080. DUDA, GABRIELA, *La poésie symboliste roumaine: vers le titre métaphorique*, RRL, **32**, nr. 1, 1987, 43—50.
1081. DUMITRAȘCU, POMPILIU, *Lexicul neologic în* **Peregrinul Transelvan** *de Ion Codru-Drăgușanu*. StUBB, **31**, nr. 2, 1986, 45—51 [Engl. Ab.].
1082. DUMITRESCU-BUȘULENGA, ZOE, *Plasticitatea limbii clasicilor*, Cutezătorii, **21**, nr. 5, 1987, 7 [v.r.nr. 603].
1083. DUȚU, EMILIA, *Traian Coșovei: „Pădurea Letea"*, LLR, **16**, nr. 2, 1987, 33—34.
1084. ENĂCHESCU, T.A., *Arta portretizării*, Rebreanu, 170—171.
1085. FLOREA, DOINA, *Mihail Sadoveanu sau magia rostirii*. Cuvînt înainte de Constantin Ciopraga, București, CR, 1986, 158 p. Vezi și nr. 1115, 1164, 1168.
1086. FRIGIOIU, NICOLAE, *Romanul istoric al lui Mihail Sadoveanu*, [Iași], J, 1987, 248 p. [v.cap. IX: Stil și limbaj în romanele istorice sadoveniene, p. 216—235].
1087. FUGARIU, FLOREA, *Pentru o ediție Ion Creangă (I)*, Luceafărul, **30**, nr. 27, 1987, 7; *(II)*, nr. 31, 10; *(III)*, nr. 35, 6; *(IV)*, nr. 36, 6; *(V)*, nr. 37, 6; *(VI)*, nr. 38, 6;

(VII), nr. 39, 6; *(VIII)*, nr. 40, 6; [*IX*], nr. 44, 6 [despre glosarul din ed. Iorgu Iordan; la rubr.: Cuvinte].

1088. GAVRIL, CODRUȚA, *Motivul muntelui la Eminescu*, CE, **7**, 1986, 251—255.

1089. GĂITĂNARU, ȘTEFAN, *Exegeze de limbaj*, Luceafărul, **30**, nr. 32, 1987, 2 [Marius Ghica, *Facerea poemului*, 1980].

1090. HANDOCA, MIRCEA, *În atelierul de creație al lui Topîrceanu*, BulSȘF, 1986, 46—58.

1091. HANGANU BUMBĂCESCU, DOINA, *Neologismele în poezia lui Eminescu*, Familia, **23**, nr. 6, 1987, 11.

1092. HĂLMĂGEAN, ANGELA, *„Sărmanul Dionis" — Proza poetică. Premise stilistice*, CE, **5**, 1984, 276—285.

1093. IANCU, MARIUS, *Information Entropy and Energy for the Poem „Lucifer" by Mihai Eminescu*, CLTA, **24**, nr. 1, 1987, 51—56 [cu 2 tab.].

1094. I.C., *Dumitru Radu Popescu: „Mări sub pustiuri". Semnificația titlului*, Publicitate. iun., 1987, [VI], în Ateneu, **24**, nr. 6, 1987 [v.r. nr. 820].

1095. IONESCU RUXĂNDOIU, LILIANA, *Aspecte ale relației autor — cititor în textul literar (***Ciocoii vechi și noi** *de N. Filimon și schițele lui I.L. Caragiale)*, LR, **36**, nr. 2, 1987, 156—161.

1096. IRIMIA, DUMITRU, *„Mai am un singur dor", poem al reintegrării prin moarte în unitatea cosmică*, LPS, 97—101.

1097. ISTRATE, GAVRIL, *Studii eminesciene*, Iași, EJ, 1987, 311 p. (**Eminesciana** — 45). Vezi și nr. 1161.

1098. IVĂNESCU, G., *Considerații asupra așa-ziselor figuri de stil*. Rezumat, LPS, 220—221. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 220.

1099. LAZĂR, DANIEL, *Perspective moderne ale artei poetice*, Semenicul, **11**, 1987, 10—11, 22 [la Lucian Blaga și Mihai Eminescu].

1100. LEUCUȚIU, FLORENTINA, *Observații pe marginea terminologiei filozofice a traducerii eminesciene a „Criticii rațiunii pure"*, CE **7**, 1986, 378—387.

1101. MANCAȘ, MIHAELA, *Corelația persoană — timp în textul narativ*, LR, **36**, nr. 2, 1987, 147—155.

1102. MANOLESCU, NICOLAE, *Despre poezie*, București, CR, 1987, 248 p. Vezi și nr. 1176, 1177, 1180, 1187.

1103. MARIN, RODICA, *Cătălin — coordonate semantice ale unui portret textual*, LL, nr. 1, 1987, 20—28.

1104. MARIAN, RODICA, *Numele proprii în* **Luceafărul** *lui Mihai Eminescu*, SO, **4**, 1987, 446—457.

1105. MAVRODIN, ADINA, *O lectură intratextuală a* **Odei (în metru antic)**, CE, **5**, 1984, 204—213.

1106. MIHĂESCU, N., *Eminescu — eternul contemporan*, Săptămîna, nr. 8, 1987, 2; *Semnificația unei tablete*, nr. 14, 2; *Valori expresive ale cuvîntului*, nr. 17, 2; [*1*] *Procedee stilistice*, nr. 51, 2; *2. Metafora*, nr. 52, 3 [v.r.nr. 795].

1107. MOLDOVEANU, GH., *Octavian Goga sau nostalgia întregirii prin „Noi"*. Rezumat, LPS, 122. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1118.

1108. MORARU, MIHAELA, *Modalități de transpunere a frazeologiei din opera lui Maiakovski în limba română*, FilR, **11**, 1986, 172—187 [рус. рез.].

1109. MUNTEANU, GEORGE, *Nichita Stănescu sau vocația experimentului*, Steaua, **37**, nr. 11, 1987, 20—21.

1110. NAROȘ, IACOB, *Aspecte de toponimie și onomastică*, Rebreanu, 138—140 [în opera lui L. Rebreanu].

1111. NICA, DUMITRU, *Scheda di sintassi poetica emineschiana: la concessiva asindetica*, MomEm, 147—154.

1112. OLTEANU, A. GH., *O modalitate de cunoaștere a stilului moromețian*, LL, nr. 4, 1986, 508—513.

1113. OLTEANU, A. GH., *Structurile retorice ale liricii orale românești*, Craiova, SR, 1985, 224 p. Vezi și nr. 1182.

1114. PARASCHIVESCU, LUCIA, *George Coșbuc: „Pașa Hasan"*, LLR, **16**, nr. 2, 1987, 28—30.

1115. PARFENE, CONSTANTIN, *Comedia rostirii în* **Moromeții** *de Marin Preda*, LPS, 145—149.

1116. POP, RODICA-ELENA, *Recurență și reverberație în elegia eminesciană „Și dacă"*, CE, **5**, 1984, 241—246.

1117. POPA, C. M., **Neamul Șoimărești**lor *de Mihail Sadoveanu*, Ramuri, **24**, nr. 3, 1987, **14** [la rubr: Consultații pentru școală].

1118. POPA, CONSTANTIN M., **La Vulturi**! *de Gala Galaction*, Ramuri, **24**, nr. 6, 1987, 15 [v.r.nr. 1117].
1119. POPA, CONSTANTIN M., **Mări sub pustiri** de *D.R. Popescu*, Ramuri, **24**, nr. 5, 1987, 15 [v.r.nr. 1117].
1120. POPOVICI, CONSTANTIN, *Doi poeți ai iernii: Alecsandri și Bacovia*, BulSȘF—Ploiești, 1986, 55—57.
1121. PRICOP, ELENA, *„Se bate miezul nopții"*, CE, **7**, 1986, 342—344.
1122. RAȚĂ, GEORGETA, *Constantin Țoiu:* **Galeria cu viță sălbatică** *între text — meta-text — meta-meta-text*. Rezumat, LPS, 154. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1147.
1123. RĂDULESCU, MARIN, *Geo Bogza: „Dobrogea! Dobrogea!"*, LLR, **16**, nr. 3, 1987, 27—28.
1124. REZUȘ, PETRU, *Considerații despre geneza și culegerea proverbelor*, Proverbium, **2**, 3—6 [rés. fr.].
1125. ROTARU, ION, *Analize literare și stilistice*, Ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, EIC, 1987, 348 p. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 1098; **15**, 1972, nr. 860.
1126. ROTARU, ION, *Grigore Ureche*, Cutezătorii, **21**, nr. 17, 1987, 8; *Ion Neculce*, nr. 21, 7; *Miron Costin*, nr. 23, 7; *Vasile Alecsandri*, nr. 25, 10; *Alexandru Odobescu*, nr. 27—30, 12; *Dimitrie Cantemir*, nr. 40, 10; *Nicolae Iorga*, nr. 43, 7; *Ion Creangă*, nr. 45, 7 [v.r. nr. 603; s.t.c.: Stilul lui ...].
1127. RUNCAN, MIRUNA. *Gramatica poeziei: dizlocări sintactice (I)*, Astra, **21**, nr. 2, 1987, 2 [la T. Arghezi]; *[II]. Recompuneri sintactice*, nr. 4, 2 [la M. Eminescu]; *[III] Șocul semantic*, nr. 5, 2 [la G. Bacovia]; *Discursul și metoda (I)*, nr. 7, 2; *(II)*, nr. 9, 7; *[III]*, nr. 10, 15 [la Lucian Blaga]; *Performanțele viorii lui Ingres (1)*, nr. 11, 2; *(2)* nr. 12, 6 [la rubr.: Creșterea limbii românești].
1128. SANDU, ELENA, *O abordare sociolingvistică a desemnării personajelor în romanul social (cu aplicație la romanul* **Ion** *de L. Rebreanu)*, LR, **36**, nr. 1, 1987, 56—63.
1129. SĂCEANU, EUSTAȚIA, SĂCEANU, IANCU, *„Astfel" de Marin Sorescu*, Publicitate, mai, 1987, [VI], în Ateneu, **24**, nr. 5, 1987, [v.r.nr. 820].
1130. SĂLIȘTEANU, OANA, *Un text „aproape teatru, aproape poem, aproape poveste"*, AUBLLR, **35**, 1986, 34—37 [Marin Sorescu, povestirea *Feriți cerul*, din vol. *Unde să fugim de-acasă?*].
1131. SIME, IUSTINA, *Stil și expresivitate poetică în schița „Proștii"*, Rebreanu, 165—169.
1132. SIMIONESCU, SIDONIA, *Descrierea în proză: „Taine" de M. Sadoveanu*, LLR, **16**, nr. 3, 1987, 15—17.
1153. STAN, I.T., *Onomastica în romanul* **Marele singuratic** *de Marin Preda*, SO, **4**, 1987, 458—462.
1134. STANCIU, DUMITRU, *Sinonimie și selecție în proverb (I)*, Proverbium, **2**, 25—29 [rés. fr.].
1135. STĂNESCU-CLOȘCĂ, EUGEN, *Modalități de marcare a ritmului în opera lui Caragiale*, BulSȘF—Ploiești, 1986, 22—29.
1136. STELLMACH, IRENA, *„Peste vîrfuri"*, CE, **7**, 1986, 345—351.
1137. TABARCEA, CEZAR, *Farmecul cuvintelor*, Cutezătorii, **21**, nr. 8, 1987, 9 [la Creangă; v.r.nr. 603].
1138. TABARCEA, CEZAR, *Stilistica funcțională și poetica*, SCL, **38**, nr. 3, 1987, 241—245 [pe marginea vol. *Stilistica funcțională* .., vol. I—II, de I. Coteanu]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **994**; **16**, 1973, nr. 917.
1139. TABARCEA, CEZAR, *Un mare lingvist*, Contemporanul, nr. 25, 1987, 7, 15 [I.L. Caragiale].
1140. TĂTARU, IERONIM, *Ion Barbu: [Din ceas dedus ...]*, LL, nr. 1, 1987, 60—63.
1141. TEODORESCU GABRIELA, *Structuri epice caracteristice prozei scurte a lui I.L. Caragiale*, BulSȘF—Ploiești, 1986, 16—21.
1142. TOHĂNEANU, G. I., *Un diftong friabil în versuri: —* **oa**— *din* **oază**, SCL, **38**, nr. 6, 1987, 475—478 [rés. fr.].
1143, TOHĂNEANU, G.I., *Mihai Eminescu:* **Dorința**. *Un comentariu posibil*, LL, nr. 2, 1987, 221—232.
1144. TOHĂNEANU, G.I., *O metaforă moartă*, RLit, **20**, nr. 43, 1987, 19 [a insinua].
1145. TOHĂNEANU, G.I., *Glose la ... „Glossă"*, RLit, **20**, nr. 46, 1987, 8 [v.r.nr. 541].
1146. TOHĂNEANU, G.I., *Sara pe deal ...*, FS, **14**, nr. 1, 1986, 12—13.
1147. TOHĂNEANU, G.I., *„Uitîndu-se norilor ..."*, Orizont, **38**, nr. 3, 1987, 5; *Agîrbiceanu: ecouri eminesciene*, nr. 7, 5; *„Puzderie de stele ..."*, nr. 18, 9; *„Lung-a timpului cărare ..."*, nr. 4, 3; *Repetiția*, nr. 45, 5; *„Cîmpul alb ..."*, nr. 49, 5.
1148. TOMA, CAMELIA-MARIA, *„Stelele-n cer" — stilistica și poetica curgerii timpului*, CE, **7**, 1986, 356—358.

1149. URSACHE, MAGDA, *Simbolica analogică*, LPS, 129—134 [la Panait Cerna].
1150. VASILESCU, LUMINIȚA, *Aspecte ale implicitului în proza lui M. Sadoveanu*, SCL, **38**, nr. 6, 1987, 497—507 [rés. fr.].
1151. VODĂ CĂPUȘAN, MARIA, *„Cuvintele nu mai sînt semne" — Camil Petrescu*, Steaua, **38**, nr. 1, 1987, 38—39.
VEZI și nr. 2, 8, 47, 51, 80, 82, 90, 93, 95, 97, 99, 106, 107, 111—115, 118, 119, 121, 124, 134, 158, 174, **177**, 206, **246**, 258, 275, 282, 291, 294, 301, 307, 323, 324, 348, 19, 424, 430, 479, 490, 510, 536, 541, 567, 571, 578, 580, 583, **589**, 619, 626, 630, 665, 671, **728**, 837, 872, 877, 879, 919—921, **925**, 995, 1039, 1201, 1215, 1230, 1237, 1243, 1250, 1276, 1278, 1279, 1298, 1397, 1403, 1412, 1413, 1438, 1440, 1448, 1453, 1494, 1505, 1546, 1562, 1579, 1586, 1587, 1591, 1596, 1603, 1625, 1628, 1633, 1661, 1681, 1788.

Recenzii

1152. ANGHELESCU, NADIA, Ioan Kohn, *Virtuțile compensatorii* [...], LL, nr. 2, 1987, 277—279. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1245**.
1153. BADEA, ȘTEFAN, *Cum vorbim despre text*, RLit, **20**, nr. 27, 1987, 8 [*Antologie de texte poetice* ...; v.r.nr. 541]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1208**.
1154. BORCILĂ, MIRCEA, Crișu Dascălu, *Dialectica limbajului poetic* [...], CL, **32**, nr. 2, 1987, 158—159. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1060**.
1155. CÂRLUGEA, Z., *Valorificarea tradiției majore*, Luceafărul, **30**, nr. 46, 1987, 2 [Doina Florea, *Mihail Sadoveanu* ...]. Vezi nr. **1085**.
1156. CHISCOP, LIVIU, Gh. Bulgăr, *Cultură și limbaj* [...], Ateneu, **24**, nr. 4, 1987, 6. Vezi BRL, **29**. 1986, nr. **1016**.
1157. CIOBANU, STANCA, Nicolae Constantinescu, *Lectura textului folcloric* [...], LL, nr. 4, 1986, 532—533. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1044**.
1158. CIOCÎRLIE, LIVIUS, *Dilema poeticianului*. Orizont, **38**, nr. 18, 1987, 7 [s.t.c.: În dezbatere: *„Dialectica limbajului poetic"* de Crișu Dascălu]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1060**.
1159. CONSTANTINESCU, NICOLAE, Margaret Hiebert. *Oral Compositional Style in Romanian Traditional Narrative Poetry: the Songs of Constantin Staicu*. Harward University, Ph. D. 1984 (University Microfilus International, Ann Arbor, Michigan, U.S.A. 1984), REF, **24**, nr. 2, 1987, 105—106.
1160. CONSTANTINOVICI, SIMONA, *Dialog cu textul*, Orizont, **38**, nr. 18, 1987, 7 [v.t.c. nr. 1158]. Vezi BRL, **28**, 1986, nr. **1060**.
1161. DIMITRIU, C., *„Culorile limbii"*, Cronica, **22**, nr. 43, 1987, 4 [Gavril Istrate, *Studii eminesciene* ...] . Vezi nr. **1097**.
1162. DOBRE, AL., *Proverbul românesc*, RP, **16**, nr. 2, 1987, 9 [de Gabriel Gheorghe]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1077**.
1163. DRINCU, SERGIU, Marica Pietreanu, *Salutul* [...], CCS, **4**, nr. 2. 1986, 170—172. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1287**.
1164. DUMITRIU, DANA, *Muzica înainte de toate*, RLit, **20**, nr. 26, 1987, 7 [Doina Florea, Mihail Sadoveanu ...]. Vezi nr. **1085**.
1165. FRANGA, LIVIU, *Accesul la text*, VR, **82**, nr. 3, 1987, 93—95 [*Analize de texte poetice* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1208**.
1166. GĂITĂNARU, ȘTEFAN, *În căutarea „specificului poetic"*, Luceafărul, **30**, nr. 30, 1987, 2 [Crișu Dascălu, *Dialectica limbajului* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1060**.
1167. GRAUR, AL., *Metaforele limbii române*, RLit, **20**, nr. 8, 1987, 8 [de Elena Slave; v.r. nr. 541]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1804**.
1168. HOLBAN, IOAN, *Vizual și auditiv la Sadoveanu*, Cronica, **22**, nr. 18, 1987, 4 [Doina Florea, *Mihail Sadoveanu* ...]. Vezi nr. **1085**.
1169. ITU, SORINA, Gh. Bulgăr, *Cultură și limbaj* [...], CCS, **4**, nr. 2, 1986, 160—163. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1016**.
1170. MANU, EMIL, Gh. Bulgăr, *Cultură și limbaj* [...], LL, nr. 4, 1986, 524—525. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1016**.
1171. MAREȘ LUCREȚIA, Elena Slave, *Metaforele limbii române* [...], LR, **36**, nr. 1, 1987, 91—92. Vezi BRL, **29**, 1976, nr. **1804**.
1172. MĂGUREANU, ANCA, *Analize de texte poetice* [...], SCL, **38**, nr. 1, 1987, 78—79. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1208**.
1173. MIRON, RODICA, *Analize de texte poetice* [...], Publicitate, febr., 1987, [II], în Ateneu, **24**, nr. 2, 1987. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1208**.
1174. MUNTEAN, GEORGE, *„Analize de texte poetice"*, RLit, **20**, nr. 50, 1987, 8. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1208**.

1175. MURVAI, OLGA, Ion Coteanu, *Stilistica funcțională* [...], NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 186—188 [vol. II]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **994**.
1176. NEACȘU, IOAN, Nicolae Manolescu, *Despre poezie*, Ateneu, **24**, nr. 12, 1987, 8. Vezi nr. **1102**.
1177. PAPAHAGI, MARIAN, *Despre poezie: ce este, de câte feluri este*, Tribuna, **31**, nr. 29, 1987, 4, 6; nr. 30, 4 [Nicolae Manolescu, *Despre poezie* ...], Vezi nr. **1102**.
1178. PĂCURARIU, DIM., Gheorghe Bulgăr, *Cultură și limbaj*, Argeș, **22**. nr. 4, 1987, 7. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1016**.
1179. POP, MIHAI, Mihai Dinu, *Ritm și rimă în poezia românească*, [...], SCL, **38**, nr. 1, 1987. 79—80. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1063**.
1180. POPESCU, GEORGE, *Poezie și limbaj*, Ramuri, **24**, nr. 9, 1987, 6 [Nicolae Manolescu, *Despre poezie* ...]. Vezi nr. **1102**.
1181. POPESCU, TITU, *Poet și miniaturist*, Transilvania, **16**, nr. 2, 1987, 49—51 [Picu Pătruț, *Miniaturi și poezie* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **694**.
1182. ROTARU, ION, A. Gh. Olteanu, *Structurile retorice* [...], LL, nr. 3, 1986, 402—404, Vezi nr. **1113**.
1183. RUJA, ALEXANDRU, Crișu Dascălu, *Dialectica limbajului poetic*, Familia, **23**, nr. 8, 1987, 6. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1060**.
1184. RUJA, ALEXANDRU, Gh. Bulgăr, *Cultură și limbaj*, Familia, **23**, nr. 8, 1987, 6. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1016**.
1185. RUNCAN, MIRUNA *Poetica — un semnal (I)*, Astra, **20**, nr. 12, 1986, 2; *(II)*, **21**, nr. 1, 1987, 9 [*Analize de texte poetice* ...; v.r. nr. 1127]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1208**.
1186. SARĂU, GHEORGHE, Gabriel Gheorghe, *Proverbele românești* [...], Steaua, **38**, nr. 6, 1987, 56. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1077**.
1187. SCARLAT, MIRCEA, *Poezia modernă dintr-o nouă perspectivă*, VR, **82**, nr. 8, 1987, 81—85 [Nicolae Manolescu, *Despre poezie* ...]. Vezi nr. **1102**.
1188. SORESCU, CONSTANTIN, *„Măsurariul civilizației unui popor"*, VM, **39**, nr. 1, 1987, 21 [Gh. Bulgăr, *Cultură și limbaj* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1016**.
1189. STAN, I. T., Marica Pietreanu, *Salutul* [...], StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 94—96. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1287**.
1190. SZABÓ ZOLTÁN, *Analize de texte poetice* [...], RRL, **32**, nr. 6, 1987, 579—581. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1208**.
1191. SZÁSZ LŐRINC, Marica Pietreanu, *Salutul* [...], NyIK, **31**, nr. 1, 1987, 96—98. Vezi, BRL, **27**, 1984, nr. **1287**.
1192. ȘANDRU OLTEANU, TUDORA, *Reeditarea primului corpus de proverbe românești*, TribRom, **16**, nr. 344, 1987, 4 [I.C. Hințescu, *Proverbele românilor* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **658**.
1193. ZAMFIR, MIHAI, *Charta versificației românești*, VR, **81**, nr. 12, 1986, 88—89 [Mihai Dinu, *Rimă și ritm* ...]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1063**.
1194. * * * *Cultură și limbaj*, TribRom, **15**, nr. 328, 1986, 13 [de Gh. Bulgăr]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1016**.
1195. * * * G.I. Tohăneanu, *Cuvinte românești* [...], RomBooks, **nr. 4**, 1986, 21. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **891**.
VEZI și nr. 61, 382, 385, 394, 395, 399, 403, 406, 590, 606, 642, 769, 932, 938, 1261, 1262, 1516, 1829.

c. Cultivarea limbii

1196. ALBOIU, GEORGE, *Sentiment de recunoștință*, Flacăra, **36**, nr. 26, 1987, 14 [s.t.c.: Ce faceți ca depozitari ai unui nobil și sfînt testament: „Creșterea limbii românești și a patriei cinstire"; anchetă org. de Aurelian Titu Dumitrescu].
1197. ALEXANDRU, IOAN, *Veghe la grai*, Flacăra, **36**, nr. 36, 1987, 14—15 [v.t.c. nr. 1196].
1198. ANDREI, M., *Acțiuni de cultivare a limbii*, Publicitate, oct., 1987, [VI], în Ateneu. **24**, nr. 10, 1987; **Filozof** *sau* **filosof?**, Publicitate, n., 1987 [IV], în Ateneu, **24**, nr. 11, 1987.
1199. AVRAM, MIOARA, *Claritatea exprimării denotă și transmite claritatea ideilor*, PN, **31**, nr. 1, 1987, 21—23 [int. cons. de Milena Comarnescu; s.t.c.: Limbajul presei — un limbaj al comunicării directe, convingătoare].
1200. AVRAM, MIOARA, *Fenomene lingvistice caracteristice elevilor*, LLR, **16**, nr. 3, 1987,. 2—3.
1201. AVRAM, MIOARA, *Probleme ale exprimării corecte*, București, EARSR, 1987, 280 p.

[cu ind. de cuv., forme, af. și imbin.]. Vezi și nr. 1261, 1262.

1202. AVRAM, MIOARA, *Respectul față de normele limbii*, Amfiteatru, **21**, nr. 4, 1987, 5 [s.t.c. Ilustrarea și apărarea limbii române].

1203. AVRAM. MIOARA, **Scrisoarea III**, LR, **36**, nr. 1, 1987, 85—86 [pentru citirea corectă a numeralului din titlul poeziei lui M. Eminescu].

1204. BADEA, ȘTEFAN, *Frumos și urît în exprimare*, RLit, **20**, nr. 33, 1987, 11 [v.r.nr. 541].

1205. BALTAG, CEZAR, *Vrednicia de moștenire*, Flacăra, **36**, nr. 30, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1206. BARBU, EUGEN, *„Scrisul frumos nu e numai o caligrafie artistică"*, Flacăra, **36**, nr. 13, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1186].

1207. BĂLAN, ION DODU, *Cultivarea limbii — o îndatorire publică*, IB, **35**, nr. 10579, 31 oct. 1987, 5.

1208. BĂRDICI, DANA, *Dezacordul gramatical*, Flacăra, **36**, nr. 22, 1987, 15 [la rubr.: Vorbiți și scrieți românește].

1209. BENIUC, MIHAI, *Mai frumoasă decît o știm*, Flacăra, **36**, nr. 16, 1987, 9—10 [v.c.t. nr. 1196].

1210. BULGĂR, GH., [s.t.c. nr. 1196], Flacăra, **36**, nr. 35, 1987, 14.

1211. BUTNARU, ION, *Pornind de la un dicționar ...*, PN, **31**, nr. 2, 1987, 32, 40 [*Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*; v.r.nr. 1199].

1212. BUZEA, CONSTANȚA, *Laudă limbii române*, Flacăra, **36**, nr. 30, 1987, 14 [v.r.nr. 1196].

1213. BUZILĂ, BORIS, *Claritatea expresiei atestă claritatea gîndirii*, PN, **30**, nr. 12, 1986, 23—25 [înt. cons. de Cristina Dumitrescu; v.t.c. nr. 1199].

1214. CIOBANU, MIRCEA, *Vorbirea frumoasă*, Amfiteatru, **21**, nr. 4, 1987, 5 [v.t.c. nr. 1202].

1215. COJA, ION, *Despre plasticitate*, Flacăra, **36**, nr. 3, 1987, 14 [v.r.nr. 1208].

1216. CONDURACHE, VAL., *Proprietatea este pentru limbă ceea ce este libertatea pentru om*, Flacăra, **36**, nr. 24, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1217. COVACI, AUREL, *„Limba română în spiritualitatea ei"*, Flacăra, **36**, nr. 11, 1987, 14—15 [v.t.c. nr. 1196].

1218. DIMISIANU, G., *Preocuparea de starea limbii e o datorie a fiecărei generații*, Flacăra, **36**, nr. 11, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1219. DIMITRIU, DANIEL, *Depozitul nostru*, Flacăra, **36**, nr. 18, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1220. DOMINTE, CONST., *Pornind de la o scrisoare*, Albina, **90**, nr. 7, 1986, 10 [a lui V. Munteanu din Buc., referitoare la scrierea cu „ii"]; *„Buturuga mică ..."*, nr. 9, 10; *Folosirea corectă a cuvintelor*, nr. 10, 10; *Pentru o scriere corectă*, **91**, nr. 1, 1987, 10; nr. 2, 10; *Să o ferim de intemperii*, nr. 5, 7 [v.r.nr. 459]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1263; **28**, 1985, nr. 1106; **27**, 1984, nr. 1361.

1221. DRAGOȘ, NICOLAE, *Expresivitatea limbajului, condiție necesară a publicisticii de cotidian*, PN, **31**, nr. 1, 1987, 23—24, 34 [înt. cons. de Cristina Dumitrescu; v.r.nr. 1199].

1222. ENACHE, VLAD, *Limba română în curs*, ING, **19**, nr. 3, 1987, 9 [limba *Cursului de fizică*, vol. I, 1978].

1223. ENACHE, VLAD, *Fără cuvinte*, ING, **19**, nr. 2, 1987, 10.

1224. GRAUR, AL., *Puțină gramatică*, București, EARSR, 1987, 224 p. [culegere de art. publicate în ziarul „Adevărul" în 1930—1937]. Vezi și nr. 1263, 1264, 1266.

1225. GRIGORESCU, DAN, *„Limba unui popor e un tezaur"*, Flacăra, **36**, nr. 11, 1987, 15 [v.r. nr. 1196].

1226. HRISTEA, THEODOR, *Accesibilitate, exprimare corectă în presa noastră*, PN, **30**, nr. 12, 1986, 21—23 [înt. cons. de Milena Comarnescu; v.r.nr. 1199].

1227. IVĂNESCU, CEZAR, *Două aspecte ale limbii*, Flacăra, **36**, nr. 40, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1228. LUPU, COMAN, *Interdependența*, Flacăra, **36**, nr. 5, 1987, 14 [v.r. nr. 1208].

1229. MANOLESCU, NICOLAE, *Știți să vorbiți? Știți să scrieți?*, Flacăra, **36**, nr. 18, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196]. Vezi și nr. 1230, 1252.

1230. MIHĂESCU, N., *O chestiune lexicală și alta — stilistică*, Săptămîna, nr. 1, 1987, 7; *Critica de complezență ...*, nr. 2, 2, 7; *Așa se scrie o „prefață" literară*, nr. 3, 4; *Ținuta unei rubrici*, nr. 5. 2 [„Poșta redacției" din „Luceafărul"]; *Lucruri mărunte ...*, nr. 7, 2; *Chestiuni de vocabular și de stil*, nr. 9, 2; *Sensuri lexicale*, nr. 11, 2; *Despre unele „reflecții" literare ...*, nr. 13, 2, 3; *De la o „prefață" la altă „prefață"*, nr. 16, 3; *Gramatica—aceași pentru orice fel de text*, nr. 18, 2; *O chestiune de gramatică — în discuție*, nr. 19, 2; *Un fapt semnificativ*, nr. 21, 2; *Infiltrarea unor vocabule*, nr. 22, 2; *„Pictură flamandă"?*, nr. 23, 2; *Modalități stilistice*, nr. 25, 2; *Distorsiuni ...*, nr. 28, 2; *Două texte — față în față*, nr. 32,2; *Cînd greșelile continuă*, nr. 37, 2; *Cînd beția de cuvinte e și agramată ...*, nr. 38, 2, 7; *Exprimarea unor idei corelative*, nr. 43, 2; *Două contexte — față în față ...*,

nr. 44, 2; *O chestiune de gramatică elementară*, nr. 45, 2[vezi și nr, 1243]; *Din goana condeiului sau din ...* , nr. 47, 2; *Din „meandrele" sintaxei*, nr. 48, 9; *Însemnări sugerate de un portret*, nr. 49, 2; *Invitație la conlucrare*, nr. 50, 2 [v.r. nr. 795]. Vezi și nr. 1233 și BRL, **29**, 1986, nr. 1276; **28**, 1985, nr. 1115; **27**, 1984, nr. 1368; **26**, 1983, nr. 1376; **25**, 1982, nr. 1946.

1231. MUNTEANU, ROMUL, *„Cultivarea limbii române, o cerință permanentă"*, Flacăra, **36**, nr. 21, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1232. NEAGU, FĂNUȘ, *Un farmec al vieții*, Flacăra, **36**, nr. 40, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1233. NICULESCU, MIHAI, *Mult e dulce și frumoasă ...*, Luceafărul, **30**, nr. 29, 1987, 2 [pe marginea art. lui N. Mihăescu, *Modalități stilistice*, Săptămîna, nr. 25, 1987, 2]. Vezi nr. 1230.

1234. NICULESCU, MIHAI, *Norma lingvistică*, Luceafărul, **30**, nr. 21, 1987, 1, 7.

1235. PAPU, EDGAR, *A fi pe înțelesul tuturor*, Flacăra, **36**, nr. 24, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1236. PITUȚ, GHEORGHE, *Limba, limba e o țară pentru toți părinții ei care-n timp o semănară cu istorie și zei*, Flacăra, **36**, nr. 36, 1987, 15 [v.t.c. nr. 1196].

1237. POALELUNGI, GH., *În lumea cuvintelor*, Pentru patrie, **38**, nr. 11, 1987, 28; *Limbajul neconvențional*, nr. 12, 28 [v.r.nr. 816].

1238. POANTĂ, PETRU, *Comoditatea gramaticală*, Flacăra, **36**, nr. 24, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1239. POPOVICI, TITUS, *Datorie pe care o avem toți*, Flacăra, **36**, nr. 11, 1987, 14 [v.t.c.nr. 1196].

1240. PRELIPCEANU, N., *Elogiu limbii române*, CRom, **8**, nr. 2, 1987, 35.

1241. RĂDULESCU, MARINA, *Un cuvînt la modă:* **agrement**, Flacăra, **36**, nr. 48, 1987, 11 [v.r.nr. 1200].

1242. ROMANESCU, IOANID, *Împotriva stricătorilor de limbă*, Flacăra, **36**, nr. 13, 1987, 14—15 [v.t.c. nr. 1196].

1243. RUSU, G., *„D-ale" gramaticii și criticii literare*, ScTin SLA, **7**, nr. 47, 1987, 10 [pe marginea art. lui N. Mihăescu, *O chestiune de gramatică elementară*, Săptămîna, nr. 45, 1987]. Vezi nr. 1230.

1244. SĂRARU, DINU, *Tezaur de spiritualitate*, Flacăra, **36**, nr. 26, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1245. SIMION, EUGEN, *Nuanță și spiritualitate*, Flacăra, **36**, nr. 26, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1246. SORESCU, MARIN, *„Am datoria de a fi inspirat de respirația cuvintelor noastre"*, Flacăra, **36**, nr. 21, 1987, 14 [v.t.c. nr. 1196].

1247. STAN, CAMELIA, *Comparația gramaticală*, Flacăra, **36**, nr. 44, 1987, 14 [v.r.nr. 1200].

1248. SUCIU, GHEORGHE, *Cuvinte potrivite*, IB, **35**, nr. 10525, 29 aug. 1987, 5.

1249. TABARCEA, CEZAR, *Puțină ordine*, Flacăra, **36**, nr. 7, 1987, 15; *Scopul gramaticii*, nr. 17, 15; *Cum povestim?*, nr. 21, 14 [v.r.nr. 1200]. Vezi BRL, **29**, 1986, 1293; **28**, 1985, nr. 1121.

1250. TABARCEA, CEZAR, *Amîndouă încep cu „ad-"*, Cutezătorii, **20**, nr. 49, 1986, 7; *Verbele ... neastîmpărate*, nr. 51, 10; *Invariabile*, **21**, nr. 5, 1987, 7; *Aventurile unei ... prepoziții*, nr. 12, 7; *Mai mult ca gramatica ...*, nr. 14, 7; *„Trebuie" sau „trebuiește"?* nr. 17, 8; *O confuzie ...*, nr. 21, 7; *Surprize de analiză*, nr. 23, 7; *Aventurile gerunziului*, nr. 25, 10; *În tren*, nr. 27—30, 13; *De-ale analizei*, nr. 43, 7 [la rubr. Limba noastră-i o comoară. Cum vorbim, cum scriem?]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1291.

1251. TOMOZEI, GHEORGHE, *„Cum vorbesc inimile românilor"*, Flacăra, **36**, nr. 13, 1987, 15[v.t.c. nr. 1196].

1252. TUDOR, CORNELIU VADIM, *Un „legatar al limbii române"*, Săptămîna, nr. 20, 1987, 3 [pe marginea art. lui Nicolae Manolescu, *Știți să vorbiți? Știți să scrieți?*, Flacăra, nr. 18, 1987]. Vezi nr. 1229.

1253. URITESCU, DORIN, N., UȚĂ-URITESCU, RODICA, *Despre cîteva greșeli gramaticale întîlnite mai des*, PN, **31**, nr. 3, 1987, 22, 36; *Despre expresii și locuțiuni*, nr. 4, 26; *Din nou despre expresii și locuțiuni*, nr. 5, 16; *Despre cuvintele compuse*, nr. 6, 16; *Cu sau fără cratimă*, nr. 7, 18; *Sensul și forma unor locuțiuni și expresii*, nr. 8—9, 35; *Cu un singur* **n** *sau cu doi* **n (nn)**? , nr. 10, 30 [la rubr.: Limbajul presei].

1254. VASILIU, LAURA, *O tendință*, Flacăra, **36**, nr. 28, 1987, 15 [substantivarea adjectivelor prin articularea cu *un, o*; v.r.nr. 1200].

1255. VULPESCU, ILEANA, *„În materie de licențe, în viață mi-am permis una singură: cea în filologie"*, Flacăra, **36**, nr. 11, 1987, 15 [v.t.c. nr. 1196].

1256. ZOTTA, OVIDIU, *A vorbi precis*, Flacăra, **36**, nr. 16, 1987, 11 [v.t.c. nr. 1196].

1257. ZUBAȘCU, ION, *Gramatica străzii*, Flacăra, **36**, nr. 7, 1987, 19 [limba firmelor].

1258. * *_* *De prin presă adunate ...*, PN, **30**, nr. 12, 1986, 28—29; **31**, nr. 1, 1987, 32—33;

nr. 2, 26—27; nr. 3, 28—29; nr. 4, 30—31; nr. 5, 32—33; nr. 6, 30—31; nr. 7, 22—23; nr. 8—9, 46—47; nr. 10, 34—35; nr. 11, 36—37 [semnat: Bref.]. Vezi BRL, **29,** 1986, nr. 1400; **28,** 1985, nr. 1098; **27,** 1984, nr. 1335; **26,** 1983, nr. 1349; **25,** 1982, nr. 1911; **24,** 1981, nr. 1564.

1259. * * * *Fenomen lingvistic*, Transilvania, **16,** nr. 7, 1987, 55 [denumiri de felul *Montan Club*].

VEZI și nr. 472, 863, 892, 1328, 1334, 1602, 1607, 1618, 1623, 1632, 1642, 1658.

Recenzii

1260. BĂDEA, ȘTEFAN, *„Pufină gramatică"*, RLit, **20,** nr. 37, 1987, 8 [de Al. Graur; v.r. nr. 541]. Vezi nr. **1224.**

1261. GRAUR, AL., *Probleme ale exprimării corecte*, RLit, **20,** nr. 35, 1987, 7 [de Mioara Avram, v.r.nr. 541]. Vezi nr. **1201.**

1262. MĂTEI, JANA, *Limba — criteriu al culturii*, Flacăra, **36,** nr. 32, 1987, 11 [Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte* ...]. Vezi nr. **1201.**

1263. MIHĂESCU, N., *O carte utilă: „Pufină gramatică"*, Săptămîna, nr. 40, 1987, 2 [de Al. Graur; v.r. nr. 795]. Vezi nr. **1224.**

1264. URITESCU, DORIN N., UȚĂ URITESCU, RODICA, *„Pufină gramatică"*, PN, **31,** nr. 10, 1987, 36 [de Al. Graur; v.r. nr. 1253]. Vezi nr. **1224.**

10. ONOMASTICĂ

a. Generalități

1265. IONIȚĂ, VASILE C., *Cu privire la unele categorii onomastice*, SO, **4,** 1987, 40—47. Vezi și nr. 134.

1266. JANITSEK, E., *Problemele redactării unei monografii onomastice a Maramureșului istoric*, SO, **4,** 1987, 48—53. Vezi și nr. 134.

1267. PĂTRUȚ, IOAN, *Obiective și perspective în onomastica românească*, SO, **4,** 1987, 21—28. Vezi și nr. 134.

1268. PĂTRUȚ, IOAN. *Referitor la accent în onomastică*, CL, **32,** nr. 2, 1987, 148—151.

1269. POP, AUGUSTIN, *Numele propriu — un paradox semantic*, SO, **4,** 1987, 61—68. Vezi și nr. 134.

1270. TOMA, ION, *Nume de persoane și locuri românești*, Forum, **29,** nr. 9, 1987, 84—97.

1271. * * * *Studii de onomastică*, [Vol.] IV. Colectivul de redacție: Ioan Pătruț, Dumitru Loșonți, Eugen Pavel, Augustin Pop, Ion Roșianu, Gabriel Vasiliu, Sabin Vlad, Cluj-Napoca, [TUCN], 1987, 474 p. multigr. (UCN, ILIL. ARSR. Subcomisia pentru Studiul Formării Limbii Române și a Poporului Român) [cuprinde lucrările celui de-al VII-lea Simpozion Național de Onomastică, org. în cadrul „Zilelor Academice Clujene", la ILIL, 29 n. — 1 dec. 1984]. Vezi BRL, **25,** 1982, nr. **218**; **26,** 1981, nr. 1612; **19,** 1976, nr. 1185.

VEZI și nr. 178. 218, 423, 546, 1502.

Recenzii

1272. GRECU, ION GH., Ioan Pătruț, *Nume de persoană* [...], LR, **36,** nr. 1, 1987, 87—89. Vezi BRL, **27,** 1984, nr. **1381.**

VEZI și nr. 15.

b. Antroponimie

1237. BÎRLEANU, ION-HORIA, *Particularități fonetice și lexicale reflectate în antroponimia din valea Șomuzului Mare (jud. Suceava)*, SO, **4,** 1987, 114—126. Vezi și nr. 134.

1274. CRISTUREANU, AL., *Prenume moldovenești (anchetele* **ALR I, ALR II** *și* **Chestionarul IV** *ale Muzeului Limbii Române din Cluj)*, SO, **4,** 1987, 127—150. Vezi și nr. 134.

1275. DĂNILĂ, SIMION, *Numele lui Eminescu*, SO, **4,** 1987, 151—167. Vezi și nr. 134.

1276. DUNCA, PETRU, VIȘOVAN, ȘTEFAN, *Din antroponimia folclorului mamamureșean*, SO, **4,** 1987, 428—437. Vezi și nr. 134.

1277. GOICU, VIORICA, *Nume de familie din sud-vestul țării*, CGS, **4,** nr. 2, 1986, 29—35 [rés. fr.].

1278. GORAN, VASILE. *Implicațiile stilistice ale poreclelor la copii*, SO, **4,** 1987, 168—183. Vezi și nr. 134.

1279. ISTRATE, MARIANA, *Nume eufemistice pentru „diavol"*, SO, **4**, 1987, 184—191. Vezi și nr. 134.
1280. NUȚĂ, ION, **Dicționarul de porecle al Moldovei și Bucovinei.** *Principii și metode*, SO, **4**, 1987, 192—201. Vezi și nr. 134.
1281. PIETREANU, MARICA, *Consecințe morfologice ale raportului dintre numele proprii și numele comune*, SO, **4**, 1987, 54—60.
1282. RACOTĂ, TULIU, *Aspecte ale prenumelor românilor sighișoreni în perioada 1920—1977*, SO, **4**, 1987, 202—215 [cu 8 tab.].
1283. RADU, MARIA, *Nume de familie din satul Culcea (jud. Maramureș)*, SO, **4**, 1987, 216—221.
1284. ROȘIANU, ION, *Prenumele locuitorilor din Lancrăm (jud. Alba)*, SO, **4**, 1987, 222—237 [cu 2 tab.]. Vezi și nr. 134.
1285. ȚOPAN, GRIGORE, *Nume de familie din comunele Unguraș, Sînmărtin și Mintiu Gherlii (jud. Cluj)*, SO, **4**, 1987, 252—258. Vezi și nr. 134.
1286. UNGUREANU, V.M., *Contribuții la studiul „terapeuticii" prin onomastică la români*, SO, **4**, 1987, 259—270. Vezi și nr. 134.

VEZI și nr. 74, 530, 546, 590, 889, 951, 961, 1041, 1042, 1104, 1110, 1133, 1263, 1265—1267, **1271**, 1287, 1294, 1502.

Recenzii

VEZI nr. 15, 1272.

c. Toponimie

1287. BĂJĂNICĂ, V., *Toponime turcești din Dobrogea provenite din antroponime*, SO, **4**, 1987, 271—277. Vezi și nr. 134.
1288. BODZEI, SIGISMUND, *Noi observații privind calcurile toponimice*, **SO**, 4, 1987, 278—293.
1289. BRĂTESCU, GH., *Toponime geto-dacice*, Magazin, **30**, nr. 23, 1987, 5 [la rubr.: Continuitate neîntreruptă în vatra strămoșească].
1290. CALOTĂ, ION, *Despre flexiunea unor toponime compuse*, SO, **4**, 1987, 294—299. Vezi și nr. 134.
1291. DOBRE, MARIA, *Terminologie agrară cu privire la măsurarea și împărțirea pămîntului și reflectarea ei în toponimie*, LR, **36**, nr. 3, 1987, 216—224 [falce, holdă, iugăr, pogon, ciric, codru, firtă, firtai, litră, ciosvîrtă, ferdelă, dedină, ocină, hotar, delniță, ogor, prostie, paur(e), sesie, tablă, chingă, curea, fișie, funie, jdrele, limbă, raclă, răzor, sfoară, șuviță, cipcă, cleată, fișteică, foltan, hiler, hliză, șușăniță, apă, arădal, blană, oș, neam, tei].
1292. FAICIUC, ELISABETA, *Toponimia comunei Dragomirești (jud. Maramureș)*, SO, **4**, 1987, 300—322. Vezi și nr. 134.
1293. FELECAN, NICOLAE, *Etimologia hidronimului* **Săsar**, SO, **4**, 1987, 323—326.
1294. FILIPESCU, PUIU, *Toponime personale în comuna Răchitoasa (jud. Bacău)*, SO, **4**, 1987, 327—339. Vezi și nr. 134.
1295. GOICU, VIORICA, *Nume de localități de pe valea Crișului Alb (I)*, AnEAIL, **3**, 1983, 141—154 [rés. fr.].
1296. GOICU, VIORICA, *Termeni pentru noțiunea de „stradă" în Banat*, SO, **4**, 1987, 340—345. Vezi și nr. 134.
1297. GOICU, VIORICA, SUFLEȚEL, RODICA, *Dicționarul toponimic al Banatului*. Vol. II. *C*, Timișoara [TUT], 1986, 162 p. multigr. (UT. CȘS). Vezi și nr. 1326, 1327 și BRL, **27**, 1984, nr. **1399**.
1298. HOMORODEAN, M., *Există tautologii toponimice*, SO, **4**, 1987, 346—352. Vezi și nr. 134.
1299. HOMORODEAN, MIRCEA, *Din toponimia Țării Lăpușului*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 50—55 [Engl. Ab.].
1300. HOMORODEAN, MIRCEA, *Fapte de limbă în toponimia Țării Lăpușului*, SCL, **38**, nr. 4, 1987, 271—277 [rés. fr.]
1301. IANCU, VICTOR, *Dificultăți în decodarea numelor de locuri*, SO, **4**, 1987, 353—357. Vezi și nr. 134.
1302. MARINOIU, COSTEA, *Valori toponimice loviștene*, SV, **7**, 1986, 175—178.
1303. MOLDOVEANU, GHEORGHE, *Observații privind etimologia toponimului* **Arva**, SO, **4**, 1987, 353—358. Vezi și nr. 134.
1304. OBREJA, ALEXANDRU, *Cîteva toponime obscure din Podișul Moldovenesc* **(Brebu, Singeap, Șorogari, Manțu și Birlad)**, LSG, **4**, 1984, 177—180.

1305. OROS, MARIUS, *Considerații metodologice privind cercetarea toponomiei*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 144—147.
1306. PASCU, ȘTEFAN, *Toponimie și istorie*, SO, **4**, 1987, 12—20.
1307. PAVEL, EUGEN, *Aspecte morfosintactice în toponimia văii Ampoiului*, SO, **4**, 1987, 367—373. Vezi și nr. 134.
1308. PĂLTĂNEA, PAUL V. *Din toponimia județului Galați. Nume dispărute din bazinul Bîrladului și Siretului (IV)*, LR, **36**, nr. 5, 1987, 443—449. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1321; **28**, 1985, nr. 1412.
1309. PĂTRUȚ, IOAN, *Evaluare și documentare*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 71—75 [pe marginea art. lui Dragoș Moldovanu, *Stratificarea genetică a toponimiei românești* ..., AnL, **29**, 1983—1984; rés. fr.]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1161.
1310. PETRE, MIHAI, *Motivat și nemotivat în toponimia urbană*, SO, **4**, 1987, 374—378. Vezi și nr. 134.
1311. POALELUNGI, GH., *Nume de persoană*, Pentru patrie **38**, nr. 1, 1987, 28 [v.r. nr. 816].
1312. RĂDUȚIU, AUREL, *Atributele vechimii în toponimie*, SO, **4**, 1987, 69—79.
1313. REZEANU, ADRIAN, *Principii de atribuire și modificare a numelor de străzi*, SO, **4**, 1987, 379—384. Vezi și nr. 134.
1314. SIMIONESE, V., *La toponymie de la localité Carasova*, Timișoara, TUT, 1985, [II] + 18 p. multigr. (UT. FF. *Seminarul de lingvistică*, 23). Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1166.
1315. SIMIONESE, V., *Toponimia localităților Nermed și Clocotici (jud. Caraș-Severin)*, SO, **4**, 1987, 385—394. Vezi și nr. 134.
1316. SUFLEȚEL, RODICA, *Mots d'origine latine conservés dans la toponymie*, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 36—40 [rez. rom.].
1317. SUFLEȚEL, RODICA, *Nume de plante în toponimia românească din Banat*, SMTRE, 74—87 [rés. fr.].
1318. TOMA, ION, *Categorii sociogeografice în toponimia din Oltenia. I. Oiconimele*, SO, **4**, 1987, 395—408.
1319. ȚEPELEA, GABRIEL, *Preliminarii de toponomie bihoreană — atestări și implicații —*, ÎndrBis — Oradea, **4**, 1987, 86—90.
1320. VASILIU, GABRIEL, *Din toponimia satului Bocșa*, AMP, **10**, 1986, 721—724 [rés. fr.].
1321. VINȚELER, ONUFRIE, *Despre originea numelor topice* **Țaga** *și* **Țagu**, StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 38—42 [cu 1 h.; Engl. Ab.].
1322. VINȚELER, ONUFRIE, *Etnonime străvechi*, Steaua, **37**, nr. 12, 1986, 26.
1323. VLAD, SABIN, *Unele observații cu privire la numele de sate din Munții Apuseni*, SO, **4**, 1987, 409—417. Vezi și nr. 134.
1324. VLAD, SORINA, ALEXANDRESCU, VALERIA, *Despădurirea și reflectarea ei în toponimia Olteniei de nord*, SCGeorg, **34**, 1987, 80—85 [cu 1 h. și bibl.].
1325. VULPE, MAGDALENA, *Toponimia reflectată în lucrări turistice*, SO, **4**, 1987, 418—427. Vezi și nr. 134.
VEZI și nr. 128, 134, 141, 530, 545, 918, 956, 971, 1110, 1133, 1265—1267, 1270, **1271**, 1328, 1544.

Recenzii

1326. BERCEA, LIVIUS PETRU, *Dicționarul toponimic al Banatului*, Orizont, **38**, nr. 43, 1987, 6 [fasc. *A—B*, 1984, *C*, 1986, *D—E*, *F—G*, 1986]. Vezi nr. **1297** și BRL, **27**, 1984, nr. **1399**.
1327. SARAMANDU, NICOLAE, Viorica Goicu, Rodica Sufletel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, vol. II (*C*), vol. III (*D—E*) [...], SCL, **38**, nr. 6, 1987, 541. Vezi nr. **1297** și BRL, **27**, 1984, nr. **1399**.
VEZI și nr. 15, 1272.

11. ORTOGRAFIE, ORTOEPIE, PUNCTUAȚIE

1328. ANDREI, NICOLAE, *Ortografia numelor de străzi*, Flacăra, **36**, nr. 29, 1987, 14.
1329. BUTNARU, ION, *Scrierea cuvintelor compuse*, IB, **34**, nr. 10334, 15 ian. 1987, 3; *Scrierea cu cratimă*, nr. 10532, 7 sept., 5; *Scrierea cuvintelor compuse*, nr. 10544, 21 sept., 5; *Scrierea și pronunțarea numelor proprii*, nr. 10574, 26 oct., 5 [la rubr.: Dicționar ortografic].
1330. CALOTĂ, ION, *Observații asupra DOOM. Corespondența dintre litere și sunete (II)*, RN, **15**, nr. 119—120—121, 2264—2265; (*IV*), nr. 131—132—133, 2480—2481 [la rubr.: Limbă și stil]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1339; **25**, 1982, nr. **2087**.

1331. CIUTINA, VIOARA, *Observații privind unele reglementări din „Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române"*, AnEAIL, **3**, 1983, 183—184. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **2087.**

1332. GRAUR, AL., *O critică la DOOM*, RLit, **20**, nr. 13, 1987, 7 [Ion Calotă, *Contribuții la fonetica ...*]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **783**; **25**, 1982, nr. **2087.**

1333. MIHĂESCU, N., *O controversă*, Săptămîna, nr. 36, 1987, 2 [pe marginea art. Mioarei Avram, *DOOM (VI). Variante ...*, LR, **33**, nr. 2, 1984]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1429; **25**, 1982, nr. **2087.**

1334. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *De-ale ortografiei*, Flacăra, **36**, nr. 31, 1987, 15 [v. r. nr. 1200].
VEZI și nr. 470, 482, 495, 512, 517, 524, 1039, 1249, 1325, 1621.

Recenzii

1335. BADEA, ȘTEFAN, *Aspecte ortografice controversate*, RLit, **20**, nr. 7, 1987, 8 [de Dorin N. Uritescu și Rodica Uță Uritescu; v.r. nr. 541]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1342.**

1336. CINCU, GEORGETA, *Dificultățile ortografiei limbii române*, Publicitate, mart. 1987, [II], în Ateneu, **24**, nr. 3, 1987 [de Flora Șuteu]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1341.**

1337. GĂITĂNARU, ȘTEFAN, *Lecții de ortografie*, Luceafărul, **30**, nr. 51, 1987, 6 [Flora Șuteu, *Dificultățile ortografiei ...*]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1341.**

1338. GRAUR, AL., *„Dificultățile ortografiei limbii române"*, RLit, **20**, nr. 1, 1987, 7 [de Flora Șuteu]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1341.**

1339. GRECU, MARIA ȘT., *Contribuții la studiul ortografiei române*, RPed, **36**, nr. 6, 1987, 62, 64 [Flora Șuteu, *Dificultățile ortografiei ...*]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1341.**

1340. GRIGORIE, TOMA, *Scrierea corectă*, Ramuri, **24**, nr. 6, 1987, 10 [Flora Șuteu, *Dificultățile ortografiei ...*]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1341.**

1341. HANGIU, I., Flora Șuteu, *Dificultățile ortografiei [...]*, LLR, **16**, nr. 2, 1987, 56—57. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1341.**

1342. MIHĂESCU, N., *„Aspecte ortografice controversate"*, Săptămîna, nr. 11, 1987, 2 [de Dorin N. Uritescu și Rodica Uță Uritescu; v.r.nr. 795].

1343. PARHON, ION, *Pentru biblioteca dumneavoastră!*, Munca, **43**, nr. 17, 1987, 8 [Dorin N. Uritescu, Rodica Uță Uritescu, *Aspecte ortografice controversate ...*]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1342.**

1344. STAN, CAMELIA, Dorin N. Uritescu, Rodica Uță Uritescu, *Aspecte ortografice controversate [...]*, LR, **36**, nr. 2, 1987, 167—170. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1342.**

1345. VASILIU, LAURA, Flora Șuteu, *Dificultățile ortografiei [...]*, LR, **36**, nr. 1, 1987, 92. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1341.**
VEZI și nr. 560, 563.

V. *BALCANISTICĂ*

1346. MARCU, LIVIU *Istoria și civilizația vlahilor balcanici*, CICSE, [**1**], 1985, 39—43.

1347. MIHAIL, EUGENIA-ZAMFIRA, *Dicționar de forme și termeni ai uneltelor din sud-estul Europei (sec. XIII—XVIII)*, CICSE, [**1**], 1985, 70—74 [în curs de elaborare].

1348. * * * *Lexicul social-politic în sud-estul Europei*, CICSE, [**1**], 1985, 65—66 [coordonator Alexandru Duțu; în curs de elaborare].
VEZI și nr. 26, 117, 1890, 1895.

VI. *FILOLOGIE CLASICĂ*

1349. ABRUDAN, DUMITRU, *Graiul manuscriselor biblice*, ÎndrBis-Timișoara, **7**, 1986, 13—17 [cu 3 facs.].

1350. ATHANASIE, NEGOIȚĂ, *Biblia și manuscrisele de la Marea Moartă*, ÎndrBis-Timișoara, **7**, 1986, 18—20.

1351. BARNEA, ION, *Din istoria de început a literaturii pe teritoriul românesc*, Sec. 20, nr. 292—294, 1985, 205—210 [pe marginea vol. lui Nestor Vornicescu, *Scrieri patristice ...*]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **905.**

1352. BĂLUȚĂ, CLOȘCA L., *Monumente epigrafice de la Apulum*, Apulum, **23**, 1986, 119—146 [cu num. fig.; rés. fr.].

1353. BĂLUȚĂ SKULTÉTY, MARIANA, *Imaginarea referentului la Vergilius. Fama*, AUBLLS, **35**, 1986, 6—9 [cu 1 sch.; rés. fr.].

1354. BRAD-CHISACOF, LIA, *Mișcarea de eliberare națională greacă de la începutul secolului al XIX-lea și reflectarea ei terminologică în manuscrisele grecești de la Biblioteca Academiei R.S.R.*, CICSE, **2**, 1986, 193—196 [s.t.c.: Tradiție și modernitate în gîndirea sud-est europeană în secolele XVIII—XIX].

1355. CARATAȘU, MIHAIL, *Un recueil d'apophtègmes grecs dédié à Constantin Brancovan, Voïvode de Valachie*, RESEE, **25**, nr. 2, 1987, 173—177 [ms. 1421 BARSR; cu 7 facs.].

1356. CÂMPEANU, ILIEȘ, *Valori ale latinității la Dunărea de Jos. Cîteva note filologice*, Sec. 20, nr. 292—294, 1985, 216—221 [pe marginea vol. lui Nestor Vornicescu, *Scrieri patristice* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **905.**

1357. CORNEANU, NICOLAE, *Studii patristice. Aspecte din vechea literatură creștină*, Timișoara, EMB, 1984, 295 p. Vezi și nr. 1375, 1378, 1383.

1358. CREȚIA, GABRIELA, **Dignus** *et ses dérivés. Contribution à l'étude diachronique du lexique latin (II)*. RRL, **32**, nr. 1, 1987, 27—42; *(III)*, nr. 6, 513—528. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1365.

1359. GIURESCU, DINU C., *Sigilii de vechime*, Sec.20, nr. 292—294, 1985, 211—215 [pe marginea vol. lui Nestor Vornicescu, *Scrieri patristice* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **905.**

1360. HICEA-MOCANU, VERONICA, **Prometheus**, *nume și sens în drama lui Eschil*, SO, **4**, 1987, 438—445.

1361. HRISANT, TOMA, *Cronica: Ecouri revelatoare* [*I*], MO, **38**, nr. 1, 1986, 134—141; *(II)* nr. 3, 135—142 [recenzii la lucrările lui Nestor Vornicescu despre scrierile patristice, apărute în țară și în străinătate: Dan Simionescu, Roum, nr. 11, 1985 și Ramuri, **22**, nr. 4, 1985, Pandele Olteanu, RLit, **18**, nr. 25, 1985; E. Negrici, Ramuri, **22**, nr. 4, 1985; N.A. Ursu, Cronica, **20**, nr. 26, 1985; D. Fecioru, ST, **36**, nr. 5—6, 1984]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **841**; **27**, 1984, nr. **905**; **28**, 1985, nr. 635, 681, 735.

1362. NESTLE, [EBERHARD și ERWIN], ALAND, [KURT], *Novum Testament Graece. Introducere*, ST, **37**, nr. 5—6, 1985, 305—347 [Stuttgart, 1983; trad. de Sabin Verzan].

1363. OIKONOMIDÈS, N., *Des Valaques au service de Byzance? À propos de l'utilisation du mot* κομέντον *aux Xe et XIe siècles*, RESEE, **25**, nr. 2, 1987, 187—190.

1363 bis. PAMFIL, VIORICA, *În legătură cu periodizarea latinei dunărene*, StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 26—31 [I. Fischer, *Latina dunăreană* ...; Engl. Ab.]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **516.**

1364. PETOLESCU, CONSTANTIN C., *Cronica epigrafică a României (VI, 1986)*, SCIVA, **38**, nr. 4, 1987, 393—402. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1377; **28**, 1985, nr. 1214; **27**, 1984, nr. 1159; **25**, 1982, nr. 2123.

1365. PETOLESCU, CONSTANTIN C., *Note epigrafice (Seria a IX-a)*, SCIVA, **38**, nr. 2, 1987, 180—183 [*rés.* fr.]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1379; **28**, 1985, nr. 1214; **27**, 1984, nr. 1460; **25**, 1982, nr. 2125; **19**, 1976, nr. 1286.

1366. RUS, REMUS, *Sensul și semnificația termenului „religie" în marile tradiții religioase actuale*, GB, **44**, nr. 10—12, 1985, 684—697.

1367. SILVESTRI, ARTUR, *Un filozof străromân în Histria la anul 400 e.n.*, Pentru patrie, **38**, nr. 2, 1987, 28 [Aethicus Histricus].

1368. STAN, VERGILIA, *Carte străină tipărită în secolul al XVI-lea în fondul Bibliotecii documentare a C.P.D. Zalău (Catalog)*, AMP, **10** 1986, 505—536.

1369. TODERAȘCU, N., *Funcția diegetică a unui pasaj descriptiv vergilian (Scutul lui Aeneas)*, LPS, 155—158.

1370. VORNICESCU, NESTOR, *Continuitate neîntreruptă în vatra strămoșească*, Magazin, **30**, nr. 41, 1987, 4 [despre alfabetul lui Aethicus Histricus; int. cons. de Gh. Brătescu].

1371. * * * *Alfabetul lui Aethicus*, Pentru patrie, **38**, nr. 5, 1987, 16 [Aethicus Histricus; cu 1 facs.].

1372. * * * *Inscripțiile antice din Dacia și Scythia Minor.* Colecție îngrijită de D.M. Pippidi și I.I. Russu. Seria a doua. *Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine.* Volumul II. *Tomis și teritoriul său*, Culese, traduse și însoțite de comentarii de Iorgu Stoian. Indici de Al. Suceveanu, București, EARSR, 1987, 435 p. + 468 il. (ARSR). Vezi și nr. 1376, 1386; BRL, **26**, 1983, nr. **1546.**

1373. * * * *Thesaurus linguae latinae. Das grösste lateinische Wörterbuch der Welt*, DW, **20**, nr. 1002, 1987, 5 [în curs de apariție la Leipzig].

VEZI și nr. 116, 130, 184, 210, 256, 263, 284, 306, 529, 531, 576, 591, 646, 658, **876**, 945, 961, 1361, 1431, 1444, 1452, 1502, 1670, 1772, 1845, 1866.

Recenzii

1374. BARNEA, ION, BYZANTIOΣ, *Festschrift für Herbert Hunger zum 70. Geburtstag*, Dargebracht von Schüllern und Mitarbeitern. Herausgegeben von W. Hörandner, J. Koder, O. Kresten, E. Trapp, Wien (Ernst Becvar), 1984, 350, RESEE, **35**, nr. 1, 1987, 85—88.

1375. BĂNESCU, MARCU, Mitropolit Nicolae Corneanu, *Studii patristice* [...], MO, **38**, nr. 6, 1986, 141—142. Vezi nr. **1357.**

1376. BUSUIOCEANU, CONSTANTIN, *„Inscripţiile antice din Dacia şi Scythia Minor"*, Magazin, **30**, nr. 37, 1987, 5 [despre întreaga serie, 1977—1987]. Vezi nr. 1372 şi BRL, **19**, 1976, nr. 1293; **21**, 1978, nr. 1451; **23**, 1980, nr. 1782; **24**, 1981, nr. 1723; **26**, 1983, nr. **1546**; **28**, 1985, nr. **1225.**

1377. CARAVIA, PAUL, *Moments de la vie spirituelle dans la culture préroumaine*, RR, **41**, nr. 7, 1987, 99—102 [Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice* ...]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1224.**

1378. CIACHIR, DAN, Dr. Mitropolit Nicolae Corneanu, *Studii patristice* [...], BO, **54**, nr. 5—6, 1986, 154—156. Vezi nr. **1357.**

1379. DURĂ, NICOLAE V., Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Primele scrieri patristice* [...], Ortodoxia, **37**, nr. 4, 1985, 635—640. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1224.**

1380. F.I., *„Studii clasice"*, XXIV, 1985 [...], SCL, **38**, nr. 1, 1987, 89. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1390**;

1381. FISCHER, I., Johannes Kramer, *Glossaria bilinguia in papyris et membranis reperta*. Herausgegeben und kommentiert von J. K. Bonn, Habelt, 1983, 183 p. (=**Papyrologische Texte und Abhandlungen**, Band 30), SCL, **38**, nr. 1, 1987, 80—83.

1382. ILIESCU, OCTAVIAN, *Lexikon des Mittelalters*. Dritter Band/Siebente Lieferung: *Dranchenflisch — Edessa*; Achte Lieferung: *Edessa, Schul v. — Elegie*; Neunte Lieferung: *Elegienkomödie — Enns*; Zehnte Lieferung: *Enns — Vertag v. — Erziechung- und Bildungswessen, Titelei*, Artemis Verlag, München und Zürich, 1985—1986, RESEE, **25**, nr. 1, 1987, 90—93. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1391; **28**, 1985, nr. 1194; **26**, 1983, nr. 1599, 2250.

1383. IONESCU, ION, Mitropolit Nicolae Corneanu, *Studii patristice* [...], Ortodoxia, **38**, nr. 4, 1986, 139—143. Vezi nr. **1357.**

1383 bis. IORGU, IVAN D., Dr. Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice* [...], ST, **37**, nr. 9—10, 1985, 744—749. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1224.**

1384. POPESCU FISCHER, SEBASTIANA, *„Latomus"*, Revue d'Études Latines, XLV, (1986), 1—4, Bruxelles, 932 p., SCL, **38**, nr. 5, 1987, 468—469.

1385. SANDU, D. D., Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Primele scrieri patristice* [...], **GB**, 44, nr. 1—2, 1985, 105—112. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1224.**

1386. SILVIU, CRISTIAN, *Les inscriptions de Tomis*, Roum, nr. 8, 1987, 54 [de Iorgu Stoian şi Al. Suceveanu; vol. II]. Vezi nr. **1372.**

1387. VĂTĂŞESCU, CĂTĂLINA, PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, CORNELIA, Titos P. Jochalas, Στοιχεῖα ἑλληνο-ἀλβανικῆς γραμματικῆς και ελληνο-ἀλβανικοι φιαλόγος. Ἀνέκδοτο ἔργο Ἰωάννη Βελαρᾶ, Thessalonique, 1985, 317 p. (Institute for Balkan Studies), RESEE, **25**, nr. 1, 1987, 100—101.

1388. VERZAN, SABIN, *Synopsis Quattuor Evangeliorum. Locis parallelis evangeliorum apochryphorum et patrum adhibitis edidit Kurt Aland*. Edition decima et recognita ad textum editionum 26 Nestle — Aland et 3 Greek New Testament aptata, Deutsche Bibelstiftung, Stuttgart, 1978, 27×22 cm, XXXII + 590 p., GB, **44**, nr. 7—9, 1985, 584—588. VEZI şi nr. 609, 613, 861, 1518, 1571.

VII. *GERMANISTICĂ*

1389. BACIU, ILEANA, *Subject and WH-Movement in English and Romanian*, AUBLLS, **35**, 1987, 73—76.

1390. BĂNCILĂ, FLORICA, *Remarks on the Semantic Representation of Early English Impersonal Verbs*, AUBLLS, **35**, 1986, 77—80.

1391. CERNICOVA, MARIANA, *Dominanta lirică şi componenta narativă la Wallace Stevens*, AUBLLR, **35**, 1986, 45—48 [în poezia *Peter Quince at the Clavier*; cu 1 sch.].

1392. DINJER, JOSEF, *Banater Familiennamen. Ihre Herkunft, Bedeutung und Verbreitung erläutert von Prof. ...* (*26*), NBZ, **30**, nr. 7436, 12 n. 1986, 6; (*27*), nr. 7442, 19 n., 4; (*28*), nr. 7448, 26 n., 6; (*29*), nr. 7454, 3 dec., 4; (*30*), nr. 7460, 10 dec., 4; (*31*), nr. 7466, 17

dec., 4; (*32*), nr. 7472, 24 dec., 4; (*33*), **31**, nr. 7482, 7 ian. 1987, 4; (*34*), nr. 7488, 14 ian., 4; (*35*), nr. 7494, 31 ian., 4; (*36*), nr. 7500, 28 ian., 4; (*37*) nr. 7506, 4 febr., 4; (*38*), nr. 7518, 18 febr., 4; (*39*), nr. 7524, 25 febr., 4; (*40*), nr. 7536, 11 mart., 4; (*41*), nr. 7542, 18 mart., 4; (*42*), nr. 7548, 25 mart., 4; (*43*), nr. 7554, 1 apr., 4; (*44*), nr. 7560, 8 apr., 4; (*45*), nr. 7566, 15 apr., 4; (*46*), nr. 7572, 22 apr., 4; (*47*), nr. 7578, 29 apr., 4; (*48*), nr. 7583, 6 mai, 4; (*49*), nr. 7589, 13 mai, 4; (*50*), nr. 7601, 27 mai, 4; (*51*), nr. 7607, 3 iun., 4; (*52*), nr. 7613, 10 iun., 4; (*53*), nr. 7619, 17 iun., 4; (*54*), nr. 7625, 24 iun., 4; (*55*), nr. 7613, 1 iul., 4; (*56*), nr. 7637, 8 iul, 4; (*57*), nr. 7642, 15 iul., 4; (*58*), nr. 7649, 22 iul., 4; (*59*), nr. 7655, 29 iul., 4; [...] (*69*), nr. 7715, 7 oct., 4; (*70*), nr. 7721, 14 oct., 4; (*71*), nr. 7727, 21 oct., 4; (*72*), nr. 7733, 28 oct. 4; (*73*), nr. 7739, 4 n., 4; (*74*), nr. 7745, 11 n., 4; (*75*), nr. 7751, 18 n., 4; (*76*), nr. 7756, 24 n., 4. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1402.

1393. ENDRES, MARIA, *Pipatsch-Wörterbuch'86*, NBZ, **30**, nr. 7439, 15 n., 1986, 4 [Perpendikel, Warze, Kummel, Laube]; nr. 7451, 29 n., 4 [Maiskörner vom Kölben lösen, ausläuten, auskugeln, ausklagen]; nr. 7457, 6 dec., 4 [verdorbenes Mehl, Feldflasche, einfädeln, beschwichtigen]; nr. 7463, 13 dec., 4 [Hintertür, hintergehen, verteieen, streiten, sterben, Beigräbnis]; nr. 7469, 20 dec., 4 [säumen, versäumen, Schäffler, Böttcher, Frostbein, schecht brennende Lampe]; nr. 7475, 27 dec., 4 [Karbatsche, Kapriz-polster, Schaffner, Scharmützel, Schelle]; *Pipatsch—Wörterbuch'87*, **31**, nr. 7491, 17 ian. 1987, 4 [Knochen als Zugabe zum Fleischeinkauf, Fleischklopfer, Fleischwolf, Feuerzange, Steckkissen]; nr. 7509, 7 febr., 4 [einfern, protzen, Schmerz, gehorchen]; nr. 7515, 14 febr., 4 [härtig, im Nacken gebundenes Kopftuch, unruhig, nicht ganz bei Trost]; nr. 7521 21 febr., 4 [Krakeeler, krampen, kriteln, Kropftaube, Krücke, Wirrwarr]; nr. 7526, 28 febr., 4 [Kuttelfleck, lappig, schnoddrig, lodderig, taprig, mündig]; nr. 7539, 14 mart., 4 [stohnen, Aderlass, adjustieren, anflehen, anfrieren]; nr. 7545, 21 mart., 4 [Kaufmann, komisch, Pfannkuchen, kichern, Flurwächter]; nr. 7551, 28 mart., 4 [gedrechselt, Fensterladen, Klafter, rebelisch, Glaswolle, gewitzt]; nr. 7563, 11 apr., 4 [Lieschen, Spreu, Scheier, Federkiel entfernen, Klicker]; nr. 7569, 18 apr., 4 [Waldhüter, Fourage, frank, Frass]; nr. 7575, 25 apr., 4 [verdrieslich, gelzvieh, gelzen, das kommt gelegen, geissfuss]; nr. 7581, 3 mai, 4 [lahm, taumeln, tätscheln, Speckschwarte, Schlitzohr]; nr. 7586, 9 mai, 4 [Schuhcreme, heiraten, unartig, Gertrude, Sebastian]; nr. 7592, 16 mai [Aktenstück, Trubel, Mühle, säumen, Gemüt]; nr. 7598, 23 mai, 4 [Würfel, betrogener Ehemann, ganz frisch, genug auf dem Buckel haben]; nr. 7604, 30 mai, 4 [Köder, Maisalat, Monatstrettich, färben, roter Paprika, Palme, Ziegenmilch, Zicklein]; nr. 7610, 6 iun., 4 [obenhinaus, Bienenflug, Bienenschwarm, Ohrtrommel, Packpapier, Pappdeckel, mit Wasser spülen]; nr. 7616, 13 iun, 4 [schütteln, wild, ehren, Beelzebub, besäuftigen, Bein]; nr. 7628, 27 iun., 4 [Grünhorn, Trotzkopf, trumpfen, tschilpen, zum Schweigen bringen]; nr. 7634, 4 iul., 4 [stumpf, sharf, Wagner, Alois, albern, Andenken]; nr. 7640, 11 iul., 4 [stark in der Arbeit stecken, Kinderwagen, Feuerzeug, Taschenmesser]; nr. 7647, 18 iul., 4 [Galgenhumor, gefühllos, nicht geheuer sein, geläufig, rocheln]; nr. 7653, 27 iul., 4 [vereinzeln, sich erbrechen, pflastern, nachläsig, sehr kalt]; [...] nr. 7712, 3 oct., 4 [rutschen, ruckweise, Eitersäckchen am Auge, aushorchen]; nr. 7718, 10 oct., 4 [Mutterkind, Tintenfleck, schwer schnaufen, schwer atmen, hohle Hand woll, wimmern]; nr. 7724, 17 oct., 4 [Fledermaus, heute Nacht, Montag, Dienstag]; nr. 7730, 24 oct., 4 [feurig, Kirsche, der Samstag ist länger als der Sonntag, jenem Narr gefällt seine Kappe, mir gefällt mein Hut, wer sich unter die Kleine mischt, den fressen die Säuel]; nr. 7736, 31 oct., 4 [Schmiede, Mäher, Moos, Gebrechen, Grille]; nr. 7742, 7 n., 4 [gekörnt, gelberde, Genickstuck, gurgeln, Gummistrumpf, Pfefferminze]; nr. 7748, 14 n., 4 [an die Kandare nehmen, Kinn, Hirn, gleich, leicht, Leim]; nr. 7754, 21 n., 4 [Häkelarbeit, Trauzeuge, Nudel-Holz, Bettuberzug]; nr. 7760, 28 n., 4 [hinauf, hinein, Gummi, hungern, maulen, sie sind reif]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1405.

1394. FINK, HANS, *Ein Mischmasch wie beim „Josefstädter Franzi"?. Jeder möchte „schön sprechen". Anleihen bei der Mundart bequem, aber nicht immer berechtig*, NW, **39**, nr. 11986, 12 dec. 1987, 5.

1395. FINK, HANS, *Heitere Grammatik. Wie man mit Wörtern spielen kann*, Bukarest, KV, 1987, 199 p. [cu ind. de materii şi nume].

1396. GRĂDINARU, VIRGIL, *J.M. Korabinskys Lexikon, 1786. Banat Informationen aus dem 18. und 19. Jahrhunderts in wenigbekannten Beschreibungen (1)*, NW, **39**, nr. 11731, 17 febr. 1987, 4; *(2), Eine starke Festung Temeswar im J.M. Korabinskys Lexikon, 1786*, nr. 11755, 17 mart., 6.

1397. GRIGORESCU, DAN, *Ion Stoica's Poems in English*, TribRom, **16**, nr. 337, 1987, 11 [London, Boston; trad. de Brenda Walker şi Andrea Deletant].

1398. GRUIȚĂ, MARIANA, *Conective temporale interpropoziționale în engleză și română*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 95—103 [Engl. Ab.].
1399. GRUIȚĂ, MARIANA, *Elements of Contrast between the Systems of English and Romanian Interclausal Connectives*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 237—243.
1400. GRUIȚĂ, MARIANA, *Some Contributions to the Study of English Adverbial Clauses*, StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 67—71 [Engl. Ab.].
1401. GUȚU, GEORGE, *Deutsche moderne und Gegenwartsliteratur. Begriffliche überlegungen*, LMȘ, nr. 2, 1986, 145—152.
1402. HANSEN, ERIK, *Was ist Semikommunikation? Eine Besonderheit der skandinawischen Sprachsituation*, NW, **39**, nr. 11296, 3 oct. 1987, 4.
1403. HAȚEGAN, CRISTINA, *Premise ale traducerii „Odei (în metru antic)" în limba engleză*, CE, **5**, 1984, 401—407.
1404. HULBAN, HORIA, *Logical and Semantic Paradoxes in G.B. Shaw's Drama*, AUI **32**, 1986, 67—73.
1405. KLASTER-UNGUREANU, GRETE, *Zwischen Forschung und praktischer Ausrichtung. Germanistische Linguistik in Rumänien von den Anfängen bis zur Gegenwart (I)* NW, **39**, nr. 11711, 24 ian. 1987, 6; *(II)*, nr. 11717, 31 ian., 6.
1406. KONNERTH, GERHARD, *Die Komparation in Deutschen und Rumanischen. Eine kontrastive Untersuchung*, FVL, **29**, nr. 2, 1986, 65—76.
1407. MÜLLER, FRIEDRICH, *Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen. Aus schriftlichen Quellen des zwölften bis sechzehnten Jahrhunderts*. Unveränderter Nachdruck der Erstausgabe von 1864. Herausgegeben mit einem Nachwort und Glossar von Grete Klaster-Ungureanu, Bukarest, KV, 1986, 295 p. Vezi și nr. 1422.
1409. MÜLLER, KOLOMAN, *Philatelische Fachausdrucke (XXIII)*, Raketenpost, nr. 2, 1987, [2], în NW, **39**, nr. 11703, 15 ian. 1987, [Naba-Block, Nachahmung, Nachdruck, Nachporto, Nachgummierung, Nachgravierung, Nachstempelung, Nachzähnung, Nachträglich abgestempelt, Nadelstich-Lochung, Nähmaschinendruchstich, ND, Nebenfeld]; *(XXIV)*, Raketenpost, nr. 3, [3], în NW, nr. 11709, 22 ian. [Neunwert, Nominalwert, Nettokatalog, Netzaufdruck, Netzunterdruck, Neuauflage, Neudruck, Neugravierung, Notausgabe, Nothilfemarken, Nummernstempel, Oberrand, Ochsenaugen]; *(XXV)*, Raketenpost, nr. 5, [2], în NW, nr. 11721, 5 febr. [Ochsenköpfe, Odontometer, oG, O.H.M.S., Originalstempel, Ornament, Ortspost, Ovalstempel, Paar, Paketmarke, Papierfalte, Parale, Par avion, Partisanenpostmarken, Pariser Druck]; *(XXVI)*, Raketenpost, nr. 6, [2], în NW, nr. 11727, 15 febr. [Patriarchenkreuz, Penny Black, Pexip-Block, P Fä, Philatelie, Philatelist, Phosphorstreifen, Plattenfehler, Plattennummer, Polarexpeditionsmarken, Poste restante, Postfaerge, Postfrimarke, postfremd, Posthorn, Posthornstempel, Postschliessfach]; *(XXVII)*, Raketenpost, nr. 7, [2], în NW, nr. 11733, 19 febr. [Postmastermarken, Prachtstück, Preis des Briefmarke, Privatnachdruck, Prägedruck, Pro aero, Pro-Juventute-Ausgabe, Pronoia, Pro Patria-Ausgabe, Prüfer, PTT, postfrisch, Punktstempel]; *(XXVIII)*, Raketenpost, nr. 8, [3], în NW, 11740, 27 febr. [quadratische Briefmarke, Querformat, Rahmen, Radpost, Rahmenstempel, Rakel, Raketenpost, Randanhänger, Rand, Randbreite, Randinschrift, randlose Briefmarke, Rarität]; *(XXIX)*, Raketenpost, nr. 9, [3], în NW, nr. 11763, 26 mart. [Rasterdruck, rauhe Stelle, Rautenstempel, Rayon, recorded delivery, Reformalbum, Regionalmarken, Reihenzähnung, Reitpost, Reklamenmarke, Reklamenebenfeld]; *(XXX)*, Raketenpost, nr. 10, [3], în NW, nr. 11775, 9 apr. [Renner-Block, RESMI, Restbestand, Retourmarke, returned, Revalidado, Riffelgummi, Rohrpost, Rollendruck, Rollenmarken, Rollenzähnung, Rostfleck, Rotary-Marken, Royal Philatelic Society]; *(XXXI)*, Raketenpost, nr. 11, [3], în NW, nr. 11781, 16 apr. [Ruch-Katalog, Rückseitendruck, Rückseitennummen, runde Briefmarke, Rundsendung, Sachsen Dreier]; *(XXXII)*, Raketenpost, nr. 12, [3], în NW, nr. 11787, 23 apr. [Säerni-Muster, Sauko-Fälschungen Satz, sauberer Stempel, Schablonendruck sägeartiger Durchstich, Schalterpreiss der Briefmarke, Schaubek-Album, Scherenschnitt Entwertung, Scherentrennung, Schiffspost, Schiffspostmarke, schlecht gezähnt, schlecht zentriert, Schlittenpost, Schnellpost, Schnittlinie]; (XXXIII), Raketenpost, nr. 13, [3], în NW, nr. 11792, 29 apr. [schrräger Aufdruck, schräg halbiert, Schreibmaschinendruck, Schutzaufdruck, Schutzunterdruck, schutzzeichen, Schwaneberger-Album, Schwindelausgaben, Sechseckmarke, Sechseckstempel, seegrün]; *(XXXIV)*, Raketenpost, nr. 14, [3], în NW, nr. 11798, 7 mai [Seganatasse, Seidenfadenpapier, Senf-Katalog, senkrechter Aufdruck, senkrecht gestreift, senkrecht geschnitten, senkrecht gezähnt, SHS-Marken, sitzende Helvetia, Sozphilex, Special delivery, Specimen, Spekulationausgabe, Sperati, Spezialkatalog, Spitzenwert]; *(XXXV)*, Raketenpost, nr. 15, [3], în NW, nr. 11804, 14 mart. [Staatsmarke, Stadtpostmarke, Stahlstich, Standardgrösse, Stecherzeichen,

stehende Helvetia, stehendes Wasserzeichen, Steindruck, Stempelfälschung, Stempelfarbe, Stempelmarke, Strassenbahnpost, Streifen, Strichstempel, Strubli, stumpfer Zahn]; *(XXXVI)*, Raketenpost, nr. 16, [2], în NW, nr. 11810, 21 mai [Tag der Briefmarke, Tagespreis, Talk, Tausch, Tauschheft, Tauschmaterial, Tauschzirkel, Tauschsendung, Telefonmarke, Telegrafenmarke, Tellknabe, Tellkopf, Têt-bêche]; *(XXXVII)*, Raketenpost, nr. 17, [3], în NW, nr. 11822, 4 iun. [Täschchen, Thematik, Thematische Sammlung, Tintenentwertung, Tintenfleck, Tollur, To Pay, Transparenz, Trapezmarke, Trauermarke, Trennlinie, Trennung, Tre-Skilling-Fehldruck, Triptyk, Trockenstempel, Tudorkrone, Turul-Muster, Tyrol]; *(XXXVIII)*, Raketenpost, nr. 18, [2—3], în NW, nr. 11828, 11 iun. [Überwertung, Überdruck, Überfrankierung, Übergangsausgaben, Übersee, U-Boots-Post, Uhrradstempel, Umzähnung, unbeschränkt gultig, Umlauf, ungebraucht]; *(XXXVIII)*, Raketenpost, nr. 19, [2], în NW, nr. 11835, 19 iun. [ungültig, ungummiert, Unikum, UPU, Universalsammlung, UNO-Marken, unregelmässige Zähnung, Unterbewertung, Unterdruck, Unterrand, Urgente, Urgencia, Urstempel]; *(XXXIX)*, Raketenpost, nr. 20, [2], în NW, nr. 11839, 24 iun. [Vaduz-Block, Velinpapier, Verband Rumänischer Philatelisten, Vereinsländer, Verfärbung, Vergilbung, Vergleichsmaterial, Verkaufsautomat, Verkaufspries, Vermeilmedaille, Vermillhon, Verrechnungsmarken, Versalien, Versandstelle für Sammlermarken, Verschlussmarke, Verschmutzung]; *(XXXX)*, Raketenpost, nr. 21, [2], în NW, nr. 11846, 2 iul. [verschoben, Verschönerung, Versteigerung, Versuchsdruck, verwaschen, vielfach-Wasserzeichen, Viererblock, Verzierung, Vignette, V-Marken, Vorausentwertung, Vordruckalbum, Vorlagestück, Vorläfer, Vorphilatelie]; *(XXXXI)*, Raketenpost, nr. 22, [2], în NW, nr. 11852, 9 iul, [waagerechter Aufdruck, waagerechter Zusammendruck, waagerecht geschnitten. waagerecht gezähnt, Waben-Wasserzeichen, Waffelung, Waffel-Wasserzeichen, Währung, Währunkskatalog, Walzendruck, Walzennummer, Wappenmarke, War tax, Wasserbad, Wasserecht, Wasserempfindlichkeit, Wasserfarbe, wasserlösliches Papier, Wasserzeichensucher]; *(XXXXII)*, Raketenpost, nr. 23, [2], în NW, nr. 11858, 16 iul. [Wasserzeichen, weite Zähnung, Wellenlinien, Weltausstellung, Weltpostverein, Werbeausgabe, Werbestempel, Wertausgabe, Wertaufdruck, Wert der Briefmarke]; *(43)*, Raketenpost, nr. 24, [2], în NW, nr. 11870, 30 iul. [Wertstempel, WIPA-Block, WOF, Wohltätigkeitsausgabe, Wz., Xerographie, Xerokopie, Xylographie, Zahl der Zähnungslöcher, Zählmarken, Zählnummer, Zahn, Zähnung, Zähnungszahl, Zähnungsschlüssel]; *(44)*, Raketenpost, nr. 25, [2], în NW, nr. 11876, 6 aug. [Zeichen, Zeichungfehler, Zeitungsmarke, Zemstwo-Marke, Zellophanstreifen, Zentrierung, Ziegenaugen, Zierfeld, Ziffermarke, Zinkdruck, Zonenmarken, Zuschlag-Marke]; *(45)*, Raketenpost, nr. 26, [2], în NW, nr. 11882, 13 aug. [Zuschlagportomarke, Zustellgebühren, Zwangszuschlagmarke, zweiseitig geschniten, zweiseitig gezähnt, Zweitaufdruck, Zweite Wahl, Zweitfalz (Doppelfalz)]; *(46)*, Raketenpost, nr. 27, [3], în NW, nr. 11894, 27 aug. [Zwergstempel, Zwischenfeld, Zwischenraum]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1422.

1410 NICOLAESCU, MĂDĂLINA, *Funcțiile solilocviului în tragedia elisabetană*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 399—407 [Engl. Ab.].

1411. OLARU, VICTOR, *Versiuni englezești ale „Mioriței"*, Ramuri, **24**, nr. 7, 1987, 7 [*Balade populare românești — Romanian Popular Ballads*, trad. de W.D. Snodgraș, Buc., EM, 1980 și *Rouman Antology or Selections of Rouman Poetry, Anciend and Modert*, Hertford —Anglia, 1856, trad. de Henry Stanley].

1412. PETRESCU, CRISTINA. *Bacovia în limba germană*, RLit, **20**, nr. 18, 1987, 21 [*Phalbauten*, trad. de Roland Erb. Leipzig, 1985].

1413. SASU-BOLBĂ, IOANA, *Un cîntec de dragoste pentru Transilvania. Cîteva aspecte ale traducerii de poezie din limba română în limba engleză*, StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 47—52 [trad. vol. cu același titlu de Ion Horea, Cluj-Napoca, Dacia, 1983].

1414. SCHULLER, MICHAEL, *Siebenbürgisches „Magdeburg"?*, KarpRund, **20**, nr. 28, 1987, 6.

1415. ȘERBAN, DOMNICA, *Syntactic Functions in Universal Grammar. A Constructive Study of the Subject in English and Romanian*, București, [TUB], 1986 (apărut în 1987), 212 p. multigr. (UB. FF. CLG).

1416. UNGAR, BEATRICE, *„Odă (în metru antic)" transpusă în limba germană*, CE, **7**, 1984, 408—414; *Cel mai discutat traducător al operei eminesciene: Konrad Richter*, CE, **7**, 1986, 446—456.

1416 bis. ZDRENGHEA, MIHAI MIRCEA, *The Syntactic Status of Modal Verbs and Modal Expression in English: (III) Syntactic Restrictions*, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 187—195; *(IV). Syntactic Analysis*, nr. 4, 311—324. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1439; **28**, 1985, nr. 1294.

1417. * * * *Further Studies in English Language and Literature for Refresher Courses*. Coordonator: Mihai Miroiu, București, [TUB], 1987, 290 p. multigr. (UB. FF).

1417 bis. * * * *Ich weess nich, wat ick saren soll. Die historische Entwicklung der Berliner Umgangsprache*, NW, **39**, nr. 11812, 23 mai 1987, 4 [din „Neues Deutschland", Berlin].

1418. * * * *Wie es zum Rechtschreibenduden kam. Erst seit hundert Jahren gibt es dieses Nachschlagewerk, ohne das wir heute nicht mehr auskommen konten*, Raketenpost, nr. 11, [2], în NW, **39**, nr. 11781, 16 apr. 1987.

VEZI și nr. 22, 73, 124, 126, 153, 155, 161, 186, 264, 498, 507, 540, 657, 794, 812, 833, 835, **876**, 954, 972, 1545, 1580, 1666, 1675, 1677, 1678, 1680, 1687, 1699—1701, 1721, 1722, 1727, 1732, 1733, 1742, 1744, 1750, 1757, 1784, 1785, **1795**, **1800**, **1802**, **1804**, **1806**, **1813**, **1820**, **1821**.

Recenzii

1419. BRENNDÖRFER, I, *Übungen zu Schwerpunkten der deutschen Grammatik*, Neufassung. Von einen Autorkollektiv. Herausgegeben von Herder Institut der Karl Marx-Universität Leipzig, VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig, 1986, NL, **38**, nr. 1, 1987, 85.

1420. GEHL, HANS, Katharina Barba, *„Deutsche Dialekte in Rumänien. Die südfrankischen Mundarten der Banater deutschen Sprachinsel"*, Beiheft 35 der „Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik", herausgegeben von Joachim Göschel und Werner H. Veith, Franz Steiner Verlag GMBH Wiesbanden 1982, 190 p., 2 reproduceri și 9 hărți, AnEAIL, **3**, 1983, 196—199.

1422. MAURER, UTE, *Nicht nur eine Geste der Ehrerbietung. Zum Nachdruck von Friedrich Müllers „Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen*, NW, **39**, nr. 11765, 28 mart. 1987, 3, 4. Vezi nr. **1407**.

1423. TROFIN, AUREL, Mariana Gruiță, *A Contrastive Syntax of English and Romanian. The Compound and the Complex Sentence* [. ..], StUBB, **31**, nr. 2, 1986, 77—78. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1409**.

1424. W.M., *Die Stunde der Lexika. Zum Strat einer weiteren „Brokhaus Enzyklopädie"*, DW, **19**, nr. 990, 1986, 5 [în 24 de vol., a apărut primul vol.].

1425. * * * *Lehrbuch zur deutschen Ortographie. Resultat eines suprachwissenschaftlichen Forschungsprojekts*, NW, **39**, nr. 11812, 2 mai 1987, 4 [*Deutsche Ortographie*, Leipzig, de un colectiv sub conducerea lui Dieter Nerius].

VEZI și nr. 17, 50, 862, 1765—1767, 1769, 1824—1826, 1828, 1831, 1847.

VIII. *ORIENTALISTICĂ*

1426. CSETRI, ALEXA, *Despre orientalistul Kőrösi Csoma Sándor*, StUBBHist, **31**, nr. 1, 1986, 67—72.

VEZI și nr. 1399, 1584, 1870.

Recenzii

VEZI nr. 365, 366, 369, 378, 383.

IX. *ROMANISTICĂ*

1427. AGRIGOROAIEI, VALENTINA, *L'ellipse du régime prépositionnel en français*, LPS, 42—45.

1428. AJIBOYE, TUNDE, *L'enseignement du français dans le milieu yorouba au Nigeria: quoi attendre* , CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 95—102.

1429. BACIU, IOAN, **Comme(nt)**, CL, **32**, nr. 1, 1987, 5—12 [rez. rom.].

1430. BACIU, IOAN, *De nouveau sur* **que** *tampon syntaxique*, StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 72—76 [Engl. Ab.].

1431. BERECHET, FLORICA, *Tipare de gîndire umană (pe baza terminologiei latino-romanice a stupidității)*, SCL, **38**, nr. 3, 1987, 196—207 [Engl. Ab.].

1432. BLASCO FERRER, EDUARDO, **Je la fume, la pipe, moi.** *Pragmatik und Grammatik in der Sprachgeschichte des Französischen: eine typologische Analyse*, RRL, **32**, nr. 6, 1987, 541—558.

1433. CHAUZIT, JEAN LOUIS, *Le devenir de l'imparfait en français*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 13—20 [cu 2 tab.].

1434. CRISTEA, TEODORA, *Parasynonymie et constitution de classes lexico-grammaticales: remarques sur les verbes de perception en français*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 225—230 [cu 2 sch.].
1435. CRISTEA, TEODORA, *Remarques sur la restructuration du groupe nominal en français et en roumain*, AUBLLS, **35**, 1986, 53—55 [s.t.c.: Table ronde: Le groupe nominal en perspective contrastive].
1436. DIMITRIU, CORINA, *Baudelaire și fața nevăzută a armoniei*, LPS, 168—172.
1437. DU BELLAY, JOACHIM, *Apărarea și îmbogățirea limbii franceze. Cartea I. Capitolul III. De ce limba franceză nu este atît de bogată ca greaca sau latina*, APRen, 260—261; *Capitolul V. Traducerile nu sînt suficiente pentru desăvîrșirea limbii franceze*, 261—264; *Capitolul VIII. Despre îmbogățirea limbii franceze prin imitarea vechilor autori greci și romani*, 264—265 [fragm. din *La Deffence et Illustration de la langue françoyse*, éd. Henri Chamarad, Paris, Albert Fontemoing, 1904; trad. de Ionel Marinescu; notă introd. (p. 259) și note (p. 261, 263—264, 265) de Sorina Bercescu].
1438. GALAȚANU, OLGA, *Emil Botta.* **Cavalerul cu melc de aur / Le chevalier à l'Escargot d'or**, CREL, **13**, nr. 2, 1986, 132—133 [trad. de Dan Ion Nasta, Buc., 1985].
1439. GHEORGHIU, MĂRIOARA, **Intensitate** *vs.* **intensiv** *în franceza contemporană*, LPS, 46—50.
1440. GHEORGHIU, MĂRIOARA, *Un procédé de mis en relief: la dislocation en français et en roumain*, AUI, **32**, 1986, 54—58 [cu bibl.].
1441. GOGĂLNICEANU, CĂLINA, *Exprimarea genului în limbile franceză și română*, LPS, 51—54.
1442. GYURCSIK, MARGARETA, *La „Guerre de signes" dans le texte classique*, CSem, **4**, 1985, 79—88 [în literatura franceză; rés. fr.].
1443. HADERMANN, P., *Histoire d'un pronom relatif*: **dont**, RRL, **32**, nr. 4, 1987, 333—353.
1444. HAMP, ERIC P., *On Making Choices*, RRL, **32**, nr. 4, 1987, 325—326 [pe marginea etim. cuv. *ça* din *Larousse Nouveau dictionaire étymologique et historique*, de A. Dauzat, J. Dubois, H. Mitterand, ed. a 5-a, 1971].
1445. IONESCU, ANDREI, *Arte poetice și retorice ale Renașterii în Spania*, APRen, 307—334.
1446. LAZĂR, HORIA, *Ronsard Apollinien*, StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 86—92 [Engl. Ab.].
1447. LUPU, COMAN, *Divergențe în structurarea GN prepozițional în spaniolă și în română*, AUBLLS, **35**, 1987, 56—57 [v.t.c. nr. 1435].
1448. MARCU, EMANOIL, *Un Eminescu bilingv*, CBot, **5**, nr. 6, 1987, 2, în Ateneu, **24**, nr. 6, 1987 [M. Eminescu, *Poezii. Poésies*, trad. de Jean Louis Courriol, Buc., CR, 1987].
1449. PAVEL, MARIA, *Modalités et visée virtuelle chez Chrétien de Troyes*, AUI, **32**, 1986, 74—79.
1450. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, SĂLIȘTEANU, OANA, *Fonetismo semidotto o semipopolare nelle lingue romanze occidentali*, RRL, **32**, nr. 3, 1987, 271—276.
1451. SALA, MARIUS, *Două lecturi ale „Atlasului lingvistic mediteranean"*, SCL, **38**, nr. 6, 1987, 509—515 [rés. fr.].
1452. SĂLIȘTEANU, OANA, *Împrumutat sau moștenit? Despre împrumuturile latinești în limbile romanice occidentale*, SCL, **38**, nr. 2, 1987, 105—109 [riass. it.].
1453. SLĂVESCU, MICAELA, *Octavian Goga în franceză*, RLit, **20**, nr. 36, 1987, 20 [București, 1985; traducere de Olga Galațanu].
1454. TAIGO, ITO, *Puntos comunes al español y al rumano. Estado actual*, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 29—37.
1455. TROCAN, LELIA, *Niveaux sémantiques discursifs dans la* **Correspondance** *de George Sand*, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 143—151.
1456. ȚENCHEA, MARIA, **Pour** — *relateur temporel*, RRL, **32**, nr. 4, 1987, 365—375.
1457. VÎRTOSU, ILEANA, *Observations phonétiques sur le groupe nominal en français*, AUBLLS, **35**, 1987, 65—66 [v.t.c. nr. 1435].
1458. * * * *Französisch als Weltsprache. Francophons beschlossen Massnahmen gegen Verunreinigung der Sprache*, NW, **39**, nr. 11798, 7 mai 1987, 2.

VEZI și nr. 78, 87, 88, 124, 133, 161, 167, 189, 201, 202, 205, 211, 213, 234, 273, 277, 288, 299, 301, 326, **329**, 334, 345, 416, 462, 482, 517, 585, 593, 653, 803, 806,, 809, 826, 836, 847, 851, 910, 954, 965, 966, 1074, 1666, 1671, 1683, 1685, 1688—1692, 1696—1698, 1705, 1706, 1708, 1716, 1724, 1735, 1741, 1752, 1754—1756, **1797, 1798, 1799, 1808**, 1854.

Recenzii

1459. AGRIGOROAIEI, VALENTINA, *„Langue française"*, nr. 67, septembre 1985, Larousse, Paris, 128, p., AUI, **32**, 1986, 99—100.

1460. BALACCIU-MATEI, JANA, *„Catalan Review"*, International Journal of Catalan Culture, I (1986), nr. 1, SCL, **38**, nr. 3, 1987, 263.

1461. BALACCIU-MATEI, JANA, *Trends in Romance Linguistics and Philology*, edited by Rebecca Posner, John N. Green, Mouton Publischers, Haga — Paris — New York, vol. III, 1982, VIII + 478 p., vol. IV, 1982, 331 p., SCL, **38**, nr. 3, 1987, 246—247.

1462. BULGĂR, GH., *Basme și legende românești în traducere italiană*, RLit, **20**, nr. 12, 1987, 21 [*Fiabe e leggende Romene*, trad. de Cristina Stănescu, Italia].

1463. CAZACU, B., Manlio Cortelazzo — Ugo Cardinale, *Dizionario di parole nuove 1964—1984*, 2ª ristampa, Torino, Loesher, 1986, XII + 209 p., RRL, **32**, nr. 5, 1987, 507—508.

1464. INDRIEȘ, ELENA, *Revue romane*, Nos. 20, 2/1985 et 21, 1/1986, CREL, **14**, nr. 1, 1987, 166—167.

1465. LEMNY, ȘTEFAN, Robert Darnton, *L'aventure de l'Encyclopédie. 1775—1800. Un best-seller au siècle des Lumiéres*. Préface d'Emmanuel Le Roy Ladurie. Traduit de l'américain par Marie-Alyx Revellat, Paris, Librairie Académique Perrin, 1982, 445 p., RESEE, **35**, nr. 1, 1987, 92—93.

1466. LOMBARD, ALF, Sven Björkman, *„L'incroyable, romanesque, picaresque, épisode barbaresque" — Étude sur le suffixe français* **-esque** *et sur ses équivalents en espagnol, italian et roumain*, Uppsala, 1984, 168 pp. (**Acta Universitatis Upsaliensia.** *Studia Romanica Upsaliensia*, 35). CL, **32**, nr. 1, 1987, 76—78.

1467. LUPU, COMAN, *Lenguas peninsulares y proyección hispánica*. Coordinador Manuel Alvar. Fundación Friedrich Ebert. Instituto de Cooperación Iberoamericana, Madrid, 1986, 234 p., SCL, **38**, nr. 6, 1987, 542.

1468. LUPU, COMAN, Lorenzo Renzi, *Nuova introduzione alla filologia romanza*. Con la collaborazione di Giampaolo Salvi, Bologna, il Mulino, 1985, 445 p., SCL, **38**, nr. 2, 1987, 162—164.

1469. LUPU, COMAN, *„Revista de Filología Románica"*. Facultad de Filología. Universidad Complutense de Madrid, III (1985), SCL, **38**, nr. 6, 1987, 542—543.

1470. MAREȘ, LUCREȚIA, *Dictionnaire du français québecois*. Volume de présentation Sainte-Foy, Les presses de l'Université Laval,1985, 167 p., SCL, **38**, nr. 2, 1987, 161—162 [de Lionel Boisvert, Marcel Junneau, Claude Poirier, Claude Verreault, Micheline Massicotte].

1471. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, Post de rumantsch grischun de la Lia rumantscha sut la direcziun da Georges Darms, *Pledari rumantsch grischun-tudestg, tudestg-rumantsch grischun e Grammatica elementara dal rumantsch grischun*, Cuira, 1985, 634 p., SCL, **38**, nr. 1, 1987, 85—86.

1472. RUSU, VALERIU, Xavier Ravier, *Le récit mythologique an Haute-Bigorre*, Aix-en-Provence, Edisud / Éditions du CRNS, 1986, 308 p. (= **Parlers et cultures des régions de France**); Florence Charpingy, Anne-Marie Grenouiller, Jean-Baptiste Martin, *Marius Champailler, paysan de Pélussin*, Aix-en-Provence, Edisud / Editions du CNRS (=**Parlers et cultures des regions de France**), 1986, 277 p., SCL, **38**, nr. 4, 1987, 358—360.

1473. SĂLIȘTEANU, OANA, Wilhelm Pötters, *Chi era Laura? — Strutture linguistiche e matematiche nelle* **Rime** *di Francesco Petrarca*, în *Atti della Academia della Scienze di Torino*, vol. 118 (1984), p. 165—180, SCL, **38**, nr. 1, 1987, 87.

1474. SCURTU, GABRIELA, *„Langue française"* (1984), nr. 63, 124 p., SCL, **38**, nr. 2, 1987, 175—176.

1475. SLAMA-CAZACU, TATIANA, Ezequiel Cornejo, Moises Romero Castillo, Manuel Oropeza, *Diez Mexicanos marginados por no hablar castellano*, Mexico Tenochtitlán, Instituto de Investigaciones Sociales de la U.N.A.M., 1986, 232, p., SCL, **38**, nr. 2, 1987, 164—165.

1476. TĂNASE, EUGEN, Maurice Grevisse, *Le non usage. Grammaire française*. Douzième, édition refondue par André Goosse, Paris, Duculot, 1986, 1768 p., RRL, **32**, nr. 6, 1987, 583—585.

1477. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Études créoles. Culture, langue, société*. VIII (1985), nr. 1—2, 291 p., SCL, **38**, nr. 2, 1987, 176—177.

1478. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Wilhelm Pötters, Annegret Alsdorf-Bollée, *Sprachwissenschaftlicher Grundkurs für Studienanfänger Französisch. Materialen zur Einführung in die französische Sprachwissenschaft*, Gunter Narr Verlag Tübingen, 5. völlig neu bearbeitete Auflage, 1983, 200 p. (= **Tübinger Beiträge zur Linguistik**, 19), SCL, **38**, nr. 2, 1987, 160.

1479. VLĂDUȚ, D., Juan M. Lope Blanch, *Análisis gramatical del discurso*, México, Universidad Nacional Autónoma de México, 1983, 185 p., CCS, **4**, nr. 2, 1986, 155—161.

VEZI și nr. 16, 33, 39, 52, 57, 142, 144, 146, 372, 373, 375, 404, 410, 474, 862, 1013, 1162, 1186, 1768, 1770, 1771, 1774, 1780, 1782, 1783, 1786, 1830.

X. *SLAVISTICĂ*

1480. BOLD, GEORGETA, *Eminescu în context bulgar*, CE, **5**, 1984, 393—400.
1481. CAZACU, B., *M.V. Lomonosov — filolog (1711—1765)*, LL, nr. 1, 1987, 106—110.
1482. CERNICOVA, GALINA, *Serii semantice simboliste într-o poezie a lui Al. Blok* (**Fata a cîntat într-un cor bisericesc**), LPS, 211—215.
1483. CHIVESCU, ROMEO, *Otnesennost' deepričastija i deepričastnogo oborota k skazuemomu i podležaščemu v russkom jazyke*, LMŞ, nr. 2, 1986, 153—160.
1484. CONSTANTINESCU, RADU, *Un cod agrar românesc din secolul al XV-lea*, RI, **40**, nr. 10, 1987, 871—884 [legea lui Constantin şi Iustinian în versiune slavo-română; cu textul tradus în anexă; rés. fr.].
1485. COSTĂCHEL, VALERIA, *Sensul formulei „pitamîi uric" în documentele moldoveneşti din secolele XV—XVI*, RA, **64**, vo. 49, nr. 1, 1987, 94—99 [rés. fr.; Engl. Ab.].
1486. DUMITRESCU, MARIA, BRAŞOVEANU, AURICA, ŞERBĂNESCU, PARASCHIVA, *Novaja leksika russkogo jazyka (ee harakternye čerty) i voprosy prepodavanija*, FilR, **11**, 1986, 12—63 [cu 17 tab.; liste de cuvinte noi întocmite de Diana Vinţeler, Maria Dumitrescu, Emilia-Ioana Lică, Violeta Modorcea; rez. rom.].
1487. FODOR, ECATERINA, VAIMBERG, SOLOMON, *Iz opyta sostavlenija sopostavitel'noj grammatiki russkogo i rumynskogo jazykov*, FilR, **11**, 1986, 5—11 [rez. rom.].
1488. HAMP, ERIC P., *Grooved Assimilation*, RRL, **32**, nr. 1, 1987, 51.
1489. HÂRLĂOANU, A., *Aspectul verbal rus şi specificul său în limbajul economic*, LPS, 261—265.
1490. HÂRLĂOANU, ALFRED, HÂRLĂOANU, RODICA, *Vyraženie posessivnyh otnošenij v russkom i rumynskom jazykah (sopostavitel'nyj opyt)*, FilR, **11**, 1986, 64—76 [rez. rom.].
1491. IOAN, EUGENIA, *Tradiţie şi inovaţie în lexicul social-politic la popoarele iugoslave în epoca modernă*, CICSE, [1], 1985, 66—68.
1492. KOVACS, ALBERT, *„Arta imperfectă" şi „lipsa de stil" la Dostoievski*, LPS, 250—254.
1493. LOGHINOVSKI, ELENA, *Avatarurile* **Luceafărului** *în spaţiul literar rusesc*, LPS, 105—109 [în versiunea lui A. Brodski, din *Rumynskaja literatura*, Buc., 1984, p. 58—69].
1494. LOGHINOVSKI, ELENA, *Eminescu în limba lui Puşchin*, Iaşi, EJ, 1987, 303 p. (**Eminesciana**, 41). Vezi şi nr. 1516.
1495. MANGIULEA, MARIANA, *A Contrastive Study of* **edin** *as a Marker for Indefinite Determination in Bulgarian and the Indefinite Article* **un** *in Romanian*, RRL, **32**, nr. 4, 1987, 401—410.
1496. MIHAIL, ZAMFIRA, *Mişcări sociale şi reflectare terminologică în limba bulgară în sec. al XIX-lea*, CICSE, **2**, 1986, 196—201 [v.t.c. nr. 1354].
1497. MIŞAN, ANDREI, *Categoria stării şi alte părţi de vorbire*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 104—108 [în rusă; Engl. Ab.].
1498. MIŞAN, ANDREI, *Particularităţile semantice şi gramaticale ale categoriei stării în limba rusă*, StUBB, **31**, nr. 2, 1987, 63—72 [Engl. Ab.].
1499. MORARU, MIHAELA, *Nekotorye semantičeski blizkie glagoly v russkom jazyke i ih ekvivalenty v rumynskom jazyke (semnyj analiz)*, FilR, **11**, 1986, 87—97[cu 1 tab.; rez. rom.].
1500. NICOARĂ, ADRIANA, *O stilistică a comparaţiei în romanul lui I. Ilf şi Evg. Petrov* **Douăsprezece scaune**, LPS, 255—259.
1501. PERINAŢ, STEVA, *Jedan onomastički prilog (O imenima Uroš i Davor)*, KŽ, **31**, nr. 2, 1987, 87—89.
1502. PETRICĂ, ION, *Arte poetice şi retorici ale Renaşterii în Polonia*, APRen, 621—629.
1503. PLETER, TIBERIU, *Epoca umanistă în ţările ceh*e, APRen, 613—616.
1504. PUCKO, VASILIJ, *Zaglavnaja miniatjura nikodimijskogo evangelija i vizantijskie izobraženija Hrista vo slave*, RESEE, **25**, nr. 1, 1987, 11—38 [cu 20 facs.].
1505. ROTUNDU, VASILE, NICOARĂ, ADRIANA, *Valori stilistice ale diminutivelor în limbile rusă şi română*, LPS, 271—277.
1506. RYBIŃSKI, JAN, *Însemnătatea limbilor în general şi a limbii polone în special*, APRen 641—642 [fragm. din *O ważności jeżyków, języka polskiego w szczególności*, trad. din lat. de M. Brożek, în *Obrońcy języka polskiego. Wiek XV—XVIII*, opracowat Witold Taszycki, B. N., Wrocław, 1953, p. 178—186; trad., notă introd. (p. 641) şi note (p. 642), de Ion Petrică].
1507. ŞOPTEREANU, LILIANA, *Lingvističeskie osnovy mehanizma semantičeskoj transpozicii (na materiale terminologičeskoj metafory)*, FilR, **11**, 1986, 77—86 [rez. rom.].

1508. TUDOR, DRAGNA, STĂNESCU, ELENA *K voprosu o morfo-sintaksičeskih osobennostjah specializirovannyh podjazykov*, FilR, **11**, 1986, 147—158 [cu 1 fig., rez. rom.].

1510. VINȚELER, ONUFRIE, *Iuri Ivanovici Venetin și onomastica românească*, SO, **4**, 1987, 94—111.

1511. VRACIU, A., RUSU, F., SMUC, I., VRACIU, T., MORARU, M., MACOVEI, T., ISTRATE, G., BIGHIU, M., *Unele probleme privind sistemul de formare a numelor de locuitori în limba rusă (numele de locuitori derivate de la numele de orașe)*, Omagiu Ivănescu, 8—21.

1512. * * * *Filologie rusă*. [Vol.] XI. Coordonator: S. Vaimberg, București, [TUB], 1986, 296 p. multigr. (UB. FF. CLS). Vezi BRL, **20**, 1977, nr. 1462, 1463; **22**, 1979, nr. 1583, 1584; **23**, 1980, nr. 2058; **26**, 1983, nr. **1773**.

VEZI și nr. 74—76, 87, 105, 117, 120, 130, 160, **197**, 207, 219, 220, 223, 235, 236, 240, **241**, 297, 312, 314, 322, 325, 342, 343, 346, 809, 821, 822, 833, **876**, **996**, **997**, **999**, 1000, 1108, 1613, 1674, 1679, 1681, 1704, 1709, 1713, 1726, 1729, 1731, 1738, 1748, 1751, 1787, **1793**, **1794**, **1803**, **1807**, **1816**, **1817**, 1819, **1822**, **1823**, 1860, 1890, 1895.

Recenzii

1513. BABEU, DOINA, *Slovo o slovenosl*, XLVI (1985), nr. 1—4, Praga, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 180—182.

1514. DUMITRESCU, MARIA, G.A. Bogatova, *Istorija slova kak obʼekt russkoj istoričeskoj leksikografii*, Moskva, 1984, 225 s., FilR, **11**, 1986, 272—273.

1515. DURĂ, NICOLAE V., Dorin Gămulescu, *Influențe românești* [...], ST, **37**, nr. 7—8, 1985, 592—594. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1740.

1516. IORDACHE, EMIL, Elena Loghinovschi, *Eminescu în limba lui Pușkin*, CBot, **5**, nr. 12, 1987, 2, în Ateneu, **24**, nr. 12, 1987. Vezi nr. **1494**.

1517. IRIMIE, I., *Filosofskij Enciklopedičeskij Slovarʼ*, Sovetskaja Enciklopedia, Moskva, 1983, 840 p., StUBBPh, **31**, nr. 1, 1986, 75—76.

1518. SCHVEIGER, P., Molnár, N., *The Calques of Greek Origin in the Most Ancient Slavic Gospel Texts. A Theoretical Examination of Calque Phenomena in the Texts of the Archaic Old Slavic Gospel Codices*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985, 347 p., CL, **32**, nr. 1, 1987, 82—83.

1519. STAN, I. T., S. N. Dmitrenko, *Fonemy russkogo jazyka. Ih sočetaemostʼ i funkcionalʼnaja nagruzka*, Moscova, Nauka, 1985, 232 p., CL, **32**, nr. 1, 1987, 84—85.

1520. VAIMBERG, S., Alf Grannes: *The Morphosyntactic Variation of Adjectives and Participles as Objective Predicatives in Old Russian (11-th — 17-th S.): A Classification and a Diachronic Survey*, „Skriftserie", nr. 21, Serie B. Universitet i Bergen, 1985, FilR, **11**, 1986, 285.

1521. VAIMBERG, S., *Studia Slavica Finlandensia*, Tomus II, Helsinki, 1985, FilR, **11**, 1986, 286.

VEZI și nr. 37, 38, 142, 145, 411, 1016, 1023, 1762—1764.

XI. *TRACOLOGIE*

1522. DRĂGULESCU, CONSTANTIN, *Despre autenticitatea denumirilor dacice de plante din lucrările lui Dioscorides și Pseudo-Apuleius*, RMM, **24**, nr. 7, 1987, 73—75.

1523. IONESCU, I., *Nume de creștini daco-romani din secolul IV*, GB, **43**, nr. 7—9, 1984, 564—569.

1524. SAVU, GH. AL., *Din limba geto-dacilor*, AP Supl., **2**, nr. 1, ian. 1987, 11.

VEZI și nr. 91, 953, 968, 1289, 1872, 1890, 1894, 1895.

Recenzii

1525. DRĂGULIN, M., Anton Berinde și Simion Lugojan, *Contribuții* [...], MO, **38**, nr. 4, 1986, 132—134. Vezi BRL, **28**, 1984, nr. **1649**.

1526. SILVESTRI, A., *Cercetări asupra civilizației tracilor*, Luceafărul, **30**, nr. 51, 1987, 8 [pe marginea art. lui Sorin Paliga din „World Archaeology", **19**, nr. 1, 1987].

XII. *LIMBA ALBANEZĂ*

1527. VĂTĂȘESCU, CĂTĂLINA, *Modernizarea lexicului social-politic albanez (prima jumătate a secolului al XIX-lea — 1912)*, CICSE, [1], 1985, 68—70 [în curs de elaborare]; *Termeni social-politici albanezi în perioada proclamării independenței Albaniei (1908—1912)*, CICSE, **2**, 1986, 201—203 [v.t.c. nr. 1354].
VEZI și nr. 597, 969.

Recenzii

1528. VĂTĂȘESCU, CĂTĂLINA, *Studime filologjike dhe pedagogjike për nder të Prof. dr. Alexander Xhuvanit* (Études de philologie et de pédagogie en l'honneur de Al. Xhuvani), Tiranë, 1986, 754 p. (Academia e Skencave e RPS të Shqipërisë. Instituti j Gjuhësisë dhe i letërisë), RESEE, **25**, nr. 3, 1987, 287—290 [sub red. lui Androkli Kostallari].

XIII. *LIMBA CHINEZĂ*

1529. SHUNXI, YANG, *Sistemul alfabetului fonetic al limbii chineze „Hanyn Pinyin Fang'an" — Standard internațional pentru transcrierea cu alfabetul latin al numelor proprii chineze*, AUBLLR, **35**, 1986, 77—83.

1530. VASILE, LUMINIȚA, *Mihai Eminescu în limba chineză. O posibilă strategie a poeticii traducerii*, CE, **7**, 1986, 457—464.

1531. VIȘAN, FLORENTINA, *Specificul teatralizării în teatrul chinez clasic*, SCL, **38**, nr. 5, 1987, 370—373.
VEZI și nr. 1366, **1818**.

XIV. *LIMBA HITITĂ*

VEZI nr. 1567.

XV. *LIMBA JAPONEZĂ*

VEZI nr. 1366.

XVI. *LIMBA MAGHIARĂ*

1532. ANTAL ÁRPÁD, *Nyujtód, Szaszfalu és Sárfalva helynevei*, NyIK, **31**, nr. 1, 1987, 77—83 [cu 1 h.].
1533. BALOGH DEZSŐ, *Probleme privind noțiunea de paronime în lingvistica maghiară*, StUBB, **31**, nr. 1, 1986, 43—46 [Engl. Ab.].
1534. BENEDEK PIROSKA, *Prenumele maghiare din Transilvania sub aspect geografic și sociolingvistic*, SO, **4**, 1987, 112—113. Vezi și nr. 134.
1535. BOCZ IRMA, *A tanító kezében*, IS, **25**, nr. 3, 1987, 245—247.
1536. BURUS JÁNOS, *Székelyvécke helynevei*, NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 175—182 [cu 1 h. i.a.t.].
1537. CSOMORTÁNI MAGDOLNA, *Érkörtvélyes mai szemelynévrendszere*, NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 141—150 [rez. rom.].
1539. P. DOMBI, ERZSÉBET, *Anyanyelv — irodalom*, IS, **25**, nr. 3, 1987, 242—245.
1540. FARKAS ERNŐ, *Korszerű nyelvszemléletert*, IS, **25**, nr. 3, 1987, 247—248.
1541. GÁLFFY MÓZES, *Évelődik*, A Hét, **18**, nr. 23, 1987, 6 [la rubr.: Élő nyelvünk]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1574.
1542. GÁLFFY MÓZES, *Nyelvszokás és nyelvi norma*, Korunk, **46**, nr. 6, 1987, 498—501.
1544. JANITSEK JENŐ, *Kajántó helynevei*, NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 171—175.
1545. KÓSA FERENC, *A székelyderszi rovasfelirat újabb megfejtési kisérletoiről*, NyIK, **31**, nr. 1, 1987, 59—61 [rez. rom.].

1546. KULCSÁR GYÖRGYVÉR, *O versiune maghiară a poemului „Din valurile vremii"*, CE, **5**, 1984, 415—423 [de Franyó Zoltán, în vol. *Eminescu — Válogatott költemények*, Buc., 1972].

1547. MURÁDIN LÁSZLÓ, *Állathanutánzó igék nyelvjárási alakjai*, NyIK, **31**, nr. 1, 1987, 29—52.

1548. MURÁDIN LÁSZLÓ, *Az e/ö hangviszony a mezőségi nyelvjárásban*, NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 121—140 [rez. rom.].

1549. MURÁDIN LÁSZLÓ, *Szóláshasonlatok*, Új Élet, **30**, nr. 1, 1987, 23; *Mint a pinty!*, nr. 2, 23; *Nem kerget a tatár!*, nr. 3, 23; *Adja a bankot*, nr. 4, 23; *Hatra — vakra*, nr. 5, 23; *Deákné meg a többiek*, nr. 6, 23; *Ebek és kutyák*, nr. 7, 31; *Jön még kutyára dér!*, nr. 8, 22; *Körömszakadtaig tagad*, nr. 9, 23; *Vesszőfutás*, nr. 10, 23; *Kilóg a lóláb*, nr. 11, 23; *Körmére egett ...*, nr. 12, 23; *Puha az orrod!*, nr. 13, 23; *Összerúgja a patkót!*, nr. 14, 23; *Macskakörömm*, nr. 15, 23; *Kirázza a kisujjából*, nr. 16, 23; *Tördeli a kezét*, nr. 17, 23; *Sutba dob*, nr. 18, 23; *Teljes gőzzel*, nr. 19, 22; *Csupa szív*, nr. 20, 22 [la rubr.: Nyelvművelés]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1583.

1550. J. NAGY MÁRIA, *Szolgálatos szavaink;* **akárki, akármi**, Dolgozó nő, **43**, nr. 2, 1987, 12—13; *Apol*, nr. 5, 14—15; *A deli daliáról*, nr. 6, 12; *A szoggatott stílusról*, nr. 7, 2; *Bandukoló mondatok*, nr. 8, 14; *Írásjelek nélkül... (1)*, nr. 9, 12; *(2)*, nr. 10, 12 [la rubr.: Anyanyelvünk]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1584; **28**, 1985, nr. 1480; **27**, 1984, nr. 1675; **26**, 1983, nr. 1842; **25**, 1982, nr. 2472; **24**, 1981, nr. 2052; **23**, 1980, nr. 2156.

1551. SZABÓ GYÖRGY PÁL, *Ha közös a felelősség — közös a feladat*, IS, **25**, nr. 3, 1987, 250—252.

1552. SZABÓ T. ATTILA, *Tallózás a múltban. Válogatott tanulmányok*, cikkek. VI, Bukarest, KK, 1985, 584 p. Vezi şi nr. 1563.

1553. SZABOLCS MOLNÁR, *Receptarea poeticii umaniste în cultura ungară*, APRen, 571—590.

1554. SZÉKELY ERVIN, *Tréfás lexikon (i — től sz — ig)*, Ifjúmunkás, **31**, nr. 27, 1987, 4.

1555. * * * *Agy-Kislexikon*, Tett, nr. 4, 1986, 7—8 [agy, adydegek, agykéreg].

1556. * * * *Kis könyvlexikon*, A Hét, **18**, nr. 26, 1987, 10 [bevezetés, bibliapapír, bibliofil, bibliofil kiadás, bibliográfia]; nr. 36, 10 [bibliográfus, bibliológia, biblioterápia, bígelés (hornyolás), bilingvis, bimensuális, birálati tisztelet példány, blickfang, boríték, borítékeim, borítékkiadás, borítófedél, bőrített kiadás, breviárium, brosúra, bulletin]; nr. 44, 10 [cédulakatalógus,cenzus, ciceró, cikk, cim, cimélia]. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1593.

1557. * * * *Mezőgazdasági kisenciklopédia*, FDN, **43**, nr. 23, 1986, 4 [álivarzás, aljfüvek, alkalmazkodás, alkalmazkodasi szindroma, alkalmi juhlegelők, alkaloid, álkörmös, állami méntelep, állandó költségek, állatbirálat, állategészégtan, állategészségügyi technikus]; nr. 26, 5 [almabimbólikasztó bogár, almaeszelény, almafa liszharmata, alma-varosodás, almamoly]; nr. 27, 5 [almanemzetség, almateruésűek, alom, alom napi súlygyarapodása, alomsúly, alomszalma—szükséglet, alomszám örökölhetősége,álszerkezet, altalaj]; nr. 29, 5 [altalajlazitás, altajlazitó, altalajöntözes, altalajtrágyázás, általános vizkór, álterníes]; nr. 31, 5 [alternátor, alváz, álvemnesség, alvórügy, amerikai bivalikabóca, amerikai fehér szövölepke]; nr. 33, 5 [amerikai költésrothadás, nyúlós költésrothadás, amidnitrogen tartalmú műtrágyák, aminosavak, ammóniumnitrogén tartalmú műtrágyák, ammonifikáció, ammóniumklorid, ammóniumnitrat]; nr. 35, 5 [ammóniumszulfát, ammóniumszulfonitrát, ampológráfia, ampológia, ampolna növények, anabiózis]; nr. 37, 4 [aneuploidia, angol perje, angol nyelves párositás, angolkór, angora szőrzet, ánizs, anorchizmus, antagonizmus, antibiozis, antigének, antiszepszis, antiszérum, antitest, anya]; nr. 38, 4 [anyabölcső, anyagcsere, anyakoca, anyanevelés, anyarosz, anyaszám, anyatelep, apaállat, apatit, apogámia, aranka, aranyfarku pille, aranyzab, araszoló, hernyó, áraszto öntözés, aratócséplőgép kombájn]; nr. 44, 4 [arborétum, árpa, árpa fedett üszőgje, árpa levélcsikossága, árpa-porüszög, ártány, ártér, articsóka, árvacsalán].

1558. * * * *Székely oklevéltar*. Új sorozat I—II. *Udrarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvek 1591—1597*. Közzéteszi Demény Lajos és Pataki József, Bukarest, KK, 1985, I: 396 p.; II: 439 p. Vezi şi nr. 1561.

VEZI şi nr. 25, 124, 156, **876**, **980**, 1567, 1580, 1594, 1598, 1622, 1626, 1627, 1631, 1647, 1651, 1654, 1656, 1660, 1662, 1710—1712, 1718, 1728, 1749, 1753, 1873, 1874.

Recenzii

1559. BÁN ELEK, *Magyar Fonetikai Füzetek — Hungarian Papers in Phonetiks*, 1—14. Kiadja az MTA Nyelvtudományi Intézete. Budapest, 1978—1985. Szerkesztette Bolla Kálmán, NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 191—193.

1560. GÁLFFY MÓZES, Fábian Pál, *Nyelvművelésünk évszázadai*. Gondalat. Bp., 1984, 143 l., NyIK, **31**, nr. 1, 1987, 94—96.
1561. KÓSA FERENC, *Székely oklevéltár* [...], NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 89—91. Vezi nr. 1558.
1562. SZABÓ ZOLTÁN, Szilágyi Ferenc, *A magyar mondat regénye*. Szórakoztató mondattan — történeti és nyelvhasonlító alapon. Tankönyvkiadó. Budapest, 1983, 337 l., NyIK, **30**, nr. 2, 1986, 194—195.
1563. ZSEMLYEI JÁNOS, Szabó T. Attila, *Tallózás a múltban* [...], NyIK, **30**, nr. 1, 1986, 83—84. Vezi 1552.
VEZI și nr. 1018.

XVII. *LIMBI FINO-UGRICE*

Recenzii

1564. SZABÓ T. ATTILA, Alpo Räisänen, *Kainuun murteiden ja nimistön opas* (Kainuu nyelvjárásainak és névanyaganak kalanza), Kajaani, 1982, 128 l., NyIK, **31**, nr. 1, 1987, 91—92.

XVIII. *LIMBI INDO-EUROPENE*

1565. CIUCĂ, MARIAN, *Echivalențe eminesciene la un glosar sanscrit-latin — pe marginea unei noi apariții*, CE, **5**, 1984, 96—101 [*Opere*, ed. Perpessicius, vol. XIV]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **787**.
1566. HAMP, ERIC P., *Derivatives of IE* ***sHei-**, RRL, **32**, nr. 2, 1987, 107.
1567. PORUCIUC, ADRIAN, *The „Japhetic Connection" as Suggested by Etymologic-Mythologic Correspondences like Hittite* **Istanus** *— Hungarian* **Isten** *and Old Norse* **Thundarr** *— Turkish* **Tanri**, Omagiu Ivănescu, 27—32.
1568. WALD, LUCIA, SLUȘANSCHI, DAN, în colaborare cu Francisca Băltăceanu, *Introducere în studiul limbii și culturii indo-europene*, București. EȘE, 1987, 368 p. Vezi și nr. 1570, 1574.
VEZI și nr. 124, 352, 353, 1366.

Recenzii

1569 DUMITRESCU, MARIA, T. V. Gamkrelidze, Vjač. Vs. Ivanov, *Indoevropejskij jazyk i indoevropejcy. Rekonstrukcija i istoriko-minologičeskij analiz prajazyka i protokul'tury*. S predisloviem R.O. Jakobsona, tt. I—II, Tbilisi, 1984, XCVI + 1332 str., RRL, **32**, nr. 5, 1987, 508—509.
1570. GRAUR, AL., *„Introducere în studiul limbii și culturii indo-europene"*, RLit, **20**, nr. 38, 1987, 7 [de Lucia Wald și Dan Slușanschi; v.r. nr. 541]. Vezi nr. **1568**.
1571. SLUȘANSCHI, DAN, André Martinet, *Des Steppes aux Océans. L'indo-européen et les „Indo-européens"*, Paris, Payot, 1986, 274 p., SCL, **38**, nr. 4, 1987, 350—352.
1572. SLUȘANSCHI, DAN, Giuliano Bonfante — Larissa Bonfante, *Lingua e cultura degli Etruschi*, Roma, Editori Riunitti, 1985, 214 p., SCL, **38**, nr. 3, 1987, 252—253.
1573. SLUȘANSCHI, DAN, T. V. Gamkrelidze, V. V. Ivanov, *Indoevropejskij jazyk i indoevropejcy*, Tbilisi, Izdatel'stvo Tbilisskogo Universiteta, 1984, I—II, XCVI + 1328 p., SCL, **38**, nr. 3, 1987, 260—261.
1574. * * * *Étude consacrée aux Indo-Européens*, AR, **10**, nr. 36, 1987, 8 [Lucia Wald și Dan Slușanschi, *Introducere în studiul* ...]. Vezi nr. **1568**.

XIX. *LIMBI INDO-IRANIENE*

1575. BAGEACU, VIOREL, *Simbolismul fonetic în limbile iraniene contemporane*, SCL, **38**, nr. 3, 1987, 212—228 [cu 3 tab.; rés. fr.].
1576. * * * *Erstes Wörterbuch des Elamischen*, NW, **39**, nr. 11980, 5 dec. 1987, 4.
VEZI și nr. **980**.

XX. *LIMBI MAYANE*

1577. PĂLTINEANU, VIOREL, *Limba textelor hieroglifice maya*, StUBB, **31**, nr. 1, 1987, 81—85 [Engl. Ab.].

XXI. *LIMBI SEMITICE*

1578. CÂNDEA-MARINESCU, IOANA, *La culture roumaine au Proche-Orient. Remarques sur un nouveau catalogue de manuscrits arabes*, RESEE, **25**, nr. 3, 1987, 217—223. [*Arabskie rukopisi Instituta Vostokovedenija, Kratkij katalog*, pod redakciej A. V. Khalidova, part 1—2. Moskva, Izdatel'stvo „Nauka", 1986, 526 p.].
1579. CEAUȘU, ELENA, *Echivalarea figurilor de stil într-o traducere arabă a* **Luceafărului**, CE, **7**, 1986, 465—472 [trad. de Ahmed Suleiman Al Ahmed, *Al-Kaukab*, 1982].
1580. GOLDSTEIN, I., *Onomastică iudaică*, RCM, **31**, nr. 633, 1987, 6.
1581. GRAUR, AL., **Coral**, RCM, **31**, nr. 631, 1987, 6; **Vin**, nr. 633, 6 [la rubr.: Cuvinte înaripate].
1582. RIMER, DAVID, *Transcrierea unor nume biblice în alte limbi*, RCM, **31**, nr. 631, 1987, 6.
VEZI și nr. **991**, 1366, **1791**, 1845.

Recenzii

1583. EZRA, A., *O scurtă istorie a limbii sfinte*, RCM, **31**, nr. 623, 1987, 2 [*Mică istorie a limbii ebraice*, de Haim Rabin, São Paolo, Brazilia].
VEZI și nr. 365, 366, 369, 378, 383.

XXII. *LIMBI TURCICE*

1584. DRIMBA, VLADIMIR, *Miscelanea cumanica (XVII). Notes de critique textuelle*, RRL **32**, nr. 5, 1987, 453—459. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. 1503; **26**, 1983, nr. 1638; **24**, 1981, nr. 2133; **23**, 1980, nr. 2208; **22**, 1979, nr. 1728; **21**, 1978, nr. 1878; **19**, 1976, nr. 1354; **15**, 1972, nr. 1073; **13**, 1970—1971, nr. 1972.
1585. GHIAȚĂ, ANCA, *Structures socio-économiques en Dobroudja (XVIe siècle)*, AUBI, **36**, 1987, 38—47.
VEZI și nr. 974, 1287, 1567.

XXIII. *LIMBI ARTIFICIALE*

1586. NICOLAESCU-STOICA, CRISTIAN, *Eminescu in esperanto*, CE, **7**, 1986, 473—479.

XXIV. *METODICA PREDĂRII LIMBILOR*

1. GENERALITĂȚI

1587. COTEANU, ION, *Reflecții asupra didacticii universitare*, Forum, **29**, nr. 1, 1987, 40—44.
1588. VODĂ CĂPUȘAN, MARIA, *Didactică și teatralitate*, LMȘ, nr 2, 1986, 72—74.

2. LIMBA ROMÂNĂ

1589. ALBERT IBOLYA, *Olvasni tanítam*, TÚ, **30**, nr. 12, 1986, 2 [la rubr.: A román nyelv tanitása].
1590. ANDREI, CONSTANȚA, GĂLĂȚEANU, MARCELA. *În sprijinul predării — învățării limbii și literaturii române în școală*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 14, 35.
1591. ANDREI, M., *Poezia modernă în liceu și analiza stilistică*, LPS, 301—306.
1592. ANTONESEI, LIVIU, *Activizarea orelor de citire și gramatică la clasele a III-a și a IV-a*, RPed, **36**, nr. 1, 1987, 22—24.

1593. ASAVEI, ANA, *Dezvoltarea vorbirii la copiii din grupa mică*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 31 [s.t.c.: Modalităţi de îmbogăţire a vocabularului copiilor preşcolari, în vederea pregătirii lor pentru şcoală; grupaj realizat de Silvia Dima].
1594. BAKA JUDIT, *A gyakorlás szerepe az olvasáki készzség fejlesztésében*, TÚ, **31**, nr. 2, 1987, 2 [v.r.nr. 1589].
1595. BALLA SÁRA, *Eredményvizsgálat feladatlappal*, TÚ, **31**, nr. 7, 1987, 2 [v.r.nr. 1589].
1596. BALTĂ, TRAIAN, *Stilurile funcţionale ale limbii române actuale. Probleme de didactică gimnazială*, AnEAIL, **3**, 1983, 178—182.
1597. BĂEŞ, ANA, BĂEŞ, RADU, *Studiul limbii şi al istoriei în concepţia revistelor năsăudene „Magazinul pedagogic" şi „Şcoala practică"*, RPed, **36**, nr. 4, 1987, 50—51.
1598. BORKA ÉVA, *Gyakorlatok olvasásórán*, TÚ, **31**, nr. 1, 1987, 2; *Olvasástanítási gyarkorlatok*, nr. 3, 2 [v.r. nr. 1589].
1599. CARLTON, CHARLES M., *Teaching Romanian: Theory and Practice*, RRL, **32**, nr. 1, 1987, 53—62.
1600. CĂRPUŞOR, LUCREŢIA, *Activizarea şi îmbogăţirea vocabularului preşcolar*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 31 [v.t.c. nr. 1593].
1601. CÂDĂ, ELENA, *Perfecţionarea auzului fonematic şi îmbogăţirea vocabularului*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 27 [v.t.c. nr. 1593].
1602. CHIOREANU, ANGELA, *A vorbi şi a scrie corect limba română — o înaltă îndatorire patriotică*, TribŞc, **17**, nr. 295, 1987, 4.
1603. CHIŞCOP, LIVIU, *Câteva indicaţii*, Publicitate, iun. 1987, [VI], în Ateneu, **24**, nr. 6, 1987 [v.r. nr. 820].
1604. CHIŢU, OLGA, *Exerciţii gramaticale*, Publicitate n. 1987, [IV], în Ateneu, **24**, nr. 11, 1987 [v.r. nr. 820].
1605. COSTRĂŞ, MARIANA, *Memorarea poeziilor — procedeu eficient de dezvoltare a vorbirii*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 29—30 [v.t.c. nr. 1593].
1606. CRIŞAN, ALEXANDRU, *Educarea comunicării: aspecte ale „sintaxei mixte" în dialogul la elevi*, LL, nr. 2, 1987, 247—255.
1607. DEMETRIAN, BUCUR, *„Limba română este patria mea"*, ÎnvLicTehn, **35**, nr. 3, 1987, 16—17.
1608. DENCIU, IOAN DUMITRU, *Fii ai limbii materne*, Luceafărul, **30**, nr. 38, 1987, 3 [s.t.c.: Literatura, tineretul, şcoala. Profesorul de limba română]. Vezi nr. 1618.
1609. DUMITRACHE, MARIA, *Formarea deprinderilor de exprimare corectă şi nuanţată*, TribŞc, **17**, nr. 306, 1987, 7.
1610. DUMITRU, ION, NEDELESCU, DRAGOŞ, *Orientări metodice privind creşterea eficienţei lecţiilor de limba şi literatura română şi de limbi moderne (Scrisoare metodică)*, BulSŞF—Ploieşti, 1986, 151—157.
1611. DUŢU, OLGA, *Dezvoltarea şi perfecţionarea limbajului la preşcolari*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 26—27 [v.t.c. nr. 1593].
1612. FLORESCU, LAURENŢIU, *Colaborarea şcoală—familie, activitate eficientă în corectarea unor deficienţe de vorbire*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 34—35 [v.t.c. nr. 1593].
1613. GHEORGHIU, MIRCEA, VAIMBERG, SOLOMON, *Limba română ca limbă ţintă (cu aplicaţii la o corespondenţă verbală româno-rusă)*, LPS, 291—294.
1614. GHERGHINA, DUMITRU, GHERGHINA, MARIA, *Evaluarea şi autoevaluarea cunoştinţelor la limba română*, LL, nr. 2, 1987, 256—261.
1615. GODRA, MARGHIT, *Modalităţi eficiente pentru însuşirea corectă a limbii române*, TribŞc, **17**, nr. 304, 1987, 4.
1616. GUGIUMAN, ANA, PARASCHIV, VIRGINIA, *Strategii de instruire bazate pe obiective la lecţiile de citire*, TribŞc, **17**, nr. 300, 1987, 6.
1617. HANGANU, ELENA, *Eficienţa educativă a povestirilor în dezvoltarea comunicării*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 28—29 [v.t.c. nr. 1593].
1618. IOANID, ŞTEFAN, *Scrisoarea unui dascăl*, Luceafărul, **30**, nr. 38, 1987, 3 [v.t.c. nr. 1608].
1619. IONESCU, MIRON, *Faţete ale comunicării neverbale în lecţie*, RPed, **36**, nr. 5, 1987, 13—17.
1620. IVĂNESCU, MARIA, *Jocuri-exerciţii pentru însuşirea corectă a cunoştinţelor*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 32—33 [v.t.c. nr. 1593].
1621. JIPLEA, NICOLAE, *Remedierea greşelilor de ortografie şi punctuaţie*, ÎnvLicTehn, **35**, nr. 1, 1987, 22—23.
1622. KEREKES ANDOR, *Differenciált eljárások alkalmazása*, TÚ, **31**, nr. 4, 1987, 2 [v.r. nr. 1589].

1623. LUPU, COMAN, *Cum vorbim?*, Flacăra, **36**, nr. 6, 1987, 11 [v.r. nr. 1208].
1624. LUPU, EMILIA, PĂTRAȘCU, ANCA, *Jocul didactic — mijloc de însușire a structurii gramaticale*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 33—34 [v.t.c. nr. 1593].
1625. MAGHERU, PAUL, *Structura și etapele de elaborare a unei compuneri*, LLR, **16**, nr. 1, 1987, 16—18.
1626. MATLAK ÉVA, *Ismétles, rendsterezés, összegezés*, TÚ, **31**, nr. 6, 1987, 2 [v.r. nr. 1589].
1627. MÉSZELY JÓZSEF, *Jétékos gyakorlatok az olvasási képesség fejlesztésére*, TÚ, **31**, nr. 4, 1987, 2 [v.r. nr. 1589].
1628. MIHĂESCU, MARIAN, *Predarea figurilor de stil în gimnaziu*, RPed, **36**, nr. 6, 1987, 34—37 [cu 1 tab.].
1629. MINESCU, MARIANA, *Dezvoltarea vorbirii și pregătirea copiilor pentru școală*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 27—28 [v.t.c. nr. 1593].
1630. MOLAN, VASILE, *Scrierea la clasa I*, TribȘc, **17**, nr. 303, 1987, 5.
1631. MOLNÁR IBOLYA, *Hasznos kézikönyv*, TÚ, **30**, nr. 12, 1986, 2 [v.r. nr. 1589].
1632. MORARU, DOINA, *Exprimarea elevilor între automatism și manifestare individuală*, TribȘc, **17**, nr. 306, 1987, 8.
1633. MUNTEANU, LUCIA GABRIELA, *Constante ale receptării textului poetic*, TribȘc, **17**, nr. 298, 1987, 8.
1634. NESTOR, VALERIA, *Munca diferențiată în activitățile de după-amiază*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 30 [v.t.c. nr. 1593].
1635. ORZETIC, MARIA, *Formarea și conștientizarea vocabularului social-politic al elevilor*, TribȘc, **17**, nr. 295, 1987, 5.
1636. PENEȘ, MARCELA, *În atenție: scrierea elevilor*, TribȘc, **17**, nr. 296, 1987, 4.
1637. PETRESCU, CANONA, BURLĂ, CRISTINA, *Desenul — limbaj al comunicării*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 32 [v.t.c. nr. 1593].
1638. PETRINA, ELENA, CHIȘ, VASILE, *O experiență de învățare asistată de calculator, la gramatică*, RPed, **36**, nr. 8, 1987, 35—38 [cu 4 fig.].
1639. POPA, CONSTANTIN M., *Disciplina primordială*, Luceafărul, **30**, nr. 37, 1987, 3 [v.t.c. nr. 1608]
1640. POPA, NASTASIA, *Corectarea greșelilor din scrierea elevilor ciclului primar*, TribȘc, **17**, nr. 299, 1987, 5.
1641. POPESCU, ECATERINA, *Limba română la clasa I. Citirea conștientă*, TribȘc, **17**, nr. 306, 1987, 7.
1642. POTCOAVĂ, MONICA, *Contribuții ale cercului de literatură la cultivarea limbii române*, ÎnvLicTehn, **35**, nr. 6, 1987, 29.
1643. PȘAIT, RODICA, *Procedee active experimentale la clasa a II-a (Limba română și Matematică)*, RPed, **36**, nr. 11, 1987, 20—22.
1644. RĂDUCANU, VASILICA, *Jocul de construcție — mijloc de cooperare și comunicare verbală*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 34 [v.t.c. nr. 1593].
1645. ROTUND, NICOLAE, *Proba de verificare a cunoștințelor la limba și literatura română pentru admiterea în treapta I de liceu*, Tomis, **22**, nr. 2, 1987, 12 [v.r. nr. 807].
1646. RUJA, ALEXANDRU, *Limba română, patria mea*, Luceafărul, **30**, nr. 37, 1987, 3 [v.t.c. nr. 1608].
1647. SÁNTHA JENŐ, *A tanítoi teljesítmény mérésének változatai*, TÚ, **31**, nr. 5, 1987, 2 [v.r. nr. 1589].
1648. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Some Aspects of Learning/Teaching Romanian as a Foreign Language*, CLTA, **24**, nr. 2, 1987, 159—168.
1649. STERESCU SÂNTIMBREANU, DOINA, *Preliminarii la învățarea scris-citirii*, TribȘc, **17**, nr. 298, 1987, 7.
1650. STOICA, IOVA, *Considerații privind dezvoltarea limbajului și comunicării în grădiniță*, TribȘc, **17**, nr. 303, 1987, 5, 6.
1651. SZABADI MAGDOLNA, *Eljárások iáj szavak gyakoroltatására*, TÚ, **31**, nr. 1, 1987, 2 [v.r. nr. 1589].
1652. SZABÓ JUDIT, *Szövegelemzés — érzemli neveles*, TÚ, **31**, nr. 8, 1987, 2; *Olvasás, gyakorlás, beszédfejlesztés*, nr. 10, 2 [v. r. nr. 1589].
1653. SZAPPANYOS, ELENA, *Obiective și finalități ale lecției de recapitulare pentru teză*, ÎnvLicTehn, **35**, nr. 2, 1987, 22—23 [limba română; cu 1 grafic].
1654. SZÉKELY KATALIN, *Olvastasuk a tanulókat*, TÚ, **31**, nr. 2, 1987, 2 [v.r. nr. 1589].
1655. ȘERBAN, ANGELICA, *Convorbirea — mijloc de comunicare*, RPed, **36**, nr. 2, 1987, 29 [v.t.c. nr. 1593].
1656. TÎRLA, MARIA, *A román nyelv és irodalom ápolása az iskolában*, TÚ, **31**, nr. 2, 1987, 1.

1657. TIRLA, MARIA, *Cultivarea limbii și literaturii române în școală*, TribȘc, **17**, nr. 295, 1987, 4, 8.
1658. TORJA, ELISABETA MARIA, *Cultivarea limbii — exigențe și premise*, Tribuna, **31**, nr. 41, 1987, 6.
1659. TOTH MAGDOLNA, *Ismeretfelmérés tanev elején*, TÚ, **31**, nr. 9, 1987, 4 [v.r. nr. 1589].
1660. TŐVISSI ÉVA, *Társalgás, szókincs, beszédfejlesztés*, TÚ, **31**, nr. 5, 1987, 2 [v.r. nr. 1589].
1661. TUDOSE, PETRE, *O cerință a revoluției științifico-tehnice (Limbajul științific)*, Argeș, **22**, nr. 1, 1987, 14; nr. 2, 14.
1662. VARGA PIROSKA, *Betűcsoportok gyakorlása*, TÚ, **31**, nr. 3, 1987, 2 [v.r. nr. 1589].
1663. VASILACHE, GH. N., *Formarea și consolidarea deprinderilor de scriere corectă a grupurilor pronume-verb la clasa a IV-a*, TribȘc, **17**, nr. 305, 1987, 8, 12.
1664. ZUGUN, PETRU, *Procedeu numeric pentru testarea și perfecționarea pregătirii gramaticale în ciclul gimnazial*, LPS, 284—289.
1665. * * * *Perfecționarea activității didactice în vederea însușirii de către elevi a citirii și scrierii corecte, caligrafice în limba română*, BulSȘF—Ploiești, 1986, 145—150 [Instrucțiuni elaborate de MEÎ—Direcția Învățământului Preșcolar, Primar și Gimnazial].
1666. * * * *Subiecte date la concursul de admitere în învățământul superior — iulie 1986. Profilul: filologie, filozofie și istorie*, Forum, **29**, nr. 6, 1987, 95; *Subiecte date la concursul de admitere în învățământul superior — iulie 1987. Profilul: Filologie — Învățământ de zi și fără frecvență*, nr. 11, 1987, 92—95.
VEZI și nr. 13, 24, 46, 81, 90, 95, 97, 103, 108, 151, 307, 420, 423, 428, 429, 472, 566, 618, 808, 834, 837, 848, 849, 993, 1031, 1033, 1039, 1040, 1065, 1145, 1200, **1796**, 1801, **1805**, 1903, 1907.

Recenzii

1667. MIHĂLȚAN, ION, *Limba română în școală* [...], Semenicul, **11**, 1987, 38. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1692**.

3. LIMBI STRĂINE

1668. ALEXANDRU, DOMNIȚA, *Importanța dialogului pentru dezvoltarea competenței de comunicare*, LMȘ, nr. 2, 1986, 75—78 [în învățarea limbilor străine].
1669. ALEXE, LUANA-MARINA, *Utilizarea tehnicilor simulative în învățarea limbilor moderne*, RPed, **36**, nr. 1, 1987, 27—29.
1670. ANDREI, NICOLAE, *Problematizarea în cadrul lecțiilor de limba latină*, TribȘc, **17**, nr. 306, 1987, 8.
1671. ANTOHI, CRISTIANA, *Locul jocurilor lingvistice în predarea limbii franceze*, LMȘ, nr. 2, 1986, 67—68.
1672. AVĂDANEI, MIHAI-EUGEN, *Metode de facilitare a predării și însușirii limbilor moderne*, RPed, **36**, nr. 5, 1987, 38—41.
1673. BĂLAN, ELENA, GULEA, MICHAELA, *Dezvoltarea competenței de comunicare în limbile străine studiate în învățământul superior economic*, LMȘ, nr. 2, 1986, 89—92.
1674. BOCȘAN, CRINA, CELMARE, ATENA, MAXIMOVICI, VALENTINA, *Priemy formirovanija perevodčeskih naukov na zanjatijah po russkomu jazyku v nefilologičeskih vuzah*, FilR, **11**, 1986, 202—208 [rez. rom.].
1675. BOTEZ, MONICA, *Oral și scris în predarea cunoștințelor de limbă engleză*, LMȘ, nr. 2, 1986, 30—32.
1676. BURDESCU, FELICIA, MURAR, IOANA, *De la exerciții structurale la comunicare liberă*, LMȘ, nr. 2, 1986, 98—102.
1677. CARIANOPOL, MIRUNA, *Un experiment în studiul limbilor străine*, ÎnvLicTehn, **35**, nr. 1, 1987, 31.
1678. CĂTĂNESCU, GEORGETA, *Die Arbeit am Fachtext*, LMȘ, nr. 2, 1986, 169—175.
1679. CHIRILĂ, FEODOR, *Obučenie grammatike na poslediplomnyh intensivnyh kursah inostrannyh jazykov*, FilR, **11**, 1986, 209—221 [rez. rom].
1680. CHIȚORAN, MARIANA, *Error Analysis Revisited. Strategies of Communication, Strategies of Learning*, FSELL, 131—151.
1681. CHIVESCU, ROMEO, *Funkcionirovanie sistemnyh jazykovnyh komponentov pri učebnom perevode*, FilR, **11**, 1986, 188—201 [cu 1 fig.; rez. rom].
1682. CHIVESCU, ROMEO, ȘIPOTEANU, ELENA, *Corelația vorbire — scriere și randamentul în însușirea limbilor străine*, LMȘ, nr. 2, 1986, 23—25.
1683. CILIANU-LASCU, CORINA, *Centre d'intérêt*, Concepts, 62—78 [cu bibl.].

1684. CILIANU-LASCU, CORINA, *Rezumatul de text ca tehnică de achiziție a competenței textuale*, LMȘ, nr. 2, 1986, 108—111.
1685. CILIANU-LASCU, CORINA, *Unité capitalisable*, Concepts, 200—217 [cu bibl.].
1686. COLOJA, ANA, *Implicații psiho-socio-lingvistice în predarea—învățarea limbilor moderne*, TibȘc, **17**, nr. 302, 1987, 6.
1687. CORNILESCU, ALEXANDRA, *Direct, Indirect Speech, Free Indirect Speech*, FSELL, 45—88.
1688. COSĂCEANU, ANCA, *Écrire*, Concepts, 123—133 [cu bibl.].
1689. CRISTEA, TEODORA, *Méthode*, Concepts, 150—156 [cu bibl.].
1690. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, *Conceptualisation*, Concepts, 90—102 [cu bibl.].
1691. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, *Évaluation*, Concepts, 103—115 [cu bibl.].
1692. DIGNOIRE, CLAUDE, *Méthodes et techniques non conventionnelles*, Concepts, 157—173 [cu bibl.].
1693. DIMA, FLORICA, *Pledoarie pentru modernizarea predării — învățării limbilor moderne*, Transilvania, **16**, nr. 10, 1987, 11.
1694. DOROBĂȚ, DUMITRU, *Stilistica și predarea limbilor străine*. Rezumat, LPS, 295. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1711.
1695. DRĂGHICESCU, JANETA, *Compunerea — exercițiu de formare a deprinderilor de exprimare în scris*, LMȘ, nr. 2, 1986, 60—63.
1696. DRĂGHICESCU, JANETA, *Progression*, Concepts, 218—227 [cu bibl.].
1697. DRĂGHICESCU, JANETA, *Syllabus*, Concepts, 191—199 [cu bibl.].
1698. DRĂGOI, SABINA, CONSTANTINESCU, ILEANA, BLAJOVICI-LICIU, LILIANA, IACOB BURADA, DOINA, *Utilizarea textelor publicitare pentru formarea competenței de comunicare*, LMȘ, nr. 2, 1986, 112—116 [în franceză].
1699. FĂINĂ, CRISTIAN LIVIU, *Formarea deprinderii de a citi — câteva repere privind procesul de predare—învățare a limbii engleze*, BulSȘF—Ploiești, 1986, 83—86 [cu 1 fig. și 2 tab.].
1700. FÂRNOAGĂ, GEORGIANA, *Communicative Activities for Young Learners*, FSELL, 153—165.
1701. FÂRNOAGĂ, GEORGIANA, *Communicative Activities in Foreign Language Teaching*, LMȘ, nr. 2, 1986, 122—129 [cu aplicații la engleză].
1702. FILIMON, MARGARITA, *Valențele funcției metalinguale a limbajului, în studiul limbilor moderne*, RPed, **36**, nr. 9, 1987, 40—42.
1703. FINK, HANS, *Ein Denkmal für den Vater des Kreuzworträtsels. Millionen vergnügen sich mit diesem Spiel. Welche Konsequenzen ziehen die Sprachlehrer?*, NW, **39**, nr. 11916, 22 sept. 1987, 3.
1704. FODOR, ECATERINA, SAFTA, ANETA, *Razvitie dialogičeskoj reči na urokah russkogo jazyka*, FilR, **11**, 1986, 115—122 [rez. rom.].
1705. FRUMUȘANI, DANIELA, *Auxiliaire didactique*, Concepts, 8—22 [cu bibl.].
1706. GALAȚANU, OLGA, *Compétence de communication*, Concepts, 79—89 [cu bibl.].
1707. GAVRILIU, EUGENIA, *Predarea operațională a limbilor străine în învățământul superior tehnic*, Forum, **29**, nr. 4, 1987, 34—43.
1708. GRUIA, MAGDA, *Dificultăți specifice etapei de trecere de la oral la scris*, LMȘ, nr. 2, 1986, 33—36 [în învățarea francezei].
1708 bis. GYÖRFI IBOLYA, *Kísérlet az olvasástechnika fejlesztésének megtervezésere*, TÚ, **31**, nr. 10, 1987, 3 [la rubr.: Anyanyelvünk az iskolában].
1709. HÂRLĂOANU, A., *Relațiile de corespondență ca aspect pragmatic al limbajului scris*, LMȘ, nr. 2, 1986, 117—121 [în rusă].
1710, ILE ERZSÉBET, *Iskolai nyelvművelési kísérletek a Toldi tanítása kapcsán*, TÚ, **31**, nr. 4, 1987, 3 [v.r. nr. 1708 bis].
1711. M. KŐSZEGY IBOLYA, *Tárgyi tudás egyéni értelmezés*, TÚ, **31**, nr. 5, 1987, 3 [v.r. nr. 1708 bis].
1712. LŐRINCZ JÓZSEF, *Feljegyzések verstan tanításáról*, TÚ, **30**, nr. 12, 1986, 3 [v.r. nr. 1708 bis].
1713. MARINCOVICI, AURELIA, *Vido-vremennye otnošenija v naučnom stile*, FilR, **11**, 1986, 159—171 [rez. rom.].
1714. MARINESCU, MIHAIL, *Formarea competenței de comunicare — principalul obiectiv în predarea limbilor străine*, LMȘ, nr. 2, 1986, 11—14.
1715. MARINESCU-MASCA, MIHAELA, *Tipologia exercițiilor de ortografie și dezvoltarea deprinderilor de scriere corectă*, LMȘ, nr. 2, 1986, 46—50.
1716. MĂGUREANU, ANCA, *Acte de limbaj și competența de comunicare*, LMȘ, nr. 2, 1986, 19—22.

1717. MIHĂILĂ, RODICA, *Perfecționarea competenței de comunicare prin intermediul textului literar*, LMȘ, nr. 2, 1986, 26—29.
1718. MOLNÁR IBOLYA, *A test vériség közös nyelvség*, TÚ, **31**, nr. 5, 1987, 1, 3.
1719. MOȘOIU, TATIANA, CIUGUREANU, ADINA, MATEI-CHESNOIU, MONICA, *Caietul de muncă individuală — procedeu de dezvoltare a exprimării scrise și orale*, LMȘ, nr. 2, 1986, 42—45.
1720. MOTAȘ, DOINA, *The Translator and His Task*, FSELL, 167—189.
1721. MUNTEANU, DOINA, *Stadiul actual al instruirii asistate de ordinator pentru însușirea limbilor moderne*, RPed, **36**, nr. 7, 1987, 57—60.
1722. MUREȘAN, LAURA, *Predarea limbajului economic german ca mijloc de comunicare scrisă și orală*, LMȘ, nr. 2, 1986, 93—97.
1723. MUȘAT, LELIA, *Ispol'zovanie teksta hudožestvennogo proizvedenija s cel'ju obučenija inostrannym jazykam*, LMȘ, nr. 2, 1986, 177—179.
1724. NASTA, ION, *Lire*, Concepts, 134—149 [cu bibl.].
1725. NICOLESCU, VALERIA, *Aspecte melodice ale trecerii de la etapa orală la cea scrisă în clasele de începători*, LMȘ, nr. 2, 1986, 37—41.
1726. NOVEANU, EUGEN, *Novyj podhod k eksperimental'nomu issledovaniju obucenija russkomu jazyku*, FilR, **11**, 1986, 98—106 [cu 2 tab.; rez. rom.].
1727. OPRESCU, SIMONA, *Methodological Implications of the Functional Approach to Foreign Language Learning*, FSELL, 113—130.
1728. ÖRDÖGH IMRE, *Olvasás és anulás*, TÚ, **31**, nr. 6, 1987, 3 [v.r. nr. 1708 bis].
1729. OSIAC, MARIA, *Tratarea diferențiată a elevilor în vederea dobîndirii competenței de comunicare în limba rusă*, LMȘ, nr. 2, 1986, 82—85.
1730. PĂUN, CONSTANTIN, PETRESCU, GEORGETA, BRÎNZAN, DOINA, *Strategii de predare a limbilor străine studenților anului I din învățămîntul superior tehnic*, Forum, **29**, nr. 7—8, 1987, 68—71.
1731. PEDESTRAȘU, ANATOL, *O primenenii nagljadnosti v celjah preodolenija leksiko-grammatičeskoj interferencii*, FilR, **11**, 1986, 123—131 [cu 4 fig.; rez. rom.].
1732. PETRI, LUCREȚIA, *The Communicative Function of Intonation*, FSELL, 81—112.
1733. POMACU, SIMONA, *Formarea deprinderilor de scriere corectă în limba germană*, LMȘ, nr. 2, 1986, 56—59.
1734. POPA, MARIANA, *L'enseignement des actes de parole sociaux*, LMȘ, nr. 2, 1986, 161—168.
1735. POPESCU, FELICIA, *Limbajul uzual și de specialitate*, ÎnvLcTehn., **35**, nr. 6, 1987, 28.
1736. POPESCU, RALUCA, *Tehnici de formare a deprinderilor de exprimare orală; dramatizarea și jocul de rol*, LMȘ, nr. 2, 1986, 79—81 [în predarea limbilor străine].
1737. POPESCU, ROXANA, *Folosirea textelor specializate în scopul dezvoltării exprimării în scris*, LMȘ, nr. 9, 1986, 103—107.
1738. SAFTA, ANETA, MUȘAT, LELIA, *„Profilaktika" i „terapija" rečevyh ošibok s učetom rumynskih učebnikov i učebnyh fil'mov dlja izučenija russkogo jazyka kak inostrannogo*, FilR, **11**, 1986, 132—141 [cu 15 fig.; rez. rom.].
1739. SAMSON, NICOLAE, *Cunoașterea limbilor străine*, VP, **33**, nr. 2, 1987, 3.
1740. SELAGEA, SABIN, *Rolul și locul traducerii în predarea limbilor străine*, RPed, **36**, nr. 3, 1987, 27—30.
1741. SIMOVICI, SANDINA, *Auxiliaire technique*, Concepts, 34—48 [cu bibl.].
1742. SISAK, CLARA E., *Spielend Deutsch lernen mit Bildern. Visuelle Darstellungsformen im Fremdsprachenunterricht*, KarpRund, **20**, nr. 24, 1987, 7.
1743. SÎRBU, GABRIELA, *Considerații asupra competenței de comunicare orală la adulți*, LMȘ, nr. 2, 1986, 86—88.
1744. SNAGOVEANU, ILEANA, *Identitate și interferență între sistemele fonemice ale limbii bază și limbii țintă*, LMȘ, nr. 2, 1986, 69—71 [în învățarea germanei].
1745. SPIȚĂ, DOINA, *Gramatica textului — de la teorie la practica predării limbilor străine*. Rezumat, LPS, 290. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. 1740.
1746. SPULBER CLAUDIA, *Modalități de exploatare a exercițiului de traducere în vederea formării deprinderilor de exprimare în scris*, LMȘ, nr. 2, 1986, 65—66.
1747. STĂNESCU, SPERANȚA, *Obiective didactice în vederea comunicării orale și scrise în limba străină*, LMȘ, nr. 2, 1986, 15—18.
1748. SURJICOV, AURELIA, *Sposoby rasšifrovki složnosokraščennyh slov*, FilR, **11**, 1986, 142—146 [rez. rom.].
1749. SZALAI GYÖNGYVÉR, *Irodalomkutatás és világnézeti nevelés*, TÚ, **31**, nr. 42, 1987, 3 [v.r. nr. 1708 bis].

1750. ŞTEFĂNESCU, IOANA, *Determination. The Definite Article in English*, FSELL, 5—44.
1751. TĂRLIU, ANA, *Mijloace şi procedee utilizate în vederea corectării greşelilor tipice ale elevilor care studiază limba rusă*, BulSŞF—Ploieşti, 1986, 87—90.
1752. TOLU, VIORICA, *Besoins langagiers*, Concepts, 49—62 [cu bibl.].
1753. TÖRÖK IDA, *Egy óratervezés célszerűsége*, TÚ, **31**, nr. 3, 1987, 3, *Egy verselemzés változata*, nr. 8, 3 [v.r. nr. 1708 bis].
1754. VIŞAN, VIOREL, *Dictionnaire didactique*, Concepts, 22—33.
1755. VIŞAN, VIOREL, *Norme*, Concepts, 174—189 [cu bibl.].
1756. VÎRTOSU, ILEANA, *Audition — phonation (les techniques de laboratoire)*, Concepts, 117—122 [bibl.].
1757. ZOGRAFI, MIHAELA, *Tehnici de formare a deprinderii de scriere în gimnaziu*, LMŞ, nr. 2, 1986, 51—55 [în engleză].
1758. * * * *Limbile moderne în şcoală*, Bucureşti, [f.e.], nr. 2, 1986, 192 p. (SŞF).
1759. * * * *Predarea limbilor străine*. Vol. 9. Au colaborat la acest volum: Maria Berza, Maria Debruycker, F. Georgescu, S. Ştefănescu-Prodanovici. Redactorul volumului: Micaela Ghiţescu, Bucureşti, [f.e.], 1986, 248 p. multigr. (BCP. **Colecţia modernizarea învăţământului**, XXXVIII).
1760. * * * *10 concepts de la didactique du français langue étrangère*, Bucureşti, [TUB], 1984, 236 p. (UB. FLS) [cu un ind. de noţiuni de Teodora Cristea]. Vezi şi nr. 1783.
VEZI şi nr. 78, 84, 97, 109, 110, 120, 151, 813, **979**, 1486, 1508, 1666, 1819.

Recenzii

1761. BERZA, MARIA, *Idioma moderno* (Limbile moderne). În: Vida escolar, Madrid, nr. 229—230, 1984, p. 100—125, PredLS, **9**, 1986, 221—248.
1762. DEBRUYCKER, MARIA, Efremova, T. F., *O nekotoryh morfologičeskih trudnost'jah russkogo jazyka* (Despre unele dificultăţi morfologice ale limbii ruse). În: Russkij jazyk v nacional'noj škole, Moskva, nr. 5, 1983, p. 8—12, PredLS, **9**, 1986, 65—72.
1763. DEBRUYCKER, MARIA, Kasabian, S. S., *Rabota s kartočkami na uroka* (Activitatea cu fişele la lecţia de limba rusă). În: Russkij jazyk v nacional'noj škole. Moskva, nr. 5, 1983, p. 76—79, PredLS, **9**, 1986, 91—96.
1764. DEBRUYCKER, MARIA, Kondraşova, T. V., *Obučenie vyrazitel'nomu čteniju učeaščihsja IV — V klassov* (Învăţarea lecturii expresive de către elevii claselor IV—V)[la limba rusă]. În: Russkij jazyk v škole, Moskva, nr. 3, 1983, p. 24—29, PredLS, **9**, 1986, 72—80.
1765. GEORGESCU, F., Krenceyová, Hana, *Principi ponzivania člena v nemčine* (Principiile folosirii articolului în limba germană). În: Cizí jazyky ve škole. Bratislava, an. 26, nr. 5, 1982/1983, p. 208—217, PredLS, **9**, 1986, 169—184.
1766. GEORGESCU, F., Slimaková, Alica, *Pracé s cudzojazyčným textom pri vyučovyni nemčiny* (Activitatea cu textul străin în învăţarea limbii germane). În: Cizí jazyky ve škole, Praha, an. 26, nr. 9, 1982/1983, p. 400—404, PredLS, **9**, 1986, 196—204.
1767. GEORGESCU, F., Tandlichová, Eva, *Ako načvicoval'a upesňovat' písomńe vyjadrovanie anglickom jazyky* (Cum să exersăm şi să consolidăm exprimarea în scris la limba engleză?). În: Cizí jazyka ve škola, Praha, an. 26, nr. 1, 1982/1983, p. 7—9, Pred LS, **9**, 1986, 124—128.
1768. GHIŢESCU, MICAELA, Altemöller, Eva-Maria, *Wie sich die Fehler gleichen. Beobachtungen zu typischen Interferenzfehlern im Deutschen bei Schülern französischer Muttersprache* (Cum se aseamănă greşelile. Observaţii privind greşelile tipice de interferenţă a germanei la elevi cu limba maternă franceza). În: Zielsprache Deutsch. Ismaning bei München, nr. 3, iul. — aug. — sept. 1983, p. 14—23, PredLS, **9**, 1986, 185—195.
1769. GHIŢESCU, MICAELA, Boucher, Paul, **Will** *et* **Shall** *et l'expression du futur en anglais. Mode d'emploi pour la construction d'exercises de reconnaissance et de production en classe (Will* şi *Shall* şi exprimarea viitorului în engleză. Mod de întrebuinţare pentru construirea exerciţiilor de recunoaştere şi de producţie în clasă). În: Les langues modernes, Paris, an. 77, nr. 4, 1983, p. 356—363, PredLS, **9**, 1986, 112—123.
1770. GHIŢESCU, MICAELA, Chastain, Kenneth, *Native speaker reaction to instructoridentified student second-language errors* (Reacţia vorbitorului nativ la greşelile elevului în cea de-a doua limbă [spaniolă] identificate de profesor). În: The Modern Language Journal, Columbus, an. 64, nr. 2, vara 1980, p. 210—215, PredLS, **9**, 1986, 204—211.
1771. GHIŢESCU, MICAELA, Frankard, R., *Quelle grammaire pour quel enseignement?* (Ce tip de gramatică (franceză) trebuie predată la ce tip de învăţământ?). În: Revue de

la Direction Générale de l'Organisation des Études, Bruxelles, an. 18, nr. 7, sept. 1983, p. 19—28, PredLS, **9**, 1986, 128—135.

1772. GHIȚESCU, MICAELA, Gallabresi, Rosa-Maria, *Latino: non parlato vuol dir ,,morto''* (Latina: limba nevorbită înseamnă „limbă moartă"). În: Ricerche didattiche. Roma, an. 33, nr. 8—9, (267), aug.—sept., 1983, p. 250—251, PredLS, **9**, 1986, 219—221.

1773. GHIȚESCU, MICAELA, Gaonach, Daniel, *Contribution de la psychologie cognitive à l'analyse des processus d'acquisition d'une langue étrangère* (Contribuția psihologiei cognitive la analiza proceselor de însușire a unei limbi străine). În: Les langues modernes, Paris, an. 77, nr. 4, 1983, p. 327—337, PredLS, **9**, 1986, 47—57.

1774. GHIȚESCU, MICAELA, Gréven, J. P., *Réflexions à propos de l'enseignement de la grammaire* (Reflecții cu privire la predarea gramaticii [franceze]). În: Revue de la Direction Générale de l'Organisation des Études, Bruxelles, an. 18, nr. 4, apr. 1985, p. 13—30, PredLS, **9**, 1986, 145—160.

1775. GHIȚESCU, MICAELA, Reiss, Mary-Ann, *Helping the unsuccessful language learner* (Cum să-i ajutăm pe elevii slabi la limbi străine). În: English Teaching Forum. Washington, an. 21, nr. 2, apr. 1983, p. 2—7, 24, PredLS, **9**, 1986, 18—29.

1776. GHIȚESCU, MICAELA, Rinvolucri, Mario, *Exercices d'insistance* (Exercițiile de de insistență). În: Les langues modernes, Paris, an. 77, nr. 4, 1983, p. 369—373, PredLS, **9**, 1986, 57—63.

1777. GHIȚESCU, MICAELA, Salimbene, Suzanne, *From structurally based to functionally based approaches to language teaching* (De la predarea bazată pe structuri la predarea funcțională a limbilor străine). În: English Teaching Forum. Washington, an. 21, nr. 1, ian. 1983, p. 2-7, PredLS, **9**, 1986, 7—17.

1778. GHIȚESCU, MICAELA, Sattler, Gerda, *Einige Überlegungen zum Russischunterricht in Klasse 5* (Cîteva considerații privind predarea limbii ruse la clasa a V-a). În Fremdsprachenunterrricht, Berlin, an. 27(36), nr. 5, 1983, p. 231—236, PredLS, **9**, 1986, 80—91.

1779. GHIȚESCU, MICAELA, Sumilova, E. M., *Der Transfer als psychologischer Prozess* (Transferul ca proces psihologic). În: Deutsch als Fremdsprache, Leipzig, an. 20, nr. 1, 1983, pl 19—26, PredLS, **9**, 1986, 29—39.

1780. GHIȚESCU, MICAELA, Trivelli, Remo J., *Sentence combining in Italian* (Combinarea propozițiilor în limba italiană). În: The Canadian Modern Language Rewiew. Welland, an. 39, nr. 2, ian. 1983, p. 237—242, PredLS, **9**, 1986, 211—219.

1781. GHIȚESCU, MICAELA, Zawadzka, Elzbieta, *Ausgewählte psycholinguistische Faktoren des fremdsprachigen Hörverstehens und ihre Auswirkung auf die didaktische Praxis* (Factori psiholingvistici care intervin în înțelegerea auditivă a unei limbi străine și efectul lor asupra practicii didactice). În: Deutsch als Fremdsprache, Leipzig, an. 20, nr. 1, 1983, 19—20, PredLS, **9**, 1986, 39—47.

1782. GHIȚESCU, MICAELA, * * * *Un cursillo de renovación pedagógica el en verano de 82* (Un curs scurt de înnoire pedagogică din vara 1982 [destinat profesorilor de limba franceză]). În: Boletín informativo. Madrid, nr. 1, mart. 1983, p. 27—32, PredLS, **9**, 1986, 160—168.

1783. LITTERA, ILEANA, Teodora Cristea et. al., *10 concepts* [...], LMȘ, nr. 1, 1985, 150—151. Vezi nr. **1760.**

1784. ȘTEFĂNESCU-PRODANOVICI, S., Bruton, Anthony S., *Helping the teacher with limited English to teach composition* (Cum să-l ajutăm pe profesorul cu cunoștințe limitate de engleză să predea compunerea). În: English Teaching Forum. Washington, an. 21, nr. 3, iul. 1983, p. 40—42, PredLS, **9**, 1986, 96—104.

1785. ȘTEFĂNESCU-PRODANOVICI, S., Pearse, Roy, *Realistic and real English in the classroom* (Engleza realistă și cea reală în clasă). În: English Teaching Forum. Washington, an. 21, nr. 3, iul. 1983, p. 19—22, PredLS, **9**, 1986, 104—112.

1786. ȘTEFĂNESCU-PRODANOVICI, S., Schiffler, Ludger, *Le jeu de la sympathie. Un jeu interactionnel permettant une nouvelle forme de pratique des structures gramaticales* (Jocul simpatiei. Un joc interacțional care permite o nouă formă de practicare a structurilor gramaticale [franceze]). În: Les langues modernes. Paris, an. 77, nr. 4, 1984, p. 374—380, PredLS, **9**, 1986, 135—143.

1787. WOLF, SIEGFRIED, *Metodika prepodavanija russkogo jazyka kak inostrannogo na načal'nom etape obučenija*, Moscova, 1983, 169 p., FilR, **11**, 1986, 274—276.

VEZI și nr. 145.

4. MANUALE, CURSURI, GHIDURI ETC.

1788. BALTAG, EMIL, *Analiza unor texte literare din manualele gimnaziale din perspectiva teoriei asupra mitului*, LPS, 296—300.

1789. BĂLAN-MIHAILOVICI, AURELIA, *Procesele semantice în relațiile dintre termenii tehnici și uzuali. Reflectarea lor în manualele școlare (clasele I—IV)*, RPed, **36**, nr. 4, 1987, 18—20.

1790. CĂLĂRAȘU, CRISTINA, *Timp, mod, aspect în limba română în secolele al XVI-lea — — al XVIII-lea*, București, [TUB], 1987, 271 p. multigr. (UB. FF).

1791. DOBRIȘAN, NICOLAE, *Antologie de texte din limba arabă contemporană* (partea a II-a), București, TUB, 1986, 480 p. multigr. (UB, FF).

1792. DRĂGAN, ION, *Vocabular de termeni implicați și utilizați în teoria și practica orientării școlare și profesionale*, Timișoara, TUT, 1985, 14 p. multigr. (UT).

1793. DUMITRESCU, MARIA, *Istoria limbii ruse*. Culegere de texte, București, [TUB], 1987, 248 p. multigr. (UB. FF. CLS).

1794. FODOR, ECATERINA, *Limba rusă contemporană*. Ediția a III-a, București, TUB, 1987, 183 p. multigr. (UB. FF. CLS). Vezi BRL, **20**, 1977, nr. 1760.

1795. GĂLĂȚEANU-FÂRNOAGĂ, GEORGIANA, *Sinteze de gramatică engleză*, București, EAI, 1987, 440 p.

1796. GUIU, MARIANA, *Exerciții de limba română pentru anul pregătitor. Accentul substantivului*, București, [TUB], 1987, 62 p. multigr. (UB. FF).

1797. HANEȘ, GHEORGHINA, *Ghid de conversație român-francez*, București, EST, 1986, 296 p.

1798. HANEȘ, GHEORGHINA, *Guide de conversation français-roumain*, București, EST, 1987, 280 p.

1799. HOMORODEAN, M., *Introducere în lingvistica romanică*. Vol. II. *Limbile romanice*. Pentru uzul studenților, [Cluj-Napoca], [TUCN], 1986, 121 p. multigr. (UCN). Vezi și nr. 1830 și BRL, **22**, 1979, nr. 1457.

1800. ELIESCU, DAN P., *General English for Faculties of Land Reclamation*. 1st Year of Study, [București], AMIAB, 1985, 85 p. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **2020**; **24**, 1981, nr. 2644.

1801. ILIOANE, CORNEL. *Funcțiile manualului într-un învățământ modern (limba română)*, CCS, **4**, nr. 2, 1986, 111—122 [rés. fr.].

1802. IOSIF, ION-MIHAI, BUCURESCU, LUCREȚIA-SOFIA, *Roemeens conversatiegids*, București, EST, 1987, 260 p.

1803. IUFFU, ZLATCA, BAZ-FOTIADE, LAURA, *Limba bulgară. Curs practic*. Partea I. Ediția a III-a revizuită, București, TUB, 1987, 270 p., multigr. (UB. FF). Vezi BRL, **19**, 1976, nr. 1670.

1804. LUCUȚA, YVONNE, *Einführung in die lexikalische Semantik*. Pentru uzul studenților 3. Auflage, Timișoara, TUT, 1984, 216 p. multigr. (UT. FF. CLG). Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **2029**.

1805. MARIN, DINUȚA, TUNSOIU, OLGA. *Formele verbale compuse*. Exerciții de limba română pentru anul pregătitor, București, [TUB], 1986, 216 p. multigr. (UB. FF). Vezi și nr. 1827.

1806. MIHALCIUC, MARIA, MUREȘAN, LAURA, PURCEL, ALEXANDRA, NICOLAE, DAN, MIHĂLȚAN, SORIN, *Manual de limba germană pentru economiști. Deutsch für Wirtschaftler*. [Vol.] II. Ediție revizuită. Pentru uzul studenților, București, APASE, 1987, 300 p. (ASE. CLMCE). Vezi și nr. **1813** și BRL, **28**, 1985, nr. **1716**.

1807. MIȘAN, ANDREI, *Limba rusă contemporană. Morfologia*. [Vol.] I—II, Cluj-Napoca, [TUCN], I: 1981, 223 p.; II: 1986, 166 p.

1808. MURĂREȚ, ION, MURĂREȚ, MARIA, *Histoire de la langue française le XVIIIe siècle*, București [TUB], 1987, 328 p. (UB. FF).

1809. NICOLAE, OCTAVIAN, *Observații critice privind analiza propoziției în manualul de gramatică pentru clasa a III-a*, LPS, 281—283 [I. Șerdean, Fl. Dițuleasa, Eliza Paveliu, *Gramatică și compunere, clasa a III-a*, Buc., EDP, 1985, 112 p.]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1745**.

1810. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)*, București, [TUB], 1987, 136 p. multigr. (UB. FF).

1811. POENARU, VASILE, *Româna pentru dumneavoastră. Romanian for You*. Anul III. Seria IV, *Lesson II*, TribRom, **15**, nr. 327, 1986, 11; *Lesson III* nr. 329, 11; *Lesson IV—IX*, **16**, nr. 332—338, 1987, 11; *Lesson X*, nr. 340, 11; *Lesson XI*, nr. 342, 11 [desenele de Nic. Nicolaescu; la rubr.: Limba noastră]. Vezi BRL, **29**,1986, nr. 1797; **28**,

1985, nr. 1734; **27**, 1984, nr. 2058; **26**,1983, nr. 2181; **25**, 1982, nr. 3170, 3171; **24**, 1981, nr. 2688, 2689.

1812. POPESCU, ION, *Limba română. Gramatică şi noţiuni de vocabular şi de istorie a limbii române*. Manual pentru clasa a VIII-a, Bucureşti, EDP, 1987, 160 p. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1736**; **27**, 1984, nr. **2061**; **25**, 1982, nr. **3175**; **24**, 1981, nr. 2694; **23**, 1980, nr. 2472; **21**, 1978, nr. 2227; **20**, 1977, nr. 1780; **18**, 1975, nr. 1481.

1813. PURCEL, ALEXANDRA, MIHALCIUC, MARIA, MUREŞAN, LAURA, *Manual de limba germană pentru economişti*. Deutsch für Wirtschaftler. [Vol.] I. Pentru uzul studenţilor. Ediţie revăzută şi adăugită, Bucureşti, APASE, 1987, 320 p. (ASE. CLMCE). Vezi şi nr. **1806.**

1814. ROVENŢA-FRUMUŞANI, DANIELA, *Literă, text, imagine — interferenţe semantice (Pentru optimizarea receptării textului de manual)*, RPed, **36**, nr. 4, 1987, 14—17, 64.

1815. TOMUŞ, SILVIA, STANCA, VASILE, *Culegeri de lecţii pentru cursurile de perfecţionare — Definitivat, reciclare, gradele II şi I*. Volumele I—II, Cluj-Napoca [TUCN], I: 1984, 158 p.; II: 1987, 193 p. (UCN. FF).

1816. VACEK, JINDŘICH, *Limba cehă pentru avansaţi*, Bucureşti, [TUB], 1987, IV + 368 p. multigr. (UB. FF. CFS).

1817. VESCU, VICTOR, *Limba sîrbocroată*. Curs practic pentru anul I, [Bucureşti], TUB, 1987, 200 p. multigr.(UB. FF. CFS).

1818. VIŞAN, FLORENTINA, *Curs de sintaxă a limbii chineze contemporane*, Bucureşti, TUB, 1984, 166 p. (UB. FLLS).

1819. WOLF, S., CHIRILĂ, F., IVANOV, A., *Učebnik russkogo jazyka — osnova dlja dialoga kul'tur*, FilR, **11**, 1986, 107—114 [rez. rom.].

1820. * * * *Curs de limba engleză. Profil mecanic*. Partea I. *Generală*. Autori: Elena Lazu, Lăcrămioara Radeş, Doina Irina Simion, Dana Urs. Partea a IV-a. *Mecanică agricolă*. Autor: Lăcrămioara Radeş, Bucureşti, CMIPB, 1985, I: 80 + XI p.; IV: p. 183—240 (IPB. CPPPLM).

1821. * * * *Dicţionar de termeni lingvistici englez-român*. Pentru uzul studenţilor. Volumul a fost coordonat de: Hortensia Pârlog, Mariana Popa, Timişoara, TUT, 1986, 419 p. Vezi şi nr. 1824.

1822. * * * *Gramatica practică a limbii ruse. Morfologia. Praktičeskaja grammatika russkogo jazyka. Morfologija*. Redactor responsabil: Ecaterina Fodor. Colectiv de autori: Sima Borlea, Aurica Braşoveanu, Feodor Chirilă, Ecaterina Fodor, Maria Oiţă, Siegfried Wolf, Bucureşti, [TUB], 1986, 424 p. multigr. (UB. FLLS. CLS).

1823. * * * *Manual de limba rusă*. Partea I. Colectivul care s-a ocupat de redactarea lucrării: Ion Jurconi, coordonator, Alfred Hârlăoanu, Eliza Ghiţulescu, Donca Dragnev, Maria Solomon, Vasile Andreescu. Autori: V. Andreescu, D. Dragnev, E. Ghiţulescu, A. Hârlăoanu, V. Jivănescu, I. Jurconi, V. Nichitina, P. Şandru, M. Solomon, I. Vârsta, G. Zâl-Rece. Partea a II-a. Colectiv de redactare: Ion Jurconi, Alfred Hârlăoanu, Eliza Ghiţulescu, Izolda Vârsta, Maria Solomon, Vasile Andreescu. Autori: V. Andreescu, J. Apostol, D. Dragnev, E. Ghiţulescu, A. Hârlăoanu, V. Jivănescu, I. Jurconi, V. Nichitina, P. Şandru, I. Vârsta, G. Zâl-Rece, Bucureşti, APASE, 1986, I: 124 p. multigr.; II: 173 p. (ASE. FC. CLMCC. ColLR). Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **2110**.
VEZI şi nr. **589, 648, 991, 1512.**

Recenzii

1824. AVRAM, ANDREI A., Hortensia Pârlog, Mariana Popa (coordonatori), *Dicţionar de termeni lingvistici* [...], SCL, **38**, nr. 5, 1987, 465—466. Vezi nr. **1821.**

1825. BACIU, ILEANA, Dumitru Chiţoran, Alexandra Cornilescu, *Elements of English Sentence Pragmatics*, vol. II [...], AUBLLS, **35**, 1986, 97—98. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1249.**

1826. BÎTEA, IOAN N., Dumitru Chiţoran, Alexandra Cornilescu, *Elements of English Sentence Semantics* [...], RRL, **32**, nr. 4, 1987, 417—418 [vol. I, Buc., 1986, 468 p.]. Vezi BRL, **28**, 1985, nr. **1249.**

1827. IONESCU, ADRIANA, *O nouă lucrare pentru studenţii străini*, Forum, **29**, nr. 9, 1987, 90—91, [Dinuţa Marin şi Olga Tunsoiu, *Formele verbale compuse* ...]. Vezi nr. **1805.**

1828. LECCA, DOINA, Doina Motaş, *A Course on Translation Practice* [...], AUBLLS, **35**, 1986, 100—101. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1790.**

1829. MUREŞANU, ILEANA, Elena Slave, *Metaforele limbii române* [...], CL, **32**, nr. 2, 1987, 159—161. Vezi BRL, **29**, 1986, nr. **1804.**

1830. PAMFIL, VIORICA, Mircea Homorodean, *Introducere în lingvistica romanică*, vol. II [...], CL, **32**, nr. 2, 1987, 162—163. Vezi nr. **1799.**

1831. SANDU, DOINA, Speranța Stănescu, *Verbvalenz und Satzbaupläne. Eine deutsch-rumänisch kontrastive Studie*, București, T.U.B. 1983, und Julius Groos, Heidelberg, 1985, AUBLLS, **35**, 1986, 101. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1534**.
VEZI și nr. 590, 600, 606, 857, 1421.

XXV. *VARIA*

1832. CAZACU, B., *„Informarea și documentarea sînt implicate la orice nivel al învățămîntului, presupunînd o continuitate de-a lungul întregii cariere a unui cadru didactic"* SCD, **29**, nr. 1—2, 1987, 30—39 [s.t.c.: Colocviile revistei *Studii și cercetări de documentare*; conv. cons. de G. Corbu].

1833. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Al. Rosetti — prietenul scriitorilor*, RLit, **20**, nr. 8, 1987, 12—13.

1834. CORBU, GEORGE, *Colocviile revistei* **Studii și cercetări de documentare**, SCD, **29**, nr. 1—2, 1987, 15—16 [conv. cu B. Cazacu, I. Coteanu, G. Ivănescu, Al. Rosetti și T. Slama-Cazacu, cons. de ...]. Vezi nr. 1832, 1836, 1840, 1842, 1844.

1835. COTEANU, ION, *Acad. ... directorul Institutului de Lingvistică din București*, RN, **16**, nr. 131—132—133, 1987, 2431 [la a 75-a aniversare a revistei; text în ms. facs.].

1836. COTEANU, I., *„Informarea și documentarea sînt două momente deosebite ale muncii științifice și, poate, ale celei didactice"*, SCD, **29**, nr. 1—2, 1987, 18—23 [conv. cons. de G. Corbu; v.t.c. la nr. 1834].

1837. COTEANU, ION, *„Între autorul careului și eventualul dezlegător stă tema"*, „Rebus". Revistă bilunară distractivă. Editată de Frontul Democrației și Unității Socialiste sub egida revistei „Flacăra", București, **30**, nr. 21, 1986, 16 [conv. cons. de Aurelian Titu Dumitrescu].

1838. COTEANU, ION, *Respectînd tradiția lingvisticii*, Amfiteatru, **21**, nr. 11, 1987, 7 [s.t.c.: În întîmpinarea Conferinței Naționale a Partidului. Instrumentele fundamentale ale culturii contemporane. Pentru o bibliotecă integrală a lucrărilor de referință].

1839. GRAUR, AL., *„Am căutat întotdeauna să scriu pe înțelesul tuturor"*, ScTin SLA, **7**, nr. 42, 1987, 3 [int. cons. de Nicolae Țone].

1840. IVĂNESCU, G., *„Informarea și documentarea sînt, trebuie să fie, prima preocupare a unui cercetător sau a unui cadru didactic"*, SCD, **29**, nr. 1—2, 1987, 46—51 [conv. cons. de G. Corbu; v.t.c. nr. 1834].

1841. IVĂNESCU, G., [*O scrisoare autobiografică*], Cronica, **22**, nr. 44, 1987, 6 [trimisă lui Petru Zugun]. Vezi și nr. 1869.

1842. ROSETTI, AL., *„Și în era mijloacelor de informare în masă rolul cărții rămîne fundamental"*, SCD, **29**, nr. 1—2, 1987, 17 [conv. cons. de G. Corbu; v.t.c. nr. 1834].

1843. SIMIONESCU, DAN, *„Îmi rămîne, întreagă, bucuria finalizării* **Bibliografiei românești vechi**", ScTin SLA, **7**, nr. 21, 1987, 3 [conv. cons. de Nicolae Țone].

1844. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *„Fără o documentare cît mai completă nu se poate demonstra originalitatea propriei cercetări"*, SCD, **29**, nr. 1—2, 1987, 79—82 [conv. cons. de G. Corbu; v. t.c. nr. 1834].

1844 bis. TOHĂNEANU, GHEORGHE I., *Cu prof. univ. dr. ...*, Orizont, **38**, nr. 29, 1987, 3, 7 [int. cons. de George Dinu].

1845. * * * *Cînd a fost scrisă* **Biblia?**, Albina, **90**, nr. 10, 1986, 9.

1846. * * * *Comunicarea umană precoce*, Magazin, **30**, nr. 23, 1987, 7.
VEZI și nr. 454.

Recenzii

1847. ALEXANDRU, TIBERIU, *The New Grove Dictionary of Musical Instruments*. Edited by Stanley Sadie. 1. *A* to *F*, 2. *G* to *O*, 3. *P* to *Z*, Macmillan Press Limited, London, Grove's Dictionaries of Music, Inc., New York, N. Y., London, 1984 (Volume One: XXXVI + 806 p.; Volume Two: XIV + 982 p.; Volume Three: XIV + 922 p.), REF, **32**, nr. 1, 1987, 97—102.

1848. GHIDIRMIC, OVIDIU, *Un „Dicționar al scriitorilor români" apărut la Praga*, Ramuri, **24**, nr. 10, 1987, 15 [*Slovnik spisovatelu Rumunsko*, 1984].

1849. NĂDĂȘAN, ROMEO, *Un lexicon al principalelor domenii ale științei mijloacelor de comunicare de masă*, PN, **31**, nr. 1, 1987, 41 [*Kritische Stichwörter*, Wilhelm Fink Verlag München].

XXVI. *ANIVERSĂRI*

1850. ARVINTE, V., *Profesorul G. Ivănescu la 75 de ani*, Omagiu Ivănescu, IX—XIV.
1851. BULGĂR, GH., *Alf Lombard — profesor de limba română, la 85 de ani*, LL, nr. 1, 1987, 72—75.
1852. BULGĂR, GH., *Erudiție și accesibilitate*, RLit, **20**, nr. 32, 1987, 11 [Dimitrie Macrea la 80 de ani].
1853. BULGĂR, GH., *Gabriel Țepelea*, BulSȘF, 1986, 82—84 [la 70 de ani; cu 1 fot.].
1854. BULGĂR, GH., *Romanistul Alf Lombard la 85 de ani*, TribRom., **16**, nr. 350, 1987, 4.
1855. FOARȚĂ, ȘERBAN, *G. I. Tohăneanu*, Orizont, **38**, nr. 24, 1987, 5 [la 62 de ani].
1856. ISAC, PAULA, *Prof. univ. dr. doc. Dimitre Macrea — octogenar*, TelR, **135**, nr. 29—30 31—32, 1987, 2.
1857. MIHĂESCU, N., *La aniversarea unui mare filolog*, Săptămîna, nr. 27, 1987, 2 [Al. Graur la 87 de ani; v.r. nr. 795].
1858. MIHĂILĂ, G., *Gheorghe Bulgăr*, BulSȘF, 1985, 158—163 [la 65 de ani].
1860. VESCU, VICTOR, *Vuk Stefanović Karadžić*, Orizont, **38**, nr. 47, 1987, 8 [200 de ani de la naștere].
1861. ZUGUN, PETRU, *G. Ivănescu — 75. O scrisoare autobiografică*, Cronica, **22**, nr. 44, 1987, 6 [adresată autor lui la 28 sept. 1970]. Vezi nr. 1841.
VEZI și nr. 105.

XXVII. *IN MEMORIAM*

1862. ANDRIESCU, AL., *Ultimul manuscris*, Cronica, **22**, nr. 24, 1987, 6 [G. Ivănescu, 1912—1987].
1863. AVRAM, MIOARA, Exemplul profesorului, RN, **15**, nr. 122—123—124, 1986, 2309—2310, 2320—2321 [Iorgu Iordan, 1888—1986].
1864. AVRAM, MIOARA, *Iorgu Iordan (1888—1986)*, RRL, **32**, nr. 1, 1987, 77—79.
1865. BĂLAN, ION DODU, *Rigoarea gramaticii*, Contemporanul, nr. 36, 1987, 11 [B. Cazacu, 1919—1987].
1866. BĂLTĂCEANU, MARIA-FRANCISCA, *Georges Dumézil (1898—1986)*, SCL, **38**, nr. 3, 1987, 267—268.
1867. CHIȘU, LUCIAN, *Gheorghe Ivănescu*, Luceafărul, **30**, nr. 24, 1987, 2; RR, **41**, nr. 10, 1987, 92—95 [1912—1987].
1868. CHIȘU, LUCIAN, *Istoria limbii române*, Luceafărul, **30**, nr. 38, 1987, 7 [de G. Ivănescu, 1912—1987; v.t.c. nr. 1869]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 659.
1869. COJA, ION, *„Limba să fie explicată prin om"*, Luceafărul, **30**, nr. 38, 1987, 7 [G. Ivănescu, 1912—1987; s.t.c.: *Istoria limbii române* de G. Ivănescu, Fondul principal al culturii române]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 659.
1870. CRIȘAN, CONSTANTIN, *Orientalia mirabilia*, Steaua, **38**, nr. 8, 1987, 30 [Constantin Daniel, 1914—1987].
1871. DELEANU, M. M., *Boris Cazacu*, Semenicul, **11**, 1987, 27 [1919—1987; s.t.c.: Cînd Ei erau printre noi].
1872. DUMITRAȘCU, SEVER, *Ioan I. Russu (1911—1985)*, Apulum, **23**, 1986, 387—388.
1873. GÁLFFY MÓZES, *Munkáiban él*, IS, **35**, nr. 5, 1987, 570—572 [Szabò T. Attila, 1906—1987].
1874. GERGELY PIROSKA, *Szabó T. Attila. 1906—1987*, NyIK, **31**, nr. 1, 1987, 102—103.
1875. GHEȚIE, ION, *G. Ivănescu (1912—1987)*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 549—551.
1876. HANȚĂ, AL., *Academicianul profesor Iorgu Iordan, 1888—1986*, AUBLLR, **35**, 1986, 103—104.
1877. HANȚĂ, AL., *Un militant pentru democrație și adevăr*, RN, **15**, nr. 122—123—124 1986, 2312, 2324 [Iorgu Iordan, 1888—1986].
1878. HOMORODEAN, MIRCEA, *Cornel Sătcanu (1927—1987)*, CL, **32**, nr. 2, 1987, 167
1879. HOMORODEAN, M., *Iorgu Iordan (1888—1986)*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 90.
1880. ILISEI, GRIGORE, *Tristețea celei din urmă plecări*, ConvLit, **93**, nr. 6, 1987, 14 [G. Ivănescu, 1912—1987].
1881. IONESCU RUXĂNDOIU, LILIANA, *Boris Cazacu (1919—1987)*, LR, **36**, nr. 6, 1987, 553—554.
1882. IONIȚĂ, VASILE, *G. Ivănescu* Semenicul, **11**, 1987, 27 [1912—1987; v.t.c. nr. 1871]

1883. ISTRATE, GAVRIL, *Profesorul nostru*, RN, **15**, nr. 122—123—124, 1986, 2310—2312 2321—2323 [Iorgu Iordan, 1888—1986].
1884. LEONTE, LIVIU, *Un savant „incomod"*, Conv. Lit, **93**, nr. 6, 1987, 14, 15 [G. Ivănescu, 1912—1987].
1885. MANU, EMIL, *Despărțirea de un mare cărturar*, RLit, **20**, nr. 26, 1987, 7 [Constantin Daniel, 1914—1987].
1886. MIHĂILĂ, G., *Academicianul Iorgu Iordan*, LL, nr. 4, 1986, 518—520 [1888—1986].
1887. MIHĂILĂ, G., *Boris Cazacu (1919—1987)*, RRL, **32**, nr. 6, 1987, 587—588.
1888. MIHĂILĂ, G., *Un remarcabil lingvist*, RLit, **20**, nr. 36, 1987, 8 [Boris Cazacu, 1919—1987].
1889. MIHĂILĂ, G., *Un valoros lingvist*, RLit, **20**, nr. 25, 1987, 8 [G. Ivănescu, 1912—1987].
1890. MIHĂILĂ, G., *Vladimir Georgiev (1908—1986)*, RRL, **32**, nr. 1, 1987, 81—83.
1891. MIHĂILĂ, GHEORGHE, *Iorgu Iordan (1888—1986)*, RR, **40**, nr. 12, 1986, 105—107.
1892. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Un lingvist de seamă și un neobosit animator*, Orizont, **38**, nr. 41, 1987, 2, 3 [B. Cazacu, 1919—1987].
1893. PALIGA, SORIN, *Gh. Ivănescu, indoeuropenistul*, Luceafărul, **30**, nr. 38, 1987, 7 [Th. Simenschy și G. Ivănescu, *Gramatica comparată* ...; v.t.c. nr. 1869]. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 2118.
1894. PANȚIRU, M., *Ariton Vraciu sau pasiunea cercetării lingvistice*, Cronica, **22**, nr. 36, 1987, 6 [1927—1987].
1895. PĂTRUȚ, IOAN, *Vladimir Georgiev (1908—1986)*, CL, **32**, nr. 1, 1987, 91.
1896. RAVEICA, TITUS, *Odiseea lui Acteon*, Cronica, **22**, nr. 35, 1987, 6 [G. Ivănescu, 1912—1987; la rubr.: Memoria amfiteatrelor].
1897. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Acad. prof. Iorgu Iordan 1888—1986*, AUBLLS, **35**, 1986, 107—108.
1898. ROSETTI, A., *Boris Cazacu (1919—1987)*, RRL, **32**, nr. 6, 1987, 587.
1899. RUSU, VALERIU, *Un profesor de limba română*, Luceafărul, **30**, nr. 37, 1987, 6 [B. Cazacu, 1919—1987].
1900. SALA, MARIUS, *Iorgu Iordan*, VR, **81**, nr. 10, 1986, 79—81 [1888—1986].
1901. SARAMANDU, NICOLAE, *Boris Cazacu (1919—1987)*, SCL, **38**, nr. 6, 1987, 552—554.
1902. STAN, I., *Gheorghe Ivănescu, Fenomenologia limbajului și istoria limbii române*, Orizont, **38**, nr. 35, 1987, 7 [1912—1987].
1903. STOLERU, VICTOR, *Al. Bistriținanu (1911—1976)*, BulSȘF, 1986, 93—95 [cu 1 fot.].
1904. STOLERU, VICTOR, *Dimitrie Murărașu (1896—1984)*, BulSȘF, 1985, 137—139.
1905. STROE, PETRE, *Ioan Domnariu (1905—1983)*, BulSȘF, 1986, 97—98 [cu 1 fot.].
1906. SZABÓ ZOLTÁN, *Iorgu Iordan (1888—1986)*, NyIK, **31**, nr. 1, 1987, 101—102.
1907. ȘUTEU, FLORA, *Melania Florea (1940—1987)*, LR, **36**, nr. 5, 1987, 463.
1908. TĂNASE, EUGEN, *Valeriu Vlad (1904—1985)*, BulSȘF, 1986, 91—92.
1909. TOMA, ION, *Gheorghe Ivănescu* (1912—1987), SCL, **38**, nr. 6, 1987, 549—551.
1910. VOINEA, RADU, *Iorgu Iordan, exemplu de severitate cu sine însuși*, RN, **15**, nr.122—123—124,1986,2310—2311[1888—1986].

ABREVIERI *

AA = *Analele Academiei Republicii Socialiste România*. Seria a IV-a, București, ARSR, **1**, 1952 [**34**, 1986, Anul 118 (1984)]; *acad.* = academician; *adn.* = adnotat(ă); *af.* = afix(e); **A Hét** = *A Hét*. A szocialista művelődési és nevelési tanacs társadalmi — Politikai — Művelődési hetilapja, Bukarest, **1**, 1970 [**18**, nr. 45, 1897]; **AIst** = *Anale de istorie*. Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., București, **1**, 1955 [**33**, nr. 6, 1987]; **Albina** = *Albina*. Fondată de Spiru Haret în 1897. Revistă pentru sate editată de Consiliul Culturii și Educației Socialiste, București, **1**, 1987 [**90**, nr. 10, 1987]; **Amfiteatru** = *Amfiteatru*. Revistă literară și artistică editată de Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România,

* Abrevierile culese în această secțiune cu caractere **aldine** sînt sigle care trimit la cărți, la culegeri și la publicații periodice și seriale; cele culese cu caractere *cursive* sînt prescurtări ale unor termeni bibliografici uzuali, ale numelor unor instituții de învățămînt, științifice, culturale etc. Parantezele drepte la publicațiile periodice și seriale indică ultimele numere fișate; indicația „inc." de la sfîrșitul acestor paranteze arată goluri (mari) în colecția publicației din anul respectiv.

București, **1**, 1966 [**21**, nr. 12, 1987]; *AMIAB* = Atelierul de Multiplicare al Institutului Agronomic „Nicolae Bălcescu" din București; **AMP** = *Acta Musei Porolissensis*, Zalău, **1**, 1977 (Muzeul de Istorie și Artă din Zalău) [**10**, 1986]; *an.* = anexă, anexe; **AnEAIL** = *Anuar de etnografie — arte — istorie — lingvistică*, Timișoara, [TUT], **1**, 1981 (ARSR. CȘS) [**3**, 1983]; **AnICED—A** v. nr. **41**; **AnivCult** = *Aniversări culturale*. Prezentări biobliografice, București, [TBCS], **1**, 1965 (BSC) [**26**, nr. 1, 1987]; **AP** = *Apărarea patriei*. Organ central al Ministerului Apărării Naționale, București, **1**, 1944 [**43**, nr. 48, 1987]; *APASE* = Atelier Poligrafie ASE; **Apicultura** = *Apicultura în România*. Revistă lunară de schimb de experiență și îndrumare metodologică apicolă editată de Asociația Crescătorilor de Albine din Republica Socialistă România, București, 1, 1948 [**63**, nr. 4, 1987; inc.]; *apr.* = aprilie; **APRen** v. nr. **360**: **AP Supl.** = *Apărarea patriei*. Supliment pentru Forțele Sistemului Național de Apărare. Apare din două în două luni, București, **1**, 1986 [nr. 5(6) 1987]; **Apulum** = *Apulum. Acta Musei Apulensis. Arheologie — Istorie — Etnografie*, Alba Iulia, **1**, 1939—1942 [**23**, 1986]; **AR** = *Actualités roumaines*. Hebdomadaire d'information et commentaires edité par l'Agence roumaine de presse — AGERPRES, București, **1**, 1978 [**10**, nr. 52, 1987]; **Argeș** = *Argeș*. Revistă lunară editată de Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socialistă, Pitești, **1**, 1966 [**21**, nr. 12 1987]; *ARSR* = Academia Republicii Socialiste România; *art.* = articol(e); **Arta** = *Arta*. Revistă a Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Socialistă România, București, **1**, 1953 [**34**, nr. 8, 1987; inc.]; *ASE* = Academia de Studii Economice din București; *ASPS* = Academy of Social and Political Sciences of the Socialist Republic of Romania; **Astra** = *Astra*. Revistă de cultură. Apare lunar. Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român — ASTRA — 1861, Brașov, **1**, 1966 [**22**, nr. 12, 1987]; *AȘSP* = Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România; **Ateneu** = *Ateneu*. Revistă social-culturală a Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă Bacău. Fondatori: George Bacovia și Grigore Tabacariu, Bacău, **1**, 1964 [**24**, nr. 12, 1987]; **AUBF** = *Analele Universității București. Filosofie*, București, **1**, 1954 [**36**, 1987]; **AUBI** = *Analele Universității București. Istorie*, București, **1**, 1954 [**35**, 1986]; **AUBLLR** v. nr. 18; **AUBLLS** v. nr. 19; **AUBM** = *Analele Universității București. Seria matematică*, București, **1**, 1954 [**36**, 1987]; **AUCM** = *Analele Universității din Craiova. Seria Matematică, fizică-chimie*, Craiova, **1**, 1973 [**13**, 1985]; *aug* = august; **AUI** v. nr. 17 bis, **48**; **AUIM** = *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași* (Serie nouă). Secțiunea I. a. *Matematică*, Iași, **1**, 1954 [**31**, 1985]; *aut.* = autor(i).

BARSR — Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România; *BCP* = Biblioteca Centrală Pedagogică — București; *BCS* = Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România; *BCUB* = Biblioteca Centrală Universitară din București; *bibl.* = bibliografie; **Biblioteca** = *Biblioteca*. Revistă trimestrială de biblioteconomie editată de revista „Cîntarea României", București [nr. 3, 1987; inc.]; **Biharea** = *Biharea*. Culegere de studii și materiale de etnografie și artă, Oradea, **1**, 1973 (Muzeul Țării Crișurilor) [**16**, 1986]; *biobibl.* = biobibliografic(ă); **BLA** = *Brașovul literar și artistic*. Editat de revista Astra în colaborare cu Asociația Scriitorilor Brașov, [1986]; **BN** = *Banatske novine*. Društveno-politični nedel'nik. Izdavači: Timiški zupanijski komitet PKP i Županijski narodni odbor, Timișoara, **1**, 1949 [**43**, nr. 395501 dec. 1986]; **BO** = *Biserica Ortodoxă Română*. Buletinul oficial al Patriarhiei Române, București, **1**, 1883 [**104**, nr. 9—10, 1986]; **BRL** = *Bibliografia românească de lingvistică*; **BUBrM** = *Buletinul Universității din Brașov*. Seria C. *Matematică. Fizică. Chimie*, Brașov, **1**, 1958 [**27**, 1985]; *Buc.* = București; **BulCD—Oradea** = *Buletin de informare și documentare a cadrelor didactice*, Oradea, **1**, 1971 (IȘJ Bihor. CCD) [**5**, nr. 4, 1976]; **BullMath** = *Bulletin mathématique de la Société de Sciences Mathématiques de la République Socialiste de Roumanie*. Nouvelle série, București, **1**, 1956 [**31**, nr. 3, 1987]; **BulSȘF** v. nr. **43**; **BulSȘF—Ploiești** v. nr. **42**; **BulȘtConstr** = *Buletinul științific*, București, **1**, 1961 (MEÎ. ICB) [**29**, nr. 2, 1986].

CASC = Consiliul Asociațiilor Studenților Comuniști; *cap.* = capitol(ul); **Carpica** = *Carpica*, Bacău, **1**, 1967 (Complexul Muzeului Județean Bacău) [**17**, 1985]; *CCD* = Casa Corpului Didactic; *CCES* = Consiliul Culturii și Educației Socialiste; **CCS** v. nr. **45**; **CE** = *Caietele Eminescu*. Colocviul Național Studențesc „M. Eminescu", Iași, **1**, 1980 (UI. FF. CASC) [**5**, 1984; **7**, 1986]; *CEd* = Centrala Editorială; *CFS* = Catedra de filologie slavă; **CICSE** = *Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană*. Editat de Oficiul de Informare și Documentare în Științele Sociale și Politice, București (ASSP. ISSEE) [**1**, (1981—1985), 1985; **2** (1985), 1986]; **Cinema** = *Cinema*. Revistă a Consiliului Culturii și Educației Socialiste, București

1, 1962 [**25**, nr. 11, 1987]; *cit.* = citat(ă); **CL** v. nr. 21; *CLG* = Catedra de limbi germanice; *CLILF* = Centrul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor din Iaşi; *CLLF* = Catedra de limbă şi literatură franceză; CLMCC = Catedra de limbi moderne şi corespondenţă comercială; *CLS* = Catedra de limbi slave; **CLTA** v. nr. 20; *CMIPB* = Centrul de Multiplicare al Institutului Politehnic din Bucureşti; **CNŞI** v. nr. 66; ColLR = Colectivul de limbă rusă; *colab.* = colaborator(i); comen. = comentariu, comentarii; **Concepts** v. nr. **1760**; **ConCom** = *Convingeri comuniste*. Organ al C.U.A.S.C. din Centrul Universitar Bucureşti, Bucureşti [nr. 2, 1987]; *cons.* = consemnat(ă); **Contemporanul** = *Contemporanul*. Revistă fondată în 1881. Săptămînal al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti [nr. 52, 1987]; **ConvLit** = *Convorbirii literare*. Revistă literară fondată de Societatea „Junimea" din Iaşi la 1 martie 1887, editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Iaşi, **1**, 1887 [Iaşi, **93**, nr. 12, 1987]; *CPD* = Casa Personalului Didactic; *CPPLM* = Catedra de pedagogie-psihologie, limbi moderne; *CR* = Cartea Românească [editură], Bucureşti; **CREL** = *Cahiers roumains d'études littéraires*, Bucarest, ÉdU, **1**, 1973 [**14**, nr. 3, 1987]; **Crisia** = *Crisia*, Oradea, **1**, 1971 (Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al Judeţului Bihor. Muzeul Ţării Crişurilor) [**15**, 1985; **16**, 1986]; **CRom** = *Cîntarea României*. Revistă editată de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1980 [**8**, nr. 12, 1987]; **Cronica** = *Cronica*. Săptămînal politic—social—cultural editat de Comitetul Judeţean pentru Cultură şi Educaţie Socialistă Iaşi, Iaşi, **1**, 1966 [**22**, nr 52, 1987]; **CSem** v. nr. **44**; *CŞS* = Centrul de Ştiinţe Sociale; **Cutezătorii** = *Cutezătorii*. Revistă săptămînalăe ditată de Consiliul Naţional al Organizaţiei Pionierilor, Bucureşti, **1**, 1967 [**21**, nr. 50, 1887]; *cuv.* = cuvînt, cuvinte.

Danubius = *Danubius*, Galaţi, **1**, 1967 (Muzeul Judeţean de Istorie Galaţi) [**11—12**, 1984—1985]; **DCon** = *Documentele continuităţii*. Supliment la revista „Vatra", Tîrgu-Mureş [nr. 12, 1987]; *dec.* = decembrie; *deutsch. Zus.* = deutscher Zusammenfassung; *DGAS* = Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România; **Dialog** = *Dialog*. Revistă editată de Consiliul U.A.S.C. din Universitatea „Al. I. Cuza" — Iaşi, **1**, 1971 [**18**, nr. 119; inc.]; *doc.* = docent; **Dolgozó nő** = *Dolgozó nő*. Kiadja Román Szocialista Köstársaság Országos Nőtanácsa, Cluj-Napoca, **1**, 1954 [**43**, nr. 11, 1987]; *dr.* = doctor în ştiinţe; **DW** = *Die Woche*. Organ des Kreiskomitees der RKP und des Kreisvolksrates Sibiu, **1**, 1968 [**20**, nr. 1032, 1987; inc.].

EARSR = Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti; *EC* = Editura Ceres, Bucureşti; **Echinox** = *Echinox*. Revistă de cultură a Consiliului U.A.S.C. de la Universitatea din Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, **1**, 1969 [**19**, nr. 4, 1987; inc.]; *ECR* = Editura Cartea Românească, Bucureşti; *ed.* = ediţie; editat(ă); editor; *EDP* = Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti; *ÉdU* = Éditions Univers, Bucarest; *EE* = Editura Eminescu, Bucureşti; *EEORO* = Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, Oradea; *EF* = Editura Facla; **EFS** = *Educaţie fizică şi sport*. Revistă teoretică şi metodică editată de Consiliul Naţional pentru Educaţiei Fizică şi Sport din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1947, [**40**, nr. 8, 1987; inc.]; *EIC* = Éditura Ion Creangă, Bucureşti; *EJ* = Editura Junimea, Iaşi; *EK* = Editura Kriterion, Bucureşti; **Előre** = *Előre*. A Szocialista Demokrácia és Egység Frontja Országos tanácsának napilapja, Bukarest, **1**, 1947 [**41**, nr. 12467, 31 dec. 1987]; *EM* = Editura Minerva, Bucureşti; *EMB* = Editura Mitropoliei Banatului, Timişoara; *EMed* = = Editura Medicală, Bucureşti; *EMer* = Editura Meridiane, Bucureşti; *Engl. Ab.* = English Abstract; **EPR** = *L'enseignement et la pèdagogie en Roumanie*. Éditeur: Bibliothèque Centrale Pédagogique, Bucarest, **1**, 1978 [**4**, 1984]; **Era socialistă** = *Era socialistă*. Revistă teoretică şi social-politică a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Bucureşti, **1**, 1929 [**67**, nr. 24, 1987]; *ESPLA* = Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti; *EST* = Editura Sport—Turism, Bucureşti; *EŞ* = Editura Ştiinţifică, Bucureşti; *EŞE* = Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti; *ET* = Editura Tehnică, Bucureşti; *EU* = Editura Univers, Bucureşti.

facs. = facsimil(e); **Familia** = *Familia*. Revistă de cultură. Fondator: Iosif Vulcan. Seria a II-a, Oradea, **1**, 1965 [**23**, nr. 12, 1987]; *FAS* = Filiala Arhivelor Statului; *FC* = Facultatea de Comerţ; **FDN** = *Falvak dolgozó népe*. Kiadja a Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Minisztérium, a Mezőgazdasági Termeloszövetkezetek Országos Szövetsége és a Termelési, Felvásárlási és Amforgalmazási Szövetkezetek Központi Szövetsége, Bucureşti, **1**, 1944 [**43**, nr. 44, 1987; inc.]; *f.e.* = fără editură; *febr.* = februarie; **Femeia** = *Femeia*. Revistă editată de Consiliul Naţional al Femeilor, Bucureşti, **1**, 1948 [**40**, nr. 12, 1987]; *FF* = Facultatea de Filologie; *fig.* = figură, figuri; *Fil.* = filială; **Filatelia** = *Filatelia*. Organ al Asociaţiei Filateliştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1952 [**38**, nr. 12, 1987]; **FilR** v. nr. **1512**;

Flacăra = *Flacăra*. Săptămînal editat de Frontul Democrației și Unității Socialiste, București, **1**, 1952 [**36**, nr. 52, 1987]; *FLLS* = Facultatea de Limbi și Literaturi Străine; **Forrás** = *Forrás*. A Szatmari hirlap politikai, tarsodalmi és kulturális mellekléte, Satu Mare [dec. 1984; inc.]; **Forum** = *Forum*. Revista învățămîntului superior. Publicație lunară editată de Ministerul Educației și Învățămîntului, București, **1**, 1959 [**29**, nr. 11, 1987]; *fol.* = fotografie, fotografii; *fr.* = francez(ă); *fragm.* = fragment(e); **FS** = *Forum studențesc*. Revistă a Consiliului U.A.S.C. din Centrul Universitar Timișoara, Timișoara, **1**, 1973 [**15**, nr. 7, 1987; inc.]; **FSELL** v. nr. **1417**; **FVL** = *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Sibiu, VASRR, **1**, 1958 [**29**, nr. 2, 1986].

GB = *Glasul bisericii*. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, București, **1**, 1942 [**45**, nr. 5, 1986]; *gen.* = *general(ă)*; **GS** = *Gînduri studențești*. Organ al Consiliului Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din Centrul Universitar Tîrgu-Mureș, Tîrgu-Mureș, **1**, 1976 [nr. 1, 1987; inc.].

IAB = Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu" din București; *ian.* = ianuarie; **IB** = *Informația Bucureștiului*. Ziar al Comitetului Municipal București, al P.C.R. și al Consiliului Popular al Municipiului București, București, **1**, 1953 [**34**, nr. 10630, 31 dec. 1987]; *ICB* = Institutul de Construcții din București; *ICED* = Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice din București; **Ifjúmunkás** = *Ifjúmunkás*. A romániai Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi bizottságának hetilapja, București, **1**, 1956 [**31**,, nr. 44, 1987; inc.]; **IGLR** v. nr. **553**; *il.* = ilustrație; ilustrat(ă); *IL* = Institutul de Lingvistică al Universității din București; *ind.* = indice; **ING** = *ING*. Organ al C.U.A.S.C. din Institutul Politehnic București — Serie nouă, **1**, 1968 [**19**, nr. 3, 1987]; *IINIB* = Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din București; *int.* = interviu(ri); *introd.* = introducere; introductiv(ă); *IPB* = Institutul Politehnic din București; **IS** = *Igaszó*. România Szocialista Köztársaság Irószövetségének havi folyóirata, Cluj-Napoca, **1**, 1953 [**35**, nr. 12, 1987; inc.]; *ISSEE* = Institutul de Studii Sud-Est Europene; *IȘJ* = Inspectoratul Școlar Județean; *iul.* = iulie; *iun.* = iunie.

l.a.t. = în afară de text; *imb.* = îmbinare, îmbinări; **ÎndrBis—Arad** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*. Tipărit cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Timotei, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, Arad, **1**, 1984 (Episcopia Aradului) [**1**, 1984; **2**, 1985; **3**, 1986]; **ÎndrBis—București** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*. Tipărit cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, [București], Editura Arhiepiscopiei Bucureștilor, [București], **1**, 1985 (Arhiepiscopia Bucureștilor) [1985; 1986]; **ÎndrBis—Buzău** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*. Tipărit cu binecuvîntarea și sub îndrumarea Prea Sfințitului Epifanie, Episcopul Buzăului, Buzău, Editat de Episcopia Buzăului, **1**, 1982 (Episcopia Buzăului) [**1**, 1982; **2**, 1983; **3**, 1984; **4**, 1985, **5**, 1986]; **ÎndrBis—Cluj-Napoca** = *Îndrumări bisericești*. Tipărite cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Teofil, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, Editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română, **1**, 1977 (Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului) [**6**, 1983; **7**, 1984; **8**, 1985; **9**, 1986]; **ÎndrBis—Craiova** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*. Tipărit cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, **1**, 1984 (Mitropolia Olteniei) [**1**, 1984; **2**, 1985; **3**, 1986]; **ÎndrBis—Iași** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*. Tipărit cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Teoctist, Arhiepiscop al Iașilor și al Moldovei și Sucevei, Iași, Mănăstirea Neamț, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, **1**, 1985 [**1**, 1985]; **ÎndrBis—Oradea** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*. Tipărit cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Vasile, Episcopul Oradiei, Oradea, Editat de Episcopia Ortodoxă Română a Oradiei, **1**, 1984 (Episcopia Ortodoxă Română, Oradea) [**1**, 1984; **2**, 1985; **3**, 1986; **4**, 1987]; **ÎndrBis—Rîmnicu-Vîlcea** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*. Tipărit cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Gherasim, Episcopul Rîmnicului și Argeșului, Rîmnicu-Vîlcea, Editat de Episcopia Rîmnicului și Argeșului, **1**, 1984 (Episcopia Rîmnicului și Argeșului) [**1**, 1984, **2**, 1985; **3**, 1986; **ÎndrBis—Roman—Huși** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*. Tipărit cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Eftimie, Episcopul Romanului și Hușilor, Roman, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, **1**, 1985 (Episcopia Romanului și Hușilor) [**1**, 1985]; **ÎndrBis—Sibiu** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic pe anul de la Hristos* ..., Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale [**134**, 1986; **135**, 1987]; **ÎndrBis—Timișoara** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*. Tipărit cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Nicolae, Mitropolitul Banatului, Timișoara, EMB, **1**, 1980 (Mitropolia Banatului) [**7**, 1986; **8**, 1987]; **ÎndrPast—Alba Iulia** = *Îndrumări pastorale*, Alba-Iulia, **1**, 1977 (Episcopia Ortodoxă Română din Alba-Iulia) [**4**, 1980]; **ÎnvLicTehn** = *Învățămîntul liceal și tehnic profesional*. Revistă editată de Ministerul Educației și Învățămîntului, București, **1**, 1963 [**25**, nr. 12, 1987].

J = Junimea [editură], Iași; **JL** = *Jurnalul literar*. Foaie a Societății Culturale „G. Călinescu" a Oamenilor Muncii din Municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej. Apare trimestrial. Editor: Revista „Ateneu", Gheorghe Gheorghiu-Dej [iun. 1987; inc.].

KarpRund = *Karpaten Rundschau*. Wochenschrift für Gesellschaft — Politik — Kultur, Brașov, **1**, 1968 [**20**, nr. 44, 1987; inc.]; *KK* = Kriterion Könyvkiadó, București; **KM** = *Keresztény magvető*. Kiadja az Unitárius Egyház, Kolozsvár-Napoca, **1**, 1896 [**92**, nr. 1, 1987; inc.]; **Korunk** = *Korunk*. A Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács folyoirata, Cluj-Napoca, **1**, **1942** [**46**, nr. 10, 1987]; *KV* = Kriterion Verlag, București; **KŽ** = *Kn'iževni život*. Časopis Soveta Kn'iževnia Socijalstičke Republike Rumunije, Timișoara, **1**, 1966 [**31**, nr. 1, 1987].

LL v. nr. **46**; **LLR** v. nr. 24; **LMȘ** v. nr. **1758**: **LPS** v. nr. **47**: **LR** v. nr. 23; **LSG** = *Lucrările Seminarului geografic „Dimitrie Cantemir"*. Iași, **1**, 1981 (Ul. Facultatea de Biologie—Geografie—Geologie. Catedra de Geografie) [**4**, 1984; **5**, 1985; **6**, 1986]; **Luceafărul** = *Luceafărul*. Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1958 [**30**, nr. 52, 1987]; **Lumea** = *Lumea*. Săptămînal de politică externă, București, **1**, 1963 [nr. 52, 1987].

MA = *Mitropolia Ardealului*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Episcopiei Alba-Iuliei și Episcopiei Oradiei, Sibiu, **1**, 1956 [**32**, nr. 3, 1987]; **Magazin** = *Magazin*. Revistă săptămînală editată de Frontul Democrației și Unității Socialiste, București, **1**, 1959 [**30**, nr. 52, 1987]; **Manuscriptum** = *Manuscriptum*. Revistă trimestrială editată de Muzeul Literaturii Române. Director fondator: D. Panaitescu-Perpessicius, București, **1**, 1969 [**18**, nr. 3, 1987]; *mart.* = martie; **Mathematica** = *Mathematica*. Revue d'analyse numérique et de théorie de l'approximation, Cluj-Napoca, EARSR, Filiale de Cluj-Napoca, **1**, 1958 [**29**, nr. 1, 1987]; **MB** = *Mitropolia Banatului*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și a Episcopiei Aradului, Timișoara, **1**, 1951 [**35**, nr. 6, 1986; inc.]; **MC** = *Mesaj comunist*. Revistă a C.U.A.S.C. din Universitatea Craiova, Craiova, **1**, 1969 [**18**, nr. 3, 1987]; **MCDDL** v. nr. **448**: *MEI* = Ministerul Educației și Învățămîntului; **MI** = *Magazin istoric*. Revistă de cultură istorică, București, **1**, 1967 [**21**, nr. 12, 1987]; *MLR* = Muzeul Literaturii Române, București; **MMS** = *Mitropolia Moldovei și Sucevei*. Revista oficială a Arhiepiescopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, Iași, **1**, 1924 [**62**, nr. 5, 1986]; **MO** = *Mitropolia Olteniei*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, Craiova, **1**, 1948 [**39**, nr. 1, 1987; inc.]; **MomEm** = *Il momento Eminescu. Aspetti e problemi nella ricezione dell'opera letteraria. Aspecte și probleme ale receptării operei literare. Momentul Eminescu*. Atti dell'incontro di studio scoltosi a Roma, 3—5 dicembre 1984, raccolta e publicata a cura de Luisa Valmarin e Valeriu Ripeanu, [București], Casa editrice „Eminescu", 1987, 232 p. (Seminario di rumeno. Dipartamento di studi romanzi. Università di Roma „La Sapienza"· Academia di Romania in Roma); *ms.* = manuscris; **MS** = *Muncitorul sanitar*. Săptămînal editat de Ministerul Sănătății și Comitetul Uniunii Sindicatelor din Unitățile Sanitare, București, **1**, 1954 [**33**, nr. 44, 1987; inc.]; **MSȘI** = *Memoriile Secției de Științe Istorice*. Seria IV, București, **1**, 1978 (ARSR) [**9**, 1984]; *multigr.* = multigrafiat(ă); **Munca** = *Munca*. Organ al Comitetului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România, București, **1**, 1943 [**44**, nr. 52, 1987].

n. = noiembrie; **Natura** = *Ocrotirea mediului înconjurător. Natura, Terra*. Subtitlul *Natura*, București, **1**, 1948 (Societatea de Științe Georgafice din Republica Socialistă România [**38**, nr. 3, 1987]; **NBZ** = *Neue Banater Zeitung*. Organ des Kreiskomitees des R.K.P. und des Kreisvolksrates Temesch, Temeswar, **1**, 1957 [**31**, nr. 7767, 29 n. 1987; inc.]; **NL** = *Neue Literatur*. Zeitschrift des Schriftstellerverbandes des Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest **1**, 1950 [**38**, nr. 10, 1987]; **Noesis** = *Noesis*. Travaux du Comité Roumain d'Histoire et de Philosophie des Sciences, București, EARSR, **1**, 1975 (Académie de la République Socialiste de Roumanie) [**12**, 1986]; *n. pr.* = nume proprii; *nr.* = număr(ul), numere(le); **NU** = *Napoca Universitară*. Organ al Consiliului Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din Centrul Universitar Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, **1**, 1974 [**14**, nr. 3, 1987]; *num.* = numeroase; **NW** = *Neuer Weg*, Zeitung des Landesrates der Front der Sozialistischen Demokratie und Einheit, Bukarest. **1**, 1949 [**39**, nr. 11997, 25 dec. 1987]; **NyIK** v. nr. 25.

oct. = octombrie; *OIDSPS* = Office for Information and Documentation in Social and Political Sciences; *OIDȘSP* = Oficiul de Informare și Documentare pentru Științele Sociale și Politice; **Omagiu Ivăneseu** v. nr. **48**; *org.* = organizat(ă); **Orizont** = *Orizont*. Săptămînal

politic-social și literar-artistic editat de Uniunea Scriitorilor din R.S.R. și Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Timiș, Timișoara, **1**, 1951 [**31**, nr. 52, 1987]; **Ortodoxia** = *Ortodoxia*. Revista Patriarhiei Române, București, **1**, 1949 [**37**, nr. 4, 1987]; **OS** = *Opinia studențească*. Organ al Consiliului U.A.S.C. din C.U. Iași, Iași, **1**, 1974 [**14**, nr. 5, 1987].

p. = pagină, pagini; **PagBuc** = *Pagini bucovinene*. Supliment al periodicului „Convorbiri literare"] editat în colaborare cu Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Suceava, Iași, **1**, 1982 [**7**, nr. 12, 1987]; **Pentru patrie** = *Pentru patrie*. Revistă ilustrată editată de Ministerul de Interne, București, **1**, 1950 [**38**, nr. 12, 1987]; **PID** = *Probleme de informare și documentare*, București, **1**, 1966 (Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie. Institutul Național de Informare și Documentare) [**21**, nr. 2, 1987]; **PL** = *Probleme de logică. Existență, gîndire istorie*. Coordonatori: Crizantema Joja, Călin Candiescu, București, **1**, 1968 [**9**, 1986]; **PN** = *Presa noastră*. Revistă editată de Consiliul Ziariștilor din cadrul Uniunii Sindicatelor din Presă, Poligrafie și Edituri din Republica Socialistă România, București, **1**, 1956 [**31**, nr. 11, 1987]; **PredLS** v. nr. **1759**; *pref.* = prefață; *prez.* = prezentare; prezentat(ă); *prof.* = profesor (universitar); **Proverbium** = *Proverbium Dacoromania* [Vol.] 2. Culegerea de față reunește majoritatea comunicărilor susținute la al doilea Simpozion de paremiologie românească ce a avut loc la Drobeta-Turnu-Severin în 16—17 iunie 1986. Îngrijit de Constantin Negreanu, Drobeta-Turnu-Severin, [f.e.], 1987, [II] + LVI + 56 +4 p. multigr. (ARSR. Colectivul pentru cercetarea proverbului românesc Drobeta-Turnu-Severin. SȘF. Fil. Drobeta-Turnu-Severin; IȘJ. Cabinetul de perfecționare a pregătirii profesionale); **Publicitate** = *Publicitate*. Supliment al revistei „Ateneu" [nr. 1—12, 1987]; **PVH** = *Producția vegetală. Horticultura*. Revistă lunară de știință și tehnică hortiviticolă, București, **1**, 1952 (Ministerul Agriculturii) [**36**, nr. 8, 1987].

RA = **Revista arhivelor**, București, **1**, 1924 (DGAS) [**64**, vol. 49, nr. 4, 1987]; **Raketenpost** = *Raketenpost*. Für Pioniere und Schüler, București [Supliment al ziarului „Neuer Weg"; nr. 43, 1987]; **Ramuri** = *Ramuri*. Revistă lunară editată de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Dolj, Craiova, **1**, 1964 [**24**, nr. 11, 1987]; **RCM** = *Revista cultului mozaic*, București, **1**, 1956 [**32**, nr. 633, 1987; inc.]; **RE** = *Revista economică*, București, **1**, 1975 (Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale — Institutul de Cercetări Economice) [nr. 52, 1987]; **Rebreanu** = *Centenar Liviu Rebreanu (1885—1985)*. Buletin de informare și documentare. Colectivul de redacție: Ioan Ilieș, Cornel Cotuțiu, George Vasile Rațiu, Olimpiu Nușfelean, Ana Oprișa, Andrei Moldovan, Bistrița, [f.e], 1986, 236 p. (SȘF. Fil. Bistrița); *rec.* = recenzie; *red.* = redactare; redacție; redactor; *red. resp.* = redactor responsabil; **REF** = *Revista de etnografie și folclor*, București, EARSR, **1**, 1955 [**32**, nr. 2, 1987]; *repr.* = reproducere, reproduceri; **RESEE** v. nr. 26; *rés. fr.* = résume en français; **RevUNESCO** = *Revista Comisiei Naționale a României pentru UNESCO*, București, **1**, 1959 [**29**, nr. 2, 1987]; *rez. rom.* = rezumat în română; **RF**= *Revista de filosofie*. Apare sub egida Secției de Filozofie și Logică a Academiei de Științe Sociale și Politice, București, **1**, 1954 [**34**, nr. 5, 1987]; **RI** = *Revista de istorie*, București, **1**, 1948 (ASȘP. Secția de Istorie și Arheologie) [**40**, nr. 10, 1987]; *riass. it* = riassunto in italiano; **RITL** = *Revista de istorie și teorie literară*, București, **1**, 1952 (ASȘP. Institutul de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu" al Universității din București) [**34**, nr. 4, 1986]; **RLib** = *România liberă*. Cotidianul Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, București, **1**, 1944 [**45**, nr. 13419, 28 dec. 1987]; **RLit** = *România literară*. Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1968 [**20**, nr. 52, 1987]; **RMM** = *Revista muzeelor și monumentelor. Muzee*, București, **1**, 1964 (CCES) [**24**, nr. 8, 1987]; **RMMMON** = *Revista muzeelor și monumentelor*. Seria *Monumente istorice și de artă*, București, **1**, 1969 [**18**, nr. 1, 1987]; **RN** = *Revista noastră*. Publicație a elevilor Liceului „Unirea" din Focșani, fondată în 1912 (Serie nouă din 1972). Fondator: Prof. Dimitrie Papadima. Coordonator: prof. Petrache Dima, Focșani [**16**, nr. 131—132—133, 1987; inc.]; *rom.* = român(ă); românesc; **RomBooks** v. nr. 69; **Roum** = *Roumanie d'aujourd'hui*. Revue mensuelle paraissant en français, allemand, anglais et espagnol, Bucarest [nr. 12, 1987]; **RP** = *România pitorească*. Revistă lunară editată de Ministerul Turismului, București, **1**, 1972 [**16**, nr. 12, 1987]; **RPed** = *Revista de pedagogie*, București, **1**, 1952 (MEÎ) [**36**, nr. 11, 1987]; **RPdH** = *Roumanie. Pages d'histoire*. Publication mensuelle paraissant en français, allemand, anglais, espagnol et russe. Editée par l'Agence roumaine de presse — Agerpres — Rédaction des publications pour l'étrangèr „La Roumanie", Bucarest, **1**, 1975 [**12**, nr. 4, 1987]; **RPsih** = *Revista de psihologie*, București, EARSR, **1**, 1955 (ASȘP) [**32**, nr. 4, 1987]; **RR** = *Revue roumaine*. Revue mensuelle de culture et civilisation roumaines. Paraît en français, allemand, anglais et russe (Agence roumaine de presse „Agerpres" — Rédaction des publications pour l'étranger „La

Roumanie") [**41**, nr. 12, 1987]; **RRH** = *Revue roumaine d'histoire*, București, EARSR, **1**, 1962, (ASȘP) [**25**, nr. 3, 1987]; **RRL** v. nr. 28; **RRMPA** = *Revue roumaine de mathématique pure et appliquée*, București, EARSR, **1**, 1956 (Académie de la République Socialiste de Roumanie) [**32**, nr. 10, 1987]; **RRSSPh** = *Revue roumaine des sciences sociales. Série de philosophie et logique*, București, EARSR, **1**, 1957 (Académie des Sciences Sociales et Politiques de la République Socialiste de Roumanie) [**30**, nr. 4, 1986]; **RRSSPs** = *Revue roumaine des sciences sociales. Série de psychologie*, București, EARSR, **1**, 1957 (Académie des Sciences Sociales et Politiques de la République Socialiste de Roumanie) [**31**, nr. 2, 1987]; *Rtd* = Rezumatul tezei de doctorat; *rubr.* = rubrica; **Rumynia** = *Rumynia*. Dokumenty — sobytija, București, **1**, 1983 (Rumyńska agenstvo pečati) [nr. 1—67, 1984; nr. 1—67, 1985]; *русс. рез.* = русское резюме.

SAI = *Studii și articole de istorie*, București, **1**, 1956 (Societatea de Științe Istorice din Republica Socialistă România) [nr. 51—52, 1985]; **Sănătatea** = *Sănătatea*, Revistă editată de Consiliul Național al Societății de Cruce Roșie din Republica Socialistă România, București, **1**, 1952 [**35**, nr. 12, 1987]; **Săptămîna** = *Săptămîna culturală a capitalei*. Revistă editată de Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă al Municipiului București, București, **1**, 1970 [nr. 52, 1987]; **SCB** = *Studențimea comunistă brașoveană*. Organ al Consiliului U.A.S.C., Universitatea din Brașov, Brașov, **1**, 1968 [**19**, nr. 1, 1987; inc.]; **SCD** = *Studii și cercetări de documentare. Educație — Învățămînt*. — București, **1**, 1959 (MEÎ. Oficiul de Informare Documentară pentru Învățămînt) [**29**, nr. 2, 1987]; **SCGeogr** = *Studii și cercetări de geologie, geofizică, geografie. Geografie*, București, EARSR, **1**, 1953 [**34**, 1987], *sch.* = schemă, scheme; **SCIAP** = *Studii și cercetări de istoria artei. Seria artă plastică*, București, **1**, 1953 [**33**, 1986; **34**, 1987]; **SCIVA** = *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, București, EARSR, **1**, 1949 (ASȘP) [**38**, nr. 4, 1987]; **Scînteia** = *Scînteia*. Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, București, **1**, 1931 [**57**, nr. 14107, 27 dec. 1987]; **SCJ** = *Studii și cercetări juridice*, București, EARSR, **1**, 1956 (ASȘP) [**31**, nr. 4, 1986]; **SCL** v. nr. 29; **SCMatem** = *Studii și cercetări matematice*, București, EARSR, **1**, 1948 (ARSR) [**39**, nr. 6, 1987]; **ScTin** = *Scînteia tineretului*. Organ central al Uniunii Tineretului Comunist, București, **1**, 1945 [**43**, nr. 11987, 28 dec. 1987]; **ScTin SLA** = *Scînteia tineretului. Supliment literar-artistic*, București, **1**, 1981 [**7**, nr. 52, 1987]; *SDial* = Sectorul de dialectologie; **Sec.** **20** = *Secolul 20*. Revistă de literatură universală editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, [nr. 298—299—300, 1985]; **Semenicul** = *Semenicul*. Caiet de literatură, artă și cultură al Cenaclului literar „Semenicul", Reșița [nr. 11, n. 1987; inc.]; *sept.* = septembrie; **SLRB** = *Sinteze de literatură română pentru bacalaureat*. Supliment al revistei „Limba și literatura română". Coordonator: Constanța Bărboi, București, [f.e.], 1987, 176 p. (SȘF); **SMTRE** v. nr. **929**; **SO** v. nr. **1271**: *SR* = Scrisul Românesc [editură], Craiova; *SSC* = Societatea de Studii Clasice din Republica Socialistă România; *SȘF* = Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România; **ST** = *Studii teologice*. Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, București, **1**, 1949 [**38**, nr. 2,1986]; *s.t.c.* = sub titlul comun; **Steaua** = *Steaua*. Revistă a Uniunii Scriitorilor din R.S. România. Literatură, Artă, Cultură, Cluj-Napoca, **1**, 1950 [**38**, nr. 11, 1987]; **StUBB** v. nr. 28; **StUBBHist** = *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, Cluj-Napoca, **1**, 1956 [**31**, nr. 2, 1986]; **StUBBM** = *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Mathematica*, Cluj-Napoca, **1**, 1955 [**31**, nr. 4, 1986]; **StUBBPh** = *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Philosophia*, Cluj-Napoca, **1**, 1956 [**31**, nr. 2, 1986]; **SV** = *Studii vîlcene*. Revistă de istorie și cultură editată de Muzeul Județului Vîlcea, sub egida Consiliului Județean de Educație Politică și Cultură Socialistă, Rîmnicu Vîlcea, **1**, 1980 [**7**, 1986]; **Synthesis** = *Synthesis*. Bulletin du Comité National de Littérature Comparée de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, EARSR, **1**, 1974 (Académie des Scieaces Sociales et Politiques de la République Socialiste de Roumanie) [**13**, 1986].

ȘSPH v. nr. 72; **ȘSPR** v. nr. 71; **ȘtTehn** = *Știință și tehnică*. Revistă lunară editată de C.C. al U.T.C., București, **1**, 1950 [**39**, nr. 12, 1987]; *ș.u.* = și următoarele.

t. = tom(ul); *tab.* = tabel(e); *TBCS* = Tipografia Bibliotecii Centrale de Stat; *TBCUB* = Tipografia Bibliotecii Centrale Universitare din București; **TD** = *Thraco-Dacica*, București, **1**, 1976 (ASȘP. Institutul de Tracologie) [**8**, nr. 1—2, 1987]; **Teatrul** = *Teatrul*. Revistă lunară editată de Consiliul Culturii și Educației Socialiste și de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1956 [**32**, nr. 10, 1987]; **TelR** = *Telegraful român*. Foaie reli-

gioasă editată de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Sibiului, Sibiu, **1**, 1852 [**135**, nr. 35—36 1987]; **Terra** = *Revista Ocrotirea mediului înconjurător. Natura. Terra.* Subtitlul *Terra* București, **1**, 1969 (Societatea de Științe Geografice din Republica Socialistă România) [**19**, nr. 2, 1987]; **Tett** = *Tett.* Természet. Ember. Tudomány. Technika. Tudományos izmeretterjestő melléklet. Kiadja „A Hét", Bukarest [nr. 2, 1987; inc.]; **TLP** v. nr. **197**; **Tomis** = *Tomis.* Revistă, lunară editată de Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Constanța, Constanța, **1**, 1966 [**22**, nr. 12, 1987]; *trans.* = transcriere; transcris; **Transilvania** = *Transilvania.* Revistă politică, social-culturală și literară. Serie nouă. Editată de Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă, Sibiu, **1**, 1972 [**16**, nr. 11, 1987]; **TribRom** = *Tribuna României.* Revistă editată de Asociația „România", București, **1**, 1972 [**16**, nr. 351, 1987; inc.]; **TribȘc** = *Tribuna școlii.* Revistă editată de Ministerul Educației și Învățământului și Uniunea Sindicatelor din Învățământ, Știință, Cultură, Poligrafie, Presă și Edituri, București, **1**, 1971 [**17**, nr. 306, 1987; **Tribuna** = *Tribuna.* Săptămînal de cultură editat de Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Director fondator: Ioan Slavici (1884), Cluj-Napoca, **1**, 1957 [**31**, nr. 52, 1987]; **TSE** = *Tribuna studentului economist.* Organ al Consiliului U.A.S.C. din Academia de Studii Economice, București, București, **1**, 1973 [nr. 2, 1987; inc.]; *TTE* = Tiparul Tipografiei Episcopale; **TÚ** = *Tanügyi Újsag.* Kiadja a Nevelés és Okatatásügyi Minisztérium és az Oktatási, Tudományos és Művelődési Szakszervezetek Szövetsege România SzK, București, **1**, 1950 [**30**, nr. 10, 1987]; *TUB* = Tipografia Universității din București; *TUCN* = Tipografia Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; *TUI* = Tipografia Universității „Al. I. Cuza" din Iași; *TUT* = Tipografia Universității din Timișoara.

TVN = *Țara visurilor noastre.* Revista Liceului „Emanoil Gojdu" Oradea. Distinsă cu premiul I în concursul național al revistei școlare sub egida Festivalului Național „Cîntarea României" ediția a II-a. Seria a III-a, Oradea, **1**, 1967 [nr. 59—60, 1982].

UB = Universitatea din București; **UC** = *Universitatea comunistă.* Revistă a Consiliului Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din Universitatea București, București, **1**, 1957 [mai 1987; inc.]; *UCN* = Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; *UI* = Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași; **Új Élet** = *Új Élet.* A Szocialista Demokrácia és Egység Frontja. Országostanácsának képeslapja, Tîrgu-Mureș, **1**, 1958 [**30**, nr. 20, 1987]; *univ.* = universitar; *UT* = Universitatea din Timișoara; **Utunk** = *Utunk.* România Szocialista Köztársaság írószövetségenek lapja, Kolozsvar-Napoca, **1**, 1946 [**42**, nr. 39, 1987; inc.].

v. = vezi; **Vacanța** = *Vacanța.* Ediție specială a revistei „Convingeri comuniste", organ al Consiliului U.A.S.C. din Centrul Universitar București, București [dec. 1986, ian. 1987; inc.]; *VASRR* = Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien; **Vatra** = *Vatra.* Revistă editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România și Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Mureș. Lunar social-cultural. Serie nouă. Directori fondatori: I. Slavici, I. L. Caragiale, G. Coșbuc (1894), Tîrgu-Mureș, **1**, 1971 [**17**, nr. 11, 1987]; *vers.* = versiune; **VînPesc** = *Vînătorul și pescarul sportiv.* Revistă a Asociației Generale a Vînătorilor și Pescarilor Sportivi, București, **1**, 1948 [**39**, nr. 7, 1987; inc.; **VM** = *Viața militară.* Revistă ilustrată de literatură și artă editată de Ministerul Apărării Naționale, Consiliul Politic Superior, București, **1**, 1947 [**39**, nr. 10, 1987]; **VN** = *Veac nou.* Revistă editată de Centrul Național pentru Promovarea Prieteniei și Colaborării cu Alte Popoare, București, **1**, 1944 [**43**, nr. 11, 1987]; *vol.* = volum(ul); **VP** = *Viața Politehnicii.* Organ al C.U.A.S.C. din Iași, Iași, **1**, 1955 [**33**, nr. 2, 1987; inc.]; **VR** = *Viața românească.* Revistă întemeiată la Iași, în martie 1906, de un grup de intelectuali în frunte cu Constantin Stere și G. Ibrăileanu. Revistă editată de Uniunea Scriitorilor, București, **1**, 1906 [**82**, nr. 10, 1987]; **VR—CCrit** = *Caiete critice.* Supliment al revistei „Viața românească", București [nr. 1—2, 3—4, 1986]; *v.r. nr.* = vezi rubrica la numărul; **VS** = *Viitorul social.* Revistă de sociologie și științe politice, București, **1**, 1907 (ASȘP. Comitetul Național de Sociologie. Asociația Română de Științe Politice) [**80**, nr. 5, 1987]; **VSt** = *Viața studențească.* Revistă a Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România, București, **1**, 1956 [**31**, nr. 51, 1987]; *v.t.c. nr.* = vezi titlul comun la numărul.

INDICE ALFABETIC

1. AUTORI *

Abdulaziz, M. [59]
Abrudan, Dumitru 1349
Achiţei, Eugenia **635**
Adameşteanu, Gabriela **1002**, [1005], [1015], [1026]
Adam-Chiper, Marieta **655**
Agirbiceanu, Ion [1147]
Agrigoroaiei, Valentina 152, 416, 1427, *1459*
Ajiboye, Tunde 1428
Al-Ahmad, Ahmad Sulaiman [1579]
Aland, Kurt 1362, [1388]
Albert, Ibolya 1580
Alboiu, George 1196
Albu, Constantin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Albu, Rodica *364*, 470
Alecsandri, Vasile [1078], [1120], [1126]
Alexandrescu, Grigore [86], [1036]
Alexandrescu, Maria 566
Alexandrescu, Sorin 312
Alexandrescu, Valeria 1324
Alexandru, Domniţa 1668
Alexandru, Ioan 452, 453, 1197
Alexandru, Tiberiu *1847*
Alexe, Dan 153, 184, 284, 306, **360**, [373]
Alexe, Luana-Marina 1669
Alsdorf-Bollée, Annegret [1478]
Altemöller, Eva-Maria [1768]
Alterescu, Simion **1002**, [1005], [1015], [1026]
Alvar, Manuel [1467]
Andonie, Răzvan 417, 418
Andreescu. Gabriel 154, 419
Andreescu, Vasile **1823**
Andrei, Al. 1030
Andrei, Cecilia 864
Andrei, Constanţa 1590
Andrei, Gheorghe 80
Andrei, Iosif **1002**, [1005], [1015], [1026]
Andrei, Iulia *49*
Andrei, M. 863, 1031, 1198, 1591
Andrei, M. 864
Andrei, Niçolae **977**, **987**, [1008], [1020], 1328, 1670
Andriescu, Alexandru 567, 568, 1032, 1862
Andronic 651
Andronic, Zenaida 420
Angelescu, Gabriel 865, 1033
Angelescu, Silviu 1034
Angeli, Martin 470
Anghel, Ioana 866
Anghel, Petre D. 81
Anghel, Valeriu 1027
Anghelescu, Marica **43**, [49], 149, [1667]
Anghelescu, Mircea *556*, *740*
Anghelescu, Nadia [365], [366], [369], [378], [383], [405], *1152*
Anghelescu-Irimia, Mihaela 155, **360**, [376]
Angheluţă, Lucreţia [3], **12**, [136]
Angi István 156
Antal Árpad 1532
Antemia, Mihaela 1035
Antohi, Cristiana 1671
Antonescu, Georgeta 1036
Antonescu, Nae *557*, *854*
Antonesei, Liviu 1592
Apostol, J. **1823**
Apostol, Stan **1002**, [1005], [1015], [1026]
Apostolescu, Carmen 82, 157, 158, 1037
Arcaini, Enrico [397]
Ardelean, I. 475
Ardelean, Ion **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ardeleanu, Ion **737**
Arghezi, Tudor [654], [1037], [1051], [1504], [1127]
Arimia, Vasile **737**
Aristotel [184], [192]
Arsene, Doru [645]
Arvinte, Vasile **635**, **636**, 944, 1850
Asachi, Gh. [571]
Asachi, Lazăr-Leon [578], [753], [755], [759], [766], [770]
Asavei, Ana 1593
Athanasie, Negoiţă 1350
Avasiloaie, Anca Evelina 1038
Avădanei, Mihai-Eugen 1672
Avram, Andrei 652, 785, 945
Avram, Andrei A. *365*, *366*, *1824*
Avram, Larisa 797
Avram, Mioara 83, 476, [792], [793], [794], [795], [796], [798], **1002**, [1005], [1015], [1026], 1039, 1199, 1200, **1201**, 1202, 1203, [1261], [1262], [1330], [1331], [1332], [1333], 1863, 1864
Avrămuţ, Viorica 1040

Baba, Lucia 617
Babeţi, Adrian **163**
Babeu, Doina 477, 478, *1513*
Baciu, Ileana 1389, *1825*
Baciu, Ioan 1429, 1430
Bacon, Francis [168]

*** Cifrele culese cu caractere aldine trimit la autori de cărţi, de volume separate; cifrele culesăe cu caractere *cursive* trimit la autori de recenzii; cifrele culese cu caractere obişnuite se referă la autori de articole, studii etc. apărute în culegeri, publicaţii periodice şi seriale; în sfîrşit, cifrele puse între paranteze drepte trimit la autori recenzaţi sau discutaţi în mod special în articole sau în cărţi.**

Baconsky, Rodica 159
Bacovia, George [1120], [1127], [1412] v. şi sigla **Ateneu**
Badea, Ştefan *792*, 867, 1041, 1042, *1153*, 1204, *1260*, *1335*
Badrus, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Baffi, Mariano [473], **550**
Bagdasar, Ion [3], **12**
Bagdasar, Nicolae **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bageacu, Viorel *979*, 1575
Bahner, Werner [50]
Bahtin, M. M. 160
Bajčura, Uzbejk Š. 161
Baka, Judit 1594
Balacciu-Matei, Jana *367*, *368*, *1460*, *1461* v. şi Matei, Jana
Balaci, Al. [55], [56], [123]
Balázs Ladislau 162, 946
Balla, Sára 1595
Balogh Dezső 1533
Balogh Iosif **1002**, [1005], [1015], [1026] v. şi mai jos
Balogh József [124] v. şi mai sus
Baltag, Cezar *369*, 1205
Baltag, Emil 1788
Baltagi, Paul **1002**, [1005], [1015], [1026]
Baltă, Traian 1596
Balzac, Honoré de [131]
Bán Elek *1559*
Bantaş, Andrei 124, *370*
Banu, Ion **1002**, [1005], [1015], [1026]
Barba, Katharina [1420]
Barbosa, Octavian [3], **12**
Barbu, Elisabeta 84, *371*
Barbu, Eugen 1206
Barbu, Ion [430], [1075], [1140]
Barbu, Vasile **1002**, [1005], [1015], [1026], 1206
Barbu, Violeta 653, *741*, *742*
Barindi, Mauro 470
Bariţiu, George [551]
Barnea, Ion 1351, *1374*
Barnett, Frank 454
Barthes, Roland [159], **163**
Bartoli, Matteo **549**
Basarab, Matei [777]
Basarab, Neagoe [738]
Baudelaire, Charles [1436]
Baz-Fotiade, Laura **1803**
Bădina, Ovidiu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bădulescu, Mircea [1019]
Băeş, Ana 1597
Băeş, Radu 1597
Băjănică, V. [134], 1287
Bălan, Elena 1673
Bălan, Ion Dodu *598*, **986**, [1013], 1043, 1207, 1865
Bălan, Zamfir 1044
Bălan-Mihailovici, Aurelia [947], *1004*, 1045, 1780 v. şi Mihailovici, Aurelia
Bălaşa, Dumitru **670**
Bălănescu, Sorina **47**, [54]
Bălănescu, Tudor 421, 422
Bălăşescu, Sevastia [3], **12**
Bălătică, Marian *1005*
Băltăceanu, Francesca **360**, [376], **1568**, [1570], [1574]
Băltăceanu, Maria-Francisca 1866
Băluţă, Cloşca L. 1352
Băluţă Skultéty, Mariana 1353
Băncilă, Florica 1390
Băncilă, Ileana [3], **12**
Bănescu, Marcu *1375*
Bărboi, Constanţa **1002**, [1005], [1015], [1026] v. şi sigla **SLRB**
Bărbulescu, Petre **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bărdici, Dana 1208
Bârliba, Maria Cornelia 164
Bâscă, Octavian **1002**, [1005], [1015], [1026]
Beldescu, Stelian **1002**, [1005], [1015] [1026]
Beldie, Alexandru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Belii, Andrei 165
Belobrova, O. A. 694
Beltechi, Eugen *641*, 868
Benedek Piroska [134], 1534
Beniuc, Mihai 455, 1209
Benkö Otto **166**
Benkő Andras **980**, [1018]
Berca, Olimpia 479, [611], 939
Bercea, Elena 1
Bercea, Livius 1 v. şi mai jos
Bercea, Livius Petru [15], [611], *1326*
Berceanu, Barbu 654
Bercescu. Sorina 167, 299, **360**, [376], 1437
Berciu, Dumitru 569
Berechet, Florica 1431
Berindan, Emilia [645]
Berinde, Aurel [1525]
Berneanu, Geta 428
Berrendonner, Alain [372]
Bertea, Mircea 85, 1046
Berther, Norbert [16]
Berza, Maria, **1759**, *1761*
Bhose, Amita [124], [1565]
Bianu, Ion [130], **549**
Bidian, V. 869
Bidu-Vrănceanu, Angela [600], [936], [937], 1017
Bieltz, Petre **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bighiu, M. 1511
Binder, Şt. 128
Biriş, Ioan 168
Biró Béla 169
Bistriţianu, Al. [1903]
Bittman, Emil **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bilteanu, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bîră, Elena 170
Bîrlea, Ovidiu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bîrlea, Petre Gheorghe 86
Bîrleanu, Ion-Horia [134], 1273
Bîrsan, Atanasie **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bîtea, Ioan N. 171, 172, *372*, *373*, *374*, *375*,

799, 801, 829, 830, 831, *1826*
Björkman, Sven [1466]
Blaga, Lucian [430], [1050], [1099], [1127]
Blajovici-Liciu, Liliana 1698
Blasco Ferrer Eduardo 1432
Bleahu, Marcian D. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Blok, Al. [1482]
Bobancu, Vasile [1019]
Boboc, Alexandru [140], 173, **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bociort, Ignat Florin 174, [294]
Bocşan, Crina 996, 1674
Bocşe, Maria, 870, [1012]
Bocu, M. [139]
Bocz Irma 1535
Bodzei, Sigismund [134], 629, 1288
Boerescu, Dan-Silviu *743*
Boeru, Spiridon **981**
Bogatova, G. A. [1514]
Bogdan-Dascălu, Doina 513, [611], 1048
Boghian, M. *744*
Bogoş, Ioan [139]
Bogza, Geo [1071], [1123]
Boieriu, Eta [1074]
Boisvert, Lionel [1470]
Bold, Georgeta 1480
Boldan, Mihai 423
Bolintineanu, Alexandru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bolocan, Gheorghe 74, 76
Bomher, Noemi 1049
Bondarenko, V. N. [390]
Bondoc, Gheorghe **737**
Bondrea, Emilia 424
Bonfante, Giuliano [1572]
Bonfante, Larissa [1572]
Bonn, J. K. [1381]
Bopp, Franz [1565]
Borcilă, Mircea 118, 175, 176, 1050, *1154*
Bordea, Carmen *1006*
Borka Éva 1598
Borlea, Sima **1822**
Bosianu, Gh. 832, [852]
Botez, Monica 1675
Botez, Victor **177**
Botta, Emil [1436]
Botzan, Nicolae **981**
Boucher, Paul [1769]
Boulanger, André 288
Bouvier, Jean-Claude [146]
Brad-Chisacof, Lia 1354
Brancovici, Gheorghe **655**
Braşoveanu, Aurica 1486, **1822**
Braşoveanu, Gheorghe **981**
Bratu, Costin **638**, [644]
Bratu, Ion [1192]
Bratu, Ion I. 2
Bratul, popa [669]
Braunştein, Iancu [130]
Brătescu, Gh. 947, 1289, 1370
Brătescu-Voineşti, Ioan Alexandru [1039]
Brâncoveanu, Constantin [130], 1355
Brâncuş, Grigore 480, 802, 871, 948, 949, **1001**
Brânzan, Doina 1730
Breban, Vasile **981**, **1002**, [1005], [1015], [1020], [1026]
Bref 1258
Brennendörfer, I. *1419*
Brezeanu, Maria **1002**, [1005], [1015], [1026]
Bria, Ioan [1009]
Brodski, Al. [1619]
Bronsert, S. 833
Broşteanu, Monica **979**
Brožek, M. 1506
Brukenthal, Samuel [30]
Bruton, Antony S. [1784]
Buchholtzer, Loreley [139]
Bucur, Marin 481
Bucur, T. **737**
Bucurescu, Irina 425
Bucurescu, Lucreţia-Sofia **1802**
Budai-Deleanu, Ion 482
Bugeanu, Dan [3], **12**, **1001**, **1002**, [1005], [1015], [1026]
Buică, Laurenţiu 940
Buitul, Gsurgs [661]
Bulgăr, Gh. *50*, *142*, *473*, *745*, 872, 983, [987], [998], *1007*, *1008*, [1024], 1051, 1052, [1156], [1169], [1170], [1178], [1184], [1188], [1194], 1210, *1462*, 1851, 1852, 1853, 1854, [1858]
Buluţă, Gheorghe 488, *746*, *747*, *748*, [771], [777]
Burdescu, Felicia 1676
Burduja, Mihai 950
Burileanu, Cornelia [139], 426
Burlă, Cristina 1637
Burnei, Alexandra **1002**, [1005], [1015], [1026]
Burus János 1536
Busuioceanu, Constantin *1376*
Butnaru, Ion 1211, 1329
Butoi, Mihaela [1039]
Buzaşi, Ion *558*, 1053
Buzatu, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Buzea, Constanţa 1212
Buzilă, Boris 1213

Cacuci, Stelian-Radu 873
Calbris, Geneviève [402]
Calenic, Cezar 1054
Caloianu, Nicolae **1002**, [1005], [1015], [1026]
Calotă, Ion [134], 1290, 1330
Camartin, Iso [16]
Candiescu, Călin 178 v. şi sigla **PL**
Canta, Ioan **681**
Cantacuzino, Constantin Stolnicul 484, [532], [731]
Cantacuzino, Ion **1002**, [1005], [1015], [1026]
Cantemir, Dimitrie 485, 727, [1126]
Cantemir, Natalia 87, 179
Cantemir-Vlad, Elena 1055
Capidan, Th. [650]
Caproşu, Ion **1002**, [1005], [1015], [1026]

Cara, Maria 1056
Cara, Remus 570
Carabulea, Elena [1330], [1331], [1332], [1333]
Caracostea, D. 456 [529]
Caragiale, I. L. [115], [1077], [1095], [1135], [1139], [1141] v. și sigla **Vatra**
Caragiani, Ioan [530]
Caragiu-Marioțeanu, Matilda 88
Caratașu, Mihail 1355
Caragia, Paul 89, *376*, *1377*
Cardinale, Ugo [1463]
Carianopol, Miruna 1677
Carlton, Charles M. 457, 1599
Carpov, Maria **180**, 181, 182, 183, *377*
Cartianu, Ana [124]
Castelverto, Lodovico 184
Catagraf *63*
Cathonas, Bernard [16]
Catina, Florin [139]
Cazacu, Boris **43**, [49], [55], [56], [136], [137], 185, [382], 486, 491, 509, 554, *599*, *749*, 1057, *1463*, 1481, 1832, 1834, [1865], [1871], [1881], [1887], [1888], [1892], [1898], [1899], [1901]
Cazan, Eugen **981**
Cazimir, Ștefan **656**, [743], [745], [749], [768], [782], 1058
Călărașu, Cristina **1790**
Călinescu, G. [541], **550**
Cărăușu, Alexandru 416
Cărpușor, Lucreția 1600
Cătănescu, Georgeta 1678
Câdă, Elena 1601
Câmpeanu, Ilieș 1356
Cândea, Virgil [129], 202, 485, 699
Cândea-Marinescu, Ioana 378, 1578
Cârlan, Nicolae *600*
Cârlugea, Z, *1155*
Ceaușescu, Ilie **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ceaușu, Elena 1579
Ceaușu, Simona [771]
Celac, Sergiu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Celmare, Atena 1674
Cerna, Panait [1149]
Cernat, Mihai 657
Cernea, Elena [130]
Cernicova, Galina 1059, 1482
Cernicova, Mariana 1391 v. și mai jos
Cernicova-Bucă, Mariana 1060 v. și mai sus
Cernovodeanu, Paul *750*, *751*
Cesăreanu, V. [134]
Ceterchi, Rodica 427
Cetina, Florin [139]
Chamard, Henri 1437
Chambers, J. K. 161
Champailler, Marius [1472]
Charpigny, Florence [1472]
Chastain, Kenneth [1770]
Chauzit, Jean Louis 1433
Cheie, Paulina 571
Chelaru, V. [134]
Chioreanu, Angela 1602
Chioreanu, Mihaela 618, 874
Chiper, Ion **1002**, [1005], [1015], [1026]
Chiriac, Dumitru D. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Chiriacescu, Rodica **1002**, [1005], [1015], [1026]
Chirică, Lucia [130]
Chirilă, Feodor 1679, **1819**, **1822**
Chirilă, George *601*
Chiriță, Grigore **1002**, [1005], [1015], [1026]
Chiscop, Liviu 1061, *1156*, 1603
Chiș, Vasile 1638
Chiș Șter, Ion [645]
Chișu, Lucian 1867, 1868
Chițimia, I. C. **43**, [49], 90, [129], 658, 659, *752*, [1192]
Chițoran, Dumitru [1825], [1826]
Chițoran, Mariana 1680
Chițoran, Oana 186
Chițu, Olga 1604
Chivescu, Romeo 1062, 1483, 1681, 1682
Chivu, Gh. 487, 660, 661
Chomsky, Noames [152], [254]
Ciachir, Dan *1378*
Cicero, Marcus Tullius [1306]
Cihodaru, Leonida **1002**, [1005], [1015], [1026]
Cilianu-Lascu, Corina 802, 1683, 1684, 1685
Cincu, Georgeta 834, *1336*,
Cioacă, Doina **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ciobanu, Elena **1001**, **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ciobanu, Fulvia [1330], [1331], [1332], [1333]
Ciobanu, Mircea 1214
Ciobanu, Nicolae [129]
Ciobanu, Stanca *1157*
Cioca, Eugenia **737**
Ciocîrlie, Corina 1063
Ciocîrlie, Livius **44**, *1158*
Cioculescu, Șerban [55], [56], *559*, **1002**, [1005], [1015], [1026], 1064, 1833
Ciompec, Georgeta [600], [799]
Ciopraga, Constantin **1085**, [1115], [1164], [1168]
Ciorănescu, Al. **550**
Cipariu, Timotei [101], [475], 488, **489**, [498], [503], [523], [524], [525], [527], [528], [534], [539], [702], [791]
Ciucă, Marcel-Dumitru 662, 726, **735**, [764]
Ciucă, Marian 1565
Ciugureanu, Adina 1719
Ciulache, Sterie **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ciulei, Aurel 490
Ciutina, Vioara 1331
Cindroveanu, Ileana **1002**, [1005], [1015], [1026]
Clarian, Marcu **981**
Clyne, M. [59]
Cocora, Gabriel 663
Codreanu, L. [139]
Codreanu, Petre **1002**, [1005], [1015], [1026]
Codru-Drăgușanu, Ion [1081]
Coja, Ion 483, 485, 501, **553**, 1215, 1869

Cojocaru, Dana *143*
Cojocaru, George 875
Cojocaru, V. [134]
Colescu, Mirela 1065
Colfescu, Silvia [1019]
Colibaba, Anca 187
Coloja, Ana 1686
Coman, Mihai [935]
Coman, Vasile **674**, [756], [782] v. și Vasile, episcopul Oradiei
Comarnescu, Milena 1199, 1226
Comășescu, Maria 940
Comloșan, Doina 188
Comșa, Eugen 91
Condrea-Derer, Doina 184, 189, 202, 205, 326, **360**, [476]
Condurache, Val. 1216
Constantin, Paul **984**
Constantinescu, Dinu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Constantinescu, Gr. D. **876**
Constantinescu, Ileana 1698
Constantinescu, Ligia 190, 191
Constantinescu, M. 437
Constantinescu, Mircea 192
Constantinescu, Mircea [139]
Constantinescu, N. N. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Constantinescu, Nicolae [1157], *1159*
Constantinescu, Radu 664, **736**, [742], [746], [761], [773], [779], 1484
Constantinescu-Dobridor, Gh. [1039]
Constantiniu, Florin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Constantinovici, Simona 472, *1160*
Contraș, Eugenia **1002**, [1005], [1015], [1026]
Corbu, George 1832, 1834, 1836, 1840, 1842, 1844
Corciovescu, Cristina **1002**, [1005], [1015], [1026]
Coresi [30], [491], [497], [660], [664], [672], [676], [703], [705], [706], [707], [717], [729], [762]
Cornea, Paul 3, *753*
Corneanu, Nicolae **1357**, [1375], [1378], [1383]
Cornejo, Ezequiel [1475]
Cornilescu, Alexandra 803, 804, 835, 1687, [1825], [1826]
Corodi, Vasile 1066
Coroiu, Irina **1002**, [1005], [1015], [1026]
Cortelazzo, Manlio [1463]
Cortez, Paul 951
Cortez-Mătasă, Elena [3], **12**
Corzan, Rodica [645]
Cosăceanu, Anca 193, 194, 836, 1688
Cosma, Anton 195
Cosma, Octavian Lazăr **1002**, [1005], [1015], [1026]
Cosmescu, Marin 837
Cosowski, Tim [130]
Costa-Foru, Anca [1565]
Costake, V. **737**
Costăchel, Valeria 1485
Costin, Miron 492, [532], 665, [731], [1126]
Costin, Nicolae 493, [532], [723]
Costinescu, Mariana **572**, [1020]
Costrăș, Mariana 1605
Coșbuc, George [490], [1074], [1114] v. și sigla **Vatra**
Coșman, Constantin 666
Coșovei, Traian [1083]
Coteanu, Ion [55], [56], 77, 92, 573, *602*, 877, **952**, **1001**, [1138], [1153], [1165], [1172], [1173], [1174], [1175], [1185], [1190], 1587, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838
Cotorcea, Livia **47**, [54], 93, 196, **197**, [411], 1067
Cotuțiu, Cornel v. sigla **Rebreanu**
Coulthard, Malcom [449]
Courriol, Jean Louis [1448]
Covaci, Aurel **360**, [376], 1217
Craia, Sultana [777]
Crăcană, Lucia 1068
Crăciunescu, Romulus 428
Creangă, Ion [1046], [1052], [1058], [1069], [1087], [1126], [1137]
Creța, Zorela **1002**, [1005], [1015], [1026]
Crețan, Gabriela 198
Creția, Aurelia [1565]
Creția, Gabriela 1358
Creția, Petru 202, **1002**, [1005], [1015], [1026], [1565]
Crețoiu, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Crețu, Nicolae 1069
Crețu, Traian **1002**, [1005], [1015], [1026]
Cristache Panait, Ioana 667
Cristea, Teodora 1434, 1435, 1689, **1760**, [1783]
Cristescu, Dana [139]
Cristian, Marius 458
Cristureanu, Al. [134], 1274
Crișan, Alexandru *449*, 1606
Crișan, Constantin 1870
Crișan, Ion 199, 878
Cringuleanu, Ion *603*
Csetri, Alexa 1426
Csomortáni, Magdolna 1537
Cucerzann, Eugen S. 880
Cucu, Vasile **1002**, [1005], [1015], [1026]
Culea, Haralambie 200
Cuniță, Alexandra 94, 201, 838, 1690, 1691
Curdin-Arquint, Jachen [16]
Cuza, Mariana 805
Cvasnii Cătănescu, Maria 1070

Dad, Marian 1071
Damian, Ștefan 545
Damian, Teodor *1009*
Dan, Mărioara [645]
Dan, Petre **1002**, [1005], [1015], [1026]
Dan, Petre I. 574
Daniel, Constantin [1870], [1885]
Dante, Alighieri 202, [1074]

Danțiș, Gabriela [3]
Darms, Georges [1471]
Darnton, Robert [1465]
Dascălu, Crișu **45**, 203, 513, [611], 1048, [1154], [1158], [1160], [1166], [1183]
Dascălu, Laurenția 619
Dauzat, A. [1444]
Dănăilă, Ion 4, [17], **1001**
Dănăilă, Leon 204
Dănescu, Alexandru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Dănescu, Marcel **985**
Dănilă, Simion [134], *642*, 1275
Dârlău, Andrei 304
D. B. 881
Debaty-Luca, Thierry [410]
Debruycker, Maria **1759**, *1762*, *1763*, *1764*
Defornel, Michel [413]
Degan, Vasile 361
Deleanu, Marcu Mihail 494, 1871
Deletant, Andrea [1397]
Deletant, Denis J. 458
Dell, François [392]
Delminio, Giulio Camillo 205
De Luca, B. [370]
Demény, Lajos **668**, [747], [751], [778], [780], [781], **1558**, [1561] v. și Demény Ludovic
Demény, Lidia [741], [750], [775]
Demény, Lidia A. **668**, [747], [751], [778], [780 bis], [781]
Demény, Ludovic *754* v. și Demény, Lajos
Demetriad, Bucur 1607
Denciu, Ioan Dumitru 1608
Dene, Viorica **1002**, [1005], [1015], [1026]
Densusianu, Nicolae **575**, [615]
Derrida, Jacques [235]
Derșidan, Alexandrina 1072
Derșidan, Ioan 1072
D. F. *1010*
Diaconescu, Ion 839, [857]
Diaconescu, Paula 806
Diaconescu, Viorica 1073
Diaconovici, C. [538]
Diaconovici-Loga, Constantin [479], 495, [547]
Diamant, Betinio *1011*
Dignoire, Claude 1692
Dima, Elena [130], [771]
Dima, Florica 1693
Dima, Petrache v. sigla **RN**
Dima, Silvia *450*, 1593
Dimisianu, G. 1218
Dimitriu, C. 669, 840, 841, 882, *1161*
Dimitriu, Corina 1436
Dimitriu, Daniel 1219
Dinescu, Viorel 206, 1074
Dinjer, Josef 1392
Dinu, Mihai [1179], [1193]
Dionis [184]
Dionisie. Eclesiarhul **670**
Dioscorides [1522]
Dițuleasa, Fl. [1809]
Dmitrenko, S.N. [1519]
Dobre, Al. *1162*
Dobre, Aneta 207
Dobre, Maria 1291
Dobre, Maria 1075
Dobre, Virgil **981**
Dobrescu, Emilian **1002**, [1005], [1015], [1026]
Dobrișan, Nicolae **1791**
P. Dombi Erzsébet *51*, 1539
Dominte. Constantin 459, 484, 491, 493, 495, 496, 497, 509, 512, 516, 517, 532, 533, 548, **553**, 554, 576, [600], 953, 954, 1076, 1220
Domnariu, Ioan [1905]
Dona, Henric **1002**, [1005], [1015], [1026]
Dorcescu, Eugen 495
Dorobăț, Dumitru 1694
Doruțiu-Boilă, Emilia [1376]
Dosoftei [130], 671, [683], [709], [729],
Dostoievski, F.M. [1492]
Dragnev, D. **1823**
Dragoș, Elena 208, 209, *379*, 1077
Dragoș, Nicolae 1221
Dragu, Dumitru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Dragu, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Drăgan, Ion **1792**
Drăgan, Maria 1078
Drăghicescu, Janeta 1695, 1696, 1697
Drăghici, Camelia-Felicia 1079
Drăgoi, Sabina 1698
Drăgulescu, Constantin 1522
Drăgulin, M. *1525*
Drăguț, Vasile [757], *1012*
Dresser, Matthias 210
Drimba, Ovidiu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Drimba, Vladimir **1001**, 1584,
Drimuș, Iosif **1002**, [1005], [1015], [1026]
Drincu, Sergiu **45**, *560*, 842, *1163*
Drotleff, Dieter *30*, 498, 988
Du Bellay, Joachim 1437
Dubois, J. [1444]
Dubuisson, Pierrette [57]
Duca-Tinculescu, Doina **735**, [764]
Ducrot, Oswald [379]
Duda, Gabriela 1080
Dudaș, Florian 672, **674**, [744], [746], [767], [774], [782], [784]
Duden, Konrad [1418]
Dugneanu, Paul *1013*
Duicu, Serafim 499, [558]
Dulea, Mihai **1002**, [1005], [1015], [1026]
Dumas. Al. [277]
Dumézil, Georges [1866]
Dumistrăcel, Stelian 577, **635**, **636**, 883, 955, **1001**
Dumitrache, Maria 1609
Dumitrana, Magdalena 429
Dumitrașcu, Katalina 517
Dumitrașcu, Pompiliu 1081
Dumitrașcu, Sever 1872
Dumitrașcu, Sorin 884
Dumitrașcu, Anca 73
Dumitrașcu, Aurelian Titu 1196, 1197, 1205,

1206, 1209, 1210, 1212, 1216, 1217, 1218, 1219, 1221, 1226, 1229, 1231, 1232, 1235, 1236, 1238, 1239, 1242, 1244, 1245, 1246, 1251, 1255, 1256, 1837
Dumitrescu, Constanța [3], **12**
Dumitrescu, Cristina 1213, 1221
Dumitrescu, Maria 940, 941, 1486, *1541*, *1569*, **1793**
Dumitrescu-Bușulenga, Zoe [55], [56], [757], **1002**, [1005], [1015], [1026], 1082, [1181]
Dumitriu, Dana *1164*
Dumitriu-Snagov, Ion 675, 701, **737**
Dumitru, Ion **42**, [53], 1610
Dunca, Petru 1276
Dur, Ion 500, 578
Dură, Nicolae V. *755*, *1379*, *1515*
Dušanić, Milena [1376]
Dușan, Sorin [139]
Duțu, Alexandru *756*, *757*, [1348]
Duțu, Emilia 1083
Duțu, Lucia 807
Duțu. Olga 95, 1611
Duvoy, Jean-François 211
Dylan, Thomas [310]

Eco, Umberto [408]
Eeden, Willem van [652], [780]
Efremova, T. F. [1762]
Eftimie, episcopul Romanului și Hușilor v. sigla **ÎndrBis—Roman—Huși**
Egyed, Peter 212
Eluerd, Roland [381]
Emilian, Alexandra 288, **360**, [376]
Eminescu, Mihail [62], [124], [134], [323], [324], [500], [540], [1035], [1038], [1042], [1043], [1049], [1068], [1073], [1088], [1091], [1092], [1093], [1096], [1097], [1099], [1100], [1103], [1104], [1105], [1106], [1111], [1116], [1121], [1127], [1136], [1143], [1145], [1146], [1147], [1148], [1203], [1275], [1403], [1416], [1448], [1480], [1493], [1494], [1516], [1530], [1546], [1565], [1579], [1586]
Enache, Vlad 1222, 1223
Enăchescu, T.A. 885, *1014*, 1084
Enătescu, V. [139]
Endres, Maria 1393
Engel, Ulrich [1831]
Epifanie, episcopul Buzăului v. sigla **ÎndrBis—Buzău**
Erasmus [306]
Erb, Roland [1412]
Eschil [1360]
Eșanu, Vladimir 361
Eustatievici Brașoveanu, Dimitrie 501
Eutropius [591]
Evseev, Ivan 44, *380*
Ezra, A. *1583*

Fábián, Pál [1560]
Fabri, Pierre 213
Faiciuc, Elisabeta [134], 1292
Faiciuc, I. 96, [134]
Fanache, V. *561*
Farcaș, Anania 361
Farkas Ágnes 214
Farkas Ernő 1540
Faulkner, Robert 470
Faust, Remus 676
Făgărășanu, Simona *31*
Făină, Cristian Liviu 1699
Fărcaș, Sidonia **1002**, [1005], [1015], [1026]
Fârnoagă, Georgiana 1700, 1701 v. și Gălățeanu-Fârnoagă, Georgiana
Fecioru, D. [1361]
Felecan, Nicolae [134], [645], 1293
Ferguson, Charles A. [59]
Ferro, Tereza 961
Ficșinescu, Florica **1002**, [1005], [1015], [1026]
Filimon, Margarita 1702
Filimon. Nicolae [1095]
Filip, Tănase [645]
Filipescu, D. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Filipescu, Puiu [134], 1294
Filotei, episcop al Buzăului [663]
Fink, Hans 1394, **1395**, 1703
Firca, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Firică, Andrei **1003**
Fischer, Iancu [133], 569, [609], [613], *1380*, *1381*
Fischman, J. A. v. și mai jos
Fishman, J. A. [59] v. și mai sus
Flegont, Olga **1002**, [1005], [1015], [1026]
Floca, Octavian [1376]
Florea, Cristina 940
Florea, Doina **1085**, [1115], [1164], [1168]
Florea, Ion A. **635**, **636**
Florea, Ligia Stela *381*
Florea, Melania [1907]
Florescu, Gh. I. 457
Florescu, Grigore [1376]
Florescu, Laurențiu 1612
Florescu, Vasile [414]
Florian, Elena [645]
Foarță, Maria **44**, 215, 216, [611], 886
Foarță, Șerban 1855
Fochi, Rodica **12**
Fodor, Ecaterina 1487, 1704, **1794**, **1822**
Forăscu, Narcisa [600]
Fortunescu, Irina **1002**, [1005], [1015], [1026]
Franga. Liviu *1165*
Frankard, R. [1771]
Franyo Zoltán [1546]
Frățilă, Vasile [15]
Frigioiu, Nicolae **1086**
Frisch, Helmuth 502
Frumușani, Daniela 1705 v. și Rovența-Frumușani, Daniela
Fuchs, Catherine [373]
Fugariu, Florea 518, 887, 1087
Funeriu, Ionel [611]

Galaction, Gala [1061], [1118]
Galaţanu, Olga 1438, [1453], 1706
Gálffy Mózes 1541, 1542, *1560*, 1873
Galindo, P. 273
Gáll Ernő 502
Gallabresi, Rosa-Maria [1772]
Gamkrelidze, T. V. [1569], [1573]
Gane, Iorgu **550**
Gaonach, Daniel [1773]
Gardner, Carl 354
Gartmann, Ines [16]
Gaster, Mozes [481], **549**
Gavril, Codruţa 1088
Gavriliu, Eugenia 1707
Gawelko, Marek 808
Găgeanu, Anca 843
Găitănaru, Ştefan 217, 1089, *1166*, *1337*
Gălăţeanu, Marcela 1590
Gălăţeanu-Fârnoagă, Georgiana **1795** v. şi Fârnoagă, Georgiana
Gălușcă, Constantin D. **549**
Gămulescu, Dorin [1515]
Gămulescu, I. **737**
Gehl, Hans *1420*
Gemil, Tahsin **737**
Georgescu, Dan [3], **12**
Georgescu, Emil 218
Georgescu, F. **1759**, *1765*, *1766*, *1767*
Georgescu, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Georgescu, Magdalena **572**, [1020]
Georgescu. Mihaela 97
Georgescu, Nicolae *758*
Georgescu, Titu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Georgiev, Vladimir [1890], [1895]
B. Gergely Piroska 1874
Gessner, Salomon [712]
Gh. C. 759
Ghei N.K. 219
Gheorghe, Gabriel [1162], [1186]
Gheorghe, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Gheorghe, Marian 421, 422
Gheorghiu, Alexandru 888
Gheorghiu, Mărioara 1439, 1440
Gheorghiu, Mircea 1613
Gherasim, episcopul Rîmnicului şi Argeşului v. sigla **ÎndrBis—Rîmnicu-Vîlcea**
Gheran, Nicolae [3], **1002**, [1005], [1015], [1026]
Gherghina, Dumitru 1614
Gherghina, Maria *794*, 1614
Gherman, Cristina **1001**
Gherman, Mihai [130], [135], *562*
Gheţie, Ion *32*, 579, 580, 581, 582, [754], [760], 1875
Ghiaţă, Anca 1585
Ghibu, Octavian [757], [1181]
Ghica, Marius [1089]
Ghiculete, Galina **638**, [644]
Ghidirmic, Ovidiu *1848*
Ghină, Dan **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ghinzburg, Lidia I. 220
Ghişe, Dumitru 221, **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ghiţă, Alexandru 698
Ghiţă, Andreea *930*
Ghiţă, Elena 222
Ghiţescu, Micaela **1759**, *1768*, *1769*, *1770*, *1771*, *1772*, *1773*, *1774*, *1775*, *1776*, *1777*, *1778*, *1779*, *1780*, *1781*, *1782*
Ghiţulescu, Eliza **1823**
Gilorteanu, Cornelia [3], **12**
Giosu, Ştefan 98, 504, *643*, *760*
Giurescu, Dinu C. 1359
Gînju, E. 437
Gîrbea, Horia *1015*
Gîrmacea, Cornelia *604*, *795*
Glass, Hildrun 470
Godra, Marghit 1615
Goffman, Edvin [301]
Goga, Ecaterina 506, 518, 530, **553**,
Goga, Nicolae [134], 889
Goga, Octavian [1073], [1107] [1453]
Goga, Yvonne *52*
Gogălniceanu, Călina 1441
Gogonea, Alexandru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Gogoneaţă, Nicolae**1002**, [1005], [1015], [1026]
Goia, Vistian 505, [561]
Goicu, Viorica 128, [134], 1277, 1295, 1296, **1279**, [1326], [1327]
Goldstein, I. 1580
Golescu, Iordache 506, [536]
Göllner, Carl 507
Golu, Mihai 204
Goosse, André [1476]
Goran, Vasile [134], 1278
Gorovei, Ştefan S. 677
Gorun, Nicolae **1003**
Göschel Joachim [1420]
Goţia, Anton 548, [772]
Grama, Dinu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Gramatopol, Viorica **1002**, [1005], [1015], [1026]
Grannes, Alf [1520]
Graur, Alexandru [55], [56], 508, *605*, *931*, **1001**, **1002**, [1005], [1015], [1026], *1167* **1224**, [1260], *1261*, [1263], [1264], 1337, *1338*, *1570*, 1581, 1839, [1857]
Grădinaru, Virgil 1396
Greceanu, Radu [497], [509]
Grecu, Doina 890
Grecu, Ion Gh. *1272*
Grecu, Maria Şt. *1339*
Grecu, Victor V. 510
Green, John N. [1461]
Gregorian, Mihail 484
Grenouiller, Anne-Marie [1472]
Gréven, J. P. [1774]
Grevisse, Maurice [1476]
Grigorescu, Dan 1225, 1397
Grigorie, popa din Măhaci [660]

Grigorie, Toma *1340*
Grigoriev, V. P. 223
Grillo, U. [370]
Gröber, Gustav **549**
Gruia, Magda 1708
Gruiță, G. 809, 844, *855*
Gruiță, Mariana 1398, 1399, 1400, [1423]
Guevara, Antonio [675], [701]
Gugiuman, Ana 1616
Guillermou, A. [142]
Guiu, Mariana **1796**
Gulea, Michaela 1673
Guțu, George 1401
Guțu, Olimpia [130], *761*
Guțu Romalo, Valeria 224, 512 [600], *606*, *856*, *857*, 891, 892
Guțulescu, Eugenia **1002**, [1005], [1015], [1026]
Györfi Ibolya 1543, 1708 bis
Gyurcsik, Ilie 225
Gyurcsik, Margareta 226, 1442

Haberland, Hartmut [58]
Habernas, Jürgen [251]
Hadermann, P. 1443
Hamp, Eric P. 1444, 1488, 1566
Hamza, Mircea 362
Hanciu, Elena **1002**, [1005], [1015], [1026]
Handoca, Mircea 1090
Haneș, Gheorghina [3], **12**, **1797**, **1798** v. și mai jos
Haneș, Gherghina **1002**, [1005], [1015], [1026] v. și mai sus
Hanganu, Elena 1617
Hanganu Bumbăcescu, Doina 1091
Hangiu, Ion **43**, [49], 147, 511, 583, **986**, [1013], *1341*
Hansen, Erik 1402
Hanță, Al. 1876, 1877
Haret, Spiru v. sigla **Albina**
Hartular, Anca 227, 620
Haruya, Sumiya 460
Hasan, Finuța [1330], [1331], [1332], [1333]
Hasdeu, B. P. [130], [480], [486], [505], [561], **678**, [758]
Hațegan, Cristina 1403
Hațieganu-Buruiană, Elena **876**
Hălmăgean, Angela 1092
Hârlav, Constantin *53*
Hărlăoanu, Alfred 1489, 1490, 1709, **1823**
Hârlăoanu, Rodica 1490
Heidegger, Ludwig [173]
Heliade Rădulescu, Ion 228, 512
Herbst, Constantin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Herdea, Vasile **1002**, [1005], [1015], [1026]
Herodot [783]
Héron, A. 213
Hicea-Mocanu, Veronica 1360
Hierbert, Margaret [1159]
Hințescu, I. C. [1192]
Hirst, Daniel [392]
Histricus, Aethicus [1367], [1370], [1371]
Hîrjoabă, Ioan 470
Holban, Ioan *762*, *1168*
Holtus, Günter [474]
Homorodean, Mircea [134], 956, 1298, 1299, 1300, **1799**, [1830], 1878, 1879
Hopârtean, Mariana 229
Hörandner, W. [1374]
Horea, Anca 893
Horea, Ion [1413]
Horia, Alexandru 461
Hossu, V. [134]
Hrisant, Toma 1361
Hristea, Theodor [584], *607*, 957, **1001**, 1226
Hristea, Valentina **1001**, **1002**, [1005], [1015], [1026]
Hudeci, Grigorie [720]
Hugo, Victor [52]
Hulban, Horia 229, 1404
Hunger, Herbert [1374]
Hurdubețiu, I. [614]
Hurmuzachi, Constantin [662]
Hurmuzachi, Eudoxiu [1565]

Iacob, Vasile **1002**, [1005], [1015], [1026]
Iacob Burada, Doina 1698
Iancu, Dorin 462
Iancu, Marin 5
Iancu, Marius 430, 1093
Iancu, Victor [134], [645], 958, 1301
Ianovici, Georgeta **1002**, [1005], [1015] [1026]
Ibrahim, Shamil **991**
Ibrăileanu, G. v. sigla **VR**
I. C. 1094
Ichim, Florica **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ieronim, Cezar *608*
Ifrim, Alfons **1002**, [1005], [1015], [1026
Ile Erzsébet 1710
Ilf, I. [1500]
Iliasa-Frigură, Doina *54*
Iliescu, Adrian-Paul 231, 232, 233, 355
Iliescu, Adriana *382*
Iliescu, Dan P. **1800**
Iliescu, Maria **1001**
Iliescu, Nicolae 160
Iliescu, Octavian **1002**, [1005], [1015], [1026], *1382*
Ilieș, Aurora **681**
Ilieș, Doina [645]
Ilieș. Ioan v. sigla **Rebreanu**
Ilin, Stancu **55**, [130], **678**, [758]
Ilioane, Cornel 1801
Ilisei, Grigore 1880
Ilișiu, Ioan **41**
Indrieș, Elena *1464*
Ioan, Eugenia 1491
Ioanid, Mircea **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ioanid, Ștefan 1618
Ion, Angela [52], [131], 228
Ionașcu, Al. [55], [56], [133], 959
Ionescu, Adriana *1327*

Ionescu, Andrei 234, 273, 334, 344, **360**, [373], 1445
Ionescu, Chr. [134]
Ionescu, Cornel Mihai 235
Ionescu, Grigore **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ionescu, I. *609*, *763*, 894, 1523
Ionescu, Ion *1383*
Ionescu, Miron 1619
Ionescu-Muscel, Ion **1002**, [1005], [1015], [1025]
Ionescu-Nișcov, Tr. *764*
Ionescu Ruxăndoiu, Liliana 1095, 1881
Ionică, Ion *33*, **41**, **637**, [641], [643]
Ionilă, Florin Lazăr *1016*
Ioniță, Vasile [642], 1882
Ioniță, Vasile C. [134], *1265*
Ioniță, Viorel 679
Iordache, Emil *1516*
Iordache, Stelian Gh. 680
Iordan, Iorgu [514], **550**, **1001**, [1087], [1863], [1864], [1876], [1877], [1879], [1883], [1886], [1891], [1897], [1900], [1906], [1910]
Iorga, Nicolae [481], [1126]
Iorgovici, Paul 513
Iorgu, Ivan D. *1383 bis*
Iosif, Ion-Mihai **1802**
Iosif, Șt. O. [1066]
Iosifescu, Silvian **1002**, [1005], [1015], [1026]
I. P. 895
Irimia, Dumitru **47**, [54], 99, 810, **811**, [828], 854, 1096
Irimia, Nicolae 463
Irimie, I. *1517*
Isac, Paula *1017*, 1856
Ispas, Elena [1019]
Ispas, Gheorghe [1019]
Istrate, Adriana [645]
Istrate, Gavril [134], **489**, 1028, **1097**, [1161], 1511, 1883
Istrate, I. [134]
Istrate, Mariana [134], 1279
I. T. M. 897
Itu, Iustina 100
Itu, Sorina *1169*
Iuffu, Zlatca **1803**
Iuga, Nicolae 897, [958]
Iustin Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române [1004], [1025] v. și sigla **ÎndrBis—București**
Ivanciu, Nina 236
Ivanov. A. **1819**
Ivanov, Carmen [1019]
Ivanov, Igor [1019]
Ivanov, Vjač Vs. [1569], [1573]
Ivănescu, Cezar 1227
Ivănescu, Gheorghe [48], [55], [56], [192], 237, [295], 493, [504], 514, 515, [562], [564], 1098, 1834, 1840, 1841, [1850], [1861], [1862], [1867], [1868], [1869], [1875], [1880] [1882], [1884], [1889], [1893], [1896], [1902] [1909]
Ivănescu, Maria [1063], 1620
Ivănescu, Mircea [348]
Ivireanul, Antim [497], 516

Jakobson, R.O. [1569], [1573]
Janitsek E. [134], 1266 v. și mai jos
Janitsek Jenő 1544 v. și mai sus
Jiplea, Nicolae 1621
Jirmunski, Viktor Maximovici 238
Jivănescu V. **1823**
Jivcovici, Mirco [1021]
Jochalas, Titos P. [1387]
Johansen, Jørgen Dines [58]
Johnson, Mark [413]
Joja, Crizantema 239 v. și sigla **PL**
Jones, Sheila 127
Jörg, Cristoph [16]
Julman, Simon **1002**, [1005], [1015], [1026]
Junneau, Marcel [1470]
Jurconi, Ion **1823**

Kálmán Bolla [1559]
Kant, Immanuel [1100], [1565]
Karacașian, Madeleine 454, 469
Karadžić, Vuk Stefanović [105], [1860]
Kasabian, S. S. [1763]
Kenereș, Adina 354
Kepler, Johannes [168]
Kerekes Andor 1622
Khalidova, A. V. [1578]
Király Fr. [487], [560], [563], [564]
Klaster-Ungureanu, Grete 1405, **1407**
Koder, J. [1374]
Kogălniceanu, Enache [**Pseudo-**] **681**
Kohn, Ioan [1152]
Kondrașova, T. V. [1764]
Konnerth, Gerhard 1406
Köpeczi, Béla [559]
Korabinsky, J. N. [1396]
Kőrösi Cosma Sándor [1426]
Kősa Ferenc 1545, *1561*
Kostallari, Androkli [1528]
M. Kőszegy Ibolya 1711
Kovacs Albert 1493
Kramer, Johannes [1381]
Krenčeyová, Hana [1756]
Kresten, O. [1374]
Krishnamurti, B. [59]
Krumbacher, Karl [481]
Kugler, Paul [364]
Kulcsár Gyöngyvér 1546
Kurunzi, Beata 812

Labina, Georgeta [645]
Lakoff, George [413]
Lambrior, Al. [522]
Larin, B. A. 240
László Ferenc *1018*
Laumonier, Paul 299
Laurian, August Treboniu 517
Lavendula, Florica [645]
Lazarou, Achille G. [646]
Lazăr, Daniel 1099
Lazăr, Elena **1002**, [1005], [1015], [1026]
Lazăr, Horia 1446

Lazu, Elena **1820**
Lăudat, I. D. *766*
Lăzărescu, Emil **1002**, [1005], [1015], [1026]
Lăzărescu, Paul **640**
L. D. 101
Lecca, Doina *1828*
Lecercle, Jean Jacques [413]
Lector *62*
Lemny, Ştefan *1465*
Leonte, Liviu 1884
Lerea, H. *1019*
Le Roy Ladurie, Emmanuel [1465]
Leskien, August [1565]
Leucuţiu, Florentina 1100
Lică, Emilia-Ioana 1486
Link, Hannelore [415]
Littera, Ileana *1783*
Livescu, Jean [55], [56]
Loghinovski, Elena 1493, **1494**, [1516]
Lombard, Alf [462], *1466*, [1851], [1854]
Lomonosov, M.V. [1481]
Lope Blanch, Juan M. [1479]
Lörincz Jozsef 1712
Loşonţi, Dumitru [134], 869, **1271**
Lotman, I. M. 241, [380]
Lozbă, M. [134]
Lozbă, Marcela 898
Lozbă, Mihai 846
Lucanu, Dorel 431
Lucuţa, Yvonne **1804**
Lugojan, Simion [1525]
Lupea, C. [134]
Lupeanu, Constantin 242
Lupu, Claudia 940
Lupu, Coman *383*, 847, 1228, 1447, *1467*, *1468*, *1469*, 1623
Lupu, Constantin 92, 127, 362
Lupu, Emilia 1624

Macarie, ieromonahul [732]
Macavei, Areta **635**
Macedonski, Alexandru [1056]
Macovei, Gabriela [134]
Macovei, T. 1511
Macrea, Dimitre **1002**, [1005], [1015], [1026], [1852], [1856]
Magda, Margareta *474*, 621, 622
Magheru, Paul 464, 1625
Maiakovski, Vladimir [1108]
Maior, Petru 518 [555]
Maiorescu, Ioan 519
Maiorescu, Titu 519
Malherbe, Michel [369]
Mamali, Cătălin 432
Mamina, Ion *767*, **1002**, [1005], [1015], [1026]
Mancaş, Mihaela 243, 1101
Mangiuca, Simeon [477], [478]
Mangiulea, Mariana 1495
Mangiulea, Mihai *384*
Mangra, Vasile [686]
Manolescu, Nicolae *768*, *769*, **1002**, [1005], [1015], [1026] **1102**, [1176], [1177], [1180], [1187], 1229, [1230], [1252]
Mantz, Nicolae **981**
Manu, Emil *1970*, 1885
Marcu, Emanoil 1448
Marcu, Florin [983], 987, 988, [997], [998], [1006], [1007], [1014], [1017], [1022], [1024]
Marcu, Liviu 650, 1346
Marcus, Monica 433
Marcus, Solomon 244, 245, **246**, 247, 248, 249, [377], [385], [391], [394], [395], [399], [403], [406], [407], 432, 434, 435, 436
Mardare, C. 250
Mareş, Alexandru **682**, 683,684, [754], [760]
Mareş, Lucreţia *15*, *34*, *35*, *36*, *102*, **1001**, **1002**, [1005], [1015], [1026], *1171*, *1470*
Marga, Andrei 251
Marian, Eva **12**
Marian, Rodica [134], 1103, 1104
Marin, Dinuţa, **1805**, [1827]
Marin, Ion **1002**, [1005], [1015], [1026]
Marin, Maria 623, 624, **638**, **639** [644]
Marincovici, Aurelia, 1713
Marinescu, Bogdan **41**, **638**, [644]
Marinescu, Gh. *770*
Marinescu, Ionel, 256, 299, **360**, [376], 1437
Marinescu, Lucia 569
Marinescu, Maria [645]
Marinescu, Mihail 1714
Marinescu-Maşca, Mihaela 1715
Marino, Adrian **1002**, [1005], [1015], [1026]
Marinoiu, Costea 1302
Martin, Jean-Baptiste [1472]
Martinet, André [1571]
Massicotte, Micheline [1470]
Massim, I. C. 518
Matei, Gabriel Florin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Matei, Horia C. **989**, **1002**, [1005], [1011], [1015], [1026]
Matei, Jana *1262* v. şi Balacciu-Matei, Jana
Matei-Chesnoiu, Rodica 1719
Matlak, Eva 1626
Maurer, Ute *1422*
Mavrodin, Adina 1105
Maximciuc, Valentina **996**
Maximilian, Constantin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Maximovici, Valentina 1674
Mazilu, Dan Horia 129
Mazirianul, Varfolomiiu [681]
Măgureanu, Anca 252, 253, *1172*, 1716
Măgureanu, N. 437
Mălinaş, Constantin 6, 685, 686
Mănescu, Veronica **42**, [53]
Mărculescu, Constantin [1019]
Mărgărit, Iulia 625
Mării, Ion [134], 899
Mâciu, Mircea **1002**, [1005], [1015], *1020*, [1026]
Mâinea, Mihaela 254
Mârza, Eva 687
Mârza, Iacob 688, *771*

Mârza, Ştefan 255
Mecu, C. 437
Mecu, Nicolae **550**
Medeleanu, M. 103
Medrea, Doina [130]
Mehedinţeanu, Teofil *772*
Melanchton, Philipp 256
Melville, Herman [190]
Menéndez Palayo, Marcelino 344
Mey, Jacob L. [58]
Mészely Jozsef 1627
Mezincescu, Florica **1002**, [1005], [1015], [1026]
Michăescu, Radu **1001**
Miclău, Paul 78, [123], [131]
Miclescu, Lucia [*3*], **12**
Micoroi, Traian 689
Micu, Dumitru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Micu-Clain, Samuil [499], 520, [558], [567], [578]
Mieder, Wolfgang [387]
Mihai, Ion 1002, [1005], [1015], [1026]
Mihail, Eugenia-Zamfira 690, 1347 v şi Mihail, Zamfira
Mihail, Paul 651, 691
Mihail, Zamfira 109, 129, *644*, 692, 695, 1496 v. şi Mihail, Eugenia-Zamfira
Mihailide, Mihail *932*
Mihailovici, Aurelia **1001** v. şi Bălan-Mihailovici, Aurelia
Mihaiu, Gheorghe **981**
Mihalciuc, Maria **1806, 1813**
Mihăescu, Haralambie [55], [56], [133]
Mihăescu, Marian 1628
Mihăescu, N. 584, *795*, 900, 1106, 1230, [1233], [1243], *1263*, 1333, *1342*, 1857
Mihăilescu, Sanda **1002**, [1005], [1015], [1026]
Mihăieş, Mircea **385**
Mihăilă, Ecaterina 257, 258, 259
Mihăilă, Gheorghe **43**, [49], 105, [130], 521, 610, 693, **1001**, [1565], 1858, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891
Mihăilă, Rodica 260, 261, 1717
Mihălţan, Ion *1667*
Mihălţan, Sorin **1806**
Mihnea, Iulian **981**
Milaş, Constantin *858*
Milcu, Ştefan-Marius **1002**, [1005], [1015], [1026]
Milescu, Nicolae Spătarul [104], [129], [659], [690], [692], 694, 695, [709]
Milin, Jivco *1021*
Minculescu, Adrian **1002**, [1005], [1015], [1026]
Minescu, Mariana 1629
Minulescu, Ion [1076]
Mioc, Damaschin **655**
Mircea, Ioan [1004], [1025]
Mircea, Ion Radu [130]
Mircioiu, Corvin [1019]
Mircioiu, Crişan [757], [1181]
Miroiu, Mihai **1417**
Miron, Rodica *1173*
Mischie, Maria [3], **12**
Mişan, Andrei 1497, 1498, **1807**
Mişcol, Oltea 262
Mitiş, Adrian **1002**, [1005], [1015], [1026]
Mitran, Ion **1002**, [1005], [1015], [1026]
Mitterand, Henri [1444]
Mitu, Mihai *773*
Mocanu, Veronica [134]
Modorcea, Violeta 1486
Moisiuc, Elena **727**
Molan, Vasile 1630
Moldovan Andrei v. sigla **Rebreanu**
Moldovan, Codreanu [645]
Moldovan, Roman **1002**, [1005], [1015], [1026]
Moldovan, Victoria *611*
Moldovanu, Dragoş, [134]
Moldoveanu, Gheorghe [134], 1107, 1303
Moldoveanu, Valeriu [130]
Molnár Ibolya 1631, 1718
Molnár N. [1518]
Montaigne, Michel Eyquem de 263
Montesinos, José F. 334
Montredon, Jacques [402]
Moraru, Cornelia **727**
Moraru, Doina 1632
Moraru, M. 1511
Moraru, Mihaela 1108, 1499
Moraru, Mihai **360**, [376], 665, 671, 694, 696, 699, 716
Morărescu, Dragoş [130]
Moreno, César Dominique 470
Moşoiu, Tatiana 1719
Motaş, Doina 1720, [1828]
Moxa, Mihail [693]
Muckenhaupt, Elisabeta 697
Müller, Friedrich **1407**, [1422]
Müller, Hans 256, 264, **360**, [376]
Müller, Koloman 1409
Muntean, E. [132]
Muntean, George *1174*
Munteanu, Doina 1721
Munteanu, Eugen **1002**, [1005], [1015], [1026]
Munteanu, George 265, **678**, [758], 1109
Munteanu, Lucia Gabriela 1633
Munteanu, Melania [414]
Munteanu, Romul 228, 1231
Munteanu, Ştefan 266, 472, 1892
Munteanu, V. [1220]
Murádin László 1547, 1548, 1549
Murar, Ioana 1676
Murărașu, Dumitru [1904]
Murăreţ, Ion [131], 267, **1808**
Murăreţ, Maria [131], 267, **1808**
Mureşan Laura 1722, **1805, 1813**
Mureşan. P. [141]
Mureşanu, Andrei [1053]
Mureşanu, Ileana 268 *1829*
Mureşeanu-Ionescu, Marina 269
Mureşianu, I. B. *774*
Murgescu, Costin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Murgu, Eftimie [578]

Murgulescu, Ilie **1002**, [1005], [1015], [1026]
Murvai, Olga 270, *1175*
Muslera Gomez, Maria José 470
Mușat, Lelia 1723, 1738
Mușat, Mircea **737**, **1002**, [1005], [1015], [1026]
Muțiu, Ioan 472

Nagy Béla [661]
J. Nagy Mária 271, 1550
Naroș, Iacob 1110
Nasta, Aurora 263, **360**, [376]
Nasta, Dan Ion 272, [1438]
Nasta, Ion 1724
Nasta, M. 184
Nasta, Margareta 312
Nasta, Mihail 312
Natu, Florentina *56*, *933*
Nădășan, Romeo *1849*
Năstase, Radu 698
Năstăsescu, Stelian **42**, [53]
Năsturel, Udriște [684], 699
Neacșu, Ioan *1176*
Neaga, Nicolae 700, *775*
Neagoe, Manole **575**, [615]
Neagoe, Victorela *57*, **575**, [615], 626, 627, **638**, **640**, [644]
Neagoie, Stelian **1002**, [1005], [1015], [1026]
Neagu, Fănuș [1033], [1044], 1232
Neamțu, G. G. [800], [854], [855], [856], [858], [859], [860]
Nebrija, Antonio de 273
Nechita, Dinu Ioanițiu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Neculce. Ion [675], 701, [1126]
Nedelescu, Dragoș **42**, [53], 1610
Negrea, Radu 900
Negreanu, Constantin 7, 106, *386*, *387*, [1192], v. și sigla **Proverbium**
Negrici, Eugen [1361]
Negruzzi, Constantin [512]
Neguț, Silviu **990**, **1002**, [1005], [1015], [1026]
Németh János 274
Nerius, Dieter [1425]
Nestle, Eberhard 1362, [1388]
Nestle, Erwin 1362, [1388]
Nestor, Ion **1002**, [1005], [1015], [1026]
Nestor, Valeria 1634
Netea, Vasile 517
Neț, Mariana *58*, 107, 275, 276, 277, 278, 279 *388*, *389*
Nica, Dumitru 1111
Nichitina, V. **1823**
Nicoară, Adriana 1500, 1905
Nicolae, mitropolitul Banatului v. sigla **ÎndrBis—Timișoara**
Nicolae, Dan **1806**
Nicolae, Octavian 1809
Nicolae Văleanu, Ivanciu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Nicolaescu, Mădălina 1410
Nicolaescu, Nic. **1811**
Nicolaescu-Stoica, Cristian 1586
Nicolau, Edmond 280
Nicolau, Radu 241
Nicolescu, Nicolae C. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Nicolescu, Valeria 1725
Niculescu, Mihai 1233, 1234
Niculescu, Remus **1002**, [1005], [1015], [1026]
Nisipeanu, Constantin [1060]
Nisipeanu, Rodica 902
Nistor, Corneliu 465
Nistorică, Eugenia [645]
Nițu, Valeriu 702
Novac, Alexandrina 848, 849
Novac, Cornel 428
Novac, Viorica 428
Noveanu, Eugen P. 1726
Novicov, Mihai 261
Nussbächer, Gernot 703, 704
Nușfelean, Olimpiu v. sigla Rebreanu
Nuță, Ion [134], 522, **635**, **636**, 1280
Nuțescu, Brîndușa **1002**, [1005], [1015], [1026]

Oallde, Petru *563*
Oancă, T. [134]
Oancea, Eugeniu [139]
Oancea, Ileana 593, 903
Obreja, Alexandru 1304
Obrocea, N. 437
Odobescu, Alexandru [1064], [1126]
Odobleja, Ștefan [206]
Oikonomidès, N. 1363
Oiță, Maria **1822**
Olariu, V. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Olaru, Victor 1411
Oltean, Vasile 705, 706, 707
Olteanu, A. Gh. **1112**, **1113**, [1182]
Olteanu, Pandele [130], [1361]
Olteanu, Simona 940
Olteanu, Virgil 708
Onofrei, Neonila [3], **12**, [130]
Onu, Liviu 491, 509, 554, *612*, 709, [783]
Oprea, Al. [1565]
Oprea, Ioan 282, 523
Oprescu, George **1002**, [1005], [1015], [1026]
Oprescu, Ion 283
Oprescu, Simona 1727
Oprișa, Ana v. sigla **Rebreanu**
Oprișan, I. [55], [56], **549**, [556], [557], [559], [562], [565]
Ördögh Imre 1728
Orlea, Paul [645]
Orman, Gabriel 438
Oropeza, Manuel [1475]
Oros, Marius 1305
Ortiz, L. 273
Ortiz, Ramiro **550**
Orza, Rodica 813
Orzetic, Maria 1635
Osiac, Maria 1729
Oțetea, Andrei **1002**, [1005], [1015], [1026]
Oxenstierп [720]

Pace, P. [370]
Paicu, M. **737**
Palaghiță, Valeriu [545]
Paliga, Sorin [1526], 1893
Pamfil, Carmen-Gabriela **489**, 524, 525, [562] [564]
Pamfil, Viorica *613*, *1830*
Panaitescu, P. P. 492, 544, [665], **728**, [769]
Panaitescu-Perpessicius, D. v. sigla **Manuscriptum** și **Perpessicius**
Pană, Ruxandra **638**, [644]
Pană-Dindelegan, Gabriela 850, **1810**
Pandele, Rodica [3]
Pantea, Simion [710]
Panțiru, Mihai *390*, 1894
Papacostea, Șerban **1002**, [1005], [1015], [1026]
Papacostea-Danielopolu, Cornelia [3], **12**, [741], [750], [775], *776*, *777*, *1387*
Papadima, Dimitrie v. sigla **RN**
Papadopol, Mihai **1002**, [1005], [1015], [1026]
Papahagi, Marian *1177*
Papahagi, Pericle **549**
Papahagi, Tache [600], [612]
Papoiu, Lizica [130]
Papu, Edgar 1235
Paraschiv, Virginia 1616
Paraschivescu, Lucia 1114
Parfene, Constantin **47**, [54], 1115
Parhon, Ion *1343*
Parpală, Emilia **991**
Pasat, Mihaela *391*
Pascu, Anca 425
Pascu, Elena [1019]
Pascu, Ștefan 1306
Pașcovici, Floarea **999**
Pataki Jozsef **1558**, [1561]
Patrizi, Francesco 284
Paulic, Simion **1002**, [1005], [1015], [1026]
Pavel, Amelia **1002**, [1005], [1015], [1026]
Pavel, Constantin 285
Pavel, Eugen [134], **1271**, 1307
Pavel, Maria *144*, 286, *392*, 585, 1449
Pavel, Olimpia **45**
Paveliu, Eliza [1809]
Păcurariu, Dim. *1178*
Păcurariu, M. *614*
Pădurariu, N. 960
Păltănea, Paul V. 1308
Păltineanu, Viorel 1577
Pătrașcu, Anca 1624
Pătruț, Ioan [134], 1267, 1268, **1271**, [1272], 1309, 1895
Pătruț, Picu [712], [739], [757], [1181]
Păun, Constantin 1730
Păun, Dan 428
Păun, Gheorghe 433, 439, 440
Pânzaru, Ioan *393*
Pârlog, Hortensia 904, **1821**, [1824]
Pârvu, Sorin 287
Pearse, Roy [1785]
Pedestrașu, Anatol *145*, 1731
Peletier Du Mans, Jacques 288
Pelican, Giusep [16]
Peneș, Marcela 1636
Penișoară, I. [134]
Perinaț, Steva 1501
Perpessicius [1565] v. și Panaitescu-Perpessicius, D.
Petolescu, Constantin C. 1364, 1365, [1376]
Petrarca, Francesco [1473]
Petrarcu, Ruxandra 441
Petre, Mihai [134], 1310
Petrescu, Alexandru 442
Petrescu, Camil [1151]
Petrescu, Canona 1637
Petrescu, Cristina 1412
Petrescu, Georgeta 1730
Petrescu, Liviu 333, 526
Petrescu, Paul **1002**, [1005], [1012], [1015] [1026]
Petri, Lucreția 289, 1732
Petrică, Ion **360**, [376], 1502, 1506
Petrina, Elena 1638
Petrov, Evg. [1500]
Pezderka, Alexandru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Philippide, Alexandru I. [130], **549**, [556], [557], [559], [562], [564], [565]
Piccillo, Giuseppe [661], 961
Pietreanu, Marica [134], 992, [1163], [1189], [1191], 1281
Pippidi, Andrei *778*
Pippidi, Dimitrie M. **1372**, [1376], [1386]
Piru, Alexandru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Piso, Ioan [1376]
Pituț, Gheorghe 1236
Pițigoi, Gh. 108
Pîrvulescu, Titus [3], **12**
Platon [337]
Plămădeală, Antonie [60], **586**, [615 bis], [753], [755], [759], [766], [770]
Plătăreanu, Dolores 814
Pleșa, Romulus **1022**
Pleter, Tiberiu [346], **360**, [376], 1503
Plonteux, Hugo [661]
Plopeanu, Florica **1002**, [1005], [1015], [1026]
Poalelungi, Gh. 815, 816, 905, 942, 962, 1237, 1311
Poantă, Petru 1238
Poenaru, Valentin [139]
Poenaru, Vasile 1811
Pogorilovschi, Liana 851
Poirier, Claude [1470]
Polo, José [404]
Pomacu, Simona 1733
Ponzio, Augusto [401]
Pop, A. [134]
Pop, Augustin 1269, **1271**
Pop, Emil **1002**, [1005], [1015], [1026]
Pop, Gheorghe [645]
Pop, Laurențiu 290
Pop, Liana *59*, 291, 292, 293

Pop, Mihai 241, *1179*
Pop, Rodica-Elena 1116
Pop, Vasile 963
Popa, Carmen 109
Popa, Constantin M. 1117 1118, 1119, 1639
Popa, Ecaterina *859*
Popa, Eleonora 4, [17] **1001**
Popa, Fl. 294
Popa, Liliana 710
Popa, Marcel D. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Popa, Mariana 1734, **1821**, [1824]
Popa, Mircea 527, 528
Popa, Nastasia 1640
Popa, Valdemar 993, [1019]
Popârda, Oana 295, 296
Popescu, Daniela 940
Popescu, Dumitru Radu [1094], [1119]
Popescu, Ecaterina 1641
Popescu, Elena [134], 210, **360**, [376]
Popescu, Emil 443, 444
Popescu, Emilian [1376]
Popescu, Felicia 1735
Popescu, Florea I. 817
Popescu, George *1180*
Popescu, Ilie **1002**, [1005], [1015], [1026]
Popescu, Ion **1812**
Popescu, Iulian 445
Popescu, K. 437
Popescu, Luminița 110
Popescu, Raluca 1736
Popescu, Roxana 1737
Popescu, Smaranda **1002**, [1005], [1015], [1026]
Popescu, Ștefan 361
Popescu, Tiberiu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Popescu, Titu 529, *1181*
Popescu-Fischer, Sebastiana 964, *1384*
Popescu-Gogan, Petre **1002**, [1005], [1015], [1026]
Popescu-Marin, Magdalena *16*, 818, 965, [1330], [1331], [1332], [1333], 1334, *1471*
Popescu-Sireteanu, Ion 512, 520, *564*
Popescu-Teiușan, Ilie 517
Popovici, Alexandru A. *451*
Popovici, Călin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Popovici, Constantin **42**, [53], 1120
Popovici, D. 228
Popovici, Isabela **1002**, [1005], [1015], [1026]
Popovici, Titus 1239
Popovici, Valentin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Porucic, Adrian 1567
Posa, Constantin [139]
Posner, Rebecca [1461]
Poștăriță, Emilia **727**
Potcoavă, Monica 1642
Potebnea, A.A. 297
Potra, Florian **1002**, [1005], [1015], [1026]
Pötters, Wilhelm [1473], [1478]
Preda, Marin [1063], [1067], [1112], [1115], [1133]
Prelipceanu, Ion 531
Prelipceanu, N. 1240
Pricop, Elena 1121
Pricop, Gheorghe **981**
Prioteasa, Ioana 488, 492, 519, 532, 544, **553**
Prisca, Nestor **1002**, [1005], [1015], [1026]
Procopovici, Eudocțiu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Prodan, David **1002**, [1005], [1015], [1026]
Prodan, E. 437
Protopopescu, Natalia [3], **12**
Pseudo-Apuleius [1522]
Pșait, Rodica 1643
Pucko, Vasilij 1504
Puiu-Fărcaș, Sidonia 711
Pumnul, Aron 533
Purcaru, Ilie 852
Purcel, Alexandra **1806**, **1813**
Purdela-Sitaru, Maria 906, 907, 908
Pușcariu, Sextil [502], [961]
Pușchin, A. S. [1494], [1516]

Rabin, Haim [1583]
Racotă, Tuliu 1282
Radeș, Lăcrămioara **1820**
Radtke, Edgar [474]
Radu, Cezar [139]
Radu, Gheorghe [134], [645]
Radu, Maria 1283
Radu, Vasile [3], **12**, [134]
Ragaz, Gieri [16]
Raicu, Anda 534
Raicu, Petre **1002**, [1005], [1015], [1026]
Räisänen, Alpo [1564]
Rangheț, Constanța **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ranzoli, S. [370]
Rat, Maurice 263
Rață, Georgeta 1122
Rațiu, Dan 298
Rațiu, George Vasile v. sigla **Rebreanu**
Rațiu, Ileana [1565]
Raveica, Titus 1896
Ravier, Xavier [1472]
Răducanu, Vasilica 1644
Rădulescu, Dan **1002**, [1005], [1015], [1026]
Rădulescu, Marin 1123
Rădulescu, Marina 819, 1241, [1330], [1331], [1332], [1333]
Rădulescu, Mihai [412], 712
Rădulet, Remus **1002** [1005], [1015], [1026]
Răduț, Cornel **1002**, [1005], [1015], [1026]
Răduțiu, Aurel [134], 1312
Răduțiu, P. 437
Răzvan, Ștefan *394*
Rebreanu, Liviu [1084], [1110], [1128], [1131] v. și sigla **Rebreanu**
Redlow, Theodor *395*
Regneală, Mircea 909
Reguș-Seserman, Aspazia 74
Reinheimer Ripeanu, Sanda 910, 966, 1450, 1897
Reiss, Mary-Ann [1775]

Renzi, Lorenzo [1468]
Revellat, Marie-Alyx [1465]
Rezeanu, Adrian [134], 218, 1313
Rezuș, Petru 1124
Rimer, David 1582
Rinvolucri, Mario [1776]
Riou, Martin 127
Rișcuția, Cantemir 361
Rizescu, Ionel [1330], [1331], [1332], [1333]
Rînziș, Filofteia *779*
Ripeanu, Valeriu v. sigla **MomEm**
Rogai, E. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Rojo, Guillermo [367]
Roman, Alexandru [542]
Roman, Eleonora **1002**, [1005], [1015], [1026]
Roman, Nicolae [139]
Roman, Valter **1002**, [1005], [1015], [1026]
Romanciuc, Constantin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Romanescu, Ioanid 1242
Romanul, Ion [586], [615 bis]
Romero Castillo, Moises [1475]
Ronsard, Pierre de 299, [1446]
Roques, Mario **549**
Rosetti, Al. 466, 491, 509, 554, [584], 587, [598], [601], [602], [603], [604], [605], [607], [608], [610], [616], [652], *780*, 786, [1833], 1834. 1842, 1898
Rostas, Ștefan **360**, [376]
Roșca, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Roșca, Mircea **981**
Roșcu, Polidor 940
Roșianu, Ion [134], **1271**, 1284
Roșu, Lucian **994**
Roșu, Titus L. 713
Rotaru, Ion **1125**, 1126, *1182*
Rotaru, R. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Rötscher, Enric Theodor [1565]
Rotund, Nicolae 849, 1645
Rotundu, Vasile 1505
Rovența-Frumușani, Daniela 300, 301, 302, *396*, 1814 v. și Frumușani, Daniela
Rozkoš, Pavel *37*, *38*
Ruja, Alexandru *934*, *1183*, *1184*, 1646
Runcan, Miruna 1127, *1185*
Rus, Remus 1366
Rus, Vida 967, *1023*
Russo, Alecu [137]
Russu, Ioan I. [134], 968, *1372*, [1376], [1386], [1872]
Rusu, Adrian Andrei 714
Rusu, F. 1511
Rusu, G. 1243
Rusu, Grigore 869
Rusu, Valeriu **41**, 303, 535, 588, 628, **637**, [641], [643], 715, *935*, *1472*, 1899
Ruxăndoiu, Pavel 536
Rybiński, Jan 1506

Sadie, Stanley [1847]
Sadkowski, Waclaw 304
Sadoveanu, Mihail [134], [1039], [1065], [1085], [1086], [1115], [1117] [1132], [1150], [1155], [1164], [1168]
Safta, Aneta 1709, 1738
Sala, Marius [133], **952**, **1002**, [1005], [1015], [1020], [1026], 1451, 1900
Salimbene, Suzanne [1777]
Salvi, Giampaolo [1468]
Samson, Nicolae 1739
Sand, George [1455]
Sand, Marcel **1002**, [1005], [1015], [1026]
Sanda, G. 995
Sanda, George 537
Sandu, D. D. *1385*
Sandu, Doina *1831*
Sandu, Elena 1128
Sántha Jenő 1647
Saramandu, Manuela **589**, [599], [606]
Saramandu, Nicolae **640**, 646, 647, 911, 969, *1327*, 1901
Sarău, Gheorghe *1186*
Sari, Vasile *860*, *936*
Sasu-Bolbă, Ioana 1413
Sasu-Țimerman, Dorotea [3], **12**
Sattler, Gerda [1778]
Saussure, Ferdinand de [337]
Savu, Al. [134], **1002**, [1005], [1015], [1026]
Savu, Gh. Al. 1524
Săceanu, Eustația 820, 1129
Săceanu, Iancu 820, 1129
Sădeanu, Florența **12**, **1002**, [1005], [1015], [1026]
Sălăgeanu, Sergiu [3], **12**
Sălișteanu, Oana 111, *397*, *398*, 1130, 1450, 1452, *1473*
Săndulescu, Radu 306, **360**, [376]
Săraru, Dinu 1244
Săraru, Ion **999**
Săteanu, Cornel 305, *861*, [1878]
Sârbu, Richard **648**
Sbiera, Ioan G. 533
Sbiera, Radu I. [531]
Sburlea, Elena **1002**, [1005], [1015], [1026]
Scaligero, Giulio Cesare 306
Scall, P. [400]
Scarlat, Mircea *399*, **728**, [769], *1187*
Scărlătoiu, Elena 649, 650
Scharpé, J. [661]
Schiffler, Ludger [1786]
Schileru, Eugen **1002**, [1005], [1015], [1026]
Schiller, Erika 590, 629
S[chneider], E[duard] *17*
Schuller, Michael 1414
Schveiger, Paul *400*, *1518*
Scurtu, Gabriela *1474*
Scurtu, Ioan **1002**, [1005], [1015], [1026]
Searle, John R. [374]
Sebestyén, Mihály *780 bis*
Seche, Luiza **1001**, **1002**, [1005], [1015], [1019], [1026]
Seche, Mircea **1001**, **1002**, [1005], [1015], [1019], [1026]

Segărceanu, Marcel **1002**, [1005], [1015], [1026]
Selagea, Sabin 1740
Shakespeare, William [1066]
Shaw, G. B. [1404]
Shunxi, Yang 1529
Sigartău, Vasile [1019]
Silvestri, Artur 112, 591, [1361], 1367, *1526*
Silviu, Cristian *1386*
Sime, Iustina 1131
Simenschy, Th. [1893]
Simion, Doina Irina **1820**
Simion, Eugen 1245
Simion, Lidia 592
Simion, Ştefan [497], 716
Simionescu, Sidonia 1132
Simionese, V. [134], *1314*, 1315
Simon, H. J. 593
Simonescu, Dan 8, **668**, 717, [747] [751], [752], [778], [780], *781*, **1002**, [1005], [1015], [1026], [1361], 1843
Simovici, Sandina 1741
Sirian, Vlad *450*
Sisak, Clara E. 1742
Sîrbu, Enache **981**
Sîrbu, Gabriela 1743
Sîrbu, Maria 940
Skok, Petar [134]
Slama-Cazacu, Tatiana 307, 308, *401*, *402*, *1475*, 1648, 1834, 1844
Slave, Elena [1167], [1171], [1829]
Slavici, Ioan [507] v. şi sigla **Vatra**
Slăvescu, Micaela 1453
Slevoacă, Ştefan *60*
Slimaková, Alica [1766]
Slușanschi, Dan **360**, [376], 970, **1568**, [1570], *1571*, *1573*, *1573*, [1574]
Smuc, I. 1511
Snagoveanu, Ileana 1744
Snodgrass, W. D. [1411]
Soare, Ion 971
Sofian, Adriana **1002**, [1005], [1015], [1026]
Sofronie, M. 538
Solomon, Maria **1823**
Sommer, Radu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Sonne, Harly [58]
Soran, Viorel **1002**, [1005], [1015], [1026]
Sorensen, Holger Steen [218]
Sorescu, Constantin *1188*
Sorescu, Grigore [1027], [1028], 1029
Sorescu, Marin [1079], [1129], [1130], [1246]
Soveja, Maria **727**
Spescha, Hendri [16]
Spiță, Doina 1745
Sporici, Vasile *403*
Spulber, Claudia 1746
Staicu, Irimie **1002**, [1005], [1015], [1026]
Stan, Camelia 113, 309, 1247, *1344*
Stan, I. 1903
Stan, I. T. 1133, *1189*, *1519*
Stan, Vergilia 1368
Stanca, Vasile **1815**
Stanciu, Corneliu **996**
Stanciu, Dumitru 1134
Stanciu, Ionel **981**
Stancu-Ardeleanu, Alexandra **1002**, [1005], [1015], [1026]
Stancul, faurul [130]
Stanley, Henry [1411]
Stănciulescu, Alexandru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Stănescu, Cristina [1462]
Stănescu, Elena 1508
Stănescu, Nichita [1070], [1109]
Stănescu, Speranța 1747, [1831]
Stănescu-Cloșcă, Eugen 1135
Stănilă, George **1002**, [1005], [1015], [1026]
Stellmach, Irena 1136
Stere, C. v. sigla **VR**
Sterescu, Nicolae **1002**, [1005], [1015], [1026]
Sterescu Sântimbreanu, Doina 1649
Stevens, Wallace [1391]
Stingaciu, Elena **1001**
Stoenescu, Ştefan 310
Stoian, Iorgu **1372**, [1376], [1386]
Stoianova, Daniela 821 v. şi mai jos şi Stoyanova, Daniela
Stoianova, Daniela Nikolaeva 75 v. şi mai sus şi Stoyanova, Daniela
Stoica, Georgeta **1002**, [1005], [1012], [1015], [1026]
Stoica, Ion 467, [1397]
Stoica, Iova 1650
Stoica, Luana Irina 446
Stoica, Maria [3], **12**
Stoicescu, Nicolae [614], **670**, **1002**, [1005], [1015], [1026]
Stoichițoiu, Adriana *937*, 972
Stoleru, Victor 1903, 1904
Stolojanu, Grigore [139]
Stoyanova, Daniela 822 v. şi **Stoianova, Daniela** şi Stoianova, Daniela Nikolaeva
Streinu, Vladimir **1002**, [1005], [1015], [1026]
Streza, Liviu 718
Stroe, Petre 539, 1905
Strungaru, Diomid 973
Stugren, Bogdan **1002**, [1005], [1015], [1026]
Suceveanu, Al. **1372**, [1376], [1386]
Suchier, Hermann **549**
Suciu, Emil 974
Suciu, Gheorghe 1248
Sue, Eugène [712]
Sufleţel, Rodica 128, [134], **1297**, 1316, 1317, [1326], [1327]
Sumilova, E. M. [1779]
Surdu, Alexandru 540
Surjicov, Aurelia 941, 1748
Suter, Constantin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Suvac, Aurel 76
Svab, Miloslav 346
Swiggers, Pierre [388]

Szabadi Magdolna 1651
Szabó György Pál 1551
Szabó Judit 1652
Szabó M. **737**
Szabó T. Attila **1552**, [1563], *1564*, [1873],]1874]
Szabó Zoltán 311, *1190*, *1562*, 1906
Szabolcs Molnár **360**, [376], 1553
Szalai Gyöngyvér 1749
Szappanyos, Elena 1653
Szász Lőrinc *1191*
Székelly, Ervin 1554
Székely Katalin 1654
Szilágyi Ferenc [1562]

Şandru, P. **1823**
Şandru Olteanu, Tudora *404*, *1192*
Şapcaliu, Lucia [783]
Şarambei, Nicolae *615*
Şăineanu, Lazăr [137]
Şepeţean-Vasiliu, Delia **163**
Şerban, Angelica 1655
Şerban, Domnica 1415
Şerban, Felicia *61*, [134]
Şerban, Gheorghe I. [591]
Şerban, Olimpia 495
Şerban, Valentina 912
Şerbănescu, Paraschiva 1486
Şerbu, Dumitru 719
Şerdean, Ion [1809]
Şeuleanu, Ion *645*
Şimandan, Vasile **737**
Şimanschi, Leon **1002**, [1005], [1015], [1026]
Şincai, Ana 913
Şincai, Gheorghe 520, [711]
Şipoteanu, Elena 1682
Şişiroi, Constantin **1002**, **1003**. [1005], [1015] [1026]
Şklovski, V. B. 312
Şomcuteanu, Mircea 313
Şoptereanu, Liliana 1507
Şpet, G. G. 314
Ştefan, Eugenia 468
Ştefan, I. M. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ştefan, Ion 594
Ştefan, Valeria 114
Ştefănescu, Ioana 1750
Ştefănescu, Nicolae **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ştefănescu, Ştefan **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ştefănescu, Zizi **1002**, [1005], [1015], [1026] v. şi Ştefănescu-Goangă, Zizi
Ştefănescu-Drăgăneşti, Virgiliu 595
Ştefănescu-Goangă, Zizi **1001**, v. şi Ştefănescu, Zizi
Ştefănescu Mitu, Adriana 720
Ştefănescu-Prodanovici, S. **1759**, *1784*, *1785*, *1786*
Ştefănescu, Nicolae **1002**, [1005], [1015], [1026]
Ştrempel, Gabriel [3], **12**, 516, **721**, 722, 723, [740], [748], **1002**, [1005], [1015], [1026]
Şuteu, Flora **862**, 975, [1336], [1337], [1338], [1339], [1340], [1341], [1345,], 1907
Şuteu, Valeriu **1002**, [1005], [1015], [1026]

Tabacariu, Grigore v. sigla **Ateneu**
Tabarcea, Cezar 315, 823, 1137, 1138, 1139, 1250, 1251
Tabouret-Keller, A. [59]
Taigo, Ito 469, 1454
Tanaşoca, Nicolae-Şerban **1002**, [1005], [1015], [1026]
Tandlichová, Eva [1767]
Tartler, Grete *405*
Tarţia, C. [132]
Tasmowski-De Ryck, Liliane 787
Taszycki, Witold 1506
Tănase, Al. *406*
Tănase, Eugen *1476*, 1908
Tănase, Eugenia-Mira *407*
Tănase, Ion [1019]
Tănăsescu, Filofteia **1001**, **1002**, [1005], [1015] [1026]
Tănăsescu, Manuela 123
Tărliu, Ana 1751
Tătar, Doina 447
Tătaru, Ieronim **42**, [53], 115, 1140
Tătaru, Nicolae 724
Tătărim, Monica 435, 436
Teaha, Teofil **637**, [641], [643]
Techtmeier, Bärbel [317], [409]
Teiuş, Sabina *796*
Teoctist, arhiepiscop al Iaşilor, Moldovei şi Sucevei v. sigla **ÎndrBis—Iaşi**
Teodor, P. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Teodorescu, Anda 316
Teodorescu, Dorin 725
Teodorescu, Ecaterina 317, 318, 319
Teodorescu, Gabriela 1141
Teodorescu, Horia [139]
Teodorescu, Leonid [139]
Teodorescu, Leonida 325
Teodorescu, Mirela [763]
Teodorescu, Nicolae **1002**, [1005], [1015], [1026]
Teodorescu, Tamara [3], **12**
Teodorescu-Brînzeu, Pia 44
Teofil, arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului v. sigla **ÎndrBis—Cluj-Napoca**
Teodorescu, N. [1361]
Theodoros, Claudius 116
Thibaudet, Albert 263
Timcu, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Timotei, episcop al Aradului v. sigla **ÎndrBis—Arad**
Tirla, Maria, 1656, 157
Tiugan, Marilena 320, 321, **638**, **639**, [644]
Tinianov, I. N. 322
Tocan, Ioan **1002**, [1005], [1015], [1026]
Tocilescu, Gr. [727]
Toderaşcu, N. 1369
Todoran, Eugen 323

Todoran, Romulus 914
Tofan, Ioan [139]
Tohăneanu, G.I. 324, 541, 915, [930], [931], [934], 943, 976, 1142, 1143, 1144, 1145, 1146 1147, [1195], [1855]
Tologea, Sebastian **1002**, [1005], [1015], [1026]
Tolu, Viorica 1752
Toma, Camelia-Maria 1148
Toma, Ion [134], 596, 1270, 1318, 1909
Toma, Marin [1019]
Toma, Radu *408*
Toma, Stela [654], **1001**
Tomaşevski, B. V. 325
Tomescu, Emilia **1002**, [1005], [1015], [1026]
Tomi, Natalia 916
Tomici, Mile [1010], [1016], [1023]
Tomozei, Gheorghe 1251
Tomuş, Silvia **1815**
Topală, Eugen 917
Topîrceanu, G. [114], [537], [995], [1057], [1090]
Torja, Elisabeta Maria 1658
Török Ida 1753
Tosici, Milan 547
Toşa, Alexandru 792, [827]
Toşa, I. 918
Toth Magdolna 1659
Tövissi Éva 1660
Trancă, Dumitru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Trandafir, Constantin *565*
Trandafir, Gh. D. 824, 853
Trandafirescu, N. **737**
Trapp, E. [1374]
Trăsnea, Ovidiu **1002**, [1005], [1015], [1026]
Trebici, Vladimir **1002**, [1005], [1015], [1026]
Trifu, Adriana 428
Trifu, Valeria [3], **12**
Trissino, Gian Giorgio 326
Trivelli, Remo [1780]
Trocan, Lelia 1455
Trofin, Aurel *1423*
Troyes, Chrétien de [1449]
Tudor, Anicuţa **1002**, [1007], [1015], [1026]
Tudor, Corneliu Vadim [983], [987], 997, 998, 1024, 1252
Tudor, Dragna 1508
Tudor, Dumitru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Tudor, Gheorghe 569
Tudorache, R. 437
Tudose, Petre 1661
Tufescu, Victor **1002**, [1005], [1015], [1026]
Tulbure, Raluca **678**, [758]
Tulbure, Victor **678**, [758]
Tulpan, I. **1002**, [1005], [1015], [1026]
Tunsoiu, Olga **1805**, [1827]
Turcu, Aurelia 327
Turcu, Nina **1002**, [1005], [1015], [1026]
Turculeţ, Adriana 630, **635**, **636**
Túros Endre 328
Turtoi, Dumitru **999**
Tuţescu, Mariana [131], **329**, 330, [375]

Ţamblac, Grigorie [651], [691], 726, [734]
Ţarălungă, Ecaterina 727
Ţaţomir, Nicolae 919
Ţâra, Vasile D. 472
Ţârşar, Aurelia [645]
Ţenchea, Maria 1456
Ţepelea, Gabriel [130], 542, *615 bis*, *782*, 1319, [1853]
Ţeposu, Radu G. 543
Ţiţeica, Şerban **1002**, [1005], [1015], [1026
Ţînţar, Maria [645]
Ţoiu, Constantin [1122]
Ţone, Nicolae 1839, 1843
Ţopan, Grigore [134], 1285
Ţopescu, Cristian **1002**, [1005] [1015], [1026
Ţugulea, Tatiana **1001**, **1002**, [1005], [1015], [1026]

Ulivi, Anca 788
Ulrich, Miorița [861], [862]
Uluitu, Marcel 361
Ungar, Beatrice 1416
Ungureanu, Manuela 331
Ungureanu, Ramona 940
Ungureanu, V. M. [134], 1286
Urdea, Daniela 804
Ureche, Grigore [532], 544, [657], **728**, [730], [769], [1126]
Uritescu, Dorin N. *1264*, [1335], [1342], [1343], [1344]
Uriţescu, Dorin *146*, 631, 789, 790, 1253
Uriţescu, Gabriela 790
Urs, Dana **1820**
Ursache, Magda 1149
Ursu, N. A. 501, [580], [709], 729, [1361] v. şi mai jos
Ursu, Nicolae **1001** v. şi mai sus
Ursuţiu, Maria [135]
Uspenski, Boris 333
Uţă Uritescu, Rodica 1253, *1264*, [1335], [1342], [1343], [1344]
Uzelac, Martin 127

Vacek, Jindřich **1816**
Vaimberg, S. 117, 1487, **1512**, *1520*, *1521*, 1613
Valdés, Juan de 334
Valmarin, Luisa 545 v. şi sigla **MomEm**
Vancea, Zeno **1002**, [1005], [1015], [1026]
Van Hoecke, Willy [388]
Varga, Paul **1002**, [1005], [1015], [1026]
Varga Piroska 1662
Varlaam [763]
Varna, Ana [645]
Vasilache, Gh. N. 1663
Vasile, episcopul Oradiei v. sigla **ÎndrBis — Oradea** şi Coman, Vasile
Vasile, Luminița 1530
Vasile, Marian 160
Vasilescu, Lucreţia 77
Vasilescu, Luminița 1150
Vasiliu, Emanuel 73, 75, [133], 335, 336, 337, 338, [600]
Vasiliu, Gabriel [134], 546, **1271**, 1320
Vasiliu, Laura 825, **1002**, [1005], [1015],

[1026], 1254, [1330], [1331], [1332], [1333], *1345*
Vasiliu, Mihai **1002**, [1005], [1015], [1026]
Vasiluță, Livia 339, 920
Vatamaniuc, Dimitrie [123], [1565]
Văcaru, Vasile **1002**, [1005], [1015], [1026]
Văcărescu, Ienăchiță [476], [521], [543], [552]
Văduva-Poenaru, Ion 361
Vătafu-Găitan, Silvia **735**, [764]
Vătășescu, Cătălina 597, *1387*, 1509, 1527, *1528*
Vătășianu, Virgil [55], [56]
Vântu, Ileana 340, 341, *409*, *410*, 632
Vârsta, Izolda **1823**
Vedinaș, Traian [762]
Veith, Werner H. [1420]
Velcea, Valeria **1002**, [1005], [1015], [1026]
Velciu, Dumitru 730, 731
Velculescu, Cătălina [776], *783*
Velea, Marin 732
Venelin, Iuri Ivanovici [1510]
Vergnaud, Jean-Roger [392]
Verreault, Claude [1470]
Verza, Emil **448**, [450]
Verzan, Sabin *1025*, 1362, *1388*
Vescu, Victor 1000, **1817**, 1860
Vesei, Doru Lucian **1003**
Vetișanu, Vasile 733
Vicoleanu, Ioan 923
Vigeli-Berther, P. [16]
Vinogradov, V. V. 342
Vinokur, G. O. 343
Vintilă-Rădulescu, Ioana *1477*, *1478*
Vințeler, Diana 1486
Vințeler, Onufrie 1321, 1322, 1510
Virgiliu [263], [1353], [1369]
Viriș, Ioan 547
Vișan, Florentina 1531, **1818**
Vișan, Viorel 78, 826, 1754, 1755
Vișinescu, Victor 9
Vișovan, Ștefan [134], 1276
Vital, Rico [16]
Vives, Juan Luis 344
Vîlcu, Rodica **1002**, [1005], [1015], [1026]
Vîrtosu, Ileana 345, 1457, 1756
Vlad, Carmen [51], [61], 118
Vlad, Constantin **737**
Vlad, Sabin [134], 924, **1271**, 1323
Vlad, Sorina 1324
Vlad, Valeriu [1908]
Vlahos [130]
Vlăduț, Dumitru *39*, **45**, 148, *411*, [611], *147*
Vlăduț Pegulescu, Anca 119
Vlăduțescu, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Vlăsceanu, Mihaela **1002**, [1005], [1015], [1026]
Vodă Căpușan, Maria 1151, 1588
Voicu, Gheorghița **1002**, [1005], [1015], [1026]
Voiculescu, Marin Gh. **925**, [932], [938]
Voiculescu, Mircea **737**
Voiculescu, Vasile [80], [1045]
Voinea, Andrei **1003**
Voinea, Radu 1910
Volanschi, Dan **1002**, [1005], [1015], [1026]
Voltaire [653]
Vornicescu, Nestor [1351], [1356], [1359], [1361], 1370, [1377], [1379], [1383 bis], [1385]
Vraciu, Ariton 1511, [1525], [1894]
Vraciu, T. 1511
Všehrd, Viktorín Kornel ze 346
Vulcan, Iosif v. sigla **Familia**
Vulcănescu, Romulus *412*
Vulpe, Alexandru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Vulpe, Magdalena [134], 633, **638**, [644], 1325
Vulpescu, Ileana 1255
Vultur, Smaranda **44**, 347, 348, *413*, [611]

Wald, Henri 349, **350**, 351, *414*
Wald, Lucia [137], 352, 353, 513, **553**, **1568**, [1570], [1574]
Walker, Brenda [1397]
Wechsler, Bernard **1002**, [1005], [1015], [1026]
Weigand, Gustav **549**
Weinberg, Bernard 205
Williams, Raymond 354
Winzap, Isidor [16]
Wittgenstein, Ludwig [232], 355
W. M. *1424*
Wolf, Siegfried 120, *1787*, *1819*, **1822**
Wollman, Volker [1376]
Würtz, Bruno 216, *415*

Xhuvani, Aleksander [1528]

Zafiu, Rodica, 4, *40*, 356, 357
Zaharia, D. **737**
Zaharia, Eugenia **1002**, [1005], [1015], [1026]
Zaharia, Mihai 358
Zamfir, Mihai 228, *1193*
Zamfirescu, Dan 734
Zamfirescu, Ileana **1002**, [1005], [1015], [1026]
Zamfirescu, Mihai **1002**, [1005], [1015], [1026]
Zarojanu, Tudor Călin 359
Zawadzka, Elzbieta [1781]
Zăgănescu, Florin **1002**, [1005], [1015], [1026]
Zăl-Rece, G. **1823**
Zdrenghea, Mihai Mircea 1416
Zdrenghea, Mircea 520
Zgăvîrdici, Carmen **1002**, **1003**, [1005], [1015], [1026]
Zgraon, Florentina **572**, [1020]
Zgură, Gheorghe **1002**, [1005], [1015], [1026]
Zmeu, Ioana **681**
Zoba din Vînț, Ioan [497], 548, [772]
Zografi, Mihaela 1757
Zotta, Ovidiu 1256
Zottoviceanu, Elena **1002**, [1005], [1015], [1026]
Zsemlyei János *1563*
Zub, Alexandru **1002**, [1005], [1015], [1026]
Zubașcu, Ion 1257
Zugun, Petru 634, *827*, 1664, [1841], 1861
Zumthor, Paul [181], [393]

2. CUVINTE *

BULGARĂ: *edin* 1495.

ENGLEZĂ: *shall, will* 1769.

FRANCEZĂ: *ça* 1444, *comme(nt)* 1129, *dont* 1443, *pour* 1456, *que* 1430.

GERMANĂ: *Aderlass, adjustieren, Akenstück, albern, Alois, andenken, anflehen, anfrieren, aushorchen, ausklagen, auskugeln, ausläuten, bärtig, Beelzebub, Beigräbnis, Bein, besäuftigen, beschwichtigen, betrogener Ehemann, Bettuberzug, Bienenflug, Binenschwarm, Böttcher, das kommt gelegen, der fressen die Säul, der Samstag ist länger als der Sonntag, die Kandare nehmen, Dienstag, ehren, einfädeln, einfern, Eitersäckchen am Auge, färben, färtig, Federkiel entfernen, Feldflasche, Fensterladen, Feuerzange, Feurzeug, feurig, Fledermaus, Fleischklopfer, Fleischwolf, Flurwächer, Fourage, frank, Frass, Frostbein, Galgenhumor, ganz frisch, Gebrechen, gedrechselt, gefühllos, gehorchen, Geissfuss, gekörnt, geläufig, gelberde, gelzen, gelzvieh, Gemüt, Genickstuck, genug auf dem Buckel haben, Gertrude, gewitzt, Glaswolle, gleich, Grille, Grünhorn, Gummi, heiraten, Häkelarbeit, heute Nacht, hinauf, hinenin, hintergehen, Hintertür, Hirn, hohle Hand woll, hungern, im Nacken gebundenes Kopftuch, jenem Narr gefält seine Kappe, Kaprizpolster, Karbatsche, Kaufmann, Kichern, Kinderwagen, Kinn, Kirsche, Klafter, Knochen als Zugabe zum Fleischeinkauf, Klicker, Köder, komisch, Krakeeler, krampen, kriteln, Kropftaube, Krücke, Kummel, Kuttelfleck, lahm, lappig, Laube, leicht, Leim, Lieschen, lodderig, Mäher, Maisalat, Maiskörner vom kölben lösen, maulen, mir gefält mein Hut, mit Wasser spülen, Monastrettich-Montag, Moos, Mühle, mündig, Mutterkind* 1393, *Naba-block, Nachahmung, Nachdruck, Nachgummierung, Nachgravierung* 1409, *nachläsig sehr kalt* 1393, *Nachporto, Nachstempelung, nachträglich abgestempelt, Nachzähnung, Nadelstich-Lochung, Nähmaschinendruchstich, N D, Nebenfeld, Nettokatalog, Netzaufdruck, Netzunterdruck, Neuauflage, Neudruck, Neugravierung, Neunwert* 1409, *nicht ganz bei Trost, nicht geheuer sein* 1393, *Nominalwert, Notausgabe, Nothilfemarken* 1409, *Nudel-Holz* 1393, *Nummernstempel* 1409, *Obenhinaus* 1393, *Oberrand, Ochsenaugen-Ochsenköpfe, Odontometer, oG, O.H.M.S.* 1409, *Ohrtommel* 1393, *Originalstempel, Ornament, Ortspost, Ovalstempel, Paar* 1409, *Packpapier* 1393, *Paketmarke* 1409, *Palme* 1393, *Papierfalte* 1409, *Pappdeckel* 1393, *Parale, Par avion, Pariser Druck, Patriarchenkreuz, Penny Black* 1409, *Perpendikel* 1393, *Pexip-Block, P Fä* 1409, *Pfannukuchen, pflastern* 1393, *Philatelie, Philatelist, Phosphorstreifen, Plattenfehler, Plattennumer, Polarexpeditionsmarken, Poste restante, Postfaerge, Postfrimarke, postfremd, postfrisch, Posthorn, Posthornstempel, Postschliessfach, Postmastermarken, Prachstück, Prägedruck, Preis der Briefmarke, Privatnachdruck, Pro aero, Pro-Juventute-Ausgabe, Pronoia, Pro Patria-Ausgabe* 1409, *protzen* 1393, *Prüfer, PTT, Punktstempel, quadratische Briefmarke, Querformat, Radpost, Rahmen, Rahmenstempel, Rakel, Raketenpost, Rand, Randbreite, Randanhäger, Randinschrift, Randlose Briefmarke, Rarität, Rasterdruck, Rauhe Stelle, Rautenstempel, Rayon* 1409, *rebelisch* 1393, *recorded delivery, Reformalbum, Regionalmarken, Reihenzähnung, Reitpost, Reklamenebenfeld, Reklamenmarke, Renner-Block,* RESMI, *Restbesland, Retourmarke, returned, Revalidado, Riffelgummi* 1409, *rocheln* 1393, *Rohrpost, Rollendruck, Rollenmarken, Rollenzähnung, Rostfleck, Rotary-Marken* 1409, *roter Paprika* 1393, *Royal Philatelic Society, Ruch-Katalog, Rückseitendruck, rückslitennumen* 1409, *ruckweise* 1393, *runde Briefmarke, Rundsemdung* 1409, rutschen 1393, *Sachsen Dreier, Säerni-Muster, Sauko-Fälschungen Satz, sauberer Stempel* 1409, *säumen, Schäffler, Schaffner* 1393, *Schalterpreis der Briefmarke* 1409, *Scharmützel* 1393, *Schaubek Album* 1409, *Scheier, Schelle* 1393, *Scherenschnitt-Entwertung, Scherentrennung, Schiffspost, Schiffspostmarke, schlecht brennende Lampe, schlecht gezähnt, schlecht zentriert, Schlittenpost* 1409, *Schlitzohr, Schmerz, Schmiede,* 1393, *Schnellpost, Schnittlinie* 1409,*schnoddrig* 1393, *schräger Aufdruck, schräg halbiert, Schreibmaschinendruck* 1409, *Schuhcreme, schütteln* 1393, *Schutzaufdruck, Schutzunterdruck, schutzzeichen, Schwanenberger-Album* 1409, *schwer atmen, schwer schnaufen* 1393, *Schwindelausgaben,* 1409, *Sebastian* 1393, *Sechsenmarke, Sechsenstempel, seegrün, Segnataase, Seidenfadenpapier, Senf-Katalog, Senkrechter Aufdruck, senkrecht geschnitten, senkrecht gestreift, senkrecht gezähnt* 1409, *scharf* 1393, *SHS-Marken* 1409, *sich erbechen, sie sind reif* 1393, *sitzende Helvetia, Sozphilex, Special delivery, Specimen* 1409, *Speckschwarte* 1393, *Spekulationausgabe, Sperati, Spezialkatalog, Spizenwert* 1409, *Spreu* 1393, *Staatsmarrke, Stadspostmarke, Stahstich, Standardgröse* 1409, *stark in der Arbeit stecken* 1393, *Stecherzeichen* 1409, *Steckkissen* 1393, *stehende*

* Au fost incluse cuvintele din titluri și din subtitluri.

Helvetia, stehendes Wasserrzeichen, Steindruck, Stempelfälschung, Stempelfarbe, Stempelmarke 1409, *sterben* 1393, *stohnen* 1393, *Strassenbahnpost, Streifen* 1409, *streiten* 1393, *Strichstempel, Strubli* 1409, *stumpf* 1393, *stumpfer Zahn, Tag der Briefmarke, Tagespreis, Talk* 1409, *taprig* 1993, *Täschchen*, 1409, *Taschenmesser, tätscheln, taumeln* 1393, *Tausch, Tauschheft, Tauschmaterial, Tauschendung, Tauschzirkel, Telefonmarke, Telegrafenmarke, Tellknabe, Tellkopf, Tête-bêche, Thematik, thematische Sammlung, Tintenentwertung* 1409, *Tintenfleck* 1393, 1409, *Tollur, To Pay, Transparenz, Trapezmarke, Trauermarke* 1409, *Trauzeuge* 1393, *Trennlinie, Trennung, Tre-Skilling-Fehldruck, Triptyk, Trokenstempel* 1409, *Trotzkopf, Trubel, trumpfen, tschilpen* 1393, *Tudorkrone, Turul-Muster, Tyrol, Überdruck Überfrankierung, Übergangsausgabe, Übersee, Überwertung, Ü-Boots-Post, Uhrradstempel, Umlauf, Umzähnung* 1409, *unartig* 1393, *Unbeschränkt gültig, ungebraucht, ungültig, ungumiert, Unikum, Universalsamlung, UNO-Marken, Unregelmässige Zähnung* 1409, *unruhig* 1393, *Unterbewertung, Unterdruck, Unterrand, UPU, Urgencia, Urgente, Urstempel, Vaduz-Block, Velinpapier, Verband Rumänischer Philatelisten* 1409, *verdorbenes Mehl, verdrieslich* 1393, *Vereinsländer* 1409, *vereinzeln* 1393, *Verfärbung, Vergilbung, Vergleichsmaterial, Verkaufsautomat, Verkaufspreis, Vermeilmedaile, Vermillhon, Verrechnungsmarken, Versalien, Versandstelle für Sammlermarken* 1409, *versäumen* 1393, *Verschlussmarke, Verschmutzung, Verschoben, Verschönerung, Versteigerung, Versuchsdruck* 1409, *verteieen, verwaschen, Verzierung, Vielfach-Wasserzeichen, Viererblock, Vignette, V-Marken, Vorausentwertung, Vordruckalbum, Vorlagestück, Vorläfer, Vorphilatelie, waagerechter, Aufdruck, waagerechter Zusammendruck, waagerecht geschnitten, waagerecht gezähnt, Waben-Wasserzeichen, Waffelung, Waffel-Wasserzeichen* 1409, *Wagner* 1393, *Währung, Währungskatalog* 1409, *Waldhüter* 1393, *Walzendruck, Walzennumer, Wappenmarke, War tax* 1409, *Warze* 1393, *Wasserbad, Wasserecht, Wasserempfindlichkeit, Wasserfarbe, wasserlösliches Papier, Wasserzeichen, Wasserzeichensucher, weite Zähnung, Wellenlinien, Weltausstellung, Weltpostverein, Werbeausgabe, Werbestempel* 1409, *wer sich unter die Kleine mischt* 1393, *Wertaufdruck, Wertausgabe, Wert der Briefmarke, Wertstempel* 1409, *wild, wimmern* 1393, *WIPA-Block* 1409, *Wirrwarr* 1393, *WOF, Wohltätigkeitsausgabe* 1409, *Würfel* 1393, Wz., *Xerographie, Xerokopie, Xylographie, Zahl der Zähnungslöcher, Zählmarken, Zählnummer, Zahn, Zähnung, Zähnungsschlüssel, Zähnungszahl Zeichen, Zeichnungfehler, Zeitungsmarke, Zemstwo-Marke, Zellophanstreifen, Zentrierung* 1409, *Zicklein* 1393, *Ziegenaugen* 1409, *Ziegenmilch* 1393, *Zierfeld, Ziffermarke, Zinkdruck, Zonenmarken* 1409, *zum Schweigen bringen* 1393, *Zuschlag-Marke, Zuschlagportomarke, Zustellgebühren, Zwangszusclagmarke, Zweiseitig geschniten, Zweiseitig gezähnt, Zweitaufdruck, Zweite-Wahl, Zweitfalz (Doppelfalz), Zwergestempel, Zwischenfeld, Zwischenraum* 1409.

HITITĂ: *Istanus* 1567.

LATINĂ: *dignus* 1358.

MAGHIARĂ: *adydegek, agy, agykéreg* 1555, *akárki, akármi* 1550, *álivarzás, aljfüvek, alkalmazkodás, alkalmazkodasi szindroma, alkalmi juhlegelők, alkaloid, álkörmös, állami, méntelep, állandó költségek, állatbirálat, állategészégtan, állategészeségügyi techinikus, almabiobòlikaszto bogár, almaeszéleny, almafalisztharmata, alma-varosodás, almamoly, almanemzetség, almateruésüek, alom, alom napi súlygyarapodása, alomsúly, alomszalma — - süséglet, aloszám örökölhetősége, alaszerkezet, altalaj, altalajlazitás, altalajlazitó, altalajöntözes, altalajtrágyázás, általanos vizkor, álrernies, alternátor, alváz, álvemnesség, alvórügy, amerikai bivalikabóca, amerikai fehér, szövölepke, amerikai költésrothadás, amidnitrogén tartalmú mutrágyák, aminosavak, ammóniumnitrogén tartalmú műtrágyák, ammonifikáció, ammóniumnitrat, ammóniumszulfát, ammóniumszulfonitrát, ampolgráfia, ampológia, ampolna növények, anabiózis, aneuploidia, angol perje, angol nyelves párositás, angolkór, angora szőrzet, ánizs, anorchizmus, antagonizmus, antibiozis, antigének, antiszepsis, antiszérum, antitest, anya, anyabölcső, anyagcsere, anyakoca, anyanevelés, anyarozs, anyaszám, anaytelep, apaállat, apatit, apogámia, aranka, aranyfarku pille, aranyzab, araszoló hernyó, áraszto öntözés, aratócséplőgép kombájn, arborétum, árpa, árpa fedelt üszögje, arpa levelcsi kossága, árpa-porüszög, ártány, ártér, articsóka, árvacsalán* 1557, *bavezetés, bibliapapir, bibliofil, bibliofil kiadás, bibliográfia, bibliográfus, bibliológia, biblioterápia, bigelés (hornyolás), bilingvis, bimensuális, birálati tiszteletpéldány, blickfang, boriték, borítékeim, borítékkiadás, borítófedél, borített kiadás, brevíárium, brosúra, bulletin, cédulakatalógus, cenzus, ciceró, cikk, cim, cimélia* 1556, *Isten* 1567, *nyulos költesrothadas* 1557.

ROMÂNĂ: *aburi* 885, *ac* 915, *acira* 973, *acreditiv* 901, *afierosi* 885, *aglică* 922, *agrement* 1251, *aleș* 869, *alma mater* 896, *altalic* 974, *amfiteatru* 896, *amiral* 960, *angara* 974, *anonim* 896, *apă, arădal* 1291, *arbore* 949, *aret* 885, *arie* 926, *arnică* 902, *arinci* 902, 959, *Arva* 134, 1303, *asistent, aulă, autogospodărire* 896, *axilă* 966, *baargic, baiguș* 974, *baionetă* 960, *baltalic* 974, *barabete, barzaon* 869, *baschiu* 974, *batcă, batiță* 869, *băiat* 960, *băndaonc, băndar, bărăcău* 869, *bărbat* 948, *bărdăun, bărnăoi* 869, *bătrin* 960, *bățan, bâzgăun* 869, *bearcă* 969, *bere* 885, *betealâ, biliță* 869, *biverb* 873, *bingoi, binzar, binzoi* 869, *Birlad* 1304, *birzau, biză, bizălău, bizăon, bizgan, bizgav, bizgoi* 869, *blană* 1291, *bloj* 874, *boandă, boanză, boarnă, boarză* 869, *boatcăr, bobală* 874, *boboloașe*

922, *bombar* 869, *bondalău*, *bongar*, *bongău*, *bornar* 861, *brad* 949, *brazdă* 915, *brăbioŋ* 869, *Brebu* 1304, *brentă* 874, *brigadă* 960, *brudiu,-ie* 885, *buclaj* 966, *budurău*, *buigău* 869, *bulmea* 974, *bun* 948, *bungoi*, *bunzar* 861, *burat* 966, *burduf* 869, *burlan* 974, *busc* 966, *buş* 969, *buzdugan* 960, *buzgan* 869, *buzluc* 974, *calambur* 950, *cambur* 974, *cantată* 926, *caporal* 960, *carapelit* 974, *care* 807, *Carpaţii* 970, *carpen* 949, *cart* 874, *catedră* 896, *casa* 949, *cazălpelit* 974, *căcîce*, *căliscă* 869, *cămin* 896, *căptan* 869, *cercetare* 896, *chiar*, *chiarifica* 885, *chingă* 1291, *chiocește* 974, *ciosvîrtă cipcă*, *ciric* 1291, *ciripoaică*, *cirtiţoi* 869, *ciubuc* 974, *Ciumîrna* 134, *ciurcalău* 869, *Cîndea* 134, *cîr*, *cîrîntîi*, *cîrmog* 974, *cîrtog*, *cîrtogi* 874, *clăbăţul-cucului* 922, *cleată* 1291, *cleştar*, *clocă*, *cloţan*, *clucsă*, *c lupsă* 869, *cocobarză* 969, *cocon*, *coconie* 885, *cocoşel* 922, *codru* 1291, *coifură*, *colonel* 960, *comiher* 869, *conc* 874, *concret*, *concerto grosso* 926, *confia* 885, *consulting-engineering* 895, *consumabil* 966, *contract* 901, *cooperare* 895, *copac* 949, *coral* 1581, *corcoduşă* 969, *cord* 966, *corn* 948, *costier* 966, *Crai-nou* 967, *crenat* 96, *crici* 869, *criptic* 966, *criptografie*, *cripto rebus* 873, *crîmlean* 974, *crucişător* 960, *cucurujor* 922, *Cula Mereuţ* 915, *curea* 1291, *cuşcă* 869, *cuvînt* 885, 894, *daiac*, *dălgici* 974, *decan* 896, *decontare* 901, *dedină* 1291, *dehonosta* 897, *delniţă* 1291, *deplasabil*, *detailist*, *dialectologic* 966, *diavol* 1279, *digitaţie* 966, *distrugător* 960, *dîlbină* 869, *dormitor* 943, *dorobanţ* 960, *drugoâne* 922, *Dunărea* 970, *eficienţă* 901, *eghilet* 960, *Eliseu* 885, *elogia* 966, *Eminescu* 1275, *eremit* 966, *erudiţie* 915, *eruptivism* 966, *escaladarea războiului* 960, *eseistic*, *estiv* 966, *fag* 949, *falce* 1291, *faliment* 901, *familie* 949, *fapt* 948, *far* 915, *fatie* 897, *ferches* 954, *ferdelă* 1291, *fi* 801, 820, *feciorul popii* 869, *firtă* 1291, *fistichiu* 885, *fişteică* 1291, *fîntînă în gheaţă* 869, *fîrtai*, *fîşie* 1291, *flor* 885, *focos* 960, *foltan* 1291, *fonciire* 976, *frasin* 949, *fruntarii* 915, *frunziţă* 922, *frust*, *frustarat* 927, *fugă* 926, *funie* 1291, *galben* 948, *garanţie* 901, *gelberea* 974, *gheorghiţ* 922 *ghiusturea* 974, *gîldău* 869, *gînd* 946, *gîrbă*, *goman*, *gomănar*, *gomănaş*, *gomăni* 885, *gongoi* 869, *gorun* 949, *greier* 869, *grenadă* 960, *grog* 950, *gura moronului* 922, *guz*, *guzac*, *guzan*, *guzoi*, *guzuitură*, *guzunoi*, *hărăbete* 869, *hiler* 1291, *hîrciog* 869, *hliză*, *holdă*, *hotar* 1291, *iarbă de puşcă* 944, *imă* 885, *insiunua* 1144, *interludiu*, *invoca* 927, *iperită* 960, *istiţă* 887, *iugăr* 1291, *iutiţă* 887, *îmbloji* 874, *împungaci* 915, *jdrele* 1291, *joffre* 950, *jugastru* 949, *jujău* 874, *lăsămînt* 915, *leasing* 895, *leşpede* 897, *leşer*, *leşeu*, *leşteu* 869, *lied* 926, *limbă* 1291, *lingură* 869, *lins* 885, *lioartă* 874, *litră* 1291, *lingură* 869, *lucrativ* 927, *lunatism* 966, *madrigal* 926, *maiamuţă*, *maiemucă*, *mamuţă* 869, *Manţu* 1304, *margine* 915, *măciucă* 980, *mălai* 922, 945, *mălăiel negru* 922, *mălăişcă* 914, *mămuică mămuie*, *mămuiuţă* 869, *melodie* 926, *menuet*, *mereu*, *mereuaş*, *mereuş* 915, *metagramă* 873, *miez*, 915, *milurcă* 922, *minge*, *mingină* 890, *mire* 960, *mişelătate* 885, *mitralieră* 960, *mîglă* 885, *mînă* 871, *mîşcoi*, *mîzdă* 885, *moimă*, *moimuţă*, *momuiţă* 869, *monitor* 960, *monoverb* 873, *Montan Club* 1259, *moşuţ* 890, *motoretă* 966, *munte* 948, *Mureşul* 978, *mursă* 885, *muruială* 897, *muscan*, *muscoacă* 869, *nălap* 874, *neam* 1291, *nişă* 927, *nudlispetează* 922, *oaie* 948, *oază* 1142, *oblicitate* 966, *oblon în gheaţă* 869, *obraz* 885, *ochi* 869, *ocină*, *ogor* 1291, *ol* 869, *Oltul* 970, *oratoriu* 926, *orcan* 885, *oş* 1291, *pace* 949, *palancă* 885, *pasăre* 869, *paur (e)* 1291, *părăscuţă* 890, *păsăroi* 869, *pembe* 885, *piedin* 924, *pipernic*, *pipernici*, *pirnici* 914, *pirostrie* 885, *pistol* 890, *pitoresc* 975, *pizmă*, *pizmui*, 885, *pîine* 949, *pîrpăriţă*, *plaşcă*, *plişcoci*, *poapă*, *poarcă* 890, *pogon* 1291, *polmă*, *pompă* 890, *popă* 869, *popic* 890, *poponeaţă*, *potă* 924, *potcan* 869, poticală 885, *Prahova* 970, *praştie* 890, *prea* 133, *preznel*, *prisnilic*, *prişcă*, *priznerie*, *proaşcă* 890, *produh*, *produşcă* 869, *proţap* 890, *prostie* 1291, *publica* 883, *purcea*, *purice*, *puşcală*, *puşcă*, *puşcoci*, *puşculiţă*, *puşcuţă* 890, *rachetă de croazieră* 960, *raclă* 1291, *rapsodie* 926, *răşciloare* 890, *răzor* 1291, *realiza* 927, *rebus* 873, *riscul de preţ* 895, *roată* 890, *romanic*, *romantic* 903, *rondo* 926, *samet*, *samurasală*, *saplic*, *sarma* 899, *sat* 960 *saur*, *săgeac*, *sălmăjac*, *săpălugă*, *sărman* 899, *Săsar* 1293, *săvai* 885, *scară* 899, *scăfică*, *scălan*, *scălda*, *scăldare*, *scăma*, *scămălii*, *scăpoci*, *scăpos*, *scăriţă*, *scindurie*, *scirpălui*, *scîndură* 899, *se* 804, 805, 835, *seamă* 899, *selbă* 885, *sesie*, *sfoară* 1291, *simfonie* 926, *sine* 804, 805, *Singeap* 1304, *silţă*, *simbră*, *sîniori* 885, *sobolan*, *sobolar*, *soboli*, *sobolitură*, *sobor* 869, *societate* 901, *solz* 894, *Someşul* 970, *sonată* 926, *specios* 927, *sprinten* 890, *stacojiu* 885, *statiza* 927, *stejar* 949, *storaină*, *storenie*, *storî* 907, *stradă* 1296, *submarin* 960, *subproducţie* 895, *surcel* 890, *switch* 895, *şinghilie* 922, *şobolan*, *şoricariţă* 869, *Şorogari* 1304, *şovinism* 950, *şptiţ* 890, *ştiuburoi*, *şumuroi*, *şuriţă*, *şuriţoi* 869, *şuşăniţă*, *şuviţă* 1291, *tablă* 1291, *tară* 897, *tăiţei* 924, *tărhat*, *tăroasă* 897 *tei* 1291, *tibişir* 885, *Timiş*, *Tisa* 970, *titirez* 890, *toaie*, *toi* 914, *topcă* 890, *topliţă* 869, *torcătoare*, *torcător* 890, *torpilă* 960, *trandafir* 915, *triverb* 873, *trivial* 867, *troian* 950, *tun* 960, *Ţaga Ţagu*, 1321, *ţară* 949, 965, *ţărcători* 885, *ţărînuşi*, *ţărmuruş*, *ţigăncuşă* 869, *un* 1495, *unguroaică*, *unguroancă* 922, *urdina*, *urdinare*, *urdiniş* 912, *urdori* 969, *urechiuşă*, *urici* 866, *uvertură* 926, *vabrie*, *vad* 869, *vale* 948, *vardist*, *varta*, *vartă* 885, *văbroi*, *vădălău*, *vărăbete* 869, *vedea* 900, *vil,-ă* 885, *vin* 1581, *vinculaţie* 901, *votcol* 874, *vrabiu*, *vrăbior*, *vrăbiuţ*, *vrăboi*, *vultoare* 869, *zbor*, *zborî* 874.

SÎRBOCROATĂ: *Davor*, *Uroš* 1501.

SLAVĂ: *pitamîi uric* 1485.

TURCĂ: *Tanri* 1567.

VECHE NORDICĂ: *Thundarr* 1567.

SÎRBOCROATĂ: Dauor, Cros 1501.

SLAVĂ: pitamii mrie 1485.

TURCĂ: Tomi 1567.

VECHEE NORDICĂ: Thmodorr 1587.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filol[illegible] publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvstică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, în tabele și în grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R—79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, Serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie—presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t — tocăliță)**, 1982, 376, p. 75 lei; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom X, partea 1, litera **S (s — sclabuc)**, 1986, 400 p., 79 lei; tom X, partea a 2-a, litera **S (scladă — semințărie)**, 1987, p. 389—692, 64 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei; tom VII **(1985)**, 1986, 224 p., 19 lei; tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, 1987, 226 p., 16 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV + 286 p. + 420 p. broșura, 383 lei.

ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română**, 1987, 160 p., 11,50 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a

RM — ISSN 0025—3253

LR, ANUL XXXVII, nr. 4, p. 291—406, București, 1988

I. P. Informația c. 2295

42 200

Lei 20

I 29024

2022

LIMBA ROMÂNĂ

5

ANUL XXXVII

1988

septembrie — octombrie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- IUL. 2005

314

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — *redactor-şef*
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GR. BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Responsabil de număr: MIOARA AVRAM

Apare de 6 ori pe an

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à : „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei :
Str. Spiru Haret nr. 12
R—79638 Bucureşti
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei 125
R—79717 Bucureşti
Telefon : 50 76 80, int. 129

I 29024

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVII 1988 Nr. 5 septembrie — octombrie

SUMAR

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI IORGU IORDAN

FLORA ȘUTEU, Iorgu Iordan în paginile revistei „Limba română" 409
VALERIA GUȚU ROMALO, Iorgu Iordan și problemele limbii literare 413

GRAMATICĂ — VOCABULAR

ION ȘTEFAN, Din istoria unui cuvînt: *verosimil* 419
STELIAN DUMISTRĂCEL, Semnificația originară a cuvîntului *gresie* ca element autohton al vocabularului limbii române. II 429

ONOMASTICĂ

EMILIAN N. BUREȚEA, Nume de sate oltenești. Contribuții etimologice . . . 445
TEODOR OANCĂ, Sufixul antroponimic *-cea* 451

FILOLOGIE

N. A. URSU, Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al *Vechiului Testament* tradus de Nicolae Milescu (I) 455

DISCUȚII

PETRU ZUGUN, Definiția derivării 469

RECENZII

MANUELA SARAMANDU, *Terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780—1850*, București, Tipografia Universității, 1986 (Gheorghe Chivu) 475
DEMÉNY LAJOS, LIDIA A. DEMÉNY, *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea. Studii, articole, comunicări.* Introducere de prof. dr. doc. Dan Simonescu, București, Editura Kriterion, 1986 (Alexandru Mareș). 477

44696.

PSEUDO-ENACHE KOGĂLNICEANU, *Letopiseţul Ţării Moldovii de la domnia întîi şi pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1733—1774) — IOAN CANTA, Letopiseţul Ţării Moldovii de la a doua şi pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1741—1769)*. Ediţie critică de AURORA ILIEŞ şi IOANA ZMEU. Studiu introductiv de AURORA ILIEŞ, Bucureşti, Editura Minerva, 1987 (Violeta Barbu) . . . 481

Akten der Theodor Gartner-Tagung (Rätoromanisch und Rumänisch) in Vill/ Innsbruck 1985, herausgegeben von G. A. Plangg und M. Iliescu (*Romanica Aenipontana* XIV), Innsbruck, 1987 (Magdalena Popescu-Marin) . 485

IN MEMORIAM

ALEXANDRU GRAUR (1900 — 1988) 487

IORGU IORDAN ÎN PAGINILE REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ"

FLORA ȘUTEU

L-am văzut pentru prima dată în viața mea pe Iorgu Iordan la 5 noiembrie 1954, cu prilejul deschiderii ciclului de comunicări inițiate de Institutul de Lingvistică din București ca preliminarii la o „introducere în studiul istoriei limbii române literare" [1]. „Un adevărat boier moldovean !" am spus atunci, și toți au rîs de mine, avertizîndu-mă că provine dintr-o familie foarte modestă, că nici vorbă nu poate fi de „boierie" în înfățișarea sa. De fapt, eu nu făcusem decît să numesc greșit distincția ieșită din comun prin care înfățișarea profesorului mă impresionase. Aveam să aflu, mult mai tîrziu, care erau resorturile intime ale acestei distincții : un extraordinar echilibru interior și hotărîrea nestrămutată de a șterge amintirea primilor ani de liceu, cînd, neavînd costumul reglementar „de oraș", nu putea părăsi internatul în zilele de sărbătoare.

N-aș fi povestit această întîmplare strict autobiografică, prea puțin interesantă pentru cititorii paginilor de față, dacă ea nu mi-ar fi revenit cu atîta pregnanță în minte la recitirea articolelor publicate de Iorgu Iordan în revista „Limba română". L-am revăzut pe profesor cu impresionanta sa figură, distincția înfățișării exterioare convertindu-se în date comportamentale bine cunoscute, asociate toate de ceea ce a semnat în paginile revistei pe care timp de 24 de ani (1958—1982) a condus-o în calitate de redactor-șef.

Colaborarea la revistă începuse cu patru ani înainte. Primul articol, *Limba română actuală* (III, 1954, nr. 1, 31—44), aborda un domeniu în care Iorgu Iordan se impunea, în același an, cu prioritate absolută pentru învățămîntul filologic universitar românesc, prin publicarea primului curs de limbă română contemporană. Acesta a fost începutul. După cum se vede, el are un anumit tîlc. Încheierea colaborării sale la „Limba română" s-ar putea spune că este la fel de plină de semnificație. În afară de cîteva scurte note lexicale (XXXIV, 1985, nr. 3), ultimele pagini tipărite în revistă cuprind textul unei comunicări prezentate la Academie în 19 noiembrie 1981, *Conceptul de „lege" în lingvistică* (XXXI, 1982, nr. 6, p. 492—495). Tema era de lingvistică generală, domeniu pe care Iorgu Iordan l-a abordat întotdeauna exclusiv din punctul de vedere al istoriei disciplinei și niciodată ca teoretician. Ultima frază a textului („Mă opresc aici, nu numai pentru a nu depăși limitele pe care mi le-am fixat eu însumi, ci și pentru că-mi lip-

[1] Comunicarea lui Iorgu Iordan ținută cu acel prilej inaugural s-a publicat sub titlul *Limba literară (privire generală)*, în LR, III, 1954, nr. 6, p. 52—77.

seşte competenţa") exprimă, cu sinceritatea tipică profesorului, starea de spirit a acelor ultimi ani de muncă, în care elabora promisul *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, despre care, deşi s-au spus multe, cred că nu s-a spus exact ceea ce trebuia, judecînd opera în limitele pe care autorul şi le-a impus, dar nu fiindcă îi lipsea competenţa, ci fiindcă acum forţa sa interioară începuse să se stingă.

Iorgu Iordan a fost omul cel mai „credincios sie însuşi" din cîţi cunosc. Spirit critic tradiţionalist, lucid, care îşi cunoaştea şi recunoştea limitele fără vreo ipocrită falsă modestie, el a parcurs în lingvistică un drum uniform şi ferm, urmărind de la început pînă la sfîrşit, cu consecvenţă, aceleaşi obiective ştiinţifice şi acelaşi scop : să-şi facă datoria de profesor şi om de ştiinţă. Din acest punct de vedere colaborarea sa la „Limba română" este emblematică atît pentru om, cît şi pentru savant. În paginile acestei reviste a publicat în primul rînd articole de cultivare a limbii, inaugurînd printr-un articol cu acest titlu (V, 1956, nr. 5, p. 5—12) chiar respectiva rubrică a revistei. În această ordine de idei s-a ocupat de corectitudinea exprimării din unele dintre publicaţiile Academiei, printre care SCL şi chiar LR (VI, 1957 nr. 2, p. 22—23), din alte periodice sau lucrări apărute în ultimele două decenii (X, 1961, nr. 1, p. 45—47 ; XI, 1962, nr. 1, p. 13—16, nr. 3, p. 283—290 ; XII, 1963, nr. 2, p. 158—164 ; XIII, 1964, nr. 5, p. 463—464 ; XXV, 1976, nr. 3, p. 225—227 ; XXVIII, 1979, nr. 2, p. 191—192), a consacrat un întreg ciclu rubricii „Odă limbii române" de la radio, precum şi modului de exprimare al vorbitorilor care „se aud" în alte emisiuni (XXVI, nr. 1, p. 95—98, nr. 3, p. 303—308, nr. 6, p. 639—641 ; XXVII, 1978, nr. 2, p. 177—179 ; XXIX, 1980, nr. 1, p. 67—69) [2]. Nu s-a ocupat de cultivarea limbii numai în articolele publicate la rubrica purtînd acest nume, ci şi în unele din cele consacrate studierii, descrierii obiective a unui fapt de limbă. Astfel, spre exemplu, cînd s-a ocupat de *Influenţa modei asupra numelor de persoane* (XXVIII, 1979, nr. 1, p. 41—49), deşi nu şi-a propus să facă propriu-zis cultivarea limbii, prin distanţarea sa ironică faţă de unele nume „moderne" ca *Rodi* sau *Flori*, considerate „chiar ridicole", i-a sugerat în mod evident cititorului o atitudine corectivă. Prin acest articol Iorgu Iordan îmbină de fapt cele două domenii care, pe lîngă lingvistica romanică, mai ales cea spaniolă [3], au format constantele preocupării sale ştiinţifice : studiul descriptiv, normativ şi corectiv al limbii române actuale şi onomastica românească.

În afară de articole festive sau de bilanţ ştiinţific, Iorgu Iordan a ilustrat cu numele său toate rubricile principale ale revistei, începînd cu cele de *Gramatică* şi *Vocabular* şi terminînd cu cele de *Consultaţii* şi *Cronică*. Impresionează în toate articolele sale preocuparea pentru sublinierea rolului lingvisticii ca disciplină ştiinţifică fundamentală, în aria largă a disciplinelor umaniste. Definitorii sînt în acest sens articolele *Între istorie, filologie şi lingvistică* (XIX, 1960, nr. 2, p. 22—28), *Lingvistica şi filologia. Ra-*

[2] Pentru concepţia lui Iorgu Iordan asupra cultivării limbii, v. Theodor Hristea, *Cultivarea limbii în concepţia acad. Iorgu Iordan*, în LR, XXXII, 1983, nr. 5, p. 497—504.

[3] Iorgu Iordan nu foloseşte şi chiar combate, în denumirea acestor două domenii ale lingvisticii, termenii, astăzi aproape consacraţi, *romanistică* şi *hispanistică* (v. LR, XXIII, 1972, nr. 6, p. 531—532).

porturile dintre ele (XX, 1971, nr. 4, p. 321—327) şi *Ce este etimologia* (XXI, 1972, nr. 3, p. 174—183).

Iorgu Iordan a fost singurul dintre marii profesori ai generaţiei mele care a publicat în revista „Limba română" (şi cred că nu mă înşel dacă afirm că această activitate îl singularizează şi dacă ne raportăm la recenziile publicate de alte reviste de lingvistică apărute după 1944) numeroase recenzii critice ample, oferind, prin faptă — cum se spune — , un model pentru ceea ce îi îndemna mai ales pe tinerii săi colaboratori să facă: să participe cu spirit critic — manifestat îndeosebi prin recenzii, pe care le considera o „şcoală de cercetare" — la dezbaterea actualităţii lingvistice.

Iorgu Iordan a dat savoare paginilor revistei „Limba română" prin notele sale polemice şi nu s-a ferit să-şi recunoască propriile lacune de informaţie atunci cînd a fost cazul (v. de ex. *Despre prioritatea unei idei*, în LR, XXXI, 1982, nr. 6, p. 518—519).

Pentru aceia dintre noi care timp de aproape un sfert de secol au participat la şedinţele de redacţie ale „Limbii române", ca şi pentru toţi foştii săi studenţi sau colaboratori, Iorgu Iordan a fost profesorul profund respectat şi admirat (pe care, cu nemărginită afecţiune, îl numeam, între noi, *Moşu*, deşi unii ştiam că sufleteşte era tot atît de tînăr sau chiar mai tînăr decît mulţi dintre noi). Pentru ceilalţi, Iorgu Iordan este astăzi numai „un nume adunat pe o carte", iar această carte, de foarte mare valoare ştiinţifică, culturală şi educativă, este cuprinsă cu o parte a ei între copertele revistei „Limba română", ceea ce onorează şi obligă.

Iunie 1988

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret 12

IORGU IORDAN ŞI PROBLEMELE LIMBII LITERARE

VALERIA GUŢU ROMALO

1. Rod al unei activităţi desfăşurate de-a lungul a şapte decenii, opera lingvistică a lui Iorgu Iordan se impune prin bogăţia ei, dar şi, poate mai ales, prin varietatea problematicii abordate şi a rezultatelor cercetării. Cele mai multe dintre studiile sale se înscriu în domeniul romanisticii, ponderea principală revenind românisticii. Lucrările de lingvistică romanică, de un interes mai larg, l-au impus, destul de devreme, atenţiei specialiştilor străini. Cercetările consacrate limbii române au contribuit substanţial la aprofundarea cunoaşterii ei sub cele mai diverse aspecte şi la dezvoltarea lingvisticii româneşti; în ultima jumătate de secol, alături de alţi cîţiva mari lingvişti, Iorgu Iordan, om de ştiinţă şi profesor, a fost una din personalităţile proeminente ale vieţii noastre ştiinţifice.

2. Un domeniu în care rolul său de deschizător de drumuri nu este pus la îndoială[1] este cel al studiului limbii literare.

Interesul său pentru studiul acestei variante a limbii române, considerată din diverse perspective, s-a manifestat de-a lungul anilor. Momentul de cotitură l-a reprezentat anul 1954, cînd, cu ocazia discuţiei publice începute ceva mai devreme, Iorgu Iordan combate[2] identificarea, foarte răspîndită, a limbii literare cu limba literaturii artistice şi propune, pe baza unui minuţios examen critic, definirea limbii literare ca fiind „aspectul cel mai desăvîrşit, cel mai conform cu structura gramaticală, cu sistemul fonetic şi cu sistemul lexica la llimbii întregului popor" (55). În noua accepţie, limba literară este „haina tuturor producţiilor culturale omeneşti, indiferent de domeniile cărora aparţin : literatură, ştiinţă, ideologie, politică, administraţie etc." (59), şi se realizează sub forma mai multor variante — stiluri, limbaje — , proprii diferitelor domenii. „Produs al prelucrării continue din partea scriitorilor, a oamenilor de ştiinţă, publiciştilor etc., sinteză a posibilităţilor de exprimare pe care le are întregul popor", limba literară este „un model de corectitudine în toate privinţele" (157) şi, totodată, în raport cu limba naţională, varianta „mai unitară" (56). Caracterul de corectitudine şi unitatea limbii literare derivă din existenţa normelor şi din înţelegerea de către vorbitori a necesităţii de a le respecta „cu cea mai mare stricteţe" (ib.).

[1] Cf. I. Gheţie, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 11, passim.

[2] Vezi *Despre limba literară*, în SCL, V, 1954, p. 151—163, şi *Limba literară (Privire generală)*, în LR, III, 1954, nr. 6, p. 52—77. În expunerea care urmează referirile la aceste articole se fac prin indicarea în text a paginii.

LR, anul XXXVII, nr. 5, p. 413—417, Bucureşti, 1988

Deși nu reduce limba literară la limba literaturii artistice, Iorgu Iordan nu neagă rolul scriitorilor în evoluția acestei importante variante a limbii unui popor : ei contribuie în aceeași măsură ca ceilalți oameni de cultură, dar poate în alt mod, la dezvoltarea ei [3]. În ce privește evoluția limbajului (sau stilului) artistic, ei pot avea un aport hotărîtor : în acest sens, contribuția lui Eminescu la dezvoltarea și perfecționarea limbajului poetic este apreciată de Iorgu Iordan ca fiind „uriașă" (LL, 216).

În coordonatele impuse de conceptul astfel definit, autorul face unele considerații privind istoria fenomenului : în concepția lui Iorgu Iordan, de limba română literară în sens strict nu se poate vorbi decît din secolul al XIX-lea (69) ; sub aspect lingvistic această „variantă îngrijită" și „corectă" este tributară lingvistic mai ales graiului muntenesc (76).

Teoria prezentată în articolele mai sus menționate, unde este frecvent invocată autoritatea unor surse străine, reprezintă de fapt dezvoltarea sistematică a unor opinii mai vechi ale autorului : deja în 1940, în studiul *Limba lui Eminescu* (LL, 205 și urm.), se punea problema raportului dintre limba scriitorului și limba literară, a atitudinii față de norme, se combătea ideea că în perioada creației eminesciene „românii nu aveau o limbă mai mult sau mai puțin fixată, oarecum aceeași pentru toată lumea" (LL, 188) ; în același sens poate fi invocată, între altele, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"* (1943), lucrare care presupune implicit ca punct de plecare existența unui „aspect îngrijit".

Modificarea concepției asupra raportului dintre limba literară și limba literaturii artistice — care în acel moment se bucura de adeziunea aproape unanimă a cercetătorilor (53) — și-a dovedit valabilitatea prin amploarea pe care au cunoscut-o în deceniile următoare preocupările referitoare la limba literară : prin numeroasele studii consacrate descrierii și istoriei acestei variante lingvistice sau codificării ei, prin complexă activitate de cultivare a limbii, „limba literară" se constituie ca un important domeniu al lingvisticii românești ; articole privind probleme de detaliu sau lucrări de ansamblu nuanțează, precizează sub aspect teoretic sau îmbogățesc prin cercetări aprofundate [4], dînd curs uneori sugestiilor formulate de Iorgu Iordan — cf., de exemplu, afirmația referitoare la necesitatea efectuării unor studii speciale pentru a rezolva temeinic problema bazei dialectale [5] a variantei literare românești (76) — , imaginea științifică a limbii române.

Aceeași realitate lingvistică considerată din perspectiva „corectitudinii" face obiectul cultivării limbii, inițiată de Iorgu Iordan și sprijinită [6] de el pînă în ultimii ani ai vieții. Definită programatic ca o largă acțiune culturală („«Cultivarea limbii» constituie preocuparea permanentă a tuturor oamenilor care, într-un fel sau altul, poartă răspunderea îmbunătățirii neîncetate a limbii literare. Să ne însușim și noi această idee, pentru reali-

[3] Vezi Iorgu Iordan, *Limba literară. Studii și articole.* Ediție îngrijită și note de Pavel Țugui și Ion Trăistaru, Craiova, Scrisul Românesc, 1977, p. 25 ; la acest volum trimit citatele însoțite de numărul paginii precedat de sigla LL.

[4] Pentru o privire de ansamblu, vezi I. Gheție, *op. cit.*

[5] Vezi în acest sens I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei, 1975.

[6] Vezi Th. Hristea, *Cultivarea limbii în concepția acad. Iorgu Iordan*, în LR, XXXII, 1983, nr. 5, p. 497—504.

zarea căreia propun deschiderea unei rubrici speciale... în revistele de mare tiraj..., unde să se discute, de către scriitori, lingvişti, critici literari şi oameni ai muncii din toate ramurile de activitate, problemele limbii noastre literare", scria Iorgu Iordan în 1954, într-un articol publicat în „Contemporanul"), cultivarea limbii cade totuşi, în primul rînd, în sarcina lingviştilor, care au datoria „de a-i descoperi şi formula just legile de dezvoltare pentru a ajuta masele de vorbitori să şi-o însuşească în măsură maximă" (161).

Apariţia unor ample lucrări de statuare a normelor [7], dar şi a numeroase note, articole, volume care semnalează şi explică abateri curente de la aceste norme, prevenind extinderea lor, răspunde acestui îndemn, făcînd ca, în ultimele decenii, cultivarea limbii să se afirme ca ramură importantă, din punctul de vedere al ponderii şi ecoului social, a lingvisticii româneşti.

Cercetări anterioare ale lui Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române* (1937), *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"* (1943), precum şi alte studii, au reprezentat lucrări de referinţă pentru cercetătorii care s-au ocupat de acest domeniu, pe care îl prefigurează şi cel dintîi articol al său, *Cum ştiu românii româneşte (În legătură cu studiul limbii române în şcolile noastre)*, publicat în 1916 [8].

3. Stilul artistic, variantă a limbii literare, este prezent în opera lingvistică a lui Iorgu Iordan printr-o serie de studii consacrate limbii unor mari scriitori: Neculce, Cantemir, Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu, Arghezi; asupra unora dintre ei revine de mai multe ori în cursul îndelungatei sale activităţi, uneori în articole reprezentînd modeste exerciţii analitice sau scurte eseuri ocazionale, alteori în cercetări substanţiale descriind aproape exhaustiv sub aspect lingvistic opera marilor scriitori. În aceste studii, limba operei literare este raportată continuu la „limbă" în toate variantele ei, faptele fiind clasificate şi comentate cu acurateţe şi adîncă cunoaştere a problemelor limbii române. Comentariile abundă în precizări referitoare la statutul faptului de limbă discutat, la vechimea şi răspîndirea lui teritorială şi socială şi propun motivaţii lingvistice alegerii operate de scriitor, îndrăznind uneori şi o evaluare estetică a efectului artistic obţinut. Comentariile „tehniciste", precise şi lapidare, de „simplu lingvist" (LL, 316) ale lui Iorgu Iordan vibrează, cînd vorbeşte de Eminescu, Creangă, Caragiale sau Sadoveanu, de emoţia adîncă a autorului, revelîndu-l ca un sensibil cititor de literatură.

În studiile lui Iorgu Iordan, încercarea de caracterizare a scriitorului, de surprindere a specificului artei sale se realizează totdeauna ţinîndu-se seama de „limba" pe care o utilizează, prin stabilirea modului de selectare a materialului lingvistic, prin situarea scriitorului faţă de „limba română".

Din această perspectivă, autorul consideră că forţa şi farmecul poeziei eminesciene îşi au sorgintea în faptul că, pentru marele scriitor, „limba sa maternă alcătuieşte o unitate continuă, fără întrerupere în timp sau în

[7] Din această categorie fac parte, în primul rînd, *Gramatica limbii române* publicată sub egida Academiei în 1954 (ediţia I) şi în 1963 (ediţia a II-a), *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, 1982, şi *Dicţionarul explicativ al limbii române*, 1975.

[8] Vezi *Omagiu lui Iorgu Iordan*, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. XV (*Bibliografia*).

spațiu" (LL, 194), ceea ce se datorește profundei cunoașteri a limbii române, contactului cu textele vechi și cu vorbirea din diversele regiuni ale țării, dar și curajului „pe care i-l dădea geniul său creator" de a folosi „nu numai ce existase sau exista în diversele ei variante, ci și virtualitățile ei, forme lingvistice nereale, dar posibile, deoarece corespundeau sistemului ei. Așa se explică bogăția și totodată varietatea limbajului său poetic" (LL, 207), care îl deosebește de contemporanii săi, ca și de poeții care l-au precedat.

Măiestria artistică a lui I. Creangă derivă din adecvarea expresiei la conținut, a formei lingvistice la lumea pe care marele povestitor o prezintă. Examinarea amănunțită a textului permite autorului, pe baza constatării numărului redus de elemente regionale, lexicale [9] și fonetice, caracterizarea lui Creangă ca scriitor popular, și nu dialectal (contrar unei opinii destul de răspîndite). În demonstrarea facturii populare a prozei scriitorului humulești, Iorgu Iordan relevă atît fapte de limbă, cît și procedee ale vorbirii populare (LL, 223 și urm.). Puțin numeroase la Creangă sînt nu numai regionalismele, ci și neologismele. În legătură cu acestea din urmă se face constatarea, elocventă din perspectiva legăturii dintre conținut și expresie, că numărul lor este mai mare la Neculce decît la Creangă.

Corespondența dintre conținut și expresie reprezintă în concepția lui Iorgu Iordan parametrul principal de stabilire a valorii unui scriitor: „Măiestria artistică se reduce, în fond, la utilizarea materialului lingvistic, același pentru întreaga colectivitate a vorbitorilor unei limbi, în conformitate deplină cu natura evenimentelor și personajelor care alcătuiesc conținutul operei literare" (LL, 329).

Adecvarea expresiei presupune în cazul lui M. Sadoveanu, a cărui vastă operă se impune prin diversitatea mediilor sociale și a epocilor descrise, apelul la diferite registre lingvistice : scriitorul nu se sfiește să recurgă, cînd e necesar și potrivit, la elemente arhaice și regionale, să folosească termeni tehnici sau cuvinte și expresii „de jargon", deși, în multe lucrări, scriitorul se manifestă ca „reprezentant al limbii autentic populare, vorbită de masele largi" (LL, 320). Apreciindu-i superlativ opera sub aspectul conținutului, dar mai ales al limbii , „care întrece prin bogăție, varietate și autenticitate pe a oricăruia dintre mînuitorii graiului nostru matern", Iorgu Iordan îl caracterizează pe Mihail Sadoveanu ca fiind „cel mai național dintre scriitorii români" (LL, 328).

O asemenea stăpînire și utilizare a posibilităților oferite de limbă implică un „simț lingvistic" deosebit, calitate de netăgăduit a oricărui scriitor de talent, invocată frecvent de autor.

În cazul lui I. L. Caragiale, „observator neîntrecut al vorbirii contemporanilor săi", această calitate se manifestă cu deosebită acuitate; comparîndu-l cu „fruntașii literaturii noastre", Iorgu Iordan conchide că „nici unul nu poate sta alături de Caragiale în ce privește precizia și subtilitatea cu care înregistrează faptele lingvistice cele mai mărunte și mai variate aparținînd tuturor graiurilor românești și tuturor laturilor limbii'

[9] În studiul *Limba lui Creangă*, Iorgu Iordan discută *Glosarul* care însoțește textele în volumul I. Creangă, *Opere alese*, publicat în colecția „Clasicii noștri" de Editura de Stat în 1949 ajungînd la concluzia că din cele aproximativ 1000 de cuvinte înregistrate numai vreo 300 sînt regionalisme moldovenești, iar celelalte „aparțin tuturor graiurilor" sau sînt „cuvinte intrate în fondul pasiv al limbii noastre" (LL, 220).

(LL, 271). Intuirea „legilor de dezvoltare a limbii", a mecanismului ei de funcţionare, a normelor îi permite lui Caragiale să extrapoleze în sensul posibilităţilor oferite de sistem şi să creeze şi forme lingvistice neobservate, poate, în realitate. Din acest punct de vedere, consideră Iorgu Iordan, „marele nostru satiric poate fi pus alături de un adevărat specialist, pe care îl întrece însă prin aportul personal de creaţie absent în cazul lingvistului propriu-zis şi care dă viaţă limbii înregistrate" (LL, 271). Admiraţia lingvistului pentru creator îşi găseşte expresia şi în aprecierea (introdusă reticent prin „Aş îndrăzni să spun") că „eroii lui sînt mai autentici prin limbaj decît prin acţiunile lor" (LL, 267).

Din studiile consacrate de Iorgu Iordan limbii operelor literare se desprinde constatarea că simţul limbii, calitate neîndoielnic presupusă de creaţia artistică, variază de la un scriitor la altul, ca forţă, selectivitate şi mod de utilizare, iar descoperirea formelor proprii în care se manifestă oferă o bază obiectivă şi ştiinţifică încercării de a pătrunde „arta" scriitorului, permite, măcar în parte, surprinderea şi explicarea „inefabilului" specific fiecăruia.

Iunie 1988

Bucureşti, Str. Brezoianu nr. 29 B

DIN ISTORIA UNUI CUVÎNT: *VEROSIMIL*

ION ŞTEFAN

În zilele noastre, în critica literară se face uz în mod curent de termenul *verosimil*. Cuvîntul nu are totuşi, în comparaţie cu alte neologisme şi chiar cu alţi termeni literari, o vechime prea mare. Primele lui atestări datează de pe la 1876—1877. Cuvîntul a pătruns, fapt ce trebuie remarcat, aproape concomitent, în scrieri atît din Transilvania, cît şi de dincoace de munţi, o dovadă în plus că îmbogăţirea limbii noastre, de o parte şi de alta a Carpaţilor, s-a produs dintr-o sursă comună, latina sau una din limbile romanice, în multe cazuri aproape în mod simultan. În limba franceză cuvîntul corespunzător lui *verosimil* este compusul *vraisemblable* (substantivul este *vraisemblance*).

Provenit în română din italiană şi latină, *verosimil*, folosit cu valoare de adjectiv, dar putînd îndeplini şi funcţia de substantiv, alături de *verosimilitate*, nu este înregistrat în dicţionarele româneşti din secolul trecut, care au ca model, în majoritatea cazurilor, dicţionare franceze. Excepţie face *Dicţionarul limbii române* al latiniştilor A. T. Laurian şi I. C. Massim, unde cuvîntul este notat sub forma *verisimile*, ca în latină, adjectiv explicat prin „asemine adevărului", substantivul corespunzător fiind nu *verosimilitate*, cum s-a fixat în limba literară, ci, conform etimonului latin, *verisimilitudine*, care înseamnă, ne lămuresc autorii, „asemănare cu adevărul, probabilitate". Neologismul *verosimil* nu este inclus în dicţionarul portativ, deşi foarte bogat în cuvinte noi, tipărit în 1862 la Bucureşti de E. Protopopescu şi V. Popescu [1], şi nici în DU al lui L. Şăineanu, cu toate că acesta a fost publicat spre sfîrşitul secolului trecut, cînd termenul începuse să fie cunoscut în româna literară. Cuvîntul nu este înregistrat nici în *Enciclopedia română*, editată la Sibiu, în 1904, de C. Diaconovici, şi nici chiar în *Dicţionarul limbii româneşti*, tipărit la Iaşi în 1939, de A. Scriban.

Surprinde absenţa neologismului din dicţionarul lui A. Scriban, deoarece la data apariţiei lui, 1939, *verosimil* devenise un cuvînt încetăţenit în limbă. La Iaşi, în prestigioasa revistă „Viaţa românească", în 1925, G. Ibrăileanu publica un articol despre Thomas Hardy, în care afirmă că acesta „nu se sfieşte să folosească întîmplări *neverosimile*" [2]. În aceeaşi

[1] Absenţa lui *verosimil* poate fi urmărită şi în dicţionare bilingve din secolul trecut. În *Dicţionar latin-român* de Dumitru N. Preda (Bucureşti, 1867), de exemplu, *verisimilis* este tradus astfel: „care pare a fi adevărat, probabil", iar *verisimilitudo*, prin „asemănare de adevăr". Termenii latini sînt asemănător explicaţi şi în *Dicţionar latin-român* al lui Dem. I. Popilian (Craiova, 1892). Expresia „care pare a fi adevărat" revine şi în *Vocabular italian-român* de G. L. Frollo (Pesta, 1869), pentru *verisimile* şi *verosimile*.

[2] „Viaţa românească", 1925, nr. 4, p. 107.

LR, anul XXXVII, nr. 5, p. 419—427, Bucureşti, 1988

revistă, în 1927, cuvîntul se repetă de cîteva ori, chiar în același număr, atît ca termen literar, cît și ca sinonim al lui *plauzibil*. Într-un articol al lui I. D. Gherea despre *poetic* se spune : „Și pare *verosimil* că ceea ce constituie puterea și nuanța misterioasă și poetică a dragostei e că face să răsune amintirile erotice ancestrale" [3]. În alt articol apare substantivul corespunzător, ca termen literar : „Arta modernă cere *verosimilitatea* faptelor" ; „Shakespeare, prin *neverosimilitățile* lui, dramatizează cea mai veridică autenticitate a sufletului nostru" [4]. În CADE (1931) este notat însă adjectivul, sub formele *verisimil* și *verosimil*, dîndu-se, greșit, etimologie franceză.

Multă vreme însă, în limba noastră, chiar și după 1900, compusul francez *vraisemblable* a fost tradus, dîndu-i-se diferite echivalențe. Unul dintre primii autori care întîmpină dificultăți în traducerea lui *vraisemblable* este G. Pleșoianul. Acesta traduce, în 1831, după Fénelon, *Întîmplările lui Telemah*. În ordine cronologică, este a patra traducere, dar a doua integrală și a doua tipărită, după cea a lui Petru Maior, parțială, din 1814. În originalul francez, povestea lui Telemac este precedată de un *Discours sur la poésie*, pe care Pleșoianul, spre deosebire de alți traducători ai cărții lui Fénelon, îl transpune în românește : *Vorbire asupra poeziei epice*. În această „vorbire", Pleșoianul îl traduce pe *vraisemblable* cu o expresie frumoasă, *a bate în adevăr*, sau alteori chiar prin *adevăr*. Fénelon scrie : „L'action épique doit être merveilleuse, mais *vraisemblable* : nous n'admirons point ce qui nous paraît impossible" [5]. Fraza citată este tradusă de G. Pleșoianul astfel : „Fapta epică trebuie să fie minunată, *să bată în adevăr*. Noi nicidecum nu ne mirăm de ceea ce ni se pare cu neputință" [6]. Mai departe, Fénelon scrie : „Les anciens ont introduit les dieux dans leurs poèmes, non seulement pour exécuter par leur entremise de grands événements et unir la *vraisemblance* et le merveilleux, mais pour apprendre aux hommes que les vaillants et les plus sages ne peuvent rien sans le secours de dieux" [7]. De astă dată, Pleșoianul traduce în felul următor : „Cei vechi nu băgară pe zei în poeme numai ca să săvîrșească prin mijlocirea lor întîmplări mari și să unească *adevărul* cu minunea, dar ca să și arate oamenilor cum că cei mai viteji și mai înțelepți nu pot face nimic fără ajutorul zeilor" [8]. Aici, prin urmare, *vraisemblance* este echivalat cu *adevăr*.

Desigur, nu ne puteam aștepta ca la 1831 să se stabilească egalitatea dintre *vraisemblable* și *verosimil*. Dar neologismul nu apare nici mult mai tîrziu, în a doua jumătate a secolului trecut și chiar după 1900, în traduceri din franceză. Următoarele versuri ale lui Boileau, din *Art poétique*, în care este inserat cuvîntul *vraisemblable* : *Jamais au spectateur n'offrez rien d'incroyable :/Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable* [9], au, în versiunea românească a lui A. Naum, din 1875, forma ce urmează : *Pe scenă nu da lucruri făr'de ființă,/Chiar adevărul poate părea peste putință* [10].

[3] „Viața românească," 1927, nr. 8—9, p. 86.
[4] I. Botez, în *loc. cit.*, p. 78.
[5] Fénelon, *Aventures de Télémaque*, tom I, Paris, 1830, p. XII.
[6] *Întîmplările lui Telemah, fiul lui Ulise*, de Fénelon, traduse din franțuzește de G. Pleșoianul, tom I, f. l., 1831, p. 20—21.
[7] Fénelon, *op. cit.*, tom. I, p. XII.
[8] *Întîmplările lui Telemah*, tom. I, ed. cit., p. 21.
[9] Boileau, *Art poétique*, Paris, Hachette, 1882, p. 28.
[10] Boileau, *Arta poetică*, traducție de A. Naum, Iași, 1875, p. 40.

În traducerea sa din 1957, Ionel Marinescu găsește pentru *vraisemblable* un alt corespondent : *Nu pune-n scenă fapte ce-s greu de priceput :/Se-ntîmplă și-adevărul să fie necrezut*" [11]. Nu este exclus însă ca neologismul să fi fost evitat și din cauza rimei, mai ales în ultima traducere, la acea dată *verosimil* fiind intrat în circulație.

Vraisemblable nu este redat însă în românește prin *verosimil* nici în traduceri de proză literară. Să luăm un exemplu din opera lui Balzac. Romanul *Eugénie Grandet*, care este tradus prima oară în românește pe la sfîrșitul veacului trecut, are, în limba noastră, pînă în prezent, patru versiuni, dovadă a largii audiențe de care s-a bucurat cartea la noi. Una din frazele originalului francez cuprinde compusul *invraisemblable* : „Assez souvent certaines actions de la vie humaine paraissent, littérairement parlant, *invraisemblables*, quoique vraies" [12]. În nici una din cele patru versiuni românești, deși una din ele, a lui Cezar Petrescu, a fost publicată după anul 1944, nu se află neologismul *neverosimil*, corespunzător cuvîntului compus din originalul francez. Într-o traducere din 1898, fraza citată are următoarea formă : „Foarte adesea, unele fapte ale vieții omenești par, literar vorbind, *cu neputință*, deși sînt adevărate" [13]. În celelalte trei variante, traducătorii îl echivalează pe *invraisemblable* cu expresia adverbială *de necrezut*. În versiunea lui L. Dauș, din 1909, fraza de mai sus sună astfel : „De multe ori se întîmplă ca oarecare acte din viața omenească să pară, strict vorbind, *de necrezut*, deși sînt adevărate" [14]. Într-o altă tălmăcire se spune : „Multe lucruri din viața oamenilor par *de necrezut*, la drept vorbind, cu toate că ele sînt foarte adevărate" [15]. În sfîrșit, în varianta lui Cezar Petrescu, datînd din 1959, citim : „Adeseori unele fapte din viața oamenilor par cu totul *de necrezut*, deși sînt adevărate" [16]. Se observă din exemplele date că expresia *littérairement parlant* a fost altfel tradusă în fiecare variantă românească, iar Cezar Petrescu chiar a eliminat-o. Dar textul citat din romanul lui Balzac mai are încă o traducere, fraza respectivă fiind reprodusă într-un eseu al lui Gérard Genette, transpus în românește, însă ulterior tălmăcirii lui Cezar Petrescu, și în care apare neologismul : „Destul de des... anumite acțiuni ale vieții omenești par, *literar vorbind*, *neverosimile*, deși sînt adevărate" [17]. S-a băgat de seamă, credem, că *littérairement parlant* nu înseamnă nici *strict vorbind*, nici *la drept vorbind*, iar Cezar Petrescu a sărăcit textul, eliminînd sintagma. De fapt, prozatorul francez vrea să spună că *literar* vorbind, adică privite din punct de vedere *literar*, unele fapte omenești, deși adevărate, sînt neverosimile. Altfel spus, văzute dintr-un unghi literar, unele fapte sînt lipsite de verosimilitate, nu au coerența necesară, coeziunea internă care să le facă plauzibile. De aceea, în continuare, Balzac adaugă : „Dar oare aceasta nu se

[11] Boileau, Arta *poetică*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957, p. 54—55.

[12] Balzac, *Eugénie Grandet*, Paris, 1965, p. 122.

[13] H. de Balzac, *Eugenia Grandet*, traducere de Marius, Craiova, 1898, p. 143.

[14] Balzac, *Eugenia Grandet*, traducere de L. Dauș, București, 1909, p. 128.

[15] Balzac, *Eugenia Grandet*, traducere de Vera Leonard, București, Editura Cartea Noastră, f.a., p. 96.

[16] Balzac, *Eugénie Grandet*, București, Editura Cartea Românească, 1972, p. 182.

[17] Gérard Genette, *Figuri*, București, Editura Univers, 1978, p. 176 ; traducerea aparține Angelei Ioan și Irinei Mavrodin.

întîmplă din pricină că omitem aproape întotdeauna să proiectăm asupra hotărîrilor noastre spontane un fel de lumină psihologică, neexplicînd motivele concepute în mod misterios care le-au necesitat?" [18] Există deci, aprofundînd lucrurile, anumite raporturi, legături, care înlătură aspectul de suprafață al neverosimilului unor fapte omenești. Faptele lipsite de o motivație nu sînt, din punct de vedere literar, verosimile. De altfel, și Aristotel afirma că este verosimil ca lucrurile să se petreacă, uneori, împotriva verosimilului [19].

Revenind la redarea în românește a fr. *vraisemblable*, menționăm că alți traducători, ai altor opere franceze, nu ocolesc neologismul. Astfel, în ambele versiuni românești ale romanului Doamnei de La Fayette *La princesse de Clèves*, *vraisemblable* este redat prin *verosimil*. În originalul francez, eroina rostește și următoarea frază : „Cette histoire ne me paraît guère *vraisemblable*... et je voudrais bien savoir qui vous l'a contée" [20]. Într-o traducere mai veche, nedatată, fraza de mai sus are redactarea ce urmează : „Această poveste nu-mi pare *verosimilă* și aș dori să știu cine v-a spus-o" [21]. În varianta lui Dem. Botez apare, de asemenea, neologismul : „Această poveste nu mi se pare *verosimilă*, doamnă, și tare aș vrea să știu cine v-a relatat-o" [22]. Într-o traducere a unei scrieri autobiografice a lui J. P. Sartre citim : „Eram martorul unor evenimente pe care bunicul le-ar fi socotit, desigur, *neverosimile* și care aveau totuși adevărul strălucitor al lucrurilor scrise" [23]. În ultima vreme deci, *vraisemblable* este redat în românește, cu precădere, prin *verosimil*.

Pînă la adoptarea neologismului, și chiar după aceea, cum am văzut, în limba română au fost folosiți pentru noțiunea de *verosimil* diferiți termeni sau diferite expresii echivalente. Ne vom ocupa mai pe larg de această terminologie într-un alt articol. În rîndurile de față ne vom opri doar asupra calcurilor folosite de unii autori și vom urmări introducerea neologismului, cu cele cîteva variante fonetice pe care le-am întîlnit în literatura consultată.

Româna fiind săracă în cuvinte compuse, calcurile după modelul latin, francez sau italian, respectiv *verisimilis*, *vraisemblable* și *verisimile*, *verosimile*, sînt foarte rare. Am identificat, în textele consultate, numai trei calcuri lingvistice pentru noțiunea de „verosimil". Probabil că primul îi aparține lui Eufrosin Poteca și se află în traducerea din grecește a *Filozofiei cuvîntului*, publicată la Buda, în 1829 : „trepte ale *adevărsămănării*" [24]. Cel de al doilea calc integral, probabil după modelul fr. *vraisemblable*, i se datorează lui D. Gusti, care îl folosește în manualul său de retorică, din 1852. El alcătuiește calcul *adevăr-asemene*, cu valoare de adjectiv, însă

[18] Apud G. Genette. *op. cit.*, p. 176. A. Marino citează din Flaubert expresia „littérairement parlant", avînd același înțeles cu „au point de vue littéraire" (*Hermeneutica ideii de literatură*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987, p. 245).

[19] Aristotel, *Poetica*, București, Editura Științifică, 1957, p. 89.

[20] Madame de La Fayette, *La princesse de Clèves*, Paris, 1980, p. 182.

[21] Doamna de Lafayette, *Prințesa de Clèves*, traducere de Lucrezzia Kar, București, Editura Alcalay, f. a., p. 103.

[22] Doamna de La Fayette, *Principesa de Clèves*, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 148.

[23] J. P. Sartre, *Cuvintele*, București, Editura pentru Literatură, 1965, p. 62—63.

[24] Apud Vasile Diacon, *Aspecte ale lexicului neologic la Eufrosin Poteca*, în LR, XXXI, 1982, nr. 2, p. 170.

invariabil, iar pentru substantivul corespunzător lui *vraisemblance*, păstrîndu-l pe *adevăr*, îl combină cu un derivat fără existenţă autonomă în română, *aseminime*, zicînd *adevăr-aseminime*, compus care are sensul lui *verosimilitate*, pătruns ulterior în limba literară. D. Gusti scrie : „Naraţiunea fabuloasă sau poetică este spunerea unei întîmplări închipuite, însă *adevăr-asemene*" [25]. Autorul precizează că „*adevăr-aseminimea* constă în înfăţişarea faptelor astfel încît să se facă *de crezut*" [26]. Naraţiunea fabuloasă, adaugă D. Gusti, „trăieşte numai din închipuiri, necunoscînd de margini decît *adevăr-aseminimea* şi putinţimea" [27]. În 1875 apare o nouă ediţie a cărţii lui D. Gusti, cu titlul uşor modificat, în care sînt păstraţi aceiaşi termeni pentru „verosimil" şi „verosimilitate" : *adevăr-asemene* şi *adevăr-aseminime* [28]. Este atestat şi un calc parţial, tot în Moldova şi în aceeaşi perioadă cu acela notat mai sus, după lat. *verisimilis*, într-un dicţionar explicativ românesc, semnat de T. Stamati şi apărut în 1851 : *verasemine* „asemenea cu adevărul, putincios". Substantivul corespunzător lui *verosimilitate* este tot un calc parţial, în compunerea căruia a fost încorporat acelaşi derivat fără existenţă autonomă în limbă ca şi la D. Gusti, *asemenime*, deci *veraseminime*, explicat astfel : „verasemănare, sămănare cu adevărul". Şi sinonimul cu care este explicat *veraseminime* este tot un calc parţial, *verasemănare*. Dar în definiţia dată romanului în dicţionar nu mai apare calcul, ci i se substituie adjectivul *putincios* : „istorie, spunere în scris de întîmplări închipuite, însă *putincioase*, mai ales de amoriu" [29].

Distribuirea termenilor pentru „verosimil" în trei grupe : traduceri şi echivalări ale modelului străin, de care, cum am spus, ne vom ocupa într-un articol separat, calcuri şi neologisme, ar putea să lase impresia că, cronologic, aceeaşi ar fi şi ordinea în care termenii apar în limbă, ceea ce nu corespunde realităţii. Între calcuri şi adoptarea neologismului se intercalează alţi termeni echivalenţi, după cum, după primele apariţii ale neologismului, continuă mai multă vreme să se manifeste rezerve faţă de el, fiindu-i substituite diverse sinonime.

După cum am arătat mai sus, neologismele *verosimil* şi *verosimilitate* apar în limbă pe la 1876—1877. Am amintit de formele *verisimile* şi *verisimilitudine* din dicţionarul latinist. În aceeaşi vreme cu acest dicţionar se tipărea la Sibiu, în 1876, o cărţulie de stilistică, în care întîlnim numai substantivul *verosimilitate*. După ce defineşte naraţiunea ca o „prezentaţiune orală sau scrisuală a unui şir de tîmplări şi [care] ne înfăţişează sau tîmplare adevărată sau una născocită, ce-o cugetăm a se fi tîmplat", autorul, Iosif Tempea, precizează că naraţiunile sînt de două feluri : unele care ne învaţă, altele care „stimulează plăcerea". Despre acestea din urmă, el adaugă : „deşi nu posed un grad mare de credulitate, totuşi nu le poate lipsi *verosimilitatea* dinlăuntru, căci scopul petrecerii (distracţiunii) se nulifică" [30]. În anul următor, 1877, a fost publicat la Bucureşti un curs de literatură, un

[25] D. Gusti, *Retorică românească pentru tinerime*, Iaşi, 1852, p. 268.
[26] *Ibidem*
[27] *Op cit.* p. 269.
[28] D. Gusti, *Retorică pentru tinerimea studioasă*, Iaşi, 1875, p. 336.
[29] T. Stamati, *Disionăraş românesc*, Iaşi, 1851 ; „a doa ediciune" apare în 1856. Dintre derivatele cu *-ime*, care nu s-au păstrat în limbă, existente în acest dicţionar, am nota şi pe *aevime*, de la *aevea*, cu care este explicat neologismul *realitate*.
[30] Iosif Tempea, *Stilistica limbii române*, Sibiu, 1876, p. 35—36.

manual pentru învățămînt, în care autorul, N. Droc Barcianu, afirmă că scriitorul trebuie să respecte în narațiune o serie de reguli „fundate pe rațiune", „invariabile și independente de capriciul oamenilor", „aceleași în toate timpurile și la toate națiunile". Una din „regulile esențiale" este „veritatea, care constă în exacta reprezentare a obiectelor reale, *verosimile* sau posibile" [31]. Mai departe, autorul arată că „narațiunea poetică sau fabuloasă este povestirea unui eveniment închipuit, dar *verosimil*. *Verosimilitatea* constă într-un mod de a-și închipui, conform cu modul nostru de a plăsmui, și tot ceea ce spiritul uman poate concepe el poate să creadă, destul numai ca el să fie preparat pentru aceasta" [32].

Treptat, însă destul de repede, aria de răspîndire a lui *verosimil* și a substantivului corespunzător se extinde, îndeosebi în Muntenia. Astfel, într-o retorică publicată în 1888 la Ploiești apar ambii termeni, *verosimil* și *verosimilitate*. Autorul, Cristu S. Negoescu, afirmă că „narațiunea trebuie să fie *verosimilă*. Adevărul însuși, ca să fie crezut, are trebuință de *verosimilitate*. Să se dea persoanelor caractere și motive care să corespundă cu faptele lor, să nu se omită nici o circumstanță de loc, de timp, de mediu, care explică cauzele, efectele și fac un eveniment natural" [33]. În 1893, termenul *verosimilitate* se găsește într-o lucrare de teorie literară tipărită la Craiova, de M. Străjanu, dar nu în cuprinsul propriu-zis al cărții, ci la tabla de materii, care este analitică : „Însușirile de fond ale oricărei narațiuni : Adevărul și, în narațiunea poetică, *verosimilitatea*, unitatea, plasticitatea concepțiunii" [34].

Adjectivul, în afară de formele *verisimile* din dicționarul latinist citat la începutul articolului și *verisimil* din CADE, nu este cunoscut decît sub aspectul fixat în limba literară, *verosimil*. Am nota doar, din 1889, o formă negativă, nu cu prefixul *ne-*, ci cu *in-*, într-o scrisoare a lui D. Zamfirescu referitoare la nuvela lui I. L. Caragiale *O făclie de Paști* : „Dar apoi feștila de sub mîna lui Gheorghe. E un mediu fals, care-ți lasă o penibilă impresie de *inverosimil*, de chinuit și nimic din iluzia realității" [35] Substantivul are însă mai multe variante. Am arătat că în dicționarul latinist menționat el are forma *verisimilitudine*, cu același sufix ca în limba latină. Cu același sufix apare substantivul într-o lucrare din 1894 a lui G. Ionescu-Gion : *verosimilitudine*. Personajelor unei poeme dramatice li se cere, scrie autorul, „ să fie adevărate sau *verosimile* — înțelegem aci adevărul și *verosimilitudinea* din punctul de vedere al artei" [36].

G. Călinescu întrebuințează substantivul și sub forma *verisimilitate*. El scrie : „Deci opera de artă e o fabulă cu logica ei internă, care nu admite.

[31] N. Droc Barcianu, *Curs de literatură generală*, București, 1877, p. 12.

[32] *Op. cit.*, p. 23. Personajul fictiv, adaugă autorul, al unei narațiuni trebuie să-și păstreze pînă la sfîrșit caracterul cu care s-a înfățișat de la început. „Nu este natural de a presupune într-un om o schimbare de la blîndețe la ferocitate, de la echitate la injustiție" (p. 23).

[33] Cristu S. Negoescu, *Retorica*, Ploiești, 1888, p. 56—57. Amintim că Platon spunea că „în orice împrejurare oratorul trebuie să aibă în vedere numai *verosimilul* și să nu-i pese cîtuși de puțin de adevăr" (*Opere*, vol. IV, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 48).

[34] M. Străjanu *Principii de literatură*, Craiova, 1893, p. 293.

[35] *Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori*, București, Editura Casa Școalelor, 1944, p. 60. E interesant ce spune D. Zamfirescu în alt loc ; dacă scriitorul abordează sfera psihologului, pătrunzînd în firea omului, apare cazul : „e un lucru studiat, te interesează, poate chiar din punct de vedere psihologic să fie adevărat, — dar e un caz, un lucru care s-a întîmplat, dar nu se poate întîmpla" (*op. cit.*, p. 59).

[36] G. Ionescu-Gion, *Manual de poetică română*, București, 1894, p. 199.

două finalităţi. Însă romanul istoric, în chip distinct, îşi propune să reproducă şi adevărul şi să inventeze *verisimilităţi*" [37]. Sau : „Manzoni afirmă şi el *verisimilitatea*, care însă e o formă de existenţă, precedînd gîndirea" [38]. *Verosimil* îşi păstrează şi la el forma consacrată : „Cervantes vrea o literatură întemeiată pe *verosimil*". „Spre a face dorit *verosimilul* şi a dezgusta de fabulos, a inventat un nebun făcînd tot soiul de isprăvi rizibile" [39]. (În ambele citate, *verosimil* are funcţie substantivală.) Sînt cunoscute deci două variante în *-itudine* (*verisimilitudine*, la A. T. Laurian şi I. C. Massim, şi *verosimilitudine*, şi ea foarte rară) şi două cu sufixul *-itate*, *verisimilitate* fiind folosită numai de G. Călinescu. Aşadar, sînt atestate patru variante ale substantivului. Există şi o formă adjectivală *verisimilist*, într-o traducere din franceză : „eternul *de ce* al criticii *verisimiliste*" [40], unde adjectivul neologic se aplică criticii care pretinde naraţiunii să fie verosimilă, exigenţă ce nu mai operează astăzi atît de constrîngător ca în trecut, fiindcă, aşa cum arată criticul francez citat, modernismul priveşte cu dispreţ verosimilul, respectul pentru această cerinţă a retoricii fiind propriu clasicismului [41].

Prin urmare, *verosimil* şi *verosimilitate* au pătruns în limba noastră ca termeni literari, prin lucrările de retorică şi stilistică, majoritatea manuale pentru învăţămînt, în a doua jumătate a secolului trecut. Anterior şi chiar după adoptarea celor două neologisme, au fost utilizaţi diferiţi termeni echivalenţi, precum şi cîteva calcuri lingvistice, arătate mai sus.

Conceptul de „verosimil" a pătruns şi în studii de stilistică literară ; el se referă deci nu numai la condiţiile narativităţii, ci şi la criteriile după care trebuie să se ghideze scriitorul în atribuirea unui anumit limbaj fiecărui personaj sau în evocarea unui anumit mediu. De exemplu, într-o lucrare de stilistică a limbii române, D. Irimia susţine că „lumea imaginarului poate sta sub semnul *verosimilului*" sau „sub cel al dezvoltării unor semnificaţii simbolice" [42]. Autorul afirmă că stilul beletristic deviază de la norma limbii literare şi că în cadrul unui realism lingvistic, „expresie a *verosimilului*, se asociază în . . . text semne lingvistice aparţinînd la epoci diferite (arhaisme, neologisme), la sfere geografice deosebite (regionalisme), culturale (elemente populare) şi sociale (argoul, jargonul) diferite" [43].

Încă din jurul anului 1900, *verosimil* începe să fie folosit şi în limbajul uzual, ca un sinonim al lui *posibil* sau *plauzibil*. Într-o critică din 1899 a lucrării lui Iosif Blaga, *Teoria dramei*, publicată în acelaşi an, Ghiţă Pop, întrebîndu-se ce a înţeles Aristotel prin „catarsă", scrie că dintre interpretările date „estetica modernă a acceptat una, cea mai *verosimilă*, fiindcă e bazată pe experienţa de toate zilele, şi anume aceea a lui Lessing"[44]. Aici,

[37] G. Călinescu, *Scriitori străini*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 700.

[38] *Ibidem*. Dar în altă parte scrie : „un ţăran instruit care ar citi pe Proust, după un moment de surpriză, nu poate să nu admită *verosimilitatea* acestei lumi" (*Cronicile optimistului*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1964, p. 431).

[39] *Op. cit.*, p. 222. Criticul foloseşte des forma *verosimil* ca substantiv :„*verosimilul* provine din real" (*Cronicile optimistului*, ed. cit., p. 432).

[40] Gérard Genette, *Figuri*, Bucureşti, Editura Univers, 1978, p. 182.

[41] *Op. cit.*, p. 172.

[42] D. Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, p. 163.

[43] *Op. cit.*, p. 150.

[44] „Convorbiri literare", 1899, p. 1038.

deși articolul este de teorie literară, *verosimil* nu este folosit ca termen literar, ci ca sinonim al lui *plauzibil*. Treptat, neologismul ajunge să fie întrebuințat în mod curent în limbă, în afara sferei terminologiei literare. În 1939, Mircea Eliade scria : „Nu ne gîndim, bunăoară, la ipotezele antropologice ale regretatului P. Saintyves ... deși nici ele nu sînt *neverosimile* pe cît par la prima vedere" [45]. Cuvîntul a pătruns, în ultima vreme, și în poezie. Lucian Blaga, de pildă, scrie : *O fată frumoasă e/o fereastră deschisă spre paradis./Mai verosimil decît adevărul/e cîteodată un vis* [46].

În DEX, la adjectivul *verosimil* se precizează că înseamnă „care pare adevărat, cu aparență de realitate, posibil, plauzibil". Am adăuga că are și sensul lui „credibil". (În DEX, *credibil* este glosat prin sinonimul „verosimil".) În următorul citat, *neverosimil* are înțelesul de „incredibil" : „poezia lui Arghezi, care totalizează, în această primă ediție, acea *neverosimilă* cifră de 928 de poezii" [47]. Pentru substantiv sînt notate în DEX două forme : *verosimilitudine*, din lat. *verisimilitudo*, cu specificarea că este rar (am dat citate mai sus cu această formă ; menționăm că nu am întîlnit în textele consultate plurale de la *verosimilitudine*), și *verosimilitate*. (Este probabil că sufixul *-itate* a fost atașat adjectivului *verosimil* după modelul altor perechi de acest fel, ca *posibil — posibilitate*, *probabil — probabilitate*). Precizarea ce se face în DEX că și *verosimilitate* ar fi rar este lipsită de temei. Dăm numai cîteva exemple din anii 1986 și 1987. Un critic scrie că „principalul efect al exprimării oblice din poezie constă în subminarea reprezentării realității ... ; într-un poem universul este alterat, prin îndepărtarea de *verosimilitate*, deformat, cu ajutorul unui lexic sau al unei gramatici deviante" [48]. Același critic afirmă că romanul nou „a sacrificat narațiunea liniară pentru o desfășurare pe mai multe planuri, a introdus abateri semnificative în cronologia faptelor ... a împins *verosimilitatea* pînă la confiniile fantasticului" [49]. Dăm și o formă de plural : „acumularea de *neverosimilități*, socotite la locul lor și gustate ca atare" [50]. Se observă că *neverosimilități* înseamnă „fapte, evenimente neverosimile, nereale". Recunoaștem însă că *verosimilitate* este folosit cu precădere ca termen literar.

Dicționarul francez *Robert* distinge la *vraisemblable* sensul uzual al cuvîntului și accepția lui ca termen literar. În DEX nu se face această separare. În *Dicționar de termeni literari* se spune despre *verosimil* că „desemnează caracterul plauzibil al operei de artă, conform cu propria sa struc-

[45] M. Eliade, *Cărțile populare în literatura românească*, extras din RFR, 1939, nr. 4, p. 4. Mai de curînd, un cercetător scria : „*Verosimilitatea* consecvenței semantice descrește dinspre limbă spre operă, pe acest traseu apărînd tot mai frecvent distorsiuni între sensurile paradigmatice și cele sintagmatice ale aceluiași termen" (Crișu Dascălu, *Dialectica limbajului poetic*, Timișoara, Editura Facla, 1986, p. 176).

[46] *Poezii*, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 277.

[47] Ș. Cioculescu, *Argheziana*, București, Editura Eminescu, 1985, p. 227. Referindu-se la variantele poeziilor lui Eminescu, același critic scrie : „Unele sînt *neverosimil* de numeroase" (în „Supliment literar-artistic al Scînteii tineretului", 1987, 7.XI, p. 5). Alt critic, M. Iorgulescu, spune : „o vîrstă pentru el *neverosimil* de tînără" (în „România literară", 1987, 10 dec., p. 10).

[48] N. Manolescu, *Despre poezie*, București, Editura Cartea Românească, 1987, p. 48.

[49] „România literară", 1986, 28.VIII, p. 9. Eugen Simion scrie și el : „Moralistul vede lumea din unghi comic și spiritul cultivat aduce dovezi erudite pentru a da o notă de *verosimilitate* caracterelor sale" (în „România literară", 1987, 3 dec., p. 5.).

[50] Ș. Cioculescu, în „România literară", 1987, 16.VII, p. 7 ; criticul se referă la cititorii din trecut ai scrierii populare *Alexandria*.

tură şi cu datele generale ale realităţii" [51]. Explicaţia dată de acest dicţionar nu ni se pare însă completă. Un autor pe care l-am mai citat scrie : „Povestirea *verosimilă* este deci o povestire ale cărei acţiuni răspund, ca tot atîtea aplicaţii sau cazuri particulare, unui corp de maxime admis ca fiind adevărate de către publicul căruia i se adresează, dar aceste maxime, prin însuşi faptul că sînt admise, rămîn cel mai adesea implicite" [52]. Ca termen literar, *verosimilul* ar fi un cod retoric, comun, de regulă, autorului şi cititorilor, care asigură credibilitatea mesajului transmis prin intermediul operei, prin compararea lui cu sistemul de valori instituit, valori care ţin loc de realitate [53]. Nu atît gradul de probabilitate, de plauzibilitate, pe care-l au evenimentele narate de autor interesează, cît conformarea acestora unui sistem de precepte, de valori, de convenienţe, care funcţionează în societate într-o perioadă istorică. G. Călinescu făcea observaţia că acelora care încă nu au capacitatea de a verifica verosimilul în medii pentru ei inedite li se pare neverosimil ceea ce este curent şi relativ codificat într-un mediu social [54]. Verosimilul are caracter istoric. Pe vremea Doamnei de La Fayette nu era verosimil ca, într-o naraţiune, soţia să-i mărturisească soţului că iubeşte pe altcineva, astăzi însă este. Există o tradiţie culturală, un ansamblu de norme şi valori, care determină ceea ce este convenabil într-o societate dată [55] şi deci şi sistemul verosimilului, acesta rezultînd însă şi dintr-o anumită coerenţă internă a evenimentelor narate [56]. În 1876, Titu Maiorescu, într-o scrisoare către N. Gane, referindu-se la nuvela acestuia *Cîinele Bălan*, susţine că este revoltător să vezi o bătrînă comportîndu-se „prea nerușinat" cu un copilandru, chiar dacă „istoric" s-a întîmplat aşa ceva, şi precizează că „nu întîmplarea adevărată, ci numai întîmplarea estetică poate să fie povestită într-o nuvelă" [57]. Literatura ţine seama deci nu de realitatea ca atare, ci de verosimil, iar acesta depinde, în fond, de un cod de convenienţe şi valori ce evoluează în timp [58]. De altfel, verosimilul variază nu numai în funcţie de perioada istorică, ci şi în funcţie de genul literar, însăşi literatura fantastică avînd criteriile ei de verosimilitate [59].

Bucureşti, Piaţa Naţiunile Unite nr. 3—5

[51] *Dicţionar de termeni literari*, Bucureşti, Editura Academiei, 1976. În continuare se adaugă : „Cerinţă formulată încă din Antichitate, verosimilul avea la început valoarea unei distincţii între domeniul artei, al ficţiunii posibile şi cel al istoriei, care era domeniul realităţii, al faptelor petrecute".

[52] G. Gene tte, *op. cit.*, p. 171. Un alt autor opinează că arta se conduce după regulile verosimilului, în timp ce în viaţă guvernează legile posibilului. Nu orice posibil este şi verosimil, fiindcă arta nu este doar expresia vieţii, ci a vieţii pline de semnificaţie (Carlos Bousono, *Teoria expresiei poetice*, Bucureşti, Editura Univers, 1975, p. 374—386).

[53] Cf. şi „Poétique", nr. 16/1973, p. 420 şi nr. 17/1974, p. 54.

[54] *Cronicile optimistului*, ed. cit., p. 431.

[55] Cf. Tzvetan Todorov, *Symbolisme et interprétation*, Paris, 1978, p. 29.

[56] Cf. M. Riffaterre, *La production du texte*, Paris, 1979, p. 96.

[57] „Convorbiri literare", 1927, ian.-apr., p. 118.

[58] Liliana Ionescu Ruxăndoiu scria că „preocuparea de a consolida caracterul verosimil, şi deci credibil, al relatării a determinat în proza modernă găsirea unor modalităţi de expresie care să permită depăşirea condiţiei omnisciente a naratorului" (în LR, XXXVI 1987, nr. 2, p. 156). Deci o altă perspectivă a verosimilului cere o nouă modalitate de expresie.

[59] Tzvetan Teodorov, *Introducere în literatura fantastică*, Bucureşti, Editura Univers, 1973, p. 64. Northop Frye scrie şi el că modurile ficţionale au evoluat de la istorisiri despre personaje cu puteri supraomeneşti spre povestiri plauzibile, verosimile. „Imitarea naturii în literatură nu are ca rezultat adevărul sau realitatea, ci plauzibilitatea, care variază de la o simplă concesie superficială în mit sau basm la un fel de principiu inviolabil în romanul naturalist" (*Anatomia criticii*, Bucureşti, Editura Univers, 1972, p. 63—64).

SEMNIFICAȚIA ORIGINARĂ A CUVÎNTULUI *GRESIE* CA ELEMENT AUTOHTON AL VOCABULARULUI LIMBII ROMÂNE

II

STELIAN DUMISTRĂCEL

II.1. Înainte de a analiza cel de al doilea sens specific aceleiași zone, 'piesă de lemn în construcția a diferite vehicule și instalații', la care ne-am referit anterior*, vom prezenta soluțiile etimologice propuse pentru rom. *gresie* în diferite dicționare sau studii lexicologice. Discuția se impune întrucît aspectele semantice pe care ne-am propus să le examinăm în continuare au fost determinante, direct sau indirect, pentru cercetătorii care au contestat apartenența lui *gresie* la fondul autohton al limbii române.

1.1. Rom. *gresie* este considerat un element autohton (termen prin care înțelegem, peste tot, „aparținînd substratului traco-dacic") pornind de la includerea lui printre „elementele albaneze" ale limbii române de către A. de Cihac, lexicograf care îl compară cu alb. *grihë, ghrinj* „queux", *grìi* „pietra per affilare i rasoj" [8] (CIHAC II, 717—718) și de la considerarea lui ca un împrumut din albaneză de către G. Meyer (130). Vom trece peste lucrările de istorie a limbii române în care această clasificare este păstrată (ale lui Densusianu, Philippide și Pușcariu; cf. și DA, s.v.), date fiind clarificările aduse în problema așa-ziselor „împrumuturi" din albaneză (Russu, 105—114, Brâncuș, 19—27) și, în special, analiza privind condițiile ce ar putea explica împrumuturile între cele două limbi (Rosetti, 240—241). Vom considera, prin urmare, pe *gresie*— *gërresë* printre elementele comune vocabularului românei și albanezei, așa cum sînt prezentate lucrurile de către lingviștii care s-au oprit în ultimul timp asupra raporturilor dintre cele două cuvinte. De altfel, cercetarea termenului românesc avînd ca obiect legătura originară dintre sensurile lui uzuale în graiurile populare din sudul țării susține acest paralelism și, implicit, originea autohtonă a lui *gresie*.

1.2. Ținînd seama numai de sensul cel mai cunoscut al termenului românesc, 'piatră de ascuțit coasa' (și invocînd dificultăți de ordin fonetic în ceea ce privește raportarea la alb. *gërresë*), G. Giuglea considera că, întrucît *gresie* numește o piatră formată din nisip fin, la baza formei actuale dacoromânești s-ar afla o variantă **grese*, sigur înrudită cu got. *griuth* (> germ. *Grieß* 'pietriș'; Giuglea, 24). Orginea germanică este admisă și de SCRIBAN, D., s.v., pe baza apropierii lui *gresie* de rom. *grisă* și *grunț*. Recent,

* Vezi LR, XXXVII, 1988, nr. 3, p. 213—222.

[8] În redarea formelor și a explicațiilor citate respectăm întotdeauna grafia autorilor la care ne referim.

Vladimir Georgiev, observînd că rom. *gresie* este aproape identic cu fr. *grès* 'gravier', care ar proveni chiar din germ. *Grieß*, susţinea că atît cuvîntul românesc, cît şi cel albanez trebuie să reprezinte, în ambele limbi, un termen tehnic german (Georgiev, 1965, 76). În realitate, fr. *grès* se explică, din ahd. *grioz* (REW[3], 3870[b]; cf. şi Littré, s.v., unde se citează un intermediar latinesc tîrziu *gressius*, *gresum* < ahd. *griez*, *grioz*, sau Robert, s.v., pentru forma francică *greot* 'gravier'), iar rezerve convingătoare cu privire la legătura dintre *gresie* şi cuvinte romanice de origine germanică de tipul fr. *grès*, cu referire la REW, au fost formulate încă în paragraful etimologic al cuvîntului *gresie* din DA, s.v. Pe de altă parte, asemănarea dintre rom. *gresie* şi fr. *grès* se dovedeşte fortuită, cu toate că pe baza ei, la sfîrşitul secolului al XIX-lea, cuvîntul românesc a căpătat un sens nou (cf. I. **0.3.**).

1.3. Dacă atribuirea unui etimon german este deficitară, după cum se va putea vedea şi în continuare, prin referirea unilaterală la sensul '(bucată de) piatră cu care se ascute coasa' al cuvîntului *gresie*, pentru Al. Cioranescu polisemantismul acestuia este apreciat ca o piedică în ceea ce priveşte considerarea lui drept un „derivat" de la alb. *gëresë* „limpiadora, igualadora del alfarero" (Cioranescu, 3877). Autorul consemnează s.v. *gresie* sensurile : **1.** „grés, asperon" (pe care l-am analizat în articolul citat în nota 2), **2.** „muela, piedra de amolar" şi **3.** „rodete del carruaje". Pentru a satisface semantismul cuvîntului românesc, Cioranescu propune explicarea lui prin raportare la un sl. **kresi* sau **gresi*, pe baza comparării cu derivatele sîrbeşti *kresalo*, *kresivo* 'amnar', *kresati* 'a aprinde cu amnarul', *kresiti se* 'a scoate scîntei', presupunînd o legătură (obscură) cu sl. *gręda*, întrucît descendentul sîrbesc al acestuia, *greda* (cf. şi rom. *grindă*) are, paralel, sensurile 'bîrnă, grindă' şi 'banc de nisip, nisipos', fapt ce ar putea fi pus în relaţie cu sensul **3** al rom. *gresie* (*loc. cit.*). Este vorba, prin urmare, de căutarea unui etimon prin care să se explice logic raporturile dintre sensurile (α) '(bucată de) piatră pentru ascuţit coasa' şi (β) 'piesă de lemn la car'. Această exigenţă poate fi interpretată cel puţin ca o rezervă faţă de dicţionarele româneşti care, admiţînd comparaţia cu alb. *gërresë*, nu precizează raporturile dintre sensurile citate (pentru sensul (β) cf. CIHAC II 718 : [**2.**] „sassoire [d'une voiture]" ; TDRG, s.v. : [**2.**] „Achsschemel des Bauernwagens" ; CADE, s.v. : [**3.**] „scîndura pusă deasupra osiei dinainte a carului, numită şi *perinoc*...''). Pe de altă parte, prin obiecţia citată, Cioranescu nu acceptă relaţia stabilită în DA, unde sensul **II. 1.**, 'bucată de lemn situată deasupra osiei dinainte a carului', este considerat ca rezultînd prin analogie de la **1.2.** 'piatră de ascuţit coasa', obiecţie ce ne apare pe deplin întemeiată.

Precizăm însă că aceasta nu înseamnă că apreciem ca motivată însăşi soluţia etimologică schiţată de Cioranescu, respinsă, în principiu, şi în *Tratat*, 342, ca „neverosimilă", ceea ce, bineînţeles, nu constituie încă rezolvarea problemei. Soluţia o poate aduce, după părerea noastră, examinarea posibilităţii de a evidenţia raporturi originare între cele două semnificaţii în discuţie ale rom. *gresie*, cercetare ce se justifică dacă ţinem seama de semnificaţia de bază a alb. *gërresë* (ca şi de cele ale cuvintelor din familia acestuia în limba albaneză) şi, în acelaşi timp, de semnificaţia radicalului i. -e. prin care a fost explicat acest cuvînt.

1.4. Se impune, în primul rînd, observația că în albaneză termenul *gërresë* nu evocă, originar, noțiunea de „piatră" : r ă z u i t o a r e a olarului numită astfel era, inițial, mai mult ca sigur, una de lemn, și apoi o lamă de metal : ‚gɛresɛ f. *Schabholz*, Schabeisen, bes[onders] der Töpfer", cuvîntul fiind explicat prin i.-e. **gher-* „zerreiben" (Meyer, 130). Aceeași evoluție o constatăm în ceea ce privește unealta folosită pe teritoriul etnolingvistic dacoromânesc : termenul *fichieș* (< magh. *fakés* „Holzmesser" ; Tamás, s.v.) numea inițial „scîndurica de lemn de fag cu care olarul ridică vasele de lut de pe *străgălie* (Damé, 73). În anchetele pentru *NALR. Moldova și Bucovina*, alături de răspunsuri de tipul „o scîndurică" (pct. 649, Matca, jud. Galați) ori „lopată de lemn" (670, Hîrja, Bacău), pot fi menționate altele în care se precizează, de exemplu, că *fichiejul* „era de fier" (658, Păunești, Vrancea) sau că instrumentul numit *fichiașc* (cuvîntul a fost sugerat de anchetator) era „o bucată de fier cu care se făcea *cantul* străchinii, la fund" (633, Oancea, Galați ; surprinde faptul că răspunsurile la întrebarea 2542 din *Chestionar* nu au fost publicate în volumele din *NALR. Oltenia*) [9].

Un sens general 'răzuitoare' pentru alb. *gërrusë*, *gërresë*, *krusë* indică Çabej (556), *gresë* numind „acțiunea de a răzui" iar, după N. Jokl, citat de Brâncuș (83), subst. *gërresë* este „un derivat vechi al verbului *gërryej* «a răzui, a scobi, a săpa (pămîntul, piatra etc.) pînă se face gaură»".

Criteriul semantic fiind satisfăcut, compararea cu albaneza reprezintă, de fapt, pentru lingviștii români, admiterea provenienței paralele a două cuvinte asemănătoare (mai rar identice) fonetic în această limbă și în română, dintr-un idiom vorbit odinioară în zona carpato-balcanică. Aceasta indiferent dacă acceptăm conceptul de „tracă", o limbă unică prezentînd diferențieri dialectale (cf. Rosetti, 203, 240), ori „traco-dacă" (Russu, 79—81) sau dacă am considera că asemănarea unor cuvinte din română și albaneză s-ar datora descendenței acesteia din urmă din limba „dacomoesiană", diferită într-o oarecare măsură de tracă, așa cum susține Georgiev (1966, 146—148 ; cf. 1981, 126—128 ; asupra clasificării propuse de Georgiev, cf. Pisani, 250, și Simenschy—Ivănescu, 155). În aceste condiții, se poate observa că nimic nu impune obligativitatea unui sens i n i ț i a l '(varietate de) piatră' al cuvîntului moștenit din substrat în dacoromână și reflectat astăzi prin rom. *gresie* (să notăm, în treacăt, că nici cuvîntul latinesc *cos*, *-tem*, care în românește a dat *cute*, nu are ca punct de plecare un element cu sensul 'piatră', ci prin raportare la i.-e. *k̂oi-* [: *k̂əi*], *k̂o-* [: *k̂ə*] „schärfen, wetzen" (Walde—Pokorny I, p. 454), are la bază tot numele unei acțiuni : „a ascuți").

2. Existența unui al doilea sens uzual în graiurile popul re românești, care trebuie reținut în formularea 'piesă de lemn în construcția a diferite vehicule și instalații' (β^1), constituie, de fapt, elementul etnolingvistic pe baza căruia poate fi descifrată însăși semnificația originară a cuvîntului *gresie* în limba română.

[9] În articole consacrate olăritului pentru diferite zone ale țării, se consemnează că această unealtă, cu care „se ridică", „se netezesc" sau „se formează" vasele, este de obicei din lemn (cf. volumul *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor. Etnografie și artă populară* București, 1969, p. 364, 376, 391). S-a notat însă și că *frichiașul* este „o bucată de tablă sau de lemn de formă dreptunghiulară, care ajută la formarea și netezirea oalelor" (*ibid.*, p. 386, pentru regiunea București).

2.1.1. Utilizarea termenului în discuție pentru a numi bucata de lemn fixată pe osia dinainte a carului, pe care se mișcă *vîrtejul*, este atestată în dicționare ale limbii române din secolul al XIX-lea (*gresia carului* „Giebstock" la Polizu, s.v. *gresie*). Prezența lui în graiurile din sudul țării este consemnată în primul rînd de răspunsurile la ancheta cu chestionarul lingvistic al lui B.P. Hasdeu (1884—1892) și de către Damé (9, 14), date ce au servit la redactarea cuvîntului în DA (*gresie*, **II. 1.**).

Cu sensul 'piesă de lemn care se află deasupra osiei de dinainte a carului, perinoc', cuvîntul a fost înregistrat, apoi, de către Emil Petrovici într-o localitate din Dobrogea (*scaunul de dinainte* de la căruță „stă pe *gresie*"; ALR II, s.n., II, 343/987) și este prezent în enumerarea pieselor de la același vehicul de către un informator din Galbenu, jud. Brăila: „crucea dinainte, gresie, vîrtejul și cu mănușile" (TD. Muntenia, 748). La limita dinspre vest a ariei sudice se plasează atestările rezultînd din comentarii ale informatorilor în legătură cu noțiunea „vîrtej (la car)": *gresie* cu sensul citat mai sus a fost notat în localitățile Strehaia, jud. Mehedinți, și Segarcea, jud. Dolj (NALR. Olt. IV, MN, pl. 108 [2105]/955, 982; sensul cuvîntului pentru Sărbătoarea, jud. Dolj, pct. 971, este mai puțin clar). În sfîrșit, tot în răspunsuri la întrebări privitoare la diferite piese ale carului, am înregistrat *gresie* 'piesă de lemn ce se află deasupra osiei dinainte' în anchetele pentru NALR în trei localități situate în sudul Moldovei, în zona de contact cu subdialectul muntenesc (Piscu, jud. Galați, Mera și Nistorești, jud. Vrancea), ca și în două localități cu graiuri de tip muntenesc propriu-zis din aceeași arie (Cașin, jud. Bacău, și Soveja, jud. Vrancea; cf. și Damé, 14, pentru fostul județ Putna).

2.1.2. Neînregistrată în dicționarele limbii române este însă întrebuințarea cuvîntului numind alte două piese de la car. Acestea sînt:

— *vîrtejul*, bucata de lemn de la dricul de dinainte, care se mișcă pe *gresie* sau *podul osiei*, cu atestări pentru Muntenia (ALR II, s.n., II, 343/728) și Oltenia (Iordache, 97, 170). În acest caz se poate admite, desigur, și confuzia denumirilor, dat fiind faptul că *vîrtejul* se află în contact cu *gresia*, dar la fel a putut fi numită, în același timp, și fiecare dintre cele două piese. La clasificarea sub care prezentăm această valoare denominativă se impune rezerva că sensul [**3.**] de la Cioranescu, „rodete del carruaje" (cf. **1.3.**), s-ar putea traduce chiar prin „vîrtej", dar se pare că autorul a dat o traducere aproximativă pentru „gresie", întrucît nu dispunea de atestările pentru „vîrtej".

—bucata de lemn ce unește capetele cracilor de la dricul de dinainte, pe sub inima carului, și de care se freacă la schimbarea direcției vehiculului, numită curent *splină* sau *brăcinar*; atestările sînt, de asemenea, pentru graiurile din Muntenia și Oltenia (ALR II, s.n., II, 344/705, 928; NALR. Olt. IV, pl. 108 (2108)/919, 920, 989, 993, 998). Iată o descriere a obiectului, după DA (s.v. *brăcinar*, **II.1.**): „o spetează de lemn *ce joacă* subt inima carului și unește cele două extremități ale furcii" (subl.n.).

2.1.3. La sensurile precedente ale cuvîntului *gresie* se adaugă cele menționate anterior (cf. **I. 0.2.**):

— 'bucata de lemn de deasupra osiei de la cotigă, pe care se sprijină (și se mișcă) capătul grindeiului' (DA, s.v. *gresie*, **II.1.**, sens special înre-

gistrat în Săcuieni, Dîmbovița; este vorba de cotiga din lemn, de tip vechi, pentru a cărei construcție vezi ALR II, s.n., I, planșa 1, fig. 1);

— *gresii* (pl.) apare și ca nume ale unor părți, neprecizate, din construcția morii (DA, s.v. *gresie* **II.2.**, un răspuns la ancheta Hasdeu, din Garvăn, jud. Tulcea).

2.1.4. Pe baza DA și a localizării noilor atestări ale cuvîntului cu sensul (β^1) se poate stabili circulația acestuia exact în aceeași arie în care *gresie* este folosit curent cu sensul 'bucată de piatră pentru ascuțit unelte tăioase din fier' (α^1) : Muntenia, Oltenia, sudul Transilvaniei și sudul Moldovei, Dobrogea. Față de aria (α^1), aria lui *gresie* (β^1) se prezintă ca una mai puțin continuă, cu zone albe, dar faptul se poate datora și diferenței din planul r e a l i i l o r : pe cînd unealta de ascuțit coasa, de exemplu este una încă în uzul curent, piesele de lemn din construcția carului au dispărut de fapt, una dintre acestea (perinocul) fiind înlocuită, în măsura în care însăși osia de lemn s-a mai păstrat, printr-o bucată de fier (numită tot *gresie*!; cf. Udrescu, 109) [10].

2.2. Pentru a explica paralelismul denominativ care se poate deduce pe baza sensurilor (α^1) și (β^1), a cărui existență este dovedită de informațiile din domeniul geografiei lingvistice prezentate, putem avea în vedere, în principiu, două ipostaze ale raporturilor semantice:

(a) unul dintre sensuri este primar, iar celălalt este derivat;

(b) cele două sensuri sînt paralele originar.

2.2.1. Ipostaza (a) a fost invocată în DA, unde se notează (a^1) că sensul 'piesă la car' este analogic. La opoziția de principiu a lui Cioranescu (cf. **1.3.**), putem adăuga faptul că pentru a demonstra prioritatea ce o implică această analogie nu am găsit argumente de ordin etnografic, care lipsesc și pentru a presupune (a^2) prioritatea sensului (β^1) față de(α^1).

2.2.2. Ipostazei paralelismului semantic (b) i se poate căuta justificarea în (b^1) elemente aparținînd planului r e a l i i l o r, sau (b^2) în elemente ce caracterizează c u v î n t u l care numește cele două (categorii de) realități.

(b^1) Rigoarea cercetării impune luarea în considerație a ipotezei că atît unealta de ascuțit coasa, cît și piesa de la car au fost confecționate, într-o epocă veche, din același material, primul la care trebuie să ne referim fiind, bineînțeles, p i a t r a. Acestei soluții i se opun însă rezultatele cercetărilor arheologice și etnografice, care nu atestă piese din piatră în construcția propriu-zisă a vehiculelor de tipul carului. Rămîne deschisă problema utilizării comune a celuilalt material, l e m n u l, ipoteză de care ne vom ocupa mai jos (cf. **III.1.**), dar elementele comune hotărîtoare pentru paralelismul semantic urmărit se dovedesc acelea privitoare la f u n c ț i a celor două obiecte (unealta de ascuțit și piesa de lemn de la car).

În ceea ce privește analiza cuvîntului (b^2), am constatat deja că pentru desemnarea paralelă prin *gresie* a realităților în discuție raportarea la noțiunea „(varietate de) piatră" nu se impune, atît dată fiind situația constatată cu privire la semnificația corespunzătoare în graiurile populare

[10] În zona Munților Apuseni s-a păstrat însă, pînă la începutul secolului nostru, carul făcut în întregime din lemn, numit *car focău* (pl. *focauă*); cf. N. Dunăre, *Mijloace tradiționale în agricultura din Munții Apuseni în prima jumătate a secolului XX*, în „Apulum", XI, 1973, p. 620. Această atestare constituie o verigă importantă pentru analiza semantică a termenului *făcău* (cf. DA, s.v.) în funcție de etimologia cuvîntului (cf. Tamás, s.v.).

românești (cf. **I.3.1.1.—3.1.2.**), cît și din rațiuni etimologice (**II.1.1.**). Există argumente pentru a susține că *gresie*, date fiind cele două sensuri selectate mai sus, a putut avea o semnificație inițială, generală, de 'răzuitoare', comparabilă cu aceea a alb. *gërresë* (*gërrusë*, *krusë*).

3. *Gresie* ca nume al piesei de la car căruia în nord îi corespunde termenul *perinoc* se poate explica prin funcția pe care o avea această piesă. Ea consta dintr-o bucată de lemn ce proteja o parte esențială, osia, de asemenea de lemn, de roaderea la care era expusă, întrucît deasupra ei se plasează *vîrtejul*, care își schimbă poziția (glisînd la dreapta ori la stînga) la schimbarea direcției carului. *Gresia* era confecționată din lemn de esență tare și, după ce se subția prin frecare, putea fi schimbată. De altfel, cu timpul, lemnul a fost înlocuit printr-o șină de fier, așa cum se precizează, pentru localități din zona Argeș, în glosarul publicat de D. Udrescu, în a cărui definiție găsim însăși rațiunea înlocuirii materialului: șina de fier numită *gresie* „îmbracă «scaunul» căruței pe locul unde *se freacă* în mers" (109) (subl.n.). Dar, după cum am putut vedea mai sus, *gresie* numește și alte piese de lemn, de la car, de la cotiga plugului sau de la moară, aflate în situații comparabile (analizabile ori de presupus).

Piesele din lemn de la car și de la cotiga plugului numite *gresie* au comun faptul că, în timpul funcționării ansamblurilor din care fac parte, sînt supuse frecării și roaderii, în contact cu *vîrtejul*, cu *inima* carului, respectiv cu *grindeiul* plugului. Această constatare, departe de a impune numirea obiectelor indicate prin analogie, pornind de la sensul '(bucată de) piatră de ascuțit coasa, cute' (și avînd drept inductor noțiunea corespunzătoare), constituie un argument pentru a susține existența unui cuvînt polisemantic *greasă* în româna comună (formă atestată dialectal; cf. Brâncuș, 84). În orice caz, la jumătatea secolului al XIX-lea, în afara unui context de comunicare lămuritor, utilizarea termenului în aria sudică dacoromânească necesita adăugarea unui determinant: astfel, doar *gresie* nu este suficient ca răspuns la ghicitoarea „Cine dă la altul ce n-are el?", explicația fiind „gresia *de ascuțit*" (Teodorescu, 230). Pe de altă parte, chiar în zona din nord-estul Munteniei unde, după ancheta Hasdeu (cf. **2.1.1.**), s-a înregistrat cel mai frecvent *gresie* 'piesă de lemn ce protejează osia carului' (fostele județe Buzău, Rîmnicul Sărat, Brăila, cu 14 atestări din totalul de 19), unealta de ascuțit coasa a fost desemnată prin termenul *piatră* (= bucată de piatră) [11], în unele cazuri ca sinonim al lui *gresie* (cf. harta 13 de la Pușcariu 1936 și rezultatele anchetei pentru *NALR. Muntenia și Dobrogea*; **I.2.1.**). Prin urmare, chiar dacă ar fi vorba numai de situația din graiuri de la sfîrșitul secolului trecut și de la începutul secolului al XX-lea, în această zonă *gresie* apare ca numind prin excelență „piesa de lemn ce protejează osia carului, perinocul", și numai în al doilea rînd „(bucata de) piatră pentru ascuțit coasa, cutea".

4. Terminologia carului constituie, desigur, un izvor denominativ pentru uneltele și instalațiile ce comportă roți (și osii), de tipul cotigii de la plug (cf. și fr. *charrue* „Räderpflug" < galicul *carruca* „Wagen", REW [3], 1720, față de *araire* 'plug simplu, fără cotigă' < lat. *aratrum*), al morii, al ferăstrăului acționat de apă, al pivelor de bătut sumane etc. (v. termeni

[11] În legătură cu utilizarea descendenților lat. *petra* cu sensul 'queux', cf. Gamillscheg, 81—88 (pentru teritoriul galoromanic) și AIS VII_2, h. 1407 (pentru graiurile din Italia).

ca *roată*, *osie*, *proțap*, *jug*, *perinoc* etc.; cf. Damé, passim). De aceea, păstrarea unui cuvînt autohton *gresie* referitor la car impune o analiză retrospectivă a construcției acestuia. În § **2.1.1.** și **2.1.2.** am constatat că piesele numite *gresie* aparțin dricului dinainte de la carul țărănesc de lemn cu patru roți, la care acest ansamblu, avînd la bază roțile din față, asigură schimbarea direcției vehiculului. Desigur, pentru transmiterea cuvîntului reprezentat astăzi de *gresie* cu sensul 'piesă de lemn ce protejează osia' ori 'vîrtej' din vocabularul idiomului autohtonilor nu putem avea în vedere o simplă translație a termenului datorită conservării uneia și aceleiași piese. Transmiterea acestuia apare însă ca posibilă constatînd o aceeași reprezentare în planul realiilor (care a funcționat apoi și la denumirea altor piese, prin analogie) în condițiile perpetuării aceluiași tip de car.

4.1. Or, față de unicitatea sau preponderența vehiculului cu două roți în diferite zone ale Europei, de unde s-a răspîndit în America de Sud, tip păstrat pînă astăzi (așa cum atestă, pe bază de sondaje, AIS VI_2, h. 1222, 1223; ALMC, II, h. 847—850 în comparație cu 851, 852, planșele XIV—XX; ALG II, h. 348, 348[a,b], 366; cf. Gardette, 268, Krüger, 75—76), pe teritoriul dacoromânesc a fost întrebuințat în mod obișnuit, dacă nu exclusiv, carul cu patru roți. Citînd, ca o punte de legătură, una din cele mai vechi reprezentări din arta plastică românească, imaginea carului Sf. Ilie, totdeauna cu patru roți, de pe frescele de la biserici din nordul Moldovei a căror pictură (inițială) datează din secolul al XV-lea (Brătulescu, 127—135), putem verifica această afirmație pe baza datelor istorice.

Carele geților au fost evocate de Ovidiu, care le numește *plaustra* (*Tristia*: *barbara* ~, *stridentia* ~ : III 10; 34, 59; *stridula* ~ : 12; 30). Referindu-se la reprezentările de pe Columna lui Traian, de pe *Tropaeum Traiani* și de pe alte monumente, V. Pârvan consideră denumirea îndreptățită, bazîndu-se pe construcția carelor : patru roți egale, cu opt spițe, trase de boi 85, 297) [12]. În momentul de față nu se poate susține că vehiculele respective erau caracteristice populației geto-dacice, întrucît la luptele înfățișate pe metopele de la *Tropaeum Traiani* (XL, XLII, XLIII; cf. Florescu, 456, 460, 461, 638), cît și în scena XXXVIII (95—97) de pe Columnă (Cichorius, planșa XXIX și p. 187—188) au participat și luptători din triburi *nedacice*. Dar, ceea ce este mult mai important, dată fiind localizarea luptelor înfățișate pe monumentele la care ne-am referit în Moesia Inferior (cf. Radu Florescu, *Note și comentarii* la Pârvan, *ed. cit.*, p. 581), carul cu patru roți este, în mod cert, caracteristic zonei de cîmpie de la Dunărea de Jos (la luptele de la Nicopolis ad Istrum și de la Adamclisi au luat parte și contingente de bastarni și roxolani aflate în incursiune de la nord de Dunăre).

Garniturile metalice de la care descoperite în atelierul de făurărie de la Grădiștea Muncelului indică însă folosirea de către daci a roților cu spițe și cu butuci (Glodariu—Iaroslavschi, 124). Față de vehiculele cu două roți, la care osia, cu secțiune pătrată, face corp comun și se mișcă o dată cu aces-

[12] Dar *plaustrum* este, de regulă, carul primitiv și grosier cu două roți masive (*tympana*); cf. Daremberg—Saglio—Pottier, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, VI_1, Paris, 1904, p. 504—506. Pentru descrierea carului geților, cf. *carruca*, dar mai ales *carrus*, *carrum*, termen de origine celtică prin care latinii desemnau vehicule ale galilor, bretonilor și helveților; Daremberg-Saglio, *op. cit.*, I_2, Paris, 1887, p. 928—929. De altfel, cel puțin în legătură cu una dintre caracterizările lui Ovidiu se pot exprima rezerve în ceea ce privește aspectul documentar propriu-zis : *stridentia plaustra* apărea și la Vergilius, *Georgica*, III, 536.

tea, tipul de roată cu spițe și butuc presupune o osie fixă în structura dricului de dinainte la carul cu patru roți, la care schimbarea direcției vehiculului are loc prin mișcarea spre dreapta ori spre stînga a ansamblului numit mai sus. Constatarea retrospectivă se poate face pe baza numeroaselor reconstituiri de care cu patru roți aparținînd Hallstattului din monografia consacrată subiectului apărută în cursul acestui an la Mainz (*Wagen*, cf., de exemplu, carul de lemn de la Großeibstadt, Bavaria, p. 71—75). La tipul de car descris aici, comparabil funcțional cu acela al populațiilor de pe teritoriul Daciei preromane, este ușor de observat existența unor piese de lemn supuse frecării/roaderii în cursul utilizării (ce pot fi raportate la „gresie" sau „perinoc" și „splină" sau „brăcinar").

4.2. Acest tip de car, păstrat în cultura materială populară românească (cf. Iorga, 150, cu referire și la *carrago*, carul germanilor), a putut asigura, prin piese din componența unui ansamblu caracteristic, transmiterea termenului *gresie* 'piesă de lemn la car' printr-un substantiv referitor la piese cu funcții asemănătoare sau printr-un verb, dispărut între timp prin concurența exercitată de elementele de origine latină (*a*) *freca*, (*a*) *roade* ori de alte cuvinte. Acest verb, format de la aceeași rădăcină cu cuvîntul reprezentat prin rom. *gresie*, poate să explice complementaritatea raporturilor dintre cele două aspecte semantice pe care le prezintă substantivul („obiect cu care se roade, se răzuiește, se tocește" și „obiect care se roade, se tocește"). De altfel, o asemenea ipoteză se înscrie în metodologia cercetării limbilor necunoscute, „tratarea lexicului nu numai ca inventar, dar și ca structură ... permițînd postularea unor termeni" (Wald—Slușanschi, 278; cf. și p. 322, în legătură cu un termen i.-e. pentru „car", dată fiind existența celor pentru „osie" și „roată", discutați la p. 305).

Faptele trecute în revistă îndreptățesc, prin urmare, invocarea unui inductor semantic comun în procesul denominației pe teren românesc și susțin ideea unei proiecții semantice 'răzuitoare' pentru termenul aparținînd limbii geto-dacilor care a fost moștenit în română sub forma *gresie*, întrucît vechimii termenului ce numește o piesă de la car îi corespunde vechimea indiscutabilă a denumirii uneltei de piatră pentru ascuțit obiecte tăioase : *gresia* aruncată în calea urmăritorului, în basme, are ca prototip piatra cu care își ascuțea cuțitul încă vînătorul.

III. Inexistența unei legături univoce (și exclusive) între *gresie* și semnificația '(bucată de) piatră (de ascuțit)' pe care o dovedește analiza etimologică și semantică a cuvîntului este întărită de cercetarea lucrurilor. Pe lîngă faptele la care ne-am referit mai sus, aceasta arată că unele răzuitori sau ascuțitori, numite prin sinonime ale lui *gresie*, au fost confecționate chiar din lemn. Prin raportare la existența unor unelte de ascuțit coasa constînd din bucăți de lemn dur (sau durificat în apă) în diverse zone (în general) de cîmpie joasă ale Europei, poate fi acceptată însăși ipoteza utilizării unei unelte similare sau identice în aria estică din sudul teritoriului dacoromânesc, ca și existența unor elemente specifice lexicului idiomului autohtonilor din zona de cîmpie a Daciei preromane.

1. Diferite surse atestă, pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea, practica confecționării unor „ascuțitori" pentru brici din lemn dur, supus unui tratament special. Explicîndu-se termenul *carpăn* într-un manual printre ai cărui autori se numără și Ion Creangă, se spune : „Carpănul în apă trăiește foarte mult și de la o vreme se împietrește. Din lemn de car-

păn împietrit se face cutea, pe care ascut bărbierii bricele" (Vasiliu—Kirileanu, 298). Acestei mărturii îi succedă, cronologic, o informație dintr-un răspuns la ancheta Hasdeu din județul Galați : „Mama Pădurii și-a ascuțit dinții cu *arcerul*, adică cute pietrificată din arțar . . . ; acest lemn se pietrifică după spusa țăranilor, făcîndu-se arcer pentru ascuțit bricele" (HEM II, col. 1757). În sfîrșit, date similare apar în DA, s.v. *arcer*, pe baza comunicării folcloristului S. Fl. Marian : *arcerul* este „un fel de cute făcută din lemn, care a stat mai mulți ani în apă și apoi s-a pietrificat ; se ascute cu dînsa bricele" [13].

Corespondența *cute—arcer* (vezi textele citate mai sus și Pușcariu, 1936, harta 13, cu două zone *arcer*, care, în aria nordică dacoromânească reprezentată de *cute*, se plasează în nord-vestul Transilvaniei și, respectiv, în vestul Moldovei), sinonime cu *gresie* (cf. glosa *cute* = *gresie*, *arcer* la Pop-Reteganul, 34), raportată la confecționarea arcerului din lemn pietrificat în apă, lasă deschisă posibilitatea de a presupune că mai ales în zona de cîmpie de la Dunărea de Jos însăși gresia de ascuțit coasa a putut fi o bucată de lemn durificat prin păstrarea în apă. Acestei zone îi este caracteristică absența, desigur relativă, a pietrei (cf. **I.3.1.3.1.**), la fel ca și unor zone din nordul și nord-estul Europei pentru care existența unor ascuțitori din lemn pentru coasă este concludent atestată etnografic, cu sugestive implicații lingvistice în ceea ce privește explicarea rom. *gresie*.

2.1. Pe harta ce înregistrează denumirile pentru „cute" din *Atlas linguistique de la France*, în trei puncte din zona Pas-de-Calais apar răspunsurile [rif], [rifl], analizate de E. Gamillscheg (pornind și de la alte atestări, anterioare, din zona Boulogne-Pas-de-Calais) drept reflexe dialectale franceze ale unui regionalism de origine germanică *rijve* 'Reibe' (= răzuitoare) și care au atras atenția în mod deosebit pentru că numesc o ascuțitoare a coasei făcută din l e m n dur (de stejar). Lingvistul german insistă asupra faptului că [rif], [rifl] nu sînt nume pentru „cutea" propriu-zisă („dieses *rifle* ist also nicht der eigentliche «Wetzstein», sondern ein Gegenstand aus hartem Holz, mit dem die Schneide der Sense geglättet wird . . ." ; Gamillscheg, 93). Unsă cu nisip pisat mărunt și udat cu apă, această cute este folosită pentru a ageri din cînd în cînd gura coasei. Conform descrierii lui E. Edmont (care înregistrează și verbul [riflé] „donner un coup de «rif» à une faux"), după încheierea operației, „răzuitoarea" era fixată (ca o prelungitoare) la mînerul de la coada coasei (Edmont, 205).

2.2. Descrierea operației de durificare a lemnului în apă avînd ca finalitate folosirea lui ca ascuțitoare (*Wetzstein*) o găsim consemnată în Grimm, *Wb.* pentru secolul al XVI-lea, după un text din Paracelsus („. . . und nemlich was wetzstein sind, dergleichen auch etlicher hoeltzer, so hineyn gelegt werden, diss wasser durch gehet und seine poros anfuellt"), iar pentru secolul al XVII-lea pe baza referirii lui S.v. Birken la utilizarea lemnului de laur în Țările Baltice („. . . deren wasser das holz . . . also . . .

[13] Prin prisma acestor aspecte din planul realiilor și dată fiind consemnarea denumirii *arciariu* pentru *Acer platanoides* într-un document de la anul 1579 din Țara Românească (cf. *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române*. 1374—1600, București, 1981, s.v.), care înlătură suspiciunea exprimată în DA, s.v. *arțar* asupra variantelor *arceriu* și *arciariu* (= *arțar*) înregistrate în diferite dicționare, legătura între *arcer* și *arțar* poate fi luată în considerație în perspectiva discutării etimologiei celor două cuvinte (?), încă neclarificată.

haertet, dass es zum theil vor einen wetzstein zugebrauchen" ; s.v. *Wetzstein*, col. 801—802) [14]. Practica s-a păstrat pînă recent în unele zone din Germania. Într-o lucrare consacrată uneltelor ţărăneşti şi meşteşugăreşti dintre 1890 şi 1930, apărută în colecţia de scrieri a Comisiei Etnografice pentru Westfalia, H. Sints înregistrează chiar faptul, aparent paradoxal, că în acest land, de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, cutea (Wetzstein) a fost tot mai mult înlocuită de „lemnul de ascuţit" (Wetzholz). Preferinţa se explică prin faptul că acesta din urmă nu necesită folosirea apei şi a recipientului pentru ţinut apa (pe care îl poartă cosaşii). Sînt descrise tipurile de astfel de „scîndurele de ascuţit" (*Streichbretter*) care se vindeau în prăvălii ; ele se ungeau uneori cu păcură amestecată cu nisip sau pulbere din diferite roci (Sints, 56).

2.3. Utilizarea unei ascuţitori din lemn, alături de cutea propriu-zisă, din piatră, a fost menţionată şi pentru slavii de răsărit (bieloruşi, ucraineni) de către D. Zelenin. Avînd forma unei lopăţele de lemn (printre nume figurează de altfel şi *лопатка*), cu şănţuleţe ce se întretaie în curmeziş, aceasta era muiată în apă, presărată cu nisip şi se folosea la netezirea gurii de la coasă (Zelenin, 33—34 ; vezi şi figura de la p. 201).

2.4. O bogată literatură etnografică şi o documentare amplă există în ceea ce priveşte ascuţitorile din lemn pentru Ţările Baltice, pe baza unor informaţii datînd de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor. În Lituania ele erau făcute din lemn de esenţă tare (cu crestături în curmeziş) ; ca şi în nordul Franţei, unealta era prinsă la mînerul de la coada coasei ce se ţinea cu mîna stîngă (la tipul cu două mînere). Se precizează că ascuţitorile făcute din piatră au apărut aici abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Dundulene, 45). În Letonia asemenea ascuţitori („lopăţele") erau din lemn de stejar ; în afara nisipului muiat cu apă, pentru un al doilea tip se indică, la fel ca pentru teritoriul Germaniei, practica ungerii cu smoală amestecată cu nisip (Leinasare, 430 ; cf. Dumpe, 99—101). În capitolul consacrat agriculturii din atlasul istorico-etnografic al Ţărilor Baltice, publicat recent, a apărut o sinteză asupra subiectului. În ceea ce priveşte materialul, se indică lemnul de stejar, de arţar (!), dar şi de ienupăr, din ultimul confecţionîndu-se în special ascuţitorile tronconice, la care amestecul pentru ungere consta din smoală şi ceară, cu nisip mărunţit din pietre de tocilă olandeze (în Estonia). Se notează întrebuinţarea ascuţitorilor din lemn pentru netezirea gurii de la coasele confecţionate local (în ateliere de fierărie). Mai ales la cositul ierbii se foloseau, paralel, atît cutea de lemn (cu care se îndrepta gura coasei după ce era bătută cu ciocanul), cît şi cea de piatră (utilizată mai apoi, după ce ascuţişul se tocea). Se indică răspîndirea geografică a ascuţitorilor din lemn într-o arie largă din nordul şi estul Europei, pe lîngă ţări cum sînt cele la care ne-am referit mai sus, pe baza altor surse, menţionîndu-se şi Carelia, Finlanda, Suedia (*Atlas Pribaltiki*, 81—82 ; pentru atestări în Danemarca, Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia, cf. Dumpe, 104 şi figura 137).

[14] Durificarea lemnului unor diferite specii de arbori în apă este consemnată şi într-un regulament asupra exploatării pădurilor apărut la Viena în 1786, al cărui text a fost tradus şi în românește : (lemnul de fag) „în apă . . . este foarte trainic şi să face ca fierul de tare" ; „arinul . . . de cherestea îi bun numai în apă înlăuntru, fiindcă în apă trăieşte veacuri şi la urmă să face piatră" ; Gh. T. Kirileanu, *Cel mai vechi cod silvic românesc. Orînduiala de pădure pentru Bucovina . . .*, Bucureşti, 1908, p. 17, 18.

3. Informațiile etnografice prezentate contribuie și ele la desființarea „monopolului" aparent privind utilizarea pietrei ca unic material din care se face unealta de ascuțit coasa și, drept urmare, anulează ideea unei legături necesare între termenul folosit pentru unealta respectivă și noțiunea de „piatră". Printre expresiile lingvistice se află și cea referitoare la formă (cf. rus. *лопатка* 'lopățică'). Am văzut că însuși lat. *cos, -tis* are sensul etimologic de 'ascuțitoare', raportîndu-se așadar la funcția uneltei (cf. **II.1.4.**). În același grup poate fi plasat termenul rom. *gresie*, a cărui interpretare ca avînd un sens primar de 'răzuitoare' își găsește de altfel un corespondent direct în fr. dial. [rif], [rifl] 'Reibe'.

Admițînd că această comparație poate fi acceptată ca reflectînd desemnarea uneltei pe baza unei motivații similare în procesul denominației, drept efect al manifestării unei aceleiași *forma mentis*, putem indica o paralelă și pentru a explica numirea prin *gresie* a unei piese de lemn, supuse roaderii, de la car. Pe baza rezultatelor unui sondaj, constatăm că în germană termenul *Reib(e)holz* [și *Reib(e)scheit*] numește, alături de unelte de frecat și netezit propriu-zise (de exemplu, aceea folosită de cizmar pentru a netezi cusăturile), și o bară transversală ce se află deasupra proțapului, de care se freacă corpul căruței („... das querholz über den deichselarmen eines wagens, weil sich der langwagen darauf reibt; auch *reibescheit*"; Grimm, *Wb.*, s.v. *Reibeholz*, col. 563).

4. Pentru descifrarea unei semnificații originare 'răzuitoare' a rom. *gresie* [15] (în funcție de sensurile actuale ale cuvîntului din graiurile populare și ținînd seama de datele de ordin etnografic de mai sus), un factor ce poate fi luat în discuție este însăși situația sa de element moștenit din getodacă cu statut de regionalism în dacoromână. Pentru a explica acest statut, avem în vedere două posibilități:

a) Cuvîntul autohton de la baza rom. *gresie* a fost general cunoscut pe teritoriul Daciei preromane, dar, în epoca de formare a limbii române, elementul de substrat a fost înlocuit de lat. *cos, -tis* numai în aria nord-vestică dacoromânească.

b) Același cuvînt a fost inițial unul caracteristic ariei sudice (sud-estice) a teritoriului Daciei. Ipoteza unei asemenea vechi deosebiri teritoriale, pornind de la opoziția cu aria de nord *cute*, a fost formulată de Pușcariu (1940, 340) și este admisă, cu rezerva de rigoare, și de Russu (131) și Brâncuș (175; acești lingviști au în vedere posibilitatea existenței unor astfel de deosebiri regionale doar pentru cazurile în care vocabularul limbii române prezintă opoziții de tipul *element autohton* : *cuvînt de origine latină*). *Gresie* ar putea reprezenta, prin urmare, un element autohton păstrat numai în sud datorită romanizării ulterioare (secolele VII—VIII) a geților din Muntenia (cf. Ivănescu, 190).

4.1. În ambele cazuri însă, pornind de la utilizarea cu sensul general 'răzuitoare', termenul a putut numi în aria sudică și o realitate specifică

[15] În legătură cu utilizarea paralelă ca răzuitori și ascuțitori a unor bucăți din diferite specii de gresie, concludentă este evocarea practicilor din zona Vrancei de la sfîrșitul secolului trecut, datorată lui Simion Mehedinți: (gresie) „de toate felurile, de la cea «mălăiață», cu care gospodinele freacă șiștarul de muls vacile, putineiul de bătut laptele și cofele de brad, făcîndu-le ca nouă, pînă la gresia deasă și tare, pentru ascuțitul toporului, săcurii și chiar a coasei" (*Geografia pitorească*, în *Opere alese*, București, 1967, p. 267).

zonei geografice, constituind o mărturie privind existența (măcar paralelă) a unor ascuțitori (răzuitori) din lemn, folosite pentru a n u m i t e unelte sau anumite operații. De aceea, este de presupus, în primul caz (a), că termenul autohton numind unealta de ascuțit coasa a cedat într-o zonă preponderent muntoasă în fața lat. *cos* „Wetzstein", care numea o ascuțitoare *de piatră* (cf. sensul descendenților din limbile și dialectele romanice după REW[3], 2275 ; cf. și *cōtes, cautes* „spitzer Fels, Riff" ; Walde—Pokorny, 454). Prin aceasta a slăbit însăși poziția lui în vocabular : în aria nordică piesa de lemn de la car ce protejează osia este numită prin împrumutul de origine slavă *perinoc* (cf. Damé, 9, 14 ; DLR, s.v. *perinoc*, 1 ; paralel, același cuvînt numește și o piesă din construcția morii (2), ca și bucata de lemn pe care se sprijină capătul grindeiului de la plug (3)). În aria de sud, ca termen regional *ab initio* ori ca termen polisemantic numind, paralel, răzuitoarea de lemn și de piatră, dar mai ales și diferite piese din lemn de la car supuse roaderii, *gresie* s-a păstrat și fiindcă nu a fost c o m u t a b i l cu *cos, -tis*.

4.2. Desigur, ca nume al unor realități aparte din domeniul culturii materiale, *gresie* a putut fi cunoscut numai în partea de cîmpie joasă de la Dunăre, unde piatra sau o a n u m i t ă piatră era mai greu de găsit (în sud-estul Munteniei s-au folosit în neolitic unelte din silex „balcanic", adus chiar de la est și de la sud de Dunăre ; Comșa, 9, 13 ; mai tîrziu, cînd circulația materiei prime din neolitic a încetat, pentru confecționarea unor unelte de uz curent s-a putut recurge la resursele specifice zonei). Aria de astăzi, care prezintă situația începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este, fără îndoială, rezultatul unei iradieri și al raporturilor demografice și lingvistice din cadrul statului feudal Țara Românească, ca și al pătrunderii, datorită relațiilor de diferite tipuri cu orașele din sudul Transilvaniei, a elementelor de vocabular sudice dincolo de Carpații Meridionali, așa cum se prezintă lucrurile și pentru numeroase împrumuturi grecești, slave sudice sau turcești.

Dar este ușor de admis că în graiurile populare din sudul teritoriului dacoromânesc termenul *gresie* a ocupat un loc aparte în vocabularul curent. Numai astfel se explică prezența doar aici a numelor de locuri formate de la acest apelativ ; mai mult, acesta presupune o vechime considerabilă a sensului '(bucată de) piatră pentru ascuțit', aspect la care ne-am referit și mai sus (**II.4.2.**).

IV. 1. Cercetarea semantismului cuvîntului *gresie* în graiurile populare românești confirmă apartenența lui la fondul autohton moștenit în dacoromână, pe baza considerării unui paralelism convingător cu albaneza, limbă care cunoaște, de asemenea, cuvinte ce se grupează în jurul unui nucleu semantic primar, a cărui esență o păstrează membrii familiei, cum ar fi *grihε* (*grĭh-i*) „Wetzstein", alături de *gəresε* „Schabholz" (Meyer, 130). În graiurile din sudul țării semnificația 'piesă de lemn în construcția a diferite vehicule sau instalații' a cuvîntului *gresie* este complementară cu aceea de 'bucată de piatră pentru ascuțit unelte tăioase din fier' ; ele reprezintă stratul cel mai vechi în utilizarea termenului ; de la cel de al doilea sens poate fi explicat, apoi, sensul 'varietate de piatră din care se confecționează uneltele de ascuțit', ca o extensie a cărei prezență este descifrabilă în toponimie.

2. Observăm că, dată fiind certitudinea originii cuvîntului, din punct de vedere metodologic, specificul cercetării, de reconstituire etnolingvistică, justifică formularea unei serii de ipoteze :

— proiectarea semnificațiilor cuvîntului românesc asupra elementului autohton de la baza sa ;

— eventualitatea existenței în idiomul populației autohtone de la care s-a păstrat *gresie* a unui verb cu sensul 'a (se) roade', 'a răzui', 'a (se) freca', format de la o rădăcină comună ;

— posibilitatea utilizării de către populația dintr-o arie a Daciei preromane a unei ascuțitori de lemn pentru (anumite) unelte tăioase din fier ;

— păstrarea lui *gresie*, cuvînt polisemantic, numai într-o arie a dacoromânei prin prisma raporturilor cu termenul de origine latină *cute*.

3. Trebuie semnalat și faptul că unele descoperiri arheologice (asupra cărora nu ne putem opri aici) pun în lumină importanța și semnificația aparte (cultuală) a ascuțitorilor de piatră în aria etnolingvistică de la Dunărea de Jos ; faptul poate fi raportat la păstrarea, numai aici, a cuvîntului autohton *gresie*, care se dovedește, astfel, un argument pentru stabilitatea și continuitatea populației geto-dacice în această zonă din perioada romanizării, traversînd epoca migrației popoarelor turanice.

Luate în considerație cu prudența de rigoare, rezultatele studiului interdisciplinar al semanticii cuvintelor autohtone pot contribui, la rîndul lor, alături de cele ale cercetării cuvintelor cu origine necunoscută din limba română și din alte limbi din vechea diasporă tracică (idee susținută de Ivănescu, 251—253), la includerea acestora printre izvoarele utile cunoașterii limbii traco-dacice.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE*

AIS	*Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, von K. Jaber und J. Jud, Zofingen, VI_2, 1935, VII_2, 1937.
ALG	*Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*, par Jean Séguy, t. II, réimpression, Paris, 1967.
ALMC	*Atlas linguistique et ethnographique du Massif Central*, par Pierre Nauton, t. II, Paris, 1959.
Atlas Pribaltiki	*Istoriko-etnografičeskij Atlas Pribaltiki. Zemledelie*, Vilnius, 1985.
Brătulescu	Victor Brătulescu, *Elemente profane în pictura religioasă. Sfîntul Ilie și căruța cu caii de foc*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", XXIII, 1935, fasc. 83, 127—135.
Çabej	Eqrem Çabej, *Unele probleme ale istoriei limbii albaneze*, în SCL, X, 1959, 2, 527—560.
Cichorius	Conrad Cichorius, *Die Reliefs der Traianssäule . . .*, erster Tafelband, *Die Reliefs des ersten dakischen Krieges ; Commentar zu den Reliefs des ersten dakischen Krieges*, Berlin, 1896.
Cioranescu	Alejandro Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Universidad de la Laguna, 1958—1966.
Comșa	Eugen Comșa, *Silexul de tip „balcanic"*, în „Peuce" IV, 1973—1975, 5—19.
Damé	Frédéric Damé, *Încercare de terminologie poporană română*, București, 1898.
Dumpe	L. Dumpe, *Ražas novākšanas viedu attīstība Latvijā*, în *Trudy Muzeja Istorii Latvijskoj SSR. Etnografija*, Riga, 1964, 99—106.

* Vezi și ABREVIERILE BIBLIOGRAFICE din partea I.

Dundulene	P. Dundulene, *Zemledelie v Litve v epohu feodalizma*, în *Baltijskij Etnografičeskij Sbornik*, Moscova, 1956, 1—47.
Edmont	Edmond Edmont, *Lexique Saint-Polois*, Saint-Pol — Macon, 1897, t. II.
Florescu	F. B. Florescu, *Das Siegesdenkmal von Adamklissi. Tropaeum Traiani*, Bukarest — Bonn, 1965.
Gamillscheg	Ernst Gamillscheg, *Wetzstein und Kumpf im Galloromanischen*, în „Archivum Romanicum", VI, 1922, 1, 1—104.
Gardette	Pierre Gardette, *La charette à deux roues d'après la carte 161 de l'Atlas linguistique et ethnographique du Lyonnais*, în *Miscelánia Filológica dedicada a Mons. A. Griera*, Barcelona, t. I, 1955, 267—279.
Georgiev 1965	Vladimir Georgiev, *Le dace comme substrat de la langue roumaine*, în RRL, X, 1—3, 75—80.
1966	*Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee*, Roma.
1981	*Introduction to the History of the Indo-European Languages*, [ediția a III-a], Sofia.
Giuglea	G. Giuglea, *Uralten Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur der dakorumänischen Sprache*, Sibiu, 1944.
Glodariu — Iaroslavschi	Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci (sec. II î.e.n.—I e.n.)*, Cluj-Napoca, 1979.
Grimm, *Wb.*	*Deutsches Wörterbuch*, von Jacob und Wilhelm Grimm, Leipzig, vol. VIII (*R—Scheife*), 1893 ; vol. XIV, I/2 (*wenig—wiking*), 1960.
Iordache	Gh. Iordache, *Mărturii etno-lingvistice despre vechimea meseriilor populare românești. Studiu cu privire specială la Oltenia*, Craiova, 1980.
Iorga	N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. I, partea I, *Strămoșii, înainte de romani*, București, 1936.
Ivănescu	G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980.
Krüger	Fritz Krüger, *Die nordwestiberische Volkskultur*, în „Wörter und Sachen", X, 1927, 45—137.
Leinasare	I. A. Leinasare, *Zemledelič̆eskie orudia v krestjanskih hozeajstvah Latvii v XIX v.*, în *Trudy Pribaltijskoj ob'dinennoj ekspedicii*, I. *Voprosy etničeskoj istorii narodov Pribaltiki*, Moscova, 1959, 421—437.
Littré	Émile Littré, *Dictionnaire de la langue française*. Paris, t. IV, 1960.
Meyer	Gustav Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg, 1891.
Pârvan	Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, ediție îngrijită, note, comentarii și postfață de Radu Florescu, București, 1982, [ediția I : 1926].
Pisani	V. Pisani, *Libri recenti sulla lingua dei Traci*, în „Paideia", XVI, 1961, 238—258.
Pop-Reteganul	Ion Pop-Reteganul, *Povești ardelenești* culese din gura poporului de..., partea a V-a, ediția a doua, Brașov, 1913.
Puşcariu, 1936	Sextil Puşcariu, *Les enseignements de l'Atlas linguistique de Roumanie*, în „Revue de Transylvanie", III, 1, 13—22 + 15 hărți.
1940	*Limba română*, I. *Privire generală*, București.
REW³	W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, ediția a III-a, Heidelberg, 1935.
Robert	Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, t. III, Paris, 1957.
Rosetti	Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, I, *De la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea*, ediție definitivă, București, 1986.
Russu	I. I. Russu, *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică*, București, 1981.
Simenschy — Ivănescu	Th. Simenschy, G. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, București, 1981.
Sints	Heinrich Sints, *Bäuerliche und handwerkliche Arbeitsgeräte. 1890—1930*, Münster, 1982.
Tamás	Layos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapesta, 1966.

Teodorescu — G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, culegere de ..., București, 1885.

Tratat — *Istoria limbii române*, vol. II, București, 1969, cap. *Influența autohtonă*, 313—365.

Vasiliu — Kirileanu — Al. Vasiliu, G. T. Kirileanu, *Tălmăcirea cuvintelor mai neobișnuite* la Ion Creangă, *Opere complete*, București, 1906, 293—324.

Wagen — *Vierrädrige Wagen der Hallstattzeit. Untersuchungen zu Geschichte und Technik*, Mainz, 1987.

Wald—Sluşanschi — Lucia Wald, Dan Sluşanschi, în colaborare cu Francisca Băltăceanu, *Introducere în studiul limbii și culturii indo-europene*, București, 1987.

Walde—Pokorny — Alois Walde, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, herausgegeben und bearbeitet von Julius Pokorny, I, Berlin — Leipzig, 1930 [1973[.

Zelenin — Dmitrij Zelenin, *Russische (Ostslavische) Volkskunde*, von ..., Berlin—Leipzig, 1927.

Noiembrie 1987

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Codrescu nr. 2

NUME DE SATE OLTENEȘTI.
Contribuții etimologice

EMILIAN N. BUREȚEA

BROȘTENI. Este numele unui sat din com. Plopșoru, jud. Gorj, al unui sat din com. cu același nume, jud. Mehedinți, al unui sat din com. Baldovinești, jud. Olt și al unui sat din com. Lăpușata, jud. Vîlcea (*Ind.* 1974). Sate cu această denumire sînt atestate în Țara Românească din secolul al XVI-lea (v. *Indice*), iar în Moldova din secolul al XV-lea (v. DRH, A, I, p. 400; III, p. 176, 362).

Iorgu Iordan (*Top. rom.*, 61—62) îl crede, ca și alți cercetători citați de D-sa, derivat de la *broască*, numele satului însemnînd „locuitori ai unei regiuni bogate în broaște", adică „băltoasă sau mlăștinoasă". Satele cu astfel de nume nu se află însă numai în regiuni de baltă, mlăștinoase. În *Ind.* 1974 sînt menționate 19 sate denumite astfel în întreaga țară, dar cu siguranță că numărul lor a fost mult mai mare. În cazul că s-ar justifica totuși ipoteza amintită, denumirea ar fi putut proveni mai curînd de la o poreclă colectivă, *broșteni*, acordată de către vecini unor locuitori dintr-o asemenea zonă de baltă, mlăștinoasă, deci cu broaște.

Cum în toponimie nume identice pot avea uneori origini diferite, datorită faptului că au apărut în împrejurări diferite, considerăm că unele denumiri de acest fel se pot explica printr-un nume de grup *Broșteni(i)*, format de la un antroponim *Broștea* (v. DOR, p. 217) sau de la un toponim (poate chiar fost nume de sat) *Broasca*, cu ajutorul sufixului *-eni*, indicînd proveniența personală sau locală. Gh. Bolocan îl consideră tot un nume de grup, *broșteni(i)*, dar provenit de la un toponim *Broscani* (v. SCL, XXXV, 1984, nr. 3, p. 193).

COLAREȚ, sat în com. Tîmna, jud. Mehedinți, este atestat în documentele istorice la 1569, cu formele *Colareți* și *Colarețiĭ* („locuri ce s-au pîrît cu satul *Colarețiĭ*"; v. DIR, B, XVI, vol. III, p. 331—333; DRH, B, vol. VI, p. 207—208). Mai tîrziu, la 1596 apare atestată varianta *Cularești*, iar la 1597, *Colareț*, cum este și astăzi (v. DRH, B, vol. XI, p. 288 și 352).

Nu s-a dat pînă acum o explicație corespunzătoare pentru acest nume de sat. Ion Donat (*Despre toponimia slavă din Oltenia*, Craiova, 1947, p. 24, 81) îl trece printre „numirile slave de așezări omenești din Oltenia". În DOR, p. 427 găsim o trimitere la subst. *colărezi*, ceea ce nu se poate accepta.

După părerea noastră, denumirea poate fi explicată fie ca plural nume de grup format de la un antroponim *Colarete*, *Colărete*, *Cularete*, *Culărete* (antroponime *Colar(u)*, *Colariu*, încă actuale, au fost înregistrate

LR, anul XXXVII, nr. 5, p. 445—449, București, 1988

de Iorgu Iordan, în DNFR; de la acesta s-a putut forma un derivat cu sufixul *-ete* sau *-eț*) ori chiar de la un *Colareț(u)*, *Colăreț(u)*, *Culareț(u)*, *Culăreț(u)*, fie de la apelativul cu formă de plural *culăreți/colareți*, atribuit ca poreclă de către vecini locuitorilor satului, stabiliți într-o *culare* „trecătoare, curmătură, șa; scufundătură adîncă și largă pe un deal" (cf. în acest sens *băltăreț* etc.). Configurația terenului pe care este așezat satul ar îndreptăți și o astfel de interpretare.

CORZU, numele unui sat din com. Bîcleș, jud. Mehedinți, este atestat din secolul al XVI-lea (la 1556—1557) sub forma *Corzii* și *Corzi* (v. DIR, B, XVI, vol. III, p. 49; vol. VI, p. 24, 30, 48; XVII, vol. III, p. 333; vol. IV, p. 472; DRH, B, vol. V, p. 82; vol. XXII, p. 586, 593—594): „Dat-am domniia mea această poruncă... ca să le fie moșie satul *Corzii* tot, cu tot hotarul...".

Încercînd să-i clarifice etimologia, I.-A. Candrea, pornind de la atestarea cu formă de plural, *Corzi*, a susținut că este „probabil un plural *corzi* din *coardă*" (v. *Introducere top.*, p. 222). Ion Donat (*ibidem*) îl include printre „numirile slave de așezări omenești din Oltenia". Încadrîndu-l în „formații cu plural direct" (*Corzești/Corzii*), Dragoș Moldovanu (*Legile formative*, p. 30) îl derivă de la numele de persoană *Coardă*, arătînd că „evoluția a fost următoarea: n. pers. *Coardă* > *Corzești/Corzi* > *Corzu*".

În mod cert originea acestui nume de sat nu poate fi explicată de la un apelativ, ci de la un antroponim, dar altul decît *Coardă* sau chiar *Corda*, *Cordea*. Cunoscînd atestările amintite ale formelor *Corzi*, *Corzii*, dar și forma în *-ești*, *Corzeștii*, care apare într-un document de la 1625 (v. DIR, B, XVII, vol. IV, p. 472), considerăm că denumirea satului a apărut ca plural nume de grup de la un antroponim *Corzea*, atestat (cu parte de moșie în Jirov, jud. Mehedinți) la 1596 (v. DRH, B, vol. XI, p. 227). De aceea înclinăm să credem că atestarea de la 1626 a satului cu forma „satul *Corzei*" (v. DRH, B, vol. XXI, p. 253—254) conține antroponimul amintit în cazul genitiv, cum se obișnuia de altfel uneori în trecut, și nu e o variantă, în loc de *Corzii*, cum s-a crezut și cum a fost menționat în indicele din DRH, vol. XXI.

Deoarece la 1822 întîlnim într-un document toate variantele, *Corzi*, *Corz*, *Cîorzul* („la moșia dumnealui *Corzul* din sud Mehedinți", „Ion Nițoiu ot *Corz*", „Pătru Țipu ot *Corzi*"; v. DIR 1821, vol. III, p. 65, 67, 69, 70), opinăm că forma de singular articulat *Corzu* a apărut la începutul secolului al XIX-lea și s-a generalizat după aceea. Astfel, la 1835, în harta rusă, a fost notat *Corzu* (v. Giurescu, *Principatele...*, p. 247), la fel la 1842 (v. *Doc. Craiova*, p. 263) și după aceea în indicatoarele de localități publicate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în cele din secolul nostru.

SPAHII, sat în com. Turburea, jud. Gorj, este atestat la începutul secolului al XVIII-lea, în harta lui Schwantz (1722), cu forma *Spahi*. În documente din acest secol apare cu formele *Spafi* și *Spafii*, la 1797, 1803 și 1813 (v. Urechia, *Istoria*, VII, p. 327; VIII, p. 415; X A, p. 209), iar în secolul al XIX-lea (1834, 1842, 1834), cu forma actuală *Spahii* (v. *Cat.* Dj., 38, 49; *Pol.* ,III/39). La 1838 și 1843 este menționată o pricină între „moșnenii *Spahii* și Șipoteni din jud. Dolj" (v. *Î. Div.*, p. 291). La sfîrșitul secolului, MDG îl înregistrează cu forma *Spahiile* (vol. V, p. 520), de unde l-a preluat întocmai Iorgu Iordan (v. *Top. rom.*, p. 290).

Unii localnici dau, în legătură cu satul lor, explicații ca aceasta : „Soldați turci au trecut pe aceste locuri și au întemeiat satul. Numele satului a fost dat de la numele acestor soldați". Informația merită să fie amintită doar pentru naivitatea ei. O astfel de etimologie populară nu poate avea nici un sîmbure de adevăr. O etimologie sumară găsim în lucrarea citată a lui Iorgu Iordan, în care se trimite, în mod curios, tot la *spahiu* „cavalerist turc". Nu credem că poate fi acceptată o astfel de explicație. Considerăm că denumirea satului a provenit de la pluralul nume de grup (*Spahiii*, *Spahii*) al unui antroponim *Spahiu*, apărut dintr-o poreclă, ca și altele asemănătoare : *Beșliu*, *Grecu*, *Turcu* etc. (v. și DOR, p. 373). Acest nume de persoană este de altfel atestat la 1629 (v. DRH, B, XXII, p. 427, 687, 693), la 1630 (v. DRH, B, XXIII, p. 260), la 1632 (*ibidem*, p. 617), la 1634, 1636 și 1638 (v. CDȚR, IV, p. 177, 301, 502), la 1838 (v. *Î. Div.*, p. 427) și e încă actual (v. Iordan, DNFR). Poate că și în toponimul *Ogașu Spahiului*, existent pe teritoriul satului, regăsim același nume de persoană, dacă nu cumva este chiar denumirea satului la singular (o parte din sat se numește chiar *Spahiu de Sus*).

TITIRECI, numele unui sat din com. Bunești, jud. Vîlcea, este atestat în documentele istorice cu mai multe forme : *Titiricești*, *Titireci*, *Titireciu*(*l*), *Titirecii*. Cea mai veche atestare a satului este de la 1496, cu forma *Titiricești* (v. DRH, B, vol. I, p. 433 — 435), care apare și în secolul următor, la 1516 și 1517 (v. DRH, B, vol. II, p. 286—287 ; 307—309). Celelalte variante ale numelui se întîlnesc în documente începînd cu sfîrșitul secolului al XVII-lea (la 1680, *Titireciu* : ER, XXXIV/55 ; la 1690, *Titireci* : *Bistr.*, XXI/7 ; la 1749, *Titireaciul* : ER,L/3 etc.).

De etimologia acestui nume de sat s-a ocupat Ion Soare (v. „Buridava", Rm. Vîlcea, IV, 1982, p. 198), care consideră (după DOR, p. 389) că are la bază un antroponim, *Titireci*. Admițînd însă că antroponimul a provenit de la numele etnic *tătar* + suf. *-eci* și bazîndu-se pe informațiile culese dintr-o monografie a comunei Bunești, autorul susține, în mod nejustificat, că „numele satului *Titireci* poate fi pus în legătură cu invaziile tătărești care au avut loc pe teritoriul țării noastre, inclusiv în zona Vîlcii (sic)", ceea ce nu credem că poate fi acceptat.

Cea mai veche denumire a satului, în *-ești*, a apărut de la numele de grup *Titiricești*(*i*), format de la un nume de persoană *Titirică*, *Titiricea*, *Titireac*, poate chiar *Titireci* sau *Titirecea* (cf. și alte antroponime în *-eci* : *Cîrneci*, *Comăneci*, *Ioneci*, *Măneci*, *Mîndreci*, *Popeci*, *Stăneci*, *Terteci*, *Todeci* etc.). Mai tîrziu numele satului s-a fixat într-o formă fără *-ești*, apărută tot de la un nume de grup, *Titirecii*, format pe baza aceluiași antroponim (vezi și atestarea ca atare de la 1803 : *Gov.*, I/19). Nemaifiind simțită apoi ca plural, forma *Titireci* a început să fie articulată la singular, acordul făcîndu-se cu termenul „sat", subînțeles. De la „satul *Titireci*" s-a ajuns apoi la *Titireciul* și *Titireciu*.

UNGURIȚI este numele unui sat în prezent desființat și înglobat la satul Irimești din com. Bălcești, jud. Vîlcea. Îl găsim menționat din secolul trecut (v. Frunzescu, *Dicț.*, p. 500 ; DGV, 453 ; MDG, s.v.).

C. Racoviță (*Migrațiuni din Ardeal peste Carpați în lumina toponimiei*, în „Geopolitica și geoistoria", II, 1942, p. 71) îl trece în rîndul toponimelor care arată originea etnică. Iorgu Iordan (v. *Noms de lieux roumains*

à forme diminutive, în BL, XV, 1947, p. 93) îl consideră diminutiv (notat cu forma *Ungureți*), apărut, ca și *Unguraș(ul)*, *Ungurei*, *Ungureiul*, *Ungurelul*, de la *Ungur*. Mai tîrziu, în lucrarea de sinteză *Toponimia românească* (p. 291) îl include, tot cu forma *Ungureți*, în categoria toponimelor „formate de la nume de popoare", în serie cu alte denumiri care au tema *ungur*, dar fără explicații. Numele acestui sat mai apare citat (după lucrarea *Rumänische Toponomastik*, Bonn — Leipzig, 1924—1926, p. 174, a lui Iorgu Iordan) de Ștefan Pașca (v. DR, XI, p. 90), care precizează că reprezintă un supranume colectiv, de nuanță ironică, al locuitorilor.

Credem că la originea denumirii satului se află pluralul nume de grup *Unguriți(i)*, format de la numele de persoană, inițial poreclă, *Unguritu* (cf. și *Turcitu*).

URÎȚI. Este denumirea mai veche a actualului sat (și comună) Negoi din jud. Dolj. O găsim atestată de la 1538 în toponimul *Poiana Urîții* sau, mai exact, *Poiana Urății* (cum trebuia transcrisă forma ѹръцни din documentul original). : „să-i fie siliștea care se chiamă Bistrița... și *Poiana Urății*, pînă în hotar în apa Strîmbei" (v. DIR, B, XVI, vol. II, p. 254; DRH, B, vol. IV, p. 91). Începînd cu anul 1568 și în anii următori din secolul al XVI-lea (1572, 1573, 1574, 1576, 1584, 1595) și din secolul al XVII-lea (1607, 1610, 1612, 1619, 1620) apare atestat satul *Urîții* sau *Urății*, *Urîți* sau *Urăți* (v. DIR, B, XVI, vol. III, p. 283; vol. IV, p. 64, 89—90, 110, 144, 246; vol. V, p. 171—172; vol. VI, p. 187; XVII, vol. I, p. 249, 470—471; vol. II, p. 100; vol. III, p. 295, 487—488, 509). În secolul al XVIII-lea mai apare menționată moșia *Urîții* la 1745 (v. *Doc. rel. agrare XVIII*, p. 430). La sfîrșitul acestui secol și la începutul celui de-al XIX-lea numele satului a fost schimbat în *Negoiu* (vezi, în acest sens, documentul din 1816 de la Acad. R. S. România, CDL XXXVI/7, apud N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I. Țara Românească*, Craiova, 1970, p. 689, nota 24). În cursul secolului al XIX-lea, la 1821, 1837, 1842, 1872, apare menționată numai denumirea *Negoiu*, pentru sat și moșie (vezi, între altele, DIR, 1821, vol. II, p. 336; *Î. Div.*, p. 193; Frunzescu, *Dicț.*, p. 311).

Damian P. Bogdan (*Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, București, 1946, p. 211) explică numele de sat *Urîții*, *Urății* prin adjectivul *urît*. După părerea noastră, nu pot exista adjective la plural ca nume de așezări umane. În toate situațiile de acest fel trebuie să acceptăm că la originea denumirii se află un plural nume de grup format de la un antroponim, în cazul nostru *Urătu*, poate chiar *Urîtu* (v. și DOR, p. 401) sau, mai curînd, *Uratea* ori *Urătea*. (Numele de familie *Uratea* și *Urîtu* sînt încă actuale; v. Iordan, DNFR.) Același antroponim apare și în toponimul *Balta Urății*, baltă în com. Gîrla Mare, jud. Mehedinți. Fără îndoială că forma originară a numelui acestui sat trebuie să fie *Urății* (*Urăți*), iar cealaltă, *Urîții* (*Urîți*), a apărut prin etimologia populară, făcîndu-se apropierea de adjectivul *urît*. Acesta a fost de altfel și motivul pentru care denumirile de acest fel au dispărut, fiind înlocuite cu altele.

În același mod se poate explica și un alt nume de sat, de asemenea dispărut astăzi, *Urîți* (localizat lîngă satul Colelia, com. Cocora, jud. Ialomița), atestat la 1596 (v. DIR, B, XVI, vol. VI, p. 243; DRH, B, vol. XI, p. 265—266).

În hidronime ca *Balta Rații* sau *Rățîi*, *Lacu Rățîi* (*Rații*) sau *Părău Rații* (*Rățîi*) trebuie să interpretăm cel de-al doilea termen, *Rații*, *Rățîi*, mai degrabă ca nume de persoană (*Ratea*, *Rate*, *Rătea*, poate chiar *Uratea*, *Urătea*) în genitiv și mult mai rar ca apelativ (*rață*).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Bistr.	Arhivele Statului București, *Fond Mînăstirea Bistrița*, pachetele I—LXVI, dosarele 1—66.
Candrea, *Introducere top.*	I.-A. Candrea, *Introducere în studiul toponimiei, cu privire specială asupra toponimiei Olteniei și Bănatului* (curs litografiat), București, 1927—1928.
Cat. Dj.	Arhivele Statului București, *Colecția Catagrafii* (Dolj).
CDȚR	*Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. IV, București, 1981.
DGV	C. Alessandrescu, *Dicționarul geografic al județului Vîlcea*, București, 1893.
DIR	*Documente privind istoria României. B. Țara Românească, Veacurile XIII—XV, XVI, XVII.*
Doc. Craiova	*Meșteșugari și negustători din trecutul Craiovei. Documente (1666 — 1865)*, București, 1957.
Doc. rel. agrare XVIII	*Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I. *Țara Românească*, București, 1961.
DOR	N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963.
DRH	*Documenta Romaniae Historica*: *A. Moldova*; *B. Țara Românească.*
ER	Arhivele Statului București, *Fond Episcopia Rîmnicului*, pachetele I —C III V, dosarele 1—127.
Frunzescu, *Dicț.*	D. Frunzescu, *Dicționaru topograficu și statisticu alu Romaniei*, București, 1872.
Giurescu, *Principatele Gov.*	C. C. Giurescu, *Principatele române la începutul secolului XIX*, București, 1957.
	Arhivele Statului București, *Fond Mînăsirea Govora*, pachetele I—XXVIII, dosarele 1—30.
Ind. 1974	*Indicatorul localităților din România*, București, 1974.
Indice	*Documente privind istoria României. B. Țara Românească. Veacurile XIII—XVI. Indicele numelor de locuri.* București, 1956.
Iordan, DNFR	Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983.
Iordan, *Top. rom.*	Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963.
Î. Div.	*Înaltul Divan 1831—1847*, București, 1958.
MDG	*Marele dicționar geografic al României*, vol. I—V, București, 1898—1900.
Moldovanu, *Legile formative*	Dragoș Moldovanu, *Legile formative ale toponimelor românești cu radical antroponimic.* I. *Formații de plural*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, XXI, 1970.
Pol.	Arhivele Statului București. *Fond Mînăstirea Polovragi*, pachetele I—XVI, dosarele 1—2.
Urechia, *Istoria*	V. A. Urechia, *Istoria românilor*, București, 1891—1902.

Aprilie 1988

Centrul de Științe Sociale
Craiova, strada Unirii nr. 79

SUFIXUL ANTROPONIMIC -*CEA*

TEODOR OANCĂ

Sufixul antroponimic -*cea* necesită o discuție specială datorită omonimiei cu finala -*cea*, rezultată din derivarea cu suf. -*ea* a antroponimelor terminate în consoana *c* (cel mai adesea urmată de o vocală). Din punctul nostru de vedere, antroponimul *Bătrîncea* este un derivat cu suf. -*cea* de la *Bătrîn*, pe cînd *Burcea* provine din *Burc/a/ă/i* + suf. -*ea*.

Stabilirea cu certitudine a etimologiei antroponimelor românești terminate în -*cea* devine necesară cu atît mai mult cu cît în unele lucrări de specialitate se constată o inconsecvență în precizarea corectă atît a temei antroponimice, cît și a elementelor de derivare [1].

Sufixul antroponimic -*cea* este și el compus [2] : -*ciu* + -*ea*, dar gradul de sudură al celor două sufixe este suficient de mare pentru a putea fi simțit ca sufix simplu. Facem această precizare întrucît suf. -*cea* a fost interpretat ca o formă a sufixului diminutival -*ce*, de origine slavă, „redat în românește, în general, prin -*cea*" [3], ca „femininul lui -*cel*" ori al lui -*ciu* [4] sau ca sufix „care înlocuiește adesea sufixul -*ciu*" în nume ca *Grigorcea*, *Mincea*, *Oancea*, *Stancea* „ori se adaugă la alte nume : *Buncea*, *Vrancea*" [5].

Pentru Ioan Pătruț [6], nume ca *Borcea*, *Burcea*, *Clincea*, *Dolcea*, *Doncea*, *Golcea* etc. sînt derivate cu suf. -*ea* de la teme antroponimice care au primit sufixul monoconsonantic -*c*-.

Șt. Pașca [7] consideră sufixul -*cea*, sufix onomastic, ca „neproductiv astăzi la noi, derivînd masculine : *Burcea*, *Copcea*, *Dopcea*, *Golcea*, *Hancea*, *Mihancea*, *Mircea*, *Oancea*, *Ropcea*".

Deși -*cea* este unanim interpretat ca sufix antroponimic, în unele lucrări întîlnim nume explicate ca fiind derivate cu acest sufix nu de la antroponime, ci de la nume comune. Greșeala este de metodă, căci derivarea nu se realizează la nivelul limbii comune, ci numai la nivel onomastic. Exemplele de acest fel privesc derivarea unor antroponime atît cu suf. -*cea*, cît și cu suf. -*ea*, rezultînd nume în -*cea* : Pașca, ȚO : *Cotocea* < *cotoc* „cotoi" + -*ea* (p. 217), *Mitarcea* < *mitarcă* „burete, ciupercă" + -*ea* (p. 282), *Pitarcea* < *pitarcă* + -*ea* (p. 302), *Rapcea* < *rîpcă* „crenguță; viță de

[1] Nu luăm în discuție antroponimele derivate cu sufixe compuse ca : -*ecea*, -*encea*, -*icea*, -*ocea*, -*ucea*, -*ulucea*, întrucît, în cazul acestora, structura lor este evidentă. Cf., în această privință, studiul Ioanei Vintilă-Rădulescu *Sufixul antroponimic -ea*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al IV-lea, București, 1967, p. 47—68.

[2] Cf. DOR, p. LVII.

Cf. Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 121.

[4] Cf. DNFR, s.v. *Gogoncea*, respectiv *Gribincea*.

[5] DOR, *loc. cit.*

[6] Cf. Ioan Pătruț, *Onomastică românească*, București, 1980, p. 84—91.

[7] Șt. Pașca, ȚO, p. 139.

LR, anul XXXVII, nr. 5, p. 451—454, București, 1988

vie uscată" + *-ea* (p. 311) etc. ; DNFR : *Coconcea* < *cocon* + *-cea* (p. 138), *Cotarcea* < *cotarcă* „coşar" + *-cea* (p. 152), *Gogoncea* < *gogon* „obiect mic rotund şi tare" + *-cea* (p. 227), *Gribincea* < *greben*, variantă a lui *greabăn*, + *-ce(a)* (p. 230), *Modarcea* < *modar*, variantă a lui *modur*, „mohorît, posomorît" + *-cea* (p. 313), *Poparcea* < *popară*, variantă a lui *papară*, + *-cea* sau < *poparcă*, neatestat, dar posibil, + suf. *-ea* (p. 374) etc. ; *Ciucea* < *ciucă* + *-ea*, *Colţea* < *colţ* + *-ea*, *Cojocea* < *cojoc* + *-ea*, *Colacea* < *colac* + *-ea*, *Gîlcea* < *gîlcă* + *-ea*, *Pircea* < *pircă* „bibilică" + *-ea* etc.

Alteori, în interpretarea antroponimelor derivate cu sufixele *-cea* sau *-ea* trimiterea oscilează între un nume comun şi un antroponim : *Mocancea* : „*mocan* (eventual *Mocanu*), cu suf. sl. *-če*" ; *Smîrcea* ; „*smîrc* — baltă, mocirlă — sau (şi) *Smîrc(u)*, absent în fişierul meu, cu suf. *-ea*" ; *Stîrcea* : „*Stîrcu* sau (şi) *stîrc*, cu suf. *-ea*" etc. (DNFR).

Toate antroponimele din exemplele de mai sus provin din nume derivate cu sufixele *-cea* sau *-ea*.

Antroponimele derivate cu suf. *-cea* funcţionează azi ca nume de familie. Atestările din secolele al XVI - lea—al XVIII-lea (cf. DOR, Paşca, ŢO) ale unor antroponime ca *Bocancea* (1579), *Cotarcea* (1609), *Copcea* (1688), *Măgurcea* (1788), *Modarcea* (*Modartsa* 1755), *Oncea* (*Oncsa* 1726), *Pitarcea* (*Pitarcsa* 1726), *Rîpcea* (*Ripcsa* 1726), *Tăgîrcea* (*Tegircze* 1726) dovedesc că ele au fost nume bărbăteşti, diminutive ale numelor sau supranumelor de la care s-au format. Un document[8] de la 1620 îl consemnează pe un anume *Gligorcea Lapteacru* : *Gligorcea* e prenume, posesorul lui fiind cunoscut mai mult prin porecla *Lapteacru*.

Cele mai multe antroponime, între care şi cele derivate cu suf. *-cea*, au funcţionat ca nume unice. Atunci cînd n-a mai fost simţită valoarea de sufix diminutival a lui *-cea*, aceste antroponime au devenit nume de familie o dată cu generalizarea numelui dublu.

Antroponimele care prezintă finala *-cea* pot fi grupate în trei categorii :

a) nume derivate cu suf. *-cea* ;

b) nume rezultate din derivarea cu suf. *-ea* a antroponimelor româneşti terminate în *c* (+ vocală) ;

c) nume derivate cu suf. *-ea* sau *-a* de la un radical antroponimic în *c* sau *č*, de origine slavă, care au pătruns în onomastica românească şi care nu pot fi raportate la apelative româneşti.

Antroponimele de sub a) provin, în majoritatea cazurilor, din supranume : *Balancea* < *Bălan*, *Barabancea* < *Baraban*, *Baroncea* [9] < *Baron(u)*, *Bătrîncea* < *Bătrînu*, *Bocancea* < *Bocan* (< *bocan* „ciocan", cf. DOR), *Chelcea* < *Chelu*, *Ciurcea* < *Ciur/a*, *Coconcea* < *Coconu* (cf. LASTB : *Coconea*, *Coconeţu*, *Coconoiu*, *Coconu*), *Cocorcea* < *Cocor*, *Coloncea* < *Colun* (< *colun* „măgar sălbatic" ; cf. *Colona*, *Colonaş*, *Colun* — în LASTB), *Darabancea* < *Daraban*, *Drumcea* < *Drum-* (cf. LASTB : *Drume*, *Drumea* ; DOR : *Drume*, *Druman* — ambele atestate în sec. al XVII-lea), *Gălbincea* < *Galbin(u)* (cf. Paşca, ŢO, p. 240 : *Gelbincsa* 1722), *Gogoncea* < *Gogonu* (< *gogon*, vezi supra), *Golcea* < *Golu*, *Măgurcea* < *Măgură*, *Mocancea* <

[8] Cf. N. Grigoraş, *Instituţii feudale din Moldova .I Organizarea de stat de la mijlocul sec. al XVIII-lea*, Bucureşti, 1971, p. 336.

[9] Cf. V. Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Cluj, Editura Dacia, 1971, p. 340.

Mocanu, *Modarcea* < *Modur(u)* (< *modur*, vezi supra), *Motancea* < *Motanu*, *Plopcea* (în *Plopceanu*) < *Plop* (cf. DOR), *Poparcea* < *Popară*, *Rîpcea* < *Rîpă*, *Tăbolcea* < *Tăbol* (< *tăbol* „sac mai mic la moară"), *Tăgîrcea* < *Tăgîrță* (cf. Pașca, ȚO, p. 332), *Toporcea* [10] < *Topor*, *Țigancea* < *Țiganu* etc.

Unele antroponime derivate cu suf. *-cea* provin din nume românești calendaristice sau din hipocoristice : *Clipcea* < *Clipa* (cf. Pașca, ȚO, p. 210 : *Klipa* 1726), *Copcea* „derivat, cu suf. *-cea*, de la o formă hipocoristică din *Pricop*, *Procop*" (Pașca, ȚO, p. 215), *Dimancea* < *Diman* (< *Dima* + *-an*), *Dodoncea* < *Dodon* (< *Dodea*, cf. Pașca, ȚO, p. 225), *Druncea* < *Drun-* (cf. *Drunea* — LASTB), *Durancea* < *Duran*, *Flancea* < *Flan-* (cf. *Flanea* „poate o formă scurtată din *Taflan*" Pașca, ȚO, p. 235), *Grigorcea* < *Grigore*, *Hancea* < *Han(u)* — hipocoristic de la *Iohann* (un *Hancea* e atestat la 1527, cf. Pașca, ȚO, p. 252 ; DNFR îl explică astfel : „un bg. *Hanča*, absent în dicționarul folosit de mine, dar „cerut" de *Hančo* și de *Hanka*"), *Naumcea* < *Naum*, *Oncea* < *Onu*, *Sincea* < *Sin* (DNFR : „femininul, absent în sursele mele, al bg. *Sinčo*"), *Romcea* [11] < *Roma*, *Tilcea* < *Tilă* — hipocoristic de la *Brătilă*, *Costilă*, *Cîrstilă* (DNFR : „bg. *Tilča*, absent în sursele mele, dar „cerut" de *Tilčo*"), *Totorcea* < *Totora* etc.

Numeroase toponime provin din antroponime derivate cu suf. *-cea* : *Hancea* (vezi supra) este numele unui sat al com. Verești, jud. Suceava ; *Hasancea* (< *Hasan*) — veche denumire a s. Valul lui Traian, com. Valul lui Traian, jud. Constanța ; *Mahometcea* (< *Mahomed*) — veche denumire a s. Straja, com Cumpăna, jud. Constanța ; *Nazarcea* (< *Nazaru*, *Nazarie*) — sat, com. Poarta Albă, jud. Constanța ; *Ropcea* (< *Robu* cf. DOR, p. 361) — localitate menționată într-un document de la 1741.

Un oraș din jud. Dolj, un sat desființat, înglobat la satul Dranovățu, com. Găneasa, jud. Olt, și două sate din jud. Teleorman consacră un antroponim ieșit din uz : *Segarcea*. Localitatea doljeană are atestarea cea mai veche dintre acestea : шегарча 1415 (DRH, B, I, 80—81), într-un document în redactare slavonă. Denumirea localității, în graiul local, este *Șegarcea*, iar locuitorii își spun *șegărceni*. Grafia cu *s* (*Segarcea*) este relativ recentă și se datorează răspîndirii ei prin hărți, prin indicatoare ale localităților, prin manuale școlare. Considerăm că în explicarea toponimului *Segarcea* trebuie să plecăm de la forma *Șegarcea*, cea mai frecvent întîlnită în documente. Toponimul are la bază un antroponim, *Șegarcea*, care este un derivat cu suf. *-cea* de la *Șegar*, iar acesta provine din *Șega* [12], cu suf. *-ar*, cu funcție patronimică (cf. DOR, p. LVI). DOR, p. 458, apropie numele *Segarcea* de substantivul ardelenesc *săgar* „ostaș, argat", dar soluția nu poate fi acceptată.

La antroponimele derivate cu sufixul *-cea* distingem două caracteristici pe care le considerăm importante : 1. Sufixul se atașează la nume provenite din apelative românești. Din această cauză numele respective au funcționat ca supranume ; 2. Antroponimele care primesc sufixul *-cea* sînt numai acelea la care tema antroponimică nu prezintă variante posibile

[10] *Radul Toporcea* apare martor la o vînzare din 1658 ; cf. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, București, 1904, p. 479.

[11] Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 464. Documentul în care apare antroponimul datează din 1619.

[12] *Barbul Șegăi*, într-un document de la 1656 ; cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 478.

în *c* (+ vocală), de la care, prin derivare cu suf. *-ea*, să rezulte nume cu finala în *-cea*.

Antroponimele de sub b) se remarcă prin faptul că numele care primește suf. *-ea* provine dintr-un apelativ românesc terminat în *c*, *ĉ*, din care cauză antroponimul derivat prezintă finala *-cea*: *Butucea* < *Butuc* (< *butuc*), *Ciocea* < *Cioacă* (< *cioacă*), *Ciucea* < *Ciucă* (< *ciucă*), *Colacea* < *Colac* (< *colac*), *Gîrbacea* < *Gîrbaci* (< *gîrbaci*; dar poate proveni și din *Gîrbă* + *-acea*), *Grecea* < *Grecu* (< *grec*), *Gripcea* < *Gripcă* (< *gripcă* „unealtă lungăreață întrebuințată de strungari; răzătoare cu care se rade aluatul rămas pe troacă"), *Mitarcea* < *Mitarcă* (vezi supra), *Mogîlcea* < *Mogîlcă* (< *mogîlcă*), *Pircea* < *Pircă* (vezi supra), *Smîrcea* < *Smîrcu* (vezi supra), *Stîrcea* < *Stîrcu* (vezi supra) etc.

Pentru antroponimele de sub c) temele antroponimice nu provin din apelativele românești; ele au corespondente în limbile cu care româna a venit în contact. *Balcea* este un derivat cu suf. *-ea* de la *Balc*, nume de botez vechi la români [13], dar care e de proveniență slavă; *Belcea* provine din *Belcu*, în aceleași condiții, ca și *Borcea* < *Borcu*, *Burcea* < *Burcă*, *Dimcea* < *Dimcu*, *Doncea* < *Donca*, *Duncea* < *Dunca*, *Garcea* < *Garciu*, *Ghercea* < *Ghercu*, *Goicea* < *Goicu*, *Mancea* < *Mancu* (dar poate fi și o formă trunchiată de la *Dimancea*), *Mercea* < *Mercu*, *Safcea* < *Safca*, *Stoicea* < *Stoica* etc. Cele mai multe dintre acestea au corespondente în onomastica slavă sud-dunăreană, existînd posibilitatea ca ele să provină din nume în *ĉ*, la care s-a alăturat sufixul *-a* sau *-ea* pe terenul limbii române.

Din cele arătate mai sus putem considera că sufixul antroponimic *-cea* se evidențiază într-o serie de antroponime, în majoritatea cazurilor acestea provenind de la supranume care au la bază apelative românești. Aceste apelative sînt altele decît cele terminate în *c* (eventual + vocală), de la care există antroponime derivate cu suf. *-ea*.

Sufixul onomastic *-cea* nu poate deriva decît antroponime, dintre care unele au devenit toponime.

ABREVIERI

DNFR Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
DOR N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei, 1963.
LASTB *Lista abonaților la serviciul telefonic din municipiul București*, București, 1977.
Pașca, ȚO Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936.

Mai 1988

Facultatea de Filologie
Craiova, str. Al. I. Cuza nr. 13

[13] Cf. Ioan Pătruț, *op. cit.*, p. 85.

NOI INFORMAȚII PRIVITOARE LA MANUSCRISUL AUTOGRAF ȘI LA TEXTUL REVIZUIT AL *VECHIULUI TESTAMENT* TRADUS DE NICOLAE MILESCU (I)

N. A. URSU

1. Faptul că Nicolae Milescu a tradus din grecește, prin anii 1661—1664, *Vechiul Testament* care a intrat în ediția *Bibliei* de la București (1688) este de multă vreme cunoscut. Nu se descoperise însă un manuscris în care să fie păstrată această traducere a lui Milescu. Într-un studiu publicat în anul 1963 și reprodus în volumul *Rațiunea dominantă* (Cluj-Napoca, 1979) [1], Virgil Cândea a identificat, în ms. *45* de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România (provenit de la Blaj), textul revizuit al traducerii lui Milescu, într-o copie efectuată de un caligraf Dumitru din Cîmpulung (Muscel), prin anii 1683—1686 (după opinia lui V. Cândea), pentru mitropolitul Teodosie al Țării Românești. Existența acestui manuscris fusese semnalată de N. Comșa [2], în anul 1944, dar textul respectiv a rămas neobservat pînă la cercetarea lui V. Cândea.

1.1. În *Cuvîntul înainte către cititori*, care se păstrează la sfîrșitul ms. *45* (f. 456^{r}—457^{v}), revizorul (necunoscut) al acestei traduceri a *Vechiului Testament* face o serie de observații prețioase cu privire la manuscrisul autograf al lui Milescu, la calitatea traducerii acestuia și la modul în care a îmbunătățit el textul lui Milescu. Alte informații privitoare la manuscrisul autograf și la calitatea traducerii lui Milescu se află în *Cuvîntul înainte către cetitori* și în notele marginale ale unei noi traduceri românești integrale a *Vechiului Testament*, efectuată în secolul al XVII-lea, care se păstrează în ms *4389* de la Biblioteca R. S. România, descoperit în anul 1915. Autorul necunoscut al acestei traduceri (identificat de noi în persoana lui Daniil Panoneanul, traducătorul *Îndreptării legii*, Tîrgoviște, 1652 [3]), care a tradus *Vechiul Testament* după versiunea slavonă, declară că a folosit manuscrisul autograf al lui „Nicolae spătariul moldovean" drept text de referință pentru versiunea greacă, deoarece el nu a avut la îndemînă o ediție grecească a *Bibliei*.

1.2. În lumina celor afirmate în prefața revizorului traducerii lui Milescu și în cea a traducătorului *Vechiului Testament* din ms. *4389*, precum și a datelor oferite de analiza lingvistică a textului aflat în copia din ms. *45*, este necesar să fie lămurite două chestiuni foarte importante privitoare la revizia traducerii lui Milescu : 1. *Caracterul reviziei pe care o reflectă*

[1] Vezi capitolul *Traducerea integrală a „Vechiului Testament"*, p. 106—171, în cadrul secțiunii intitulate *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română*.

[2] Vezi *Catalogul manuscriselor Bibliotecii Centrale din Blaj*, p. 43 — 49.

[3] Vezi *Un cărturar puțin cunoscut de la mijlocul secolului al XVII-lea : Daniil Andrean Panoneanul*, în „Cronica", XVI, 1981, nr. 43, p. 5, 8.

LR, anul XXXVII, nr. 5. p. 455—468, București, 1988

copia din ms. 45 (a fost ea o revizie superficială, limitată doar la copierea textului lui Milescu şi la îndreptarea cu acest prilej a greşelilor de grafie şi de punctuaţie ale unei „ciorne", ale unui manuscris întocmit în grabă, sau, dimpotrivă, a fost o revizie substanţială, care a luminat, în transcriere, textul în general greu de înţeles al traducerii lui Milescu?) şi 2. *Unde, cînd şi de cine a fost făcută această revizie* (reprezintă ea opera „oamenilor locului" munteni, la care se referă, fără să-i menţioneze, prefaţa *Bibliei* de la 1688, sau în copia din ms. *45* avem de fapt textul rezultat dintr-o *primă revizie* a traducerii lui Milescu, făcută în Moldova, de către Dosoftei şi colaboratorii lui, iar „oamenii locului" munteni au efectuat numai *a doua revizie* a textului respectiv, cu prilejul editării lui?). Aceste probleme constituie, de peste un deceniu, obiectul unei pasionate dezbateri filologice, la care au participat V. Cândea, iniţiatorul discuţiilor, care consideră revizia traducerii lui Milescu pe care o reflectă textul copiat în ms. *45* drept operă a „dascălilor locului" munteni [4], subsemnatul, care am susţinut că textul copiat în ms. *45* este cel rezultat din *prima revizie* (substanţială) a traducerii lui Milescu şi am atribuit această primă revizie lui Dosoftei şi colaboratorilor lui [5], şi Liviu Onu, care, combătînd părerile noastre, se raliază, cu unele mici nuanţări, opiniei exprimate de V. Cândea [6].

1.3. În studiul de faţă ne propunem să atragem atenţia asupra interpretării eronate date de V. Cândea şi L. Onu unor afirmaţii din *Cuvîntul înainte către cititori* al revizorului traducerii lui Milescu, să scoatem şi mai pregnant în evidenţă caracterul substanţial al primei revizii a traducerii lui Milescu, pe care o reflectă copia din ms. *45*, şi să demonstrăm specificul moldovenesc (şi ardelenesc) al limbii textului rezultat din prima revizie a traducerii lui Milescu, pe care copistul muntean al ms. *45* l-a conservat în măsură apreciabilă, atît sub raport fonetic şi morfologic, cît mai ales sub raport lexical. Căci, după cum vom vedea, particularităţile lingvistice moldoveneşti (şi ardeleneşti) trecute prin pana primului revizor al traducerii lui Milescu şi păstrate în copia din ms. *45* au fost înlăturate abia la a doua revizie a textului, de data aceasta făcută de munteni, cu prilejul editării lui în *Biblia* de la 1688.

2. După ce arată, în *Cuvîntul înainte către cititori*, cum a confruntat traducerea românească cu o ediţie britanică a *Septuagintei*, pînă la *1 Paralipomenon*, iar de aici înainte cu aceeaşi ediţie de la Frankfurt după care a

[4] Vezi *op. cit.*, înceosebi p. 121—141 şi 164—171.

[5] Vezi N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica", XI, 1976, nr. 6, p. 4—6; Dosoftei, *Opere. I. Versuri*, ediţie critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, Bucureşti, 1978, p. 504—513; *Din nou despre paternitatea primei traduceri româneşti a* **Istoriilor** *lui Herodot şi despre revizia* **Vechiul Testament** *tradus de Nicolae Milescu*, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 30—45; *O nouă ediţie a primei traduceri româneşti a* **Istoriilor** *lui Herodot*, în „Cronica", XX, 1985, nr. 8, p. 5; *O traducere necunoscută a lui Nicolae Milescu*, în „Cronica", XXI, 1986, nr. 44, p. 5; *Concordanţe lingvistice între* **Psaltirea în versuri** *a lui Dosoftei şi unele psaltiri româneşti din secolul al XVII-lea*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 427—442.

[6] Vezi Herodot, *Istorii*, ediţie îngrijită de Liviu Onu şi Lucia Şapcaliu, prefaţă, studiu filologic, note şi glosar de Liviu Onu, indice de Lucia Şapcaliu, Bucureşti, 1984, p. 572—573; *Şi totuşi spătarul Nicolae Milescu... O problemă controversată de paternitate literară*, în RITL, XXXIII, 1985, nr. 4, p. 108—114 (I), XXXIV, 1986, nr. 1, p. 77—79 (II), nr. 2—3, p. 291—295 (III), nr. 4, p. 105—109 (IV), XXX, 1987, nr. 1—2, p. 166—170 (V), nr. 3—4, p. 230—242 (VI); *Spătarul Milescu sau Dosoftei? O problemă controversată de paternitate literară*, în LR XXXV, 1986, nr. 3, p. 185—197 (I), şi nr. 5, p. 439—448 (II); *Concordanţe lingvis-, tice în raducerile spătarului N. Milescu*, în SCL, XXXVII, 1986, nr. 3, p. 240—244.

tradus Milescu, revizorul textului aflat în copia din ms. *45* face, între altele, următoarele precizări : „am urmat aceluia [izvodului grecesc după care a tradus Milescu] pentru tocmala greșalelor, și pentru tocmirea soroacelor, și deplinirea cuvintelor, și întăritura oxiilor, den cît am putut, și izbrănirea stihurilor, precum le vei vedea scrise tot pre de margine. Și încă am pus și mărturiile cuvintelor prorociilor, den cea slovenească, tot pre de margine, neavîndu-le cele grecești. Pentru căci izvodul lui Necolae, pentru degraba scriindu-l, n-au pus nici unile de acestea, ci era, pentru neîntocmirea lui, foarte cu greu a să înțelege vorba tălmăcirei și abaterea cuvintelor" (ms. *45*, f. 457[r])[7]. Observații similare privitoare la scăderile traducerii lui Milescu face și traducătorul *Vechiului Testament* din ms. *4389*, care a folosit tot autograful lui „Nicolae spătariul moldovean" : „Ce însă și izvodul acesta, pentru multa pripă a acelui pre[puitor]iu, care se-au grăbit curînd a și tîlmăci și a și scrie, aflatu [-se-au greș]ale și prea mare învăluială, care era lucru foarte cu greu a în[țelege]" (ms. *4389*, f. 1[r]) [8]. Așadar, în ambele referințe asupra calității traducerii lui Milescu este menționată, ca principal neajuns, *dificultatea înțelegerii textului*. Cum însă textul revizuit aflat în copia din ms. *45* este, cu puține excepții, în întregime inteligibil, se poate presupune că revizorul a contribuit în mare măsură la îmbunătățirea traducerii lui Milescu. În aceeași prefață, revizorul afirmă că „măcar că multă nevoință am pus și noi, ci, după datoria omeniei, n-am putut ca să nu greșim", cerîndu-și iertare și pentru eventualele greșeli de *traducere*, nu numai de copist, pe care cititorul le va întîlni în text. Raportînd deci textul revizuit aflat în copia din ms. *45*, care, cu unele modificări, a fost editat în *Biblia* de la 1688, la referințele citate mai sus asupra calității traducerii lui Milescu și la operațiile efectuate de revizor pentru îmbunătățirea acelei traduceri, noi am presupus, fără intenția de a subestima meritul incontestabil și considerabil al lui Milescu ca traducător al *Vechiului Testament*, că revizia a fost *substanțială* și că anonimul care a făcut-o (după toate probabilitățile, Dosoftei cu colaboratorii lui) poate fi socotit drept *coautor* al traducerii [9], așa cum tot *coautori* pot fi socotiți „oamenii locului" munteni care au făcut ultima revizie a textului, în ediția *Bibliei* de la 1688. Vom aduce în continuare unele probe documentare în sprijinul acestor afirmații.

3. Apreciind contribuția „dascălilor locului" la revizia traducerii, V. Cândea crede că aceștia au păstrat cu grijă textul lui Milescu, completîndu-l doar cu cele specificate de ei în prefață, fără să-l modifice. Ca atare, operația de „deplinire a cuvintelor", menționată de revizor, a fost interpretată de D-sa drept „completarea cuvintelor prescurtate" [10], considerînd că dificultatea înțelegerii textului lui Milescu, invocată de revizor, s-ar fi datorat mai ales faptului că manuscrisul său era o „ciornă", cu numeroase cuvinte scrise incomplet. Este însă greu de crezut că textul lui Milescu, fie și în grabă tradus și scris, avea aspectul unei stenograme. Dificultatea de a fi înțeleasă „vorba tălmăcirei" în manuscrisul lui Milescu, la care se referă

[7] Vezi și V. Cândea, *op. cit.*, p. 158—164, unde este reprodusă integral această prefață.

[8] Foaia manuscrisului fiind deteriorată la margini, am întregit în croșete cuvintele respective. Prefața acestui manuscris a fost reprodusă integral de Dan Simonescu, în studiul *Scriitorul Nicolae Milescu (1636—1708). La 250 de ani de la moartea lui*, în „Glasul Bisericii", XVIII, 1959, nr. 1—2, p. 115—126.

[9] Vezi *Dosoftei necunoscut*, p. 5, și Dosoftei, *Opere*, I, p. 507.

[10] Vezi *op. cit.*, p. 123.

atît revizorul acestuia, cît şi traducătorul ms. *4389*, se datora, probabil, numeroaselor greşeli de traducere, nu de grafie. Corelînd menţiunea revizorului că a operat „deplinirea cuvintelor" cu observaţia sa că în manuscrisul lui Milescu era „foarte cu greu a să înţelege vorba tălmăcirei şi abaterea cuvintelor", noi am conchis că el foloseşte aici termenul *cuvînt* cu sensul de „propoziţie, frază". Revizorul afirmă, după părerea noastră, că a „deplinit cuvintele" (adică a făcut inteligibile propoziţiile, frazele), pentru că multe dintre ele nu aveau sens deplin, clar. Traducerea lui Milescu fiind *literală*, cum a rămas textul, în multe locuri, şi în *Biblia* de la 1688, era firesc, mai ales în stadiul puţin evoluat al limbii române literare de atunci, ca multe cuvinte şi expresii să fi fost calchiate sau traduse prin termeni nepotriviţi ori prin perifraze mai greu de înţeles. Pentru a *deplini* „a clarifica, a desăvîrşi" frazele respective, ca să se înţeleagă „vorba tălmăcirei", revizorul a trebuit să „tocmască greşalele" (reale sau considerate de el ca atare), înlocuind o serie de cuvinte, expresii sau perifraze folosite de Milescu. Căci, după cum afirmă în *Cuvîntul înainte către cititori* şi cum vom vedea mai jos, el făcea şi *revizia* traducerii, nu numai o copie a ei. Pe L. Onu, care crede că revizorul a făcut doar o „tehnoredactare" a traducerii nefinisate a lui Milescu, îl miră atît de mult interpretarea noastră, încît exclamă : „iar «*deplinirea cuvintelor*», adică completarea cuvintelor (evident : prescurtate), devine la filologul ieşean, nici mai mult nici mai puţin : «[anonimul] *a îmbunătăţit, a desăvîrşit frazele*» [11], fără să observe că în partea a doua a aceleiaşi prefeţe este folosit termenul *cuvînt* „propoziţie, frază" în următoarea indicaţie privitoare la corectarea „înlăuntru" a unor *cuvinte* (fie de către revizor, care revenea astfel asupra unor fraze deja copiate de el, fie chiar de către copistul ms. *45*, care îndrepta unele greşeli ale sale) : „Iară unde vei vedea acesta *v*,*a*,*g* asupra cuvintelor, fiind greşala dreasă înlăuntru ,vei citi pănă vei veni la *vede*, şi vei sta acolea, şi vei începe cuvîntul de la *az*, pănă vei veni la *glagoli*, şi te vei întoarce la *vede*, şi vei citi pănă vei veni la *az*, şi apoi vei îndrepta cuvîntul de la *glagoli*, după numărul slovelor" (ms. *45*, f. 457^{r} — 457^{v}). Asemenea *cuvinte* „propoziţii, fraze" corectate „înlăuntru" sînt numeroase în ms. *45*. De exemplu, f. 150^{r}, 3 Reg. *12*, 10 : „Şi grăiră către el copilaşii, ceia ce s-au crescut cu el, ^{v} şi dzisără lui [^{a} ceia ce dvoriia înaintea feţii lui] : ^{g} acestea vei grăi nărodului . . ." (în *B*, unde textul a fost restabilit după originalul grecesc, ediţia Frankfurt : „Şi grăiră către el copiii ceia ce s-au crescut cu el şi ziseră lui : acestea vei grăi norodului . . ." ; textul în croşete, aflat în paranteze unghiulare roşii în ms. *45*, semn că este tradus de revizor după ediţia R. Daniel, a fost înlăturat în *B*) ; f. 305^{r}, Ier. *40*,5 : „şi te întoarnă către Godolía, ^{v} ficiorul lui Safan, ^{a} ficiorul lui Ahicam, ^{g} pre carele l-au pus împăratul Vavilonului . . ." (în *B* : „şi te întoarce către Godolía, feciorul lui Ahicaz, feciorul lui Safan, pre carele l-au pus împăratul Vavilonului . . .") ; f. 320^{v}, Iez. *17*, 21 : „Şi toate fugile lui, ^{v} cu sabie vor cădea, ^{a} întru toată rînduiala lui, ^{g} şi pre cei rămaşi [ai lui] la tot vîntul voi sămăna . . ." (în *B* : „Şi toate fugile lui întru toată rînduiala lui cu sabie vor cădea, şi pre cei rămaş ai lui la tot vîntul îi voi răsipi . . ." ; textul din croşete, aflat în paranteze unghiu-

[11] Vezi *Şi totuşi spătarul Nicolae Milescu* . . . (II), p. 78.

lare negre în ms. *45*, a fost menținut în *B*, pentru că este tradus din ediția Frankfurt, unde se află în paranteze rotunde). Pentru cazuri similare, vezi și f. 89^{r}, Deut. *24*, 20—28, f. 137^{v}, 2 Reg. *15*, 18, 20, f. 143^{r}, 3 Reg. *1*, 8—9, f. 146^{r}, 3 Reg. *6*, 16—23, f. 160^{r}, 4 Reg. *6*, 25—26, f. 299^{r}, Ier. *25*, 30, f. 317^{r}, Iez. *10*, 22, f. 321^{r}, Iez, *18*, 3, 12—13, f. 334^{v}, Iez. *43*, 11, f. 436^{v}, 2 Mac. *8*, 2, f. 437^{r}, 2 Mac, *8*, 30.

3.1. Termenul *cuvînt* cu sensul de „propoziție, frază" se întîlnește relativ des în textele noastre vechi. Cu acest sens, *cuvînt* a fost folosit mai ales în terminologia gramaticală, începînd chiar cu cea a primelor gramatici românești. De exemplu, în gramatica lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, din 1757 : „Din silave sau sloveniri ce purcede? Zicerea [...] Din zicere ce să naște? *Cuvîntul*, adecă voroava. Ce este *cuvîntul*? Este încheierea zicerilor înțelegere întreagă săvîrșită arătînd, precum : *Daniil este proroc întru adevăr dumnezeiesc*", „Etimológhia, fiind partea a doao a gramaticei, învață a cunoaște și a arăta osebirile fieștecăruia cuvînt, făcînd despărțire prin părțile voroavei [marg. : *cuvîntului*, τοῦ λόγου] și prin acelorași întîmplări"[12]. La fel și în gramatica lui Macarie, din 1772 : „tăiere a celor opt părți ale *cuvîntului*", „grăirea este o despărțicioasă mai mică parte a *cuvîntului* celui alcătuit", „*Cuvîntul* este împreunată punere a grăirilor înțelegere singură desăvîrșicioasă arătînd" [13]. În gramatica lui Ienăchiță Văcărescu, din 1787 : „Gramatica este meșteșugul *cuvîntului*, care arată construcțiul sau sindaxis, adică alcătuirea părților *cuvîntului*", „Zicerea sau termenul, care să numește dă greci lexis, este o parte mică din care să alcătuiește un *cuvînt* [...], iar *cuvîntul* este o adunare dă ziceri înțelegere dăsăvîrșit arătînd, adică : *Eu merg în cutare loc.* Și toate aceste ziceri un cuvînt să numesc" [14]. Este surprinzător faptul că DA nu menționează și acest sens al lui *cuvînt* (o accepție mai restrînsă a sensului „discurs"), dar mai ales ne miră necunoașterea lui de către unii filologi care au cercetat texte vechi românești.

3.2. Greșelile de traducere și numeroasele calcuri, perifraze sau construcții mai puțin clare aflate în textul copiat în ms. *45* se datoresc fie lui Milescu, fie revizorului traducerii sale, care, folosind aceeași metodă a traducerii literale, a putut considera drept bune unele traduceri greșite din manuscrisul lui Milescu ori a putut introduce el însuși în text greșeli similare. Căci revizia, chiar și substanțială, a traducerii nefinisate a lui Milescu nu presupune în mod neapărat realizarea unei traduceri perfecte. Traducerea necorespunzătoare în românește a unor cuvinte, expresii sau metafore, atît de către Milescu, cît și de revizorul traducerii sale, era înlesnită și de textul grecesc, în care abundă calcurile sau traducerile ad litteram ale unor expresii și metafore din originalul ebraic. În unele cazuri, traduceri evident greșite aflate în textul copiat în ms. *45* au rămas ca atare și în *Biblia* de la 1688. Prezența unora dintre ele și în traducerea *Vechiului Testament* din ms. *4389* poate constitui un indiciu că acestea existau în manuscrisul autograf al lui Milescu. Vom cita aici doar cîteva exemple de greșeli de traducere, de diverse tipuri, aflate în ms. *45*, care au fost corectate ori au rămas

[12] Vezi *Gramatica românească. 1757. Prima gramatică a limbii române*, ediție, studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu, București, 1969, p. 27, 30.

[13] Vezi ms. *102* de la BAR, f. 3^{r}, 3^{v}.

[14] Vezi *Observații sau băgări dă seamă asupra regulelor și orînduielelor gramaticii românești*, Rîmnic, 1787, p. 13, 16—17.

necorectate în *Biblia* de la *1688* : f. 15^{v}, Fac. *29*, 31 : „iară Rahil era *văduă* [marg. : *stearpă*]" (în orig. : στεῖρα „sterilă" ; ms. *4389* : *stearpă* ; în *B* : *stearpă* ; cf. și *Palia* (1582) : *fără plod*, *Biblia* (1795) : *stearpă*) ; f. 18^{v}, Fac. *35*, 8 : „Și muri Devorra, mamca [marg. : doica] Revecăi, și să îngropă mai gios de Vetil, supt *ghindă*, și-i numi Iacov numele ei *ghinda* jelii" (în orig. : βάλανος „ghindă", dar și, p. ext., „stejar" ; ms. *4389* : *stăjar* ; în *B* : *stejar* ; cf. și *Palia* (1582) : *lemn de cer*, *Biblia* (1795) : *stejar*) ; f. 39^{r}, Ieș. *26*, 1, 2, 3 : „Și cortului vei face 10 *garduri* de vișină împletit, și de verde, și de mohorit, și roșiu împletit [...], de lung un *gard* de 28 coți, și de lat 4 coți un *gard* va fi, o măsură va fi la toate *gardurile*. Și 5 *garduri* vor fi deuna țiindu-să unul de altul, și 5 *garduri* vor fi țiindu-să unul de la alalt", cf. și f. 44^{r}, Ieș. *36*, 7—9, f. 45^{r}, Ieș, *38*, 9, 15, 16, f. 46^{r}, Ieș. *40*, 17 (în orig. : αὐλαία „perdea, cortină, covor" ; ms. *4389* : *zăvasă*, *zăvese* ; în *B* : *gard*, *garduri* ; cf. și *Palia* (1582) : *pocrov*, *pocroave*, *Biblia* (1795) : *păretar*, *păretare*) ; f. 40^{r}—40^{v}, Ieș. *28*, 15, 22, 24 : „Și vei face *cuvîntul* judeților, lucru a împistritoriului [...] Și vei face pre *cuvînt* lanțuri împletite, lucru de lanțuh [...] Și vei pune pre *cuvîntul* giudețului lanțurile celea ce-s lanțuje", cf. și f. 40^{v}, Ieș. *29*, 5, f. 45^{v}, Ieș. *39*, 7, 13, 18, f. 49^{r}, Lev. *8*, 8 (în orig. : λόγιον, dim. al lui λόγος, „cuvînt mic, maximă ; răspuns de oracol", dar și „engolpionul arhiereului iudeilor" ; ms. *4389* : *cuvînt* ; în *B* : *engolpión*, *engolpíu*, *engólpiu* ; cf. și *Palia* (1582) : *hózen*, *hójen*, *Biblia* (1795) : *engolpión*) ; f. 106^{v}, Jud. *4*, 18 : „Și ieși Iail întru tîmpinarea Sisarei și-i dzise lui : *răsuflă* [marg. : *abate-te*], domnul mieu, *răsuflă* [marg. : *abate-te*] cătră mine, nu te teme. Și să abătu cătră ea la cort" (în orig. : ἔκνευσον, imperat. lui ἐκνεύω „a devia, a se deturna, a se abate" ; ms. *4389* : *abate-te* (×2) ; în *B* : *abate-te* . . ., *răsuflă* ; cf. și *Biblia* (1795) : *abate-te* (×2) ; f. 107^{v}, Jud. *6*, 11 : „și Ghideon, ficiorul lui, bătea grîu într-un *teasc* [marg. : *cramă*], ca să fugă de cătră fața lui Madiam" (în orig. : ληνός „lin, teasc, tocitoare" ; ms. *4389* : „mlătiia grîu la *aria* lui" ; în *B* : „bătea grîu în *teasc*" ; *Biblia* (1795) : „îmblătea grîu în *arie*") ; f. 448^{v}, col. 2,4 Mac. *3* : „lovind pre cei striini de fel David, pre mulți dentru ei au omorît *cu limba oștenilor*" (în orig. : μετὰ τοῦ ἔθνους στρατιωτῶν ; în *B* : *cu oștenii cei de o limbă*).

În mod obișnuit, gr. νεφρός „rinichi" este tradus în ms. *45* prin *rărunchi* sau *rănichi*. Uneori însă apare tradus prin *mușchi*. De exemplu, f. 92^{v}, Deut. *32*, 14 : „cu săul a *mușchiilor* grîului" (în *B* : *mușchilor* ; ms. *4389* : „cu grăsimea grîului" ; cf. și *Biblia* (1795) : *măduha*) ; f. 216^{v}, Iov *16*, 13 : „încungiurară-mă cu fușturi, lovind întru *mușchii* miei" (în *B* : *mușchii* ; ms. *4389* : „pren *mușchi*" ; cf. și *Biblia* (1795) : *rărunchii*) ; f. 224^{v}, Ps. *7*, 10 : „cercetînd inimile și *mușchii*" (în *B* : *mușchii* ; ms. *4389* : *droburile* ; cf. și *Biblia* (1795) : *rărunchii*) ; f. 226^{r}, Ps. *15*, 7 : „m-au certat *mușchii* miei" (în *B* : *mușchii* ; ms. *4389* : *droburile* ; cf. și *Biblia* (1795) : *rărunchii*). Cu excepția *Psaltirii* de la Bălgrad (1651), unde în locurile citate din psalmii *7* și *15* apare cuvîntul *rărunchii*, în toate celelalte psaltiri românești în proză din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, pînă la *Psaltirea dențăles* (1680) a lui Dosoftei, inclusiv, apare în locurile respective numai *zgăul* (*zgăurile*). În *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, în ps. *7*, v. 27, apare *zgăul*, iar în ps. *15*, v. 26, *rărunchii*.

4. Determinată de aceeași convingere că revizorul nu a modificat deloc textul lui Milescu este și interpretarea dată de V. Cândea și L. Onu

următoarei afirmații cu care se încheie un alineat din *Cuvîntul înainte către cititori* al revizorului : „ci, precum s-au ținut el tot de temei, așa și noi am urmat lui" (ms. *45*, f. 456^{v}). V. Cândea crede că aici revizorii lui Milescu declară că ei „nu vor să adauge sau să scadă operei lui. Îi respectă textul" [15], iar L. Onu, citînd aceeași afirmație a revizorului, se raliază acestei opinii : „subliniem însă în special faptul că în prefața respectivă se precizează că textul lui Milescu a fost respectat" [16]. În realitate, revizorul afirmă în locul citat cu totul altceva, după cum rezultă din lectura integrală a alineatului respectiv : „Ci măcar că deși zice el [Milescu] că, pre lîngă izvodul acesta [ediția Frankfurt, 1597], au avut și izvodul slovenesc, și letenești, și au avut și alt izvod letenesc, ce au fost scos de curînd den limba jidovască, adecă den izvod jidovăsc, așa scrie el la predoslovia lui, și au scris și cele precum se află la letenie, și cele precum să află la slovenie, și însemnările și tălmăcirile cele ci să află mai jos la izvodul acel grecesc zice că le-au pus tot cu însemnări pre de margine, dară n-au pus nice unele de acestea la izvodul lui. Că au început să facă și acestea la capul dentăi la *Bitie*, dară mai d-apoi, pentru neașezămîntul vremilor, s-au lăsat și n-au făcut nice unele de acestea. Ci, neaflîndu-le noi întru izvodul lui aceste însemnări ce mai sus zisem, nice noi nu le-am pus, ci, precum s-au ținut el tot de temei, așa și noi am urmat lui" (ms. *45*, f. 456^{v}). După cum se vede, revizorul afirmă aici numai faptul că nu a continuat comparația de texte începută de Milescu, nu și faptul că nu a modificat, în procesul reviziei, textul traducerii sale. Mențiunea „așa și noi am urmat lui" se referă nu la textul lui Milescu, ci la „*temeiul*" traducerii sale, adică la textul grecesc. Revizorul afirmă deci că, așa cum Milescu s-a limitat la traducerea textului grecesc al ediției Frankfurt, 1597, a *Septuagintei*, fără să-l mai compare cu textul *Vulgatei* sau cu traducerea slavonă, așa și el, revizuind traducerea lui Milescu, s-a condus tot numai după textul grecesc (pînă la *1 Paralipomenon* după ediția R. Daniel, iar mai departe după ediția Frankfurt, 1597, pe care a folosit-o Milescu).

4.1. În această ordine de idei, trebuie corectată și afirmația lui V. Cândea că revizorii traducerii lui Milescu ,care au pregătit textul aflat în copia din ms. *45*, ar fi reținut de la el ideea „*necesității unui aparat critic*" și că ar fi completat textul lui cu „variante după *Codex Vaticanus* și alte manuscrise, luate din ediția sixtină într-una din retipăririle sale", realizînd astfel „*cel dintîi text critic întocmit vreodată la noi*" [17]. În realitate, revizorul lui Milescu nu a intenționat să facă (cum afirmă în pasajul citat mai sus), și, cum vom vedea, nu a realizat o comparație cu „alte izvoade grecești". Confruntarea cu izvodul „carele au fost tipărit la Englitera" (ediția R. Daniel, Londra, 1653, sau Cambridge, 1665), efectuată *numai* pînă la *1 Paralipomenon*, i-a fost impusă de faptul că nu găsise încă ediția Frankfurt, 1597, după care tradusese Milescu. Imediat însă ce a găsit această ediție, el a continuat revizia pe baza ei. Firește, dacă avea de la început ediția după care tradusese Milescu, revizorul nu ar fi apelat nici la ediția R. Daniel. În partea a doua a *Cuvîntului înainte către cititori*, revizorul dă următoarea explicație : „Iară unde vei vedea acest semn [ ] [= paran-

[15] Vezi *op. cit.*, p. 122.
[16] Vezi *Și totuși spătarul Nicolae Milescu...* (II), p. 78.
[17] Vezi *op. cit.*, p. 122–125 ; sublinierile sînt ale autorului.

teze unghiulare negre] și slove în mijloc, să cheamă grecește *diameson*, adecă «pren mijloc», adecă pentru înțelegerea vorbii, și bogate cuvinte dentru îngrăditurile acestea la unele biblii nu să află, ci și cu acelea poate fi, și fără de acelea poate fi, tot să înțălege vorba" (ms. *45*, f. 457[r]). Asemenea paranteze unghiulare negre sînt foarte numeroase, în majoritatea cărților *Vechiului Testament* din ms. *45*, iar textele aflate între ele variază ca mărime, de la un cuvînt pînă la mai multe propoziții sau fraze. Pentru a trimite doar la cîteva exemple, cf. f. 109[r], Jud. *8*, 26, f. 113[r], Jud. *16*, 27, f. 114[v], Jud. *19*, 30, f. 117[r], 1 Reg. *1*, 6, 8, f. 119[r], 1 Reg. *5*, 6, *6*, 1, f. 136[v], 2 Reg. *13*, 34, f. 144[r], 3 Reg. *2*, 29, 30, f. 146[r], 3 Reg. *6*, 31—33, f. 152[v], 3 Reg. *14*, 26, f. 159[v], 4 Reg. *4*, 24, f. 162[v], 4 Reg. *11*, 11, f. 181[v], 1 Paral. *28*, 20, f. 184[r], 2 Paral. *6*, 16, f. 195[r] — 195[v], 2 Paral. *35*, 20, f. 196[v], 2 Paral. *36*, 2, 4, 5, f. 212[v], Iov *1*, 1, 17, f. 213[r], Iov. *1*, 20, f. 216[v], Iov *15*, 27, f. 222[r], Iov *37*, 5, f. 223[v], Iov *42*, 16, f. 269[r], Is. *8*, 22, f. 270[v], Is. *14*, 4, f. 273[r], Is. *23*, 15, f. 275[v], Is. *30*, 6, f. 278[v], Is. *38*, 11, f. 296[v], Ier. *18*, 20, f. 296[v], Ier. *19*, 3, f. 297[v], Ier. *22*, 18, f. 298[v], Ier. *23*, 36, f. 302[v], Ier, *33*, 6. Textele puse în aceste paranteze unghiulare negre sînt traduse din ediția Frankfurt, 1597, unde ele se află tot în paranteze (rotunde). Așadar, comparația cu „alte izvoade grecești", pe care V. Cândea o atribuie revizorilor traducerii lui Milescu, fusese făcută de îngrijitorii ediției Frankfurt, iar faptul că în ms. *45* asemenea texte în paranteze unghiulare negre apar și pînă la *1 Paralipomenon* (deci și în partea confruntată de revizor cu ediția R. Daniel) arată în mod limpede că traducerea lor (cu menținerea parantezelor din original) aparține *lui Milescu*, nu revizorilor traducerii sale. Acest fapt constituie și o dovadă că manuscrisul lui Milescu nu era chiar o „ciornă". De altfel, în pasajul din *Cuvînt înainte către cititori* reprodus mai sus revizorul numai *explică* prezența în manuscris a parantezelor unghiulare negre, nu afirmă că el ar fi determinat diferențele de text respective, cum precizează acest lucru în cazul textelor aflate în paranteze unghiulare roșii („să știi că l-am aflat mai mult întru izvodul Engliterii"). Afirmația revizorului că „pre lîngă izvodul lui Necolae am mai alăturat și alte izvoade grecești, pren care izvoade fost-au unul carele au fost tipărit la Englitera" (ms. *45*, f. 457[r]) se referă deci numai la modul în care a ales el pentru revizie, în lipsa ediției Frankfurt, 1597, ediția R. Daniel. În majoritatea cazurilor, textele aflate în ediția Frankfurt în paranteze rotunde se găsesc și în ediția R. Daniel [18], dar aici nu sînt puse în paranteze. Existînd deci în ediția Frankfurt, textele aflate în ms. *45* în paranteze unghiulare negre, traduse inițial de Milescu, au rămas în ediția *Bibliei* de la 1688, de regulă fără paranteze. Doar sporadic au rămas aici și parantezele rotunde din original, probabil pentru a nu fi îngreuiată, prin lipsa lor, înțelegerea frazelor respective (cf., de exemplu, 1 Reg. *10*, 21, *13*, 5, *14*, 41, 43, Neem. *8*, 9, Cînt. *2*, 9, 13, Is, *44*, 11).

5. Neîntemeiată este și afirmația lui V. Cândea că revizorii traducerii lui Milescu „au avut în față nu numai izvodul lui Milescu, ci și ms. *4389*" [19]. D-sa a dedus acest lucru din următorul comentariu aflat în *Cuvîntul înainte către cititori* al revizorului lui Milescu: „Și iară mărturisește el [Milescu,

[18] La secția de carte rară a Bibliotecii Centrale Universitare din Iași există două exemplare din *Vechiul Testament*, ediția Rogerus Daniel, Londra, 1653 (cotele CR *III -21* și *514*).

[19] Vezi *op. cit.*, p. 133. Fără să o verificăm, am preluat și noi această afirmație, într-un studiu mai vechi.

în predoslovia lui] de zice că de cel slovenesc nu s-au ţînut ,că numai acest izvod este slovenesc, care acum să află tipărit la Ostrov, şi zice că pre[n] bogate locuri adaoge, şi la multe şi scade, după cum merge ceastă elinească. Şi pentru *a patra carte a Ezdrii*, ce se află în cea slovenească scrisă, ci nu ştim de unde să să fie aflat cartea aceasta să să fie tălmăcit, ci, pentru aceea, nefiind elineşte scoasă, nice rumâneşte nu s-au scos, pentru că multe cărţi sînt oprite de Biserică să nu să citească" (ms. *45*, f. 456^{v}—457^{r}). Raportînd partea a doua a acestui comentariu la *Vechiul Testament* din ms. *4389* (tradus din slavonă, după *Biblia* de la Ostrov, 1581), în care se găseşte şi textul cărţii *4 Ezdra* (numerotată aici *3 Ezdra*), V. Cândea a crezut că observaţia „ci nu ştim de unde să să fie aflat cartea aceasta să să fie tălmăcit" se referă la prezenţa cărţii respective în ms. *4389*, fapt care ar constitui deci o dovadă că revizorii lui Milescu au avut în faţă şi acest manuscris. Or, asemenea interpretare a pasajului citat nu este posibilă. Dacă revizorul traducerii lui Milescu ar fi avut în faţă şi ms. *4389*, care, fiind, tradus după *Biblia* de la Ostrov, conţine textul cărţii *4 Ezdra*, el nu putea să afirme că nu ştie de unde a luat *traducătorul român* cartea aceasta, deoarece avea pe masa de lucru *Biblia* de la Ostrov, pe care a folosit-o la revizia traducerii lui Milescu (din ea a reprodus marginal referinţele la locuri paralele). Este deci limpede că în comentariul citat, preluat parţial de revizor din prefaţa traducerii lui Milescu, observaţia „ci nu ştim de unde să să fie aflat cartea aceasta să să fie tălmăcit" se referă la prezenţa cărţii *4 Ezdra* în *Biblia* de la Ostrov, nu în ms. *4389*. Atît Milescu, cît şi revizorul traducerii lui se puteau întreba de unde au luat traducătorii *Bibliei* de la Ostrov cartea *4 Ezdra*, care nu se găsea în ediţiile *Septuagintei*, nici în cele ale *Vulgatei* cunoscute de ei. Unele ediţii latineşti ale *Bibliei*, cum sînt, de exemplu, cele apărute la Antverpia, în anii 1565 şi 1645 (aflate la BAR, secţia carte rară, cotele I 376217, respectiv I 73136), conţin însă şi cartea *4 Ezdra*.

5.1. Traducătorul *Vechiului Testament* din ms. *4389*, care a avut la dispoziţie şi manuscrisul autograf al traducerii lui Milescu, face, în notele marginale, dese referinţe la textul lui Milescu, iar studiul limbii manuscrisului *4389*, în raport cu limba manuscrisului *45*, dovedeşte că traducătorul textului aflat în ms. *4389* a folosit în măsură apreciabilă traducerea lui Milescu. Din comparaţia lingvistică a manuscriselor *45* şi *4389* nu rezultă însă că revizorul traducerii lui Milescu ar fi folosit traducerea din slavoneşte aflată în ms. *4389*.

6. Atragem atenţia şi asupra faptului că, în ms. *45*, vinieta desenată în peniţă de la începutul *Facerii* (f. 2^{r}) nu reprezintă „Facerea lumii", cum afirmă V. Cândea [20]. După cum se vede şi în fotocopia reprodusă de V. Cândea în cartea D-sale (ilustraţia nr. 15), această frumoasă vinietă reprezintă o tulpină ramificată de floare, în vîrful căreia se află Iisus Hristos binecuvîntînd. Puţin mai jos, în stînga, se află chipul aureolat al Maicii Domnului, cu inscripţia M.Θ.[= Μητέρα Θεοῦ], iar în dreapta chip aureolat de bărbat, cu inscripţia *I.S* [= Iosif, logodnicul Mariei] în partea de jos a vinietei se află două chipuri de bărbat încoronate, cel d stînga avînd inscripţia *S* [= Solomon], iar cel din dreapta *D.V* [= David]. Ambele personaje desfăş ară cîte un sul de hîrtie. Ele reprezintă deci pe cei doi regi cărturari ai *Vechiului Testament*. Inspirată din Matei, *1*, 1—16,

[20] *Ibidem*, p. 109.

ilustrația simbolizează astfel ideea (clasică în literatura creștină) că *Noul Testament* se întemeiază pe *Vechiul Testament*, potrivit afirmației de la începutul *Cuvîntului înainte către cititori* al revizorului: „aceasta carte este mai presus decît toate alte cărți cîte sînt, că dentru aceasta să izvorăsc toate, și toată legea noastră cu aceasta să întemeliază".

7. Am menționat mai sus faptul că, în lipsa ediției Frankfurt, după care tradusese Milescu, revizorul a confruntat traducerea acestuia, pînă la *1 Paralipomenon* (f. 170 din ms. *45*, deci mai mult de o treime din *Vechiul Testament*), cu izvodul „carele au fost tipărit la Englitera", adică cu textul ediției R. Daniel. Constatînd însă că „[izvodul] acesta nu să potriviia cu cel de la Frangofort, pentru căci pren bogate locuri adăogea și pren bogate locuri lipsiia, nu veniia cu cestalalt", revizorul a decis să procedeze astfel: „lipsele nu s-au socotit, iară adaosele s-au pus, precum vom face doslușirea mai jos, cu însemnări" (ms. *45*, f. 457[r]). În partea a doua a *Cuvîntului înainte către cititori* se află următoarea „doslușire": „Iară unde vei vedea acest semn cu roșiu [ ] [= paranteze unghiulare roșii], și la mijloc iarăși cuvinte, să știi că l-am aflat mai mult întru izvodul Engliterii, ci și fără de acele cuvinte de vei citi, nu vei greși". Aceste paranteze unghiulare roșii sînt numeroase în porțiunea menționată a ms. *45* și conțin, ca și parantezele unghiulare negre, texte de diferite mărimi, de la un cuvînt pînă la mai multe propoziții sau fraze. Trimitem doar la cîteva locuri, unde apar în paranteze unghiulare roșii texte mai mari: f. 99[v], Iosua *13*, 28, f. 102[r], Iosua *19*, 47, 48—49, f. 105[r], Jud. *1*, 27, f. 115[r], Jud. *20*, 39, f. 119[r], 1 Reg. *5*, 4, f. 137[v], 2 Reg. *15*, 18, 20, f. 141[r], 2 Reg. *21*, 11, f. 146[r], 3 Reg. *6*, 17—18, f. 146[v], 3 reg. *7*, 22, f. 148[v], 3 Reg. *9*, 9, f. 149[v], 3 Reg. *11*, 14. Neexistînd în ediția Frankfurt, textele adăugate de primul revizor în paranteze unghiulare roșii, după ediția R. Daniel, au fost eliminate de către ultimii revizori ai traducerii, cu prilejul editării ei în *Biblia* de la 1688.

O mențiune specială, pentru mărimea lor, se cuvine făcută textelor aflate în paranteze unghiulare roșii la f. 150[v]—151[r], 3 Reg. *12*, 24, și f. 153[v], 3 Reg. *16*, 28, care cuprind împreună peste trei coloane din manuscris, adică cca patru pagini dactilografiate standard. Absența din manuscrisul autograf al lui Milescu a acestor fragmente mai mari, inexistente în ediția Frankfurt, este confirmată și de traducătorul ms. *4389*, care, la f. 165[v], 3 Reg. *12*, 24, după textul scurt corespunzător celui din ediția Frankfurt, tradus de Milescu, pune puncte de suspensie în croșete, iar marginal face următoarea precizare: оу лат. и грек., а оу слав. зде много приложенїе ест (adică: „în versiunea latină și în cea greacă, iar în cea slavonă un mare adaos este aici"). La fel procedează și la f. 167[v], 3 Reg. *16*, 29, unde precizarea marginală este redactată astfel: оу грек. и лат., а оу слав. приложенїе ест зде (adică: „în versiunea greacă și în cea latină, iar în cea slavonă un adaos este aici"). În ambele locuri, traducătorul ms. *4389* nu a mai tradus deci textul în plus aflat în versiunea slavonă.

Prezența în ms. *45* a acestor pasaje mai mari traduse de revizor după ediția R. Daniel prezintă o deosebită importanță pentru aprecierea caracterului reviziei (evident, o apreciere aproximativă, în lipsa autografului lui Milescu). Aceste pasaje conțin și prețioase mărturii lingvistice că primul revizor al manuscrisului lui Milescu vorbea un grai românesc de tip nordic, moldovenesc (sau ardelenesc). Vom semnala mai jos particularitățile lingvistice la care ne referim.

După cum se poate cu ușurință constata, limba fragmentelor traduse de revizor (și a *Cuvîntului înainte către cititori* al revizorului) este aproape identică cu limba textului tradus de Milescu, fapt care poate avea numai două explicații : ori revizorul și-a însușit, pînă la amănunte, particularitățile lingvistice ale manuscrisului lui Milescu, pe care, revizuindu-l, îl transcria (ceea ce, după părerea noastră, este puțin probabil), ori, mult mai probabil, revizorul a introdus în textul lui Milescu numeroase particularități ale limbii sale, în procesul unei revizii *substanțiale* a traducerii.

7.1. În cele două pasaje mai mari traduse de revizor, ca și în restul manuscrisului *45*, apare africata *dz* în locul fricativei *z*. De exemplu, f. 150^{v}—151^{r}, 3 Reg. *12*, 24 : *audzí* (×3), *Dumnedzău* (×3), *dzice* (×27), *dzua*, *iușureadză* ; f. 153^{v}, 3 Reg. *16*, 28 : *dzi* (×2), *dzice*, *unsprădzece*. Revizorul traducerii lui Milescu scria deci cu africata *dz*, pe care copistul muntean al textului aflat în ms. *45* o menține, cu excepții sporadice, pînă spre mijlocul manuscrisului, cînd începe să o înlocuiască treptat cu fricativa *z*. De exemplu, pe f. 31^{r}, Ieș. *9*,1—26, apar numai forme cu *dz* : *Dumnedzău* (×5), *dzi*, *dzice* (×8), *dzua*, *spudză* (×2), *vădzînd*, ca și pe f. 114^{r}, Jud. *19*, 1—29 : *astădzi*, *cădzut*, *desfătedze*, *dzi* (×2), *dzice* (×12), *dzuă* (×4), *ședzu*, *ședzut* (×2), *vădzu*, *vădzut*, în timp ce pe f. 216^{v}, Iov *15*, 6—25, și *16*, 1—20, apar atît forme cu *dz* : *audzit* (×2), *budze* (×2), *Dumnedzău* (×2), *dzile*, *dzua*, cît și forme cu *z* : *ază* (×2), *căzînd*, *căzu*, *căzură crează*, *răspunzînd*, *văzu*, *văzut*, *zise*, ca și pe f. 426^{r}, 1 Mac. *10*, 47—79 : *audzí* (×3), *dzi*, *dzice* (×5), *dzua*, dar și *căzu*, *șezut* (×2), *văzură*, *zic*, iar pe f. 451^{v}, col. 2,4 Mac. *10* apar numai forme cu *z* : *auzind*, *bozi*, *căzînd*, *Dumnezău* (×4), *dumnezăiesc*, *zice* (×5). Este semnificativ faptul că o formă cu *dz* (*dzic*) apare și în *Cuvîntul înainte către cititori* al revizorului (ms. *45*, f. 456^{r}, col. 2, r. 14 de jos), unde, foarte probabil, nu a fost introdusă de copistul muntean, care, așa cum am văzut, spre sfîrșitul manuscrisului avea tendința să înlăture grafiile cu *dz* aflate în textul pe care îl copia.

Încercînd să dea alte explicații decît cea dată de noi prezenței formelor cu *dz* în ms. *45*, L. Onu face următoarele observații : „Nu avem certitudinea că Dumitru din Cîmpulung, care a executat ms. *45*, era originar dintr-o arie dialectală cu fonetismul *z* (corespunzător lui *dz* în cazurile citate mai sus). Dacă el avea totuși în pronunție pe *z* (nu pe *dz*), el a putut transcrie un model scris de un copist dintr-o zonă cu pronunția *dz*, iar izofona cu *dz* nu înseamnă numaidecît Moldova. Excluzînd regiunile de vest sau sud-vest și cele de nord, care nu intră, aici, în competiție, ne putem gîndi la nordul Moldovei [sic ! = Olteniei, n.n.], sau nord-estul Munteniei, așadar la arii dialectale de tranziție. Revizia a putut fi făcută deci chiar de către unii «*dascăli ai locului*», munteni sau olteni, iar transcrierea pe curat a textului să fi aparținut unui călugăr din zona submontană (de ex. de la mănăstiri cum sînt Cheia sau Ciolanul) cu pronunția *dz*. Grafia cu *dz* din ms. *45* poate să reprezinte o tendință de arhaizare din partea unui copist care avea în graiul său o asemenea particularitate. La un moment dat, din motive necunoscute, copistul a renunțat la imprimarea acestei note arhaizante" [21]. Nu considerăm necesar să mai demonstrăm aici fragilitatea acestor ipoteze.

[21] Vezi *Și totuși spătarul Nicolae Milescu*... (III), p. 295.

7.2. Manuscrisul *45* conţine şi numeroase forme cu africata *ğ*, în locul fricativei *j*. De exemplu, *agiunge* (f. 25r, Fac. *47*, 9), *agiuta* (f. 134r, 2 Reg. *8*, 5), *agiutor* (f. 3r, Fac. *2*, 18, 20, f. 27v, Ieş. *2*, 23, f. 93r, Deut. *33*, 7), *agiutorí* (f. 8r, Fac. *15*, 1, f. 15v, Fac. *30*, 7, f. 36r, Ieş. *18*, 22), *batgiocurí* (f. 20v, Fac. *38*, 23, f. 31v, Ieş. *10*, 2, f. 113r, Jud. *16*, 27), *gios* (f. 18v, Fac. *35*, 8, f. 40v, Ieş. *29*, 5, f. 45v, Ieş. *39*, 21, 23, f. 49r, Lev. *8*, 7, f. 90v, Deut. *28*, 43), *giuca* (f. 113r, Jud. *21*, 5, f. 115r, Jud. *21*, 21), *giudeca* (f. 8r, Fac. *15*, 14, f. 9v, Fac. *19*, 9, f. 15v, Fac. *30*, 5, f. 36r, Ieş. *18*, 22), *giudecător* (f. 104v, Jud., chiar titlul cărţii), *giug* (f. 80v, Deut. *5*, 21), *giumătate* (f. 38v, Ieş. *24*, 6, f. 44v, Ieş. *27*, 6, f. 48v, Lev. *6*, 20, f. 67r, Num. *15*, 9, 10, f. 73v, Num. *28*, 14, f. 76v, Num. *34*, 15, f. 153v, 3 Reg. *16*, 21), *giumătăţare* (f. 75r, Num. *31*, 42, 43), *giunc(ă)* (f. 8r, Fac. *15*, 9, f. 69r, Num. *19*, 2, f. 107r, Jud. *6*, 4), *giungheá* (f. 32v, Ieş. *12*, 21, f. 37v, Ieş. *22*, 1, f. 40v, Ieş. *29*, 11, f. 47r, Lev. *3*, 8, *4*, 4, f. 52v, Lev. *14*, 25), *giura* (f. 12r, Fac. *24*, 7, f. 14r, Fac. *26*, 31, f. 33v, Ieş. *13*, 19, f. 48r, Lev. *6*, 3, f. 55r, Lev. *19*, 12, f. 80r, Deut. *4*, 31), *giurământ* (f. 10v, Fac. *21*, 14, f. 11r, Fac. *21*, 33, f. 14r, Fac. *26*, 33; f. 33v, Ieş. *13*, 19, f. 74v, Num. *30*, 10, 13, f. 206r, Neem. *10*, 29), *împregiur* (f. 40v, Ieş. *28*, 28, f. 44v, Ieş. *37*, 12, f. 129r, 1 Reg. *26*, 5, f. 133r, 2 Reg. *5*, 9, f. 141v, 2 Reg. *22*, 12, f. 145r, 3 Reg. *4*, 25, f. 145r, 3 Reg. *6*, 5, f. 146v, 3 Reg. *7*, 15, 35, f. 404v, Sir. *23*, 13, f. 451r, col. 2, 4 Mac. *9*, f. 451v, col. 2, 4 Mac. *10*), *împregiura* (f. 146v, 3 Reg. *7*, 15, f. 212v, Iov *1*, 7), *încungiura* (f. 96r, Iosua *6*, 15, f. 145v, 3 Reg. *5*, 3, f. 153r, 3 Reg. *16*, 17, f. 212v, Iov *1*, 17, f. 216v, Iov *16*, 13), *încungiurare* (f. 169v, 4 Reg. *24*, 22), *pregiur* (f. 10r, Fac. *19*, 28, f. 14r, Fac. *27*, 16, f. 19v, Fac. *37*, 6, f. 20r, Fac. *37*, 22, f. 35r, Ieş. *18*, 15, f. 38v, Ieş. *25*, 11, f. 39r, Ieş. *25*, 24, 25, f. 47v, Lev. *4*, 30, f. 115r, Jud. *20*, 29, f. 142v, 2 Reg. *24*, 16, f. 153r, 3 Reg. *15*, 27, f. 160r, 4 Reg. *6*, 25, f. 237v, Ps. *75*, 11, f. 449v, col. 1, 4 Mac. *5*, f. 450v, col. 1, 4 Mac. *8*, f. 451r, col. 2, 4 Mac. *9*, f. 451v, col. 2, 4 Mac. *10*, f. 452r, col. 1, 4 Mac. *11*, f. 452v, col. 1, 4 Mac. *13*, f. 453r, col. 1, 4 Mac. *14*, f. 453v, col. 2, 4 Mac. *16*, şi altele; forma aceasta este frecventă în tot textul). În *Biblia* de la 1688, africatei *ğ* din cuvintele citate îi corespunde fricativa *j*. Sporadic însă, în *Biblie* apar şi forme cu *ğ* : *agiutor* (Jud. *5*, 23), *batgiocurí* (Jud. *16*, 27), *încungiura* (Fac. *2*, 13, Ps. *25*, 6, 4 Mac. *14*, *17*, *18*), care, cu excepţia lui *agiutor*, se găsesc în aceleaşi locuri şi în ms. *45*. Prezenţa în *Biblie* a formelor cu *ğ* se datoreşte deci fie existenţei lor în manuscrisul după care s-a cules textul, fie meşterilor moldoveni care au lucrat la tipărirea ei.

Chiar de la primele foi ale ms. *45*, dar mai frecvent în partea a doua a lui, copistul muntean înlocuieşte formele cu *ğ*, aflate desigur în textul pe care îl copia, cu corespondentele lor cu *j*. De exemplu, *ajunge* (f. 52v, Lev. *14*, 21), *ajuta* (f. 90v, Deut. *28*, 31, f. 93v, Deut. *33*, 29, f. 141r, 2 Reg. *21*, 17, f. 228r, Ps. *27*, 9, f. 426r, 1 Mac. *10*, 72, f. 448v, col. 2, 4 Mac. *3*), *ajutor* (f. 93v, Deut. *33*, 29, f. 214r, Iov *6*, 13, f. 228r, Ps. *27*, 9, f. 229r, Ps. *32*, 20, f. 426r, 1 Mac. *10*, 74), *ajutorí* (f. 148v, 3 Reg. *9*, 11, f. 250r, Ps. *145*, 8, f. 401r, Sir. *12*, 8, f. 426r, 1 Mac. *10*, 70, f. 448v, col. 2, 4 Mac. *3*), *ajutorie* (f. 444r, col. 1, 3 Mac.), *ajutorinţă* (f. 439r, 2 Mac. *11*, 26), *batjocurí* (f. 158r, 4 Reg. *2*, 23), *batjocurie* (f. 229v, Ps. *34*, 19, f. 426r, 1 Mac. *10*, 70), *joc* (f. 21r, Fac. *39*, 14, f. 114r, Jud. *19*, 25), *juca* (f.

113r, Jud. *16*, 25, f. 133r, 2 Reg. *6*, 16, 20, 21, f. 143v, 3 Reg. *1*, 40, f. 453r, col. 1, 4 Mac. *14*), *judeca* (f. 111r, Jud. *11*, 27, f. 146r, 3 Reg. *7*, 7, f. 225r, Ps. *9*, 42, f. 231v, Ps. *42*, 1, f. 280v, Is. *43*, 26, f. 283r, Is. *50*, 8), *judecător* (f. 105r—115r, colontitlu, f. 137v, 2 Reg. *15*, 4), *jug* (f. 38r, Ieş. *22*, 30, f. 80v, Deut. *5*, 14, f. 119,r 1 Reg. *6*, 7, f. 212v, Iov. *1*, 14, f. 214r, Iov. *6*, 2), *jugător* (f. 36v, Ieş. *20*, 10, 17v, Ieş. *22*, 10, f. 38r, Ieş. *23*, 5. f. 96r, Iosua *6*, 21), *juguitor* (f. 37v, Ieş. *22*, 9, f. 38r, Ieş. *23*, 12, f. 96v, Iosua, *7*, 24), *jumătate* (f. 41v, Ieş. *30*, 13, 15, f. 146v, 3 Reg. *7*, 30, 35, f. 153r, 3 Reg. *16*, 9), *jumătăţare* (f. 242v, Ps. *101*, 25), *junc(ă)* (f. 130r, 1 Reg. *28*, 24, f. 151r, 3 Reg. *12*, 28, f. 165v, 4 Reg. *17*, 16, f. 236r, Ps. *67*, 33, f. 365r, Tob. *1*, 5, f. 453v, col. 1, 4 Mac. *15*), *junghea* (f. 20r, Fac. *37*, 30, f. 23r, Fac. *43*, 16, f. 47r, Lev. *3*, 2, f. 48v, Lev. *6*, 25, f. 53r, Lev. *14*, 51, f. 90v, Deut. *28*, 31, f. 230r, Ps. *36*, 15, f. 287v, Is. *65*, 11, f. 449v, col. 1, 4 Mac. *5*), *jura* (f. 122v, 1 Reg. *14*, 27, f. 128r, 1 Reg. *24*, 22, 23, f. 141r, 2 Reg. *21*, 17, f. 143v, 3 Reg. *2*, 8), *jurământ* (f. 115r, Jud. *21*, 5, f. 141r, 2 Reg. *21*, 7, f. 144v, 3 Reg. *2*, 43), *împrejur* (f. 417v, 1 Mac. *1*, 39, f. 451v, col. 2, 4 Mac. *10*), *înjuga* (f. 34r, Ieş. *14*, 15, f. 119r, 1 Reg. *6*, 7, 10, f. 146r, 3 Reg. *7*, 6, f. 155r, 3 Reg. *18*, 44), *prejur* (f. 453r, col. 2, 4 Mac. *15*).

Cuvîntul *judeţ* „judecată", des folosit în ms. *45*, apare aici atît sub forma *giudeţ* (f. 9v, Fac. *19*, 9, f. 35v, Ieş. *18*, 15, f. 36r, Ieş. *18*, 22, f. 37r, Ieş. *21*, 6, f. 37v, Ieş. *22*, 9, f. 38r, Ieş. *23*, 3, 6, f. 40v, Ieş. *28*, 24, f. 77r, Num. *35*, 12, f. 83r, Deut. *10*, 18, f. 225r, Ps. *9*, 4), cît mai ales sub forma *judeţ* (f. 40v, Ieş. *28*, 23, 26, f. 96r, Iosua *6*, 15, f. 134r, 2 Reg. *8*, 15, f. 137v, 2 Reg. *15*, 4, f. 143v, 3 Reg. *2*, 42, f. 149r, 3 Reg. *10*, 9, f. 166r, 4 Reg. *17*, 33, f. 230r, Ps. *36*, 6, f. 249r, Ps. *139*, 13, f. 249v, Ps. *142*, 2, f. 283r, Is. *50*, 8, f. 285r, Is. *58*, 2, f. 451v, col. 1, 4 Mac. *9*). Înlocuirea lui *giudeţ* (*judeţ*) cu termenul corespunzător *judecată*, probabil de către copist, este sporadică în ms. *45* (cf. f. 251r, Pild. *1*, 3, f. 285r, Is. *58*, 2, f. 364v, Mal. *3*, 5, f. 451r, col. 1, 4 Mac. *8*, f. 451v, col. 2, 4 Mac. *11*). Abia în ediţia *Bibliei* de la 1688, cuvîntul *giudeţ* (*judeţ*), specific atunci graiurilor româneşti nordice, a fost înlocuit peste tot cu *judecată*, specific graiului muntean. Înlocuirea lui *giudeţ* „judecată" prin *judecată* avusese loc şi în *Îndreptarea legii* (Tîrgovişte, 1652), în porţiunea reprodusă din *Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti* (Iaşi, 1646).

O preţioasă mărturie că primul revizor al traducerii lui Milescu scria cu africata *ğ* ne oferă una dintre indicaţiile sale marginale privitoare la locurile paralele. În partea a doua a *Cuvîntului înainte către cititori*, revizorul face şi următoarea „dosluşire" : „Iară unde însemnează *sus*, sau *jos*, să ştii că să mai mărturiseşte acel cuvînt tot întru acea carte, ci cînd zice *sus*, mai sus decît acel cap, într-alte capete, în cîte să va însemna, iară de va zice *jos*, aşijdirile, mai jos decît acel cap, într-alte capete, la cîte să va răspunde" (ms. *45*, f. 457v). În prima parte a manuscrisului, unde formele cu africata *ğ* ale cuvintelor menţionate sînt mai frecvente, indicaţia marginală *jos*, care aparţine în mod indiscutabil revizorului, apare scrisă aproape numai sub forma *gios*. De exemplu, pe f. 2—42, în cărţile *Facerea* şi *Ieşirea*, indicaţia cu forma *jos* apare numai de două ori (f. 14r, Fac. *26*, 35, şi f. 15r, Fac. *28*, 18), în timp ce *gios* apare de 47 de ori (cf. Fac. *1*, 28, 29, *6*, 5, *8*, 17, *12*, 13, *16*, 14, *23*, 16, *24*, 2, *25*, 34, *26*, 3, 4, *28*, 13, *31*, 29, *32*, 28, *34*, 25, *35*, 11, 19, 23, *37*, 21, 30, *38*, 4, *41*, 50, *42*, 3, 20, *43*, 8, 32, *45*, 5

47, 29; Ieș. *1*, 2, *2*, 22, *3*, 18, 21, *7*, 19, 20, *13*, 3, 12, 20, *20*, 8, 11, *23*, 16, 19, 22, 32, *24*, 18, *25*, 9, *27*, 1, 8, *32*, 9). În partea a doua a manuscrisului, unde formele cu *j* ale cuvintelor menționate sînt preponderente, indicația marginală de care vorbim apare aproape numai sub forma *jos*. De exemplu, pe f. 266—287, în cartea *Isaia*, și pe f. 398—401, în cartea *Înțelepciunea lui Sirah*, forma *gios* apare o singură dată (f. 398^{r}, Sir. *3*, 7), în timp ce *jos* apare de 23 de ori (cf. Is. *1*, 16, *10*, 12, *11*, 6, *22*, 13, 14, *34*, 8, *41*, 4, *42*, 6, 8, *44*, 6, *48*, 21, *49*, 3, 18, *50*, 2, *57*, 14, *58*, 12, *65*, 11; Sir. *4*, 1, *6*, 36, *7*, 21, *8*, 3, 15, *14*, 1). Constatăm deci, ca și în cazul prezenței africatei *dz* în ms. *45*, că munteanul Dumitru copia un text ieșit din pana unui revizor care scria cu africata *ǧ*, pe care copistul o menține, mai ales în prima parte a manuscrisului.

Ianuarie 1988

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Codrescu nr. 2

DEFINIȚIA DERIVĂRII

PETRU ZUGUN

Definițiile curente date derivării[1] precizează că aceasta constă în formarea de cuvinte noi prin *adăugarea* (*ataşarea*, *asocierea*, *alipirea*) de sufixe sau de prefixe la un radical (sau la o rădăcină sau la un cuvînt-bază) preexistent. Definițiile derivării rezumate, în aspectele lor esențiale, în definiția-tip de mai sus nu sînt, credem, acceptabile, din trei motive :

a) nu reflectă corect modalitatea reală de formare de cuvinte noi cu ajutorul afixelor lexicale ;

b) sînt prea restrictive, necuprinzînd varietatea tipurilor sau subprocedeelor de formare de derivate şi, ca urmare, pe baza acestor definiții nu pot fi încadrate la derivare — şi nici la alt procedeu de formare de noi cuvinte — toate cuvintele recunoscute, explicit sau implicit, ca derivate în aceleaşi lucrări în care se dau definiții ale derivării încadrabile în definiția-tip de mai sus ; or, definiția noțiunii de derivare trebuie să reflecte modul real de formare de noi derivate şi să aibă în vedere, explicit, toate categoriile de derivate, pentru ca, pe baza ei, să poată fi justificată încadrarea la derivare a oricărui cuvînt numit *derivat* ;

c) nu radicalul (sau rădăcina) unui cuvînt preexistent sau un cuvînt-bază este implicat — împreună cu afixele lexicale — în derivare, ci *baza de derivare* a cuvîntului preexistent, parte diferită funcțional, uneori şi formal, de radicalul sau de rădăcina aceluiaşi cuvînt.

În ceea ce priveşte primul reproş adus definiției comune a derivării, acesta se justifică, credem, prin faptul, bine cunoscut, că sufixele şi prefixele, neavînd existență independentă, în afara cuvintelor din care fac parte, nu se pot „adăuga" la cuvinte preexistente. Este mai corect să se spună că ele *se implantează*, *se inserează*, *se includ*, împreună cu gramemul

[1] În *Cuvînt înainte*, de Mioara Avram, la primul volum al tratatului despre *Formarea cuvintelor în limba română*, Bucureşti, 1970, p. V—XVI, nu se dă o definiție propriu-zisă derivării, ci se constată că derivarea este „a) propriu-zisă sau progresivă, prin adăugarea de afixe lexicale şi lexico-gramaticale—sufixe (de exemplu, *bunătate*, *mări*) şi prefixe (*străbun*, *adormi*)— şi b) regresivă, prin suprimarea afixelor sau a unor segmente interpretate ca afixe (*maşter* < *maşteră*, *deranj* < *deranja*, *cotro* < *încotro* [...]" (p. V). În alte definiții decît acelea încadrabile în tipul general, prezentat în text, se spune că derivarea se realizează *cu ajutorul* sufixelor şi prefixelor ; aceasta este o formulare imprecisă, dar care evită, neprogramat, defectul conținut de definițiile comune, criticat de noi. Jacques Bourquin, în *La dérivation suffixale (théorisation et enseignement au XIX-e siècle)*, vol. I şi II, Lille—Paris, 1980, constată că de la autorii care fac distincție între declinare şi derivare (sfîrşitul secolului al XVIII-lea) şi pînă la sfîrşitul secolului trecut (perioada investigată) derivarea este concepută ca adăugare, la un radical, a unei „terminații" sau a unui „sufix" care, exprimînd „o idee accesorie" (secundară), modifică ideea principală a radicalului. Ideea de adăugare a afixelor la un radical, în procesul derivării, este aproape generală şi în lingvistica de astăzi (engl. *addition*,fr. *adition*, sp. *adición* etc.).

LR, anul XXXVII, nr. 5, p. 469—473, Bucureşti, 1988

care le însoțește, la acestea, pe baza unor modele de derivare [2], modele constituite dintr-un cuvînt derivat — moștenit, împrumutat sau creat anterior — și cuvîntul-bază corespunzător, și acesta fiind moștenit sau împrumutat. Astfel, pe baza unui model ca *bunătate* < lat. *bonitate* — *bun* < lat. *bonu*, sufixul *-(ă)tate* a putut fi identificat ca atare și apoi a putut fi *implantat*, *inclus* la bazele de derivare ale unor cuvinte ca *rău*, *strîmb* etc., prin acest proces de implantare, inserție sau includere — nu de adăugare — creîndu-se cuvintele noi *răutate* și *strîmbătate*. La fel, pe baza unui model ca *nevoie* < sl. *nevolja* — *voie* < sl. *volja*, prefixul *ne-* a fost simțit ca atare și a putut fi implantat sau inclus la bazele altor cuvinte, formînd astfel derivate noi cu *ne-*. Pentru fiecare afix lexical (mai puțin pentru cele de proveniență românească) a fost nevoie de cel puțin un model de derivare, preluat din latină sau împrumutat, astfel de modele fiind pentru vorbitori sursele primare indispensabile ale analizei cuvintelor în variabile (cuvintele-bază) și în constante (afixele lexicale), precum și pentru inserția constantelor la alte variabile. În acest fel, prin inserție, implantare sau includere de afixe se creează cuvinte noi al căror radical este mai lung — prin afixul implantat sau prin afixele implantate — decît radicalul cuvintelor-bază. Deci, derivatele (este vorba de derivatele progresive, majoritare, ca tipuri și produși) se formează prin inserția, implantarea sau includerea afixelor lexicale, nu prin adăugarea acestora, la bazele de derivare ale cuvintelor. De adăugare, atașare, alipire sau asociere se poate vorbi la compunere și la contaminare, procedee prin care se obțin cuvinte noi din cuvinte existente și independent, în afara cuvintelor care se formează astfel.

La înțelegerea procesului real de derivare, aproape la fel de potrivit ca termenii *implantare*, *inserție* sau *includere* este termenul *transfer* (de afixe lexicale, de la modele derivative la bazele de derivare ale unor cuvinte preexistente), însă acest termen are defectul că presupune o scădere (a afixului transferat) pentru model, fapt care nu are loc în procesul derivării. Termenii cei mai potriviți rămîn deci cei care au fost precizați mai sus [3].

Numai viziunea conform căreia în procesul derivării există, pe bază de modele de derivare, inserție etc. de afixe poate explica, parțial, restricțiile combinatorii, bine cunoscute, ale afixelor lexicale cu baze de derivare avînd structuri anumite. Regula celei de a patra proporționale, invocată, obișnuit, numai pentru explicarea formării derivatelor regresive, este, în realitate, și regula pe care se bazează derivarea cu afixe, deci derivarea progresivă, obișnuită, tipică :

$$\frac{voie}{nevoie} = \frac{liniște}{x},$$

în care x = *neliniște*.

[2] „Formarea cuvintelor este ramura lingvistică care studiază modelele pe baza cărora o limbă își formează unități lexicale noi, adică cuvinte" (Hans Marchand, *The Categories and Types of Present Day English Word-Formation*, Wiesbaden, 1960, p. 2).

[3] Opinia despre procesul derivării expusă aici are puncte de contact cu perspectiva asupra derivării din lingvistica transformațională, care concepe derivarea lexicală ca fiind un proces de substituție sau de transformare a unui morfem în altul (vezi Louis Guilbert, *La créativité lexicale*, Paris, 1975, p. 158 și 136). Viziunea derivării ca inserție de afixe la o bază are în vedere limba, nu vorbirea (ca în lexicologia transformațională), și este mai cuprinzătoare, înglobînd, de exemplu, în derivare și baza interjecțională, omisibilă în perspectiva transformațională, fiindcă interjecția nu are morfeme gramaticale, deci nici posibilitatea de a le înlocui cu alte morfeme.

În ceea ce privește al doilea reproș adus definiției tradiționale a derivării, acesta se justifică, credem, prin existența reală, bine cunoscută și aceasta, a mai multe tipuri de derivare decît se înțelege din definiția obișnuită a derivării, fapt care trebuie să se reflecte explicit în definiția corectă a derivării.

1) Derivatele majoritare sînt, cum se știe, cele formate cu sufixe sau cu prefixe. Definiția comună a derivării se referă explicit la aceste derivate.

2) Tot derivate sînt însă și cele formate, concomitent, atît cu sufix, cît și cu prefix, de tipul *închipui*, *încolțat* etc., create prin inserția, la bazele *-chip*, respectiv *-colț-*, atît a prefixului *în-*, cît și, concomitent, a sufixului *-u(i)-*, respectiv *-at(∅)*, de vreme ce nu există nici **închipi*, nici **chipui*, nici **încolți*, iar *colțat*, care există, reflectă derivarea cu sufix. Este firesc ca definiția derivării să cuprindă și tipul de *derivate parasintetice* (cum sînt cele de mai sus) și să nu se rezume la derivatele care cuprind un singur afix și pe care, prin contrast cu cele parasintetice, le putem numi *sintetice*.

3) Sînt, de asemenea, derivate nu numai cele de mai sus, ci și cuvinte ca *zumzet*, format de la *zumzăi* prin înlocuirea sufixului *-ă-* cu sufixul *-et*, sau *despotmoli*, format prin înlocuirea, cu prefixul *des-*, a prefixului *îm-* din *împotmoli*, și în același mod sînt formate și alte derivate. Este și acesta un mod de formare de cuvinte derivate, pe care definiția derivării trebuie să-l menționeze explicit.

4) Tot derivate trebuie considerate — cum și sînt considerate, în unele lucrări recente [4] — și formații lexicale ca *autoconducere*, *telecomandă*, *pomicol* etc., create prin inserția, la bazele *-conducere*, respectiv *-comandă* și *pom-*, a unităților minimale, semnificative sub raport lexical, numite prefixoide (*auto-*, *tele-*) sau sufixoide (*-icol*), afixe care nu au, ca și sufixele și prefixele, existență independentă în limbă. Folosirea ca adjective invariabile a unor astfel de unități, ca în *atelier auto* sau în *laborator foto*, constituie rezultatul extragerii lor din modelele de derivare, *automecanic*, în *atelier automecanic*, sau *fotografic*, în *laborator fotografic*, extragere ulterioară, posterioară folosirii modelului. Este normal ca definiția derivării să permită încadrarea la derivare și a derivatelor care cuprind prefixoide și sufixoide.

5) În sfîrșit, *picta* < *pictor*, *tăgadă* < *tăgădui*, *rîșni* < *rîșniță*, *microbiolog* < *microbiologie* ș.a. sînt considerate — cum se știe — tot derivate, și anume derivate regresive, create prin eliminarea (nu prin inserția, ca în cazul derivatelor progresive, majoritare) a unor unități (*-or-*, respectiv *-u-*, *-iț-*, *-i-*, în exemplele de mai sus), unități interpretate de vorbitori a fi —pe baza unor modele de derivare progresivă — sufixe sau prefixe lexicale. Este, desigur, potrivit ca definiția derivării să se refere explicit și la categoria derivatelor regresive [5].

[4] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, Iași, 1943, p. 214; Ion Coteanu, în vol. colectiv *Limba română contemporană. Lexicul*, București, 1985, p. 240—242.

[5] Acest tip de derivate — dar numai acesta, nu și celelalte două anterioare în prezentarea noastră — este menționat în unele definiții propriu-zise ale derivării, ca, de exemplu, în definiția dată de Gh. Constantinescu-Dobridor, în *Mic dicționar de terminologie lingvistică*, București, 1980, s.n. (p. 149).

În privința celui de al treilea reproș adus definiției tradiționale a derivării, precizăm că, în afară de radical și de rădăcină, cuvîntul are și o bază de derivare, cu funcție specifică — chiar funcția de a fi implicată în derivare, împreună cu afixele lexicale, pe cînd rădăcina și radicalul au fiecare alte funcții, cunoscute — și, în unele situații tipice, chiar și o formă proprie, diferită de forma radicalului sau a rădăcinii ; astfel, dacă în *colțos*, atît radicalul, cît și rădăcina și baza de derivare sînt *colț-*, în *colțuros* baza de derivare este *colțur-* (provenită din forma de plural *colțuri*), diferită de radicalul și de rădăcina *colț-* ; în *arsură*, rădăcina este *ar-* (*-s* fiind sufixul participiului verbului *arde*), radicalul este *arsur-*, iar baza de derivare este *ars-* (provenită din participiul cuvîntului bază de derivare), sufixul derivativ fiind *-ur(ă)*.

Din precizările de mai sus se desprinde concluzia că este necesară o definiție a derivării care, într-o singură frază (așa cum trebuie să fie o definiție), să reflecte modalitatea reală de formare de cuvinte noi cu afixe lexicale și să se refere explicit la toate categoriile de derivate, permițînd astfel încadrarea oricăreia dintre ele la derivare și ca derivate, de un tip sau de alt tip. Faptul că o astfel de definiție va fi o definiție amplă nu poate fi evitat, deoarece este impus de realitatea definită.

Definiție. Se numește derivare procedeul lexical prin care se formează cuvinte noi fie prin inserția, pe baza unor modele derivative, la o bază de derivare, de sufixe sau/și de prefixe lexicale, de prefixoide sau de sufixoide, fie prin înlocuirea unui afix lexical prin alt afix lexical, fie prin suprimarea, din cuvîntul-bază, a unei unități considerate de vorbitori a fi sufix lexical sau prefix lexical.

Credem că această definiție corespunde exigențelor generale ale definiției [6], reflectă corect procesul real de derivare și permite încadrarea la derivare și ca derivate a oricărui cuvînt care este derivat. De asemenea, această definiție a derivării poate fi încadrată în definiția procedeului lexical general de formare a cuvintelor, a cărui parte componentă este — alături de compunere, conversiune, contaminare ș.a. — și derivarea [7].

În baza definiției date aici derivării, considerăm că simbolul grafic corect și obișnuit care trebuie pus între baza de derivare și afixele lexicale este -↓-, nu + (acesta este potrivit pentru compuse și contaminări). Astfel, la *închipui*, de exemplu, se scrie *în-↓-chip-↓-u-(-i)*; la derivatele de tipul *zumzet*, simbolul grafic poate fi unul derivat din cel precedent, -↕-;

[6] „[...] definiția îndeplinește în majoritatea acțiunilor umane o funcție practic operațională, mijlocind delimitarea și clasificarea obiectelor și fenomenelor [...]. În afara funcțiilor sale de prescurtare, definiția mijlocește captarea sensului unui termen și prin aceasta înțelegerea unui șir întreg de propoziții în care apare termenul definit" (Cornel Popa, *Teoria definiției*, București, 1972, p. 173 și 176).

[7] Studiul formării cuvintelor „are ca obiect să facă cunoscute mijloacele de care se servește limba pentru a-și îmbogăți, prin resursele sale proprii, adică fără a recurge la altă limbă, vocabularul său tradițional, precum și de a arăta maniera în care aceste mijloace concură la scopul lor" (W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, trad. fr., vol. II, Paris, 1885, p. 430). Vezi și nota 2 de mai sus.

ă *-or-*(-∅)
zumz-et-(∅), iar la derivatele regresive simbolul grafic poate fi -↑- : *pict-*↑-(-*a*); gramemul care însoțește afixele lexicale implicate în derivare trebuie pus între paranteze (ca mai sus), pentru a nu fi confundat cu afixele lexicale. Chiar dacă, datorită obișnuinței, semnul + va fi folosit în continuare și pentru derivare (nu numai pentru compunere sau pentru contaminare), va trebui ca semnificația lui să fie considerată aceea indicată de simbolurile grafice propuse mai sus pentru derivare.

Mai 1988

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August nr. 11

MANUELA SARAMANDU, **Terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780—1850**, Bucureşti, Tipografia Universităţii, 1986, 316 p. [multigrafiat]

Bibliografiei destul de bogate consacrate stilului juridic-administrativ din secolul al XIX-lea, privit atît sub diverse aspecte particulare [1], cît şi în ansamblu [2], i s-a alăturat relativ recent o cuprinzătoare teză de doctorat, în care Manuela Saramandu şi-a propus să studieze terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780—1850.

Intervalul de timp ales de autoare coincide aproximativ cu perioada de tranziţie de la vechea română literară la româna literară modernă, perioadă în care în stilul juridic-administrativ au avut loc, ca şi în celelalte stiluri funcţionale ale limbii noastre de cultură, numeroase transformări înnoitoare.

Din punctul de vedere al temei abordate, intervalul are însă drept limite anii în care s-au tipărit *Pravilniceasca condică* a lui Alexandru Ipsilant şi ediţia a doua, adăugită, a *Regulamentului organic*. Prin primul text citat s-a reluat, în Ţara Românească şi Moldova, după o întrerupere mai mare de un secol, activitatea de tipărire a marilor lucrări juridice, întreruptă după apariţia *Pravilei lui Vasile Lupu* şi a *Pravilei lui Matei Basarab* [3]. Prin cel de-al doilea, apărut în 1847 (ediţia întîi fusese publicată în 1832, la Bucureşti, şi în 1835, la Iaşi), viaţa publică din principate primea pentru prima dată un acelaşi cod de legi.

Din epoca astfel delimitată, Manuela Saramandu a ales ca izvoare reprezentative cinci texte juridice tipărite : *Pravilniceasca condică* (1780), *Sobornicescul hrisov* (1785), *Legiuirea Caragea* (1818), *Codul Calimach* (1833), *Regulamentul organic* (1832 şi 1835), şi unul manuscris : *Manualul juridic* întocmit de Andronachi Donici (1814). Au fost lăsate deci deoparte documentele oficiale muntenești şi moldovenești, precum şi toate scrierile juridice şi administrative apărute între 1780 şi 1850 în Transilvania şi în Banat.

Prima omisiune nu primeşte nici o justificare din partea autoarei. Cea de a doua este însă motivată prin dorinţa de „a asigura un caracter unitar cercetării" (p. 218) în condiţiile în care, „în timp ce în Muntenia şi Moldova mai puternice au fost influenţele greacă, rusă şi franceză, în Transilvania pe primul plan s-au situat influenţele latină, germană, italiană şi maghiară" (p. 218).

Studierea izvoarelor astfel selectate a permis identificarea a aproximativ 5200 de termeni de specialitate (1847 termeni simpli, cărora li se adaugă numeroase locuţiuni, expresii şi construcţii specifice limbajului juridic). Aceştia sînt analizaţi, în cele cinci capitole ale lucrării, din diverse puncte de vedere.

[1] Vezi în primul rînd Klaus Bochman, *Dezvoltarea vocabularului social-politic român între 1840—1850*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, I, Bucureşti, 1970, p 869—873 ; Gr. Brâncuş, *Un glosar juridic din 1815*, în LR, IV, 1955, nr. 6, p. 25—32 ; Gh Bulgăr, *Despre limba documentelor administrative la începutul secolului trecut (1800—1820)*, în *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, III, [Bucureşti], 1962, p. 75—102 ; Manuela Saramandu, *Un procedeu de îmbogăţire a terminologiei juridic-administrative din perioada 1780—1850 : derivarea*, în LR, XXIX, 1980, nr. 5, p. 547—550 ; Elena Şerban, *Observaţii asupra lexicului unor documente de la 1848*, în *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, II, [Bucureşti], 1958, p. 115—133 ; R. Todoran, *Contribuţii la studiul terminologiei juridico-administrative din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea*, în *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, III, p. 103—136.

[2] Gh. Bulgăr, *Evoluţia stilului administrativ în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, I, [Bucureşti], 1969, p. 167—195 ; I. Coteanu, *Structura şi evoluţia limbii române (de la origini pînă la 1860)*, [Bucureşti] 1981, 145—157 ; Paula Diaconescu, *Elemente de istorie a limbii române literare*, I, Bucureşti, 1974, p. 112—120 ; I. Gheţie, *Istoria limbii române literare. Privire sintetică*, Bucureşti, 1978, p. 142—144 ; Şt. Munteanu, V.D. Ţâra, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, ediţie revizuită şi adăugită, Bucureşti, 1983, p. 288—295.

[3] Textul intitulat *Capete de poruncă la toată ceata bisericească*, tipărit de Antim Ivireanu în 1714, nu are nici importanţa şi nici cuprinderea scrierilor juridice amintite.

LR, anul XXXVII, nr. 5, p. 475—486, Bucureşti, 1988

Se stabileşte iniţial structura vocabularului juridic-administrativ din perioada 1780—1850 (p. 32—71). Termenii de limbă comună sînt separaţi de împrumuturi, se stabileşte structura etimologică a corpusului lexical obţinut, se fac consideraţii diverse asupra raportului dintre „cuvintele-radical" şi derivate, asupra diferenţelor existente între terminologia juridic-administrativă a epocii studiate, pe de o parte, şi terminologia ştiinţifică contemporană, vocabularul juridic administrativ modern, respectiv vocabularul limbii române actuale, pe de altă parte.

Sînt examinate apoi modalităţile de adaptare fonetică şi de încadrare morfologică a neologismelor (p. 72—121), iar în alte trei capitole sînt prezentaţi termenii derivaţi [4] (p. 122—140), „termenii juridic-administrativi compuşi" [5] (p. 141—177) şi cei obţinuţi prin calc lexical sau frazeologic (p. 178—201).

Corpul propriu-zis al lucrării este precedat de o introducere, în care se fac consideraţii sumare asupra structurii stilistice a limbii române literare, în general, şi asupra stilului juridic-administrativ în special şi se încearcă o plasare a textelor studiate într-o scurtă „istorie a dreptului românesc (pînă la 1850)" (p. 15).

Volumul se încheie cu o schiţă de evoluţie a terminologiei juridic-administrative din secolul al XVI-lea pînă la 1850 (*Tradiţie şi inovaţie*, p. 202—216), cu un rezumat al întregii lucrări (*Concluzii*, p. 217—231) şi cu obişnuita bibliografie (*Abrevieri şi bibliografie*, p. 232—246).

În anexă sînt publicate, ca auxiliar al capitolelor I (*Structura vocabularului juridic-administrativ din perioada 1780—1850*) şi IV A (*Substantivul şi construcţiile nominale*), cîteva extrem de utile liste alfabetice cuprinzînd „termenii juridic-administrativi simpli (substantive)" (p. 247—269), substantivele compuse (p. 270—271), locuţiunile substantivale (p. 272), expresiile şi construcţiile de tip substantival formate din două sau multe elemente (p. 273—316).

Privit în ansamblu, volumul elaborat de Manuela Saramandu reprezintă în mod indiscutabil o contribuţie utilă la studierea evoluţiei stilului juridic-administrativ. Considerînd publicarea prin multigrafiere un prim test în vederea definitivării lucrării pentru o necesară tipărire, ne permitem să sugerăm autoarei cîteva posibile modificări.

Prima dintre observaţiile cu caracter general vizează stabilirea unei concordanţe reale între titlu şi conţinut, întrucît nu se poate studia terminologia *juridic-administrativă* românească doar prin raportare la şase texte *juridice* munteneşti şi moldoveneşti, fie ele oricît de importante. Trebuie luate în considerare şi *documentele oficiale* emise în principate între 1870 şi 1850 şi, desigur, *textele juridice şi administrative transilvănene şi bănăţene* din epocă. Cercetarea acestora din urmă nu ar da un caracter neunitar cercetării (cf. p. 218), ci, dimpotrivă, ar permite conturarea unei imagini mai exacte asupra problemei.

Cea de-a doua are în vedere amplificarea şi restructurarea atît de utilelor anexe finale, considerate de autoare o simplă modalitate de „a nu lungi expunerea" din capitolele I şi IV A. Nu insistăm asupra faptului că, prin luarea în consideraţie şi a formelor citate în celelalte capitole (prezente adesea în anexe chiar cu aceleaşi atestări), s-ar evita şi aici „lungirea" expunerii. Considerăm însă că, în formă amplificată şi ordonate strict alfabetic, anexele ar putea deveni indice al volumului. Iar despre utilitatea unui indice lexical într-o lucrare referitoare la terminologie nu mai este nevoie să discutăm.

Alte cîteva observaţii au drept obiect materia unora dintre capitole. Astfel, în *Schiţă de istorie a dreptului românesc* (*pînă la 1850*), Manuela Saramandu afirmă că „primul corpus de texte juridice cunoscut pînă în prezent este *Pravila de la Ieud* sau *Pravila bisericească* — copie cu modificări destul de importante după cazaniile lui Coresi, tipărită în Maramureş în jurul anului 1630" (p. 16). Este evident o confuzie datorată unei lecturi mai puţin atente a bibliografiei. Textul la care se face referire este *Pravila* lui Coresi, tipărită la Braşov, la o dată cuprinsă între 1560 şi 1562, text păstrat în miscelaneul adus, în 1921, la Sighet, de Artemiu Anderco din Ieud. „Corpusul de texte" este aşa-numitul *Manuscris de la Ieud*, lui trebuind să-i fie atribuite localizarea şi datarea indicate de autoare. În ceea ce priveşte filiaţia, evident nu *Pravila* descinde din *Cazania a II-a* coresiană, ci *Omilia la Paşti* şi *Învăţătura la cuminecătură*, două din cele trei texte româneşti ale manuscrisului.

În acelaşi subcapitol (p. 16) trebuie corectate afirmaţiile referitoare la caracterul „oficial" al pravilelor româneşti anterioare anului 1640 [6] şi la presupusa „scriere" a *Pravilei de la Govora* de către Mihail Moxa.

[4] În acest capitol sînt studiate, alături de derivatele propriu-zise, şi cuvintele obţinute prin schimbarea valorii gramaticale.

[5] Autoarea are în vedere locuţiunile, expresiile şi construcţiile nominale şi verbale.

[6] Manuela Saramandu se referă la *Pravila lui Coresi*, *Pravila ritorului Lucaci*, *Pravila* scrisă de popa Toader din Rîpa de Jos, *Pravila* din *Codex Neagoeanus*, *Pravila de ispravă oamenilor* şi *Fragmentul Ghibănescu*, texte juridice cu caracter bisericesc.

Consideraţiile statistice făcute în capitolul *Structura vocabularului juridic-administrativ din perioada 1780—1850* cu privire la diferenţele dintre terminologia juridic-administrativă şi cea ştiinţifică contemporană trebuie considerate pur orientative, deoarece corpusul cu care se efectuează comparaţia (glosarul volumului *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, de N. A. Ursu [7]) este obţinut după alte criterii şi priveşte o epocă în parte diferită (1760—1860). Valoare aproximativă au de asemenea cifrele obţinute prin compararea structurii etimologice a vocabularului juridic-administrativ din perioada 1780—1850 cu vocabularul textelor vechi româneşti (analizat de C. Dimitriu [8]), respectiv cu acela al limbii române contemporane (analizat de D. Macrea [9]).

Din capitolul *Adaptarea fonetică şi încadrarea morfologică a neologismelor* trebuie eliminate cuvintele de tipul *epocă, haractir, himie, hirurg, hronologhie, mehanică*, citate la p. 81, *gheografic* (reprodus greşit *gheografie*), *gheografie, meteorologhie*, citate la p. 83, sau *şcolastic* „şcolar", citat la p. 90. Nefăcînd parte din vocabularul juridic-administrativ, ele nu pot fi analizate în lucrare, chiar dacă sînt considerate de autoare „reprezentative pentru descrierea etapei de dezvoltare a limbii literare în discuţie" (p. 114, nota 1).

În sfîrşit, credem că trebuie revăzute şi cîteva indicaţii etimologice : *gheneral* (p. 223) pare să nu provină din latina literară, ci doar din franceză sau italiană ; *instanţie* (p. 88) se poate explica prin latină, prin rusă şi prin germană, dar nu şi prin franceză ; *întruducere* (p. 89) pare mai degrabă format prin substantivizarea unui infinitiv decît prin adaptarea fr. *introduction*, lat. lit. *introductio* sau it. *introduzione* ; *magistrat* (p. 108) trimite, prin fonetism, către franceză sau italiană şi mai puţin spre latină ; *neformalnic* „nelegal" (p. 51) are o formă greu de explicat ca împrumut latino-romanic ; *protocoli* „a înregistra" (p. 50) este un derivat românesc din *protocol* „registru, condică", iar nu un împrumut direct din germană ; *sentenţă* (p. 86) nu poate fi un reflex al fr. *sentence*, ci este o formă a mai vechiului *sentenţie* (< lat.), atestat în scrisul literar românesc încă de la începutul secolului al XVIII-lea (la Teodor Corbea şi Dimitrie Cantemir) ; *şcolastic* „şcolar" (p. 90) nu a apărut prin contaminarea dintre *şcoală* şi it. *scolastico*, ci prin modificarea lat. *scholasticus* sub influenţa termenului românesc citat.

Iunie 1988

GHEORGHE CHIVU
Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

DEMÉNY LAJOS, LIDIA A. DEMÉNY, **Carte, tipar şi societate la români în secolul al XVI-lea. Studii, articole, comunicări.** Introducere de prof. dr. doc. Dan Simonescu, Bucureşti, Editura Kriterion, 1986, 349 [—350] p. cu 81 ilustraţii

Cunoscător superavizat al activităţii tipografiilor chirilice din ţările române în secolul al XVI-lea, L. Demény reuneşte în volumul de faţă o parte din studiile şi articolele sale publicate pe această temă în ultimile două decenii ; acestora le alătură două contribuţii referitoare la Dimitrie Cantemir (care nu se încadrează în perioada fixată de titlul volumului) şi alte două articole semnate de Lidia A. Demény, privind xilogravurile lui Filip Moldoveanul şi, respectiv, începuturile tiparului glagolitic şi chirilic în Europa. Cele douăzeci şi cinci de contribuţii selectate sînt grupate în patru secţiuni : I *Contribuţii la istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea* ; II *Carte şi societate. Tipărituri chirilice în bibliotecile din România şi din străinătate* ; III *Artă grafică, hîrtie şi filigranologie* ; IV *Cercetarea în domeniul istoriei cărţii şi tiparului. Metode, mijloace, rezultate şi perspective.*

Apariţia volumului este bine venită, întrucît pune la îndemîna celor interesaţi o parte dintre cele mai însemnate studii şi articole consacrate de L. Demény cercetării istoriei cărţii şi tiparului românesc din secolul al XVI-lea. Pentru specialişti rezultatele acestor cercetări sînt cunoscute şi, în cea mai mare parte, acceptate şi preluate fără nici o rezervă. Încercînd să stabilim meritele prin care se disting aceste cercetări, considerăm că primele aprecieri trebuie făcute în legătură cu înnoirea metodologiei. La specificul tiparului chirilic românesc, istoricul a aplicat în mod consecvent metoda elaborată de Konrad Häbler pentru identificarea incunabulelor. Stabilind pentru fiecare tipăritură, pe baza exemplarelor păstrate, tipurile de litere şi, respectiv, tipurile de ornamente folosite, L. Demény a creat o suită de repere care permit identificarea cu uşurinţă şi precizie a oricărui exemplar defectuos (lipsit de foaia de titlu, prefaţă sau epilog)

[7] Bucureşti, 1962.
[8] *Romanitatea vocabularului unor texte vechi româneşti. Studiu statistic*, Iaşi, 1973.
[9] *Probleme de lingvistică română*, Bucureşti, 1961, p. 30—45.

aparţinînd unei ediţii chirilice româneşti din secolul al XVI-lea. Domniei sale îi revine deopotrivă meritul de a fi făcut cunoscută specialiştilor din ţară metoda lui D P. Erastov, de fotografiere a filigranelor cu ajutorul izotopilor radioactivi, care permite obţinerea unor reproduceri de o exactitate net superioară celor dobîndite prin mijlocirea decalcurilor sau a fotografierii obişnuite. Însuşi Demény a recurs la această metodă, publicînd betagrafiile filigranelor din *Tetraevanghelul* slavo-român de la Sibiu (vezi fig. 72 a/b), iar G. Blücher, exponentul ei cel mai fidel, a aplicat-o ulterior cu deosebit succes la cercetarea filigranelor morilor transilvănene din secolul al XVI-lea. Chiar atunci cînd nu a avut posibilitatea să recurgă la această metodă, autorul nu a renunţat la cercetarea filigranelor din tipăriturile chirilice consultate, furnizînd întotdeauna informaţii utile, însoţite nu o dată de reproducerile decalcurilor executate (vezi, de exemplu, fig. 74—80e).

Rezultatele concrete, şi cu aceasta subliniem a doua calitate a contribuţiilor autorului, sînt rodul unor cercetări îndelungate şi stăruitoare purtate în bibliotecile din ţară şi, mai cu seamă, din străinătate. Dintre acestea se impun atenţiei, în primul rînd, identificările în bibliotecile din Uniunea Sovietică a unor tipărituri chirilice româneşti necunoscute sau insuficient cunoscute bibliografilor noştri. Contribuţia cea mai importantă în această privinţă rămîne fără îndoială identificarea (concomitent cu F. Hervay) a celui mai vechi text imprimat în limba română păstrat pînă astăzi, *Tetraevanghelul* slavo-român de la Sibiu (1551—1553). Prin această realizare, ca şi prin identificarea de către F. Hervay şi S. Jakó a încă unei cărţi imprimate în acelaşi oraş (*Tetraevanghelul* slavon din 1546), s-a putut stabili la dimensiuni mai apropiate de realitate rolul pe care Sibiul (unde a fost tipărit şi *Catehismul* din 1544) îl deţine în istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea. Investigaţiile în bibliotecile ruseşti i-au furnizat istoricului şi alte surprize plăcute : descoperirea unei *Psaltiri* slavone care, potrivit caracteristicilor poligrafice şi a filigranelor, a fost tipărită la Braşov în intervalul 1568—1570[1], precum şi a unei ediţii similare databile din cca 1593. De o deosebită însemnătate sînt cercetările prin care s-a putut stabili că *Tetraevanghelul* slavon imprimat de Lavrentie a cunoscut două ediţii, rezultat la care a ajuns cam în aceeaşi perioadă şi Petăr Atanasov în urma studierii unor exemplare din bibliotecile bulgare. Consecinţa directă a acestor investigaţii a fost identificarea unui nou centru tipografic, mănăstirea Plumbuita, unde Lavrentie a tipărit, în afara celor două ediţii, şi o *Psaltire* slavonă [2]. Numeroase sînt, de asemenea, contribuţiile aduse de istoric la cunoaşterea reală a unor tipărituri chirilice româneşti despre care bibliografii noştri nu deţineau decît informaţii extrem de sumare, datorate în exclusivitate unor cercetători străini ; se pot cita în acest sens *Tetraevanghelul* slavon al lui Călin (1565), *Sbornicul* slavon (partea întîi ; cca 1569), *Tetraevanghelul* slavon imprimat de Coresi şi Mănăilă (1583) etc. Să mai consemnăm, deşi nu ţine de domeniul cărţii tipărite şi nici de perioada investigată (secolul al XVI-lea), descoperirea unui exemplar al *Bibliei* din 1688, adnotat de Dimitrie Cantemir, precum şi redescoperirea (căci era considerată definitiv pierdută) a celei mai vechi copii a operei lui Miron Costin *De neamul moldovenilor*, conţinînd însemnările marginale ale aceluiaşi domnitor moldovean.

Pe lîngă înnoirea informaţiei, cercetările lui L. Demény au contribuit la clarificarea unor aspecte mai puţin studiate sau, dimpotrivă, controversate din domeniul tiparului chirilic românesc, cum ar fi : originea tiparului macarian, influenţa exercitată de tipăriturile lui Macarie asupra celor sîrbeşti, urmele tradiţiei veneţiene în tiparul românesc din secolul al XVI-lea, tipărirea primelor cărţi româneşti coresiene cu alte garnituri de litere decît cele întrebuinţate de Dimitrie Liubavici, problema interferenţelor maghiaro-româno-săseşti în domeniul tipăririi cărţii româneşti (unde se susţine un punct de vedere asemănător celui pe care l-am exprimat împreună cu Ion Gheţie în recenta monografie dedicată originilor scrisului în limba română) etc.

Faţă de forma lor iniţială, unele dintre contribuţiile incluse în actualul volum sînt reînnoite sub raportul informaţiei. Exemplul cel mai elocvent îl constituie articolul *Filigranele Evangheliarului slavo-român de la Sibiu*, despre care aflăm că a fost redactat în vara anului 1966 şi publicat „într-o formă vag modificată" în introducerea ediţiei acestei cărţi apărute în 1971 (p. 304). În ediţie, L. Demény fixa data tipăririi în intervalul 1551—1553, consemnînd o datare identică cu cea pe care am propus-o încă din 1967 (LR, XVI, nr. 1, p. 67—68), deşi recunoştea „că doar anii 1552—1553 pot fi consideraţi ani în care întîlnim în documente filigrane absolut identice cu variantele din *Evangheliarul slavo-român*" (ediţia din 1971, p. 70). Ulterior, făcînd noi investigaţii, autorul a putut afla pe hîrtia unui document emis în mai 1551 (Arhivele Bisericii Negre din Braşov) „un filigran identic cu cel pe care îl întîlnim în *Evangheliarul slavo-român*" (p. 299), obţinînd, în sfîrşit, proba materială atît de necesară demonstraţiei sale în favoarea

[1] Un fragment de 4 file din această ediţie (Arhivele Statului din Braşov) a fostidentificat de Gernot Nussbächer (*Din cronici şi hrisoave*, Bucureşti, 1987, p.172).

[2] Vezi articolul nostru *Un capitol din istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea: tipăriturile ieromonahului Lavrentie*, în SCL, XXI, 1970, nr. 6, p. 659—664.

datării 1551—1553. Dar în privința stabilirii datei acestei tipărituri L. Demény a mai făcut un pas înainte. Aducînd în discuție știrea privind împrumutul de 100 de florini contractat în 1550 de Filip Moldoveanul de la magistratul orașului Sibiu, sumă ce urma că fie restituită în 1552, Domnia sa este îndreptățit să susțină că, în măsura în care banii respectivi au fost folosiți pentru procurarea hîrtiei necesare editării cărții, tipărirea acesteia s-a încheiat în anul 1551 sau în prima jumătate a anului următor (p. 303). În sprijinul acestei datări ar putea pleda, după părerea noastră, și constatarea că pe hîrtia documentelor emise în anul 1551 variantele de filigran întîlnite în *Tetraevanghelul* slavo-român apar în mod cu totul excepțional ; absența aproape totală din documentele scrise în cursul acestui an a variantelor respective s-ar putea datora tocmai achiziționării, în vederea tipăririi cărții sibiene, a unui stoc masiv de hîrtie recent fabricată.

Autorul a procedat bine renunțînd, în cele două studii referitoare la activitatea tiparniței sibiene (p. 56—82), la posibilitatea identificării lui Filip Moldoveanul cu învățatul moldovean sosit în 1532 la Wittenberg cu intenția de a realiza o ediție trilingvă a evangheliilor și a apostolului (cf. ediția din 1971, p. 97). În recenzia consacrată actualului volum, Andrei Pippidi exprimă din nou această posibilă identificare (RESEE, XXV, 1987, nr. 3, p. 284), deși, după cum a arătat Ion Gheție, titlul de doctor și vîrsta înaintată ale acestui personaj nu corespund cu ceea ce știm despre Filip Moldoveanul (vezi SCL, XXIII, 1972, nr. 6, p. 668—669) ; în plus, bătrînul învățat nu cunoștea germana, ceea ce nu se poate afirma despre Filip Moldoveanul. L. Demény a renunțat, de asemenea, să mai susțină existența la Muzeul Central de Istorie din Moscova a unui *Minei* slavon tipărit de Dimitrie Liubavici în 1546 (cf. „Studii", XIX, 1966, nr. 2, p. 371). Investigațiile întreprinse pentru noi la fața locului de Liviu Onu nu s-au soldat cu aflarea unei asemenea tipărituri. Această constatare, coroborată cu absența *Mineiului* respectiv de pe lista cărților tîrgoviștene aflate de L. Demény la Moscova și Leningrad (p. 170), ne face să credem că semnalarea sa din 1966 s-a datorat unei identificări greșite. În rîndul tipăriturilor lui Dimitrie Liubavici ar fi trebuit, în schimb, să figureze *Tetraevanghelul* slavon tipărit pentru Iliaș-Vodă (cca 1548—1551), a cărui existență a fost semnalată de P. A. Syrcu pe baza consultării unui exemplar aflat la Raguza (cf. BRV I, p. 513—514, nr. 6_1). Presupunerea lui Andrei Pippidi (*loc. cit.*, p. 284) că acest exemplar, care conservă o versiune slavonă, ar putea aparține ediției slavo-române tipărite la Sibiu între 1551 și 1553 se datorează evident unei neatenții ; singurele date concrete pe care le deținem despre exemplarul raguzan (frontispiciul încadrat pe toate laturile sale de o inscripție slavonă și textul inscripției) nu permit punerea lui în relație decît cu tipografia lui Dimitrie Liubavici (vezi SCL, XIX, 1968, nr. 1, p. 53, nota 7). Socotind, prin urmare, și această carte în rîndul celor tipărite în secolul al XVI-lea la Tîrgoviște, ajungem într-adevăr la cifra de zece tipărituri pe care o indică L. Demény (p. 159) ; observăm însă că, în evaluarea numerică datorată istoricului, Dimitrie Liubavici figurează cu două *Apostole* slavone tipărite în 1547 (cf. p. 170, 179, 186) ; în realitate este vorba de o singură ediție, prezentînd, în funcție de destinația muntenească sau moldovenească a exemplarelor, modificări în foaia de titlu și în epilog. În sfîrșit, în șirul psaltirilor chirilice tipărite la Brașov trebuia inclusă încă o ediție bilingvă, slavo-română, probabil de format mare, identificată de noi pe baza unui fragment de filă publicat de N. Iorga (LR, XV, 1966, nr. 4, p. 371—378) ; într-o cercetare recentă am exprimat părerea că acestei ediții i-a putut aparține exemplarul datat 1568 (astăzi pierdut), care în secolul trecut se afla în proprietatea lui G. Săulescu (*Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*. Coordonator Ion Gheție, București, 1982, p. 228—244).

În cîteva probleme părerile noastre nu concordă cu cele exprimate de L. Demeny. Ne referim, în special, la datele de apariție ale edițiilor *Tetraevanghelelor* slavone imprimate de Lavrentie și la problema patronajului tipografiei de la mănăstirea Plumbuita. Pentru cunoașterea detaliilor acestei controverse, cititorul se poate adresa articolelor pe care le-am publicat în LR, XXI, 1972, nr. 4, p. 307—315, și LR, XXII, 1973, nr. 4, p. 443—447 ; cf. și Gernot Nussbächer (*op. cit.*, p. 178—181), ale cărui opinii se apropie, în unele privințe, de ale noastre. Ne reafirmăm, în schimb, părerea că știrea din 12 decembrie 1573 despre sosirea la Brașov a *diaconului vlădicăi tipograful* („des Wladika Diaconus Buchdrucher") nu trebuie raportată la ieromonahul Lavrentie (cf. p. 121—122, 135). Diaconul tipograf nu poate fi altul decît Coresi, care în aceeași perioadă tipărea cărți slavone la comanda mitropolitului Țării Românești. Obiecția lui Gebhard Blücher (în „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 12, p. 714), împărtășită, se pare, și de L. Demény (cf. p. 127, nota 36), că termenul *Diaconus* din însemnarea respectivă nu este sinonim cuvîntului românesc *diacon* este dezmințită de însemnările cronicarilor sași în care Coresi apare menționat ca *Diaconum* și *Diakon*.

În final, vom spune cîteva cuvinte în legătură cu xilogravurile conținînd reprezentări umane din *Tetraevanghelul* slavon (1546), despre ale căror modele Lidia Demény recunoaște că nu posedă nici o informație (p. 277). Este deasupra oricărei îndoieli că reprezentările celor patru evangheliști, reuniți într-o imagine comună pe filele de la sfîrșitul cărții, au fost realizate cu un singur clișeu ; același clișeu a fost apoi utilizat și la reproducerea separată, în diverse locuri ale cărții, a fiecăruia dintre cei patru evangheliști. Ordinea inversată în care apar cei patru evanghe-

Fig. 1

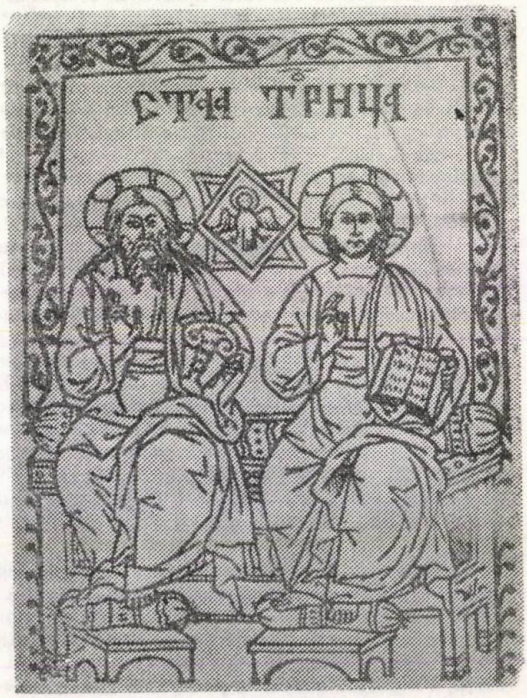

Fig. 2

liști în acastă gravură (Ioan—Matei ; Luca—Marcu) ar putea constitui un indiciu că gravorul a copiat cele patru imagini dintr-o tipăritură, probabil de proveniență apuseană, judecînd după maniera în care sînt realizate chipurile și simbolurile evangheliștilor. Referitor la xilogravura în care este înfățișat Mîntuitorul (vezi fig. 1 din această recenzie), textul inscripției

т м̃ м̃

care o însoțește (на прѣстолѣ бѣше Хсте съ ѻц҃е и дх҃о въсѣ испълнѣѥ неопнсане ,,pe tron a fost Hristos cu Tatăl și Duhul, împlinind toate cele nescrise") dovedește că sursa ei a constituit-o o reprezentare a Sfintei Treimi, provenind dintr-o tipăritură. În acest sens stă mărturie xilogra-

ѻ

vura intitulată сѵаа трнца din *Sbornicul* tipărit de Iakov la Veneția în 1566 (vezi fig. 2 din această recenzie). Comparația celor două reproduceri evidențiază cu ușurință aceeași manieră compozițională de reprezentare a Mîntuitorului. După Dejan Medaković, modelul xilogravurii din tipăritura lui Iakov s-ar fi putut afla în *Sbornicul* venețian imprimat de Božidar Vuković în 1521 (*Grafika srpskih štampanih knjiga XV—XVII veka*, Beograd, 1958, p. 119, 123). În lipsa unei reproduceri fotografice a xilogravurii respective din cartea lui Božidar Vuković, nu putem stabili dacă aceasta a constituit într-adevăr modelul urmat de tipograful sibian. Indicînd această pistă de cercetare, nu excludem nici un moment posibilitatea ca sursa xilogravurii lui Filip Moldoveanul să se afle într-o reprezentare a Sfintei Treimi provenind dintr-o tipăritură apuseană.

În concluzie, reafirmînd valoarea deosebită a contribuțiilor din acest volum apărut în excelente condiții grafice, ne exprimăm convingerea că în curînd vor vedea lumina tiparului două lucrări privind istoria cărții românești din secolul al XVI-lea : un repertoriu al tipurilor de litere chirilice și un album al elementelor de ornamentație, ambele semnate de L. Demény și aflate momentan în stadiu de pregătire.

Iunie 1988

ALEXANDRU MAREȘ
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

PSEUDO-ENACHE KOGĂLNICEANU, **Letopisețul Țării Moldovii de la domnia întîi și pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1733—1774)**—IOAN CANTA, **Letopisețul Țării Moldovii de la a doua și pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1741—1769).** Ediție critică de AURORA ILIEȘ și IOANA ZMEU. Studiu introductiv de AURORA ILIEȘ, București, Editura Minerva, 1987, XCI+265 p.

Două opere reprezentative pentru „spiritul public" moldovenesc de la mijlocul secolului al XVIII-lea — așa cum le socotea Nicolae Iorga (*Histoire des roumains*, București, 1940, VII, p.243)—, văd din nou lumina tiparului după aproape 140 de ani de la cea dintîi ediție, realizată de Mihail Kogălniceanu în 1846. Încă de la apariția acesteia, cu un îndreptățit reproș, un filolog reputat cum era B. P. Hasdeu se distanța vădit de entuziasmul pios al editorului în numele exigențelor tehnicii ediției critice : „Nu-și poate închipui cineva cîtă lumină ar revărsa asupra istoriei noastre măcar contextul analitic al variantelor "(citat de însuși M. Kogălniceanu, în a doua ediție a *Letopisețelor* din 1872, tom. I, p. XVI).

Supunerea la aceste rigori a fost obiectivul major al editoarelor Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, scop secondat de repunerea în discuție a problemei paternității celor două cronici. Un amplu studiu introductiv, semnat de Aurora Ilieș, cuprinde probleme filologice : datarea și paternitatea cronicilor, filiația lor, dar și aspecte ce interesează mai ales istoriografia : analiza conținutului letopisețelor, reliefarea erorilor de cronologie și a inadvertențelor, prezentarea în antiteză a atitudinii celor doi autori față de aceleași evenimente narate, confruntarea viziunii personale a cronicarilor cu realitatea faptică a documentelor. Urmat de o notă asupra ediției, consacrată tradiției manuscriselor și principiilor de repoducere a textelor de bază, studiul introductiv încadrează, împreună cu un bogat glosar de termeni rari și arhaici și un indice general de nume și locuri, cele două texte ale cronicilor urmate de trei anexe : autobiografia lui Enache Kogălniceanu redată după *ms. rom. 62 BAR* (p. 178—180), stihurile intiulate *Istorie ce au scos domnilor și boierilor*, după același manuscris (p. 180—184), și lista de cărți copiate și traduse de Vartolomei Măzăreanu reprodusă după *ms. rom. 1733, Arhivele Statului Iași* (p. 185—187).

Străduindu-se să nu abdice nici o clipă de la datoria acribiei, cele două editoare pun acum în valoare, printr-o muncă pilduitoare și generoasă, două importante izvoare ale istoriografiei noastre, ultimele compilații de cronici în spiritul tradiției. Acestei munci i se adaugă spiritul

critic şi prudenţa care au călăuzit-o pe Aurora Ilieş în reexaminarea problemei paternităţii celor două compilaţii, legate, prin fire uneori greu de descurcat, de celelalte corpusuri de cronici ce le-au precedat.

Letopiseţul atribuit de primul său editor lui Enache Kogălniceanu narează evenimente cuprinse între prima domnie a lui Constantin Mavrocordat în Moldova (1733) şi pacea de la Kucük-Kainardgi (1774). Studiul introductiv comentează pe larg fiecare capitol, concentrîndu-se apoi asupra poziţiei naratorului faţă de persoane şi fapte, în lumina celorlalte surse istorice şi a cercetărilor actuale consacrate diferitelor aspecte ale vieţii politice, culturale şi economice din acest răstimp. În privinţa persoanei autorului, pe urmele studiului lui C. Giurescu din 1916, Aurora Ilieş demonstrează, credem, convingător, că Enache Kogălniceanu trebuie scos definitiv din discuţie ca autor al acestui letopiseţ, ce rămîne, pînă la o nouă reluare a chestiunii, anonim. Sărăcia informaţiilor rezultate din critica internă a textului obligă la prudenţă, astfel încît nici o altă sugestie n-a putut fi formulată în legătură cu cel ce şi-a asamblat cronica, după toate probabilităţile, în perioada războiului ruso-turc din 1768—1774 sau, cel mai tîrziu, îndată după încheierea lui (p. XVI). De la această lăudabilă prudenţă Aurora Ilieş se abate doar atunci cînd, la p. XVI, sugerează, surprinzător, că autorul ar putea fi un străin. Această observaţie îi este prilejuită de o formulare a cronicarului strecurată în mijlocul evocării domniei lui Grigore Alexandru Ghica în Ţara Românească. Referindu-se la evenimentele contemporane din Moldova, cronicarul se exprimă astfel: „boiarii nefiind prea bini cu domnul *lor* (s. n.)" (p. 137). O simplă tehnică retorică, prin care cronicarul îşi ia precauţia distanţării faţă de evenimentele din ţara sa de baştină, o dată cu schimbarea centrului de interes al naraţiunii dinspre Moldova spre Ţara Românească, nu poate constitui un indiciu asupra alogeniei lui. Folosirea repetată a adresării „măria-sa" în această porţiune a cronicii nu dovedeşte o legătură mai directă şi mai intimă între autor şi domnul Ghica, în anturajul căruia s-ar fi aflat în Ţara Românească (p. XVI), de vreme ce aceeaşi formulă reapare şi în capitolele închinate lui Constantin Mavrocordat (p. 49, 51 etc.) sau Grigore Callimachi (p. 124).

Pe de altă parte, la p. XXXIV, comentînd insistenţa cu care cronicarul descrie operaţiile militare din timpul războiului ruso-turc, în detrimentul evenimentelor politice din cele două ţări române, caracterul oarecum independent al acestei „anexe" finale, numeroasele erori de nume şi date, autoarea opinează că această secvenţă ar fi tradusă dintr-o limbă străină (rusă, greacă sau italiană). Fie că ar fi vorba despre un străin care şi-ar fi redactat opera în româneşte ori într-o altă limbă, urmînd ca ea să fie ulterior tradusă în română, cum s-a întîmplat cu cronicile lui Nicolae Chiparissa şi Mihai Cantacuzino, fie numai de o sursă străină utilizată pe o restrînsă porţiune de text, este de prisos să încercăm refacerea unui scenariu ce n-a fost trasat cu claritate nici în imaginaţia editoarei. O analiză cît de sumară a evenimentelor în care sînt implicaţi „miniştrii" greci din camarila lui Constantin Racoviţă, aventurierul francez Linchou sau lazii alungaţi de Constantin Mavrocordat este grăitoare pentru evidenta xenofobie a cronicarului.

Cu rezultate mai concrete s-a soldat examinarea celei de-a doua cronici, cea atribuită pînă acum, de către M. Kogălniceanu şi N. Iorga, lui Ioniţă Canta. O analiză atentă a două din copiile în care ni s-a păstrat acest text, *Codex Ţicău* (*ms. rom. 1733, Arhivele Statului Iaşi*) şi *Codex Irkutsk*, reprezentînd versiunea rusească a letopiseţului autograf al arhimandritului Vartolomei Măzăreanu, i-a deschis Aurorei Ilieş calea ce ducea către această personalitate, în calitate de autor al cronicii. Înţelegem deci că o simplă inerţie editorială a făcut ca titlul volumului să nu corespundă concluziilor studiului introductiv. Trebuie să precizăm aici că manuscrisul de la Irkutsk nu este „descoperirea" recentă a profesorului G. T. Bogaci de la Chişinău, cum cred Gabriel Ştrempel şi Aurora Ilieş (p. LXXXVI), care au utilizat datele din studiul cercetătorului citat apărut în 1979. Acest codice a fost semnalat încă din secolul trecut, în Biblioteca Seminarului din Irkutsk, de către N. I. Petrov, *Rukopisi Irkutskoi Duchovnoi Seminarii južno-russkogo proischoždenija*, în *Trudy Kievskoi Duchovnoj Akademii*, Kiev, 1892, 10, p. 305—312.

Prin coroborarea cu numeroase alte fapte invocate de Aurora Ilieş în sprijinul tezei sale, alcătuirea de către Vartolomei Măzăreanu a acestei compilaţii la cererea feldmareşalului Rumianţev are toate şansele să fie o certitudine. Satisfacţia cititorului ar fi fost deplină dacă studiul ar fi găsit răspuns şi la cîteva mărunte nedumeriri iscate de problemele esenţiale, ce şi-au aflat, de altfel, izbutite soluţii.

1. Filiaţia manuscriselor, în lipsa unei steme propriu-zise, parţial suplinită la p. LXXXVII de o ordonare a copiilor după lacune, nu oferă totuşi o imagine clară a raportului dintre versiunea românească şi cea rusă. După ce, la p. LI se afirmă că „întreaga osîrdie şi osteneală a arhimandritului s-a îndreptat mai întîi asupra versiunii ruseşti, abia după aceea a pregătit-o pe cea românească" şi că manuscrisul de la Irkutsk trebuie considerat „arhetip sau prototip", în *Nota asupra ediţiei*, pentru *ms. rom. 238 BAR*, autograf al arhimandritului, se face preciz ea: „nu acesta a fost manuscrisul *după care s-a făcut traducerea în limba rusă*" (s.n.), căci prezintă greşeli şi omisiuni „destul de greu sau chiar imposibil de explicat" (p. LXXXVII). Convingerea

Aurorei Ilieş este deci aceea că *ms. Irkutsk* nu descinde din *ms. rom. 238 BAR*; prin modul în care este formulată, această aserţiune intră însă în contradicţie cu afirmaţiile de la p. LI privind arhetipul rusesc, căci se sugerează totuşi preexistenţa unei versiuni originare româneşti. Către această versiune primară în limba română, redactată într-o formă închegată, ne-au condus următoarele considerente, care-şi recunosc limita de a avea drept punct de plecare, în aceste rînduri, datele şi observaţiile Aurorei Ilieş asupra tradiţiei manuscrise. Ele pledează totodată pentru o viitoare reluare a întregii problematici impuse de configuraţia acestei tradiţii.

a) Deşi ambele codice sînt autografele arhimandritului, *ms. Irkutsk* se deosebeşte de *ms. rom.238 BAR* prin faptul că este lacunar. Presupunînd, împreună cu editoarea, că filele albe prevăzute cu titluri, lăsate anume în codicele de la Irkutsk pentru cele două domnii ale lui Grigore Callimachi, au fost ulterior completate în versiunea românească din *ms. rom 238 BAR*, ar trebui motivate greşelile şi cuvintele parazitare prezente în acest manuscris tocmai pe filele corespunzătoare : cf. p. 175 „au legat [legat]"; p. 173 „de [de]"; p. 175 „şi cu faptele lui cele viclene [care] nu să îndestula..." etc. Or, caracterul corupt al *ms. 238*, semnalat deja de editoare. nu se dezminte nici în această porţiune. Codicele de la Irkutsk prezintă la sfîrşit aşa-numitul *Extract*, cu chestionare formulate de administraţia rusească. Această anexă, absentă în autograful 238, reapare însă în Codicele Ţicău, ce-şi afirmă descendenţa dintr-un autograf al Măzăreanului. Rezultă cu probabilitate că structura completă a arhetipului este cea oglindită de versiunea românească, dar cu filele corespunzătoare domniilor lui Grigore Callimachi completate.

b) Predoslovia versiunii ruseşti arată limpede că letopiseţul a fost „scos" din dialectul moldovenesc într-acel rusesc, „tălmăcit şi scris" de Vartolomei (cf. p. XLIX).

c) Existenţa unui alt autograf românesc al arhimandritului este pomenită explicit în predoslovia codicelui Ţicău şi în lista de cărţi alcătuite sau tălmăcite de Vartolomei, listă care ni s-a transmis ca anexă la acelaşi codice. Ştefan Ţicău, copistul finanţat de Constantin Greceanu, arată că letopiseţul pe care-l începe a mai fost „scris" în cinci rînduri înainte de el, ultima dată „peste tot" de către Vartolomei Măzăreanu, la Solca, începînd cu luna ianuarie a anului 1773. Examinînd relaţia dintre Codicele Ţicău şi *ms. rom. 238*, Aurora Ilieş demonstrează convingător că primul „nu descinde din codicele 238, ci dintr-un alt autograf al arhimandritului" (p. LXXXII). Cu toate acestea, la p. LI şi LIX, se subliniază, inexplicabil, că arhimandritul n-a executat decît un singur manuscris în româneşte. Cît despre preţioasa listă cu lucrările cărturarului, ea nu este alcătuită de Ştefan Ţicău, ca un „omagiu adus activităţii arhimandritului" (p. XLV), ci aparţine chiar lui Vartolomei, aşa cum a arătat primul ei editor, Dimitrie Dan (*Arhimandritul Vartolomei Măzăreanu*, AAR, seria II, tom XXXIII, Mem. Secţ. Lit., 1911, p. 238). Numai Măzăreanu era capabil să deţină atîtea detalii în legătură cu locul de păstrare al celor 37 de manuscrise inventariate, iar asemănarea listei cu capitolul *Ce am mai scris sfintei mănăstiri Putna* din testamentul său întocmit în 1779 este izbitoare (D. Dan, *op. cit.*, p. 298—299). Din această listă, în care este menţionat „Letopisaţul Ţării Moldovii, adică această carte cu istr⟨a⟩ctul ei", deducem că lista era ataşată manuscrisului de pe care Ţicău şi-a făcut copia şi că acest manuscris pierdut avea anexat şi „extractul" cu chestionare.

d) Comparînd lecţiunile corecte din *ms. de la Irkutsk* cu formele corupte perpetuate în toate celelalte copii ale versiunii româneşti, inclusiv în cea autografă *ms. rom. 238*, se constată că aceste coruptele au fost generate de confuzia cu un alt cuvînt românesc, apropiat ca formă de cel existent în modelul după care s-au executat copiile. Astfel, pentru pasajul „mulţi *bani* (*deneg'*) au luat cu dăjdiile..." (*ms. Irkutsk*), copiile româneşti sînt într-un consens unanim, alterînd cuvîntul *bani* în *bine* : „mult *bine* au luat cu dăjdiile ţării..."; tot pe teren românesc, şi în mod independent de versiunea rusească, *mîntui* a fost alterat în *mistui* : „cu alta nu s-au putut *mîntui* (spastisja)" (*ms. Irkutsk*) — „ cu alta nu s-au putut *mistui*" (toate copiile româneşti). Se poate presupune deci că *ms. rom. 238 BAR* şi *Codex Ţicău* descind dintr-o versiune românească în care existau formele corecte *bani* şi *mîntui*. Ea a fost destinată de alcătuitor mănăstirii Solca, aşa cum precizează titlul *Codicelui Ţicău*. Celălalt autograf, din a cărui dezmembrare a rezultat partea finală a *ms. rom. 238*, i-a fost comandat lui Vartolomei Măzăreanu sau a fost menit circulaţiei; absenţa sa din lista de cărţi alcătuită în 1773 (vezi mai sus *c*) poate fi un indiciu al redactării lui ulterioare. *Letopiseţul Ţării Moldovii* n-ar fi unicul caz de lucrare pentru care arhimandritul a executat două exemplare. Din consultarea listei mai sus pomenite, constatăm că în aceeaşi situaţie se află traducerea sa din *Esopia* rusească, cronograful intitulat *Letopiseţul de la zidire* şi *Cuvîntul sfîntului Ipolit*.

2. Nu credem că există suficiente motive ca afirmaţia traducătorului referitoare la data tălmăcirii şi scrierii versiunii ruseşti din manuscrisul de la Irkutsk să fie interpretată altfel decît în litera ei : „acest letopiseţ în leatul 1773... l-am tălmăcit şi l-am scris eu, arhimandritul Vartolomei Măzăreanul" (cf. p. LI). Faptul de a numi, în continuarea aceleiaşi predoslovii anul 1769 „trecutul an 1769" nu permite, credem, interpretarea expresiei în sensul acordat sintagmei *anul trecut* atunci cînd este lipsită de o altă determinare temporală. Potrivit acestei

accepţii, Aurora Ilieş şi Gabriel Ştrempel (Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti, 1982, p. 140) formulează ipoteza alcătuirii versiunii ruseşti în intervalul 1770—1773 şi deci a priorităţii ei faţă de cea românească începută în ianuarie 1773. În legătură cu pasajul în discuţie, nu se poate afirma decît că, raportat la 1770, dar şi la anii imediat următori, anul 1769 era un an „trecut"; că formula „anul trecut" cu sensul de „anul precedent" nu era încă fixată în limbă pe vremea cînd scria Măzăreanu ne-o demonstrează ambiguitatea cu care această sintagmă este întrebuinţată de Gheorghe Şincai, de pildă: „dintru acelea care le-am scris la anul mai de curînd trecut" (i.e. precedent) (*Hronicul românilor*, III, Bucureşti, 1969, ed. F. Fugariu, p. 11).

3. Referitor la persoana şi activitatea lui Vartolomei Măzăreanu, considerăm utile cîteva precizări în completarea studiului redactat de Aurora Ilieş. Scrisoarea „inedită" a lui Vartolomei pe baza căreia Petru Rezuş a afirmat existenţa unei „şcoli teologice" la Putna (*Altarul Banatului* II, 1945, nr. 3—4, p. 150—156), ipoteză adoptată de Aurora Ilieş (p. LVIII), este de fapt un fals, aşa cum a demonstrat N.A. Ursu (*Două documente false privitoare la „Academia" lui Vartolomei Măzăreanu de la Mănăstirea Putna*, AIIAI XXIII, 1986, p. 842—852).

Întregiri la activitatea de traducător a lui Vartolomei Măzăreanu a adus de curînd Olimpia Mitric (*Din activitatea de traducător a lui Vartolomei Măzăreanul*, în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural naţional*, II, Bucureşti, 1983, p. 196—200): codicele 1946 de la Muzeul Mănăstirii Dragomirna conţinînd *Crinii ţarinii* şi *Cartea sfîntului Isaac Sirul*.

În eventualitatea elaborării unui studiu lingvistic închinat operei acestei importante personalităţi a culturii noastre din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, studiu în care problema paternităţii *Letopiseţului Ţării Moldovii* ar căpăta o rezolvare definitivă, semnalăm articolul Mirelei Teodorescu, *Neologismele în primele relaţii de călătorie româneşti*, în LR, XIII, 1964, nr. 6, p. 587—603, cu referiri exprese la *Jurnalul călătoriei în Rusia* a arhimandritului moldovean.

3. În ceea ce priveşte reproducerea textelor celor două letopiseţe, editoarele s-au supus în general principiilor de transcriere folosite pînă acum pentru operele apărute în seria „Cronici medievale ale României": transcriere interpretativă, aparat critic negativ, valorificînd variantele din copiile de prim rang. Mărunte ezitări sau inconsecvenţe se remarcă în textul *Letopiseţul* lui Pseudo-Enache Kogălniceanu, transcris după *ms. rom. V 25 BCU—Iaşi* (fotocopie BAR 179). Astfel, redarea lui *ş* şi *ţ* suprascrişi, mai ales în poziţie finală, s-a făcut în două
ш
moduri diferite, deşi grafiile erau aceleaşi: иаръ, transcris *iarăş⟨i⟩* (f. 419ᵛ/ed. p. 47), dar şi
ц
iarăş (f. 408ʳ/ed. p. 20); мѳ, transcris cînd *toţ⟨i⟩* (f. 419ᵛ/ed. p. 47), cînd *toţi* (f. 417ʳ/ed.
ц
p. 41), кьвд, transcris *cîţ⟨i⟩va* (f. 426ʳ/ed. p. 62), dar şi *cîţva* (f. 408ʳ/ed. p. 20).

„Dificultăţi şi nesiguranţă" mărturisesc editoarele însele în transcrierea sunetelor *dz* şi *z*, notate nu întotdeauna prin semne lesne de diferenţiat: cf. f. 407ᵛ, unde cuvintele redate astfel: *madzîliască*, *beizade* şi *mazilie* au fost notate de scrib toate cu *dzealo*; f. 436ʳ, unde, dimpotrivă, cuvintele *într-o zi* şi *au zis* au fost ortografiate în manuscris cu două semne diferite etc. La
пѕ
f. 426ʳ/ed. p. 62, lecţiunea numelui мнхало este *Mihalopulo*, cea indicată de varianta din aparatul critic şi de regulile obişnuite de prescurtare prin suprascriere şi suspensie, de preferat deci lecţiunii din ediţie: *Mihalopu*.

Nu ne este limpede care au fost principiile călăuzitoare în efectuarea emendărilor la gra-
ѕ
fiile vizibil corupte: dacă o grafie ca ѕдрі (f. 402ᵛ/ed. p. 7), alterată probabil sub influenţa numelui curent în epocă dat oraşului Adrianopole — Odriu — , este emendată *urdie* după context şi după aparat, unde şi este semnalată modificarea, nu la fel se procedează în alte cazuri:
м р н н к
брнѣлд (f. 436ʳ/ed. p. 84) este corectat tacit în *primblari*; шнлѡ (f. 410ᵛ/ed. p. 26) este corectat tacit *şinlic*; la f. 436ʳ(ed. p. 84), toponimul *Sampson-Calisi* prezenta iniţial, în *ms. I 25*, forma *Sampso*; aparatul critic ne indică preferinţa editoarei pentru lecţiunea corectă din celălalt manuscris, *ms. rom. 62 BAR*: *Sampson*, dar în textul de bază ne întîmpină forma *Samspon-Calisi*. La pagina următoare, 436ᵛ/ed. p. 85, acelaşi toponim a fost lăsat în forma în care a fost notat. de scrib: *Samson-Calisi*, cu toate că manuscrisul din aparat avea din nou o lecţiune corectă. De asemenea, s-a optat surprinzător pentru menţinerea unei grafii ддѡ зд (i.e. *a doua zi*) (f. 400ʳ, ed. p. 1), dar s-au introdus în schimb, cu destulă libertate, plusuri în textul de bază, fără o menţionare corespunzătoare în aparatul critic, din ale cărui variante proveneau: „Constantin vodă Mavrocordat au lăsat mari pomeniri *cu scosul lagilor* din ţară" (f. 420ᵛ/ed. p. 49); aparatul nu precizează că pasajul lipseşte din *ms. rom. V 25*, ci consemnează doar diferenţa de prepoziţie *din/în* între textul de bază şi *ms. rom. 62 BAR*.

Încheiem aceste observaţii de detaliu cu gîndul la fraza finală a primului studiu teoretic românesc despre *Critica textelor şi tehnica ediţiilor*, în care Demosthene Russo formula raporturile, inevitabile, dintre editor şi recenzenţii săi : ,,după munca spinoasă a pregătirii lucrării, vine martiriul recensiunilor : pentru mana ce a dat, editorul e adăpat cu oţet şi fiere, fiecare specialist cu condeiul în mînă relevă greşelile, inadvertenţele, omisiunile etc. ale ediţiei, unii cu pasiune, alţii cu nepărtinire, dar toţi fără cruţare".

Iunie 1988

VIOLETA BARBU
Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

Akten der Theodor Gartner-Tagung (Rätoromanisch und Rumänisch) in Vill/Innsbruck 1985, herausgegeben von G.A. Plangg und M. Iliescu (*Romanica Aenipontana* XIV), Innsbruck, 1987, 413 p.

Reuniunile ştiinţifice din ultimii ani legate de numele lui Th. Gartner (Chur, 1977 ; Salzburg, 1982 ; Innsbruck, 1985) au fost tot atîtea prilejuri bine venite pentru aprofundarea studiilor de retoromană, mai ales, dar şi de română. Ultima dintre ele a demonstrat cu prisosinţă interesul de care se bucură cele două limbi romanice în lumea lingviştilor. Prin străduania profesorilor G. A. Plangg şi M. Iliescu, dezbaterile de la această reuniune au căpătat forma unui volum omagial, cuprinzînd 34 de articole cu un conţinut variat, multe dintre ele pornindu-şi argumentarea de la ideile învăţatului austriac Th. Gartner (1843—1925).

Volumul este structurat în cinci secţiuni. Prima, intitulată *Allgemeiner Teil*, conţine trei articole cu subiecte variate : H. Goebl, *Theodor Gartner und das typologische Denken seiner Zeit*, H. D. Pohl, *Romanische Ortsnamen Kärntens* ; R. Windisch, *Sprachplanung am Beispiel ,,kleiner" romanischer Sprachen*. Următoarele trei secţiuni sînt destinate retoromanei (secţiunea a II-a romanşei elveţiene, cu 10 articole, a III-a ladinei centrale, cu 3 articole, şi a IV-a friulanei, cu 5 articole). Ultima secţiune din volum, avînd ca temă limba română, este cea mai cuprinzătoare, fiind alcătuită din 13 articole.

Structura volumului oglindeşte de fapt direcţiile de cercetare ale savantului omagiat. Interesul lui Th. Gartner pentru limba română datează din timpul cît a funcţionat ca profesor de filologie romanică (1885—1889) la Universitatea din Cernăuţi. De cercetările sale, concretizate în cîteva lucrări, se ocupă cu precădere două articole din volum : E. Coseriu, *Theodor Gartners Werk im Bereich der Rumänistik* şi J. Kramer, *Theodor Gartners Beiträge zur Erforschung des Dakorumänischen*. În ambele contribuţii, opera de românistică a lui Gartner este analizată în mod critic, în lumina actualului stadiu la care se află domeniul abordat.

După părerea, avizată, a lui E. Coşeriu, cercetările lui Gartner în domeniul românisticii sînt din toate punctele de vedere mai modeste decît cele de retoromană. Investigaţiile lui Gartner privitoare la limba noastră au fost întreprinse, după Coşeriu, pe de o parte prea devreme, iar pe de alta prea tîrziu. Prea devreme pentru că cercetările de română erau aproximativ la început şi, dat fiind stadiul cunoştinţelor de atunci, problemele mai complicate abordate de învăţatul austriac nu au putut fi elucidate, unele nici pînă astăzi. Pe de altă parte, lucrarea lui de sinteză *Darstellung der rumänischen Sprache* (Halle, 1904), o mică enciclopedie asupra limbii noastre, a apărut ,,prea tîrziu", după ce problemele esenţiale fuseseră prezentate de Cipariu, Lambrior, Cihac, Hasdeu, Miklosich, Weigand etc. *Darstellung* . . . conţine o serie de erori şi scăpări, fapt pentru care a fost, în general, puţin citată în lucrările de istorie a limbii române de mai tîrziu.

Pe lingvistul austriac l-au preocupat unele probleme majore ale limbii române cum sînt : continuitatea şi numele etnic de *român* (*Über den Volksnamen der Rumänen*, Cernăuţi, 1893). În chestiunea continuităţii, Gartner s-a situat destul de aproape de Rösler. În privinţa numelui etnic este de părere că doar *român* provine din *Romanus*, forma cu *o* (*român*) fiind o inovaţie ; după cum afirmă Coseriu, ambele variante pot fi moştenite, întrucît, după cum a arătat V. Arvinte, în Moldova forma cu *ro-* e populară şi e folosită frecvent cel puţin în sintagma *românul meu* ,,bărbatul meu".

Alte articole din volum aprofundează diferite aspecte ale limbii noastre. De textele vechi se ocupă cei doi românişti italieni din Sicilia, Teresa Ferro şi Giuseppe Piccillo. Prima, în *Le Conciones latinae-muldavo di Silvestro Amelio* (1725), prezintă trăsăturile lingvistice ale unui manuscris românesc de la începutul secolului al XVIII-lea. Cel de al doilea autor se referă la o problemă de grafie a textelor noastre vechi : *Considerazioni sul valore del grafema* v *per* [u̯] *in alcuni testi romeni dei secoli XVI—XVIII.*

Unele contribuţii au în vedere probleme de gramatică. M. Iliescu, de pildă, îşi continuă cercetările mai vechi asupra limbii române prin relevarea unor aspecte de amănunt, mai puţin studiate, legate de semantica, frecvenţa şi întrebuinţarea adjectivelor demonstrative : *Réflexions sur l'emploi des adjectifs démonstratifs roumains.*

De exprimarea obiectului direct în română se ocupă două articole din secţiunea citată. Unul are în vedere verbele cu două complemente directe : E. Roegiest, *Le double objet direct du roumain et les universaux du langage*, iar celălalt reluarea şi anticiparea obiectului direct prin pronume : L. Tasmowski de Ryck, *La réduplication clitique en roumain.*

O problemă de sintaxă românească referitoare la predicat este dezbătută în articolul *La détermination du prédicat nominal /+ parent/ en roumain*, semnat de Marleen van Peteghem.

Unele caracteristici lexicale şi semantice ale limbii sportului sînt puse în lumină de studiul lui Wolfgang Schweickard, *Lexikalische und stilistische Charackteristika der Sportberichterstattung in rumänischen Zeitungen.*

Alte contribuţii relevă unele aspecte fonetice, de istorie a limbii sau de predare a limbii române în universităţile germane.

În afară de articole, volumul prezentat de noi mai conţine un cuvînt introductiv, semnat de G. A. Plangg, şi o extrem de utilă bibliografie a lucrărilor lui Th. Gartner, întocmită de J. Kramer.

Actele reuniunii consacrate lui Theodor Gartner în 1985, prin variata tematică abordată, vor servi nu numai cercetărilor de retoromană şi română, ci şi romanisticii în general.

Mai 1988

MAGDALENA POPESCU-MARIN
Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

ALEXANDRU GRAUR

(1900 — 1988)

La 9 iulie redactorul-şef al revistei noastre, acad. prof. Al. Graur, personalitate proeminentă a lingvisticii româneşti, ne-a părăsit pentru totdeauna, acordînd o semnificaţie biografică datei oficializate ca zi a naşterii sale, în locul celei reale, care este 7/19 iulie.

S-a născut în 1900 la Botoşani, unde şi-a petrecut numai primii ani din viaţă. Liceul l-a început la Iaşi şi l-a terminat la Bucureşti, dînd examene ca elev particular în cursul superior, întrucît lucra paralel pentru a-şi cîştiga existenţa (la 16 ani era corector la un ziar). Între 1919 şi 1922 a fost student al Facultăţii de Litere a Universităţii din Bucureşti, speciali, tatea filologie clasică, avîndu-i profesori, printre alţii, pe O. Densusianu şi D. Evolceanu. După luarea licenţei este numit profesor de limba latină în învăţămîntul secundar. În 1924 pleacă la Paris pentru specializare cu maeştrii lingvisticii franceze a epocii : A. Meillet, J. Vendryes, A. Ernout, J. Bloch, J. Marouzeau, M. Roques, J. Gilliéron. Este perioada decisivă pentru formarea şi afirmarea sa ştiinţifică nu numai la cursuri şi seminarii, ci şi ca membru (calitate pe care o avea din 1921) al Societăţii de Lingvistică din Paris, în legătură cu care a declarat spre sfîrşitul vieţii: „frecventarea şedinţelor societăţii în timpul cît am fost student la Paris a constituit cea mai folositoare dintre şcolile prin care am trecut" [1]. Această perioadă se încheie în 1929 prin obţinerea titlului de elev diplomat al prestigioasei École Pratique des Hautes Études, cu memoriul *I et V en latin*, şi a doctoratului de stat la Sorbona, cu teza principală *Les consonnes géminées en latin* şi teza secundară *Nom d'agent et adjectif en roumain* ; cele trei lucrări au apărut în acelaşi an, la Paris, fiind recenzate elogios de specialişti români (O. Densusianu, S. Puşcariu, Iorgu Iordan) şi străini (A. Meillet, M. Roques, A. Vaillant).

Revenit în ţară, a funcţionat ca profesor la diverse licee bucureştene (în timpul războiului, la un liceu particular) pînă în 1946 ; de această activitate, desfăşurată la un nivel ştiinţific superior şi totodată într-un mod captivant, cu o măiestrie pedagogică ieşită din comun, se leagă şi alcătuirea unei serii de ediţii şcolare (texte şi comentarii) din autori latini şi români, precum şi a unor manuale şcolare de limba latină (în colaborare). În acelaşi timp a avut, în deceniul al patrulea, o activitate de cercetare deosebit de rodnică şi variată, concretizată în numeroase articole şi recenzii publicate în reviste de lingvistică din ţară (BL, GS, BPh) şi de peste hotare („Romania", BSL, „Revue de philologie" şi altele). Paralel cu cercetarea propriu-zisă, şi-a creat o specialitate din cultivarea limbii şi popularizarea lingvisticii, cărora le-a dedicat o intensă activitate publicistică, începută încă din 1922, cu un articol apărut în „Dimineaţa", şi reluată în 1929, la acelaşi ziar şi la altele (rubrică permanentă la „Adevărul" şi la „Tempo",

[1] Vezi Al. Graur, *Românii la Societatea de Lingvistică din Paris*, în LL 1972, 1(28), p. 116.

colaborări la „Cuvîntul liber"), precum și la reviste de cultură (VR, „Adevărul literar și artistic", RF).

În ciuda pregătirii și a activității sale științifice, accesul la o catedră universitară i-a fost interzis [2] pînă în 1946, cînd este numit profesor la Facultatea de Litere — ulterior de Filologie — a Universității din București, șeful catedrei de limbi clasice, apoi și al celei, nou create, de lingvistică generală. A funcționat aici — cu o întrerupere independentă de voința sa, în 1952—1954 — pînă la pensionare, în 1970, rămînînd în continuare profesor consultant și ținînd în această calitate încă mulți ani unele seminarii și cursuri speciale. În 1954 — 1956 a fost decan al Facultății de Filologie.

În 1948 a devenit membru corespondent, iar în 1955 membru titular al Academiei, În cadrul acestei instituții a fost director adjunct al Institutului de Lingvistică din București în 1951—1952 și mulți ani membru al consiliului științific, director general al Editurii Academiei în 1955—1974, președinte al Comisiei de Cultivare a Limbii din 1971 și președinte al Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte din 1974. A făcut parte din comitetele de redacție ale mai multor publicații periodice academice, fiind redactor-șef al „Memoriilor Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte" de la înființare (1980) și al revistei „Limba română" din 1982, redactor-șef adjunct la „Revue roumaine de linguistique" din 1978 (membru în comitet din 1964, ca și la „Studii și cercetări lingvistice", în 1950—1951 și din 1955). A inițiat și condus mai multe serii de publicații neperiodice : *Studii de gramatică* (3 vol., 1956—1961), *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* (6 vol., 1959—1972) și *Probleme de lingvistică generală* (7 vol., 1959-1977). A participat efectiv la realizarea tuturor marilor opere lingvistice patronate de Academie : a condus lucrările de alcătuire a *Gramaticii limbii române* (ediția I 1954, a II-a 1963) și a îndreptarelor ortografice, a colaborat la revizia finală a *Dicționarului limbii române literare contemporane* (4 vol., 1955—1957), a fost redactor responsabil, alături de Iorgu Iordan și Ion Coteanu, conducînd și comisia de etimologii, la *Dicționarul limbii române. Serie nouă*, literele *M—T* (1965—1988), redactor responsabil al volumului I din *Istoria limbii române* intitulat *Limba latină* (1965) și, alături de semnatara acestor rînduri, al tratatului *Formarea cuvintelor în limba română* (I 1970, II 1978, III sub tipar), în vederea căruia a inițiat anterior elaborarea *Dicționarului invers* (1957).

A fost membru fondator și activ în numeroase societăți științifice : Societatea Română de Lingvistică (1939—1949 ; la reînființare, în 1970, primul ei președinte) ; Societatea de Științe Filologice (1949 ; vicepreședinte în 1949—1968, membru de onoare din 1977 ; redactor responsabil al publicațiilor acestei societăți „Cum vorbim", 1949—1952, și „Limbă și literatură", în 1965—1972) ; Societatea de Studii Clasice (președinte de la înființare, din 1958, și redactor al publicației „Studii clasice" de la primul volum, 1959) ; Societatea Română de Lingvistică Romanică (1962).

A reprezentat țara noastră la numeroase manifestări științifice internaționale : congrese ale lingviștilor și ale orientaliștilor, reuniuni de filolo-

[2] Iorgu Iordan (*Istoria lingvisticii românești*, București, 1978, p. 122) afirmă că „ostenelile Facultății de Litere din Iași în acest sens au fost pur și simplu sabotate".

gie clasică și de lingvistică generală etc. A fost invitat să țină conferințe în diverse țări, printre care R.P. Chineză (în 1955).

A fost o prezență activă în cultura națională prin numeroase și statornice colaborări în presă, la radio și televiziune, deținînd adesea rubrici de durată (în primul rînd la radio și la „România literară"). În 1945—1948 a fost director al programelor culturale și subdirector general al Radiodifuziunii. A ținut nenumărate prelegeri și conferințe în capitală și în provincie.

Pentru activitatea sa științifică și culturală a fost distins în repetate rînduri cu ordine și medalii, i s-a acordat Premiul de Stat în 1953, iar în 1964 a primit titlul de „om de știință emerit".

★

Bibliografia lui Al. Graur este departe de a fi definitiv stabilită. Repertoriile publicate[3] sînt incomplete în special pentru primele decenii de activitate și pentru contribuțiile cu conținut variat risipite în presă; acestea din urmă sînt uneori greu de identificat din cauză că au apărut și nesemnate, semnate numai cu inițiale sau cu pseudonime (dintre care cunoscute sînt Gh. Reviga, Zenon, V. Condrea). Numărul de titluri la care se oprește în 1980 ultima listă este 670, iar de atunci încoace sînt de adăugat cîteva zeci. Totalul aproximativ de peste 700 este însă sub cel real nu numai din pricina absențelor din listele existente, ci și a sistemului de înregistrare sub o singură poziție a tuturor contribuțiilor dintr-un an în cazul rubricilor mai mult sau mai puțin permanente. La o reevaluare sumară a titlurilor consemnate și prin estimarea provizorie a adaosurilor necesare, cred că nu greșesc prea mult apreciind totalul real în jurul a 1000 de titluri. Chiar dacă nu cantitatea determină importanța operei, nu se poate nega semnificația numărului de titluri pentru munca depusă de autor. De notat că, oricum, nu putem reconstitui numărul contribuțiilor sale de la radio și al conferințelor nepublicate.

Scrierile lui Al. Graur sînt variate ca dimensiuni (de la tablete de cîteva rînduri la volume de sute de pagini), ca nivel de tratare în funcție de destinatari (studii de strictă specialitate, manuale și ediții școlare, articole de ziar) și ca domenii (lingvistică, filologie în sens larg, ziaristică politică, sportivă și cinematografică, traduceri literare).

Opera sa lingvistică îmbrățișează trei domenii principale—limbile clasice (în special latina), limba română și lingvistica generală — , care se întrepătrund : lucrările consacrate latinei au în vedere fapte romanice și românești, problemele limbii române sînt abordate adesea din punctul de vedere al unui latinist sau/ și elenist, iar în ambele categorii de studii se acordă atenție aspectelor teoretice ale subiectelor tratate, explicațiilor și concluziilor de lingvistică generală. Importanța relativă acordată fiecăruia dintre aceste trei domenii a variat în timp. După o perioadă inițială în care a predominat interesul pentru latină și greacă, Al. Graur s-a orientat din ce în ce mai mult spre studiul limbii române, alternat după 1950 cu studii de lingvistică generală.

În domeniul limbii latine cele mai importante contribuții sînt de fonetică (cele două volume citate din 1929 ; *L'accent en latin*, în *Studia indo-*

[3] Petru Creția și Rodica Ocheșanu, în SCL XI, 1960, 3, și StCl II, 1960 ; Lucia Wald, în Al. Graur, *Scrieri de ieri și de azi*, București, 1970 ; Elena Carabulea și Magdalena Popescu-Marin, în RRL XV, 1970, 5, XX, 1975, 4, și XXV, 1980, 4.

europejskie, 1974) şi de gramatică : **Ab, ad, apud** *et* **cum** *en latin de Gaule* (BSL, 99, 1932), substantivele imparisilabice (RPh, XI, 1937 ; *Mélanges linguistiques offerts à Emile Benveniste*, 1975 ; SCL XXVII, 1976, 2), *La quatrième conjugaison latine* (BSL 119, 1939), *O varietate de stil indirect în latineşte* (AUB 1955, 2—3), *Participe et adjectif en latin* (StCl IX, 1968). A publicat numeroase *Notes de latin vulgaire* („Romania" LIII, 1927, LIV, 1928, LVI, 1930), care stau alături de notele asupra unor glose (RPh VIII, 1934), dar şi interpretări ale unor pasaje sau cuvinte din autori clasici : Horaţiu (SCIV I, 1950, 2), Iuvenal (StCl IV, 1962), Apuleius *(Hommages à Marcel Renard*, 1969).

Studiul limbii române datorează lui Al. Graur contribuţii fundamentale în probleme speciale de fonetică istorică (evoluţia grupurilor latineşti *kt*, *ks* şi a lat. *ll* — în colaborare cu Al. Rosetti —, în BL III, 1935, şi IV, 1936) sau/şi descriptivă (simbolismul fonetic — SCL X, 1959, 2 ; sinereza — SCL XI, 1960, 4) şi de fonologie sincronică (prima schiţă de fonologie a limbii române — în colaborare cu Al. Rosetti — BL VI, 1938) ; de gramatică istorică : postpunerea articolului („Romania" LV, 1929 şi LX, 1934 ; BL V, 1937, şi RRL XII, 1967), genul neutru („Romania" LIV, 1928 ; BL V, 1937 şi VI, 1938 ; LR III, 1954, 1 ; SCL XI, 1960, 2), influenţa pluralului asupra singularului la substantive (BL, I, 1933, în colaborare cu J. Byck), verbele reflexive (BL VI, 1938) şi de gramatică descriptivă : vocativul (GS V, 1931, 1, BL IV, 1936 şi XIII, 1945), genul personal (BL XIII, 1945), adjectivele posesive (BL XIII, 1945), întrebuinţarea unor timpuri (SCL II, 1951, şi LL I, 1955), locul adjectivului (VR 1938, BL VIII_2, 1940), acordul după înţeles (VR 1937, 11), sintaxa propoziţiilor principale (SG I, 1956) ; de formare a cuvintelor : numele de agent (volumul citat din 1929), sufixul singulativ *-ete* (BL II, 1934), sufixele adjectivale *-esc*, explicat din tracă („Romania" LIII, 1927, şi BL VI, 1938), şi *-abil* (LR VIII, 1959, 5), sufixe diminutivale (VR 1930, 6 ; ER, 1963 ; SMFC IV, 1967), sufixe verbale (BL IV, 1936, VI, 1938, VIII_2, 1940), sufixe dezvoltate (RRL XIV, 1969, 4), prefixe cu rol de indicator (LL XI, 1966), deraieri lexicale („Buletin ştiinţific" I, 1949, 2). Asupra lexicului, pe lîngă nenumărate „note" de semnalare şi de explicaţii etimologice de detaliu, a publicat şi studii etimologice de cuprindere mai largă, între care articolele *Corrections roumaines au REW* (BL V, 1937) şi *Les mots tsiganes en roumain* (BL II, 1934) şi volumele *Etimologii româneşti* (1963) şi *Alte etimologii româneşti* (1975) ; recunoscut drept cel mai bun etimolog din ultimele decenii [4], Al. Graur a susţinut în repetate rînduri preferinţa pentru explicaţia internă faţă de una externă, dînd o mare atenţie creaţiilor proprii ale limbii române, şi pentru etimologia directă (sursa cea mai apropiată), necesitatea unei atitudini critice, nuanţate, faţă de explicarea unilaterală a neologismelor prin limba franceză, în ciuda unor indicii care denotă altă sursă originară sau un intermediar, precum şi — în parte, legată de ideea precedentă — importanţa criteriului social-istoric. I se datoreşte de asemenea primul studiu asupra vocabularului fundamental : *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române* (1954 ; versiune prescurtată în 1957), ale cărui rezultate, reflectate în listele stabilite după propria sa intuiţie, au fost confirmate ulterior de diverse cer-

[4] Cf. Iorgu Iordan, *loc. cit.* : „se poate spune că Graur este, după Candrea, cel mai bun etimolog al nostru".

cetări. Încoronarea preocupărilor sale consacrate limbii române o constituie lucrarea de sinteză *Tendințele actuale ale limbii române* (1968), care expune istoria limbii noastre într-un mod original, avînd la bază ideea că evoluția ei se caracterizează prin întărirea trăsăturilor romanice. La toate acestea — și, bineînțeles, la marile lucrări colective pe care le-a condus, menționate mai înainte, la p. 488—se adaugă o serie de lucrări destinate în același timp specialiștilor și unui public mai larg : *Evoluția limbii române. Privire sintetică* (1963, cu patru versiuni în limbi străine) și *La romanité du roumain* (1965, cu versiuni în alte trei limbi străine), *Gramatica azi* (1973) și *Mic tratat de ortografie* (1974), *Dicționar de cuvinte călătoare* (1979) și *Cuvinte înrudite* (1980), ca și lucrările corective „*Capcanele*" *limbii române* (1976) și *Dicționar al greșelilor de limbă* (1982).

Pozițiile teoretice ale lui Al. Graur, reflectate în întreaga sa operă, sînt formulate în esență în masivul volum *Studii de lingvistică generală* (1960, „variantă nouă", mult mai amplă decît prima, din 1955), în care se ocupă de aplicarea la lingvistică a unor categorii și legi filozofice, de raporturile dintre limbă și gîndire, limbă și societate, de legile limbii și de unele probleme de istorie a lingvisticii — metode, concepții, atitudini —. Al. Graur are cîteva teorii originale în legătură cu etimologia : multiplă (SCL I, 1950 ; SLG, 1960 ; ER, 1963), colectivă (*Linguistique contemporaine. Hommage à Eric Buyssens*, 1970) și indirectă (CL XIII, 1968, 2) ; de asemenea, diverse contribuții în problema caracterului sistematic al limbii, a raportului dintre vechi și nou în limbă, elemente productive și neproductive, sincronie și diacronie, factori interni și externi, formă și conținut. Și în domeniul lingvisticii generale Al. Graur este conducătorul și coautorul unor tratate și manuale (*Introducere în lingvistică*, 3 ediții : 1958, 1965, 1972 și traducere germană în 1974 ; *Tratat de lingvistică generală*, 1971 ; *Scurtă istorie a lingvisticii* — în colaborare cu Lucia Wald — , 3 ediții : 1961, 1965, 1977), precum și autorul unor lucrări de mai largă audiență, cu exemplificări din diverse limbi, între care româna are un loc aparte : cele două lucrări de onomastică *Nume de persoane* (1965) și *Nume de locuri* (1972), originala *Puțină ... aritmetică* (1971), *Lingvistica pe înțelesul tuturor* (1972).

Bibliografia lingvistică a lui Al. Graur include cîteva utile culegeri de contribuții cu teme variate : *Articole și recenzii* (1931), *Mélanges linguistiques* (I, 1936 și II, 1941), *Scrieri de ieri și de azi* (1970) și *Puțină gramatică* (I, 1987 și II, 1988).

Toate lucrările lingvistice ale lui Al. Graur se disting prin claritate, concizie și exemple convingătoare. Observator neîntrecut al faptelor de limbă, Al. Graur a cules material din cele mai diferite surse : limbajul străzii, al conversației curente, al firmelor și reclamelor, al sportului, al presei și al emisiunilor radiofonice, al traducerilor de teatru și film, al unor profesiuni, fără a neglija surse tradiționale ca vorbirea populară — chiar regională — și literatura beletristică. Bogata recoltă de cuvinte, forme și construcții nu este folosită numai pentru semnalarea noutăților, ci și pentru explicarea unor mecanisme și legi generale de funcționare a limbii, unele inovații fiind invocate și în lucrări de lingvistică istorică sau teoretică. Înzestrat cu o memorie neobișnuită, reținea peste ani, cu exactitate, contextul lingvistic și situațional în care înregistrase un anumit fapt și își amuza ascultătorii sau cititorii cu reproducerea unor versuri umoristice sau reclame

auzite în tinereţe. Clasificările operate nu sînt niciodată forţate, admiţînd cu obiectivitate existenţa unor zone de tranziţie la majoritatea fenomenelor din limbile naturale. Consecvent în concepţie şi metodă, nu a absolutizat nici un criteriu propus şi nici n-a considerat definitive rezultatele la care ajungea. Faptul că susţinătorul explicaţiei prin derivare românească, împotriva apelului mecanic la latină, a demonstrat totuşi că *iepar* trebuie considerat moştenit din lat. *equarius*, şi nu format în româneşte („Romania" LI, 1925, şi GS VI, 1934), este semnificativ pentru poziţia sa neexclusivistă, iar numeroasele reveniri asupra unor teme, cu completări, nuanţări şi chiar corectări, indică un spirit perfecţionist şi autocritic, mereu în căutarea adevărului.

Lucrările sale de popularizare combină competenţa savantului cu experienţa publicistului şi cu talentul excepţional al autorului de a face ştiinţă pentru toţi ; ele sînt destinate adesea, în egală măsură, celor mulţi şi celor puţini, specialiştilor. Autorul a exprimat nu o dată în publicaţii din afara specialităţii idei şi observaţii care au rămas necunoscute cercetătorilor ; din acest punct de vedere recentele volume *Puţină gramatică* au, printre altele, meritul de a stabili prioritatea lui Al. Graur faţă de autori ulteriori : se pot cita astfel, numai din vol. I, categoria hiperenglezismelor, noţiunea de „relatinizare" a limbii române în epoca modernă, observaţiile asupra prestigiului terminologiei matematice şi a şanselor ei de extindere, critica limbajului sportiv, precum şi semnalarea unor fapte de limbă concrete, ca accentuarea *prevédere*, formaţia *găselniţă* „descoperire sau creaţie de efect" sau îmbinările *vi-o*, *vi-aţi*. Remarcîndu-i „arta de a expune simplu probleme complicate", lingvistul sovietic R. A. Budagov l-a numit, pe drept cuvînt, „propagandist al ştiinţei limbii" (RRL, XXV, 1980, 4). În ce priveşte perseverenta şi eficienta sa acţiune de cultivare a limbii, aş sublinia în mod special pledoariile pentru exprimarea neartificială, lupta împotriva preţiozităţii şi a falsei culturi ; tolerant în multe dintre aprecierile şi recomandările sale, Al. Graur condamna ferm şi chiar incisiv dovezile de semidoctism. Iar dacă unele dintre preferinţele sale, contrazise de evoluţia uzului, par cultisme etimologizante, trebuie să le interpretăm prin prisma formaţiei clasiciste a autorului, care a studiat în bună măsură limba română „din punctul de vedere al unui latinist" [5] şi căruia deformările, în limba de cultură, ale unor neologisme de sursă greco-latină îi produceau o adevărată suferinţă.

★

Al. Graur nu a apucat să-şi scrie memoriile, pe care le plănuia într-o vreme, şi a lăsat puţine rînduri scrise despre viaţa şi activitatea [6] sa. Cîteva informaţii (auto)biografice şi elemente de portret pot fi reconstituite din interviuri [7], discursuri aniversare [8] şi colaborări la volume colective de amintiri [9]. Portretul său de savant şi de profesor a fost schiţat de mai mulţi

[5] Vezi A. Graur, *Memoriu. Studii. Titluri. Lucrări*, Bucureşti, 1936, p. 9.
[6] Pentru începutul acesteia vezi lucrarea citată în nota precedentă.
[7] Ultimul de care am cunoştinţă în SLAST 1987, nr. 42, p. 3.
[8] Vezi, de exemplu, „Analele Academiei R.S. România", Seria a IV-a, XX, 1970, p. 89—91.
[9] De exemplu : *Amintiri despre anii de şcoală*, Bucureşti, 1968, p. 63—65 ; Alexandru Stark, *Daţi-mi voie să vă întreb. Amintiri despre amintirile altora*, Iaşi, 1976, p. 74—81.

colaboratori în ocazii festive din ultimii 18 ani. Eu însămi am mai încercat să-i descriu calităţile de îndrumător pe cînd era în viaţă [10]. Nu pot încheia însă prezentarea de faţă fără a mă referi şi la acest aspect, definitoriu pentru marele dispărut.

Profesor prin excelenţă — ca om al şcolii, dar şi prin şcoala reprezentată de scrierile sale şi, mai ales, de activităţile pe care le conducea —, Al. Graur a fost un îndrumător inegalabil al elevilor (studenţilor, doctoranzilor) şi al colaboratorilor săi mai tineri. Faptul că îl numeam — şi îl numim — cu toţii „Magistrul" [11] nu constituie numai recunoaşterea respectuoasă a rolului său, ci şi afirmarea cu mîndrie a privilegiului de a-i fi fost elevi. Era magistrul ideal prin generozitate şi sinceritate, prin încrederea pe care o acorda elevilor consideraţi colegi, prin îmbinarea armonioasă a exigenţei faţă de alţii cu modelul reprezentat de persoana sa şi prin aceea că acest model nu ni se propunea ca atare decît în ce priveşte liniile generale de comportare — corectitudinea, seriozitatea şi pasiunea pentru profesie —, nu şi prin impunerea unui anumit punct de vedere.

Proverbiala sa modestie l-a determinat să-şi însuşească afirmaţia unui mare profesor francez conform căreia „elevii se fac singuri", iar profesorii n-ar avea decît rolul de catalizatori. Poate că se formează singuri cei care nu au avut norocul de a primi în anii formaţiei influenţa unui profesor ca Alexandru Graur ! Cei care am avut parte de acest îndrumător nu vom uita niciodată ce îi datorăm şi-i vom păstra neştearsă amintirea. Sentimentele noastre fireşti se întîlnesc aici cu lecţia dată tot de maestrul nostru, care a avut un adevărat cult pentru profesorul său Antoine Meillet ; cele scrise de Al. Graur [12] la moartea marelui lingvist francez pot fi transpuse la adresa sa : „un om de talia aceasta nu moare niciodată de tot", căci „va continua să trăiască în mintea şi în inima foştilor săi elevi", iar prin opera scrisă şi după aceştia.

Iulie 1988

MIOARA AVRAM
Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[10] Vezi RRL XV, 1970. 5, p. 428, „Analele Academiei R.S. România" XX, 1970, p. 86—89, şi „Buletinul Societăţii de Ştiinţe Filologice pe anul 1980", p. 30—33.

[11] Vezi şi I. Coteanu, *Personalitatea magistrului*, în „Contemporanul" 1988, nr. 29 (2174), p. 12.

[12] *Moartea unui mare lingvist*, în „Adevărul" din 24 IX 1936, articol reprodus în *Scrieri de ieri şi de azi*, p. 228—230.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

uniforme școlare

AVANPREMIERĂ

LA NOUL AN SCOLAR!

Încă de pe acum, magazinele și raioanele specializate ale comerțului de stat au pus în vînzare UNIFORME ȘCOLARE pentru elevi de toate vîrstele, COSTUME de PIONIERI și de ȘOIMI AI PATRIEI.

PĂRINȚI!

Economisiți timp și evitați aglomerația din ultimele zile de vacanță, cumpărînd chiar AZI uniformele școlare pentru copiii dv.

UN NOU AN ȘCOLAR,
O NOUĂ UNIFORMĂ
ȘCOLARĂ!

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultaţii şi recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la maşină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, în tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

R—79717 Bucureşti, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t — tocăliță)**, 1982, 379 p., 75 lei; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom X, partea 1, litera **S (s — sclăbuc)**, 1986, 400 p., 79 lei; tom X, partea a 2-a, litera **S (scladă — semințărie)**, 1987, 303 p., 64 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei; tom VII **(1985)**, 1986, 224 p., 19 lei; tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei; tom XXV, 1987, 174 p., 17,50.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 116 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, 1987, 226 p., 16 lei; vol. II, 1988, 368 p., 28 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic al Românici. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV + 286 p. + 420 p. (broșură), 382 lei.

ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română**, 1987, 160 p., 11,50 lei.

AL. MAREȘ, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea**, 1987, 422 p. (1757 fig.).

TIMOTEI CIPARIU, **Opere**, vol. I, 1987, LVII + 476 p., 53 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române — Supliment**, 1988, 199 p., 37 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a, cca 1300 p., cca 350 lei.

RM—ISSN 0025—3529

LR, anul XXXVII, nr. 5, p. 407—494, București, 1988

42 200

I. P. Informația c. 2444

Lei 20

129025

LIMBA ROMÂNĂ

6

ANUL XXXVII

1988
noiembrie — decembrie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- IUL 2005
2014

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad AL. GRAUR — *redactor-şef*
FLORA ŞUTEU — *redactor-şef adjunct*
MIOARA AVRAM — *membru al colegiului de redacţie*
GH. BOLOCAN
GR. BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — *membru al colegiului de redacţie*
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — *secretar responsabil de redacţie*

Responsabil de număr: LAURA VASILIU

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — Sectorul EXPORT—IMPORT PRESĂ, P. O. Box 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P. O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei:
Str. Spiru Haret 12
R—79638 Bucureşti
Telefon: 14 26 80 sau 15 74 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei 125
R—79717 Bucureşti
Telefon 50 76 80, int. 129

129025

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXVII 1988 Nr. 6 noiembrie—decembrie

SUMAR

300 DE ANI DE LA APARIȚIA BIBLIEI DE LA BUCUREȘTI

ION GHEȚIE, *Biblia de la București* în lumina unor cercetări mai vechi și mai noi 497

VOCABULAR

ȘTEFAN MUNTEANU, Paralelisme frazeologice 505

ANDREI AVRAM, Note etimologice 511

ONOMASTICĂ

I. IONESCU, Toponimul *Pelendava* 517

FILOLOGIE

N. A. URSU, Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al *Vechiului Testament* tradus de Nicolae Milescu (II) 521

D. PETROVANU, Manuscrisele eminesciene de fiziografie. Eminescu și Eugen von Lommel 535

RECENZII

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)*, București, Tipografia Universității București, 1987 (Camelia Stan) 549

Condica lui Constantin Mavrocordat. Ediție cu introducere, note, indici și glosar alcătuită de CORNELIU ISTRATI. Vol. I: *Introducere și indice cronologic*, Iași, 1985; Vol. II: *Documente, nr. 1—1267*, Iași, 1986 [Centrul de multiplicare al Universității „Al. I. Cuza" Iași] (Violeta Barbu) 551

OLIMPIA GUȚU, *Scrierea chirilică slavo-română. Album de documente*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1988 (Ana-Cristina Halichias) 554

44985.

NOTE BIBLIOGRAFICE

Astra 1861—1950. 125 de ani de la înființare. p. 557; GERNOT NUSSBÄCHER, *Din cronici și hrisoave. Contribuții la istoria Transilvaniei*, p. 557; *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, seria IV, tomul VIII (1986), p. 558.

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1988 559

INDICELE REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1988 (Andra Șerbănescu și Camelia Stan) 563

BIBLIA DE LA BUCUREȘTI ÎN LUMINA UNOR CERCETĂRI MAI VECHI ȘI MAI NOI

ION GHEȚIE

1. Se împlinesc în acest an trei secole de la apariția la București a monumentalei *Biblii* a lui Șerban Cantacuzino, operă în care „se dă pentru prima oară neamului românesc întreaga Scriptură sfîntă tipărită în graiul strămoșesc" [1]. Sinteză a „tuturor sforțărilor îndeplinite de cărturarii români în cele mai vitrege împrejurări, timp de trei veacuri, în toate Țările Românești, pentru a înveșmînta cuvîntul Domnului în haina limbii naționale" [2], *Biblia de la București* n-a ieșit din goluri. Cărțile Noului Testament (exceptînd Apocalipsul Sfîntului Ioan) au fost traduse cel mai tîrziu în prima jumătate a secolului al XVI-lea, fiind apoi tipărite în același secol (Evanghelia în două rînduri). Progrese însemnate se realizează și în privința transpunerii în românește a Vechiului Testament. O afirmație făcută de traducătorii *Paliei*, trecută în genere cu vederea, ne dă în acest sens informații prețioase. După ce enumeră 37 din cărțile Vechiului Testament, ei țin să precizeze că „din aceastea toate, nu multe-s care n-au ieșit în limbă rumânească din ceale cărți sîrbești și grecești", adăugînd că ei înșiși au tălmăcit în românește Pentateucul lui Moise, Regii și cîțiva din profeți [3]. Potrivit unei informații din epocă, la 1627 era încheiată în Transilvania, sub domnia lui Gabriel Bethlen, o versiune integrală a Bibliei, dar textul ei nu s-a păstrat. Cîteva decenii mai tîrziu, în 1648, publicarea *Noului Testament* la Bălgrad reprezintă un pas decisiv în tentativa de a realiza prin tipar o primă versiune integrală în românește a Bibliei.

2. Titlul și textele liminare ale masivei tipărituri in-folio (932 de pagini pe două coloane, plus 5 foi nenumerotate la începutul și una la sfîrșitul lucrării) ne oferă un număr relativ mare de informații asupra circumstanțelor în care s-a realizat traducerea și imprimarea *Bibliei*, precum și asupra persoanelor care au deținut un rol oarecare în scoaterea la lumină a cărții. Astfel, titlul ne avertizează că lucrarea a fost tradusă „dupre limba elinească", din inițiativa („cu porunca") domnitorului Șerban Cantacuzino (care cu un an înainte făcuse să apară la Veneția o *Biblie* în limba greacă) și „cu îndemnarea" viitorului domn Constantin Brîncoveanu, pe atunci mare logofăt. Tipărirea manuscrisului, începută în noiembrie 1687, s-ar fi încheiat în septembrie anul următor, potrivit indicațiilor de pe ultima foaie nenumerotată a volumului, sau la 1 noiem-

[1] S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. II, Sibiu, 1930, p. 100.
[2] N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, București, 1945, p. 216—217.
[3] *Palia de la Orăștie. 1581—1582*, ed. Viorica Pamfil, București, 1968, p. 5, 10.

brie 1688, după cum scrie în titlu, în al doilea caz, după moartea lui Șerban și urcarea pe tron a lui Brîncoveanu.

Cuvîntul înainte al domnitorului ne oferă unele date asupra persoanelor care au participat la realizarea traducerii. Cel dintîi amintit, Ghermanos de Nissis, fost director al Academiei din Constantinopol [4], era grec, recent venit în țară, și va fi fost consultat (ca și alții care l-au urmat după „petreacerea" lui) în legătură cu sensul unor termeni sau construcții sintactice din originalul grecesc. Sarcina esențială în transpunerea Scripturii a revenit la „ai noștri oameni ai locului nu numai pedepsiți în a noastră limbă, ci și de limba elinească avînd știință ca să o tălmăcească". Aceștia „au luat lumină" din diverse izvoade vechi românești, pe care le-au confruntat cu textul grecesc al Septuagintei. „Strîmtarea limbii rumânești" i-a silit pe traducători să lase întocmai cuvintele grecești din original, „încăș avînd pildă pre tălmăcitorii latinilor și sloveanilor".

Scrisoarea de închinare către domn, semnată (dar, probabil, nu și alcătuită) de Dositei[5], patriarhul Ierusalimului, aduce o precizare semnificativă, de o netăgăduită importanță. *Biblia* era destinată „să lumineaze celor den casă ai besearicii noroade : rumânilor (i.e. muntenilor), moldovenilor și ugrovlahilor". Se subliniază astfel încă o dată unitatea de obîrșie și de cultură a tuturor românilor, indiferent de țările în care locuiau.

Dintre „oamenii locului" care s-au îngrijit de alcătuirea versiunii românești, partea cea mai însemnată a revenit fraților Șerban și Radu Greceanu, așa cum ne asigură nota tipărită pe pagina 932, în timp ce „a tot meșterșugul tipografiei și îndireptării cuvintelor românești" a fost Mitrofan, fostul episcop de Huși și viitorul episcop de Buzău [6].

3. Decenii în șir aceste informații au fost socotite suficiente de istoria literară pentru a considera că traducerea monumentalei opere cantacuzinești a fost efectuată din limba greacă de frații Șerban și Radu Greceanu, amintiți, în această calitate, și în însemnările tipărite ale lui Del Chiaro, fostul secretar al lui Brîncoveanu, și de Filstich, rectorul gimnaziului din Brașov [7]. Cît privește izvoarele mai vechi din care Grecenii „au luat lumină", ele au fost identificate în *Palia* din 1582, în *Noul Testament* din Bălgrad (1648), în *Evanghelia* și *Apostolul* din 1682 și, respectiv, 1683 și chiar în cărțile coresiene [8]. Numeroase opinii au fost formulate în legătură cu importanța limbii *Bibliei de la București* în procesul de unificare a românei literare. Cei mai mulți filologi și istorici literari români (N. Iorga, N. Cartojan, Al. Rosetti, G. Călinescu etc.) au susținut că prin tipăritura lui Șerban Cantacuzino graiul muntean se impune definitiv ca bază a limbii române literare [9]. Merită a fi reținută

[4] Vezi N. Cartojan, *op. cit.*, p. 216; cf. P. V. Haneș, *Nicolae Milescu, traducătorul „Bibliei de la 1688"*, în *Studii de istorie literară*, [București], 1970, p. 105 (studiul a fost publicat pentru întîia oară în 1962).

[5] Vezi și P. V. Haneș, *op. cit.*, p. 123.

[6] Vezi BRV, vol. I, p. 281—291; în legătură cu ilustrarea *Bibliei de la București*, vezi D. Morărescu, *Xilografii Bibliei lui Șerban Cantacuzino*, în RITL, XXXV, 1987, nr. 1—2, p. 170—177.

[7] Vezi N. Cartojan, *op. cit.*, p. 215.

[8] *Ibidem*, p. 216.

[9] Vezi pe larg lucrarea noastră **Biblia de la București** *și procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, II, 1972, p. 53—54.

formularea lui Călinescu, conform căreia *Biblia de la București*, „document de consolidare a limbii literare", este „pentru limba română ceea ce este pentru cea germană Biblia lui Martin Luther" [10].

4. Descoperirea în 1915 a unei traduceri muntenești din slavonă și latină a *Vechiului Testament* (ms. BAR 4389), care amintește că a pus la contribuție și versiunea românească a lui „Nicolae Spătariul Moldovean", realizată din grecește după un izvod tipărit la „Frangfort" (Frankfurt), a reactualizat opinia lui Hasdeu, exprimată încă în 1870, că *Biblia* lui Șerban a pus la contribuție mai vechea tălmăcire a lui Nicolae Milescu, amintită de doi autori din secolul al XVIII-lea [11]. Ea a fost îmbrățișată îndată de N. Iorga [12], care a susținut cu convingere paternitatea eruditului spătar moldovean. Alții l-au urmat [13].

5. Mult mai aproape de zilele noastre a fost integrat în circuitul științific manuscrisul 45 al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România — Filiala Cluj, care conține o traducere a *Vechiului Testament*, transcrisă de un oarecare Dumitru din Cîmpulung-Muscel (probabil prin 1683—1686) și închinată mitropolitului Teodosie Veștemeanul al Țării Românești. Este meritul lui Virgil Cândea de a fi pus în lumină marile asemănări ale manuscrisului cu partea analoagă a *Bibliei de la București* [14]. Or, *Cuvîntul înainte către cititori* al ms. 45 afirmă deschis că traducerea (repetăm, foarte apropiată de textul tipărit în 1688) a urmat îndeaproape versiunea lui Milescu, pe care a colaționat-o cu originalul grecesc. Pînă la *Paralelipomena I*, a fost folosită o ediție din „Englitera" (ediția Daniel, Londra, 1653, Cambridge, 1665), iar de aici înainte ediția din Frankfurt, 1597, folosită și de Milescu.

Potrivit afirmațiilor conținute de *Cuvîntul înainte către cititori* din ms. 45, Milescu s-ar fi folosit în traducerea *Vechiului Testament* și de un izvor slavon (*Biblia* de la Ostrog, 1581, retipărită la Moscova în 1663) și de unele versiuni latinești. După părerea lui Virgil Cândea, *Biblia* bucureșteană a pus la contribuție, în afara ms. 45, și ms. 4389 (dar în mult mai mică măsură). Alcătuirea ms. 45 s-ar fi datorat acelor „oameni ai locului" pomeniți în cuvîntul înainte al domnitorului, care, în felul acesta, ar fi efectuat o dublă revizie a versiunii lui Milescu. În prima dintre ele, rolul lor, arătat în detaliu în *Cuvîntul înainte către cititori*, ar fi constat în îndreptarea greșelilor, stabilirea punctuației, „deplinirea" cuvintelor (adică, după Virgil Cândea, întregirea abrevierilor), stabilirea accentelor și separarea textului pe versete. Mai tîrziu, în faza de definitivare a textului tipărit în 1688, ei au întreprins o nouă revizie. Verificînd textul din ms. 45, ei au înlocuit o serie de cuvinte și au eliminat unele adaosuri

[10] *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 19.

[11] În legătură cu versiunea din ms. BAR 4389, a se vedea Virgil Cândea, *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în *Ființa dominantă*, Cluj-Napoca, 1978, p. 128—135, Felicia Șerban, *Manuscrisul 4389 al Bibliotecii Academiei R. S. România. Aspecte ale traducerii*, în CL, XXXIII, 1988, nr. 1, p. 11—16. Asupra opiniei lui Hasdeu, vezi N. Cartojan, *op. cit.*, p. 216.

[12] *În legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, București, 1915 (extras din AAR, seria II, Memoriile Secției Istorice, tom. XXXVIII).

[13] Dintre aceștia, un loc aparte i se cuvine lui P. V. Hanes. În studiul citat mai sus, nota 4, el atribuie lui Milescu întreaga *Biblie*, inclusiv foaia de titlu și cele două cuvinte înainte.

[14] Vezi Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 107—113 (studiul a fost publicat pentru întîia oară în 1963).

după ediția Daniel. Aceste persoane au fost frații Greceanu și, pînă la un punct, Mitrofan, al căror efort „a dat rezultate sub raport stilistic" (rolul lui Mitrofan este precizat în partea finală a *Bibliei* : el a fost tipăritorul și diortositorul cărții) [15].

Tot Virgil Cândea a semnalat existența în ms. 45 (ca și în *Biblia* din 1688) a unei expuneri *Pentru singurul țiitorul gînd*, prezentă în *Biblia* din Frankfurt (nu și în cele slavone) și atribuită, greșit, lui Josephus Flavius, pe care a studiat-o într-o lucrare intitulată *Tratatul „Despre rațiunea dominantă"* [16].

6. O nouă îndrumare au primit cercetările privitoare la paternitatea *Bibliei de la București* o dată cu publicarea de către N. A. Ursu în 1976 a articolului *Dosoftei necunoscut*. În această lucrare (și apoi în comentariile ediției Dosoftei, *Opere* și într-un articol special consacrat problemei) [17], cercetătorul ieșean a susținut că versiunea din ms. 45 reprezintă revizia efectuată de Dosoftei a traducerii lui Milescu. Această revizie a fost „substanțială", constînd într-o serie de operații care ne-ar da dreptul să-l socotim pe prelatul moldovean „coautor" al versiunii ce avea să fie tipărită în 1688. Conform interpretării lui N. A. Ursu, „deplinirea" cuvintelor n-ar însemna întregirea abrevierilor, ci limpezirea, clarificarea propozițiilor și a frazelor (termenul de *cuvînt* însemnînd și „propoziție, frază").

Identificarea lui Dosoftei în persoana care a realizat versiunea din ms. 45 BAR — Cluj a fost combătută de Virgil Cândea [18]. Replica din 1985 a lui N. A. Ursu a fost urmată de o categorică respingere a ideilor autorului de către Liviu Onu, uneori cu argumente similare celor prezentate de Virgil Cândea [19].

7. Nu e în intenția noastră de a participa la pasionanta controversă născută în urmă cu mai bine de zece ani, mai ales că nici spațiul de care dispunem nu ne-o permite. Vom schița totuși în trecere cîteva considerații generale asupra problemei, în speranța că vom avea răgazul să revenim cu vreun prilej asupra ei. Tocmai de aceea cele ce urmează trebuie socotite drept avansarea unor puncte de vedere a căror mai deplină întemeiere o vom întreprinde în viitor.

a) Realizarea versiunii din ms. 45 BAR — Cluj a fost făcută de un moldovean. „Oamenii locului" (munteni) au revizuit acest text înaintea imprimării, operînd o serie de modificări. După cum s-a afirmat, ms. 45 conține numeroase moldovenisme. Indiferent dacă ele îi aparțin lui Milescu sau revizorului, prezența lor în text nu se explică dacă revizia lucrării

[15] *Ibidem*, p. 114—153. Cele mai multe din punctele de vedere ale autorului sînt împărtășite de Antonie Plămădeală, *Biblia de la București, Cine a făcut traducerea?*, în „Biserica Ortodoxă Română", XCVI, 1978, nr. 9—10, p. 1004—1018.

[16] *Op. cit.*, p. 172—214. Titlul complet: *Tratatul „Despre rațiunea dominantă". Prima operă filozofică publicată în limba română (1688)*.

[17] *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica", XI, 1976, nr. 6, p. 5—6, Dosoftei, *Opere*, 1, *Versuri*. Ediție critică de N. A. Ursu, Studiu introductiv de Al. Andriescu, București, 1979, p. 507—511. *Din nou despre paternitatea primei traduceri românești a* **Istoriilor** *lui Herodot și despre revizia* **Vechiului Testament** *tradus de Nicolae Milescu*, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 36—45.

[18] *Op. cit.*, p. 164—171.

[19] *Și totuși spătarul Nicolae Milescu ... O problemă controversată de paternitate literară*, în RITL, XXXIII, 1985, nr. 4, p. 108—114, XXXIV, 1986, nr. 1, p. 77—79, nr. 3, p. 291—295, nr. 4, p. 105—109, XXXV, 1987, nr. 1—2, p. 166—170, nr. 3—4, p. 239—242.

spătarului moldovean a fost efectuată de niște munteni. E un lucru cunoscut, de la Coresi încoace, că învățații munteni transpuneau în graiul lor literar manuscrisele venite de aiurea, adaptîndu-le normelor literare locale. Extrem de rarele particularități nemunțenești sînt „scăpări" ale revizorilor și constituie prețioase indicii pentru a stabili din ce anume zone ale Dacoromaniei provenea originalul. E adevărat că Dumitru din Cîmpulung-Muscel preia unele elemente moldovenești din textul pe care-l transcria. Dar el era un simplu copist care respecta, măcar în parte, litera izvodului ce-i stătea la dispoziție.

În această ordine de idei trebuie să arătăm, spre deosebire de Liviu Onu [20], că *dz* n-a caracterizat niciodată, din secolul al XV-lea încoace, vreunul din graiurile vorbite în Muntenia propriu-zisă, indiferent dacă era sau nu de tranziție. Nici unul din textele neliterare muntenești (care reflectă mai veridic vorbirea populară decît cele literare) scris în ultimele secole în Țara Românească nu-l consemnează pe *dz* [21].

b) Pentru a stabili paternitatea lui Dosoftei asupra ms. 45 nu vor trebui aduse în discuție texte nesigure, *atribuite* lui Dosoftei (*Herodotul* din Coșula și *Psaltirea* în proză), ci numai acelea care-i aparțin cu certitudine mitropolitului moldovean (de pildă, *Psaltirea* în versuri, *Liturghierul* sau *Viețile sfinților*). Din motive de precauție, n-am aduce în discuție nici *Parimiile* (1683), deoarece, cel puțin în teorie, nu e exclus ca Dosoftei să fi luat textul acestei cărți biblice din versiunea *Vechiului Testament* al lui Milescu, care a circulat cu certitudine în Moldova.

c) În stadiul actual al cercetărilor, dacă admitem că revizorul *Vechiului Testament* al spătarului a fost un moldovean, nu socotim dovedit faptul că acesta era Dosoftei [22].

După cum se vede, am formulat cîteva din cele mai generale concluzii pe care le-am tras pe marginea ultimelor studii închinate problemei. Rămîne ca viitorul să lumineze locurile încă obscure. Pînă atunci, controversa continuă.

8. Mai multe lucrări au fost consacrate limbii *Bibliei de la București*. Trecînd peste cercetări de amănunt, cum ar fi cele semnate de Elena Popescu, C. Dimitriu și Felicia Șerban (care urmărește „poeticitatea" termenilor folosiți în manuscrisele 4389 BAR, 45 BAR — Cluj și în textul tipărit) [23], ne vom opri o clipă asupra privirii de ansamblu pe care a arun-

[20] RITL, XXXIV, 1986 nr. 3, p. 295.

[21] Vezi I. Gheție—Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 187—190, I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 146—148. În *Codicele Bratul* (Brașov, 1559—1560) și *Lexiconul* lui Mardarie Cozianul (Cozia, 1649), cele cîteva exemple cu *dz* sînt „scăpări" ale autorilor, explicabile prin izvoarele nordice puse la contribuție (vezi Mirela Teodorescu, *Elemente regionale în* **Lexiconul** *lui Mardarie Cozianul*, în SLLF, II, 1972, p. 86, Mariana Costinescu, *Versiunile din secolul al XVI-lea ale* **Apostolului.** *Probleme de filiație și localizare*, în *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1982, p. 135). Prezența în zilele noastre a lui *dz* în Oltenia de nord-vest și de nord (Gorj) trebuie socotită drept o „revărsare" dinspre Banat—Hunedoara.

[22] Nu am avut în vedere lucrarea lui N. A. Ursu *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al* **Vechiului Testament** *tradus de Nicolae Milescu*, apărută în LR, XXXVII, 1988, nr. 5, și a cărei publicare continuă.

[23] Elena Popescu, *Calcuri din greacă în primele traduceri românești ale „Cîntării cîntărilor"*, în StUBB, Philologia, XXX, 1985, p. 17—31, C. Dimitriu, *Discontinuitate în* **Biblia de la București** în LR, XXXIV, 1985, nr. 5, p. 395—400, Felicia Șerban, *op. cit.*, p. 11—16.

cat-o Liviu Onu asupra limbii tipăriturii cantacuzinești. După autor, puțin unitară sub raport fonetic (compartiment în care se constată multe arhaisme și alternanțe fonetice, dovadă a lipsei unor norme unitare) și sintactic, *Biblia* este mult mai omogenă în ceea ce privește morfologia și lexicul. Numărul termenilor de origine slavă cărturărească este foarte redus, locul lor fiind ocupat de cuvintele de origine greacă. Construcția frazei este mult mai firească decît în alte texte, dar se întîlnesc uneori turnuri sintactice neobișnuite și erori de traducere [24]. În general, istoricii literari au supraestimat calitățile textului, trecînd pe plan secund sau neglijînd aspectele negative. În concluzie, „valoarea *Bibliei de la București* este... inegală, lucru de altfel firesc într-o epocă de formare a limbii". În ciuda acestor scăderi autorul consideră că *Biblia* a contribuit la impunerea graiului muntean ca bază a limbii literare [25].

9. Punctul acesta de vedere, evasiunanim acceptat, a fost pus sub semnul întrebării de subsemnatul într-un articol scris în urmă cu două decenii [26]. Supunînd unui examen atent limba tipăriturii din 1688, am observat că în linii mari ea respectă normele variantei literare muntenești. Există însă o serie de cazuri în care, nu numai accidental, se întîlnesc particularități de limbă nemunținești, de tip nordic, cum ar fi *e* > *ă* în *blestămul*, *e* medial aton > *i* (*judicători*), *o* > *u* în *cuconii*, rostirea dură a labialelor (*să clipască*, *vac*), palatalizarea lui *f* în stadiul *h'* (*hiară*, *hier*) [27], rostirea dură a lui *s*, *z*, *ț* (*auzînd*, *să împărățască*, *va săcera*), *j* + *o*, *u* latin redat prin *ğ* (*agiutoriul*, *batgiocureaște*), forma *tatul* (pentru *tatăl*), art. pos. *a* invariabil („în mijlocul Ghebei și a cetății"), termeni ca *a se înturna*, *omăt*, *sicriu*, *sudalmă*, *suduitoriu*. Luate în ansamblu, asemenea particularități ne îndreaptă atenția spre Moldova. Ele nu se explică, în totalitate, prin traducerea lui Milescu, întrucît apar și în Noul Testament, iar aici în locuri unde tipăritura din 1648 nu le menționează. După părerea noastră, moldovenismele se datoresc, în marea lor majoritate, tipografului și diortositorului lucrării Mitrofan, fost episcop al Hușilor, precum și eventualilor săi colaboratori moldoveni (de pildă, Chiriac, tipograful *Liturghierului* din 1680 și al *Evangheliei* din 1682, ambele apărute la București) [28]. În concluzie, am susținut că „*Biblia de la București* n-a putut desăvîrși impunerea graiului muntean ca bază a limbii literare". Dimpotrivă, ea reprezintă, „punctul culminant al influenței graiului moldovean asupra limbii scrise în Muntenia în secolul al XVII-lea" [29].

[24] Asupra calității traducerii (aspru criticată de Samuil Micu; vezi BRV, II, p. 380), a se vedea acum în urmă Virgil Cândea, *Paradisul și grădina*, în RITL, XXXV, 1987, nr. 3—4, p. 25—30.

[25] *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 455 [Academia Republicii Populare Române]. Autorul și-a detaliat opiniile în Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, I, ed. a II-a, București, 1971, p. 170—181.

[26] **Biblia** *de la București și procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, II, 1972, p. 53—66.

[27] *h'* ar putea proveni și din graiul muntean.

[28] În legătură cu Mitrofan, vezi D. Mihăescu, *Considerații asupra vieții și activității tipăritorului primei Biblii românești, Mitrofan, episcopul de Huși*, în „Mitropolia Moldovei și a Sucevei", LV, 1979, nr. 5—6, p. 314—334.

[29] *Op. cit. supra*, p. 64.

10. Dacă n-a jucat un rol *decisiv* în unificarea limbii literare, nu înseamnă însă că impunătoarea tipăritură bucureșteană n-a contribuit la impunerea graiului muntean ca bază a limbii literare, la fel ca și alte cărți muntenești apărute înainte de 1688 și după această dată. Realizarea unei limbi unice în tipăriturile bisericești din cele trei țări românești se va realiza peste cîteva decenii, pe la 1750, în condițiile naționalizării serviciului divin și ale acceptării cărții muntenești de cult la Iași și la Blaj, ca și în bisericile de pe întreg cuprinsul țării [30].

Iulie 1988

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[30] Vezi lucrările noastre *Contribuții la unificarea limbii române literare. Momentul 1750*, în LR, XX, 1971, nr. 2, p. 111—124, *Baza dialectală a românei literare*, p. 388—395, 403—404, 406—410, 413—415, 425—428.

PARALELISME FRAZEOLOGICE

ȘTEFAN MUNTEANU

Prin această denumire înțelegem expresiile frazeologice cu același sens și cu structură lexicală și sintactică identică sau foarte asemănătoare în limbi diferite, bineînțeles în haina idiomurilor respective. Ele alcătuiesc un fond comun aparținînd exprimării și psihologiei mai multor popoare, fie pentru că sînt formule moștenite, transmise de alte limbi mai vechi, fie pentru că sînt produse ale contactelor directe dintre limbi, distincție nu întotdeauna lesne de făcut; alteori, înrudirea dintre ele, mergînd pînă la identitate, trebuie pusă, probabil, pe seama relațiilor indirecte, realizate prin intermediul factorilor de civilizație și de cultură, ale căror reflexe lasă amprente comune asupra lexicului a două sau mai multe limbi. Limba română nu face excepție de la această situație [1]. Să spunem de pe acum, anticipînd una din concluziile la care dorim să ajungem, că faptele de acest gen, deși răspîndite în mai multe limbi îndepărtate între ele în spațiu și nu rareori în timp, au pătruns, în pofida acestor inconveniente, și s-au fixat de obicei în limbajul familiar al exprimării cotidiene. De aceea, frazeologismele sînt simțite, dacă nu chiar și socotite, la o privire sumară, drept trăsături idiomatice expresive ale unei limbi, constatare ce nu corespunde întotdeauna realității, cum vom încerca să demonstrăm în cele ce urmează.

Pentru moment, să recurgem însă la două exemple de o natură înrudită cu frazeologismele, chiar dacă de departe, anume din exprimarea paremiologică, întrucît și aceasta se înscrie în zestrea idiomatică a unei limbi,

[1] Româna se caracterizează printr-un număr extrem de bogat de frazeologisme (numite și unități frazeologice, îmbinări de cuvinte indivizibile, alteori locuțiuni sau expresii). Studiul acestora este de dată mai veche în lingvistica românească. Începutul îl face, deși pe un plan mai larg, A. Philippide, în *Principii de istoria limbii* (1894) în capitolul intitulat *Izolarea* (*Opere alese*, ediție îngrijită de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, București, Edit. Academiei, 1984, p. 70—103). Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, ed. 1975, preia termenul de la Philippide în capitolul *Izolări*, p. 265—304. Cercetarea sistematică a frazeologismelor a fost relevată însă în anii din urmă, meritul principal avîndu-l, în această privință, Theodor Hristea, autorul lucrării *Probleme de etimologie*, București, Editura Științifică, 1968, p. 176—188, urmată, între altele, de: *Contribuții la studiul etimologic al frazeologiei românești moderne*, în LR, XXVI, 1977, 6, p. 587—598, *Frazeologia și importanța ei pentru studiul limbii române*, în LL, 1984, I, p. 5—15, și *Introducere în studiul frazeologiei*, în *Sinteze de limba română* (coordonator Th. Hristea), ed. a III-a, revăzută și din nou îmbogățită, București, Editura Albatros, 1984, p. 134—160 (cu o bibliografie selectivă a problemei).

Pe plan comparativ, avînd ca punct de plecare frazeologismele din limba rusă, tema a fost cercetată într-o teză de doctorat de Ametista Evseev, *Structura expresiilor frazeologice în limbile rusă și română*, Universitatea din București, Facultatea de Limbi Străine, 1979.

Publicarea unui dicționar etimologic al frazeologismelor limbii române este așteptată cu legitim interes de specialiști. Un început valoros în acest sens trebuie considerat relativ recentul *Dicționar de expresii și locuțiuni ale limbii române* de Gabriela Duda, Aglaia Gugui și Marie Jeanne Wojcicki, București, Editura Albatros, 1985.

LR, anul XXXVII, nr. 6, p. 505—510, București, 1988

cu mențiunea că, prin conținutul lor, proverbele aparțin folclorului. Vrem să arătăm în această „introducere" la discuția pe care ne-am propus-o cum unele fapte sînt atribuite cu ușurință, ca origine, vorbitorilor unui anumit popor, altul decît cel îndreptățit să-și revendice paternitatea lor. Ne referim, în speță, la o emisiune de televiziune de acum cîțiva ani, în cadrul căreia un tînăr sportiv afirma în fața reporterului : „Poporul nostru are o zicală veche : *Minte sănătoasă în corp sănătos*". Persoana intervievată avea convingerea că „zicala" adusă de el în discuție ca argument despre însemnătatea culturii fizice pentru sănătatea intelectuală este o creație a experienței colective a vorbitorilor români. Dacă reporterul ar fi încercat să-l corecteze, el i-ar fi atras atenția că, de fapt, ideea legăturii strînse dintre sănătatea intelectuală și cea fizică o descoperiseră și o formulaseră, cu aproape două milenii în urmă, romanii, prin unul dintre poeții lor, Iuvenal, care spusese în una din *Satire* (X, 536) tocmai acest lucru, în limba poporului său : *Mens sana in corpore sano.*

Cît de vechi sînt unele dintre aceste fapte și cît de familiare au ajuns ele unor categorii foarte largi de vorbitori se poate vedea și din exemplul următor. Pentru a exprima ideea că e preferabilă îndeplinirea unei acțiuni chiar și mai tîrziu decît renunțarea la efectuarea ei, unii vorbitori apelează la formula, de altfel destul de uzată : *Mai bine mai tîrziu decît niciodată.* Nu este deloc sigur că vorbitorul român care se exprimă în varianta colocvială a limbii și cu atît mai mult cel care se exprimă în grai au conștiința că se întîlnesc în acest fel cu vorbitorul francez, căruia îi este tot atît de cunoscută și la îndemînă formula sentențioasă din limba lui : *Mieux vaut tard que jamais*, analoagă, pentru a nu spune identică, cu cea românească. Nu numai atît. Românul pe de o parte, francezul pe de alta (și este sigur că nu numai ei) reproduc fără să știe (contrariul se întîmplă numai în cazuri izolate) echivalentul perfect din limba latină al aceluiași dicton : *Potius sero quam nunquam*, pe care îl găsim la Tit Liviu, *Ab urbe condita*, IV, 2, 11.

Iată de ce este imprudent să apreciem faptele de acest gen drept creații ale unei anumite limbi, cîtă vreme nu atragem în sfera comparației și alte idiomuri, învecinate sau nu, înrudite sau neînrudite cu limba respectivă. Pe calea aceasta numai se poate stabili, în cazul proverbelor, al zicerilor, ca și al expresiilor frazeologice, care ne interesează aici îndeosebi, gradul lor de originalitate idiomatică și, eventual, coincidența lor cu fapte paralele din alte limbi, din care își trag originea mai îndepărtată sau mai apropiată. Vorbim în această împrejurare fie de elemente moștenite, fie de împrumuturi, termeni în fond metaforici, desemnînd un proces complex, în care principiul continuității istorice nu poate fi izolat cu strictețe de alți factori. Printre aceștia sînt contingențele geografice dintre comunități lingvistice diferite, influențele reciproce între vorbitori de limbi diferite locuind pe același teritoriu etc.; schimburile lingvistice sînt prilejuite de raporturile practice, economice, profesionale particulare și oficiale. Pentru evidențierea efectelor lingvistice ale unor astfel de relații (a căror natură și atestare în timp și în spațiul geografic este greu de făcut) se poate coborî pînă la grupările sintactice minime, cum sînt sintagmele. Sextil Pușcariu are în vedere asemenea particularități de exprimare comune mai multor limbi, fără să insiste asupra lor. Din rîndul acestora lingvistul clujean citează, între altele, sintagma *somn adînc*,

despre care aflăm că poate fi regăsită în gr. *bathys hypnos*, în lat. *somnus profundus*, în fr. *profond sommeil*, ca și în germ. *tiefer Schlaf* [2]. Care dintre aceste limbi a oferit modelul sintagmei românești? Oricum, ea este veche în limba română, căci o găsim, într-o variantă, puțin modificată, a adjectivului, și în *Codicele Voronețean* : „Și ședea lângă o dzăbleală un giurelu (...) purtatu cu *somn adăncatu*". Dacă admitem că avem a face în acest text (făcînd abstracție de originalul după care s-a tradus) cu un fenomen de continuitate de la latină la română, sîntem datori să ținem seama de faptul că aceeași îmbinare este atestată și în greacă, limbă care a putut influența, dacă nu și textul original, traducerea românească. Dar, întrucît germana cunoaște aceeași sintagmă, este limpede că nu se poate vorbi, în cazul ei, de o „zestre ereditară" din latină sau greacă, ci mai curînd de un împrumut savant din una dintre aceste limbi, cu deosebire din latină, și care și-a dobîndit cu timpul statut de formulă familiară și uzuală, ca și în celelalte limbi unde este cunoscută ; totuși nu este cu totul exclusă ipoteza că îmbinări de acest fel puteau să apară concomitent sau independent în mai multe limbi.

Revenind la obiectul propriu-zis al acestui articol, este interesant să notăm că, pe lîngă coincidențele dintre unele expresii frazeologice românești și unele din limbile balcanice, semnalate, între alții, de Kristian Sandfeld și de Pericle Papahagi [3] — și care se explică prin contacte politice, prin relații economice și culturale, precum și prin condiții istorice asemănătoare —, paralelisme numeroase se pot stabili între română și limbile occidentale moderne [4]. Vom transcrie în cele ce urmează cîteva exemple de paralelisme româno-franceze, alături de altele, mai numeroase, româno-germane și cîteva româno-maghiare.

Astfel, *a strînge băierile pungii* corespunde expresiei frazeologice franțuzești *serrer les cordons de la bourse*. *A arunca praf în ochii cuiva* nu este străină de *jeter la poussière aux yeux* [5]. *A se șterge pe bot*, evident, în sens figurat și depreciativ (alături de varianta *a se linge pe bot*, poate mai frecventă), are o paralelă similară în fr. *s'assurer la bouche*, *se torcher la bouche* și *se torcher le bec* [6]. Expresia *tras de păr* cu sensul de „forțat" există și în franceză, de unde a fost împrumutată, de bună seamă, în românește. Albert Dauzat o folosește pentru a caracteriza astfel semantica neologismului *filatelist* : „... tout le monde convient que la signification de *philateliste* est tirée par les cheveux" [7].

[2] Sextil Pușcariu, *Limba română*. I. *Privire generală*, București, Editura Minerva, 1976, p. 165.

[3] V. Sextil Pușcariu, *lucr. cit.*, p. 165—166.

[4] Cf. Iorgu Iordan, *Dialectele italiene de sud și limba română*. IV: *Stilistice*, în „Arhiva", XXXI, 1924—XXXV, 1928 (și *Scrieri alese*, București, Editura Academiei, 1968, p. 119—178); idem, *Paralele stilistice diverse*, în *Mélanges de philologie romane à la mémoire de Jean Poulière*, Liège, 1971, p. 783—786; idem, *Quelques parallèles stylistiques roumaino-catalans*, în *Estudis de linguistica i filologia catalanes dedicata a la memoria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença*, vol. I, Barcelona, 1971, p. 311—315; Liviu Groza, *Unități frazeologice de proveniență romanică în limba română literară*, în LL, 1986, vol. III, p. 291—296; idem, *Cîteva paralele frazeologice*, în LL, 1987, vol. III, p. 321—326.

[5] Inițial, *jeter la poudre* ..., dar, după descoperirea, în secolul al XIV-lea, a prafului de pușcă, *poudre* a fost înlocuit cu *poussière*, de origine lorenă, cum a arătat K. Jaberg, citat de Stephen Ullmann, *Précis de sémantique française*, troisième édition, A. Franke, Berne, 1965, p. 249.

[6] Iorgu Iordan, *Note de etimologie românească* (II), SCL, XXVII, 1976, nr. 2, p. 166.

[7] Albert Dauzat, *La philosophie du langage*, Paris, 1912, p. 195.

Într-o interesantă lucrare, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii* (1980), Stelian Dumistrăcel a înregistrat un mare număr de metafore și expresii socotite ca aparținînd patrimoniului limbii române. Evident, lucrurile stau așa, de vreme ce ele sînt cunoscute și folosite de vorbitorii români. Se cuvine să fie făcută numai precizarea că unele dintre acestea, dat fiind că există și în alte limbi, nu trebuie considerate drept bunuri proprii, originare și exclusive ale unei anumite limbi, inclusiv ale limbii române, cu toată presupusa vechime a unora și larga răspîndire a altora. De pildă, *a pune carul înaintea boilor*, expresie discutată de autorul cărții menționate la p. 192 și care înseamnă „a face un lucru de-a îndoaselea", este cunoscută și de francezi : *mettre la charrue avant les boeufs* [8]. Din același limbaj profesional al vorbitorilor de la țară s-a răspîndit expresia, familiară și „figurată", ca și toate celelalte în discuție aici, *a duce* (pe cineva) *de nas*, adică „a amăgi, a înșela, a păcăli", căreia îi corespunde în franceza familiară *mener par le nez* [9], evident, cu aceeași valoare stilistică.

Cît despre *a trage sforile* (p. 217 la Stelian Dumistrăcel), care ne trimite la operația de mînuire, în culise, a sforilor din activitatea vechilor actori-păpușari de bîlci, nu se poate trece cu vederea faptul că germana cunoaște expresia paralelă : *die Fäden ziehen*, ca și franceza : *tirer les ficelles*. Tot astfel, dacă spunem în românește *a fi a cincea roată la căruță*, adică „a fi de prisos" (p. 192 la S. Dumistrăcel), sîntem datori să ținem seama de existența echivalentelor frazeologice ale expresiei în franceză : *c'est la cinquième roue d'un char* [10], în germană : *als fünftes Rad am Wagen betrachtet* (literal : *a fi privit ca...*) și în maghiară : *ötödik kerék* (*a cincea roată*) [11]. De altfel, corespondențele de acest gen dintre română și germană sînt mult mai numeroase decît s-ar părea. Ele au făcut obiectul, în ultima vreme, al unui instructiv *Dicționar frazeologic german-român* (Editura Științifică, 1975), pe care îl datorăm lui Alexandru Roman. Vom reveni asupra acestei ultime lucrări. Deocamdată vom nota cîteva din frazeologismele germane excerptate, desigur parțial, dintr-o singură carte [12] și care se regăsesc și în română (sau invers). Le transcriem cu formele în care apar în text : *es lag mir auf der Zunge* : *îmi stătea pe limbă* ; *nur Haut und Knochen* : *numai piele și oase* (cf. fr. *il n'a que la peau et les os* [13] ; cf. și magh. : *csak csont és bőr* : *numai os și piele*) ; *lege bei ihm ein gutes Wort für mich ein* : *pune pe lîngă el o vorbă bună pentru mine* ; *Hand in Hand arbeiten* : *a lucra mînă în mînă* (cf. și magh. *kéz a kézben* : *mînă în mînă*) ; *es fällt mir schwer* : *îmi cade greu* ; *wir dürfen nicht den Kopf*

[8] O folosește Pierre Daninos, *Le major tricolore*, Paris, Hachette, 1969, p. 103. Expresia românească este înregistrată alături de numeroase altele: *a se șterge pe bot*, amintită mai înainte, *a trage sforile (infra)* etc. în *Dicționar de expresii...*, s.v. *car*, *șterge*, *sfoară*.

[9] W. von Wartburg citează expresia, apreciată ca fiind de factură populară, din *Jurnalul* marchizului d'Argenton, în *Structure et évolution de la langue française*, troisième édition, A. Franke, Berne, 1946, p. 211.

[10] O amintește Ch. Bally în *Traité de stylistique française*, I, troisième édition, Genève—Paris, 1951, p. 306.

[11] Pentru corespondentele frazeologice din maghiară aduc mulțumiri și pe această cale colegului Solomon Sándor din Sfîntul Gheorghe.

[12] Este vorba de o carte de călătorii de Antony van Kampen, *Unter Kopfjägern in Neu-Guinea* (în original *Jungle Pimpernel*), traducere din olandeză de Heinz Kovari, Wiener Verlag, Wien, f.a.

[13] Menționat de Bally, *Traité ...*, *loc. cit.*

verlieren : *nu trebuie să ne pierdem capul* ; *das Eis brechen* : *a sparge gheața* ; *das lässt mich kalt* : *asta mă lasă rece* ; *ein Leben auf grossen Fuss leisten* : *a duce o viață pe picior mare* ; *die rechte Hand sein* : *a fi mîna dreaptă* (a cuiva) ; *ich lege für ihn die Hand ins Feuer* : *pun mîna în foc pentru el* ; *unter vier Augen reden* : *a vorbi între patru ochi* ; *jm. freie Hand geben* : *a da cuiva mînă liberă* ; *ich bin geneigt, Ihnen zu glauben* : *sînt înclinat să vă dau crezare* etc.

Transcriem și cîteva paralelisme dintr-o carte recentă : Trude Marzik, *Zimmee, Kuchl, Kabinett. Leben in Wien*, Paul Zsolnay Verlag, Wien—Hamburg, 1976 : *ein Gentleman* (...) *mit weissem Hemd, wie aus dem Schachterl...* (p. 73) : *un gentleman* (...) *cu cămașă albă, [scos] ca din cutie* ; *von heute auf morgen* (p. 85) : *de azi pe mîine* ; *Die Situation war ausweglos* (p. 92) : *situația era fără ieșire* ; *Der Schiller fiel mir durch Zufall in die Hände* (106) : *Schiller mi-a căzut în mînă din întîmplare* ; *Kopfzerbrechen* (p. 170) : *bătaie de cap*.

Nu mai puțin instructive sînt paralelismele de acest fel din dicționarul frazeologic german-român pomenit. Ne limităm la cîteva exemple de la începutul cărții : *im Abend des Lebens stehen* : *a fi în amurgul vieții* ; *der Tag der Abrechnung* : *ziua socotelilor* (*răfuielilor*) ; *im blühender Alter* : *în floarea vîrstei* (*vieții*) ; *ganz Ohr und Auge sein* : *a fi numai ochi și urechi* ; *aus dem Bauch reden* : *a vorbi* (*a scoate*) *din burtă* ; *mit einem Bein in Grab stehen* : *a fi cu un picior în groapă* ; *wieder auf die Beine kommen* : *a se pune din nou pe picioare* „a se înzdrăveni, a se reface după o boală" etc., etc.

Numărul mare al acestor paralelisme — din care am reprodus o infimă parte —, ca și diversitatea și răspîndirea lor în limbi neînvecinate teritorial, cum sînt româna și franceza, sau neînrudite genetic, ca româna și germana sau maghiara, ne obligă să privim acest fenomen mai îndeaproape și dintr-un alt unghi. Desigur, în unele cazuri, nu tocmai ușor de precizat, se poate vorbi de împrumuturi reciproce. Din acest motiv sîntem îndreptățiți să admitem, pentru idiomurile învecinate sau coexistente pe același teritoriu, posibilitatea trecerii unor elemente de la o limbă la alta, proces natural care nu are nevoie de prea multe comentarii. Evident, cercetarea direcției din care se fac împrumuturile prezintă obstacole pe care numai un amplu studiu istoric și comparativ al limbilor luate în considerare le-ar putea înlătura. Singurul lucru pe care îl putem afirma cu destulă certitudine este că astfel de *coincidențe* lingvistice își găsesc explicația într-o stare de spirit motivată sociologic și comună vorbitorilor mai multor limbi, pe care A. Meillet a numit-o „le sentiment d'une unité de civilisation" [14]. Aceasta trebuie pusă în primul rînd la originea apropierilor din ce în ce mai mari și mai răspîndite dintre limbile europene, dincolo de înrudirea lor genealogică. De aceea, astfel de particularități, atestabile în mai multe limbi, sînt simțite cu timpul ca fiind bunuri proprii vorbitorilor unei anumite comunități lingvistice, care dau exprimării culoare și savoare, fiind asemănătoare, din acest punct de vedere, figurilor

[14] Vezi Iorgu Iordan, *Lingvistică romanică. Evoluție, curente, metode*, București, Editura Academiei, 1962, p. 314.

de stil [15]. Să notăm, în această ordine de idei, că, într-o posibilă clasificare stilistică a exemplelor de felul celor menționate, și-ar găsi loc două categorii de fapte : unele aparținînd exprimării literare, atestate, cum e firesc, mai cu seamă în limba scriitorilor, de pildă : *a fi în floarea (amurgul) vieții, a trece la cele eterne* etc. ; altele, mult mai numeroase, ținînd de limbajul familiar : *a strînge* (pe cineva) *cu ușa, a se da peste cap, a face* (pe cineva) *cu ou și cu oțet, a-i face* (cuiva) *zile fripte, a da din colț în colț, a se simți cu musca pe căciulă, a face pe dracu-n patru* etc. etc.

Nu credem necesară explicarea sensului acestora, deoarece exemplele de mai sus, foarte răspîndite în limba română, ca și altele ce s-ar putea adăuga, fac parte dintre mijloacele frazeologice obișnuite ale stilului conversației cotidiene. Nu e de prisos totuși să insistăm asupra amănuntului că, dincolo de caracterul lor „metaforic", propriu ambelor grupări, exemplele din prima categorie se deosebesc prin aspectul lor îngrijit, deseori solemn, de celelalte, a căror plasticitate este mult mai pronunțată, superioară celor dintîi. Aceasta, grație alcătuirii lor dintr-un material luat dintr-o zonă „mai concretă" a vocabularului, mai apropiată de experiența cotidiană a vorbitorului ; acțiunile sînt imaginate ca fiind ieșite din comun, săvîrșite sub presiunea unor stări sufletești determinate de împrejurări exterioare excepționale. În structura lor intră, cum se vede, un verb „activ", ceea ce conferă acestor elemente ale lexicului caracter dinamic și forță sugestivă.

Calea pe care au pătruns asemenea fapte mai întîi în limbajul familiar și de aici în fondul popular, unde s-au adăugat la resursele stilistice ale limbii, demonstrează că acest strat se extinde, se îmbogățește și se nuanțează cu concursul unor factori externi, de natură socială, și al unor cauze interne, de ordin psihologic [16].

Studiul paralelismelor frazeologice este, ca și acela al proverbelor, un capitol din istoria comparată a limbilor și a spiritului uman manifestat în forme și tipare expresive ale limbajului, rezistente de-a lungul veacurilor pînă acolo încît timpul, estompîndu-le originea particulară, națională, le încorporează ca bunuri proprii ale uneia sau alteia dintre limbi. La un examen atent însă, echivalențele de acest fel ne apar drept produse ale simțului de observație și ale experienței de viață transcrise într-un limbaj familiar pitoresc, integrat într-o unitate de comportament verbal de către colectivități lingvistice mult mai diverse decît s-ar părea.

Iunie 1988

Timișoara, str. Beethoven nr. 4

[15] Al. Graur, *Frazeologie*, în „România literară" 13/1978. Cf. Al. Andriescu, *Valoarea stilistică a expresiilor idiomatice*, în „Studii și cercetări științifice" (Filologie), Iași, 1956, 1, p. 63—75.

[16] Cf. și Theodor Hristea, *Din problemele etimologiei frazeologice românești*, în LR, XXXVI, 1987, 2, 123—135.

NOTE ETIMOLOGICE

ANDREI AVRAM

Toate cuvintele discutate în notele de mai jos figurează în DLR. Serie nouă, tomul X, partea I. Litera *S*. *S* — *sclabuc*, București, 1986, cu mențiunea „etimologia necunoscută".

sadă. Avem în vedere pe *sadă* [1], înregistrat, în Maramureș, cu sensul „vrană (la butoi)". Provine, fără îndoială, din magh. *szád*, cu același sens. Încadrarea împrumutului în categoria femininelor nu ridică nici o problemă (cf. *labă*, *seamă* < magh. *láb*, *szám*); ea s-ar putea datora preluării din limba de origine a unei forme cu sufix posesiv personal, dintr-o construcție ca *a hordó száda* „vrana butoiului" (vezi exemple similare la Emese Kis, *Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române*, București, 1975, p. 115—118).

sahagnila. Apare, într-o scriere a lui T. Pamfile, ca element component al locuțiunii adverbiale *cu sahagnila* „în mod silnic, cu forța"; pe baza citatului „El muncește la Brăila / Și cu beau cu sahagnila" (dintr-o lucrare a aceluiași autor), locuțiunea este glosată în DLR și „cu nemiluita". Este de presupus că grupul de litere *gn* redă nazala palatală, așa încît cuvîntul în discuție trebuie citit [sahańila]. La această din urmă formă s-a ajuns, după părerea noastră, plecîndu-se de la ucr. *samovillja* „samavolnicie" (*Dicționar ucrainean-român*. [Redactor: Gheorghe Cocotailo], București, 1964).

Prin încadrarea împrumutului în categoria cuvintelor românești terminate în *-ilă* (vezi și locuțiunea *cu sila*, sinonimă cu locuțiunea *cu sahagnila*) și prin palatalizarea labiodentalei s-a ajuns la forma * [samaγ́ila] și apoi la [sahańila], printr-o metateză parțială: și-au schimbat reciproc locul trăsăturile fonetice „întrerupt (oclusiv)" și „continuu (fricativ)", pe de o parte, „nazal" și „oral", pe de altă parte, dar nu și trăsăturile „grav" (comună consoanelor [m] și [h]) și „acut" (comună consoanelor [γ́] și [ń]); s-ar putea ca în silaba a doua să se fi menținut și sonoritatea: precedată și urmată de [a], consoana scrisă *h* este adesea sonoră). Cu privire la metateza unor trăsături fonetice vezi Sextil Pușcariu, *Limba română*. Vol. II. *Rostirea*, [București], 1959, p. 154, unde sînt citate exemple ca *boșog* pentru *bojoc*, *tinghie* pentru *chindie*.

salomie. Este sinonim cu *filimică*, pe de o parte, și cu *margaretă*, pe de altă parte. Trimiterea care figurează în DLR (după mențiunea „etimologia necunoscută") — „cf. n. pr. *Salomia*" — se bazează pe o asemănare formală evidentă. Totuși, după părerea noastră, este mai plauzibilă o explicație care nu are ca punct de plecare un nume propriu, ci un apelativ: ucr. *solomina* „fir de paie, păiuș" (vezi dicționarul ucrainean-român citat mai sus). Probabil că evoluția semantică de la „pai" la

LR, anul XXXVII, nr. 6, p. 511—516, București, 1988

„filimică" a fost favorizată de faptul că filimica are flori „galbene-aurii sau galbene-roșiatice" (DA, s. v. *filimică*).

Pentru *-ie*, în loc de *-ină*, cf. *cilimină* și *cilimnie* „filimică" (DA), forme a căror africată inițială se datorează, neîndoielnic, unei false regresiuni (a fost înlocuită cu [ĉ] fricativa [ŝ] apărută prin palatalizarea labiodentalei surde : *filimină* > [ŝilimină]; **filimie* > [ŝilimńi(i̯)e]); cf. nota următoare.

sanciruță. Înseamnă „iarbă-creață (*Mentha spicata*)". După părerea noastră, avem a face cu un derivat de la *sanfie*, care figurează în DLR ca variantă a lui *secfiu* [1] „numele mai multor plante". Forma *secfiu* este înregistrată de Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapesta, 1966, atît s.v. *sacfiu* [1] „Nelke : œillet" (< magh. *szegfű*), cît și s.v. *sacfiu* [2] „Kamille : camomille" (< magh. *székfű*, *szikfű*).

De la **sanfiruță* s-a ajuns, prin palatalizarea labiodentalei, la *[sa-n ŝiruță] (cf., la L. Tamás, în primul dintre articolele citate, formele *sanhiu* — înregistrată și în DLR —, *sanșiu* și, în Maramureș, [sansiu̯], cu derivatul *sansior*), iar apoi, prin falsă regresiune, la *sanciruță*; este de presupus că fricativa [ŝ] a fost înlocuită cu [ĉ] într-o regiune în care prima dintre aceste consoane a apărut atît ca echivalent al unei mai vechi africate, cît și prin palatalizarea lui [f] (vezi, de exemplu, [ŝină] = *cină* și *fină*). Explicația prin falsă regresiune este valabilă, bineînțeles, numai în cazul că grafia *sanciruță* reflectă un fonetism real și deci nu se datorează „literarizării" greșite a unei forme cu [ŝ].

Ce e drept, termenul de care ne ocupăm desemnează o plantă diferită de cele numite *sacfiu*, *secfiu*, *sanfie*, *sanfiu* etc. (aceste din urmă forme sînt mai ales sinonime ale lui *garoafă*), dar folosirea unuia și aceluiași cuvînt pentru a se denumi diverse specii de plante nu este un fenomen neobișnuit (cf. L. Tamás, *op. cit.*, s.v. *sacfiu* [2] : „Bei Pflanzennamen unterläuft leicht ein Irrtum").

De notat că ipoteza existenței lui **sanfiruță* este sprijinită de constatarea că de la *sanfie* sau, mai curînd, de la *sanfiu* s-au format derivatele atestate *sămferel*, *sinferei*, *sîmferel* (vezi Al. Borza, *Dicționar etnobotanic* . . ., [București], 1968, p. 59, s.v. *Dianthus caryophyllus* „garoafă"). Pentru corespondența „africată prepalatală" — „fricativă labiodentală (originară)" cf. ihtionimul *sacagiță* (cu varianta *sacajiță*) „cîră", fără etimologie în DLR, dar explicat de Valentin Țurlan, AnL — A, XXXI, 1986, p. 223 : din ucr. *sikavicja*; vezi și cele arătate mai sus, s. v. *salomie*.

sarponel. Acest sinonim al lui *sănișoară* este, după părerea noastră, o variantă a lui *sărpunel* (< *sărpun* „cimbrișor"). Pentru deosebirea de înțeles dintre *sarponel* și *sărpun(el)* cf. observațiile făcute mai sus, s. v. *sanciruță*. În ce privește forma termenului discutat aici, este de menționat că fluctuația [ă] ~ [a] în poziție protonică nu pune probleme, iar [o], în loc de [u], poate fi explicat prin influența unor derivate de la *săpun* (*săpon*) în care ultima vocală a radicalului este [o], de tipul *săponar*, *săponărică* (nume de plantă), *săponel* (și nume de plantă).

săcădi. Avem în vedere pe *săcădi* [2] „(despre animale) a șchiopăta" (Bonț — Gherla). Trimiterea care figurează în DLR — „cf. magh. *szökni* «a sări»" — nu ni se pare justificată, nici formal, nici semantic. După opinia noastră, termenul din titlul acestei note este unul și același cuvînt

cu *săcădi* „zusammenbrechen : s'écrouler", înregistrat de L. Tamás, *op. cit.*, și explicat prin magh. *megszakad* „infolge äusserster Kraftanspannung zusammenbrechen" (*meg* = prefix verbal al perfectivului ; *szakad* „zerreissen" ; vezi, în același articol de dicționar, și *sechedesc*, glosat — după sursa la care se trimite — „slăbesc din puteri").

sălaf. Termenul a fost obținut (într-o localitate din Oltenia) ca răspuns la chestionarul lui B. P. Hasdeu și are sensul „pungă sau săculeț în care își păstrează ciobanii cele necesare pentru aprins focul". Este cu siguranță, unul și același cuvînt cu *seleaf* „cingătoare lată în care se purtau armele (pumnale, pistoale)" (< tc. *silah* ; SDLR). În ce privește sensul, cf. *chimir* — tot un împrumut din turcă —, termen care, după DA, desemnează un obiect identic cu cel descris în SDLR, s. v. *seleaf*, și folosit pentru păstrarea, printre altele, a obiectelor indicate în DLR, s. v. *sălaf* : „brîu lat de piele ... în care se țin banii, cremenea, iasca, etc." (DA, s. v. *chimir*, sensul 2).

sălăștioară. Este una dintre denumirile plantei *osul-iepurelui*, întocmai ca *sălășitoare*, explicat în DLR ca derivat de la verbul *a sălăși* „a sălășlui". *Sălăștioară* nu este decît o variantă a lui *sălășitoare* ; pentru modificarea părții finale a acestuia cf. *costoară*, *coștioară* „coasă" < *cositoare* (DA, s. v. *cositor*, *-oare*).

sălnic. A fost înregistrat într-o localitate din apropiere de Oravița, cu sensul „cenușă din care s-a făcut leșia" (accentul nu este cunoscut). Dacă, așa cum crede E. Petrovici, CL, II, 1957, p. 27, „e posibil să fi existat în limba română ... [apelativul] * *slănic* « rîu sărat » (cf. bulg. *slan* « sărat » + suf. *-ik-*)", acesta a putut deveni, prin metateză, *sălnic*. Evoluția semantică de la „rîu sărat", prin intermediul sensurilor „apă sărată" și „leșie", la „cenușă din care s-a făcut leșia" ni se pare ușor de admis ; cf. *murătoare*, care înseamnă nu numai „apă sărată", ci — printre altele — și „argăseală" (DLR).

sămăndilă. Cuvîntul, definit „ființă imaginară cu puteri nefaste", a fost înregistrat în DLR pe baza unei documentări care se reduce la un pasaj dintr-un raport anual asupra activității Muzeului Limbii Române, publicat în DR, III, 1922—1923, unde este menționată (la p. 1087) etimologia propusă de V. Bogrea : „*Sămăndilă* (< *Samovila* + ngr. μάντις profeție)". Neacceptînd această explicație, autorii DLR includ cuvîntul în discuție printre cele cu „etimologia necunoscută", adăugînd, totuși, trimiterile „cf. *samodiva*, *samovile*", ambele justificate semantic, întrucît sensul lui *sămăndilă* se regăsește în sensurile celorlalți doi termeni : *samodiva* (< bg. *samodiva*) înseamnă, printre altele, „ființă imaginară aducătoare de nenorociri", iar *samovile* (pl. ; din bg. *samovila*) este sinonim cu *iele*.

Penultima silabă din *sămăndilă* este (sau, mai curînd, pare a fi identică cu penultima silabă din *samodiva*, dar se înțelege că finala *-lă* nu poate să provină din *-va*. După părerea noastră, punctul de plecare al lui *sămăndilă* este *samovile* (sg. * *samovilă*). Conform explicației pe care o propunem, oclusiva din *sămăndilă* redată prin *d* în sursa utilizată de DLR trebuie să fi fost [d'] sau [ǵ], adică o (pre)palatală apărută ca urmare a palatalizării lui [v] ; cf. relația dintre oclusiva din penultima silabă a cuvîntului inserat în DLR sub forma *mărghilă* și [v] din bg. *mărtvilo*, care se află la baza celui dintîi (cum am arătat în LR, XXI, 1972, 2, p. 202).

Pentru nazala dentală care apare în *sămăndilă*, dar nu și în *samovile*, cf. perechile de forme *podeală* și *pondeală*, *podilă* și *pondilă* „podea" (DLR) etc.

Așadar *sămăndilă* nu este rezultatul unei contaminări (cum credea V. Bogrea), ci o formă cu palatalizare, [sămănd'ilă], corespunzătoare formei cu [v] păstrat, **samovilă* (pl. *samovile*).

sărăndic. Asemănarea dintre formele *sărăndic* și *sărăntoc* este evidentă, iar unul dintre cele două sensuri ale cuvîntului discutat aici — „(copil) orfan" și „om sărac" — coincide cu sensul lui *sărăntoc*, așa încît trimiterea la acesta din urmă este justificată. *Sărăntoc* este considerat în DLR de origine slavă (v. sl. *sirotŭkŭ*), în timp ce L. Tamás, *op. cit.*, îl explică prin magh. *szarándok*, *szarándék* „Reisender, Pilger : voyageur, pèlerin". În ce ne privește, înclinăm să credem că ultima explicație este cea justă (vezi și V. Bogrea, DR, I, 1920—1921, p. 271—272 : „Probabil, ung. *szarándok*, *zarándok*"). Indiferent însă dacă *sărăntoc* provine din slavă sau din maghiară, *sărăndic* (cu variantele *sărîndic*, *sarandic*; ultima este înregistrată și de L. Tamás, *op. cit.*, s. v. *sărăntoc*, unde *sărăndic* „orfan" nu apare, dar apare derivatul *sărăndicuț*, absent din DLR) se explică perfect prin magh. *szarándék*; pentru vocalismul ultimei silabe cf., de exemplu, *mertic* < magh. *mérték*.

sărpan. A fost înregistrat, într-o localitate din Maramureș, cu sensul „giulgiu (care se pune pe fața mortului)". După părerea noastră, provine din ucr. *serpanok* „muselină, voal" (vezi dicționarul ucrainean-român citat mai sus), prin intermediul unei forme **sărpănoc*, din care *sărpan* a rezultat ca urmare a faptului că segmentul fonetic alcătuit din ultimele două sunete a fost identificat cu sufixul românesc *-oc*.

scalfutăr. Cuvîntul, glosat „nădrăgar" (așadar, după DLR, „nume depreciativ dat de țărani persoanelor care poartă pantaloni"), a fost culeș într-o localitate din apropiere de Gherla. Provine, după părererea noastră, din germ. *Kalfakter* (cu varianta *Kalfaktor*), care înseamnă, printre altele, „ajutor, om de serviciu, servitor" (*Dicționar german-român*, [București], 1966). Cum se întîmplă adesea în cazul împrumuturilor din germană, de la forma originară s-a ajuns la cea a termenului românesc prin unele modificări fonetice care nu pot fi considerate regulate. Pentru consoana inițială din *scalfutăr* cf. I. Rizescu, SMFC II, 1978, p. 217, unde sînt citate perechi de forme ca *scheuna* — *cheuna*, *zgîrbaci* — *gîrbaci*, *stufiș* — *tufiș* (după părerea autorului, în astfel de situații forma cu *s-*, respectiv, *z-* este un derivat care are o valoare „egală cu cea a bazei"); vezi și exemplele menționate mai jos, s. v. *schencăni* și *schercăni*.

scăciui. Acțiunea numită astfel — „(complementul indică finul) a scutura cu furca în timpul uscării" — are ca scop desfacerea palelor de fîn în „fragmente", ceea ce favorizează uscarea. Ținînd seamă de acest detaliu (nereflectat de definiția din DLR), precum și de faptul că termenul este cunoscut în Banat, credem că *scăciui* provine din scr. *skačiti* „détacher, décrocher" (J. Dayre, M. Deanović, R. Maixner, *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*. II. dopunjeno izdanje priredio R. Maixner, Zagreb, 1960).

schencăni. După mențiunea „etimologia necunoscută", în DLR apare trimiterea „cf. *scheuna*", justificată semantic (cuvîntul din titlul acestei note înseamnă „a scheuna" și „a scînci") și formal. Dacă însă se admite că *scheuna* este o „formație onomatopeică" (se adaugă : „cf. *scheau*"),

același lucru poate fi admis, în principiu, și pentru *schencăni*. În acest fel („onomatopee") este explicat în DA *chencăni* — „(despre lupi) a urla" —, evident, unul și același cuvînt cu *schencăni*. Pe cînd însă în *scheuna* (și în variantele lui) poate fi identificată o bază terminată în [u̯], ceea ce îndreptățește raportarea verbului la o onomatopee de tipul *scheau*, nu pare probabilă proveniența lui (*s*)*chencăni* dintr-o onomatopee terminată în [n] sau în [ŋk] (**chen*, **chenc*). Din aceste motive, credem că (*s*)*chencăni* provine, prin asimilare, din *schercăni*, explicat mai jos. Pentru fluctuația *s-* ~ „zero" vezi cele arătate mai sus, s. v. *scalfutăr*.

schențăli. Înseamnă, prin nord-vestul Transilvaniei, „a smuci, a trage, a ciupi". Credem că provine din magh. *kényszerít* „a forța, a (con)strînge" (vezi *Magyar-román szótár. Dicționar maghiar-român*. [Redactor principal Kelemen Béla], București, 1961). Faptul că la finala radicalului din cuvîntul românesc nu s-a păstrat consoana din etimon (ar fi fost de așteptat o formă de infinitiv terminată în *-ri* sau în *-rui*; cf. de exemplu, la L. Tamás, *op. cit.*, verbele *erchezi* < magh. *érkezik*; *alipui* < magh. *állapít*) se explică prin influența verbelor derivate cu sufixul *-li*, dintre care, după A. Graur, BL, IV, 1936, p. 90—97, citățm aici cîteva cu sensuri mai mult sau mai puțin apropiate de cel al termenului în discuție: *bosoli* „presser", *ciufuli*, *ciuguli*, *cofeli* „touiller", *piguli* „plumer". Pentru *s-* vezi cele arătate s. v. *scalfutăr*, *schencăni*, *schercăni*, iar pentru înlocuirea lui [s] originar cu [ț] cf. cazurile de fluctuație [s] ~ [ț] semnalate de Vasile Arvinte, AnL — A, XXXI, 1986—1987, p. 179—183: *bîrsă* ~ *bîrță*, *sarcă* ~ *țarcă*, *șisă* ~ *șiță* etc.

schercăni. Înseamnă, prin nord-vestul Munteniei, „a scînci". Este, fără îndoială, unul și același cuvînt cu *chercăni*, înregistrat în DA (alături de *chircăni*), s. v. *chircăi* „a scoate sunetul caracteristic (despre găină, cocoare, curcă)". Acesta din urmă este explicat — just, după părerea noastră — ca „onomatopee; cf. *cîrîi*, *chirăi*". Fluctuația *-ăi* ~ *-ăni* este un fenomen frecvent, mai ales la cuvintele cu caracter imitativ (vezi Serghie Șutu, DR, II, 1921—1922, p. 87; A. Graur, BL, VI, 1938, p. 147—152); cf., de exemplu, *grohăi* și *grohăni*; *horcăi* și *horcăni* (DA); vezi și *scheuna* și *schioni* alături de *scăoi*, *scăui* (DLR, s. v. *scheuna*).

Considerăm așadar că *schencăni* (vezi mai sus) și *schercăni* (în DLR se face o trimitere de la acesta din urmă la cel dintîi) au o origine comună; (*s*)*chercăni*, cu [r] la sfîrșitul primei silabe, este o formă mai apropiată de baza onomatopeică, **cher*(*c*), **chir*(*c*), iar (*s*)*chencăni* este o variantă mai nouă.

schitălos. Avem motive să presupunem că „măreț" din glosarea care figurează în sursa utilizată de DLR (Novacoviciu, C. B. I) este echivalent cu „mîndru, semeț" (nu cu „grandios, maiestos"); de altfel, se pare că pe această presupunere se întemeiază și trimiterea „cf. *schitaci* [2]" (pentru ultimul — adjectiv cu sensurile „curat, îngrijit, dichisit, gătit" — se trimite la *chiti* „a (se) găti, a (se) dichisi"). Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că *schitălos* se datorează unei contaminări a lui *schitaci* cu *fălos*; este ușor de admis că s-a putut face o apropiere între două cuvinte cu sensurile „dichisit" și, respectiv, „mîndru, semeț".

schitău. Cuvîntul, cunoscut prin Bihor, este glosat „chipeș". Existența unei legături între acest sens și sensul „dichisit" justifică trimiterea „cf. *schitaci* [2]" (cf. nota precedentă). După părerea noastră însă, *schitaci* poate fi considerat chiar punctul de plecare al lui *schitău* : terminația *-aci*, interpretată ca sufix, a fost înlocuită cu *-ău* (cf. sinonimia *rîncaci* = *rîncău*).

scîrpălui. Cuvîntul, înregistrat în regiunea Munților Apuseni, este definit astfel : „a săpa pe un teren înclinat pentru a face un drum". După părerea noastră, avem a face cu un sens explicabil prin unul dintre sensurile scr. *skrpiti* : „a ajusta, a repara ; a încropi" (Dorin Gămulescu, Mirco Jivcovici, *Dicționar sîrbocroat-român*, București, 1970 ; în dicționarul sîrbocroat-francez citat mai sus figurează și imperfectivul *skrpati*). Termenul împrumutat a fost încadrat în categoria numeroaselor verbe terminate în *-ălui* (vezi DI), segment fonetic care este adesea sufix derivativ (cf. *mărșălui*, *pizmălui* etc.).

Iulie 1988

Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice
București, str. Nikos Beloiannis nr. 25

TOPONIMUL *PELENDAVA*

I. IONESCU

Toponimul *Pelendava* este atestat de Ptolemaeus (III, 8, 4), din secolul II e.n., sub forma *Polonda(va)*, în unele manuscrise *Paloda*, și de *Tabula Peutingeriana*, din jurul anului 250 e.n., sub forma *Pelendova* [1].

Vladimir Georgiev demonstrează că schimbarea $o > e$ și $a > o$ din aceste nume datează din secolele III—V e.n., ele fiind variante ale aceluiași nume. Schimbarea se datorează unei evoluții daco-moesiene, toponimul respectiv fiind interpretat ca indo-european : **polom dhewa* (= orașul cailor), prin comparație cu albanezul *pelë* (= iapă) [2].

I. I. Russu consideră ca etimon posibil i. -e. **peled* (= umed, a curge) : „aceeași bază eventual în *Pelendova*" [3].

D. Tudor își însușește această explicație și afirmă : „Rădăcina toponimicului : *peled* = umed, a curge, se poate lega cu lunca, pe atunci mlăștinoasă, a Jiului" [4].

Mai nou, George Vaida consideră că *Polonda(va)* și *Pelendava* înseamnă „dava de la izvoare" [5].

Noi opinăm pentru o altă explicație. Cum arăta Vasile Pârvan, daco-geții erau organizați în clanuri sau triburi, avîndu-și fiecare o capitală, numită de cele mai multe ori după numele tribului. Așa avem : *Burridava* (Ocnița-Cosota, jud. Vîlcea), cetatea burilor ; *Sucidava* (com. Celei—Corabia, jud. Olt), cetatea sucilor ; *Acidava* (com. Enoșești, jud. Olt), cetatea acilor ; *Rusidava* (lîngă Drăgășani, jud. Vîlcea), cetatea rusilor ; *Apulon* (Alba-Iulia), cetatea tribului apuli, și altele [6]. Tot așa avem și *Pelendava*, cetatea pelenilor.

De triburile geto-dacice din Oltenia : sucii, pelenii, acii, rusii, se ocupă și-i identifică și D. Tudor [7].

În antichitate, au existat în Oltenia două așezări cu numele *Pelendava*. Prima așezare, cea mai veche, este *Pelendava geto-dacă*, existînd din epoca La Tène, pe malul drept al Jiului, în partea de apus a orașului Craiova, pe platoul satului Cîrligei, identificată de noi, în principiu, în

[1] Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 253, 261, 271.

[2] Vladimir Georgiev, *Sur l'ethnogenèse des peuples balkaniques*, în *Studii clasice*, III, București, 1961, p. 25.

[3] I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ed. a II-a, București, 1967, p. 114.

[4] D. Tudor, *Orașe, tîrguri și sate în Dacia Romană*, București, 1968, p. 313; idem, *Oltenia Romană*, ed. a IV-a, București, 1978, p. 285.

[5] George Vaida, *Conținutul semantic al toponimelor „Pelendava" și „Craiova"*, în „Noi, Tracii", XIV, nr. 124, martie 1985, p. 10—12.

[6] Vasile Pârvan, *op. cit.*; D. Tudor, *Oltenia Romană*.

[7] D. Tudor, *op. cit.*

LR, anul XXXVII, nr. 6, p. 517—520, București, 1988

urma cercetărilor făcute la fața locului în vara anilor 1965—1966 și 1969 [8]. Așezarea geto-dacică de aici se dovedește a fi cea mai mare cetate geto-dacică din Oltenia descoperită pînă în prezent, avînd dimensiunile actuale de 850 × 400 m (o parte din așezare s-a prăbușit spre albia Jiului). A fost o cetate de pămînt întărită cu palisade și cu valuri de pămînt. Era așezată într-un important punct strategic de apărare și de supraveghere a vadului de trecere peste Jiu a căii rutiere care venea de la apus spre valea Oltului, identificată cu marele drum roman : Drobeta, Ad Mutrium (Amutrium, Amutria), Pelendava, Castra Nova, Romula, Acidava, Rusidava, Pons Aluti, Buridava, Castra Traiana, Arutela (Alutela) și defileul Oltului [9].

După cucerirea romană (101—106 e.n.), cetatea geto-dacă *Pelendava*, ca și celelalte cetăți geto-dace, a fost distrusă, iar romanii au construit în vecinătatea fostei *Pelendava*, pe malul stîng al Jiului, în actualul cartier Mofleni din zona de apus a orașului Craiova, un castru, alături de care s-a dezvoltat o așezare civilă, care va purta tot numele *Pelendava*, pe locul unde astăzi se află clădirea bisericii fostei mănăstiri Coșuna—Bucovățul Vechi (1572), care cuprinde în soclul și în zidurile ei cărămizi din fostul castru roman.

Pelendova menționată în *Tabula Peutingeriana*, pe traseul Drobeta —Romula, la o distanță ce coincide cu cea dintre Drobeta-Tr.-Severin și Craiova, este *Pelendava romană*, și în jurul ei, pe tot teritoriul municipiului Craiova, au fost identificate urme de viețuire daco-romană, cu continuitate pînă în zilele noastre [10].

Etimologic, *Pelendava* este un toponim recunoscut geto-dac, de origine indo-europeană, compus din *pelen* și *dava*. Dacă asupra termenului *dava* nu se ridică obiecții, recunoscîndu-se că însemnează „cetate", al doilea termen, *pelen*, comportă, cum am menționat, încă discuții etimologice.

Pentru clarificare apelăm la cunoscutul dicționar al lui Julius Pokorny, de unde redăm explicația :

1. *pel-*, *pele-*, *plē-*, giessen, fliessen, aufschütten, füllen, einfüllen ; auch schwimmen, fliessen machen ... .

2[b]. *pel-*, *pel-en-*, *pel-t-*, *pel-u-*, in Worten für Staub, Mehl, weiter auch, Mehlbrei ;

mit *n*-Formans : Lat. *pollen*, *-inis*, sehr feines Mehl, Staubmehl (*ll* aus *n*. Ausgleichung einer Flexion **polen*, **polnes*) ; *pollenta* f., Gerstengraupen ; hierher auch apr. *pelanne* f., Asche ; lit. *pelenae* m. Pl. ; lett. *pèlni* ds., Wozu apr. *pelanno* f., Herd ; lit. *pelēnė*, Herd ; apr. *plieynis*, Staubasche ; lit. *plėnys* f. Pl., Flockase ; lett. *plēne*, weisse Asche auf Kohlen ...

3[b] ... *pel-no-*, *pel-men-*, *pel-to*, Haut, Hülle [11].

[8] I. Ionescu, *Pelendava, vatră a ctitoriei de la Coșuna—Bucovățul Vechi — Craiova*, în „Mitropolia Olteniei", XXIV, 1972, nr. 11—12, p. 874; idem, *Informații în legătură cu tezaurul traco-getic de la Craiova*, în „Mitropolia Olteniei", XXIV, 1972, nr. 9—10, p. 716.

Menționăm că renunțăm la punctul nostru de vedere, expus în *art. cit.*, *Pelendava* ..., că *pelenii* ar fi fost crescători de cai, pornind de la teza lui Vl. Georgiev.

[9] D. Tudor, *Oltenia Romană*.

[10] Octavian Toropu, *Așezări antice la Mofleni — Bucovăț și în împrejurimi*, în „Mitropolia Olteniei", XXIV, 1972, nr. 9—10, p. 700—708.

[11] Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 1959, Band I, p. 798, 802, 803.

Considerăm destul de clare informațiile ce ni le oferă dicționarul indo-european respectiv. *Pel-*, *pele-*, *ple-* înseamnă ca verb acțiunea de „a curge, a vărsa, a turna, a umple", iar cu *-n-* este substantiv și se întîlnește în latină, în letonă, în lituană, în slavă, ca și în daco-moesiană, cu înțelesul de „făină măcinată (de grîu sau orz)", „praf de făină", „pulbere", „vatră (de copt)", „cîmpie".

Poate exista o legătură între aceste noțiuni și tribul *pelenilor* geto-daci? Considerăm că se poate face o asociere între denumirea ocupației unui grup de oameni, membri ai unei colectivități (diversele meserii practicate de ei) și denumirea așezării (localității) lor. Așa avem, de exemplu, localitățile rurale *Blidari* (Bacău, Dîmbovița, Gorj, Maramureș, Vîlcea), numite după îndeletnicirea de blidar (cel care confecționează blide și dulapuri pentru ținut blidele); *Ciurari*, *Ciuruleasa* (Teleorman, Argeș, Olt, Alba), de la îndeletnicirea de ciurar; *Morari*, *Morăreni*, *Morărești* (Harghita, Mureș, Vaslui, Alba, Argeș), de la îndeletnicirea de morar, și exemplele se pot înmulți [12].

La fel considerăm că se vor fi petrecut lucrurile și în antichitate. Locuitorii cetății geto-dace *Pelendava*, din cîmpia Doljului, care, împreună cu fostul Romanați, sînt grînarele Olteniei, vor fi fost prin excelență cultivatori de cereale și morari, avînd la dispoziție în josul cetății lor apa curgătoare a Jiului, care le punea în mișcare (prin curgere : *pele-*) morile, care măcinau, făceau făină din grîul, orzul, meiul (*pelen-*), pe care le cultivau ei și cei învecinați cetății lor. Ocupația lor prin excelență va fi fost, am zice, morăritul.

Este important de reținut, pentru justificarea tezei noastre, că în continuarea satului Cîrligei, unde este identificată *Pelendava* geto-dacă, pe malul Jiului, nu departe, în aval, se află satul, intrat azi în raza municipiului Craiova, *Făcăi*, de la *făcaie* „moară mică de apă pusă în mișcare de roata cu fus vertical" [13].

Vechea așezare *Pelendava* — și cea geto-dacă, și cea romană — a dispărut în vitregia timpurilor, dar îndeletnicirea oamenilor locului de aici a continuat prin urmașii lor, daco-romani, pînă în zilele noastre.

Radicalul indo-european *pel-*, în formațiile *pel-no-*, *pel-men-*, *pel-to*, are înțelesul de „înveliș", „învelitoare (de făină)", „coajă, pojghiță (de făină coaptă)" (*Haut*, *Hülle*).

În limba română păstrăm cuvîntul popular *pielm*, cu înțelesul de „aluat, cocă, plămădeală, amestec subțire făcut din făină de grîu și din apă, cu care se ung unele aluaturi înainte de a fi băgate în cuptor", înregistrat în dicționare, de obicei cu mențiunea „etimologie necunoscută" [14]. Cuvîntul este atestat și în *Biblia* de la București, 1688 : „Și coapseră pielmul ce l-au scos din Eghipet, turte de azime în spuză" (48, 1/14, 1/27) sau : „Au adus ... vase de lut și grîu și orz și făină și pielm" (229, 2/34).

[12] A se vedea: Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 223—231.

[13] *Dicționarul explicativ al limbii române*, 1975, p. 326.

[14] DLR (*Dicționarul limbii române*), 1974, tom. VIII, partea a doua, *Litera P*, p. 559.

Cuvîntul *pielm* în limba română se dovedește a fi un cuvînt autohton traco-geto-dac [15], care trimite la i.e. *pelmen-*, cu diftongarea lui *e* și elizi-unea terminației *en*.

Radicalul indo-european respectiv își are corespondentul și în limba slavă, **pol-no-*, *plóny*, *ploń* = Ebene (= cîmpie), poln. *płonny* (= un-fruchtbar = nefertil, steril), klr. *połonýna* „Hochebene" (= loc ridicat), čech. *planý* „unfruchtbar", Feld-Wald" (= cîmpie-pădure) [16].

Originalul indo-european *pel-*, cu derivatele *pel-en*, *pel-men*, se do-vedește a fi prezent atît în grupul limbilor satem, ca în traco-geto-dacă, balto-slavă, cît și în grupul limbilor centum ca în latină : *pollen*, *-inis*, *pollenta*, dovedind o origine indo-europeană comună.

Iunie 1988

[15] Vezi și Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, 1983 p. 145, care îl discută în categoria „cuvinte autohtone probabile", citîndu-i pe N. Jokl și E Çabej pentru relația dintre rom. *pielm* și alb. *pjalm*, *pjelm*.

[16] Alois Walde—Julius Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, II Band, Berlin—Leipzig, 1927, p. 60.

NOI INFORMAȚII PRIVITOARE LA MANUSCRISUL AUTOGRAF ȘI LA TEXTUL REVIZUIT AL *VECHIULUI TESTAMENT* TRADUS DE NICOLAE MILESCU (II)*

N. A. URSU

7.3. Fragmentelor traduse de revizor aflate în copia din ms. *45* a traducerii *Vechiului Testament* și textului revizuit al părții traduse de Milescu din acest manuscris le sînt comune și trei particularități morfologice mai semnificative (lipsa articolului hotărît al genitiv-dativului unor nume proprii, procliza articolului hotărît al genitiv-dativului unor nume proprii feminine și folosirea improprie a pronumelui reflexiv *sie* pentru persoana a doua), dintre care una (procliza articolului hotărît al genitiv-dativului unor nume proprii feminine) constituie, în același timp, o nouă dovadă că primul revizor al *Vechiului Testament* tradus de Milescu nu era muntean.

7.3.1. Lipsa articolului hotărît al genitiv-dativului unor nume proprii, atît masculine cît și feminine. De exemplu, în fragmentele traduse de revizor, 3 Reg. *12*, 24, f. 150^{v} : „în cetatea *David*", „Naamá, fata *Ana* fiiul *Naas* împăratul fiilor *Amon*", „den munții *Efraim*", „preste rădicările casei *Iosif*", „în muntele Efraim", „întru rădicările casei *Efraim*", „au închis cetatea *David*", „grăi la urechile *Susachim*", „tot buzduganul *Efraim*", „fămeii *Ierovoam*" ; f. 151^{r} : „adună acolo feliurile *Israil*", „Rovoam, fiiul *Solomon*", „plăcu cuvîntul înaintea *Rovoam*", „nice moștenire cu fiiul *Iesé*", „tot buzduganul *Iuda* și tot buzduganul *Veniamin*", „tot bărbatul *Iuda* și *Veniamin*", „Rovoam, împăratul *Iuda*", „toată casa *Iuda*" ; f. 153^{v}, 3 Reg. *16*, 28 : „Ahav, ficiorul *Gamvrí*", „Asá, împăratul *Iuda*", „Iosafat, fiiul Asá", „Gazuvá, fată *Selí*", „împăratul *Iuda*", „dzilele împăraților *Iuda*", „împăratul *Israil*", „în cetatea *David*", „Iosafat, împăratul *Iuda*". Paralel, apar în pasajele respective aceleași nume și cu articol : „calea *lui David*" (f. 150^{v}), „preste 10 feliuri *a lui Israil*", „Rovoam, fiiul *lui Solomon*", „fiii *lui Israil*" (f. 151^{r}), „calea *lui Asá*", „dzilele *lui Asá*" (f. 153^{v}).

Această surprinzătoare particularitate morfologică a fragmentelor traduse de revizorul versiunii lui Milescu a *Vechiului Testament*, neobișnuită în textele românești ale secolului al XVII-lea, se explică prin traducerea literală a textului *Septuagintei*, în care formele nearticulate ale genitiv-dativului numelor proprii abundă. Iată, de exemplu, textele corespunzătoare din original ale primelor citate de mai sus : ἐν πόλει Δαυίδ ; Ναμὰ, θυγάτηρ Ἄνα υἱοῦ Ναὰς βασιλέως υἱῶν Ἀμμών ; ἐξ ὅρους

* Prima parte a acestui articol a apărut în LR, XXXVII, 1988, nr. 5.

Ἐφραΐμ; ἐπὶ ἄρσεις οἴκου Ἰωσηφ; ἐν ὄρει Ἐφραΐμ: ἐν ταῖς ἄρσεσιν οἴκου Ἐφραΐμ etc.

Modalitatea aceasta de preluare ad litteram a unor atare forme din original, motivată de grija de a nu greși, de a nu trăda textul biblic, se constată însă și în restul manuscrisului *45*, în textul revizuit al traducerii lui Milescu, unde frecvența unor asemenea cazuri de lipsă a articolului hotărît al genitiv-dativului numelor proprii este la fel de mare ca și în fragmentele traduse de revizor. În ediția *Bibliei* de la 1688, aceste forme improprii limbii române au fost, cu puține excepții, înlocuite cu formele corespunzătoare articulate. Citățm doar cîteva exemple : „tăiară pre toți boierii *Amalic*" (f. 7^{v}, Fac. *14*, 7, în *B* : *lui Amalic*), „întră în casa *Rahil*" (f. 16^{v}, Fac. *31*, 33, în *B* : *Rahilei*), „Dumnedzăul *Israil*" (f. 18^{r}, Fac. *33*, 20, în *B* : *lui Israil*), „stîlpul mormîntului *Rahil*" (f. 19^{r}, Fac. *35*, 20, în *B* : *Rahilei*), „slujnicii *Rahil*" (f. 19^{r}, Fac. *35*, 25, în *B* : *Rahilei*), „numerile a fiilor *Isav*" (f. 19^{r}, Fac. *36*, 10, în *B* : *lui Isaf*), „ficiorul *Vasemat*" (f. 19^{r}, Fac. *36*, 10, în *B* : *Vasematii*), „numerile hatmanilor *Isav*" (f. 19^{v}, Fac. *36*, 40, în *B* : *lui Isaf*), „pre sănătatea *Faraon*" (f. 22^{v}, Fac. *42*, 16, în *B* : *lui Farao*), „ficiorii *Valá*" (f. 25^{r}, Fac. *46*, 22, în *B* : *lui Vala*), „ficiorii *Valá*" (f. 25^{r}, Fac. *46*, 26, în *B* : *Valii*), „în preajma *Mamvri*" (f. 26^{v}, Fac. *49*, 30, în *B* : *Mamvriei*), „den mîinile *Faraon*" (f. 27^{v}, Ieș. *2*, 23, în *B* : *lui Farao*), „strigarea fiilor *Israil*" (f. 28^{r}, Ieș. *3*, 9, în *B* : *lui Israil*), „împăratul *Hevron*" (f. 99^{r}, Iosua *12*, 15, în *B* : *Hevronului*), „sabia *Saul*" (f. 131^{r}, 2 Reg. *1*, 22, în *B* : *lui Saul*), „înaintea slugelor *David*" (f. 131^{v}, 2 Reg. *2*, 17, în *B* : *lui David*), „întru dumbrava *Efraim*" (f. 139^{r}, 2. Reg. *18*, 6, în *B* : *lui Efraim*), „Ierovoam, împăratul *Iuda*" (f. 151^{r}, 3 Reg. *12*, 27, în *B* : *Iudei*), „Fiii *Adem*" (f. 167^{r}, 4 Reg. *19*, 12, în *B* : *lui Adem*), „fiiul *Amos*" (f. 167^{r}, 4 Reg. *19*, 20, în *B* : *lui Amos*), „în cetatea *David*" (f. 191^{r}, 2 Paral. *24*, 25, în *B* : *lui David*), „vasele *Tarsis*" (f. 232^{v}, Ps. *47*, 6, în *B* : *Tarsisului*), „den cîntările *Sion*" (f. 248^{v}, Ps. *136*, 4, în *B* : *Sionului*), „toate feliurile *Israil*" (f. 365^{r}, Tob. *1*, 4, în *B* : *lui Israil*), „întru dzilele *Arfaxad*" (f. 369^{v}, Iudit. *1*, 1, în *B* : *lui Arfaxad*), „întru moștenirea *Iacov*" (f. 404^{v}, Sir. *23*, 13, în *B* : *lui Iacov*), „întru dzilele *David*" (f. 413^{v}, Sir. *47*, 1, în *B* : *lui David*), „la casa *Ioachim*" (f. 415^{v}, Sus. 7, în *B* : *lui Ioachim*), „pre fata *Israil*" (f. 416^{r}, Sus. 48, în *B* : *lui Israil*), „la pămîntul *Iuda*" (f. 425^{r}, 1 Mac. *7*, 10, în *B* : *Iudii*).

Ca și în fragmentele traduse de revizor, în restul manuscrisului *45* se întîlnesc frecvent și formele corespunzătoare articulate ale numelor proprii, care apar ca atare și în ediția *Bibliei* de la 1688. De exemplu : „ficiorul *lui Vatuil*" (f. 15^{r}, Fac. *29*, 1), „slujnica *Liei*" (f. 15^{v}, Fac. *30*, 11), „fămeii *lui Isav*" (f. 19^{r}, Fac. *36*, 12), „sacul *lui Veniamin*" (f. 23^{v}, Fac. *44*, 12), „fiii *lui Israil*" (f. 24^{v}, Fac. *46*, 5), „ficiorii *lui Iosif*" (f. 25^{r}, Fac. *46*, 20), „țarina *a lui Efron*" (f. 26^{v}, Fac. *50*, 4), „prișleșenia *lui Iosif*" (f. 26^{v}, Fac. *50*, 8), „casei *lui Israil*" (f. 131^{r}, 2 Reg. *1*, 12), „casei *lui David*" (f. 132^{r}, 2 Reg. *3*, 6), „cetatea *lui David*" (f. 133^{v}, 2 Reg. *6*, 12, f. 185^{r}, 2 Paral. *8*, 11), „ficiorul *lui Amos*" (f. 167^{r}, 4 Reg. *20*, 1), „fiii *lui David*" (f. 171^{v}, 1 Paral. *3*, 8).

În unele cazuri, în textul din ms. *45* sînt reproduse întocmai formele articulate ale genitivului unor nume proprii feminine din original, care în ediția *Bibliei* de la 1688 au fost uneori înlocuite cu formele corespun-

zătoare românești, alteori păstrate și articulate din nou și cu articolul hotărît românesc. De exemplu : „ficiorii *Valas*" (f. 19r, Fac. *35*, 25, în *B* : *Valei*), „ficiorii *Zelfas*" (f. 19r, Fac. *35*, 26, f. 25r, Fac. *46*, 18, în *B* : *Zelfii*), „ficiorii *Zelfas*" (f. 19v, Fac. *37*, 1, în *B* : *Zelfiei*) ; „ficiorul *Adas*" (f. 19r, Fac. *36*, 10, în *B* : *Adasei*), „ficiorii *Adas*" (f. 19r, Fac. *36*, 12, în *B* : *Adásii*), „ficiorii *Olevemas*" (f. 19r, Fac. *36*, 14, în *B* : *Olivemasii*), „ficiorii *Valas*" (f. 19v, Fac. *37*, 1, în *B* : *Valásii*), „boierii *Táneos*" (f. 272r, Is. *19*, 11, 13, în *B* : *lui Taneós*), „boierii *Memfeos*" (f. 272r, Is. *19*, 13, în *B* : *lui Memfios*).

7.3.2. Procliza articolului hotărît al genitiv-dativului unor nume proprii feminine. De exemplu, într-un fragment tradus de revizor : „și Susachim au dat lui Ierovoam pre Ano, sora-*i Techemina* cea mai bătrînă a fămeii lui, întru fămeie", „ieși dară întru tîmpinarea *ii Ano*, fămeii Ierovoam" (f. 150r, 3 Reg. *12*, 24). Această particularitate morfologică este atestată de mai multe texte românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, scrise în Transilvania de nord-est, în Banat — Hunedoara și, mai ales, în Moldova [22]. În ms. *45* frecvența unor asemenea forme este deosebit de mare ; în ediția *Bibliei* de la 1688 ele au fost înlocuite cu formele corespunzătoare cu articolul postpus sau cu alte forme echivalente. De exemplu : „dzise Lámeh muierilor lui, *ii Adá* și *Selá*" (f. 4r, Fac. *4*, 22, în *B* : „muierilor lui *Ada* și *Sela*"), „Valá, slujnica-*i Rahil*" (f. 15v, Fac. *30*, 4, 6, în *B* : *Rahilei*), „și-și aduse aminte Dumnedzău *ii Rahil*" (f. 16r, Fac. *30*, 22, în *B* : *de Rahil*), „ficiorii *ii Rahil*" (f. 19r, Fac. *35*, 24, în *B* : *Rahilii*), „dzise Iuda *ii Tamar*" (f. 20r, Fac. *38*, 11, în *B* : *Tamarii*), „cîte au făcut [...] *ii Mariam*" (f. 88v, Deut. *24*, 9, în B : *Mariamei*), „în ce chip ai făcut *ii Eriho*" (f. 96v, Iosua *8*, 2, în *B* : *Ierehonului*), „de la marea *ai Ghe*" (f. 96v, Iosua *8*, 9, în *B* : *Gheii*), „asupra-*i Ghe*" (f. 96v, Iosua *8*, 10, în *B* : *Gheii*), „în ce chip au făcut *ii Hevron*" (f. 98v, Iosua *10*, 39, în *B* : *Hevronului*), „au slujit *ii Vaal*" (f. 105v, Jud. *2*, 13, în *B* : *Vaalii*), „întru mijlocul *ii Ramá* și întru mijlocul *ii Vetil*" (f. 106v, Jud. *4*, 5, în *B* : „întru mijlocul *Rama* și întru mijlocul *Vetil*"), „bărbatul *ii Noemin*" (f. 115v, Rut *1*, 3, în *B* : *Noeminii*), „lîngă gropnițile-*i Rahil*" (f. 120v, 1 Reg. *10*, 2, în *B* : *Rahilei*), „ficiorul *ii Anghit*" (f. 132r, 2, Reg. *3*, 4, în *B* : *Anghitei*), „Safatia *ai Avitaal*" (f. 132r, 2 Reg. *3*, 4, în *B* : *al Avitaalii*), „îngrădirea-*i Sion*" (f. 133r, 2 Reg. *5*, 7, în *B* : *Sionului*), „și-*i Melhol*, fetei Saul" (f. 133v, 2 Reg. *6*, 23, în *B* : *Melholii*), „împăratul *ii Vasan*" (f. 145r, 3 Reg. *4*, 18, în *B* : *Vasanului*), „Tesvon *ai Galaad*" (f. 153v, 3 Reg. *17*, 1, în *B* : „Tesvanul *Galaadului*), „mîncînd masa-*i Iezavel*" (f. 154v, 3 Reg. *18*, 19, în *B* : *Iezavelii*), „povesti *ii Ezavel*" (f. 155r, 3 Reg. *19*, 1, în *B* : *către Iezavel*), „în Rama *ai Galaad*" (f. 161r, 4 Reg. *8*, 28, în *B* : *Galaadului*), „până la marea *ai Aravá*" (f. 164r, 4 Reg. *14*, 25, în *B* : *Aravei*), „asupra-*i Lovna*" (f. 167r, 4 Reg. *19*, 8, în *B* : *Lovnii*), „au moștenit pămîntu-*i Sion*" (f. 205r, Neem. *9*, 22, în *B* : *lui Sion*), „împăratul *ii Esevon*" (f. 205r, *9*, 22, în *B* : *Esevonului*), „ce i să va tîmpla *ii Estir*" (f. 209r, Est. *2*, 11, în *B* : *Estirii*), „cuvintele-*i Estir*" (f. 209v, Est. *4*, 11, în *B* : *Estirii*), „dzise împăratul *ii Estir*" (f.

[22] Vezi I. Tanoviceanu, *Articolul antepus* **ei, ai, ii**, *'i la numele proprii feminine*, în „Arhiva" VII, 1897, nr. 5—6, p. 329—344, și comentariile făcute de I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (română comună)*, București, 1969, p. 114—123, și de Ion Gheție și Al. Mareș, *Graiurile daco-române în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 230—231.

210^{v}, Est. *5*, 6, în *B* : *către Estir*), „împăratul *pămîntului ii Vasan*" (f. 248^{v}, Ps. *134*, 11, în *B* : *Vasanului*), „jirtvuiai *ii Vaal*" (f. 289^{r}, Ier. *2*, 28, în *B* : *lui Vaal*), „tămîiaţi *ii Vaal*" (f. 291^{r}, Ier. *7*, 8, în *B* : *la Vaal*), „a tămîia *ii Vaal*" (f. 293^{r}, Ier. *11*, 13, în *B* : *pre Vaal*), „a să jura *ii Vaal*" (f. 293^{v}, Ier. *12*, 16, în *B* : *pre Vaal*), „au zidit înalte *ii Vaal*" (f. 296^{v}, Ier. *19*, 5, în *B* : *Vaalii*, „clădiră cuptoare *ii Vaal*" (f. 302^{r}, Ier. *32*, 35, în *B* : *Vaalii*), „cetăţile *ii Naghev*" (f. 302^{v}, Ier. *32*, 44, în *B* : *Nagheevii*), „vei zice *ii Sor*" (f. 325^{v}, Iez. *27*, 3, în *B* : *către Sor*), ostroavele *alor Hotiim* (f. 326^{r}, Iez. *27*, 6, în *B* : *Hetiimilor*), „hotarăle *alor Isáhar*" (f. 337^{v}, Iez. *48*, 26, în *B* : *celor ai lui Isahár*), „den dreapta Chidios *ai Neftalim*" (f. 365^{r}, Tob. *1*, 2, în *B* : *cea den Neftalim*), „dederă *ii Iudit* cortul" (f. 376^{v}, Iudit. *15*, 13, în *B* : *Iuditii*), „s-au tăbărît asupra-*i Dora*" (f. 430^{v}, 1 Mac. *15*, 25, în *B* : *Dorii*).

Procliza articolului hotărît al genitiv-dativului se întîlneşte în ms. *45* şi la unele substantive feminine comune, cărora traducătorul şi primul revizor al textului le-au menţinut astfel forma din original. De exemplu : „şi acesta lucru alor *mehonot* încheiat între ei" (f. 146^{v}, 3 Reg. *7*, 28, în *B* : *al mehonotilor*), „cele 4 unghiuri *ai mehonot uniia*" (f. 146^{v}, 3 Reg. *7*, 34, în *B* : *ale unui mehonot*), „pre capul *ii mehonot*" (f. 146^{v}, 3 Reg. *7*, 35, în *B* : *mehonotului*), „închiderile *alor mehonot*" (f. 165^{r}, 4 Reg. *16*, 17, în *B* : *fundurilor*), „capetile *alor hotaret*" (f. 183^{r}, 2 Paral. *4*, 12, în *B* : *hotaretilor*), „cele doao golot *alor hotaret*" (f. 183^{r}, 2 Paral. *4*, 13, în *B* : *ale hotaretilor*), „de asupra turnului *alor tanurim*" (f. 207^{r}, Neem. *12*, 37, în *B* : *tanurimilor*), „iară dzilele acestea [*alor frureá*] [22bis] să vor petrece întru toată vremea" (f. 212^{r}, Est. *9*, 26, în *B* : *ce să zic frure*), „cea mai denainte pusă carte *alor frurea*" (f. 212^{v}, Est. *10*, 11, în *B* : *a celor ce să zic frure*), „vasele *alor aganot*" (f. 273^{r}, Is. *22*, 24, în *B* : *aganotilor*).

Este posibil ca forma *ii* a articolului prepus să reprezinte în ms. *45* numai o grafie, în loc de *îi*, formă care apare frecvent în documente şi în unele manuscrise moldoveneşti ale epocii. Un argument în sprijinul unei atare interpretări îl constituie faptul că aceeaşi grafie *ii* apare în ms. *45*, în mod consecvent, şi pentru forma *îi* a pronumelui personal (pers. 3, dat. sg. şi acuz. pl.) şi a verbului *a fi* (pers. 3 sg. a ind. prez.). În aceste cazuri, grafiei *îi* din ms. *45* îi corespunde în ediţia *Bibliei* de la 1688 pentru pronume forma *îi* (sau *-i*, în construcţii modificate), iar pentru verb îi corespund formele *e* sau *este*. De exemplu : „*ii* apropia pre ei de însul" (f. 26^{r}, Fac. *48*, 13, în *B* : „apropié-*i*"), „*ii* păru lui greu" (f. 26^{r}, Fac. *48*, 17, în *B* : *îi*), „*ii* smeriia pre înşii" (f. 27^{r}, Ieş. *1*, 12, în *B* : *îi*), „*ii* răspundea lui" (f. 36^{v}, Ieş. *19*, 19, în *B* : *îi*), „*ii* voi lovi pre înşii" (f. 66^{v}, Num. 14, 12, în *B* : „lovi-*i* voi"), „*ii* va întoarce pre ei" (f. 82^{r}, Deut. *9*, 3, în *B* : *îi*), „oricît *ii* va trebui" (f. 85^{r}, Deut. *15*, 8, în *B* : *îi*), „*ii* goniia pre ei" (f. 98^{v}, Iosua *11*, 8, în *B* : *îi*), „*ii* va plăti lui" (f. 128^{r}, 1 Reg. *24*, 20, în *B* : *îi*), „vii *ii* prindeţi pre înşii" (f. 155^{v}, 3 Reg. *20*, 18, în *B* : „prindeţi-*i*"), „*ii* vei zbate" (f. 161^{r}, 4 Reg. *8*, 12, în *B* : *îi*), „*ii* junghe" (f. 170^{r}, 4 Reg. *24*, 27, în *B* : *îi*), „*ii* dede lui" (f. 393^{r}, Înţel. *10*, 12, în *B* : *îi*) ; „pămîntul *ii* larg" (f. 113^{v}, Jud. *18*, 10, în *B* : *este*), „viu *ii* sufletul tău" (f. 125^{r}, 1 Reg. *17*, 56, f. 126^{r}, 1 Reg. *20*, 3,

[22bis] Parantezele unghiulare negre sînt în text.

f. 128^{v}, 1 Reg. *25*, 26, în *B* : *e*), „viu *ii* Domnul" (f. 128^{v}, 1 Reg. *25*, 26, f. 130^{r}, 1 Reg. *29*, 6, în *B* : *e*), „viu *ii* fiiul tău" (f. 154^{r}, 3 Reg. *17*, 23, în *B* : *e*), „*ii* bun" (f. 245^{v}, Ps. *117*, 1, în *B* : *e*), „crezut *ii* lîngă el" (f. 254^{v}, Pild. *12*, 23, în *B* : *e*), „prisosit *ii* dentru ele" (f. 264^{v}, Eccl. *12*, 12, în *B* : *este*). Probabil tot numai grafie este *i*, în loc de *î*, în forma de pers. 3 sg. și pl. a conj. prez. *să mănince* (cf. f. 151^{v}, 3 Reg. *13*, 9, f. 158^{v}, 4 Reg. *4*, 8, f. 159^{r}, 4 Reg. *4*, 40, 41, f. 198^{r}, 1 Ezd. *2*, 63, f. 228^{r}, Ps. *26*, 3, f. 260^{v}, Pild. *30*, 17, f. 262^{v}, Eccl. *6*, 2, în *B* : *să mănînce*) și în forma de pers. 3 pl. a ind. prez. *fiicăvesc* (f. 275^{r}, Is. *29*, 24, f. 276^{r}, Is. *32*, 4, în *B* : *fiicăvesc*).

Prezența articolului hotărît proclitic al formelor de genitiv-dativ ale unor nume proprii feminine într-un fragment adăugat de revizor în textul *Vechiului Testament* tradus de Milescu este încă o dovadă că revizorul era tot moldovean. Dacă ar fi fost muntean sau oltean, revizorul textului aflat în copia din ms. *45* nu putea folosi în traducerea lui asemenea forme, care nu apar în textele muntenești din secolul al XVII-lea, și, probabil, le-ar fi eliminat și din textul pe care, revizuindu-l, îl transcria, în eventualitatea că ele se găseau (și probabil se găseau) în manuscrisul autograf al lui Milescu. Or, eliminarea acestor forme se produce, după cum am văzut, abia la a doua revizie a traducerii, cu prilejul editării ei în *Biblia* de la 1688. Este mai greu de presupus că un revizor muntean și-ar fi însușit acest mod de articulare a numelor proprii feminine din textul moldovenesc al lui Milescu.

7.3.3. Folosirea improprie a pronumelui reflexiv *șie* pentru persoana a doua. De exemplu, într-un fragment tradus de revizor : „ia-ți *șie* vășmînt nou", „ia-ți *șie* 10 rumpturi" (f. 151^{r}, 3 Reg. *12*, 24 ; în orig. : σεαυτῷ). Tot prin *șie* este tradus σεαυτῷ și în alte locuri din ms. *45* : „vei prăda *șie*, și pune ție aleși cetății" (f. 96^{v}, Iosua *8*, 2, în *B* : *ție*), „ai cerut *șie* pricepere" (f. 144^{v}, 3 Reg. *3*, 11, în *B* : *ție*), „ai usăbit pre ei *șie* întru moștenire" (f. 148^{r}, 3 Reg. *8*, 53, în *B* : *ție*), „ai mers și ai făcut *șie* dumnedzăi alții" (f. 152^{r}, 3 Reg. *14*, 9, în *B* : *ție*), „înalță-te *șie*" (f. 160^{r}, 4 Reg. *6*, 7, în *B* : *pre tine*). În numeroase cazuri, în ms. *45* pronumele reflexiv *șie* este folosit în mod propriu, cu sensul „luișie", traducînd pe ἑαυτῷ (cf. f. 15^{r}, Fac. *28*, 6, f. 18^{r}, Fac. *33*, 17, f. 144^{v}, 3 Reg. *3*, 15, f. 394^{r}, Înțel. *13*, 16, f. 401^{v}, Sir. *14*, 5, f. 422^{v}, 1 Mac. *6*, 44, în *B* : *lui* ; f. 37^{v}, Ieș. *22*, 16, f. 409^{v}, Sir. *37*, 8, în B : *luiș*), sau cu sensul „loruși", traducînd pe ἑαυτοῖς (cf. f. 29^{r}, Ieș. *5*, 7, f. 227^{r}, Ps. *21*, 19, f. 396^{r}, Înțel. *17*, 21, f. 430^{r}, 1 Mac. *14*, 36, în *B* : *lor*).

7.4. În *Cuvîntul înainte către cititori* al revizorului traducerii *Vechiului Testament* din ms. *45* apare adjectivul pronominal nehotărît *altul* postpus : „și apoi, aflînd și noi *izvod* grecesc *altul*, de cele den Frangofort" (ms. *45*, f. 457^{r}). Topica aceasta se întîlnește frecvent în textul *Vechiului Testament* din ms. *45*, unde reproduce, în traducere literală, topica din original. În ediția *Bibliei* de la 1688 ea a fost aproape peste tot înlocuită cu topica adjectivului pronominal *altul* obișnuită în limba română. Doar sporadic, mai ales în cărțile de la începutul *Vechiului Testament*, au fost menținute în *Biblie* sintagmele respective așa cum apar ele în copia din ms. *45*. De exemplu : „rădicatu-mi-au Dumnedzău *sămînța alta*, pentru Avel carele au omorît Cain" (f. 4^{r}, Fac. *4*, 24, în *B* : *sămîință alta*), „și adăogînd încă, născu *ficior altul*, al treilea" (f. 20^{r}, Fac. *38*, 5, în *B* :

fecior altul), „și vor lua *pietri* cioplite *altele*, și vor pune pentru pietri" (f. 53r, Lev. *14*, 42, în *B* : „*pietri* cioplite *altele*"), „s-au făcut *duh altul* în el" (f. 66v, Num. *14*, 24, în *B* : *alt duh*), „vădzu străjariul *om altul* alergînd" (f. 139v, Reg. *18*, 26, în *B* : *alt om*), „ai mers și ai făcut șie *dumnedzăi alții* (f. 152r, 3 Reg. *14*, 9, în *B* : *alți dumnezăi*), „și află *om altul* și-i dzise lui" (f. 156r, 3 Reg. *20*, 37, în *B* : *alt om*), „la muierea *a om altuia*" (f. 220r, Iov *31*, 9, în *B* : *altui om*), „să povestiți la *rudă alta*" (f. 232v, Ps. *47*, 12, în *B* : *altă rudă*), „voi da lor *cale alta* și *inemă alta*" (f. 302r, Ier. *32*, 39, în *B* : „*altă cale* și *altă inimă*"), „și luă Varuh *hîrtie alta* și scrise" (f. 304r, Ier. *36*, 32, în *B* : *altă hîrtie*), „nu mergeți denapoia *a dumnedzăi alții*" (f. 303v, Ier. *35*, 15, în *B* : *altor dumnezei*), „să vor îmbrăca *haine altele*" (f. 334r, Iez. *42*, 15, în *B* : *cu alte haine*), „iată *fiară alta*, ca pardosul" (341v, Dan. *7*, 6, în *B* : *altă hiară*), „și *înger altul* ieșiia" (f. 360r, Zah. *2*, 3, în *B* : *alt înger*). Textul corespunzător din original al sintagmelor respective din primele citate de mai sus este : σπέρμα ἕτερον, υἱὸν ἕτερον, λίθους ἀπεξυσμένους ἑτέρους, πνεῦμα ἕτερον, ἄνδρα ἕτερον, θεοὺς ἑτέρους.

Tot prin traducerea literală a textului original se explică și postpunerea numeralelor cardinale cu valoare adjectivală *unul*, *una*, care apare de asemenea frecvent în copia din ms. *45* a traducerii *Vechiului Testament*. Și topica aceasta a fost înlocuită în ediția *Bibliei* de la 1688. De exemplu : „la marginea *gardului unuia*" (f. 39r, Ieș. *26*, 4, f. 44r, Ieș. *36*, 10, în *B* : *unui gard*), „și *pîine una* den unt de lemn" (f. 41r, Ieș. *29*, 23, în *B* : *o pîne*), „*proroc unul* bătrîn" (f. 151v, 3 Reg. *13*, 11, în *B* : *un proroc*), „și *muiere una* dentru fiii prorocilor" (f. 158v, 4 Reg. *4*, 1, în *B* : *o muiere*), „iată *gaură una* întru părete" (f. 316v, Iez. *8*, 7, în *B* : *o gaură*), „și *boierin unul* va fi lor" (f. 331r, Iez. *37*, 22, în *B* : *o căpetenie*), „iată *berbece unul* stînd" (f. 348v, Dan. *8*, 3, în *B* : *un berbece*), „vor pune întru ei *domnie una*" (f. 345r, Os. *1*, 11, în *B* : *o domnie*). Iată și textul original al sintagmelor respective din primele citate de mai sus : τῆς αὐλαίας τῆς μιᾶς, ἄρτον ἕνα, προφήτης εἷς, γυνὴ μία, ὀπὴ μία.

7.5. Cvasiidentitatea limbii fragmentelor traduse de revizor și a textului revizuit de el al *Vechiului Testament* tradus de Milescu, aflate în copia din ms. *45*, este evidentă și pe plan lexical. Aceiași termeni grecești, uneori aflați în contexte similare, sînt traduși prin aceleași cuvinte, atît în fragmentele traduse de revizor, cît și în restul textului. Bineînțeles, ne referim la situații mai speciale, în care revizorul avea posibilitatea să traducă aceleași cuvinte sau perifraze grecești, chiar și în limitele unei traduceri literale, prin alți termeni decît cei folosiți de Milescu. Unele cuvinte cu circulație regională în limba română literară a secolului al XVII-lea (atestată de texte moldovenești sau ardelenești), care se află atît în fragmentele traduse de revizor, cît și în restul textului copiat în ms. *45*, sînt totodată noi dovezi că primul revizor al *Vechiului Testament* tradus de Milescu nu era muntean. De exemplu :

aleș s. n. „pîndă ; cursă, ambuscadă". În frag. trad. de revizor : „și vădzură fiii lui Israil că întăi au luat **alești** pre Gavaa" (f. 115r, Jud. *20*, 39, în orig. : ἔνεδρον). Cuvintele *aleș* s. n., *alești* (și *leșui*) vb. IV și derivatele *aleșuire* s.f., *aleșuitor* s.m. sînt atestate numai de texte ardelenești și moldovenești ale epocii (vezi TDRG și DLR). Aceste cuvinte, care apar frecvent în ms. *45*, au fost înlocuite peste tot în ediția *Bibliei* de la 1688

cu diferiți termeni corespunzători, dintre care unii sînt mai puțin potriviți în contextele respective. De exemplu : **aleș** s.n. (f. 96^{v}, Iosua *8*, 2, f. 115^{r}, Jud. *20*, 29, 33, 37, 38, în *B* : *strajă* ; f. 96^{v}, Iosua *8*, 9, în *B* : *ascunsoare*, *8*, 12 : **alești**, în *B* : *pînditori* ; f. 96^{v}, Iosua *8*, 13 : „i-au pus pre ei **aleș**", în *B* : *de pază* ; f. 97^{r}, Iosua *8*, 14, 18, 19, în *B* : *ascunși* ; f. 97^{v}, Iosua *8*, 21 : **alejuri**, în *B* : *pînditori* ; f. 109^{v}, Jud. *9*, 25 : **aleș** [marg. : *aveghi*], în *B* : *paznici într-ascuns* ; f. 109^{v}, Jud. *9*, 32 : „te pune **aleș**", în *B* : *păzește*, *9*, 35 : **alești**, în *B* : *cei străjuiț* ; f. 112^{v}, Jud. *16*, 12 : **aleșiul**, în *B* : *ascunșii* ; f. 156^{r}, 3 Reg. *20*, 40, în *B* : *judecată* ; f. 218^{v}, Iov *25*, 3, în *B* : *poruncă* ; f. 225^{r}, Ps. *9*, 30, în *B* : *vicleșug* ; f. 399^{v}, Sir. *8*, 14 : **aleși** sg., în *B* : *ca un hicleșug* ; f. 401^{r}, Sir. *11*, 30, în *B* : *meșteșug* ; f. 426^{v}, 1 Mac. *10*, 80, în *B* : *ficleșug* ; f. 427^{v}, 1 Mac. *11*, 68, 69, în *B* : *oaste ascunsă*), **aleșui** vb. IV (f. 110^{r}, Jud. *9*, 43, în *B* : *strejui* ; f. 115^{v}, Jud. *21*, 20, în *B* : *ascunde* ; f. 222^{v}, Iov *38*, 40, în *B* : *păzi într-ascuns* ; f. 225^{r}, Ps. *9*, 31, f. 312^{v}, Plîng. *3*, 10, f. 313^{v}, Plîng. *4*, 19, f. 401^{v}, Sir. *14*, 23, f. 406^{r}, Sir. *27*, 10, în *B* : *pîndi* ; f. 390^{r}, Înțel. *2*, 12, în *B* : *vîna cu vicleșug* ; f. 394^{v}, Înțel. *14*, 24, în *B* : *ficleni* ; f. 398^{v}, Sir. *5*, 16, f. 401^{r}, Sir. *11*, 32, în *B* : *hicleni* ; f. 406^{r}, Sir. *27*, 29, în *B* : *vîna* ; f. 406^{v}, Sir. *28*, 29, în *B* : *pîndi cu vicleșug* ; f. 420^{v}, 1 Mac. *5*, 4, în *B* : *păzi cu vicleșug*), **aleșuire** s. f. (f. 394^{v}, Înțel. *14*, 21, f. 417^{v}, Sir. *1*, 38, în *B* : *vicleșug*), **aleșuitor** s.m. (f. 393^{r}, Înțel. *10*, 12 : **aleșuitori**, în *B* : *cei ce pîndiia*). Cf. și **leșui** vb. IV (f. 109^{v}, Jud. *9*, 14, în *B* : *străjui* ; f. 132^{r}, 2 Reg. *3*, 27, în *B* : *vicleni* ; f. 218^{v}, Iov *24*, 11, f. 252^{v}, Pild. *7*, 12, în *B* : *pîndi*). Prin *aleș*, *aleșui* (și *leșui*), *aleșuire*, *aleșuitor* sînt traduse s. n. ἔνεδρον, respectiv vb. ἐνεδρεύω. Cuvîntul *aleș* apare și în altă traducere a lui Milescu [23]. Probabil din manuscrisul autograf al *Vechiului Testament* tradus de Milescu *aleș* a trecut, ca și multe alte cuvinte, în traducerea *Vechiului Testament* din ms. *4389*, dar numai în două locuri dintre cele menționate mai sus (Iosua *8*, 2 și Jud. *9*, 25). În rest, cuvintelor *aleș*, *aleșui* (și *leșui*), *aleșuire*, *aleșuitor* le corespund în ms. *4389* alți termeni : *a* (*se*) *ascunde*, (*cei*) *ascunși*, *a lătra*, *lătrare*, *lătrător*, *viclenie*, *vicleșug*, *a vîna*.

buzdugan s.n. „semințe, trib". În frag. trad. de revizor : „Și să adună acolo tot **buzduganul** Efraim" (f. 150^{v}, 3 Reg. *12*, 24), „și veni și să sui la carul lui, și întră la Ierusalim. Și merg denapoia lui tot **buzduganul** Iuda și tot **buzduganul** Veniamin" (f. 151^{r}, 3 Reg. *12*, 24). În restul textului : „și acum stați înaintea Domnului, după **buzduganele** voastre și după feliurile voastre. Și aduse Samuil toate feliurile lui Israil, și să însorți **buzduganul** lui Veniamin" (f. 121^{r}, 1 Reg. *10*, 19—20, în *B* : *toiegele* [...], *toiagul*), „Însă toată împărăția nu o voi lua. Un **buzdugan** voi da fiiului tău" (f. 149^{v}, 3 Reg. *11*, 13, în *B* : **buzdugan**), „și voi lua împărăția den mîna fiiului său, și voi da ție cele 10 **buzdugane**. Iară fiiului lui voi da cele doao **buzdugane**" (f. 150^{r}, 3 Reg. *11*, 35—36, în *B* : **buzdugane** [...], **buzdugane**), „și nu era denapoia casei lui David, afară den **buzduganul** Iudei și a lui Veniamin sînguri. Și Rovoam întră în Ierusalim și adună toată adunarea Iudei și **buzduganul** Veniamin" (f. 150^{v}, 3 Reg. *12*, 20—21, în *B* : *neamul* [...], *neamul*). Cf. și : „Iată eu rump împărăția den mîna lui Solomon, și-ți voi da ție 10 *schiptre* [marg. : **buz-**

[23] Vezi N. A. Ursu, *O traducere necunoscută a lui Nicolae Milescu*, în „Cronica", XXI, 1986, nr. 44, p. 5.

dugane]. Şi doao *schiptre* [marg. : **buzdugane**] vor fi lui" (f. 149^{v}, 3 Reg. *11*, 31—32, în *B* : **buzdugane**). Glosarea aceasta poate fi a primului revizor al traducerii lui Milescu. În toate locurile citate, în original : σκῆπτρον.

cerere s. f. „rugăminte, solicitare ; dorinţă". În frag. trad. de revizor : „Şi dzise Susachim : *cere* ceva **cerere**, şi voi da ţie" (f. 150^{v}, 3 Reg. *12*, 24). În restul textului : „o **cerere** *cer* eu de la tine" (f. 144^{r}, 3 Reg. *2*, 16), „*cere* ceva **cerere** ţie" (f. 144^{v}, 3 Reg. *3*, 5), „ce-i **cererea** ta?" (f. 211^{r}, Est. *7*, 2), „carele va *cere* **cerere** de la tot dumnedzău" (f. 341^{r}, Dan. *6*, 7). În toate locurile citate, în original : αἴτημα, iar în ediţia *Bibliei* de la 1688 a fost menţinut cuvîntul *cerere*.

copilaş s.m. „copil mic ; tînăr", dar şi „copil de casă ; slugă". În frag. trad. de revizor, **copilaş** „copil mic ; tînăr" : „şi bolnăvi **copilaşul** lui", „întreabă pre Dumnedzău pentru **copilaş** dă va trăi" (f. 150^{v}, 3 Reg. *12*, 24), „şi vor dzice ţie : **copilaşul** au murit", „întră la Sarirá, şi **copilaşul** muri" (f. 151^{r}, 3 Reg. *12*, 24) ; **copilaş** „slugă" : „şi dzise Ahia **copilaşului** lui : ieşi dară întru tîmpinarea..." (f. 150^{v}, 3 Reg. *12*, 24). În restul textului : **copilaş** „copil mic ; tînăr" (f. 11^{r}, Fac. *22*, 5, f. 118^{r}, 1 Reg. *3*, 1, f. 149^{v}, 3 Reg. *11*, 18, f. 361^{v}, Zah. *8*, 5, f. 427^{v}, 1 Mac. *11*, 54, f. 428^{v}, 1 Mac. *13*, 17, în *B* : **copilaş**) ; **copilaş** „copil de casă ; slugă" (f 134^{v}, 2 Reg. *9*, 9 : [marg. : *slugă*], f. 136^{r}, 2 Reg. *13*, 17, în *B* : **copilaş** ; f. 139^{r}, 2 Reg. *18*, 15, f. 431^{r}, 1 Mac. *16*, 16, în *B* : *slugă*). În toate locurile citate, în original : παιδάριον.

farmác s. n., variantă moldovenească a lui *parmac*. În DLR, la *parmac* şi *parmaclîc* nu sînt înregistrate şi variantele moldoveneşti *farmac* şi *farmaclîc*. Al. Graur a stabilit legătura etimologică dintre *farmac* „unitate de măsură pentru lungimi" şi *palmac* [24], dar nu a conchis că şi *palmac* este, în fond, tot variantă a lui *parmac*. Varianta *farmac* nu este înregistrată în DLR nici la *palmac*, deşi (cum rezultă din comentariul lui Al. Graur) este atestată de unele surse din bibliografia de referinţă a dicţionarului. În frag. trad. de revizor : „şi **farmac** preste amîndoi stîlpii, şi pre de asupra coastelor bold, ca **farmacul** la grosime" (f. 146^{v}, 3 Reg. *7*, 22 ; în orig. : μέλαθρον). Cuvîntul apare şi într-o glosare marginală, probabil tot a revizorului traducerii lui Milescu, la perifraza *cel făcut ca mreaja*, prin care fusese tradus termenul δικτυωτόν „grilaj, parmaclic" : „Şi căzdu Ohozia pren *cel făcut ca mreaja* [marg. : **farmacuri**, *fereastră*], ce era în ceardacul lui" (f. 157^{v}, 4 Reg. *1*, 2, în *B* : *cele făcute cu mreje* ; în ms. *4389* : „dentru fereastră"). În restul textului, **farmac** s.n. : „Pren fereastră să pleca maica Sisarei, pren **farmacuri**" (f. 107^{r}, Jud. *5*, 28 ; în orig. : δικτυωτόν ; în *B* : *mrejuire* ; în ms. *4389* : „pren *parmaci* [marg. : *zăbrele*]"), „Şi **farmac** preste amîndoi stîlpii, şi de asupra coastelor bold" (f. 146^{v}, 3 Reg. *7*, 20 ; în orig. : μέλαθρον ; în *B* : *polimar*) ; **fărmăcui** vb. IV : „Şi toate uşile, şi dăspărţiturile, în patru cornuri **fărmăcuite**" (f. 146^{r}, 3 Reg. *7*, 5 ; în orig. : μεμελαθρωμένα ; în *B* : *părmăcuite*). Prezenţa în ms. *4389* a cuvîntului *parmac* (Jud. *5*, 28), căruia îi corespunde în ms. *45* varianta *farmac*, poate fi un indiciu că el exista în manuscrisul autograf al lui Milescu, eventual chiar în varianta *farmac*. În această eventualitate, traducătorul ms. *4389* a înlocuit pe *farmac* cu forma *parmac*, obişnuită în Muntenia, aşa cum ultimii revizori (munteni) ai *Vechiului Testament*

[24] *Alte etimologii româneşti*, Bucureşti, 1975, p. 50.

copiat în ms. *45* au înlocuit, în ediția *Bibliei* de la 1688, pe *fărmăcuite* cu *părmăcuite*. Dacă ar fi fost muntean, primul revizor al traducerii lui Milescu nu ar fi folosit în textul tradus de el forma specific moldovenească *farmac* și, în eventualitatea că această formă se găsea în manuscrisul pe care îl revizuia, foarte probabil ar fi înlocuit-o și el cu *parmac*. Prezența în ms. *45* a variantelor *farmac* și *fărmăcui*, alături de multe alte cuvinte, forme și fonetisme moldovenești, pe care le vom prezenta mai departe, constituie, așadar, un prețios indiciu că primul revizor al *Vechiului Testament* tradus de Milescu a fost tot un moldovean.

fiiu s.m. În frag. trad. de revizor : „Și om era la Silom, și numele lui Ahiá. Și acesta era **fiiu** de 60 de ani, și cuvîntul Domnului cu însul" (f. 150^{v}, 3 Reg. *12*, 24), „[**Fiiu**][25] de 35 de ani cînd împărăți el" (f. 157^{r}, 3 Reg. *22*, 42 ; în *B* cuvîntul a fost eliminat). În restul textului : „**fiiu** de 80 ani eu astădzi sînt" (f. 140^{r}, 2 Reg. *19*, 35, în *B* : *om*), „**Fiiu** de 25 ani era cînd împărăți el" (f. 165^{r}, 4 Reg. *15*, 33, în *B* : **fiiu**), „**Fiiu** de 21 de ani era Sedechia cînd împărăți el" (f. 310^{v}, Ier. *52*, 1, în *B* : **fiiu**). În toate locurile citate, în original : υἱός.

îngreuia vb. I „a deveni apăsător, greu". În frag. trad. de revizor : „și s-au **îngreuiat** mîna lui Efraim preste ei" (f. 102^{r}, Iosua *19*, 47), „și să **îngreuié** mîna Domnului preste azoteni" (f. 119^{r}, 1 Reg. *5*, 4), „tatăl tău au **îngreuiat** lanțul lui preste noi, și au **îngreuiat** bucatele mesei lui" (f. 151^{r}, 3 Reg. 12, 24), în toate aceste cazuri fiind tradus prin **îngreuia** verbul βαρέω. În restul textului : „iară să să vor **îngreuia** preste el răscumpărări, da-va răscumpărări" (f. 37^{r}, Ieș. *21*, 30 ; în orig. : ἐπιβαρύνω ; în *B* : **îngreuia**), „**îngreuiat**-ați preste mine cuvintele voastre" (f. 364^{r}, Mal. *3*, 13 ; în orig. : βαρέω ; în *B* : **îngreuia**), „nu numai ca asupra celor neascultători să **îngreuia** tíranul" (f. 451^{r}, col. 2, 4 Mac. *9* ; în orig. : χαλέπτω ; în *B* : **îngreuia**).

Metafora din original οὐρῶντα πρὸς τοῖχον, cu sensul de „cei de parte bărbătească, bărbați", este tradusă de revizor ad litteram : „Iată eu voi surpa a lui Ierovoam **pișind către părete**" (f. 151^{r}, 3 Reg. *12*, 24). La fel este tradusă această metaforă și în restul textului, de unde a trecut ca atare în ediția *Bibliei* de la 1688 : „de voi lăsa dentru toate ale lui Naval pănă dimineață **pișind la părete**", „de va rămînea lui Naval pănă la lumina dimineții **pișind la părete**" (f. 128^{v}, 1 Reg. *25*, 22, 34 ; în ms. *4389* : *care se pișă la părete*, respectiv *den cîte se pișă la părete*), „și voi surpa pre Ierovoam **pișind la părete**" (f. 152^{r}, 3 Reg. *14*, 10 ; în ms. *4389* : *ce udă la părete*)," și lovi toată casa lui Vasá, și nu-i lăsă lui **pișind la părete**" (f. 153^{r}, 3 Reg. *16*, 12 ; în ms. *4389* : *ce pișă la părete*). Traduceri similare prin gerunziu ale unor participii grecești se întîlnesc frecvent în textul copiat în ms. *45*. În majoritatea cazurilor, ele au fost menținute în ediția *Bibliei* de la 1688. De exemplu : „Rogu-mă, Doamne, alege altul, *putînd*, carele vei trimite" (f. 28^{v}, Ieș. *4*, 13, în *B* : *să poată*), „și dvoriia înaintea lui, și-l iubi pre el foarte, și-i fu lui *rădicînd* uneltele lui [marg. : *spătar*]" (f. 124^{r}, 1 Reg. *16*, 21), „căce tu știi că nu este întru noi *știind lemne a tăia* în ce chip sidonenii" (f. 145^{v}, 3 Reg. *5*, 6), „și aceștea *cîntînd* și cîntătoare" (f. 198^{r}, 1 Esd. *2*, 65, în *B* : *cîntăreți*),

[25] Cuvîntul se află în paranteze unghiulare roșii, fiind deci tradus de revizor, după ediția R. Daniel.

„pentru că *dăşchizînd tulba* lui m-au chinuit" (f. 219^{v}, Iov *30*, 11), „toţi s-au abătut, împreună să ticăiţiră, nu este *făcînd binele*" (f. 233^{r}, Ps. *52*, 4), „Nu lăcuia în mijlocul casei mele *făcînd mîndrie, grăind strîmb* nu să îndrepta înaintea ochilor miei" (f. 242^{v}, Ps. *100*, 9), „şi premeniră mărirea lui întru asămănare de viţăl *mîncînd* iarbă" (f. 243^{v}, Ps. *105*, 21, în *B* : *ce mănîncă*), „*Întărind ochii* lui gîndeşte îndărăpniciuni, şi *muşcînd budzele* lui alege toate relele" (f. 256^{r}, Pild. *16*, 30), „prindeţi noao vulpi mici *stingînd* viile" (f. 265^{r}, Cînt. *2*, 15, în *B* : *stricînd*), „izvor a grădinei, şi fîntînă apei vie, şi *duduind* de la Livan" (f. 265^{v}, Cînt. *4*, 15), „Şi Domnul cu mine, ca un războinic *putînd*" (f. 317^{r}, Ier. *20*, 11), „Nu este *rădicînd judeţul* tău spre duiios" (f. 301^{r}, Ier. *30*, 11, în *B* : *cine să judece*), „rînduiţi-vă asupra Vavilonului împregiur toţi *încordînd arcul*, săgetaţi asupra ei" (f. 309^{r}, Ier. *50*, 14), „şi nu este altul *sprăjinind* împreună cu mine pentru acestea" (f. 344^{r}, Dan. *10*, 21), „şi Dumnedzău afară den mine nu este, şi *mîntuind* nu este afară den mine" (f. 348^{r}, Os. *13*, 5).

rădicări s. f. pl. (sens neclar ; în *Biblia*, Bucureşti, 1968 : „lucrători de corvoadă"). În frag. trad. de revizor : „Şi l-au dat pre el Solomon întru boierii schitalelor [marg. : tătarîlor], *preste* **rădicările** casei Iosif" (f. 150^{v}, 3 Reg. *12*, 24 ; în orig. : ἐπὶ ἄρσεις), „Acesta au clădit marginea *întru* **rădicările** [marg. : *hotarăle*] casei Efraim" (*ibidem*, în orig. : ἐν ταῖς ἄρσεσιν). În restul textului : „şi vădzu Solomon copilaşul că om a lucrurilor este, şi-l puse pre el *preste* **rădicările** casei Iosif" (f. 149^{v}, 3 Reg. *11*, 28 ; în orig. : ἐπὶ τὰς ἄρσεις ; în *B* : „preste *greutăţile*" ; în ms. *4389* : *ispravnic preste tot venitul* ; în *Vulgata* : *praefectum super tributa universae*).

rocoşire s. f. „răscoală". În frag. trad. de revizor : „şi era căpetenie *strînsorii* [marg. : **rocoşirei**]" (f. 149^{v}, 3 Reg. *11*, 14 ; în orig. : συστρέμματος). Glosarea aceasta, care aparţine, după toate probabilităţile, primului revizor al traducerii, dovedeşte că el nu era muntean. După cum vom vedea imediat, cuvintele *rocoş*, *rocoşi*, *rocoşire*, frecvente în copia din ms. *45*, dar care nu se întîlnesc în textele munteneşti din secolul al XVII-lea (vezi DLR) [26], au fost peste tot înlocuite de ultimii revizori ai traducerii lui Milescu, în ediţia *Bibliei* de la 1688. Într-o altă glosare, care aparţine probabil tot primului revizor, apare şi verbul **rocoşi** : „Şi *vicleni* [marg. : **rocoşi**] Moav întru Israil, după ce muri Ahaav" (f. 157^{v}, 4 Reg. *1*, 1 ; în orig. : ἠθέτησε ; în *B* : *vicleni*). În restul textului : **rocoş** s. n. „răscoală ; complot" (f. 72^{r}, Num. *26*, 9 : **rocoşi** sg., în *B* : *împotrivire* ; f. 137^{v}, 2 Reg. *15*, 12, în *B* : *unire* ; f. 164^{r}, 4 Reg. *14*, 19, f. 164^{v}, 4 Reg. *15*, 15, 30, în *B* : *rădicare* ; f. 191^{v}, 2 Paral. *25*, 27 : **rocoşi** sg., în *B* : *rădicare*), **rocoşi** vb. IV „a (se) răzvrăti" (f. 7^{v}, Fac. *14*, 4 : „s-au **rocoşit**" [marg. : „s-au *lepădat*"], în *B* : „s-au *semeţit*" ; f. 72^{r}, Num. *26*, 9, în *B* : *sta împotrivă* ; f. 162^{r}, 4 Reg. *10*, 9, f. 164^{v}, 4 Reg. *15*, 30, f. 190^{v}, 2 Paral. *23*, 13, în *B* : *rîdica* ; f. 164^{r}, 4 Reg. *14*, 19, în *B* : *scula* ; f. 276^{r}, Is. *30*, 33, în *B* : *vicleni* ; f. 427^{r}, 1 Mac. *11*, 43 : [marg. : *depărta*], în *B* :

[26] Excepţie face *Foletul novel*, calendarul alcătuit pentru Constantin Brîncoveanu (necitat în DLR, deşi textul este inclus în bibliografia de referinţă a dicţionarului), în care apar cuvintele *răcoşi*, *rocoşire*, *rocoşitură* (şi *răcoşitură*), *rocoşutor*. Noi am atribuit alcătuirea *Foletului novel* mitropolitului Teodosie Veştemeanul. Vezi N. A. Ursu, *Teodosie Veştemeanul, adevăratul autor* al **Istoriei Ţării Rumâneşti**, *atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino* (II), în „Cronica", XVII, 1982, nr. 33, p. 5, 8.

ficleni; f. 433ᵛ, 2 Mac. *4*, 30, în *B* : *rîdica gîlceavă*; f. 67ʳ, Num. *14*, 35 : **răcoși**, în *B* : *ficleni*; f. 67ᵛ, Num. *16*, 3 : **răcoși**, în *B* : *pune împotrivă*; f. 68ʳ, Num. *16*, 19, f. 168ʳ, 4 Reg. *21*, 24 : **răcoși**, în *B* : *rîdica*; f. 109ᵛ, Jud. *9*, 24 : **răcoși**, în *B* : *vicleni*, *9*, 31 : **răcoși**, în *B* : *ocoli*), **rocoșire** s. f, (f. 132ᵛ, 2 Reg. *4*, 2, în *B* : *rădicare asupra*; f. 149ᵛ, 3 Reg. *11*, 23 : „căpitenie de **răcoșiri**", în *B* : căpetenie *celor împotrivnici*"), **răcoșit** s. m. (f. 138ʳ, 2 Reg. *15*, 31, în *B* : *jurat*). În toate locurile citate sînt traduse substantivele συστροφή, σύστρεμμα, ἐπισύστασις și ἐπίθεσις, și verbele ἀθετέω, ἐπισυστρέφω, στρέφω și συστρέφω. În ms. *4389*, cuvintelor *rocoș*, *rocoși* (*răcoși*), *rocoșire*, *rocoșit* le corespund în toate locurile menționate, ca și în *Biblia* de la 1688, alți termeni : *a* (*se*) *lepăda*, *a* (*se*) *rădica asupra*, *rădicare*, *a* (*se*) *scorni*, *a* (*se*) *scula asupra*, *turburare*.

ruptură s. f. „bucată de țesătură; cîrpă". În frag. trad. de revizor : „Ia-ți șie vășmînt nou, ce nu era întrat la apă, și rumpe pre el 12 **rupturi**, și vei da lui Ierovoam, și vei dzice lui : acestea dzice Domnul : Ia-ți șie 10 **rumpturi**, a te îmbrăca pre tine" (f. 151ʳ, 3 Reg. *12*, 24). În restul textului : „și să apucă Ahia de haina lui cea noauă ce era preste el și o rupse pre ea 12 **rupturi**. Și dzise Ierovoam : Ia ție 10 **rupturi**, căce acestea dzice Domnul" (f. 149ᵛ, 3 Reg. *11*, 30—31, în *B* : *rupturi*; în ms. *4389* : *părți*). În ambele citate, în orig. : ῥήγματα. Cuvîntul apare și în următoarea glosare, probabil a revizorului : „urăsc pre el, ca o *cîrpă* [marg. : **ruptură**] a unii ce are pre sine" (f. 210ʳ, Est. *4*, 16; în orig.: ῥάκος; în *B* : *cîrpă*; în ms. *4389* : „mă scîrbesc de dînsul ca de niște *obiele spurcate*".)

șanț s. n. „palisadă". În frag. trad. de revizor : „Și să adună acolo tot buzduganul Efraim, și clădi acolo Ierovoam **șanț**" (f. 150ᵛ, 3 Reg. *12*, 24). În restul textului : „Cetate mică [...], și o va încungiura pre ea, și va clădi preste ea **șanțuri** mari" (f. 264ʳ, Eccl. *9*, 14), „și voi încungiura ca David preste tine, și voi pune pregiur tine **șanț**" (f. 275ʳ, Is. *29*, 3), „cu piatra să vor prinde împregiur ca cu **șanț**" (f. 276ʳ, Is. *31*, 9), „nice va pune preste ea scut, nice va împregiura pregiur însă **șanț**" (f. 278ʳ, Is. *37*, 33), „și de acolo trăgîndu-să văpărste 750, au sosit la **șanț**" (f. 439ᵛ, 2 Mac. *12*, 17), „trecură ale neprietenilor **șanțuri**" (f. 448ᵛ, col. 2, 4 Mac. *3*). În toate locurile citate, în original : χάραξ, iar în *Biblie* a fost menținut cuvîntul *șanț*.

șezuturi s. n. pl. (sens neclar; în *Biblia*, București, 1968 : „buboaie"). În frag. trad. de revizor : „și-i chinui pre ei, și-i lovi pre ei *la* **ședzuturile** *lor*, pre Azot și hotarăle ei" (f. 119ʳ, 1 Reg. *5*, 4; în orig. : εἰς τὰς ἕδρας αὐτῶν). La fel este tradus s. f. ἕδρα și în alte locuri din restul textului : „și au lovit pre ei oamenii cetății dentru mic pănă la mare, și i-au lovit pre ei *la* **șezuturile** *lor*, și au făcut ghetenii *șie* **ședzuturi**" (f. 119ʳ, 1 Reg. *5*, 9; în orig. : εἰς τὰς ἕδρας αὐτῶν [...] ἑαυτοῖς ἕδρας), „căce s-au făcut gîlceavă de moarte întru toată cetatea grea foarte, dacă au întrat săcriiul lui Dumnedzău Israil acolo. Și cei vii ce n-au murit s-au rănit *la* **șezuturi**, și s-au suit strigarea cetății în cer" (f. 119ʳ, 1 Reg. *5*, 12; în orig. : εἰς τὰς ἕδρας), „Și dziseră : ce este a muncii să-i dăm ei? Și dziseră : după numărul domniilor celor striini de fel, *5* **șezuturi** de aur, căce greșeală întru voi [...], și 5 muște [marg. : șoareci] de aur, asămănare **șezuturilor** *voastre* și asămănare șoarecilor voștri celora ce strică pămîntul" (f. 119ʳ, 1 Reg. *6*, 4—5; în orig. : πέντε ἕδρας [...] τῶν ἑδρῶν ὑμῶν), „Și au pus săcriiul Domnului

pre car [...], și șoarecii de aur, și asămănările **șezuturilor** *lor*" (f. 119r, 1 Reg. *6*, 11; în orig: τῶν ἑδρῶν αὐτῶν), „Și acestea-s **șezuturile** cele de aur care le au dat cei striini de fel a muncii Domnului" (f. 119v, 1 Reg. *6*, 17; în orig.: αἱ ἕδραι). În ediția *Bibliei* de la 1688, cuvîntul a fost menținut peste tot, sub forma *șăzuturi*. În ms. *4389*: „Și-i răni întru toate *ținuturile* lor, și-și făcură gheteii *șăzători* de piele" (1 Reg. *5*, 9), iar în rest *șăzuturi*.

tîmpí v. IV „a (se) toci; a slăbi, a (se) istovi". În frag. trad. de revizor: „Și omul bătrîn, și ochii lui **tîmpiți** a vedea" (f. 150v, 3 Reg. *12*, 24). În restul textului: „și fu după ce au îmbătrînit Isaac, și să **tîmpiră** ochii lui a vedea" (f. 14r, Fac. *27*, 1, în *B*: „să **tîmpiră**"; în ms. *4389*: „și *orbiră* ochii lui de vedere"), „și omul bătrîn a vedea, și **tîmpiia** ochii lui de bătrînețele lui" (f. 152r, 3 Reg. *14*, 4, în *B*: „și *stîmpiia* ochii lui"; în ms. *4389*: „și ochii *i se întunecase*, de nu vedea"). În toate aceste trei locuri, în original: ἀμβλύνω. Cf. și: „ochii tăi vor vedea **tîmpindu-să** [marg.: *orbindu-să*] la ele" (f. 90v, Deut. *28*, 32; în orig.: σφακελίζοντες; în *B*: *orbindu-se*; în ms. *4389*: „ochii tăi îi vor vedea *scoțîndu-i afară*"). Sursele citate în DLR par să indice faptul că, în secolul al XVII-lea, acest cuvînt era folosit mai ales în graiurile românești nordice.

7.6. Unele fapte relatate în fragmentele din *3 Regi 12*, 24 și *16*, 28, traduse de revizorul manuscrisului lui Milescu după ediția R. Daniel, sînt povestite și în alte locuri din *3 Regi* (cf. *11*, 11—43, *12*, 1—24, *14*, 1—31, *22*, 41—50), precum și din *2 Paralipomenon* (cf. *9*, 31 — *11*, 4). În aceste locuri, ca și în alte pasaje din textul revizuit al traducerii lui Milescu, apar unele sintagme sau chiar fraze întregi identice (ori aproape identice) cu cele corespunzătoare din fragmentele traduse de revizor. De exemplu:

În frag. trad. de revizor: „Și *au făcut rău* înaintea Domnului, și n-au mers întru calea lui David" (f. 150v, 3 Reg. *12*, 24). În restul textului: „Și *au făcut* Rovoam *rău* înaintea Domnului, și-l rîvni pre el..." (f. 152v, 3 Reg. *14*, 22), „Și *făcu rău* înaintea Domnului, și merse întru calea tătîne-său" (f. 153r, 3 Reg. *15*, 26), „Și *au făcut* Amvrí *rău* înaintea Domnului, și au făcut rău mai mult..." (f. 153v, 3 Reg. *16*, 25), „Și *au făcut rău* înaintea Domnului, și au mers întru calea lui Ahaav" (f. 157r, 3 Reg. *22*, 52), „Și *făcu rău* înaintea Domnului, însă nu ca tată-său" (f. 158r, 4 Reg. *3*, 2), „Și *au făcut rău* întru ochii Domnului, nu s-au ferit..." (f. 164v, 4 Reg. *15*, 28), „și *făcu rău* înaintea Domnului" (f. 189v, 2 Paral. *21*, 6), „căce *au făcut* fiii Iuda *rău* înaintea mea" (f. 291v, Ier. *7*, 28).

În frag. trad. de revizor: „și merse întru calea lui Asá, a tatălui lui, și nu s-au abătut de la ea, ca *să facă cel drept* înaintea Domnului" (f. 153v, 3 Reg. *16*, 28). În restul textului: „Și *făcu* Asá *dreptul* înaintea Domnului" (f. 152v, 3 Reg. *15*, 11), „Și au mers întru toată calea lui Asá, tătîne-său, nu s-au abătut de la ea, ca *să facă cel drept* întru ochii Domnului" (f. 157r, 3 Reg. *22*, 43), „Și *făcu* Ioas *cel drept* înaintea Domnului" (f. 163r, 4 Reg. *12*, 2), „Și *făcu ce-i drept* întru ochii Domnului" (f. 164r, 4 Reg. *14*, 3), „Și *au făcut ce-i drept* întru ochii Domnului" (f. 165r, 4 Reg. *15*, 34, *16*, 2), „Și *făcu* Asá bunul și *dreptul* înaintea Domnului" (f. 187r, 2 Paral. *14*, 2), „Și *au făcut* Ioas *ce-i drept* înaintea Domnului" (f. 190v, 2 Paral. *24*, 2).

În frag. trad. de revizor : „*Nu-s iată acestea scrise pre cartea cuvintelor dzilelor împăraților Iuda?*" (f. 153r, 3 Reg. *16*, 28). În restul textului : „și toate cîte au făcut, *nu-s iată acestea scrise întru cartea cuvintelor dzilelor împăraților Iudei?*" (f. 152v, 3 Reg. *14*, 29), „și toate cîte au făcut, *nu-s iată acestea scrise pre cartea cuvintelor dzilelor împăraților Iuda?*" (*ibidem*, *15*, 7, cf. și f. 153r, 3 Reg. *15*, 31, *16*, 5, 14), „*nu-s iată acestea scrise pre cartea cuvintelor dzilelor împăraților Israil?*" (f. 162v, 4 Reg. *10*, 34, cf. și f. 163v, 4 Reg. *12*, 19, *13*, 8, 12, f. 164r, 4 Reg. *14*, 15, 18, 28, f. 164v, 4 Reg. *15*, 6, 15, 21, 26, f. 165r, 4 Reg. *15*, 36, *16*, 19, f. 167v, 4 Reg. *20*, 20, f. 168r, 4 Reg. *21*, 25, f. 169r, 4 Reg. *23*, 28, f. 191v, 2 Paral. *25*, 26).

În frag. trad. de revizor : „*Și adormi Iosafat cu părinții lui, și să astrucă cu părinții lui în cetatea David. Și împărăți Ioram, fiiul lui, pentru însul*" (f. 153v, 3 Reg. *16*, 28). În restul textului : „*Și adormi Rovoam cu părinții lui, și să astrucă cu părinții lui în cetatea David*" (f. 164r, 3 Reg. *14*, 31), „*Și adormi Aviu împreună cu părinții lui* [...], *și să astrucă cu părinții lui în cetatea David. Și împărățește Asá, fiiul lui, pentru însul*" (*ibidem*, *15*, 8), „*Și adormi Ioatam cu părinții lui, și să îngropă cu părinții lui întru cetatea lui David, tătîne-său. Și împărăți Aház, ficiorul lui, pentru însul*" (f. 165r, 4 Reg. *15*, 38), „*Și adormi Ahaz cu părinții lui, și să astrucă cu părinții lui în cetatea lui David. Și împărăți Ezechía, ficiorul lui, pentru însul*" (f. 165r, 4 Reg. *16*, 20), „*Și adormi Ezechía cu părinții lui, și să îngropă în cetatea lui David. Și împărăți Manasí, fiiul lui, pentru însul*" (f. 167v, 4 Reg. *20*, 21), „*Și muri Rovoam cu părinții lui, și să îngropă în cetatea David. Și împărăți Avia, fiiul lui, pentru însul*" (f. 186v, 2 Paral. *12*, 16).

7.7. Din datele prezentate în paragrafele de mai sus **(7. — 7.6.)** se desprind, cu suficientă claritate, două concluzii. Prima se referă la caracterul reviziei traducerii *Vechiului Testament* făcută de Milescu, pe care o reflectă copia aflată în ms. *45*. Deși nu avem manuscrisul autograf al lui Milescu, pentru a-l compara cu textul copiat în ms. *45*, evasiidentitatea limbii fragmentelor traduse de revizor cu limba textului revizuit de el al traducerii lui Milescu poate constitui un indiciu că, revizuind și transcriind manuscrisul lui Milescu, revizorul a operat modificări în textul acestuia. Firește, nu putem determina amploarea intervenției revizorului în manuscrisul lui Milescu, dar faptul că, în procesul reviziei, traducerea lui Milescu a suferit modificări *se simte* la lectura paralelă a fragmentelor traduse de revizor și a textului revizuit de el, a căror limbă este evasiidentică. Este posibil ca revizorul să-și fi însușit din textul lui Milescu modalitatea traducerii literale și o serie de particularități lingvistice. Această influență exercitată asupra lui de textul pe care îl revizuia nu putea merge însă pînă la identificarea limbii sale cu cea a lui Milescu. Evasiidentitatea limbii fragmentelor traduse de revizor cu limba textului revizuit de el se poate datora mai curînd faptului că, revizuind și transcriind manuscrisul lui Milescu, revizorul a trecut traducerea acestuia și sub aspect stilistic prin condeiul său.

A doua concluzie privește originea locală a revizorului. Am văzut mai sus că în fragmentele traduse de revizor și în indicațiile marginale adăugate de el traducerii lui Milescu apar o serie de particularități ale graiurilor românești nordice (folosirea africatelor *ğ*, *dz*, în locul fricativelor *j*, *z*, procliza articolului hotărît *ii* al genitiv-dativului unor nume proprii

feminine, folosirea termenilor regionali *aleș*, *farmac*, *rocoșire* și, eventual, *tîmpi*). Posibilitatea ca asemenea particularități ale graiurilor românești nordice să fi fost însușite de către un revizor muntean din textul moldovenesc al lui Milescu ni se pare exclusă. Dacă ar fi fost muntean sau oltean, primul revizor al manuscrisului autograf al lui Milescu nu numai că nu ar fi folosit în fragmentele traduse de el elemente specifice graiurilor românești nordice, ci, în mod firesc, ar fi eliminat elementele respective și din textul pe care, revizuindu-l, îl transcria. În măsură mai mare sau mai mică, astfel de modificări operau în textele vremii, conștient ori inconștient, chiar și copiștii obișnuiți. Or, după cum vom demonstra și în continuare, textul rezultat din prima revizie a traducerii lui Milescu, pe care îl avem în copia munteană din ms. *45*, abundă în particularități ale graiurilor românești nordice, îndeosebi moldovenești, care au fost eliminate abia la a doua revizie a traducerii, de data aceasta făcută de munteni, cu prilejul editării ei în *Biblia* de la 1688.

Mai 1988

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Codrescu nr. 2

MANUSCRISELE EMINESCIENE DE FIZIOGRAFIE. EMINESCU ȘI EUGEN VON LOMMEL*

D. PETROVANU

Privite mult timp cu indiferență, manuscrisele eminesciene de „fiziografie" (= Physiographie = Naturbeschreibung) au deșteptat în ultimii 25 de ani mult mai mult interes. Cititorul interesat își poate reface aproape întreaga bibliografie a subiectului pornind de la aparatul critic al volumului O. S. R., 8 (alte informații în *Fragmentarium*)[1].

Cu prea puțină simplificare — dar și cu eliminarea unor stridențe — părerea asupra textelor manuscrise eminesciene de fiziografie oscila, pînă de curînd, între două extreme : opinia „minimă" corespundea exegezei călinesciene (G. C. : O. M. E.), cea „maximă" lua drept de la sine înțeles că multe (destule) texte de fiziografie sînt compuse de poetul nostru, deși influențate, se înțelege, de lecturile sale științifice.

Se știe bine cum a luat naștere ed. a II-a (G. C. : O. M. E.) a monografiei lui G. Călinescu. Așadar, secțiunea *Cultura lui Eminescu în timp și spațiu* a apărut întîi ca studiu independent[2]. Una din notele scrisului călinescian este — mai e nevoie s-o spunem? — supravegherea atentă a intrărilor în și ieșirilor din subiect, pentru care, adesea, *scriitorul* care era G. Călinescu inventează formulări memorabile (ba chiar, de mulți memorizate !) și, uneori, scenarii de neuitat. Un asemenea scenariu, atent gradat și regizat (G. C. : O. M. E., I, p. 355—356) deschidea studiul (devenit capitol în monografie). Cititorul vede trecînd pe dinainte-i inepție după inepție — toate spuse despre Eminescu — și, prins în mrejele artei regizorului, surîde aberațiilor care „s-au spus" și subscrie la ideea (*mereu valabilă*) a introducerii în subiect : „*A venit, credem, vremea să cercetăm pe Eminescu în spiritul adevărului și cu o pietate care să nu degenereze în caricatură*".

* Prezentul articol reprezintă varianta revăzută a unui text multiplicat apărut în seria „Al. I. Cuza" University of Iași, *Preprint Series in Mathematics of „A. Myller" Mathematical Seminar.*

[1] Notăm prin *O.S.R.* (urmat de numărul volumului) ediția Minerva sau Editura pentru Literatură, colecția Scriitori români, M. Eminescu, începută (*Opere alese*) de Perpessicius (O.S.R. 1 — O.S.R., 3) și continuată de Aurelia Rusu (O.S.R. 4 — O.S.R., 8). Desemnăm prin G.C.: O.M.E. monografia lui G. Călinescu, *Opera lui M. Eminescu*, 1—2, București, Minerva, 1976, iar prin *Fragmentarium*, volumul editat de Magdalena D. Vatamaniuc, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.

[2] „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", V, 1956, nr. 1—2, p. 243—377.

LR, anul XXXVII, nr. 6, p. 535—547, București, 1988

Este drept că, redresîndu-se, cititorul *poate* observa că mesenii de la acest „banchet al prostiilor", prezidat — supremă maliție ! — din subsolul paginii [3], de G. Bogdan-Duică, sînt un autor complet uitat și o delegație a unei urbe provinciale. Este adevărat că și participarea lui G.B.-D. la simpozionul aberațiilor se obține trunchiind cuvîntul „atoateștiutorul" din context, fără indicarea adresei. E drept că și portretul cordial-ironic făcut, post mortem, colericului „om al știrilor precise" de la universitatea clujeană (în G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*) este o caricatură, căci G. B.-D. *nu*-și obținea „sursele lui" — la care ținea atîta — datorită culturii sale germane (literare, filozofice), ci mai ales printr-o ascuțime de minte în cîmpul filologiei, care, iată, *poate* face casă comună cu lipsa de stil, și chiar de har, în critica literară.

Cu toate astea, concluzia introducerii lui G. Călinescu rămîne cum nu se poate mai nimerită. Căci, chiar dacă studiul lui G. Călinescu nu era (neapărat) operă de *demitificare* (mitomanii aparținînd, toți, periferiei literaturii, și nu centrului „recunoscut" al ei), invitația la cercetare „în spiritul adevărului și cu o pietate care să nu degenereze în caricatură" este pururea bine venită. Să-ncercăm să ținem seama de ea.

G. Călinescu continua în paragraful *Științe* — singurul care interesează aici — : „Un examen îndelung al acestor însemnări (științifice, n.n.) ne dă certitudinea că faza investigatoare a lui Eminescu începe cu puțini ani înaintea boalei și că mare parte din notițe sînt chiar din perioada întunecării minții". Firește, afirmația lui G. Călinescu se referă la ceea ce-a rămas scris în manuscrise — căci începutul unui *interes științific* la Eminescu trebuie împins, cum știm, pînă în epoca studiilor (vieneze, berlineze).

Este locul, poate, să ne amintim că I. Slavici scria și el (referindu-se în treacăt la interesul lui Eminescu pentru științele naturale și fizică) : „.. Ideea lui (Eminescu, n. n.) de predilecțiune era că tot ce are viață e insolațiune, ceea ce l-a dus în cele din urmă la convingerea că fără de matematică diferențială nu sîntem în stare să pătrundem adevărata fire a lucrurilor. Astfel, în vara anului 1883, în ajunul primei sale îmbolnăviri, odaia îi era plină de fițuici pe care făcuse deprinderi de calcule diferențiale". Lăsînd la o parte „deprinderile de calcul diferențial" (pe care nu le-a mai văzut nimeni), iată o mărturie (cu „acoperire" în manuscrise) pe care, fără-ndoială, G. Călinescu a avut-o în vedere cînd a scris paragraful *Științe* [4].

Cu *ansamblul* textelor fiziografice dinainte, să-ncercăm să fim mai precișI. Așadar :

Observație 1. Cel ce citește o sumedenie de notații prezente *compact* în unele manuscrise *nu* se poate sustrage senzației (care devine, treptat, certitudine) cum că ele aparțin (în pofida numărului mare de foi !) perioadei întunecării minții. Intră cu acest titlu în discuție în primul rînd *Ms. 2255*, f. 351—423 și f. 258 r.v., precum și *Ms. 2275 B*, f. 8—52 + 72—94 (v. *Fragmentarium*, passim, în care răzlețirea însemnărilor atenuează, poate, impresia/certitudinea), dar „impresia"/certitudinea se

[3] G.C.: O.M.E., I, p. 356.
[4] G.C.: O.M.E., I, p. 377—381.

extinde și la cîteva locuri din *Ms. 2264* (f. 176—177, 236v., 391—392), *Ms. 2266* (f. 152v. — 153,44), *Ms. 2261* (f. 189), chiar la *Ms. 2267* (f. 97v., 161 r.v. și coperta finală) și, firește, îndeosebi la *Ms. 2292* (care nu ne interesează direct aici).

Manuscrisele 2255, 2261, 2264 sînt miscelanee legate la Biblioteca Academiei, celelalte — printre care *Ms. 2275 B* — caiete originale. Pornind de la amintirile lui I. Slavici, primul gînd — și cel mai probabil — este că toate textele la care ne referim aici au fost scrise de poet în starea de mare excitație din zilele care au precedat prăbușirea, oricît de multe ar fi însemnările vizate din (miscelaneul) *Ms. 2255* și caietul *2275 B*.

În lipsa unor informații precise (și chiar mai puțin precise) despre modul în care (și datele la care) au ajuns caietele Eminescu la Titu Maiorescu, se pot face, fără-ndoială, speculații cum că o parte din manuscrise — printre care și *Ms. 2255* și *2275 B* — i-au fost dosite poetului mai tîrziu de către vreo inimă pioasă, însuflețită de cele mai bune intenții. Asemenea conjecturi — față de care există de pe acum cîteva contraargumente — nu interesează pe nimeni dacă nu sînt susținute de probe consistente, care, azi, nu mai pot fi obținute decît prin demers filologic.

Deși *nu* toate textele puse aici în discuție conțin erori științifice, o notă de divagație (*pronunțată* uneori) le face să contrasteze (puternic) cu ansamblul celorlalte însemnări manuscrise (chiar și cu cele mai neglijent redactate), în pofida faptului că (paradoxul e numai aparent !) anumite *idei centrale* le polarizează în jurul lor. Asemenea „idei centrale" sînt : noțiunile *darwiniste* de *corelație* (a organelor), *(co)adaptare* și *luptă pentru existență*, *„raportul" între populație (ginte) și teritoriu*, *conservarea energiei* (forței — în limbajul mai vechi), *insolațiune = radiația solară* și legătura ei cu mișcarea biologică, *ideea de ecuație* (și inecuație), *noțiunea de centru de greutate* — care survine în cele mai neașteptate contexte —, *raportul între finit și infinit* ș.a. Uneori, aceste „idei centrale" intră și în „combinație", accentuînd impresia de divagație.

Spre regret, aproape *nimic* din toate astea nu ne-aduce informații noi asupra *preocupărilor* cu caracter științific din perioada lucidă (adică față de *traducerile* rămase în manuscrise sau de *articolele de jurnal*), deși aflăm, de ex., că Eminescu cunoștea limitele „de tipul" a/0, a/∞, că știa de fenomenul *„picăturilor Leidenfrost"* (v. *Fragmentarium*, p. 366) și cîte alte detalii fără însemnătate.

Pe drept cuvînt, G. Călinescu vorbește despre prezența unor *ecuații imposibile* (toate în textele „intrate în discuție" aici). Iată inventarul lor : *Ms. 2267* (coperta finală), *Ms. 2255* (f. 372, 376, 388) și, mai ales, *Ms. 2275 B* (f. 20, 24, 25, 27, 34, 37, 40v., 42v., 77, 81) ; vor fi fiind și altele care-mi scapă. Un examen atent arată că sînt *toate* din perioada întunecării minții. Obsesiv survine o „ecuație greșită" în care literele diferă de la caz la caz, dar ideea e aceeași. Presupun că Eminescu ținea minte greșit ceva de felul : $a + b + \ldots + m = S$ implică $(a/S) + (b/S) + \ldots (m/S) = 1$, adică (fără „pedante" precizări de condiții și fără a da enunțul), în limbajul probabilistic al epocii, *Teorema probabilităților totale*, pe care o va fi întîlnit în lecturile sale de statistică. Pentru a vedea ce devine aceasta la Eminescu în agitația bolii, v. *Fragmentarium*, p. 131, 148, 287, 288, 291, 333, 338, 367, 408, dar și p. 95, 341. Încercările de

modelare matematică ce caută să reflecteze raporturi între populații (ginte) și teritoriu (v. *Fragmentarium*, p. 120—125, 132, 180) își au izvorul tot în agitația bolii, chiar dacă o anumită regularitate în „treptele" modelului ne poate sugera un oarecare control al rațiunii.

Însemnarea *Cuadratura cercului* (*Ms. 2255*, f. 420—421 + 377v.), probabilă reminescență dintr-o lectură [5], seamănă cu gluma lui G. B. Shaw (*Cashel Byron's Profession*) după care boxerii au rezolvat cvadratura cercului numind *ring* (= inel) ceea ce este, de fapt, un *pătrat* — cu deosebirea că aici n-avem certitudinea că Eminescu glumește (așa cum făcea uneori în manuscrise).

Pentru a ține cumpăna dreaptă, subliniem din nou că ceea ce transformă *impresia* de alienare mintală în *certitudine* este *ansamblul* acestor însemnări, și *nu* atît fiecare însemnare privită izolat. Căci, iată, un om al zilelor noastre introdus puțin în statistică ar avea, probabil, destule de obiectat savantului jurist și economist Lorenz Stein — profesorul lui Eminescu — cu privire la „matematica sa" din capitolele I. *Die Lehre von den Thatsachen* (*Die Statistik*) și II. *Die Bevölkerungslehre* (*Populationistik*) din cartea *System der Statistik, der Populationistik und der Volkswirthschaftslehre*, Cotta, 1852.

În *Fragmentarium*, p. 383 (*Ms. 2255*, f. 376v., 385v., 392v.) dăm de niște însemnări în care treimea (creștină) este „modelată" de „paralelogramul forțelor", și senzația că avem în față notații din timpul febrei bolii este covîrșitoare. E drept însă că treimea (străveche noțiune filozofică, care precedă în timp creștinismul) a tentat — direct sau sub formă voalată — și pe filozofi, după cum adevărat este că progresele spectaculare ale mecanicii au contribuit la contaminarea vocabularului filozofic cu expresii sau noțiuni care survin, uneori, cu funcție de metaforă. Un asemenea caz de folosire a „paralelogramului forțelor" — pentru comentarea unor probleme filozofice în care nu e vorba de forțe — îl găsim, de ex., în Ed. v. Hartmann, *Neukantianismus, Schopenhauerianismus und Hegelianismus*, 3. Aufl., p. 199.

Și așa, invocînd pe rînd pe G. B. Shaw, L. Stein, Ed. v. Hartmann și pe mulți alții (și bănuiesc că se pot găsi exemple mai bune), generalizînd pentru a simplifica și luînd în considerație numai „generalizarea", se poate ajunge, nu mă-ndoiesc, cu ajutorul unei arte a argumentației superioare celei de care sînt capabil, la *însănătoșirea* unul cîte unul a *tuturor* textelor „scrise în perioada bolii". Cel care va încerca să o facă — tentația originalității e doar atît de mare ! — va avea să-și răspundă, poate, la o scară de întrebări, în care trecerea la întrebarea următoare are rost numai în cazul unui răspuns afirmativ la precedenta : 1. A citit jurnalistica și textele din perioada lucidă? Dar ansamblul textelor pomenite în *Observația 1* de mai sus? Le-a comparat? 2. Cînd extrage din molozul detaliilor „ideea" cuprinsă, este el pe deplin sigur de neînsemnătatea molozului? 3. Este el sigur că — vorba lui G. Călinescu — procedează în spiritul

[5] Transcendența numărului π (și deci imposibilitatea cuadrării cercului) a fost demonstrată de F. Lindemann, în *Über die Zahl π*, „Mathematische Annalen", 20, 1882, p. 213—225. Deși așteptat (după lucrările lui Hermite), rezultatul lui Lindemann a fost senzațional și deci, fără dubii, reflectat în presa vremii, de unde va fi ajuns și la Eminescu pînă în anul 1883, cînd își face (oricum) însemnarea.

adevărului și cu o pietate care n-a degenerat în caricatură? 4. S-a asigurat în prealabil că știe toate tipurile de sofisme?

În ce mă privește, concluzia cu privire la textele din perioada bolii este cea din *Observația 1* de mai sus, ceea ce, să recunoaștem, nu e o poziție originală.

Texte manuscrise eminesciene „de matematică". Desigur, există forme de alienație mintală care influențează afectul, simțul moral, comportamentul, fără a altera (considerabil) capacitatea de a raționa corect și chiar creator. Eminescu *n-a* făcut parte din categoria aceasta de bolnavi, deși — ne-o spune Titu Maiorescu — el și-a păstrat (măcar în parte) fenomenala memorie în perioadele de ameliorare.

Știind toate acestea, se-nțelege că *nu* din „ecuațiile închipuite" (toate din perioada bolii) vom putea deduce nivelul de cunoștințe matematice ale lui Eminescu. Nici textul din *Ms. 2258*, f. 249v. —251v. (*Fragmentarium*, p. 233—236) nu ne avansează cu nimic, căci el nu este un text de confidențe, ci, după aparențe, un proiect de articol de gazetă rămas — ca și alte asemenea intenții — în acest stadiu în manuscris. „Confidența" lui Eminescu despre neînțelegerea și apoi înțelegerea matematicilor [6] pare un artificiu gazetăresc ca oricare altul (cu atît mai mult cu cît, pînă la urma urmelor, tabla pitagoreică a înmulțirii se învăța, se învață și se va învăța pe dinafară chiar în era calculatoarelor de buzunar). Vecinătatea ne face totuși să socotim textul din perioada de revizorat școlar.

Nici textele de matematică (să le zicem așa) nu ne dezvăluie măsura inițierii în matematică a lui Eminescu.

Calculul cu litere [7] este un text de algebră elementară de nivel gimnazial. Sare în ochi că avem a face cu o *transcriere* după manuscrisul/manualul vreunui dascăl ardelean, căci „chezaro-crăisme" de soiul celor întîlnite aici, asemenea alunecări de frază nu se întîlnesc nici în cele mai vechi texte eminesciene. Nu mă refer, se-nțelege, la terminologia tehnică latinizantă, prezentă, în epocă, chiar la autori români de școală franceză, și nici nu exclud compilarea după un manual german mai vechi (căci construcții ca: „Este ea determinată [...], atunci [...]" ne trimit în direcția limbii germane); vorba e că traducerea/compilarea *nu poate fi a lui Eminescu*, care *transcrie* un text românesc gata redactat.

Eminescu nu adapta („localiza") niciodată textele altcuiva la „realități românești", de ex. nu convertea monedele austriece în lei românești. Dacă luăm în seamă (v. *Fragmentarium*, p. 300) notația „2 *Caroli*, 3 *lei*, 1 *ban*" — anume termenul „supradivizionar" „*Carol*" (20 lei?) —, ne-am putea gîndi(?) la sfîrșitul anilor '60 și începutul anilor '70 pentru datarea manuscrisului/manualului din care făcea Eminescu, la Iași, *transcrierea*. Oricum ar fi, învățămîntul secundar din anii 1860—1875 e foarte puțin cunoscut, căci, din motive ușor de înțeles, nu s-a aplecat nimeni asupra-i.

Textul *Despre puteri* [8] *pare* de asemenea *transcris* și provine (sigur!) dintr-un alt loc decît *Calculul cu litere*, deși nu putem exclude cu totul o

[6] *Fragmentarium*, p. 235.
[7] *Ms. 2258*, f. 234—238v. + 240r. — 245v. (v. *Fragmentarium*, p. 297—311).
[8] *Ms. 2258*, f. 247v. + 249r.v. + 251r.v. + 252r.v. + 253r. (*Fragm.*, p. 311—319).

traducere. El se „ocupă" de pătratul unui număr „concret" de două, trei și *n* cifre (scris în baza 10), pregătind terenul pentru extragerea rădăcinii pătrate. Și acesta este text de perioadă ieșeană. (Ceea ce-am numit „proiectul de articol de jurnal" — v. mai sus — este în *imediata vecinătate* a acestui ultim text de matematică de liceu, folosind, parțial, jumătățile de foi rămase libere.) În același *Ms. 2258* (f. 247/*Fragmentarium*, p. 326—327 + 285) ne întîmpină o „adiție veche" pe care Eminescu o „aplică" [9] la o adunare în scriere chirilică, o multiplicație „veche" și o „divizie veche", care, toate, sînt de fapt „explicații" pentru aceste trei operații în baza zece. În *Ms. 2258*, f. 234 [10] avem un exercițiu de extragere a rădăcinii cubice, corect rezolvat de Eminescu; calculele de pe aceeași pagină țin în cea mai mare parte de rezolvarea exercițiului. În fine, însemnările de epocă ieșeană din *Ms. 2269*, f. 9r.v. (*Fragmentarium*, p. 295—296) sînt variații pe o temă deja întîlnită.

Dintotdeauna elevul și profesorul se pregătesc pentru lecție, dar nu după același manual. Se pregătea pentru lecție — cel puțin ipotetic — și un revizor școlar în inspecție, în tot cazul unul conștiincios ca Eminescu, chiar dacă cele mai multe vizite la lecții se făceau la școlile primare, în special la cele rurale. Gîndindu-ne la toată activitatea pedagogică (revizorală), cel mai plauzibil e să presupunem că textele de „matematică de liceu" amintite înainte sînt din perioada de revizorat școlar și legate de ea, cu toate că interesul pentru toate formele de învățămînt a rămas, neslăbit, și la gazetarul Eminescu.

Din motive necunoscute, Eminescu revine, la București, în *Ms. 2270*, f. 3,7—12, 14, totul pe recto [11], asupra pătratului unei sume, a extragerii rădăcinii pătrate și cubice dintr-un număr și a regulilor de calcul cu fracții. Pentru extragerea rădăcinii cubice (f. 11—12), *foarte neatent*, Eminescu schimbă de cîteva ori cuvintele „dreapta" și „stînga", dar rezolvarea exercițiilor ne arată că el stăpînea, totuși, regula. De aceea, s-ar putea ca măcar acest text să fie „compus" de Eminescu (lucru fără importanță în sine).

De nicăieri nu putem deduce că Eminescu a fost slab la matematică sau că ar fi sfîrșit prin a deveni bun. Deoarece — cu un „original german" (de care vom vorbi mai jos) în față — se constată că Eminescu nu-și scrie nici formula care traduce legea lui Coulomb, nici altele la fel de simple și importante, am putea crede că „apetitul" lui pentru matematică din perioada lucidă a vieții era comparativ redus. Oricum ar fi, însemnările de matematică de liceu rămîn în aria interesului pur pedagogic.

Texte manuscrise eminesciene fiziografice. Vorbind despre Eminescu, I. Slavici își amintea [12]: „Nu e ramură de știință pentru care el n-avea, cum zicea, o « particulară slăbiciune », și cînd se-nfigea odată în vreo chestiune, citea un întreg șir de cărți privitoare la ea [...]. Între altele, încă fiind la Viena, Nicolae Teclu îl îndrumase spre chimie, iar la lecțiunile de anatomie ale lui Hyrtl și la cele de fiziologie ale lui Brücke prinsese slăbiciune pentru fiziologie. Trecerea la zoologie și botanică era

[9] *Fragmentarium*, p. 285.
[10] *Fragmentarium*, p. 328—330.
[11] O.S.R., 8, p. 197—203.
[12] I. Slavici, *Opere* 9, Scriitori români, p. 125.

firească, iar acestea nu putea să le-nțeleagă fără de fizică, și astfel a ajuns în cele din urmă la astronomie".

Amintirile lui I. Slavici au fost adeseori adeverite de cercetare, așa c-avem cuvînt să credem și-acum tot ce spune (chiar dacă însemnările de botanică sau zoologie sînt ca și inexistente în manuscrisele păstrate). În afara mărturiilor rămase (Slavici ș.a.) și de lista cursurilor urmate la Viena și Berlin, mai avem la îndemînă numele proprii și teoriile (de ex. darwinismul) invocate în jurnalistica eminesciană sau în manuscrise. Metoda numelor proprii — de care vorbeam în altă parte[13] —, folosită sistematic în monografia lui G. Călinescu (în particular în paragraful *Științe*), ne dă prea puțin. Identificarea precisă a „originalelor" pe care le-a tradus Eminescu în manuscrise oferă — mai are rost s-o spunem? — o bază de plecare mult mai bună. Cititorul poate găsi în O.S.R., 8 (Note și comentarii și passim) asemenea *identificări* cu încadrările lor istorico-literare sau exegetice, atît cît îngăduie o inevitabilă prudență.

Vom lămuri mai jos problema „originalelor necunoscute" pentru aproape toate *traducerile fiziografice* rămase (neidentificate pînă acum) în manuscrise. Cu asta, traducerile (fiziografice) cu „original necunoscut" se vor reduce la trei texte însumînd 20 de pagini.

A. *Texte de biologie.* În *Ms. 2306* (registru de la Iași), f. 31v. ne întîmpină un text „de bază" : *Mai multe otrăvuri vegetale...*, urmat de cîteva „texte-anexă" : *Agaricus muscarius...*, *Hyoscyamus...*, *Belladonna...*, *Atrofie...* și *Cucută...*[14]. Toate sînt notații de la Iași.

Textul „de bază", evidentă *traducere* după un (necunoscut) original german, este pe tema care în psihologia germană a timpului se numea *Gesichtstäuschungen* (= iluzii optice), secțiune a capitolului *Sinnestäuschungen* (= înșelarea simțurilor), de care s-au ocupat — între alte „cunoștințe" ale lui Eminescu — M. Lazarus, H. Helmholtz ș.a. Stilul, aparent de popularizare, nu obligă la nici o ipoteză (căci fragmentul e prea scurt pentru a concluda ceva tranșant). Toate textele-anexă au aspectul unor articole de enciclopedie generală — ceea ce și sînt : toate sînt traduceri de excerpte din articole prezente în *Brockhaus Konversations Lexikon* (notat în continuare *B.K.L.*), probabil ed. a 11-a. Mai cu amănuntul :

a. *Agaricus muscarius...* e o *traducere* cuvînt cu cuvînt după cea mai mare parte a articolului *Fliegenpilz* din *B.K.L.* Neavînd la îndemînă ed. a 11-a din *B.K.L.* (această ediție se află la B.A.R. sub cota II-50814), m-am folosit (aici și în continuare) de ediția a 13-a. De-aceea, probabil, pasajul : „Materia veninoasă din el nu-i deplin cunoscută" devine în ed. a 13-a : „...der giftige, erst in neuester Zeit genauer bekannt gewordene Stoff (Muscarin)...". Fraza ultimă din articol e redusă (în excerpte) la trei cuvinte înșirate.

b. Și *Hyoscyamus...* este o traducere de tip cuvînt cu cuvînt după cea mai mare parte a articolului *Bilsenkraut* din *B.K.L.* Lipsesc din original — mai bine spus din ed. a 13-a a *B.K.L.* — fragmentele „Clasa

[13] D. Petrovanu, *Surse pentru însemnări sau fișe eminesciene cu caracter istoric*, Preprint, Universitatea Iași, 1987.

[14] Pentru toate v. *Fragmentarium*, p. 533—535.

5-a ordinea 1-a a sistemului Linné", „Adesea rădăcina [...] rădăcinoase" și „H. physarloides cu floarea roșie din Siberia". E vorba, probabil, de o diferență de ediție. Dacă nu, atunci înseamnă că Eminescu a făcut interpolările.

c. Fișa *Belladonna* este formată din excerpte după articolele *Atropa* + *Atropin* din *B.K.L.* (lipsește — în ed. a 13-a — numai fragmentul „5. cl. 1. ordine Linné"). Coborînd privirea pe foaia lexiconului, Eminescu dă cu ochii — între *Atropa* și *Atropin* — de articolul *Atrophie*, din care notează :

d. „*Atrofie.* Pierirea corpului întreg prin un schimb vițios de materie = Atrophie heißt in der Medizin der durch mangelhaften Stoffwechsel herbeigeführte Schwund des Gesammtkörpers [...]".

e. Fișa intitulată *Cucută* e formată în întregime din excerpte după articolul *Schierling* din *B.K.L.*

În scrisoarea din 29 noiembrie adresată lui I. Negruzzi (v. I.E Torouțiu : *Studii și documente literare*, I, *Junimea*, p. 2), Titu Maiorescu îl anunța pe I. Negruzzi că Eminescu fusese acceptat colaborator la *B.K.L.* și-l zorea totodată pe noul colaborator să-i trimită articolele revizuite, precum și noile articole în vederea celei de-a 12-a ediții. Așadar, din scrisoarea lui T. Maiorescu rezultă că Eminescu a cunoscut și „cercetat" ed. a 11-a *B.K.L.*, de unde-și va fi făcut, probabil, și însemnările/fișele identificate mai sus. Alte traduceri/fișe — cu caracter istorico-geografic — de la București (în *Ms. 2263*) ne demonstrează că Eminescu s-a folosit cu acest nou prilej (indubitabil) de ed. a 11-a din *B.K.L.*

B. *Texte de fizică. Eminescu și Eugen von Lommel.* În afara traducerilor din J. Robert Mayer și Adolf Fick [15] — scrieri de „frontieră" care implică în măsură comparabilă fizica, fiziologia și filozofia —, în *Ms. 2267* și *2270* se păstrează și alte traduceri eminesciene al căror interes este, aparent, limitat la aria fizicii.

Înainte de necesarele (și fastidioasele) comparații de texte, cîteva cuvinte despre fizicianul care intră de-acum înainte în raza exegezei eminesciene, dacă nu cu același titlu ca (mai celebrii decît el) J. Robert Mayer, A. Fick, H. Helmholtz, E. du Bois-Reymond ș.a., măcar pe considerentul că circa 80 de pagini manuscrise sînt traduceri eminesciene din scrisul său. Așadar :

Eugen von Lommel sau, mai complet, Eugen Cornelius Joseph Lommel (17 martie 1837 — 19 iunie 1899) a studiat la München (1854—1858) și și-a trecut doctoratul (Ph. D.) la Zürich în 1865. A rămas ca Privatdozent la Universitatea și Politehnica din Zürich între 1865 și 1867, perioadă în care marele fizician din Zürich era R. Clausius — unul din cei mai mari ai timpului. Tot acolo a fost E. Lommel coleg cu fiziologul Adolf Fick și cu chimistul Johannes Wislicenus. Simultan, E. Lommel a predat matematica la un gimnaziu. În 1867, E. Lommel pleacă de la Zürich (o dată cu Clausius) și, după ce în 1867 a fost profesor de fizică la Academia Agricolă și Forestieră din Hohenheim, el devine, în 1868, Professor ordinarius la Universitatea „Friedrich Alexander" din Erlangen, unde rămîne în această calitate pînă în 1886. De la 1886 și pînă la moartea sa, E. Lommel a funcționat ca Professor ordinarius de fizică la Universi-

[15] V. O.S.R., 8, passim.

tatea „Ludwig Maximilianus" din München, la care a fost și rector. Tot la München, E. Lommel a fost membru al Academiei de Științe și conservator al colecției fizico-metronomice. În 1893 a fost înnobilat pentru merite (persönlicher Adel).

În afara unor lucrări de matematică (apărute în „Grunert Archiv für Mathematik", „Mathematische Annalen", „Schlömilch Zeitschrift für Mathematik"), ba chiar a unei broșuri despre funcțiile Bessel, E. Lommel a publicat în special în domeniul opticii, cu deosebire în teoria fluorescenței și fosforescenței [16].

Dacă E. Lommel a devenit cunoscut *și* unui larg public format din „nespecialiști", aceasta se datorează, probabil, cursului său de fizică experimentală *Lehrbuch der Experimentalphysik*, Leipzig, Barth, 1893 (devenit aproape best seller : 5 ediții în primii 6 ani și ajuns în 1923, în revizia lui W. König, la a 28-a ediție), precum și preocupărilor sale *lexicografice* în domeniul fizicii.

În 1882 apărea dicționarul său de fizică, *Lexikon der Physik und Meteorologie*, repede epuizat. Tot E. Lommel redactase înainte cele mai multe (dar nu toate) articolele de fizică din enciclopedia generală *Meyers Konversations Lexikon* (*M.K.L.* în cele ce urmează). Notăm în continuare prin *Lex. d. Ph.* lexiconul său de fizică și meteorologie (ed. unică din 1882) și prin *Lb. d. Expph.* cursul său de fizică experimentală (ed. I : 1893)).

Atît *Lex. d. Ph.*, cît și *Lb. d. Expph.* sînt redactate după cursul predat studenților săi (de la Universitatea „Friedrich Alexander" din Erlangen), așa cum ne asigură autorul însuși în prefața la *Lb. d. Expph.* Cursurile erau astfel făcute încît să poată fi urmărite și de cineva care n-avea inițiere în matematică — deși, cum am văzut, E. Lommel însuși a publicat și lucrări originale de matematică.

Deoarece E. Lommel folosește unul și același material (*scris*, de bună seamă) pe care-l aranjează „lexicografic" în *Lex. d. Ph.* și în articolele sale din *M.K.L.* și pe care-l face să treacă la *Lb. d. Expph.*, astfel încît cititorul „să nu fie obligat să recurgă la noțiuni care se introduc mai tîrziu" în carte, se întîmplă că foarte lungi pasaje din *Lex. d. Ph.* sau din articolele din *M.K.L.* să se întîlnească, *neschimbate*, în *Lb. d. Expph.*, iar traducerile eminesciene să poată fi atribuite, la prima vedere, oricăruia din aceste ipotetice „originale".

Ideea (de „filologie-ficțiune") cum că Eminescu și-ar fi putut face traducerile după un „curs multiplicat" al lui E. Lommel de la Univ. din Erlangen (la care, înainte de venirea lui Lommel, fusese student fratele său Șerban Eminovici) se respinge imediat și nu merită atenție. Așadar, singurele „originale" pe care le-ar fi putut traduce Eminescu sînt *ed. a 3-a* din *Meyers Konversations Lexikon*, 1874—1878, 16 Bde + Jahr es-

[16] Pe lîngă contribuțiile sale strict științifice (a căror listă completă o găsim în Poggendorff Bibl. Handwörterbuch, III./1898 și IV./1904), E. Lommel a scris și cărțile: *Studium über Besselsche Funktionen* (1868), *Wind und Wetter* (ed. a 2-a 1886), *Das Wessen des Lichts* (1875), *Interferenz des gebeugten Lichtes* (1875—1876), *Die Beugungserscheinungen einer kreisförmigen Öffnung* (1884), *Die Beugungserscheinungen geradlinig begrenzter Schirme* (1886), *Theorie der Dämmerungsfarben* (1899) — ultimele trei extrase din *Abhandlungen Akademie München*. Tot E. Lommel a editat (Ostwald's Klassiker, Heft 20.) și opera lui Chr. Huygens: *Über das Licht*, 1678, (1890).

supplemente 1880—1884 (*subînțeleasă*, în continuare, în sigla *M.K.L.*, ediție care la B.A.R. are cota II-5297) și sus-numitul *Lex. d. Ph.* Redusă la acești doi termeni, comparația de texte ne arată că „*originalul*" de pe care traduce Eminescu este *Lexikon der Physik und Meteorologie*, Bibliographisches Institut (Meyers Fach Lexika), Leipzig, 1882, deși, mă grăbesc să adaug, Eminescu cunoștea — mai încape îndoială? — și *M.K.L.* Mai precis :

1. Textul *Radiarea căldurii* (*Ms. 2270*, f. 130—136, totul pe recto, v. O.S.R., 8, p. 18—24), *interpolare* a lui Eminescu în traducerea după A. Fick : *Die Naturkräfte in ihrer Wechselbeziehung* (O.S.R., 8, p. 3—100), este el însuși o *traducere* de tip „cuvînt cu cuvînt" după articolul *Wärmestrahlung* din *Lex. d. Ph.* Iată și o scurtă comparație, pentru a ilustra traducerea de tip „cuvînt cu cuvînt" din acest text : Lommel (loc. cit.) : „Stellt man z. B. zwei große Hohlspiegel einander gegenüber und bringt in den Brennpunkt des einen eine erhitzte eiserne Kugel, so werden die von ihr ausgehenden Strahlen unter sich parallel auf den andern Spiegel zurückgeworfen und von diesem in seinem Brennpunkte gesammelt".

Eminescu (loc. cit.) : „Dacă punem două mari oglinzi concave una-n fața alteia și punem în focarul uneia un glonte de fier încălzit, atunci razele care pleacă de la glonte sînt aruncate paralel între ele asupra celeilalte oglinzi și adunate în focarul ei".

2. Tot *traducere* cuvînt cu cuvînt — de data asta după articolul *Arbeit* din *Lex. d. Ph.* — este a doua interpolare a lui Eminescu în textul lui A. Fick (*Ms. 2267*, f. 22v., v. O.S.R., 8, p. 87).

Din toate acestea putem data momentul cînd traduce Eminescu cartea lui A. Fick. E vorba de *anul 1882*, an în care au fost „înnegrite" paginile manuscriselor *2270* și *2267*. (Bănuiala exista de mai înainte, cu aceasta cîștigăm cvasicertitudinea.) Firește, data traducerii nu coincide (neapărat) cu data primei lecturi a broșurii lui A. Fick ; dimpotrivă, avem motive să credem contrariul.

3. *Magnetism* (*Ms. 2270*, f. 1—7, 15—19, 29—33, totul pe recto, v. O.S.R., 8, p. 183—196) este o traducere cuvînt cu cuvînt după articolul *Magnetismus* din *Lex. d. Ph.*

Observație 2. Totuși, f. 5 r. (ibidem) și începutul f. 6r. pînă la „întregul magnet se atîrnă apoi de un cîrlig" (inclusiv) este o interpolare a lui Eminescu, de bună seamă tot traducere, dar după *altă* carte de fizică.

Observație 3. Tot aici avem o primă dovadă peremptorie că traducerea e făcută după *Lex. d. Ph.*, și nu după *M.K.L.* Este vorba de fraza : „Această inclinațiune era în Berlin (1880) de 66° și scade în fiece an cu 1,8 minute" — prezentă numai în lexiconul lui E. Lommel.

4. *Provizie de muncă* (*Ms. 2270*, f. 20—24, totul pe recto, v. O.S.R., 8, p. 204—207) este o traducere cuvînt cu cuvînt după articolul *Energie* din *Lex. d. Ph.* (în *M.K.L.*, aproape întreaga bucată se găsește sub titlul *Kraft* (physikalisch)).

5. *Insolațiune* (*Ms. 2270*, f. 24—28, totul pe recto, v. O.S.R., 8, p. 208—211) este tradus după același lexicon al lui Lommel (în *M.K.L.* îl găsim în mare parte în articolul *Kraft*).

6. *Electricitate* (*Ms. 2270*, f. 34—40, 44—53, totul pe recto, v. O.S.R., 8, p. 212—225) este o traducere cuvînt cu cuvînt a articolului *Elektrizität* din *Lex. d. Ph.*

Observație 4. Fragmentul care se referă la balanța (cumpăna) de torsiune e a doua probă peremptorie că Eminescu traduce după lexiconul lui Lommel, și nu după *M.K.L.*

Firește, scurtul excerpt *Mașina de electrizat* este scos din articolul *Elektrisiermaschine* din același original german.

7. *Cădere* / *Fall* (din *Ms. 2267*, f. 26—32, pe recto, v. O.S.R., 8, p. 251—257) traduce articolul *Fall* din *Lex. d. Ph.*

Observație 5. Două alineate, prezente în lexiconul lui Lommel, dar nu și-n *M.K.L.*, ne mai dau o dovadă peremptorie asupra originalului tradus.

8. *Masă* / *Masse* (*Ms. 2267*, f. 32r., v. O.S.R., 8, p. 258—259) e o traducere integrală, cuvînt cu cuvînt, a articolului *Masse* din *Lex. d. Ph.*

Observație 6. În *M.K.L.*, articolul *Masse* e diferit și, probabil, e scris de altcineva : încă o dovadă absolută în sprijinul stabilirii originalului.

9. *Accelerație* / *Beschleunigung* (*Ms. 2267*, f. 33r., v. O.S.R., 8, p. 260—261) e o traducere integrală, cuvînt cu cuvînt, după articolul *Beschleunigung* din *Lex. d. Ph.*

10. *Mișcare* / *Bewegung* (*Ms. 2267*, f. 34r., v. O.S.R., 8, p. 262) e o traducere cuvînt cu cuvînt a primei părți a articolului *Bewegung* din *Lex. d. Ph.*

11. *Legile mișcării* (*Ms. 2267*, f. 34—37, totul pe recto, v. O.S.R., 8, p. 263—266) e o traducere cuvînt cu cuvînt a articolului *Bewegungsgesetze* din *Lex. d. Ph.*

Observație 7. Din nou comparația cu lexiconul lui Lommel și cu *M.K.L.* ne furnizează dovezi peremptorii asupra originalului tradus.

12. *Greutate, gravitație* (*Ms. 2267*, f. 37r., 38r., v. O.S.R., 8, p. 267—268) e o traducere cuvînt cu cuvînt din articolul *Schwere* din *Lex. d. Ph.*

13. *Gravitațiune* (*Ms. 2267*, f. 38—41, numai pe recto, v. O.S.R, 8, p. 269—272) e o traducere cuvînt cu cuvînt după articolul *Gravitation* din *Lex. d. Ph.*

14. *Mișcarea centrală* (centripetală) (*Ms. 2267*, f. 42—44, totul pe recto, v. O.S.R., 8, p. 273—275) e o traducere de tip cuvînt cu cuvînt după articolul *Zentralbewegung* din *Lex. d. Ph.*

15. *Forța centrifugală* (*Ms. 2267*, f. 44—47, totul pe recto, v. O.S.R., 8, p. 276—279) este o traducere cuvînt cu cuvînt după articolul *Zentrifugalkraft* din *Lex. d. Ph.*

16. *Calorimetrie* (*Ms. 2267*, f. 10r., v. O.S.R., 8, p. 283) este o traducere integrală, cuvînt cu cuvînt, a articolului *Kalorimetrie* din *Lex. d. Ph.*

17. *Amestecuri de răceli* (*Ms. 2267*, f. 10r., 11r., v. O.S.R., 8, p. 284) este o traducere cuvînt cu cuvînt după articolul *Kältemischungen* din *Lex. d. Ph.*

Observație 8. În *M.K.L.*, articolele *Kalorimetrie* și *Kältemischungen* sînt complet diferite și deci, foarte probabil, n-au fost scrise de Lommel : încă o dovadă absolută în sprijinul originalului propus.

Observație 9. G. Călinescu susținea (fără temei) că „O mulțime de alte însemnări de fizică (gravitație, cădere, masă, calorimetrie, legile mișcării, definiția noțiunii de forță) sînt luate după R. Mayer" (G.C. : O.M.E., I, p. 379). E vorba, desigur, de textele intrate în discuție mai sus sub numerele 13, 7, 8, 16, 11 și (probabil) 15. (Crezînd, poate, că G. Călinescu se baza pe o comparație de texte pe care n-o dădea, unii autori au luat afirmația ca un lucru dovedit și „știut".)

Observație 10. Cu acestea, traducerile fiziografice eminesciene *încă necunoscute* se reduc la *Principiul conservațiunii muncii* (*Ms. 2270*, f. 84—99, v. O.S.R., 8, p. 230—241).

Trecînd la „infinitul mic" : Determinarea originalului după care traduce Eminescu fragmentul „magnetul cu ancoră" (*Ms. 2270*, f. 5r., v. nr. *3* de mai sus), interpolare eminesciană în textul lui Lommel, ne poate da o a doua carte/tratat după care se informa poetul. Va fi avut cîteva astfel de cărți.

Necunoscut rămîne încă și „originalul" pentru textul *Pămîntul*, tradus de Eminescu în *Ms. 1829*, f. 138—141, v. O.S.R., 8, p. 313—315.

Meyers Fach Lexica. Alte lexicoane. Eminescu și lexicoanele. Dicționarul E. Lommel, *Lexikon der Physik und Meteorologie*, 1882, apărea într-o colecție (serie) de „dicționare de specialitate", anume *Meyers Fach Lexika* ; dicționarele din această serie erau scoase (în general) de principalii redactori ai *M.K.L.* Cum a arătat Ion Stoica, *Biblioteca lui Eminescu* [17], poetul a avut în biblioteca sa Otto Dammer, *Lexikon der angewandten Chemie*, Leipzig, 1882, unul din lexicoanele din seria *Meyers Fach Lexika*, din care făcea parte și lexiconul lui Lommel de care ne-am ocupat mai înainte. În acele *Meyers Fach Lexika* care-au rămas în legătura originală — și acesta-i cazul exemplarului lexiconului lui Lommel de la B.A.R. — se găsește întreaga listă a dicționarelor apărute în serie. Ne vom limita să dăm aici titlurile din serie care, credem, l-ar fi interesat mai mult pe Eminescu : *Allgemeine Geschichte* (de K. Hermann), *Alte Geschichte* (de H. Peter), *Deutsche Geschichte* (de H. Brosius), *Philosophie* (de Rob. Zimmermann, herbartianul profesor vienez de filozofie, ale cărui cursuri le-a audiat Eminescu), *Deutsche Literatur* (de A. Stern), *Allgemeine Literatur* (de G. Bornmüller), *Theater* (de J. Kürschner) și, în special, *Zoologie* (de O. Reinhardt), *Botanik* (de Chr. Luerssen), *Astronomie* (de Gretschel), *Chemische Technologie* și *Angewandte Chemie* (de O. Dammer), *Staatslexikon* și *Strafrecht und Strafproceß* (de K. Baumbach), *Landwirtschaft* (de E. Werner), *Volkswirtschaft* (de K. Birnbaum) și altele. Alt dicționar de fizică, popular în epocă, era cel al lui Aug. Hugo Emsmann, *Phys. Handwörterbuch*, 2. Aufl., Leipzig, 1868.

În epoca în care trăia Eminescu — ca și acuma — mulți oameni culți recurgeau la enciclopedii generale și la lexicoane de specialitate ca la un prim mijloc rapid de informare și, cum am văzut, Eminescu nu făcea excepție. În enciclopediile consultate (*B.K.L.* și *M.K.L.*), articolele mai

[17] „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 1, p. 31—34; nr. 3, p. 169—174.

lungi se încheie cu o bibliografie. Fără mirare constatăm că atît cartea lui A. Fick, pe care a tradus-o Eminescu în manuscrise, cît și opera lui J. Robert Mayer, *Mechanik der Wärme in gesammelten Schriften*, Cotta, 1867 (ed. a II-a, 1874) — din care el a tradus de asemenea lucrarea din 1842 — figurează în asemenea bibliografii, ca și lucrările lui H. Helmholtz, *Über die Erhaltung der Kraft* (1847) și *Über die Wechselwirkung der Naturkräften* (1854), pe care, ca și sigur, le-a citit poetul nostru.

Ar fi însă nu numai fanatism de sursolog, ci chiar o mare naivitate să ne închipuim că Eminescu a dat de lucrările lui A. Fick, J. R. Mayer, H. Helmholtz ș.a. numai prin enciclopedii, căci toate lucrările amintite au interesat un larg cerc de filozofi în epocă. Să observăm, de exemplu, că și Titu Maiorescu își nota în *Însemnările zilnice* să-și procure lucrarea lui J. R. Mayer din 1842, pe cea a lui H. Helmholtz din 1847, lucrările lui Tyndall ș.a. Așadar, nu numai Eminescu, ci și T. Maiorescu și-a dat seama de modificarea de optică pe care principiul conservării energiei îl aducea, prin toate implicațiile sale, în filozofia timpului.

Remarcăm totuși că după acceptarea colaborării sale la *B.K.L.* (v. mai sus), Eminescu a prins gust pentru tot felul de proiecte de dicționare (deși, mă grăbesc să adaug, o „explicație" de tip „post hoc ergo propter hoc" e departe de a se impune). Așa cu „proiectul de dicționar" în colaborare cu Mite Kremnitz — despre care ne-au rămas relatările primei sale traducătoare —, așa cu intenția de a face un „dicționar" după cartea sociologului american H. C. Carey *Die Grundlagen der Socialwissenschaft* (v. O.S.R., 8), așa și cu intenția de a face, în *1883*, un „Dicționar al ginților nobile ale poporului român. Bazat pe documente autentice și contemporane de la 1220 pînă la 1700. Gentes Transylvaniae, Gentes Terrae Transalpinae, Gentes Moldaviae" (*Ms. 2257*, f. 415v.).

Proiecte de care avem motive să fim mulțumiți că Eminescu nu s-a lăsat prins !

Cît privește lexiconul lui Lommel — cel care ne-a interesat direct aici —, amintim încă o dată că el este, de fapt, un curs universitar de fizică experimentală fragmentat în „articole" ordonate lexicografic, și tocmai acest fapt a făcut pe cercetătorii de pînă acum să creadă că unele fragmente sînt traduceri după un curs. De altfel, E. Lommel dă în lexiconul său o schemă după care se poate reface planul cărții (pe care avea să o publice, firește, cu adaosuri, abia în 1893).

În fine, referitor la întrebarea dacă traducerile fiziografice eminesciene sînt o parte din interesul său pentru filozofie sau dacă, dimpotrivă, ele reprezintă o tentativă de-a intra mai adînc în științele pozitive, părerile sînt și vor rămîne, probabil, împărțite. Prăbușirea din vara anului 1883 a rupt firul normal al lucrurilor, lăsînd cîmp liber ipotezelor.

Ianuarie 1988

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, **Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)**, București, Tipografia Universității București, 1987, 136 p.

Recenta lucrare a Gabrielei Pană Dindelegan, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)*, se adaugă unei bibliografii vaste asupra verbului românesc ca sistem morfologic sau asupra unor probleme ale morfologiei verbului abordate sincronic și/sau diacronic [1].

Obiectul lucrării — așa cum se arată în *Cuvînt înainte* (p. 3) — îl reprezintă direcțiile și tendințele importante din evoluția flexiunii verbale în limba română contemporană, începînd cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea; se urmărește procesul de fixare a normei morfologice literare actuale — constituite pînă atunci în linii generale — și raportarea variantelor neliterare la normă.

Cartea cuprinde cursul special opțional pe care autoarea îl predă la Facultatea de Filologie a Universității din București (secția de Limba Română) și este destinată atît studenților, cît și profesorilor de limba română din învățămîntul mediu (p. 2—4).

Volumul este alcătuit din cinci capitole — *Prezentul indicativului și al conjunctivului* (p. 11—33), *Timpurile trecutului* (p. 34—56), *Clase flexionare de verbe* (p. 57—99), *Verbe neregulate* (p. 100—112), *Reflecții pe marginea modificării unor norme ale sistemului morfologic* (p. 113—130) —, o listă de *Abrevieri* (p. 9) și *Sigle pentru izvoare și lucrări de referință* (lista acestora din urmă este selectivă — p. 131—135).

Autoarea analizează principalele modificări formale din flexiunea verbelor regulate și a unor verbe neregulate, la nivelul radicalului (în ceea ce privește structura fonematică și/sau locul accentului) și la nivelul flectivului. Sînt examinate de asemenea evoluția semantică și apartenența unor forme verbale la diferite varietăți lingvistice (regionale, stilistice) în perioada luată în discuție. În general, se face referire la zonele paradigmei verbale în care s-au produs transformări — indicativul prezent, imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfect, conjunctivul prezent — și izolat la alte moduri și timpuri. Se formulează observații asupra productivității actuale a celor patru conjugări tradiționale stabilite pe baza afixului de infinitiv: *-a, -ea, -e, -i (-î)* și a claselor de verbe cu sufixele *-ez, -esc* la indicativ prezent, la conjunctiv prezent și la imperativ.

Este relevată dificultatea de a se evalua ponderea elementelor de instabilitate ale sistemului flexionar verbal datorită complexității factorilor care influențează norma morfologică. Se pune în discuție problema acceptării variantelor libere în lucrările normative.

Concluziile (grupate în capitolul al cincilea sau formulate pe parcursul descrierii în capitolele precedente) au la bază confruntarea faptelor de limbă din corpusul utilizat cu precizările descriptive și normative referitoare la verb cuprinse în gramatici românești (de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și din secolul al XX-lea) și în alte studii lingvistice (p. 3).

Autoarea preia din bibliografia de referință și confirmă cu ajutorul materialului faptic analizat unele constatări cu privire la generalizarea în limbă a anumitor variante flexionare ale verbelor. Se aduc exemple noi care atestă: frecvența mare a formelor de prezent indicativ și conjunctiv cu elementul morfematic *-ăsc*, uneori în variație liberă cu *-esc*, la verbele de conjugarea a IV-a cu radicalul terminat în *r* și avînd sufixul de infinitiv *-i* (p. 30—31); preferința pentru radicalele vechi *ded-* (cu varianta fonetică *det-*), *stet-* în paradigma de perfect simplu și în cea de mai mult ca perfect la verbele neregulate *a da*, *a sta*, pînă în primele de-

[1] *Gramatica limbii române*, I, București, 1963; Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986; Grigore Brâncuș, *Limba română contemporană. Morfologia verbului*, București, 1976; Mariana Costinescu, *Normele limbii literare în gramaticile românești*, București, 1979; Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975; Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968; Valeria Guțu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române*, București, 1968; Alf Lombard, *Le verbe roumain. Étude morphologique*, I—II, Lund, 1954, 1955 etc.

cenii ale secolului nostru (p. 110—111); impunerea formelor cu radicale noi — *dăd-, stăt-* — mai devreme în paradigma de mai mult ca perfect (aproximativ după anul 1925) decît în cea de perfect simplu (p. 111—112) etc.

Se întocmesc statistici asupra utilizării în scris de către anumiţi autori a variantelor libere de mai mult ca perfect persoana a III-a pl. caracterizate prin prezenţa/absenţa desinenţei *-ră-* (p. 43—44) etc.

Unele interpretări şi concluzii (în special din capitolul al treilea) se deosebesc de cele formulate în lucrări ale altor lingvişti. Astfel, lărgirea inventarului verbelor cu infinitivul în *-ui* prin introducerea unor neologisme—împrumuturi (*constitui* etc.) sau derivate pe teren românesc de la teme nominale (*chitui* etc.) — este considerată o dovadă a productivităţii acestui tip flexionar în interiorul conjugării a IV-a, neproductive în limba actuală [2] (p. 68—71). Modificarea flexiunii unor verbe de conjugarea a III-a prin adoptarea de către acestea a sistemului de accentuare al conjugării a II-a (comun cu cel al majorităţii verbelor) — *făcém* etc. — întăreşte poziţia conjugării a II-a (p. 69). Morfemul *-ez*, specific unei clase de verbe cu sufixul *-a* la infinitiv, este numit „marcă temporală, de persoană, modală şi lexicală" (p. 80; pentru caracterul plurivalent al morfemului *-esc*, vezi p. 90).

Pe baza observaţiilor referitoare la gradul diferit de toleranţă manifestat în limbă faţă de anumite omonimii (de exemplu, se evită în mai mică măsură identitatea formelor de persoana a II-a sg. şi pl. decît a celor de persoana I sg. şi pl.) se susţine ipoteza existenţei unei ierarhii a importanţei opoziţiilor morfologice (p. 125).

Sînt propuse de asemenea explicaţii noi ale unor schimbări produse în sistemul morfologic verbal. De exemplu, se arată că încadrarea subclasei de verbe *acoperi, descoperi, suferi* etc. în tipul flexionar al subclasei *cobori, dobori* etc. (reduse numeric şi neproductive) se datoreşte nu numai influenţei acestuia din urmă, ci şi analogiei cu flexiunea verbelor de conjugarea I cu prezent tare — *arunca* etc. — , caracterizate prin omonimii şi prin desinenţe de prezent identice cu cele ale verbelor *cobori, dobori* etc. şi avînd inventar deschis (p. 96—97, 121).

Analiza faptelor de limbă cuprinse în corpus o conduce pe autoare la observaţii interesante, dintre care menţionăm cîteva. Se relevă poziţia diferită în sistemul verbal a claselor constituite pe baza structurii formelor de prezent indicativ şi conjunctiv persoanele I, a II-a, a III-a sg. şi a III-a pl. şi a formelor de imperativ sg. — cu sufixul realizat pozitiv (*-ez, -esc*) sau negativ (Ø) — în raport cu clasele delimitate în funcţie de sufixul infinitivului (*-a, -ea, -e, -i, -î*); se are în vedere motivarea fonetică, morfosintactică, lexicală a distribuţiei formanţilor *-ez, -esc* (p. 79—80, 87—88). Pornindu-se de la constatări ale altor cercetători cu privire la caracteristica morfemului *-ez* de a nu fi selectat în general pe lîngă derivate verbale cu sufixe lexicale specifice — de exemplu, *-ific(a)* — , deci pe lîngă cuvinte marcate sub aspectul apartenenţei la o anumită clasă morfologică, se remarcă posibilitatea concurenţei afixului gramatical *-ez* cu cel lexical *-iz(a)* (de asemenea specific verbal) în formaţii ca *absolutizez* (p. 79).

Unele precizări — care nu apar în bibliografia anterioară asupra verbului — se referă la propagarea anumitor inovaţii şi vizează stabilirea unei cronologii relative a acestora. Se arată că fenomenul deiotacizării s-a extins mai rapid la formele verbale de persoana I sg. indicativ şi conjunctiv prezent — *(să) văz* > *(să) văd* etc. — decît la cele de persoana a III- a sg. şi pl. conjunctiv prezent — *să vază* etc.—, menţinute în limba actuală din necesitatea diferenţierii mai clare în planul expresiei de formele corespunzătoare ale indicativului prezent— *vede, văd* etc. — în comparaţie cu formele neiotacizate de persoana a III-a sg. şi pl. conjunctiv prezent — *să vadă* etc. [3]. Gerunziile iotacizate de tipul *spuind* ale verbelor cu radicalul terminat în *n* nu au o poziţie stabilă în limbă datorită alternanţei fonetice din radical (consoană/Ø) caracteristice exclusiv acestei clase de gerunzii; de aceea, forme cu consoana *n* refăcută — *spunînd* etc. — apar mai de timpuriu la gerunziu decît la alte moduri ale acestor verbe, în general conservatoare în privinţa păstrării radicalului iotacizat (p. 17—18, 123—124). Dispariţia (începînd cu ultimele decenii ale secolului trecut) a desinenţei *-u* din structura formelor de persoana I sg. prezent indicativ şi conjunctiv s-a realizat mai uşor la

[2] Alţi cercetători sînt de părere că numărul neglijabil al acestor unităţi neologice —22— nu este un argument suficient pentru rectificarea concluziei cu privire la lipsa actuală de productivitate a conjugării a IV-a în ansamblu; vezi, de exemplu, Gr. Brâncuş, *Productivitatea conjugărilor în limba română actuală*, în SCL, XXVII, 1976, nr. 5, p. 489.

[3] Pentru menţinerea iotacismului la persoana a III-a sg. şi pl. mai multă vreme decît la persoana I sg. conjunctiv prezent, vezi şi Mioara Avram, *op. cit.*, p. 185; cf. idem, *Probleme ale exprimării corecte*, Bucureşti, 1987, p. 134, 136, 137, despre tolerarea variantelor iotacizate la conjunctiv prezent persoana a III-a, pentru a se accentua opoziţia cu formele de indicativ prezent, în absenţa mărcii *să* a conjunctivului.

verbele cu radicalul terminat în diftong constituit din vocală + *i* — *taiu* > *tai* etc. (prin amuţirea lui *-u*) — decît la cele cu radicalul terminat în consoană + *i* — *apropiu* > *apropii* etc. (prin înlocuirea desinenţei *-u* cu desinenţa *-i*) — ; formaţii vechi de tipul *apropiu* sînt semnalate şi în texte din prima jumătate a secolului nostru, mai frecvent în aria lingvistică de vest (p. 31—32).

Nu se discută oscilaţia uzului între formele de pasiv analitice şi cele reflexive; flexiunea neregulată a verbelor *a fi*, *a avea*, *a şti*, *a la*; conjugarea verbelor defective şi în general aspectele nerelevante pentru evoluţia sistemului morfologic verbal în ansamblu, la nivelul limbii literare.

În vederea reeditării volumului în discuţie, semnalăm autoarei o inadvertenţă: cartea lui Iorgu Iordan *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"* (Iaşi, 1943), indicată în bibliografie şi în cuprinsul descrierii prin sigla „Iordan, LRA" (p. 58, 132, 135 etc.), apare citată şi ca „Iorgu Iordan, G.G." (p. 108). Pentru a se facilita utilizarea volumului de către studenţi, sugerăm să se explicitezе unele sigle poate nu suficient de familiare acestora: ACILFR II (*Actele celui de-al XII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică*, II, Bucureşti, 1971), „Mélanges Oslo" (*Mélanges linguistiques publiés à l'occasion du VIIIe Congrès International des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957*, Bucarest, 1957) etc.

Prin varietatea materialului lingvistic utilizat, prin modul propriu în care este asimilată informaţia cuprinsă în bibliografia de referinţă, prin originalitatea unor puncte de vedere adoptate, recenta lucrare a Gabrielei Pană Dindelegan îşi atinge scopul ştiinţific şi didactic propus şi depăşeşte interesul unui curs universitar, fiind utilă în general specialiştilor.

Iulie 1988

CAMELIA STAN
Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

Condica lui Constantin Mavrocordat. Ediţie cu introducere, note, indici şi glosar alcătuită de CORNELIU ISTRATI. Volumul I: **Introducere şi indice cronologic**, Iaşi, 1985, LXXII + 321; Volumul II: **Documente, nr. 1—1267**, Iaşi, 1986 [Centrul de multiplicare al Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi], 626 p.

Noua ediţie a acestei „înfoliate şi venerabile cărţulii" — după expresia lui Nicolae Iorga, care a publicat o parte din voluminosul *ms. 237* de la BAR reprezentînd *Condica* lui Constantin Mavrocordat — îşi propune o tipărire integrală a tezaurului documentar însumînd peste 3200 de piese, în majoritate datate sau databile în intervalul 1742—1743. Alături de recenta monografie dedicată de Florin Constantiniu acestei importante personalităţi a vieţii politice şi culturale a Ţărilor Române din veacul al XVIII-lea (*Constantin Mavrocordat*, Bucureşti, 1985) şi de ediţia *Letopiseţelor* moldoveneşti din această perioadă, îngrijită de Aurora Ilieş şi Ioana Zmeu (Bucureşti, 1987), lucrarea întocmită de Corneliu Istrati oferă istoricilor şi filologilor un bogat material de studiu, ce prezintă, raportat la ediţia alcătuită de N. Iorga (*Studii şi documente privitoare la istoria românilor*, vol. VI, Bucureşti, 1904), avantajul unei redări integrale, însoţită de indici, note şi glosar, a cuprinsului *Condicii*.

Sînt din ce în ce mai puţini cercetătorii care, asemenea harnicului istoric ieşean, s-ar încumeta să purceadă la o întreprindere atît de vastă şi de complexă, pentru reuşita căreia nu este permis să se precupeţească nimic: muncă susţinută, temeinică pregătire istorică şi lingvistică, acribie şi, nu în ultimul rînd, uriaşă perseverenţă. Cu atît mai mult deci, străduinţile lui C. Istrati de a da la lumină acest corpus de documente, chiar şi în condiţiile ingrate ale multigrafierii, trebuie salutate cu recunoştinţă.

Ediţia a fost concepută în şase volume, dintre care primul şi ultimul cuprind indici: indice cronologic al documentelor (vol. I) şi indice de nume şi locuri (vol. VI). Cum volumul al II-lea include deja materia planificată iniţial şi pentru tomul al III-lea: *Condica de cărţi de poruncă şi de tot feliul de trebuinţă ce s-au dat din partea Divanului* (doc. nr. 1—998) şi *Condica de giudecăţile Divanului* (doc. nr. 999—1267), este de presupus că vechea structură a colecţiei, anunţată de editor în vol. I (p. 320), va mai suferi şi alte modificări.

Fără a zăbovi aici asupra interesului pe care *Condica* lui Constantin Mavrocordat îl prezintă pentru istorie — evoluția instituțiilor și a mentalităților — sau pentru discipline auxiliare, ca genealogia, diplomatica sau cronologia, interes subliniat și argumentat cu prisosință de editor (vol. I, p. XXV—XLIX) și pe care specialiștii nu vor întîrzia, credem, să-l manifeste, este întru totul lăudabilă inițiativa lui C. Istrati de a oferi și lingviștilor și istoricilor culturii un interesant și util material documentar. Din punct de vedere lingvistic, colecția este cu atît mai prețioasă cu cît edițiile noi, științifice, de documente datînd din prima jumătate a secolului al XVIII-lea sînt extrem de puține. Corpusul de documente copiat de logofeți moldoveni, dar, pe porțiuni întinse, și de un diac muntean, identificat de C. Istrati în persoana lui Lupoianu, logofăt al cancelariei domnești, sosit în Moldova în anturajul lui Constantin Mavrocordat (vol. I, p. XXXII), constituie o mărturie a procesului de muntenizare treptată a variantei literare moldovenești chiar și în sectorul juridic-administrativ, considerat a fi mai puțin permeabil la inovațiile de tip sudic. Pe de altă parte, așa cum, pe bună dreptate, subliniază și editorul (vol. I, p. XXXVI—XXXVII), numeroase documente, hotărîri judecătorești ale Divanului, prezintă interes literar și lingvistic întrucît sînt redactate cu participarea cronicarului Ion Neculce (doc. 1154, 1170, 1184, etc.) sau numai de el (doc. 1153, 1155, 1158, 1169 etc.). Admirabile pagini de literatură encomiastică închinate domnului Constantin Mavrocordat ne oferă doc. 129 (vol. II, p. 58—61), datat de C. Istrati *ante* 5 martie 1742 și intitulat *Cartea săborului de la Schitul Mare din Țara Leșască*. Activitatea de reformă în domeniul imprimării cărților de cult, desfășurată în timpul domniilor lui Constantin Mavrocordat, primește o nouă confirmare în doc. 250 (vol. II, p. 104), reprezentînd regestul unui act prin care principele solicita, la 8 mai 1742, episcopului de Roman, un *Penticostar* „pe românie". Din stilul laconic al regestului, nu se poate preciza dacă domnul, în intenția sa de a tipări în Moldova această carte, a comandat episcopului Ghedeon o traducere sau a cerut să i se caute și să i se trimită o versiune românească manuscrisă care exista deja. Corelînd această informație cu faptul că primele ediții românești ale *Penticostarului* au apărut în Muntenia în 1743, concomitent la București și la Rîmnic, amîndouă utilizînd o traducere a episcopului rîmnicean Damaschin, revizuită în tipăritura bucureșteană de către Ianache vtori postelnic, și că prima ediție moldovenească, apărută abia zece ani mai tîrziu, o reproduce întocmai pe cea muntenească (v. Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 391—392), rezultă cu probabilitate că inițiativa din 1742 despre care mărturisește doc. 250 a rămas fără urmări.

În același context al reformelor impuse de domn vieții spirituale moldovene trebuie plasat, credem, și documentul 186 (vol. II, p. 82—83), datat 29 octombrie 1741, unde este pomenit un proegumen al mănăstirii Radu Vodă din București, importantă școală grecească și românească de copiști și caligrafi, proegumen „cari au venit cu noi aici". Credem că acest personaj, proegumenul Macarie (G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București 1634—1800*, București, 1982, nr. 140, p. 174), ar trebui identificat cu „un preot ce-l avè măriia sa învățat la carte grecească și românească" însărcinat de Constantin Mavrocordat să învețe „orînduiala bisericii" pe toți preoții și diaconii din Iași, strînși în acest scop cu forța în biserica Curții și păziți cu ciohodari la ușă spre a „nu lăsa pe nici unul să iasă" (*Letopisețul lui Pseudo-Enache Kogălniceanu*, ed. cit., p. 37).

Știri despre circulația cărților, tipărite sau manuscrise, regăsim în doc. 133 (vol. II, p. 64—66), *Izvod de vășminte și de odoară ce să află la sfînta biserică după poartă* (1741 noiembrie 23). În această catagrafie a bisericii Sf. Treime din incinta Curții domnești, zugrăvită de Constantin Mavrocordat în 1741, sînt amintite și următoarele cărți: șase *Minee* muntenești, *Apostol* românesc, *Molitvelnic* românesc dăruit de Constantin Mavrocordat, *Evanghelie* greco-română manuscrisă, două *Evanghelii* slavone ferecate în argint și patru cărți grecești.

Volumul I al prezentei ediții se deschide cu un amplu studiu introductiv (p. I—LXXIII), în care se relevă, pe larg, structura ms. 237, importanța istorică a documentelor transcrise în el, prin raportare la celelalte izvoare istorice contemporane, și în primul rînd la cronicile românești și grecești, principiile care au stat la baza ediției. Cuprinsul este format din indicele cronologic al documentelor, indispensabil consultării acestei ediții, în care s-a reprodus cu fidelitate succesiunea actelor din condici, orînduite după alte criterii decît data emiterii lor. Orientarea cititorului în ansamblul colecției este deci ghidată, în indicele din volumul întîi, de data emiterii actului „completată sau corectată atunci cînd a fost cazul", urmată de regest și de numărul de ordine în cuprinsul corpusului. Nimeni n-ar putea pune la îndoială utilitatea acestui indice, alcătuit după principii pertinente, expuse la p. LIII. Cîteva mărunte observații ne-au fost sugerate de confruntarea criteriilor după care au fost formulate regestele cu lectura paralelă a acestora și a documentelor corespunzătoare din vol. al II-lea. Relativ la identificarea în regeste a persoanelor, editorul ne oferă două lămu-

riri: acolo unde documentele nu aminteau decît dregătoria unei persoane, s-au adăugat „unele completări" de nume (p. LIII) în regest, între paranteze unghiulare. Credem că această operație putea fi dusă, cu un minim efort, mai departe decît a făcut-o C. Istrati: ca să nu vorbim decît de personalități importante, este de pildă cazul doc. 250, mai sus amintit, legat de persoana episcopului de Roman, ușor de identificat ca fiind Ghedeon, titularul eparhiei între 1734 și 1743 (cf. doc. 867 din vol. II, p. 305). Pe de altă parte, editorul ne avertizează că „în cazurile unor dregători de ținuturi, pentru care documentele, dimpotrivă, cuprind numai numele lor, nu și funcția bine cunoscută oamenilor vremii, în indice s-a pus accentul tocmai pe dregătoria de care este legat conținutul actului" (vol. I, p. LIII). Aspectul reliefat în rîndurile de mai sus este însă secundar față de numărul copleșitor al cazurilor în care documentele menționau și numele, și funcția dregătorilor, editorul optînd, în mod derutant, pentru omiterea numelor în regest (ex.: doc. 513/II, p. 206, regest/I, p. 172; doc. 1027/II, p. 367—368, regest/I, p. 116 etc.). Nu numai dregătorii de ținuturi n-au fost nominalizați, de regulă, în regeste, așa cum se afirmă în prefață, ci și egumenii mănăstirilor (doc. 827/II, p. 296, regest /I, p. 232; doc. 33/II, p. 19, regest/I, p. 130; doc. 1059/II, p. 405—406, regest/I, p. 221 etc.). Deși nu este specificată nicăieri ca avînd statut de normă, editorul a preferat menționarea în regeste, la cea mai mare parte a actelor, numai a primului dintre destinatari (ex.: doc. 703/II, p. 262, regest/I, p. 212 omite pe Toader Carp medelnicer; doc. 630/II, p. 243, regest/I, p. 195 omite pe Ianc logofăt etc.).

Transcrierea documentelor din volumul al II-lea s-a efectuat, potrivit afirmațiilor foarte generale ale editorului (vol.I, p. LI), după metoda interpretativă. Avînd în vedere că printre destinatarii ediției C. Istrati i-a inclus și pe „cercetătorii ce pot găsi informații privitoare la istoria limbii române și stadiul ei de dezvoltare la mijlocul secolului al XVIII-lea", ne-am fi așteptat la o atenție corespunzătoare acordată aspectelor legate de transcrierea textelor, atît sub raport teoretic, cît și practic. Referindu-ne la cele cîteva indicații formulate în treacăt la p. LI a vol. I, am simțit necesitatea completării lor și cu alte principii de reproducere a documentelor, utilizate de editor, principii ce ni s-au dezvăluit abia după confruntarea ediției cu *ms. rom. 237*. Astfel, maniera folosirii punctelor de suspensie ar rămîne inexplicabilă pentru cititor, cu excepția cazurilor cînd textul documentului e neterminat, fapt menționat în notă. Punctele de suspensie marchează de fapt o omisiune voluntară a scribului, și nu alte accidente, cum ar fi deteriorarea hîrtiei, porțiuni ilizibile etc., semnalate de regulă în acest mod în alte ediții. Formele vizibil corupte au fost menținute neemendate, urmate doar de un [sic!], practică insolită în edițiile de documente din ultimele decenii și în flagrantă neconcordanță cu principiile transcrierii interpretative la care editorul a aderat.

Sondajele efectuate de noi în *ms. rom. 237* au arătat că numărul omisiunilor sau al lecțiunilor eronate nu depășește „cota" inerentă unei ediții de documente de asemenea porporții, alcătuită de o singură persoană. Iată cîteva exemple de omisiuni: „ce le-au fost vîndut *căminarul* Gheorghe" (doc. 220, p. 93/f. 78^{r}); „*toți* preuții" (doc. 260, p. 115/f. 90^{v}); „să dați *și* mărturie" (doc. 464, p. 192/f. 119^{v}); „scoțînd *Vîntul* viia" (doc. 1010, p. 360/f. 195^{v}); „stăpînului, *domnului* nostru" (doc. 1226, p. 593/f. 336^{r}) etc. (cuvintele date cursiv sînt omise în ediție). Marginaliile au fost introduse cu grijă în text, la locul corespunzător, dar fără o specificare în notă, așa cum ni se promisese în introducere (vol. I, p. LI). Excepție o face nota: *cercare neamului* de la f. 195^{v} (doc. 1010, p. 360), precizare importantă totuși, întrucît ea definește o procedură juridică neatestată în DA și în recent apărutul dicționar de *Instituții feudale din țările române* (București, 1988); ea este o probă genealogică necesară în vederea stabilirii corecte a liniilor de descendență în cazurile de litigii legate de moșteniri.

Din lecțiunile greșite am reținut aici următoarele: *Mihalache* transcris *Manolache* (doc. 220 p. 93/f. 78^{r}); *a popri* transcris *a opri* (doc. 453, p. 188/f. 118^{v}); *Ion Pisoschii* transcris *Piroschii* (doc. 1057, p. 401/f. 220^{v}); *Brăjeștilor* transcris *Brăjerilor* (doc. 1057, p. 403/f. 221^{v}; *Șilișeul de Gios* transcris *Silișeul de Sus* (doc. 1058, p. 404/f. 222^{r}); *4 taneali de sobol* transcris *4 maneli de sobol* (doc. 1034, p. 370/f. 202^{r}), cf.TDGR s.v. *taneà* = unitate vamală pentru blănuri; *Artenie Bantăș* transcris *Artemia Bantăș* (doc. 1084, p. 435/f. 241^{v}); „nu este drept nepot lui Simeon despre partea *moașei*" transcris *moșiei* (doc. 1058, p. 404/f. 222^{r}), cf. мошє = moașei, TDGR s.v. „bunică". În două documente, două nume proprii — antroponim în primul caz și toponim în cea de-al doilea — primesc cîte două lecțiuni diferite pentru aceeași grafie, numai ce-a de-a doua fiind corectă: *Măriuță Gurăroae* (doc. 1058, p. 404/f. 222^{r} r. 21) și *Ciurăroaie* (ibid. r. 28—29); *Orbani* (doc. 1247, p. 610/f. 345^{v} r. 16—17) și *Orbeni* (ibid. r. 27).

Trecînd peste erorile de transcriere datorate tendinței de a moderniza sub raport fonetic limba documentelor (ex. *poruncă* în loc de *poroncă*, doc. 105, p. 40/f. 44^{r}; *să răspundă* în loc de *să răspunză*, doc. 1066, p. 416/f. 230^{r}; *deșetnici* în loc de *dișătnici*, doc. 260, p. 116 /f. 90^{v} etc.), este regretabilă, pentru interesul lingvistic al colecției, neglijarea, uneori parțială

alteori completă, a două importante particularităţi fonetice ale graiului moldovenesc. Prezenţa stăruitoare în majoritatea actelor a africatei *dz* în cuvinte de tipul *Sturdza*, *Mădzărache* (doc. 437, p. 178/f. 114r) nu a fost nicăieri consemnată, deşi scribul a întrebuinţat slova *s*. Fenomenul trecerii lui *e* medial aton la *i* şi a lui *e* final aton la *i* în cuvinte de tipul *ficiori*, *cini* este notat cu inconsecvenţă chiar şi atunci cînd scribul utilizează grafemul *и*, şi nu paiericul, care notează fie pe *i*, fie pe *e*. Alteori, uneia şi aceleiaşi grafii, repetate în textul unui document, i se propun mai multe lecţiuni: *мърна* transcris în doc. 1010 (p. 360) cînd *Mărie* (r. 12, 18, 23), cînd *Măria* (r. 17), dar nicăeri în forma corectă: *Măriia* (cf. f. 195v).

Observaţiile de detaliu pe marginea materialului din vol. I îşi au un rost vremelnic, căci, pînă la apariţia volumului final, cu indicele de nume care ar rezolva definitiv inadvertenţele semnalate, regestele rămîn singurul mijloc de orientare a cititorului în ansamblul colecţiei. În ceea ce priveşte minorele scăderi de transcriere înregistrate, dacă lingviştii nu vor fi mai ciştigaţi cu viitoarele volume, deoarece o schimbare a principiilor generale de transcriere este improbabilă în stadiul actual al ediţiei, avem convingerea că cel puţin istoricii vor putea profita de pe urma evitării omisiunilor, a lecţiunilor greşite, a oscilaţiilor în transcrierea numelor proprii. În interesul tuturor este de dorit şi o mai atentă alcătuire a notelor în care figurează anterioarele editări ale documentelor din *Condică*. Mult mai comodă decît identificarea în arhive a originalelor actelor transcrise, colaţionarea cu ediţiile deja apărute ar trebui să fie ireproşabilă. Cu toate acestea, în mod surprinzător, cel puţin trei documente n-au fost recunoscute în culegerea *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea. Moldova* (Bucureşti, 1966 = DRA), utilizată de altfel de C. Istrati: doc. 97, p. 36 = DRA doc. 231, p. 266; doc. 122, p. 48—49 = DRA doc. 232, p. 266—267; doc. 199, p. 87—88 = DRA p. 264 n. 3.

„A quoi bon se hâter? L'important est que ce que l'on fait soit solide, définitif, incorruptible". În minte cu aceste cuvinte ale istoricilor Langlois şi Seignobos, care ni se adresează nouă tuturor celor care ne îndeletnicim cu editarea textelor vechi, avem convingerea că viitoarele volume ale colecţiei vor lega definitiv, prin calitatea lor sporită, numele lui Corneliu Istrati de o monumentală operă, de un important act de cultură.

Iulie 1988

VIOLETA BARBU
Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

OLIMPIA GUŢU, **Scrierea chirilică slavo-română. Album de documente**, Bucureşti, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, 1988, 146 p.

Necesitatea elaborării unor instrumente adecvate de informare ştiinţifică pentru toate domeniile în care se manifestă creativitatea umană este un adevăr de necontestat.

Lucrarea pe care o prezentăm este un asemenea instrument de lucru, care se alătură şi completează în mod fericit seria manualelor şi albumelor paleografice publicate pînă acum. Izvorît dintr-o susţinută şi fructuoasă activitate de cercetare a vechilor documente din patrimoniu cultural naţional, albumul este totodată rezultatul unei frumoase experienţe didactice pe care autoarea a dobîndit-o în formarea seriilor de arhivişti — specialişti în paleografie slavo-română.

Destinată „cititorului cu o pregătire elementară în domeniul slavonei (cunoaşterea alfabetului, a semnelor cifrice, a formelor gramaticale uzuale), cu un minimum de practică în descifrare şi transcriere" (*Introducere*, p. 7), recenta publicaţie a Arhivelor Statului reprezintă un punct de pornire în formarea specialiştilor care au un strîns contact cu actele şi documentele slavo-române, contribuind la lărgirea cunoştinţelor de slavonă, la sporirea iscusinţei paleografice şi la înţelegerea lingvistică a fenomenelor morfologice, sintactice şi lexicale caracteristice textelor slavo-române.

Albumul este împărţit în nouă capitole: 1. Introducere (p. 3—8); 2. Abrevieri folosite pentru periodice, cataloage şi ediţii de documente (p. 9); 3. Rezumatele documentelor (p. 11—17); 4. Documentele facsimilate (p. 19—118); 5. Documente transcrise şi traduse (p. 119—121); 6. Variante grafice (p. 122—124); 7. Tipuri de ligaturi (p. 125—126); 8. Glosar şi listă de abrevieri (p. 127—143); 9. Bibliografie (p. 144—146).

Introducerea este o expunere asupra celor trei tipuri grafice fundamentale ale scrierii chirilice slave: uncial, semiuncial şi cursiv, autoarea insistînd, după cum era şi firesc, asupra scrierii de cancelarie din ţările române. Sînt luate în discuţie principalele probleme privind

modul de definire a tipului grafic propriu documentelor chirilice slavo-române, datarea unor texte pe baza aspectului grafic exterior, depistarea falsurilor prin intermediul analizei grafiei.

Caracterizarea competentă a celor trei tipuri de scriere, precum și abordarea celorlalte aspecte-cheie ale scrierii chirilice slavo-române — aspecte care pun adesea în dificultate pe paleografi — fac din studiul introductiv un instrument de informare foarte util. Ceea ce i se poate reproșa autoarei este faptul că ar fi putut să dezvolte mai mult problemele abordate, depășind nivelul unei expuneri bine documentate, dar generale.

Cele 100 de texte incluse în album au fost alese în așa fel încît să scoată în evidență evoluția alfabetului slav în mediul românesc, din secolul al XIV-lea pînă în secolul al XVII-lea. Au fost selectate numai documente istorice interne, provenite din cancelariile domnești și de la particulari, autoarea socotind că bogăția materialului, încă prea puțin cercetat, face posibilă delimitarea și studierea aparte a grafiei codicelor și a grafiei textelor diplomatice. Documentele istorice externe au fost lăsate la o parte deoarece originalele acestora nu se află, de regulă, în țară.

Facsimilele au fost aranjate cronologic, începînd cu cel mai vechi hrisov intern cunoscut pînă acum (foto nr. 1) și încheind cu un document datînd din anul 1695 (foto nr. 100).

Printre documentele selectate se află cel mai vechi document intern din Moldova (foto nr. 8) și din Transilvania (foto nr. 21), cel mai vechi act particular datat existent în depozitele din țară (foto nr. 17), cel mai vechi text scris pe hîrtie (foto nr. 16), documentele care consemnează pentru prima dată numele grămăticilor (foto nr. 12—13), precum și cele în care grămăticii au semnat prin criptogramă (foto nr. 48).

Au fost date în paralel texte autografe și falsuri (foto nr. 29, 30 și 32), precum și texte originale și copiile lor slavone. În ceea ce privește această ultimă categorie de documente, este demn de a fi menționat actul emis din cancelaria lui Mircea cel Bătrîn în 1387 iunie 27 (foto nr. 3), aflat în depozitele Arhivelor Statului din București sub cota S.I. nr. 4. În același fond, sub nr. 4-a, există o copie a acestui original considerată pînă acum de specialiști drept „duplicat", facsimil al actului original. Autoarea demonstrează cu argumente pertinente că, în realitate, această copie trebuie să fi fost executată abia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Documentele selectate sînt în majoritatea lor cunoscute din ediții anterioare. Autoarea a considerat absolut necesară prezența acestora, deoarece, fără cele mai vechi texte cunoscute pînă acum, evoluția scrisului chirilic slavo-român ar apărea trunchiată. De asemenea, o serie de documente sînt cuprinse în ediții în care fie nu au reproducere fotografică, fie au una aproape ilizibilă.

Rezumatele documentelor, redactate conform normelor științifice, permit înțelegerea clară și rapidă a conținutului lor.

Informația bibliografică menționează o singură sursă, care, de regulă, cuprinde datele anterioare necesare.

Autoarea a ales două documente inedite, un act oficial și un zapis particular, pentru a ilustra un mod posibil de transcriere și de traducere. Acest model de editare a documentelor slavo-române este bine venit, dar, avînd în vedere că albumul are și destinație didactică, ar fi fost mai util dacă fiecare reproducere ar fi fost însoțită de transcriere, traducere și, eventual, un mic comentariu filologic. Presupunem însă că spațiul tipografic limitat, precum și alte motive de ordin tehnic nu i-au permis autoarei să realizeze acest deziderat.

Glosarul și lista de abrevieri au fost alcătuite în scopul ușurării descifrării și înțelegerii textelor. Formele abreviate extrase din documente au fost trecute în ordine alfabetică, dedesubt notîndu-se corespondentul-tip întîlnit în textele slave vechi. Alături, în partea dreaptă, s-a dat traducerea care corespunde formei normalizate, și nu abrevierilor care sînt înregistrate la orice conjugare, mod, timp, caz, număr. Glosarul și lista de abrevieri cuprind fie cuvinte mai dificil de tradus, fie abrevieri care pun probleme de întregire.

Bibliografia anexată, fără a fi exhaustivă, este suficient de cuprinzătoa re pentru a oferi o orientare largă atît în domeniul paleografiei slavo-române, cît și în dom eniile legate istoricește de aceasta: paleografiile bizantină, slavă veche și româno-chirilică.

Realizat în bune condiții grafice, concentrînd o muncă dificilă, care rep rezintă încununarea unei îndelungate experiențe în cercetarea textelor slavo-române, albumu l Olimpiei Guțu este un instrument de lucru necesar paleografilor, arhiviștilor, istoricilor și t uturor celor ce doresc să cunoască trecutul poporului român, apelînd direct la argumentul d e nezdruncinat al documentului de arhivă.

Iulie 1988

ANA-CRISTINA HALICHIAS
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

Astra 1861—1950. 125 de ani de la înființare. Sub redacția dr. Victor V. Grecu. Sibiu, 1987, 520 p.

Volumul dedicat aniversării *Astrei* (Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român) a apărut sub egida Academiei R.S.R. (Secția de Științe Istorice) și a Societății de Științe Filologice din R.S.R. (filiala Sibiu). El cuprinde comunicările ținute în cadrul sesiunii jubiliare organizate în zilele de 29—31 august 1986, la Sibiu și Săliște, de forurile amintite.

Lectura textelor permite o viziune de ansamblu asupra frămîntatei istorii culturale a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului nostru.

Se acordă atenție istoricului întemeierii ASTREI: acad. Radu P. Voinea, *De la Societatea Filosofească a Neamului Românesc la Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, Antonie Plămădeală, *Astra— ctitorii și ctitoriile ei*, Liviu Botezan, *Contribuția lui Timotei Cipariu la fondarea și consolidarea Astrei*, Ana Grama, *Preliminarii la Astra* (se demonstrează rolul *protocoalelor de porunci ale satelor* în educarea „masei românești transilvane", Astra devenind prin aceasta „necesară, posibilă și eficientă").

Majoritatea lucrărilor publicate prezintă activitatea Astrei în cei 125 de ani de existență, dar mai ales în perioada anterioară unirii de la 1918 și în perioada interbelică: acad. Ștefan Pascu, *Rolul național-cultural al Astrei*, acad. Caius Iacob, *Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu*, Vasile Curticăpeanu, *Caracterul european și modernizator al concepției și activității Astrei pînă la unirea din 1918*, Constantin Voicu, *Contribuția Astrei la unitatea spirituală a tuturor românilor*, Ioan Spătaru, *Alexandru Mocioni (1841—1909), apărător al drepturilor naționale*. În aceeași ordine de idei sînt publicate numeroase alte studii, interesante și bogate în informații, alcătuind „portretul" Astrei, cu tot ceea ce ea și membrii săi marcanți au avut mai semnificativ în epocă.

În acest cadru se înscriu și comunicările consacrate raporturilor stabilite de Astra cu întreaga mișcare culturală și științifică a epocii și, în primul rînd, cu Academia Română: acad. Cristofor I. Simionescu, *Astra și țările române*; Alexandru Dobre, *Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și Societatea Academică Română*, Liviu Mărghitan, *Participarea lui Aurel Vlaicu la serbările Astrei*.

Pentru contribuția sa la istoria lingvisticii românești este de menționat studiul amplu (cel mai amplu din întregul volum, p. 295—341) semnat de Victor V. Grecu, *Unitatea limbii române literare și preocupările Astrei*.

În total volumul cuprinde 60 de titluri, ceea ce dovedește aria largă a preocupărilor afirmate cu prilejul sesiunii jubiliare închinate Astrei. El se constituie, prin aceasta, într-o monografie asupra celei mai reprezentative asociații culturale românești din Transilvania.

FLORA ȘUTEU

GERNOT NUSSBÄCHER, **Din cronici și hrisoave. Contribuții la istoria Transilvaniei.** În românește de Elisabeta Marin și Gernot Nussbächer. Cuvînt înainte de Costin Feneșan. București, Editura Kriterion, 1987, 306 [—307] p. cu 28 ilustrații.

Cele treizeci și cinci de studii și articole ale volumului, cunoscute în bună parte din versiunea germană apărută în două volume la Editura Kriterion (*Aus Urkunden und Chroniken*, București, 1981, 1985), tratează o mare varietate de aspecte referitoare la istoria Transilvaniei în evul de mijloc, vizînd cu precădere populația săsească, convietuirea și raporturile acesteia cu românii, precum și legăturile economice și politice ale orașelor ardelene cu Moldova și Țara Românească. Bogăția informației, acuratețea interpretărilor și sobrietatea expunerii constituie calitățile acestor contribuții, din rîndul cărora un interes aparte prezintă pentru noi

cele care se referă direct la unele aspecte ale activității culturale românești din secolul al XVI-lea. Aflăm, astfel, că Neacșu din Cîmpulung, autorul celebrei scrisori din 1521, a fost un negustor bine cunoscut la Brașov, unde în perioada 1503—1534 a adus și a cumpărat, în mai multe rînduri, diverse mărfuri. Date noi se oferă și pentru biografia lui Filip Moldoveanul, atestat la Sibiu încă din anul 1520 și participant în 1534, în calitate de interpret de limba română, într-un proces desfășurat la Agnita. La fel de importantă este știrea documentară despre prezența la Brașov în anul 1584 a unui Cîrstea învățătorul, ea dovedind că la acea dată ființa deja o școală pentru românii din Șchei. Notabile sînt și contribuțiile consacrate activității tipografiei coresiene în care se expun noile rezultate, aparținînd în cea mai mare parte lui Gebhard Blücher, referitoare la datarea cu ajutorul filigranelor a unor cărți chirilice. Deosebit de util se dovedește tabelul sinoptic întocmit de autor pentru cele 26 de tipărituri coresiene, cuprinzînd informații despre data și locul de apariție, colaboratorii și comanditarii lui Coresi, formatul și proveniența hîrtiei, numărul de file și tipul de litere. Un interes egal suscită prezentarea contribuțiilor teoretice ale lui Gebhard Blücher la datarea textelor prin metoda filigranologică, precum și reușita datare a documentului popii Iane, întemeiată, în lipsa filigranului, pe examinarea caracteristicilor hîrtiei. De asemenea, merită consemnate informațiile care se dau cu privire la epoca de introducere a hîrtiei în țările române, cele mai vechi atestări provenind din 1331 (pentru Transilvania), 1406 și 1427 (pentru Țara Românească și, respectiv, Moldova).

În concluzie, contribuțiile prezentate, alături de altele asupra cărora nu ne-am oprit, fac ca acest volum, destinat în primul rînd istoricilor, să fie consultat cu real profit și de către filologi și istorici literari.

AIEXANDRU MAREȘ

Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte, seria IV, tomul VIII (1986), București, Editura Academiei R. S. România, 1987, 262 p.

Volumul mai sus menționat conține lucrări variate și interesante, consacrate lingvisticii, literaturii și artei, toate susținute în cadrul sesiunilor și ședințelor publice organizate de Secția de Științe Filologice, Literatură și Arte a Academiei R. S. România.

Dintre articolele din domeniul lingvisticii, remarcăm cele două comunicări prezentate la sesiunea „120 de ani de la înființarea Societății Academice Române", organizată în ziua de 11 aprilie 1986: B. Cazacu, *Preocupări filologice la Academia Română (Dicționarul, Gramatica, Ortografia)*, și Alexandru Dobre, *Academia Română, promotoare a valorificării tezaurului spiritual al poporului nostru*.

În prima, autorul face o scurtă trecere în revistă a activității filologice desfășurate în Academie, în perioada 1866—1986, referindu-se la cele trei domenii fundamentale, menționate în titlu. La acestea adaugă contribuția Academiei în domeniul editării critice a textelor vechi românești, a apariției *Atlasului lingvistic român* (ALR), seriile conduse de Sextil Pușcariu, a noilor atlase lingvistice românești pe regiuni (NALR), a căror publicare continuă (Oltenia, Maramureș, Banat, Moldova etc.).

În cea de a doua, autorul scoate în relief rolul Academiei Române în promovarea cercetărilor de etnografie și folclor, remarcînd totodată și contribuția acesteia în ceea ce privește elaborarea *Dicționarului limbii române*.

De asemenea semnalăm comunicările prezentate la sesiunea „Probleme ale editării literaturii române vechi": Liviu Onu, *Acribie filologică și organizare în valorificarea moștenirii culturale* (I), G. Mihăilă, *Manuscrisele Cronicii universale a lui Mihail Moxa*, Stela Toma, *Ediții originale și ediții de popularizare*, precum și trei comunicări prezentate la sesiunea „Probleme de etimologie", organizată în zilele de 26 și 27 noiembrie 1986.

Despre contaminări aparține regretatului acad. Al. Graur. Autorul propune ca la toate cuvintele contaminate să se adauge că este „probabil" sau chiar „posibil" să fi intervenit o contaminare cu cuvîntul cutare. Sînt date două exemple: *concediu* din fr. *congé*, posibil contaminat cu *concede*, sau *săltar* din ngr. *syrtari*, probabil contaminat cu *a sălta*.

În expunerea *Din problematica etimologiei elementului latinesc moștenit*, Marius Sala discută unele probleme privind stabilirea etimologiei latine a unor cuvinte românești, referindu-se la patru categorii de cuvinte. Fiecare categorie este analizată pe bază de exemple.

În sfîrșit, în comunicarea *Drom. alde, megl. ạldi. Note lexicale și etimologice*, prezentată de Al. Ionașcu, drom. *alde* este explicat din *a le de*, prin sincoparea vocalei din silaba intermediară, iar pentru megl. *ạldi* se presupune evoluția *lă di* > *ldi* > *ạldi*.

FLORENTINA NATU

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1988*

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI IORGU IORDAN

1. GUȚU ROMALO, VALERIA, Iorgu Iordan și problemele limbii literare, **5**, p. 413—417.
2. ȘUTEU, FLORA, Iorgu Iordan în paginile revistei „Limba română", **5**, p. 409—411.

300 DE ANI DE LA APARIȚIA *BIBLIEI DE LA BUCUREȘTI*

3. GHEȚIE, ION, *Biblia de la București* în lumina unor cercetări mai vechi și mai noi, **6**, p. 497—503.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

4. DUMITRIU, C., Actualitatea *Sintaxei* lui Timotei Cipariu, **2**, p. 155—162.
Vezi și nr. 1, 2, 15.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

5. VASILIU, EMANUEL, Semn și cunoaștere, **2**, p. 99—102.
6. ZAFIU, RODICA, Natura relațională a sensului și tehnica lexicografică, **1**, p. 3—9.
Vezi și nr. 11, 34.

GRAMATICĂ

7. BÎTEA, IOAN N., Conjuncția *iar* în limba română contemporană, **1**, p. 21—28.
8. BÎTEA, IOAN N., Statutul categorial al lui *fie* corelativ, **3**, p. 205—211.
9. TRANDAFIR, GH. D., Cazuri particulare ale relației sintactice dintre subiect și predicat, dintre subiectivă și regenta ei (II), **1**, p. 11—19.
10. TRANDAFIR, GH. D., Despre „legătura relativă", **2**, p. 103—105.
11. ZUGUN, PETRU, Definiția derivării, **5**, p. 469—473.
Vezi și nr. 4, 35, 37, 39, 40.

VOCABULAR

12. AVRAM, ANDREI, Note etimologice, **6**, p. 511—516.
13. DUMISTRĂCEL, STELIAN, O distincție necesară: sensuri neologice ale cuvîntului *gresie*, **2**, p. 107—117.
14. DUMISTRĂCEL, STELIAN, Semnificația originară a cuvîntului *gresie* ca element autohton al vocabularului limbii române (I), **3**, p. 213—222; (II), **5**, p. 429—443.
15. DUMITRAȘCU, KATALIN, Cuvintele de origine maghiară și germană în *Glossariul* lui Laurian și Massim, **3**, p. 223—230.
16. MUNTEANU, ȘTEFAN, Paralelisme frazeologice, **6**, p. 505—510.
17. ȘTEFAN, ION, Din istoria unui cuvînt: *verosimil*, **5**, p. 419—427.
Vezi și nr. 41, 42.

FILOLOGIE

18. BARBU, VIOLETA, Cele mai vechi traduceri din Voltaire în limba română (II), **2**, p. 39—54.
19. BARBU, VIOLETA, Probleme și orientări în editarea literaturii medievale, **2**, p. 143—153.

* Trimiterile din cadrul fiecărei rubrici se fac la numărul de ordine al articolelor din acest sumar.

20. BARBU, VIOLETA, Probleme și orientări în editarea literaturii române vechi, **3**, p. 231—241.
21. MAREȘ, ALEXANDRU, Dispozițiile sinodului transilvănean din anul 1627. Contribuții filologice, **3**, p. 243—253.
22. MAREȘ, ALEXANDRU, Traduceri necunoscute ale lui Dosoftei din perioada celui de-al doilea exil polon (III), **1**, p. 55—63; (IV), **2**, p. 135—141.
23. NUSSBÄCHER, GERNOT, Contribuția lui Gebhard Blücher la dezvoltarea filigranologiei românești, **3**, p. 255—257.
24. URSU, N. A., Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al *Vechiului Testament* tradus de Nicolae Milescu. I, **5**, p. 455—468; **6**, p. 521—534.
25. PETROVANU, D., Manuscrisele eminesciene de fiziografie. Eminescu și Eugen von Lommel, **6**, p. 535—547.
Vezi și nr. 3.

LIMBĂ LITERARĂ

26. CHIVU, GH. Normă și grai în *Codex Sturdzanus*, **3**, p. 273—277.
27. OPREA, IOAN, Originea sufixelor adjectivale compuse din perioada premodernă a limbii române literare, **3**, p. 259—271.
28. ȘTEFAN, ION, Formule de adaptare a unei categorii de neologisme, **1**, p. 29—38.
Vezi și nr. 13, 16, 17.

ONOMASTICĂ

29. BUREȚEA, EMILIAN N., Nume de sate oltenești. Contribuții etimologice, **5**, p. 445—449.
30. DAN, ILIE, Toponimia unei localități cu populație mixtă: *Cacica* (județul Suceava), **2**, p. 119—127.
31. IONESCU, I., Toponimul *Pelendava*, **6**, p. 517—520.
32. OANCĂ, TEODOR, Sufixul antroponimic *-cea*, **5**, p. 451—454.
33. UNGUREANU, ION M., Cîteva elemente toponimice mehedințene, **1**, p. 65—72.

DIALECTOLOGIE

34. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, Normă și abatere de la normă în graiuri, **2**, p. 129—133.
Vezi și nr. 36.

NOTE ȘI COMENTARII

35. BÎTEA, IOAN N., Din nou despre coordonare, **2**, p. 183—193.
36. GHEȚIE, ION, În legătură cu concordanțele lingvistice dintre aromână și graiurile din Banat, **2**, p. 165—169.
37. GHEȚIE, ION și AL. MAREȘ, În legătură cu istoria articolului genitival din dacoromână, **1**, p. 81—83.
38. STAN, IOAN TEODOR, Răspuns unei recenzii, **3**, p. 279—280.
39. TRANDAFIR, GH. D., Despre coordonarea disjunctivă, **1**, p. 73—79.
40. TRANDAFIR, GH. D., Observații asupra unor puncte de vedere noi despre categoria comparației, **2**, p. 171—181.

CULTIVAREA LIMBII

41. VASILIU, LAURA, *La cotele...*, **2**, p. 163—164.

CONSULTAȚII

42. AVRAM, MIOARA, *Big*, **2**, p. 195—196.

RECENZII

43. BARBU, VIOLETA: *Condica lui Constantin Mavrocordat*. Ediție cu introducere, indici și glosar, alcătuită de Corneliu Istrati. Vol. I: *Introducere și indice cronologic*, Iași, 1985;

Vol. II: *Documente*, nr. 1—1267, 1986 [Centrul de multiplicare al Universității „Al. I. Cuza" Iași] — **6**, p. 551—554.

44. BARBU, VIOLETA: Pseudo-Enache Kogălniceanu, *Letopisețul Țării Moldovii de la domnia întîi și pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1733—1774)* — Ioan Canta, *Letopisețul Țării Moldovii de la a doua și pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1741—1769)*. Ediție critică de Aurora Ilieș și Ioana Zmeu. Studiu introductiv de Aurora Ilieș, București, Editura Minerva, 1987 — **5**, p. 481—485.
45. BORDEA, CARMEN: Nicolae Andrei, *Dicționar etimologic de termeni științifici (Elemente de compunere greco-latine)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987 — **3**, p. 282—285.
46. CHIVU, GHEORGHE: Manuela Saramandu, *Terminologia juridico-administrativă românească în perioada 1780—1850*, București, Tipografia Universității, 1986 — **5**, p. 475—477.
47. GHEȚIE, ION: *Magyar-román filológiai tanulmányok* [Studii filologice maghiaro-române], Budapest, 1984 — **2**, p. 199—200.
48. GHEȚIE, ION: Al. Mareș, *Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, — **3**, p. 281—282.
49. HALICHIAS, ANA-CRISTINA: Olimpia Guțu, *Scriere chirilică slavo-română. Album de documente*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1988 — **6**, p. 554—555.
50. LUPU, COMAN: Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987 — **2**, p. 198—199.
51. MORARU, ALEXANDRA: Ion Coteanu, Marius Sala, *Etimologia și limba română. Principii — probleme*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987 —**2**, p. 197—198.
52. MAREȘ, ALEXANDRU: Gheorghe Brancovici, *Cronica românească*. Ediție critică de Damaschin Mioc și Marieta Adam-Chiper. Studiu introductiv de Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987 — **3**, p. 285—286.
53. MAREȘ, ALEXANDRU: Demény Lajos, Lidia A. Demény, *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea. Studii, articole, comunicări*. Introducere de prof. dr. doc. Dan Simonescu, București, Editura Kriterion, 1986 — **5**, p. 477—481.
54. MAGDALENA POPESCU-MARIN: *Akten der Theodor Gartner Tagung* (Rätoromanisch und Rumänisch) in Vill/Innsbruck 1985. herausgegeben von G. A. Plangg und M. Iliescu, Innsbruck, 1987— **5**, p. 485—486.
55. CAMELIA STAN: Gabriela Pană Dindelegan, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)*, București, Tipografia Universității București, 1987 — **6**, p. 549—551.
56. ȘUTEU, FLORA: Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1986 — **1**, p. 85—91.
57. ZGRAON, FLORENTINA: *Studii și materiale privitoare la terminologia românească de etnobotanică*, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1986 — **1**, p. 91—94.

NOTE BIBLIOGRAFICE

58. *Astra 1861—1950. 125 de ani de la înființare* (Flora Șuteu) — **6**, p. 557.
59. Timotei Cipariu, *Opere*. I (Ion Gheție) — **1**, p. 95.
60. Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640—1780). Termeni regionali* (Lucreția Mareș) — **3**, p. 287—288.
61. Helga Crössman Osterloh, *Die deutschen Einflüsse auf das Rumänische. Probleme — Kriterien — Anwendungen* (Flora Șuteu) — **1**, p. 96.
62. Al. Graur, *Puțină gramatică* [vol. I] (Flora Șuteu) — **1**, p. 95—96.
63. *Lesebuch zur frühen rumänischen Literatur (Studien zur rumänischen Sprache und Literatur*, hrsg. von Dieter Messner und Johann Pögl, Heft 1), Felix Karlinger, *Gesammelte Aufsätze zur rumänischen Literatur und Kulturgeschichte (Studien zur rumänischen Sprache und Literatur*, hrsg. von Dieter Messner und Johann Pögl, Heft 7) (Violeta Barbu) — **3**, p. 288.
64. *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, seria IV, tomul VIII (1986) (Florentina Natu) — **6**, p. 558.
65. Nagy Béla, *Viața și activitatea lui Dimitrie Eustatievici*, Budapesta, Tankönyvkiadó, 1987 (Gh. Chivu) — **2**, p. 201.
66. Gernot Nussbächer, *Din cronici și hrisoave. Contribuții la istoria Transilvaniei* (Alexandru Mareș) — **6**, p. 557—558.

67. Em. Vasiliu — Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Limba română în secolele al XII-lea — al XV-lea. Fonetică — Fonologie — Gramatică* (Gh. Chivu) — **2**, p. 201—202.

CRONICĂ

68. CAMELIA STAN, „Probleme de etimologie" (București, 17—18 noiembrie 1987) — **3**, p. 289—290.

IN MEMORIAM

69. MIOARA AVRAM, Alexandru Graur (1900—1988) — **5**, p. 487—493.

DIVERSE

70. DĂNĂILĂ, ION și ELEONORA POPA, *Bibliografia românească de lingvistică* (BRL, **30**, 1987) — **4**, p. 291—406.

71. Indicele revistei „Limba română" pe anul 1988 (Andra Șerbănescu și Camelia Stan) — **6**, p. 563—590.

INDICELE REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1988*

INDICE DE MATERII

ABATERE 129, 279; norma și ~ de la normă 85—91, 415.
ABREVIERE, compunerea prin ~ 195—196.
ACCENT 125, 549.
ACCENTUAREA toponimelor 66: ~ sufixelor 260.
ACORD al subiectului cu predicatul în metalimbă 12—13; 16, 17, 18; norma limbii literare în problema ~ 14.
ACOMODAREA neologismelor vezi ADAPTAREA neologismelor.
ACUZATIV, atribut în ~ 86; ~ cu valoare de genitiv 90.
ADAPTAREA neologismelor 29—38, 259, 476; ~ adjectivelor din greacă 259; ~ adjectivelor neologice 264—265.
ADJECTIV 86, 259, 263—265; homomorfism între substantiv și ~ 267; ~ pronominal relativ 103; vezi și GRAD DE COMPARAȚIE al ~.
ADJUNCTUL ca parte de propoziție subsumînd atributul și complementul 159.
ADVERB (și LOCUȚIUNEA ADVERBIALĂ) predicativ 15—16; relația dintre ~ și expresia verbală impersonală corespunzătoare 16, 511; ~ relativ 103; sinonimia ~ cu pronumele relative 104—105; ~ explicative 105; corelative interpretate ca ~ 206, 208, 209, 210, 211; vezi și GRAD DE COMPARAȚIE al ~.
ADVERBIAL, valoarea ~ a conjuncțiilor disjunctive 78—79.
ADVERSATIV vezi COORDONARE.
AFIX productivitatea ~ 259; ~ lexicale 469, 470; ~ lexico-gramaticale 469; derivarea prin implantare, inserție, includere de ~ 469—470; transfer de ~ 470; vezi și PREFIXE, SUFIXE.
ALTERNANȚĂ VOCALICĂ 87.
ALTERNATIV vezi COORDONARE.
ANALOGIE 430, 434.
ANACOLUT 18.
ANALIZA contrastivă 42; ~ unor cuvinte care, în anumite contexte, prezintă o diferență între formă și sens 75; ~ distribuțională 178.
ANALIZABIL, enunțuri ne~ din punct de vedere funcțional 173.
ANALOGIE, denumirea obiectelor prin ~ 434.
ANCHETA DIALECTALĂ, ocazie a explicitării nesistematice de către vorbitori a unor norme locale 131—133.
ANTECEDENT, coreferențialitatea cu un constituent ~ 105.
ANTONOMAZĂ 52.
APELATIV pe cale de dispariție din uz 123—124.
APOSTROFĂ 44.
APOZITIV, integrarea coordonării disjunctive în sfera relației ~ 73; conectori ~ 73, 74; interpretarea ca ~ a propozițiilor construite cu un relativ cu valoare de demonstrativ 105; raportul de coordonare față de raportul ~ 183, 186, 187; caracterul ~ al conjuncțiilor 205; conectori ~ 205.
APOZIȚIE, relația dintre ~ și atribut 161—162.
ARHAIC, particularități ~ în dacoromână și în graiul bănățean 166—168.
ARHAISME 416.
ARIE LINGVISTICĂ, delimitată de textele românești păstrate în *Codex Sturdzanus* 274.
AROMÂN, mențiune despre dialectul ~ la Dosoftei 141; asemănări între dialectul ~ și graiurile bănățene 165, 166; graiurile ~ 166; elemente latinești în vocabularul fundamental al ~ 165—166.
ARTICOLUL genitival 81—83; procliza ~ hotărît feminin în textele vechi 275, 523, 524; ~ hotărît al genitiv-dativului 521, 522.
ARTICOL DE DICȚIONAR 266.
ARTICULARE 120.
ASTRA, limba română și preocupările ~ 557.
ATRIBUTUL ca adjunct 159; ~ în acuzativ 86; ~ circumstanțial 161.
AUDITOR, relația dintre ~ și orator 51.
AUGMENTARE privită ca înlocuire a unei desinențe cu un sufix 271.
AUTOHTON 429, 430—441.
AUTONIM 11—14.

Baza de derivare 469; 472.
BĂNĂȚEAN, observații pe marginea concordanțelor dintre aromână și graiul ~ 165—169; inovații lingvistice în graiul ~ paralele

* Elaborat de Andra Șerbănescu și Camelia Stan. Trimiterile se fac la paginile celor 6 numere ale revistei; corespondența este următoarea: nr. 1 = 1—96; nr. 2 = 97—202; nr. 3 = 203—290; nr. 4 = 291—406; nr. 5 = 407—493, nr. 6 = 495—590. Pentru bibliografia publicată în numărul 4 al revistei, cititorii sînt rugați să folosească indicele numărului respectiv, care nu a fost inclus în cel de față.

cu inovații din aromână 168; particularități arhaice în graiul ~ 166—168.
BIBLIA DE LA BUCUREȘTI (1688), 455; versiuni fragmentare care au stat la baza ~ 487—503, paternitatea ~ 487—503; moldovenisme și muntenisme în ~ 500—502; rolul ~ în unificarea limbii literare 502—503; comparația între ~ și Vechiul Testament tradus de N. Milescu 521—535.
BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ 291—406.
BILINGVISM, relația dintre ~ și toponimie 120.

CALC LINGVISTIC 459.
CANOANELE MITROPOLITULUI DOSOFTEI 243—253.
CATEHISMUL LUI CORESI 277.
CATALIZĂ 17, 105.
CATEGORII GRAMATICALE prezente atît la predicat, cît și la autonim 13; vezi și SCHIMBAREA CATEGORIEI GRAMATICALE.
CHESTIONAR LINGVISTIC 215, 432.
CHIRILIC, tipar românesc ~ 477; vezi și SCRIERE chirilică.
CLASEM 11, 12, 13, 14, 19.
CLIȘEU lingvistic 163—164; ~ metaforic 92.
COD ideologic 48; schimbare metaforică de ~ 133; ~ lingvistic local 132.
CODICELE VORONEȚEAN 238.
CODEX CUMANICUS 235.
CODEX STURDZANUS, normă și grai în ~273—277; arii lingvistice delimitate de textele românești din ~ 274.
CODICE, CODICOGRAFIE, CODICOLOGIE 145—147.
CODICOLOGIC, descriere ~ 239.
CODIFICARE SOCIALĂ a normelor 133.
COMPARAȚIE, construcții de ~ 176; vezi și GRAD DE COMPARAȚIE.
COMPETENȚĂ COMUNICATIVĂ 130, 133; ~ și competență lingvistică 130.
COMPLEMENTUL ca adjunct 159.
COMPORTAMENT COMUNICATIV 130.
COMPUNERE, formații rezultate prin ~ unor abrevieri literale 195, 196; ~ în etnobotanică 91; ~ savantă 283; 472; vezi și ELEMENTE DE COMPUNERE.
COMUTARE cu zero a autonimelor 12.
CONCEPT 99—102.
CONCEPTUALIST, modelul ~ în interpretarea sensului 5.
CONCLUSIV vezi COORDONARE.
CONCORDANȚE lingvistice și stilistice 43; elaborarea indicilor și a ~ 151—152.
CONDICA LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT 551—554.
CONECTIV, funcția de ~ coordonator a pronumelui relativ și a adverbului relativ 105.
CONECTOR apozitiv 186; ~ metalingvistic 73, 205.
CONJECTURĂ 150, 234; vezi și STEMATOLOGIE.
CONJUGARE, productivitatea ~ 549, 550.
CONJUNCTIV perfect activ 18; prezumtiv 86; vezi și PREZUMTIV.
CONJUNCȚIA (și LOCUȚIUNEA CONJUNCȚIONALĂ), relația dintre diferitele ~ în limba română actuală 21—28; presupoziții actualizate de ~ *iar* 22, 27, 28, 75; substituția ~ cu diferiți conectori metalingvistici 73; valoarea metalingvistică a ~ 75; clasificarea ~ 75; definiția ~ 77; accentuarea emfatică a ~ 78; valoarea adverbială a ~ 78, 79; ~ coordonatoare echivalente cu relative 105; caracterul apozitiv al ~ 205; discutarea următoarelor ~: *așadar* 73; *atît...cît* 22; *că* 15, 16; *ci* 24, 25, 28, 188; *ci...și* 22; *dacă* 16; *dar* 21, 24, 25, 27, 189, 205; *de* 16; *deci* 73, 183, 184; *fie* 78, 191, 192, 205—211; *iar* 21—28, 205; *însă* 22, 24, 26, 27, 189, 205; *numai că* 22, 24, 26, 27, 184, 205; *nu ... ci* 22; *nu numai...ci și* 22; *or* 86; *ori* 77—78, 191, 206, 207, 208, 209, 211; *precum și* 22; *sau* 73, 75, 77, 78, 90, 185—189, 205—209, 211; *să* 15, 16; *și* 22, 24, 28, 58, 183, 184, 188, 189, 205, 208; *și cu* 22, 191, 205; *și deci* 184; *și nicidecum* 22; *și nu* 22.
CONSTITUENT succesiv și adițional 184; ~ coreferențiali 186; ~ coordonat 208.
CONSTRUCȚII absolute 17—18; ~ binare 45; ~ genitival posesivale 120; ~ negative 86; ~ coordonate binare 206; ~ coordonate copulative 207; ~ disjunctive 76, 97, 207; ~ circumstanțiale negative de excepție 45.
CONTAMINARE 127, 215, 472, 514.
CONTRAGERE 16, 86.
CONTRASTIV, analiza ~ a textelor 42.
CONȚINUT, ~ propozițional 27, 28; ~ și expresie 416.
CONVERSIUNE 472; vezi și SCHIMBAREA CATEGORIEI GRAMATICALE.
COORDONARE adversativă 21—28; opoziție realizată prin ~ adversativă 173; ~ copulativă 26—27, 189; ~ alternativă 86, 193; ~ disjunctivă 73—79; ~ metalingvistică 73; integrarea relației apozitive în sfera ~ disjunctive 73; pronumele relative și adverbele relative cu rol în ~ 105; adjective în raport de ~ 171—172; tipuri de ~ și relațiile dintre ele 187—193; ~ apozitivă 187—188; ~ disjunctivă și ~ exclusivă 188, 189; ~ opozitivă 189; ~ conclusivă 190; ~ față de raportul apozitiv 183, 186, 187.
COPULATIV vezi COORDONARE, VERB copulativ.
COPULĂ 157.

CORECTITUDINE 129; vezi și GREȘEALĂ, NORMĂ.
CORELATIV, construcții ~ cu adjective 172; mărci de comparație ~ substituibile prin conjuncții adversative 172; 193; ~ interpretate ca adverbe 206, 208, 209, 210, 211.
CRONICA ROMÂNEASCĂ A LUI GH. BRANCOVICI 285—286.
CRONOGRAFUL LUI CIGALAS 186.
CULTIVAREA LIMBII 95, 96; 198—199; articole de ~ publicate de Iorgu Iordan în „Limba română" 410, 414, 415.
CUVÎNT, relația dintre ~ și lucruri 430—441; ~-bază 469, 470; ~ radical 476; joc de ~ 53; funcția autonimică a ~ 11, 19; funcția referențială a ~ 11; ~ cu paradigmă hibridă 89; vezi și FORMAREA CUVINTELOR.
DACOROMÂN, particularități comune subdialectului nordic al ~ și celui din Banat 166; particularități arhaice în ~ 166—168; articolul genitival ca inovație a ~ 81.
DATAREA documentelor, manuscriselor, tipăriturilor 255.
DE NEAMUL MOLDOVENILOR 233, 236.
DECLINAREA unor cuvinte formate cu sufixele *-tas* 29, *-ta* 32, *-te* 32, *-tel* 34; ~ raportată la derivare 469.
DEFINIȚIE LEXICOGRAFICĂ 5—9.
DEIOTACIZARE 550.
DEMONSTRATIV, sinonimia dintre pronumele ~ cu forme de feminin singular și sens neutru și pronumele relativ 104; pronumele relativ cu valoare de ~ și raportul apozitiv 105; adjectiv ~ 486.
DEPENDENȚA 160.
DERIVARE 29, 38, 113; ~ cu afixe explicată prin regula celei de a patra proporționale 470; ~ în lingvistica transformațională 470; ~ lexicală ca proces de substituție sau de transformare a unui morfem în altul 470; ~ ca inserție de afixe la o bază 470; ~ progresivă 469, 470, 471; ~ regresivă 469, 470, 471; ~ modele de ~ 470; simbol grafic al ~ 472, 473, 469, 473; ~ și declinare 469; definiția ~ 469—472; vezi și SUFIXE, PREFIXE.
DERIVATE parasintetice 471; ~ sintetice 417.
DESINENȚĂ 16, 17, 550.
DETERMINANT, DETERMINAT 157,159.
DEZACORD GRAMATICAL formal corespunzător unui acord după sens 14.
DEZVOLTAREA părților de propoziție 86; ~ propozițiilor în fraze 86.
DIAGNOSTIC, indice ~ al vorbitorului 132; context ~ 205, 206, 207, 209.
DIALECT carpatic al limbii naționale 120; cunoașterea istoriei ~ pe baza comparației dintre ele 168—169.
DIALECTAL, răspîndirea ~ a unor termeni care intră în alcătuirea toponimelor din Cacica 121—127; baza ~ a limbii literare românești 414.
DIMINUTIVE în toponimie 66—68, 488.
DICȚIONARUL ETIMOLOGIC AL LUI CIHAC 223—230.
DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE de Laurian și Massim 223, 226, 227.
DISCURS și pseudo~ 43—44.
DISJUNCTIV, coordonarea ~ și relația apozitivă 73; relația semantică exprimată de construcțiile ~ 76; construcții ~ binare 76; intensitatea construcțiilor cu termeni ~ 76, 77; caracterul emfatic al construcțiilor ~ 77; valoarea adverbială a conjuncțiilor ~ 78—79; vezi și COORDONARE.
DISJUNCȚIA exclusivă 79.
DISTRIBUȚIA echipolentă a conjuncțiilor 23, 27; ~ identică 27; ~ (cvasi)complementară 27, 73; clasă de ~ 73, 104, 105, 185, 205, 206; clasa de ~ și delimitarea claselor morfologice 73.
DOSOFTEI, traduceri atribuite lui ~ 55—63; termeni întîlniți numai în traducerile lui ~ 60; patru texte necunoscute atribuite lui ~ 135—141.
ECHIVALENȚĂ semantică și sintactică 209.
EDITAREA literaturii române vechi 231—241; ~ textelor vechi 225, 243—253, 273—277, 481—485, 551—554.
EDIȚIE, probleme ale ~ de texte 95, 143—153; ~ diplomatică 146, 148, 231, 232, 233, 234, 235; ~ critică 147, 231, 233, 234, 236, 239; ~ facsimilată 150; metoda generală de elaborare a ~ de texte vechi 149; ~ realizate cu metode automate de elaborare a indicilor și concordanțelor 151—152; clasificarea ~ 231—237; ~ de texte vechi 231, 233, 235, 236, 238, 239, 243, 248, 277, 285, 286.
ELEMENTE DE COMPUNERE 282—285: *adeno-, -ampelo-, ameno-* 282; *expo-* 283; *hiper-, hipo-, meta-, aero-, agro-, macro-, micro-, edru, -emie* 283; *bio-, carpo-, causto-, abio-, acarpo-, acausto-* 284.
EMFATIC, stil ~ 38; valoarea ~ a intervenției vocii auctoriale 45; construcții disjunctive ~ 76—77; accentuarea ~ a conjuncțiilor 78.
EMIȚĂTOR 26, 79.
ENTOPIC, termeni ~ 121.
EPITET dublu 45; ~ calificativ 52.
ETIMOLOGIA unor toponime din Cacica 121—127 și Mehedinți 69—70; ~ articolului genitival 83; ~ date de informatori în anchetele dialectale 133, 197—198; cuvinte cu ~ albaneză 200; cuvinte cu ~ maghiară și germană în *Glossariul* lui Laurian și Massim 220—230; ~ sufixelor *-ic, -i- cesc-, -esc* 259—271, 279—280, 282—285; ~ elementelor de compunere 283; ~ primară 283, 287, 289, 419, 420, 429—437, 439—441,

445—449, 451, 476—477; cuvinte cu ~ necunoscută 511—516; ~ multiplă 264, 267, 283, 284; ~ populară 447.
ETNIC, structura ~ a populației din comuna Cacica 120.
EVANGHELIA (1682) 502.
EVOLUȚIE SEMANTICĂ 220, 511, 512, 513.
EXCEPȚIE, construcții circumstanțiale negative de ~ 45.
EXCLAMAȚIE 44.
EXPRESIE, conținut și ~ 416.
EXPRESIE VERBALĂ IMPERSONALĂ 15—16.
EXPRESIVITATE zero 52.
EXPRIMARE, calitățile ~ corecte 86.

FIGURI de alegere 52; ~ de comuniune 52.
FILIGRANOLOGIE, contribuția lui Gebhard Blücher la dezvoltarea ~ românești 255—257; datarea documentelor, manuscriselor, tipăriturilor pe baza ~ 255, 281—282, 478; metode în ~ 558.
FLECTIV 549.
FLEXIUNE, tendințe actuale în ~ verbului 549.
FONETIC, lege ~ 168; vezi PARTICULARITĂȚI ~, TRANSFORMĂRI ~.
FONETICĂ 89—90, 279—280, 283; ~ experimentală 90.
FONETISM refăcut 167.
FONOLOGIE, izomorfism între ~ și sintaxă 13, 279, 280.
FORMAL, factori ~ destinați unor efecte speciale în traduceri 51.
FORMAREA CUVINTELOR 198, 469—473.
FRAZEOLOGIC, expresii ~ paralele în diverse limbi 505—510; originea unor expresii ~ 506—507; expresiile ~ și figurile de stil 509—510; răspîndirea expresiilor ~ în diferitele stiluri ale limbii 510.
FUNCȚIA autonimică a cuvîntului 11; ~ referențială a cuvîntului 11.

GENITIV acuzativ cu valoare de ~ 90.
GERUNZIU cu funcție de subiect 15; ~ în construcții absolute 17—18.
GLOSARE 52.
GLOSSARIUL LUI LAURIAN ȘI MASSIM 223—230.
GRAI, răspîndirea articolului genitival în diferite ~ 82—83; fenomene lingvistice în ~ românilor din Ungaria 199; ~ de tranziție în zona Maramureșului 199; ~ literar 200; relația dintre normă și ~ în *Codex Sturdzanus* 273—277.
GRAFIE 39, 40.
GRAD DE COMPARAȚIE al structurilor cu adjectiv sau adverb care exprimă calități simultane 170, 171; ~ al construcțiilor corelative *mai mult* + adjectiv$_1$/adverb$_1$ + *decît* + adjectiv$_2$/adverb$_2$ 172—173; ~ al structurilor *mai curînd* + adjectiv$_1$ superlativ + *decît* + adjectiv$_2$ superlativ 173; reflecții pe marginea sistemului ~ 174—178.
GRAMEM 469—470.
GRAMATICA în școală 26; ~ normativă și corectivă 85.
GRAMATICA lui TIMOTEI CIPARIU, observații asupra sintaxei în ~ 155—162.
GRAMATICA manuscrisă a limbii române din 1768 200.
GREȘEALĂ 85, 129; vezi și NORMĂ.
GRUP predicativ 12; ~ sintactic liber 174.

HIPERCORECT, grafie ~ 40.
HIPERONIM 6.
HOMOMORFISM între substantiv și adjectiv 267.
HERODOTUL de la Cosula 238.
HISTORIA MOLDOVLACHICA 238.

IMPERATIV NEGATIV 18.
INCUNABULE 477.
INDICI, elaborarea de ~ și concordanțe 155; elaborarea ~ la ediții 240; metode automate de elaborare a ~ și a concordanțelor 151—152.
INERENȚĂ, raportul de ~ 159.
INFINITIV ca subiect 15.
INFORMATOR, comentarii ale ~ în anchetele dialectale 131—132; indicații etimologice date de ~ 133.
INSTRUCȚIUNI, ca tip de norme 129.
INTERDEPENDENȚĂ semantică 13, 14, 17; relație de ~ biplană 17; ~ formală 17; excepții în ceea ce privește ~ 17—18; ~ între subiect și verb la mod nepersonal în construcții absolute 18.
INTERFERENȚĂ formală și semantică 114.
INTEROGATIVE DIRECTE 14, 19.
INTONAȚIE 18, 104, 105.
INVOCAȚIE 44.
IOTACIZARE 550.
ISTORIA BISERICII de Petru Maior 243.
ISTORIA SUZANEI 137.
IZOMORFISM între fonologie și sintaxă 13.

ÎMPRUMUT vezi NEOLOGISM.
ÎNTREBĂRI RETORICE 44.
ÎNVĂȚĂTURI PESTE TOATE ZILELE 238.

JARGON, sociologia ~ 47, 416.
JOC DE CUVINTE 53.
JONCTIV, *care* cu sens demonstrativ ca element ~ 103—105.
JUXTAPUNERE 104, 105; ~ de constituenți succesivi și adiționali 184.

LABIALE, tratamentul ~ în graiul muntean 39.
LEGE, conceptul de ~ în lingvistică 409, 417; ~ fonetică 168.
LEGENDA LUI AFRODITIAN PERSUL 135, 137, 138, 141.
LETOPISEȚELE LUI GRIGORE URECHE 235.
LETOPISEȚELE ȚĂRII MOLDOVEI atribuite lui Pseudo-Enache Kogălniceanu 239.

LETOPISEȚELE MOLDOVENEȘTI 551.
LEXICOGRAFIC, tehnică ~ 5; teoria semantică și practică ~ 5; definiție ~ 5; tratarea ~ a sensului 6; definirea ~ a verbelor 6, 7; tendințe în practică ~ 6; tratarea ~ a sensului pe baza modelului relațional 7; reorganizarea tehnicii ~ 8.
LEXICOLOGIE transformațională 470.
LEXICONUL DE LA BUDA 224, 225, 226.
LEXICONUL SFÎNTULUI CHIRIL 231.
LIMBĂ și gîndire 86; ~ standard și normă 130; schema conceptuală a ~ și realitatea 99—102; ~-obiect, asemănări și deosebiri între ~ și metalimbă 11.
LIMBAJ și realitate 99, 100; rolul ~ în constituirea normelor lingvistice 130; ~ politic 414, 416.
LINGVISTICĂ comparată 47; ~ transformațională și derivarea 470.
LITURGHIERUL lui CORESI 249.
LITURGHIERUL din 1680 501—502.
MANUSCRIS, arheologia ~ 145, 146; ~ eminesciene 535—548.
MANUSCRISUL DE LA IEUD 238.
MESAJ, contactul receptorului cu ~ 51—52.
METAFORIC, denumire ~ 215.
METALIMBĂ ~ și limbă-obiect 11; relația dintre subiect și predicat în ~ 12; subiectul în ~ 13.
METALINGVISTIC, conectori ~ 73, 205; valoare ~ 75.
METATEZA 513.
METONIMIE 52.
MOD NEPERSONAL, subiectul exprimat prin verbe la ~ 15—16.
MOLDOVEAN, concurența dintre graiul ~ și graiul muntean 39, tratamentul labialelor în graiul ~ 39; trăsături specifice graiului ~ 40, 554; particularități ale graiului ~ prezente în *Biblia de la București* 500—502.
MOLITVELNICUL LUI CORESI 248.
MORFETIMOLOGIE 283.
MORFEM 73, 104, 190, 205, 206; clasă de ~ 73; corelative 205—208; ~ corelative *fie* interpretate ca adverbe 208; *fie* ca ~ lexical sau gramatical 211.
MORFOLOGIE, raportul dintre ~ și sintaxă 156.
MORFOLOGIC, clase ~ 73.
MUNTEAN, fenomene specifice graiului ~ 39; concurența dintre graiul ~ și graiul moldovean 39; trăsături ale graiului ~ în textele din secolul al XVI-lea — al XVII-lea 276; particularități ale graiului ~ în *Biblia de la București* 500—502.
NEGATIV, construcții ~ 45, 86; imperativ ~ 18.
NEOLOGISM 29—38; ~ în traduceri 42; ~ cu sufix grecesc 42—43; ~ la Creangă 416; vezi și ADAPTAREA ~.
NEUTRALIZAREA opoziției de conținut 74; ~ funcției relaționale a conectorilor *ori* și *sau* în favoarea valorii adverbiale 78, 104, 180, 187.
NOMINATIV 17.
NORMĂ literară și acordul 14; ~ literară locală 83; ~ literară 85, 86, 91; variante la ~ și abatere de la ~ 85—91, 415, 417; recomandări conforme cu ~ 88; teoria ~ lingvistice 88; ~ și abaterea de la ~ ca termeni corelativi 129—134; raportul dintre ~ limbii standard și ~ comunităților locale 130; rolul limbajului în constituirea ~ 130; codificarea socială a ~ 133; ~ lingvistică și ~ comunicativă 131; ~ și grai în *Codex Sturdzanus* 273—277; ~ nord-ardeleană raportată la ~ muntean 200; 413, 415; stilul beletristic și ~ limbii literare 425; ~ morfologică literară actuală 549; variante libere în ~ 549.
NOUL TESTAMENT DE LA BĂLGRAD 497, 498.
NUCLEU SEMANTIC PRIMAR 440.
NUME, categoria ~ 5.
NUME PREDICATIV, delimitarea subiectului de ~ 17.
NUME PROPRII în traduceri 42.
NUMERAL ordinal adverbial 85; postpunerea ~ cardinale cu valoare adjectivală în limba veche 526.
OBIECT direct 486.
OMONIME lexico-gramaticale 90; morfeme corelative ~ 207, 208; sufixul antroponimic *-cea* și finala *-cea* ca ~451.
ONOMASIOLOGIC, criteriul ~ 75.
ONOMASTICĂ 410, 445—449.
ONOMATOPEIC, formație ~ 514, 515.
OPOZIȚIE 189.
OPOZIȚIONAL vezi SUBORDONARE.
ORATOR și auditor 51.
ORTOEPIE 85, 89, 198 ~ și ortografie 89.
ORTOGRAFIE 85, 89, 198, 200.
OUTSIDER 130, 131.
PALATALIZARE 168, 511, 512, 513, 514.
PALIA DE LA ORĂȘTIE 497, 498.
PARADIGMĂ epistemică 5; cuvinte cu ~ hibridă 89.
PAREMIILE 501.
PARTICULARITĂȚI fonetice, morfologice și lexicale în traduceri din Voltaire 39: ~ fonetice ale toponimelor 67—69; ~ fonetice în limba română dintre 1780 și 1880, 279; ~ fonetice ale limbii literare 279; ~ fonetice în textele din sec. al XVI-lea — al XVII-lea 274, 275; ~ fonetice ale graiului moldovean 554; ~ lingvistice în *Vechiul Testament* tradus de N. Milescu 465—468, 521—534; ~ ale graiurilor românești nordice 533—534; ~ lexicale în textele din sec. al XVI-lea — al XVII-lea 276; ~ ale

graiului muntean 276; ~ lingvistice moldovenești în *Biblia de la București* 456.
PAUZĂ 18, 78, 104, 106.
PĂRȚI DE VORBIRE, numărul ~ în diverse gramatici românești 156—162; criterii de delimitare a ~ 159, 208, 211.
PERSOANA 16.
PERSUASIV, funcție ~ 48.
PLEONASTIC, construcție ~ 58.
PLURAL în *-uri* 30; ~ în *-ale* 32; formații cu ~ 446.
POETICĂ 47.
POLISEMANTISM 430.
POSLANIA CĂTRĂ MIHAIL, CNEAZUL BULGĂRESC 139.
PRAVILA DE LA BRAȘOV 277.
PREDICAT, autonimul și ~ propoziției 11, 12, 13; ~ exprimat prin expresie verbală impersonală 15, 16; relația dintre subiect și ~ 11—19; interjecțional 18; ~ în construcții absolute 18; ~ din perspectiva logicii 157—158; raportul de inerență al ~ cu subiectul 159; ~ nominal 15, 486; vezi și ADVERBUL.
PREFIXE neologice: *ana-, ante-, anti-, apo-, cata-, circum-, contra-, dia-, dis-, epi-, extra-, hiper-, hipo-, infra-, inter-, juxta-, meta-, para-, peri-, post-, pro-, super-, trans-, ultra-* 283; *des-* 425; *in-* 424; *im-* 425; *ne-* 424, 470.
PREFIXOIDE 471; vezi și ELEMENTE DE COMPUNERE.
PREPOZIȚIA (și LOCUȚIUNEA PREPOZIȚIONALĂ) a_1 (vechi) 87; a_2 (neologic) 97; *de, cu* 87; *fără numai* 45; *conform, contrar* 90; ~ în toponime 120, 121, 126; *în comparație cu, față de, în raport cu, pe lîngă, ca* 176; ambiguitatea ~ *la* 164.
PRESCRIPȚII ca tip de norme 129.
PRESUPOZIȚIE actualizată de conjuncția *iar* 22, 27, 28.
PREZUMTIV 18; conjunctiv ~ 86.
PRINCIPII MORALE ca tip de norme 129.
PROLEPSA 52.
PRONUME interogativ 14; ~ de calificare 86; vezi DEMONSTRATIV și RELATIV.
PRONUMERAL 86.
PROPOZIȚIA construită cu un relativ cu valoare de demonstrativ 103—105; sens și structură în ~ din metalimbă 13.
PSALTIREA LUI DOSOFTEI 238.
PSALTIREA ÎN PROZĂ 501.
PSALTIREA ÎN VERSURI 501.
PUNCT 104.
PUNCT ȘI VIRGULĂ 104.
PUNCTUAȚIE 85, 104; ~ conjuncției *or* 86.
RADICAL 469, 470, 472, 549, 550—551.
RĂSPUNS ÎMPOTRIVA CATEHISMULUI CALVINESC 238.
RECEPTOR și mesaj 51—52.
RECȚIUNE 14, 17, 19, 120, 160; conceptul de ~ la Timotei Cipariu 160.
REFERENT, termeni cu același ~ 105; gradul de comparație și ~ unor adjective 172, 174, 178, 179, 180; constituenți cu același ~ 186.
REFERINȚĂ concretă 5.
REGENTĂ, relația dintre subiectivă și ~ 11—19.
REGIONAL, termeni ~ în traducerile lui Dosoftei 59; termeni ~ 287; termeni literari ~ 287.
REGIONALISME în terminologia geologică 107—115; ~ muntenești 214, 220, 223; ~ la Creangă 416; ~ în dacoromână 439.
REGRESIUNE, falsă ~ 512.
REGULI morfologice și sintactice 85; ~ constitutive și reglementative 129, 130; ~ și obiceiuri 129, 130; tipuri de ~ la von Wright și Searle 129, 130; ~ ideale 129.
RELATIV, legătura ~ interpropozițională 103—105; pronumele, adjectivele și adverbele ~ cu dublă funcție relațională: coordonatoare și subordonatoare 103; ~ cu valoare de demonstrativ 104, 105.
RELAȚIA SINTACTICĂ dintre subiect și predicat în metalimbă 12; ~ interpropozițională 103—105; aspecte ale ~ dintre subiect și predicat, dintre subiectivă și regenta ei 11—19.
RELAȚIE SEMANTICĂ actualizată de conjuncția *iar* 22, 27, 76; vezi și SEMANTIC.
RESEMANTIZARE 220.
RESTRICȚII formale reciproce cu clasemul 13.
RETORIC, procedee ~ 44; tehnică ~ 41.
RETORICĂ formală 47.
RETOROMANA 485—486.
ROMÂNA nord-dunăreană în secolele al XII-lea — al XV-lea 201—202; ~ primitivă 165.
ROMÂNA LITERARĂ, dicționarul ~ vechi 287—288; ~ modernă 476; ~ veche 475; ~ în perioada premodernă 259—271; 413—417; distincția dintre ~ și limba literaturii artistice 413; variante ale ~ 413; raportul dintre ~ și limba scriitorilor ~ 414; baza dialectală a ~ 414; rolul *Bibliei de la București* în impunerea ~ 502—503; ~ și preocupările Astrei 557.
ROMANITATE, contactul graiului bănățean cu ~ nord- și sud-dunăreană 165.
ROMANISTICĂ 485—486.
SCHIMBAREA CATEGORIEI GRAMATICALE 90; vezi și CONVERSIUNE.
SCRIEREA compuselor din abrevieri literale 196; ~ chirilică 554—555.
SCRIS, originile ~ în limba română 241.
SEMANTIC, teorie ~ și practică lexicografică 5—7; relație ~ de adîncime 6; relația ~ dintre subiectivă și regentă 11—19; diferențe ~ între substantive 8; inter-

dependență ~ 13, 14, 17; relație ~ actualizată de conjuncția *iar* 22, 27; relația ~ exprimată de construcțiile disjunctive 76; inductor ~ 436; interferență formală și ~ 114; nucleu ~ 440.
SEMASIOLOGIC, definire ~ 75.
SEMIOTIC 48.
SEMN și cunoaștere 99—102; modele clasice ale ~ lingvistic 5; funcția referențială și funcția autonimică a ~ lingvistic 11.
SEMNIFICARE 5.
SEMNIFICAȚIE 5, 100, 429.
SENS lexical 5, 208; tratarea lexicografică a ~ 6, 9; ~ și structură în propozițiile din metalimbă 13; transfer de ~ în traduceri 48—49; ~ figurat și ~ propriu în traduceri 48—49; relația dintre obiect, concept (~) și cuvînt 99—102; ~ unor cuvinte care intră în toponime din comuna Cacica 121—127; ~ primar și ~ derivat 433; ~ paralele 433.
SIMBOL, conținutul de conștiință devenit ~ al totalității 101—102.
SIMBOL GRAFIC al derivării 472.
SINECDOCA 52.
SINODUL TRANSILVĂNEAN vezi CANOANELE mitropolitului DOSOFTEI.
SINONIMIE 24—28, 86, 112, 113, 208 287.
SINTACTIC vezi RELAȚIE sintactică.
SINTAGMĂ 157; ~ nominală 210.
SINTAXĂ, izomorfism între fonologie și ~ 13; ~ și morfologie 156.
SISTEM MORFOLOGIC, trecerea de la ~ al limbii române moderne la ~ actual (1800) 263.
STATISTICĂ lingvistică 47; ~ toponimelor din comuna Cacica 121.
STEMATOLOGIE, rețeaua de criterii a ~ 144; ~ ca artă a conjecturii 144.
STEME 145.
STIL funcțional 475; ~ nominal 6; ~ declamator 47; ~ artistic 414, 415; ~ beletristic și norma limbii literare 425; figurile de ~ și expresiile frazeologice 509—510.
STILISTIC, adecvare ~ 88; tehnici ~ 41; concordanțe ~ 43; proces diacronic de cristalizare ~ 45; valori ~ ale toponimelor 65; efectul ~ al clișeelor lingvistice 163—164.
STRATURI DE LIMBĂ 39, 40.
STRUCTURALISM 73—74, 205.
STRUCTURĂ, sens și ~ în propozițiile din metalimbă 13; modificări în ~ gramaticală a traducerilor 49—50; ~ semantică de adîncime 6.
SUBCOD, schimbarea ~ ca marcă a discontinuității situaționale 132, 133.
SUBIECT gramatical 90; ~ multiplu 13; 190; relația dintre ~ și predicat 11—19; ~ în metalimbă 12—13; ~ exprimat prin verbe la infinitiv sau supin 15, 16; ~ expresiilor verbale impersonale 15; exprimarea ~ 15; delimitarea ~ de numele predicativ 17; ~ din perspectiva logicii 157—158; caracterizarea ~ pe baza raportului de inerență cu predicatul 159.
SUBIECTIVĂ, relația semantică dintre ~ și regentă 11—19; ~ conjuncțională și ~ pronominală 15, 19.
SUBORDONARE, raportul de ~ și de inerență 159; ~ opozițională 175.
SUBSENS 7.
SUBSTANTIV, diferențele semantice dintre ~ în funcție de categoriile particulare de referenți și tipurile de referire 8; homomorfism între ~ și adjectiv 267.
SUBSTANTIVIZARE 16; ~ adjectivelor 120.
SUBSTITUȚIE, clasă de ~ 15; ~ de sufixe 265, 267.
SUFIX, derivare cu ~ 120—121; accentuarea ~ 260; ~ antroponimie 451—454; omonimia ~ 451; ~ monoconsonantic *-c* 451; substituție de ~ 265, 267, 471; ~ posesiv personal 511; ~ verbale 549—550; originea ~ adjectivale compuse din perioada premodernă a limbii române literare 259—271; ~ adjectivale neologice 259—271; 267; ~ compuse 266—267; relația dintre ~ și terminația adjectivului 262, 266, 269; *-aci* 516; *-al* 263, 266, 270; *-ale* 32; *-alesc* 266, 267; *-alicesc* 264, 265, 266, 269; *-aln* 270; *-alnic* 262, 264, 266, 268, 270; *-ane* 122, 125; *-ar* 263, 269, 270; *-aricesc* 264, 265, 266, 269, 270; *-arnic* 264, 265; *-as* 34, *-aș* 30, 34; *-ă* 471; *-ăi* 515; *-ăni* 515; *-(ă)tate* 470; *-ău* 516; *-c* 451; *-cea* 451—454; *-ea* 451, 452, 454; *-ecea* 451; *-eci* 447; *-ei* 515; *-eni* 445; *-esc* 259, 260, 261, 264, 265, 266, 267, 269; *-ete* 446; *-ești* 446; *-eț* 121, 446; 471; *-i* 471; *-ic* 254, 260, 263, 265, 266, 267, 269, 270; *-icea* 451; *-icesc* 259, 260, 261; 262, 264, 265, 267, 269, 270; *-ie* 109, 110, 512; *-ik* 513; *-ilă* 511; *-isim* 90; *-ism* 284; *-ist* 284; *-iș* 121; *-ită* 284; *-itate* 425, 426; *-iț* 471; *-nic* 262, 264, 265, 269; *-oc* 514; *-ocea* 451; *-om* 284; *-or* 125, 471; *-os* 113,; *-ta* 30, 32, 34; *-tate* 31, 32, 33, 35, 37, 38; *-tas* 29; *-tă* 32, 34; *-te* 32, 34; *-u* 471; *-ucea* 451; *-ulucea* 471.
SUFIXOIDE 471.
SUPIN ca subiect 15, 16; ~ în construcții absolute 17, 18.
TAUTOLOGIE toponimică 120.
TEMPORAL, valori ~ ale conjuncțiilor adversative 25, 26.
TENDINȚE în practica lexicografică 6; ~ în practica editorială 145; ~ actuale în limba română 148; ~ actuale în formarea unor abrevieri 197—198; ~ actuale în flexiunea verbului 549.

TEORIE SEMANTICĂ şi practica lexicografică 5, 8.
TERMINAŢIE, selectarea sufixelor la adjective în funcţie de ~ 262, 266, 269.
TERMINOLOGIE administrativ-juridică 38, 475, 476; ~ geologică 112—114, 214; ~ etnobotanică 91—94; ~ sportivă 486; ~ ştiinţifică neologică 282—285.
TETRAEVANGHELUL LUI CORESI 248.
TEXT, probleme ale editării ~ medievale 143—153; ştiinţa editării ~143; indici prin care se reface istoria ~ 146; critica de ~ 148; ~ literare româneşti din sec. al XVI-lea 238; ~ bogomilice 275; vezi şi EDITARE, EDIŢIE.
TOPICĂ 17; diferenţierea subiectului de numele predicativ prin ~ 17.
TOPONIM, etimologia unor ~ din Cacica 121—127 şi din Mehedinţi 69—70; construcţii prepoziţionale în ~ 120, 121, 126.
TOPONIMIA localităţii Cacica (judeţul Suceava) 119—127; ~ şi bilingvism 120; tautologii în ~ 120.
TRADUCERI din Voltaire în limba română 39—54; ~ atribuite lui Dosoftei 55—63; însemnări pe marginea ~ lui Dosoftei 135—141; 419—426; ~ *Vechiului Testament* tradus de N. Milescu 455.
TRANSCRIERE interpretativă 138, 250—253; 553; vezi şi EDITARE, EDIŢIE.
TRANSFORMAŢIONAL derivarea în lingvistica ~ 470; lexicologia ~ 470.
TRANSFORMĂRI 16; ~ fonetice 511—515; sintactice 50.
UZ, cuvinte mai puţin obişnuite în ~ în secolul al XIX-lea 37; apelative pe cale de dispariţie sau ieşite din ~ 123—124; ~ greşit 284; vezi şi CORECTITUDINE, GREŞEALĂ, NORMĂ.
VALENŢE SINTACTICE ale verbului 7.
VARIANTE ale normei 86; ~ flexionare 549; vezi şi NORMĂ.
VARIAŢIE LIBERĂ 183, 190, 191.
VECHIUL TESTAMENT tradus de N. Milescu 231, 455—468, 521—530.
VERB definirea lexicografică a ~ 6—7; valenţe sintactice ale ~ 7; ~ (reflexiv) impersonal 15; ~ unipersonal 15; ~ nereglat 87; ~ pronominale cu reflexiv neaccentuat 86; ~ copulativ 86; morfologia ~ 549—551; ~ în sincronie şi diacronie 541—555; tendinţe actuale în flexiunea ~ 549; ~ regulate 549; ~ neregulate 549; repetiţia stilistică a variantelor unor ~ 549.
VIAŢA SFINŢILOR 55, 135, 136, 501.
VIAŢA SFÎNTULUI IOAN CEL NOU DE LA SUCEAVA 138.
VIAŢA SFÎNTULUI EVANGHELIST LUCA 135, 136, 138, 140, 141.
VIAŢA SFÎNTULUI VASILE CEL NOU 55, 56, 57, 61, 135, 136, 138, 140.
VIRGULĂ 104.
VOCABULAR etnobotanic 93; ~ juridic-administrativ 476; elemente latine în ~ fundamental al aromânei 165.
VOCATIV 18.
XILOGRAVURI 479—481.

INDICE DE AUTORI *

Aaron, V. 31
Adam-Chiper, Marieta 239, [285—286]
Adamescu, Gh. 66, 115, 121—124, 275, 420, 424, 430
Alecsandri, V. 36
Alessandrescu, C. 217, 218, 449
Alexandre, C. 285
Alexandrescu, Grigore 113, 114
Andrei, Nicolae [282—285]
Andriescu, Al. 238, 456, 500, 510
Antoneli, Ioan 216
Antonescu, P. 198
Apuleius 490
Araia, Zicu Ad. 221
Arghezi, T. 415
Aristotel 100, 422
Arkel, Andrea van 152
Arvinte, V. 122, 124, 485, 515
Asachi, G. 31, 36
Atanasiu, I. 112, 113
Atanasov, Petăr 478
Avădanei, St. 47
Avram, Andrei 74, 289, **515—516**
Avram, Mioara 12, 15, 21, 23, 24, 77, [85—91], 103, 155, 156, 161, 171, 173, 175, 176, 178, 180, **195—196**, [198—199], 205, 469, 549, 550
Babeu, Doina [91]
Bahner, Werner 230
Bakos, Ferenc 200
Balacciu, J. 197, 198, 289
Baldinger, K. 99, 100, 102
Bally, Charles 100, 508
Balzac, H. de 421
Bantaş, A. 290

* Cifrele tipărite cu caractere aldine trimit la articole publicate de autor; cifrele puse între paranteze drepte trimit la recenzii sau discuţii despre autor; celelalte cifre trimit la pagini în care este citat autorul.

Baras, Elisabeth 146
Barbier, Maurice 111
Barborică, Elena 143, 232—234
Barbu, N.I. 103, 213
Barbu, Violeta **39—54**, **143—153**, **231—241**, **288**, **481—485**, **551—554**
Bariţ, G. 221, 432
Bariţiu, G. 279
Bădărău, T.A. 112
Bălan, Ştefan 115
Bălaşa, Dumitru 239
Bălăcian, Constantin 138
Bălţăceanu, Francisca 443
Bărnuţiu, Simion 267, 269
Bédier, Joseph 144, 148
Belting, H. 145
Benkö, József 91—93
Berca, Olimpia [91]
Bercea, Elena [92]
Bercea, Livius [92]
Berceanu, Barbu B. 21, 23, 24, 26, 74, 160, 173, 189, 190, 211
Berea Găgeanu, Elena 103
Bergler, Ştefan 231
Berneker, Erich 72
Beza, M. 231
Bibicescu, I.G. 216
Bidez, Joseph 147, 149
Binder, Ştefan 124
Birken, S. v. 437
Bîtea, Dana 74, 186, 187
Bîtea, Ioan N. **21—28**, 73—77, 79, 176, 178, 179, **183—193**, **205—211**
Blaga, Lucian 426
Bloch, J. 487
Blücher, Gebhard [255—257], 281, 478, 479, 558
Bob(b), Ioan (episcopul) 30, 110, 214
Boccaccio, Giovanni 148
Bochman, Klaus 475
Boeckh, August 241
Bogaci, G.T. 482
Bogdan, D.P. 281, 448
Bogdan-Dascălu, Doina 11, 12, 35
Bogrea, V. 59, 452, 513, 514
Bogza Irimie, Rodica 199
Boileau, Nicolas 420, 421
Bois-Reymond, E. de 542
Bolocan, Gh. 445
Bonfini, A. 285
Borcia, Ion 230
Borcilă, Mircea 69
Bordea, Carmen **282—285**
Bordeianu, M. 122
Borza, Al. 71, 92, 93, 512
Botez, Dem. 422
Botez, I. 420
Botezan, Liviu [557]
Bourquin, Jacques 469
Bousono, Carlos 427
Brad, Lia 290
Branca, Vittore 147
Brancovici, Gheorghe 239, 285, 286
Brandza, D. 91
Bratul (popa) 501
Bratuschek, August 241
Brătianu, G.I. 221
Brătulescu, Victor 435
Brâncuş, Gr. 67, 108, 220, 290, 429, 431, 434, 439, 475, 520, 549, 550
Breban, Vasile 289, 290
Briquet, C.M. 282
Brîncoveanu, Constantin 29, 497, 498
Broju, Ion 215
Buchthal, H. 145
Budagov, R.A. 492
Budai Deleanu, Ion 35, 235, 279
Bulanin, D.M. 139
Bulgăr, Gh. 205, 475
Bureţea, Emilian N. **445—449**
Buză, E. 50, 238
Byck, J. 50, 490
Çabej, Eqrem 431, 520
Cadiergues, Roger 115
Calotă, Ion 68
Camariano-Cioran, Ariadna 45—47, 53
Candrea, I.-A. 66, 69, 81, 108, 115, 121—124, 131, 213, 214, 233, 275, 420, 424, 430, 446, 490
Canta, Ioan 239, 240, 481, 482
Cantacuzino, Const. (stolnicul) 36
Cantacuzino, Mihai (banul) 52, 482
Cantacuzino, Şerban 497, 498
Cantemir, Dimitrie 29, 36, 50, 238, 240, 263, 415, 477, 478
Capidan, Th. 220
Carabulea, Elena 21, 24, 205, 489
Caragiale, I.L. 32, 33, 415—417
Caragiu-Marioţeanu, Matilda 69
Carcalechi, Zaharia 34
Carey, H.C. 547
Carpov, M. 44
Cartojan, N. 55, 57, 62, 141, 497—499
Casini, T. 148
Cassirer, Ernst 101
Caussat, P. 73
Cazacu, B. 29, 31, 67, 103, 116, 133, **221**, 222, 277, 502, [558]
Cazimir, Şt. 32
Călin (tipograf) 478
Călinescu G. 38, 424, 425, 427, 498, 499, 535, 546
Călugărul, Misail 232
Cândea, Virgil 231, 238, 455—457, 460—463, 499, 500, 502
Chevalier, Jean-Claude 171
Chiari, Alberto 148, 150, 232—236
Chiparissa, Nicolae 482
Chirá, Ioniţă 41
Chiriac (tipograful) 502
Chiril (patriarhul Ierusalimului) 139
Chiţoran, Dumitru 4, 5, 130, 133
Chivu, Gh. 50, **201—202**, 238, 247, **273—277**, 287, **475—477**

Cicero 149
Cichorius, Conrad 435
Cigalas, Matei 62, 136
Cihac, A. de 214, 223, 226—228, 230, 429, 430, 485
Cihac, J.Ch. 108
Ciobanu, Fulvia 114, 174, 191, 260, 262, 283
Ciocîrlie, L. 33
Cioculescu, Ş. 38, 426
Ciompec, Georgeta 174, 178, 180, 190, 210, 211
Cioranescu, Alejandro 107, 213, 430, 432, 433
Cipariu, Timotei 95, [155—162], 243, 245, 247—251, 259, 269, 485, 557
Ciurea, Al.I. 41, 51, 54
Cîrstea (învăţătorul) 558
Cîrstoiu, C. 51
Clavand, Robert 236
Cobălcescu, Gr. 108, 109
Cockshaw, P. 146
Cocotailo, Gheorghe 511, 514
Codru Drăguşanu, I. 38
Cohuţ, Cornelia 133, 222
Comşa, Eugen 440
Comşa, Nicolae 243, 250, 455
Conachi, C. 36
Condrea, V. (v. Graur, Al.) 489
Constantinescu, Dinu 115
Constantinescu, N.A. 127, 449, 454
Constantinescu, Radu 247
Constantinescu-Dobridor, Gh. 471
Constantiniu, Florin 551
Corbea, Teodor 477
Corbett, P.M. 147
Coresi (diaconul) 81, 82, 247, 248, 275—277, 288, 476, 478, 479, 498, 501, 558
Cornea, Paul 36
Cornilescu, Alexandra 4, 5
Cosco, Olga 42
Coseriu, E. [485]
Costin, Miron 233, 234, 236, 288, 478
Costin, Nicolae 51, 238
Costinescu, Mariana 40, 59, 200, 238, 247, [287—288], 501, 549
Coteanu, I. 4, 11, 21, 37, 76, 79, 83, 91, 92, 165, 166, 168, 190, [197—198], 205, 211, 289, 290, 471, 475, 488, 493, 523
Cottez, Henri 283, 285
Cozianul, Mardarie 92, 266, 501
Crăşoveanu, D. 12, 15, 173
Crăiniceanu, G. 92, 93
Creangă, I. 415, 416, 436, 437
Creţia, Petru 489
Creţu, Gr. 92
Crîstian (preotul) 245, 248
Cromer, M. 285
Crössmann Osterloh, Helga [96]
Curticăpeanu, Vasile [557]
Dalametra, I. 220
Damaschin (episcopul) 552
Damé, Frédéric 431, 432, 435, 440
Dan, Dimitrie 483
Dan, Ilie **119—127**
Daniel, Rogerus 458, 461, 462, 464, 499, 500, 529, 532
Daninos, Pierre 508
Dascălu, Crişu 35, 426
Dauş, L. 421
Dauzat, Albert 507
Daveluy, A. 285
David, Mihai D. 113, 114
Dayre, J. 514, 516
Dărmănescu, Iordache Darie 41
Deanović, M. 514, 516
Delaissé, L. M. J. 144—148
Demény, Lajos [477—481]
Demény, Lidia A. [477—481]
Demény, Ludovic 255, 281
Demostene 236
Densusianu, Ovid 55, 60, 67—69, 81—83, 123, 275, 276, 429, 487
Densuşianu, Aron 286
Deyck, R. van 152
Diacon, Vasile 422
Diaconescu, Paula 32, 475
Diaconovici, C. 419
Diaconovici Loga, C. 156
Dicea, Oprea 114
Dimitrie al Rostovului 55, 56
Dimitriu, C. 12, 21, 103, 105, **155—162**, 176, 190, 205, 211, 477, 501
Dobre, Alexandru [557], [558]
Domokos, Sámuel 199
Donat, Ion 445, 446
Donici, Andronachi 475
Dositei (patriarhul Ierusalimului) 498
Dosoftei (mitropolitul) 29, 35, 49, [55—63], [135—141], 238, 240, 243, 245—250, 288, 456, 457, 460, 500, 501
Drachmann, A. B. 147, 149
Dragomirescu, Gh. 21
Drăşoveanu, D. D. 103
Drăganu, N. 67, 122, 123, 199, 249
Drimba, Ov. 37
Drimba, Vladimir 143, 147, 231—236
Droc Barcianu, N. 424
Du Marsais, César Chesneau 44
Dubois, J. 74, 76, 77, 105, 171
Duda, Gabriela 505, 508
Dumistrăcel, Stelian **107—117**, **213—222**, **429—443**, 508
Dumitraşcu, Katalin **223—230**
Dumitrescu, Dan F. 115
Dumitrescu, Maria 195
Dumitrescu, Suzana Carmen 21, 24, 26
Dumitriu, Anton 100, 101
Dumitru din Cimpulung (Muscel) 455, 465, 468, 499, 501
Dumpe, L. 438
Dunăre, N. 433
Dundulene, P. 438
Duţu, Al. 41, 43

Eclesiarhul, Dionisie 239, 240
Eco, Umberto 48
Edelstein, Frieda 103, 105
Edmont, Edmond 437
Eeden, Willem van 236, 238, 240
Eliade, I. (v. Heliade Rădulescu, I.)
Eliade, Mircea 426
Eminescu, M. 215, 279, 414, 415, 426, [535—547]
Eremia, A. I. 123
Ervin-Tripp, Susan M. 133
Eustatievici Brașoveanu, Dimitrie 156, 201, 459
Erastov, D. P. 478
Ernout, A. 487
Evolceanu, D. 487
Evseev, Ametista 505

Facca, C. 32
Fénelon, François de Salignac de la Mothe- 44, 420
Fenești, Costin [557—558]
Fericean, Iosif 259
Ferro, Teresa [485]
Fick, Adolf 542, 544, 547
Filotei (patriarhul Constantinopolelui) 231
Filstich, Johann 239, 240
Fischer, I. 31
Fishman, J. A. 133
Flaubert, G. 422
Flavius, Josephus 500
Fléchier, Esprit 44
Flitz, Janine 115
Flora, Radu 67
Florescu, F. B. 435
Florescu, Radu 442
Foarță, Maria [92, 93]
Fontane, Theodor 148
Fotie (patriarhul Constantinopolului) 139
Frede, Hermann Joseph 233
Frege, Gottlob 4, 5
Frollo, G. L. 419
Frunzescu, D. 447, 448
Frye, Northop 427
Fugariu, Fl. 35, 484
Fundescu, I. C. 215
Furnică, D. Z. 33

Gabrea, M. 103
Gáldi, Ladislau 259—261, 266
Gálffy, Mózes 200
Gamillscheg, Ernst 434, 437
Ganz, Peter F. 148
Gardette, Pierre 435
Gartner-Tagung, Theodor 485, 486
Gaster, M. 55, 92
Gămulescu, Dorin 290, 516
Gâdei, Constantin 88
Genette, Gérard 421, 422, 425, 427
Georgescu, Magdalena 40, 59, 92, 238, 247, [287—288]
Georgiev, Vladimir 430, 431, 517
Gerlach, Fr. Dor. 216
Gherasim (arhimandritul Mitropoliei Iașilor) 41—43, 53
Gherman (arhiepiscopul Constantinopolului) 137
Gherea, I. D. 420
Gheție, Ion 29, 39, 40, **81—83**, **95**, 115, 143, **165—169**, **199—200**, 231—234, 238, 241, 243, 248, 270, 274, 276, 277, 279, 280, **281—282**, 287, 288, 413, 414, 475, 478, 479, **497—503**, 523, 549, 552
Gheucă, Leon 41, 43, 44
Ghiculete, Galina 133, 221, 222
Gilissen, L. 145, 146
Gilliéron, J. 487
Giuglea, G. 123, 199, 219, 429
Giurescu, Constantin 233, 482
Giurescu, C. C. 446
Giștescu, Petre 221
Gleason, H. A. 73
Glodariu, Ioan 435
Goebl, H. [485]
Goga, Octavian 199
Goldiș Poalelungi, Ana 32
Golescu, D. 31, 32
Golopenția Eretescu, Sanda 173
Gouillard, J. 137, 237
Goția, Anton 239
Goția, I. 199
Grama, Ana [557]
Grama, Alexandru 243
Graur, Al. 66, 85, 88, [95—96], 103, 122, 176, 180, 283, 451, [487—493], 510, 515, 528, 549, [558]
Grămăticul, Staicu 138, 139
Greceanu, Radu 288, 498, 500
Greceanu, Șerban 498, 500
Grecu, Victor V. [557]
Grecul, Maxim 139
Green, John N. 99
Gregorian, M. 68
Grigoraș, N. 452
Grigorie din Măhaci (popa) 273—277
Grigorovitza, Em. 119, 122, 123
Grimm, Jacob 437, 439
Grimm, Wilhelm 437, 439
Groza, Liviu 507
Gruiță, G. 14
Gruys, A. 146
Guglielmo IX d'Aquitania 237
Gugui, Aglaia 505, 508
Guilbert, Louis 470
Gusti, D. 422, 423
Guțu, Olimpia [554—555]
Guțu Romalo, Valeria 12, 15, 73, 129, 157, 163, **413—417**, 549
Gyémánt, L. 30
Gysel, J. 236

Häbler, Konrad 477
Halichias, Ana-Cristina **554—555**
Haneș, P. V. 498, 499
Hasan, Finuța 114, 174, 283
Hasdeu, B. P. 36, 81, 107, 198, 217, **273**,

432—434, 437, 481, 485, 499, 513
Havet, Louis 144, 150, 152, 235, 236
Heliade Rădulescu, I. 33, 156, 157, 259, 268, 269
Helmholtz, H. 542
Hendel, Charles W. 101
Henry, P. 57, 58
Herodot 42, 233, 236, 238, 240, 456, 500, 501
Hervay, F. 478
Hesler, Nicodemus Heinrichs von 147
Hjelmslev, L. 11, 74, 105, 178
Hofmann, J. B. 103
Hölderlin, Friedrich 148
Holmes, Janet 130
Homorodean, Mircea 123, 221
Horaţiu 490
Hotiniul, Amfilohie 31
Hrincenko, B. 124—126
Hrisostom, Ioan 137
Hristea, Theodor 21, 410, 414, 505, 510
Hymes, Dell H. 130

Iacob, Caius [557]
Iacob, St. 74, 206
Iakov (tipograf) 481
Ianache (vtori postelnic) 552
Iane (popa) 558
Iaroslavschi, Eugen 435
Ibrăileanu, G. 419
Ilie, Mircea 110
Iliescu, M. 103, [485—486]
Iliescu, Vl. 125
Ilieş, Aurora 51, 239, 240, [481—485], 551, 552
Indrieş, Alexandra 37
Ioan, Angela 421, 422
Ionaşcu, Al. 289, [558]
Ionescu, Adriana 214
Ionescu, Ion de la Brad 109
Ionescu, I. **517—520**
Ionescu-Gion, G. 424
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana 81, 83, **129—133**, [201—202], 427
Ionesi, Liviu 113, 114
Ionică, Ion 116
Ioniţă, Vasile 290
Iordache, Gh. 432
Iordan, Ion 218, 220
Iordan, Iorgu 12—15, 21, 24, 37, 38, 65, 66, 77, 78, 85, 107, 120—123, 155, 156, 161, 163, 173, 205, 217, 218, 220, 260, [409—411], 445—448, 454, 471, 487, 488, 490, 505, 507, 509, 519, 551
Iorga, N. 30, 33, 41, 50, 52, 140, 243, 248, 249, 286, 436, 453, 479, 481, 482, 498, 499, 551
Iorgovici, Paul 35
Iorgulescu, M. 426
Ipsilant, Alexandru 475
Irigoin, Jean 145, 146
Irimia, D. 12, 14, 21, 26, 184, 190, 205, 425
Ispirescu, P. 108, 215
Istrate, Gavril [95], 155
Istrati, Corneliu [551—554]
Iuvenal 490, 506
Ivănescu, G. 35, 69, 157—160, 166, 238, 263, 270, 431, 439, 441, 505
Ivireanul, Antim 36, 266—267, 475

Jaberg, K. 441, 507
Jakó, Sigismund 256, 281, 478
Jakobson, R. 11
Janitsek, E. 122
János, Zsemlyei 200
Jivković, Mirko 54, 516
Joja, Ath. 100
Jokl, N. 431, 520
Jora, Toader 55—57, 61, 137, 138, 141
Jud, J. 441

Kafka, Franz 148
Kampen, Antony van 508
Kar, Lucrezzia 422
Karataev, I. 139
Karlinger, Felix [288]
Kassel, Rudolf 149
Kelemen, B. 72, 82, 515
Kirileanu, G. T. 437, 438
Kis, Emese 511
Klinnert, Thomas C. 237
Klotz, Alfredus 237
Knox, R. 48
Kogălniceanu, Mihail 51, 481, 482
Kovari, Heinz 508
Kramer, J. [485, 486]
Kräutner, Sam 92
Kremnitz, Mite 547
Kristophen, J. 231
Krüger, Fritz 435
Kuhn, Hugo 148

La Fayette, doamna 422
Lacea, Constantin 59, 124
Lachmann, Karl 144, 148
Lahovari, George Ioan 221
Lake, K. 146
Lake, S. 146
Lalescu, Traian 557
Lambrior, A. 81, 485
Laurian, A. T. 34, 36, 37, 116, [223—230], 259, 269, 419, 425
Lavrentie (ieromonahul) 478, 479
Lazăr, Gheorghe 557
Lăzărescu, I. 238
Lăzărescu, Paul 133, 221, 222
Lecca, Haralamb, G. 221
Lega, G. 148
Leinasare, I. A. 438
Lenders, W. 151
Leonard, Vera 421
Leuders, Winfried 152
Leumann, Manu 103
Lihacev, N. P. 282
Lihaciov, D. S. 150
Lilov, A. 139
Littré, Émile 109, 111, 430
Liubavici, Dimitrie 478, 479
Livius, Titus 216, 506
Lombard, Alf 88, 549

Lommel, Eugen Von 535, 542—547
Lucaci (ritorul) 247, 476
Lucreţiu 144
Lupoianu (diac) 552
Lupu, Coman **198—199**
Luther, Martin 499
Lutz, H. D. 151

Maas, Paul 144, 148
Macarie (sec. al XVII-lea) 56
Macarie (gramatic; sec. al XVIII-lea) 200, 459
Macarie (ieromonahul; sec. al XVI-lea) 478
Macarie (proegumenul; sec. al XVIII-lea) 552
Macarovici, Niculae Gh. 113
Macovei, Gabriela 219
Macovei, Gheorghe 112—114
Macrea, D. 68, 477
Madár, Lajos 199
Maior, Petru 30, 35, 243, 245, 247, 250, 420
Maiorescu, Titu 155, 427
Maixner, R. 514, 516
Malişevschi, Iv. 139
Maneca, Constant 186
Mangiuca, Simion 91
Manheim, Ralph 101
Manolescu, N. 38, 426
Marchand, Hans 470
Marcu, Florin 186
Mareş, Alexandru, **55—63**, **81—83**, **135—141**, 143, 167, 231—234, 241, **243—253**, 257, 274, [281—282], **285—286**, 288, **477—481**, 501, 523, **557—558**
Mareş, Lucreţia **287—288**
Marian, S. Fl. 437
Marichal, R. 146
Marin, Alexie 108, 110, 111
Marin, Elisabeta [557—558]
Marin, Maria 133, 222
Marincaş, Valeria 113, 114
Marinescu, Bogdan 133, 222
Marinescu, Ionel 421
Marino, A. 422
Marouzeau, J. 487
Martinet, A. 13
Marzik, Trude 509
Masai, François 144, 146—**149**, 152, 153, 232, 233, 235
Masser, Achim 147
Massillon, Jean-Baptiste 44
Massim, I. C. 34, 37, 116, 155, [223—230], 419, 425
Massner, Dieter [288]
Matei, Jana, v. Balacciu, J.
Mattmann, Romuald 149
Mauro, Tullio de 4
Mavrocordat, Nicolae 231, 551, 552
Mavrodin, Irina 421, 422
Mayer, J. Robert 542, 546, 547
Mazilu, Dan Horia 139
Măgureanu, Anca 8
Mănăilă (tipograf) 478
Mărdărescu, Maria 222
Mărghitan, Liviu [557]
Mării, I. 72
Măzăreanul, Vartolomeu 50, 56, 481—484
Medaković, Dejan 481
Mehedinţi, S. 107, 439
Meillet, A. 487, 493, 509
Méridier, Louis 100
Mészáros, N. 113, 114
Meteş, Ştefan 243, 246, 248, 249
Meyer, Gustav 429, 431, 440
Meyer-Lübke, W. 110, 198, 430, 434, 440, 472, 490
Micha, Alesandre 233
Miclău, Paul 4
Micu-Klein, Inochentie (episcopul) 30
Micu (Klein), Samuel 31, 35, 36, 110, 156, 269, 502
Mihail, Paul 239
Mihail, Zamfira 239, 290
Mihăescu, Doru 62, 502
Mihăilă, G. 289, 290, [558]
Mihuţ, Ioan 269
Miklosich, Fr. 215, 247, 485
Milescu, Nicolae (spătarul) 231, [455—468], 498—502, [521—534]
Mioc, Damaschin 33, 238, 239, [285—286]
Mitran, Mircea 21, 24, 205
Mitric, Olimpia 484
Mitrofan (episcop de Huşi) 498, 500, 502
Mitterand, Henri 195, 196
Mitu, Mihai 290
Mindrescu, Simion 230
Moland, Louis 46
Moldovan, Ioan Micu 250
Moldovan, Silviu 215
Moldovanu, Dragoş 137, 446
Moldoveanul, Filip 477, 479, 481, 558
Molnar, Ioan 35
Moraru, Alexandra 50, **197—198**, 238
Moraru, M. 92
Morărescu, D. 498
Morungen, Heinrich von 150
Moser, Hugo 151
Mounin, Georges 76
Movilă, Petru 140
Moxa, Mihail 288, 476, 558
Mrazec, L. 111
Müller, Ulrich 150
Münster, Sebastian 285
Munteanu, Ştefan 110, 475, **505—510**
Murgu, Eftimie 37, 259, 269
Mutihac, V. 113, 114

Nagy, Béla 199, 200, [201]
Natu, Florentina **558**
Naum, A. 420
Nauton, Pierre 441
Nădejde, I. 156
Neacşu din Cîmpulung 288, 558
Neagoe, Victorela 133
Neamţu, Dragoş Sebastian 286
Neamţu, G. G. 15, 78, 190, 205, 211
Neculai (arhimandritul) 135, 138
Neculce, Ion 40, 103, 239, 415, 416, 484, **552**

Negoescu, Cristu S. 424
Negoiță, V. 47
Nègre, E. 120
Negruzzi, C. 32, 33, 279
Nellmann, Eberchardt 148
Nestorescu, Virgil 290
Nida, Eugene A. 47, 48, 51
Nilsson, Elsa 103
Noica, C. 38
Novacoviciu, Emilian 515
Novaković, St. 56—59
Nussbächer, Gernot **255—257**, 281, 478, 479, [557—558]

Oancă, Teodor **451—454**
Oancea, D. I. 221
Ocheșanu, Rodica 21, 24, 205, 489
Oiță, I. 74, 103, 105
Olbrechts-Tyteca, L. 44, 51, 52
Onu, Liviu 29, 42, 103, 143, 144, 152, 231—236, 238—241, 456, 458, 460, 461, 465, 479, 500—502, [558]
Oprea, Ioan **259—271**
Ovidiu 435

Pamfil, Carmen-Gabriela [95], 155, 505
Pamfil, Viorica 497
Pamfile, Tudor 216, 511
Panaitescu, P. P. 140, 233
Pană, Ruxandra 133, 222
Pană Dindelegan, Gabriela 5, 7, 171, [549—551]
Pann, Anton 31, 214
Panoneanul, Daniil 455
Panțu, Z. 93
Papahagi, Pericle 221, 507
Papahagi, Tache 69, 220, 221
Papini Stati, P. 237
Paracelsus 437
Pascu, Giorge 270
Pascu, Ștefan [557]
Pasero, Nicoló 237
Paşca, Șt. 66, 448, 451—453
Păcurariu, Mircea 243, 249
Pătruț, I. 72, 451, 454
Păunescu, Al. 219
Pârvan, V. 435, 517
Pelagius 233
Perelman, Ch. 44, 51, 52
Perpessicius 535
Pesenti, Giuliano 62
Peteghem, Marleen van [486]
Petrescu, Cezar 421
Petrișor, Marin 68
Petrov, N. I. 482
Petrovanu, D. **535—547**
Petrovici, Emil 72, 121—123, 125, 133, 168, 199, 432, 513
Philippide, Al. 69, 83, 122, 168, 429, 505
Piccillo, Giuseppe [485]
Pigas, Meletie (patriarhul Alexandriei) 139
Pippidi, Andrei 479
Pisani, V. 431
Piclișanu, Zenovie 30
Plangg, G. A. [485—486]
Platon 100
Plămădeală, Antonie 500, [557]
Pleșoianul, G. 420
Poerk, Guy de 152
Pögl, Johann [288]
Pohl, H. D. [485]
Pokorny, Julius 431, 440, 518, 520
Polizu, G. A. 214, 229, 432
Poni, Petru 109
Pontbriant, Raoul de 224, 225, 226
Pop, Ghiță 425
Pop, Sever 110, 199
Pop-Barcianu, Sab. 229
Pop Reteganul, I. 215, 437
Popa, Cornel 472
Popescu, Elena 501
Popescu, N. D. 215
Popescu, Radu 286
Popescu, V. 419
Popescu Marin, Magdalena 37, 289, **485—486**, 489
Popescu-Voiteşti, Ion 113, 114
Popilian, Dem. I. 419
Popovici, Eustatie 286
Popovici, G. 123
Popovici, Mihai 51
Popovici, Victoria 289
Porucic, T. 66, 122, 125
Porumb, Grațian 37
Posner, Rebecca 99
Poteca, Eufrosin Dimitrie 36, 37, 269, 422
Potra, G. 552
Pottier, Bernard 176
Preda, Dumitru N. 419
Prezviterul, Filip 137
Pride, J. B. 130
Procopovici, Al. 103
Protopopescu, E. 419
Provianu, Ion I. 218
Psellos, Michel 151
Pseudo Enache Kogălniceanu 51, 239, 240, 481, 482, 484, 552
Ptolemaeus 517
Purdela Sitaru, Maria [91, 93]
Pușcariu, Sextil 69, 83, 110, 166, 168, 199, 215, 429, 434, 437, 439, 487, 497, 506, 507, 511, 558
Puşchilă, D. 59, 60
Putnam, Hilary 8
Putneanul, Gherasim 41, 43, 44

Quentin, Henri 144
Quicherat, L. 285
Quintescu, N. 223

Raben, J. 151
Racoviță, C. 447
Rădulescu, Marina 15—17, 171—177, 180, 181
Rădulescu-Codin, C. 219
Răduțiu, A. 30
Regemorter, Berthe Van 146

Reinheimer Ripeanu, Sanda 289
Renauld, Emile 151
Reviga, Gh. (v. Graur, Al.) 95, 489
Rezuș, Petru 484
Riedlinger, Albert 100
Riffaterre, M. 427
Rizescu, I. 247, 514
Robciuc, Ion 290
Robert, Paul 426, 430
Robu, Vladimir 12, 15, 21, 24, 77, 78, 173, 205
Roegiest, E. [486]
Roman, Alexandru 508
Roman-Moraru, Al. (v. Moraru, Alexandra)
Romanul, Ioan 29
Römer, R. 151
Romonțanu, I. 215
Roques, M. 487
Rosetti, Al. 29, 67—69, 103, 123, 429, 431, 490, 498, 502
Rösler, R. 485
Russo, Demosthene 55, 62, 485
Russu, I.I. 230, 429, 431, 439, 517
Rusu, Aurelia 535
Rusu, Gr. 68, 215
Rusu, Valeriu 67—69, 116

Sadoveanu, M. 415, 416
Sala, Marius, 67, [197—198], 290, [558]
Samaran, Ch. 146
Sandfeld, Kristian 507
Saramandu, Manuela [475—477]
Saramandu, Nicolae 133, 165—168, 221
Sartre, J.P. 422
Saussure, F. de 100, 101
Savul, M. 113
Sălișteanu-Cristea, Oana 289
Săulescu, Gh. 156
Sbiera, Radu I. 103
Scherabon-Firschow, Evelyn 152
Schröder, W. 148
Schütz, István 200
Schweickard, Wolfgang [486]
Scriban, August 96, 108, 115, 121—124, 126, 214, 419, 429
Searle, John R. 129, 130
Seche, Mircea 223, 228—230
Sechehaye, Albert 100
Segre, C. 151
Séguy, Jean 441
Seifert, Hans Werner 148, 237
Selevestru (ieromonahul) 61, 137
Sevastos, R. 109
Sigerius, P. 93
Sima, Gr. 215
Simenschy, Th. 431
Simeon (arhiepiscopul Tesalonicului) 137
Simion, Eugen 426
Simionescu, Cristofor I. [557]
Simionescu, Ion 109, 112
Simionescu, Dan 457, [477—481]
Singleton, Ch. 148
Siniarska-Czaplicka, Jadwiga 243
Sints, Heinrich 438
Sirul, Efrem 137
Slușanschi, Dan 238, 240, 436
Soare, Ion 447
Spătaru, Ioan [557]
Stackmann, Karl 151
Stamati, T. 36, 423
Stamatiadi, Petru 267
Stan, Camelia **239—290**, **549—551**
Stan, I. 221
Stan, Ioan Teodor **279—280**
Stăncescu, D. 215
Steer, G. 151
Steiner, G. 47
Stoica, Nicolae de Hațeg 33, 238
Stoica, Ion 546
Stoicescu, N. 239, 240, 448
Stoide, Const. A. 238
Stoskopf, Gustave 115
Străjanu, M. 424
Stroici, Luca 288
Strungaru, Diomid 139
Suciu, Coriolan 125
Suflețel, Rodica [93]
Surjicov, Aurelia 195
Syrcu, P.A. 479
Szantyr, Anton 103

Șapcaliu, L. 233, 238, 240, 456
Șăineanu, Lazăr 74, 115, 122, 123, 215, 216, 419
Șerban, Elena 475
Șerban, Felicia 499, 501
Șerban, Vasile 21, 24, 205
Șiadbei, I. 223
Șincai, Gh. 35, 109, 110, 112, 156, 200, 484
Ștefan, Ion **29—38**, **419—427**
Ștefănescu, Gregoriu 110, 111
Ștefănescu, Margareta 122
Ștefănescu, Sabba 110, 111
Știrbei, Barbu 50
Ștrempel, G. 40, 239, 482, 484
Șuteu, Flora **35—91**, **95**, **96**, 163, **409—411**, **557**
Șuteu, Valeriu 222
Șutu, Serghie 515

Taber, Charles R. 47, 48, 51
Tamás, Lajos 124, 225, 227—230, 287, 431, 433, 512—515
Tanoviceanu, I. 523
Tasmowski de Ryck, L. [486]
Teaha, Teofil 68, 116, 215, 289
Tempea, Iosif, 423
Tempea, Radu 156
Teodor, Pompiliu 35
Teodorescu, Ecat. 12, 17
Teodorescu, G. Dem. 434
Teodorescu, Mirela 50, 143, 232—234, 238, 484, 502
Teodoru, Alexandru 115
Thomas à Kempis 147

Tiktin, H. 59, 60, 108, 115, 121 122, 156, 161, 171, 178, 180, 213, 214, 269, 287, 430, 526, 553
Toader din Ripa de Jos (popa) 476
Tocilescu, Grigore G. 50, 221
Todoran, R. 30, 31, 82, 261, 262, 266, 475
Todorov, Tzvetan 427
Toma, Stela [558]
Toropu, Octavian 518
Torouțiu, I.E. 542
Toșa, Al. 74, 205
Trandafir, G . D. **11—19**, 21, 24, 26, **73—79**, **103—105**, **171—181**, 183—193, 205, 208, 211
Trăistaru, Ion 414—417
Treuenfeld, Ignaz Lenk von 218
Tudor, D. 517
Turculeț, Ilie 113, 114
Turdeanu, Émile 56
Turyn, A. 146

Țâra, Vasile D. 110, 122, 475
Țicău, Ștefan 482, 483
Țichindeal, D. 33, 34, 36
Țîrcovnicu, Victor 269
Țugui, Pavel 414—417
Țurlan, Valentin 512

Udrescu, D. 214, 433, 434
Ullmann, S. 6, 507
Ungcheuer, Gerald 151
Ungureanu, Ion M. **65—72**
Ureche, Grigore 232, 234, 235, 288
Urechia, V. A. 446
Uricariul, Axinte 51, 232
Ursu, Despina 108, 110, 122, 264, 265, 267—269
Ursu, N. A. 31, 35, 41—44, 50, 51, 59—62, 108, 109, 136, 141, 156, 201, 238, 240, 260—265, 267, 269, **455—468**, 477, 484, 500, 501, **521—534**

Vaida, George 517
Vaillant, A. 487
Vanderhaven, H. 146, 147
Varuha, Atanasie 62
Vasilescu, Toma 103
Vasiliu, Al. 437
Vasiliu, Emanuel 3, 81, **99—102**, 173, [201—202]
Vasiliu, Laura **163—164**
Vasiluță, Livia [91, 93]
Vatamaniuc, Magdalena D. 535
Văcărescu, Ienăchiță (Ianache) 30—32, 51 156, 459
Văscăuțanu, Th. 113, 114
Vătășescu, Cătălina 214
Velciu, Dumitru 286
Velculescu, Cătălina 92
Vendryes, J. 487
Vergilius 435
Veszelski, Antal 92
Vești-temeanul, Teodosie 530
Vezin, Jean 146
Vico, G. B. 44
Vintilă-Rădulescu, Ioana 451
Vîrtosu, Emil 29
Vîrtosu, Ileana 31, 32, 34, 41, 43, 44
Voicu, Constantin [557]
Voiculescu, Lucian 113, 114
Voinea, Radu P. [557]
Voltaire 39, 41—47, 50—53
Vornicescu-Severineanul, Nestor 137, 140
Vuković, Božidar 481
Vulgaris, Evghenie 52, 53, 45—50
Vulpe, Magdalena 133, 221, 222

Wald, Lucia 436, 489, 491
Walde, Alois 431, 440, 520
Wartburg, W. von 508
Weigand, G. 485
Willamowitz-Moellendorff, Ulrich von 144, 149, 152
Windisch, R. [485]
Wittgenstein, Ludwig 4, 8, 44
Woesler, W. 151
Wojcicki, Marie Jeanne 505, 508
Wright, Georg Henrik von 129, 130, 133
Wunderlich, Dieter 130

Zaborov, G. R. 45
Zafiu, Rodica **3—9**
Zamfirescu, D. 424
Zdrenghea, Mircea 200
Zelenin, Dmitrij 438
Zeller, H. 151
Zenon (v. Graur, Al.) 489
Zernova, A. S. 139
Zgraon, Florentina 40, 59, **91—94**, 238, 247, [287—288]
Zmeu, Ioana 51, 239, 240, [481—485], 551, 552
Zoba, Ioan din Vinț 239
Zugun, Petru 159, 160, 211, 223, **469—473**
Zwaenepoel, R. 152

INDICE DE CUVINTE

ALBANEZĂ: carpë 290; gëresë 430; geresε 440; gërresë 108, 115, 218, 429—431, 434; **gërrusë** 431, 434; gërryej 431; ghrinj 429; gresë 108, 431; grihë 429; grihε 440; grįh-i 440; **grli** 429; krusë 431, 434; pelë 517; pjalm 520; pjelm 520; zanë 200.

BULGARĂ: čuhal 124; dьlbok 66; Hanča 453; Hančo 453; Hanka 453; kámenъ 65; **levurda** 121; lopuš 66; mărtvilo 513; preluka 122; rovina 122, 123; slan 513; samodiva 513; **samovila** 513; Sinčo 453; Tilča 453; Tilčo 453; **žitar** 122.

CEHĂ: v. hušč(e) 66; občin 122; občina 122; planý 520; rohatka 122.

DACĂ: Acidava 517; Apulon 517; Burridava 517; dava 518; Paloda 517; Pelendava 517—519; Pelendova 517, 518; Polonda(va) 517; Rusidava 517; Sucidava 517.

ENGLEZĂ: big 195, 196; ring 538; sandstone 108, 112.

FRANCEZĂ: affront 42; aire 114; -aire 262; -al 262; araire 434; assassinat 47; (l')avarice 48; Avignon 47; charrue 434; compatriotes 49; comité 34; comte 42; confédérés 42; congé 558; conjurer 49; (les) coups 449; curiosité 32; decolletée 32; décolleter 289; destin 42; dictée 32; dominicain 50; (les) écuyers 48; -èdre 283; -émie 283; (l')équilibre 49; Etats 42; exactitude 31; félicité 36; (les) garnisons 48; grès 108—110, 114, 214, 221, 430, ~(-)cérame 111, 112, 115, 213; gréseux, -euse 113; héroïque 264; houille 111; huent 48; huile 111; huissier 42; hussard 225; ignorance 42; introduction 477; invraisemblable 421; -ique 264, 267; Jeju Ali bacha 47; lourd 48; monsieur 43; naître 49; nouveauté 33; panacée 32; philateliste 507; plénipotentiaire 42; poussière 507; prévenir 49; prince 42; province 42; (se) rassassier 48; Régnant 43; (se) ressaisir 48; [rif] 437, 439; [rifl] 437, 439; [riflé] 437; (le) rocher 48; sentence 477; traitent 49; Verneuil 66; (je) veux 48; (je) vois 48; vraisemblable 419—422; vraisemblance 419, 420, 423.

FRANCIC: greot 430.

GALICĂ: carruca 434; ialo- 66; verne 66.

GERMANĂ: Abschlag 124; Abschnitt 124; -al 269; -alisch 268—270; -ämie 283; -anisch 267; -arisch 268; dakisch 269; Diakon 479; europäisch 269; Fleck 229; Förster 124; Geschmack 228; Gesichtstäuschungen 541; Grieß 429, 430; griez 430; grioz 110, 430; Hans 126; heroisch 263; husar 225; -inisch 267; -isch 262—264, 267—269; Kalfakter 514; Kalfaktor 514; Kaserne 125; Kram 125; Leitung 126; mineralisch 269; moralisch 268; Neu Solonetz 120; normal 269; Reib(e)holz 439; Reib(e)scheit 439; rîve 437; Sandstein 108; Schanze 228; Scheuer 228; Schiel 228; Schienne 228; Schinken 228; Schiuhe 124; Schleifstein 216; Schlick 228; Schneise 124; Schnepfe 228; Schopen 228; Schraube 228, 229; Schrot 228; Schurze 228; Schuster 228; Sinnestäuschungen 541; Stab 228; Stander 228; Stange 228; Starkmehl 228; Stockfisch 228; Stollen 228; Strafe 228, 229; Streichbretter 438; Streif 228; Streke 124; Strumpf 228; Stuck 228; Stufe 228; Wasser 126; Wetzholz 438; Wetzstein 216, 437, 438; Zänder 229; Zunder 229.

GOTICĂ: griuth 429.

GREACĂ VECHE ŞI NEOGREACĂ: α- 284; -α 285; (τήν) Ἀβενιῶνα 47; ἄγγελος 284; ἀθετέω 531; αἷμα, -ατος 283; -αιμια 283; -αιμος 283; ανάλυσις 266; ἀνατομία 284; αὐλαία 460; βακτήριον 284; βάλανος 460; Γεγὲν Ἀλὶ Πασσᾶς 47; γενεαλογία 285; δικτυωτόν 528; ἕδρα 283, 531; -εδρον 283; -εδρος 283; ἔκνευσον 460; ἐκνεύω 460; ἕλος 225; ἐνεδρεύω 527; ἔνεδρον 527; -εος 285; ἐπίθεσις 531; ἐπισύστασις 531; ἐπισυστρέφω 531; επιτιμία 59; θεολογία 285; -ικός 259-261, 263-267; -ις 266; ἱστορία 284; καιαχθόνιος 58; κλίμα, -άτος 284; κωμῳδία 284; ληνός 460; -λογια 285; λόγιον 460; λόγος 460; μάντις 513; μετέρχονται 49; μυθολογία 285; νεφρός 460; -ος 267; πληγαί 49; πλήγματα 49; πολυαιμία 283; πολύαιμος 283; πολύεδρος 283; προορισμός 51; σκόπος 266; σολοικισμός 283; σόφισμα 259; στεῖρα 460; στοϊκός 267; στρέφω 531; συλλαβή 285; σύστρεμμα 531; συστρέφω 531; συστροφή 531; τετράεδρον 283; τοῦ λόγου 459; ὑπόθεσις 266; φιλοσοφικός 266; φιλόσοφος 266; φυσιολογία 285; φωσφόρος 284; ὠκεανός 285; Adas 523; atomos 76; diameson 462; itea 285; iteas 285; kir 43; kommedia 285; korallion 285; Memfeos 523; Olevemas 523; syrtari 558; Táneos 523; Valas 523; Zelfas 523.

INDO-EUROPEANĂ: *gher- 431; k̂ə 431; k̂əi 431; k̂o- 431; k̂oi- 431; pel- 518—520; pelə- 518, 519; *peled 517; pelen 518—520; pelmen- 518—520; pel-no- 518, 519; pel-t- 518; pel-to 518, 519; pel-u- 518; plē- 518, 519; *polom dhewa 517.

ITALIANĂ: agresto 225; agro 226; -ale 262, 269; ampollosita 38; arboreto 198; -are 262; coccodrillo 290; crocodilo 290; -edro 283; -emia 283; eroico 264; esatezza 31; -ico 264, 267; introduzione 477; malinconia 290; melancolia 290; quotare 226; scolastico 477; verisimile 419, 422; verosimile 419, 422.

LATINĂ: ab 490; *accaptiare 227; *accatiare 227; activitas 29; acus 198; ad 81, 227, 490; agnitia 167; agrestia 225; ala 227; *alapa 227; alienus 224; -alis 262, 269; *allargare 227; allaudo 226; altus 289; *ammagire 227; ampulla 38; analysis 266; anatomia 284; angelus 284; *anninare 227; apud 490; aqua 198; *aquatosus 198; aquosus 197, 198; aratrum 434; arboretum 198; area 114; -aris 262, 269; -arius 262, 269; arsicia 121; auctoritas 29; bacterium 284; blandus 121; bonitate 33, 470; bonu 470; caperare 289; carrago 436; carruca 435; carrum 435; carrus 435; cautes 440; clima, -atis 284; comoedia 284; cos, -tis 431, 439, 440; cotem 216, 431; cōtes 440; crudelitas 29; cum 490; de securitate 30; Diaconum 479; Diaconus 479; Diana 200; Dianthus caryophyllus 512; divina 200; doctrinaris 269; equa 198; equarius 492; familiaris 269; felicitas 36; genius 110; gressius 109, 430;

gresună 109, 430; heroicus 263; historia 284; hypothesis 266; -ianus 268; -icus 263, 264, 266, 267; illa 83; illae 83; illi 83; *illu 83; introductio 477; -is 266, 268; legalis 269; magus 227; Mentha spicata 512; miles 289; modalis 269; montivellus 122; navia, -ae 214; oceanus 285; par(i)etem 67; particularis 269; perspicuitas 37; petra 434; philosophicus 266; philosophus 266; phosphorus 284; plaustra, barbara ~, stridentia ~, stridula ~ 435; plaustrum 435; pollen, -inis 518, 520; pollenta 518, 520; quidditas 29; Romanus 485; runcare 123; runcus 123; scholasticus 477; scopus 266; singularis 269; solecismus 283; studium 110; syllaba 285; Trajanus 123; Trojanus 123; tympana 435; -us 266; vallis 126; verisimile 419; verisimilis 419, 422, 423; verisimilitudine 419; verisimilitudo 419; verosimilitudo 426; vir 224; vivere 224; vivus 224.

LETONĂ: pèlni 518; plēne 518.

LITUANIANĂ: pelenae 518; pelēnė 518; plėnys 518.

MAGHIARĂ: áfonya 224; áldamás 224; áldni 226; alkotni 226; állapít 515; árpakása 224; ásó 224; bér 226; beteg 226; betegség 226; bízni 226; bő 224; borvis 224; bőség 224, 226; buzogány 225; csava 124; csuha 124; egres 225, 226; ellen 224; ellentmondás 225; elő-(pénz) 228; érkezik 515; fakés 431; foglaló 228; halastó 225; huszár 225; kényszerít 515; köves 220; láb 225, 511; meg 513; megszakad 513; merev 225; mérő 225; mérték 514; nyargalni 228; oltóág 226; oltony 226; oltvány 226; repül 228; röp 228; röpül 228; sörét 229; szád 511; szakad 513; szám 511; szarándék 514; szarándok 514; szegfű 512; székfű 512; szikfű 512; szökni 512; tó 224; tölcsér 224; tudomány 225; vakszem 168; vármegye 224; vitéz 225; zarándok 514.

POLONĂ: cresie 125; gaszcz 66; gora 125; gura 125, 126; Jurek 125; Jurku 125; kakzkà 125; Kremeci 125; kur 125; ogrud 126; płonny 520; polina 125; pot 125; sada 125; sanda 126; za 127.

PRUSIANĂ VECHE: pelanne 518; pelanno 518; plieynis 518.

ROMANŞĂ: carp- 289; crap- 289.

ROMÂNĂ

Română comună: greasă 434.

Aromână: alavdu 168; caftu 168; dinire di sor 168; doyiur 168; flitur 168; foc 168; greasă 220; grease 220, 221; Gresa 220; guşe 168; l'epru 168; murminţi 168; ploaĉe 221; ploĉi 221; puric 168; soarte 168.

Dacoromână: A: a (art.) 40, 81—83, 274, 275, 502, ~ doua zi 484, ~ lu Efron 522, ~ mę, ~tă 68; a (pr.) 83; a răgit 88; abaca 186; abate-te 460; abieţedár 132; abiţidár 132; absolutizez 550; absolvă 88; (eu) absolvesc 88; (el) absolveşte 88; absolvi 88; abuza 7; ac 198; acaţ 227; acău 227; aceasta 104; aceea 104; aĉéia 132; aceiaşime 36, aclo 276; acelo 209, 210, 276; acoperi 550; *acos 198; activitas 29; activităţii 29; acum(u) 190, 208—211, 276; Ada, ii ~ 523; адам за 484; Adasei 523; Adăsii 523; adăncatu 507; Adem, lui ~ 522; adevăr 420, 423, ~-asemene 422, 423, ~-aseminime 423; adevărsămănării 422; adevereşte 39; adică 74, 105, 185—187; adinsere 275; adivărătate 59; adormi 469; (se) adura 274; adversitate 33, 35; aer 197; aevea 423; aevine 423; afin 227; afina 224; afină 226; afla 6, 197; afront 42; aganotilor 524; agăţa 227; ager 60; aghistina 227, 228; aghistină 226; agiunge 466; agiuta 466; agiută 275; agiute 274; agiutor 466; agiutori 466; agiutoriu 277; agiutoriul 502; aglică 93; agrisiu 225; agriş 225; agrişu 226; agru 165; ai (art.) 40, 81, 523, ~ Aravá, ~ Avitaal 523, ~ casei 90, celor ~ lui Isahár 524, ~ Galaad, ~ Ghe 523, ~ mehonot uniia, ~ Neftalim 524; ai (pr.) 83; aia 199; aici 190, 208—211; Áiu 71; ajunge 466; ajunsu 276; ajuta 466; ajutor 466; ajutori 466; ajutorie 466; ajutorinţă 466; al (art.) 40, 81—83, 276, ~ Avitaalii 523, ~ mehonotilor 524; al (pr.) 83; alac 227; alai 33; alău 227, 228; alcatuire 226; alcătuesc 227; alcătui 226, 228; alcuranul 286; aldamasiu 224; aldaş 227; aldămaş 227; aldui, 226, 227; ale (art.) 81, ~ unui mehonot 524; ale (pr.) 83; alean(u) 224, 226—228; alejuri 527; alerg 227, 228; alerga 227; aleş 227, 526, 527, 534; aleşi 527; aleşiul 527; aleşiuri 527; aleşui 527; aleşuire 526, 527; aleşuitor 526, 527; aleşuitori 527; aleşuri 527; aleveş 227; alde 558; Aliánţa Sátului 71; alipui 515; allungare 227; alor aganot 524; alor frureá 524; alor hotaret 524; alor Hotiim 524; alor Isáhar 524; alor mehonot 524; alor tanurim 524; alquotuire 226; alsăuire 35, 36; alt (adj. pron.) 25; alt „inalt" 289; altiţă 289; altoi 226, 227; altul 525, 526; alungarea 9; Amalic, lui ~ 522; amanet 33; amauroză 284; amăgesc 227; amăgi 227; ambii 280; amiadzădzi 275; ammagitoriu 227; amnar 215; amńęaz 68; ampolozitate 38; Amon 521; Amos, lui ~ 522; Ana 521; anabolism 284; analis 266; analiz 266; analiză 284; anatomopatologie 284; anchetatorialitate 37; Anghitei 523; Anglie 240; Angria 240; anin 227; anina 227; antal 227; antichitatele 32; Antonie 110; anţărţ 167; anume, şi ~ 191; ANUROM 195; Apa Căldă 71; (Apa) Ponorâlului 67; apă 198; apăra 197; apăt 198; apătos 198; apela 8; apoi 25; apos 197, 198; aprod 227; apropii 551; apropiu 551; Apsoára 69; ar 168; (se) arată 184; Aravei 523; arbitrarietatea 38; arbor(e) 198; arboret

198; arbure 198; arburet 198; arcer 437; arceriu 216, 437; arciariu 437; arde 472; Ardeal 227; areciu 227; Arfaxad, lui ~ 522; argil 110, 111; arhaitate 38; (Aria) Batrînă 68; Aria Bătrînă 71; arie 114, 460; aripă 227, 228; armată 132; armurar 93; arpacasiu 224; arpăcaș 227; arsieu 224; Arsîste 69; Arsîță 69; arsură 472; arșău 227; Arșîța 121; arșiță 121, 123; Arșiță 121; Artemie 553; arteriel 269; artar 437; Arțâru 70; artog 227; arunca 550; asăuri 36; ascunde 527; ascunsoare 527; ascunși 527; ascunșii 527; Ascuțîtu 67; asemenea 86; asemînime 422; asta (pr.) 90; asta (vb.) 59; astădzi 465; astfel de 86; astîndu 59; așa 86; atîrn 227; atîtime 36; atocma, de ~ 59; atom 76; atrățel 227; atunci 209, 210; (au) zis 484; auă 165; audzi 274; audzí 465; audzit 465; Austru 50; auș 165; auto, atelier ~ 471; autoconducere 471; automecanic, atelier ~ 471; autoritate 35; auz (s.) 7; auză 39; auzi 7, 276, (să să) ~ 40; auzind 465; auzînd 502; ave 275; avé 68; avea 6, 551; aveghi 527; avidova 59.

Ă: ăi 83; ăl 83, 199; ăla 199; ăle 83.

B: ba 190, 208—211; Bágna 65; Báhna 65, 121; bahnă 121; baili 50; Balabánu Máre, ~ Mic 71; Balancea 452; Balaqána 68; Balc 454; Balcea 454; Balta 126, ~ Molanilor 70; bani 483; Baraban 452; Barabancea 452; baracă 121; Bardáș 69; bardă 225; barnaciu 223; Baroncea 452; Baron(u) 452; Basarábă 70; basma 32, 133; bate 156, ~ în adevăr 420; bateru 225; bategiocurește 502; batgiocurí 466; batjocuri 42, 466; batjocurie 466; băcănie 195, 196; Băcía 65; bădie 131; băiat 197; Bălan 452; bălțăreț 446; bănui 228; bătaie de cap 509; Bătrîn 451; Bătrîncea 451, 452; Bătrînu 452; bătut 156 beizade 484; Belareca 70; Belcea 454; belciug 223; Belcu 454; beldie 414; beldios 114; beli 166; belsiugu 224; belșug 226; beneficia 8; bercu 223; beregată 230; Berezènca 125; beșică 166, 167; beșină 166, 167; Beșliu 447; beteag 226; beteagu 224; beteșug 226; betiț 276; бецнк 250; бецтв 250; beucă 126; beut 276; beuturile 276; bicau 223; bicisnicie 33; big 196; Big 196; BIG 195, 196; B.I.G. 196; Bigăr 65; biinóc 131; bine 16, 483, e ~ 16; biosu 224; birau 224; birșag 247; biru 224, 226; biruire 224; Bisărica Véke 67; Bisăricuța (lu Nocodim) 67, 71, ~ (Veáke) 67; biserică 121, 261; biu 223; bizui 226; bîlie 59; bîlii 59; Bîrda 65; Bîrnesoanele 69; bîrsă 515; bîrță 515; Bîtca 121; bîtcă 121; Bîtcă 121; blană 197; blastăm 166, 167; blastămă 166, 167; (voiu) blăstăma 274; blăstămat 274; blestămul 502; мрн брнкдд 484; blidar 519; Blidari 519; blînd 121; Blîndeț 121; Blózu 69; bob 126; bobeică 126; boboașă 93; boboloașe 93; boboloș 93; Bobośéi 69; bobou 286; bocan 452; Bocan 452; Bocancea 452; bogonosnic 59; boiereasă 276; bojoc 511; Bólduri 70; boltă 216; bombasticitate 37; bonețică 89; boraște 276; Borcea 451, 454; Borcu 454; bordei 121; borește 275; bori 275; borvisu 224; bosoli 515; boșog 511; bozi 465; Brad 68; Bradovîr 69; brașoavă 197; brață 166; brațile 39; brazdă 226; brăcinar 432; Brăjeștilor 553; Brătilă 453; bregie silicoasă 111; Brníța 65; Broasca 445; broască 445; Broscani 445; Broștea 445; broșteni(i) 445; Broșteni(i) 445; Bubàica 126; bucățică 89; bucfár! 132; Búda (Plaiului) 68; budză 167; budze 465; buigui 59; (să) buiguiază 59; bun 168, 470; buń 168; bunătate 33, 35, 469, 470; Buncea 451; Bunceni 70; bunică 89; bunici 89; Burc/a/ă/i 451; Burcă 454; Burcea 451, 454; buruiană de brîncă 93; Busăști 67; butuc 454; Butuc 454; Butucea 454; buză 166; buzdugan 225, 226, 527.

C: ca 87, 172, 199; (ca) atare 86; ca un hicleșug 527; cabană 121; Cacica 125, 127; caducitate 35; calamitate 33; calcarogresi 114; calcaro-grezos 114; cale 69; calita 33; calitate 33, 36; calite 33; cam 196; C.A.M. 196; Cámena 65; cantitate 36; cantiler 290; cap 196; c.a.p. 196; capacitaș 30; capacitate 30; capt 168; car 196; C.A.R. 196; cárce 132; care 14, 103—105, 199; Carnebrég 70; Carpați 289, 290; carpă 290; carpăn 436; carpi 289; cártă 131; Cascáda Vúlpi 71; Casiotova Piatra 126; Casoáne 69; catabolism 284; catagráfic 259; catagraficésc 259; catahtonii 58, 59; categoresc 267; cavaleri 50; cavalieri 50; cază 465; (a-i) cădea greu 508; (a-i) cădea în mînă 509; cădzut 465; căl' 167; călărețîi 48; călcăń 167; căli 69; cămașe 279; cămăraș 42; căminarul 553; căpăcț 131; căpăra 289; cărare 121; Cărbunar 218; Cărpiniș 70; cărții 89, 90; căsătoriu 197; căscioară 197; cătră Estir 524; cătră Iezavel 523; cătră Sor 524; cățea 89; cățele 89; căzînd 465; căzu 276, 465; căzură 465; ce 132; ce mănîncă 530; ce să zic frure, a celor ~ 524; cea den Neftalim 524; cea mai înaltă 177; ceașcă 133; ceauș 42, 51; ceea ce 104, 105, 199; (cei) ascunși 527; cei ce pîndiia 527; cei străjuiț 527; Ceír 65; cel 90; cel făcut ca mreaja 528; cel mai 176, ~ înalt 164, ~ mult, ~ repede 178, 179, ~ sensibil 174; cel perit 93; celălalt 25; cele făcute cu mreje 528; celebritate 36; celeritate 33; celor ai lui Isahár 524; celor împotrivnici 531; centru 121; cenușe 279; Cerát 67; cercare neamului 553; cerere, cere ~ 528; cerpi 59; cerpie 59; cfiddítas 29; C.F.R. 195; Chelcea 452; Chelu 452; *chen 515; *chenc 515; chencăni 515; *cher(c) 515; chercăni 515; cheuna 514; chima 274; chimir 513; chindie 511; Chiojdul 220; *chipui 471; chirăi 515; *chir(c) 515; chircăi 515; chircăni 515; chiti 515; chitui 550; ci 39; Cicári 68; cilimină 512; cilimnie 511; cimber 133; cină 512; cine 14, ~ să judece 530; cini 554; cinic 267; cinicesc 268; cioacă 454; Cioacă 454; Cioácă Frunzárului 71; Ciocea 454; Ciociár 70;

ciolănel 60 ; ciolănelile 60 ; Ciornoglávna 70 ; cîrépi 68 ; ciri 275 ; citi 6, 11 ; ciucă 452, 454 Ciucă 454 ; Ciucea 452, 454 ; ciufuli 515 ; Ciúgna 70 ; ciuguli 515 ; Ciuha 121, 124 ; ciuhă 121 124 ; Ciur(a) 452 ; ciurar 519 ; Ciurari 519 ; Ciurăroaie 553 ; Ciurcea 452 ; Ciuruleasa 519 ; Ciúrura 70 ; cîzăşăsc 131 ; cîine 276 ; (Cîmpu) Mielului 68 ; Cîmpuşelu 70 ; cînd 190, 208—211 ; cîne 274 ; cînepa de Manila 186 ; cinilor 275 ; cîntăreţi 529 ; cîntînd 529 ; cîrîi 515 ; Cîrléze 69 ; Cîrneci 447 ; cîrpă 531 ; Cîrstilă 453 ; Cistóiu 69 ; Cîrstónoiu 69 ; cîştigă 276 ; cîtinţă 36 ; cîţ⟨i⟩va 484 ; cîtva 484 ; Claudie 110 ; clăbăţul-cucului 93 ; Clifchi 127 ; Clincea 451 ; Clipa 453 ; (să) clipască 502 ; Clipcea 453 ; cnedzu 58 ; coada-cocoşului, ~-mîţei, ~-racului 91 ; coaje 279 ; coantele 50 ; coardă 446 ; Coardă 446 ; Coásta Bábii 70 ; Coásta Drácilor 71 ; (Coasta) Ra 68 ; coastă 121 ; cobori 550 ; coborît 239 ; Cociól 70 ; cocon 452 ; Coconcea 452 ; Coconea 452 ; Coconeţu 452 ; Coconoiu 452 ; Coconu 452 ; Cocor 452 ; Cocorcea 452 ; cocoşel 93 ; Codru 121 ; cofeli 515 ; coftirie 286 ; cojoc 452 ; Cojocea 452 ; colac 452, 454 ; Colac 454 ; Colacea 452, 454 ; Colarete 445 ; Colareţ 445 ; colareţi 446 ; Colareţi 445 ; Colareţii 445 ; Colareţ(u) 446 ; Colariu 445 ; Colar(u) 445 ; Colărete 445 ; Colăreţ(u) 446 ; colărezi 445 ; colegii 179 ; colegul 179 ; Colona 452 ; Colonaş 452 ; Coloncea 452 ; colos 51 ; coloson 51 ; colţ 121, 452 ; colţat 471 ; Colţea 452 ; colţos 472 ; colţuros 472 ; colţuri 472 ; colun 452 ; Colun 452 ; Comăneci 447 ; comisie 34 ; comisiune 34 ; comitat 34 ; comitet 34 ; comoditaş 30, 34 ; comoditate 34 ; comunitaş 30, 34 ; comunitaşuri 31 ; comunitate 34 ; comunitet 34 ; concede 88, 558 ; concediu 558 ; conductibilitate 38 ; confederanţi 42 ; confederaţii 42, 51 ; conform 90 ; consta 8 ; constitui 86, 550 ; conştiinciozitate 38 ; contabilitate 37 ; conte 50 ; contea 42, 50 ; contemporaneitate 38 ; contradictorialităţii 37 ; contrar 90 ; copaci 198 ; Copăcélu 70 ; Copăcioasa 70 ; Copcea 451—453 ; copiii 89 ; copil 197 ; copilaş 528 ; Corda 446 ; Cordea 446 ; corectă 172, corhan 121 ; Corhàn 121 ; corhană 122 ; corhăni 122 ; Corneţăle 67 ; Corneţălu 67 ; coruge 111 ; Corz 446 ; Corzea 446 ; Corzei 446 ; Corzeşti 446 ; corzi 446 ; Corzi 446 ; Corzii 446 ; Corzu 446 ; Corzul 446 ; cositor, -oare 513 ; cosmologesc 267 ; Costăníţa 69 ; Costăréle 69 ; Costilă 453 ; costoară 513 ; coştioară 513 ; cot 121 ; cotarcă 452 ; Cotarcea 452 ; cotă (-ele) 164 ; cotoc 451 ; Cotocea 451 ; cotro 469 ; (Coveiu di la Podu-al) Săc 67 ; crac 65 ; Crac 65 ; Crácu al Máre, ~ al Mic 66, ~ Béucii 65, (~) Bisăriśi 69, ~ Búlzului, ~ Cárului, ~ Cárpei, ~ Cireácului, ~ Comorîşte 65, (~ cu) Aglíśe 69, ~ cu Carpe, ~ cu Cérini 65, ~ cu Cociól 65, 70, ~ cu Dorínga, ~ cu Drágoste, ~ cu Víe, ~ Deşelát 65, ~ din Míjloc 71, ~ Fágu-al Máre, ~Frunzárului, ~ Fúndu Palăncii, ~ Geánţului, ~ Genţisoárelor, ~ Glaméii, ~ Grúiului, ~ Grúniului 65, (~) Grúńului 68, ~ Jugástrului, ~ Lat, ~ Lemneác 65, ~ Líperu Máre, ~ Líperu Mic 66, ~ Lung ~ Moára, ~ Mórii, ~ Moşnegilor, ~ Móşului 66, ~ Părincişului, ~ Pléşi, ~ Plopi, ~ Prosácului 65, ~ Războiului 71, ~ Rúştiu, ~ Saliştii, ~ Saráiului, ~ Scurt, ~ Sfînta, ~ Slătinicului, ~ Stobórilor, ~ Şáua, ~ Şúlmei, ~ Teiş 65, ~ Travăiului 69, ~ Ursóńu, ~ Vádului, ~ Vírului, ~ Zacatórii, ~ Zméului, ~ Zmeurárului 65 ; cramă 460 ; crâşca 275 ; crează 465 ; credea 39 ; credibil 426 ; Crémăna 68 ; Cremècia 125 ; crepa 166 ; creştiri 274 ; criminel 269 ; crîng 66 ; Crîngu 66 ; (Cróvu) Păriételui 67, ~ Pópii 70 ; cruce 121 ; cruceate 50 ; crudelitate 29 ; Cruśea Fjéćii 65 ; cu alte cuvinte 105 ; cu neputinţă 421 ; cu sila 511 ; cu steji 60 ; cu trei unghiuri 50 ; cualita 35 ; cuconii 502 ; Cucúi 70 ; cucurujor 93 ; cuib 121 ; Cúla Severinencii 70 ; culare 446 ; Culărete 445 ; Culareţi 445 ; Culareţ(u) 446 ; Culărete 445 ; culăreţi 446 ; Culăreţ(u) 446 ; Cúlmea Gevrínii 70 ; culpabilitate 33 ; cumérţ 131 ; cunoaşte 6 ; cunoştinţă, avea (lua) ~ de ceva 6 ; Cuptoáră 68 ; Curatúra 68 ; Curáua 68 ; Curătúra Flórii 70 ; curătură 121, 123 ; Cúrchea Mare, ~ Mică 71 ; curé 68 ; Curé 68 ; Curéaua 68, ~ Gurgeáscă 70 ; cureauă 168 ; curăţitură 123 ; curiozit 32 ; curiozita 30—32, 34 ; curiozitas 29, 30, 32, 34 ; curiozitate 30—32, 34, 35 ; curiozitatii 32 ; curiozită 32, 34 ; curiozitet 33, 34 ; Curmatúra 68 ; Curmezîşa 70 ; Curmezîşu 70 ; curundu 274, 275 ; Curuţova-Gura 125 ; Cusácu 69 ; Custura 122 ; custură 122 ; Custúră 65 ; cute 107, 214—216, 219, 431, 347, 439, 441 ; Cuţile 219 ; cuţitură 122 ; cuvînt 458—460, 500 ; cuvîntul 11, 12 ; cvalita 31 ; cvantita 31.

D: da 6, 7, 549, ~ citire, ~ de 6, ~ din colţ în colţ 510, ~ dovadă 6, ~ mînă liberă 509 ; Dába 70 ; dame 51 ; damilor 39 ; Daraban 452 ; Darabancea 452 ; David, lui ~ 521, 522 ; dă 75 ; dăcesc 269 ; dăşchizînd 530 ; de atocma 59 ; de azi pe mîine 509 ; de călcătură 93 ; de crezut 423 ; de necrezut 421 ; de pază 527 ; de Rahil 523 ; de stavăr 59 ; deal 121 ; Deal 70 ; Deálu 68, (~) Ascuţít 67, ~ Copáciului 71, (~) Crăţului 67, (~) Curálmilor 70, ~ Máre 65, ~ Runcuşórului 71 ; Dealul Curuţova-Gura 126 ; Dealul Lespezilor 217 ; Dealul Mare 121 ; Dealul Pot-Creşiem 126 ; deapăr 165 ; decît 172, 173, 199 ; decoleta 289 ; decolta 289 ; decolteu 32 ; defăimare 39 ; defărmări 42 ; derept 280 ; depărta 530 ; deplini 458 ; deranj 469 ; deranja 469 ; desfătedze 465 ; descoperi 550 ; desonestate 33 ; despotmoli 471 ; despuitoriulûi 275 ; detoriu(l) 274 ; devişărmea 286 ; diacon 479 ; diadoh 51 ; dialogesc 267 ; dicteu 32 ; dihanie 197 ; dihonie 40 ; Dima 453 ; Diman 453 ; Dimancea 453, 454 ; Dimcea 454 ; Dimcu 454 ; dintîni 276 ; dirainte 275 ; directivitate 38 ; direpţ 280 ; disătnici 553 ; discutabilitate 38 ; districtualnicesc 265 ; diversita 31 ; diversitate 33 ; Dîlbóca 65, 66 ; Dîlbocata 66 ;

Dîlbocița 65, 66 ; dîmb 66, 121 ; Dîrpesoánea 69 ; dobori 550 ; doctrinariu 269 ; Dodea 453 ; Dodon 453 ; Dodoncea 453 ; doica 460 ; doime 88 ; Dolcea 451 ; domnule 43 ; domnului 553 ; Donca 454 ; Doncea 451, 454 ; Dopcea 451 ; Dorii 524 ; dormitivitate 38 ; (se) dosește 184 ; (Dósu) Vălesăci 69 ; dovedi 6 ; Dragobóstea 70 ; droburile 460 ; drojdie 114 ; drojdios 114 ; drugoane 93 ; drum 121 ; Druman 452 ; Drumcea 452 ; Drume 452 ; Drumea 452 ; Drúmu din Crac 71 ; (Drúmu) Dumitrăíkilor 67 ; Drunea 453 ; Druncea 453 ; duce de nas 508 ; duduind 530 ; duh 197 ; duhovnic 261 ; duminican 50 ; Dumnădzău 247 ; dumneata 132 ; Dumnedzău 275, 465 ; Dumnedzeu 275 ; dumnezăiesc 465 ; Dumnezău 465 ; Dumnezeu 39 ; Dunca 454 ; Duncea 454 ; După Runc 121 ; Duran 453 ; Durancea 453 ; dusără 275 ; dusu-m-am 74 ; dzăce 275 ; dzi 465 ; dzic 465 ; dzice 167, 465 ; dzile 465 ; dzise 274 ; dziș 275 ; dziș 167 ; dzua 275, 465 ; dzuă 465 ; dzuoa 274.

E: e 524, 525 ; efectua o vizită 6 ; efemeritate 38 ; Efraim 521, 522, lui ~ 522 ; egalitate 36 ; ei 275, 523 ; el 210 ; elasticitate 35, 38 ; ELBA 196 ; electricita 31 ; electricitate 35 ; Eléna Máre, ~ Mícă 71 ; elesceu 225 ; endemie 284 ; engolpión 460 ; engolpíu 460 ; engólpiu 460 ; eparhie 42 ; epidemie 284 ; epitimii 59 ; epocă 477 ; erchezi 515 ; eroic 263 ; eroicesc 263, 264 ; erou 264 ; Esevonului 523 ; este 12, 524, 525 ; Estirii 523 ;ești 14 ; europesc 269 ; exactețâ 31 ; exigență 164 ; experiență 280 ; experiință 280 ; exteritorialitate 38.

F: fabrică 121 ; face 6 ; facilitate 33 ; Fagaráș 68 ; familier 269 ; Faraon 522 ; farmac 528, 529, 534 ; farmaclic 528 ; farmăc 280 ; farmec 280 ; fatalitate 36 ; Fatașúne 69 ; Fáța Gorgánului 71 ; fați 40 ; Fażétu 69 ; făcaie 519 ; Făcăi 519 ; făcău 433 ; făcém 550 ; făcînd 530 ; făgădui 275 ; Făgăniș 121 ; fălos 515 ; fără ieșire 509 ; fără plod 460 ; fărmăcui 528, 529 ; fărmăcuite 528, 529 ; fărnemică 274 ; Făt(-Frumos) 200 ; făurar 239 ; feamăn 165 ; febrilitate 38 ; felcer 229 ; feldeință 36 ; feleluiesc 247 ; felitate 37 ; femeie 167 ; fenomenalitate 38 ; fereastră 528 ; fericat 276 ; fericitate 36 ; ferman 51 ; fermecătoriu 227 ; feșter 124 ; fevruar 239 ; fi 6, 17, 18, 524, 551, ~ înclinat să, ~ mîna dreaptă a cuiva, ~ numai ochi și urechi 509 ; fiarăle 40 ; fichiașc 431 ; fichiejul 431 ; fichieș 431 ; ficiori 554 ; ficiorii 274 ; ficleni 527, 531 ; ficleșug 527 ; fidelite 32 ; (să) fie 247 ; fiéță 67 ; fiicăvesc 525 ; fiiu 529 ; filatelist 507 ; filimică 511, 512 ; *filimie 512 ; filosof 266 ; filosofesc 266 ; filosoficesc 266 ; filosofie 266 ; fin 168 ; fíń 168 ; finâ 512 ; firesc 17, e ~ 16 ; firește 16, 17 ; fizic 268 ; fizicesc 268 ; fiicăvesc 525 ; (Fîntîna) Armăsului 69 ; (Fîntîna cu Apă) Răce 67 ; Fîntîna din Balóși 71 ; Fîntîna Frásin 71 ; (Fîntîna) Răše 67 ; (Fîntîna) Reáše 67 ; Fîntîna Tolmánilor 70 ; (Fîntîna) Véiķe 67 ; fîntînă 121 ; flacări 279 ; Flancea 453 ; Flanea 453 ; fleac 229 ; Flori 410 ; flutur 168 ; foarte sensibil 174 ; focauă 433 ; foc(ărie) 168 ; (car) focău 433 ; fodormenta kaluluj 91 ; folosință 39 ; Fóma 70 ; formalita 33 ; formalitate 33 ; formalite 33 ; foto, laborator ~ 471 ; fotografic, laborator ~ 471 ; Frásin 71 ; Frasinu 70 ; Frásinu 70 ; frate 8 ; frații 89, 90 ; freca 436 ; frichiașul 431 ; frișcă 197 ; frimseale 276 ; frumușică 125 ; Frunți 70 ; Frunzarea 218 ; frunziță 93 ; Fuerógu 70 ; Fuieroága, ~ Valínților 69 ; Fuieroágă 70 ; Fundoaia 121 ; fundurilor 524 ; (Fúrca lu) Nicús 69 ; furnică 125 ; Furșitúră 69.

G: Galbin(u) 452 ; Galaadului 523 ; Gamvrí 521 ; Gantești 70 ; gară 121 ; Garcea 454 ; Garciu 454 ; gard 197, 460 ; (Garína) Curmezísă 69 ; garoafă 512 ; gazoanalizator 114 ; Gălbincea 452 ; găselniță 492 ; găsi 6 ; Găura Lúpului 71 ; găvozd 275 ; Geánțu din Fagi 71 ; Gelbincsa 452 ; gem 133 ; genie 110 ; Gevrin 70 ; Gheghen Ali pașa 47 ; Gheii 523 ; gheneral 39, 477 ; gheneralita 31 ; gheografic 477 ; gheografie 477 ; gheorghiț 93 ; Ghercea 454 ; Ghercu 454 ; Gheorgheléu 70 ; ghețari 110 ; ghindă 460 ; gice 274 ; gios 466—468 ; ginere de soră 168 ; giuca 466 ; giudeca 466 ; giudecător 466 ; giudeț 467 ; giudețu(l) 274, 275 ; giug 466 ; giumătate 466 ; giumătățare 466 ; giunc(ă) 466 ; giungheá 466 ; giura 466, (veri) ~ 275 ; giurământ 466 ; gîlcă 452 ; Gîlcea 452 ; gîlmă 66 ; gîndi 6 ; Gîrbacea 454 ; gîrbaci 454, 514 ; Gîrbaci 454 ; Gîrbă 454 ; Gîrdoáia 69 ; Gîrdoánea 69 ; Gîrla Morii 121 ; Glam 66 ; Glăméi 66 ; gleznă 229 ; Gligorcea Lapteacru 452 ; gloabă 247 ; Goțeánu 68 ; gogon 452 ; Gogonu 452 ; Gogoncea 451, 452 ; Goicea 454 ; Goicu 454 ; Golcea 451, 452 ; Golu 452 ; Gorúnii Pădúrii 71 ; Gorúnu 70 ; Gospodina 195, 196 ; graful 42 ; grasă 166 ; (Grădína lu) Iordáiķe, (~ ~) Meláiķe, (~ ~) Petráiķe 67 ; grădină 121 ; grăind 530 ; greabăn 452 ; greben 452 ; grec 454 ; Grecea 454 ; Grecu 447,454 ; gres 108—110, 112—115 ; Gresar 218 ; Gresára 218 ; Gresarea 218 ; gresă 218 ; grese 214, 429 ; gresia carului 432 ; Gresia 217, 219, 220, ~ Bucească 220 ; gresie 107—115, 213—218, 220—221, 429—437, 439—441, ~ ceramică 111, 112, 115 ; gresiformă 108 ; gresii 109, 112, 433 ; *gresios 114 ; gresiu 109 ; gresiului 109 ; gresiuri 109 ; Gresiia 219 ; Grésin 219, 220 ; gresoasă 114 ; greso-marnos 114 ; gresos 113, 114 ; greso-siltitic 114 ; gresui 215 ; gresuri 109, 112, 113 ; greș 215 ; greșalele 276 ; greșită 172 ; Greșu 220 ; Greșul 219, 220 ; greutățile 530 ; grez 108, 112—114 ; grezie 109, 111—113 ; grezii 113 ; grezo-aleurolitic 114 ; grezo-calcare 114 ; grezoasă 113, 114 ; grezos 113, 114, ~-calcaros 114 ; grezuri 112, 113 ; Gribincea 451, 452 ; Grigorcea 451, 453 ; Grigore 453 ; grije 279 ; Grind 122 ; grindă 430 ; gripcă 454 ; Gripcă 454 ; Gripcea 454 ;

grisă 220, 429 ; griș 220 ; groapă 121 ; grohăi 515 ; grohăni 515 ; Groșerea 218 ; grozlivă 59 ; Gruieț*ă*l 67 ; Gruioáne 69 ; Grunćéi 68 ; grunț 429 ; Grúńu 68 ; Gúra Magúrii 71 ; gura moronului 93 ; Gura Sadului 125 ; Gurăsada 125 ; gușă 168.

H : halesteu 225 ; Hancea 451, 453 ; Hanisăm 126 ; Han(u) 453 ; haractir 477 ; harsieu 224 ; Hasan 453 ; Hasancea 453 ; Hănsăm 126 ; hățiș 66 ; heară 39 ; helesteu 225 ; hematoame 87 ; hematom 87 ; heroicesc 263 ; HERVIL 195 ; Hetiimilor 524 ; Hevron 522 ; Hevronului 522, 523 ; (va) hi 247 ; hiară 502 ; hicleni 527 ; hier 502 ; Higeac 66 ; Higi 66 ; higiu 66 ; Higiu 66 ; himie 477 ; hingher 229 ; hirurg 477 ; Hișteag 66 ; hîlm 66 ; hîns 66 ; Hîrtop 122 ; Hobșineț 124 ; hójen 460 ; holcă 59, 60 ; holci 60 ; holcind 60 ; holcitură 60 ; holeră 93 ; Hopșineț 124 ; horcăi 515 ; horcăni 515 ; Hoșleaga 124 ; hoșliag 124 ; hotarăle 530 ; hotaretilor, ale ~ 524 ; hózen 460 ; hronologhie 477 ; huceac 66 ; Huceac 66 ; huceag 66 ; Huceag 66 ; huci 66 ; Huci 66 ; Huciu 66 ; Hugiac 66 ; hugi 66 ; hiuilă 111 ; Humariul 218 ; humă 110 ; Humărie 121 ; Huriăne 125 ; husar 229 ; husariu 225 ; Husnicioara 66 ; Hușnița 66.

I : (ı)i (art.) 521, 523, ~ Dora 524, ~ Estir 523, ~ Ghe, ~ Iezavel, ~ Lovna, ~ Melhol, ~ Rahil, ~ Sion, ~ Techemina 523 ; -i (pr.) 524 ; Iacov, lui ~ 522 ; Iàma 125 ; iapă 198 ; iar 21 ; iarăș 484 ; иар҃ъ 484 ; iarăș⟨i⟩ 484 ; iarba datului și a faptului 93 ; iarba sherpeluj 91 ; iareși 275 ; iasă 88 ; iaste 39 ; iaz 121 ; ic 215 ; Icoana Imășel 121 ; Icoána Máre 71 ; identitate 36 ; idiosincrazie 284 ; idoloslujenie 55, 58, 59 ; iele 513 ; iepar 492 ; iepur 168 ; Ierohonului 523 ; Ierovoam 521 ; Ieruga Mótrului 71 ; iesă 88 ; Iesé 521 ; Iezavelii 523 ; ii (art.) 521, 523, 524, 533, ~ Anghit, ~ Ano, ~ Eriho, ~ Esevon, ~ Estir, ~ Ezavel, ~ Hevron 523, ~ Iudit 524, ~ Mariam 523, ~ mehonot 524, ~ Naghev 524, ~ Noemin, ~ Rahil 523, ~ Sor 524, ~ Tamar 523, ~ Vaal 523, 524, ~ Vasan 523, 524 ; ii (pr.) 524 ; ii (vb.) 524, 525 ; ileitate 37 ; ilemá 51 ; imam 286 ; imaș 121, 125 ; imperatriță 50 ; imponderabilitate 38 ; imundicitate 37 ; incomensurabilitate 38 ; incomod 30 ; incomodație 30 ; incomoditaș 30 ; incomoditate 30 ; incomprehensibilitate 38 ; industriale 195, 196 ; inimă 166, 167, 197 ; iníimă 168 ; insensibil 173, 174 ; instanție 477 ; inteligent 171 ; interdisciplinaritate 38 ; inverosimil 424 ; Ioachim, lui ~ 522 ; Iohann 453 ; Ioneci 447 ; Iosif 521, lui ~ 522 ; ipotes 266 ; ipotez 266 ; ipseitate 37 ; iroic 264 ; iroicesc 263, 264 ; Isav 522 ; ispiti 275 ; Israil 521, 522, a lui ~ 521, lui ~ 521, 522 ; (să) iștălie 59 ; isteți 59 ; (Ișteágu) Văli Mari 69 ; Iuda 521, 522 ; Iudei 522 ; Iudii 522 ; Iurcu Polina 125 ; iușureadză 465 ; (să) izbăvească 276 ; Izvoárá 68 ; izvor 121 ; izvoraște 279 ; Izvorălu 67.

Î : îi (art.) 524 ; îi (pr.) 524 ; îi (vb.) 524 ; îmbii 280 ; îmbogățască 39 ; îmbuca 197 ; împărat 43 ; împărătuș 97 ; (să) împărățască 502 ; împing 48 ; împotmoli 471 ; împotrivire 530 ; împregiur 466 ; împregiura 466 ; împrejur 467 ; în principal 164 ; În Tirși 121 ; înalt 171 ; înălțimii 39 ; înceape 39 ; *închipi 471 ; închipui 471, 472 ; *încolț 471 ; încolțat 471 ; încordînd 530 ; încotro 469 ; încungiura 466 ; încungiurare 466 ; îndura 197 ; înferbăzător 60 ; (în)fierbădzare 60 ; (în)fierbădzat 60 ; (în)fierbăza 60 ; înfoca 59 ; (să) înfocă 59 ; (să) îngreuia 529 ; (s-)(au) îngreuiat 529 ; îngreuiat(-ați) 529 ; (să) îngreuié 529 ; înjuga 467 ; înspăima 40 ; însușime 35 ; înșelătoriu 227 ; întărind 530 ; înțelege 6 ; [în]travăi 69 ; Intră Ogășă 68 ; între 69 ; (se) întreba 7 ; întrebare 7 ; (într-o) zi 484 ; întruducere 477.

J : jabră 197 ; Jalarău 69 ; Jaleș 66 ; jăli 280 ; jegni 290 ; jeli 280 ; jerțează 131 ; jestosîrdie 55, 58 ; Jiána Máre, ~ Mícă 71 ; jigni 290 ; jimblă 229 ; jitar 122 ; Jitărie 122 ; joc 466 ; jos 467, 468 ; juca 466 ; judeca 467 ; judecată 467, 527, 529 ; judecător 467 ; județ 467 ; județelor 276 ; judicători 502 ; jug 435, 467 ; jugător 467 ; juguitor 467 ; Jumánca Máre, ~ Mică 71 ; jumătate 88, 467 ; jumătățare 467 ; junc(ă) 467 ; junghea 467 ; junghia 39 ; jura 467 ; jurat 531 ; jurământ 467.

K : Kapeț 127 ; Kasărnea 125 ; кѣкѣд 484 ; kiaie 167 ; Klipa 453 ; Kuruț 125.

L : la 87, 551 ; La Berèznic 124 ; (La) Bisărică 67 ; La Bursuci 121 ; la cota 164 ; la cotele 163, 164 ; la fel de bun 176 ; La Glămíe 66 ; La Piatră 217 ; La Rohătcă 122 ; (La) Să 69 ; la Vaal 524 ; (La) Vărdările 68 ; La Zapciu 124 ; labă 511, 225 ; lampele 279 ; Lánu Áiu 71 ; largu 227 ; laturi 275 ; laz 121, 123 ; lăbda 168 ; Lăptucul Oii 66 ; Lăpuș de Oaie 66 ; Lăpușnic 66 ; Lăpușnicel 66 ; Lăpúșnicu 66 ; (a-l) lăsa rece 509 ; lăstăriș 66 ; lătra 527 ; lătrare 527 ; lătrător 527 ; lăzuitură 123 ; leac, nici ~ 59 ; leagăn 230 ; Leámne 67 ; legalitate 33 ; legalnic 269 ; lege 269 ; léginic 269 ; legitimitate 33 ; lel(i)ță 133 ; lemn 198 ; lemn de cer 460 ; leordă 121 ; Leorìdș 121 ; (s-au) lepădat 530 ; Lespezăle 67 ; Lespezéle 65 ; Lespezile 217 ; leșui 526, 527 ; leurdă 121 ; lexicalitate 38 ; liamne 167 ; Liei 522 ; liniște 49, 470 ; Lințăști 67 ; Lipian 66 ; literalnicesc 265 ; literaritate 38 ; livadă 121, 126 ; localnic 270 ; locurile 42 ; Lómu 66 ; Lómuri 66 ; lor 525, 531 ; lovi 197 ; Lovnii 523 ; Lovrin 70 ; lua 6 ; lucoare 60 ; lucorile 60 ; Ludovic 42 ; lui 525 ; lui Asá 521 ; lui Farao 522 ; lui Isaf 522 ; lui Isav 522 ; lui Memfios 523 ; lui Taneós 523 ; lui Vaal 524 ; lui Vatuil 522 ; Luis 42 ; luiș 525 ; Lúmnic 65, 66 ; Lunca 121, ~ Leurdișului, ~ Pádeșului 71 ; lungoare 166 ; lungu 227 ; lupii 89 ; lura 274 ; lutatec 59 ; Lutu Roșu 126.

M: m-am întors 74; macabritate 38; madziliască 484; magistral 477; magu 227; Mahomed 453; Mahometcea 453; mai 173, 174, 176, 197 ~ curînd 172, 173, ~ degrabă 172, ~ întîi 25, ~ mult 172, 178, 179, ~ repede 178, 179, ~ sensibil 174; Maiága 70; Maiágu 70; maidan 125; Maidân 125, 127; mainte 274, 275; major 163, 164; Malaréca 70; maleabilitate 38; mamca 460; Mamvri 522; Mamvriei 522; Mancea 454; Mancu 454; marfă 197; margaretă 511; (să) margă 39; Mariamei 523; marno-grezos 114; masă 88; mase 88; Mastácăni 65; maşter 469; maşteră 469; mat 196; M.A.T. 196; Matca Gresia 219; matematic 268; matematicesc 268; matericesc 267; materie 267; maţă 166; mausoleu 197; maxim 86; maximum 86; Maydan 125; mazilie 484; măduha 460; Mădzărache 554; Măgură 452; Măgurcea 452; mălai moale 93; mălăiel negru 93; Măneci 447; (să o) mănînci 275; mărghilă 513; mări 469; Măriia 554; мърнл 554; mărşălui 516; măseauă 168; Măturéle 69; mę 68; (să) meargă 276; megie 30; mehanică 477; mehonotului 524; Melholii 523; membri 89; membrii 89; mencinoşilor 276; menciurosul 274; mer 167; Mercea 454; Mercu 454; mereu 225; merge 197; Mérii Dochiei 71; mersă 275; mersul 9; mertic 514; mese 88; Mesteacănu 70; Mestecăniş 121; meşteşug 527; metabolism 284; metafizic 268; metafizicesc 268; metaforicitate 38; metaherisi 49, 51; metahiriseaşti 39; meteorologhie 477; metodesc 267; miaţă 167; microbiolog 471; microbiologie 471; miéră 67; Mihalache 553; Mihalopu 484; мнѫлѡ 484; Mihalopulo 484; Mihancea 451; milurcă 93; Mincea 451; mindir 51; mindiriu 40; minerălesc 269; minim 86; minimum 86; ministrii 50; Mircea 451; mire 289; mistui 483; mitarcă 451; Mitarcă 454; Mitarcea 451, 454; Mîndreci 447; mizg 289; mizgui 289; m(i)ni(le) 276; mină 40; mină în mină, lucra ~ 508; mincînd 530; miniac 247; minre 274; mintui 483; mintuind 530; minule 40; minz 200; mîru 274; mîţă 131, 166; mizgă 289; mńęa 68; mńel 68; moartă 172; moaşei 553; mobilizabilitate 37; mocan 452; Mocancea 452; Mocanu 452, 453; moceriţă 290; mociorîţă 290; modar 452; Modarcea 452, 453; Modartsa 452; modesc 269; modur 451, 452; Modur(u) 453; mogilcă 454; Mogîlcă 454; Mogîlcea 454; Moláni 70; monadologesc 267; monsio 43; moralic 268; moralicesc 268; moral 519; Morari 519; Morăreni 519; Morăreşti 519; morminţi 168; Mósu 69; moş 66; мѡше 553; moşneag 66; moşnegi 66; Motancea 453; Motanu 453; (Motru) Săc 67; movilă 66; mrejuire 528; mudrăstvuieşti 58; muiere 166, 167; (să) mulţămască 39; (să) mulţămeaşte 39; Múnće 68; Muncèl 122; Munte 70; munte de plumb 216; mura 197; murătoare 513; Musuroáie 69; Musuroáiele 69; Musuroáne 69; musiu 43, 50; muşchi 460; muşcînd 530; muşkiu 167; mutabilitate 33.

N: n 86; Naas 521; Nagheevii 524; naţionalitate 33; naţionalne 269; naţionalnicesc 265; Naum 453; Naumcea 453; Nazarcea 453; Nazarie 453; Nazaru 453; năpasti 275; Nări 70; năsip-piatră 108; neadivărătate 59; neajunsului 58; neamul 527; neauă 168; nebunul 48; neformalnic 477; negóţ 131; neguţitorea 49; neînvăţătură 42; nelinişte 470; nelutatec 59; nelutatece 59; nemică 274, 275; némişug 286; nenorocire 33; nepostignitului 58; neştiinţă 42; neştire 275; neutralitate 32, 36; neutralitatei 32; neverosimil 421, 427; neverosimilităţi 426; neverosimilităţile 420; nevoie 470; nici leac 59; Nicogláva 70; nimea 275; nimică 275; ńimică 168; nobilita 31; nobilitate 35; Noeminii 523; normălesc 269; notabilitate 33; novita 32; novitale 33, 34; nu 23; nudli 93; nuvoteu 33.

O: oamini 274; Oancea 451; oaspe 88; oaspete 88; oaste ascunsă 527; oastea 48; Obcina, ~ Cacichii 122; obcină 121; obiectualitate 38; obiele spurcate 531; Obirşâni 67; oblăduitor 42; obşleag 124; Obşinèt 124; oca 32; ocazie 33; ocazion 33; ocazione 33; ochi 67, 167; ochiul (ăl) orb 168; Ochiul Boului 66; oćic 131; ocoli 531; Ocraina 239; Odriu 484; ofichialita 32; (Ogáşu) Coḱintelui 70; Ogáşu Fećiáscă 65; (Ogáşu Fîntînii) Răś 67; (Ogaşu) Grúńului 68; Ogáşu Lázului 71; Ogaşu Spahiului 447; (Ogaşu) Ulmătului 67; ogaşuri 111; ogodnicul 58; oiḱ 67; oḱiu 167; okjul bouluj 91; Olandie 240; Olandria 240; Olivemasii 523; olton 226; om 167, 529; omăt 502; omenelnic 36; omenitate 36; ominescu 275; omori 274; omului 9; Oncea 452, 453; Oncsa 452; onctuozitate 38; Onislm 126; onomatopoeticitate 37; Onu 453; opcina 122; Opczyna 122; osie 435; orb de un ochi 166; Orbeni 553; orbici 60; orbicios 60; orbindu-să 532; orbindu-se 532; orbiră 532; Ostrov 122; osul-iepurelui 513; osventit 275; oşlag 124; Oşleàg 124; oturac 51; oturaclic 40, 51; oţăt 274; Ovidie 110.

P: Paḑína 68; Padúrea, (~) Scámnelor 68; Páiu Úrsului 71; pahar 279; Pálcini 68; palmac 528; Paltinul 121; Pamîntu (Bisăriśi) 68; panaceea 32; pană 88; pane 88; papară 452; par 290; parchet 121; paria 6; pariu 6; parmac 528, 529; parmaci 528; parmaclic 528; parohialnicesc 265; particuler 269; particularitate 33; parţialitate 35; paserile 279; paznic 122; paznici într-ascuns 527; păcurar 166, 167; păduche 67; pădúiḱe 67; pădure 121; Pădurea Mare 121; Pădúrea Scámnelor 71; Păduréle 69; pădurilor 12; păhar 279; păpuşică 89; păr 290; părăsi 7; Părău Cutońului 219; Părău din Plopi 71; (Părău) Zérului 69; păretar

460 ; păretare 460 ; părieṫe 67 ; Părínș 69 ; părmăcuite 528, 529 ; Părpălești 70 ; părți 531 ; părui 290 ; păstrăv 219 ; pătrime 88 ; Pătulele Împărătești 71 ; pătură 166 ; păzește 527 ; păzi cu vicleșug 527 ; păzi într-ascuns 527 ; pe parcurs 163—164 ; pe picior mare 509 ; Pe plai 126 ; Pe Stric 124 ; peană 167 ; pecurar 167 ; pedeca 223 ; Pedeglăva 70 ; pelenii 518 ; pelenilor 519 ; pene 88 ; per 167 ; peréiĸe 67 ; Périi din Gorgáni 71 ; perinoc 115, 430, 434, 435, 440 ; permeabilitate 38 ; perspicuitate 37 ; Péșcereа 68 ; Péștera Iad, ~ lu Iorgován 71 ; Peterburg 42 ; Petreburg 42 ; peți 197 ; Piatra 217, 219, ~ Cerbului, ~ Cocóșului 71, (~) Lespezíță 67, ~ Scală 126, ~ Scrisă 220 ; piatră 121, 126, 215, 217, 218, 220, 434, ~ de năsip, ~ năsîpoasă 108 ; picior 121 ; Piciorul Mare 121 ; picta 471 ; pictor 471 ; pielm 519, 520 ; piepten 167 ; (a-și) pierde capul 509 ; pietate 36 ; pietriș 217 ; Petrișul 218 ; pietroi 217 ; pietros 217 ; Pietroși 217 ; piguli 515 ; pintos 289 ; pinţoș, -ă 289 ; pircă 452 ; Pircă 454 ; Pircea 452, 454 ; Piscu Gresiilor 219 ; Piscul Gresiilor 220 ; Piscul Gresin 220 ; pisoc 219 ; Pisoschii 553 ; Pistrița 70 ; pitarcă 451 ; Pitarcea 451, 452 ; Pitarcsa 452 ; piticului 9 ; pizmălui 516 ; plauzibil 420, 425, 426 ; Plop 453 ; Plopcea 453 ; Plopceanu 453 ; pocrov 460 ; pocroave 460 ; podul osiei 432 ; poetic 420 ; pomicol 471 ; popară 452 ; Popară 453 ; poparcă 452 ; Poparcea 452, 453 ; Popeci 447 ; posibil 425, 426 ; posibilitate 426 ; pregiur 466 ; prejur 467 ; Pricop 453 ; probabil 426 ; probabilitate 426 ; Procop 453 ; protocol 477 ; protocoli 477 ; protap 435 ; putincios 423 ; piine 276 ; pîndi, ~ cu vicleșug 527 ; pînditori 526 ; pînre(a) 274 ; Pîrău Cuții 219 ; pîriu 121, 200 ; Pîriu 70, ~ Áiu, ~ Arțărului 71 ; Pîriul cel din Mijloc 121 ; Pîrlucă 122 ; plasticitate 38 ; platonic 267 ; platonicesc 268 ; plecați 14 ; pleci 14 ; Plêșa 122 ; Pleșul 122 ; plinipotentul 42 ; poartă 121 ; podeală 514 ; podilă 514 ; (Podu lu) Dumnezău 67 ; poeticitate 38 ; pogreși 55 ; Poiana Țapului 66 ; (Poiána) Unĸéșului 68 ; poiană 121, 125 ; Pojorîta 70 ; Pojorîtu 70 ; polată 275 ; Poleàna 125 ; polimar 528 ; Polina 125 ; politică 50 ; polomoti 290 ; Polonia 42 ; Pómu cu Păcáte 71 ; pondeală 514 ; pondilă 514 ; Ponorál 67 ; popii 89 ; popor 197 ; popri 553 ; porînca

276 ; poroncă 553 ; poronceaște 248 ; порочкие 250 ; poronci 40 ; porozita 31, 34 ; porozitate 34 ; poruganie 60 ; poruganii 58, 60 ; poruncă 248, 527 ; порўнчкие 250 ; postlexicalitatea 38 ; Pot Creșiem 125 ; povățui 7 ; praznoslovie 58, 60 ; (să) praznuiască 275 ; Prăgus 69 ; prăpastie 114 ; prăpastii 48 ; prăpăstios 114 ; pre tine 525 ; pre Vaal 524 ; Predealu Mare, ~ Mic 66 ; Predélu 66 ; predispune 8 ; Prelùcă 122 ; preotul 276 ; prevédere 492 ; pricepe 15 ; prihod 122 ; Prihòd 122 ; Prihodiște 122 ; primblari 484 ; prințip 42 ; pripi 59 ; pripindu 59 ; Prislop 122 ; (să) priveteasсă 60 ; priviti 60 ; probabilitate 35 ; Procésu 70 ; profunditate 38 ; prohodi 247 ; pronomii 51 ; pronumele 12, 13 ; pronunțat 174 ; prooriznos 42, 51 ; proporționalitate 38 ; propoziția 11 ; proprietate 29, 35, 36 ; proprietăți 35 ; proprietățile 29 ; Prosăc 67 ; prostietate 36 ; provă 197 ; provinție 42 ; (va) provodi 247, 249 ; prundar 219 ; Pucioása 70 ; Puciosu 70 ; pudingă 111 ; Púnće 68 ; pune, ~ întrebări 7 ; împotrivă 531, ~ mîna în foc pentru cineva 509, ~ pe lîngă cineva o vorbă bună pentru altcineva 508 ; Purcăreáța 70 ; Purcăréțu 70 ; purec 168 ; puric 168 ; pusără 274 ; (n-ară) pute 275 ; putînd 530 ; puțin 173, 174, cel mai ~ interesant 173, cel mai ~ sensibil 174, foarte ~ interesant 173, foarte ~ sensibil 174, mai ~, mai ~ interesant 173, mai ~ sensibil 174, ~ sensibil 173.

R : Ra 68 ; rage 88, 89 ; Rahil 522 ; Rahilei 522, 523 ; Rahilii 523 ; Rama, ii ~ 523 ; rane 279 ; Rapcea 451 ; rapoarte 89 ; raport 89 ; raporturi 89 ; Rărisćea di la Sanúni 68 ; raritate 32 ; raritați 32 ; Rate 449 ; Ratea 449 ; rață 449 ; Rații, Balta ~, Lacu ~, Părău ~ 449 ; Ră 68 ; răcoși 531 ; răcoșit 531 ; rădicare 530, 531, ~ asupra 531 ; rădicări 530 ; rădicînd județul 530 ; rădicînd uneltele 529 ; răgi 88, 89 ; răgise 88 ; rănichi 460 ; rănile 49 ; rărunchi 460 ; răspunde 7 ; răspuns, da un ~ 7 ; răspunzînd 465 ; răsuflă 460 ; Rătea 449 ; Rății, Balta ~, Lacu ~, Părău ~ 449 ; rău 470 ; răutate 470 ; război 197, 290 ; Războinicu Máre, ~ Mic 71 ; Rea 68 ; realitate 423 ; realizare 164 ; recomandație 33 ; recomandation 33 ; recomandațione 33 ; Rediu 66 ; repede 209 ; reprezenta 86 ; republicanicesc 267 ; reu 274 ; ride 274 ; ridică 276 ; Riminsa Livada 126 ; Ripcsa 452 ; rîdica, ~ gîlceavă 531 ; rîncaci 516 ; rîncău 516 ; rîndunea 89 ; rîndunele 89 ; rîndunică 89, 125 ; rîndunici 89 ; rîne 167 ; ripă 121 ; Ripă 453 ; ripcă 451 ; Ripcea 452, 453 ; rîșni 471 ; rîșniță 471 ; rît 216 ; Rîu 70, (~) Rătezát 68 ; roade 436 ; roată 435 ; Robu 453 ; Rodi 410 ; rochie 67 ; rochița rîndunicii 89 ; rocoș 530, 531 ; rocoși (s.) 530, 531 ; rocoși (vb.) 530, 531 ; rocoșire 530, 531, 534 ; rocoșirei 530 ; rocoșitură 530 ; rocoșutor 530 ; Ròdina 122 ; roghină 122 ; Rogina 122 ; Rogojál 67 ; rohatcă 122 ; roiĸíe 67 ; rojină 122 ; Roma 453 ; romanț 35 ; român 485 ; românul meu 485 ; Romcea 453 ; Ropcea 451, 453 ; rovină 122 ; Rovoam 521 ; Rúdina 65 ; ruditate 37 ; rugăciuni 275 ; ruina 6 ; ruină 6 ; rumân 485 ; rump 40 ; rumpturi 531 ; runc 121 ; Runc 123 ; runcșor 71 ; ruptură 531 ; rupturi 531.

S : s-a terminat 15 ; sacagiță 512 ; sacajiță 512 ; Săcă 68 ; sacfiu 512 ; Sadagùra 125 ; sadă 511 ; Safca 454 ; Safcea 454 ; sahagnila, cu ~ 511 ; [sahańila] 511 ; saivan 121 ; Salápa

69; salátă 133; salele 279; salină 121; Salisée 68; Salomia 511; salomie 511, 512; saltę 68; saltison 290; *[samaγila] 511; samoderjeț 286; samodiva 513; samovila 513; *samovilă 513, 514; samovile 513, 514; Sampso 484; Sampson, ~-Calisi 484; Samson-Calisi 484; sanciruță 512; Sanđilări 68; sandston 108; sanfie 512; *sanfiruță 512; sanfiu 512; sanhiu 512; sansior 512; *[sanșiruță] 512; [sansiu] 512; sanșiu 512; Sanúni 65; Sapodac 127; saramura 197; sarandic 514; sarcă 515; Sarpári 69; sarponel 512; Saul, lui ~ 522; să 199, 550, ~ fi știută 88, ~ laie, ~ lea, ~ leie 87, ~ lucre 275, ~ mănince, ~ mănînce 525, ~ poată 529 ~ pricepi 15, ~ răspunză 553, ~ vadă, ~ vază, ~ văd, (~) văz 550; săcădi 512, 513; (va) săcera 502; săciu 123; săcret 51; săcurea 39; săgar 453; sălaf 513; sălăși 513; sălășitoare 513; sălăștioară 513; Sălíștea 68; sălnic 513; sălta 558; săltar 558; sămăndilă 513, 514; [sămănd'ilă] 514; sămferel 512; sănișoară 512; săpon 512; săponar 512; săponărică 512; săponel 512; săpun 512; sărăndic 514; sărăndicuț 514; sărăntoc 514; sărîndic 514; sărpan 511; *sărpănoc 514; sărpun(el) 512; Sástu 67; Sătanu 274; Sáua 70; Scală 126; Scámne 68; Scámnu (Hoților) 68; scaun 11; Scáune 70; scăciui 514; scăoi 515; scăpătat 60; scăui 515; Scăuníș 70; scheau 514, 515; schencăni 514, 515; schercăni 514, 515; schențăli 515; scheuna 514, 515; schioni 515; schiptre 527, 528; schitaci 515, 516; schitălos 515; schitău 516; Schiuntel 127; scînteii 89; scîrpălui 516; sclabuc 511; scoborît 239; scop 266; scopos 51; scoțîndu-i afară 532; scria 168; scrierea 16; scrișca 275, 276; scrișcare 276; scula 530; (se) ascunde 527; se da peste cap 510; se întunecase 532; se înturna 502; (se) lepăda 531; (se) rădica asupra 531; (se) scorni 531; (se) scula asupra 531; scalfutăr 514, 515; Seácă 68; seamă 511; seamnile 39, 48; secfiu 512; sechedesc 513; seciu 123; securitaș 30; securitașu 30; Segarcea 453; Sela, ii~ 523; Selí 521; seleaf 513; sem 275; (s-au) semețit 530; semn 166; semplicita 31; semu 274; sensibil 173; sensualitate 36; sentență 477; sentenție 477; seți 275; sfádă 131; sfătui 7; sfert 88; sfoară 508; sicret 51; sicriu 502; siguritate 33; Sihla 66; sihlă 66; [șilimină] 512; [șilimńi(i)e] 512; silitor 171; simplicitate 36; simplitate 31, 36; simptoame 87; simptom 87; simptome 87; simțeți 274; simțibilitate 33; simvolesc 267; Sin 453; [șină] 512; Sincea 453; sinestezie 284; sinferei 512; singulariu 269; sininat 286; sinîstritate 38; sintagma 11; sinteză 284; Sion 522, lui ~ 523; Sionului 522, 523; Sicoála 69; sîmferel 512; sîmta 274; sîmt(u) 274; Síputu 69; Slatina, ~ Pîrtestilor, ~ Veche 119; slatină 119; *slănic 513; slugă 528; slujaște 276; smalț 109; smerenie 33; smicura 275; smicurat 275; smîrc 457; Smîrcea 452, 454; Smîrc(u) 452, 454; Soáca Gálbină 65; soartă 42; soarte 168; Socária 121; societate 34—36; socratic 289; sofismaticesc 259; sofismă 259; sol 42; solemnitate 280; solenitate 280; solenități 33; Solomon, lui ~ 521; Soloneț 120; Solonețul Nou 120; sorean 289; soreană 289; sorocovăț 289; Șoșár 70; soț 36; soția 31, 34; soțietate 34, 35; soțietet 33, 34; soțiire 36; șovátă 131; Spafi 446; Spafii 446; Spahi 446; Spahii 446, 447; Spahiii 447; Spahiile 446; spahiu 447; Spahiu 447; Spahiu de Sus 447; spardec 290; spartanicesc 267; spăla 200; spăsănie 274; spătar 529; spetează, ~ tărcată 93; *speribanei tărcate 93; spirituel 269; spitalicesc 270; splină 432; spogreși 60; spogrešindu 60; sprăjinind 530; spudză 465; spuind 550; spunînd 550; spuș 167; srebroliubiia 58; sta 549, (a-i) ~ pe limbă 508, ~ împotrivă 530; stană de piatră 216; Stancea 451; Star-Chiojdul 220; staturi 42; stavăr, de ~ 59; Stáiu 67; stăjar 460; Stăneci 447; stăpîn 8; stăpînitoarea 53; stearpă 460; stegni 55; stei de piatră 216; stejar 460; stejaritate 38; stihinic 269; stingînd 529; stîlp 121; stîmpiia 532; Stînca 122; stîncă 216; stîrc 452; Stîrcea 452, 454; Stîrcu 452, 454; Stîrmina 70; Stîrminósu 70; stîrv 229; stoic 267; Stoica 454; Stoicea 454; stoicesc 267, 268; stoicești 267; strachină 67; stráiķină 67; strajă 527; străbun 469; strălucoare 60; strălucori 60; strălumina 59; străluminînd 59; străjui 527; strejui 527; stricînd 530; strica 40; strig 40; strimb 470; strîmbătate 470; strînge cu ușa 510; strînsorii 530; (să) strujască 59; struji 59; studie 110; Studinka 127; stufiș 514; stufozitate 38; Sturdza 554; sub-arboret 198; substanțivul 12, 13; sudalmă 502; sudoare 166; suduitoriu 502; suferi 550; sufla 197; suflet 197; sultan 43; supra 60; suptirătate 37; suret 51; Susachim 521; (Su) Zențisoáre 69; svedenici 247; svîntul 275.

Ș: șa 123; șanț 228, 229, 531; șanțuri 531; șapte 39; Șăs 67; șăzători 532; săzuturi 532; șcaboarcă 290; școală 121, 477; școlastic 477; Șea 70; șede 275; ședzu 465; ședzut 465; ședzuturi 531; Șega 453; Șegar 453; Șegarcea 453; шеграрча 453; șegărceni 453; Șelevárda 69; șepte 39, 275; șeți 274; șezut 465; șezuturi 531; Șfapschi-Ogrùd 126; și 78, 553; și anume 74, 105; șidzîndu 274; șie 521, 525, 531; Șilișeul de Gios

553; șilou 228; șină 228, 229; șinghilie 93; șinlic 484; шнш 484; Șipot 65; șiret 228, 229; Șiróca 65; șisă 515; șiță 515; șlag 124; Șlag 124; șleag 124; șlic 228, 229; șmag 228; șmirac 197; Șnaiț 124; șnep 228, 229; șomoiag 289; șomoiog 289; șopron 228; șopru 228; șorț 228; șovăi 89; șovăie 89; șovăiesc 89; șovăiești 89; șpan 247; șrof 228, 229;

șrup 228, 229; ștab 228; ștachetă 229; ștend 228; ștengă 228; șterc 228, 229, 276; șterge 508; ști 6, 274, 551; (să) știi 277; știind 529; știolna 228, 229; știuc 228; ștocfiș 228, 229; ștraf „dungă" 228; ștraf „pedeapsă" 228, 229; ștrec 124; ștric 124; ștricușor 124; ștrinf 228; ștrof 228, 229; ștuc 228, 229; ștufă 228, 229; șuncă 228; șură 228; șurup 228, 229; șuster 228; șvab 126.

T: taburea 50, 52; Taflan 453; taht 51; tai 551; táier 131; taiu 551; talpă 197; Tam Kuneț 126; Tamarii 583; taneali 553; taneà 553; tanurimîlor 524; Tărnița 121, 122; tarniță 123; Tărniță 123; Tarsis 522; Tarsisului 522; tatăl 502; Tavioane 47; tăbol 453; Tăbol 453; Tăbolcea 453; tăgadă 471; tăgădui 471; Tăgîrcea 452, 453; Tăgîrță 453; tăietură 123; tăpșan 125; tătar 447; tău 224; teasc 460; Tegircze 452; tei (pr.) 276; tei (s.) 89; teii 89; Teis 69; telecomandă 471; temeritate 33; terminînd 15; Terteci 447; tiai 276; ticari 68; Tilă 453; Tilcea 453; timporalitate 33; tină 276; tinăr 167; tinghie 511; tingire 40; Titireac 447; Titireaciul 447; Titirecea 447; Titireci 447; Titirecii 447; Titireciu(l) 447; Titirică 447; Titiricea 447; Titiricești(i) 447; tituluș 286; tîlhușagu 59; Tîlva 65, 70; timpí 532, 534; timpiia 532; tîraște 279; tîrg 200; Toáia Pátului 71; tocmai 59; Todeci 447; toiagul 527; tolciariu 224; toloacă 121, 125; Topólnița 65; Topor 453; Toporcea 453; Totora 453; Totorcea 453; tot atît de silitor 176; tatul 502; mo^{u} 484; tot⟨i⟩ 484; toți 178, 484, 553; tou 224; touire 224; toutiu 224; transalpinicesc 267; transluciditate 38; tras de păr 507; Travăi 69; *trăin 123; trebuiașe 277; trebuiași 277; Trei Izvoare 121; Trestenîc 65; Trestia 122; triangulare 51; triunghicească 51; troi 123; troian 123; Troiàn 123; Trojan 123; *truin 123; tu 37, 162; tudumania 225; tufiș 66, 514; tuitate 37; turburare 531; Turcitu 448; Turcu 447.

Ț: (Țarina lu) Táiḱe, (~ ~) Tudoráiḱe 67; țandăra 229; țapă 275; Țara Leșască 42; țarcă 515; țarină 121; țață 133; Țăpe 67; ție 525; Țigancea 453; Țiganu 453; ținuturile 532; țirutul 275; țisalpinicesc 267.

U: Ucraina 239; $s_{\Delta}pi$ 484; ududoaie 111; uega 223; $\breve{u}\smile f^{u}ont^{u}$ 132; uleamà 51; ulei 111; uliă 111; ulie 111; uliță 121; Ulmăt 67; uman 36; umanitate 36, umfla 197; umilitate 33; una 526; unanimitate 33; unctuozitate 38; unde 104, 105; ungur 448; Ungur 448; Ungurașul 448; Ungurei 448; Ungureți 448; Ungureiul 448; Ungurelul 448; Unguritu 448; Unguriț(i) 447, 448; unguroaică 93; unguroancă 93; uninț̂ă 36; unita 35; unire 530; universitaș 30, 31; universitate 31, 34, 35; universitatei 34; universitații 34; universități 32; universității 34; unḱéș 68; unsprădzece 465; unul 526; uoḱiáná 131; ^{u}oste 132; ^{u}ost'e 132; uraște 279; Uratea 448, 449; Urătea 448, 449; Urătu 448; Urăți 448; Urății, Poiana ~ 448; urdic 484; ureche 67; uréiḱe 67; urește 275; urît 448; Uritu 448; Uriți 448; Uriții, Balta ~, Poiana ~ 448; (Urmele) Șărpelui 67; ușoară 16; ușor 16; ^{u}únd^{v}e 132.

V: Vaalii 523, 524; vac 502; vacuri 39; Valá, lui ~ 522; Valásii 523; vale 69, 121, 126, 218; valea 220; Valea Bîrnii 71; Valea Bună 121; (Valea cu) Stăi 67; (Valea) Cușidului 70; Valea Cuți 219; Valea Dolinei 126; Valea Greci 218; Valea Gresiei 218, 219; Vale[a] Gresilor 218; (Valea) Ra 68; (Valea) Ră 68; (Valea) Sácă 68; Válea Sátului 71; Válea Schitului 71; (Valea) Seácă 68; (Válea) Veárde 67; (Valea) Veárde 68; Valei 523; Valii 522; var 123; varietate 36; varmegia 224; Vărniț̂a 123; varniț̂ă 123; Vasanului 523, 524; Vasement 522; Vasematii 522; Văcarea 218; văduă 460; Văduréle 69; vădzînd 465; vădzu 465; vădzut 465; vădzutele 274; vădzuș 275; văi 69; văl' 167; văl' 69; Vărar 218; vărsat 93; văz 7; văzu 465; văzură 465; văzut 465; veachi 39; veacu 276; veargă 167; vecirilor 274; vede 550 vedea 7; Velica Poleàna 126; Veniamin 521, lui ~ 522; venitul 530; verasemănare 423; verasemine 423; verasemínime 423; verbul 11; verisimil 420, 424; verisimile 419, 423, 424; verisimilist 425; verisimilitate 424, 425; verisimilitudine 419, 423—425; verosimil 419—426; verosimilitate 419, 423—426; verosimilitatea 420; verosimilitudine 424—426; verosimilul 427; versabilitate 33; versatilitate 33; Veșnaia Balta 126; Vetil, ii ~ 523; vi-ați 492; vicleni 527, 530, 531; viclenie 527; vicleșug 527; vi-o 492; vie 172; viérde 67; vietate 35; viezur 168; (să) vine 276; viniți 39; vitediu 225; viuosu 224; vivosu 224; vizibilitate 33; vizita 6; Vîlvarea 218; vîna 197, 527, ~ cu vicleșug 527; Vînéță 68; vîntozitate 33; Vîntul 553; Vîrbița 65; vîrf 121; (Vîrfu) Deșălát 68; Vîrláni 70; vîrtejul 432; vlădică 261; voastre 531; voi (pr.) 162; voi (vb.) 89; voie 470; voinic (adj.) 171; voinic (s.) 261; volnicie 286; vorba 12; vorbi 7; Vrancea 451; vrea 39, 89; vreame 39.

W: Wasărleitung 126.

Z: Za Chalupom 127; Za Droskem 127; Za Hodamovom 127; Za Palatcztcem 127; Za Schiunte Brezova 127; Zamca 123; zamcă 123; Zapolișteа 127; zavistie 58; zăbrele 528; zăvasă 460; zăvese 460; zăvoi 66; Zăvoi 122; Zęánțu 69; Zelfiei 523; Żelfii 523; Żenț̂ăle 67, 69; Zgău 70; zgăul 460; zgăurile 460; zgîrbaci 514; zic 465; zice 465; zicea 39; zid de piatră

216; zile 276; zilele 277; zilile 39; zise 465; zumzăi 471; zumzet 471, 472; Zîd 67; zînă 200; zmenteaşti 275; žumătátie die ḱílă 132; zurgalleu 224.

Istroromână: gręsę 220.

Meglenoromână: ąldi 558.

RUSĂ: guščă 66; žitar 122; kazarma 125; Kàčka 125; kámenь 65; komitet 34; kurgàn 122; лопатка 439; -ный 262; občina 122; rogatka 122; hušča 66; -и́ческий 260, 261, 264.

RUTEANĂ: kurhàn 121; pliš 122.

SÎRBOCROATĂ: greda 430; kámenь 65; kresalo 430; kresati 430; kresiti se 430; kresivo 430; Lapušnik 66; lòmiti 66; màjdan 125; pehar 279; rovine 123; skačiti 514; skrpati 516; skrpiti 516; žitar 122.

SLAVĂ (VECHE SLAVĂ ŞI SLAVONĂ): дънь 245; жестосръдиѥ 55, 58; запрѣщениемь 59; идолослоужениѥ 55; кнезь 58; моудрьствоуѥ 58; мѣсѧць 252; немилосръдиѥ 58; немолжествосрдїе 58; непостижнаго 58; огодникь 58; погрѣшити 55; празнословесиꙗ 58; прѣисподнѣꙗ 58; сведенньіи 247; *съведеньвь 247; *свьсть 247; стигнѫти 55; съведениѥ 247; bylьje 59; gręda 430; *gresĭ 430; jaliti 280; krakъ 65; *kresĭ 430; *Lăpušniku 66; nevolja 470; sl. de est oЬćina 122; plěši 122; ploń 520; plóny 520; *pol-no- 520; predělŭ 66; prehod 122; sirotŭkŭ 514; trojanŭ 123; varinica 123; varŭ 123; volja 470; žaliti 280; žitari 122.

UCRAINEANĂ: bahno 65; berezenka 125; bereznik 124; bubajka 126; Cervena Zemlea 126; cêrvenii 126; dolina 126; hura 125; iama 125; Kaĉka 125; kuneţ 126; Kurhan 121; лопатка 438; maydan 125; Na plaiu 126; opčina 122; po-bereznek 124; poljana 125, 126; połonýa 520; pryluka 122; samovillja 511; serpanok 514; sikavioja 512; skalà 126; solomina 511; tam 126; tarnica 123; velika 126; vyšna (ja) 126; za 127; zamkà 123; zamok 123; zemlia 126.

TURCĂ: ĉoha 124; maydan 125; meydan 125; silah 513; zabtčy 124.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R—79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom XI, partea a 2-a, litera **T (t — tocăliță)**, 1982, 379 p., 75 lei; tom XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei; tom VIII, partea a 5-a, litera **P (presin — puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom X, partea 1, litera **S (s — selăbuc)**, 1986, 400 p., 79 lei; tom X, partea a 2-a, litera **S (seladă — semințărie)**, 1987, 303 p., 64 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei; tom VII **(1985)**, 1986, 224 p., 19 lei; tom VIII **(1986)**, 1987, 262 p., 21 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. V, 1984, XXXV+202 p., 225 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei; tom XXIV, 1986, 186 p., 17 lei, tom XXV, 1987, 176 p., 17,50 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

FLORIN MARCU, CONSTANT MANECA, **Dicționar de neologisme**, 1986, 1 168 p., 165 lei.

AL. GRAUR, **Puțină gramatică**, 1987, 226 p., 16 lei; vol. II, 1988, 368 p., 28 lei.

MIOARA AVRAM, **Probleme ale exprimării corecte**, 1987, 282 p., 25 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I, 1987, XXXIV+286 p. +420 p. (broșura), 382 lei.

AL. MAREȘ, **Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea**, 1987, 422 p. (1757 fig.).

TIMOTEI CIPARIU, **Opere**, vol. I, 1987, LVIII + 476 p., 53 lei.

ION COTEANU, MARIUS SALA, **Etimologia și limba română**, 1987, 160 p., 11,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române — Supliment**, 1988, 200 p., 37 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Dicționar german-român**, ediția a-II-a, cca 1300 p., cca 350 lei.

RM—ISSN 0025—3523

LR, ANUL XXXVII, nr. 6, p. 495—590, București, 1988

I. P. Informația c. 2512

42 200

Lei 20